STATUL MAJOR GENERAL

SERVICIUL ISTORIC AL ARMATEI

CENTRUL DE STUDII ŞI PĂSTRARE A ARHIVELOR MILITARE ISTORICE

STATUL MAJOR GENERAL ÎN ARHITECTURA ORGANISMULUI MILITAR ROMÂNESC 1859 – 2009

studii şi comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică cu participare internaţională dedicată împlinirii a 150 de ani de la înfiinţarea Statului Major General şi Zilei Arhivelor Militare

– Piteşti, 24-25 iulie 2009 –

Centrul Tehnic-Editorial al Armatei
Bucureşti – 2009

Colectiv redacțional:

Drd. Iulian BOȚOGHINĂ – redactor
Drd. Victor MARTIN – redactor
Drd. Leontin STOICA– redactor
Prof. Cristian ENACHE – tehnoredactor
Oana BURGHELEA – tehnoredactor
Mihaela OLTEANU – tehnoredactor
Felicia ȚUCĂ – tehnoredactor
Elena ZÎRNĂ – tehnoredactor

Traduceri în limba franceză:

Prof. Nineta NICOLAE

Responsabilitatea asupra conținutului științific al studiilor şi comunicărilor prezentate revine exclusiv autorilor (art. 25, Cod Penal). Materialele publicate au fost incluse în volum în forma tehnoredactată de către autori. Studiile, comunicările şi rezumatele în limba engleză aparțin autorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHIRIȚĂ, MIHAI
Statul Major General în arhitectura organismului militar românesc: 1859-2009 / gl. bg. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, cdor. dr. Marian Moşneagu, lt. col. dr. Petrişor Florea, dr. Cornel Duță - Bucureşti: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009
ISBN 978-606-024-047-6

I. Moşneagu, Marian
II. Duță, Cornel

356.2(498)

Editură acreditată de către C.N.C.S.I.S., în anul 2006.

Tiparul a fost executat la Centrul Tehnic-Editorial al Armatei
sub comanda nr. 2076/2009

CUPRINS

General de brigadă conf. univ. dr. Mihai CHIRIȚĂ - LOCUL ŞI ROLUL STATULUI MAJOR GENERAL ÎN ÎNFĂPTUIREA POLITICII MILITARE A ROMÂNIEI (1859-1989) ..……. 7

Prof. univ. dr. Gheorghe BUZATU - PRINOS PROFESORULUI A R T U R S I L V E S T R I.....15

PARTEA I - STATUL MAJOR GENERAL ÎN ARHITECTURA ORGANISMULUI MILITAR ROMÂNESC.....27

Drd. Bogdan NEGOI - ASPECTE PRIVIND ISTORICUL MARELUI STAT MAJOR DE LA ÎNFIINȚARE ŞI PÂNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.....29

Mihaela ORJANU - CULEGEREA ŞI PROTECȚIA INFORMAȚIILOR ODATĂ CU CREAREA MARELUI STAT MAJOR ROMÂN 1859-1918 35

Prof. Mariana-Daniela MANALOIU - REPERE CRONOLOGICE: GENERALUL DE DIVIZIE ŞTEFAN FĂLCOIANU (1835-1905).....40

Simona MARTIN, Victor MARTIN - CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA GENERALULUI IOAN FLORESCU 43

Ionela NICOLAE - DESPRE GENERALUL DE DIVIZIE ALEXANDRU CERNAT, ŞEF AL STATULUI MAJOR GENERAL (1881-1882) 47

Cosmina LĂZĂRESCU, Marinel LĂZĂRESCU - PREMISE ALE DEZVOLTĂRII ARMATEI LA ÎNCEPUT DE SECOL XX 50

Conf. univ. dr. Stoica LASCU - CAMPANIA DIN BULGARIA (1913). APRECIERI ŞI IMPRESII ALE UNOR PARTICIPANȚI ROMÂNI 58

Drd. Leontin STOICA - MISIUNEA MEDICALĂ ROMÂNĂ PE FRONTUL SÂRBESC ÎN ANUL 1915.....87

Irina SOCOLESCU - LUPTELE DIN ZONA BRAN - CÂMPULUNG ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 95

Drd. Vasilica MANEA - COLONELUL DESPRÈS, ATAŞATUL MILITAR FRANCEZ, DESPRE SITUAȚIA MILITARĂ DIN ROMÂNIA ŞI RAPORTUL DINTRE ARMATELE ROMÂNE ŞI RUSE.....98

Hadrian G. GORUN - CONSIDERAȚII REFERITOARE LA APROVIZIONAREA ARMATEI ROMÂNE CU MATERIALE DE RĂZBOI (1916-1917).....104

Dr. George UNGUREANU, Mihai ŞOITARIU - APARIȚIA ŞI EVOLUȚIA TANCURILOR ŞI A STRUCTURILOR ORGANIZATORICE SPECIFICE (1916-1945) 113

Victor BĂDIȚĂ - CORPUL DE CAVALERIE ÎN STRUCTURA ORGANISMULUI MILITAR ROMÂNESC.....122

Paweł RUTKOWSKI - CONTRIBUȚII LA ISTORIA MARELUI STAT MAJOR AL ARMATEI POLONE (1918-1939) 133

Vasile TUDOR - DESPRE AVIOANELE FRANȚUZEŞTI MONTATE LA GALAȚI ÎN 1919 142

Prof. drd. Cornel POPESCU - CONCEPȚIA ÎNALTULUI COMANDAMENT ROMÂN PRIVIND SITUAȚIA DE LA FRONTIERA DE EST (1919-1939) 146

Florica DOBRE, Dr. Dumitru DOBRE - PREOCUPĂRI ALE FACTORILOR MILITARI DE DECIZIE PE LINIA ÎNZESTRĂRII CU TANCURI A ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA 1919 – 1944 156

Gheorghe NICOLESCU - UN DOCUMENT INEDIT REFERITOR LA COLABORAREA DINTRE ARMATELE ROMÂNĂ ŞI CEHOSLOVACĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ 172

Lector univ. dr. Marusia CÎRSTEA - DE LA ATAŞAȚI MILITARI ÎN MAREA BRITANIE LA PRIM-MINIŞTRI AI ROMÂNIEI 176

Magdalena STRYKIER - BOLESŁAW WIENIAWA-DŁUGOSZOWSKI AS MILITARY ATTACHE IN BUCHAREST - A CONTRIBUTION TO BIOGRAPHY 180

Elena ZÎRNĂ - ASPECTE INTERBELICE ALE RELAȚIILOR MILITARE ROMÂNO-FRANCEZE: APROVIZIONAREA CU PELICULĂ FOTOCINEMATOGRAFICĂ 188

Nicolae VIDENIE - ROLUL INSTITUȚIILOR MILITARE ROMÂNEŞTI ÎN PRIMIREA REFUGIAȚILOR POLONEZI ÎN TOAMNA ANULUI 1939 193

Prof. univ. dr. Alesandru DUȚU - PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE PARTICIPARII ROMANIEI LA CEL DE-AL DOILEA RAZBOI MONDIAL 217

Comandor (r) prof. univ. dr. Jipa ROTARU - CUCERIREA ODESEI ŞI INSATISFACȚIILE UNEI MARI VICTORII 219

Ottmar TRAŞCĂ - DOCUMENTE REFERITOARE LA CENTRUL DE INFORMAȚII „H" AL ARMATEI A 3-A ROMÂNE 1941-1942 230

Locotenent-colonel dr. Petrişor FLOREA - ORGANIZAREA PROPAGANDEI MILITARE ROMÂNEŞTI PE TIMPUL PARTICIPĂRII ARMATEI ROMÂNE PE FRONTUL DE EST (1941-1944) 239

Dr. Florin STAN - CÂTEVA ASPECTE PRIVIND ARMATA ROMÂNĂ, GUVERNĂMÂNTUL TRANSNISTRIEI ŞI SITUAȚIA EVREILOR ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 247

Căpitan Luiza LAZĂR - FAPTE DE OMENIE ÎNTR-O VREME DE NEOMENIE DIN MISIUNILE JANDARMERIEI ROMÂNE ÎN TRANSNISTRIA 256

Colonel (r) dr. Cornel CARP - 65 DE ANI DE LA DRAMATICELE EVENIMENTE DIN VARA ANULUI 1944. CONSECINȚELE GEOSTRATEGICE ŞI POLITICO-MILITARE ALE IEŞIRII ROMÂNIEI DIN ALIANȚA CU GERMANIA ŞI ALĂTURĂRII CU TOATE FORȚELE LA NAȚIUNILE UNITE 260

General de brigadă (r) prof. univ. dr. Nicolae CIOBANU - EVOLUȚIA STATULUI MAJOR GENERAL ROMÂN ÎN PERIOADA 1945-1958 268

Comandor dr. Marian MOŞNEAGU - ORIENTĂRI DOCTRINARE PRIVIND EVOLUȚIA OPERAȚIILOR ÎN ARMATA ROMÂNIEI POSTBELICE 275

Locotenent-colonel dr. Petre OPRIŞ - RELAȚIILE ROMÂNO-VIETNAMEZE ŞI EXPORTURILE ROMÂNEŞTI DE ARMAMENT ŞI MUNIȚII, LA MIJLOCUL ANILOR '60 ŞI ÎNCEPUTUL ANILOR '70 287

PARTEA a II-a - REPERE ISTORICE 295

Colonel (r) Valentin MARIN - POLITICĂ ŞI STRATEGIE LA DUNĂREA DE JOS ÎN SECOLELE IV - II A. CHR. 297

Doina TALAŞMAN - DE LA ETICA GETO-DACILOR LA EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ ÎN MILENIUL TREI 314

Dr. Horia DUMITRESCU - UN PUTNEAN PE TRONUL MOLDOVEI: ŞTEFAN TOMŞA AL II-LEA (1611 - 1615, 1621 - 1623) 321

Roxana NICULOIU, Daniela NEDELCU - CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ŞI ARGEŞUL 328

Marius PĂDURARU - UN ZAPIS AL JUPÂNESEI MARIA CORBEANU RELATIV LA SATUL NĂMĂEŞTI 333

Ionel BUDU - TEORIA ŞI PRACTICA JUSTIȚIEI SUB DOMNIA LUI ALEXANDRU D. GHICA (1834 – 1842) 336

General (r) prof. Constantin ISPAS - DOI FRAȚI, FII AI SATULUI - BIBEŞTII GORJULUI -AU FOST DOMNI AI ȚĂRII ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA 1842 – 1856 344

Prof. univ. dr. Valentin CIORBEA - COLONELUL MARIN IONESCU – DOBROGIANU (1866-1938), FONDATORUL DOBROGENISTICII ROMÂNEŞTI 346

Prof. Virgiliu Z. TEODORESCU - O COMEMORARE: SCULPTORUL IOAN SCHMIDT-FAUR 353

Prof. dr. Robert STĂNCIUGEL - ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANŞAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 393

Dr. Dan BOGOI - ASPECTE ŞI DATE DIN ISTORIA AGENȚIEI PITEŞTI A BĂNCII NAȚIONALE ROMÂNE (1893 – 1953) 399

Cristina BOȚOGHINĂ, Nineta NICOLAE - ARHIVELE MILITARE CA IZVOR AL RECONSTITUIRILOR BIOGRAFICE: POETUL ION BARBU/MATEMATICIANUL DAN BARBILIAN 408

Dr. Cornel ȚUCĂ - ASPECTE PRIVIND ROMÂNII ARDELENI ŞI BUCOVINENI ÎN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ 413

Drd. Iulian BOȚOGHINĂ - PLANUL CINCINAL (1911-1916) - PROIECTUL DE DEZVOLTARE AL ARMATEI GERMANE ÎN PREZENTAREA MAIORULUI MIRCESCU 422

Ionela Simona MIRCEA - POEZIA DE PE FRONT. CÂNTECE DE DOR ŞI JELE (1914-1915) 434

Prof. Cristian ENACHE, Locotenent-colonel ing. Marius OLTEANU - CARIERA MILITARĂ A PRIMULUI COMANDANT AL GĂRZII NAȚIONALE ROMÂNE CLUJ: GENERAL DE BRIGADĂ IOAN HIDU 440

Dr. Dumitru TOMONI - „ASTRA" ŞI MIŞCAREA ANTIREVIZIONISTĂ DIN BANAT 444

Doru Nicolae BERBEC, Alice – Elizabeth LEANCA - PITEŞTI, 1920 – 1940. SECVENȚE MILITARE 449

Prof. Cornelia GHINEA, Ionel BURLACU - MEMORIA CLĂDIRILOR VECHI. ISTORICUL CLĂDIRII COMANDAMENTULUI DIVIZIEI 3 INFANTERIE 454

Lector univ. dr. Aurelian CHISTOL - COMENTARII PRIVIND REZULTATELE ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN DECEMBRIE 1937 456

Elena CÂRSTOIU - „TREBUIE SĂ NE ADĂUGĂM, CA ARBORII, INELELE DE VÂRSTĂ" 460

Dr. Cătălin FUDULU - MORMINTE ŞI OPERE COMEMORATIVE DE RĂZBOI DIN JUDEȚUL MARAMUREŞ 464

Dr. Gheorghe GORUN - „ROMÂNI UNIȚI-VĂ ÎMPOTRIVA COMUNISMULUI" - MANIFEST ŞI ORGANIZAȚIE ANTICOMUNISTĂ CONDUSĂ DE CĂPITANUL GRIGORE BRÂNCUŞI 471

Maior (r) drd. Gheorghe DIACONESCU - CONSTITUIREA ŞI ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI SOȚIILOR DE MILITARI ACTIVI DIN GARNIZOANELE PITEŞTI, CÂMPULUNG ŞI CURTEA DE ARGEŞ (A.S.M.A.R.) 1947 – 1948 481

Dr. Dan-Ovidiu PINTILIE - INTERVENȚIA STATULUI ÎN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII "COLOMBIA" PENTRU APLICAREA CONVENȚIEI DE ARMISTIȚIU. NAȚIONALIZAREA DIN IUNIE 1948 489

Prof. univ. dr. Constantin HLIHOR - DIPLOMAȚIE SECRETĂ ŞI COMUNICARE PUBLICĂ ÎN RAPORTURILE EST – VEST 493

Karina Paulina MARCZUK - ÎNFIINȚAREA DEPARTAMENTULUI SECURITĂȚII STATULUI ŞI STRUCTURA SA ORGANIZATORICĂ (SEPTEMBRIE 1967)..... 501

Lector univ. dr. Alexandru OȘCA - PREGĂTIREA OPERATIVĂ A INVAZIEI ÎN CEHOSLOVACIA. OPERAȚIA ŞUMAVA..... 508

Joanna DANIELEWSKA - THE WAR IN IRAQ IN THE INTERNATIONAL LAW..... 513

Colonel (r) dr. Dumitru-Mircea SOCOLOV - PRIZONIERI DE RĂZBOI ÎN CONFLICTUL DIN IRAK..... 517

LOCUL ŞI ROLUL STATULUI MAJOR GENERAL ÎN ÎNFĂPTUIREA POLITICII MILITARE A ROMÂNIEI (1859-1989)

General de brigadă conf. univ. dr. Mihai CHIRIȚĂ

La 12/24 noiembrie 1859, prin Înalt Ordin de Zi nr. 83 al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a fost înființat Statul Major General (S.M.G.), constituit dintr-un Corp de Stat Major, în care activau cadre specializate pentru „exercitarea lucrărilor tehnice militare şi împlinirea a deosebite alte misiuni în care se cer cunoştinţe militare speciale”[1].

Primul şef al S.M.G. a fost colonelul Gr. Gărdescu, numit la 8 ianuarie 1860; după 21 de zile, la 29 ianuarie a fost înlocuit de maiorul Istrate Sămeşescu, iar la 30 mai 1860, de colonelul Ioan Emanoil Florescu.

Printr-un ordin de zi publicat în „Monitorul Oastei” din septembrie 1860, la 15 septembrie 1860, S.M.G. a fost împărțit în două birouri, din care unul în Bucureşti şi celălalt la Iaşi, „pentru tot ceea ce priveşte lucrări tehnice, precum şi întrebuințarea şi dezvoltarea arsenalului”.

La 21 aprilie 1861 cele două birouri s-au reunit la Bucureşti, generalul I. Emanoil Florescu revenind astfel în fruntea S.M.G.

Prin desființarea Statului Major General la 1/13 mai 1865, atribuțiile acestuia au fost preluate de Direcția I din Ministerul de Război. Ofițerii care făceau parte din S.M.G. au fost repartizați la corpuri de trupă şi la cele patru comandamente de divizii teritoriale, constituind Corpul de Stat Major.

Legile de organizare a puterii armate din 11/23 iunie 1868 şi 27 martie/8 aprilie 1872, cu modificările din 12/24 martie 1974, au introdus categorii noi în structura militară a țării. Astfel, Ministerul de Război a fost reorganizat după 1870, pe patru Direcții, la care s-a adăugat şi un „Depozit de Război”, care îndeplinea o parte însemnată din atribuțiile inițiale ale S.M.G.

La nivelul întregii armate a continuat să funcționeze şi să sporească numeric un „stat major alcătuit din două corpuri: Statul Major General, format din generalii desemnați cu comanda marilor unități şi Corpul de Stat Major, compus din ofițeri de la gradul de căpitan la cel de colonel inclusiv”.

Învățămintele rezultate în urma campaniei din 1877-1878, necesitatea obiectivă a dezvoltării şi reorganizării armatei, impuneau însă, modificarea cadrului şi lărgirea atribuțiilor Statului Major General al Armatei. Era nevoie de constituirea unui organ cu o activitate permanentă, menit să realizeze „sarcinile spinoase legate de pregătirea studiilor preliminare pentru organizarea, mobilizarea şi conducerea armatei ...”. Acest deziderat a fost realizat prin Decretul din 29 noiembrie/11 decembrie 1882, când a fost înființat M.St.M. Decretul prevedea structura şi atribuțiile acestuia. Alcătuit din trei secții şi aflat în subordinea Ministerului de Război, M.St.M. urma să se ocupe cu „studiul chestiunilor de organizare militară, studiul şi pregătirea lucrărilor relative la război, precum: mobilizarea, concentrarea, pregătirea etapelor şi a diferitelor teatre de operații, geografia şi topografia militară a țării, reglementarea şi pregătirea diferitelor servicii auxiliare [...], studiul forțelor militare ale diferitelor state şi observarea continuă a afacerilor militare”.

Prin „Legea asupra serviciului de stat major” din 6/18 martie 1883, serviciul de stat major a fost divizat în: serviciul de stat major al armatei, sub denumirea de Marele Stat Major şi serviciul de stat major al marilor comandamente, sub denumirea de state majore de armate, corpuri de armată, divizii etc. Executarea serviciului de stat major era prevăzut a se efectua „de către un personal de ofițeri de toate armele, care vor fi dobândit mai întâi un brevet de stat major”.

Marele Stat Major în prima jumătate a secolului al XX-lea

Prin perfecționarea continuă a structurii sale şi amplificarea substanțială a atribuțiilor funcționale (Legile din 1883, 1895, 1909 şi regulamentele aferente din 1884, 1891, 1899, 1912), Marele Stat Major a devenit un organism complex, capabil să direcționeze procesul de realizare a unității doctrinare, de planificare, organizare şi conducere a forțelor componente ale sistemului național de apărare în timp de pace şi de război[2].

La 12/25 mai 1907, M.St.M. a fost reorganizat cu următoarea structură: Adjutantură, Secția I cu Birourile l Organizare, 2 Instrucție, 3 Mobilizare; Secția 2 cu Birourile 4 Operații, 5 Transporturi şi Etape, 6 Studii şi Informații; Secția 3 Institutul Geografic.

Prin Legea pentru organizarea armatei din 1/14 aprilie 1908, modificată ulterior în anii 1910, 1911 şi 1913, a fost definitivat procesul de permanentizare a trupelor în armata română (1891-1908).

---

[1] *Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947*. Cuvânt înainte de general-colonel Dumitru Cioflină, şeful Statului Major General, Editura Militară, Bucureşti, 1994, p. 12.

[2] Maior I. Popovici, *Organizarea Armatei Române*, Tipografia Leon Friedmann, Roman, 1900, p. 425.

La 1/14 noiembrie 1908, în cadrul M.St.M. a luat ființă „Cursul complementar de stat major”, menit să asigure atât pentru M.St.M. cât şi pentru celelalte state majore „o recrutare îngrijită în ofițeri de stat major”. Cursurile erau predate de către cei mai valoroşi ofițeri din M.St.M.

Prin O.Z. nr. l din 10/23 martie 1912, M.St.M. a fost reorganizat în: Adjutantură; Secția l cu Birourile l Organizare, 2 Mobilizare; Secția 2 cu Birourile 3 Instrucție, 4 Operații, 5 Informații, Secția 3 cu Birourile 6 Transporturi şi 7 Etape.

Deşi scurtă, campania anului 1913 a reprezentat pentru Marele Stat Major o sursă de experiență şi bogate învățăminte privind stadiul de pregătire şi, mai ales, necesitățile ridicării capacității operative a Armatei Române.

În baza O.Z. nr. 48 din 31.03.1914, începând cu 1/14 aprilie 1914, M.St.M. s-a reorganizat în: Adjutantură; Secția l (Biroul 1 Organizare, Biroul 2 Mobilizare); Secția 2 (Biroul 3 Instrucție, Biroul 4 Regulamente); Secția 3 (Biroul 5 Informații, Biroul 6 Operații, Biroul 7 Marină, Biroul 8 Subzistente); Secția 4 (Biroul 4 Transporturi, Biroul 10 Comunicații, Biroul 11 Etape). Pe 1/14 iulie 1914, Serviciul Adjutantură al M.St.M. ia denumirea de Secția Adjutantură.

Concomitent cu demersurile diplomatice destinate încheierii acordurilor cu Antanta, în perioada de neutralitate (august 1914 - august 1916), Marele Stat Major român a întreprins o amplă şi variată activitate de pregătire a intrării țării şi armatei în luptă; în acest scop, s-au elaborat şi aplicat planuri de sporire a efectivelor, au fost înființate noi comandamente de mari unități, unități şi subunități, astfel încât, în luna august 1916, armata română dispunea de 10 divizii infanterie, o brigadă de grăniceri, două divizii de cavalerie, 12 brigăzi de artilerie, două regimente de geniu, Marina şi Aeronautica militară, Serviciul Sanitar Militar, Serviciul Subzistenței, cinci echipaje tren etc.

În pofida greutăților datorate războiului şi embargoului unora dintre beligeranți, planurile de completare a armamentului, munițiilor şi materialelor de război, a echipamentului au fost însoțite de reprofilarea şi modernizarea industriei de producție militară, precum şi de achiziționarea din străinătate a noi categorii de armament şi tehnică de luptă. De asemenea, au fost executate mobilizări şi concentrări parțiale în Carpați şi Dobrogea, a fost pregătit un nou plan de mobilizare, s-a îmbunătățit amenajarea genistică a teritoriului şi au fost elaborate noi reglementări privind modul de acțiune şi cooperare a diferitelor arme şi categorii de mijloace de luptă.

Momentul angajării României în război nu a fost oportun din punct de vedere militar. Nemaiexistând o presiune suficientă pentru a imobiliza forțele Puterilor Centrale pe celelalte fronturi, acestea au putut să-şi îndrepte atenția şi efortul principal în vederea eliminării României din luptă.

În conformitate cu planul de mobilizare, Marele Stat Major s-a împărțit în Marele Cartier General - organ superior de concepție şi conducere a operațiilor, depinzând direct şi imediat de comandantul de căpetenie, regele Ferdinand I şi respectiv Marele Stat Major - Partea Sedentară, subordonat Ministerului de Război, cu acțiune în zona interioară în probleme privind recrutarea şi mobilizarea efectivelor, precum şi mobilizarea economică.

Marele Cartier General a fost constituit pe patru eşaloane şi a coordonat şi dirijat nemijlocit operațiile din întreaga campanie, cooperarea militară cu Antanta, asigurând independența şi suveranitatea țării. Trupele române şi-au păstrat propriul comandament şi o zonă de operații distinctă, „frontul român”.

După ofensiva eliberatoare din Transilvania, desfăşurată impetuos până la sfârşitul lunii august (stil vechi) şi prelungindu-se, în unele sectoare, până spre mijlocul lunii septembrie 1916, Armata Română, atacată pe două fronturi întinse, în nord, nord-vest şi sud-est, de puternice grupări adverse, superioare ca experiență şi dotare tehnică, a fost obligată să se retragă mai întâi pe vechea frontieră, pe care a rezistat două luni, şi treptat spre interiorul țării[3].

În tot acest răstimp, Marele Cartier General s-a străduit să coordoneze operațiile de retragere cât mai ordonat, încercând să evite situațiile de încercuire şi pierderile mari în oameni şi materiale, asigurând, totodată, evacuarea principalelor instituții ale statului, a unor importante resurse, întreprinderi şi a unei părți a populației în teritoriul rămas liber, în Moldova.

Începută în decembrie 1916, reorganizarea armatei române a fost continuată până la mijlocul anului 1917 şi a reprezentat aspectul principal al procesului de regenerare a forțelor naționale. Ea a fost condusă nemijlocit de Marele Cartier General şi a beneficiat de un sprijin substanțial din partea Aliaților, mai ales a Franței, prin Misiunea Militară condusă de generalul Henri M. Berthelot. Marele Cartier General a acordat o atenție specială instruirii, elaborând noi regulamente şi instrucțiuni, înființând şcoli speciale, centre de instrucție pe armate, reorganizând şcolile de pregătire a ofițerilor; din aprilie 1917, a ordonat trecerea la aplicații pe teren până la nivel de divizie, atât ziua cât şi noaptea, şi la executarea tragerilor de artilerie reale; de asemenea, au fost amenajate pozițiile de apărare.

La 15/28 iunie 1917, M.C.G. s-a reorganizat pe două eşaloane.

[3] Generalul G.A. Dabija, *Armata Română în răsboiul mondial (1916-1918)*, Vol. I, Editura I.G. Hertz, Bucureşti, p. 21.

Prin Înalt Ordin de Zi nr. 44 din 21 noiembrie/4 decembrie 1917, generalul Constantin Prezan a fost numit comandant de căpetenie.

Ca urmare a evenimentelor din Rusia şi a izolării sale pe plan militar şi politic, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917 România a fost nevoită să încheie cu Puterile Centrale, armistiţiul de la Focşani şi apoi Pacea/Dictatul de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918). M.C.G. s-a demobilizat, revenind la structura M.St.M. din 1916. În aceste împrejurări dificile, M.St.M. şi-a asumat responsabilitatea pregătirii pentru reluarea luptei de eliberare.

Potrivit I.D. nr. 3179 din 28 octombrie/10 noiembrie 1918, a avut loc a doua mobilizare a armatei, M.C.G. reconstituind-se pe două eşaloane, sub comanda generalului Constantin Prezan.

În baza art. 2 din Decretul-Lege nr. 1579/1 mai 1919, M.St.M. s-a reorganizat pe două diviziuni şi opt secţii: Adjutantură, l Recrutare, Organizare, Materiale de Război; 2 Mobilizare, Rechiziţii; 3 Instrucţie, Regulamente, Istoric; 4 Operaţii; 5 Informaţii; 6 Transporturi; 7 Comunicaţii şi Etape. Pentru prima dată, în organica M.St.M. a apărut structura „diviziune", şefii celor două diviziuni fiind şi subşefi ai M.St.M.

Decretul-lege nr. 2310/13 iunie 1919 a împărţit organele Ministerului de Război în inspectorate de armată, servicii şi direcţii, M.St.M. fiind inclus în categoria „servicii".

La l noiembrie 1920, în compunerea M.St.M. a fost creată a 3-a diviziune şi a avut loc o nouă repartizare a secţiilor în cadrul diviziunilor. Organizarea pe trei diviziuni s-a menţinut până în 1924, dar, anual, subordonarea secţiilor faţă de diviziuni a suferit modificări.

Prin O.Z. nr. 1/1 ianuarie 1924, M.St.M. a fost reorganizat pe patru diviziuni (având fiecare ca şef un general de brigadă) şi 11 secţii (conduse de către un colonel). Repartiţia secţiilor în cadrul diviziunilor a fost următoarea: Diviziunea I (1. Organizare, 2 Mobilizare); Diviziunea a II-a (4 Operaţii, 5 Informaţii, 6 Transporturi); Diviziunea a III-a (3 Instrucţie, 9 Regulamente, 8 Istorică); Diviziunea a IV-a (7 Etape şi Drumuri, 10 Servicii). Secţia Adjutantură şi Cabinetul şefului M.St.M. se subordonau direct şefului M.St.M.

Organizarea pe patru diviziuni s-a menţinut până în 1927, dar, anual, subordonarea secţiilor faţă de diviziuni a suferit noi modificări.

În conformitate cu aprobarea ministrului de Război, la l octombrie 1927, compunerea M.St.M. a fost stabilită astfel: Diviziunea I (l Organizare Mobilizare; 7 Istoric); Diviziunea II (2 Informaţii, 3 Operaţii, 5 Instrucţie); Diviziunea III (4 Servicii şi Etape, 6 Transporturi, Adjutantură). Aceste secţii şi-au menţinut denumirea şi numerotarea până la sfârşitul anului 1947. Pe lângă M.St.M. mai funcţionau Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Ţării, subordonat direct şefului M.St.M., cabinetele „general Prezan"[4] şi „general Averescu" şi revista „România Militară"[5].

În perioada interbelică, M.St.M. a acţionat cu precădere în direcţia optimizării sistemului naţional de apărare prin modernizarea structurilor existente, dotarea cu mijloace de luptă cu parametri tehnico-tactici superiori, respectiv perfecţionarea continuă a pregătirii trupelor din întregul sistem naţional de apărare, în primul rând a armatei permanente[6].

Concomitent cu perfecţionarea structurilor organizatorice ale armatei, M.St.M. a adoptat măsuri pentru perfecţionarea procesului instructiv al militarilor, în scopul reconsiderării creatoare a experienţei de luptă în strânsă legătură cu situaţia politico-strategică a ţării, cu particularităţile sale geografice şi cu posibilităţile inamicului probabil.

Declanşarea, la l septembrie 1939, a celui De-al Doilea Război Mondial a avut un puternic impact asupra României, rămasă într-o poziţie de neutralitate. Cesiunile teritoriale din vara şi toamna anului 1940 au afectat grav suveranitatea şi unitatea României, capacitatea sa de apărare[7].

În aceste împrejurări dificile, dovedind flexibilitate în analiză şi decizii, M.St.M. a operat modificări importante ale dispozitivului de apărare a frontierelor.

Activitatea desfăşurată de M.St.M. român în timpul Campaniei din Est a fost influenţată negativ, în multe situaţii, de faptul că şefii săi nu au fost întotdeauna consultaţi sau ţinuţi la curent de conducerea statului în legătură cu acţiunile politico-militare care urmau să fie întreprinse. În pofida acestor disfuncţionalităţi, atât mareşalul Ion Antonescu, cât şi şefii M.St.M. au acţionat unitar pentru crearea condiţiilor necesare refacerii integrităţii teritoriale a ţării, adoptând cele mai adecvate măsuri specifice situaţiei în care se află ţara[8].

---

[4] Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocaţia datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 350.

[5] Din trecutul „României Militare". Cu prilejul comemorării a şaptezeci şi cinci de ani de la apariţia ei în viaţa armatei (1864-1938), Tipografia Marelui Stat Major, Bucureşti, 1939, p. 467.

[6] Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente Vol. I 1919-1930, Editura Academiei Tehnice Militare, Bucureşti, 2000, p. 71.

[7] Maria Georgescu, *Percepţii inedite despre drama României din vara anului 1940*, în *România în ecuaţia păcii şi dictatului*, Culegere de studii şi comunicări prezentate la Sesiunea ştiinţifică dedicată aniversării a 80 de ani de la înfiinţarea Centrului de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti", Piteşti, 28-30 iulie 2000, Editura Paralela 45, Piteşti, p. 328-329.

[8] Alesandru Duţu, Florica Dobre, *Mareşalul Ion Antonescu,* în *Trecutul la judecata istoriei. Mareşalul Antonescu – pro şi contra*, coordonator Gh. Buzatu, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2006, p. 35-40.

În perioada 1941-1944, M.St.M. a conceput şi asigurat executarea unui plan de măsuri complex, care să conducă, inițial, la oprirea ofensivei inamice, iar ulterior să permită declanşarea contraofensivei.

În esență, aceste măsuri care au vizat, în prima fază, apărarea, apoi ofensiva pentru eliberarea teritoriului național din nord-vestul țării au făcut ca în toamna anului 1944, după trecerea de partea Națiunilor Unite, România să dispună de un plan concret, bine întocmit şi chiar materializat prin destinarea forțelor şi mijloacelor necesare.

Perioada 23 august - 7 septembrie 1944 a fost singura din cursul celui De-al Doilea Război Mondial în care M.St.M. a avut la dispoziție şi a condus nemijlocit întreaga armată română. În pofida unei situații politico-militare complexe, M.St.M. a reuşit să păstreze intactă individualitatea armatei, să evite fracționarea şi destructurarea ei, şi să pună capacitatea combativă a întregii oştiri în beneficiul cauzei Aliaților[9].

După încetarea operațiunilor militare, M.St.M. a trecut la organizarea înapoierii trupelor române din zonele de operații şi dispunerea lor în cantonament în zonele de dislocare, concomitent cu reorganizarea armatei şi a teritoriului şi trecerea la cadrul de pace.

Marele Stat Major în perioada Războiului Rece

Perioada postbelică a fost una dintre cele mai grele etape din existența Marelui Stat Major, principalele sale atribuții fiind subordonate intereselor ocupantului sovietic şi reprezentanților acestuia la Bucureşti. În 1948, Legile 205 şi 206 au fost amendate pentru a corespunde noilor realități, formând baza legislativă pentru noua armată, împreună cu noile decrete adoptate de Marea Adunare Națională, din multitudinea deciziilor ministeriale, a ordinelor generale, a dispozițiilor sau a regulamentelor şi instrucțiunilor care au completat acest proces. Cele mai importante modificări din 1948 reflectau noile mutații determinate de înlăturarea monarhului, proclamarea Republicii şi preluarea puterii de către Partidul Comunist.

Au existat inițiative pentru elaborarea unei noi legi de organizare a Ministerului Apărării Naționale; inclusiv consilierul sovietic de pe lângă Marele Stat Major, generalul Konstantin S. Kolganov, în decembrie 1948, îşi exprima nemulțumirea în privința întârzierilor înregistrate în elaborarea proiectului unei asemenea legi, care fusese înaintat generalului Dumitru Dămăceanu. Amendamentele amintite eliminau rolul care revenea regelui, în calitate de cap al puterii armate, prin centralizarea deciziei şi prin reactualizarea statutului noilor structuri superioare de conducere.

Anii 1948-1949 au adus modificări esențiale în structura de conducere a Ministerului Apărării Naționale care, la 24 martie 1950, s-a trasformat în Ministerul Forțelor Armate. Organele superioare de conducere a armatei, stabilite prin Legea 205 din 21 iunie 1947, au fost desființate, cu excepția Marelui Stat Major şi a succesoarei Inspectoratului General pentru Educație, Cultură şi Propagandă (E.C.P.), Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.), care, din martie 1950, au fost încredințate unor miniştri-adjuncți, lideri comunişti impuşi de Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român. Astfel, au fost activați, cu gradul de general-maior, Nicolae Ceauşescu fiind numit în fruntea D.S.P.A. iar Leontin Sălăjan în funcția de şef al Marelui Stat Major.

Articolul de lege conform căruia regele numea şeful Marelui Stat Major a fost înlocuit în mai 1948, printr-un decret, cu articolul 12, în care se preciza că Ministerul Apărării Naționale „propune numirea prin decret a şefului Marelui Stat Major, a generalilor inspectori de armată şi a generalilor comandanți". Sarcina numirii prin decret revenea Prezidiului Marii Adunări Naționale, iar aducerea celor trei lideri comunişti în martie 1950, ca urmare a hotărârii C.C. a P.M.R., demonstra „independența" deciziilor puterii supreme în stat. Au fost desființate inspectoratele generale de armată, secretariatele generale, Consiliul Superior al Oştirii şi Episcopia Armatei.

La 14 iulie 1948, Marele Stat Major a propus cadrul de pace al Armatei Române. Teritoriul țării a fost împărțit în patru regiuni militare, din care vor rămâne, în octombrie 1948, numai trei. Comandanții acestora se subordonau direct ministrului, fiind asistați, în deciziile lor, de consilieri sovietici. Regiunile militare controlau şi coordonau procesul de instrucție.

În februarie 1949, Emil Bodnăraş, deținătorul portofoliului Ministerului Apărării Naționale din decembrie 1947, a propus Secretariatului C.C. al P.M.R. crearea unui Consiliu al Apărării Naționale, din care urmau să facă parte Gheorghe Gheorghiu-Dej, miniştrii de Finanțe, Interne, Externe, al Apărării Naționale şi şeful Marelui Stat Major, generalul Constantin Gh. Popescu.

[9] Vladimir Zodian, Adrian Pandea, Mihai V. Zodian, *Enciclopedie de istorie militară universală*, Editura Militară, Bucureşti, 2006, p. 497.

La 10 februarie 1952, la nivelul Ministerului Forţelor Armate s-a constituit Consiliul Militar. Potrivit ordinului de înfiinţare, Consiliul era un organ consultativ, problemele dezbătute în cadrul acestei noi structuri urmând să fie transmise către unităţi prin ordine ale ministrului, dar numai în cazul în care nu erau supuse aprobării C.C. al P.M.R. sau Consiliului de Miniştri. Competenţele Consiliului erau extinse, mergând de la stabilirea cadrului de pace şi de război, analizarea capacităţii de luptă a trupelor, starea moralo-politică a personalului până la chestiuni legate de cercetarea ştiinţifică. La 4 iulie 1952, ca urmare a deciziei Biroului Politic al C.C. al P.M.R., a fost înfiinţat Consiliul Militar Superior, ca organ suprem de conducere a Forţelor Armate, subordonat Consiliului de Miniştri, Gheorghiu-Dej precizând că textul documentului fusese realizat „în conformitate cu principiile de organizare din Uniunea Sovietică". Deşi avea atribuţii destul de largi – de la probleme privind pregătirea operativă şi înzestrarea până la problemele privind munca politică şi regulamentele militare – componenţa sa era mult restrânsă. El îl avea în frunte pe preşedintele Consiliului de Miniştri, iar ca membri pe miniştrii adjuncţi de la Ministerul Forţelor Armate şi trei reprezentanţi ai Biroului Politic al P.M.R.

La 1 februarie 1949 s-a produs o primă reorganizare a Marelui Stat Major când, spre deosebire de anul 1947, au apărut noi secţii, cele vechi fiind reorganizate. Numărul secţiilor a ajuns la 15; celor doi subşefi li s-a adaugat un comandant secund politic (numit câteva luni mai târziu locţiitor politic), în persoana generalului-maior Walter Roman.

Într-o perioadă în care acuzele şi procesele erau la ordinea zilei, şeful Marelui Stat Major, generalul Constantin Gh. Popescu, a devenit ţinta criticilor atât din partea consilierului sovietic de pe lângă Marele Stat Major, generalul K.S. Kolganov, cât şi a adjuncţilor săi[10], generalul Iacob Teclu, subşef al Marelui Stat Major, şi Walter Roman. De altfel, ambii au fost trecuţi în rezervă în 1950.

La nivelul conducerii Marelui Stat Major, apariţia unui ofiţer cu atribuţii politice era o noutate, fiind consecinţa adoptării modelului sovietic de organizare a armatei. D.S.P.A., mult mai bine poziţionată ierarhic în structura P.M.R. ca secţie a Comitetului Central, a devenit treptat o voce distinctă în cadrul Ministerului Forţelor Armate, Nicolae Ceauşescu neezitând să critice activitatea şefului Marelui Stat Major.

În structura Marelui Stat Major, aprobată în 1949, au apărut Secţiile Transmisiuni, Cadre (de stat major), Pregătire Cadre, Recrutare-Efective, Regulamente, Gospodărie, Politică, Cenzură şi Publicistică Militară. Necesitatea creşterii efectivelor Armatei Române, adoptarea noilor regulamente sovietice şi controlul strict al publicaţiilor militare impuneau crearea noilor secţii. După 1951, în condiţiile deciziei luate la Moscova de înarmare a ţărilor din Europa Centrală şi de Sud-Est, dar şi legat de o posibilă acţiune militară împotriva lui Tito, rolul unor secţii a crescut considerabil, astfel încât Marele Stat Major a fost reorganizat în direcţii (prin concentrarea unor secţii) şi secţii subordonate direct şefului Marelui Stat Major. Aşa cum reiese din proiectul de statut al Marelui Stat Major din iulie 1956, existau la acea dată patru direcţii (Operaţii, Planificare-Mobilizare, Transporturi Militare, Topografică militară) şi şase secţii (Secretariat, Cadre, Secţia 12/Cifru, Transmisiuni, Cenzură militară şi Secţia Istoric M.St.M.). Dispariţia Secţiei Politice şi a locţiitorului politic al şefului Marelui Stat Major nu trebuie să surprindă, în condiţiile în care Leontin Sălăjan, numit în martie 1950 în fruntea acestui organism, a devenit, în scurt timp, membru supleant al Biroului Politic al C.C. al P.M.R., în timp ce D.S.P.A. controla întreaga activitate politică la toate nivelurile ierarhiei militare. Direcţia Operaţii cuprindea cele mai multe secţii (Operaţii, Pregătire Operativă, Aviaţie şi Apărare Antiaeriană, Regulamente şi revista „Cultura militară") şi a rămas, pentru mult timp, una dintre cele mai importante structuri ale Marelui Stat Major. Sarcinile ei erau complexe şi mergeau de la înlocuirea planurilor operative ale armatei române, elaborarea directivelor şi dispoziţiilor referitoare la pregătirea operativă a generalilor şi ofiţerilor până la elaborarea, tipărirea şi difuzarea regulamentelor şi a instrucţiunilor de luptă şi avizarea editării hărţilor şi a documentelor topografice de orice fel.

Schimbările organizatorice erau în strânsă corelare cu impunerea unei noi doctrine militare, adaptată noilor realităţi politice ale vremii. În martie 1947, Marele Stat Major a înfiinţat Secţia de Studii şi Doctrină, cu misiunea de a stabili liniile generale ale structurii şi organizării unei armate moderne şi bazele doctrinare pentru întrebuinţarea celor trei categorii de forţe (terestre, aeriene şi navale) separat şi împreună, în orice tip de operaţiuni. Simple exerciţii de gândire teoretică, atât timp cât, după 1948, în condiţiile în care regimul politic de la Bucureşti devenise executantul fidel al instrucţiunilor venite de la Moscova, iar în ţară staţionau trupe sovietice, era greu de presupus că România îşi putea dezvolta o doctrină şi o strategie militară proprii. Într-o lucrare din 1948, generalul-maior Valter Roman preciza că nu poate avea „valabilitate" o „doctrină specific românească", în ciuda încercărilor făcute în anii de după cel de-Al Doilea Război Mondial, întrucât, spunea el, nu poate exista cale de mijloc între „ideologia militară ştiinţifică" (sovietică) şi „ideologia militară burgheză idealistă, metafizică". Aşa cum exista un singur socialism, cel ştiinţific, la fel de bine, considera generalul, „nu pot exista în domeniul concepţiei militare diferite ideologii ştiinţifice, ci una singură". În acest

[10] Prep. univ. Laurenţiu Constantinescu, *Generali români în vizorul Moscovei*, în *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, An VII, nr. 4 (26)/2004, p. 36-37.

context şi din acel moment, nu au mai existat propuneri privind dezvoltarea unei doctrine „specific româneşti", până la sfârşitul anilor ´50. Armata română îşi va însuşi doctrina şi regulamentele sovietice, care vor fi traduse şi puse în practică, la nivelul unităţilor şi marilor unităţi, ceea ce a însemnat integrarea – la nivel strategic, operativ şi tactic – în cadrul forţelor militare ale lagărului socialist.

Marele Stat Major şi reforma Armatei (1958-1989)

După retragerea trupelor sovietice în vara anului 1958, liderii comunişti de la Bucureşti au iniţiat o „cale românească de construire a socialismului", cu implicaţii la toate nivelurile societăţii, inclusiv în Armată. Primele măsuri luate în interiorul organismului militar au avut un caracter simbolic, cu rol de sondare a reacţiei U.R.S.S. Astfel, în anul 1959, multe dintre unităţile militare şi-au recăpătat numele din perioada interbelică, fapt care a însemnat, practic, o încercare de reluare a tradiţiilor de luptă ale unor unităţi care luptaseră în cele două războaie mondiale. În acelaşi an, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Ziua Forţelor Armate urma să fie celebrată la 25 octombrie şi nu la 2 octombrie, zi impusă de sovietici, aceasta fiind data la care foşti prizonieri români din U.R.S.S. înfiinţaseră Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu".

În iulie 1959 a fost desfiinţat corpul „sergenţilor şi cartnicilor", structură a corpului de cadre impusă în Armata Română la 14 iulie 1950, introducându-se corpul subofiţerilor şi maiştrilor militari, în fapt o revenire la o categorie a corpului de cadre de tradiţie în Armata Română.

În vara anului 1960 au fost desfiinţate structurile militare de tip „regiune militară", fiind reînfiinţate comandamentele de armată, cele de mari unităţi cu rol operativ, care aveau în subordine directă divizii de infanterie şi mecanizate, regimente de tancuri, unităţi de geniu şi multe alte unităţi.

Aceste modificări nu au atins concepţia totalitară a controlului efectiv al partidului asupra întregii Armate. Dimpotrivă, structura organizatorică de partid în Armată a fost întărită printr-o hotărâre a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din octombrie 1959, fiind statuată şi extinderea controlului organului de partid local asupra structurilor militare dislocate pe teritoriul naţional. Primii secretari ai partidului din regiuni/raioane aveau drept de control asupra organelor de partid din unităţile şi marile unităţi dislocate pe teritoriul de competenţă, analizau periodic modul în care comandamentele militare aplicau prevederile documentelor de partid în Armată. Secretarii de partid şi şefii consiliilor politice deveneau locţiitori politici ai comandanţilor, anulându-se, în acest mod, principiul unităţii de comandă introdus în Armată la începutul anului 1958[11].

În decembrie 1964, Consiliul de Stat a emis un decret privind reorganizarea Ministerului Forţelor Armate, prin care stabilea noi orientări în ceea ce priveşte funcţionarea organismului militar românesc. Potrivit acestui act, Ministerul Forţelor Armate era alcătuit din următoarele structuri: Marele Stat Major, Consiliul Politic Superior, Comandamentele de armă şi direcţiile centrale de specialitate, Comandamentul Spatelui, Direcţia Generală a Înzestrării, Direcţia Cadrelor, Direcţia Financiară şi Control, Direcţia Secretariat şi Oficiul Juridic. În acelaşi an a dispărut şi instituţia consilierilor sovietici din Armata României.

Politica militară a statului român şi evoluţia de ansamblu a organismului militar au fost influenţate şi de transformările care au avut loc în sistemul politic românesc după 1965, ca urmare a adoptării, la 21 august 1965, de către Marea Adunare Naţională, a unei noi Constituţii. În conformitate cu noul act fundamental al ţării, apărarea patriei „era datoria sfântă a oricărui cetăţean", Marea Adunare Naţională având (cel puţin teoretic) rolul exclusiv în coordonarea activităţilor legate de apărarea ţării. Printre alte atribuţii, declara mobilizarea generală sau parţială, starea de război, numindu-l sau revocându-l din funcţie pe comandantul suprem al forţelor armate.

Relaţiile dintre România şi Uniunea Sovietică şi-au pus în mod decisiv amprenta şi pe modul în care statul român a înţeles să se comporte în cadrul Tratatului de la Varşovia. După retragerea trupelor sovietice din România şi, mai ales, după declaraţia Plenarei lărgite a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964, comuniştii români, fără să se dezică de perceptele ideologice ale sistemului, au căutat să obţină în cadrul lagărului sovietic o autonomie sporită, ceea ce a dus la tensiuni între Bucureşti şi Moscova. Conducerea Armatei, ofiţerii români desemnaţi să facă parte din structurile integrate ale Tratatului sau care reprezentau România la aplicaţii desfăşurate de acesta, au acţionat în consens cu dorinţele Kremlinului, fără însă a ieşi din prevederile statutare ale Pactului.

Anul 1968 reprezintă momentul de referinţă al definirii politicii interne şi externe pe care România a adoptat-o faţă de Tratatul de la Varşovia şi care a reprezentat cadrul în care armata şi celelalte componente ale sistemului naţional de apărare şi-au desfăşurat activitatea[12]. Poziţia fermă a României de condamnare a

[11] Locotenent-colonel Gheorghe Radu, Recrutarea, selecţionarea şi formarea corpului de cadre al Armatei Populare Române (1948-1955), în Orizont XXI, Anul II, nr. VI, 2007, p. 38.

[12] *Statul Major General 1859-2004. Istorie şi trasformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004, p. 247.

invadării Cehoslovaciei[13] a impus şi adoptarea rapidă a unui dispozitiv adecvat situaţiei dificile în care se găsea ţara. Structura responsabilă cu planificarea şi conducerea apărării României fiind Marele Stat Major, acesta – cu participarea unui număr restrâns de ofiţeri din alte departamente – a elaborat concepţia apărării ţării, păstrându-se cel mai strict secret asupra acesteia. Măsurile prevăzute vizau îndeosebi principalele direcţii operative de care depindeau stabilitatea apărării şi suportarea şocului iniţial al agresiunii. În mod corespunzător, au fost stabilite forţele şi mijloacele necesare, misiunile acestora şi organizarea conducerii lor. Momentul a avut mari implicaţii în elaborarea ulterioară a doctrinei militare naţionale, care avea să se consolideze în următorii ani, având la bază câteva concepte. În primul rând, ea trebuia să fie exclusiv defensivă, să se bazeze exclusiv pe forţe proprii. Evenimentele au pus în evidenţă necesitatea întăririi armatei, având în vedere rolul ei primordial în apărarea ţării, Marele Stat Major trăgând numeroase învăţăminte, pe care ulterior le-a prezentat conducerii Ministerului Apărării Naţionale şi care s-au materializat într-un ansamblu de măsuri, unele cu aplicare imediată, altele în perspectivă.

Prima măsură care a fost luată şi pentru care Marele Stat Major a depus eforturi considerabile a fost constituirea gărzilor patriotice înarmate, alcătuite din „muncitori, ţărani şi intelectuali". În acest sens, prin Decretul nr. 765 din 5 septembrie 1968, Consiliul de Stat a dispus înfiinţarea gărzilor patriotice, definite ca „detaşamente înarmate, voluntare, ale oamenilor muncii de la oraşe şi sate". Constituirea subunităţilor, înzestrarea cu armament şi materiale militare, instruirea acestora s-a realizat, în cea mai mare parte, cu sprijinul Marelui Stat Major şi unităţilor militare din subordine.

Fiindcă esenţa apărării naţionale era Armata, Marele Stat Major a demarat o reformă structurală a acesteia, vizând dezvoltarea şi modernizarea tuturor categoriilor de forţe ale Armatei. În acest context, au fost reorganizate şi modernizate trupele de uscat. Au fost înfiinţate mari unităţi şi unităţi mecanizate de tancuri, de vânători de munte şi s-au îmbunătăţit organizarea, dotarea şi sistemul instruirii acestora. Mari unităţi au fost dislocate în zone cheie ale ţării – Bucureşti, Poarta Focşanilor şi Poarta Someşului. Totodată, a fost organizată apărarea antiaeriană în jurul unor obiective din teritoriu care deţineau o pondere însemnată în menţinerea potenţialului economic şi de apărare al ţării. Aviaţia a fost dotată cu avioane supersonice (MiG 19, 21, 23) apte să zboare şi să conducă acţiuni de luptă în orice condiţii meteorologice, ziua şi noaptea. În privinţa Forţelor Navale, după 1970 s-a adaptat şi aplicat un program naval menit să asigure independenţa acestora faţă de Flota sovietică.

De asemenea, sunt demne de remarcat planurile Marelui Stat Major pentru îmbunătăţirea capacităţii de mobilizare a comandamentelor marilor unităţi şi unităţilor, modernizarea dotării unor structuri şi a sistemelor de instrucţie. Printre problemele care reprezentau direcţii prioritare de acţiune pentru Marele Stat Major în anul 1969 se numărau organizarea şi funcţionarea instituţiilor militare de învăţământ, structura învăţământului în armată; analizarea şi formularea de propuneri pentru îmbunătăţirea sistemului de pregătire a trupelor; reorganizarea unităţilor şi a marilor unităţi în raport cu perspectiva dezvoltării forţelor armate şi cu noile principii de luptă; asigurarea forţelor armate cu tehnică, armament şi muniţii; îmbunătăţirea normelor de hrănire şi de echipare, la pace şi la război, pentru efectivele forţelor armate; organizarea şi asigurarea medicală a trupelor în timp de război; asigurarea, în ţară, a producţiei de armament, muniţii şi tehnică militară.

Şi armele de sprijin – artileria, transmisiunile, geniul, apărarea împotriva armelor de nimicire în masă – au cunoscut o reală dezvoltare.

Începutul anului 1970 a coincis cu elaborarea, de către Marele Stat Major, a proiectului de lege a apărării naţionale, care s-a concretizat după doi ani de căutări şi eforturi. În urma unor negocieri îndelungate cu partenerii din lagărul socialist, începând cu anul 1971, prin Protocolul încheiat, Armata Română a acceptat ca la război să realizeze un efectiv de doar 300 000 de militari, adică mai puţin de jumătate din cât fusese prevăzut în Protocoalele anterioare. Totodată, pentru a pune capăt insistenţelor Comandamentului Unificat de a subordona structurile naţionale de conducere militară, în august 1969 a fost înfiinţat, la pace, Comandamentul Infanteriei şi Tancurilor care, la război, se transforma în Frontul Român, comandament operativ-strategic subordonat nemijlocit ministrului Apărării Naţionale român, în calitatea sa de locţiitor al comandantului-şef al Tratatului de la Varşovia. Ca urmare, forţele destinate în compunerea Forţelor Armate Unite se subordonau Frontului Român şi, astfel, comanda acestora a devenit exclusiv românească.

În anul 1972 a fost adoptată *Legea nr. 14 privind organizarea apărării naţionale*, la elaborarea căreia un rol esenţial l-a avut Marele Stat Major. Ea stabilea orientările generale de ordin politic şi social, principiile organizării şi funcţionării sistemului apărării naţionale, forţele şi mijloacele destinate, precum şi atribuţiile ce reveneau organelor de stat, centrale şi locale, în domeniul apărării. Preambulul legii conţinea câteva idei de bază ale concepţiei de apărare. Se sublinia necesitatea întăririi continue a capacităţii defensive

[13] Detalii în „În 1968, Armata Română era pregătită să-şi apere ţara", în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, An VIII, nr. 1 (27)/2005, p. 34-39. Vezi şi maior dr. Petre Opriş, Invadarea Cehoslovaciei (20-21 august 1968). Reacţia conducerii Partidului Comunist Român, în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, An XI, nr. 2 ()/2008, p. 51-55.

a țării „pentru a putea respinge la nevoie orice agresiune armată”. La 20 noiembrie 1972 apărea *Decretul privind organizarea şi funcționarea Ministerului Apărării Naționale*.

Maniera în care au început să se aplice prevederile doctrinei militare s-a concretizat, în decursul anilor 1971-1972, în desfăşurarea a 12 aplicații tactice cu trupe şi comandament, în teren, cu transmisiuni, a trei aplicații de nivel operativ şi a două aplicații de mobilizare. Aceste aplicații au fost desfăşurate având în vedere concepția „pregătirii şi ducerii războiului de către întregul popor”. Din inițiativa Marelui Stat Major, s-au produs modificări importante în structura organizatorică a armatei. Astfel, au fost constituite încă două comandamente de armată care se adăugau celor două existente până în anul 1980. Începând cu acest an, în subordinea Marelui Stat Major au funcționat Comandamentul Armatei 1 la Bucureşti, Comandamentul Armatei a 2-a la Buzău, Comandamentul Armatei a 3-a la Craiova şi Comandamentul Armatei a 4-a la Cluj-Napoca. O măsură importantă a procesului de modernizare a forțelor armate inițiat de către Marele Stat Major a fost dezvoltarea trupelor de paraşutişti.

Ca instituție direct subordonată Marelui Stat Major, Academia Militară a avut, în toată această perioadă, un rol important în pregătirea şi formarea cadrelor de comandă şi stat-major. Eforturile au fost orientate spre cunoaşterea aprofundată a ştiinței şi artei militare, respectiv dezvoltarea gândirii creatoare în ceea ce priveşte întregul proces instructiv-educativ ce se desfăşura în armată. Deşi nu era un obiectiv direct al activității sale, Marele Stat Major a fost obligat să se implice în conceperea şi materializarea acțiunilor de angajare a armatei în economia națională. Astfel, Armata a contribuit la construirea, între anii 1970 şi 1974, a Transfăgărăşanului.

Conceptul fundamental al doctrinei naționale de „apărare a patriei de către întregul popor” a impus adoptarea unor măsuri concrete pe linia înzestrării forțelor armate. Astfel, în cadrul Ministerului Apărării Naționale a fost înființat, în anul 1968, Consiliul de Înzestrare, condus de şeful Marelui Stat Major. Acestui Consiliu îi reveneau atribuții importante, între care coordonarea generală a activităților diferitelor compartimente ale armatei cu responsabilități în domeniu şi a relațiilor cu ministerele economice implicate în dezvoltarea industriei de apărare şi multe altele. O atenție deosebită a fost acordată proiectării de armamente şi tehnică militară cu caracteristici superioare, bazate pe soluții originale. În acest scop, au fost înființate Institutul de Cercetare şi Inginerie Tehnologică a Armatei – ICITA de la Clinceni, Institutul de Cercetare pentru Artilerie şi Tancuri, Institutul de Cercetări Aerospațiale, precum şi centre ce cercetări la facultățile tehnice ale Academiei Militare şi la comandamentele de armă.

În anii ‘80 au început să se evidențieze şi în armată efectele negative ale orientării, pe plan național, a întregului efort economic în direcția dezvoltării autarhice, ale exagerării în evaluarea pozitivă a rezultatelor şi a plății în termen scurt a datoriilor externe. S-a trecut, treptat, la economisirea resurselor financiare alocate armatei, prin mărirea perioadei de folosință a echipamentului, a îmbrăcămintei, micşorarea unor rații de alimente, precum şi un regim sever de economii la energie electrică, combustibili, carburanți, lubrifianți şi piese de schimb pentru tehnica din dotare.

Prin conceptul de integrare economico-socială s-a decis ca în sarcina armatei să intre şi participarea la reconstrucția economică. Efective militare importante au fost trimise să lucreze, sub comandă, pe şantiere, la minele de cărbuni, la construcția unor mari obiective industriale şi edilitare, la strângerea recoltei. În cadrul Ministerului Apărării Naționale a fost înființată Direcția Lucrări în Economia Națională, având atribuții de organizare, conducere, coordonare şi control.

Această activitate contravenea doctrinei militare, care punea accentul pe ridicarea pregătirii de luptă a armatei la nivelul exigențelor războiului modern. Cu toată amploarea pe care a căpătat-o participarea în economia națională şi în pofida regimului de austeritate şi economii, Marele Stat Major a depus eforturi considerabile ca în unitățile militare să se continue activitățile de pregătire de luptă, în anii 1983, 1985 şi 1988 având loc aplicații de luptă cu participarea a numeroase contingente din Armată şi grupe operative de ofițeri din țările membre ale Tratatului de la Varşovia.

PRINOS PROFESORULUI
A R T U R S I L V E S T R I

Prof. univ. dr. Gheorghe BUZATU*

… Nu am avut privilegiul – fapt pe care-l consemnez cu regret – de a-l fi cunoscut personal. De mulți ani însă pe Profesor l-am urmărit şi l-am considerat chiar "aproape", mai ales după a pus bazele şi dezvoltat în chip miraculos "Imperiul" inconfundabil al publicațiilor **ARP**, destinat comunicațiilor între românii de pretutindeni; de asemenea, mi-am procurat cărțile sale şi, apoi, am făcut schimb de lucrări. Impresia ce mi-am format-o dintru început coincide cu aceea pe care o păstrez: în plină epocă de strictă specializare, Profesorul Silvestri ilustra enciclopedismul, atestat atât în propria-i creație, cât şi în inegalabilele publicații *on-line* din constelația **ARP**-ului, precum *Neamul Românesc, Ecoul, Monitorul Cultural, Luceafărul Românesc, Tânărul Scriitor* sau, netăgăduit, *Analize şi Fapte*, cu care, adeseori, obişnuiesc să mă "întâlnesc" seară de seară. Toate îmi îngăduie, dacă vreți, o deschidere către lumea românească şi, mai departe, spre universal … Se cuvine, în context, să reține, din argumentele Doamnei Lucia Olaru Nenati despre ***Sir Artur – Omul instituție*** (cf. *Neamul Românesc*, nr. 1/2009), că "Imperiul" Profesorului reprezintă pentru cei mai mulți - mai ales acum, adăugăm noi, când se proiectează introducerea cenzurii şi pe internet - deopotrivă "un forum sau o Agora". Care, şi acum, după dispariția nedreaptă a Profesorului, se dovedesc a fi rămas consecvente principiului fundamental expus cândva de fondator: "***Noi suntem România Tainică şi vocea noastră nu se va stinge orice se va întâmpla***".

Nu mi-am propus, se înțelege, să bat la porți deschise. Dar – sunt convins – nu exagerez defel afirmând că, prin Profesorul Artur Silvestri, excelenta tradiție a enciclopedismului românesc, în care au strălucit Cantemir, Haşdeu, Eminescu, Iorga, Călinescu sau Eliade, a căpătat consistență. Dintr-o atare perspectivă, despărțirea noastră de Profesor apare, indiscutabil, cu atât mai grea. Şi inexplicabilă, la modul absolut.

Iată de ce am considerat nimerit ca, aducând acest ***PRINOS*** Profesorului Artur Silvestri, în care am diseminat mai multe "bijuterii" din Biblioteca şi Arhivele Naționale, să le preced cu câteva *e-mail*-uri ce le-am primit în toamna anului 2008 şi care au marcat – cine ar fi bănuit la numai 55 de ani ai celui omagiat!? – însuşi **Sfârşitul** …

---

16 Septembrie 2008

Fiindcă înțeleg că e necesar, trebuie să ştiți că sunt încă în străinătate. Nădăjduiesc să mă întorc acasă, cu voia lui Dumnezeu, mâine iar de joi să reluăm contactele curente, clarificând şi nelămuririle intervenite între timp, acolo unde ele există. Nu am acum posibilitatea de a stărui mai mult într-o corespondență care a fost destul de firavă în luna August şi, din Septembrie, cât a fost până acum. Dacă există teme prioritare, v-aş ruga să-mi aduceți la cunoştință pentru a putea avea un punct de vedere şi, dacă e posibil, să ajut ori să lămuresc cele ce sunt neclare. Sper să fiți bine.

Cu drag.

Dr. Artur Silvestri

www.artur-silvestri.com
www.monitor-imobiliar.com

Tel./fax (secretariat)-0040/21/317.01.14
GSM-0040744386846

***

19 Septembrie 2008

Îmi face plăcere să vă anunț că apare în curând, în ediția "pe hârtie" , volumul colectiv dedicat operei lui Raoul Şorban, inițiat în vara lui 2006. Este o culegere de studii, evocări şi eseuri semnate de:

Prof. dr. Niceto Blázquez (Spania), Corneliu Florea (Canada), Ilie Radu, M. Ungheanu, Adrian Păunescu, Ioan Miclău (Australia), Dan Brudaşcu, Viorel Roman (Germania), Michael R. Popescu (Suedia), Elisabeta Bogățan, Anton Lixăndroiu (SUA), Tudor Păcuraru, Vlad Pohilă (Chişinău), Vasile T. Suciu, Episcop Virgil Bercea, Petre Țurlea, Dimitrie Grama (Danemarca), Aurelia Lăpuşan, Dorin Suciu, Ion Marin Almăjan, Irina Airinei, Grigore Arbore (Italia), Luchian Deaconu, Octavian Mihăescu (Germania), Constantin Mustață, Angela Bîrsan, ambasador Eliezer Palmor (Israel), Mircea Popa, Alexandru Nemoianu (SUA), Adrian Riza.

Dacă există dorința de a prelua - în diverse publicații culturale – părți din acest volum, aş ruga să-mi comunicați pentru a putea transmite conținutul integral în forma accesibilă tipografic. Aveți în anexă întregul volum şi coperțile lui.

Cu doriri de bine.

* Facultatea de Istorie, Universitatea „Ovidius" Constanța

Prefața:

O CARTE "DE AFIRMAȚIE" ŞI "DE MODEL"

"**Patriarhul ardelean**" este o carte ce nu s-a născut la întâmplare căci ea se include într-un program început mai demult şi căruia i s-ar putea spune mai pe scurt, şi formulat emblematic, "Pomenirea Părinților". Locul lui Raoul Şorban în această evocare colectivă asemănătoare unei liturghii laice este cum nu se poate mai potrivit căci şi el a fost, şi va trebui socotit şi mai stăruitor odată cu vremurile nedesluşite ce vor veni, un adevărat "Părinte al Patriei".

Noi, însă, nu avem încă o conştiință suficient de vie a **existenței colective în timp** şi dacă cumva am avut-o vreodată - fiind mai mult ca sigur ca aceasta a existat - am pierdut-o ori s-a estompat mult până la formele de relativă nepăsare ce le întâlnim acum. Însăşi istoria acestei culegeri de "evocări, analize şi puncte de vedere" o arată într-un fel ce trebuie descris sumar. De inițiat, am inițiat-o în vara lui 2006, de îndată ce "patriarhul istoriografiei de Reconquista" s-a prăpădit pe neaşteptate şi a lăsat opera nu atât neîncheiată (căci mult din ceea ce a avut de spus a spus până la vârsta matusalemică ce i s-a îngăduit) cât lipsită de urmaşi, de „şcoală" şi de discipoli. Ideea de a o constitui a venit de la Aurelia Lăpuşan, o admirabilă "monografistă a Locului" a cărei lucrare cunoaşte valori înalte care, deşi prea puțin apreciate după meritul ce nu se poate contesta, se vor observa odată cu trecerea vremii. Fiind o sugestie ce s-a potrivit ca sămânța în solul fertil şi venită în clipa potrivită, ipoteza unei recapitulări s-a impus cu repeziciune iar momentul acțiunii a urmat de îndată. L-au intensificat, la proporții ce nu se bănuiau în primele schițe, mai multe episoade de **context local** tipic care, la drept vorbind, repeta matematic schemele fenomenal de răspândite la noi în medii intelectuale de factură incertă, de obicei iresponsabile în a folosi cuvântul dacă nu chiar necuviincioase prin gest bizar, atitudine ireverențioasă şi criticism în clipa necuvenită. Nici nu se încheiaseră funeraliile şi cuvântările curente de panegiric ce sunt expresia universală a reculegerii mâhnite, că se şi găsiră specimene care să descrie "omul şi opera" cu un incredibil "instinct al macularii" ce lucrează virulent şi extins iar odată apărută "imaginea negativă" a o corecta cu timpul fără a-i crea o contra-greutate imediată ar fi fost dificil, laborios şi cu o eficacitate relativă.

Însă pe lângă obligația ripostei (de fapt - a corecției), mai era încă un argument ce a lucrat profund şi a produs efect: "pomenirea" ca Instituție care dă, în ultimă analiză, coeziunea întocmirilor solide unde întotdeauna "cei ce rămân" trebuie să se îngrijească nu doar de curățenia mormintelor "celor ce s-au dus" ci şi de claritatea amintirii Faptei Mari, atunci când ea exista. Şi aici există.

Rezulta că **"Patriarhul ardelean"** trebuia să fie o carte de "reacție" dar, mai întâi de toate, **de afirmație** şi **de model**. Materia ei nu a fost uşor să se adune: ea s-a format din "bucăți" şi arată aşa cum se prezintă astăzi, compusă din scurte texte sau mai lungi, cerute uneori cu insistență unor autori ce cunosc opera şi cunoscuseră pe autor, şi, până la urmă, are o conformație mulțumitoare căci am reuşit să o fac să capete echilibru şi să răspundă obiectivelor de moment. Proporția fiind aici esențială, am avut în vedere că era nevoie şi de opinii necontestabile prin demonstrație şi metodă dar, în acelaşi timp, apte să şi creeze un îndemn la reflecție şi la o vedere mai lămurită a situației stranii de la noi unde, în doctrina stăpânilor, nici măcar principii incontingente nu apar.

Acționând, deci, sub imperiul necesității, a trebuit să nu mai astept examinările de natură estetică ale operei şi, bineînțeles, portretul de personalitate creatoare care, totuşi, vor trebui făcute în viitor, materia în sine având nu doar interes circumscris istoricește ci o însemnătate categorică prin inedit. De aceea lipsesc de aici atât descrierea uimitoarei înfățişări enciclopedice a creației lui Raoul Şorban, ce izbeşte la o cât de repede privire, cât şi incredibilul amestec de finețe intelectuală, estetism baroc şi inflexibilitate de istoriograf, întâlnit mai rar, la noi, în vremurile recente. Acolo unde acestea sunt amintite, analiza nu stăruieşte fiindcă obiectivele acestei antologii erau abia în al doilea rând judecata de valoare în artistic şi diferențierea autorului în raport de epocă şi contemporani.

Oricum s-ar înfățişa concluzia axiologică la examenul de mâine, când probabil lărgimea de vedere va fi alta decât acum, aici impune **atitudinea de recucerire**, un gen de " ardelenism " compatibil cu obiectul căci Raoul Şorban a fost, asa cum i s-a şi spus, "unul din ultimii cărturari ai Ardealului" . Formula uimeşte dar se susține căci, indiferent dacă vor mai fi "ştiutori de carte multă", eruditi şi savanți prezenți şi viitori, această speță de "intelectual dedicat Locului" se afla tot mai greu la noi şi va apărea cu tot mai puțină capacitate de a se regenera dacă nu apar concentrări de idei puternice şi instituții incontrolabile ce pot afirma tradiția încă active.

Noi, însă, trebuie să ne facem datoria până la sfârşit depăşind oricâte piedici posibile şi chiar dacă aceasta ne apare câteodată ca fiind acțiune zadarnică şi fără efect. Urmările se vor vedea cu vremea, prin mijloace care acum ne scapă (ori, mai bine zis, ne scapă întotdeauna în realitatea cu "orizont restrâns" unde

ni s-a dat să trăim); acum esențial este să nu stăm cu mâinile în sân şi să facem ceea ce este de făcut. Indiferent cât de multe ecouri ori de efecte va cunoaşte, această carte nu este nici "reprezentativă" şi nici capitală dar va fi "un document de epocă" şi un semnal. Mai mult nici nu cred că se putea realiza în condițiile date iar dacă lăsăm să se uite şiruri de teme, chipuri şi "lucrări" ce bine-merita, colbul timpului neiertător se va aşterne peste tot ce ne defineşte mai clar şi ireductibil în climatul de depravare irațională ce ne defineşte azi.

Dr.Artur Silvestri

www.artur-silvestri.com
www.monitor-imobiliar.com
Tel/fax (secretariat)-0040/21/317.01.14
GSM-0040744386846

***

21 Septembrie 2008
Sf. Apostol Codrat, Sf. Prooroc Iona, Odovania Praznicului Înălțării Sfintei Cruci

Dragă Domnule Profesor Gh.Buzatu,

Revenind joi în România după o absență lungă, am găsit mai multe colete de cărți pe care ați avut amabilitatea să mi le trimiteți. Le-am desfăcut de îndată şi am început să le studiez căci toate se includ în categoria celor ce mă interesează în grad înalt. Acum, luând contact cu cele ce se petrec aici, m-am gândit că ar fi de folos să facem o întâlnire cât mai curând în ideea de a vedea ce se poate întreprinde în viitor, ținând, poate, un contact mai strâns decât cel ce a fost până acum.

Dacă sunteți în Bucureşti, v-aş ruga să îmi dați un semn; dacă veți putea, v-aş invita să luăm prânzul împreună într-una din zilele ce urmează.

Cu drag si doriri de bine.

Dr.Artur Silvestri

www.artur-silvestri.com
www.monitor-imobiliar.com
Tel/fax (secretariat)-0040/21/317.01.14
GSM-0040744386846

***

Dragă şi iubite Domnule Profesor Buzatu,

Mulțumesc pentru răspunsul prompt şi delicat; până în Octombrie, către jumătatea lunii, vom rămâne în România, prin urmare când e posibil aş ruga să îmi dați un semn. Îmi va face plăcere să schimbăm păreri despre cele ce ne preocupă dintre care, unele, sunt prioritare.

Cu drag şi doriri de bine.

---------- Mesaj redirecționat ----------
De la: Gheorghe Buzatu <ghbuzatu@yahoo.com>
Data: 21 Septembrie 2008 20:10

***

Cu îngăduința cititorului, vom comenta şi prezenta finalmente 5 dintre **„bijuteriile"** selectate şi care, bănuim, nu i-ar fi displăcut Profesorului Artur Silvestri!

BIJUTERII DIN BIBLIOTECA ŞI ARHIVELE NAȚIONALE

Sub acest generos generic, am valorificat, în ultimii ani, în diverse publicații, relatări şi stenograme ale întrevederilor unor personalități române cu lideri ai politicii europene şi mondiale din secolele XIX-XX. Exemplul reprezintă un îndemn serios pentru a continua publicarea unor astfel de materiale, fiind indiscutabil interesul cititorului de-a „asista", prin intermediul documentelor originale, la asemenea întâlniri de gradul zero, cum au fost – spre exemplu – cele în cursul cărora au dialogat ori s-au confruntat Regele Mihai I şi Adolf Hitler; I. I. C. Brătianu cu Georges Clemenceau; Richard Nixon sau Papa Paul al VI-lea cu N. Ceauşescu; Mareşalul Antonescu sau Gh. I. Brătianu cu Adolf Hitler; N. Ceauşescu cu Leonid I. Brejnev sau cu M. S. Gorbaciov; dr. Petru Groza cu I. V. Stalin; Gh. Gheorghiu-Dej şi Emil Bodnăraş cu I. V. Stalin ş.a.m.d. În acest cadru, punem la dispoziția cititorilor (vezi anexa nr. 1) stenograma întrevederii unei delegații a Academiei Române cu Stalin la Kremlin în iunie 1945 (Arhivele Naționale ale României, Arhivele Centrale, Bucureşti, fond Vasile Stoica, dosar 1/110, f. 1-5, valorificată de noi – Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945,* Bucureşti, Editura RAO, 2007, p. 624-627) şi interviul acordat de Mareşalul Antonescu jurnalistului

italian L. Sorrentini (26 ianuarie 1943) deci cu numai câteva zile înainte de capitularea de la Stalingrad (2 februarie 1943), mai precis, în seara de 26 ianuarie 1943 (Arhivele Naţionale ale României, Arhivele Centrale, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, dosar 462/1942, f. 135). Meritul de a fi descoperit şi editat interviul în discuţie, nepublicat în anii războiului nici în Italia, aparţine integral d-lui Mihai Pelin, reputat cercetător al arhivelor secrete şi specialist al istoriei veacului trecut (vezi *Un interviu necunoscut cu Mareşalul Antonescu*, în "Independent", 15 mai 2001, Bucureşti, p. 5) (nr. 2). Ne-am oprit (anexa nr. 3) şi asupra unui alt episod: Este vorba de inspirata conferinţă a lui Nichifor Crainic închinată inegalabilului Nicolae Iorga şi intitulată *Lupta unui om pentru hotare*. Expozeul a fost susţinut în 1937 – unde în altă parte? – decât la Vălenii de Munte, aşadar chiar în cetatea patronată de către ilustrul nostru istoric, fiind tipărită în „Familia" al cărei sediu s-a stabilit temporar, în anii oribili ai dictatului de la Viena (1940-1944), la Bucureşti (anul 77, seria IV, nr. 11-12/noiembrie-decembrie 1942, p. 17-26). O publicaţie, incontestabil, celebră, din moment ce, fondată de Iosif Vulcan la 1865, a asigurat debutul literar al lui M. Eminescu. Am revenit la mărturiile oferite cu generozitate de Arhivele Naţionale. Avem în vedere că, în anii Războiului unităţii naţionale şi al zdrobirii comunismului din 1941-1944, în cadrul Marelui Stat Major Român a funcţionat aşa-numitul Serviciu Central al Cenzurii Corespondenţei ce pregătea lunar, în primul rând pentru uzul Conducătorului Statului, Mareşalul Ion Antonescu, detaliate şi documentate Buletine informative privind starea de spirit a populaţiei ori manifestările grupărilor politice (vezi, de exemplu, Arhivele Naţionale ale României, Arhivele Centrale, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, dosar 438/1943); Buletinele erau însoţite de ample anexe (50-60 pagini dactilografiate), cuprinzând extrase din corespondenţa cenzurată, iar din lectura lor descoperim admirabile texte, datorate de regulă – după expresia fericită a inegalabilului Nicolae Iorga – celor „mici", anonimi şi mulţi, mai precis celor care, în subteranele istoriei, s-au aflat şi se află la originea tuturor marilor fapte ale neamului, atunci ca şi în prezent. Din documentele menţionate, am selectat (nr. 4) unele dintre cele mai semnificative mărturii, datând din perioada iunie – decembrie 1943, grupate pe câteva mari probleme aflate, pe atunci, „la ordinea zilei", în chip precis: războiul, acasă; relatări de pe front/din armată; convingerea în victorie şi în înfăptuirea României Mari; ştiri externe. Din motive lesne de înţeles, dar predominant pentru precizie şi pentru evaluarea corespunzătoare a informaţiilor, am preferat, în fiecare caz, să indicăm numele şi adresele corespondenţilor, respectiv expeditorii şi destinatarii tuturor mesajelor selectate. Din primele zile ale guvernării sale, Generalul Ion Antonescu s-a preocupat de evidenţa şi gradul în care rezoluţiile sale scrise sau hotărârile adoptate în şedinţelor Consiliului de Miniştri erau urmărite şi aplicate (nr. 5). Spre exemplu, chiar în şedinţa Cabinetului din 18 septembrie 1940 s-a abordat problema, dictându-se un set de „măsuri", iar peste şase zile primul ministru a revenit, pentru a impune să se facă ordine în această privinţă (Arhivele Naţionale, fond PCM-CM, dosar 151/1940, f. 9). Mai apoi, când i s-a prezentat un model de Evidenţă a hotărârilor şi rezoluţiilor sale, Generalul a făcut – la 28 septembrie 1940 – noi precizări, recomandând dosare lunare prezentate mai întâi participanţilor la Consiliile de Miniştri şi departamentelor vizate, apoi unui Serviciu de control ad-hoc instituit pentru „urmărirea realizării" (*ibidem,* f. 1). Din cercetarea arhivei Guvernului şi a Cabinetului Militar, se poate conchide că, pentru întreaga perioadă a guvernării (1940-1944), dispoziţiile lui Antonescu s-au aplicat întocmai. Astfel, de-a lungul anilor, s-au întocmit numeroase dosare cu Evidenţa rezoluţiilor şi hotărârilor generale ori pe probleme ale Mareşalului (vezi, de ex., Arhivele Naţionale, fond PCM-CM, dosarele 166/1940; 227/1940; 609/1941; 117/1942 ş.a., ş.a.). Este semnificativ faptul că, în numeroase cazuri, colaboratorii Mareşalului sau Antonescu însuşi au notat pe multe documente destinaţia deosebită a actelor – arhiva personală a Conducătorului Statului (Arhivele Naţionale, fond PCM-CM, dosar 352/1943, f. 2-3). În cursul anchetei pentru „procesul" din 1946, ex-Mareşalul şi-a reamintit că numărul rezoluţiilor pe care le semnase a fost uriaş, ele privind o gamă extrem de largă de probleme, cu predominanţă politico-diplomatice, militare, sociale, economice, ştiinţifice, culturale, etno-statistice, bisericeşti etc. În aceste condiţii, se înţelege, numai o parte infimă a fost până acum valorificată prin editare (vezi, de ex., J. C. Drăgan, M. Pelin, eds., *Antonescu. Mareşalul României şi războaele de reîntregire*, vol. III, Veneţia, 1989, p. 415-479; Mareşal Ion Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluţii ale Conducătorului Statului. Septembrie 1940 – august 1944*, editori V. Arimia şi I. Ardeleanu, Bucureşti, 1992; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, 1996, p. 288-341), în raport cu probele existente, în baza cărora s-ar putea întocmi, după opinia noastră, cel puţin 10-15 volume adnotate. În ce priveşte valoarea documentelor, d-l M. Pelin a observat, cu temei, că graţie rezoluţiilor reuşim să pătrundem în „*laboratorul intim al guvernării*" antonesciene, documentele, ele însele, impresionând prin „*claritatea, precizia şi incisivitatea frazelor ... Este vorba de adevărate lecţii de stil ... Cuvântul nu are doar adresă, ci şi culoare, acoperind idei consistente, limpezi, stăpânite energice în toate implicaţiile lor*".

1) Delegaţia oamenilor de ştiinţă români primită de I. V. Stalin la Kremlin (iunie 1945)

Stalin: Câte universităţi sunt în România? Există învăţământ primar obligatoriu? Atunci înseamnă că la Dv. nu există analfabetism? În această situaţie, nu sunt comisii ce acţionează împotriva părinţilor care nu-şi trimit copiii la şcoală? Statul se îngrijeşte de aşa ceva? Sunt teatre în România? Cum se simt maghiarii sub stăpânirea românească?

[C. I.] P[arhon]: Cei democraţi se înţelegeau, cu ceilalţi – mai puţin. Mai sunt reacţionari, şi la ei, şi la noi, dar cu vremea îi vom învinge. Petru Groza le vorbeşte în limba lor şi are mare trecere la ei.

Stalin: Sunt şcoli maghiare?

[Emil] Petrovici: Da. Nu este sat maghiar fără şcoală primară maghiară; au o mulţime de şcoli secundare şi o universitate de stat în Cluj cu limba de predare maghiară.

Stalin: Polonezii în Statele Unite n-au nici o şcoală, nici primară.

Armata Roşie a provocat dezordine în România? Pentru că disciplina este foarte mare într-o armată în război, dar e mai greu să păstrezi aceeaşi disciplină când războiul s-a sfârşit.

Parhon: Sunt cazuri dar multe provocate de ai noştri, care s-au îmbrăcat în uniforme ruseşti. Prezenţa armatei e necesară.

Stalin: Noi am fost informaţi că în Polonia şi Iugoslavia s-au petrecut lucruri care nu sunt spre onoarea Armatei Roşii. Ar fi de mirare ca la Dv. să fi fost altfel. Ce gândesc ceilalţi ... (membri ai delegaţiei)?

M: Eu sunt colonel în armata română şi ca militar pot afirma că comandanţii sovietici ţin o disciplină magnifică.

Stalin: În timp de război disciplina a fost foarte tare, dar în timp de pace disciplina scade.

Petrovici: Comandanţii sovietici au bunăvoinţă şi doresc mult să ţină ordinea şi disciplina. Din nenorocire sunt şi elemente care în diverse ocazii produc dezordine. Populaţia este convinsă de aceasta. Aceste dezordini crează dificultăţi ARLUS-ului şi mişcării de democratizare a ţării. Cred că comandanţii ar putea să fie mai severi.

(Stalin se joacă cu un creion roşu pe un bloc).

Stalin: În ce oraşe?

Petrovici: Cluj, Braşov, Sibiu. Nu, la Cluj nu mai sunt, dar la Bucureşti.

Stalin: Dăunător pentru Armata Roşie.

Petrovici: N-am confundat Armata Roşie cu aceste elemente.

Stalin: Ştiu. Dar trebuie să mi se spună totul, ca să iau măsuri. În Polonia mi s-au plâns, în Iugoslavia la fel. Nu se poate ca în România lucrurile să fie clare. Cu cât veţi spune mai franc adevărul, cu atât va fi mai bine.

[Andrei] Oţetea: La Iaşi a fost o situaţie gravă până în decembrie [1944], dar incidentele au fost semnalate autorităţilor ruseşti, încât s-au luat măsuri. Incidentele au încetat.

Stalin: Trebuie să ştiţi că avem 11 milioane de oameni sub arme şi că nu toţi sunt sfinţi. Sunt elemente vicioase contra cărora luptă. Am pus această întrebare spre a putea lua măsuri împotriva acestor elemente vicioase (vorba devine domoală, înceată).

Rudenco: Reacţionari pretind că elemente ale Armatei Roşii produc tulburări. Aceste cazuri se reduc în realitate la faptul că românii, elemente din Armata Română, se îmbracă în uniforme ruseşti şi se dedau la jafuri. Lucrul acesta este exploatat de reacţionari ca să compromită Armata Roşie. Dar nu numai atât, chiar reacţionarii înscenează asemenea incidente, îmbrăcând jefuitori în uniforme ale Armatei Roşii.

Stalin: Mai are cineva de pus vreo întrebare?

[Al.] Rosetti: Institutul de limbă şi cultură rusă de pe lângă Universitatea Bucureşti are nevoie de doi profesori şi un director care ar fi bine să fie sovietici (Stalin notează).

Stalin: Dacă aveţi nevoie de cărţi, daţi o listă de ce anume aveţi nevoie.

Stalin: Ar fi bine să daţi în scris ceea ce cereţi. Vom reflecta şi, dacă va fi posibil, vom face totul.

Parhon şi Petrovici: În special de buletinele de specialitate publicate de universităţi.

M.: Am cerut Vox-ului şi acesta ne-a trimis foarte multe, dar mai trebuie [lucrări] de specialitate. Acum am cerut acestea în special şi cred că Vox ne va satisface. Ne interesează filme şi Dl. Kemenov ne ajută. Ne-a dat chiar acum un aparat, dar ne mai trebuie. De asemenea, Vox se ocupă de crearea legăturilor de corespondenţă între oamenii de ştiinţă ruşi şi români. Pentru masele largi ne trebuie film şi aparate. Am primit un ajutor larg din partea oamenilor de artă şi ştiinţă sovietici care ne-au vizitat şi cred că acest sistem trebuie intensificat, căci s-a bucurat de mare succese, chiar de entuziasm. Reprezentanţi ai artelor diferitelor naţionalităţi sovietice, uncrainene şi georgiene ar fi bineveniţi. Am vorbit cu Kemenev, am fost ajutaţi de Comisia Aliată de Control, Generalii Susaikov şi Vinogradov, şi [de] Ambasadă, Kavtaradze şi Dangulov.

Stalin: Ce s-a primit trebuie uitat. Spuneți ce doriți să primiți.

[V. M.] Molotov: În timpul cât ați stat aici ați văzut tot ce ați dorit?

Toți: Spunem că nu, fiindcă n-a fost vreme.

Stalin: Nu totul este ideal la noi. E destul rău. E departe de a fi ideal (zâmbeşte). De ce n-ați văzut şi restul? Poate vi s-au arătat şi satele lui Potemkin?

Petrovici: Nu, [este] vreme puțină.

Stalin: De ce nu stați mai mult?

Petrovici: Sunt rector.

[Victor] Eftimiu: Ar fi bine să fie mijloace de transport mai bune.

Stalin: Sunt trenuri şi avioane.

Eftimiu: Nu sunt destule.

Stalin: Vom face totul. Țările noastre trebuiau să se apropie de mult. Neînțelegeri istorice ne-au împiedicat. Acum situația e aşa că ceea ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat. Războiul ne-a apropiat. Nu e rău fără bine. Dar via comunicație e cea mai bună între oameni. Dacă românii vor putea da ocazie de întâlnire oamenilor de ştiință, artă, cultura şi chiar populație. Dacă vreți, vom face tot posibilul.

[Simion] Oeriu: Ce-am văzut în cele trei săptămâni, în laboratoare, în instituții, fabrici ... Să ni se trimită o copie a expoziției din Leningrad, apoi maiştrii sovietici care să lucreze la noi în fabrici şi să arate a lor noştri.

Stalin: Ca o delegație sindicală reciprocă?

Oeriu: Nu ca o delegație, ci ca să lucreze efectiv.

Stalin: Mai bine se poate vedea cum lucrează aici. Cei ce vor să-i vadă, să vie aici. Dacă maiştrii sovietici s-ar duce în România, condițiile de lucru şi tehnice ar fi altele şi n-ar mai da tot ce ştiu. Mai bine să vie lucrătorii români şi să vadă ce se lucrează. E mai natural şi mai practic. Lucrătorii şi tehnicienii polonezi au venit aici şi au văzut uzinele.

Oeriu: Să vie cercetătorii ştiințifici.

Stalin: Nu avem nimic contra, dar, dacă sunt români doritori să se înscrie în universități şi şcoli superioare ruseşti, s-ar putea aranja. În şcoli universitare etc.

Oeriu: Filme cu subiecte din viața țăranilor sovietici.

Stalin: Avem filme cu caracter ştiințific, documentar pe care vi le putem trimite. Vom reflecta. Avem multe filme, în special țărăneşti.

Stalin: Mai aveți vreo chestiune? Am vorbit o oră şi un sfert. Sunt fericit că am avut ocazia să stăm de vorbă.

Stalin: Am făcut puțin pentru România.

Protestele delegației.

Stalin: Am făcut război.

2) Un interviu din 1942 al Mareşalului Antonescu: „Comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârşitul imperialismului rus ..."

[...]

- Domnule Mareşal, nu m-am simțit niciodată cu picioarele mai pe pământ decât azi. Am întâlnit ofițeri germani, tineri şi culți, care doresc să piardă războiul, deoarece sunt şi se simt fii ai Germaniei lui Goethe, străini de cea a lui Hitler. Dacă Stalingradul nu cade şi ruşii trec la ofensiva de iarnă, va fi teribil. Domnule Mareşal, dacă am răspuns cum am răspuns la întrebările adresate şi, totuşi, nu mă arestați ca defetist incurabil, trebuie să cred că nici dvs. nu credeți în victoria finală. Şi, atunci, de ce ați fi un adversar al ideii unei păci separate, cu Ungaria şi Italia?

- Deoarece mă gândesc la ziua de mâine a României şi la eventualitatea că războiul va fi pierdut. Eu lupt cu Rusia, care este un inamic mortal al țării mele. Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub amenințarea Rusiei putem sucomba. Rusia vrea Constantinopolul, încă din timpul Ecaterinei a II-a, ieşirea la mările calde, şi noi reprezentăm piedica principală în realizarea unei asemenea aspirații… Vă dați seama ce a însemnat pentru acest popor răvăşit, ocupat de turci patru secole, fără a mai socoti şi invaziile şi, mai ales infiltrațiile premeditate ale ruşilor, să rămână român, creştin şi să devină o națiune independentă? Monarhia? A fost de sânge germanic, romanizată atât cât trebuia şi Regele Carol al II-lea era deja preț de nouă zecimi român. Suntem un popor unit şi, dacă unitatea o datorăm în mare parte sacrificiilor din primul război mondial supraviețuirea se va datora sacrificiilor din al doilea. Toți românii, şi mai ales cei din Basarabia şi Bucovina, refuză să se rusifice.

- Comunismul nu vă preocupă?

- Eu lupt întotdeauna cu Rusia, comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârşitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul şi poate să ajungă acolo numai traversând sau înghiţind România. Într-un lanţ de bătălii şi operaţii şi, mai ales, în tentativa reuşită de a-i opri pe ruşi în ofensiva de iarnă, anul trecut, România a pierdut un procent important din efectivele ei. Pentru a trimite trupe pe front, a fost un moment în care am avut, în întreaga cuprindere a teritoriului naţional, numai 6 000 de oameni înarmaţi, adică nimic, insuficienţi chiar şi pentru a menţine un drum de ordine publică, în caz de alarmă la Bucureşti. Acum am cu mult mai mulţi. Şi voi avea şi mai mulţi, mă zbat să chem sub drapel contingentele cele mai tinere. Dincolo de reconstrucţia armatei mele decimate la Odessa, pregătesc o altă armată, mult mai puternică.

- O veţi trimite pe front?

A fost singura izbucnire a conversaţiei. M-a privit drept în faţă şi a declarat, peremptoriu:

- Da, o voi trimite pe front. O voi trimite pe front contra ruşilor.

A avut un rictus amar al buzelor, ca şi cum şi-ar fi amintit imagini puţin plăcute, şi mi-a spus, cu un ton mult mai împăcat.

- nu fac un joc de trişor, ca vecinii mei unguri, visând prăbuşirea germanilor şi sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta şi ei nu au motive să se teamă de Rusia. Noi avem. Noi ştim că duşmanul mortal al României este Rusia lui Petru cel Mare şi a Ecaterinei a II-a, cărora Stalin le-a rămas credincios şi trebuie să recunoaştem, îl continuă genial. Este rusul rus dintotdeauna, care, înveştmântându-se astăzi în comunism, înaintează în numele unui ideal care corupe intelectualitatea şi, ascunzându-şi colţii după o zdreanţă roşie, atrage masele de muncitori şi ţărani. Eu voi arunca în război, spre a-i zăgăzui pe ruşi, toate forţele pe care voi izbuti să le înarmez, convins că acesta este supremul bine pentru România, zăgăzuirea ruşilor. Până acum, asta ne-a costat 80 000 de morţi şi 200 000 de răniţi, inclusiv prizonierii şi dispăruţii, am pierdut o jumătate de milion de oameni.

A rostit aceste cifre ca şi cum ar fi vorbit despre bătălii câştigate. Mi-am făcut şi eu socotelile şi i-am spus:

- Cinci sute de mii de căzuţi, la 16 milioane de locuitori, fac un căzut pentru fiecare 32 de locuitori, excluzând femeile bătrânii şi copiii, ajungem la o proporţie de un căzut la fiecare cinci oameni valizi. E o proporţie teribilă. Nu vă înspăimântă, domnule Mareşal?

- Nu. Ştiu, cifra e ridicată, dar nu mă înspăimântă, chiar dacă va trebui să crească. Aceşti morţi vor fi atuul jocului meu la masa păcii.

Am servit a doua cafea. Îi simţeam nevoia. Admiram bărbatul chipeş şi marele soldat pe care-l aveam în faţă şi cu toate acestea, discuţia sa despre morţi, ca şi cum ar fi fost vorba despre un mărunţiş oarecare, mi-a readus în memorie pe primul Mareşal al imperiului nostru care i-a spus lui Badoglio, pentru a trata pacea, îmi trebuie numai cinci sau şase mii de morţi în Alpi. Toţi se comportă la fel, aceşti Mareşali, ca vieţile soldaţilor lor. Spre a îndulci afectarea, am întrebat:

- Şi dacă, totuşi, pierdeţi războiul?

- La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuţi astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mâine.

- Mă scuzaţi, domnule Mareşal, nu înţeleg.

- Am informaţii secrete despre comuniştii români emigraţi la şcoala de la Moscova. Sunt subjugaţi de o nebună, Ana Pauker, care şi-a vândut sufletul lui Stalin şi le impune compatrioţilor să vorbească ruseşte, chiar şi între ei, susţinând că limba română e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzând noi războiul, acei emigranţi îndoctrinaţi şi fanatici îşi vor asuma puterea pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului , slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Absorbit de gânduri, sprijinindu-şi bărbia cu mâna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

- Şi atunci?

S-a ridicat, s-a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privndu-mă drept în ochi, şi mi-a spus, scandând cuvintele:

- Şi, atunci, amintirea părinţilor morţi acum, luptând în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei şi comunişti, să se păstreze români şi să vorbească româneşte şi să rămână, cu fruntea sus, descendenţi ai coloniştilor lui Traian: latini, nu slavi.

- Acesta este secretul dvs., domnule Mareşal?

- Dacă vreţi, e secretul meu. Vă propuneţi să scrieţi despre întâlnirea noastră?

- Nu pot să n-o fac. Dacă se va afla că am vorbit – am privit spre ceas – două ore cu Mareşalul Antonescu, şi aş refuza să scriu despre asta, aş rămâne şomer. Aveţi încredere, voi scrie numai ceea ce nu va displace…

3) Nichifor Crainic: N. Iorga – arhitectul de geniu al României Mari

[...] Voi încerca să vorbesc despre lupta unui om din hotarele vechi pentru noile hotare politice. Nu despre un om oarecare, ci despre omul care, pentru noi românii, e autorul moral al victoriei naţionale şi al hotarelor ieşite din ea. Îl cunoaşteţi bine şi respiraţi duhul lui: N. Iorga.

Rolul lui N. Iorga e atât de covârşitor în viaţa României contimporane, încât termenul acesta prozaic şi neînsemnat de rol trebuie să-l înlocuim cu acela de misiune. Spiritul lui e atât de vast în alcătuirea ţării celei noi, încât mulţi au uitat despre cine e vorba, - tot astfel cum beneficiarii unui palat se bucură că-l locuiesc şi-i admiră frumuseţea, fără să-şi amintească decât arareori de geniul arhitectului care l-a conceput şi a pus planurile în mâna meşterilor. Pentru noi, omul acesta a fost arhitectul de geniu după planurile căruia s-a clădit în tranşee România Mare.

[...] Omul despre care vorbesc nu făcea parte din generaţia lui. El a apărut în mijlocul lumii româneşti cu mirul profetic pe bolta frunţii, iar profeţii sunt în dezacord şi în vrăjmăşie cu contimporanii lor ... Când toate patimile se vor potoli, suflarea românească va înţelege că, dacă există pe pământ o Românie Mare, ea a trăit întâi în gândul lui şi, dacă a existat o generaţie de eroi şi de martiri, care au făcut-o, această generaţie era modelată după chipul şi asemănarea lui.

El e anticiparea României Mari.

Lupta lui de-atunci, sub orice latură a unei proteice activităţi am considera-o, s-adună toată într-un imperativ mai presus de orice: desfiinţarea vechilor hotare strâmbe şi cucerirea noilor hotare, în care să încapă neamul nostru întreg.

România mică era o realitate nedesăvârşită. Ea nu putea odihni şi nu putea împăca un spirit ca al lui, chiar dacă odihnea pe grămezi de aur câteva mii de latifundiari autohtoni şi arendaşi venetici, care o stăpâneau, şi câteva sute de politicieni, care exploatau restul. Peste aceste mizerii dinăuntru, ce se cereau lecuite, suveranitatea ei regală trebuia să se dilate până la marginile etnice ale pământului românesc, Hotarele vechi erau răni spintecate în trupul neamului. Românii le-au urât şi le-au blestemat totdeauna. Pe nimeni însă nu l-a durut mai viu aceste răni. Hotarele noi erau un vis, pe care neamul nostru l-a mângâiat mereu de-a lungul veacurilor. Afară de Nicolae Bălcescu însă nimeni altul în lumea modernă n-a avut curajul să creadă că visul poate coborî aşa de repede, ca o roată de lumină în jurul Daciei de altădată. Omul cel nou, trimis de providenţă, aduna în el toate durerile neamului său pentru a le preface, cu o putere miraculoasă, în speranţe de oţel. Ceea ce alţii au gemut, el a strigat; ceea ce alţii au visat, el a proclamat [...]

Neamurile se rostesc de obicei prin poeţi. Dar neamul nostru nici prin Eminescu însuşi nu s-a articulat mai din străfundurile fiinţei lui şi mai poruncitor ca prin glasul acestui om. Despre marele poet al creştinismului, Efrem Sirianul, se spune că e „harpa Duhului Sfânt"; oratoria lui Nicolae Iorga era marea orchestră a geniului românesc [...]

Lupta pentru noile hotare a lui Nicolae Iorga e lupta pentru a dilata hotarele vechiului stat românesc, până la identificarea lor cu delimitarea etnică naturală a neamului nostru. Şi, cum din cele spuse până acum rezultă că hotarele sunt mai întâi un fenomen de conştiinţă până să ajungă realităţi politice, toată uriaşa şi multipla lui activitate s-a desfăşurat de la început pe tărâmul culturii pentru a pregăti starea de spirit necesară unităţii politice a tuturor românilor.

Politicieni de duzină, pe care i-am avut, credeau, cu insuficienţa lor de pregătire, că altceva e cultura şi altceva politica, neexistând imixtiune între domeniile lor. Concepţia nouă a marelui om era, dimpotrivă, că nu e posibilă o politică adevărată fără ca ea să derive din cultură, precum fructul se dezvoltă din floarea lui. Cultură naţională în scopul politicii naţionale, - iată în două cuvinte linia de orientare a supraomeneştii lui activităţi. Cu altă expresia, nu puteam ajunge la hotarele României Mari dacă ele nu existau mai întâi ca idei-forţe ale conştiinţei româneşti. Şi lui, şi numai lui, trebuie să-i mulţumim că România Mare a trăit mai întâi ca existenţă inexorabilă a voinţei unanime româneşti până când eroismul soldatului s-o traducă în măreţul fapt politic. În fiecare braţ şi în milioanele de braţe, care s-au încleştat în luptă, fulgera lumina acestui gând al lui.

Nici nu-mi pot închipui că omul, care aducea această concepţie la temelia misiunii sale, putea să fie altceva decât un mare istoric. A spune despre dânsul că a studiat istoria e prea puţin, deşi toţi bunii noştri istorici la un loc nu ne-au dat nici un sfert din ceea ce ne-a adus enorma lui operă de erudit şi cercetător. El însă a trăit istoria odată cu studierea ei. Pentru dânsul, documentele regăsite şi dezgropate nu erau decât scheletele vieţii care a fost, şi neobişnuita lui putere de pătrundere şi de evocare încarna din nou aceste schelete şi sufla viaţă peste faţa lor. Strigoii mormintelor deveneau iarăşi oamenii vii. Noi, care, într-o îmbulzeală strivitoare, nici una din acele sărbători care erau prelegerile sale la Universitatea din Bucureşti, n-am învăţat istorie, ci ne-am văzut strămoşii ca în carne şi oase defilând sub ochii noştri, plini de sângele sacrificiilor sau luminaţi de nimbul gloriei. Epocă după epocă se desfăceau din umbra veacurilor ca într-o fantasmagorie magică, şi viaţa neamului nostru curgea întreagă ca un fluviu pe care l-ai vedea din avion de la izvor şi până la vărsare. Omul, care ne vorbea, trăia cu toate fibrele fiinţei lui fiecare moment evocat; sângera

cu martirii, triumfa cu biruitorii. Când izbuteam să ne sustragem acestei vrăji şi-l priveam pe el, la catedră, ni se părea că el însuşi e istoria naţională, care abia a sosit din fundul veacurilor, pe unde-a fost, ca să se-adune din nou, întreagă, în sinteza persoanei lui [...] Istorie, e adevărat, mai făcuseră şi alţii, dar această ştiinţă era un fel de abstracţiune lipsită de puterea de a mişca inimile. N. Iorga făcea din ea operă de reportaj arzător, în care mizeria robiei alterna cu descripţia viguroasă a frumuseţilor pământului înstrăinat şi cu lauda virtuţilor de rezistenţă a fraţilor de dincolo de graniţele statului libert. Marele istoric, transformat acum în pelerin antropogeografic, ne înfăţişa oamenii, locurile, instituţiile şi persecuţiile, ne actualiza robia lor, ca să urâm mai din rărunchi graniţele ce ne despărţeau şi să voim mai cu îndrăzneală hotarele ce trebuiau să ne adune laolaltă.

El a fost astfel, pentru noi, revelaţia neamului în timp şi revelaţia lui în spaţiu. Conştiinţa cu care a înzestrat generaţia formată de dânsul era alcătuită din siguranţa vie a identităţii istorice şi a omogenităţii geografice. Cu această conştiinţă intensă şi unitară, cum nu fusese până atunci şi nici după aceea, s-au aruncat soldaţii în războiul unificării naţionale. Noile hotare trebuiau să capete formă în realitatea politică, peste orice sacrificii, fiindcă ideea lor forţă trăia acum cu atâta covârşitoare încordare în sufletul românesc încât ea singură ar fi fost în stare să le dea brânci din nefiinţă la lumina gloriei.

Mie unuia mi-a fost dat ca, rămânând soldat la datoria mea, să-l văd totuşi aproape zilnic în tot timpul războiului [din 1916-1918] şi să-mi dau încăodată seama de puterea ce se descărca din fiinţa lui asupra tuturor. Cei care voiţi să-l înţelegeţi nu căutaţi în viaţa lui de toate zilele măreţia peste fire a acestui om. Ca acele păsări de mare, care chiuie de bucuria groazei în vâjâitul uraganelor, lui îi trebuiai stări excepţionale pentru a da piept cu ele în încleştări gigantice.

Când după marşul biruitor peste munte al armatei, soarta ne-a încercat cu o prăbuşire şi când sufletul tuturor căzuse parcă în noroiul pribegiei şi al deznădejdii, din nou s-a ridicat piscul de cremene al credinţei lui în victorie. Recitiţi discursul pe care l-a rostit atunci în Parlamentul pribeag la Iaşi, în [14/27] decembrie 1916: acela nu mai e un discurs, ci răcnetul fiarei, care îşi vede culcuşul zdrobit şi puii înjunghiaţi, dar refuză să se dea bătută. Duhul acestui pământ, pârjolit a mia oară, şi-a ţâşnit durerea în glasul lui şi credinţa bătrână de două mii de ani că şi această năvală va trece, iar el va rămâne în veci pământ românesc. Un curent electric a trecut atunci prin inima României, iar a doua zi faţa deznădejdii era cu totul schimbată. Discursul acela va trebui să-l înveţe ca pe o rugăciune fiecare copil din ţara noastră: e cel mai mare ce s-a rostit vreodată în graiul românesc. Din clipa aceea şi până în ceasul izbăvirii, spiritul acestui om a dominat şi a călăuzit puterea morală a războiului. Cuvântul lui a fost pâinea de toate zilele a nădejdii, împărtăşită tuturor. Soldaţii la el veneau, conducătorii oficiali toţi la el veneau şi păreau nişte bieţi pitici sub stânca muntelui. Precum Carpaţii sunt coloana vertebrală a României fizice, el a fost coloana vertebrală care a susţinut dreaptă către cer psihologia cruntului nostru război.

Toţi acei neisprăviţi ai filosofiei, care susţin că spiritul n-ar fi altceva decât o formă a energiei materiale, să mediteze acest fenomen fără pereche în analele războaielor, când spiritul suveran al unui singur om a fost în stare să mişte din loc materia inertă a unui dezastru şi să preschimbe o tragedie într-o victorie.

Iată pentru ce an spus şi voi susţine până la moarte că autorul moral al victoriei naţionale şi al hotarelor rezultate din ea e Nicolae Iorga! ...

4) Pagini inedite din Războiul Sfânt (1941-1944)

După cum am precizat, reţinem cu prioritate ştirile acoperind frontul intern, aşadar cele ce se petreceau ... „acasă". În context, în iunie 1943, Marin A. Oprea, comuna Ghimpaţi, jud. Vlaşca, se adresa lui Ilie Anghel, Regimentul 33 Dorobanţi: „ ... **Mă întrebi de câmp, este foarte frumos, mulţumim lui Dumnezeu. Grânele, dacă o vrea Sfântul şi le-a ţine, sunt o frumuseţe, şi porumbul la fel. Viile sunt o bogăţie dumnezeiască, ce nu a fost de mult timp. Tot aşa sunt şi toate celelalte semănături".** La rândul ei, Maria Dumitru Filip, din comuna Săveni, jud. Dorohoi, îi transmitea soţului aflat pe front, soldatul-fruntaş Filip Dumitru, Regimentul 4 Artilerie: „**Află despre noi că suntem foarte suferinzi şi necăjiţi, că e o foarte mare scumpete şi nu are cine câştiga un franc de cheltuială. Că cu ajutorul care îl primesc, nu-mi ajunge, ca să-mi îmbrac copiii şi nu am bani pentru mâncare şi sunt foarte necăjită. Dragă Filip, nu ştiu ce să mai fac, că m-am săturat de zbucium pe toate dealurile, că am de prăşit şi nu pot, că sunt foarte slabă şi sufăr de spate şi de coastă şi nu pot să prăşesc ... Poate să-ţi dea drumul măcar pe 2 luni acasă, ca să acoperim casa, că toată s-a descoperit şi plouă şi are să cadă toţi pereţii şi nu unde sta cu copiii, că nu-mi dă nimeni nici un ajutor şi sunt ca vai de noi. Am făcut o cerere la comună, ca să-mi dea un mic ajutor, ca să pot cumpăra oleacă de stuf şi nu mi s-a aprobat".** Elisabeta Mitroi, comuna Corlăţel, jud. Mehedinţi, către caporal Mitru Constantin, Batalionul 18 Vânători de Munte: „**Costică, eu nu ştiu cum merge cu războiul acesta, că unii stau acasă şi şi-au făcut avere şi câte toate şi alţii au sărăcit de tot. Enache a făcut casă şi nu a făcut un pas de acasă şi la mine a căzut şi casa şi fierăria şi eu nu ştiu încotro s-o mai iau de foame".** Pentru luna august 1943, am identificat un nou mesaj soţie/soţ, mai

precis Maria Bonca, din Băița – Hunedoara, adresându-se soldatului Ioan Bonca, din Divizionul 4 Tunuri Munte: „**Şi, cum ți-am mai scris, dragul meu, ochii nu mai contenesc de lacrimi. Alții fac avere şi eu nu mai am nici ce să încalț, nici ce să îmbrac. O pereche de talpă costă prea mult şi nici nu se găseşte. Atât de [de] mult ai plecat pe front că am şi uitat cum eşti. De ce oare una lume este aşa de chinuită în zilele de azi?...”**

În sfârşit, pentru decembrie 1943, am descoperit un text exemplar, excepțional prin forța de expresie şi de previziune. Aşadar, un anume Ionescu D., din comuna Model, jud. Ialomița, se adresa lui Gheorghe I. Cepoiu, comuna Izvoarele, jud. Prahova, cutezând să prevadă *ce va fi după*, mai precis *după un război ce se profila deja ca pierdut* în fața Rusiei lui Stalin: „**O să ne mănânce gaia sau uliul de la Răsărit şi pe noi şi pe toate țările din Balcani. După război va face din această țărişoară, un imperiu nou dându-i altă denumire şi altă credință care nu va fi nici bolşevică, nici catolică. Dumnezeu ne pedepseşte pentru păcatele noastre. Bisericile sunt goale şi cârciumile sunt pline, pe când la ruşi contrariu, căci le-a dat voie Episcopul din Moscova ca toate bisericile să facă rugăciuni şi te-deum-uri pentru biruință”.**

Ştirile „de acasă” se intersectau cu acelea „de pe front”, adesea chiar din linia I-a, acolo unde viața şi moartea băturseră parcă palma, iar optimismul se confrunta cu deznădejdile. Nu mai puțin cu zvonurile de tot fel. Precum în cazul soldatului Harabor Petre, Regimentul 96, Batalionul III Caransebeş, care se adresa soției - Ana Harabor, din comuna Noul Caragaci, jud. Cetatea Albă: „**Ziua de 1 august [1943] – Draga mea soție, ... Dacă va fi drept ce se aude pe aici, poate scăpăm. Se aude că Anglia şi America au pus în vedere Italiei în 24 [iulie 1943] să dea rezultatul – ori se predă, ori o face cenuşă, dar România stă gata, cum se predă Italia, aşa şi ea se predă şi atunci scăpăm de război şi vom merge pe curând acasă. Acum, cel mult să treacă până la 15 august, dacă nu se înțelege [cu Națiunile Unite] până la 15 august [1943], atunci să ştii că mergem la Caucaz şi pe urmă nu ştim cine scapă”.**

Cu referire nemijlocită la scopurile fundamentale ale Războiului din Est – zdrobirea pericolului comunist de la Est, eliberarea provinciilor istorice şi refacerea României Mari. Dar, din multiple motive, este preferabil să-i audiem pe ... „actori”. În iunie 1943, locotenentul Manea Mitu, din Simeria, jud. Deva, se destăinuia învățătorului Ion Spânu, din comuna Mihălceni, jud. R. Sărat: „**Constat, după cum adesea am spus-o, că acest neam merită o soartă mult mai bună în lume față de sacrificiile făcute, dar, cu ajutorul Celui de Sus, [soarta] ne-a dat pe actualul conducător Domnul Mareşal Antonescu, omul înțelept, şi care munceşte fără preget, veghind la destinele acestui Neam, va şti a aşeza Neamul Nostru în rândul popoarelor ce-şi merită o altă soartă, o altă aşezare în această lume”.** Un bun slujitor al cauzei s-a dovedit preotul Al. Mintean, din Sâlciva, jud. Hunedoara, care, în august 1943, îi mulțumea şi-l informa pe caporalul Ciutina Ştefan, din Batalionul 12 Vânători de Munte, Compania Gardă: „ ... **Noi ne-am bucurat cu toții citindu-ți frumoasele rânduri ce ne-ai trimis, de pe la Cuban. Am citit această scrisoare şi la conferința culturală din Căprioara, căci pentru noi, cei de acasă, ea a fost plină de învățăminte, iar conținutul ei nespus de înduioşător. Am trăit în acele ore clipe înălțătoare, căci am fost cu sufletele noastre alături de voi, de dorurile voastre, de necazurile şi jertfele voastre. Din iubirea şi alipirea noastră față de legea strămună, față de Patria noastră scumpă, am luat îndemnuri spre a răspunde îndatoririlor noastre şi pentru a duce lupta cu hotărâre pentru întărirea frontului intern. Un popor care are astfel de fii, cum sunteți voi, are în fața sa un viitor strălucit. Iată pentru ce, noi, ăştia de acasă, suntem mândri de isprăvile voastre şi nu contenim să rugăm pe Dumnezeul nostru să vă aducă** [acasă] **sănătoşi teferi”.** De asemenea, Neațu D. Kalemis, str. Alexandru cel Bun 32, Craiova, apela la Agostina Băluş, comuna Zăvel, jud. Dolj: „**Doamnă Învățătoare, ... poate vă miră faptul că vă rog să-mi îndepliniți singura mea dorință. Vă rog să interziceți elevilor şi elevelor din comună de-a mai căuta şi juca ceardaşul unguresc, căci este interzis. Vă rog să le puneți pe toate** [elevele] **şi pe toți elevii în genunchi în fața icoanei cu candela aprinsă şi să jure ură de moarte ungurilor şi că viața lor este viața Ardealului. În speranța că mă veți asculta, vă sărut mâinile şi vă mulțumesc. Trăiască Ardealul. Trăiască România Mare”.** Pe aceeaşi temă, în lunile noiembrie – decembrie 1943, au mai insistat: caporalul Dumitru Aurel, Compania III, Batalionul I, Regimentul 40 Infanterie, Medgidia, adresându-se soției - Leanca Stoica Dumitru, comuna Model, jud. Ialomița: „**Sunt deplin mulțumit că am fost sănătos, atât în trecut [cât] şi în prezent, şi pot să-mi îndeplinesc datoria pentru scumpa mea țară, pentru hotarele lăsate de strămoşii noştri...”** Iar Margareta Proscură, din comuna Odobeşti, transmite subofițerului Nicu Moldoveanu, din Compania 101 Transmisiuni Moto, Oficiul poştal militar 640, cum că: „ ... **Eu mă închin ca unui sfânt de pe icoană în faşa unui om ce are în gând şi în suflet o singură idee, ideea de a făuri România Mare, de a trăi în libertate, iar, dacă nu, mai bine trece dincolo de mormânt. Țin foarte mult şi eu la această idee şi regret din suflet că nu sunt un băiat să-mi pot arăta voința, să-mi pot jertfi chiar viața pe altarul Patriei ce este atât de scump. Mă înec în suflet, dar n-am nici o putere, nu pot aduce țării dovezi de vitejie. Ferice de toți aceia care puteți şi aveți dreptul, aceia care purtați cu bărbăție acest scump ideal. Eu nu mă voi putea linişti până ce nu voi vedea pe toți în libertate, până ce nu voi auzi că țara nu mai cere de la nimeni ajutor. Atâta timp cât țara este în zbucium şi cei plecați de**

acasă se chinuiesc mereu, sufletul meu geme, nu pot avea astâmpăr". Tot despre rostul războiului în plină desfăşurare, Vicu G. Ungureanu, str. Coşbuc 13, Craiova, adresându-se soldatului Danciu Ion, Regimentul 6 Pionieri, Compania II, Batalionul 27, Alba Iulia, observa cu deplin temei: „**Dar, mai presus de toate, este însăşi fiinţa neamului. Asta să-ţi fie şi ţie deviza: Neamul şi fiinţa, căci, fiinţând noi, prin noi trăieşte neamul românesc..."**

În ultima ordine, de fel de neglijat, includem mesajele privind evoluţiile ostilităţilor pe alte fronturi. În context, în august 1943, Ana Ohanian, din Marienbad, îi comunica lui Leon Balian, din str. Regală 1, Bucureşti: „ ... **Aici e mare linişte. Sunt refugiaţi oameni din Hamburg. E teribil; au pierdut totul, li s-a ars totul. Nimeni n-are voie să intre în Hamburg, care e o ruină întreagă".** Tot pe atunci, speriat dar şi animat de gândul răzbunării, Iosif Haschler, din Salzburg-Parsch, transmitea lui D. Rusu, la Botoşani: „**Ţi se face părul măciucă dacă ai afla la ce brutalităţi recurg aceşti abrutizaţi în atacurile lor aeriene. Acesta nu mai este război, ci o furie sadică ce nu poate fi descoperită decât de un descreierat. Ce ticăloşii nemaipomenite. Dar, vai de ei când <<furia teutonică>> se va revărsa peste ei. Să nu creadă că vor scăpa de pedeapsa meritată, că noi suntem neputincioşi, că aceste barbarii vor continua la infinit sau până ce vom cădea în genunchi. Nu, fi sigur că le vine rândul, iar noi nu ne lăsăm terorizaţi, ci pregătim o revanşă draconică..."** Predominantă era, totuşi, deznădejdea, teama, justificată, de viitorul incert. Cu îndreptăţire, aşadar, Dr. Kurt Krüger, din Berlin, observa către N. Lebine, din Bucureşti, că „**numai Dumnezeu cunoaşte viitorul nostru. La Berlin, starea de spirit este ca în preajma unei furtuni iminente..."** În plin război, un semn de lumină – la 25 iulie 1943, Benito Mussolini arestat! După numai două zile, Mariarosa Giulio, din Milano, transmitea entuziasmată prietenei Lydia Lax, din str. Rozelor 19, Bucureşti: „**Dragă Lydia! Victorie! Victorie! În sfârşit, putem vorbi liber! În sfârşit, pot să-ţi spun că abia acum mă simt într-adevăr italiană. Ne-am liberat de un guvern care cangrenase frumoasa noastră Italie. Nu suntem ţara morţilor! Ar fi trebuit să fii la Milano, sâmbătă noaptea, duminică şi luni. Schimbarea moralului populaţiei de sâmbătă spre duminică a fost ceva necrezut de miraculos. Încă din ziua de duminică trăiam sub teroarea de a exprima o vorbă mai mult decât trebuie şi, când colo, noaptea de duminică a fost de neuitat. Entuziasmul populaţiei a izbucnit în unanimitate; toţi se îmbrăţişau, se sărutau, plângeau şi râdeau, păreau că înnebuniseră de bucurie [...] Niciodată de când sunt pe lume, n-am văzut Milano aşa de pavoazat şi în haină de sărbătoare; noaptea de duminică a fost un cântec neîncetat de imnuri, ale lui Badoglio, ale armatei. Urile personale, invidiile, certurile, toate uitate, erau cu toţii fraţi, cu toţii fericiţi, ca nişte oameni liberaţi de o sarcină înspăimântătoare".**

Pentru a încheia, apelăm la un cunoscut opiniile cunoscutul biograf al lui Take Ionescu, C. Xeni, aflat pe moment la Ouchy, Lausanne, în Elveţia, de unde, în august 1943, îi destăinuia eminentului jurist care era profesorul Mircea Djuvara, la Sinaia, că – în privinţa destinului conflagraţiei mondiale şi a locului României în context – nu-şi mai aveau rostul incertitudinile, din moment ce „**jocurile sunt făcute şi nimic altceva nu-i posibil. Cum o vrea să cadă bila. Ea va decide, în oarba ei indiferenţă..."**

5) Mareşal Antonescu - Rezoluţii

Spre exemplificare, în continuare, vom reţine dintre rezoluţiile publicate ale Mareşalului: „*Crima nu se poate ascunde sub teoria enunţării de slugă a ordinului şi, sub splendoarea epoletului, ea murdăreşte aceste epolet*" (11.XII.1940); „*Justiţia rămâne pe deasupra tuturor în această ţară şi, deci, pe deasupra mea"* (6.II.1941); „*Sărac stat într-o ţară bogată. Sărăcia este consecinţa: relei administraţii, lipsei unui plan de gospodărire, de investiţii, de întreţinere şi de realizări*" (16.XI.1942); „*Să nu uite nimeni că în cazul unei înfrângeri vom suferi nu numai o dezonoare, dar ne vom pierde şi viaţa. Ruşii învingători ne-ar aduce bolşevismul în ţară, ar nimici toată pătura conducătoare, ne-ar pune pe evrei stăpâni şi ar da Neamul pradă slavizării şi deportărilor în masă. Dacă nu contribuim cu toate puterile noastre la lupta aliaţilor noştri pentru a înfrânge comunismul şi pe ruşi, nu putem să asigurăm nici viaţa copiilor noştri, nici existenţa ţării noastre*" (extras din ordinul de la 6.II.1943); „*Nu există politică externă fără armată*" (10.III.1943); „*Spiritul de dezorganizare românesc predomină în toate. Nu suntem în stare să organizăm în condiţii optime executarea unei hotărâri. Luăm măsuri pripite, dezordonate, sacadate. Începem, ne oprim din lipsă de hotărâri sau luăm alte măsuri care contracarează pe cele dintâi şi aşa mergem în toate ca racul. Cheltuim energie, minte, timp şi bani fără rost*" (19.XI.1943); „*Nu se evacuează populaţia. Nu putem goli Basarabia de români*" (3.VII.1944); „*Spune-i Regelui că nu plec* (în faţa plutonului de execuţie) *supărat pe el. Mai mult, spune-i că îi mulţumesc că mi-a dat prilejul să mă aşez cu un minut mai devreme lângă martirii Neamului, care au luptat pentru gloria şi mărirea lui*" (mesaj final, transmis prin Radu Lecca, destinat lui Mihai I, Jilava, 1.VI.1946).

Vom prefera, se înţelege, să supunem atenţiei cititorului câteva dintre rezoluţiile şi precizările Mareşalului descoperite în arhive: „*Hărţile cu situaţia inamicului trebuie puse pe pereţii biroului meu. Trebuie o hartă cu vechile frontiere şi cu actualele fruntarii. O hartă sau hărţi ale fronturilor de luptă*"

(21.IX.1940, rezoluție pe nota de cabinet privind situația militară probabilă a concentrărilor URSS în nord-estul României la 20.IX.1940); „*Informatorii noştri* (agenții serviciilor secrete) *sunt nişte analfabeți, sunt oameni care n-au nici patru clase primare şi trăind sugând şi păcălind Statul*" (10.XII.1940); „*Temeiul acțiunilor noastre naționale a fost totdeauna adevărul. Slujitoare a adevărului, Academia Română a luminat drumurile şi țintele strădaniilor româneşti de unitate şi de stăpânire a drepturilor fireşti din cuprinsul spațiului nostru etnic şi istoric. Urările adresate oştirii de către cel mai înalt aşezământ al spiritualității româneşti, în ceasul în care armele naționale cuceresc o nouă împlinire a destinului, sunt deosebit de prețioase pentru conştiința neamului întreg. Ele au un înțeles cu atât mai înălțător, cu cât steagurile noastre dezrobitoare, alături de steagurile aliate ale Marelui Reich German, alungând întunericul şi crima, reîntronează în Răsăritul Europei puterile libertății, credinței şi culturii*" (extras din răspunsul la telegrama din 22.VI. 1941 a prof. I. Simionescu, preşedintele Academiei Române); „*Fiți siguri că, atâta timp cât am luptat la Răsărit, toate sacrificiile pe care le-am făcut acolo n-au fost numai pentru Basarabia şi Bucovina, ci au fost şi pentru Ardeal*" (22.X.1941); „*Pentru câştigarea războiului mergem oriunde* (inițial, în text, specificat: „*şi la dracu"*"?!). *Trebuie însă luate măsuri ca trupele să fie perfect echipate. Trebuie să li se dea de germani ce le lipseşte pentru echipare în caz când ne vor cere să operăm în regiuni grele ca condiții. În aceste regiuni vor rămâne şi germanii. Ei se vor găsi la iarnă şi în alte regiuni mult mai grele ca acelea ale Mării Caspice, MURMANSK – LAPONIA – LENINGRAD etc. etc. ... Vedeți lucrurile prin secole, nu prin moştenirile egoiste*" (19.VIII.1942, extrase din rezoluția Mareşalului Antonescu pe raportul din 15.VIII.1942 al Marelui Stat Român privind operațiile trupelor germano-române planificate în sud-estul URSS, Arhivele Naționale, fond PCM-CM, dosar 178/1942, f. 202-203); „*O administrație se judecă după rezultate şi nu după acte şi dosare. La noi au fost sub regimurile trecute numai dosar şi acte, fără înfăptuiri. Prefer primul criteriu*" (16.VI.1943); „*Țară de tâlhari!...*" (constatare pe o notă de cabinet din 1.VII.1943 relativ la afacerile descoperite la Şantierele Navale din Galați); „*Mulțumesc cu atât mai mult astăzi corpului didactic secundar pentru înalta sa ținută patriotică şi pentru înțeleapta înțelegere a chemărilor impuse de lupta în războiul dreptății naționale, cu cât şefii fostelor partide politice mă somează prin memorii, în numele lor şi al câtorva persoane bine cunoscute prin trecutul lor, să retrag armata din luptă ... Este evident pentru cea mai simplă minte că părăsirea luptei pe care o ducem în Răsărit, pentru asigurarea ființei de azi de totdeauna a vieții, libertății şi integrității neamului, fără nici o garanție serioasă că sacrificiile ce am făcut nu au fost zadarnice, ar fi un odios act de trădare față de Moldova, Bucovina şi Basarabia, față de istorie şi de onoarea noastră; şi chiar față de ardeleni, care nu numai că n-ar avea nimic de câştigat, dar ar avea totul de pierdut, dacă Regatul ar intra în parte sau în total sub sclavia asiatică ...*" (paragrafe din răspunsul la telegrama din 18.VIII.1943 a prof. Napoleon Crețu, secretar general al Ministerului Educației Naționale); „*Partidul Național Țărănesc este o emblemă, o problemă şi o dilemă. <u>Emblema</u> este Mihalache: țăranul român cu perciuni de jupân. <u>Problema</u> – Dr. Lupu: nu are talent şi vorbeşte; nu are bani şi trăieşte, iar natura l-a făcut roşu ca să nu mai roşească. <u>Dilema</u>: Dl Maniu - când poate veni la putere nu vrea şi, când vrea, nu poate*" (însemnare nedatată, Arhivele Naționale, fond I. Antonescu dosar 4, f. 144).

Eloge au professeur Silvestri Artur

Le professeur Artur Silvestri a fondé et a développé «l'Empire» indéniable des publications ARP, destiné à la communication entre les Roumains de partout. Le professeur Silvestri c'était l'exemplification de l'encyclopédisme, attesté autant par ses œuvres que par les inégalables publications on-line sous l'égide de l'A.R.P.

PARTEA I

STATUL MAJOR GENERAL
ÎN ARHITECTURA
ORGANISMULUI MILITAR ROMÂNESC

ASPECTE PRIVIND ISTORICUL MARELUI STAT MAJOR DE LA ÎNFIINȚARE ŞI PÂNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Drd. Bogdan NEGOI*

În urma experienței dobândite după revoluția de la 1821 şi revenirea la domniile pământene s-au pus premisele unui proces amplu de edificare a unei instituții ostăşeşti.

Astfel, în urma Tratatului de Pace de la Adrianopol, li s-a recunoscut Principatelor Române dreptul de a forma şi deține o armată permanentă. Bineînțeles că acest lucru nu trebuie privit numai ca o reuşită politică exclusiv românească deoarece decizia a fost impulsionată mai ales de Rusia, care vedea, în fapt, o sporire a potențialului militar împotriva Imperiului Otoman.

Forma de organizare avea să fie una după model rusesc, iar organul de conducere urma să poarte de asemenea un nume specific. A fost denumit de către colonelul Kiseleff „Ştabul Oştirei"[1].

În epocă, oştirile române au fost numite „*militii*" sau „*străji pământeşti*" iar cu privire la acestea, elaborarea şi sancționarea „Regulamentelor Ostăşeşti" din anii 1831-1832 au cuprins prevederi asupra atribuțiilor, recrutărilor, structurii şi funcționării serviciului.

Pentru asigurarea conducerii şi administrării trupelor începând cu 1834 au fost înființate mai multe organisme centrale de felul „Ştabului Oştirei" care aveau atribuții similare celor ale Statului Major. Se constituie astfel o „Dejurstvă" (Administrația Centrală, viitorul Minister de Război), „Ştabul Domnesc" şi „Sfatul ostăşesc", ultimul cu rol consultativ pe lângă Ştabul Domnesc[2]. S-au păstrat însă şi anumite diferențe între Țara Românească şi Moldova. Astfel în Țara Românească, Ştabul Oştirei era condus de Marele Spătar, adjutanții săi şi o cancelarie (Dejurstvă) cu trei birouri.

Acestea se ocupau cu problemele personalului şi materialelor. Atribuțiile lor erau specificate în articolul 133 al Regulamentului Oştirii. Vornicia (M.I.) rezolva problemele administrative. Dejurstva se întrunea o dată pe săptămână sub preşedinția domnitorului.

În 1852 va apare Secția IV a „Ştabului Oştirei" –„Auditoriul" (cu atribuții de judecată). În 1856, „Ştabul Oştirei" se va transforma în Departamentul Ostăşesc.

În ceea ce privea Moldova, Ştabul era mai puțin organizat decât în Țara Românească. În articolul 214 se specifica faptul că şeful oştirii era hatmanul. Exista şi aici o dejurstvă (se ocupa cu instrucția, încorporarea şi armamentul). Dezvoltarea acesteia era însă destul de limitată.

În 1852 hatmanul urma să devină „inspectorul miliției" iar Dejurstva devenea Ministerul Ostăşesc având două secții (afaceri personale şi executive). În anul 1853 apare şi cea de-a treia secție cu atribuții de contabilitate[3]. Acestea sunt viitoarele secții de Stat Major.

Din 1840 la Bucureşti şi 1852 la Iaşi se va adăuga câte un locțiitor al şefului Ştabului Oştirei, în acest interval de timp constatându-se şi o anumită creştere a numărului cadrelor din „secții". Situația s-a datorat măririi efectivelor forțelor regulate prin trecerea pompierilor în rândul acestora în 1844 şi apariția, un an mai devreme, a Artileriei. De asemenea, momente semnificative sunt şi crearea la Bucureşti şi Iaşi în 1847 şi respectiv 1856 a primelor şcoli militare[4].

Pentru a exemplifica evoluția numărului cadrelor, se impune a se stărui asupra structurii „Ştabului Oştirei" în Țara Românească. Astfel, în 1830, existau 5 aghiotanți şi un mare spătar (Al. D. Ghica). În 1836 în structură mai intra un colonel, un mare spătar şi doi aghiotanți precum şi un maior şi trei aghiotanți. Structura s-a menținut până în 1839 când au mai apărut un colonel şi 10 aghiotanți. În final, în 1858, structura e alcătuită dintr-un colonel, şef al Ştabului, 9 aghiotanți (7 maiori şi 2 căpitani), 4 ataşați (2 colonei, 1 căpitan şi 1 locotenent), precum şi o cancelarie cu un colonel.

Se poate aprecia această perioadă „regulamentară" ca o etapă de tranziție spre crearea unei armate naționale dar totodată şi a organelor ei de conducere a acesteia ceea ce va contribui să nu devină o armată auxiliară a uneia dintre cele două mari puteri, Rusia şi Imperiul Otoman.

Perioada imediat următoare actului politic de unire a Principatelor a reprezentat şi un efort reformator vizând organizarea instituției militare autohtone, necesară obiectivelor din perspectivă: întărirea

* Facultatea de Istorie, Universitatea din Craiova

[1] *Istoricul Marelui Stat Major*., Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.), Serviciul Istoric 420A 1/1383, p. 3

[2] Colectiv autori, coord. Eftimie Ardeleanu, Istoria Statului Major General Român - Documente 1859-1947, Ed. Militară, Bucureşti 1994, p.10

[3] *Istoricul Marelui Stat Major,* C.S.P.A.M.I., Serviciul Istoric 420A 1/1383, p. 5

[4] Colectiv autori, coord. Eftimie Ardeleanu, *op. cit*., p. 11.

suveranității şi cucerirea independenței. Întâiul pas spre unificarea deplină a fost acțiunea de contopire a armatelor şi constituirea unei singure administrații şi comandament central. La 11/23 octombrie 1859 domnitorul Cuza a devenit comandantul suprem al forțelor armate româneşti. El a numit pe generalul Ioan Emanoil Florescu la conducerea Departamentului Ostăşesc de la Iaşi şi pe cel similar din Bucureşti constituind astfel un Minister de Război unic.

Ioan Emanoil Florescu s-a născut la 7 august 1819 în Râmnicu-Vâlcea. După unirea Principatelor, domnitorul Cuza i-a încredințat funcțiile de ministru de război, 28 nov.1859-27 mai 1860, 30 sept. 1862-11 oct. 1863, si şef al Statului Major General (30 mai-3 aug 1860; 21 aprilie.1864-1 mai 1866). În 1 ianuarie 1860 a fost avansat la gradul de general de brigadă. În calitatea de şef al Statului Major General, generalul I, M. Florescu a avut un rol decisiv în opera de unificare şi modernizare a oştirii române. El a elaborat, printre altele, reglementările cu privire la funcționarea Statului Major General al Armatei române[5].

La finalul anului 1859, Cuza a asistat la aplicațiile militare din garnizoana Iaşi. El a sesizat aici lipsa unui organ superior de conducere şi, drept urmare, a înaintat această chestiune, spre rezolvare, Departamentului Trebilor Militare din Moldova unde se va elabora „Înaltul ordin de zi Nr. 83/ 12 nov.1859". A fost publicat în „Monitorul Oastei".[6]

La 14 decembrie 1859, s-a stabilit „ordinea de bătaie" a Corpului Statului Major General fără a se preciza însă şi şeful Statului Major General. Primii şefi al Statului Major General au fost colonelul Grigore Gărdescu, între 8-29 ianuarie 1860 şi maiorul Sănăsescu Istratie de la 29 ianuarie la 30 mai 1860.

Studierea şi alegerea zonei de dislocare ale trupelor, a condițiilor geo-climatice, în vederea executării manevrelor de ordin tactic şi strategic, se impuneau din momentul în care instituția militară avea rolul de a apăra frontierele în fața unei agresiuni externe. O latură principală a Statului Major General a fost aceea de construire a unei industrii proprii de apărare, dar care nu putea funcționa fără un suport economic şi social puternic. De asemenea, personalul Statului Major era prezent în toate comitetele permanente însărcinate cu avizarea reformelor din armată precum şi din învățământul militar.

Revenind la conducerea Corpului Statului Major General, trebuie să se amintească faptul că deşi primul şef a fost colonel Gărdescu, acesta a fost mutat ulterior ca ataşat al Statului Major General. Cel care i-a luat locul, nu a rezistat mult timp astfel încât la 30 mai/11 iunie va fi mutat definitiv ca şef al Statului Major General, colonelul Ioan Emanoil Florescu, (două zile mai târziu va fi avansat ca general de brigadă)[7], fiind un moment hotărâtor în organizarea activității Statului Major. A fost numit „mâna dreaptă a domnitorului", „ostaş luminat şi de acțiune".

În vara anului 1860 a fost fixată uniforma ofițerilor de Stat Major, deosebită de cea a ofițerilor de front. În acelaşi an prin Ordinul de zi Nr. 98, Statul Major General a primit de la ambele Ministere de Război (Bucureşti şi Iaşi) toate actele ordonate. Acest lucru a reprezentat un alt pas pentru unificare a armatelor. Cu toate acestea, la 15 septembrie 1860, Statul Major General era împărțită în doua birouri, La Iaşi şi la Bucureşti. Pe data de 21 aprilie 1861, generalul Florescu revine la conducerea Statului Major General. Tot el a fost cel care a acționat pentru înființarea Arsenalului de Construcții a Armatei, care avea 3 secțiuni: Pirotehnic, Arsenal şi Pulberărie.

În anul 1862 s-a înființat Şcoala Militară din Dealu Spirii.

Prin Înaltul Decret Nr. 410 publicat în 1863, sunt completate atribuțiile şefului Statului Major General, care forma „Înaltul Comandament" compus dintr-un „major general" generalul, I.E. Florescu, căruia îi erau ataşați 4 ofițeri. Prin acest decret se stabilea că „majorul general va lua din ordinul nostru dispoziții privitoare la Comandamentul trupelor şi tot ce va subscrie dânsul se va considera ca emanând de la persoana noastră"[8].

În anul 1863 apar „Dorobanții polițieneşti"constituiți într-o escadrilă şi o companie. Tot atunci Florescu a fost numit comandantul suprem al oastei, printr-un decret, nr. 410, publicat în „Monitorul Oastei", în mai 1864.

Ca structură, în 1860, Statul Major General era constituit din şeful acesteia, colonelul G. Gărdescu, Secția I (1 maior, 1 sublocotenent); Secția II (4 sublocotenenți), Secția III (1 căpitan , 2 sublocotenenți). În 1862 urma să aibă 1 general, 1 colonel, 1 maior, 4 căpitani, 2 locotenenți). În 1864 era format din 2 generali, 1 locotenent-colonel, 1 colonel, 1 maior, 7 căpitani, 4 locotenenți).

Pe 27 decembrie 1864 a apărut Legea de organizare a puterii armate prin care se stipula principiul „națiunii armate". Ulterior au apărut şi divizii teritoriale, îmbunătățind structura organizatorică a armatei.

Datorită greutăților financiare, în mai 1865 Statul Major General s-a desființat prin dispariția celor două birouri de la Iaşi şi Bucureşti, ofițerii fiind împărțiți în divizii şi formând Corpul de Stat Major. În 1866,

---

[5] Colectiv autori, coord. Teofil Oroian, *Şefii Statului Major General Român 1859-2000*, Ed. Europa Nova, Bucureşti, f.a., p.5

[6] „Monitorul Oastei" , nr. 21 / 3 iunie 1860, p. 322-325.

[7] *Istoricul Marelui Stat Major*, C.S.P.A.M.I., Serviciul Istoric 420A 1/1383, p. 19.

[8] Colectiv autori, coord. Teofil Oroian, *op. cit*., p.6.

după abdicarea lui Cuza, mai funcţionau doar 12 ofiţeri de Stat Major, comanda supremă a armatei fiind deţinută de către generalii comandanţi. Existau patru comandamente de divizie teritoriale.

Prin decretul 874/ 27 mai 1866 s-a hotărât compunerea Corpului de Stat Major, care avea efective prevăzute anual (2 locotenenţi, 2 maiori, 10 căpitani). Condiţiile de admitere erau susţinerea unui examen şi absolvirea unei şcoli speciale din străinătate.

După proclamarea ca domn a lui Carol Ludovic de Hohenzollern, în urma plebiscitului din 10/22 mai 1866, caracterul naţional al puterii militare se va accentua. Apar legi de organizare in 11 iunie 1868, martie 1872 şi martie 1874, prin care se perfecţionează cadrul organizatoric, al armelor şi serviciilor. Ministerul de război este reorganizat după 1870 în 4 direcţii la care se adaugă şi „Depozitul de război", ce se ocupa cu executarea lucrărilor cartografice, topografice, statistice şi istorice. Respectivul „depozitul general al războiului" urma să se desfiinţeze după numai 6 luni[9].

Cu toate acestea nu se dispunea de un organism superior propriu-zis „Legea puterii armate" din 1867 prevedea prin articolul 14 că Statul Major era format din: Statul Major General compus din generali ce comandau marile unităţi şi Corpul de Stat Major compus din ofiţeri, de la gradul de căpitan la cel de colonel inclusiv, recrutaţi prin concurs.

Statul Major General avea la conducere 12 generali (4 generali de divizie şi 8 de brigadă). Corpul de Stat Major era format din: 2 colonei, 2 locotenent-colonei, 6 maiori, 12 căpitani). În 1874 apar şi 12 funcţionari civili la Corpul de Stat Major.

În perioada 20 septembrie-6 octombrie 1872 se desfăşoară lângă Bucureşti sub conducerea domnitorului Carol, manevrele de toamnă prin participarea tuturor unităţilor regulate permanente. S-a format un „Corp de armată" şi un „Cartier General".[10]

C-tin. Barozzi a fost şeful Statului Major General în anii 1877, 1895-1898[11]. În urma memoriului înaintat la 17 noiembrie 1874 către Ministerul de Război şi intitulat „Raportul Şefului Depozitului de Război", el a făcut o expunere asupra necesităţii întocmirii unei hărţi a ţării, atât din punct de vedere militar cât şi economic. „Acum când ţara are ofiţeri în astronomie, geodezie şi topografie, care au studiat şi peste hotare, numai este de trebuinţă a se recurge la personal străin care necesită cheltuieli enorme"[12]. Drept urmare Ministerul de Război a declanşat o operaţie în Moldova prin lucrări de geodezie şi ridicări topografice din această zonă fiind continuate până în 1877. În anul 1876 au mai fost efectuate recunoaşteri operative în zona Giurgiu-Bucureşti, zona Galaţi şi nordul judeţului Prahova la frontiera cu Austro-Ungaria.

În 1877 după adoptarea legii bugetare existau 4 generali de brigadă iar şeful Statului Major General era conducătorul Diviziei teritoriale Bucureşti. Corpul de Stat Major avea 2 colonei, 3 locotenent-colonei, 3 maiori, 6 căpitani şi 1 colonel (comandantul „Pieţii Bucureşti"). Cu toate aceste modificări însă, Marele Stat Major tot nu exista ca instituţie supremă.

Perioada 1875-1877 a pus România într-o situaţie specială cu atât mai mult cu cât sistemul de conducere şi organele supreme de coordonare a puterii militare nu erau bine puse la punct. Se intervenea la o mobilizare parţială a trei contingente de la Diviziile 1-3 şi patru contingente la Divizia 4. Aceasta a fost încheiată în 35 zile, un rezultat destul de mulţumitor în situaţia şi contextul de atunci. Toate aplicaţiile care au avut loc au fost supravegheate îndeaproape de către Statul Major General.

Pe planul relaţiilor diplomatice şi al deciziilor de pregătire a războiului a început o perioadă deosebit de activă. În urma încheierii Convenţiei secrete cu Rusia la 4/16 aprilie 1877, din cauza pericolului unui atac din partea trupelor otomane cât şi ca urmare a pătrunderii trupelor ruseşti, s-a recurs la mobilizarea generală la 6/18 aprilie şi încheiată definitiv la 25 aprilie/7 mai, după numai 20 de zile[13], ceea ce reprezenta o performanţă remarcabilă. Au fost pregătite toate structurile militare şi s-au creat unităţi operative de tipul corpurilor de armată. S-a creat de asemenea Marele Cartier General, instituţie ce funcţiona numai pe perioada unor conflicte militare. Această instituţie avea ca şef pe colonelul Slăniceanu. Au fost mobilizaţi 125.000 oameni, 12.300 cai, peste 190 piese de artilerie şi 31 batalioane miliţii călare[14]. În această perioadă au fost promulgate decrete care aduc o serie de precizări, cum este cazul Decretului 925 din 27 aprilie ce stabilea că armata era compusă din două corpuri. Mai târziu, la 25 mai, prin Decretul 1281, se prevedea ca ofiţerii români din armatele străine să fie admişi în armata română cu gradul deţinut acolo[15].

Revenind la mobilizarea făcută de către armata română mai trebuie precizat că atât concepţia cât şi coordonarea celor 4 divizii erau subordonate Marelui Comandament General Rus. La mobilizarea armatei se constituia deci Marele Cartier General apărut prin Decretul Regal 491 format din 2 colonei (şeful şi sub-şeful

---

[9] Ibidem.
[10] Colectiv autori, coord. Eftimie Ardeleanu, *op. cit*., p.14.
[11] Colectiv autori, coord. Teofil Oroian, *op. cit*., p. 19.
[12] Ibidem.
[13] Gen. Dumitru Cioflină*, Marele Cartier General al Armatei române. Documente*, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1996, p. 62.
[14] Colectiv autori, coord. Eftimie Ardeleanu, *op. cit*., p. 15.
[15] Ibidem.

de Stat Major), Secția I (topografie) cu 2 maiori, Secția II (operațiuni militare) cu 1 locotenent-colonel şi 2 maiori. Mai era o secție de artilerie condusă de un general şi un intendent, un colonel şi un maior, precum şi o secție sanitară condusă de un inspector şi un medic principal.

În urma sprijinului cerut de către Comandamentul Suprem Rus armatei române, aceasta este reorganizată. Astfel: armata de operație, 3 divizii ce vor acționa în sudul Dunării şi corpul de observație, 2 divizii în acoperire pe linia fluviului.

După căderea Plevnei şi asediul Vidinului s-au mai adus diferite modificări la Marele Cartier General după cum reiese din Ordinul de zi 174: „…*Operațiunile militare reclamând oarecare schimbări în funcțiunea şi compoziționea armatei al cărui Comandament Major îl rezervă*…"

Astfel Marele Cartier General era constituit din 2 generali, 4 colonei, 1 locotenent-colonel, 1 maior, 4 medici, 3 adjutanți, 1 comisar domnesc, 7 ofițeri inferiori şi un locotenent-colonel (pentru muniție). Armata de vest româno-rusă se afla sub comanda domnitorului Carol I şi avea ca şef de Stat Major un general rus.

Strategia militară promovată de România a contribuit la cucerirea şi consolidarea independenței şi a dat posibilitatea promovării unei concepții militare proprii. Până în anul 1914 bugetul afectat armatei a crescut de 6 ori, reprezentând 17% din bugetul general. În 1878 s-a înființat un Consiliu Suprem al Armatei iar un an mai târziu a apărut „Comisia permanentă a Consiliului Suprem al Armatei". Aceasta însemna un pas spre reapariția în mod oficial unui Stat Major General.

S-a realizat prin Decretul din 29 noiembrie/11 decembrie 1882 care prevedea structura şi atribuțiile M.S.M. Se afla în subordinea Ministerului de Război. Ulterior a apărut Legea asupra Serviciului de Stat Major din 6/18 martie 1883. Atunci Serviciul de Stat major a fost împărțit în: serviciul de stat major al armatei, denumit Marele Stat Major şi Serviciul de Stat Major al marilor comandamente, cu titlurile de Stat Major de armată, corpuri de armată, divizii, etc. Executarea serviciului avea să se facă de către ofițerii care trebuiau să dețină un brevet de stat major. Marele stat Major avea rolul hotărâtor în crearea unor sisteme defensive cum ar fi fost „cetatea Bucureşti" (1884-1889), şi „linia fortificată" Focşani – Nămoloasa – Galați (1888-1893)[16].

Prin perfecționarea continuă a structurii sale (legi in 1883, 1895, 1909 şi regulamente în 1884, 1891, 1899, 1912) Marele Stat Major a devenit un organism complex, un rol deosebit jucându-l şi şefii acestuia, printre care amintim: Ştefan Fălcoianu, C-tin Barozzi, Iacob Lahovari, Grigore Crăiniceanu şi Alex. Averescu[17].

Din 8 aprilie 1883, pe lângă Ministerul de Război va funcționa Consiliul Consultativ de Stat Major în frunte cu şeful M.S.M. Printre atribuții se numărau: organizarea şi conducere Serviciului de Stat Major, coordonarea examenelor ofițerilor de stat major, şi a examenelor din şcolile militare. În 1891 are loc o amplă reorganizare de structuri a Ministerului de Război; se va elabora un nou regulament al serviciului de stat major. Se urmărea o mai bună conlucrare între M.S.M. şi Ministerul de Război. Noul regulament va fi sancționat în aprilie 1891, în cadrul lui consemnându-se clar că „*Marele Stat Major face parte integrantă din Ministerul de Război şi formează o direcțiune specială superioară*"[18]. La 6/18 mai 1895 s-a emis un decret de promulgare a unei noi legi asupra Serviciului de Stat Major, însă abia prin Decretul 15/27 noiembrie 1899 măsurile stipulate au putut fi puse în practică. Se consemna de asemenea subordonarea Marelui Stat Major Ministerului de Război.

Cu privire la structura M.S.M. se poate preciza că la reapariție avea trei secții. Şeful de Stat Major aşa cum s-a precizat era generalul de brigadă Ştefan Fălcoianu, iar subşef al Statului Major a fost desemnat din 8 aprilie 1877 colonelul Dona Nicolae. Secția I se ocupa cu organizarea militară, mobilizare, concentrare, pregătirea teatrelor de operațiuni şi tipografie. Secția II se ocupa de servicii auxiliare, serviciul de căi ferate, telegraf şi poştă. Secția III se ocupa de lucrarea şi întreținerea hărții țării şi tipărirea hărților militare. De fapt Marele Stat Major propriu-zis a fost Secția I şi Secția II. Secția III reprezenta Depozitul de Război[19].

Menirea instituției poate fi evidențiată cel mai bine prin aprecierea lui Nicolae Tătărăscu, unul dintre şefii lui, care afirma: „*Întâia şi cea mai de căpetenie datorie a Marelui Stat Major fiind pregătirea operațiunilor armatei în vederea apărării țării*"[20]. Începea să se pună accentul pe latura pregătirii practice, pe teren, „călătoria de stat major" fiind introdusă oficial în 1905. Aceasta nu este decât o aplicație de stat major in teren atât a Marelui Stat Major, cât şi a comandamentelor.

Perfecționarea activităților de stat major şi modernizarea lui au dus la elaborarea unei noi legi, promulgată în 15/28 aprilie 1909. Se considera că serviciul de stat major cuprindea Marele Stat Major şi statele majore ale comandamentelor marilor unități. Serviciul putea fi îndeplinit de ofițeri din toate armele, selecționați dintre absolvenții unei şcoli superioare de război după susținerea unui examen teoretic şi practic

[16] Ibidem, p. 76.
[17] Ibidem, p. 6.
[18] Ibidem, p. 18.
[19] *Istoricul Marelui Stat Major*, C.S.P.A.M.I., Serviciul Istoric 420A 1/1383, pag. 70.
[20] Colectiv autori, coord. Eftimie Ardeleanu, *op. cit*., p. 19.

de specialitate. Urma un „ curs complementar de stat major” cu o durată de un an. Totuşi prevederile acestei legi nu au fost în totalitate puse în aplicare, fiind luate şi de la legea din 1899. Drept urmare, o altă lege a fost elaborată şi sancționată la 21 aprilie/4 mai 1912. În principiu structura era aceeaşi însă la o eventuală mobilizare, Marele Stat Major se organiza pe două eşaloane. Primul eşalon se numea Stat Major General al armatei (de fapt Marele Cartier General), sau „partea activă” având sarcina de a conduce operativ trupele în luptă. Se afla sub conducerea comandantului armatei fiind amplasat într-o zonă apropiată de linia frontului. Al doilea eşalon, numit Marele Stat Major, „partea sedentară”, rămânea la Ministerul de Război, având autoritate asupra zonei interioare trebuind să mobilizeze şi să alimenteze cu resurse trupele în conflict. Era sub autoritatea şefului Statului Major General.

Un alt context de mobilizare a armatei a fost şi campania din 1913. În urma agresiunii Bulgariei împotriva foştilor aliați, Serbia şi Grecia, România considerându-se direct amenințată, a dispus mobilizarea generală la 20iun/3 iulie. Efectivele mobilizate de M.S.M. au ajuns la 509520 oameni, armata de operațiuni având 417720 oameni[21]. S-a constituit armata de operații, corpurile 1, 2, 3 şi 4 de armată cu diviziile 1-8 active; 1-2 de rezervă şi 1-2 de cavalerie fiind concentrată în sudul Olteniei între Jiu şi Olt; corpul din Dobrogea, corpul 5 armată cu diviziile 9 şi 10, divizia 3 rezervă şi alte subunități de rezervă şi servicii. În total erau 247 batalioane, 93 escadroane şi 180 baterii plus Flotila de Dunăre[22]. Comandantul general al armatei a fost numit prințul moştenitor Ferdinand, iar şef al Marelui Cartier General, generalul de divizie Al. Averescu. În fruntea corpului din Dobrogea era generalul de divizie Ioan Culcer.

În fața refuzului Bulgariei de a înceta ostilitățile, România a declanşat operațiunile sale militare (27 iun/10 iul 1913) având la bază ipoteza I bis, proiect elaborat de generalul Averescu, ipoteză care prevedea o ofensivă la sud de Dunăre pe două direcții strategice. Pe direcția secundară , încă din 27 iulie, corpul din Dobrogea a înaintat fiind ajutat de flotilă în teritoriul revendicat dintre frontiera statului şi linia Turtucaia - Balcic, incluzând şi oraşul Bazargic. Pe direcția principală, Sofia, operațiile au început la 2/15 iulie 1913, în patru zile trupele ajungând la aproximativ 25 kilometri de capitala Bulgariei. O zi mai târziu ajungeau pe aliniamentul Ferdinand – Vrața – Ohran. Scopul era încheierea grabnică a ostilităților, armistițiul fiind încheiat la 17 iulie. Noua frontieră recunoscută la Tratatul de Pace de la Bucureşti a fost stabilită pe linia Turkşmil – Ekrone(?) (8731 km^2 şi peste 300.000 locuitori).

A fost o campanie foarte scurtă însă pentru Marele Stat Major a constituit o experiență bogată cu privire la pregătirea unui conflict şi la dezvoltarea capacității operative a armatei române. A apărut un nou factor în situația strategică „factorul de luptă”[23]. Totuşi este evident faptul că această campanie a avut şi o urmare directă şi cu atât mai gravă cu cât a constituit motivul ducerii unei politicii revanşarde de către Bulgaria. În procesul de realizarea ipotezelor de luptă, Secția III în special şi Marele Stat Major în general vor trebui să țină seama de acest pericol.

Derularea rapidă a evenimentelor din vara anului 1914, atentatul de la Sarajevo şi izbucnirea războiului vor pune România şi armata română într-o situație specială care va solicita o reacție rapidă. Cu toate acestea Marele Stat Major nu a fost luat pe nepregătite, fapt consemnat în memoriile din perioada respectivă.

În 1916 s-au înregistrat la M.S.M. numeroase lucrări. În ansamblu, întreaga capacitate de lucru a Marelui Stat Major s-a concentrat în revederea ordinei de bătaie de război, un studiu cu starea comunităților țării, coordonarea lucrărilor de ocupare şi fortificații precum şi recunoaşteri privitoare la lucrările de întărire şi organizare a frontierelor. Mai urmau să se aibă în vedere şi instrucțiuni operative pentru cooperarea marinei la acțiunea armatei de uscat.

La conducerea Marelui Stat Major au avut loc modificări. La 1 aprilie 1916 a fost numit ca şef al acestuia Vasile Zottu. Născut în Bucureşti la 14 noiembrie 1853, a participat la Războiul de Independență în fruntea unui pluton de geniu din Compania 3, conferindu-i-se 5 medalii în intervalul 1877-1878, precum şi o serie de ordine şi medalii de pace între anii 1893-1912. A fost şeful Statului Major General în perioada 1914-1916 şi pentru o scurtă perioadă şi în 1911. A participat alături de C-tin Christescu la elaborarea ipotezelor de război. Cu toate acestea i s-au adus critici în epocă, considerându-se moartea sa din 12 noiembrie 1916 o sinucidere din cauza activităților sale prin care a deconspirat inamicului Planul de operații al armatei române.

Aşa cum s-a precizat anterior, reapariția Marelui Cartier General are loc de fiecare dată când izbucneşte un conflict militar major. Considerat a fi organul superior de concepție şi conducere a operațiunilor militare depinzând direct şi imediat de Comandamentul armatei române de operații.

Organizarea Marelui Cartier General prin Serviciul Personal al Ministerului de Război este una ineficace plusuri sau lipsuri de ofițeri fiind disponibili pentru alte servicii, un medic, un maior pretor, un

[21] Ibidem, pag. 20.
[22] Gen. D. Cioflină, *op. cit*., pag. 62.
[23] Ibidem , pag.24.

comisar regal, un medic sublocotenent,un farmacist. Lipseau un şef la serviciul artilerie şi muniţii, un subaltern ajutor şi un ofiţer de administraţie.

Prin Ordinul de zi 24, cu începere la 1 noiembrie 1914 Marele Stat Major se Repartizează astfel:

Şeful Statului Major General este generalul de divizie Zottu Vasile.

Şeful cabinetului este căpitanul Constantin Georgescu

Adjutant, locotenentul Moscu Gheorghe

Subşef al Marelui Stat Major, generalul Constantin Christescu

Secţia Adjutantură avea 3 birouri (Şcoli de ofiţeri, Studii şi stagii în străinătate, Personal cancelarie), o bibliotecă şi o registratură arhivă. Secţia I avea Birourile 1 şi 2, (Organizare respectiv Mobilizare) iar Secţia II cuprindea Birourile 2 (Instrucţie) şi 4 (Regulamente). În ceea ce priveşte Secţia III, avea în structură Birourile 5,6,7 şi 8 adică cele de Informaţii, Operaţii, Marină şi Subzistenţă. Ultimele trei birouri, Transporturi, Comunicaţii şi Etape, aparţineau Secţiei a IV-a [24].

Măsura eforturilor realizate se poate vedea prin volumul de gândire şi mijloace materiale investite de M.S.M. prin elaborarea „ipotezelor de război". Astfel până în 1914 au fost elaborate ipoteze pentru toate situaţiile în care statul român ar fi putut fi angrenat.

BIBLIOGRAFIE:

1. Cioflină Dumitru , Marele Cartier General al Armatei române. Documente, Editura Machiavelli, Bucureşti,1996.

2. Ardeleanu Eftimie coord., colectiv, Istoria Statului Major General Român - Documente *1859-1947*, Editura Militară, Bucureşti, 1994.

3. Oroian Teofil coord., colectiv, *Şefii Statului Major General Român 1859-2000*, Editura Europa Nova, Bucureşti.

4. *Istoricul Marelui Stat Major*., Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.), Serviciul Istoric 420A 1/1383

5. Monitorul Oastei", nr. 21 / 3 iunie 1860.

Aspects concernant l'historique du Grand Etat-Major depuis sa constitution jusqu'à la Première Guerre Mondiale

L'Etat-Major Général a été fondé le 12/24 novembre 1859 conformément au Haut Ordre du jour no. 83 du prince régnant Al. I. Cuza; en 1865 on l'a temporairement dissous, ses attributions étant assumées par la I-e Direction du Ministère de la Guerre. En novembre 1882 on a constitué le Grand Etat-Major, formé de trois sections et subordonné au Ministère de la Guerre.

Le long des années il a dû subir des changements, de sorte qu'en avril 1914, il était organisé en 5 sections.

[24] Colectiv autori, coord. Teofil Oroian, op. cit., pag. 77

CULEGEREA ŞI PROTECŢIA INFORMAŢIILOR ODATĂ CU CREAREA MARELUI STAT MAJOR ROMÂN 1859-1918

Mihaela ORJANU*

Prusacii au inventat în 1814 STATUL MAJOR. Din punct de vedere al perfecţionării armatelor, reprezenta cea mai mare invenţie a secolului al XIX-lea. Este reorganizat în întregime în 1857, în structura căruia era prevăzut şi un Birou de Informaţii, în care structură lucrau ofiţeri de stat major, ce numai erau simpli ,,chef de bureau,, ci consilieri profesionişti, după vederile cărora, comandanţii se ghidau tot mai mult[1].

După 1971, metodele prusace - recrutarea, căile ferate strategice, tehnicile mobilizării, cât mai ales Statul Major General au fost imitate de fiecare ţară europeană în parte[2].

Puţin mai tîrziu, după experienţele dezastruoase din Africa de Nord, Cuba, Anglia şi Statele Unite au adaptat modelul prusac la propiile cerinţe. Între 1815 şi 1914 pe măsură ce revoluţia în comunicaţii avea să transforme strategia, la fel, revoluţia din tehnologia armelor avea să transforme tactica[3]. Este limpede că modernizarea societăţii româneşti a pornit de la formele civilizaţiei apusene[4].

Tot atât de limpede ne apare şi astăzi, faptul că fondul local a contribuit în mod evident, la români ca şi aiurea, la completarea acestor forme, cu un conţinuit propiu.

Există contradicţii între formele de import şi conţinutul autohton?

Fără îndoială[5].

În timp ce activitatea informativă prusacă a avut un caracter cu precădere ofensiv, continuitatea serviciului de informaţii românesc, a avut o caracteristică defensivă, în sensul că informaţiile obţinute urmau a fi valorificate în mod defensiv, de apărare.

Românii nu s-au informat sau nu au căutat să se informeze pentru a desfăşura acţiuni de cucerire, ofensive ci chiar atunci când s-a organizat serviciul de spionaj, aceste acţiuni nu vizau decât asigurarea unei baze de date care să le permită menţinerea stabilităţii şi integrităţii, nicidecum ocuparea de noi teritorii sau bunuri.

Ca şi în alte ţări, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea armata română a fost supusă unui amplu proces de modernizare.

În ce priveşte structura informativă, Al. Ioan Cuza, este primul domnitor care a acordat atenţia cuvenită unei astfel de compartiment, instituţionalizînd-o, după Unirea Principatelor la 24 ianuarie 1859 când a înfiinţat STATUL MAJOR AL ARMATEI, 12 NOIEMBRIE 1859, în componenţa căruia a apărut ca element nou, SECŢIA A II-a, primul serviciu de informaţii al armatei române în formă incipientă[6].

Atât timp cât a existat stat major, a existat şi o secţie de informaţii, indiferent de organizarea sa şi de numărul ofiţerilor de stat-major încadraţi.

Principala atribuţie era de a centraliza informaţiile cu privire la operaţiile strategice, caracterul acestei secţii fiind de a se informa sumar, asupra terenului şi a ceea ce interesa o eventuală operaţie tactică în anumite zone.[7]

A moderniza armata nu înseamnă însă numai a crea structuri moderne ci şi a o dota corespunzător. Din păcate în campanile ce au urmat, războiul de independenţă, războaiele balcanice, primul război mondial, armata română a fost slab dotată militar şi mai mult de atât pregătirea marii majorităţi a ofiţerilor, din punct de vedere informativ lăsa de dorit, cu toate că încă din 1889 se înfiinţase SCOALA SUPERIOARĂ DE RĂZBOI, UNDE ERA PREVĂZUT ŞI UN CURS DE INFORMAŢII.

De la începuturile ei, Secţia a II-a din Marele Stat Major al armatei a avut sarcini pe linie informativă, motiv pentru care putem vorbi de existenţa unei tradiţii în acest sens.

În 1904, la acest department ajungeau informaţii de următorul tip[8].

1. ŞTIRI ASUPRA INAMICULUI
2. ŞTIRI ASUPRA TERENULUI

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Michael Howard, Războiul în istoria Europei, Ed.Sedona, Timişoara, 1997 , pag. 125

[2] Ibidem, pag. 130

[3] Ibidem, pag. 132

[4] Ioan Scurtu , Ion Bulei, Democraţia la români 1866-1938, Ed, Humanitas, Bucureşti 1990, pag. 207

[5] Cristian Troncotă, Istoria serviciilor secrete româneşti, partea a I-a - „Cercetaşii" Ed. INI, Bucureşti 1999, pag. 22

[6] Paul Ştefănescu, Istoria serviciilor secrete româneşti, Bucureşti 1994, pag. 35

[7] Ibidem, pag. 36

[8] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.), Fond 5418, dosar 123/1911, Fila 24

3. ŞTIRI ASUPRA BOGĂȚIILOR ŞI RESURSELOR ȚĂRII

4. ŞTIRI ASUPRA LOCUITORILOR.

Aceste ştiri se adunau de însăşi trupe, prin cercetare (cavalerie independentă), prin recunoaşteri ordinare şi întărite, din izvoare istorice, hărți şi statistici militare, prin intermediul trimişilor secreți (spioni), prin interceptarea corespondenței particulare şi oficiale a scrisorilor, prin cercetarea prizonierilor militari şi a locuitorilor, prin cercetarea noutăților de prin ziare, prin studierea indiciilor militare[9].

Încă de la începutul activității departamentul informativ al armatei române, din Marele Stat Major avea să ia măsuri şi cu privire la activitatea de contracarare a acțiunilor desfăşurate de alte țări pe teritoriul României prin intrucțiunile elaborate, ca de pildă..

INDICATORUL GENERAL AL UNORA DIN CHESTIUNILE MILITARE ASUPRA CĂRORA DIFERIȚI AGENȚI STRĂINI CAUTĂ SĂ OBȚINĂ INFORMAȚII[10].

Generalități,,

1. formațiunile din timp de pace şi de război;

2. armamentul existent la corpuri ,magazii şi depozite;

3. munițiile din artilerie şi de la infanterie ce există în magazii, depozite, arsenal şi materiale pirotehnice;

4. cantitățile de pulberi ce se fabrică în țară sau se aduc din străinătate;

5. materialul existent, comenzile făcute;

6. sosirea oricărui fel de material;

7. calitățile şi defectele materialului;

8. hărți ale obiectivelor militare;

9. mişcări de trupe.

Nu ştiu în ce măsură problematica acestui Indicator General era cunoscută înainte de 1911, întrucât studiind starea de lucruri din unitățile militare, am constatat că nu exista o verificare informativă a persoanalului civil şi militar, accesul în unitățile militare fiind liber, iar noțiunea de secret militar sau de stat nu era cunoscută nici chiar de ofițeri superiori, absolvenți de şcoli militare.

Conştienți de importanța acestor aspecte era totuşi o seamă de militari care aveau sau nu tangență cu munca informativă şi care prin diferite memorii au atras atenția factorilor de decizie asupra lor, semnale de alarmă care mai devreme sau mai târziu şi-au găsit ecoul, iar deficiențele semnalate au fost înlăturate.

Spre exemplificare un fragment dintru-un astfel de raport[11].

,,Deşi spionajul are o importanță atît de mare şi ştim cu toții că vecinii noştri nu se dau în lături de la nici un fel de sacrificiu pentru al organiza, stăm impasibili la toate sforțările duşmanilor noştri şi nu numai că nu luăm măsurile necesare de a-l împiedica, ci din contră, printr-o inconştiență culpabilă o înlesnim fie angajând discuții unde nu trebuie şi cu cine nu trebuie, fie procurînd interesaților ocazia de a vedea ei singuri ceea ce îi interesează.

Pentru a se înlătura asedmenea rele, în 1911 avea să se ordone[12].

1. Să se exercite o riguroasă supraveghere asupra străinilor care intrau în cazărmi, prin străini înțelegîndu-se toate persoanele care nu aveau nici o legătură cu armata, cuprinzând furnizorii şi chiar familiile militarilor.

2. Să se fixeze anumiote locuri sau localuri în care vizitatorii să fie introduşi şi unde să aştepte spre a vorbi cu persoanele care le interesează.

3. Să se înființeze un registru în care ofițerii de zi să treacă zilnic şi lămurit numele şi persoanele vizitatoare, locul de reşedință, profesia lor, scopul vizitei şi numele celor vizitați.

4. Să se însărcineze în fiecare corp sau serviciu câte un ofițer mai îndemânatic care să cerceteze zilnic acest registru, din care se puteau trage concluzii, semnalând şefilor numele străinilor care îi vizitează prea des, precum şi pretextul care le serveşte drept scop vizitei lor.

5. Să nu se mai întrebuințeze gradele inferioare de naționalitate străină în servicii de încredere, mai cu seamă în serviciul mobilizare, în posturi de scriitori secretari, magazioneri, agenți ai serviciului de aprovizionare.

6. Să nu se mai îngăduie a intra în curtea unităților, ori să însoțească trupele în marşuri sau exerciții-bragagiii, rahagiii, covrigarii sau plăcintarii de origine străină.

7. Să nu se facă zgomot în jurul măsurilor de supraveghere luate, scopul lor fiind cunoscut doar de ofițeri şi raportat direct şefului.

[9] C.S.P.A.M.I., fond 5418, d.125/1911, f. 15
[10] C.S.P.A.M.I., fond 5418, d.126/1911, f. 73
[11] *Ibidem*, f. 75
[12] *Ibidem*, f. 77

8. Să se țină mereu încordată atenția ofițerilor asupra spionajului. Şefii trebuiau să explice inferiorilor că spionii sunt oameni de meserie foarte dibaci, care dispun de mijloace foarte rafinate a căror cursă nu s-ar putea înlătura decât evitând în mod sistematic orice discuție asupra chestiunilor militare.

9. Ofițerii să facă teorii oamenilor în care să li se arate prin cuvinte puține şi pe înțelesul lor, importanța spionajului în armată, arătându-le cum se manifestă şi învățându-l în a semnala superiorilor persoanele străine care s-ar interesa prea mult de chestiunile militare.

Foarte des apăreau în presă infomații inexacte, alteori chestiuni de natură confidențială, în ambele cazuri ele fiind rezultatul indiscrețiilor sau nepriceperii unor funcționari care ieşeau din atribuțiile lor.

Pentru a se evita pe viitor aceste neajunsuri se ordona ca[13]:

1. Nimeni din minister, nu avea să dea informații atât civililor cât şi militarilor, redactorilor de ziare, singur ofițerul de la Serviciul de Informații, comunica redactorilor.

2. Aceste comunicări erau primite de la directorii şi şefii de sevicii şi vor fi numai asupra anumitor probleme.

3. Toate comunicările erau ulterior publicate în Monitorul Oficial al Armatei.

4. În lipsa acestui ofițer numai şeful de cabinet al domnului ministru putea da informații, dar şi acestea cu autorizație prealabilă.

5. La presă să lucreze un ofițer superior de la armată pentru a nu mai exista cenzura ziarelor.

Într-un docment datat 5 octombrie 1911, se arăta că „la noi neexistând o lege a contraspionajului, în timp de pace, mulți pentru bani pot oferi serviciile lor, fără să se expună la un pericol prea mare.

Într-un raport din 22 august 1911 se arăta că [14]*„la noi Serviciul de Informații de la Statul Major General al Armatei, nu a avut şi nu are nici astăzi o organizare care să corespundă în adevăr misiunii sale. Cauza acestei stări de lucruri, a fost şi este încă lipsa mijloacelor băneşti. Aşa cum funcționează el în prezent el nu poate obține informații cu caracter militar mai confidențial asupra vecinilor noştri, nici mai ales să recunoască şi să țină, în supraveghere persoanele care se ocupă în țara noastră cu spionajul, aşa ca să putem lua la nevoie măsurile impuse de împrejurări.*

Din această cauză suntem inferiori vecinilor noştri, care pe când aceştia cheltuiesc sume foarte mari şi au servicii de informații complet organizate prin care se pot cunoaşte cu deamănuntul, noi nu putem face aproape nimic".

În ce priveşte legea contraspionajului, ea a fost elaborată după priceperea specialiştilor din armată şi promulgată de regele Carol în 1913.

În 1911, Biroul Informațiilor din Marele Cartier General, avea misiunea de a procura informațiile cele mai precise comandantului.

Acest birou trebuia să dezvolte maximul de activitate pentru adunarea lor, precum şi multă circumspecție în deducțiile ce le făcea la examinarea lor. Serviciul de procurare a informațiilor prezenta trei faze distincte şi anume: căutarea informațiilor, centralizarea şi clasarea informațiilor, exploatarea sau utilizarea informațiilor clasate şi verificate.

Căutarea informațiilor se făcea pe cale terestră şi aeriană, întrebuințând organe multiple[15]:

- agenți secreți;
- ofițeri trimişi în misiune;
- autorități militare şi civile, de lângă frontiere;
- divizii de cavalerie ;
- escadrile aeriene.

Demn de remarcat este faptul că Marele Stat Major colabora cu instituții similare din alte state prin intermediul ataşaților militari în țările respective.

Principalele atribuții ale ataşatului militar erau[16]:

- era subordonat Marelui Stat Major;
- aparținea Biroului de Informații;
- era numit pe 4 ani;
- primea ordine numai de la Statul Major;
- nu acorda interviuri străinilor şi românilor decât la ordinele şefului misiunii şi Marelui Stat Major;
- întocmea periodic jurnalul evenimentelor politice şi militare din zona în care acționa.

Misiunea ataşatului militar era de a ține la curent Marele Stat Major Român cu întreaga activitate militară a statului în care se găsea. Statul roman nu numai că trimitea ataşați militari în alte țări dar la rândul său găzduia un asemenea personal străin cu atribuții asemănătoare.

---

[13] C.S.P.A.M.I., fond 5418, d.144/1911. f.113

[14] Cristian Troncotă, Istoria serviciilor secrete româneşti de la Cuza la Ceauşeşcu, Ed. Ion Cristoiu,, Bucureşti, 1999, pag. 41.

[15] C.S.P.A.M.I., fond 5418, dosar 164/1911, f. 49

[16] *Ibidem*, f. 50

Prin acest schimb de informaţii, prin acest aranjament, armatele conlucrau în materie de informare, perfecţionare şi îmbunătăţire a randamentului.

Cum afirma un ofiţer într-un memoriu, era ,,un spionaj mutual,,.

La această dată, 1911, nu se poate vorbi de existenţa unui serviciu de spionaj în cadrul structurilor informative româneşti, însăşi ataşatului militar fiindu-i interzisă activitatea de spionare, ,,el având prerogativul doar de a se informa asupra noutăţilor de ordin militar care puteau fi valorificate de români în vederea alinierii la acelaşi standard de tehnică şi dotare militară.

În ţările în care acţionau, ataşaţii militari, erau găzduiţi la Legaţiile Române din statele respective.

Spre deosebire de ataşatul militar AGENTUL DE CERCETARE SECRETĂ [17] care era practic încadrat în structura informativă respectivă, trebuia să-şi asigure ascendentul moral asupra tuturor, să se poată introduce cu uşurinţă în toate mediile şi poată culege cu uşurinţă informaţiile de care avea nevoie. Agentul nu trebuia să lipsească de la nici o întunire din şcoală, biserică, cârciumă, etc.

El trebuia să culeagă informaţiile asupra următoarelor probleme:

1. Ce părere are ţăranul român despre armata română?
2. Ce părere au ţăranii români despre armatele străine care au trecut prin satele noastre şi care a fost purtarea lor?
3. Cum se judecă rezultatul războiului?
4. Ce părere au şi ce sentiment nutresc sătenii despre autorităţile din comună, jandarm, primar, preot, învăţător ?
5. Ce părere au despre propietarii din comună?
6. Care sunt părerile şi ideile lor despre alegerile apropiate?
7. Cine sunt persoanele care îi adună mai ales pe ţărani şi despre ce le vorbeşte?
8. Cum se poartă jandarmul la sat?
9. Cum privesc ţăranii împărţirea pământului?
10. Dacă factorii poştali aduc în comună ziare socialiste, pentru cine anume şi ce ziare?
11. Ce conferinţe se ţin de învăţător, cu ce subiect şi ce sfaturi?
12. A lua notă de diferitele ponegriri făcute de străini, cu privire la situaţia lor militară şi a le raporta.
13. Spiritul noilor contingente care vor fi încorporate în serviciul militar.
14. Supravegherea zvonurilor care circulă prin sate şi a le urmări cine le provoacă.
15. Supravegherea diferitelor personae, care chiar sub uniforma militară, caută prin diferite mijloace de corupere, bani, tutun, alimente, să răspândească diferite idei periculoase siguranţei naţionale.
16. Să facă tablou cu invalizii de război, 10-30 care urmau a fi primiţi în regimentele de garnizoană conform Marelui Cartier General unde urmau a fi hrăniţi, îmbrăcaţi şi unde li se vor înfiinţa diferite ateliere.
17. De asemenea vor arăta şi pe orfanii de război care pe baza ordinului Marelui Cartier Genedral, 4885 vor fi crescuţi precum copii de trupă pe lângă regimente.

La baza activităţii agentului secret sau a trimisului secret stăteau întrebările. Pentru a obţine informaţiile necesare, agentul se folosea de un şir de interogaţii iar principiul elaborat în 1911 avea să fie continuu aplicat, ca dovadă că în 1919, agentul introdus în diferite medii, obţinea informaţii folosind un şir asemănător de întrebări.

Diferenţa era dată de conţinutul întrebărilor, iar activitatea era concretizată periodic prin note informative sau rapoarte.

Din punct de vedere ierahic, agenţii informatori, erau subordonaţi şefului de stat major care avea următoarele atribuţii[18] :

a) asigura exploatarea în mod judicious a informaţiilor;
b) stabilea întocmirea buletinelor de informaţii, asigurând trimiterea lor la timp autorităţilor superioare, trupelor vecine şi unităţilor subordonate;
c) asigura obţinerea informaţiilor, impulsionând şi dând directivele sau ordinele necesare;
d) fără a se amesteca în chestiuni de procedură tehnică îşi exercita influenţa, asigurând legătura între sevicii (artilerie, aeronautică);
e) fixa întruniri periodice;
f) primea, exploata şi transmitea rezultatele obţinute;
g) coordona eforturile necesare diferitelor organe însărcinate în a culege informaţiile;
h) compara, controla şi centraliza informaţiile de la subordonaţi;
i) prin ofiţerii de poliţie şi agenţii secreţi exercita supravegherea persoanelor suspecte, împiedicând spionajul şi reglementând circulaţia.

[17] C.S.P.A.M.I., fond 5418, dosar167/1911, f. 103.
[18] C.S.P.A.M.I., fond 5418, dosar 344/1918, f. 19.

În timp atribuţiile şefului de stat major se vor schimba, rămânând însă permanente valorificarea informaţiilor şi asigurarea protecţiei acestora.

La fel şi culegerea, verificarea, sintetizarea şi prelucrarea informaţiilor nu ar fi fost eficiente dacă nu ar fi fost asigurat cadrul adecvat, dat de STATUL MAJOR în formele sale de debut.

Recherche et protection des renseignements
simultanément à la constitution du Grand Etat – Major (1859 – 1918)

En 1814 les Prussiens ont créé l'Etat – Major. Pendant que l'activité prussienne de renseignements a eu un caractère prépondérant offensif, celle du service de renseignements roumain a eu un trait plutôt défensif.

REPERE CRONOLOGICE: GENERALUL DE DIVIZIE ŞTEFAN FĂLCOIANU (1835-1905)

Prof. Mariana-Daniela MANALOIU*

Personalitate complexă a vieţii culturale şi militare româneşti, generalul de divizie Ştefan Fălcoianu a văzut lumina zilei la data de 6 iunie 1835 în oraşul Bucureşti, fiind fiul lui Ioan şi al Raliţei, născută Lupoianu. Studiile civile şi militare le-a făcut la Bucureşti, dovedindu-se a fi unul dintre cei mai buni elevi ai Şcolii Militare de Ofiţeri în perioada 7 aprilie 1854-7 aprilie 1856. Avansat la gradul de sublocotenent (7 aprilie 1856) a fost repartizat la Regimentul 3 Infanterie de Linie în funcţia de comandant de pluton, de unde după patru ani de stagiu, domnitorul Al.I.Cuza l-a trimis în Franţa, pentru a urma în anii 1860-1862 cursurile Şcolii Imperiale de Stat Major. După absolvirea acestei instituţii a urmat cursurile şcolii Politehnice din Paris (1862-1864), instituţie cu mare prestigiu ştiinţific pe plan internaţional, fiind în acelaşi timp pe lângă Statul Major al Armatei franceze şi aghiotant al Mareşalului Achile Baragay d'Hilliers[1]. Pe timpul studiilor a fost avansat la gradul de locotenent, la 20 februarie 1860 şi de căpitan, la 6 iunie 1862. Întors în ţară, este numit, în anul 1864 şef de cabinet al ministrului de război Savel Manu. A îndeplinit numeroase alte funcţii de răspundere în cadrul armatei române: profesor la Şcoala Militară de Ofiţeri, ajutor al şefului Direcţiei Stabilimentelor de Artilerie, şef de Stat Major al Diviziei 1 Militare Teritoriale. În decurs de trei decenii, a urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general. A fost avansat la gradul de maior în anul 1865, locotenent-colonel în 1868, colonel în 1877, general de brigadă în 1883 şi general de divizie în 1892.

Trecut în rezervă la 17 iunie 1870 pe când avea gradul de locotenent-colonel, revine în cadrele active la 23 august 1870 fiind numit comandant al Regimentului 4 Linie (1870-1871). Este din nou trecut în rezervă în perioada 1871-1877, desfăşurându-şi activitatea în viaţa civilă şi ocupând funcţiile de: secretar general la Ministerul Lucrărilor Publice, director general al Serviciului Telegrafic şi Poştal al României (5 mai 1876-5 aprilie 1877), dovedindu-se a fi un bun organizator. În timpul Războiului de Independenţă de la 1877 revine în rândurile armatei şi îndeplineşte funcţia de director general al Administraţiei Centrale a Ministerului de Război (8 aprilie-20 octombrie 1877), iar la data de 20 octombrie 1877 este numit şeful Statului Major al Armatei române de operaţii: *«Prin Înaltul decret No. 2073 de la 3 noiembrie 1877, d-nul colonel Fălcoianu Ştefan, directorul general din administraţia centrală a resbelului, s-a numit şeful statului-major general al Armatei active în locul domnului colonel Barotzi Constantin, care s-a trecut director general în administraţia centrală a resbelului, considerându-se aceste numiri pe ziua de 20 octombrie 1877»*[2]. Până la sosirea colonelului Fălcoianu, colonelul Arion a fost însărcinat[3] provizoriu cu funcţia de Şef de Stat Major.

Cu priceperea şi puterea lui de muncă, profitând foarte mult şi de experienţa mareşalului Achile Baragay al cărui aghiotant fusese, colonelul Ştefan Fălcoianu a concurat la pregătirea, organizarea şi coordonarea acţiunilor de împresurare a trupelor otomane comandate de Osman Paşa, la Plevna, iar în final la capturarea acestora. A participat la asediul Vidinului stabilind personal un cablu sud dunărean, iar la Smârdan, a luat asupra sa răspunderea luptei, comandând atacul biruitor. Evidenţiindu-se în luptele de la Smârdan, a fost citat alături de alţi ofiţeri, prin ordinul de zi pe armată al generalului Alexandru Cernat, comandantul Armatei de operaţii:*„În urma raportului subscris No. 214 din 25 ianuarie 1878, Măria Sa Domnitorul a binevoit a da Înalta Sa aprobare pentru punerea prin ordin de zi pe armată (...) a colonelului Fălcoianu Ştefan, şeful Statului Major General al armatei care în acea zi a luat iniţiativa acestei norocite*

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Mareşalul Achile Baragay d'Hilliers a fost cuceritorul fortăreţei ruseşti Bomarsund din insula Aland în anul 1854; învingătorul austriecilor de la Montebello, Melegnano şi Solferino în 1859 (*Cuvântările ţinute la inaugurarea Şcoalei Superioare de Război,* Bucureşti, 1939, p.17).

[2] Dan Berindei, col. Leonida Loghin, *Războiul pentru Independenţa naţională.1877-1878. Documente militare*, Editura Militară, Bucureşti, 1978, p.436.

[3] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti (în continuare se va cita C.S.P.A.M.I.), fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, dosar nr.6, f.16.

mişcări şi care în tot timpul mersului şi operaţiunilor trupelor în faţa Plevnei, în faţa Vidinului, şi-a îndeplinit serviciul său cu cel mai mare devotament"[4]. Pentru contribuţia sa pe câmpul de luptă a fost decorat cu „Steaua României în grad de comandor", „Virtutea Militară" de aur, „Crucea Trecerii Dunării", Medalia „Apărătorilor Independenţei", Medalia comemorativă de campanie (rusă).

Încheierea campaniei din Balcani nu a însemnat şi revenirea la starea de pace; încordarea relaţiilor politico-diplomatice dintre România şi Rusia ţaristă în prima jumătate a anului 1878, impunând menţinerea trupelor sub arme şi constituirea unui nou dispozitiv de apărare pe linia Oltului. În condiţiile amintite, statul major al Marelui Cartier General a avut de rezolvat probleme foarte complicate de natură organizatorică şi operativă, de care s-a achitat cu succes. Abia în iulie 1878, sub presiunea marilor puteri vest europene, armata rusă a evacuat ţara şi s-a trecut la demobilizarea oştirii.

De remarcat este şi faptul că Ştefan Fălcoianu a fost numit delegat militar al guvernului pe lângă Comisia Europeană însărcinată prin Tratatul de la Berlin, cu delimitarea hotarului între Dobrogea şi Bulgaria, aducând mari servicii ţării. La polemicile asupra delimitării frontierelor noastre, el răspundea:

«*România nu a luat de la nimeni nimic care să nu fie al său; nu i s-a făcut har de nimeni mărirea ce a câştigat*»[5].

Membru în Comisia de apărare a ţării a condus efectiv construcţia fortificaţiilor Bucureştiului, executând şi chiar modificând pe alocuri planurile generalului Brialmont.

Cu prilejul răscumpărării căilor ferate de către stat, a fost numit la 20 aprilie 1880, Director general al căilor ferate, funcţie pe care a deţinut-o 3 ani de zile.

Ca şef al Marelui Stat Major (15 aprilie 1883-23 mai 1884 – numit în locul gen. Gheorghe Slăniceanu; 13 ianuarie 1886-18 iunie 1894 – numit în locul col. Nicolae Dona) şi ministru de Război (23 iunie 1884-12 ianuarie 1886 – i-a succedat lui Ion C. Brătianu), Ştefan Fălcoianu (avansat general de brigadă în 1883 şi de divizie în 1892), a avut un rol important în perfecţionarea sistemului de apărare a ţării, în elaborarea şi aplicarea Legii asupra organizării Comandamentelor militare (1882), în elaborarea şi aplicarea legii asupra administraţiei militare (1883), pentru înfiinţarea celor patru corpuri de armată în locul diviziilor militare teritoriale (1882-1884), în demararea lucrărilor pentru Cetatea Bucureştilor şi a regiunii fortificate Focşani-Nămoloasa-Galaţi, înfiinţarea Consiliului Superior al Armatei (1878), înfiinţarea Comitetului Consultativ de Stat Major (1883).

Ca Ministru de Război şi şef al Marelui Stat Major a fost factorul principal pe lângă regele Carol I pentru a se da armatei imboldul necesar îndrumării ei pe calea progresului.

«Generalul Adjutant Ştefan I. Fălcoianu – inteligenţă superioară – de o vastă erudiţiune, cu o educaţie deosebită şi un caracter ferm şi energic, şi-a imprimat activitatea sa prodigioasă în viaţa militară şi publică, cu o notă caracteristică ce se rezumă în: voinţă, muncă şi patriotism. El a ştiut să le sădească în mintea şi inima subordonaţilor săi»[6].

Sub mandatul lui s-a aprobat Decretul de organizare a M.St.M., pe baza normelor moderne, de tip prusian şi a învăţămintelor din 1877-1878. Din 1894, M. St. M. a devenit direcţie specială în cadrul ministerului de Război, subordonată direct ministrului. Printre preocupările sale se număra şi perfecţionarea instrucţiei şi a pregătirii de luptă. Astfel, au fost revizuite, după 1879, principalele acte regulamentare destinate forţelor terestre, şi anume Regulamentul de luptă al infanteriei.

Convins de importanţa valorii conducerii armatei şi deci a Statelor-Majore pe lângă comandamente, el a lucrat fără preget la dezvoltarea serviciului de Stat-major, în care vedea viitorul armatei şi a organizat în 1889 Şcoala Superioară de Război, astăzi Universitatea Naţională de Apărare.

La capătul unei activităţi perseverente, generalul Ştefan Fălcoianu a reuşit să-l determine pe regele Carol I, să semneze la 4 noiembrie 1889, Înaltul Decret nr. 3004 prin care a fost aprobat primul regulament al Şcolii Superioare de Război. A doua zi, la 5 noiembrie 1889, a avut loc, spre mulţumirea sufletească a celui ce a fost pe bună dreptate şi în mod meritat, supranumit părintele ei, deschiderea oficială a cursurilor şcolii.

Sub îndrumările sale militare şi a vastei sale erudiţii de politehnician şi academician, ajutat de maiorul Mareş Gheorghe, ca Director de studii, a ieşit în anul 1891, prima promoţie de ofiţeri absolvenţi în număr de 10.

La Şcoala Superioară de Război fostul şef de stat major al Armatei de Operaţii a ţinut o serie de prelegeri, printre acestea amintind: „Conferinţa asupra disciplinei, subordonării şi îndatoririlor ierarhice" (1890), „Despre scrisori şi raporturi" (1892) etc.

Ca teoretician militar a elaborat şi a publicat mai multe lucrări şi cursuri din care menţionăm: „Istoria Războiului din 1877-1878, ruso-româno-turc", concepută şi predată sub formă de lecţii la Şcoala Superioară

[4] Dan Berindei, col. Leonida Loghin, *op.cit.,* p.584.
[5] Loc.cit., Piteşti, Colecţii arhivistice, fond Şcoala Superioară de Război, dosar nr.2, f. 50.
[6] Ibidem*,* f. 51.

de Război (publicată în 1895) şi „Noi instrucţiuni privind măsurarea capacităţii". A fost şi fondator al revistei „România Militară".

Fructuoasa activitate în plan ştiinţific a determinat, la 13 septembrie 1876, alegerea sa ca membru activ[7] al Academiei Române, fiind astfel primul militar care făcea parte din această prestigioasă instituţie de ştiinţă şi cultură. Un deceniu mai târziu a deţinut, pentru două scurte perioade de timp, între anii 1886-1888 şi 1898-1899 şi funcţia de vicepreşedinte al acestui înalt for ştiinţific. De asemenea a fost ales Preşedinte onorific al societăţii Politehnice din România, iar din anul 1878, membru al Societăţii Geografice Române. În cei 30 de ani (1876-1905) cât a fost membru titular al Academiei Române, „*ca cel dintâi militar care a aparţinut Societăţii Academice Române"*, după cum arată Ştefan C. Hepites. Generalul Ştefan Fălcoianu a avut calitatea nu numai de raportor al lucrărilor militare şi geografice prezentate de autori, ci şi membru în Comisiile de decernare a premiilor academice.

Generalul Ştefan Fălcoianu rămâne prin tot ceea ce a făcut şi a creat pentru armata română unul dintre oamenii de seamă pe care i-a avut infanteria, un întemeietor al învăţământului militar superior şi al statului major al armatei române, ce a dovedit potrivit crezului său că numai „prin voinţă, muncă, patriotism" se pot obţine succese remarcabile.

Repères chronologiques: Général de division
Ştefan Fălcoianu (1835-1905)

Cet article présente l'activité de l'illustre général de l'armée roumaine – Ştefan Fălcoianu (1835-1905), fondateur de l'enseignement supérieur militaire, chef du Grand Etat – Major (1877-1878; 1883-1884; 1886-1894) et ministre de la Guerre (1884-1886).

[7] Întrunind 10 voturi din totalul de 12, lt.-col. (ulterior general) Ştefan Fălcoianu este desemnat membru activ al Academiei Române, în cadrul Secţiei ştiinţifice, vezi col. dr. Teofil Oroian, *Personalităţi militare în Academia Română,* în *Revista de Istorie Militară*, nr.5 (51), anul 1998, p.40.

CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA GENERALULUI IOAN FLORESCU

Simona MARTIN*
Victor MARTIN*

Generalul Weggand caracterizându-şi şeful scria: „*În orice domeniu ne-am găsi, calitatea dominantă a şefului este autoritatea. Dacă ea voieşte a se impune numai în virtutea galoanelor, această calitate nu mai are valoare, nu este decât rezultatul constrângerii, ea nu va putea rezista în faţa crudelor realităţi. Dacă ea îşi găseşte puterea în personalitatea celui chemat să comande, atunci ea se unge cu semnul sfânt al conducătorilor de oameni*".

Unul din generalii români născuţi pentru a conduce armata cu demnitatea şi profesionalismul pe care îl dă numai pregătirea temeinică şi respectul faţă de subordonaţi a fost generalul de brigadă Ioan B. Florescu.

Născut la 24 noiembrie 1879, la Viena, ca fiind fiul doamnei Iulia Roşianu şi cu tată necunoscut. Originile sale, în privinţa tatălui sunt neclare, dar accesiunea rapidă şi bârfele epocii îl identifică ca fiul nelegitim (târziu recunoscut) al generalului Ion Emanoil Florescu[1].

Ca orice tânăr ce aspira la o carieră strălucitoare în armată tânărul Ioan a început de timpuriu (1 noiembrie 1898) cursurile şcolii de ofiţeri şi şi-a satisfăcut stagiul specific tinerilor ofiţeri la Batalioanele 3 şi 8 vânători.

În perioada octombrie 1905 – ianuarie 1906 urmează cursurile Şcolii de Război urmate fiind de mutarea în Regimentul 14 infanterie. Aici dă dovada calităţilor excepţionale de care dispunea fapt care îl propulsează spre eşaloanele superioare ale armatei.

Ofiţer bine pregătit, care şi-a împletit cariera cu cea a Casei Regale. Din 1912 este detaşat la Statul Major Regal, unde devine Aghiotantul Personal al prinţului Moştenitor Ferdinand. În această calitate participă pe frontul balcanic, în 1913, având gradul de căpitan. Ulterior ocupă funcţia de Adjutant regal, pe care o deţine în prima parte a Războiului Mondial. Calităţile sale militare şi diplomatice îl recomandă pentru a intra în corpul ataşaţilor militari, fapt ce se petrece la 15 octombrie 1917, când a primit funcţia de Ataşat Militar la Roma.

În perioada cât a activat în Statul Major regal a obţinut admiraţia regelui Ferdinand I. Acesta a apreciat la ofiţerul Ioan Florescu, „*rara distincţie şi capacitate de lucru*"[2]. În raportul special privind înaintarea la gradul de colonel, generalul Mavrocordat nota: „*a avut a îndeplini de la începutul campaniei diferite misiuni şi însărcinări care au pus în relief calităţile militare superioare*"[3].

Dintre însărcinările excepţionale încredinţate de regele Ferdinand menţionăm:

În perioada 7-9 octombrie 1916 a fost prezent pe frontul Armatei I-a pentru a examina situaţia generală şi a constitui rezervele.

Din 10 octombrie până în 21 octombrie 1916 a fost prezent la Corpul I Armată, unde organizează rechiziţiile, construieşte adăposturi şi fluidizează ritmul evacuării răniţilor. Memoriul prezentat Marelui Cartier General, ca urmare a constatărilor făcute, a fost considerat excepţional, dovadă că a fost transformat în ordin de către Secţia Operaţii şi distribuit spre aplicare la toate armatele[4].

Abil ofiţer de intendenţă a primit sarcina să organizeze funcţionarea serviciilor Armatei I-a. În această calitate, în perioada 28 octombrie-3 noiembrie 1916, locotenent-colonelul Ioan Florescu a depus o muncă titanică organizând atât serviciile, cât şi întreprinderile care produceau pentru Armata I-a. Cu mult tact şi diplomaţie a ştiut să aplaneze conflictele iscate între militari şi populaţia civilă, sancţionând drastic ofiţerii care nu-şi îndeplineau atribuţiile.

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti.

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, (în continuare, se va cita D.C.I.) Registru ofiţeri activi de infanterie, vol. III, f. 707 şi Grigore Costandache, Generalul de divizie Ioan B. Florescu, în „România Militară", nr. 1, anul 1938, p. 106.

[2] Loc. cit fond D.C.I., Memorii Bătrâni,generali, litera C, dosar nr. 11, f. 11.

[3] Ibidem, f. 31.

[4] Ibidem.

Inspectând fabricile de alimente, muniţii şi echipament a găsit soluţii pentru mărirea producţiei şi a reuşit să rechiziţioneze din stocul acestora: 55 vagoane de sârmă dinţată, 20 vagoane rufărie, 5 vagoane unelte şi 5 vagoane cu cojoace[5].

Constatând că legăturile dintre comandamente se făceau cu greutate, a organizat serviciul telefonic şi telegrafic, legând direct punctele de comandă între ele (atât la partea activă, cât şi la cea sedentară).

Anticipând situaţia gravă, în care se afla armata română, aflată în defensivă în faţa armatelor Puterilor Centrale, a organizat cu mare rapiditate evacuarea lânii şi rufăriei din toate stabilimentele mari aflate pe valea Oltului.

Apropierea rapidă a trupelor inamice de Bucureşti a fost prilejul unei noi însărcinări speciale încredinţate ofiţerului Florescu. În perioada 14-20 noiembrie 1916 acesta s-a ocupat cu organizarea serviciilor capitalei. Situaţia frontului, precum şi dispoziţia strategică de abandonare spre Moldova l-a adus în situaţia de a găsi soluţii pentru evacuarea Bucureştiului.

Retragerea spre Moldova îl găseşte pe bravul ofiţer în mijlocul acţiunilor. Pentru a preveni haosul lt. Colonelul Florescu s-a ocupat de organizarea serviciului de poliţie şi dirijarea traficului pe şoseaua Ploieşti-Buzău-Focşani.

După mai bine de o lună petrecută pe front, la sfârşitul lunii noiembrie l colonelul Florescu Ioan se reîntoarce la Statul Major Regal aflat la Iaşi şi începe să organizeze serviciile de comandament ale oraşului. În contextul retragerii din Moldova, oraşul, devenit capitala României, se confrunta cu probleme variate a căror amânare nu necesita întârzierea: mulţi refugiaţi atât civili, cât şi militari, apariţia tulburărilor de stradă cauzate de militari rătăciţi de unităţile lor, precum şi de cei certaţi cu legea, lipsa de autoritate a instituţiilor statului ş.a.m.d.

În situaţia dramatică în care se afla ţara era nevoie de măsuri excepţionale. Restabilirea ordinii în ţară cerea implementarea unui nou cod de justiţie militară. Acesta a fost promulgat de rege la sfârşitul anului 1916, unul din cei care au lucrat la modificarea lui fiind locotenent-colonelul Florescu.

La 16 februarie 1917 a fost numit în funcţia de comandant al cartierului regal, fiind însărcinat cu organizarea bunei funcţionări a acestuia.[6] Pentru activitatea desfăşurată în timpul campaniei, Maiestatea Sa, Regele, l-a avansat prin Înaltul Decret Regal nr.133 din 1 septembrie 1917, pe locotenent colonelul Florescu la gradul de colonel[7].

Activitatea sa ca Ataşat Militar la Roma este mai puţin cunoscută, dar cu siguranţă că legăturile stabilite în capitala Italiei i-au marcat cariera.

După încheierea Primului Război Mondial, Marele Stat Major trece printr-o perioadă de reorganizare, fiind aduşi în structurile sale ofiţeri tineri, care s-au distins în război. Printre aceştia se afla şi colonelul Ioan Florescu numit în funcţia de Şef al Secţiei Operaţii, în data de 15 decembrie 1920[8].

În foaia calificativă pe anul 1920/1921, şeful său direct, generalul Samsonovici îl caracteriza: „*Dotat cu o mare putere de muncă, inteligent şi cu un spirit de analiză foarte dezvoltat, fiind liniştit şi cu mult tact, acest distins ofiţer este un excelent element bine pregătit pentru serviciul de Stat Major*”[9]. Excelenta impresie pe care a făcut-o în timpul activităţii sale la secţia Operaţii l-au determinat pe generalul Samsonovici să-l propună spre avansare la gradul de general de brigadă.

Din 1 iulie 1921, prin avansarea generalului Samsonovici, colonelul Florescu este numit Şef al Diviziunii a II-a al Marelui Stat Major. De asemenea, pentru meritele deosebite avute în timpul războiului, este decorat cu Ordinul „Coroana României clasa a III-a”[10].

Cariera colonelului Florescu a continuat cu paşi repezi.

În cursul anului 1922, pe lângă funcţia de Şef al Diviziunii a II-a, a predat cursul de tactică generală la Şcoala Superioară de Război şi a condus călătoria tactică a elevilor acestei şcoli, desfăşurată în luna iunie a anului 1922.

Schimbările geopolitice suferite de „bătrânul continent” în urma primului război mondial au dus la regândirea sistemului de alianţe al României. În această direcţie, alianţele cu Polonia, Iugoslavia şi Cehoslovacia au devenit esenţiale pentru România. Sub aceste auspicii colonelul Florescu, ca şef al Direcţiunii a II-a, îşi începe activitatea de conlucrare cu statele majore generale ale acestor state. Participă la conturarea ipotezelor de război ale statelor majore aliate (desfăşurate la Belgrad şi Paris) şi face parte din delegaţiile oficiale cu prilejul Convenţiilor Militare încheiate cu Polonia şi Iugoslavia.

Cu ocazia încoronării lui Ferdinand, ca rege al României, participă la evenimente fiind însărcinat ca ataşat pe lângă delegaţia Olandei[11].

---

[5] Ibidem.
[6] Ibidem, f. 39.
[7] Ibidem, f. 44.
[8] Ibidem.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem, f. 45.

Colonelul Florescu îşi continuă activitatea în cadrul Direcţiunii a II-a până în data de 15 decembrie 1924, când este numit la comanda Brigăzii 4 Infanterie. Momentul este precedat de avansarea sa la gradul de general de brigadă, conform I.D.R. nr.73 din 5 ianuarie 1924.

În paralel cu activitatea sa la comanda Brigăzii 4 infanterie a deţinut prin cumul funcţia de Şef al Secretariatului General al Ministerului de Război. Totodată a participat la un Curs de Informaţii pe lângă Marele Stat Major francez[12].

La data de 1 noiembrie 1926 este mutat în Brigada 12 infanterie .

În foaia calificativă pe anii 1926/1927, comandantul Corpului 3 Armată, generalul Scărişoreanu, îl aprecia ca „ *(...) predestinat celei mai înalte trepte a ierarhiei militare*"[13].

În 6 aprilie 1927 a avut loc un incident care i-a aruncat o pată întunecată pe carieră. Duelul pe care l-a avut cu generalul în rezervă Grigore Cantacuzino „Grăniceru" s-a încheiat cu rănirea ambilor şi cu acuzaţia opozantului său, de tentativă de asasinat.

Mediatizarea cazului şi publicarea în presa vremii (în special în *Cuvântul*) a procesului verbal ce a fost încheiat după duel, a atras după sine anchetarea generalului Florescu de către Consiliul de Onoare a generalilor. Prin ordinul Ministrului numărul 11 din 18 aprilie 1927 a fost constituită o comisie de anchetă sub conducerea generalului Nicolae Petalla[14]. În faţa comisiei generalul Florescu a declarat că incidentul pe care l-a avut cu generalul Cantacuzino, cu care se înrudea, are la bază ura pe care o poartă acestuia de mai mulţi ani.

Bun spadasin şi cunoscător avizat al Codului de Onoare, generalul Cantacuzino a profitat de lipsa de cunoştinţe în ceea ce priveşte regulile duelului, afişate de către generalul Florescu şi de către martorii acestuia la duel şi a cerut satisfacţie.

Din declaraţiile martorilor generalului Cantacuzino rezultă că după rănirea generalului Florescu la gât, cu sabia, a fost dată comanda „Halt"(Stai). Generalul Florescu a ignorat-o şi apucând cu mâna stângă lama adversarului i-a aplicat cu mâna dreaptă, în care se afla sabia proprie, o lovitură periculoasă. Chiar dacă conducătorul luptei a mai strigat de două ori „Halt" generalul Florescu nu s-a oprit.

În replică martorii generalului Florescu au declarat că rana gravă a acestuia l-a determinat pe acesta să pareze cu braţul lovitura de sabie a adversarului, iar duelul a continuat deoarece generalul Cantacuzino nu a strigat „Am atins"[15].

Primele cercetări ale acestui caz au aparţinut şefului său direct, generalul Davidoglu, care i-a cerut lui Florescu să se abţină de la continuarea cazului indiferent de consecinţe.

Tergiversarea cazului şi divergenţele de opinie între generalul Florescu şi generalul Nicolae Petalla (cel care analiza cazul din însărcinarea ministrului de Război) au creat o animozitate între cei doi, materializată cu sancţionarea lui Florescu cu „mustrare scrisă", conform ordinului nr.402 din 4 iulie 1929 al Inspectoratului General al Armatei şi totodată a fost caracterizat de Consiliul Superior al Armatei ca „*neadmis la cursul de comandant pentru comanda de Corp de Armată şi lăsat în suspensie"*[16].

În foaia de notare pe anul 1929/1930 un alt eveniment, mult mai grav, avea să-i stopeze cariera.

În perioada aprilie 1926-octombrie 1926 cât a deţinut funcţia de şef al Secretariatului General al Ministerului de Războiu a dispărut un document foarte important intitulat „Studiul Modului cum s-a realizat pregătirea mobilizării Armatei pe anul 1926." Acest document conţinea şi planul de mobilizare al Armatei Române[17].

Serviciul Britanic de Informaţii avertiza în data de 28 martie 1928 că la Viena a fost vândut sovieticilor, cu suma de 25.000 şilingi, un document original cu privire la planul de mobilizare al Armatei Române.

Pe baza acestei informaţii ministrul de Război, generalul Paul Angelescu a ordonat demararea unei anchete privind identificarea documentului sau a cauzelor care au dus la dispariţia sa. În urma anchetei desfăşurate (tot de generalul Petalla) s-a constatat că documentul cu pricina a fost pierdut fie de generalul Ludovic Mircescu (fost Ministru de Război), fie de generalul Ioan Florescu (fost secretar al Ministrului de Război)[18].

În declaraţia sa fostul ministru a încercat să se disculpe, invocând faptul că acest document i-ar fi fost adus pe când se afla în concediu la Vatra Dornei, la mijlocul lunii august 1926, de către un curier şi

[12] Ibidem, f. 49.
[13] Ibidem, f. 50.
[14] Loc. cit. fond Marele Stat Major (Cabinet), dosar nr. 7, f. 1.
[15] Loc. cit. fond D.C.I., Memorii Bătrâni, generali, litera C, dosar nr. 11, f. 56.
[16] Ibidem, f. 45.
[17] Loc. cit. fond Cabinetul Ministrului, dosar nr. 1128, f. 3.
[18] Ibidem, f. 2.

predat fără semnătură. Întors la Bucureşti la începutul lui septembrie 1926 generalul Ludovic Mircescu predă documentul, tot fără semnătură împreună cu alte documente, generalului Florescu[19].

La predarea serviciului de Secretar General către generalul Iovanovici, generalul Florescu nu aminteşte de acest document[20].

În încercarea de a se disculpa fostul ministru îl prezintă, în raportul său adresat comisiei de anchetă, pe generalul Ioan Florescu ca un om superficial , neatent cu lucrările încredinţate şi totodată măcinat de orgolii şi dorinţe de revanşă(referindu-se la duelurile acestuia cu Lapedatu şi generalul Cantacuzino).

Totodată, aminteşte că l-a oprit cu greu pe Secretarul General să anuleze un contract de înzestrare cu armament din Italia, pe care acesta în dorinţa de a-l înlocui cu altul, de la o altă firmă italiană concurentă, l-a promovat până la Ministrul de Finanţe.[21] Motivele acestei încercări ale lui Florescu erau acelea (în opinia lui Mircescu), că în perioada cât a fost ataşat la Roma acesta şi-ar fi creat obligaţii pe care, prin promovarea contractelor de achiziţii de armament ar fi încercat să le onoreze.

Lămurirea cazului privind documentul pierdut a fost departe de a fi soluţionată. În procesul verbal încheiat în data de 14 iunie 1929 s-a menţionat că soluţionarea legală a problemei ar fi ca cei doi ofiţeri superiori incriminaţi să fie trimişi în faţa Consiliului de Război. La refuzul acestora de a-şi prezenta demisiile Consiliul de anchetă a solicitat închiderea cazului. Gravele probleme care măcinau societatea românească se identificau şi în armată, iar continuarea anchetei ar fi „*prejudiciat reputaţia Comandamentelor noastre superioare militare, nu numai în ţară, dar şi în străinătate, iar prestigiul armatei, ar fi suferit prea mult printr-un proces care s-ar fi dezbătut public şi în care ar fi fost acuzaţi un fost Ministru de Război şi un fost Secretar general, căci ar necesita şi confruntarea lor în public, dând astfel ocazie unor acuzaţii reciproce rezultate din apărarea proprie a fiecăruia.*

Din acestea ar rezulta o discreditare a comandanţilor, care nu numai că s-ar repercuta asupra stării morale a întregii oştiri , dar încă ar zdruncina încrederea Ţării în armată, ceea ce ar fi fost foarte grav”[22].

Din surse a căror bază documentară nu am verificat-o[23], rezultă că dispariţia planului de mobilizare al armatei pe anul 1926 are legătură cu amorul nebun pe care generalul Mircescu l-a trăit cu o emigrantă descinsă în Bucovina, de prin teritoriile galiţiene. Aflat în concediu la Vatra Dornei cu aceasta, generalul a cerut acel document pentru al studia în linişte. Spre disperarea sa a constatat la câteva zile că iubita a dispărut cu planul de mobilizare. Ajuns la Bucureşti, generalul Mircescu a încercat să arunce vina pierderii planului pe umerii unor subordonaţi.

Pentru generalul Ioan Florescu implicarea în anchetarea dispariţiei planului de mobilizare al armatei pe anul 1926 a însemnat anularea avansării la gradul de general de divizie. Totuşi ca o compensare şi o recunoaştere a valorii militare, a fost numit, în data de 1 aprilie 1929, Comandant al Diviziei 12 infanterie.

În octombrie 1931 este mutat la Corpul 3 Armată de unde este detaşat, provizoriu, la comanda Corpului 5 Armată din Basarabia. Departe de Bucureşti şi de scandalurile din armată, generalul Florescu s-a concentrat asupra îmbunătăţirii situaţiei unităţilor din subordine. Munca istovitoare pe care a desfăşurat-o în această perioadă a avut menirea, poate, să acopere neîmplinirile profesionale care îl măcinau.

Survenit fulgerător, decesul său a avut loc în data de 28 noiembrie 1931.

Personalitatea generalului Ioan Florescu rămâne ca o mărturie de fecundă şi izbăvitoare perseverenţă. Bun orator şi publicist, (colaborator al instituţiilor militare de învăţământ şi a publicaţiei *Revista Militară*, elegant şi distins, cu o pregătire militară desăvârşită şi completată în mod fericit de mult calm şi sânge rece, ofiţerul Florescu şi-a arătat valoarea atât pe câmpul de luptă cât şi în birourile Marelui Stat Major.

Considérations sur l'activité du général Ioan Florescu

L'article esquisse l'activité militaire du général de brigade Ioan Florescu (1879-1931), officier prestigieux, qui a prouvé sa valeur sur les champs de bataille et au Grand Etat – Major.

[19] Ibidem, f. 20.
[20] Ibidem, f. 21.
[21] Ibidem, f. 23.
[22] Ibidem, f. 2.
[23] M. Pelin, Un veac de spionaj, contraspionaj şi poliţie politică. Dicţionar alfabetic, Editura Elion, Bucureşti, 2003, p.192.

DESPRE GENERALUL DE DIVIZIE ALEXANDRU CERNAT, ŞEF AL STATULUI MAJOR GENERAL (1881-1882)

Ionela NICOLAE*

Printre ofiţerii şi generalii Armatei române care s-au remarcat în mod cu totul deosebit în timpul Războiului pentru cucerirea independenţei de stat a României, s-a numărat şi generalul Alexandru Cernat. Acest brav ostaş s-a aflat în posturile de mare răspundere ca ministru de război şi comandant al Armatei de operaţii care s-a confruntat cu forţele otomane la Grivița şi Plevna, Rahova şi Vidin.

Iată ce portret cald avea să-i zugrăvească comandantului de la Plevna generalul de divizie Gheorghe Angelescu - care l-a avut şef: *„Caracter leal şi integru, suflet nobil, inimă mare şi călduroasă, natură simpatică şi incapabilă de a face rău, generalul Cernat întrunea toate calităţile cerute unui bun şef chemat a-şi atrage pe toţi împrejurul său, prin urbanitatea şi tactul ce prezidau în toate actele, în toate relaţiile sale ca om şi ca şef”*[1].

S-a născut la 17 ianuarie 1828 la Galaţi. După terminarea studiilor la Iaşi, a îmbrăţişat cariera militară, intrând, în armată la 7 februarie 1851, cu gradul de cadet, la Regimentul 4 Infanterie.
Inteligent, s-a afirmat repede, iar eforturile sale pentru însuşirea în bune condiţii a meseriei alese, au fost pe deplin încununate de succese remarcabile. La 31 decembrie 1852, a fost avansat la gradul de sublocotenent în acelaşi regiment. Urmare a calităţilor sale deosebite şi a rezultatelor obţinute în funcţiile pe care le-a deţinut pe linie de comandă şi stat major a urcat repede treptele ierarhiei militare.

În anul 1855 a fost avansat la gradul de locotenent, după numai doi ani, în 1857, la cel de căpitan, iar după trei ani, în 1860, la maior. Ca urmare a strădaniilor depuse în instruirea tinerilor ostaşi, la 30 august 1863, domnitorul l-a înălţat la gradul de locotenent-colonel şi l-a mutat la Regimentul 6 Infanterie.

Timp de trei ani a muncit cu râvnă în această unitate, după care, în martie 1866 a fost numit în funcţia de comandant al Regimentului 5 Infanterie din Iaşi. Câteva luni mai târziu la 12 mai 1866, a fost avansat la gradul de colonel. În anul 1871, la 13 martie, colonelul Alexandru Cernat a fost promovat în Statul Major al Diviziei 3 Teritoriale unde şi-a însuşit tehnica lucrului de stat major.

În martie 1873, a fost numit comandant al Diviziei 4 Teritoriale cu sediul la Iaşi, iar o lună mai târziu, la 8 aprilie, a fost avansat la gradul de general de brigadă. Desăvârşit comandant şi instructor şi-a adus o contribuţie importantă la realizarea unor regulamente necesare pregătirii unităţilor, precum şi instruirii militarilor din compunerea acestora. Opiniile sale sunt exprimate cu claritate în lucrarea sa de o reală valoare teoretică şi practică pentru acea vreme: „Regulament, şcoala soldatului”. Generalul Alexandru Cernat a susţinut întotdeauna ideea potrivit căreia,pentru o bună pregătire a militarilor este necesar ca aceştia să dispună de regulamente, iar acestea să reflecte specificul organizării noastre militare, tradiţiile de luptă ostăşeşti ale armatei române.

În vederea realizării unor regulamente cât mai bune el a propus formarea unor comisii de redactare, în compunerea cărora să intre ofiţeri cu o îndelungată experienţă şi stagiu la comanda unităţii. Pentru munca depusă în funcţiile avute, la împlinirea a 18 ani de serviciu militar, generalul Alexandru Cernat a fost distins cu „Semnul onorific”de argint, iar în 1876,pentru serviciu neîntrerupt în armată timp de 25 de ani, i s-a acordat „Semnul onorific” de aur.

La 2 aprilie 1877, generalul Alexandru Cernat a urcat pe cea mai înaltă treaptă a carierei sale militare, a fost numit ministru de război, funcţie de mare răspundere, pentru acea vreme, dar pe măsura capacităţilor sale de conducere. În Ordinul de zi dat cu ocazia numirii sale în funcţia amintită, arăta:

„Chemat la acest minister, mă prezint înaintea D-voastră, fără nici un prejudiciu şi fără alte merite, decât experienţa unui serviciu de 26 de ani neîntrerupţi, pe care o pun cu cea mai mare bunăvoinţă la dispoziţia D-voastră. Daca în nişte împrejurări atât de grave ca cele de astăzi m-am decis a primi această sarcină, este că contez a avea tot concursul sincer şi leal din partea D-lor (ofiţeri-n.n.) care nu pot mai bine a corespunde la misiunea D-lor şi încrederea ce ... ţara a pus întotdeauna în armată, decât

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.
[1] Gheorghe Bejancu, I. Ceauşescu, *Asalt la Redute - Eroi ai războiului pentru independenţă*, Editura militară, Bucureşti, 1969, p.11.

îndeplinindu-şi fiecare conştiincios şi cu zel, îndatoririle serviciului ce-i incumbă. Activitatea şi energia sunt mai necesare astăzi decât oricând, spre a se putea da o mai mare impulsie şi o mai repede dezvoltare instrucţiei şi formării soldatului nostru, insuflându-i acea disciplină adevărat militară, care face pe om a merge cu abnegaţie până la sacrificiul vieţii sale. Din parte-mi mă voi sili ca prin dreptate şi imparţialitatea ce voi pune în toate actele mele să atrag confienţa şi stima tuturor camarazilor mei"[2].

Noua funcţie i-a dat prilejul generalului Alexandru Cernat să-şi consacre toată energia,capacitatea organizatorică,experienţa şi cunoştinţele sale pentru ridicarea capacităţii combative a unităţilor de toate armele din compunerea Armatei române,pentru dotarea acestora cu tehnica de luptă necesară ducerii războiului.

Consiliul de miniştrii al României în baza propunerilor făcute de generalul Alexandru Cernat la 5 aprilie 1877 a aprobat mobilizarea armatei permanente şi a unităţilor teritoriale, organizarea unităţilor în corpuri active, chemarea gărzilor orăşeneşti în vederea pregătirii lor şi îndeplinirii serviciilor prevăzute de lege.

Prin măsurile şi ordinele sale, generalul Alexandru Cernat a contribuit la: executarea în bune condiţii şi la timp a mobilizării armatei române, îmbunătăţirea nivelului de echipare şi dotare a trupelor, înzestrarea cu arme portative, tunuri şi muniţie,a unităţilor, intensificarea procesului de instrucţie a rezerviştilor chemaţi sub arme,organizarea de acoperire a frontierei de sud a ţării pentru a realiza siguranţa marşului şi concentrării armatei ruse sau respingerea oricăror incursiuni otomane,la nord de Dunăre.

La 19 august 1877, deşi era ministru de război generalul Alexandru Cernat a fost numit şi comandantul Armatei de operaţii. În ordinul dat cu această ocazie generalul arăta: *„Luând această comandă fac apel la devotamentul şi curajul vostru, şi în acest fel, cu toţii să ne îndeplinim măreaţa datorie ce ne impune iubirea de ţară şi drapel"*[3] .

În noua funcţie a comandat cu pricepere trecerea Armatei române la sud de Dunăre, asigurarea marşului acesteia spre obiectivele fixate,luarea contactelor necesare cu comandanţii tuturor eşaloanelor armatei ruse şi angajarea în final a acţiunilor de luptă.

Ziua de 30 august 1877 a fost ziua marii bătălii care s-a soldat cu cucerirea redutei Griviţei nr.1, unde generalul Alexandru Cernat a condus personal lupta unităţilor. Un martor ocular scria: „Generalul Cernat alerga Călare în toate părţile, dirijând trupele şi ofiţerii de stat major"[4].

Ca răsplată pentru modul cum a organizat şi condus acţiunile de luptă, Ţarul Rusiei, Alexandru al-II-lea, i-a conferit înaltul Ordin de război rus „Sfântul Gheorghe"clasa a IV-a.

La rândul său, în raportul înaintat Armatei de Vest, în compunerea căreia au intrat trupele „Armatei de Operaţii" generalul Alexandru Cernat consemna,la 4 septembrie 1877,că *„bravura şi devotamentul ce au arătat trupele,ofiţerii şi soldaţii, în această mare zi, pentru naţiunea română este mai presus de orice laudă. Cu drept cuvânt ne putem mândri că am început a ne afirma în faţa Europei şi se pot convinge că românii sunt o naţie eroică"*[5].

Generalul Alexandru Cernat a condus asaltul trupelor române date împotriva trupelor otomane,care apărau cu îndârjire reduta Griviţa nr. 2, precum şi celelalte acţiuni duse în jurul Plevnei,la Bucov, Opanez, Etropol, participând totodată la cucerirea cetăţii Rahova. După încercări repetate făcute de trupele aliate pentru cucerirea centurii din jurul Plevnei, generalul Alexandru Cernat a susţinut necesitatea încercuirii complete a trupelor comandate de Osman Pasa şi forţarea acestora să capituleze. Pentru modul cum au acţionat trupele române pe timpul asediului Plevnei şi pentru succesele obţinute în luptele din 28 noiembrie 1877 comandantul Armatei de Operaţii a fost avansat la gradul de general de divizie.

Marele duce Nicolae,comandantul trupelor ruse şi-a exprimat recunoştinţa faţă de generalul Alexandru Cernat într-un ordin de zi dat la 5 decembrie 1877: *„Exprim sincera mea recunoştinţă comandantului trupelor române ale corpului de împresurare, generalului Cernat,care a ştiut a face să pătrundă spiritul militar în trupe,ce prima oară luau parte la luptă,care a ştiut a le război la toate ostenelile vieţii militare,în împrejurările cele mai grele,care a ştiut a îndeplini până la capăt întreaga sarcină ce i se încredinţase"*[6].

Pentru modul cum şi-a făcut datoria pe câmpul de bătălie, generalului Alexandru Cernat i s-a conferit şi înalta distincţie „Virtutea Militară" de aur. După reorganizarea armatei române, la 5 decembrie 1877 generalul Alexandru Cernat a fost numit Şef al Marelui Cartier General, revenindu-i sarcina de a coordona acţiunile trupelor române de pe ambele maluri ale Dunării pentru lichidarea ultimelor rezistenţe otomane,din împrejurimile cetăţii Vidin. După terminarea războiului,pentru o scurtă perioadă (19.02-24.11.1878),generalul de divizie Alexandru Cernat a reluat conducerea efectivă a Ministerului de Război.

---

[2] „Monitorul Oastei", nr. 8 din 10 aprilie 1877, p.229.
[3] Constantin Ucrain, Dumitru Dobre, *Personalităţi ale Infanteriei României*, Editura Gedaprint, Bucureşti, 1995, p.32.
[4] *Idem,* p.33.
[5] Ibidem.
[6] Teofil Oroian, Gh. Nicolescu, *Şefii Statului Major General Român 1859-2000*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2001, p.37.

La 25 noiembrie 1878,generalul Alexandru Cernat a demisionat din funcţia de ministru de război, nefiind de acord cu unele practici folosite de guvernul României şi de domnitorul Carol I în rezolvarea unor probleme majore cu privire la evoluţia armatei române. A fost trecut la cererea sa, la comanda Diviziei 2 Infanterie. Trei ani mai târziu i s-a încredinţat funcţia de şef al Statului Major General (1881-1882). La 16 martie 1883 a fost numit la comanda Corpului 2 Armată, funcţie pe care a deţinut-o până la 2 decembrie 1891,când a fost trecut în retragere, după 40 de ani de serviciu militar. A încetat din viaţă la 8 decembrie 1893, în Bucureşti.

Ca şef al Statului Major General şi ministru de Război, fostul comandant al Armatei de operaţii a avut un aport de substanţă, în aceeaşi echipă cu Fălcoianu Ştefan, Barozzi Constantin, Stăniceanu Gheorghe, în opera de reorganizare a oştirii şi a sistemului naţional de apărare a ţării în anii 1879-1890,care a inclus printre altele, trecerea armatei la cadrul de pace (1879),elaborarea şi aplicarea Legii asupra organizării comandamentelor militare (1882), a Legii asupra administraţiei militare,adoptarea Legii asupra serviciului de Stat Major (1883) şi a Regulamentului asupra serviciului de stat major.

Remarcabil comandant şi organizator, generalul Alexandru Cernat s-a ilustrat şi ca reformator militar, fiind unul dintre întemeietorii instituţiei Marelui Stat Major. Va stărui în conştiinţa generaţiilor prin ceea ce face pe om nemuritor: eroismul, spiritul de jertfă, iubirea de patrie.

Général de division Alexandru Cernat
Chef de l'Etat – Major Général (1881-1882)

Cet exposé fait connaître quelques aspects de la biographie d'un brave officier de l'armée roumaine, le général Alexandru Cernat (1828-1893), ministre de la Guerre (1877-1878) et chef du Grand Etat – Major (1881-1882).

PREMISE ALE DEZVOLTĂRII ARMATEI LA ÎNCEPUT DE SECOL XX

Cosmina LĂZĂRESCU [*]
Marinel LĂZĂRESCU [*]

Ansamblul social-economic românesc, pornit pe drumul deplinei modernizări, a aflat în stat un puternic instrument de realizare a unor obiective de interes general, pregătind terenul desăvârşirii unităţii naţionale.

Sistemul constituţional a articulat într-o modalitate originală Monarhia, instituţia parlamentară şi partidele politice. Principalele forţe interne au acţionat pentru ca regele să-şi execute prerogativele în limitele impuse de constituţie. Fiind un rege constituţional, Carol I a acţionat ca un factor de mediere în viaţa politică.Venirea la putere a Partidului Liberal, politica de economii promovată de acesta, a făcut ca treptat, criza economică puternică care afectase ţara în 1900, să fie depaşită.

Astfel în mesajul regal către Adunarea Deputaţilor şi Senat, citit de primul ministru D.A.Sturza la închiderea sesiunii corpurilor legiuitoare, se preciza: ”Sesiunea corpurilor legiuitoare care se închid astăzi a fost una dintre cele mai rodnice şi folositoare pentru ţară. Însănătoşirea finanţelor statului la care domniile voastre în unire cu guvernul meu aţi lucrat din cea dintâi întrunire a acestei legislaturi cu stăruinţa neobosită a dat rezultatele cele mai satisfăcătoare. Reducând cheltuielile statului într-o măsură dreaptă, s-a restabilit creditul ţării pe temelie statornică şi s-a consolidat împrumutul provizoriu de 175 de milioane[1].

Trăind ceea ce mai târziu s-a denumit a fi o stare „de pace armată”[2] şi mai ales pentru că România se afla în vecinătatea unor mari puteri cu interese constant opuse celor propii, politica externă a fost una de echilibru, care să-i asigure evitarea unor ingerinţe străine.

Din acest motiv, în privinţa armatei, principalele direcţii urmărite au fost: îmbunătăţirea cadrului legislativ, fixarea locului şi rolului oştirii în societate şi a instrumentelor juridico-administrative menite a asigura mobilizarea integrală a capacităţilor umane şi materiale de apărare, stabilirea alianţelor şi orientarea relaţiilor militare externe[3].

Prefacerile cantitative şi calitative înregistrate de armată în această perioadă au influenţat considerabil şi statutul cadrelor ei mult mai numeroase şi cu atribuţii sporite faţă de perioada anterioară[4].

În principal s-a urmărit formarea unui corp de cadre valoros care să fie în stare să facă faţă cerinţelor majore impuse de evoluţia artei şi tehnicii militare.”De calitatea cadrelor – aprecia în 1895 colonelul Alexandru Averescu (...) va depinde întotdeauna calitatea armatei[5].

În paralel cu legile elaborate şi votate în Parlament, regele, beneficiind de drepturile executive conferite de constituţie în calitate de cap al puterii armate, şi bazându-se pe experienţa şi învăţămintele trase din Războiul de Independenţă, a elaborat două Înalte Ordine de Zi, nr.11 din 10 mai 1902 şi 12 din 29 octombrie 1903, în care sunt ordonate măsuri ce vizau descentralizarea armatei, şi libera iniţiativă a ofiţerilor în luarea deciziilor, precum şi respectarea unei riguroase discipline în armată, fără a fi aplicate pedepse corporale[6].

Însărcinat cu punerea în aplicare a acestor Înalte Ordine de Zi, ministrul de Război, elaborează ordinele circulare nr.389 din 18 iulie 1902 şi 25 din 10 noiembrie 1903, şi prezintă către rege un raport, la 26 iunie 1903, pe care îl supunem atenţiei dumneavoastră în rândurile care urmează.

Documentul a fost identificat în Monitorul Oficial nr.193 din 19 noiembrie/2 decembrie 1903, şi republicarea acestuia s-a făcut în speranţa că cei interesaţi vor accesa mai uşor un raport care reflectă interesul factorilor de decizie pentru un segment important din structura statului, într-o anumită perioadă de timp.

Precizăm că textului i s-au adus modificări în sensul actualizării ortografiei şi punctuaţiei.

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] „Monitorul Oficial” nr. 284 din 23 martie 1903, f. 10025.

[2] Ion Bulei „*Lumea românească la 1900*”, Editura Eminescu, Bucureşti, 1984, p. 17.

[3] Vezi „Monitorul Oficial” nr. 284 din 23 martie1903, p. 10026 si „Monitorul Oficial” nr. 190 din 15 noiembrie 1903, p. 6393.

[4] *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, Bucureşti, 1988, p. 41.

[5] Ibidem.

[6] Teoretic pedepsele corporale în armată erau interzise încă din 1868. Este edificatoare în acest sens, epistola domnitorului Carol I adresată ministrului de război şi publicată în „Monitorul Oastei” nr. 15 din 14 mai 1868. ”Respectul ce am pentru om şi iubirea ce o port ostaşului care are un indoit titlu la a mea afecţiune ca cetăţean şi ca apărător al patriei, m-au îndemnat a desfiinţa în armată o pedeapsă care nicidecum nu este de natură a înalţa în sufletul soldatului sentimentele de onoare,de morala, pedeapsa la care n-am dat niciodată sancţiunea mea decât cu inima mâhnită. Doresc domnule ministru, ca la aniversarea suirii mele pe tron, corecţiunea corporală, condamnată în mai toate armatele, sa înceteze şi la noi şi ca ea să fie înlocuită cu altele, mai în raport cu principiile de umanitate”.

RAPORTUL MINISTRULUI DE RĂZBOI CĂTRE M. S. REGELE, DIN 26 IUNIE 1903

Sire,

Înaltul Ordin de Zi, din 10 Mai 1902, No. 11, ordonă, în ultimul aliniat, a se raporta Maiestății Voastre cum el s-a executat în cursul anului.

Supun cu cel mai profund respect Maiestății Voastre acest raport.

În urma Înaltului Ordin de Zi din 10 Mai 1902, s-au mai dat următoarele ordine şi directive, spre lămurire şi complectare:

-Înaltul Decret din 18 Iulie 1902, No. 2.337, modificator al unor articole din Regulamentul serviciului interior, incompatibile cu independența acordată comandanților de companie, escadron şi baterie.

-Ordinul circular ministerial No. 389 din 18 Iulie 1902, prin care s-au dezvoltat directivele date de Maiestatea Voastră, spre a servi de călăuză comandanților de corp de armată, al Diviziei din Dobrogea, al cetăților şi al marinei, statului-major şi celorlalte servicii.

-La rândul lor, aceşti comandanți au arătat, prin instrucțiuni speciale, modul cum trebuie să se pună în aplicare noile directive la trupele şi serviciile de sub comanda lor.

Aceste ordine sunt anexate la raportul de față. Ele prezintă oarecare diferențe, atât în înțelegerea Înaltului Ordin de Zi, cât şi în modul de a le face să fie înțelese de subordonații lor.

-Înaltul Decret relativ la Regulamentul inspecțiilor militare din 22 Maiu 1903, No. 173.

Sire,

Țelurile la care tinde Înaltul Ordin de Zi al Maiestății Voastre sunt următoarele:

-Pregătirea comandanților de orice grad cu privire la conducerea trupelor la război.

-Pregătirea corpului ofițeresc şi subofițeresc în acestă direcție.

-Combinarea instrucției şi educației ostăşeşti a trupei cu administrația armatei, astfel ca instrucția să fie lucrul de căpetenie.

-Ridicarea nivelului moral şi ostăşesc în armată.

Pentru a atinge aceste țeluri, s-a lucrat, precum reiese din rapoartele primite şi din observațiile făcute, precum urmează :

În privința inițiativei şi libertății acordate comandanților de companie, escadroane şi baterii.

La acele trupe unde s-a dat această inițiativă şi libertate, s-au constatat rezultate foarte bune, mai cu seamă în privința serviciului de tragere, de siguranță şi de cercetare. Acolo, unde inițiativa şi libertatea dată a fost combinată cu o supraveghere pricepută şi binevoitoare, serviciul s-a făcut cu mai multă exactitate, regulă şi dragoste, şi cu rezultate îmbucurătoare obținute cu mai puțină osteneală.

Dacă Înaltul Ordin de Zi al Maiestăți Voastre nu s-a executat pretutindeni în aceeaşi măsură, cauza principală a fost timpul scurt de câteva luni, care a fost insuficient pentru a înlocui rutina şi obiceiurile vechi prin noile directive. Unii comandanți subordonați, neobişnuiți a se bucura de oarecare inițiativă şi libertate şi de a lua asupra lor vreo răspundere, aşteaptă hotărârile altora pentru a le imita; iar unii comandanți superiori nu acordă subordonaților lor latitudinea necesară în instruirea şi conducerea trupei încredințată lor, de frică de a nu se produce vreo dezordine.

Sunt însă încredințat că concursul energic al comandanților de corpuri superioare va izbuti a face ca toți să înțeleagă că tocmai prin inițiativa şi răspunderea dată comandanților subordonați se asigură conducerea trupei, fiecare exercitându-se cu intensitate întru a domina cercul său de activitate. Comandanții superiori, având pretutindeni toate mijlocele în mână pentru a preveni la timp greşeli, ce i s-ar putea ivi în privirea educației trupelor şi a administrației, nici una, nici alta nu pot suferi.

În unele părți a fost temerea că pregătirea căpitanilor pentru cerințele inițiativei şi libertății acordate nu ar fi îndestulătoare.

Această temere este însă neîntemeiată. Şi armatele cele mari au trecut repede şi cu bune rezultate peste perioada de tranziție la care au fost expuse prin schimbările mari ale armamentului având de consecință o educației mai dezvoltată şi o conducere mai războinică a trupelor.

Executarea Înaltului Ordin de Zi a întâmpinat dificultăți chiar prin însăşi firea lucrurilor. Vechiul obicei, ca fiecare inferior să fie condus în toate mişcările sale de către superiorul său, a fost înlocuit prin cerința inițiativei şi hotărâri ce se adresează şi cercurilor celor mici şi inferioare, sporindu - se în acelaşi grad şi pentru cercurile mai mari şi mai superioare (sic!). Armele cu tragere repede cer şi inițiativă şi hotărâri repezi, iar acestea măresc şi răspunderile fiecăruia. Existența primului moment era naturală, până ce însăşi practica, supravegheată şi îndreptată cu înțelepciune şi pricepere, va fixa cercurile de inițiativă şi de libertate ale soldatului, gradaților, ofițerilor inferiori, comandanților de corpuri şi, în fine, comandamentelor superioare: atunci şi simțul răspunderii va creşte, şi cu dânsul energia şi munca fiecărui membru din nobilul şi înaltul corp al ostaşilor.

S-a mai observat că inițiativa şi libertatea acordată comandanților de subunități s-a înțeles astfel, ca lucrarea lor să fie lăsată la voia întâmplării şi rezultatele obținute de ei să nu fie controlate decât când este prea târziu ca să fie îndreptate. Concursul energic al comandanților generali şi superiori va aşeza şi aici lucrurile pe calea cea dreaptă.

Punerea în aplicare a noilor directive a întâmpinat iarăşi dificultăți în garnizoanele mari, ca în Bucureşti, unde serviciul de garnizoană împiedică pe comandanți a întrebuința tot timpul necesar pentru formarea trupei; iar serviciile laterale, prea numeroase, sporesc şi ele aceste dificultăți. Asemenea instrucția ostăşească lasă de dorit la trupele cu schimbul, unde, neputându-se ea urmări în mod sistematic, cu linişte şi metodică, rezultatele bune nu sunt atât de vădite ca în restul armatei.

1) În privința stabilității personalului şi a mutărilor

Cu toate că s-a reamintit comandamentelor, Înaltul Decret din 11 Iulie 1896, No. 2.430, privitor la mutări, acestea se fac încă cu prea multă înlesnire, sub denumiri de "cereri "şi de "detaşări" şi interesul stabilității, nu a pătruns destul în toate serviciile.

Spre mai bună lămurire servesc următoarele tabele:

1)Tabela numărul total al ofițerilor şi a numărului mutărilor în interesul serviciului (I. S.), după cerere (Cer.) şi în total, pe anii 1900, 1901, 1902 şi 1903.

2)Tabela procentelor acestor mutări:

a) a mutărilor totale în comparație cu numărul total al ofițerilor;

b) a mutărilor în interesul serviciului (I. S.) şi după cerere (Cer.) în comparație cu totalul mutărilor.

3)Tabelele înaintărilor în armată, de la 1892 la 1903 inclusiv.

TABELA No.1

DATA De la 1 aprilie la 1 aprilie	GENERALI				COLONELI				LOCOT.-COLONELI				MAIORI				CĂPITANI				LOCOTENENȚI				SUB LOCOTENENȚI				TOTAL			
	No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI			No.	MUTĂRI		
		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.		I.S.	Cer.	Tot.
1899-1900	40	12	-	12	83	39	-	39	107	44	1	45	269	121	1	122	1149	313	10	323	1007	282	8	290	882	449	-	449	3537	1260	20	1280
1900-1901	39	1	-	1	82	5	-	5	110	7	1	8	280	35	6	41	1144	126	25	151	1046	107	41	148	763	54	13	67	3464	335	86	421
1901-1902	29	-	-	-	73	7	1	8	108	9	2	11	272	14	11	25	1104	71	61	132	1013	56	60	116	720	32	72	104	3374	189	207	396
1902-1903	29	7	-	7	72	9	-	9	109	26	12	38	271	48	20	68	1106	132	95	227	1016	113	87	200	774	82	84	166	3377	417	298	715

TABELA No. 2

DATA De la 1 aprilie la 1 aprilie	GENERALI			COLONELI			LOCOT.-COLONELI			MAIORI			CĂPITANI			LOCOTENENȚI			SUBLOCOTENENȚI			TOTAL		
	% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)		% mutărilor (a)	Procentele (b)	
		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.		I.S.	Cer.
1899-1900	30	100	-	47	100	-	42	97	3	46	99	1	28	97	3	28	97	3	54	100	-	33	98	2
1900-1901	3	100	-	6	100	-	7	87	13	15	85	15	13	83	17	14	72	28	9	86	14	12	79	21
1901-1902	-	-	-	11	87	13	10	82	18	9	64	36	12	54	46	11	48	52	13	31	69	12	46	54
1902-1903	24	100	-	12	100	-	35	68	32	21	71	29	20	58	42	19	56	44	21	49	51	23	58	42

TABELELE No.3 A ÎNAINTĂRILOR

GRADUL	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	Total	Media
a) INFANTERIA														
i) Sub-locotenenți	69	62	60	63	82	64	130	120	89	70	64	2	875	73
Locotenenți	64	56	50	41	112	67	58	56	49	11	50	78	692	58
Căpitani	33	70	54	11	68	80	95	12	35	8	34	30	530	44
Maiori	11	10	12	11	25	21	25	4	22	6	9	7	136	14
Locot-coloneli	6	7	10	6	8	14	9	6	7	4	8	5	90	8
Coloneli	3	5	5	4	3	6	4	4	6	4	3	2	49	4
Generali de brigadă	-	1	5	2	5	-	3	-	1	1	3	-	21	2
Generali de divisie	4	2	-	2	-		-	-	3	-	-	-	11	1
b) CAVALERIA														
i) Sub-locotenenți	19	21	38	35	36	40	15	14	14	14	22	-	268	22
Locotenenți	21	23	21	33	43	6	21	10	53	4	17	24	276	23
Căpitani	14	12	16	36	24	2	30	7	36	5	12	15	209	17
Maiori	3	5	3	9	6	1	5	4	4	2	4	4	50	4
Locot-coloneli	4	4	2	5	3	1	3	2	-	3	4	2	33	3
ii) Coloneli	2	-	2	4	1	2	-	1	-	4	2	-	18	1
Generali de brigadă	-	2	1	-	-	1	-	1	1	-	2	-	8	1
Generali de divisie	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-
c) ARTILERIA														
Sub-locotenenți	46	34	26	30	24	21	27	41	22	17	17	-	305	25
Locotenenți	19	20	24	45	35	22	11	15	38	4	17	24	274	23
Căpitani	15	21	20	20	23	8	11	12	17	6	22	12	187	16
Maiori	1	5	8	2	13	6	10	8	5	5	7	5	75	6

GRADUL		1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	Total	Media
Locot-coloneli		5	4	5	2	7	2	2	7	2	3	3	3	45	4
Coloneli		-	2	1	4	3	2	-	4	4	1	2	3	26	2
Generali de brigadă		-	1	1	-	2	1	-	1	2	-	1	-	9	1
Sub-locotenenți	**Gu ard i**	2	10	7	3	6	-	4	-	-	-	-	-	32	3
i) Locotenenți		8	3	3	5	4	1	5	-	2	-	5	1	37	3
Căpitani		3	-	1	2	2	7	4	-	2	-	3	1	25	2
d) GENIU															
i) Sub-locotenenți		7	3	8	10	9	6	8	2	7	5	4	-	69	6
Locotenenți		4	8	7	8	7	7	-	6	11	4	5	5	72	6
Căpitani		1	4	12	17	6	6	3	4	7	4	3	4	71	6
Maiori		5	2	4	3	3	2	2	2	1	1	1	1	27	2
Locot-coloneli		-	1	1	2	3	1	1	1	1	4	-	1	16	1
Coloneli		-	1	1	3	-	-	1	1	-	3	1	-	11	1
Generali de brigadă		-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Sub-locotenenți	**Gu ard i**	-	11	9	2	6	-	3	-	-	-	-	-	31	3
Locotenenți		1	2	1	2	1	4	2	3	1	2	3	1	23	2
Căpitani		-	-	4	1	3	1	-	-	1	-	2	1	13	1
e) MARINĂ															
i) Sub-locotenenți		3	3	8	7	11	7	5	10	5	2	2	-	63	5
Locotenenți		9	3	4	9	7	8	6	1	2	7	2	2	60	5
Căpitani		5	1	4	4	5	5	4	4	4	2	2	1	41	4
Maiori		1	3	-	1	4	3	4	-	-	-	1	1	18	1
Locot-coloneli		-	-	2	-	1	-	2	1	-	1	-	-	7	1
Coloneli		-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-
Generali de brigadă		-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-
f) INTENDENȚĂ ȘI ADMINISTRAȚIE															
i) Sub-locotenenți		9	5	9	24	22	28	31	-	21	3	11	3	166	14
Locotenenți		22	3	14	11	5	10	21	-	19	3	10	-	118	9
Căpitani		15	3	21	13	8	18	20	8	11	2	-	4	123	10
Maiori		5	1	2	4	4	2	1	3	2	-	2	3	29	2
Locot-coloneli		2	2	3	3	2	3	-	2	1	-	-	2	20	2
Coloneli		1	-	1	3	1	-	-	2	-	-	-	-	8	1
Generali de brigadă		-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	3	-
g) MEDICI															
i) Sub-locotenenți		-	-	-	-	-	-	10	5	-	-	-	-	15	1
Locotenenți		1	4	3	-	2	1	2	8	7	14	11	5	58	5
Căpitani		5	18	5	3	3	4	4	1	11	7	12	2	75	6
Maiori		3	3	4	-	5	6	4	2	5	-	-	2	34	3
Locot-coloneli		2	-	1	-	2	1	1	-	3	5	1	1	17	1
Coloneli		1	-	-	1	4	1	-	-	1	1	-	1	10	1
Generali de brigadă		-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	4	-
h) VETERINARI															
i) Sub-locotenenți		6	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	12	1
Locotenenți		3	5	2	4	6	4	-	-	1	-	-	-	25	2
Căpitani		3	7	3	7	-	2	-	2	3	-	1	2	30	3
Maiori		1	1	-	2	1	-	-	-	5	-	2	2	14	1
Locot-coloneli		-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-
i) FARMACIȘTI															
i) Sub-locotenenți		4	3	3	4	2	5	6	3	1	-	1	1	33	3
Locotenenți		7	2	3	4	10	2	2	1	3	2	4	2	42	4
Căpitani		-	-	-	2	5	8	2	4	2	2	2	2	29	2
Maiori		-	-	2	-	1	1	1	-	-	-	-	-	5	-
Locot-coloneli		-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1-	

Concursul energic al comandanților generali şi superiori, având în vedere interesul superior al armatei, va aduce şi aici o îmbunătățire simțitoare.

Nu se poate omite de a observa că mutările la care sunt supuse însăşi trupele permanente de vânători şi de cavalerie se fac în dauna instrucției trupei, a legăturilor ostăşeşti cu localitatea căreia aparțin şi a repeziciunii mobilizării.

În privința câmpurilor de tragere şi câmpurilor de război

Maiestatea Voastră ați ordonat ca, comandamentele să dea cea mai mare importanță serviciului de tragere.

Acest ordin a fost executat, întrucât au permis starea şi existența câmpurilor de tragere şi organizarea câmpurilor de război.

Tabela următoare arată câmpurile de tragere după diferitele lor categorii:

CÂMPURI DE TRAGERE						Lipsele	
Deplin organizate		A se completa					
		În 1903		Mai târziu			
1	Craiova	1	Calafat	1	T.Severin	1	Bârlad
2	Caracal	2	București	2	R.Vâlcea	2	Huşi
3	Roman	3	Ploieşti	3	Slatina	3	Vaslui
4	Constanța	4	Buzău	4	Tg.Jiu	4	Iaşi
5	Tulcea	5	R.Sărat	5	Târgoviște	5	P.Neamț
		6	Botoşani	6	Giurgiu	6	Fălticeni
				7	C.lung	7	Dorohoi
				8	T.Măgurele		
				9	Pitești		
				10	Focşani		
				11	Brăila		
				12	Călărași		
				13	Galați		
				14	Tecuci		
				15	Bacău		
				16	P.Neamț		

Tragerile de luptă vor putea să ia un avânt mai mare, după ce câmpurile de război vor fi pe deplin instalate.

În anul acesta de termină instalările de la câmpul Şipotele al Corpului IV Armată în mărime de 2.048 hectare, şi s-au luat toate dispoziţiile ca, conform ordinului Majestăţii Voastre, câmpul Comana al Corpului II Armată, în mărime de 8.567 hectare, să fie pe deplin organizat.

Celelalte două câmpuri de război – la Hagieni al Corpului III Armată în mărime de 8.049 hectare, şi la Orlea al Corpului I Armată în mărime de 4.790 hectare – se vor organiza îndată ce mijloacele vor permite.

În privinţa directivelor date pentru instrucţia diferitelor arme

Generalităţi

Pentru a atinge ţelul indicat de Înaltul Ordin de Zi din 10 Mai 1902, s-a recomandat tuturor trupelor aplicarea constantă şi minuţioasă a metodei instrucţiei individuale, indicând, drept călăuzire prescripţiile ordinului dat pentru instrucţia recruţilor de generalul comandant al Corpului II Armată din 1893, precum şi art. 1 al Regulamentului instrucţiei individuale, care glăsuieşte astfel:

"Instrucţia individuală este baza educaţiei militare. Ea trebuie făcută cu stăruinţă şi întocmai cum este prescrisă în acest regulament. O instrucţie grăbită, neglijată sau necomplectă a recrutului înrâureşte întregul său serviciu"

Cu toate acestea şi cu toate că programe amănunţite au fost elaborate pentru instrucţia recruţilor pe când Alteţa Sa Regală Principele Moştenitor era Comandant al Batalionului I Vânători şi al Diviziei 4 Infanterie, importanţa instrucţiei individuale nu a pătruns în toate corpurile, iar mai ales nu s-a întrebuinţat destulă atenţie la modul şi metoda de a o aplica. În mai multe corpuri recruţii au făcut exerciţii întrunite prea de timpurii, adică înainte de a cunoaşte fiecare om în parte executarea perfectă a exerciţiului cerut. Această greşeală s-a făcut nu numai la exerciţiile instrucţiei pe jos sau călare, dar mai cu seamă la aşa numitele mlădieri, la exerciţiile pregătitoare pentru ochire şi tragere, pentru învăţarea serviciului de siguranţă şi de cercetare.

În unele locuri, instrucţia individuală s-a aplicat numai la mânuiri şi mişcări; pe când ea este menită a da rezultate bune numai când ea se întrebuinţează absolut la toate ramurile serviciului, precum la tragere, la serviciul de siguranţă şi de cercetare, etc. Aiurea programele de instrucţie nu împart cu chibzuială deosebitele perioade de instrucţie şi materia de învăţat pe timpul pus la dispoziţia comandantului responsabil, şi nu se stabileşte cu îngrijire şi în amănunte, însă fără pedanterie, programa fiecărei perioade de instrucţie înainte ca ea să înceapă. Astfel ramurile serviciului nu sunt împărţite în mod progresiv, păşind paralel unele cu altele de la mai simplu la compus, şi de la o singură parte a unui exerciţiu la deplina lui completare ci împărţirea programei timpului se face după ordinea numerică a articolelor regulamentului, în loc de a începe învăţătura cu părţile simple ale acestuia, adăugând treptat toate părţile care lipseau la început, până ce întreg regulamentul se află aplicat. Cauza principală a acestor procedeuri greşite provine de la nestudierea amănunţită a regulamentelor şi, mai ales de la nepătrunderea spiritului lor şi a legăturii ce există între exerciţiile cele mai simple şi individuale cu tactica însăşi a unei arme.

Pentru a preveni în viitor greşeli, omiteri, neînţelegeri, este nevoie ca programele de instrucţie să fie stabilite la timp de comandanţii de unităţi de orice armă pentru instrucţia individuală a recruţilor şi a oamenilor vechi, pentru şcoa1a gradelor inferioare, pentru perioada şco1ii de companie, escadron şi baterie, pentru perioadele exerciţiilor cu unităţi mai mari, în fine, pentru exerciţiile cu detaşamente mixte, şi aceasta de timpuriu, începând cu luna lui noiembrie, dezvoltându-le în cursul iernii, până ce ajung la terminarea lor în cursul primăverii înainte de aplicarea lor, aceste programe trebuie să fie studiate de către superiorii imediaţi a acelor care le înaintează, pentru ca aceştia să combine iniţiativa şi libertatea lăsată inferiorilor lor, cu datoria de ai îndruma pe acea cale care duce la aplicarea exactă şi minuţioasă, naturală şi perfectă regulamentelor.

Va fi deci, nevoie ca pentru a se da instrucţiei o impulsiune mai vie căpitanii să fie liberi a-şi alcătui programa lor zilnică după programa generală aprobată de comandantul lor; ca acestă programă zilnic să fi înaintată şefului de corp la raport după primirea eventuală a ordinelor superiore, evitându-se astfel ca să nu colideze (sic!) ordinele date de comandantul de companie, de escadron şi de baterie cu ordinele care se mai puteau da de şeful de corp şi ca, la acest raport zilnic să nu se mai piardă timp cu formalitatea de a aduna, fără o nevoie vădită pe toţi ofiţerii, fiind suficient că sergenţii-majori să scrie dacă este un ordin special pentru căpitanii lor, pentru un ofiţer sau un subofiţer din acea unitate.

Şcoala gradelor

Această şcoală a fost condusă numai la unele corpuri în mod complect de către căpitanii responsabili de dânsa.

Şefii de corp trebuie să vegheze ca timpul pentru a organiza şi conduce şcoala gradelor să fie luat când oamenii sunt ocupaţi cu alte servicii (d. e. de garnizoană) şi gradaţii rămân la dispoziţia căpitanului.

În ceea ce priveşte gradaţii, aceştia nu trebuie judecaţi numai după examenul ce dau, ci mai ales să cadă în cumpănă cum ei îşi îndeplinesc serviciul lor la instrucţie, la tragere, ca şefi de grup, de cercetare, de patrulă, de tun, cum ei ştiu să instruiască, să poruncească; să impună şi să se impună, în fine, cum ei susţin

caracterul şi cinstea lor. Ocazia cea mai bună pentru a aprecia progresele realizate va fi totdeauna dată la inspecţiile periodice şi la constatarea stării în care se află subîmpărţirea de care gradatul a fost răspunzător.

Educaţia teoretică a ofiţerilor la trupă

Înaltul Ordin de Zi al Maiestăţii Voastre din 10 Mai 1902 cere de la toţi ofiţerii cunoştinţe profunde şi solide.

În această privire am atras atenţia corpurilor asupra vechii reguli–non multa sed multum (nu multe ci mult) – din care reiese necesitatea de a restrînge cerinţa ce se adresează ofiţerilor de a aglomera cunoştinţe fără a le mistui cu pricepere, de a nu uita niciodată că pentru tânărul ofiţer lucrul de căpetenie este să cunoască pe deplin, să înţeleagă în toată întregimea şi să explice în tot cuprinsul lor regulamentele militare, dându-şi seama că numai după ce şi-a însuşit în mod perfect aceste regulamente, el va putea întrebuinţa cu folos timpul liber de serviciu, pentru a se instrui şi a-şi forma judecata prin conferinţe, jocuri de război, teme tactice şi asistarea la exerciţiile altor arme. Am atras atenţia corpurilor că aşa numita „Şcoală a ofiţerilor" sustrage pe ofiţeri de la serviciul trupei fără ca el să dobândească altceva decât oricare cunoştinţe superficiale, care iute se dau uitării şi care împedică progrese reale în ale ostăşiei.

Unele corpuri nu şi-au dat însă îndestulă osteneală ca să înţelegă şi să aplice directivele date; şi anume nu s-a stăruit a se da la o parte instrucţia cu totul teoretică, de până acum a ofiţerilor, recomandându-le mai cu deosebire: ca iarna să fie întrebuinţată pentru a ţinea conferinţe şi a prezenta teme în cercul cunoscinţelor şi a experienţei dobândite asupra istoriei campaniilor şi războaielor, asupra chestiunilor militare tehnice şi tactice, şi aceasta pentru a se învăţa a vorbi liber dinaintea unui auditor, a-şi exercita propria judecată şi a o expune în mod clar şi precis, iar nu pentru a copia sau a compila în mod mecanic cele scrise de alţii, iar vara să fie consacrată temelor tactice pe câmp cu sau fără cadre şi trupe, temelor de recunoaşteri, explorări şi cercetări, precum şi altor exerciţii practice.

IN S P E C I A L

a) Infanteria

Organizarea la infanterie a marşurilor ostăşeşti a făcut pretutindeni progrese şi la unele trupe s-au obţinut rezultate excelente.

Comandanţii de corpuri trebuie însă să observe că marşul militar nu e un exerciţiu excepţional, şi nu trebuie considerat ca un eveniment în viaţa ostăşească, ci un exerciţiu obişnuit, asemănător oricărui alt exerciţiu; – că un corp de infanterie trebuie să rămână după un marş, neslăbit în puterea sa, precum cere Înaltul Ordin de Zi din 10 Mai 1902, şi că prin urmare, întreaga trupă trebuie sa ia parte la el, neînlăturându-se chiar înainte de plecare un număr însemnat de indivizi, notaţi ca prea slabi, şi care se obişnuiesc în timp de pace să rămână înapoi pe drum, slăbind corpul căruia aparţin ca număr, ca energie şi ca avânt ostăşesc.

Comandanţii de corp nu trebuie să scape din vedere că tendinţa armatei este de a obţine peste tot rezultate normale, cu ţeluri războinice, iar nu în unele locuri rezultate excepţionale şi în altele rezultate nule; căci ce s-ar întâmpla în război când trupe fără rezultate mulţumitoare ar fi chemate la marşuri excepţionale, în care jumătatea oamenilor ar rămânea înapoi.

O îmbunătăţire reală, mai ales la desfăşurările repezi şi în luptele unde trebuie pusă în mişcare dibăcia, se va dobândi cu siguranţă prin directivele date de Maiestatea Voastră cu ocazia inspecţiei lor şi manevrelor, precum, şi supuse regulamentele noastre tactice unor revizii, care să le pună la nivelul cerinţelor artei militare moderne, care e produsul organizării armatelor din timpurile noastre, şi a noului armament ce s-a introdus, şi se introduce pretutindeni.

Tragerea la ţintă este pe cale de progres şi se face cu mai mare îngrijire decât în trecut. Este însă absolută necesitate de a înmulţi liniile de tragere pe câmpurile de tragere pentru ca fiecare trupă să fie în măsură de a trage în orice instrucţiunea individuală aplicată cu toată îngrijirea şi în toate amănuntele la tragerea la ţintă, începând cu mlădierile relative la tragere şi păşind înainte până la ochire şi tragerea liniştită trebuie să pătrundă mai adânc în toate corpurile, convingându-se ofiţerii inferiori şi superiori că, numai prin tragere la ţintă precisă, se pot forma soldaţi care în bătălie să dea izbândă.

b) Cavaleria

Pregătirea cailor în mod sistematic pentru marşuri ostăşeşti, ca şi serviciile de recunoaştere şi cercetare, au făcut în cavalerie progrese îmbucurătoare, şi, e de sperat că se vor întinde şi se vor generaliza tot mai mult, silinţă multă şi îngrijire deosebită trebuie însă pusă în a se exercita comandanţii la hotărârile repede şi la executarea acestora de către trupă cu repeziciune, la comenzi şi ordine clare şi scurte, date chiar în timpul mişcărilor repezi. O deosebită atenţie este a se pune la citirea şi înţelegerea hărţilor nu numai de ofiţeri ci şi de gradele inferioare, de aceea, şefii de corpuri trebuie să procure stocurile de hărţi necesare pentru aceste exerciţii, procedându-se şi în acesta privinţă după metoda individuală, care se va întrebuinţa cu succes şi la obişnuinţa de a vedea exact cu ochiul şi cu binoclul, de a raporta exact, clar, lămurit şi la timp, de a se apropia, de a urmări şi a se despărţi nevăzuţi şi cu dibăcie.

(c) Artileria

Artileria a fost una din trupele cele mai bine instruite ale armatei române; dar noul material de tunuri cu tragere repede, cu care în curând acestă armă va fi dotată, va cere o silință şi o muncă cu totul deosebită, nu numai pentru a trece prin perioada de tranziție inevitabilă, dar care trebuie să fie cât mai scurtă, ci mai ales pentru a aplica încă mai intensiv metoda instrucției individuale şi educația tunarilor în mânuirea tunului, în ochire perfectă, în aprecierea exactă a distanțelor mici şi mari, în mişcarea cu mare repeziciune a bateriilor, fie la intrarea în poziție, fie la schimbarea pozițiilor, având constant în vedere, că astăzi acea artilerie obține succesul, care deschide mai întâi focul în contra inamicului.

(d) Trupele tehnice

Acestea sunt la curent cu inovațiile moderne şi ele merg progresând înainte.

Conlucrarea celor trei arme şi a trupelor tehnice; această conlucrare trebuie observată chiar de la începutul educației militare în şcoală, unde este a se da o deosebită atenție tacticii detaşamentelor mixte, principiilor care călăuzesc cooperarea a toate trei armele, pentru ca să pătrundă la toți elevii şcolilor militare, spre a fi traduse apoi în practică de către ofițerime.

În şcolile militare e mare nevoie ca, conducătorii lor să se convingă că teoria fără practică n-are valoare în arta militară, care cere ca amândouă, precum acestea se fac în toate ştiințele, să meargă paralel una cu alta.

(e) Şcolile

Pentru şcolile militare, mai mult decât pentru toate celelalte şcoli, nu trebuie uitat adagiul - non scolae set vitae discimus (nu învățăm pentru şcoală, ci pentru viață) – şi că, prin urmare, cunoştințele trebuie îmbinate cu practica astfel ca executarea să devină şi să rămână țelul spre care tind toate silințele ostaşilor.

Un bun ostaş trebuie să se bucure, înainte de toate, de o sănătate perfectă, ca să poată purta cu înlesnire şi sârguință ostenelile mari, legate de viața militară. Întâia cerință ce se adresează aşadar şcolilor militare este să nu intre în ele decât tineri cu totul valizi. Îndeplinirea acestei cerințe depinde de la examinarea tinerilor de către medici, de aceea răspunderea acestora este foarte mare. Nu am încetat să fac atent corpul medical al armatei asupra acestui punct, mai ales că obiceiul de a trece cu vederea cele mai evidente cazuri de boală poartă mai târziu consecințe dăunătoare armatei. A doua cerință este ca şcoala să asigure dezvoltarea puterilor fizice a elevilor printr-o conducere armonioasă a educației fizice şi a celei intelectuale şi morale.

Cea mai grea răspundere o poarta însă în şcolile militare comandanții lor. Ei au înalta datorie de a îngriji cu cea mai mare atenție ca disciplina şcolii să fie perfectă şi ca lipsa de procedare educativă şi de priveghere pedagogică să nu devine cauze de neorânduieli, care absolut nu trebuie să existe în şcolile militare, – ca dreptatea să domnească în toată puterea ei în aprecierea purtării şi studiului elevilor, şi ca în această privire nici îndoieli să nu existe, ca studiul să fie îndreptat spre dezvoltarea judecății proprii, căci numai cel ce posedă judecata sa proprie e în stare să ia la timp hotărâri bune şi să înțeleagă importanța răspunderii ce fiecare hotărâre trage după sine, ca învățătura să fie nu numai o memorare, ci mai ales o muncă de asimilare şi de prelucrare proprie; că, prin urmare, nu câtimea cunoştințelor memorate să fie țelul învățământului, ci apropierea cea mai completă a cunoştințelor necesare unui serviciu. La ce ar servi cunoştințele superioare, când elevul iese dintr-o şcoală militară fără a cunoaşte şi a stăpâni deplin regulamentele militare şi acele ale armei căreia el aparține. În şcolile militare trebuie, deci, neapărat dată o dezvoltare mai mare părții practice a studiilor.

Tocmai pentru acest sfârşit, Maiestatea Voastră ați hotărât a trimite tineri militari în armatele statelor celor mari, spre a vedea şi a pătrunde cum acolo se practică zilnic serviciul ostăşesc, mai ales astăzi, când schimbarea armamentului cere o muncă nouă şi, mai ales intensivă.

În partea morală, şcolile militare trebuie să conducă la o emulație frățească a ofițerilor, curățind inimile şi sufletele tinerilor ostaşi de cangrenele invidiei şi a certurilor, care distrug coeziunea armatelor ca şi a statelor.

Sunt încredințat că conducătorii şcolilor militare îşi vor pune toate silințele ca, prin progrese decisive în toate direcțiile, şcolile militare să fie totdeauna la înălțimea aşteptărilor Maiestății Voastre, care are pentru dânsele o deosebită solicitudine.

Pedepsele

Situația pedepselor reiese din tablourile alăturate[*] la acest raport.

Dacă aceste tablouri nu dau imaginea exactă a aplicării pedepselor în armată, cauza este că nu toate corpurile au înaintat statisticile complete. Sunt însă convins că aceasta se va face pe viitor şi că rapoartele vor sosi la timp pentru a fi întrebuințate. Se va întocmi, în tot cazul, un model al acestor tablouri, pentru ca ele să fie uniforme.

[*] Documentul nu a avut în anexă şi tabelele sus-menționate.

Observaţiile cu studierea tablourilor de pedepse sunt următoarele:

1. La unele trupe nu se vede aplicată nici o pedeapsă, ceea ce indică sau o purtare exemplară, sau o neglijare a ţinerii registrului de pedepse.

2. Nu s-a întrebuinţat îndestul principiul educativ general, de care mai ales în armată este a se ţine seamă, ca să se înceapă cu pedepsele cele mici pentru a ajunge treptat la cele mari. Astfel, pedepsele opririi la cazarmă sau mustrării, se văd aplicate foarte rar sau nicidecum. Cumpăna dreaptă ţinută la darea pedepselor, este însă un mijloc de îndreptare şi de disciplinare puternică.

3. Darea pedepselor prea mari în raport cu greşeala făcută, se practică cu prea mare înlesnire. Astfel s-au pedepsit ofiţeri cu mai multe zile de închisoare pentru neregularităţi în portul mustăţilor sau a îmbrăcămintei, pe când o simplă observare sau mustrare ar fi fost suficiente.

4. Disproporţia dintre pedeapsă şi greşeală fiind, în unele cazuri, prea mare, se naşte convingerea, că nu sângele rece şi judecata dreaptă au dictat pedeapsa, ci o supărare momentană sau mai îndelungată.

5. Un număr însemnat de pedepse prea aspre se aplică mai ales de comandanţii de piaţă, fără a se ţine socoteală de caracterul şi de purtarea obişnuită a ofiţerului, de exemplu pentru ţinuta neregulamentară şi salutul greşit sau serviciul de gardă slab, cu toate că în aceeaşi garnizoană, în genere, ţinuta nu e curată şi îngrijită, salutul nu e corect şi serviciul gărzii inegal împărţit asupra trupelor, astfel că apasă pe unele corpuri mai mult decât pe altele.

În privinţa ţinutei ofiţerilor şi a trupei, comandamentele pieţelor trebuie să privegheze ca atelierele sau fabricile să se conforme regulamentelor şi obişnuinţelor portului, să nu uite că salutul greşit e rezultatul neaplicării minuţioase a educaţiei individuale, şi că e o datorie imperioasă a împărţi serviciul gărzii astfel ca să apese egal pe toate trupele unei garnizoane şi să nu împiedice instrucţia trupelor.

6. La cavalerie s-a observat, că s-a dat în unele trupe, după manevre, un număr mare de pedepse pentru că s-a găsit calul rănit de călăreţ; pe când cel mai adeseori comandanţii sunt răspunzători, prin neobişnuinţa lor de a se îngriji de o instrucţie individuală amănunţită.

7. O greşeală neiertată din partea comandanţilor, şi în contrazicere cu Înaltul Ordin din 10 Mai 1902, este de a face economii de bani, prin hrănire neregulamentară, sau chiar prin aplicarea de pedepse, numai în scopul de a face economii.

În faţa acestor neajunsuri, e însă îmbucurător a constata că lovirea s-a împuţinat din armată şi tinde a dispare în viitor.

Sire,

În rezumat, raportez Maiestăţii Voastre că Înaltul Ordin din 10 Mai 1902 a căpătat un început bun de executare şi, că, prin urmare, aplicarea deplină a prescripţiilor lui este asigurată.

Pentru ca progresul însă să nu stea locului şi să fie constant, propun Maiestăţii Voastre cu cel mal profund respect următoarele măsuri:

1. În vederea schimbării mari în armament, să se procedeze la reviziunea Regulamentelor tactice ale infanteriei, cavaleriei şi artileriei.

2. Pentru unificarea educaţiei ostăşeşti mai ales în instrucţia individuală şi în instrucţia tragerii, a luptelor şi a serviciului de campanie, să se înfiinţeze un batalion, un escadron şi o baterie model.

Sunt, cu cel mai profund respect,

Sire,
Al Maiestăţii Voastre,
Prea plecat şi prea supus servitor,
Ministrul de război,
D. STURDZA

Prémisses du développement de l'armée au début du XX-e siècle

La place et le rôle de l'armée à l'ensemble de la société roumaine sont mis en évidence par l'intérêt porté par les dirigeants militaires à élaborer des hauts décrets royaux et des ordres destinés à assurer les leviers de commande en cas de mobilisation.

CAMPANIA DIN BULGARIA (1913). APRECIERI ŞI IMPRESII ALE UNOR PARTICIPANŢI ROMÂNI

Conf. univ. dr. Stoica LASCU*

Scurta campanie militară română în Bulgaria, în vara anului 1913, în cadrul celui de al Doilea Război Balcanic, a fost decisă de către conducerea Statului nostru după ce acesta a păstrat o atitudine de binevoitoare neutralitate pe parcursul desfăşurării Primului Război Balcanic – parte a conflictelor armate din zonă ce „au constituit deznodământul firesc al unei îndelungi evoluţii anterioare a situaţiei din sud-estul Europei”[1].

Hotărând participarea la conflictul dintre foştii aliaţi balcanici, ţara noastră pornea de la considerentul potrivit căruia „nu poate uita că ea însăşi şi-a câştigat independenţa în lupta contra turcilor şi că, prin urmare, dacă bulgarii, sârbii şi grecii, creştini ortodocşi ca şi noi, vor să lupte pentru îmbunătăţirea soartei conaţionalilor lor de sub stăpânirea turcească, *România va păstra o strictă neutralitate, întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale* (subl.n)”[2]. Reliefând această atitudine a Statului Român[3], un cunoscut profesor şi mentor de opinie circumstanţia, „în anul veselui triumf din 1913”[4], contextul balcano-dobrogean[5] al confruntărilor militare din sud-estul european: „După războiul aliaţilor cu turcii, când noi am stat într-o neutralitate ce a prins foarte bine bulgarilor, dar neprețuită de ei, şi mai ales în spre ziua împărţirii Macedoniei, unde aveam şi noi pe fraţii aromâni, aproape sacrificaţi, bulgarii nevoind a ne recunoaşte dreptele cereri pentru asigurarea pentru viitor a unei vieţi politice liniştite din partea lor, cereri ce se rezumau în cedarea Silistrei şi stabilirea unei graniţe dobrogene mai sigure, după ce am aşteptat şi am suferit toate grosolăniile oamenilor lor politici, a trebuit să ne desfăşurăm *puterea noastră armată pentru a lua ce ni se cuvenea*”[6].

În aprecierile observatorilor şi comentatorilor politico-militari români – aşa cum se regăsesc ele în publicistica vremii –, participarea ţării noastre la al Doilea Război Balcanic a relevat, în plan militar, că armata română a fost „o surpriză pentru Europa”, aşa cum o evidenţiau corespondenţii de presă şi ataşaţii militari străini[7]. „Mobilizarea armatei române a uimit întreaga Europă şi presa străină a găsit în unanimitate (*sic!*) cuvinte de laudă pentru bravii noştri ostaşi. Repeziciunea cu care cele aproape şase sute de mii oameni

---

* Facultatea de Istorie şi Ştiinţe Politice, Universitatea “Ovidius” din Constanţa

[1] xxx /coord.: Gh. Platon/, *Istoria românilor*. Vol. VII, Tom II *De la Independenţă la Marea Unire* (Academia Română. Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologice), Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 280 (pp. 280-289: *Războaiele Balcanice. Necesitatea unei noi orientări politice* – autor: V. Cristian); de asemenea, E. Weibel, *Histoire et géopolitique des Balkans de 1800 à nos jours*, Ellipses (coll. *l'Orient politique /dirigée par Aymeric Chauprade/*) Paris, 2002, pp. 211-322 (respectiv, partea a doua, intitulată *Les Guerres balkaniques*); D.P. Hupchick, *The Balkans from Constantinople to Communism*, Palgrave, New York, 2001, pp. 313-315; Alex. Vachkov, *The Balkan War 1912-1913* (Wars for Unification of Bulgaria. 2), Angela Publishing, Sofia, 2005, *passim* (160 pp.) – autorul inserează şi o pilduitoare dedicaţie: *This book is dedicated to the brave bulgarian warriors*.

Vezi şi I. Munteanu, *Războaiele balcanice*, în „Dosarele istoriei”, IV, nr. 2 (30), 1999, pp. 4-6; I. Moiceanu, *Războaiele balcanice au fost o soluţie, o necesitate istorică sau un compromis?!*, în „Agora” /Constanţa/, VI, nr. 22. Ediţie de Toamnă, 23 octombrie 2006, p. 17; recent, publicat şi în – I.I. Moiceanu, *Pagini din istoria adevărată a poporului român (predată şi publicată)*/ Costache Tudor, *Cuvânt înainte*, pp. 24-25/, Editura Dobrogea, Constanţa, 2009, pp. 139-146.

[2] xxx Cartea Verde. Documente diplomatice. Evenimentele din Peninsula Balcanică. Acţiunea României: Septembrie 1912-August 1913. Textul Tratatului de Pace de la Bucureşti. 1913, Editura Inst. de Arte Grafice şi Editură „Minerva”, Bucureşti, 1913, p. 6 (Doc.1 – Raportul primului-ministru T. Maiorescu către Rege, din 20 septembrie 1912/1 octombrie 1913).

[3] vezi Gh. Zbuchea, *România şi războaiele balcanice 1912-1913*. Pagini de istorie sud-est europeană, Editura Albatros, Bucureşti, 1999, *passim* (458 pp.); S.L. Damean, *Atitudinea României în contextul războaielor balcanice (1912-1913)*, în Marusia Cârstea, S.L. Damean, D. Liciu (coord.), *Istorie şi societate* (Universitatea din Craiova. Facultatea de Istorie-Filosofie-Geografie. *Centrul pentru Studiul Istoriei Relaţiilor Internaţionale*) (col. *Românii în istoria universală.* Editor: Gh. Buzatu. *Vol. 91*), Editura „Mica Valahie”, Bucureşti, 2004, pp. 527-536.

[4] N. Iorga, *1913 şi 1916*, în „Neamul românesc”, XI, nr. 85, 18 octombrie 1916, p. 1. N. Daşcovici, *Un sfert de veac dela pacea balcanică din Bucureşti*, în „Marea noastră”, VII, nr. 9, 1938, p. 331; vezi şi St. Lascu, *1913 – acţiune energică a României în sprijinirea asigurării păcii europene şi a graniţei sale meridionale*, în „România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. 1-4; M. Macuc, *Considérations sur l'action politico-militaire de la Roumanie en 1913*, în „Revue Internationale d'Histoire Militaire”, nr. 83, 2003, pp. 37-44; Idem, *Acţiunea politico-militară a României din 1913 la judecata istoriei*, în „Revista de istorie militară”, nr. 1-2, 2005, pp. 37-48; Cl.L. Topor, *Pacea de la Bucureşti (1913) şi relaţiile României cu Puterile Centrale*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol» din Iaşi”, 42, 2005, pp. 349-362.

[5] vezi St. Lascu, *La Dobroudja de Sud dans le contexte géopolitique des Guerres balkaniques (1912-1913). Perceptions et atttitudes roumaines*, în „Analele Universităţii «Ovidius». Seria Istorie”, I, vol. I, 2004, pp. 107-125.

[6] Gh. Murgoci, *Ţara Nouă. Dobrogea sudică şi Deliormanul*. Scurtă descriere geografică complectă cu o schiţă şi numeroase fotografii de Voinescu şi Murgoci, «Minerva». Institut de Arte Grafice şi Editură, Bucureşti, 1913, p. 6.

[7] La 10 iulie, un grup de opt ataşaţi militari s-au deplasat la Giurgiu, spre a trece „pe câmpul de operaţiuni, în Bulgaria”; este vorba de – col. Hranilovici (Austro-Ungaria), col. Iscritischi (Rusia), lt.-coll. Calafatovici (Serbia), maior Atturo Solo (Spania), căpit. Pichon (Franţa), căpit. Ferigo (Italia), D. Lion (Anglia), von Scholenberg (Germania) – xxx *Ataşaţi militari străini pe câmpul de liptă*, în „Minerva”, V, nr. 1.642, 12 iulie 1913, p. 1.

s'au prezintat la corpurile lor, încă dela prima chemare, entuziasmul cu care fiecare soldat se pregătea de luptă şi tactica urmată la efectuarea mobilizării – toate acestea au convins pe corespondenţii streini, aflaţi în ţară, să facă aprecierile cele mai măgulitoare faţă de forţa armată a României. Dar, dacă aprecierile presei streine sunt interesante, cu atât mai interesante pot fi părerile ataşaţilor militari, transmise guvernelor respective, de îndată ce mobilizarea s'a făcut la noi"[8]. Totodată, încă de la începutul „acţiunii noastre"[9] în Bulgaria – cum titrează presa – („acţiunii militare a României", cum o intitulează, de altfel, şi N. Iorga[10]), era exprimată opinia dominantă potrivit căreia ţara noastră trebuia să joace un esenţial în noua reconfigurare geopolitică[11] în Balcani, „Mâine, România va putea să vorbească cu şi mai multă autoritate de cât eri – şi nu ne îndoim că va şi vorbi"[12].

Campania militară din vara anului 1913 a fost intens mediatizată[13], atât în presa din Capitală, cât şi de către publicaţiile locale, cele mai importante ziare bucureştene – dar şi din străinătate – având corespondenţi speciali trimişi pe teatrul de operaţiuni din Bulgaria[14].

Excerptele de mai jos sunt selectate dintr-o foarte abundentă literatură de specialitate (memorii, jurnale, amintiri, însemnări), datorată ofiţerilor şi subofiţerilor români (rezervişti, marea majoritate), participanţi la campania din 1913[15], sau unor cunoscuţi publicişti; ele pot concura la punctarea interesului major al acestora, inclusiv ilustrarea unor stereotipuri sau a unor prejudecăţi, faţă de relevarea a varii aspecte circumscrise „războiului galant", cum a fost apelată recent participarea ţării noastre al al Doilea Război Balcanic[16] – viaţa trupei, în marş sau în bivuac, simţămintele şi trăirile soldaţilor, relaţiile cu populaţia locală, observaţii asupra stadiului social-economic şi cultural al Bulgariei şi bulgarilor (inclusiv din perspectivă comparativă), rolul României în Balcani ş.a.

_____/////_____

5 Iulie

Deşteptarea la 2 ore noaptea. După un ceas pornim.

Aproape de Dunăre marşul încetineşte, din pricina mulţimei trupelor ce se strecoară către pod. Dăm în albia fluviului. O mulţime de podeţe, aruncate de pontonieri, leagă drumul întretăiat de bălţile rămase din revărsarea apei.

Artileria se mişcă anevoie, înaintea noastră. Unele după altele trec mereu trupele, pedestre şi călări. Înaintarea se face acum cu scurte şi dese întreruperi. În sfârşit, ajungem la capătul podului. În urma noastră, pe malul înalt se văd tunuri aşezate în baterie. AA.LL.RR. Principii Ferdinand şi Carol asistă, împreună cu Statul Major, la trecerea trupelor. Aşteptăm până să ne vie rândul. Soldaţii privesc, în acest timp, uriaşa întindere de apă. Mulţi văd pentru întâia oară Dunărea. La orele 6,45 compania noastră intră pe pod. A fost impresionant momentul acesta. De acum piciorul nostru avea să calce pe pământul vrăjmaş; imensul bâru de apă, pe care pluteam, punea în sfârşit hotar între noi şi patria pe care o lăsam în urmă. Instinctiv, soldaţii se descoperă şi-şi fac cruce. În legănarea valurilor, coloana se scurge iute, tăcut, pe podul îngust. După douăzeci de minute, eram dincolo, *în Bulgaria*.

---

[8] M. Burileanu, *Armata română. O surpriză pentru Europa*. Puterile nu au cunoscut adevărata Românie. Opt-sute mii de oameni pe picior de război. Aprecierile ataşaţilor militari streini, în Ibidem, V, nr. 1.640, 10 iulie 1913, p. 1.

[9] xxx *Acţiunea noastră*, în Ibidem, V, nr. 1.632, 2 iulie 1913, p. 1.

[10] vezi N. Iorga, *Acţiunea militară a României. În Bulgaria cu ostaşii noştri*, Tipografia „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1913 /254 pp./; în anul următor, apare o a II-a ediţie, „revăzută şi adăugită", respectiv având 294 pp.

[11] vezi St. Lascu, „Reîntregirea geopolitică a Dobrogei, în anul 1913 – prin recuperarea părţii sale sudice (Cadrilaterul) –, s-a înscris în siajul evoluţiei reconfigurării raporturilor statale în Balcani", în „Agora" /Constanţa/, VII, nr. 30. Ediţie de Vară, 2008, pp. 3-4 (Convorbire realizată de Ion Rucăreanu /Moiceanu/); recent, publicat şi în – I.I. Moiceanu, op. cit., pp. 286-297.

[12] xxx *Opera de mâine*, în „Universul", XXXI, nr. 188, 11 iulie 1913, p. 1.

[13] vezi M. Macuc, *The Balkan Wars from 1912-1913 under the Lens of Romanian Media*, în M.E. Ionescu (ed.), *Military and Media from Gutenberg to Today*, Military Publishing House, Bucharest, 2003, pp. 27-36; vezi, de asemenea, St. Lascu, *Evenimentele din Balcani (1908-1913) în reflectarea presei din Călăraşi*, în *Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos* /Muzeul Dunării de Jos. Călăraşi/, XIII-XIV, 1995, pp. 265-288; Idem, *„Expresul" de Brăila – martor şi comentator al evenimentelor balcanice (1912-1913)*, în „Analele Brăilei", serie nouă, II, nr. 2, 1996, pp. 499-510.

[14] Între ei – şi „d-şoara" Caragiani („Epoca"). În iulie „corespondenţii de război" sunt în zona Cadrilaterului, numit deja „România Nouă" – vezi Al. Ciurcu, *Din România Nouă. O călătorie de plăcere a corespondenţilor de război*. Dela Balcic la Dobrici. Configuraţiunea terenului şi fertilitatea solului, în „Adevĕrul", XXVI, nr. 8.572, 25 iulie 1913, pp. 1-2.

[15] vezi G. Culicea, 1913 – amintiri din război. Însemnări de cpt. Nicolae Tainã, în „Biblion", VIII-IX, nr. 1-2, 2000-2001, 2000-2001, p. 3. M. Macuc, De la Corabia la Lom Palanca. Un episod din cronica relaţiilor româno-bulgare (1913), în „Revista de istorie militară", nr. 2, 2001, pp. 42-51; Idem, Pe frontul celui de-al doilea război balcanic (1913), în „Dosarele istoriei", VII, nr. 5, 2002, pp. 28-30; N. Ţiripan, Anul 1913 – mişcări de trupe prin portul Călăraşi, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", VI, 2003, pp. 352-362; A. Pippidi, La guerre balkanique de 1913, d'après des lettres inédites de Charles I, Roi de Roumanie, et deux journaux de diplomates, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", 43, nr. 1-4, 2005, pp. 353-384.

[16] Fl. Anghel, *Războaiele galante din vecini. Stereotipuri ale istoriei româno-bulgare în 1913*, în xxx *Vocaţia istoriei. Prinos profesorului Şerban Papacostea*. Volum îngrijit de Ovidiu Cristea, Gheorghe Lazăr, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2008, pp. 441-452.

Regimentul, încadrat acum în brigadă, ține malul Dunării. După un ceas de cale, se ia repaos, în adăstarea bucătăriilor. Facem baie în Dunăre, ne întindem pe iarbă şi privim, de cealaltă parte, țermul. Se mişcă trenurile în gară, la Corabia; mulțimea de oameni roiesc în toate părțile.

După amiază, ne punem iarăş în marş. Drumul duce acum pe valea Iskerului. Trecem de cealaltă parte a râului la *Cruşeven*. Intrăm, pe înserate, în cantonament.

Gazda e român, ca toți locuitorii acestui sat. Femeile plâng, de teama ostaşilor şi multă vreme a trebuit să vorbim, până să le facem a înțelege că oştirea noastră nu putea face nici un rău.

6 Iulie

Din pricina ploii, care încă n'a contenit, pornirea nu se poate face din noapte. La 6 ceasuri de dimineață, ieşim din sat şi, cu un repaos de două ore, la amiază, ajungem, seara, în *Lucovid*.

Satul e plin de trupe. Tot Corpul al II-lea de armată se scurge, pe aici, înainte. Ulițe largi, înnecate în nămol; cuprinsuri însă bune. Curțile au câte două, trei rânduri de case, cu înfățişare frumoasă, coşare, magazii, şure, pentru păstrarea bucatelor. Dacă intri însă înăuntru, alta este impresia pe care o culegi. Țăranii cei mai avuți se mulțumesc cu un interior din cele mai sărăcăcioase. Nicăeri n'am întâlnit un pat aşternut, țoale curate, chilimuri, perine, dacă nu şi o saltea de paie, pe care întotdeauna o au țăranii noştri mai cu stare, în orice sat. Casa cu două etaje a bulgarului la care stau e lipită cu pământ pe jos.

Câteva prăvălii, la o răspântie, stau zăvorâte. Banii nu mai au, aproape, valoare, ne având ce-ți procura cu dânşii. Cu multă greutate se convinge un negustor a-şi deschide prăvălia, pentru zahărul şi tutunul la care râvneau ai noştri. Se pun santinele, ca să țină ordinea şi, înăuntru, un sârb, din compania noastră, mijloceşte târgul între părți.

Seara mă instalez cu ofițerii companiei, afară, într'un cerdac. Ai casei − doi tineri şi câteva femei îndoliate − fac cerc în jurul nostru. Prin mijlocirea tâlmacilor, legăm cu ei o convorbire. Bărbații, mai voioşi, cer de la noi desluşiri, cu privire la această ultimă mişcare de oaste împotriva lor; femeile, mai tăcute, vorbesc puțin de tot. Ele au pierdut pe ai lor, soți ori frați, în crunta izbire a popoarelor din Balcani şi aproape nu mai au pe cine aştepta, după încetarea vălmăşagului.

Tinerii, cari au rămas cu toate acestea acasă, sunt scutiți de serviciu, în schimbul birului, pe care l-au plătit către stat. În Bulgaria, cu bani, poți scăpa de oştire.

7 Iulie

Pornim târziu, din pricina trupelor ce au trebuit să se scurgă mai întâi. Era soarele sus când am ieşit din Lucovid.

Soldații merg astăzi greu. Mulți căzuți presară, înaintea noastră, drumul. Înaintăm cu Divizia, şi marşul nostru atârnă acum de al ei. Popasurile sunt rare de tot şi căldura ucigătoare. Abia la orele 2½, după amiază, facem o haltă mare, într'o câmpie de ciulini, în malul Iskerului, spre Sofia. Două rânduri de muncele stăpânesc, de ambele părți, valea. Ea e presărată, la kilometri de distanță, de sate mizerabile, de cătune sărace, aruncate pe dealuri lutoase. Din loc în loc, câte un sat mai mare, de gospodari cuprinşi, ca Cruşeven, unde românul la care am găzduit e proprietar peste 80 pogoane de pământ. Case mari, în aceste sate bogate; ele sunt însă clădite din cărămizi nearse − un amestec de lut şi de paie. Încăperile n'au duşumea şi sunt totdeauna aproape goale[17]. Drumul ce leagă aceste sate e numai un prăfos de drum de care. Nicăieri, pe întindere de 30 klm., n'am văzut pietriş pe şosea. Dela Lucovid înainte mai puteai cunoaşte că piatră a fost cândva pe acest drum, tăiat de gropi adânci.

Regimente după regimente au trecut mereu, de la Corabia, pe aici, speriând lumea. În Cruşeven, în Lucovid, în satele unde intrau trupe, țipau femeile îngrozite. Trebuia să parlamentezi mult, prin tâlmaci, până să le încredințezi că nu li se va face nici o pagubă.

Rechiziționările sumare, în unele corpuri de trupă, au aruncat această spaimă peste sate. Am văzut călăreți luând vite de pe câmp şi mânându-le în bice. O jumătate de ceas s'a ținut un bulgar, în fuga mare, după boii lui, mânați dela păşune, în goana cailor, de doi artilerişti. Norocul său a făcut să fim aproape de dânşii şi intervenția unui comandat de batalion dela noi i-a scăpat vitele[18].

De altmintrelea singur marşul forțat al trupelor era de ajuns a arunca, printre bieții oameni simpli dela țară, panica. Artileria zbura, alături de noi, stârnind vârtejuri de pulbere; carele de munițiuni şi de provizii urmau dunga albă a prafului, în goana cailor biciuiți. Din loc în loc, măruntaie de vite, aruncate în marginea şoselei;

[17] vezi infra 22.
[18] vezi *infra 39.*

lungi dâre de puf zmuls de pe gâşte, din fuga calului, de artilerişti cari, în primele etape, înţelegeau a-şi aduna astfel provizii; câte un cal fulgerat de moarte, câte unul aruncat din şleauri, cu piciorul frânt, însemnau acest greu drum de înaintare a oştirii.

Pe culmile dealurilor ce stăpânesc, de o parte şi de alta, calea, pâlcuri de oameni, femei şi copii, holbau ochii la nespusa frământare de lume, pe care n'o mai văzuse până astăzi.

La ora 5½ dăm în *Ciumacoviţ.*

Aici s'a strâns întreg Corpul II de Armată.

Priveliştea ce oferă ochiului tabăra unui Corp de Armată, cu efectiv de război, e tot rară: un platou imens, acoperit de miile de corturi ale trupelor. Diviziile, brigadele, regimentele, cu toate sub-împărţirile lor, distanţate şi aliniate, mişcarea de oameni, de cai şi de care, ce le frământă necontenit, fac din acest colţ de pământ, liniştit o zi mai înainte, un adevărat oraş, dar un oraş cu totul original, prin proporţiile lui şi prin austeritatea vieţii ce se duce într'însul.

Ca pentru a mări feeria acestei improvizaţii, un aeroplan se ridică, seara, deasupra taberii. După superbe virajuri el se pierde peste crestele munţilor.

Pe înserate, o mişcare, la una din margenile taberii, pune lumea în picioare. Vedem soldaţii în cămăşi, fără arme, aşa cum se găseau în corturi, repezindu-se printr'o porumbişte, la deal, în strigătul: „Bulgarii! Bulgarii!". Câţiva călăreţi, expediaţi într'acolo, aduc, în uralele mulţimei, vreo 30 de soldaţi bulgari. Sunt din brigada a IX-a, ce s'a predat la Ferdinandovo[19]. Ei agită şăpcile în aer şi strigă cât pot: „Trăiască armata română! Trăiască România!". Mulţi dintr'înşii sunt români, din satele dela Dunăre şi sunt fericiţi că pot să se întoarcă, în sfârşit, acasă. Alţii au trecut după aceştia. Unii au urme de răni, şi ai noştri îi descoase asupra isprăvilor ce au săvârşit, la graniţa sârbească, unde, spun dânşii, au avut o luptă grea, cum n'au avut-o cu turcii: aceştia lepădau armele şi fugiau dela primele focuri.

8 Iulie

În tabără. Curăţenie generală. Cârduri-cârduri trec, toată ziua, bulgarii brigăzii predate. Soldaţii Ţarului Ferdinand sunt voinici. Ei poartă o uniformă încă bună; nici unul nu mai are însă raniţă în spinare. Îşi duc mantaua pe un vârf de băţ şi trec, printre ai noştri, cu un oarecare aer de mândrie. Opriţi, se aşează voioşi la vorbă şi povestesc despre strâşnicia luptei cu sârbii. Sunt veseli toţi că am venit să punem capăt nebuniei războinice[20], care ameninţă să nu mai sfârşească, la dânşii. Pe Danev îl ameninţă cu ştreangul. Vestitul politician dela Sofia şi-a căpătat o stranie popularitate între ai săi. Am auzit până şi femei, prin sate, pomenind într'una numele său şi însoţindu-l de semne de execuţie.

9-10 Iulie

Vieaţă obişnuită de tabără. Se adaugă la program instrucţia.

În ziua de 10 am desfăşurat şi o manevră. De dimineaţă, până la 1 d.a., s'a dat, la Lepiţ, o mare luptă de divizii. Batalionul nostru a operat, cu succes, între Lepiţ şi Suhatce.

---

[19] În acest oraş – unde s-au predat peste 7.000 de militari bulgari – s-au găsit, de către armata română, „sumedenie de provisii de tot felul. Vagoane întregi pline cu făină, de orez, de ceaiu, de zahăr – de zahăr românesc –, lăzi cu pesmeţi, altele cu brânză albă, de toate în cea mai mare abundenţă, până şi nişte cămile luate probabil de la turci.
Graţie acestor inepuisabile (*sic!*) deposite, întreaga divisie I-a de cavalerie a putut trăi de minune şi n'a cunoscut nici una din lipsurile de care au suferit celel'alte trupe trecute în Bulgaria" – C.G. Costa Foru, *Impresii din lumea militară*, în „Adevĕrul", XXVI, nr. 8.599, 21 august 1913, p. 1.

[20] Potrivit aprecierii unui diplomat bulgar, „«nebunia criminală» (a regelui bulgar Ferdinand – n.n.) din 16 iunie a provocat războiul interaliat" – H. Hesapciev, *Amintirile unui diplomat bulgar în România (1905-1910)*. Traducere din bulgară, note şi postfaţă de Daniel Cain. Prefaţă de prof. univ. dr. Elena Statelova, Editura Fundaţiei PRO (col. *Biblioteca Ziarului de Duminică*), Bucureşti, 2003, p. 86 (onestul memorialist se referă la atacul armatei bulgare, din 16/29 iunie 1913, împotriva foştilor aliaţi, ce a declanşat al Doilea Război Balcanic) (vezi şi, în context, *memoriile* militarului-diplomat român – G.A. Dabija /General/, *Amintirile unui ataşat militar român în Bulgaria. 1910-1913*, Editura Ziarului „Universul", Bucureşti, 1936).

Într-o monografie apărută în 2004, unul dintre cei mai avizaţi autori români din zilele noastre în privinţa cercetării şi cunoaşterii relaţiilor româno-bulgare, face referire, la un moment dat, la sintagma respectivă, „«nebunia criminală», cum a fost calificată de oameni politici şi istorici bulgari", făcând trimitere la *nota* „33. Vezi comunicarea noastră *Les relations entre Bucarest et Sofia dans l'historiographie bulgare récente concernant les guerres balkaniques*, prezentată la reuniunea Comisiei mixte de istorici români şi bulgari a Academiei Române şi Academiei Bulgare de Ştiinţe, Bucureşti – iunie 2003, sub tipar" (nu am cunoştinţă de apariţia respectivă) – C. Iordan, *Venizelos şi românii*, Editura Omonia, Bucureşti, 2004, pp. 102, 122. Nu este exclus ca autorul să aibă în vedere, în privinţa „paternităţii" respectivei sintagme, tocmai pe H. Hespaciev; pentru aceeaşi chestiune – vezi şi Daniela Buşă, *Relaţiile româno-bulgare în perioada 1878-1914*, în Fl. Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Ţiţă /coord./, *Români şi bulgari. Provocările unei vecinătăţi*, Cartea Universitară, Bucureşti, 2007, p. 79 (*nota 67*); Fl. Anghel, *op. cit.*, pp. 448 (*nota 27*).

11 Iulie

la 5 dimineaţa ridicăm tabăra. Cele mai multe trupe s'au împrăştiat, în aceste zile. Pornim şi noi către *Lucoviţ*. Părăsim valea Iskerului şi trecem dincolo de înălţimile ce o mărginesc, în partea de răsărit. Dăm prin C*erveni-breg*, un târg mărişor, pe unde trece linia ferată. Dincolo de sat facem o haltă, pentru mâncarea trupei. Popota noastră încă n'a sosit şi pornim, nemâncaţi, mai departe.

Trecem prin Lucoviţ, târg mare, cu străzi pavate şi case cu două rânduri. Bulgarii, obişnuiţi acum cu armata noastră − aici e Cartierul Diviziei − ies buzna din case şi ne privesc. Mai mergem vreo 6 klm., dincolo de oraş, şi ne oprim, în dreapta şoselei, pe o pantă. Abia întindem corturile şi ploaia soseşte, torenţial. Înnoptează şi mâncarea nu se anunţă deloc. Acum nu mai vine nici pentru trupă. În schimb, se înregistrează zvonuri alarmante. Se zice că un regiment de Roşiori ar fi fost surprins, în tabără, şi decimat de o bandă numeroasă. A doua versiune, luată dela câţiva călăraşi, cari trec în goană pe şosea, vorbeşte în acelaşi sens, adăogând numai că banda ar fi fost în urmă nimicită până la unul.

Unii se impresionează şi pun în legătură marşul nostru forţat cu aceste zvonuri. Eu n'am crezut niciodată câte se pun în circulaţie, în asemenea împrejurări. Ziarele, de asemenea, spun că tratativele începute la Bucureşti merg bine şi că ostilităţile s'au suspendat între beligeranţi.

Se înnoptează de tot. Ciorba încă nu vine; iar de rostul vestitei popote nu mai ştim nimic[21]. Ploaia cade în neştire. Toţi se vâră în corturi şi, gândind la mâncare, adorm.

12-13 Iulie

O dimineaţă umedă, ceţoasă. Pornim, la 10 ceasuri, ca să luăm cantonament în Panega. Dăm numaidecât în *Petrovene*, unde, pentru gătirea mesei, facem un repaos mai lung. Dar, pe la 2 ore d.a., se porneşte, straşnic, ploaia. Nu mai putem pleca şi cantonăm aici.

Locuiesc, cu ceilalţi ofiţeri ai companiei, la etaj, într'o cameră cu pământ jos şi cu un pat de scânduri, învelit într'o treanţă. Aducem paie, ca să ne facem aşternutul pe jos.

Îmi vin cele dintâi scrisori din ţară. Au data de 2 Iulie şi nu-mi aduc nici o noutate. Cu toate acestea căpitanului i-e ciudă că nu-i vine de acasă nimic; el s'ar mulţumi şi numai cu iscălitura soţiei.

Noapte mohorâtă, rece, umedă. Soldaţii aşteaptă mereu nişte mălaiu, care nu soseşte până la ziuă. Dormim, în etajul ce am ocupat, în cea mai neagră mizerie. Ies purecii şi alte lighioni, din toate cutele ţolului, şi nu ne lasă nici o clipă de odihnă.

Ne putând adormi, gândul meu reface un mic capitol de istorie. Cetiam adesea ce scriau bulgarii, prin foile străine, despre cultura lor, despre micul număr al analfabeţilor, despre idealul ce hrăneşte, la dânşii, fiecare ţăran, şi tot mai mult mă conving ce gogoriţă mare este această mult trâmbiţată cultură a poporului bulgar. Bulgarca la care locuim stăpâneşte 30 de pogoane de pământ; la Cruşeven, ţăranul avea 80 de pogoane; aiurea aceeaş situaţie, căci, în Bulgaria, marea proprietate nu există; nicăieri însă o locuinţă cu cele trebuincioase, nicăieri o duşumea de scânduri, un pat acoperit cu o saltea, o perină ori un ţol curat; nici o gospodărie potrivită cu buna stare materială, în care se află, în genere, ţăranul bulgar. Odăi multe, în care se păstrează uneori rapiţa şi grâul, toate lipite cu pământ. Într'un colţ de odaie, o cergă aruncată primeşte pe bulgarul proprietar, pentru visele lui de fericire. Dar eu mă gândesc ce ar face ai noştri, stăpâni pe aşa întinderi enorme de pământ!

Satul Petrovene e risipit pe toată valea râuşorului Panega. Uliţe întortocheate, neşoseluite duc printre rânduri de case de multe ori mari, cu înfăţişare. Ele sunt clădite pe o temelie de piatră, alcătuită din lespezi suprapuse, fără legătură de ciment. Acoperişul se face numai din asemenea lespezi, aşezate ca olanele. E aşa

[21] Pentru uzul publicului, relatări din aceleaşi zile ilustrează o viaţă de campanie aproape idilică: „*Cum trăesc soldaţii noştri*. După cum am spus, soldaţii noştri sunt veseli, ca şi când n'ar fi plecat în război. De altfel şi condiţiunile în cari trăesc sunt foarte bune.

Din cauza purtărilor exemplare, ei sunt primiţi foarte bine (*sic!*) de către populaţia bulgară.

În afară de mâncarea lor obişnuită, ei cumpără, cu bani, şi populaţia le vine cu foarte mult bunăvoinţă, oă, găini şi mai ales gâşte, foarte numeroase prin partea locului.

Ici, colo, la masa de seară, vezi câte un grup împrejurul unui foc peste care se frige, haiduceşte, câte un berbec întreg.

După cum se vede, ostaşii noştri nu duc lipsă de nimic. Veseli, îndrăzneţi şi hotărâţi a respinge pe duşman dacă cumva i s'ar pune în cale, ei duc cu dânşii facla civilizaţiei Balcanului sălbăticit de groaza atâtui sânge vărsat între fraţi" – Rep., *De pe câmpul de operaţiuni. Convorbire cu un ostaş care ia parte activă*. Rezistenţa armatei noastre.-Aspectul regiunilor ocupate.-Cum trăesc soldaţii noştri, în „Universul", XXXI,, nr. 187, 10 iulie 1913, p. 1.

de multă piatră în dealurile din prejur, încât oamenii o folosesc la clădirea caselor, a grajdurilor, a şurelor, la împrejmuitul curților şi grădinilor[22].

În ziua următoare stăm pe loc. Ploaia n'a contenit.

14 Iulie

Astăzi e senin. Muzica regimentului cântă, în mijlocul staului. Locuitorii s'au strâns împrejur. Deosebesc între dânşii un liceian. Învață la Sofia şi se poate exprima într'o foarte stricată franțuzească. Stau de vorbă cu dânsul, asupra şcolii lor. Limba germană îmi spune că este facultativă. El n'o cunoaşte de fel. Gimnasiul lor are, ca şi liceul nostru, 8 clase. Limba latină se face puțin de tot. Sofia şi-o laudă mult, dar bănueşte că Bucureştii trebue să fie cu mult mai presus.

Întovărăşit de dânsul, m'am dus la şcoala primară. Aici s'a instalat acum Depozitul de Aprovizionare al regimentului. Clasele sunt mari, băncile de acelaş vechiu sistem, ca în multe părți, la noi. Hărțile geografice atârnă încă pe pereți; tablouri intuitive de asemenea. Într'un dulap, cărțile de studiu ale şcolarilor, şi materialul de intuiție de care se speriase câțiva dintre ai noştri. Nu aflu însă nimic deosebit. Vreau să culeg câteva informații şi trimit după învățător. Nu vine.

După amiază, timpul se schimbă iarăş. Ploaia, care ne urmăreşte de patru zile, se năpusteşte din nou asupră-ne, cu o furie rară. Satul, înfundat pe vale, se umple de apă. Aceasta, neavând scurgere aproape nicăieri stagnează în uriaşe bălți, pretutindeni. Oamenii se stârcesc prin camere fără geamuri, prin coşare, prin şure. Nu se mai poate răzbate prin noroiul ulițelor.

Înnoptează. Trag ghetele nămolite, mă urc în pat, la etaj, şi, cu privirea în grinzile afumate, ascult reflecțiile pesimiste ale căpitanului, desorientat acum cu totul asupra evenimentelor.

15 Iulie

Ofițer de zi, pe regiment, plec, până în ziuă, la distribuția alimentelor. Am luat-o însă prea mult înaintea măcelarului şi, până să sosească, trec drumul la popa satului.

O cocioabă, în care va fi fost înainte cârciumă, adăposteşte acum pe respectabilul slujitor al altarului. Un popă scund, burtos, cu o barbă neagră, stufoasă, cu față arămie, mă primeşte, politicos. Găsesc înăuntru un sergent bulgar, întors dela Plevna. I-au dat drumul ai noştri, ca să meargă acasă. Fusese acolo în spital, rănit de două ori: odată, la Bulair, încăierat cu turcii, a doua oară cu grecii, în luptele din urmă. E ceh de origină şi vorbeşte, foarte puțin, nemțeşte. Spune că a slujit într'un regiment de voluntari macedoneni, că a primit dela turci o rană la gât, de care s'a vindecat deplin; iar dela greci una la mână, care, legată în bandaje, e încă nevindecată.

Şi alți bulgari trec dela Plevna, liberați de ai noştri. Unul, într'o căruță, are o rană mare la picior, pricinuită de o schijă de obuz. Toți arată veseli, că se pot întoarce, în sfârşit, acasă.

La orele 9 dimineața, se dă ordin de plecare. O tulim, ieşim în şosea, ne încolonăm cu regimentul şi o apucăm spre *Toros,* unde are să se adune brigada.

Drumul, noroios până aici, se face mai bun. Valea se lărgeşte, dealuri acoperite de culturi, îmbrăcate în haina verde a pădurilor, mângâie acum privirea. Abia facem două ceasuri de marş, şi cerul îşi varsă, mânios, potopul asupra noastră. Până aproape de prânz trăsurile nu ne sosesc şi, fără a se mai aştepta masa, pornim mai departe. O luăm, de astă dată, peste văi şi coaste, pe un drum de care, desfundat de apă. E atâta nămol, frământat de picioarele trupei, încât abia poți trage ciubotele din clisă. Pe un coborâş repede, facem, de nevoie, haltă, ca să se poată scoate din nămol trenul regimentar, ce nu se mai putea urni numai cu caii. Câteva secții împing la roate şi, cu multă trudă, carele urcă, în biciuirea ploii, dincolo, pe culmea dealului ce stăpâneşte, din spre Apus, valea Vidului, în care se ascunde satul Toros. Încă o oră de marş şi dăm de vale. Ploaia se mai potoleşte. Risipite, amestecate, companiile se reculeg, pentru a se orândui din nou în batalion.

[22] Vezi, pentru o analiză comparativă, consemnările publicistului Vasile Savel: „Dealuri pietroase, munți de piatră, sate aruncate în văgăuni. Păduri nu sunt şi iarba arsă de soare e una cu pământul. Casele, ca nişte rămăşițe din timpul ocupații turceşti, par nişte ziduri de apărare. Casele din piatră, în două etaje, din care unul în pământ, sunt acoperite cu piatră triunghiulară. Dedesupt trăesc vitele, deasupra oamenii. Am intrat în case. Un miros acru, stătut, te izbeşte dela intrare. Nici o mobilă. Vatra primitivă, câteva vase de aramă pentru apă, câteva ulcioare, strâchini, două-trei linguri fac tot mobilierul. Se culcă pe jos şi se învelesc cu țoale. Odaia curată, cum i se spune la noi, e necunoscută aici. Trebue să fii foarte bogat în Bulgaria ca să-ți îngădui un pat în casă. Nici vite nu mai au. Şapte rechiziții au secătuit țara. Cai n'am văzut de loc" – V. Savel, *Bulgaria, aşa cum este*. Notele unui redactor al „Minervei" aflat pe câmpul de război, în „Minerva", V, nr. 1.652, 22 iulie 1913, p. 1 (vezi, însă, din aceeaşi perspectivă comparativă, şi *infra 39*).

O vedere frumoasă se deschide acum ochilor noştri: o vale largă, încinsă de o coroană de dealuri mari şi sprijinită, la Sud, de ramurile munților, pierduți într'o ceață alburie. Spre Nord, înălțimile se lasă, se netezesc tot mai mult către câmpie.

Intrăm în sat. Pentru întâia oară poposim, în mersul nostru, într'un sat bun. Uliţa mare e pietruită cu bolovani uriaşi, de cari te miri cum nu se fărâmă roatele carelor; case tot cu câte două rânduri, cuprinsuri bune şi, în mare parte, oameni mai prietenoşi.

Mi-aşez plotonul în patru case şi, la mijloc, capăt o odăiță curată, cu un pat, peste care gospodina aşterne câteva țoale curate. Căpitanul găseşte sălaşul prea bun şi vine cu mine. Intrăm în odăiță, cinăm şi ne aşezăm la sfat asupra…, asupra ce? Nu ştim nimic, nici dinapoia noastră, din țară, nici dinainte, dela trupele ce ne preced. Ziare nu ne mai cad în mână. Noi am rupt de mult legătura cu drumul pe unde am venit dela Corabia. Din valea Iskerului, ne-am abătut, spre Sud-Est, în aceia a Vidului, ce duce, la Nord, către Plevna.

Adormim târziu. Enervat de nesiguranța faptelor şi de neştiutul în care trăim, multă vreme filosofează căpitanul, pesimist, asupra zilei de mâine.

16 Iulie

La deşteptare, ordin de a ne aşeza, repede în batalion, pentru marş. Unde? De ce? zadarnice întrebări.

Ne adunăm pe platoul dela Vest şi acolo ni se împărtăşeşte ordinul de manevră. O temă închipuită ne mână spre Malka. Dar, după o oră de marş, suntem întorşi de unde plecasem şi înşiraţi, tot regimentul, în linie de plotoane, pe flanc. Comandantul brigăzii ține o cuvântare pentru „spiritul războinic", ce trebuie să însufleţească neadormit trupa.

După amiază, repaos. Mă primblu prin sat. Pretutindeni case îndoliate. O pânză neagră, înfiptă pe părețele din stradă, poartă inițialele mortului, deoparte şi de alta a crucii însemnate în alb. Pentru cei căzuți în slujba patriei − şi cei mai mulți sunt de aceştia − se adaugă la nume indicația regimentului şi a companiei din care au făcut parte. Aceste anunțuri funebre se păstrează pe zidul fațadei, vreme de săptămâni. Unele vechi şi-au schimbat, de soare, coloarea, şi fac prin mulțimea lor o tristă impresie.

Scumpe la vorbă, tăcute, femeile, îmbrăcate în negru, se arată prietenoase față de soldați. Fiecare dintr'însele are pe câte cineva plecat la război. Din casa unde locuim au plecat fiul şi ginerele, din a vecinului bărbatul, doi copii şi doi gineri, din cari unul a şi murit, în luptă. Bărbații, mai toți în vârstă, se apropie curioşi, de noi. Spun de nevoile lor şi doresc mult pacea[23].

În sat numai bivoli. Rar de tot vezi, în părțile acestea, boi. Bivolițele dau laptele, cu care se hrănesc copiii. Mai la fiecare casă se află grădina de zarzavat. Mămăligă nu se mănâncă. Bulgarii fac o turtă, din făină amestecată cu mălai.

Încep să se deschidă, în sat, prăvăliile. Oamenii târguesc pe capete şi marfa se isprăveşte repede.

Un zvon alarmant ne vine după amiază: au început a se ivi cazuri de holeră, chiar în Divizia noastră. Se iau măsuri pentru izolarea trupelor contaminate. Şi pentru mai bună pază, se dă ordin să ieşim în tabără.

17-18 Iulie

Regimentul se aşează, azi, în tabără. Eu rămân, cu plotonul, gardă de poliție, în sat.

Trec afară, la câmp, femeile. Ele poartă în spinare, într'o legătură prinsă de subsori, copiii: casele se încuie până seara, când se întorc dela muncă. Din când în când, trece, pe dinaintea porții, câte o turcoaică, în largii şalvari caracteristici. Tătarii se văd încă, în acest sat, împestrițat de vechile populațiuni ale peninsulei.

Spre seară, aflu ştiri grave, asupra mersului holerei. Un artilerist, dela reg. 15, îmi spune că la ei au început să moară de cumplita boală; la reg. 28 un foarte mare număr de „suspecți"; la Argeş No. 4 un batalion întreg molipsit; iar batalionul 2 de vânători e plin de bolnavi. Un cărăuş, dela noi, din companie, îmi povesteşte cum a văzut îngropându-se, la Lucoviț, într'un mal, cinci morți deodată.

Repet ordinele pentru păstrarea măsurilor sanitare în sat, instalez trupa în nişte pătule cu fân şi, trei ceasuri, până în noapte, pregătesc, cu o secție, cele 13 mămăligi ale companiei. O ploaie repede ne pune, la sfârşit, pe fugă. M'a udat rău şi nu mai am unde mă usca. Până la ziuă, schimb, regulat, patrulele. Dimineața, m'aşez cu spinarea la soare şi răsfoiesc o gramatică a limbii ruseşti, de Berneker. Petcu, negustorul de peste drum, îmi

[23] Necesitatea scurtării războiului, prin cererea încetării din partea bulgarilor, era deseori relevată în presa română: „Vecinii noştri de peste Dunăre trebue să simtă azi mai mult decât ori şi când, că războiul purtat de dânşii s'a prelungit peste toate aşteptările lor şi a fost sângeros şi împreunat cu perderi enorme pentru că ei l'au pornit fără ca să fie pe din destul pregătiți şi astfel nu erau în stare să obție resultate sigure şi definitiv hotărâtoare" – xxx *Acțiunea noastră*, în Ibidem, V, nr. 1.632, 2 iulie 1913, p. 1.

trimite o cafea cu lapte şi nu voieşte plată. Are un băiat în liceu, cu care stau, câteodată, de vorbă, în franţuzeşte. Vine şi acum, să mă întrebe dacă mai ştiu ceva nou. Câţiva bulgari se adună în jurul nostru. Ei nu mai ştiu nimic despre câte se întâmplă la dânşii; de când au pătruns aici oştirile noastre, s'au rupt toate legăturile ce-i uneau cu Sofia. Ştirile de pace le fac bucurie. Cu o vădită surprindere primesc însă vestea despre întoarcerea turcilor la Drianopole şi la Mustafà-Paşa.

După amiază, ne soseşte schimbul. Intru în tabără. batalionul III ne invită la o producţie a trupei.

19 Iulie

Repaos pe toată linia. Holera a început a se arăta şi la noi[24]. S'au „evacuat" 11 soldaţi. După ce văd oamenii şi-i prezint la vizita medicului, mă aşez la lectură. Am găsit la cineva Eneide, tradusă de Pandelea. Cetesc, pentru a nu ştiu câtea oară, celebra carte a VI-a. Ea are episoade ce se potrivesc împrejurărilor de faţă: un suflu al morţii pare că trece şi asupra uriaşului platou, unde se află tabăra regimentului.

20 Iulie

Sfântul Ilie. Sună clopotul la biserica satului.

Bulgarii nu întrebuinţează toaca. Ei lovesc doar clopotul în dungă, de trei ori, şi în aceleaşi scurte sunete plângătoare se repetă, într'una, monoton. Au ceva duios aceste sunete, în monotonia lor; ele fac o întipărire tristă, aproape funebră.

Mă întorceam tocmai, cu soldaţii, dela râu. La sunetele clopotului, îşi descoperă toţi capetele şi încep a se închina cu evlavie. Vorbesc cu dânşii despre sărbătoarea de azi, pe care, întâia oară, o petrecem pe un pământ duşman, şi le întăresc nădejdea că toţi se vor întoarce, în curând la vetrele lor.

După amiază, colonelul are o ideie bună. Adună, din toate companiile, soldaţii cu numele Ilie, spre a-i sărbători. La batalionul I-iu se organizează, pentru dânşii, o producţie. Un fior străbătu inimile noastre, când se intonă aici, în poalele Balcanilor, imnul regal românesc. Colonelul a vorbit frumos, amintind de marea familie în care se află acum toţi câţi şi-au lăsat, departe, familiile lor.

21 Iulie

Obişnuitul repaos, pentru executarea măsurilor sanitare.

O căruţă, trimeasă, de două zile, la Plevna, se întoarce, spre seară, aducându-ne provizii şi ziare. Acestea din urmă sunt, mai cu seamă, aşteptate cu nerăbdare. De o săptămână, nu mai ştim nimic, nici despre mersul tratativelor cu balcanicii, nici despre trebile ţării noastre. Ştirile particulare ne lipsesc cu desăvârşire. Rar de tot primeşte câte unul din noi o cartă poştală. Mulţimea enormă a scrisorilor, ce se schimbă acum, se distribuie greu, prin aparatul censurei. Câte nu se pierd şi dela noi în ţară, şi din ţară spre noi.

Din noua provizie, mă aleg cu o litră de cafea şi cu una de cognac. Mă retrag în cort şi-mi pregătesc o „turcească". Aprind o ţigară şi, fără să prind de veste, gândul fugar mă poartă iarăş pe căile bătute până aici, în Balcani. Iată trenul, urnindu-se greu, scârţîind, din gara vechii capitale muntene, petrecut de sfioasele urări ale micului public adunat; câteva feţe înlăcrămate de doamne şi domnişoare, ce-şi petreceau pe ai lor, fluturări de batistă, un fluerat prelung de maşină şi uruitul metalic, stăpân, în curând, peste tot; oameni înghesuiţi, aţipind în vagoane de marfă, aşteptare lungă în Titu, opriri mai scurte, în celelalte staţiuni, debarcare dimineaţa la Costeşti; lunga şosea prăfuită, arsă de soarele de foc, la Humele, la Unghieni, la Roşiori, până departe, în muchea Dunării: sosire pe înnoptate, la Seliştioare, tabără sub cerul liber, într'o mirişte, ploaie cu fulgere şi tunete, deşteptare în miezul nopţii, pornire înainte, îngrămădire haotică pe malul Dunării; scurgerea repede a coloanelor uriaşe, pe podul legănat de valuri, marş forţat înainte, până la Cruşeven; popas, pornire, cu scurte întreruperi, pe văi şi pe dealuri, încoronată de ultima zi, care ne aruncă, pe o straşnică vreme de ploaie, în satul Toros, unde, ameninţaţi de holeră, în sfârşit ne oprim.

Le văd, într'o clipă, toate. Gândul se avântă acum pe drumuri nebătute, spre Plevna. Grivița, pe unde bănuiesc că ne vom întoarce. Şi-mi răsare în minte vestita cetate biruită, acum 36 de ani, de ai noştri, şi inima mea tresaltă, la gândul că ne-am învrednicit a scutura aceleaşi biruitoare arme româneşti alături de mormintele scumpe.

[24] Corespunzător, „arătarea holerei" începe a fi consemnată, tot mai mult, şi pentru uzul publicului larg: „Numai e nici o îndoială că holera face victime în armata noastră îngrămădită în Bulgaria. Avem ştiri precise că încă de duminica trecută s'au semnalat cazuri de holeră în unele unităţi militare cantonate în sate bulgăreşti *unde holera fusese adusă de prizonieri turci* (subl.n.)" – xxx *Duşmanii armatei noastre. Holera şi neprevederea*, în Ibidem, V, nr. 1.651, 21 iulie 1913, p. 1; vezi şi Const. Mille, *Imn holerei*, în „Adevĕrul", XXVI, nr. 8.600, 22 august 1913, p. 1; I. Nădejde, *Din campanie. În luptă cu holera*, în Ibidem, XXVI, nr. 8.615, 9 septembrie 1913, p. 1.

22 Iulie

Sunt ofițer de zi pe batalion şi îndeplinesc cuvenitele corvezi. Deci nu mai am vreme să scriu la jurnal.

23-24 Iulie

Ieşim, de dimineață, la manevră.

Tema închipuie un marş de flanc, pe valea Vidului. După un ceas, se semnalează „inamicul" − regimentul 30 Muscel. El coboară o culme, la Sud-Vest. Batalionul nostru ia poziție, „inamicul" se desfăşură, încearcă a ne învălui aripa dreaptă, dar, întăriți de batalionul I-iu, îl respingem şi-l silim a se retrage.

În ziua următoare, vine în tabără Comandantul Corpului de armată şi se interesează de starea sanitară a trupei.

25-26 Iulie

Ne deşteptăm în sunetele muzicei.

O zi caldă, cu adevărat de Iulie. Masa o luăm, de câtva timp, pe batalioane şi astăzi avem oaspeți pe comandanții de brigadă şi de regiment. O mare însufleție între ofițeri. Vestea încheierii definitive a păcii măreşte dispoziția tuturor.

După masă, are loc, în batalionul nostru, o producție. Înainte de a începe, comandantul regimentului vorbeşte ofițerilor asupra adevăratului rost al acțiunii militare a României, în Balcani[25]. Vorbise, la o altă producție, un căpitan, şi cuvântarea sa nu dase notă justă a intervenției noastre armate peste Dunăre. De aceia, comandantul brigăzii a ținut să expună exact interesele României, în actualele împrejurări, precum şi temeiurile istorice ale acțiunii sale.

Urmează serbarea. Coruri disciplinate, executate de învățători, danțuri, jocuri de căluşari, deosebit de frumoase, recitări de poesii, znoave, piramide, cu oameni improvizați şi totuşi precişi în mişcări.

A doua zi ne vine ordin a izola batalionul. Se comunicase, dela Lucoviț, moartea unui soldat din comp. a IX-a şi se lua această nouă măsură de pază. Ne gătim a ridica tabăra, când ploaia ne sileşte a rămâne pe loc.

Se discută, cu acest prilej, asupra holericului răposat. El a fost ridicat acum 6 zile şi trimis ieri la Lucoviț, în spital, unde a murit îndată. Holera ar fi lăsat vreo urmă la tovarăşii lui de cort şi medicul e aplecat a crede că soldatul nu va fi fost holeric. Siguranță nu se poate avea asupra tuturor bolnavilor, în împrejurările de acum, cazurile nu se mai cercetează până la capăt, individual. „Suspectul" e ridicat, în genere, şi trimis la Lucoviț, unde este Marele Cartier al holerei. Dacă moare, i se aplică, hotărât, eticheta „holeric"; dacă scapă − şi aşa s'a întors un plutonier dela noi −, atunci a avut „noroc".

27 Iulie

Mutăm tabăra batalionului la o parte, la câteva sute de metri. Un cordon de santinele taie orice legătură cu celelalte batalioane ale regimentului.

28 Iulie

Astăzi avem sărbătoare.

Se săpase, pentru nevoile taberii, un puț. Fiindcă şederea noastră s'a prelungit aici, comandantul regimentului a pus să se desăvârşească lucrul, şi astfel, în câteva zile, meşterii companiei a VII-a au ghizduit puțul cu lespezi de piatră, l-au închis într'o frumoasă arcadă, sprijinită, de fiecare latură, de câte patru stâlpi şi acoperită cu olane. Sub coperiş, un brâu de zimți, de cărămidă roşie, încinge clădirea. Pe frontispiciu s'au însemnat cuvintele: *Fântâna Dâmboviței*, iar în partea opusă: *Reg. III Dâmbovița, No. 22*. Pe fațada dinspre sat s'a zidit, de o parte, o piatră amintitoare cu inscripția:

---

[25] Este posibil ca ideile dezvoltate de acest ofițer superior să fi fost în ton cu cele reiterate, dominant, în mass-media română din acele zile – de pildă, C. Dem., *Avem interese în Balcani*, în „Minerva", V, nr. 1.675, 5 iulie 1913, p. 1: „N'avem gânduri de cucerire la sud şi ne mulțumim cu ce-am ocupat în quadrilater. Dar în Balcani avem şi alte interese decât cele teritoriale. Avem interese politice, economice şi naționale şi servirea acelor interese o urmărim noi prin pornirea trupelor române, cari au trecut Dunărea, spre Sofia.

Interese politice: o Bulgarie mare, cu visuri de imperialism în Balcani nu poate fi pe placul nostru. O asemenea Bulgarie ar însemna ca mult frământata peninsulă balcanică să nu'şi găsească liniştea încă multă vreme. (...)

Interesele noastre economice în Balcani sunt de o capitală însemnătate. La dictarea păcei, vom avea grija să cerem şi să stăruim a obține o serie de înlesniri vamale şi pentru tranzitarea mărfurilor care să ne facă accesibilă şi pe uscat comunicația cu marea Egee.

Ca interese naționale în Balcani, noi nu putem uita de aromâni. Contrariu temerei unora, socotim că aromânii vor fi în stare să-şi păstreze şi pe viitor naționalitatea, după cum au păstrat-o atâtea secole, contra tuturor încercărilor de deznaționalizare"; sau – xxx *Salvarea Bulgariei stă în vârful baionetelor româneşti.-Armata română îndeplineşte, în Bulgaria, o operă de dreptate şi umanitate*, în „Conservatorul", XIII, nr, 145, 6 iulie 1913, p. 1.

Fântâna Românească

Ca şi Hristos, după a sa înviere, venit-a viteaza armată românească în mijlocul bravului popor bulgar şi i-a zis: Pace Vouă! În amintire, compania a VII-a de Dâmbovița, reg. 22, a făcut această fântână, la 19-22 Iulie 1913, la Toros, spre sănătate şi înfrățirea tuturor celor ce vor bea dintr'însa. Sub domnia Regelui Carol I.

Comandantul regimentului 22 fiind Locot.-Col. Anastasiu Ion, Ajutor Locot.-Col. Vlădescu Gh., Comandantul batalionului II Maior Băltăreț D., Comandantul Comp. VII căpit. Poenăreanu I.

Făcut de

Locot. Rez. Pârjolescu Th.

Sub.-Lt. Marcel Ionescu.

De cealală parte, o altă piatră, cu aceste rânduri:

Comandamentul armatei:

Generalisim A.S.R. Ferdinand, Principe al României; comandantul Corp. II Crăiniceanu Gr., Gen. D.; comandantul Diviziei III Aslan Mihail, Gen. brig.; comandantul brigadei VI Panaitescu Sc., colonel. 1913.

S'a adăogit, în limba bulgară, o inscripție, în care se aminteşte Țarul Ferdinand cu oştirea lui.

Fântâna s'a sfințit, cu solemnitate astăzi. S'au invitat locuitorii satului, în frunte cu notabilii şi preoții lor. Comandantul Reg. 28, din apropiere, a fost încă printre oaspeți. Preotul acestui reg. a oficiat, împreună cu doi preoți bulgari. S'au rostit de către ai noştri cuvântări, la care a răspuns, exprimând, călduros şi elocvent, recunoştința poporului bulgar, învățătorul satului. S'a încins, apoi, în sunetele muzicei, hora şi s'a cântat şi recitat pentru cei de față.

Fântâna, de 11 m, adâncime, va fi o mare înlesnire, pentru locuitorii din poalele muntelui, nevoiți până acum să meargă trei kilometri, până în marginea satului, pentru apă. Aşa cum a zidit-o regimentul, este un monument. Ori câtă ură nutresc împotriva noastră, bulgarii nu vor fi pus a nimici un lucru folositor: dacă vor mai fi existând însă inscripțiile, care amintesc − de altfel fără a jigni sentimentul național − de Regele României şi de „viteaza" sa armată, ne putem întreba cu îndoială[26].

_____/////////_____

Ziua de 8 Iulie − Am plecat din satul bulgăresc „Ghighen" la ora 9 a.m. Şi în drum pe partea dreaptă se aude câteva focuri de puşcă, când să trecem Iskerul, spun soldații ce erau la podul făcut de peste Isker că o bandă bulgară atrăsese un soldat de la Pioneri în pădure zicând că să meargă că acolo este un soldat român mort, soldatul se încrezuse în el şi a făcut imprudența de a se duce nearmat: el s'a depărtat de soldații români, a fost atacat de bulgari, au tras foc în el, nu au nemerit, soldatul a strigat ajutor, au sărit soldații de la pod cari erau în apropiere şi au prins 4 din bulgari, după care a tras câteva focuri, de la ai noştri nu a căzut nimeni.

Chiar acum trece cu cei 4 bulgari prinşi la Comandantul Pionierilor.

Astăzi am văzut primii soldați bulgari. Era un grup de prizonieri cari erau transferați de Cavalerie în țară.

După ce trecem Iskerul pe podul construit de Pionieri (*căci podul care fusese îl distrusese bulgarii*) şi ajungem în satul *Cruşaveni*, trecem prin *Stavertz* şi ajungem pe o poiană lângă *Stavertz* unde am tăvărnit noaptea.

La cort seara nu am dormit până la ora 11 căci d-l avocat ne-a spus peripeții care mai de care mai palpitante din viața bucureştiană.

În satul Ghighen am cumpărat puiul cu 10 bani.

Ziua de 9 Iulie − Astăzi ne-am sculat cam târziu căci eri am parcurs pe jos peste 30 kilometri şi suntem tare obosiți, am stat toată ziua în valea Iskerului unde am dormit astănoapte.

Nu prea se cunoaşte că suntem în țară streină căci toți ne primesc cu bună-voință, *bulgarii zic că suntem liberatorii lor*. Toți soldații din Brigada făcută prizonieră de Divizia de Cavalerie a Generalului Bogdan, din ordinul *A.S. Principele Ferdinand* au fost lăsați liberi; i-au trimis pe toți pe la casele lor; cârduri, cârduri trec pe lângă noi şi strigă: „Trăiască România".

> Îi vezi că sunt după 11 luni de răsboi, am oprit câțiva şi i-am întrebat cine le-a dat drumu, toți răspundeau: „Ferdinand al vostru, care ne-a eliberat".

[26] N. Bănescu /Locotenent în rezervă. Director de studii la Liceul Militar dela Mănăstirea Dealul/, *Însemnări din campanie (22 iunie-8 august 1913)*. (Extras din Revista Infanteriei, XVII, 201-2), Institut de Arte Grafice „Universala", Bucureşti, 1913, pp. 14-34.

La toți se vedea pe față bucuria că se duce să-şi vadă copii, frații, părinții ce nu-i mai văzuse de 11 luni.

Mulți au fost tratați de ofițerii noştri cu tutun, li s-au dat pâine de către soldații români.

La întreaga Brigadă care a fost făcută prizonieră când li s-au dat drumul a căpătat şi câte o cutie de conserve românească, mulți le mai păstrau încă şi le arătau cu bucurie spunând: „Uite ce ne-au dat ai voştri".

Mi-a atras atenția un soldat bulgar care avea pe el nişte haine de ofițer sârb; curios mă apropii de el şi-l întreb printr-un interpret de unde are hainele acestea, mi-a spus că le-a luat de la *un ofițer sârb pe care-l prinsese şi-l tăiase bucățele*. De aici se deschide discuția şi spune că au fost măceluri grozave, s'au măcelărit nemai ținând socoteală nici de convențiile pentru respectarea prizonierilor nici de umanitate nici de nimic[27].

Astăzi am fost cu compania la gârlă, ne-am scăldat în Isker, râu mai mare ca Buzăul, afluent al Dunărei. *Bârlea* a dat peste o vioară şi-i trage de adoarme apele; iar flăcăii joacă ca la hora din satul lor, nici nu se cunoaşte că au făcut cu ranița în spate peste 200 kilometri *şi mai are încă 300 până la Sofia*.

Bârlea este însă cam supărat căci nu-i ajunge pâinea, de când am plecat dela Bucureşti aşa că hrana de rezervă a mâncat-o de mult.

Am citit un bilet de voe al unui soldat bulgar care era dat de cei cari îi dase drumul acasă după ce'l făcuse prizonier. Biletul era dat în baza convenției dela Geneva, era semnat de Generalul Bogdan şi suna cam astfel:

ROMÂNIA

Soldații mai jos notați care au fost făcuți prizonieri în lupta dela Ferdinandov şi care şi-au dat cuvântul de onoare că nu mai ridică arma contra armatei române se lasă liberi şi are voe a merge la vetrele lor.

Comand. Diviziei de Cavalerie
General (ss) Bogdan

Aceste bilete erau scrise româneşte pe o parte şi bulgăreşte pe alta.

Darea drumului la soldații bulgari a făcut o impresie de nedescris asupra populației bulgare.

Toți ziceau: „Bine că v-a adus Dumnezeu ca să isprăviți războiul care ne-a lăsat fără vite, fără copii, fără părinți şi fără hrană".

10 Iulie 1913 − Şi astăzi stăm tot în valea Iskerului, am dormit tot aici această noapte. Am trimes după ceva cumpărături în sat, tot este eftin 40 bani găina; banii româneşti merg ca şi cei bulgăreşti.

Cavaleria independentă a făcut o mare ispravă, a prins aproape de Sofia vre-o 70 de care cu muniții bulgăreşti. Acum trece chiar pe lângă noi însoțite de cavaleria noastră care îi escortează în țară.

Sunt arme Manlicher Model 1893, dar diferă de ale noastre la calibru care este mai mare şi la închizător.

Cu conducerea acestui convoiu au fost însărcinați mai mulți ofițeri şi plutonieri, unul din plutonieri a fost împuşcat în picior de un cărăuş. Bietul plutonier, a primit botezul sângelui făcându-şi datoria.

11 Iulie 1913 − Nici astăzi nu am plecat. Toată Brigada X-a stă în valea Iskerului, s'a încheiat armistițiul şi stăm pe loc. Trec mereu cârduri de soldați bulgari care sunt trimişi acasă de „ai noştri".

La *Bârlea* al nostru scrie rău astăzi că s'a dat mămăligă şi nu i-a ajuns; i-am mai dat ce mi-a rămas de la mine însă nu s'a săturat, căci iar a greşit şi a mâncat conservele şi pesmeții ce trebuia să-i mănânce pe câmpul de luptă. Supărat, mă răstesc la el că de ce a călcat ordinul de a mâncat iar hrana de rezervă, răspunsul a fost că: „Parcă mă râma ceva în inimă domnule plutonier, când ştiam că îi am în sac şi pe urmă puteam să nu rup eu din ei când îi auzeam zăngănind în sac!".

I-am spus că am să-l împuşc că a călcat ordinul şi el spunea: „Şi dacă ai să mă împuşti, barem mor sătul".

Astăzi sunt 15 zile de când am plecat de acasă, nici o scrisoare, nici un rând nu am primit căci scrisorile paremi-se au avut soarta căruțelor cu alimente la trecerea podului şi nu le-a venit nici lor rândul să treacă podul.

---

[27] Opiniei publice din Țară îi erau aduse la cunoştință, sporadic şi cu comentarii partizane, unele „barbarii pe cari bulgarii le-au comis, în ultimul război din Balcani, asupra populațiunilor paşnice din Macedonia şi Tracia, (care) au întrecut toate grozăviile închipuite" – xxx *Atrocitățile nemaipomenite ale bulgarilor*, în „Minerva", V, nr. 1.637, 7 iulie 1913, p. 1.

Hiperbolizările „martorilor oculari" – redate în amintitul articol – erau pe măsura partizanatului respectiv; astfel, un „anume" prelat Michel Gustav, şeful Misiunii Catolice din oraşul macedonean Kilkiş, depune mărturie că, între alte localități, „În satul Plivița, toți bărbații au fost legați de stâlpi în mijlocul satului şi arşi de vii; după ce bulgarii au omorât pe bărbați, au adunat pe femei şi le-au asasinat în acelaşi chip. În satul Rainovo, bulgarii au masacrat aproape toți locuiotorii, tăindu-i în bucăți, iar cu corpurile lor au umplut o fântână de 30 metri adâncime". „Atrocitățile bulgarilor" sunt relatate şi în corespondența trimisă ziarului parizian „Le Temps", după mărturiile unui locuitor român („Gheorghe Vlahu"), corespondentul respectiv concluzionând: „Am făcut ocolul oraşului şi ne-am încredințat despre adevărul spuselor lui Gheorghe Vlahu. Primarul şi comandantul militar socotesc la cel puțin 470 numărul locuitorilor din Nigrița care şi-au găsit moartea în flăcări" – xxx *Atrocitățile bulgarilor. Povestirea unui martor ocular*.-Satul românesc Nigrița din Macedonia ras de pe fața pământului.-Barbarii nemaipomenite, în „Viitorul", VI, 4 iulie 1913, p. 1.

Domnul advocat îşi aduce aminte de viaţa ce o ducea la Bucureşti şi face o comparaţie între viaţa de aici şi oftează zicând: „La răsboiu ca la răsboiu”.

12 Iulie 1913 − Tot în bivuac în valea Iskerului dar la ora 2 p.m. plecăm în cantonament în satul Gustilia care nu era mai departe de 1 kilometru.

Cât am stat aici am făcut instrucţie ca în ţară, chiar sunt şi locuri întinse şi bune pentru lupte.

După ce am intrat în sat ne-au apucat o ploaie care ne-a plouat din cauza biciclistului care nu ştia unde ne este cantonamentul, cu toate că fusese de-l recunoscuse, ne-a purtat prin sat vr’o 20 minute.

Şi când mă gândesc că era tocmai un învăţător biciclist îmi venea să îi zic că degeaba se mai numeşte luminătorul poporului. De aici începe greutăţile răsboiului; căci până aici ploile ne-au lăsat în pace.

Trec mereu soldaţii bulgari care s’au predat şi unul din ei spune că eri s’au predat încă 1500 lui *Ferdinand al vostru.*

Alimentele pe care le cumpărasem se terminase de mult şi acum facem apel la bucătăriile de trupă.

13 Iulie 1913 − Stăm în satul Gustilia.

S’au primit şi scrisori din ţară eu însă nu am primit nimica.

Aci femeile bulgare au făcut pâine pe care o vinde cu un bun preţ la soldaţi căci în lipsă de pâine se dă mămăligă de câteva zile.

14 Iulie 1913 − Pentrucă încheierea armistiţiului s’a făcut astăzi, am primit ordin ca să nu mai înaintăm.

Astăzi este sărbătoare şi pare că nici nu suntem la răsboiu, venind veşti bune că armata noastră dinainte dezarmează mereu pe bulgari, fiind duminică. S-a strâns întreaga Brigadă pe un platou al dealului de lângă satul Gustilia unde preotul a făcut o slujbă religioasă, apoi a ţinut o cuvântare şi în urmă a cântat muzica unde s’a încins o horă între ofiţeri şi soldaţi, ura ce eşia din piepturile voinicilor spinteca văzduhul.

În timpul când mergeam la Tedum treceau *doi ofiţeri bulgari, erau dezarmaţi*, făcuseră şi ei parte din Brigada prizonieră, însă pentru că erau ofiţeri de rezervă li s’au dat drumul.

La ora 3 p.m. vine ordin de înaintare şi pornim la Kneaja, cam 17 km. de drum, pe la jumătatea drumului ne-a apucat o ploaie torenţială, plouă şi tună groaznic.

Am ajuns în cantonament însă fiind o Divizie în satul acesta, soldaţii uzi până la piele au făcut corturi pe locuri virane; tare mai este românul căci uzi la piele, osteniţi de drum şi ei se tot ţineau de glume, căci unul pe când făcea cortul zice: „Mă, parcă am plecat cu moaştele aşa se ţin ploile după noi”.

Ţăranul bulgar deşi mai bogat în pământ ca cel român, dar trăieşte într’o mizerie nespusă, aci am cantonat la un bulgar care ne-a dat un pat, dar nu am putut dormi căci cum am adormit niţel au şi năvălit insectele bălane peste noi, care simţise că este un hoit strein în pat şi nu am mai putut dormi până la 1 noaptea când am fost nevoiţi să ne sculăm căci din ce în ce insectele deveniau mai furioase, advocatul meu avea pielea cam subţire şi nu a mai putut răbda.

Când am intrat în casă la bulgar femeia avea un copil mic şi de frică să nu’l tăem îl pitise într’o odae din fund sub o ţoală, copilul care nu ştia de ce e pus acolo ţipa cât îl lua gura, observ acest lucru, chem un soldat care ştia bulgăreşte şi îi spun să vorbească cu bulgăroaica ca să nu’i fie frică şi să scoată copilul de acolo căci noi nu facem cum au făcut soldaţii lor la turci, greci şi sârbi.

NECESITATEA TUTUNULUI ÎN CAMPANIE.

În această campanie, tutunul, un aliment trebuincios a cam lipsit soldatului câtva timp.

Eu sunt convins că soldatului român nu-i trebue decât 3 lucruri ca să poţi face cu el minuni, să poţi merge zile şi nopţi întregi, săptămâni, luni şi chiar ani întregi fără să simtă oboseala.

Aceste 3 lucruri sunt:

1) Suflet format şi hrănit cu sentimente naţionale de a lupta şi muri pentru patrie, neam şi tron.
2) Hrană îndestulătoare; şi
3) Tutun.

Având aceste trei lucruri (*pe lângă echipament şi cartuşe*) soldatul are ce-i trebue pentru a merge cu el unde voim.

Cel de la punctul întâiu este aproape rezolvit prin munca ce se depune în armată de tinerii ofiţeri.

Cel de la punctul doi este rezolvit prin *noile bucătării de campanie* care este o adevărată minune a presentului şi deci mai rămâne al 3-lea punct care trebuie rezolvit prin o reglementare a distribuţiei tutunului în campanie.

Cine va ceti pagina cu acest subiect şi nu mă va cunoaşte va zice: „Mă, dar pasionat fumător trebue să fie şi acesta”... Nu, Domnii mei. Nu fumez şi nici nu am fumat vre-o dată, dar din marşurile către Sofia m’am convins că sunt oameni care se lasă nemâncaţi, vânzându-şi pâinea numai ca să aibă o ţigare cu care să-şi afume organele.

Zic aşa pentru că în satul „Ghighen", am surprins un ţigan care îşi vindea pâinea pentru a cumpăra tutun.

Am stat mult de vorbă cu el şi din toate răspunsurile pe care mi-le-a dat am tras concluzia că: „soldatul pentru tutun îşi dă şi efectele nu numai hrana".

Degeaba am căutat eu ca să-l conving că dacă şi-a vândut pâinea a doua zi fiind nemâncat va cădea pe drum, căci tot la răspunsul că: „Dacă am tutun merg 3 zile nemâncat", am ajuns.

Ar fi bine ca la depozitele de Aprovizionare ale Corpurilor de armată să fie şi un depozit cu tutun care să fie distribuit trupei de cel puţin de 2 ori pe săptămână.

Acest depozit să-şi aibă fiinţa din timp de pace să fie un depozit care să facă parte din stogul de răsboiu; deci inatacabil şi care să fie primit întocmai ca efectele sau muniţia şi hrana de răsboiu.

Dacă s'ar regulamenta distribuirea tutunului soldatul va fi scutit de lipsa unui articol trebuincios lui tot ca şi hrană zilnică[28].

Ar mai fi scutit şi de specula negustorului, care fără de scrupul ia de multe ori 2 preţuri pe tutun. În Bulgaria s'a vândut tutun de 0,15 bani cu 30 şi 40 bani pachetul de către negustorii bulgari.

Nu zic că acest tutun să fie dat pe gratis la soldaţi, căci ei sunt bucuroşi să plătească imediat căci, natural, va avea tutun mai bun cu parale mai puţine şi mai la îndemână; iar nu cum se întâmplă acum că după marşuri lungi când trebue să odihnească soldatul, trebue să meargă la cealaltă margine a satului unde este cârciuma pentru a aştepta încă 2 ceasuri ca să îi vie rândul să ia un pachet de tutun pentru a doua zi şi de multe ori vine tot fără de tutun pentru că, sau s'a isprăvit înainte ca lui să-i vină rândul sau că s'a închis cârciuma înainte ca el să cumpere.

Ziua de 15 Iulie − După marşul pe ploae şi o noaptea de neodihnă de aseară, astăzi suntem în repaos în Kneaja.

La ora 3 p.m. însă plecăm spre Ienitza, avem de mers 12 kilometri, am ajuns la ora 7 seara.

În drum întâlnim un bulgar cu doi bivoli la o căruţă şi când a ajuns la capătul companiei noastre, un soldat a glumit, face cu mâna la bivoli, iar bivoli o ia peste câmp. Bulgarul începe a înjura în limba lui, atunci nu am mai putut răbda obrăsnicia lui, m'am repezit la el şi dintr'un pumn l'am trântit jos, m'am pus peste el şi *dă-i româneşte căci el ne înjurase bulgăreşte*. Bulgarul avea o ceafă ca de bou de mi-se îngropa pumnul în ea, când l'am lovit la zotcă a început să ţipe, l'am lăsat după ce i-am dat răspuns plătit la înjurăturile lui.

Soldaţii mai mucaliţi ziceau că „ce, d-le plutonier, ai început atacul?!"…

Până la Ienitza ne-a apucat iar ploaia pe drum, *ce să-i faci dacă mergeau cu moaştele*.

Am ajuns înserat, trupa a cantonat prin case şi corturi, aci am pus bulgaru de ne-a tăiat păsări, am făcut mâncare unde am luat masa.

Aci sunt banii foarte scumpi căci cu un leu iei 3 găini, armata română a vărsat în Bulgaria bani cu sacii, toţi bulgarii s'au procopsit de bani româneşti căci umblă banii noştri ca şi cei bulgăreşti.

Soldaţii s'au antrenat la marşuri şi nu mai rămâne în urmă decât *câte un ovrei sau un târgoveţ*...

Soldatul român doarme în noroi, se scoală şi porneşte înainte la drum.

Ziua de 16 Iulie − în repaus în satul Ienitza, sărac sat dar bogat în vite; căci după 3 rechiziţii ce făcuse bulgarii încă erau turme de bivoli şi vaci.

Plec de la cantonament pentru a mă duce la cancelaria Regimentului, în drum îmi atrage atenţia un steag alb ce era la o casă; iar lângă steag pe perete, o bucată de postav roşu pe care era scris mai multe rânduri brodate cu mătase. Curios, întreb ce înseamnă steagul acela alb şi cu tăbliţă, când mi-a spus am rămas înmărmurit. Stăpânul casei a murit în lupta cu turcii la Adrianopol; iar femeia lui ca ultimul act pe care-l făcea pentru bărbatul său pusese aceste semne la casa celui care a murit pentru ţara lui.

Pe tablă era scris: *Gospodin Ivan, mort la Adrianopol la 25 Noembrie 1912, în etate de 54 ani*.

Frumos gest şi bună metodă pentru educaţia poporului bulgar făcuse femeia în simplicitatea ei.

Astăzi pentru că am timp întinz harta şi trag pe ea cu creionul roşu drumul pe care l'am făcut pe jos dela plecarea noastră din Bucureşti (Gara Obor) şi măsurând drumul făcut văd că am *mers 262 kilometri pe jos*; iar din cei 255 de oameni cu care am plecat de la Buzău sunt 254 căci unul (Dragomir Stoica)a rămas la Turnu-Măgurele, fiind bolnav însă nu de drum, era sifilitic şi medicul pentru a-l izola l-a lăsat la spital.

Ziua de 17 Iulie − Pentru eri am avut repaos şi azi încă nu pornim înainte deoarece delegaţii bulgari au trecut la Bucureşti ca să închee pacea, Regimentul a eşit la instrucţie pe un platou la Vest de satul Ienitza de unde se vede Balcanii cei înalţi: *suntem la 60 km. de Sofia şi suntem nerăbdători să o vedem şi noi căci este păcat să te duci în ţară streină şi să nu-i vezi capitala*.

[28] Unul dintre corespondenţii de război, consemna şi el necesitatea tutunului pentru militari: „La Constanţa, «Dacia» a început vineri dimineaţă să încarce tutun pentru Balcic, căci soldaţii noştri duceau lipsă de tutun şi o armată fără tutun e ca o sobă fără combustibil, ca un automobil fără benzină" – Al. Ciurcu, *op. cit.*, p. 2.

Dar ce este mai trist este că holera şi-a plasat coasta în trupele din linia I făcând 40 victime. Se zice că medicii bulgari au infectat apa Iskerului cu microbi de holeră de unde s'a contaminat trupele.

Când mă gândesc că poate voi muri de holeră; iar nu de glonț mă ia groaza. Moartea de glonț îmi este aşa de familiară ca şi cum m'aş gândi că la un dejun am să mănânc ciorbă dela cazan căci altceva lipseşte.

Doar pentru a mă întâlni cu glonțul am trecut pe pământ bulgăresc: iar nu să mor ca orice muritor de alte boale.

Deşi este aproape o lună dar nu am primit nici o scrisoare cu toate că am trimis peste 40 c.p.[29].

_____/////////_____

TURTUCAIA

Coborâm să vizităm oraşul[30]. Domnul Niculescu ne serveşte de cicerone.

Turtucaia − după cum ne spune d-l Niculescu − are o populațiune de 12.000 locuitori. Dintre aceştia 6.500 sunt români, 3.500 turci, iar restul bulgari şi alte nații. Aşezat la jumătatea drumului dintre Rusciuk şi Silistra, oraşul se întinde pe coasta podişului ce se lasă spre Dunăre, de la o înălțime de 128 metri, d'asupra nivelului ei. Pe această coastă oraşul se răsfiră ca un buchet de flori, începând din malul Dunării şi până în creştetul ei. Nici o undă din civilizația occidentală nu s'a revărsat asupra acestui oraş. Orientalismul se răsfață în toată voia. Casele sunt mici, aproape pătrate, cele mai multe cu geamlâc în față şi cu acoperişurile scunde de țiglă. Străzile sunt strâmte şi întortochiate, încât crezi că nu le mai dai de capăt, iar întreținerea lor este neînchipuit de rea. Cele mai multe nu sunt deloc pavate, iar cele cari au pavaj − piatră colțuroasă aruncată ici colo − sunt pline de gropi, aşa încât dacă nu umbli cu băgare de seamă, te pomeneşti în cazul cel mai fericit, cu picioarele scrântite. De instituții publice nici vorbă nu poate să fie. Cele mai multe sunt în localuri aproape dărăpănate, închiriate de la particulari.

Şi acest oraş atât de rău întreținut, are un venit de peste 200.000 lei pe an, care se tot scurgea la Sofia.

Singură şcoala românească e ceva mai frumoasă.

Rând pe rând, vizităm cartierele româneşti, după care vizităm pe cel turcesc. Judecându-l după înfățişarea caselor, acesta din urmă pare a fi mult mai sărăcăcios decât celelalte.

Numai casa bogătaşului Stoica Dino − pentru Turtucaia − poate fi socotită ca o minune.

În cartierul turcesc mai ales, străzile sunt de o murdărie ne mai pomenită. De douăzeci de zile autoritățile militare se străduiesc ca să facă curățenie şi aproape nici nu se cunoaşte. Pe străzi, ca şi în fața cafenelelor scunde, sărăcăcioase şi murdare, stau grupuri de turci bătrâni, cu fețele arămii înconjurate de bărbi albe. Din ochii lor înecați în melancolie, se revarsă priviri stinse. Urmărind rotocoalele de fum cari se înalță din narghilea, visează într'una Bosforul plin de farmec şi cântec.

Bătrâni şi tineri, privesc cu drag santinelele noastre cari patrulează pe străzi, ca şi cum noi am fi răzbunat întreg neamul turcesc, de nenorocirile ce s'au abătut asupra lui în timpul din urmă. Când ajungem în dreptul lor, se scoală respectos de pe scaune şi ducându-şi mâna la frunte, rostesc un „bun venit" în limba lor. În jurul cişmelelor cu apă bună, femeile şi fetele venite să-şi umple donițele, stau roată şi dându-şi la o parte pe furiş voalul ce le acoperă fața, se uită lung după noi.

În fața unei moschei, Hogea − un bărbat tânăr − ne primeşte cu multă veselie, stăruind să vizităm casa lui Alah, zidită de Abdul-Hamid la 1835. Din minaretul acestei moschei, în care se isbeşte undele Dunării, am prilejul să văd un peisagiu sublim, cum nici visele nu-l pot dărui... (...)

Târziu, m'am coborât din minaret. Frumusețea şi farmecul acestui tablou îmi parfumase sufletul. Tovarăşii mei erau la cafeneaua − o baracă de scânduri − din fața moscheei. Cu 10 bani se servea la această cafenea − cea mai luxoasă din Turtucaia −, o ceaşcă de cafea, o bucățică de rahat şi un pahar cu apă rece.

Hogea, care primise să vie în mijlocul nostru, ne spune printr'un tâlmaciu, că în Turtucaia sunt două moschei. Românii, cari sunt în majoritate, au şi ei o biserică..., adică au avut, căci în anul 1900, le-a furat-o bulgarii. De când s'a construit şi până în acest an, biserica a fost românească. Bulgarii au cerut să li se dea şi lor o strană, şi cum erau în țara lor, au pretins strana din dreapta. În 1900, într'o duminecă, au pătruns în biserică şi au dat afară preotul şi dascălul român. Sfântul Nicolae, hramul bisericei, a fost dat jos, şi în locul

[29] Gh. Anghel /Plutonierul-major din Regimentul Buzău No. 8/, *Amintiri. Din înălțătorul avânt din 1913. Peste Balcani sau Bucureşti-Sofia pe jos cu 34 kilograme în spate*, Tipografia Ioan Călinescu, Buzău, 1915, pp. 28-43.

[30] Intrarea autorităților militare române aici a avut loc la 1 iulie: „De 3 zile Turtucaia este şi va fi pentru totdeauna românească. Turtucaia este un orăşel foarte însemnat pentru noi; marea majoritate a locuitorilor săi (8.000 din 11.000) sunt români, cei mai buni pescari de pe Dunăre. Şcoala şi biserica românească au o vechime de peste un secol; se ştie cât de duşmănos au fost atacate acum 2 ani de bulgari. În focul luptelor cu turcii, bulgarii au băgat mai ales români din ținutul Vidinului şi al Turtucaiei" – G.M., *Turtucaia*, în „Minerva", V, nr. 1.634, 4 iulie 1913, p. 1; vezi şi xxx *Scrisori din Turtucaia. Dela corespondentul nostru particular*.-Ocuparea oraşului. Proclamația către locuitori. Starea spitalelor. Ciocniri între turci şi bulgari, în Ibidem, V, nr. 1.638, 8 iulie 1913, p. 1.

lui au aşezat pe Metodiu şi Kiril. Astă-zi, odată cu bucuria românilor, cari deacum pot să se roage în lăcaşul Domnului în limba strămoşească, figura blândului sfânt va fi luminată de raze de bucurie, căci va ocupa iarăşi locul lui de cinste. (…)

O NOAPTE LA SILISTRA

Masa am luat-o pe bordul yachtului. După câteva minute, mai rămăseserăm câțiva pe bord. Toți ceilalți se coborâseră în oraş. Dau să mă cobor şi eu. Abia fac câțiva paşi pe punte, şi aud un glas:

− Cine e..., stai!..., dă-ți parola...

Încerc să mă apropii mai mult, dar de data aceasta sunt somat să stau, cu mai multă putere. Am stat locului, uitându-mă lung la cele două sentinele postate la capătul celălalt al puntei. Un domn ofițer, care din întâmplare venea pe yacht, m'a scăpat din încurcătură.

În oraş era puțină animație. Lumea era grămădită prin berării şi la cinematograf.

Târziu, m'am întors iarăşi pe punte.

Yachtul se odihnea în brațele Dunărei. Retras într'un colț singuratic, îmi adunam impresiile răzlețite. Înfundat în brâul de coline, ale cărui capete se unesc cu Dunărea, oraşul dormea liniştit, îmbrăcat în veşmântul mohorât al nopței. Mănunchiuri de lumini începeau din marginea apei şi se împrăştiau până departe. Dunărea părea o fâşie de catifea, isvorâtă din bezna nopței. Stelele stăteau grămadă pe cer. În mijlocul lor împărăția lună plină, ca o regină dăruitoare de bunătăți.

Aşa cum se oglindeau în apă, păreau brodate cu fire de aur pe fâşia de catifea, de un negru lucios.

Cupola moscheei, cu minaretul alb care se ridica cu măreție spre boltă, semăna cu un mormânt plin de taine.

O sentinelă se apropie de mine.

− Unde mergeți? − mă întreabă grănicerul cu blândețe.

− La Constanța, şi d'acolo la Balcic.

Fără să mai întrebe ceva, stătu în fața mea. Baioneta lui prinsă în vârful armei, lucea în întuneric. Începurăm să vorbim iarăş:

− Eşti de mult la Silistra?

− Dela început. Eu cu alți trei soldați şi cu un plutonier, am intrat cei dintâi în oraş.

− Nu vi s'a întâmplat nimic?

− Nimic... I-am luat pe neaşteptate. Am intrat cu vreo două zile mai înainte decât bănuiau ei. Aveau de gând să nu ne lase aşa cu una cu două. Am găsit aici destui oameni, cu cari voiau să ne împiedice intrarea.

− Erau înarmați?

− Nu. Armele le-am găsit pe urmă, încuiate în moscheia cea mare.

− Cine v'a spus că sunt acolo?

− Un turc.

− Le-ați luat?

− Luat...

− Lumea cum v'a primit?

− Turcii ne-au ieşit în cale la marginea oraşului… Când am intrat în oraş, bulgarii ne-au dat cu „ho"... Credeau că n'o să rămânem mult p'aci. Acum când trecem pe lângă ei, i-am învățat să ne salute, şi să se scoale sus în fața noastră.

Am tăcut iarăş şi eu şi el. După puțin timp rupse el tăcerea:

− Da..., ce s'aude la Bucureşti? S'a făcut pace?

− O să se facă.

− Da pământ o să dea soldaților?

O întrebare la care nici nu mă aşteptam. Eram tare încurcat. Nu ştiam ce să-i răspund. Îi spusei mai mult şoptind:

− O să le dea celor care n'au destul.

− Atunci... Taica are numai 20 de prăjini mari. Suntem trei băieți şi două fete...

Schimbai vorba...

− Cum o duceți p'aici?

− Bine de tot. Nu ne lipseşte nimic. Avem de toate. Mâncare dela stat, haine dela stat, tot dela stat. Nu ducem nici o grijă. Avem grijă numai să ne facem datoria. Şi ne-o facem...

Soldatul se depărtă de mine. Paşii lui greoi, cadențați, răsunară iarăşi pe punte.

Rămas singur, îmi veniră în minte câteva aprecieri ale ataşatului militar austro-ungar, colonelul Hranilovici: „Soldatul român este sprinten şi ager. M'am convins când am vizitat divizia IX-a de lângă Turtucaia, cât sunt de disciplinați. În cinci minute un regiment întreg a defilat prin fața noastră, cu muzica în frunte. Felul cum se poartă cu populațiunea, este mai mult decât cinstit. Par'că nici n'ar fi stăpâni ei. Un soldat aşa de disciplinat şi în acelaş timp civilizat, merită toată lauda". (…)

DOBRICIUL

Într'o scorbură a podişului, asemănătoare unei clădiri, se întinde oraşul pe toate coastele.

De departe se vede numai vârfurile minaretelor, ale căror semiluni lucesc în lumina soarelui. Când ajungi la marginea scorburei, oraşul se vede aşternut pe fundul şi pe pereţii ei.

Ca într'un ochiu adânc se revarsă în ea, drumurile cari vin dinspre Varna-Şumla-Rasgrad-Silistra, aşa că Dobriciul este un centru în jurul căruia se învârtesc aceste patru mari oraşe din Cadrilater.

Întreg oraşul era împodobit cu steguleţe tricolore. Dacă n'aş fi văzut firmele prăvăliilor scrise în bulgăreşte, şi nu aş fi întâlnit atâţia turci, m'aş fi crezut într'unul din oraşele noastre, gătit în veşmântul unei sărbători naţionale. Îmi mai alungă această vedenie şi gropile, cari cu toată abilitatea şoferului nostru, sunt în stare să ne arunce din omnibus.

Dobriciul este locuit în întregime de turci. Bulgari sunt prea puţini. Comerţul este mult mai în floare aici decât în Balcic. De asemenea posedă şi o fabrică mare de zahăr, unde, printre cei d'intâiu acţionari, figurează doctorul Daneff.

Pe vremuri a avut şi o mare bibliotecă. La 1774, Ruşii dându-i foc, a ars în întregime.

Dintre oraşele din Cadrilaterul cucerit de noi, singur Dobriciul este legat printr'o linie ferată cu Varna-Şumla.

*

Am poposit la cartierul general al diviziei X-a, instalat la 2 km. departe de Dobrici, în localul unei şcoli moderne de agricultură.

Eram aşteptaţi aci de d-l general Culcer, comandantul întregei armate de ocupaţiune. Cu un zâmbet de bunătate care-i însenina faţa bronzată de soare, cu ochi ageri înecaţi în blândeţe, bravul ostaş şi general, ne-a strâns mâna la toţi.

Întovărăşiţi de d-sa, am vizitat toate trupele din jurul Dobriciului.

La 500 de metri de oraş era cantonat un regiment de artilerie. Soldaţii tocmai făceau exerciţii. Am stat câtva timp locului, admirând agerimea şi iuţeala fulgerătoare a artileriştilor noştri. Ataşaţii militari răspândiţi printre rânduri, căutau să prindă cât mai multe fotografii. Căpitanul Pichon, ataşatul militar al Franţei, ar fi fotografiat zile întregi.

În altă parte, erau două regimente de infenterie. Când am sosit noi, soldaţii se întorceau din marşuri. Cu toată căldura şi oboseala celor 6 ceasuri de marş, veneau cântând de răsunau văile. La despărţire ne-au petrecut cu urale nesfârşite.

Ataşaţii militari, exprimându-şi dorinţa să vadă un batalion de vânători, ne-am îndreptat spre locul unde era tabăra batalionului 9.

Automobilele − ca să ajungem mai repede −, au tăiat-o de-a dreptul peste câmp.

Din pricină că nu era o şosea ca lumea, omnibusul nostru a rămas de cârd. Cu chiu cu vai, ameninţaţi la fiecare pas de primejdii, scăpaţi teferi ca prin urechile acului, scoborând şi urcând costişe, am sosit şi noi. Tabăra batalionului 9 de vânători, era la 14 km. depărtare de Dobrici. D-l lt.-colonel Nedeianu, comandantul batalionului, ne-a întâmpinat în fruntea unui grup de soldaţi. Toţi erau rumeni la faţă. Ochii lor sticleau de bucurie. Obosiţi şi amărâţi de atâta drum, bieţii soldaţi, cari cu toate greutăţile şi nevoile prin cari trecuseră erau totuşi veseli, ne-au revărsat şi-n sufletele noastre unde de veselie.

Câţiva dintre noi, le-au dăruit pachete de ţigări şi din merindele cu care ne aprovizionaserăm, pentru a preîntâmpina greutăţile drumului.

*

La cartierul general al diviziei, ne aştepta o copioasă masă cazonă.

M'am simţit „ca la mine acasă!", mai ales că am prânzit între doi cunoscuţi vechi: părintele Abramescu din Bucureşti şi părintele Gheorghiu din Sulina.

Atâta entuziasm cât a domnit la masa noastră dela Dobrici, nu cred să fi fost la multe mese domneşti. Pricina era d-l general Culcer.

În loc de discursuri, d-l Ciurcu, închinând un pahar de vin în sănătatea marelui general, l-a însoţit de versurile ce urmează:

Întocmai ca şi-un fulger,
Cu armia română
Pătruns-a bravul Culcer
În patria străbună.
Voinic s'o stăpânească
Şi neamul să sporească.

(...)

După ce ne-am aşezat noi bine (relatează un soldat din prima patrulă care intrase în Dobrici – n.n.), hop că vine şi primarul să protesteze. I-am scurtat-o repede cu protestul. În urma noastră a venit toată armata, s-a citit proclamaţia... Bulgarii au mai făcut ei mofturi... Când au văzut că noi nu ne jucăm, au mâlcit-o. Da...

sunt câinoşi, domnule... Ne oprise apa. Muream şi noi şi vitele de sete. Tot un turc ne-a învăţat ce să facem. Am pus mâna pe primar şi nu i-am dat drumul până ce n-a dat şi el drumul apei.

- Nu vă era frică că a otrăvit-o?

- He… Parcă noi nu l-am pus întâi pe el s-o guste!!! Aşa am făcut peste tot pe unde am trecut. Întâi îi puneam pe ei să bea, şi apoi noi…

- Prin sate cum v-a primit lumea?

- Bine... Să vezi una:

Ne oprisem lângă un sat. Pe unde treceam confiscam toate armele; aşa făcusem şi cu satul acesta. Soldaţii îşi îngrijeau caii, iar ofiţerii se plimbau printre noi. Deodată ne pomenim cu o bulgăroaică, ţipând cât o lua gura. Ce se întâmplase? Ea pretindea că a avut în casă 10 franci, pe cari nu i-a mai găsit. Văitându-se, cerea banii. Un căpitan scoate şi-i dădu, în loc de 10, 15 lei. Femeia a rămas trăznită. Nu-i venea să creadă ceea ce vedea cu ochii. După ce s-a dezmeticit, începu să blesteme pe Daneff, care i-a dus la război bărbatul şi doi băieţi. Cu lacrimi se ruga de noi ca să ne ducem la Sofia, să-i prindem şi să-i tăiem pe hoţii cari au prăpădit atâta lume în război.

În cele din urmă, restituind banii celui ce îi dăduse, ne spuse că ei nu i s-a furat nici un ban, şi că primarul i-a învăţat pe toţi bulgarii să se plângă lumei că au fost furaţi de soldaţii noştri”[31].

_____/////////_____

Eată-ne ajunşi pe malul bulgăresc, suntem la Măgura, primul sat în Bulgaria, totuşi e un sat locuit numai de români, ca mai toate satele bulgăreşti de pe malul Dunărei.

E noapte şi o ploae torenţială care a ţinut mai bine de 4 ore, a udat până la piele pe toţi. Cum am ajuns la Măgura, am bivuacat, am format gărzile coloanelor pe care le-am îndoit, fiecare soldat având carabina încărcată. Pe la 10 ore noaptea deabia am putut mânca câte ceva rece, atât ofiţerii care ne strânseserăm toţi într’un cort, ca şi trupa. În noaptea aceia a dormit fiecare cum a putut, unii în cort, alţii în căruţe, alţii pe loc, până în fine a crăpat de ziuă, când încetase ploaia, ca astfel la 6 dimineaţa, să înhămăm şi să ne continuăm marşul în Bulgaria. Soarele răsărise, era răcoare, numai noroiul care se făcuse din cauza ploaiei, făcea ca mersul să fie anevoios, mai cu seamă pe drumul acesta dela Măgura în colo, pe unde nu era şosea. În Bulgaria nu sunt şosele multe, nu sunt decât pe arterele mari de comunicaţiune. Aşa de pildă e şoseaua naţională între Sofia şi Plevna, Nicopoli, Vraţa, Teliş, iar între localităţi mai mici, nu sunt decât drumuri neîmpietrite şi neşoseluite.

Ordinul nostru de marş era pe drumul dela Măgura pe marginea Dunărei înspre direcţiunea mult îndepărtată a satului Cumakovici, unde am ajuns după şase zile. În acest interval am trecut prin multe sate. Până la Cruşoveni nu am trecut decât prin sate româneşti. Pe acest parcurs, din Măgura se vedea linia telefonică românească.

Serviciul de telegrafie al armatei, instalase telefonul militar; erau nişte pari mici şi eleganţi din lemn, înfipţi în pământ, din distanţă în distanţă, şi legaţi cu firul telefonic. Acesta ne arăta că drumul era brăzdat de armata noastră şi de alte trupe ce ne trecuseră înainte. Un străin de ar fi trecut pe acolo şi-ar fi dat imediat socoteala că are de a face cu o armată civilizată şi organizată după toată ştiinţa modernă. Drumul acesta a fost foarte anevoios; cel mai anevoios putem spune din tot marşul în Bulgaria. Nu era şosea, era un drum îngust, plin de noroi şi şerpuitor prin păduri şi mlaştini. Caii aveau mari povere de tras, de abia mergeau şi la pas. În acest interval, bivuacul nostru până la Cumakovici a fost foarte scurt, nu ne opream decât la amiază pentru a dejuna, între orele 12 şi 2 de multe ori chiar pe drum, având o hrană foarte sumară, rece, la coburi, iar seara când ajungeam pela 6, sau 7 la marginea unui sat, formam parkul, întindeam corturile, şi conoveţele la cai. A doua zi dimineaţa, pe la 6 plecam, când pe fiecare oficer îl vedeai cu câte un baston de ciocolată în mână, care ţinea loc de altă hrană a dimineţei, neavând timp de vreo fiertură şi apoi ciocolata era foarte nutritivă. Aveam ordin de a înainta repede spre Cumacovici unde se strânsese tot corpul nostru de armată, corpul II.

---

[31] I. Irimescu-Cândeşti, *Pe drumurile Cadrilaterului. Impresii şi note*. Cu o Prefaţă de C. Banu. Fotografii de I. Voinescu, Institutul de editură şi arte grafice „Flacăra”, Bucureşti, 1913, pp 12-17, 30-35, 55-60, 61-63.

Aceeaşi atitudine a unora dintre bulgari este atestată şi de alţi martori oculari. „Cum s-au ivit trupele noastre, un bătrân, cu mască de arnăut, vulpea satului, s-a repezit la general, să-i reclame că i s-a furat vitele. Şi-am aflat mai pe urmă că nu i se luase nici măcar o oaie – dar născocise furtul, ca cel mai eficace mijloc de-a evita să i se ceară vite” – H.G. Lecca, *Dincolo din Dunăre-n Balcani*, Editura Institutului de Arte Grafice „Flacăra”, Bucureşti, 1913, p. 30; în afară de „viclenie”, acest martor relevă şi el încruntarea bulgarilor, starea cultural-civilizatorie: „Aceiaşi ţărani osoşi şi-ncruntaţi, legănându-şi turii nădragilor cafenii; aceleaşi femei uscătive, neavând nici cel puţin un port al lor, ci nişte fuste mahalageşti, cenuşii sau negre, căptuşite cu câte două-trei rânduri de noroaie, şi aceleaşi contrast între belşugul din afară şi sgârcenia dinăuntru. Tot ce era tânăr şi spălat, fugise la munte, iar merindele putrezeau, ascunse prin pivniţi şi prin gropi. A fost minune că n-au otrăvit fântânile” – *Ibidem*.

Satele bulgăreşti dela prima vedere ne-a făcut impresia unor sate destul de bogate. Case mari, unele cu două etaje, cu curţi mari prin care se vedeau, păsări, vite cornute, cai, purcei, căpiţe de fân, coceni de porumb. Vedeai că ai de a face cu mici proprietari. Pe linia satului în dreptul porţei, eşeau femeile, legate la cap, unele cu barişuri negre, erau cernite, se vedea după fiul sau soţul ce le perise în campaniile celor 11 luni de răsboire cu turcii, cu sârbii şi grecii. Pe ici pe colo, vedeai copii mici, şi câte un unchiaş cu căciula în cap şi cu nădragii largi pe vine, şi strâmţi la glezne, după obiceiul turcesc. Unele case în satele bulgăreşti erau cernite, aveau la câte un geam sau la poartă, sbârne negre pe care reeşea scris din depărtare nişte slove slavoneşti; erau iniţialele decedatului care fusese stăpânul acelei case şi care murise în răsboiu. La trecerea armatei, vedeai unele femei că se uitau cu compătimire la noi, parcă ne vorbeau din ochi: „se duc şi aceştia să moară ca ai noştri".

Când opream trupa pentru odihnă, în dreptul satului şi descălecam, intram de multe ori în vorbă cu bulgarii. Cum în satele acestea până la Crusoveni mai toţi ştiau româneşte, căci erau de origină română ne spuneau: „Voi aţi venit să faceţi pace, să vă ajute D-zeu", „Ah! Daneff, Daneff! Numai el a făcut tot acest bocluc". Unele femei veneau cu apă înaintea soldaţilor, şi cu bani ne vindeau bucuros, ouă, pui, raţe şi altele. Apropiindu-ne de Cumacovici am trecut şi prin unele sate locuite de turci, ca de pildă, satele Hoinari, unde nu am văzut decât turci cu cealmal făcându-ne temenele. (…)

Intrăm în Plevna, suntem în dreptul garei, se mai vedea încă cum fâlfâia pe acoperişul ei drapelul nostru, era reşedinţa generalisimului oştirei noastre, a Măriei Sale Principelui Ferdinand, în faţă erau aranjaţi infanterişti şi jandarmi, era Plevna cea dela 77, Plevna românească. Încet, încet, pe caldarâmul de bolovani turceşti înaintam spre „Hotelul Ţarului liberator" unde ajunseseră camarazii noştri şi unde se putea mânca mai bine. Mare le-a fost hazul când m'au văzut pe capră mânând trei, în loc de patru cai.

Aci am dormit noaptea, şi a doua zi am vizitat oraşul. Am văzut muzeul istoric dela 77. Pavilionul şi grădina foarte bine întreţinute. Portrete de generali ruşi, colecţiuni de uniforme şi de arme, de fotografii istorice. Planul atacului Plevnei, decoraţiuni dela eroi, portretul Regelui nostru, toate aranjate ca într'un adevărat muzeu.

Mai departe, în sus iată şi frumoasa Capelă cu cripte subterane. Aci schelete şi sute de cranii ale eroilor căzuţi la 77. Într'un dulap cu geamuri, eroii români stau separat. Coroane vestejite şi cu panglici rezemate pe dulapuri, ear câte o candelă arde necontenit la căpăţânele lor care stau acolo ca nişte relicve. În dealul oraşului este cazarma cea mare, când am trecut pe acolo, am simţit o adevărată mândrie naţională, drapelul românesc fâlfâea la fiecare balcon al cazărmei, ear santinelele noastre păzeau intrările. În creştetul dealului este frumosul park Skobeleff foarte bine îngrijit, având la intrare tunuri şi ghiulele ce păzesc porţile. Plevna e un oraş mare, are clădiri multe, unele sunt moderne cu câte 2 şi 3 caturi, hoteluri destule, însă oraşul e neîngrijit şi murdar, nu e pavat de cât cu bolovani, în mijlocul stradelor sunt maidane unde se adună apele ploilor şi se face noroi. Toate acestea 'ţi arată încă rămăşiţe de la turci.

La Plevna erau multe autorităţi militare, şi cu drept cuvânt, căci era reşedinţa marelui cartier al armatei. Erau serviciile de stat major, o brigadă de infanterie cu regimente de rezervă sub comanda d-lui general de rezervă, Solacolu, o comenduire a pieţei. Într'un palat era instalat consiliul de război cu toată justiţia militară. Mergând la gară la Plevna dimineaţa, n'i s'a spus cum, cu câteva zile înainte nişte bulgari au atacat cu arma pe un ofiţerul al nostru care inspecta seara linia de drum de fier. Era sublocot. Dumitrescu care a fost lovit de un glonte, ear el neperzându-şi cumpătul s'a apropiat de bulgar şi a înfipt sabia într'însul. Ofiţerul brav a scăpat cu viaţă, el a fost decorat cu virtutea militară de aur de război de M.S. Regele, iar bulgarii ce l'au atacat au fost aduşi legaţi de sentinelele noastre, judecaţi şi împuşcaţi, conform codului justiţiei militare din timp de campanie. Aci, în gara Plevnei, fiind reşedinţa Măriei Sale Principelui Ferdinand, care era însoţit de A.S.R. Principele Carol, d. general Perticari, maior Negri, Manu, şi căpitan Barbu Ştirbei, dr. Romalo, pe peronul gării la orice oră se găsea masa întinsă cu ceai, cafea şi de ale mâncărei pentru ori-ce militar, ofiţer sau soldat, drumeţ ce ar fi trecut pe acolo cu trenul ori cu trupa. Această ospitalitate înaltă şi regală, era un adevărat atribut al ospitalităţei româneşti, obiceiu al nostru, din vechime, la Domniile noastre. Printr'aceasta, în'codată, Alteţa Sa Regală a dovedit mărinimia şi bunătatea inimei sale.

Tot timpul în Bulgaria ne-am aprovizionat pe loc, am găsit cu bani, mai toate alimentele, le plăteam une-ori mai scump, însă aveam. Oule le plăteam 15 la franc, pui 2 lei perechea şi 1,50, zarzavatul pe preţul curent ca la oraşe. Vitele cornute de la 40 la 60. Fânul era eftin şi de calitate foarte bună aşa că şi caii erau bine hrăniţi şi graşi. Trupa mânca de două ori pe zi şi de trei ori câte odată supă supă cu carne şi legume proaspete. Pâinea o aveam de la aprovizionarea armatei noastre, fie că se aducea de la Corabia la început, ear mai târziu se cocea în cuptoare la Cerveni-Breg şi Teliş. Aci în Teliş[32] după cum am relatat mai sus, era o

[32] În iulie, aici au fost instalate mai multe corturi ale Crucii Roşii, pentru îngrijirea bolnavilor de holeră. Înainte de părăsi localitatea, din iniţiativa medicului (maior în rez.) P. Inotescu, au fost ridicate, prin munca şi subscripţia trupei şi a ofiţerilor, două monumente „la mormintele soldaţilor cari au căzut victime ale holerei". Pentru a fi sigur de îngrijirea respectivelor monumente, şi „înţelegând mentalitatea bulgărească, ca şi din dorinţa ca monumentele ridicate de ambulanţa diviziei a IV-a să nu aibă soarta monumentelor ruseşti (dedicate Războiului de la 1877-1878, aflate în paragină – n.n.), am recurs la un expedient (*sic!*): am încuviinţat ca lângă mormintele

cantină cu tot felul de conserve, compoturi, vinuri, brânzeturi, pentru ofițeri, lucruri aduse din țară, de serviciul aprovizionării noastre, pe prețuri reduse se cumpărau din divizie. Aci am întâlnit pe şef. de rezervă din cavalerie, Ioan C. Roşianu care era însărcinat cu serviciul spitalului mobil şi care a avut mult de lucru cu holericii, dând dovadă de devotament şi muncă. (...)

În tot acest timp cât am stat în Bulgaria, armata noastră s'a purtat cum nu se poate mai bine cu populațiunea de acolo, rolul nostru era ca al unei armate de ocupațiune amică. Orice țăran bulgar, se uita la noi, când treceam cu trupele prin sate, cu respect, iar femeile cu un fel de mulțumire, ele îşi ziceau că acuma se va termina războiul căci au venit românii să-i pue sfârşit. Repeziciunea însă cu care am venit în Bulgaria i-a uimit pe toți, şi într-adevăr aci a rezidat succesul nostru. Căci în transportarea foarte repede a armatei la Dunăre, în anticiparea trecerei parțiale a trupelor, fără a aştepta ca totalul lor să ajungă la Dunăre, în marşurile viguroase ale trupelor şi în planul de ocupație al marelui stat major condus de A.S.R. Principele Ferdinand şi d. general Averescu; în toate acestea a consistat succesul desăvârşit al armatei române. Această acțiune de o repeziciune fulgerătoare i-a mirat pe toți, căci armata noastră după toate socotelile bulgarilor a sosit în Bulgaria cu peste 15 zile mai înainte. Acestei repede acțiuni şi excelentului plan de ocupație se datoreşte deci cererea armistițiului din partea Bulgariei, de oarece a fost o adevărată teroare şi panică la Sofia când s'a văzut de avant posturile bulgăreşti de pe platoul Sofiei capetele de coloană ale mândrei armate române[33]. Aşa dară în tot momentul trebue să avem în minte că succesul ce România a avut în acest mare conflict al satelor balcanice şi superioritatea printre ele; nu se datoreşte decât armatei şi iarăşi armatei care a binemeritat acum ca şi totdeauna, dela patrie! Trebue deci să iubim armata şi să o considerăm ca instituția cea mai înaltă a Statului nostru, căci ea e scutul, e brațul pe care se reazămă țara şi apoi nu facem toți parte din ea? Nu suntem la un moment dat, toți militari? ea este amicul adevărat, este prietenul cel mai sincer la care se face apel, în momentele cele mai supreme şi mai critice ale existenței țărei. Ofițerul şi soldatul român trebue deci privit şi considerat printr'o prismă de foarte mare preț, căci țara le este mult obligată, meritând mult dela dânsa[34].

_____/////////_____

Felul pe care'l aveam de-a ne purta cu bulgarii prin sate[35], l'am păstrat chiar față de soldații lor.

Un soldat bulgar se întorcea într'o zi rănit din războiu la vatra lui. Trecea încet pe jos, târându-şi piciorul, pe şosea în fața bivuacului din Vladovec. Îl opri din drum unul de-ai noştri. A fost dus la ambulanța

---

soldaților noştri, să se îngroape şi bulgarii morți de holeră. Am avut satisfacția de a vedea apoi că şi mormintele soldaților noştri erau respectate conform uzului bulgăresc: se stropeau şi se acopereau cu flori". Inimosul medic-maior lasă posterității şi localizarea pioasei şi patrioticei sale întreprinderi: „Românii cari vor mai avea ocazia de a străbate Bulgaria pe linia ferată Samovit-Plevna-Sofia, vor putea vedea, chiar din tren, pe partea dreaptă a liniei, în dreptul macazului de eşire, spre direcția Sofiei, pe o culme mai înaltă, *două monumente* şi *o cruce de stejar*, desemnând cele trei locuri în care s'au îngropat soldații morți de holeră: aceia cari vor avea curiozitatea şi se vor opri pe loc, pot vedea scris pe monumentul cel mare din mijloc:

Iulie-August
1913
Ambulanța
Diviziei IV
Soldaților români
Victime ale holerei

Pe laturile monumentului sunt săpate cu litere frumoase, scrise mai întâi de un inginer care'l aveam ca sanitar, numele soldaților morți (13 soldați – n.n.)" – Dr. P. Inotescu /medic şef al spitalului Girlaşi din Buzău, fost şef al ambulant. diviz. IV/, *Monumentul dela Teliş (Bulgaria)*. Ridicat de Ambulanța Diviziei IV (din Bucureşti) în memoria soldaților morți de holeră, în „Adevĕrul", XXVI, nr. 8.620, 17 septembrie 1913, p. 4.

[33] La 21 iulie 1913, ziarul francez „Le Temps" publică un material sub titlul *Acțiunea militară a României*, republicat de o infleuntă gazetă bucureşteană sub titlul *Drumul la Sofia...* Armata română, pacificatoarea Balcanilor.-Nepregătirea Statului-major bulgăresc.-Drumul la Sofia este deschis, în „Minerva", V, nr. 1.643, 13 iulie 1913, p. 1.

În toamna anului 1916, când Bulgaria atacă, alături de aliații săi „centrali", România, o cunoscută publicație a românilor transilvăneni relevă felonia conducătorilor acesteia: „Când, în 1913, armata română ajunsese la porțile oraşului Sofia, țarul Ferdinand a telegrafiat regelui Carol, implorându-l, în terminii cei mai umili, să-l cruțe de ruşinea de a i se ocupa capitala.

Defunctul nostru suveran, în marea sa mărinimie, l'a cruțat şi ordine au fost date armatelor să-şi oprască înaintarea victorioasă. Ferdinand al bulgarilor a evitat, astfel, nu numai ruşinea unei cuceriri a reşedinței sale, dar şi-a salvat şi propria sa persoană, căci – se ştie – puțin a lipsit ca să nu fie luat prisonier.

Episodul acesta *documentat* din campania de acum trei ani este pretutindeni cunoscut şi presa europeană l'a reliefat după importanța sa.

Totuşi, bulgarii l'au uitat!...

În loc să ne fie în totd'auna recunoscători, nouă românilor, cari, în 1877, am luptat pentru desrobirea lor, iar în 1913 i-am cruțat, deşi ne-ar fi fost aşa de uşor să le dăm lovitura de grație, bulgarii ne-au sărit în spate, fără declarație de război, mişeleşte, în ziua când bravii noştri ostaşi se avântau spre culmile Carpaților, pentru a înfăptui sfintele şi legitimele năzuințe ale neamului românesc" – Const. S., *La Sofia!...*, în „Gazeta Transilvaniei", LXXX, nr. 196, 20 septembrie (3 octombrie) 1916, p. 1.

[34] Const. V. Obedeanu, *Lucruri văzute*. Cu o hartă a armatei de operațiuni, Tipografia Petre Lambru, Bucureşti, 1914, pp. 23-26, 42-46, 48-51.

[35] vezi şi, cu titlu de exemplu – R., *Cum se poartă românii cu duşmanii săi*.-Odiseea unor emigranți bulgari la Calafat, în „Minerva", V, nr. 1.652, 22 iulie 1913, p. 2.

regimentului, aşezat într'o targă, înviorat cu coniac, pansat şi bandajat. După ce s'a odihnit, i s'a dat drumul acasă.

Mă întreb, dacă ar fi fost ciocniri sângeroase, cum ne-am fi purtat oare? Tot aşa „civilizat" am fi procedat, sau atunci s'ar fi deşteptat fiara din noi?

N'aş fi dorit, ferească Dumnezeu, să se întâmple lucrul acesta. Şi repet lucruri pe care le-am mai spus odată, dar de câte ori îmi vine, trebui să pun întrebarea, pentru că prea m'a izbit fapta: „De ce am fost aşa galantomi?".

Am trăit în Berlin în cercul bulgarilor culţi. Am trăit vre-o doi ani într'o aşa intimitate cu unii din ei, în cât cred că i-am putut pătrunde şi cunoaşte. Oameni bine crescuţi, foarte culţi, inimă bună şi o voinţă de fier, imaginaţia era exaltată şi şovinismul împins până la un extrem periculos. Din desele discuţii pe care le aveam cu ei, am rămas cu impresia că ura bulgarilor în potriva românilor e nețărmurită, că nici odată n'o să ne ierte Dobrogea, că sunt în stare, pentru îndeplinirea unui ideal național, să recurgă la ori-care, dar absolut la ori-care mijloace.

Şi pe cât se vede nu mă înşelam în aprecierile mele. Nu s'au dat îndărăt bulgarii dela nici o faptă, când au fost interesele ţărei lor în joc. Din evenimentele desfăşurate în cursul anului 1913, a rezultat că atât în diplomaţie cât şi în strategie, caracteristicalor de căpetenie a fost „voinţa de oţel" şi „rea credinţa". O virtute şi un viciu!

În inima Bulgariei, în oraşe, în sate, în cătune, pretutindeni, am găsit-o din nou, aceeaşi „rea credinţă" fenomenală, care pe cât se vede, porneşte dela cei mai mici ca să ajungă până la cei mai mari.

Am fost întâmpinaţi pretutindeni cu ura în inimă − ceia ce era firesc −, dar cu zâmbetul pe buze − ceiace era inutil.

Pretutindeni vorbe mari: „Vă suntem recunoscători că aţi venit să faceţi pace", iar când putea să prindă pe vreunul singur, pe 'ntuneric, îi trăgea la cap. La Plevna, sediul Marelui Cartier General, nu puteai să eşi singur din oraş fără să fii expus unui pericol mortal. În fie-care noapte aproape se comiteau asasinate sau cel puţin încercări de asasinate!

Calităţile bulgarilor nu voi să le contest. O putere de voinţă minunată, multă rânduială în toate, relativ multă lumină în popor, în cârciumi când se adunau ţăranii discutau politică. Şcoli în toate satele, una sau mai multe chiar, după numărul locuitorilor.

La Osicovița m'am dus într'o zi cu un sublocotenent la primărie să întocmim un tablou a tuturor lucrurilor aflătoare în sat, care ar putea să ne fie de folos: oi, boi, vaci, cai, căruţe etc. am găsit registrele scoase cu sila din sărtarul primarelui, în cea mai perfectă regulă. Era însemnată fie-care casă, cu numărul locuitorilor din ea, cu numărul vitelor fie-căruia, cu numărul tuturor obiectelor gospodăreşti. Tabloul pe care voiam să-l întocmim era gata făcut. Însă, la rugămintea noastră să ne vândă cutare sau cutare lucru, răspunsul primarelui era inevitabil: „nema bre, nema, rechiziţie". Adică nu se mai află nimic, căci stăpânirea rechiziţionase toate pentru războiul lor cu turcii. Când cătai mai cu deamănuntul, ce să vezi? Căruţele desfăcute şi bucăţile ascunse prin podurile caselor sub grămezi de pae, oile prin beciuri şi mai câte lucruri de felul acesta.

La Orhania am găsit pe păretele unei cârciumi o hartă a Bulgariei care mă interesa. Voiam s'o cumpăr. Făcea cel mult un leu, am oferit doi. N'a vrut să mi-o dea. Am oferit cinci. N'a vrut să mi-o dea. Am vrut s'o fur. Au prins de veste şi s'au îngrămădit vre-o 4 bulgari în jurul hărţii gata să sară la bătaie dacă m'oi atinge de ea. Cârciuma era plină de soldaţi români, toţi armaţi, iar ei fără armă. Şi s'ar fi bătut! Obrăznicia era aproape eroică, dar nu mai puţin era curată obrăznicie. Am renunţat fireşte la hartă pentru a evita scandalul.

Nu odată mi s'a întâmplat să văd, şi îmi pare rău că n'am notat anume când şi unde, pentru a da mai mare crezare faptelor pe care le istorisesc, mi s'a întâmplat să văd femei venind la bocete la d-l colonel, rupându-şi părul de pe cap, bătrâni smulgându-şi firele din barbă, răcnind câte le lua gura că soldaţii regimentului nostru le devastase casele, furându-le sumedenie de lucruri, înfăţişau o listă intreagă de lucruri furate: vite, păsări, mai ştiu eu ce, cerând despăgubiri enorme, iar când colonelul exasperat de nesupunerea soldaţilor, făcea o anchetă severă, să stabilea ori că toate lucrurile fusese cumpărate, ori că nu se luase nici un fir de iarbă[36].

[36] Într-o *scrisoare* adresată „iubitului domnule Mille", un cunoscut redactor al ziarului „Adevĕrul" combate „calomiile bulgarilor" găzduite în diverse jurnale europene. „În ceea ce priveşte jaful cu rechiziţionările, calomnia este tot ce se poate închipui mai odios. Absolut nimic nu se rechiziţionează fără plată. Nimic nu se ia forţat şi totul se plăteşte. Ba chiar populaţia bulgară exploatează dispoziţia comandamentului superior al armatei de a plăti totul, cerând preţuri, uneori excesive. Departe de a-şi dosi lucrurile – cum ar fi firesc in vremea de rechiziţie forţată – bulgarii vin singuri şi oferă făn, orz şi altele. E dela sine înţeles că nu o fac de dragul nostru, ci de dragul preţului ce li se oferă. Ceva mai mult. Ordinele cele mai severe s'au dat, oprind pe soldaţi de a-şi însuşi cel mai mic lucru la bulgari. Am văzut cu ochii mei cum era pedepsit, într-un chip foarte aspru, un soldat care prinsese un puiu de găină din curtea în care era cantonat.

Şi s'a întâmplat chiar, odată sau de două ori, că prin şirelticul care-i caracteriza, să lase mai întâi regimentul să plece dintr'o localitate, apoi să se iea după dânsul şi să vie să facă reclamaţiile lor în bivuacul următor, crezând astfel că vor scăpa de anchetă la faţa locului.

Iată pentru ce sunt nedumerit şi repet, de câte ori se prezintă ocazia, că nu înţeleg cum de am putut fi atât de răbdători, atât de ceremonioşi cu oameni de felul acesta. (…)

După vreo jumătate de oră de trap ajungem în Drenow, un sat care'şi înşiră căsuţele albe de-a lungul malului unui pârăuaş. Ne oprim la capătul unui pod de piatră în faţa cârciumei, dăm caii în primirea călăraşilor şi intrăm înăuntru.

Într'o cameră curată, care nu miroase a rachiu, vre-o câţiva inşi stăteau în jurul unei mese, sorbindu-şi cafelele negre. Ne oprim în prag, uitându-ne la dânşii. Şi acelaş gând ne fulgeră prin minte la amândoi: că vitalitatea acestui popor, voinţa de fier caracteristică bulgarilor, o fi având rădăcina ei în sobrietatea felului de viaţă pe care-l duc. Şi în primul rând abţinerea de la băutură, de la băutura alcoolului, care moleşeşte voinţa şi întunecă judecata.

Erau vre-o zece. Trei din ei purtau haina militară. Stăteau unul lângă altul, într-un capăt al mesei şi vorbiau tus-trei deodată, repede, cu mult ifos, tăindu-şi vorbele unul altuia. Ceilalţi, nişte ţărani mai şezuţi, ascultau cu luare aminte, zâmbitori, clătinând din cap în semn de mulţumire.

Aflăm că sunt trei soldaţi întorşi din războiu chiar în acea dimineaţă. Doi din ei veneau tocmai dela Sud, unde se luptase şi cu grecii, iar al treilea luase parte la asediul Ianinei. Nu erau din Drenov. Treceau pe acolo în drumul lor spre casă şi se oprise în sat ca să poposească. Primarul, notarul şi vre-o câţi-va ţărani, aflând de sosirea lor, se adunase la crâşmă ca să mai audă povestiri de pe câmpul de luptă.

Intrăm în vorbă cu ei prin ajutorul primarului şi crâşmarului, cari ştiau româneşte. Abia aşezaţi la masă, uşa se deschide cu sgomot şi se arată pe prag un bătrân înalt, spătos, pe pieptul căruia strălucea un şir de decoraţii de toate culorile. Avea sprâncenele mari cari cădeau în jos, acoperind pe jumătate nişte ochi în care se citea o voinţă covârşitoare. Privirea acestui om mă fascină.

Cum îl zăriră, bulgarii se sculară cu toţii în picioare. Primarul arătă bătrânului pe cei trei soldaţi, spunându-i despre fiecare câte ceva, iar el − cum se întâmplă cu oamenii din partea locului, care fără să se cunoască se ştiu din auzite − le strânse mâna cu prietenie şi intră în vorbă cu ei.

Pentru a vă arăta spiritul ce domneşte în armată în această privinţă, vă voiu povesti următoarea întâmplare, pe cât de simplă pe atât de caracteristică.

A treia sau a patra zi după trecerea noastră în Bulgaria, mă aflam împreună cu căpitanul Anghel Rădulescu, pe prispa unei case unde cantonasem, odihnindu-ne de oboselile marşului. Deodată vedem intrând în curte un medic căpitan, care ne văzuse din drum. Era d. Ţăranu din Bucureşti, care venea să ne denunţe o infracţiune a unui soldat din compania noastră.

- În curtea vecină – ne spune d. Ţăranu – am văzut un soldat culegând fructe dintr'un corcoduş. Asta e o barbarie! De ce să ia fructele omului? Ce or să zică bulgarii de noi?

Indignarea d-rului era foarte sinceră. Cazul a părut destul de grav şi căpitanului nostru, căci a pedepsit pe soldat... pentru câteva corcoduşe! Tipic, nu-i aşa?

Ei bine, spiritul acesta a domnit tot timpul în rândurile noastre. Proprietatea populaţiei locale a fost pentru ai noştri sfântă şi inviolabilă. Tot ce s'a luat, s'a luat cu plată. Şi încă ce plată! Am văzut soldaţi plătind *un franc pentru un puiu de găină!* Nu că nu se găseau păsări. Dinpotrivă, erau berechet. Dar unii bulgari au găsit prilejul să speculeze în chip neruşinat trebuinţa soldaţilor de a-şi mai varia hrana.

De altfel şi eu mi-am plătit de multe ori contribuţia aceasta specială de războiu pe care ne-o luau localnicii. Se întâmpla uneori să cantonăm seara târziu şi, din cauza oboselei, să-mi fie greu să mă mai duc până la popotă. Atunci căutam să mă aprovizionez dela gazdă. Dialogul, purtat cu puţinele cuvinte bulgăreşti pe cari le-am învăţat, era invariabil:

- *Imătă cocoşca?* (aveţi pui?)
- *Nema!*
- *Imătă mleco?* (lapte)
- *Nema!*
- *Imătă sirni?* (brânză)
- *Nema!*
- *Imătă iaiţé?* (ouă)
- *Nema!*

Scoteam atunci bani şi arătam că plătesc. Imediat se schimba socoteala, şi *imă cocoşca, imă mleco, imă sirni, imă* tot. Dar puiul, *edin lev* (un leu), oul zece bani, laptele *dva groş* (40 de bani). Plăteam bucuros.

*

Aceasta fiind situaţia, nu este odios să fim acuzaţi de jaf?

Dacă v'am scris rândurile acestea d-le Mille, am făcut-o nu pentru a vă trimite o «corespondenţă», ci pentru a protesta împotriva unei calomnii. Sunt 40 de zile de când trăiesc în mijlocul soldaţilor, de când împărtăşesc cu ei şi bucuriile şi necazurile. Ei bine, soldaţii s'au purtat admirabil. Au ascultat cu sfinţenie ordinul de a nu se atinge de proprietatea bulgarilor. Li s'a spus că trebuie să dea o pildă bulgarilor de ceea ce este o armată *civilizată.* Şi au dat-o. Li s'a spus că orice abatere dela acest ordin atinge onoarea ţărei Şi s'au ridicat cu sufletul până la această abstracţiune. Acesta e un *fapt*, nu o vorbă goală. Ordinele şi pedepsele nu ar fi putut înfrâna ele singure, anumite porniri, atât de fireşti în asemenea împrejurări. Dacă acestea au fost totuşi înfrânate şi dacă armata română a putut da o pildă cu adevărat admirabilă, aceasta se datoreşte numai răsunetului pe care l'au avut în sufletul soldaţilor aceste doua cuvinte: *cinstea ţărei*". – xxx *De pe câmpul de operaţiuni. Calomniile bulgarilor.* Dela d. Iosif Nădejde, redactorul nostru şi sublocot. în armata de ocupaţiune, în „Adevĕrul", XXVI, nr. 8.584, 6 august 1913, p. 1.

Întrebarăm pe crâşmar cine este omul acesta.

− „Cum, nu ştiţi?" ne spune el. „E Nicola Metşka!"

Atât! Dar nici n'am îndrăznit să întrebăm mai mult. Păruse atât de mirat de neştiinţa noastră, încât răspunserăm într-un glas: Aha! − ca şi când am fi fost luminaţi pe deplin. Dar ne uitarăm pe furiş unul la altul, căpitanul şi cu mine, şi ne muşcarăm buzele ca să nu pufnim.

Eşirăm afară şi ne aşezarăm la o masă în faţa casei. După câteva minute uşa crâşmei se deschide şi ieşi dinăuntru Nicola întâi, urmat de primar şi de câţiva săteni. Se îndreptară spre noi şi fără multă socoteală se aşezară cu toţii la masa noastră.

Aflarăm atunci cine era vestitul Nicola Metşka.

Un sătean cu stare din satul Drenov, care fusese în tinereţe la două războaie, la cel cu turcii în 1877 şi la cel cu sârbii în 1885. Se vorbise de el, pe atunci, ca de un viteaz. Dar vremea trece şi toate se uită. Cine mai ştia în Bulgaria, până mai eri, de numele lui Nicola Metşka!? şi iată că astă toamnă, după 28 de ani de pace, războiul isbucni din nou în ţară. Bătrânul Nicola îşi trimise băieţii în luptă, doi voinici ca şi părintele lor. Şi într'o bună zi venise vestea − aşa din gură în gură − că i-a murit flăcăul cel mai mare, la Ceatalgea, lângă Constantinopol. Fără o clipă de şovăire, bătrânul la 70 ani, aproape, se înscrise voluntar, îmbrăcă haina militară şi porni să-şi caute băiatul, viu sau mort! Ajuns la Ceatalgea avu fericirea să-şi găsească amândoi băieţii în viaţă şi, alăturea cu ei, luă parte la memorabilul asediu din iarna trecută.

Această faptă vitejească şi atât de înduioşătoare a fost trecută la gazetă, şi presa toată, săptămâni de zile, răspândi în Bulgaria popularitatea lui Nicola Metşka.

El însuşi ni le spune pe toate, încet, cu o intonaţie gravă, cu mândrie dar fără afectare. Vorbea pe bulgăreşte şi primarul ne tălmăcia vorbele lui pe româneşte. I-am strâns mâna cu emoţiune şi cu adevărată dragoste.

Din Drenov am pornit-o înainte prin Caterița, sat fără însemnătate, în apropierea căruia bivuacă Reg. 8 Vânători.

Pe o câmpie bătută de soare pornim în galop până la Smârdalcea. Aici, o moschee părăsită ne atrage atenţia. Uşa era încuiată, ferestrele fără geamuri, mormintele din prejur năruite. Era simbolul decăderei Semilunei.

O şcoală primară, a cărei clase luminoase şi bine aeriste aveau pereţii împodobiţi cu fel de fel de tablouri. Scene istorice, hărţi geografice, anatomia omului, insectele vătămătoare, insectele folositoare, tot ce poate da săteanului o idee generală şi practică despre lumea care-l înconjoară.

Învăţătura publică la sate, în Bulgaria, este mai îngrijită decât în România şi numărul locuitorilor care ştiu carte este mai mare de cât la noi. Toţi câţi au fost acolo s'au convins, cred, de acest lucru, şi cum, în această campanie, Bulgaria a fost cutreerată de atâţia români luminaţi, învăţăturile pe care le putem trage dela vecinii noştri, nu vor rămânea, sper, fără roade.

Pe la amiază, în toiul căldurei, ajungem în Letniţa, ultima etapă a recunoaşterei. Într'un han care părea curat, luăm dejunul la o masă cu câţiva bulgari şi cerem o cameră se ne putem odihni vre-o câteva ceasuri.

Hangiţa, o bătrână cu privirea blândă, ne dă camera ei, cea mai bună din otel. Mă trântesc îmbrăcat pe pat şi mă întorc cu faţa spre perete. O ploşniţă, mare cât unghia, se ivi de după o ramă de lemn. Sar împuşcat de pe pat şi ca nişte nebuni dăm buzna amândoi pe uşă afară. Prinsesem în această campanie o aşa groază de lighioanele acestea, încât ne cutremură un fior de câte ori auzim vorbindu-se numai de ele.

Mergem la grajd să ne culcăm lângă cai, dar nu mai era nici un locşor cât să încapă unul din noi. Am fi dorit, obosiţi cum eram, să ne întindem afară, ori unde în sat, numai umbră să fie. Dar cât îi cuprinde cu ochiul nu găsiai în toată Letniţa nici un singur pom, iar soarele de după amiază bătând drept deasupra acoperişurilor, nu era chip să găsim nicăieri vre-un colţ umbros.

Stăteam aşa în nedumerire, în mijlocul curţei, întrebându-ne cam ce o să facem, când deodată se ivi pe pragul uşei hangiţa, care se uită la noi cu mirare. Ne întreabă în limba ei de ce am fugit din cameră. Căpitanul îmi zice:

− Ei, spune-i dacă poţi.

− Cum să nu. Uite aşa!, şi începui să mişc din degete, repede, pe perete, apoi să mă ciupesc de corp.

Hangiţa începu să râdă. Stătea pe prag, cu mâinile împreunate pe pântece, şi clătina din cap, foarte veselă, repetând: „Ima, ima, ima!" Adică: „Sunt, sunt, sunt!".

Ne pufni un râs pe amândoi, dar ne trecu şi somnul şi oboseala şi tot.

Cele două săptămâni petrecute în lazaretul dela Zimnicea au trecut ca un vis...

Bărăci de scânduri rău împreunate, printre care picură ploaia, înăuntru bolnavi cere se vaită, morţi cu gura rânjită, mizeria omenească în ultima-i expresie, pe toate le-am uitat.

Mi-a rămas numai amintirea unui fior de milă şi de bunătate.

De la femei a pornit acest curent de vitejie, de milă şi de mângâiere. De sus de tot dela A.S.R. Principesa Maria − până la ultima soră de caritate, până la cea din urmă femee din popor. Şi dela ele s'a

răsfrânt asupra tuturor, asupra medicilor, a sanitarilor, a servitorilor: era acolo un norod întreg de femei şi de bărbaţi, care se întreceau care mai de care în felul lor de a fi cu bolnavii.

Precum în 1877 Regina noastră căpătase numele de „Mamă a răniţilor", în 1913 Principesa Maria a fost numită „Mama Bolnavilor".

Părăsind castelul Ei din Cotroceni, s'a coborât în lazaretele din Zimnicea, acolo unde mizeria omenească cea mai respingătoare îşi avea cuibul şi reşedinţa. N'a fost o oră numai sau o zi, ci două săptămâni de zile a stat în mijlocul nostru. Venea dimineaţa şi după amiaza şi seara şi toată ziua. Intra în fie-care baratcă, se opria la toate paturile, vorbea cu toţi holericii, cu cei mai bolnavi, cu cei cari dădeau să moară.

Numai te pomeniai că se deschide uşa şi că intră, îmbrăcată în haina ei albă de soră de caritate, cu braţele încărcate cu flori, cu bomboane, sau cu ţigări. Mergea de la pat la pat, împărţind darurile. Ei cu zâmbetul pe buze, şi întrebând pe fie-care cum îi mai este, spunându-i câte o vorbă bună.

Bolnavii o aşteptau cu toţii ca pe îngerul de pază, ca pe o zână la vederea căreia durerea se alină.

E un fapt, nu e o frază. Am auzit eu, cu urechile mele, pe-un bolnav, un om dela ţară, tânguindu-se, într'o dimineaţă când se cam întârziase. „De ce nu vine?, mai bine mă lipsesc de apă decât să n'O văd astăzi!".

Vorba aceasta spusă de un biet soldat holeric, ajunge ca să 'nţeleagă oricine ce era Ea pentru noi!

Doamna Constanţa Cantacuzino!

Câte vorbe aşi spune n'ar fi destule pentru ca să desvălue sufletul acestei române, destoinicia ei. Vitează şi energică ca un bărbat, bună şi miloasă ca o femeie, aceste calităţi contradictorii în aparenţă, se alternau la dumneaei cu uşurinţă, se complectau şi se armonizau.

A fost prima femeie română care a intrat în Bulgaria. Înfruntând ordinul formal prin care se oprea ca femeile să treacă Dunărea, a cerut o audienţă la Generalisimul Armatei şi-a spus curat că, orice-ar fi, ea trebuie să se ducă să îngrijească de bolnavi. Faţă de această voinţă hotărâtă, Generalisimul s'a închinat. A dat ordin s'o lase să treacă.

Şi s-a dus în fundul Bulgariei, la Orhania, cuibul holericilor. S'a dus c'un lazaret întreg după ea, doi medici, doi doctoranţi, un farmacist, trei infirmieri, un bucătar, un servitor şi un intendent. Avea două bărăci demontabile, vre-o 30 de paturi de bolnavi şi tot mobilierul ambelor bărăci; avea o farmacie mai complectă decât toate acele de pe la regimente, o bucătărie bine furnizată, toate şi toate, pe socoteala ei. Şi-a cheltuit venitul întreg pe doi ani de zile. În lazaretul ei, era trează cea dintâi şi cea din urmă se culca. Singura femeie între atâţia bărbaţi, unul nu crâcnia când ridica ea glasul. Îşi îmbrăca de dimineaţă şorţul alb care o acoperea întreagă, îngrijea de pregătirea bucatelor, şi când erau gata, le împărţea ea pe la bolnavi, venea la patul fiecăruia, îi cunoştea pe toţi pe nume, îi mângâia, îi îmbărbăta, îi certa ca o mamă.

Din Orhania, când s'au retras trupele, a plecat cea din urmă şi sosită în toată graba la Zimnicea, a înfiinţat din nou lazaretul ei şi s'a pus iar pe treabă neobosită şi admirabilă.

Convalescent, am fost transportat în lazaretul ei. Acolo am cunoscut'o şi amintirea îngrijirei pe care mi-a dat-o mi-a rămas în inimă şi'n suflet şi nimic nu o va şterge.

Sora Pucci!

Străină de neam şi de credinţă, italiană şi catolică, sora Pucci era superioară în ordinul „Saint Vincent de Paul". Sosise în Zimnicea cu surorile ei, măicuţe tinere de toate neamurile române, franceze, germane, italience ba chiar şi o bulgăroaică printre ele. Lângă bărăcile holericilor întinsese un cort mare de pânză în care stăteau toate îngrămădite, gata să dea orice ajutor li se cerea.

Rolul lor de căpetenie era pregătirea bucatelor, căci cu o singură bucătărie de campanie era greu de hrănit atâtea sute de bolnavi. Şi nu trebuie uitat că tot ce pregătea Sora Pucci era cumpărat din banii ei.

Eu i-am cerut odată un pahar cu vin. Mi-a dat o sticlă întreagă, pesmeţi şi ţigări pe de-asupra.

Cu astfel de pilde, uşor îşi poate închipui cineva cum a trecut, ca un curent electric fiorul acesta de abnegaţie şi de mărinimie în întreg personalul bărbătesc din lazaretul Zimnicea.

E drept că şi printre bărbaţi exemplul a venit de sus.

Regele nostru, nins de anii unei domnii glorioase, s'a coborât printre ostaşii lui bolnavi să-i vadă şi să-i mângâie. Principii Ferdinand şi Carol veneau în toate zilele, interesându-se de soarta fiecăruia 'n parte, şi eram peste 600. Oameni ca d-l Vladimir Ghika, nepotul unui Voevod român, a stat acolo nedeslipit de noi zi şi noapte, şi l'am văzut − cu ochii mei l'am văzut − alergând în jurul unei mese unde se adunase sanitari ca să mănânce, aducând bucatele dela bucătărie şi turnându-le să bea!!!

Şi după pildele acestea se îndrumau medicii toţi, dela şeful lazaretului până la cel din urmă doctorant, jertfindu-şi odihna şi sănătatea, muncind din toată inima, peste puterile lor, pentru a aduce puţină alinare acelor care sufereau.

Iată ce-am văzut eu la Zimnicea! Şi pentru aceasta, tot ce-am suferit s'a dus, s'a şters din amintirea mea − şi n'a rămas decât impresia lăsată de atâtea suflete de români milostivi − impresia unei sublime jertfe![37].

_____/////////_____

LA MUSILIEVO

După un repaoz mulţumitor, pornim la drum şi în capul şoselei, cercetaşii noştri ne aduc trei prizonieri bulgari. Unul dintre ei vorbeşte bine româneşte. Este zdrenţos şi are aparenţa mai mult a unui dezertor. La întrebările colonelului răspunde cu îndrăzneală şi soldaţii sunt revoltaţi de atitudinea puţin cuviincioasă a bulgarului, dar colonelul continuă a-l interoga cu acelaş calm şi un zâmbet binevoitor. Celălalt prizonier este un tânăr de 18 ani. Declară că s'a înrolat ca voluntar în războiul cu turcii şi a dezertat din armata bulgară de îndată ce a auzit că sunt trimişi să lupte cu sârbii. Câte şi trei sunt daţi în primire unor soldaţi, spre a-i escorta la Nicopoli. În patru ore de marş, am ajuns la Musilievo, unde trebuea să cantonăm. În sat, locuitorii sunt înspăimântaţi. Îi încredinţăm că nu le vom face nimic, că am venit doar ca să curmăm războiul şi să aducem pe soldaţi bulgari la căminurile lor. Nimeni nu vrea să creadă − femeile plâng, iar bărbaţii se fac roată în jurul soldaţilor noştri cari mai ştiu ceva bulgăreşte, ascultând îngrijoraţi ştirile de pe câmpul de război: sârbii au ajuns la Kustendil, grecii sunt în drum spre Sofia. Armatele bulgare au fost bătute pe rând...

Boje! Boje!..., răspund sătenii, clătinând din cap, cu gestul unor oameni desnădăjduiţi şi fără căpătâi.

− Voi aţi venit să ne luaţi robi, adaogă un moş gârbov, dus pe gânduri, în ale cărui priviri, uniforma noastră reînvia pare că triste vremuri de robie păgână.

I se răspunde că am venit să facem pace şi să le trimitem pe feciori pe la vetrele lor, dar asigurările soldaţilor noştri nu-l satisface, iar oamenii ne privesc îngânduraţi, nesiguri pe viaţa şi avutul lor.

După o noapte de neodihnă la Nicopoli şi o zi de marş până la Musilievo, aveam tot dreptul să ne aşteptăm la un cantonament şi un loc de odihnă mai mulţumitor. Oboseala ne ajungea pe măsură ce înaintam în câmpiile largi şi pustii din jurul nostru, şi în zadar încercam a scormoni fundul zării spre a da cu ochii de un semn de sat − besna era orbitoare. Brigada se târa leneş prin văile dealurilor cu sgomotul ei surd, distonant câte-odată de comanda ascuţită a vreunui ofiţer, „ia câte patru mă!”... şi numai când s'a zărit, răsărind de sub muchiile dealurilor, căscioarele din marginea satului, am prins îndemn; marşul avea spor şi brigada sporea cu paşi întinşi spre locul de odihnă, grăbită ca o fiară înfometată cu ochii pe pradă. Dar în oştire surprizele sunt inevitabile deşi chiar când atunci ele sunt neplăcute, fac amuzamentul trupei.

Abia sosiţi în Musilievo, în vreme ce bicicliştii companii umblau prin sat în căutarea tutunului şi a unui cantonament mai comod, ni se comunică ordinul prin care compania noastră este desemnată de avantposturi. Din sat, până la zona pe care trebue să se înşire lanţul de santinele, sunt cinci kilometri de marş. Ne credem extenuaţi şi totuşi am mai găsit destulă energie ca să suportăm o noapte de nesomn, aşa că am pornit spre ocuparea punctelor fixate, fără prea multă tăgadă.

Sosisem pe la nimezi la Musilievo şi mai socoteam pe degete: − avem încă 15 ore de avantposturi, alte 8 ore de marş până la cantonamentul următor, dar odată sosiţi în sat − „te ştii tu camarade care vei prosti miliţia!” şi în primul moment de parapon a trecut odată cu cea dintâi glumă care a sclipit în rândurile oamenilor.

− Zi prezent, care te reangajezi după campanie!…

Altele au urmat mai apoi şi următorul a luat locul necazului.

Cantonamentul la Musilievo, este o zi de griji, chiar pentru colonelul regimentului nostru. Chesoanele şi trăsurile de subsistenţă în graba cu care pornisem din Măgurele, nu putuse trece Dunărea, şi trupa era nemâncată. Îngrijat, colonelul dă ordin pentru cumpărarea tuturor pâinilor din sat şi a trei oi de fiecare companie, dar pâinile rechiziţionate nu ajungeau, şi cazanele nu sosiseră spre a se putea prepara o fertură. În ultimul moment se găseşte o soluţie: un ofiţer a fost trimis la Nicopoli să completeze numărul de pâini necesare, un altul să cumpere de la stânele din împrejurimi toată brânza disponibilă, aşa că trupa a putut fi îndestulată.

Cei din sat, au avut noroc de o hrană mai substanţială dar cei din avanposturi, au fost siliţi să se mulţumească numai cu cea ce li se dăduse dela companie aşa că şi din această pricină noaptea de la Musilievo, pentru cei din avanposturi nu ar fi fost de cât o noapte nefastă dacă ţiganii companiei, meşteri la „ciordeală” nu s'ar fi asvârlit într'un stol de gâşte, şi ca de obicei gâştele au salvat Capitolul!...

[37] C. Gane, *Amintirile unui fost coleric. Din însemnările unui voluntar de campanie*. Cu 30 de ilustraţii, după fotografiile scoase de d-l Jean de Prato, sublocot. D.R. şi de d-l doctorant Cociu, „Minerva”, Institut de Arte Grafice şi Editura, Bucureşti, 1914, pp 87-90, 151-155, 203-210.

La post, ceasurile trec anevoie. Nopțile sunt friguroase în Bulgaria şi soldații se strângeau spete la spete ca să se poată încălzi. Ni se părea o veşnicie până la ziuă. În sfârşit se aude sunând deşteptarea, urmată de larma obişnuită ce se produce în regiment, până la punerea lui în marş, ca un sălaş gata de drum..., răsuflăm, mai avem 7 ore de chin, până la cantonamentul următor. Pornim în marş după ultimele companii − formând astfel ariergarda brigăzei − cu tot praful ce se ridică pe urma a 10 mii de oameni în fața noastră. Se face ziuă şi la lumina dimineței oamenii noştri au figurile descompuse.

Drumul de parcurs este lung şi străbatem în lungul şoselei satul Debovo − un sat curat românesc − unde locuitorii ne întâmpină cu apă, cu ouă ferte şi turtă caldă.

Se dase ordine severe ca trupa să refuze darurile sătenilor din Debovo, totuşi copiii şi fetele reuşesc să se furişeze printre soldați, aducându-le pe sub zăvelci: pâine, ouă, poame…, un oftat, pornit din furca pieptului, pentru ai lor de cari nu mai ştiu… şi-o vorbă bună, spusă româneşte.

Din Debovo dăm într-un sat de pavlicheni, Asenovo, sat bogat şi bine îngrijit. Locuitorii din Asenovo sunt croați de prin Banat şi majoritatea lor vorbesc bine româneşte. Ajungem apoi la Mecica, satul bulgăresc care la 1877 a fost ocupat de grosul armatei române, şi în sfârşit ne îndreptăm spre Cuiloviți, un sat cu o poziționare minunată, aşezat pe culmile a trei dealuri care domină intrarea ce dă în şoseaua Griviței.

*

În drum ne soseşte un număr de peste două sute de prizonieri turci, cari cer comandantului nostru să fie trimişi în România. Turcii se plâng de răul tratament ce l-au avut în Bulgaria[38]. Mulți din ei au studii superioare în străinătate şi ne spun că în timpul şederii lor în Bulgaria, deşi prizonieri de război, au fost utilizați la munca câmpului şi puşi la corvezile cele mai grele. Pe figurile lor înnegrite de vânt şi de suferințe se disting trăsăturile unor firi nobile. În mijlocul nostru prind la vorbă: o arie de chantant fredonată lângă vatra bulgarului pe care păsie vre-o câteva gâteje de lemne verzi, le reaminteşte Parisul cu tot sbuciumul lui de viață şi lumină.

În aşteptarea ordinelor, colonelul îi încartirează la primăria satului. Turcii simțindu-se la adăpost de urgia populației bulgare, povestesc scene din luptele ce le-au avut în Tracia, stăruind asupra cruzimii şi sălbăticiilor la cari s'au dedat armatele bulgare.

După câteva ore, colonelul nostru reapare în mijlocul prizonierilor turci, cărora le comunică un ordin, în baza căruia sunt liberi să intre în România, dar sub escorta soldaților noştri. Prizonierii isbucnesc în urale: „Vive la Roumanie". Sunt puşi apoi pe două rânduri şi conduşi de soldații noştri până la graniță.

PRINTRE BULGARI

Musilievo, Mecica şi Cuiloviți sunt cele trei sate bulgăreşti din drumul nostru către Plevna, cari îmi sgândără curiozitatea şi dorința de a le cunoaşte: să mă apropii de săteanul bulgar, să-i văd strălucita lui concepție despre sat şi organizația socială, în sfârşit să-i văd mult cântata lui gospodărie. Am făcut-o şi m'am putut încredința că acel sătean al Bulgariei moderne, nu există − cel puțin în drumurile bătute de noi −, că totul este numai o născocire care trăieşte în imaginația noastră[39].

În deobşte săteanul bulgar este cu desăvârşire arierat atât ca mijloace pentru cultura pământului cât şi cele pentru punerea lui în valoare.

În satele bulgare nu se pomenesc maşini de treerat sau pluguri de fer. Grâul se treera la arie, iar pământul se ara cu pluguri de lemn. Vechile arii, pe cari veteranii noştri le-au găsit în Plevna − la doi kilometri departe de parcul Scobeleff şi la moara din valea Opanezului − 1 klm. de gara Plevna − sunt şi azi în funcțiune, cu stejarul la mijloc şi moațele de cai cari bătătoresc grâul sub copită.

Bulgarul are pământ şi este bine înstărit, şi are pământ atât de mult, în cât nu are ce face cu el. Ca să merg din marginea satului Musilievo până la lanțul de santinele, am trecut printr'un lan de ciulini, întins de vre-o trei kilometri, cu ciulini înalți de-mi treceau de brâu. Ca să trec de la Opanez spre fabrica de ciment, pe malul

---

[38] Pe când trupa se afla în satul Kara-Hassan, „pe hartă Alexandrovo", scriitorului şi publicistului H.G. Lecca i se plâng atât turcii, aflați în majoritate, cât şi bulgarii; primii „asupriți pân-la barbarie, cu geamia dărâmată de furia bulgarilor, când s-a declarat război, şi cari *ne rugau în genunchi să-i scăpăm de măcel, luându-i cu noi, în țară* (subl.n.)", iar „bulgarii, mai şarlatani ca oriunde, încărcând fără ruşine pretențiile băneşti şi reclamând pentru ce nu li se luase" – H.G. Lecca, *op. cit.*, p. 86; o relatare din partea unui ofițer român certifică şi ea faptul că „Populația mahomedană era entusiasmată de intrarea trupelor noastre şi ieşea înaintea soldaților cu strigăte de bucurie. Bărbații aruncau fesurile în sus" – Rep. /I. Irimescu-Cândeşti/, *Ce povesteşte un ofițer. Pe pământ străin*.-Cum au fost primite trupele.-Turcii şi bulgarii.-Românii din Bulgaria.-Maneaua.-Mă cărăulă!-Proclamația generalului Culcer.-Avântul soldaților noştri, în „Universul", XXXI, nr. 188, 11 iulie 1913, p. 1.

[39] Totuşi, potrivit relatărilor, „la cald", ale amintitului ofițer („un rezervist"), în arealul ocupat de regimentul său, „Condițiunile economice ale acestei regiuni sunt destul de bune. Fiecare locuitor are o casă igienică, o vacă, doui boi, doui cai, păsări etc. Atențiunea îți este atrasă de întinsele grădini de fructe şi de zarzavaturi, pe care le cultivă locuitorii. Duc însă lipsă grozavă de apă. Câte o băltoacă adâncă de o palmă şi jumătate serveşte să se sclade porcii, vitele şi oamenii la un loc; ba, uneori, din aceeaşi băltoacă se aprovizionează cu apă de băut. Administrație comunală aproape nu există. Primarii sunt venali şi, în timpul din urmă mai ales, «şi-au făcut de cap», cum se zice.

Populațiunea e compusă în majoritate din turci, restul bulgari şi români" – *Ibidem.*

drept al Vidului, trebuea să traversez un câmp acoperit numai cu boschete de ciulini. Cât prinzi cu ochii dela podul Vidului spre satele Mitropolia şi Iasin, este numai bărăgan nedesţelenit şi pe cari cresc ciulinii.

Întreb pe morar, al cui este ţinutul ăsta? Şi bulgarul dă din umeri. Întreb pe fruntaşul satului, „al cui este pustiul ăsta omule?", „al comunei", răspunde el cu îngâmfare. „La voi ţăranii n'au pământ", adaogă apoi privind pierziş.

Fruntaşul satului, este tipul cel mai interesant: îndrăzneţ până la obrăznicie, lipsit de bun simţ, vorbeşte şi de ce nu ştie, încăpăţânat − adevărat catâr −, de altfel măgarul este animalul în favoare prin toată Bulgaria. Pe străzile Plevnei, copiii învaţă călăria pe măgari cu cozile gătite în panglicuţe, iar în zilele de târg, săteanul cu soţia şi copiii vin la Plevna călări pe măgari.

Fruntaşul satului, zic, este tipul lui „bai Ganio"[40]. Foarte lăudăros şi îngâmfat, povesteşte fără miez de te plictiseşti: „Zi ca el şi laudă-l, dacă vrei să-l bagi în pungă" − îmi spunea într'o zi moş Gheorghe, cârciumarul din Samovit, un transilvănean pişicher de pe lângă Braşov, care a făcut „bune părăluţe la nătângii ăştia".

− Cum o duci cu ei, moş Gheorghe?

− Iacă bine, că m-am învăţat cu ei.

− Faci ceva treabă cu ei, fiindcă sunt sgârciţi?

– Îs proşti rău, măi frache, numa dacă ştii să-i iei, c'apăi te sui în spinarea lor. Eu mi-s mai tare în satul meu şi vin la mine toate celea, ca la fântâna de leac. Zi ca el, chiar de-o păgubi, c'apoi îl pui şi la jug să are, de prost ce-i.

Stau de vorbă cu notarul din comuna Asenova, un tip iabraş, ce nu pare a fi bulgar. Ştie binişor româneşte şi pe câte îmi spune, este mai mult o corcitură de bulgar macedonean cu bulgar sadea… E roşcovan, vioi, palavragiu, arţăgos ca toţi macedonenii…, şi negru la suflet. Din vorbă, după port, se vede că este surtucarul satului. Nu are de cât dispreţ şi cuvinte grele pentru săteanul bulgar, care, după concepţia lui este „o vită".

„Săteanul bulgar nu are nevoie de libertate, că este prost şi nu are ce face cu ele".

Pare indignat de faptul că soldaţii bulgari s'au predat nouă la Ferdinandovo.

− Lasă că le arătăm noi…, mama şi Dumnezeul lor de vite… Să plecaţi voi, că am să-i chem eu la socoteală…

− Dar cum vrei d-ta să nu se predea, îl întrerup eu, dacă timp de 11 luni, oameni nu şi-au văzut casa şi o duc în cea mai mare mizerie?

− Ce mizerie, ce mizerie? Mănâncă el acasă ce i-a dat statul în războiu?… Să moară acolo, d'aia l-a trimes guvernul. Ştie el ceva?… Auzi, a suferit!… Să sufere…, Dumnezeul mamei lui că d'aia este soldat. Eu n'am fost la Ceatalgea? Nu i-am văzut?… Mâncaţi, odihniţi, băuţi se gândeau toată ziua la muieri… D-zeu mamii lui de vită. Dar lasă, că o să plecaţi voi, o să-i scoatem pe toţi la marginea satului şi să-i radem cu mitraliera.

Notarul se aprinsese, avea ochii injectaţi şi înjură de se stingea.

Îl întreb:

− Câţi din sat au murit în războiul ăsta?

− De! Ne-a murit vre-o 15, răspunde el după un moment de gândire.

− Apoi nu este păcat? Când mai puneţi la loc braţele astea?…

− Da muerile ce grije au?… I-a murit bărbatul, altul, că d'aia este femee. Auzi d-ta, parcă are altă grije?…

Şi notarul spumegă de mânie, în timp ce soldaţii noştri escortează o nouă serie de prizonieri. Sunt murdari, sdrenţuiţi şi năuci de parcă sunt de pe altă lume. Aduşi în faţa colonelului nostru, spre a li se da biletele de liberă trecere, satul se adună în jurul lor. Unul din ei dă busna prin lanţul de santinele…, îşi văzuse în mulţime soţia şi copiii. Este răzbit de lacrimi, îşi strânge copiii la piept, se caută la piept şi scoate într'o

[40] În timpul campaniei, acest arhetip a fost caricaturizat, în tonuri de simpatie şarjată, inclusiv în versuri; de pildă: Bain Ganciu, vrând s'arate/ Că e tare şi puternic,/ A plecat la bătălie/ Cu vitejii săi copii,/ Dar în loc de de puşti solide/ Şi de tunuri ghintuite/ A luat doar arbagică,/ Praz, cartofi şi gulii. //Când s'ajungă la cetate/ Şi să'i dea grozav asalturi,/ Prazul verde prin minune, /Dintr'o dată s'a muiat, /Arbagicul şi gulia/ Au luat-o scurt la fugă/ Şi sărmanul Bain Ganciu/ A rămas urât plouat.// A plecat cu jale nasul/ Spre batista'i prăzulie/ A suflat în ea cu jale, /Amărât şi'ngrijorat/ Şi luându-şi tălpăşiţa/ Cătră casa'i mohorâtă/ S'a făcut de râsul lumei/ Cum de drept a meritat – xxx Păţania lui Bain Ganciu, în „Silistra", I, nr. 4, 12 iulie 1913, p. 1. („Organ independent", această efemeridă – cu articole nesemnate – a apărut la Bucureşti în perioada 6-12 iulie 1913.)

hârtie ruptă, murdară, nişte zaharicale − topite în sudoare şi căldura sânului − pe care le dă copiilor. Scena este emoţionantă, bulgarul îşi desmeardă copii din priviri, fiindcă l-a înecat plânsul şi nu mai poate spune nici-o vorbă.

− Eşti din satul ăsta?…, îl întreabă colonelul.

− Nisman Vlaschi, răspunde soldatul.

Un camarad de al său care ştie româneşte, spune colonelului că este chiar din Cuiloviţi şi colonelul îl lasă liber să se ducă acasă.

La Cuiloviţi, poţi să vezi pe adevăratul bulgar cu gospodăria, obiceiul şi portul lui. Nu găseşti o figură simpatică, toţi sunt asimetrici, cu privirile întunecate, iar femeile sunt mici de statură, cu picioarele scurte, poartă un fel de fote roşii, lungă în faţă şi scurtă în spate, de două palme în jos de mijloc.

LA PLEVNA

Văzusem satele bulgăreşti cu viaţa lor dezolantă, aşteptam să văd Plevna, cel de-al patrulea oraş al bulgarilor, să pot cunoaşte la ce se reduce civilizaţia în Bulgaria − acea Japonie a Europei −, statul modern dat ca pildă europenilor.

Invazia trupelor noastre în Bulgaria, executată aşa de repede pe cât de îndrăzneţ, a fost trăznitoare pentru populaţia bulgară, ca un uragan ce se dezlănţue pe toate drumurile, te prinde, şi din vârtejul lui nu te mai poţi desprinde. Pe unde intram, surprindeam oameni cu bagajele strânse şi gata de plecare. Puţini cari mai reuşeau să fugă înaintea sosirei noastre, erau siliţi să se înapoieze a doua zi, fiindcă ori în ce parte se îndreptau, se loveau de oştire românească.

Cu două zile înainte de ocuparea Plevnei, o parte a trupelor se revărsase pe la Corabia, aşa că în tot locul, vestea invaziei, se lăţise cu iuţeala fulgerului. Ca să liniştească spiritele, autorităţile bulgare se văzuseră silite să anunţe şi să asigure populaţia că Plevna va fi scutită de vizita oştirilor române. Dar exact în momentul când proclamaţia prefecturei se anunţă în oraş prin bătăi de tobă, pe strada principală a Plevnei, apare un călăraş din patrula noastră de cercetaşi. Locuitorii se fac roată în jurul cavaleristului. Un ceasornicar evreu, dezertor de vre-o 10 ani din armata română, care se aşezase în Bulgaria, se apropie de soldat şi îl întreabă:

− Ce cauţi d-ta pe aici?

− Am pierdut drumul, am rătăcit… Unde mă găsesc eu aici?…, întreabă prefăcut soldatul.

− La Plevna…, îi răspund bulgarii batjocoritor şi făcând haz de păţania soldatului.

La un interval, numai de câteva minute, apare un alt călăreţ, de pe-o altă stradă a oraşului…, rătăcit şi el. Altul nou şi în sfârşit vre-o şapte călăreţi, rătăciţi în Plevna, care se strâng într-un grup pe strada principală.

Toată Plevna face haz şi vorbeşte numai de cazul celor şapte călăreţi români cari s'au rătăcit. Curioşii fac roată în jurul soldaţilor ş-i privesc cu dispreţ, când din spre partea opusă apare de după culmea dealurilor, ca un stol negru, pâlcul cavaleriei noastre ce înaintează „marş-marş" spre a pune stăpânire pe Plevna.

A fost un moment de zăpăceală pentru tot oraşul. Femeile şi fetele fug şi se închid în casă. Bărbaţii în cap cu autorităţile locale se strâng în piaţa oraşului, încercând o protestare sau ameninţând. Comandantul regimentului se vede atunci silit să comande descălecarea, soldaţii încarcă armele şi cât ai clipi piaţa este goală, oraşul devine pustiu.

Câteva ore de-arândul, până la sosirea brigăzei noastre de infanterie, oraşul este patrulat. Se iau măsuri energice pentru evitarea vre-unei ciocniri cu populaţia şi numai la sosirea infanteriei, locuitorii încep să se trezească − cei şapte călăreţi rătăciţi, fuseseră cercetaşii unei brigăzi de infanterie.

*

Pe la 10 dimineaţa, avangarda infanteriei noastre intrase în oraş. Departe, de pe dealurile Griviţei scobora grosul coloanelor brigăzei, strecurându-se prin potecele şerpuitoare ale văilor, în mersul molatec al unui şarpe înfiorător, cu ochii la pândă. A fost pentru populaţia oraşului o adevărată teroare. Toţi au început să strângă şi să ascundă în pivniţe tot ce aveau mai de preţ prin case. Prăvăliile erau toate închise, străzile complecatmente pustii, numai prin mahalale, populaţia săracă eşise pe la ferestrele caselor privind cu ochii mari, defilarea trupelor. A trebuit vre-o patru zile, ca locuitorii să'şi poată reveni din forfota şi zăpăceala primului moment din ziua ocupărei oraşului. După o săptămână de trecere, oraşul îşi reluase viaţa lui obişnuită. Bulgarii se obişnuiseră cu armata de ocupaţie; felul blând şi apropiat al soldatului, vorba lui ce

scântează de glume, râsul lui cald şi atrăgător, firea lui sveltă şi chipeşă, avusese darul de-a ciupi de inimă până şi pe cei mai morocănoşi bulgari[41].

_____/////////_____

Azi e zi de sărbătoare/ Sărbătoare foarte mare,/ Ziua de 5 Iulie/ Va rămâne pomenire/ Scris cu litere cereşti, în analele româneşti.// Căci în astă zi frumoasă,/ Armata cea românească,/ Pe şlepuri mari s'a îmbarcat/ În Bulgaria a intrat/ Arborând sfântul Drapel,/ În Rahova orăşel.// Scopul intrării noastre este,/ Creştinismul să salveze/ Creştinismul din Balcani,/ Înconjurat de duşmani, /Care se ceartă pentru pradă,/ Ce a scos din altă ghiară.// Duşmanii nu sunt streini,/ Şi sunt fraţi de ai lor creştini/ Acum între ei se bat,/ Ei frăţeşte au luptat,/ Ne ştiind care se înghită,/ Bucata de la turci răpită.// Trebue să intervie/ Unul mai de omenie,/ Acel unul a fost românii/ Să liniştească nebunii,/ Căci alt fel nu se mai poate/ Se bate frate cu frate.// Acest moment e bun venit,/ Bulgarii nu au de gând/ Ca să dea românilor,/ Graniţa ce ei o cer/ Au refuzat ei odată,/ Chiar Silistra cea săracă.// Acum să vedem ce zic,/ Când vom lua până în Balcic,/ Vom lua fără voia lor/ Al Dobrogei cadrilater,/ Căci românul este blând/ Blând la suflet şi la trup,/ Dar vai de cel ce ar cuteza/ Să-l atingă cu ceva.// Când mobilizarea a sunat/ Cu toţii în grabă am plecat/ Unii au rămas plângând,/ Alţii au plecat cântând:/ Rămânând în urma lor,/ Soţii, copii, fraţi şi surori.// Când se vesteşte mobilizarea,/ Ei strigau în gura mare,/ Ura, Ura, Ura,/ Trăiască România!/ Şi vom lupta tot mereu,/ Sperând tot în Dumnezeu.// Pe duşmani a-i învinge/ Căci ne comandă un Prince,/ Şi cu toţii să alergăm,/ Cu viaţa să-l apărăm/ Dumnezeu să ne ajute,/ Iar noi ne mai facem o cruce.// Spre Balcani înaintăm,/ Pe bulgari să-i sugrumăm/ Şi prin ploi am mers întins,/ Căci românul e ne-învins/ Să dăm pildă la stricaţi,/ Ce-i românul din Carpaţi.// Căci în vinele lor curge,/ Tot latinescul lor sânge/ Şi vor ţara să ş'o vadă,/ Cât mai mare la o laltă;/ Iar pe suveranul lor/ Încoronat împerator[42].

_____/////////_____

Mândri ostaşi ai României/ Ţărei noastre de vecie/ Hai cu toţi să ne luptăm,/ Pe bulgari să-i sugrumăm,/ Genii noştri şi flotila/ Şeapte ceasuri au făcut,/ Şi iute a construit,/ Două poduri mari pe vasă/ Să treacă armata noastră,/ Podurile le-au făcut,/ Armata toată a trecut,/ Pe pământul bulgăresc/ Drag mi-ar fi să mai trăesc,/ Să-mi împlinesc dorinţa mea/ Să-mi răpui Bulgaria,/ Înainte măi băieţi/ Sub drapelul meu măreţ./ Sari tu Corpul I-iu Armată,/ Să luăm Bulgaria toată,/ Ia mai sari şi Corpul doi/ Să băgăm fiori în ei,/ Ia mai sari şi Corpul trei/ Să vedem ce mai vrea ei,/ Noi am năvălit odată/ Bulgaria am coprins-o toată./ Bulgaria şi-a lor Sofie,/ O făcusem Românie./ Noi am dus-o vai de noi,/ Prin chinuri şi prin nevoi/ Ba mâncaţi, ba nemâncaţi,/ De sete greu însetaţi./ Şi mergeam până căderam,/ Prin şanţuri ne odihneam/ Apoi o luam la picior,/ După steagul Tricolor./ Din noi când se îmbolnăvea,/ La spital îi transporta,/ Doctorii în var îi băga/ Alt ceva nu mai ştia,/ Unii soldaţi leşina,/ Şi alţii iute murea/ Îi lua şi îi transporta./ Şi la groapă îi ducea/ Câte şaizeci îi băga,/ Într'o groapă-i grămădea/ Şi gaz peste ei turna,/ Şi pe urmă foc le da./ Şi într'o zi s'a întâmplat,/ Că în groapă a băgat/ Pe un nenorocit soldat,/ Nu mort... era leşinat/ Şi el când s'a deşteptat,/ De foc era înconjurat/ Şi el cu glas striga tare,/ Scăpaţi-mă de la moarte,/ Doctorii zic nu se poate/ El atunci striga mai tare,/ Sculându-se în picioare./ Tată! Rege! Scapă-mă!/ Că mă arde flacăra,/ Mamă, Regină, îndurată,/ Vin de mă scapă din groapă./ Focul pe el l'a coprins/ Şi a murit de foc învins./ Medicamente n'avea, n'avea nu întrebuinţa/ Numai în var îi băga, în var numai bolovani/ Era plin munţii Balcani./ Ei zic, că eu cuget prost,/ Dar eu acolo am fost/ Am văzut ce s'a făcut,/ Toate cum s'a petrecut,/ Doctorii nu-i

---

[41] N. Popescu-Duţu, *În sborul şoimilor*. Note şi impresii din campanie, Tipografia „Cultura", Bucureşti, 1914, pp. 37-54.

[42] *Trecerea Dunărei* /poezie/, în Gh.M. Bălăşoiu, *Răsboiul Româno-Bulgar* compus în poesii de… din Drăgăşani, Fost sergent secretar în regimentul 14 artilerie contingentul 1910, Tip. Adămoiu & Ionescu, Drăgăşani, 1914, pp. 13-15.

În vara anului 1913, simţămintele soldaţilor-ţărani se regăsesc şi în sute şi sute de poezii (unele trimise redacţiilor ziarelor din Ţară, care le-au făcut publice; altele, publicate în mici volume de sine stătătoare): „Pe câmpiile Bulgariei ei au cântat poezii pe care atuncea le făceau, sub impresia momentului. Pe unele le-am putut culege, altele însă mi-au scăpat. *Versurile acestea vor forma un capitol interesant din istoria anului 1913* (subl.n.)" – V. Savel, *Versurile osataşilor noştri*, în „Minerva", V, nr. 1.713, 21 septembrie 1913, p. 1. Făcând referire la versurile sergentului Panaite Nica, intitulate *Scrisoare din Bulgaria*, respectivul publicist sesizează că „dacă n'ar fi scrise de el, am putea spune cu cea mai mare siguranţă că aparţin lui Coşbuc": *Nu te-am mai văzut măicuţă/ De-o jumătate de an,/ Şi îţi scriu că poate mâine/ Oi rămâne prin Balcan./ Pe la noi, e greu, e cald/ Jale'n sate şi pustiu./ Ne-am deprins, nu-ţi pasă, mâine/ De eşti mort, or de eşti viu./ Ana cum o duce, maică?/ A mai dat ea pe la voi?/ O! Sărută-i pentru mine/ Ochişorii amândoi./ Şi-a ţinut ea vorba noastră?/ Pe la horă a jucat?/ Maică'n cort visai as'noapte,/ Ana că s'a măritat./ Noi spre Sofia ne batem/ De muscali ne-am despărţit/ Împăratul lor şi Domnul/ Pe de-a rând ne-au mulţumit./ De'om răsbi 'n Sofia maică/ Două slove iar îţi scriu/ De-oi muri, tu prin gazete/ Ţi-i găsi viteazul fiu./ De-am cuprinde şi Sofia!/ Ah: eu sunt maică la drapel,/ Şease inşi îi facem gardă,/ Puşi de domnul colonel./ Şi'n drapel tot trag bulgarii/ Ah! Trăsni-ar Dumnezeu/ Moartea bate aici din aripi,/ Oi găsi-o 'n şanţ şi eu./ Tu să nu'ţi jeleşti băiatul,/ Maică, de mă prăpădesc,/ Am fost vrednic să mă aleagă/ Steagul ţărei să'l păzesc./ Tu atât să'mi porţi de grijă,/ Grija sufletului meu,/ Să'mi citească taica Popa/ Ca să hodihnesc şi eu./ Anei maică să'i laşi darul,/ Salba mea de gălbiori/ Şi de-a fi şi măritată/ S'o săruţi pe obrăjiori*.

Al D-voastră fiu,
PANAITE NICA
Sergent, Regim. 11 Roşiori, Esc. I.

căuta,/ Nici ca la câini se uita/ La sărmanii bieți soldați,/ De dureri înconjurați./ Soldații când se îmbolnăvea/ Şi la spital îi ducea,/ Cu siguranță murea/ Nici unul îndărăt venea,/ Holeră zicea avea,/ Şi holera ei le-o da/ Pâine stricată le da,/ Carne tot asemenea/ Apă nu găsea să bea./ Şi ei tot mereu răbda,/ Inima în ei se frigea/ Îi alerga până cădea,/ Şi atunci se îmbolnăvea./ Şi nimini nu observa./ Şi noi multe am pățit/ Dar gândul ne-am împlinit,/ În România am venit./ Moșie am câștigat,/ S-o ia tot ciocoi din sat?/ Roata apoi se învârtește,/ Lumea cam pe rând trăește/ Trebue să ni se dea,/ Pământ de la Dobrogea./ Din Dobrogea din Balcic,/ Alt ceva nu cer nimic,/ Noi n'am vrea ca să ne poarte/ Ca pe cei de la șeapte-șeapte,/ S'a dus și s'a transportat/ Şi pământ nu le-a mai dat,/ Dar cu vorba i-a purtat[43].

The campaign in Bulgaria (1913).
Feedback and impressions of Romanian participants

Abstract

Some officers and petty officer participants at the Romanian military campaign in Bulgaria – in the Second Balkan War – published their impressions (in the form of daily notes, campaign diaries, memoirs) in 1913, and in 1914. From them it results, among others, relevant observations on Bulgarian villages appearance, on relations with the local population, on the degree of modernization of the area, patriotic feelings of the Bulgarian peasants.

Cuvinte-cheie: al Doilea Război Balcanic, memorialistică, armată, istorie militară, mentalități

[43] *Bărbăția armatei române* /poezie/, în Gh.M. Bălăşoiu, *op. cit.*, p. 22-25.

MISIUNEA MEDICALĂ ROMÂNĂ PE FRONTUL SÂRBESC ÎN ANUL 1915

Drd. Leontin STOICA*
Drd. Bogdan ŞTEFĂNESCU

Agresiunea împotriva Serbiei din primul război mondial a fost premeditată şi pregătită cu mult timp înainte, Austro-Ungaria fiind încurajată de aliata sa, Germania. Atentatul de la Sarajevo din 28 iunie/11 iulie 1914 contra arhiducelui Franz Ferdinand n-a constituit decât un pretext al agresiunii, astfel că, la 15/28 iulie 1914, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei[1].

La începutul războiului, Serbia se afla într-o postură foarte primejdioasă atât din punct de vedere militar, cât şi politic. Cu toate că guvernul a sperat să evite un conflict, acest stat, care avea 4,5 milioane de locuitori, s-a trezit luptând cu un imperiu însumând 50 de milioane de locuitori. Sârbii aveau aliaţi puternici, dar aceştia erau foarte departe şi preocupaţi în primul rând de apărarea propriilor lor frontiere împotriva atacurilor germane, neavând trupe sau arme de rezervă pe care să le poată trimite în Serbia. Astfel că, în general, toată lumea se aştepta ca armata habsburgică să obţină o victorie rapidă şi uşoară, dar primele succese au fost realizate de sârbi. Armata acestora a reuşit să respingă două atacuri în 1914, ba chiar să continue ofensiva şi să pătrundă pe teritoriul habsburgic. Înaintarea ruşilor în Galiţia a forţat monarhia să transfere o parte din trupe în zona aceasta. În plus, soldaţii sârbi dobândiseră experienţă în timpul războaielor balcanice şi erau foarte eficienţi în luptă. La începutul lui decembrie 1914 s-a produs însă o răsturnare de situaţie, Belgradul fiind ocupat. Mai apoi sârbii au reputat o victorie majoră de-a lungul cursului Kolubarei şi au recucerit capitala la mijlocul lunii decembrie. Pierderile lor erau extrem de mari. Guvernul nu dispunea de nicio posibilitate de a înlocui oameni sau de a obţine mai mult echipament militar. Pe lângă aceste pierderi imense suferite de armată pe câmpul de luptă, o gravă epidemie de tifos exantematic a afectat ţara[2].

După izbucnirea războiului România şi-a declarat neutralitatea. Vestea că epidemia de tifos exantematic făcea ravagii în Serbia s-a extins cu repeziciune. Ministerul a luat decizia ca în anul 1915 să trimită o comisie de medici pentru a se informa asupra epidemiei de tifos exantematic şi să studieze măsurile adoptate pentru combaterea ei. Această comisie a fost formată din profesor doctor Ioan Cantacuzino, doctor Ciucă Mihail şi căpitanul Suhăţeanu Constantin. Cei trei membri ai comisiei aveau experienţă în tratarea epidemiilor, toţi implicându-se în Campania din 1913, în combaterea epidemiei de holeră.

Dintre toţi, doctorul Ioan Cantacuzino era cel mai experimentat şi cu un renume pe măsură în lumea medicală, construit în ani de muncă şi cercetare. S-a născut în 1863 în Bucureşti. A fost fiul lui Ion Cantacuzino şi al Mariei Cantacuzino[3].

Studiile universitare şi le-a început la Paris, la Facultatea de litere şi drept, pe care le-a şi terminat. Influenţat de filozofia materialistă, Ioan Cantacuzino a fost atras spre ştiinţele naturale şi urmează facultăţile de ştiinţe şi medicină. În timpul în care a lucrat la Staţiunea zoologică de la Roscoff, Ioan Cantacuzino a cunoscut pe marele embriolog rus Alexandru Kovalevski, care-l prezintă prietenului său Ilia Ilici Mecinikov.

În 1892 a lucrat ca asistent în laboratorul acestuia, la Institutul „Pasteur”[4]. În 1902 a ocupat Catedra de medicină experimentală la Facultatea de Medicină din Bucureşti, la care a funcţionat până la moartea sa, în 1934. Aici a organizat un laborator de medicină experimentală în care îşi continuă cercetările sale începute la Paris. Acest laborator a fost germenul viitorului grandios Institut de seruri şi vaccinuri creat în 1921, care azi îi poartă numele[5].

În 1913, în plin război balcanic, Ioan Cantacuzino şi elevii săi – Constantin Ionescu-Mihăieşti, Alexandru Slătineanu, Mihai Ciucă, Constantin Popescu-Azuga, Alexandru Ciucă, Ion Gheorghiu – au realizat o experienţă epidemiologică unică în lume: vaccinarea antiholerică în plin focar de boală. Reuşita, tradusă prin salvarea României de la o epidemie pustiitoare, a uimit lumea ştiinţifică, deoarece mari savanţi imunologi din acel moment (E. Behring, E. Roux, A. Bezredka) s-au opus ideii, socotind că aplicarea vaccinului în plin focar epidemic va *„sensibiliza*” organismele şi va produce contrariul scontat: o *„explozie”* a epidemiei. În realitate a fost o mare victorie a intuiţiei cantacuziniste[6]. O asemenea capacitate medicală nu

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] *** *România în primul război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1979, p.21 .

[2] Barbara Jelovich, *Istoria balcanilor, Secolul al XX-lea*, vol. II, Institutul European, 2000, p.111.

[3] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti (în continuare C.S.P.A.M.I. Piteşti), fond *Direcţia Cadre şi Învăţământ, Registrul foi matricole-ofiţeri medici rezervă*, vol. II, f.31.

[4] V. L. Bologa, dr. B. Duţescu, *Istoria medicinei*, Editura Medicală, Bucureşti, 1963, p.235.

[5] *Ibidem*, p.236.

[6] Radu Iftimovici, *Istoria medicinei*, Bucureşti, 1995, p.285.

putea să nu participe la dezvoltarea medicinei militare româneşti, ca ofiţer de rezervă, avansând până la gradul de general de brigadă[7].

Tot ca ofiţer rezervist a participat şi Mihail Ciucă, născut la 18.08.1883, în Săveni, judeţul Dorohoi, fiind fiul lui Platon şi al Elenei. A luat parte în Campania din Bulgaria, în fruntea unui laborator volant, serviciul de epidemii al Corpului IV Armată, iar spre sfârşitul campaniei, ca şef al laboratorului Lazaretului din Zimnicea. A participat pe frontul primului război mondial ca şef al Serviciului de Contagioşi nr.1 şi 2 în cadrul Laboratorului de prepararea serurilor şi vaccinurilor, având gradele de maior şi locotenent-colonel[8].

În perioada interbelică, între 1928 şi 1938, a condus lupta pe plan mondial împotriva malariei. S-a aflat în fruntea unor expediţii multinaţionale – girate de Comitetul de igienă al Societăţii Naţiunilor, care au studiat în Africa, Asia (China, India, Vietnam, Indonezia), U.S.A., Europa Răsăriteană şi Rusia, o problematică complexă legată de cea mai răspândită parazitoză a omului (în 1920, cca 20% din populaţia globului purta în sânge hematozoarul palustru). Mihai Ciucă a iniţiat învăţământul de specialitate la Universitatea din Singapore. A condus activitatea care s-a soldat cu eradicarea malariei în România. Pentru această activitate a fost distins cu marele premiu „Darling" al O.M.S. (1966)[9].

Dintre cei trei, singurul ofiţer activ a fost Suhăţeanu Constantin. S-a născut la 30.09.1885, în Chişinău, fiind fiul lui Constantin şi al Eufrosinei[10]. A fost elev al Institutului Sanitar Militar între 1904-1908. La 01.07.1918 a fost repartizat cu gradul de sublocotenent la Regimentul 3 Călăraşi. Până la Campania din Bulgaria, din 1913, a activat la Compania Pompieri Bucureşti, Spitalul Militar Ploieşti, Regimentul 6 Artilerie, Regimentul Pionieri Cetate, cu gradele de locotenent şi căpitan. În perioada 01.09.1913-01.04.1916 a fost încadrat la Spitalul Militar „Regina Elisabeta"[11]. Pe 03.09.1916 a fost detaşat cu laboratorul volant de bacteriologie la Direcţia Generală a Serviciului Sanitar pentru combaterea holerei în judeţul Ialomiţa. Datorită calităţilor sale de bun medic şi pentru devotamentul de care a dat dovadă în combaterea epidemiei a fost decorat cu medaliile: „Bărbăţie şi Credinţă", cls.I, „Meritul Sanitar", cls.I şi „Avântul Ţării"[12].

În timpul primului război mondial şi-a făcut pe deplin datoria, experienţa sa acumulată în misiunile din Bulgaria şi Serbia în combaterea epidemiilor spunându-şi cuvântul. Pe parcursul războiului a activat la Spitalul de Campanie nr.2 al Crucii Roşii, Regimentul 69/77 Infanterie din cadrul Diviziei 14 Infanterie, Spitalul 3 Contagioşi, Spitalul Militar Chişinău, cu gradul de maior[13].

Şeful Serviciului sanitar al Diviziei 14 Infanterie, colonel Popovici, făcea următoarea apreciere: *„medicul maior a sosit în corp la 1 martie 1917, când tifosul exantematic era pretutindeni; a doua zi după sosire l-am văzut trecând din infirmerie în infirmerie – căci erau numai 16 şi cu un curaj desăvârşit în combaterea ei, am reuşit să avem un număr cu totul redus de bolnavi*"[14].

La 01.12.1919 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, iar din decembrie 1919 până la 25.05.1920 a fost trimis în Franţa pentru a studia bacteriologia. Reîntorcându-se în acest scop, la 1 iulie 1920, pentru a-şi termina studiile începute *„a urmat regulat cursurile la Spitalul Claude Bernard, obţinând de la profesorul Teissier, medic al acestui spital şi profesor al bolilor contagioase la Facultatea de Medicină din Paris, aprecieri elogioase în care acel iminent profesor laudă „cunoştinţele întinse" şi „înalta competenţă profesională*" a medicului[15].

În 1934 a fost însărcinat cu conducerea echipelor de combaterea epidemiei de tifos exantematic în Basarabia, iar în data de 31.03.1938, pe deplin meritat a fost avansat la gradul de general de brigadă.

Aceste CV-uri i-au recomandat ca fiind persoanele potrivite pentru îndeplinirea dificilei misiuni în ţara vecină, răvăşită de un război catastrofal. Misiunea asupra căreia aveau să raporteze la întoarcere după cum urmează:

„Rezoluţie Ministerială[16]
8/5/1915
Extras pentru d-l. ministru
General /ss/ D. Iliescu

Domnule ministru,

În urma însărcinării dumneavoastră de a merge în Serbia spre a ne documenta asupra mersului şi stării actuale a epidemiei de tifos exantematic, precum şi asupra metodelor adoptate pentru combaterea ei,

[7] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, Registrul foi matricole-ofiţeri medici rezervă, vol. II, f.31.
[8] Idem, fond Memorii Bătrâni, colonei, lit. „S", crt.82, f.1-2.
[9] Radu Iftimovici, *op.cit.*, p.286.
[10] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond *Memorii Bătrâni, generali, lit. „S",* crt.13, f.1.
[11] *Ibidem*, f.2.
[12] *Ibidem*, f.1v.
[13] *Ibidem*, f.2.
[14] *Ibidem*, f.8.
[15] *Ibidem*, f.14.
[16] Idem, fond *Direcţia 6 Sanitară*, dosar nr. 24, ff. 118-131.

am vizitat succesiv centrele: Niş şi Uskiub, cele mai importante ca număr de bolnavi în afară de zona operaţiunilor militare, precum şi centrul Kruševatz, cuprins în zona armatelor, pentru vizitarea căruia Marele Stat Major al Armatei sârbeşti a binevoit să ne dea cuvenita autorizare.

Din prima zi a sosirii noastre, autorizarea de a frecventa aceste diferite stabilimente ne-a fost foarte graţios acordată de către Directorul General al Serviciului Sanitar al Armatei colonel Dr. Sima Caranovici şi de către directorul general al Serviciului Sanitar Civil. Peste tot am fost primiţi cu cea mai desăvârşită amabilitate, atât de medicii sârbi, cât şi de medicii misiunilor străine. Ţinem, în această privinţă, să exprimăm mulţumirile noastre domnilor Dri Jévtich, medicul şef al Spitalului General din Niş, Milanovici şi Haegler, medic austriac, ataşaţi la acelaşi spital, Dr. Stanoevici, care, în lipsa medicului şef dr. Subotici, conduce spitalul militar de la Tchele – Kula, dr. Lépiney, ataşat la acelaşi spital, dr. Jeraici cu reşedinţa la Usküb, medic şef al Diviziunei Vardarului, dr. Smith, medicul şef al misiunii engleze organizate de Lady Pagget, dr. Jackson, igienistul misiunii americane, d-nilor francezi: Anglade, Larieu, Nemony şi Blanc, care ne-au arătat, în tot timpul şederei noastre, o deosebită bunăvoinţă.

Corpul sanitar, de care dispune astăzi Statul sârbesc, este foarte redus: din numărul total al medicilor, care nu atingea la începutul războiului actual cifra de 400, 121 au sucombat în actuala epidemiei, restul e întrebuinţat de nevoile armatei încât, după propria mărturisire a Directorului General al serviciului sanitar civil, trei medici sârbi numai, stau astăzi la dispoziţia acestui serviciu pentru ţara întreagă. Pentru aceste motive, măsuri serioase de profilaxie şi de îngrijire a bolnavilor, n-au putut fi luate decât din ziua sosirii în Serbia a diferitelor misiuni sanitare străine, care astăzi şi-au însuşit sarcina de a combate epidemia de tifos exantematic, prin metode raţionale în toată tabăra. Dintre aceste misiuni, cea franceză condusă de medicul colonel Jaubert şi compusă din 100 de medici, dintre care 1/3 igienişti specialişti, 1/3 medici colonei şi-au împărţit vechile teritorii ale Serbiei, stabilindu-se în 7 centre şi anume: Ujitze, Kruşevatz, Kraguevatz, Valievo, Belgrad, Zaiciar (Negotin) şi Pirot; în fiecare din aceste centre s-a stabilit un spital central de izolare, centre spitaliceşti secundare şi staţiuni de dezinfecţie, având de scop despăducherea şi curăţirea trupelor care merg spre front sau se întorc spre interiorul ţării. Aceste staţiuni sunt aşezate lângă căi.

Misiunea franceză a organizat în plus la Belgrad o secţiune centrală de igienă cuprinzând: un laborator de bacteriologie şi un institut vaccinogen. Doctorul Blanc, instalat la Niş, este însărcinat în mod exclusiv cu facerea de cercetări experimentale asupra etiologiei tifosului exantematic. Misiunile engleze şi americane s-au instalat la Usküb, ca centru. Ele se împart în trei misiuni englezeşti, dintre care una, organizată de Lady Pagget, s-a însărcinat cu ospitalizarea tuturor cazurilor de tifos exantematic şi febră recurentă, celelalte două având un scop exclusiv chirurgical.

Misiunea americană, condusă de bacteriologul Strong şi subvenţionată de Institutul Rockefeller, se ocupă cu practicarea operaţiunilor de poliţie sanitară în Oraşul Usküb. Programul lor cuprinde şi organizarea de centre sanitare răspândite în noile teritorii sârbeşti. Aceste centre nu funcţionează încă.

La Niş există o misiune rusească, care până acum se ocupă exclusiv cu chirurgia, cât despre spitalele din Niş (spitalul general civil şi spitalul militar de la Tchele-Kula) ele sunt conduse de medici sârbi, asistaţi la spitalul general civil de medici austrieci prizonieri; la spitalul Tchele-Kula de un medic francez, angajat dr. Lépiney.

În diferitele aceste instalaţiuni, serviciul de infirmieri este în mare parte îndeplinit de prizonieri austrieci.

II.
DATE STATISTICE

Datele precise asupra numărului total de bolnavi sau de morţi de la începutul epidemiei sunt imposibil de adunat:

a) Serviciul statistic civil aproape nu există astăzi, din lipsă de personal;

b) În armată diagnosticarea boalei s-a făcut târziu şi numai după ce se lăţise epidemia;

c) Cifrele statistice, adunate de către Serviciul sanitar al armatei, n-au putut să ne fie comunicate.

Cu toate acestea, prin informaţiuni personale, luate de la medicii şefi de spitale, am putut stabili în mod destul de exact următoarele date:

Tifosul exantematic, precum şi febra recurentă există endemic şi de multă vreme în noile teritorii sârbeşti precum şi în Albania. Teritoriile vechi erau indemne până la începutul ultimelor războaie balcanice.

Operaţiunile militare, contactul cu turcii şi albanezii au introdus tifosul exantematic în Serbia, încât în primele luni ale războiului Sârbo-Austriac, această epidemie exista deja în armata sârbă, însă cu intensitate mijlocie, deoarece până în noiembrie, numărul mijlociu de morţi varia între 17 şi 20 pe zi, fără ca să se poată evalua cifra bolnavilor.

Epidemia a dobândit brusc o intensitate şi o virulenţă extremă, imediat după a treia ofensivă austriacă, îndată ce trupele sârbeşti au venit la Valievo, la Sabatz şi la Kraguevatz, în contact cu numeroşi

bolnavi şi morţi de tifos exantematic, pe care armata austriacă îi părăsise retrăgându-se. Starea de murdărie în care se aflau localurile unde erau depuşi bolnavii era, după mărturisirea tuturor, de nedescris. Soldaţii bolnavi sau prizonieri erau parazitaţi de păduchi în aşa grad încât părul lor părea alb, iar uniforma deseori acoperită de un strat neîntrerupt de păduchi şi ouă. Aceeaşi stare de murdărie şi neglijenţă a fost constatată în spitalele sârbeşti (Tchele-Kula ş.a.) de către medicii francezi la sosirea lor. Din luna decembrie numărul morţilor cunoscuţi de tifos exantematic pentru toată Serbia, s-a ridicat repede la cifra de 5-600 pe zi, această stare de lucruri pare a fi durat aproximativ timp de trei luni.

În urma sosirii misiunilor străine şi stabilirii unor măsuri de profilaxie raţională, morbiditatea şi mortalitatea au scăzut: în momentul plecării noastre (7/20 mai) mortalitatea pentru toată Serbia se urcă la aproximativ 100 de morţi pe zi, iar numărul bolnavilor cunoscuţi (dată oficială) era de 4200. La această dată 400 de tifici erau ospitalizaţi la Usküb, 430 în spitalele din Niş, 150 în spitalul francez de la Kruşevatz. Notăm, de altminteri, că nu toţi bolnavii dintr-un anumit centru erau izolaţi la spital; aşa de exemplu un număr de vreo 150 de tifici la Usküb, vreo 50 la Niş, erau îngrijiţi în oraş. Din diferitele date, adunate de noi, putem deduce că cifra bolnavilor cunoscuţi n-a fost în tot cazul inferioară cifrei de 150.000 pentru toată ţara.

Semnalăm aici observaţia interesantă, comunicată de dr. Jackson, privitor la formele fruste: în jurul bolnavilor atinşi de forme cu un tip clinic franc, se observă cazuri febrile foarte uşoare, fără erupţie sau însoţite de o erupţie foarte discretă, cazuri care trec neobservate, nu dau loc la nici o mortalitate şi joacă un rol important în propagarea epidemiei şi poate în stârpirea ei prin stabilirea unei stări de imunitate la numeroşi indivizi.

Relativ la procentul mortalităţii,relevăm cifrele următoare: la Usküb era de 50% în februarie, la sosirea misiunii engleze scăzuse la 25% către mijlocul lunii martie, pentru a ajunge astăzi la 25%. La Niş, în toiul epidemiei, mortalitatea era de 75/ la spitalul de la Tchele-Kula şi de 57% la spitalul general din acelaşi oraş; astăzi, în aceleaşi stabilimente, mortalitatea nu depăşeşte proporţia de 4-5%. A scăzut astăzi la 3% la spitalul francez din Kruşevatz.

Notăm mortalitatea nulă la copii atinşi de tifos exantematic, precum slaba mortalitate la femei: nu trebuie uitată, într-adevăr, starea de mizerie fiziologică şi de surmenaj în care se aflau atât soldaţii sârbi, cât şi prizonierii austrieci în momentul fazei ascensionale a epidemiei.

Notăm, de asemenea, frecvenţa cazurilor printre personalul căilor ferate şi personalul medical din spitale, mai înainte de stabilirea măsurilor de profilaxie. La spitalul de la Tchele-Kula întregul personal (medici şi infirmieri) a fost atins de infecţie, afară de chirurgul doctor Subotici, singurul dintre toţi, care îşi stropea zilnic hainele cu petrol la intrarea şi ieşirea din spital.

Faptul epidemiologic cel mai de seamă, care rezultă din ancheta noastră, este rolul esenţial pe care îl îndeplinesc păduchii (pediculus vestimenti, pediculus capitits şi poate phtirius pubis) în transmiterea şi propagarea boalei. Se ştie că cercetările experimentale au stabilit:

a) Păduchii, care au supt sângele unui bolnav atins de tifos exantematic, sunt în stare să-l comunice la un animal sănătos.

b) Că un interval de opt zile este necesar pentru ca păduchele infectat să devie infectant.

c) Că extenuarea şi repartizarea boalei pare a fi funcţie de extensiunea şi repartizarea păduchilor.

Pe lângă aceste fapte, ştiinţificeşte stabilite, nu s-a putut demonstra nici o altă cale naturală pentru transmiterea infecţiunii; în fine, lupta contra tifosului, întreprinsă la Tunis de Ch. Nicolle şi bazată numai pe stârpirea păduchilor, a făcut ca în timp de cinci ani tifosul, care era endemic în această regiune, să dispară aproape complet, încât astăzi specialiştii consideră prezenţa păduchilor ca condiţiune suficientă şi necesară pentru propagarea infecţiunii.

Epidemia din Serbia, precum şi rezultatele profilaxiei anti-parazitare au confirmat în total acest mod de a vedea. Orice risc de contaminare a dispărut acolo unde operaţiunile de despăduchere au fost îndeplinite în mod riguros. Vom cita ca exemplu rezultatele obţinute la spitalul francez din Kruşevatz; bolnavii precum şi îmbrăcămintea lor sunt riguros curăţite de păduchi la intrarea în spital. Măsurile antiparazitare sunt confirmate în tot timpul şederii lor. Pe de altă parte, personalul întreg foarte numeros şi compus de d-ne de caritate şi prizonieri austrieci, este şi el riguros supus la o deparazitare metodică. Nici o altă precauţiune nu este observată în relaţiunile dintre bolnavi şi infirmieri, care n-au măcar bluze pentru a-şi îndeplini serviciul lor. Cu toate acestea nici un caz de contagiune nu s-a ivit în acest personal atât de expus.

Vom cita aici şi exemplul unui student medicinist sârb care, neîncrezător în concepţia parazitară, s-a supus voluntar la înţepătura unui singur păduche recoltat de pe pielea unui bolnav; după o incubaţie de 10 zile, acest tânăr s-a îmbolnăvit de un tifos exantematic caracteristic. Întreaga luptă dusă astăzi în Serbia în contra epidemiei pledează în acelaşi sens, încât astăzi putem afirma ca axiomă că acolo unde nu există păduchi, nu există nici tifos, iar epidemia dispare acolo de unde dispar şi şansele de infestare prin păduchi.

III.
DATE CLINICE

În diferitele servicii spitaliceşti, pe unde am trecut, am avut ocaziunea să vedem aproape 1000 de tifici. Datele clinice, care ne-au fost indicate de medici, confirmă cele descrise în tratatele clasice. Vom releva însă câteva particularităţi observate în această epidemie: se admite că timpul de incubaţie, de altminteri foarte greu de fixat, variază între 7-20 zile, în genere 10.

Perioada febrilă este foarte variabilă, mergând de la 3 până la maximum 15 zile. Defervescenţa se face repede, temperatura căzând sub normală şi o hipotermie de 35,4°-36°, observându-se de regulă la începutul convalescenţei. Această hipotermie este însoţită de un puls lent (60-65 pulsaţii) şi o tensiune arterială slabă. Această fază se caracterizează totodată printr-un sentiment de oboseală foarte pronunţat; ca fenomene iniţiale, afară de cefalee, în mod aproape constant se observă: a) o uşoară bronşită, care adeseori precedă chiar cu 3-4 zile toate celelalte fenomene; b) o conjunctivită, localizată la început pe bulb şi care rareori lipseşte apărând în genere în prima zi, putând însă să-şi facă apariţia până în a 12-a zi de boală; c) anginâ şi rinită, care există în mod mai puţin constant; o uşoară tumefacţie a splinei se constată în mod inconstant la începutul fazei febrile şi dispare repede. Erupţiunea, care se prezintă sub formă de pete lenticulare sau morbiliformă sau petechii hemoragice (în cazuri grave), apare în genere la a patra sau a cincea zi de la începutul boalei. Localizarea ei este foarte variabilă, regiunea cea mai atinsă fiind toracele, iar cea mai puţin atinsă fiind faţa. Din partea sistemului nervos se observă următoarele accidente: a) o stare de hiperestezie cutanată cu hiperexcitabilitate neuro-musculară, mergând într-un caz văzut de noi până la apariţia unei stări trecătoare de opistotonos cu trismus; b) stări meningene cu contractură, Kering, Babinscki, prezentând, în urma punctiei lombare, un lichid cefalo-rahidian absolut clar şi cu formula citologică normală; c) fenomene de delir, considerate de medici ca constituind un pronostic rău; d) sughiţul, în afară de orice fenomen peritonial, este considerat de medici ca având o valoare pronostică aproape fatală: la spitalul general de la Niş ni s-a citat un singur caz, care, prezentând acest simptom, totuşi s-a vindecat; e) dureri intense şi persistente localizate în timpul convalescenţei în musculatura gambei şi a piciorului, deseori aşa de intense încât călcarea pe talpă devine excesiv de teribilă; ele par a fi datorate unor leziuni de polinevrită periferică, care, într-un grad mai înaintat dau naştere la gangrene ale membrelor inferioare, complicaţiunea cea mai frecventă observată în actuala epidemie.

Complicaţiunile, observate mai des în actuala epidemie, sunt următoarele:

a) Gangrena extremităţilor inferioare, destul de frecvente deoarece din mia de cazuri văzute de noi, vreo 50 erau atinşi de această complicaţiune. Gangrena începe în genere sub formă de pete violacee aşezate mai des în faţa inferioară a degetelor de la picioare, de aici se întind şi se contopesc, piciorul întreg prezentând toate semnele unei gangrene uscate prin congelare. Toate cazurile de amputaţie pe membrele inferioare, văzute de noi la spitalul rusesc din Niş, erau datorite gangrenei post-tifice.

O localizare mai rară a acestei gangrene se observă pe faţa antero-externă a gambei. Am avut ocaziunea să observăm trei cazuri de gangrena nasului şi trei de gangrena vergei, din care unul înglobând scrotul şi întregul perineu. Ni s-a semnalat şi observaţiunea unui caz de nomă.

Privitor la patogenia acestei complicaţiuni, ţinem să raportăm observaţiunea comunicată de dr. Jeraici şi anume că imensa majoritate a cazurilor de cangrenă post-tifică din actuala epidemie, apăruse pe membre, care cu câtva timp mai înainte fuseseră atinse de congelaţiuni în diferite grade. Această observaţiune atât de interesantă nu face decât să confirme rolul patogenic al nevritei periferice în geneza gangrenelor uscate.

b) Parotiditele constituiesc o complicaţiune destul de frecventă a convalescenţei; se produc câte odată însă şi în faza febrilă. Ele sunt câteodată asociate cu otite medii supurate.

c) Abcesele intramusculare nu sunt rare şi se observă în afară de orice bănuială de traumatism extern. Cele mai frecvente se observă în grosimea pereţilor abdominali şi ai pectoralului.

d) Toţi medicii sunt de acord în a recunoaşte slaba acţiune a infecţiunii asupra rinichilor. Nefrita ca complicaţie nu a fost observată. Starea unor bolnavi atinşi de nefro-scleroză cronică n-a fost cât de puţin agravată. Se observă în timpul convalescenţei o uşoară albuminurie trecătoare, neînsoţită însă de fenomene generale de insuficienţă renală. Dr. Stanoievici ne-a semnalat trei cazuri de tuberculoză cronică, care, în urma tifosului exantematic, au sfârşit prin granulie.

e) Tifosul exantematic în genere nu recidivează. Totuşi ni s-a semnalat o recidivă întâmplată la un medic, 40 de zile după convalescenţă. Bolnavul fusese cu câteva săptămâni mai înainte atins în mod succesiv de tifoidă şi variolă.

f) Asociaţia tifosului exantematic şi a febrei recurente n-a fost rară în actuala epidemie; nu s-a observat nici o influenţă reciprocă în mersul clinic al acestor afecţiuni. Mărirea splinei, interpunerea ascensiunilor termice, periodice a recurenţei în curba tifosului, în fine, examenul bacteriologic al sângelui înlesneşte diagnosticul acestei asociaţiuni morbide.

g) Directorul general al Serviciului sanitar civil ne-a semnalat, în urma tifosului exantematic, cinci observaţiuni de descuamaţie, prezentând toate caracterele unei descuamaţiuni scarlatinoase, fără însă ca prezenţa unei scarlatine asociate să se fi putut bănui.

IV.
TRATAMENT

În mod general tratamentul consistă: în a susţine miocardul prin cardiotonice (ulei camforat, cafeină, digitalină, stricnină, adrenalină); în întrebuinţarea sistematică a aplicaţiunilor de apă rece; în a favoriza diureza şi în expunerea bolnavilor cât mai mult la aer liber. Această terapeutică variază puţin după centrele spitaliceşti considerate.

În spitalele din Niş, medicii sârbi aplică următorul tratament: de la început i se dă bolnavului urotropină, cardiotonice şi mai cu seamă stricnina şi uleiul camforat. Îndată ce apar fenomene astenice din partea miocardului, se întrebuinţează digalenul şi clismele de ser fiziologic (metoda cu picătura) adiţionat cu 10 plicuri de adrenalină (sol. 1/1000). Frecţiuni pe picioare cu spirt camforat; dacă temperatura se ridică la 38,5°, se fac cearceafuri umede în jurul toracelui şi abdomenului. Ferestrele se lasă largi deschise zi şi noapte, iar bolnavul pe cât posibil de transportat cu patul în grădina spitalului. Ca regim alimentar în timpul febrei: regim lactat, limonadă citrică, ceai etc.

La spitalul francez din Kruşevatz, terapeutica e mai simplă: oricărui bolnav, în primele trei zile ale boalei i se practică dezinfecţia intestinului, dându-se zilnic 20 gr. sulfat de sodiu şi clismă caldă. Nici o altă medicaţie, dacă cazul este uşor. În caz de astenie cardiacă, ulei camforat în doze mari, digalen niciodată. Dacă temperatura trece de 38,5°, cearceafuri umede în jurul toracelui şi abdomenului. Spălături minuţioase a gurii, repetate de mai multe ori pe zi, ca alimentaţie în faza febrilă: lapte, ceai, cafea, limonadă, niciodată alcool.

În spitalul de la Usküb, englezii resping întrebuinţarea uleiului camforat; ei întrebuinţează digitalina ca cardiotonică. În loc de cearceafuri umede ei întrebuinţează, de câte ori temperatura trece peste 38,5°, afuziuni cu apă rece peste tot corpul timp de 20 de minute, bolnavul rămânând culcat în pat pe o muşama. Nici o medicaţiune în cazurile uşoare. Igiena gurii cu apă oxigenată sau cu o soluţie glicerinată uşor fenicată, ferestrele stau larg deschise zi şi noapte. Alimentaţia în faza febrilă: bulion, ceai, dulceţuri englezeşti.

Doctorul Blanc ne-a semnalat rezultatele favorabile obţinute la Tunis prin provocarea abceselor de fixaţie (2 cmc terebentină sub piele coapsei). În urma acestor injecţiuni nu se produce o criză, însă evoluţia clinică ia un caracter de benignitate pronunţată.

V.
PROFILAXIE

Profilaxia, care a fost factorul principal în descreşterea morbidităţii şi mortalităţii, nu s-a practicat decât din momentul ce misiunile streine s-au stabilit în Serbia, adică la sfârşitul lunii lui februarie. Ea a fost îndreptată exclusiv în sensul distrugerii păduchilor; rezultatele obţinute constituie cea mai clară demonstraţiune, privitor la rolul acestor paraziţi ca transmiţători ai acestei infecţiuni. Operaţiunile profilactice cuprind: a) dezinfectarea trenurilor; b) o riguroasă profilaxie anti-parazitară practicată la spitale; c) organizarea de staţiuni de deparazitare pentru trupe; d) dezinfectarea locuinţei după izolarea bolnavului, precum şi deparazitarea indivizilor care au venit în contact cu el.

a) Vagoanele infestate de păduchi au constituit unul din agenţii de transmisiune ai epidemiei. După sosirea misiunilor străine, circulaţia trenurilor a fost oprită timp de două săptămâni, afară de trenurile strict necesare pentru transportul trupelor, operaţiune cu atât mai lesne cu cât în acel moment operaţiunile de război intraseră într-o fază de repaus. Vagoanele au fost rând pe rând sulfurizate, spălate cu lisol sau creolină şi în urmă cu petrol. Aceste operaţiuni se repetă încă din timp în timp şi am putut constata perfecta stare de curăţenie a materialului rulant.

b) Profilaxia în spitale. Iată seria operaţiunilor practicate în spitale, în scop de a distruge păduchii. Fiecărui bolnav la intrare i se taie părul şi barba; părul este ars, iar localul spălat imediat cu lisol sau creolină, apoi cu petrol; după aceea bolnavul este dus la baie, spălat energic cu apă şi săpun, în urmă spălat peste tot corpul, inclusiv capul, cu petrol. Americanii interpun, între spălarea cu săpun şi spălarea cu petrol, o frecţiune cu o soluţie de 2% alcool, înlocuiesc petrolul cu o soluţie 1/00 de sublimat în alcool la 95°.

Întrebuinţarea petrolului a dat însă rezultate aşa de satisfăcătoare, încât experienţa făcută dovedeşte că este inutil să se recurgă la alte mijloace de deparazitare; în tot cazul trebuie renunţat cu totul la uzul pomezilor, pe care de altminteri nu le-am văzut întrebuinţate nicăieri. Nu trebuie uitat însă că ungerea pielii cu un corp gras, constituie cel mai bun prezervativ împotriva infestării cu păduchi.

Bolnavului, odată deparazitat, i se dau rufe curate; îmbrăcămintele sale sunt depuse imediat în lăzi anume şi trimise la dezinfecţiune. Hainele sunt sterilizate la etuvă; rufele se fierb în leşie. Pentru deparazitarea hainelor sau rufelor parazitate, se poate întrebuinţa, în loc de etuvă, un simplu cuptor de brutar, lesne şi ieftin de construit. Asemenea cuptoare se întrebuinţează astăzi pe frontul francez pentru distrugerea păduchilor. Uzul lor s-a generalizat în Serbia şi sunt întrebuinţate atât pe front, cât şi în spitalele de la Niş, unde aduc foarte mari servicii, de câte ori etuvele sunt asupra încărcate. Funcţionarea lor este simplă: se aprinde în interior un foc de lemne; după terminarea combustiunii, se scoate jarul şi cenuşa: prin introducerea de mici bucăţi de vată, se controlează temperatura (vata nu trebuie să se îngălbenească), apoi se introduc hainele suspecte, lăsându-le în cuptor cel puţin o jumătate de oră. În genere se ajunge lesne cu această metodă la o temperatură de 110 grade, suficientă pentru distrugerea ouălor.

Aceleaşi precauţiuni generale se impun şi personalului spitalicesc, care în fiecare zi se spală pe tot corpul cu apă şi săpun şi în urmă cu petrol, schimbându-şi pe cât posibil rufele în fiecare zi.

Localul unde s-a făcut tăierea părului, saloanele de bolnavi, precum şi diferitele localuri spitaliceşti sunt zilnic spălate cu lisol, creolină sau apă de clor (apă de javel), apoi cu petrol.

Graţie aplicaţiunii minuţioase a acestei metode, cu toată extensiunea anormală pe care o luase răspândirea păduchilor, paraziţii au fost aproape complet înlăturaţi din spitale. Paralel cu această stârpire, cazurile de contagiune în personalul spitalicesc au încetat complet.

c) Staţiuni de dezinfecţiune. Francezii au înfiinţat în zona lor o serie de instalaţiuni, aşezate în vecinătatea imediată a gărilor şi cuprinzând: băi, piscine, etuve de dezinfecţie, localuri suficiente pentru curăţirea, dezbrăcarea şi îmbrăcarea parazitaţilor. Aceste instalaţiuni au o secţie pentru bărbaţi şi una pentru femei.

Pe măsură ce trec trenuri, aducând trupele spre front sau înapoindu-le spre interior, soldaţii sunt conduşi la stabilimentul de dezinfecţiune, tunşi, spălaţi cu săpun, frecţionaţi cu petrol; în acest timp hainele şi rufele sunt date la etuve, iar vagoanele spălate cu lisol sau apă de clor. Acest serviciu prezintă, pentru combaterea epidemiei în ţară, o deosebită importanţă.

Americanii la rândul lor sunt pe cale de a organiza un tren, destinat a se duce în centrele contaminate, spre a proceda la curăţirea populaţiunii parazitate. El va cuprinde trei vagoane anume construite: unul servind ca generator de aburi, altul ca local de balneaţiune şi duşă, al treilea ca etuvă pentru sterilizarea îmbrăcămintelor. Acest tren, organizat de bacteriologul Strong a adus acum câţiva ani servicii însemnate în Manciuria, unde a fost întrebuinţat în combaterea pestei pneumonice. Acest tren nefiind încă gata, nu l-am putut vedea.

d) Operaţiile de poliţie sanitară executate în locuinţele bolnavilor izolaţi n-au dobândit încă o prea mare însemnătate. În oraşul Usküb (Scoplie), misiunea Americană, după izolarea fiecărui bolnav, practică în locuinţa lui operaţiuni de sulfurizare sau, dacă sulfurizarea e cu neputinţă, de spălare cu lisol şi petrol. Indivizii, care au venit în contact cu bolnavul, sunt conduşi la un stabiliment anume instalat, unde se practică deparazitarea corpului şi a îmbrăcămintei, după metodele arătate mai sus.

VI.
PROPUNERI

Pe baza rezultatelor obţinute în Serbia, prin aplicarea unei profilaxii raţionale, în combaterea tifosului exantematic, facem următoarele propuneri:

1) Oamenii concentraţi vor fi deparazitaţi prin tundere, baie şi frecţiuni cu petrol, în prima zi a sosirii lor la cazarmă. Contingentele aflate în prezent în cazărmi vor fi supuse imediat la aceleaşi măsuri.

2) Hainele lor vor trebui sterilizate fie în etuve, fie în cuptoare de brutari, care vor fi anume construite în fiecare cazarmă. Rufăria lor va fi fiartă în leşie înainte de a fi spălată. În caz de mobilizare, deparazitarea îmbrăcămintei se va executa ulterior de către partea sedentară a unităţilor.

3) Se va atrage atenţiunea ofiţerilor şi trupei asupra pericolului păduchilor şi asupra necesităţii îngrijirii corporale cât mai dese prin băi, frecţiuni de petrol. O instrucţiune specială va specifica metodele de întrebuinţat.

4) Pe front, în spitalele din zona dinainte, în lipsă de etuve, se vor construi cuptoare de brutar, pentru deparazitarea îmbrăcămintei, deparazitare care se va efectua cât mai des.

5) Aceleaşi măsuri de deparazitare se vor aplica riguros la intrarea bolnavilor în toate spitalele din interiorul ţării

6) Se vor organiza de-a lungul căilor ferate, în gări bine alese în acest scop, instalaţiuni pentru deparazitarea trupelor care se întorc de la front. Ele vor cuprinde: localuri pentru tăierea părului, de balneaţiune, localuri pentru îmbrăcarea şi dezbrăcarea oamenilor, aparatele necesare pentru deparazitarea îmbrăcămintei.

7) După fiecare transport de trupe, vagoanele vor trebui minuțios spălate cu lisol, creolină, apă de var, apă de clor. Sulfurizarea se va practica ori de câte ori va fi posibil, vagoanele capitonate vor fi scoase din circulație.

(ss) Dr. I. Cantacuzino

(ss) Dr. Ciucă
Medic căpitan (ss) Dr. Suhățeanu"

La Mission médicale roumaine sur le front serbe en 1915

En 1915 la Serbie a dû se défendre, outre l' ennemi austro-hongrois, contre un ennemi aussi redoutable : le typhus exanthématique, qui a fait maintes victimes parmi les militaires et la population civile. Le Ministère de la Guerre a chargé une commission formée de trois médecins roumains de se rendre en Serbie afin d' appuyer le service sanitaire serbe et de s'informer sur les mesures prises pour combattre l'épidémie.

Les conclusions de la commission sont présentées dans un rapport adressé au Ministère de la Guerre.

LUPTELE DIN ZONA BRAN-CÂMPULUNG ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Irina SOCOLESCU*

Participarea României la primul război mondial reprezintă pentru istoria poporului nostru un eveniment de mare însemnătate:este războiul sfânt pentru întregirea neamului. Eliberarea Transilvaniei de sub jugul dominației străine reprezenta idealul românesc de secole.

Declanşarea marelui război mondial la 14/28 iulie 1914, când Viena a declarat război Serbiei,a dat românilor speranța realizării acestui ideal. În acel moment România avea o alianță cu Puterile Centrale alături de care nu putea realiza idealul românesc.

Pentru perioada 1914-1916 România a adoptat o politică de neutralitate,încercând însă să obțină o alianță cu Antanta, fapt realizat la 4/17 iulie 1916.

Anul 1916 este un moment de cotitură în istoria poporului român,reprezintă anul intrării României în marea conflagrație pentru realizarea unității naționale.

Un episod important al luptelor din anul 1916 a fost "Bătălia din zona Bran-Câmpulung" care a dat un exemplu de eroism,de fermă îndeplinire a datoriei față de țară.

În conformitate cu prevederile "Ipotezei Z" în noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916, trupele române vor declanşa ofensiva strategică de străpungere a Carpaților.

Ofensiva trupelor române a început prin atacarea frontierei austro-ungare prin 17 puncte, cuprinzând întreg frontul de la Vatra Dornei până la Orşova.

Surprinderea inamicului a fost înregistrată pe toată lungimea frontului, determinându-l să cedeze coamele munților şi să se retragă spre pozițiile din interiorul arcului Carpatic. Pentru a opri înaintarea armatei noastre în Transilvania, generalul August von Mackensen preia comanda trupelor germano-bulgaro-turce şi atacă Dobrogea.Trupele române alături de armata rusă resping ofensiva inamică din sud şi îşi concentrează forțele pe frontul de nord.

Generalul Eric von Falkenhayn caută cu Armata a IX-a "drumul cel mai scurt către Bucureşti" peste munții Munteniei[1].

Astfel Armata germană a primit ordinul ce prevedea:
"Alegerea direcției pe care se va da lovitura cu grosul armatei: Câmpulung, Târgovişte sau spre Ploieşti, depinde de locul pe unde va reuşi spărtura prin fortificațiile de frontieră"[2].

Trecătoarea Bran-Câmpulung,reprezintă unul din drumurile ce leagă Braşovul de Bucureşti şi de aceea, această zonă a fost scena unor dramatice confruntări armate.Misiunea de a apăra această trecătoare revine Diviziei 22 Infanterie condusă de generalul de brigadă Aristide Razu. Potrivit ordinului de operații Nr.16 pentru zilele de 23-24 septembrie detaşamentele diviziei urmau să se cantoneze astfel:

a) Regimentul 32 Infanterie şi Brigada 9 Infanterie la Rucăr.

b) Regimentul 7 Infanterie la Dragoslavele.

c) Regimentul 11 Artilerie la Rucăr.

Cartierul Diviziei se va găsi pe 23 septembrie,ora 2p.m. la Rucăr.[3]

La ora 18.15 Divizia 22 a primit de la Armata II ordinul telegrafic Nr.495 de a înainta repede până la debuşarea defileului Branului,în valea Bârsei,spre a opri trupele ce vin dinspre Poiana Mărului şi Codlea neorganizate şi a rezista împreună la atacul inamicului[4].

Conform Ordinului Nr.439 al Corpului II Armată colonelul Leonida Foişoreanu care se retrăgea de la Şinca Nouă spre Bran trebuia să reziste pe poziție combinând acțiunea detaşamentului său cu acțiunea Brigadei 9 mixtă care înainta de la Vama Giuvala la Zărneşti în 2 coloane.

Şi maiorul Mihail Butescu din Regimentul 2 Vânatori a primit ordin de a înainta pe Valea Bârsei până la cota 764 pentru a stăpâni comunicațiile.

La 25 septembrie/8 octombrie un batalion din Regimentul 7 Infanterie porneşte spre Predeal de la Măgura spre a face legătura cu Regimentul 32 Infanterie,care la ora 5.30 a.m. ocupase poziții defensive la nord de Predeal. Inamicul din fața acestei poziții va deschide la ora 6 a.m. un foc de artilerie asupra poziției ocupate de Regimentul 32 care cu ajutorul Regimentului 7 Prahova va opri pe inamic.

Conform Ordinului Nr. 518 din 25 septembrie ai Armatei a II-a, Divizia 22 trebuia să reziste la frontieră, astfel Regimentul 7 Infanterie întărit cu divizionul 2 al Regimentului 10 Artilerie şi o baterie de 53 mm ocupă înălțimea Şleul Mândrului şi partea de sud-est a Munților Piatra Craiului. Regimentul 32 Infanterie, întărit cu o baterie de artilerie ocupă aceste poziții între Vama Giuvala şi înălțimea Şleul Mândrului[5].

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

[1] Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru Întregirea Neamului*, Bucureşti,1999, p.71

[2] ***, *România în Anii Primului Război Mondial*, Vol 1, Editura Militară,Bucureşti, 1987

[3] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești (în continuare: C.S.P.A.M.I.), Colecția de jurnale de operații, dosar nr. 1/1916, f. 2.

[4] Ibidem

[5] ***, România în Anii Primului Război Mondial…, p. 405.

În ziua de 27 septembrie/10 octombrie,Divizia 22 Infanterie a trecut în subordinea Corpului 2 Armată, în a cărei fâşie de apărare era cuprinsă şi trecătoarea Bran.

Inamicul dispunea la Bran de următoarele forţe: Corpul 1 rezervă german,condus de generalul Morgen, care era format din Divizia 76 Infanterie germană cu misiunea de a ataca poziţiile Diviziei 22 română şi Divizia 12 bavareză;cea din urmă a fost angajată în luptele de la Zărneşti,muntele Tămaşu, valea Dâmboviţei,pentru a întoarce apărarea trupelor române de la Bran.

În ziua de 27 septembrie/10 octombrie Divizia 22 Infanterie e atacată de Divizia 76 Infanterie germană pe direcţia Moeciul de Jos, Podul Dâmboviţa. Datorită focului deschis de artilera noastră la ora 5.26 p.m. determină pe inamic să se retragă. Lupta a încetat la ora 19[6].

Între timp Brigada a 8-a munte austro-ungară va înainta spre muntele Tămăşelu. Atacul frontal al Diviziei 76 Infanterie german s-a dovedit a fi neputincios, iar Comandamentul German va ajunge la concluzia "că poziţia românească de la graniţă nu poate fi atacată frontal. Germanii recurseseră din nou la clasica mişcare de învăluire. Brigada a 8-a alpină austro-ungară era o unitate potrivită pentru acest scop. Era compusă din stirieni şi bosniaci, populaţii de munte, echipaţi şi antrenaţi pentru războiul din munţi"[7].

În ziua de 28 septembrie/11 octombrie inamicul reia atacul cu toată vigoarea asupra poziţiei noastre. O companie inamică a fost respinsă de Regimentul 7 Infanterie la Măgura.La ora 11.30 inamicul înaintează pe linia Giuvala cu intenţia de a rupe frontul în zona Regimentului 32 Infanterie. S-a dat ordin ca Batalioanele II,III din Regimentul 7 Prahova să dea un atac pe flanc. După o luptă de o oră în care două companii din Regimentul 32 Infanterie au contraatacat pe inamic în flancul stâng, duşmanul este respins şi obligat să se retragă spre Bran.[8] În dimineaţa aceleiaşi zile,patrule inamice au pătruns pe valea Dâmboviţei. De la doi prizonieri s-a stabilit că o brigadă cu 5 batalioane, 16 tunuri de munte şi 20 de mitraliere înaintează pe valea Dâmboviţei spre Rucăr. Divizia noastră dispunea de un batalion din Regimentul 10 Infanterie şi o secţie de mitraliere; fiind nevoită să ceară ajutorul Armatei a II-a.

S-au dat următoarele instrucţiuni:trupele vor rezista pe poziţiile întărite – Regimentul 32 Infanterie, Regimentul 7 Infanterie erau pe poziţii de la Şirna şi Posada, legătura cu Regimentul 32 Infanterie era asigurat de Batalionul 2 din Regimentul 64 Infanterie. Regimentul 50 Infanterie pe poziţii de la sudul văii Fundăţica, Dealul Muerei şi Posada. Regimentul 10 Infanterie pe poziţiile dintre Dâmbovicioara, la nord de Sătic, la Posada şi Rucăr.

Artileria era dispusă astfel:la Posada câte o baterie din Regimentele 4,11; 2 batalioane de obuziere de la Fundata, un batalion din Regimentul 3 obuziere pe dealul dintre valea Zambilei şi Oraţiile.

La Rucăr o baterie din Regimentul 11 Artilerie,un divizion din Regimentul 10, o baterie din Regimentul 2.

Retragerea se va face treptat. Infanteria va începe retragerea atunci când artileria dinapoia ei va fi retras ultima trăsură de pe poziţie[9].

Adversarul deţinea informaţii despre aliniamentele de apărare ale românilor şi mai ales despre unele aspecte ale organizării apărării. De asemenea se cunoştea faptul că erau pregătite poziţii pentru artilerie,iar şoseaua fusese minată[10].

În ziua de 30 septembrie/13 octombrie a angajat lupte violente, inamicul se ivi pe linia localităţilor Rucăr, Posada şi Podul Dâmboviţei. La ora 7 artileria inamică a deschis focul asupra poziţiilor ocupate de armata română. Atacul din zona Regimentului 7 Infanterie a fost respins.

Concomitent cu atacul frontal al Diviziei 76 germane, armata noastră este atacată din spate şi în flanc de Brigada alpină. Divizia 22 fiind ameninţată s-a dat ordin de retragere la ora 12[11].

Batalioanele au rămas pe poziţiile lor până ce s-au scurs trenurile de luptă şi toată artileria, apoi la ora 2p.m. regimentele s-au retras succesiv pe batalioane, îndreptându-se spre Podul Dâmboviţei şi de aici pe şoseaua Rucăr până la muntele Mateiaşului. Inamicul a înaintat dinspre Giuvala spre Rucăr pe care l-a ocupat[12].

În situaţia dificilă creată de inamic,comandanţii şi soldaţii români au dat dovadă de fermitate şi stăpânire de sine,lucru apreciat şi de generalul von Falknenhayn: "cu toată extraordinara vitejie recunoscută la unele formaţiuni din Divizia 22 românească,după ce partea cea mai mare a materialului diviziei a fost dus de la trecătoarea Bran în valea Dâmboviţei,după ce tunurile cu cupole cuirasate au fost demontate şi transferate mai departe ... Divizia 22 română a pornit la luptă cu curajul disperării,pentru a câştiga timp"[13].

---

[6] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Divizia 22 infanterie, dosar nr. 1/1916, f. 7.
[7] Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1918*, vol 1, Bucureşti, 1989, p. 412.
[8] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Divizia 22 infanterie, dosar nr. 1, f. 15.
[9] Ibidem, dosar nr.2/1916, f. 33 – 34.
[10] V.Atanasiu, *Bătălia din zona Bran-Câmpulung*, Editura Militară, 1976, p. 51.
[11] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Divizia 22 infanterie, Registrul jurnal de operaţii, dosar nr. 1/1946, f. 17.
[12] Ibidem
[13] Fritz Ortlepp, *Luptele din regiunea Bran şi Dragoslavele*, Câmpulung Muscel, 1933, p. 24-25.

În urma luptei din 30 septembrie/13 octombrie,armata a fost reîmpărțită conform Ordinului de operații Nr.20 astfel:

1. Regimentul 32 Infanterie ocupa poziții la nord de Dragoslavele.

2. Regimentul 50 Infanterie cu bateria de 50mm a Brigadei 32 Infanterie precum şi un divizion din Regimentul 5 Artilerie va ocupa poziția de pe dealul Căpitanului.

3. Un batalion din Regimentul 7 Infanterie şi batalionul 4 din Regimentul 49 Infanterie va ocupa poziția Pravăț.

4. Divizionul de obuziere de 105 mm şi un batalion din Regimentul 69 Infanterie vor ocupa poziții la est de muntele Mateiaş[14].

În cursul zilei de 1/14 octombrie, Divizia 22 Infanterie şi-a îmbunătățit organizarea pozițiilor de apărare pe aliniamentul la nord de Dragoslavele, a cărei dezvoltare frontală măsura aproximativ 33 km. I-au fost puse la dispoziție 6 batalioane de infanterie şi 3 batolioane de artilerie[15].

În după amiaza aceleiaşi zile inamicul va ataca în forță întreg frontul cuprins între Muntele Căpitanului şi Fundul Neagului[16].

La 2/15 octombrie artileria grea inamică de pe dealul Sasului a bombardat puternic pozițiile de pe Dealul Căpitanului şi Fundul Neagului, după care a urmat un violent atac pe tot frontul, precum şi asupra aripii stângi, determinând Regimentul 50 Infanterie să se replieze de pe dealul Căpitanului, fiind întoarsă de infanteria germană care pătrundea prin Valea Argeşelului. Aripa dreaptă apărată de Regimentul 32 Infanterie, fiind puternic bomardată, a fost împinsă spre Dragoslavele.

Convins că smulgerea trecătorii Bran de la români echivala cu deschiderea porții spre Câmpulung, generalul Falkenhan a hotărât să trimită cât mai grabnic în această zonă Divizia 12 bavarez[17].

Divizia 22 Infanterie a trimis la Moreni un batalion din Regimentul 64 Infanterie,pus sub comanda maiorului Aritonovici, pentru supravegherea regiunii dintre Valea Prahovei şi Valea Dâmboviței.

La 3/16 octombrie Armata a II-a a făcut cunoscut Ordinul nr. 12 din 2 octombrie prin care anunța sosirea în ajutor a Diviziei 12 Infanterie.Generalul Găişeanu a fost însărcinat cu conducerea grupului "Nămăieşti" format din cele două divizii.

În noaptea de 2/15-3/16 octombrie Divizia 22 Infanterie se retrage în perfectă ordine pe poziția amenajată din timp,la nord de Nămaieşti, jalonată prin punctele Stoieneşti - Muntele Mateiaş.

Un batalion din Divizia 12 va participa alături de Regimentul 70 Infanterie, format din oameni din Muscel, la o aprigă luptă în urma căreia adversarul a fost respins până la Valea Pravățului. La ora 4 p.m. trupele ocupau Vârful Măgura de vest şi versantul de vest al Similinei.

În această zi s-au făcut 50 de prizonieri şi s-au capturat 4 mitraliere. Din declarațiile prizonierilor, forțele inamice din fața pozițiilor noastre sunt:o brigadă de munte austriacă,compusă din cinci batalioane şi două divizii germane (12 bavareză şi 76 prusiană)şi aproximativ 20 baterii artilerie grea şi uşoară[18].

"Generalul von Falkenhayn a luat decizia ca Divizia 12 bavareză să fie îndreptată spre Câmpulung – perspectiva cea mai favorabilă de străpungere definitivă a zonei muntoase şi de eliberare a drumului spre Bucureşti"[19].

De reținut este faptul că cele trei mari unități germane dispuneau de o îndelungată experiență de război, dispuneau de artilerie grea modernă,de un mare număr de mitraliere şi chiar de o escadrilă de aviație; mai mult decât atât aveau în subordine şi o brigadă specializată pentru lupta în teren muntos[20].

Datorită evenimentelor de pe întreg frontul românesc "Gruparea Nămăieşti" a fost nevoită să retragă neînvinsă, duşmanul ocupând fără luptă şi fără glorie oraşul Câmpulung ce fusese evacuat.

"Trupele Diviziei 22 şi 12, precum şi vrednicii lor comandanți,generalii Razu şi Găişeanu, şi-au făcut cu cinste datoria față de țară"[21].

Luttes de Bran – Câmpulung pendant la Première Guerre Mondiale

On y présente l'engagement des 22-e et 12-e divisions d'infanterie aux luttes de Bran – Câmpulung pendant la première conflagration mondiale.

[14] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Divizia 22 infanterie, dosar nr. 2/1916, f. 34-35.
[15] ***, *Istoria Militară a poporului român,* Editura Militară, Bucureşti,1988, vol. 1, p. 457.
[16] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond Divizia 22 infanterie, dosar nr. 1/1916, f. 18.
[17] Ibidem, f. 24.
[18] Ibidem.
[19] Fritz Ortlepp, *op.cit.*, p. 30.
[20] Victor Atanasiu,*op.cit*., p. 77.
[21] Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 134.

COLONELUL DESPRÈS, ATAŞATUL MILITAR FRANCEZ, DESPRE SITUAȚIA MILITARĂ DIN ROMÂNIA ŞI RAPORTUL DINTRE ARMATELE ROMÂNE ŞI RUSE

Drd. Vasilica MANEA*

Debutul anului 1916 aducea deasupra Franței nori negri amenințători. Ofensiva germană pe frontul de Vest în Champagne (9 ianuarie), în Artois (23 ianuarie), urmată de atacurile zeppelinelor asupra Parisului (30 ianuarie) impuneau guvernului şi comandamentului francez găsirea de soluții pentru decongestionarea acestei situații, fiind necesară slăbirea presiunii militare asupra frontului francez, prin atragerea României în tabăra Antantei.

Pentru atingerea acestui obiectiv diplomația franceză şi-a intensificat acțiunile de convingere a partenerilor de coaliție cu privire la necesitatea colaborării pentru a determina România să iasă din starea de neutralitate. Condiția esențială a câştigării României era însă acceptarea imperativelor guvernului român legate de admiterea de către Puterile Antantei a revendicărilor naționale şi acordarea de sprijin militar eficient pentru înzestrarea armatei române cu material de război, condiție la care primul-ministru Brătianu era ferm hotărât să nu renunțe.

Începutul apropierii româno-franceze l-a constituit încheierea convenției din 18 ianuarie 1916, în baza căreia Franța se angaja să livreze armatei române muniție în valoare de 28 milioane de franci[1].

În scopul obținerii colaborării în plan militar a României diplomația franceză şi-a intensificat acțiunile pentru apropierea punctelor de vedere român şi rus, divergente în ce priveşte sprijinul militar în trupe militare şi material de război, precum şi referitor la obiectivele campaniei.

Guvernul țarist nu dorea de fapt intrarea României în război, căci în caz de izbândă, aceasta ar fi devenit un stat vecin puternic care i-ar fi barat drumul către Constantinopole; în acest context, neutralitatea armată a României îi asigura Rusiei spatele.

În privința atitudinii Angliei în chestiunea intervenției României în război şi în stabilirea planului de campanie, aceasta era caracterizată *„prin opunerea perseverentă a şefului Statului Major General britanic – generalul William Robertson – la orice dispoziții care puteau favoriza o intrare rațională a României în acțiune, pe motivele că nu credea că ea va intra în război şi nu vedea importanța ce putea avea intervenția ei pentru a grăbi terminarea războiului. Recunoştea însă, straniu, foloasele ce puteau să decurgă pentru Imperiile Centrale dintr-o eventuală înfrângere a României”*[2].

Cu toate acestea, oficialii francezi îşi urmăresc cu asiduitate interesul, aşa că, dând curs instrucțiunilor guvernului său, şeful Marelui Cartier General francez, generalul Joffre, în mesajul trimis la 3/16 februarie generalului Alekseev, şeful Stavkăi, îi solicita elaborarea unui plan comun de operații de către cartierele generale rus şi român. Marele Cartier General francez se declara în principiu de acord ca ofensiva principală a armatei române să fie în Transilvania, o grupare de forțe româno-ruse având să acționeze în sud, concomitent cu trecerea la ofensivă a corpului expediționar de la Salonic, pentru a scoate Bulgaria din război. Sublinia, totodată, importanța capitală acordată de guvernul francez intrării României în război : *„ Nu există preț pe care noi să nu trebuiască să-l plătim pentru concursul României”*[3] .

Din 21 februarie 1916, când germanii au dezlănțuit gigantica ofensivă pentru cucerirea Verdunului, guvernul şi comandamentul suprem al armatei franceze au început să insiste şi mai mult pe lângă guvernul rus pentru atragerea României în război. Divergența de opinii dintre generalul Alekseev, care preconiza menținerea neutralității României, şi generalul Joffre, care considera că România trebuia atrasă pentru intrarea în acțiune cât mai curând, s-a accentuat. La rândul său, preşedintele Franței, Poincaré, insista în mesajul personal adresat țarului Nicolae al II-lea ca realizarea colaborării trupelor româno-ruse să aibă la bază dorințele României[4].

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] Mircea N. Popa, *„Primul război mondial 1914 – 1918”,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 242.

[2] General Vasile Rudeanu, *„Memorii din timp de pace şi război”,* Ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi dr. Vasile Alexandrescu, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 285.

[3] Constantin Nuțu, *„România în anii neutralității (1914-1916)”*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1972, p. 284.

[4] Ibidem.

În cursul lunii februarie, guvernul rus a declarat că va înlesni transportul muniţiilor pentru România prin Arhanghelsk şi Vladivostok, iar cel englez a promis, la rândul său, toate înlesnirile[5].

În vara anului 1916 discuţiile angajate de România cu Puterile Aliate pentru încheierea convenţiilor militară şi politică erau aproape finalizate. Ţările Antantei îşi intensificaseră acţiunile pentru a grăbi intrarea României în război. Pe măsură ce negocierile avansau, pentru a grăbi decizia guvernului de la Bucureşti, preşedintele Consiliului Superior al Apărării francez, Aristide Briand, considera oportună trimiterea unei misiuni militare franceze în România încă din primăvară. Aceasta urma a fi compusă din următorii : locotenent-colonelul Desprès, căpitanul de fregată Belloy, căpitanii d′Aubigny şi de Luyenes, locotenentul de Lareinty- Tholozan, sublocoteneţii Christian Frogé, ofiţer de rezervă din infanteria colonială şi poet, Robert de Flers, celebru autor dramatic, şi încă alţi doi ofiţeri[6].

În iunie presiunile diplomatice asupra României s-au intensificat, luând caracter de ultimatum.

La 17/30 iunie, aşa după cum prezenta colonelul Rosetti, şeful Biroului de operaţii, în *„Mărturisiri”*[7], ataşatul militar al Angliei la Bucureşti, colonelul Thomson, îi prezenta conţinutul unei telegrame, care de altfel a fost adusă la cunoştinţă şi primului-ministru Brătianu de către ministrul Franţei, Jean-Camille Blondel; acest text îl redăm mai jos:

„The director of military intelligence din War Office comunică ataşatului militar următoarea telegramă trimisă de generalul [Joseph] Joffre ataşatului francez la Bucureşti [locotenent-colonel Maurice Desprès –n.n.].

«Condiţiunile puse de România (pentru a intra în acţiune) s-au îndeplinit pentru că ruşii au ajuns în Carpaţi pe urmele austriecilor bătuţi.

Ofensiva generală a Aliaţilor a început pe toate fronturile după hotărârile anterioare ale tuturor comandanţilor „en chef”; va fi continuată şi intensificată. E cu neputinţă deci pentru imperiile centrale a deschide un nou front de operaţiuni din cauza lipsei de forţe disponibile.

Din cauza acţiunii noastre la Salonic, bulgarii nu pot dispune decât de 40 de batalioane pe frontiera română. Aceasta face ofensiva rusă prin Dobrogea nenecesară, căci chiar dacă România, la început, lasă 100.000 de oameni pe frontiera de sud, ea poate invada Transilvania cu 300.000, fără multă opunere, deoarece Austria nu are divizii disponibile pentru a trimite în Transilvania. Austria nu poate retrage trupe de pe frontul rus deoarece de-abia a fost scăpată de dezastru pe acel front de forţele germane.

Dacă Austria ia o atitudine strict defensivă în Trentin, ar putea cel mult lua 5 divizii sau 75.000 de oameni de pe acel front. Dar aceste trupe ar necesita aproape o lună pentru a fi transportate în Transilvania şi ar sosi astfel prea târziu pentru a opri înaintarea armatei române .

Furnizarea muniţiilor României e asigurată de Franţa prin Rusia. O ocazie mai bună nu va veni».

Sunt de acord cu cele de mai sus”, adăuga Statul Major englez.

Cu toate că ataşatul militar englez nu era convins că era momentul prielnic pentru intrarea României în acţiune, după cum a opinat în faţa colonelului Rosetti, el a fost nevoit să susţină acţiunea francezilor şi ruşilor, adresând generalului Iliescu la 23 iunie/6 iulie o scrisoare prin care îl informa următoarele[8]:

„Generalul [Mihail Vasilievici] Alekseev a însărcinat pe colonelul Tatarinov să expună punctul de vedere rusesc asupra intervenţiei României ministrului de război român. Îl rezum mai jos:

Armata austriacă, dezorganizată, poate să mai reziste, dar nu mai este în stare să ducă o acţiune ofensivă.

Germanii, atacaţi ei înşişi pe toate fronturile, n-au putut, din pricina secării mijloacelor lor, să trimită, cu greutate, decât câteva diviziuni în ajutorul aliaţilor lor şi au trebuit să lase bulgarilor singuri grija de a rezista armatei de la Salonic.

Situaţia militară generală nu va fi niciodată mai prielnică pentru intervenţia românească, decât este în clipa de faţă.

Rusia ia angajamentul, îndată ce România va lua hotărâre definitivă, să transporte, de pe acum, materialul de război destinat acestei puteri.

Dar valoarea intervenţiei româneşti depinde de data la care va avea loc intrarea ei în acţiune, de aceea situaţia cere armatei române să intervină acum ori niciodată.

Statul Major [General] englez socoteşte că ultimele ezitări ale guvernului român au trebuit să dispară, evenimentele dându-i certitudinea că ofensive generale victorioase sunt pornite pe toate fronturile

---

[5] Eliza Campus, *„Din politica externă a României. 1913-1947”,* Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 111.

[6] Constantin Kiriţescu, Preludiile diplomatice ale războiului de întregire, Imprimeria Centrală, Bucureşti, 1940, p.26; Jean-Noël Grandhomme,General Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie Méridionale (1916-1918), Chateau de Vincennes, 1999, p.142.

[7] Generalul Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997, p.75.

[8] *Ibidem*, p.76-77.

şi Rusia luând angajamentul de a transporta fără întârziere materialul de război în cazul în care România s-ar hotărî să intervină.

Statul Major [General] englez mă însărcinează să arăt generalului Iliescu că împărtăşeşte cu totul punctul de vedere al Înaltului Comandament rus şi socoteşte că România trebuie să ieie parte „acum ori niciodată".

C.B.Thompson, locotenent-colonel

6 iulie 1916"

Pentru a grăbi decizia României de intrare în război alături de Antantă, Franța trimitea în România ca ataşat militar în locul lui Jules Pichon[*], pe colonelul Maurice Desprès[**], fost camarad de şcoală militară al generalului Dumitru Iliescu, în ideea că-l va influența în această chestiune. Ofițerul francez a ocupat postul de ataşat în România până la 2 decembrie 1916[9], când a fost nevoit să se întoarcă în Franța din cauza divergențelor avute cu Saint-Aulaire, ministrul Franței la Bucureşti şi cu generalul Henri Berthelot, şeful Misiunii Militare franceze venite în România în data de 15 octombrie 1916[10]. Ajuns la Bucureşti la 23 iulie, contacta pe primul-ministru Brătianu, în momentul când acesta se afla sub impresia demersului ultimativ făcut de Tatarinoff vis-à-vis de ieşirea României din starea de expectativă armată. A încercat să ajute România atât cât i-a permis funcția pe care o ocupa, depăşindu-şi uneori competențele, intrând adesea în dezacord cu superiorii. Activitatea sa ca ataşat militar în România este redată în detaliu în memoriul prezentat şefului Comandamentului francez la întoarcerea sa în Franța, document pe care îl prezentăm, în continuare, în întregime[11] şi care spune aproape totul despre intrarea României în acțiune şi „ajutorul" acordat de aliați în această privință.

Desemnat pentru a mă duce în România, am plecat din Paris la 4 iulie 1916.

Încă de la sosirea din 23 iulie, m-am dus să-l văd pe Dl. Brătianu. L-am găsit pe primul-ministru încă sub impresia unui demers făcut de ataşatul militar al Rusiei la ordinul generalului Alexieff. Colegul meu îi declarase D-lui Brătianu că România trebuia să pornească acum ori niciodată şi că dacă nu se declara imediat pentru aliați, nu i se va permite mai târziu să-şi facă intrarea triumfală în Transilvania.

Nefiind la curent cu acest demers făcut în timpul călătoriei mele, m-am informat şi am aflat faptele următoare care se petrecuseră de la plecarea mea din Paris.

Când colonelul Tatarinoff, ataşatul militar al Rusiei, sosise în ianuarie 1916 la Bucureşti, el nu încercase să facă România să intre în război, interpretând în acest fel ideile pe care le avea generalul Alexieff în acel moment.

La sfârşitul lui iulie 1916, generalul Alexieff îşi schimbă brusc părerea şi chiar în primele zile din iulie trimite colonelului Tatarinoff o telegramă în care îl însărcina să le spună D-lui Brătianu şi generalului Iliescu că i se părea dificil ca în viitor situația să devină mai favorabilă la intrarea în război a României.

Considera că armata austriacă îşi pierduse toată capacitatea operativă; nemții atacați şi ei nu puteau să-i ajute pe austrieci; în sud nu mai existau forțe germane sau austriece şi bulgarii rămâneau singuri pentru a înfrunta armata de Orient.

În plus, Rusia se angaja, în cazul intrării României în război să asigure transportul materialelor şi munițiilor care i-ar fi fost necesare.

Această telegramă se termina cu cuvintele: „ acum ori niciodată".

Demersul acesta rusesc fusese sprijinit de către predecesorul meu şi de către ataşatul militar al Italiei, care îi remiseseră în acelaşi timp generalului Iliescu note potrivit cărora ei se asociau în totalitate la demersul colegului rus şi în care repetau cuvintele: „acum ori niciodată". Mi se pare foarte probabil ca ataşatul militar al Angliei să fi sprijinit acțiunea colegilor săi.

Două sau trei zile mai târziu, o nouă telegramă a generalului Alexieff, subliniind că momentul era extrem de favorabil şi că o ocazie atât de bună poate că nu s-ar mai ivi, că inamicul îşi epuizase rezervele, că în aceste condiții nimic nu putea amenința România în Dobrogea, deoarece armata de Orient trebuia să atragă cea mai mare parte a armatei bulgare şi că, drept urmare, românii puteau să se apere cu uşurință în

---

[*] A îndeplinit funcția de ataşat militar în România în timpul războaielor balcanice şi în perioada 2 august 1914 -2 iulie 1916. A luat parte la discuțiile referitoare la intrarea României în război, folosind toate relațiile şi creditul de care se bucura la Bucureşti pentru a grăbi guvernul român să semneze convenția militară; vezi Maria Georgescu, capitaine Cristophe Midan, *Un exemple de coopération bilaterale. Les attachés militaires français en Roumanie et roumains en France (1860-1940),* Editions Militaires, Bucarest, 2003, p.293-297.

[**] Desprès-Ambroise, Marie, Félix, Maurice, ataşat militar pe lângă legațiile Republicii franceze în România, Serbia şi Muntenegru (12 august 1909-24 septembrie 1912); din 18 decembrie 1914 până la 1 iulie 1916 a deținut aceeaşi funcție la Haga. La 3 iulie 1916 era trimis în România, ca ataşat militar pe lângă Legația franceză. A fost apreciat ca *„unul dintre cei mai buni ataşați militari francezi",* vezi Maria Georgescu, capitaine Cristophe Midan, , *op.cit,* p.254-257.

[9] Maria Georgescu, capitaine Cristophe Midan, *op.cit.,* p.257.

[10] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat,* Introducere şi note Mihai D. Sturdza,Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p.8; 57; General Henri Berthelot, *Jurnal şi corespondență, 1916-1918,* Ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice de Gheorghe I.Florescu, p.73-74, 82,84.

[11] Arhivele Naționale Istorice, fond Casa Regală, Documente oficiale, vol.2, dosar 92/1918, f.6-19.

partea aceea. La sfârşitul acestei telegrame generalul Alexieff adăuga că dacă intrarea pe front a românilor întârzia prea mult, n-ar mai avea nevoie de concursul lor şi nu li s-ar permite intrarea triumfătoare în Transilvania.

În ceea ce priveşte originea acestei schimbări de opinie a generalului Alexieff, pot face doar presupuneri, dar mi se pare probabil ca din acest fapt rezultă că în acel moment aveau loc ofensivele ruse care, în concepţia generalului Alexieff, trebuiau să continue şi pentru care ajutorul românesc era preţios.

Oricum ar fi, aceste două telegrame au dominat întreaga chestiune, căci termenii lor, care erau aproape cei ai unui ultimatum, au decis în definitiv România să pornească şi pentru că informaţiile militare care erau date acolo privind situaţia şi starea forţelor inamice au servit ca bază pentru elaborarea planului de campanie românesc, determinând Statul-major român să-şi trimită aproape toate forţele spre Transilvania, lăsând puţine trupe în Dobrogea unde trebuia să se menţină în defensivă.

România fusese surprinsă de această somaţie a ruşilor, dar se temea şi a-i vedea nepermiţându-i mai târziu a-şi realiza aspiraţiile naţionale în măsura în care îşi dorea.

Este sigur că, în ceea ce-i priveşte, ruşii puteau reveni cu greu asupra tipului de ultimatum pe care îl dăduseră.

Ca urmare a acestor informaţii, m-am asigurat că Statul-major era încă partizanul intrării României în acţiune în pofida întârzierii acesteia. Mi s-a răspuns afirmativ adăugându-se că generalul Alexieff era foarte nerăbdător.

Colegul meu englez era şi el partizanul plecării României.

Colegul meu italian, care de altfel nu-şi exprima clar părerea decât atunci când era vorba să-şi expună previziunile asupra evenimentelor deja petrecute, sprijinea acţiunea rusă, părând nemulţumit a vedea că România cere aceleaşi avantaje ca Italia.

Aceasta era situaţia în momentul sosirii mele.

În aceste condiţii, conform instrucţiunilor primite, am sprijinit în acelaşi scop dezideratele românilor pe lângă ruşi.

În afară de o acţiune generală, am acţionat îndeosebi asupra următoarelor puncte în timpul părţii din negocieri la care am luat parte:

1. Rolul şi data plecării armatei din Salonic;

2. Chestiunea de a şti dacă ofensiva din Dobrogea va începe în acelaşi timp ca în Transilvania;

3. Valoarea întăririlor ruseşti trimise în Dobrogea.

1. Pentru a-l informa cu exactitate pe D-l Brătianu, Ambasadorul Franţei şi eu am cerut informaţii precise despre Armata de Orient şi le-am comunicat D-lui Brătianu.

Acesta, după această comunicare, accepta să semneze convenţia militară înainte ca acţiunea Armatei de Orient să se manifeste, dar fiind convenit ca ofensiva de la Salonic să fie declanşată într-un răstimp determinat înainte de intrarea în acţiune a României.

2. În cursul negocierilor, s-a vorbit despre planul de campanie românesc. El consta în a invada Transilvania rămânând în defensivă în partea bulgară şi nu putea fi altfel dat fiind opiniile exprimate în telegramele generalului Alexieff. La un moment dat negocieri separate privind acţiunea de la Salonic au fost angajate în Franţa de către colonelul Rudeanu.

După o telegramă pe care acesta din urmă a trimis-o D-lui Brătianu şi despre care ultimul m-a înştiinţat, reprezentantul rus la aceste negocieri a propus o ofensivă în Dobrogea concomitent cu cea care trebuia să aibă loc în Transilvania.

Această idee fiind în contradicţie formală cu cea exprimată de colonelul Tatarinoff, eu am fost de acord cu ea, cerând ca acea contradicţie să fie lichidată. Pe de altă parte, generalul Iliescu îmi spusese că partea română era partizana acestei ofensive cel puţin până la Rusciuc şi Şistovo pentru a asigura Bucureştiului o zonă de protecţie mai întinsă, dar că ruşii se opuneau motivându-şi opinia prin faptul că această operaţiune avea inconvenientul de a cere trimiterea unor întăriri mai importante decât cele pe care le puteau ei furniza şi lăsând să se înţeleagă că bulgarii vor lupta cu greutate contra ruşilor. În ceea ce-i priveşte pe bulgari, se conta pe oarecare rezistenţă a părţii ruse. Generalul Iliescu, recunoscând ca şi mine că ofensiva simultană a Armatei de Orient şi din Dobrogea era adevărata soluţie militară contra bulgarilor, a subliniat că în faţa acestei rezistenţe ruseşti şi ca urmare a faptului că trupele române trimise în această regiune erau numai trupe de linia a doua nu se punea problema începerii ofensivei de acolo.

Am semnalat informaţia şi mi s-a răspuns să nu insist asupra acestei ofensive.

Generalul Iliescu adăugase, de altfel, că dacă forţele române care operau în Nord puteau atinge cursul Mureşului, pentru a obţine o scurtare convenabilă a frontului, s-ar fixa în partea aceea şi poate că atunci s-ar putea profita de efectivele disponibile pentru a începe ofensiva contra Bulgariei potrivit atitudinii ei din acest moment.

3. În privinţa întăririlor ruseşti care urmau a fi trimise la începutul ofensivei, generalul Alexieff opunea rezistenţă.

În cursul negocierilor anterioare românii ceruseră 250.000 de oameni; apoi, încrezători într-o oarecare măsură în afirmațiile generalului Alexieff şi ale colonelului Tatarinoff despre starea forțelor austro-germane şi despre ceea ce puteau încerca bulgarii în Dobrogea, îşi diminuaseră cererea la 50.000 de oameni. Generalul Alexieff propusese la început o divizie de infanterie, dar la insistențele D-lui Brătianu, insistențe pe care am considerat că trebuie să le sprijin pe lângă colonelul meu rus, s-au obținut de la el două divizii de infanterie (din care 1 rusă şi 1 sârbă) şi o divizie de cavalerie. Mai fusese vorba şi de o a 3-a divizie de infanterie, dar generalul Alexieff nici n-a vrut să audă.

Negocierile pentru convenția militară erau astfel terminate, dar nu puteau fi semnate decât după convenția politică, care prilejuia negocieri prelungite, la care bineînțeles că eu nu am participat.

În sfârşit, după întârzieri lungi din partea ruşilor, s-a căzut de acord şi D-l Brătianu obținând satisfacție la toate punctele, cele două convenții politică şi militară au fost semnate.

Eu am semnat-o pe ultima după ce am cerut şi am primit confirmarea puterilor mele în această privință, precum şi aprobarea prelungirii termenului care la început fusese fixat la 1/14 august.

În ceea ce priveşte planul de campanie, a fost stabilit, aşa cum am subliniat, sub influența ideilor ruse şi a informațiilor date de generalul Alexieff despre forțele inamice. Supremația influenței ruse în acest domeniu era, de altfel, foarte firească dat fiind că armata română prelungea frontul rus şi că ruşii participau la acțiunea română prin întăririle pe care se angajau să le trimită în Dobrogea.

Am comunicat acest plan imediat ce l-am aflat; nu mi-a fost transmisă nici o observație referitoare la el. Cred cu atât mai mult că a fost aprobat cu cât, la începutul lui septembrie, când lucrurile mergeau rău în Dobrogea, la Marele Cartier General român s-a primit telegrama că trebuia să se reziste acolo cât mai mult şi că, imediat ce situația se va restabili, primul plan va putea fi reluat.

În afara chestiunii ofensive contra Bulgariei, care a fost expusă mai sus în rezumatul negocierilor de la Convenția Militară, doresc să intervin asupra următorului detaliu:

Am constatat că etapele prevăzute pentru traseul pe care trebuiau să-l parcurgă întăririle ruseşti de la Reni sau de la Cernavodă până la locurile de concentrare erau de 30-35 de km, ceea ce mi s-a părut cu atât mai mult considerabil cu cât cunoşteam lentoarea rusească şi-mi dădeam bine seama de importanța pe care o avea sosirea acestor întăriri la timp. Am prezentat observația şefului Biroului Operații care a fost de acord şi le-a redus.

Aceasta este geneza intrării în acțiune a României şi originea planului său de campanie.

Mi se pare evident că telegramele categorice ale generalului Alexieff i-au hotărât definitiv pe români.

Acțiunea francezilor, în perioada negocierilor la care am participat şi eu, s-a făcut simțită în sprijinirea punctului de vedere rus pe lângă români şi în a-i angaja pe ruşi a ceda la cererile româneşti, atât politice cât şi militare, în măsura în care ei considerau că este convenabil, ținând seama de importanța pe care o dădeau concursului său în momentul în care era solicitat.

În ceea ce priveşte operațiunile militare, nu pot, mai ales din amintire, face povestirea detaliată, care de altfel ar fi deplasată aici. Mă voi mărgini să expun punctele asupra cărora am intervenit eu şi în sensul în care am crezut că trebuie să o fac.

În momentul Turtucaia i-am spus generalului Iliescu că nu înțeleg înverşunarea cu care se apără acel punct devenit imposibil de ținut în fața acumulării de mijloace pe care le aducea inamicul, că după cedarea primei linii de apărare în fața tendinței clare de încercuire din partea adversarului se impunea evacuarea, cu atât mai mult cu cât Turtucaia nu putea fi considerată un cap de pod, aşa cum, greşit, mi se spunea, deoarece nu fusese construit nici un pod în acel loc.

Generalul Iliescu a fost de acord cu asta, dar prea târziu. De altfel, a recunoscut că fusese o greşeală din partea Comandamentului când aprobase ordinul dat de generalul Aslan, de a păstra Turtucaia cu orice preț. Dar intervenția n-a fost inutilă, căci a influențat cu siguranță decizia luată puțin mai târziu de a evacua Silistra, care, dacă ar fi fost ținută, risca să aibă aceeaşi soartă ca Turtucaia.

În nord ruşii, în pofida angajamentelor lor, nu păreau deloc să se hotărască a începe ofensiva la Vatra Dornei , ofensivă care trebuia să acopere aripa dreaptă a armatei române şi să-i permită înaintarea.

Inversând rolurile, românii au fost cei care au trimis un detaşament la S. V. de Vatra Dornei pentru a permite ruşilor să avanseze.

În acest moment, ca în momentele tuturor cererilor de întăriri făcute de români, am cerut să intervin pe lângă ruşi şi să insist ca să acorde întăririle care li se cereau adesea insistent.

Am mai intervenit personal în momentul încercării de trecere a Dunării.

Când am aflat că era vorba de această operațiune, am afirmat că erau forțe suficiente pentru a o executa, ele erau, după părerea mea, folosite mai bine în Dobrogea unde situația nu era strălucită şi unde întăririle ruseşti cerute întârziau să vină şi că dacă era încercată cu forțe [in]suficiente era destinată unui eşec sigur.

Câteva zile au părut să renunțe la această tentativă. Dar, sub influența generalului Averescu, care comanda atunci toate trupele din sud şi încerca în mod evident să obțină un succes personal, ideea a fost reluată şi operațiunea a fost încercată.

În general, trebuie să constatăm că, având încredere în informațiile date de generalul Alexieff despre situația forțelor austriece şi disponibilitățile germane, armata română fusese adusă în situația de a ocupa un front considerabil şi că, atunci când evenimentele au arătat erorile previziunilor ruseşti, aceştia n-au acordat şi nici n-au trimis cu toată rapiditatea dorită întăririle care le erau cerute foarte insistent.

Încheind, fie-mi permis a exprima dorința de a nu vedea modul în care s-a terminat intrarea în luptă a României fiind din vina armatei sale şi mai ales a personalităților, care din simpatie pentru cauza noastră, au orientat-o de partea noastră.

În pofida câtorva slăbiciuni, majoritatea armatei a luptat bine. În definitiv, mai mult de o sută de zile trupele care, după ce invadaseră Transilvania, se retrăseseră în defileele de frontieră, au trebuit să lupte zilnic contra unui adversar foarte călit, având o reală superioritate în armament şi întărit la anumite intervale. În pofida stării de oboseală a acestor trupe, care nu puteau fi schimbate din cauza întinderii considerabile a frontului şi a absenței rezervelor, a existat retragere dar nu derută, iar armata română a pierdut aproape ¼ din efectivele sale. Pe de altă parte, nu pare probabil ca armata română să fi putut fi pregătită mai bine, ca urmare a venirii instructorilor străini.

Înainte de a se angaja, românii nu voiau ca indiciul cel mai mic să poată trezi suspiciuni în privința alianței către care voiau să se orienteze.

Doreau să fie o surpriză totală pentru ca adversarul să nu aibă timpul de a le-o lua înainte fie invadând primii țara, fie concentrându-şi forțele care, de la început, s-ar fi opus în regiunea muntoasă a Carpaților oricărei mişcări de înaintare a armatelor române.

Având această idee fixă, se poate deci spune că dacă armata română ar fi plecat mai târziu, ea n-ar fi fost mai bine pregătită, cu atât mai mult cu cât ruşii, a căror neîncredere era destul de mare, n-ar fi permis sosirea materialului şi a munițiilor.

Astfel, românii se aflau într-un adevărat cerc vicios.

De asemenea, cred că trebuie să fac observația că, deşi intervenția românească n-a avut rezultatul sperat, nu va fi inutilă în războiul de uzură care continuă, ea va accelera epuizarea adversarilor noştri din punct de vedere al oboselii, al efectivelor şi al munițiilor.

Nu trebuie să vedem, în mobilizarea civilă la care tocmai a recurs Germania, un rezultat al acestei intervenții?

În sfârşit, nu trebuie să uităm că armata română n-a fost distrusă şi că restul unităților sale, precum şi contingentele tinere 1917 care au fost încorporate la timp chiar şi în regiunile invadate, vor forma în primăvară un total de cel puțin 450.000 de oameni care, instruiți suficient, vor reprezenta o forță cu atât mai serioasă cu cât încercările suferite în 1916 îi vor fi întărit calitățile.

Le colonel Desprès, attaché militaire français – de la situation militaire en Roumanie et des rapports entre les armées roumaine et russe

Le mémoire adressé par l'attaché militaire français à Bucarest au Commendement français à la fin de sa mission diplomatique éclaircit les démarches exercées sur la Roumanie afin de la décider de quitter l'état de neutralité.

CONSIDERAŢII REFERITOARE LA APROVIZIONAREA ARMATEI ROMÂNE CU MATERIALE DE RĂZBOI (1916-1917)

Hadrian G. GORUN

Studiul de mai jos, care abordează chestiunea înzestrării armatei române cu materiale de război se fundamentează pe o bază documentară inedită, oferită în principal de arhivele militare franceze de la Château de Vincennes şi de cele diplomatice, de la Quai d'Orsay.

La 4/17 august 1916, România a semnat documentele fundamentale ale colaborării cu Antanta, Convenţia politică şi Convenţia militară. Întocmită în 17 articole, Convenţia militară preciza, în primul articol, angajamentul României de a declara război Austro-Ungariei şi de a mobiliza contra acesteia toate forţele sale terestre şi maritime, cel târziu la 15/28 august 1916, 8 zile mai târziu, după ce, pentru a facilita acţiunea română, armata aliată de la Salonic va fi declanşat ofensiva proiectată împotriva forţelor inamice din Balcani[1].

Articolul IV al Convenţiei militare menţiona obligaţia asumată de către Aliaţi de a furniza României muniţii şi materiale de război. Livrarea acestora trebuia să fie cât mai regulată, anume minim 300 tone pe zi[2].

Antanta a încercat să se achite într-un mod cât mai onorabil de aceste angajamente in clipele care au urmat imediat încheierii Convenţiei militare. Se părea că guvernul britanic dovedea o mai mare receptivitate şi solicitudine faţă de nevoile României. Nicolae Mişu, ministrul României la Londra îi scria colegului său de la Paris, Alexandru Emil Lahovari, că ministrul englez al muniţiilor tocmai îi comunicase în mod confidenţial că, producţia atingând punctul său culminant, era pregătit să demareze fabricarea cartuşelor pentru România, la început în cantităţi de 6 milioane pe săptămână. Totodată, guvernul Marii Britanii s-a angajat să furnizeze României mitraliere şi să stabilească furniturile de puşti în câteva luni[3].

Imediat după încheierea Convenţiei militare, s-au intensificat eforturile pentru aprovizionarea României cu material de aviaţie. La 17 august 1916, ministrul de război al Franţei l-a informat pe Jacques-Joseph Joffre, comandantul-şef al armatei franceze, că reprezentantul guvernului de la Bucureşti, colonelul Vasile Rudeanu a solicitat ca avioanele „Bréguet", livrate armatei române, să fie înlocuite cu avioane „Bréguet-Michelin" sau cu avioane de alte tipuri. Ministrul de război s-a arătat dispus să onoreze respectiva cerere. Din cele 30 de avioane „Bréguet-Michelin", 6 deja au părăsit Brest, 12 se aflau încă în acel port şi 12 erau pe punctul de a fi expediate. Înlocuirea dorită de guvernul român şi consimţită de autorităţile franceze putea să dureze o lună[4].

În august 1916, s-au obţinut progrese destul de semnificative în aprovizionarea României cu armament şi muniţii. După angajarea armată, Antanta a încercat, într-o primă fază, imediat după mobilizarea armatei române, să îi furnizeze muniţiile imperios necesare desfăşurării cu succes a unei campanii. Treptat însă, situaţia se va schimba, iar furniturile vor deveni insuficiente. În cadrul preocupărilor incipiente ale Antantei de a oferi armatei române suportul material indispensabil pentru un debut fericit al operaţiunilor militare ale acesteia, s-a înscris şi telegrama din 22 august 1916, a generalului Joffre, trimisă ataşatului militar francez la Bucureşti, căpitanul Jules Pichon. Joffre a anunţat că un număr de 500 mitraliere destinate României, cu dotarea iniţială de 9.000.000 de cartuşe şi 60.000 benzi-încărcătoare, reprezentând aprovizionarea pe 10 luni, începând cu septembrie 1916, până în iunie 1917, vor fi expediate înainte de sfârşitul lui septembrie 1916. Livrarea puştilor, model 1907, era planificată să debuteze odată cu septembrie 1916 şi să dureze până în decembrie, acelaşi an. Era întrevăzută în această perioadă trimiterea a câte 10.000 de puşti în fiecare lună. La acestea se adăuga expedierea a 5.000.000 de cartuşe în septembrie, 5.500.000 în octombrie, 6.000.000 în noiembrie şi 6.500.000 în decembrie[5]. Cu toate acestea, nu toate doleanţele

---

[1] Dumitru Preda, *„România şi Antanta 1916 – 1917"*, Institutul European, Iaşi, 1998, p. 34. Textul Convenţiei militare este abordat în mai multe lucrări, între care amintim Vasile Vesa, *„România şi Franţa la începutul secolului al XX-lea"*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975; Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913 – 1947)*, Editura Politică, Bucureşti, 1980; I.G. Duca, *Memorii*, Editura Machiaveli, Bucureşti, 1994; Glenn E. Torrey, *Romania and World War I*, Center for Romanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 1999. Articolele constituente ale Convenţiei militare sunt redate în întregime în lucrarea *„1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional – statale a poporului român"*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983. Asupra Convenţiei militare şi a conţinutului său se opresc şi documente din cadrul Arhivelor diplomatice franceze de la Quai d'Orsay.

[2] *Ibidem*, p.35.

[3] Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français, (A.M.A.E. F.. , în continuare), Série Guerre 1914 – 1918, Roumanie, Dossier 342, f.31.

[4] Service Historique de l'Armée de Terre (S.H.A.T. , în continuare), *Attachés Militaires en Roumanie*, Carton 7N1457, Dos.2, Telegrama nr.14032, din 17 august 1916 a Ministrului de Război către Generalul Comandant Şef, Statul – Major, Biroul nr.1.

[5] *Idem*, *Ministère de l'Armament*, Carton 10N100, telegrama cifrată nr.48 – 49, din 22 august 1916, a Generalului Comandant Şef către Ataşatul militar la Bucureşti.

româneşti în materie de armament erau primite cu entuziasm. La 23 august 1916, comandantul-şef a declarat că era imposibil să cedeze României, integral ori parţial, bateriile de artilerie grea solicitate[6]. În urma acestui refuz, preşedintele Consiliului de miniştri, Ion I.C. Brătianu a reclamant urgenta necesitate de a fi expediate cele 12 baterii deja cerute. Ministrul francez la Bucureşti, contele Charles de Saint-Aulaire a considerat că, în afara cazului nedorit al unei imposibilităţi absolute, Franţa avea obligaţia de a se strădui să vină în întâmpinarea dorinţelor formulate de către guvernul român. Ministrul de externe era rugat să intervină în acest sens, oferind guvernului Brătianu asigurări fără rezerve în ce priveşte furnizarea de către Franţa a materialelor de război. Trimiterea acestor baterii ar putea fi subordonată angajamentului de a le utiliza pe frontul de sud, în cazul în care nu vor fi încheiate conturile cu bulgarii[7].

În aceeaşi zi, ministrul francez de război a autorizat cedarea către România a 500.000 de cartuşe de revolver şi, ca supliment de aprovizionare, câte 5.000 de cartuşe pe zi, începând de la sfârşitul lunii septembrie[8]. Din datele de mai sus, desprindem faptul că promptitudinea arătată de Franţa în legătură cu aprovizionarea armatei regale române se manifesta cu fluctuaţii. Observăm o oarecare inconstanţă în atitudine. Guvernul român a purces la demersuri pe lângă ataşatul militar al Angliei la Bucureşti, colonelul C. B. Thomson. Acesta era de părere că materialul putea fi procurat de către Marea Britanie, dar că guvernul său exprima oarecare circumspecţie în aşteptarea unui răspuns definitiv al Statului Major francez. Saint-Aulaire a propus ca guvernul francez să intre el însuşi în posesia respectivului material de artilerie. Propunerea ministrului francez izvora din raţiuni strategice. El dorea să prevină în acest fel „efectul foarte supărător" pe care, cu siguranţă, l-ar fi produs furnizarea de către Anglia a bateriilor de artilerie pe care Franţa le-ar fi refuzat[9]. Este probabil ca, atunci când făcea referire la „efectul foarte supărător", Saint-Aulaire să fi avut în vedere eventuala compromitere a prestigiului şi influenţei Franţei în România. Nu era exclus ca influenţa Angliei să se consolideze şi să câştige teren în detrimentul celei franceze. Această realitate se putea întâmpla dacă guvernul englez ar fi manifestat o mai mare solicitudine faţă de nevoile materiale ale armatei române.

Portul Arhanghelsk, prin care se efectua tranzitul produselor militare româneşti, urma să fie închis curând, încă din toamna lui 1916, din pricina gheţurilor. Cu scopul de a evita neplăcerile ce puteau decurge de aici, lordul Grey de Fallodon a sugerat ca guvernele Quadruplei Înţelegeri să analizeze această chestiune cu grijă, pentru a-şi onora angajamentele asumate cu privire la înzestrarea armatei române,[10] în virtutea termenilor Convenţiei militare. În acelaşi timp, cuantumul de 300 de tone zilnic se impunea a fi respectat.

Ion I.C. Brătianu propunea ca alternativă pentru efectuarea transporturilor militare tranzitarea teritoriului balcanic. Acest lucru ar fi fost însă realizabil printr-o ofensivă de mare anvergură a Armatei Orientului de la Salonic care, provocând înfrângerea Bulgariei, ar fi determinat scoaterea acesteia din alianţa cu Germania şi Austro-Ungaria. Doar printr-un concurs favorabil de împrejurări, transporturile materialelor prin Peninsula Balcanică s-ar fi putut desfăşura liber.

Înfrângerea trupelor române la Turtucaia, la 24 august /6 septembrie 1916, a impus noi măsuri pentru înfăptuirea livrărilor la standarde mulţumitoare. Ministrul de război francez a ordonat să fie trimise în România 800.000 de grenade, din care aproximativ o pătrime fuseseră deja expediate în portul Brest. Restul de 600.000 de grenade va fi furnizat până la sfârşitul lui septembrie, în rate eşalonate a câte 200.000 de grenade, o primă expediere trebuind efectuată în scurt timp[11].

La 4 septembrie 1916, Lloyd George semnala vulnerabilitatea trupelor române în faţa unui evntual atac concertat al forţelor germane, austriece şi bulgare, înzestrate cu sute de tunuri şi cu obuze în cantităţi imense. Românii nu dispuneau de artilerie grea decât în cantităţi infime, iar rezervele de muniţii nu erau suficiente pentru a le permite să susţină până la capăt o bătălie de câteva săptămâni[12]. Ministrul Franţei la Bucureşti, contele de Saint-Aulaire, a subliniat faptul că pentru transportul materialelor de război, România era în întregime la discreţia Rusiei, din cauza imposibilităţii de a aduce vagoanele sale, care nu puteau fi utilizate în cealaltă parte a frontierei, pe un ecartament mai larg decât al ei[13].

În toamna anului 1916, oficialităţile de la Bucureşti nu erau încântate de ritmul cu care se realiza înzestrarea trupelor. În loc de 300 de tone pe zi, România nu ar fi primit decât 40-50 de tone zilnic[14]. Situaţia

---

[6] *Ibidem*, telegrama nr.50, din 23 august 1916.
[7] *Ibidem*, telegrama nr.339, din 29 august 1916, semnată Saint -Aulaire.
[8] *Ibidem*, telegrama cifrată nr.725, din 29 august 1916, a Generalului Comandant-Şef către Şeful Misiunii Militare Franceze în Rusia şi Ataşatul militar la Bucureşti.
[9] A.M.A.E. F. , Guerre 1914 -1918, Roumanie, Dos. 369, f.168.
[10] *Ibidem*, f.181.
[11] S.H.A.T. , *Ministère de l'Armament*, Carton 10N100, copia telegramei nr.6200, din 8 septembrie 1916, a Comandantului Şef către Colonelul Rudeanu, semnată Poindron.
[12] David Lloyd George, *„Noi nu putem risca o a doua tragedie sârbă"*, în *„România în timpul primului război mondial. Mărturii documentare"*; coordonatori principali D. Preda, Maria Georgescu, Şt. Pâslaru, Marin Stănescu; Editura Militară, Bucureşti, 1996, p.258.
[13] Charles -Auguste de Saint -Aulaire, „Franţa, România şi meandrele campaniei din 1916", în op. cit., p.364.
[14] A. M. A. E. F. , Guerre, Roumanie, Dos. 369, f. 208.

era cât se poate de neliniştitoare pentru români, având în vedere că nu era vorba nici măcar de un sfert din cuantumul de aprovizionare zilnică prevăzut de Convenţia militară. După un debut promiţător al campaniei armatei române în Transilvania, marcat de unele victorii rapide şi relativ lesnicioase, vor urma mai multe înfrângeri succesive, care vor determina stagnări în ce priveşte înaintarea armatei române şi chiar retrageri. Aceste realităţi nefaste au fost şi rezultatul nerespectării şi chiar eludării, din partea Aliaţilor, a clauzelor Convenţiei militare. Transporturile armamentelor şi muniţiilor se făceau cu destulă dificultate. Puţinătatea materialelor şi muniţiilor, şi mai ales a artileriei grele, a constituit una dintre cauzele principale ale înfrângerilor armatei române în 1916.

Pe de altă parte, Brătianu se plângea de neputinţa completă a aviaţiei române, iar Saint-Aulaire exprima temerea că autorităţile franceze nu au întreprins toate măsurile de care erau de fapt capabile pentru a reduce la minimum întârzierile livrărilor şi pentru a consolida capacitatea aviaţiei României[15]. În aceste condiţii, s-au întreprins demersuri pentru o aprovizionare corespunzătoare cu material aviatic. Era prevăzut ca România să primească avioane Farman şi Nieuport, atât pentru luna septembrie, cât şi pentru octombrie[16]. Cu toate acestea, generalul Joffre i-a comunicat ministrului de război că nu era posibil să dea satisfacţie cererii româneşti de 12 tunuri de 37 mm pentru avioanele Bréguet, amenajarea tunurilor pe avioanele Bréguet sau Bréguet-Michelin nefiind încă pusă la punct. Pentru a compensa acest neajuns, comandantul – şef solicita cedarea către România a 10 dispozitive Leprieur pentru avioane Nieuport şi 300 de proiectile contra zeppelinelor[17].

La 3 octombrie 1916 a sosit în România misiunea militară franceză, condusă de către generalul Henri-Mathias Berthelot, care a jucat, de asemenea, un rol demn de evidenţiat în aprovizionarea cu material de război şi muniţii.

În privinţa transporturilor muniţiilor româneşti pe timpul iernii, fie prin Arhanghelsk, rută deja consacrată, fie prin Alexandrovsk, s-a ţinut o conferinţă la Ministerul de război al Franţei. Portul Lorient a fost definitiv ales ca bază de expediere pentru Semenova şi Arhanghelsk a tuturor muniţiilor şi materialului de război destinate României. Serviciul de Aprovizionare Civil va asigura transportul de la Lorient la Alexandrovsk a muniţiilor destinate armatei române. Conferinţa care a avut loc în 5 octombrie şi i-a reunit pe reprezentanţii Marelui Cartier General a ajuns la concluzia că 48.000 de tone de muniţii nu erau suficiente pentru a asigura aprovizionarea României. S-a convenit în consecinţă ca cele 3 nave, *Jiul*, *Bistriţa* şi *Bucureşti* să încerce să treacă Marea Albă înainte de închiderea sa din pricina formării gheţarilor. Această soluţie prezenta avantajul că permitea o aprovizionare mai substanţială a României. Prima navă alocată pentru transportul muniţiilor româneşti va fi *Baymaster*, care va sosi la Lorient. Pentru toate încărcăturile muniţiilor româneşti, efectuate deja de către navele *Phrygie*, *Médie*, *Plata*, *Djemnak*, *Mingrelie*, *Venezuela*, *Natal*, *Melbourne*, *Djibouti*, *La Loire*, *Gircassie*, *Ionie*, *Normandier*, fie la Brest, fie la Lorient, s-a convenit ca ministrul Marinei să ofere Ministerului Comerţului câte 3 franci pentru fiecare tonă de material încărcat. Între colonelul Rudeanu şi acest minister a fost încheiat un acord care reglementa detaliile de transport pentru muniţiile româneşti pe timp de iarnă şi cantităţile exacte care trebuiau transportate. Acestea trebuiau determinate în funcţie de necesităţile militare şi de înţelegerile care urmau să intervină între guvernele francez, rus şi român pe acest subiect[18].

După ce au fost transportate pe vaporul românesc *Bistriţa*, până la mijlocul lui octombrie 1916 au fost puse la dispoziţia României, între altele, următoarele muniţii şi materiale de război: 160.000 de obuze de 75, 160.000 de proiectile 24/31 Schneider, 500 de tone de oţel, 20 de mortiere, 170.000 de grenade, 300 de bombe, 4020 proiectile P.R., 480 proiectile IT, 26 de tone de pulbere[19].

Prin vocea şefului misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot, Marele Cartier General român, a solicitat Franţei, la 24 octombrie 1916, să pună la dispoziţia armatei române tunurile şi muniţiile capturate în timpul ultimei ofensive de la inamic, precum şi cartuşele provenind de la mitralierele germane, în afară de cele care erau indispensabile pentru utilizare pe frontul francez. Generalul Berthelot ruga autorităţile militare franceze să facă tot posibilul pentru a se achita cum se cuvine de această misiune[20].

---

[15] *Ibidem*, f.211.

[16] S.H.A.T. , *Attachés Militaires en Roumanie*, Carton 7N1457, Dos.2, Mesaj telefonic nr.15979, din 17 septembrie 1916, primit de Ministrul de Război, Direcţia nr.12, trimis la Marele Cartier General (Biroul nr.1); Numele ofiţerului care transmite mesajul: Secretar Degoix.

[17] *Ibidem*, Generalul Comandant – Şef către Ministrul de război, 19 septembrie 1916.

[18] *Idem*, *Cabinet du ministre*, Ministrul Comerţului, Industriei, Poştelor şi Telegrafului către Ministrul Marinei, Statul – Major General, 8 octombrie 1916.

[19] *Idem*, *Ministère de l' Armament*, telegrama nr.167502, din 18 octombrie 1916, a Subsecretarului de Stat al Artileriei şi Muniţiilor către Comandantul – Şef.

[20] *Idem*, *Cabinet du Ministre*, Carton 5N142, telegrama cifrată nr.15, din 24 octombrie 1916, a Şefului Misiunii Franceze, la Marele Cartier General Român, către Ministrul de Război şi Generalul Comandant – Şef.

Faptul că aprovizionarea României cu materiale de război a constituit un subiect de mare importanţă pentru Antanta şi, în acelaşi timp, amplu discutat, a fost demonstrat de abordarea sa cu prilejul Conferinţei Interaliate de la Boulogne-sur-Mer, ale cărei lucrări au început la 16 octombrie 1916. În cadrul acestei conferinţe, la 20 octombrie, reprezentantul britanic Henry-Herbert Asquith a făcut cunoscut că Anglia va proceda la trimiterea a 25.000 de puşti şi a 4 baterii de artilerie grea la Salonic, pentru a veni, indirect, în sprijinul României. Alte două baterii de artilerie grea au fost expediate la Arhanghelsk pentru a putea fi folosite ulterior chiar pe frontul românesc[21].

Luna noiembrie a anului 1916 a consemnat intensificarea demersurilor şi contactelor diplomatice şi militare în vederea aprovizionării României cu armament şi muniţii. Astfel, la 9 noiembrie 1916, a avut loc, la Londra, o nouă conferinţă a reprezentanţilor Angliei, Rusiei şi Franţei, având ca subiect transporturile armamentelor şi muniţiilor pe timpul iernii prin Arhanghelsk. Din partea Franţei au participat colonelul Arthur-Henri de la Panouse, ataşatul militar al Franţei în Anglia şi colonelul Emmanuel Taissier de la Statul-Major francez. Din partea României, a luat parte colonelul Rudeanu[22]. Organizarea conferinţei interaliate de la Londra a reprezentat consecinţa anunţului făcut cu câteva zile mai devreme, de către guvernul rus, conform căruia nu mai atribuia României, începând cu luna decembrie 1916, cele 300 de tone de material pe zi stipulate prin Convenţia militară. În mod normal, potrivit convenţiei, România trebuia să primească între lunile decembrie 1916 şi martie 1917 inclusiv, 36.000 tone de material. Ori, Rusia a declarat că pe parcursul celor 4 luni, României nu i se mai permitea să transporte prin Arhanghelsk decât 22.000 de tone de material de război[23], o cantitate insuficientă reprezentând doar cu puţin peste jumătate din proporţia stabilită de comun acord cu 3 luni mai devreme, când fusese parafată înţelegerea militară.

La 14 noiembrie 1916, generalul Janin, comandantul misiunii militare franceze în Rusia, a transmis date îngrijorătoare în legătură cu transporturile materialelor de război. În timpul unei inspecţii efectuate pe frontul de sud-vest, el a constatat aglomeraţia de pe liniile ferate pe care se efectuau transporturi cu destinaţia România[24]. Pentru achiziţionarea de armament, au fost întreprinse demrsuri şi pe lângă Brazilia. Guvernul brazilian a anunţat că ar fi dispus să vândă 700.000 – 800.000 de puşti marca Mauser, cartuşe, precum şi aproximativ 300 de tunuri Krupp cu tir lent şi rapid[25].

La sfârşitul lui noiembrie 1916, s-au intensificat şi demersurile pentru ameliorarea aprovizionării cu material de artilerie grea. Colonelul Rudeanu a cerut ca România să primească grabnic un tun de 155 L şi un tun de 120 C, model 1890[26].

Strădaniile lui Rudeanu în direcţia realizării aprovizionării la standarde satisfăcătoare au continuat şi la începutul iernii 1916. El l-a atenţionat pe generalul Joffre, la 8 decembrie 1916, că cele aproximativ 10.000 de tone de materiale de război şi muniţii, pe care Rusia putea să le accepte pentru a fi transportate lunar în România, nu erau de ajuns pentru necesităţile cele mai urgente ale armatei române. Tonajul de 10.000 de tone era complet absorbit de către muniţiile tunurilor şi obuzierelor de campanie, ca şi de către cartuşele indispensabile pentru puşti. În aceste circumstanţe grave, în cazul în care Rusia se găsea în imposibilitatea de a-şi schimba deciziile, doar Franţa mai putea veni în ajutorul României. Generalul comandant al armatelor franceze era rugat să dea ordine pentru ca obuzele necesare pentru o perioadă de 4 – 5 luni pentru tunurile de campanie de 75 mm, să fie livrate imediat. Autorităţile franceze abilitate trebuiau să încarce imediat aceste obuze pe unul sau două vapoare şi să le expedieze de urgenţă pentru a ajunge la Arhanghelsk înainte de închiderea portului[27].

La 7 decembrie 1916, ministrul de război l-a informat pe generalul Joffre că Serviciul Aviaţiei pregătea expedierea urgentă în România, pe traseul nordic, a 20 de motoare Rhone, 20 de motoare Renault, 50 de loturi de instrumente de bord şi piese de schimb[28]. În 11 decembrie 1916, generalul Joffre a solicitat generalului Berthelot să ofere informaţii referitoare la situaţia armatei române, cu scopul de a reglementa aprovizionarea României cu muniţii. Joffre cerea amănunte în principal în legătură cu materialul şi muniţiile de artilerie, îndeosebi obuziere 105. Joffre trebuia să comunice, de asemeni, situaţia privind armele portabile, mitralierele şi cartuşele de infanterie de diferite calibre. O importanţă aparte o avea cunoaşterea numărului exact de tunuri de fiecare tip, pentru a fi organizată în cunoştinţă de cauză fabricarea muniţiilor[29]. Ministrul

---

[21] A.M.A.E. F. , Série Guerre 1914 – 1918, Operations Strategiques- militaires. Conférences, Dos. 989, f.111.

[22] Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace şi război*, Ediţie îngrijită de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p.331.

[23] *Ibidem*, p.350.

[24] A.M.A.E. F. , Guerre 1914 – 1918, Roumanie, Dos.363, f.97.

[25] *Ibidem*, f.100-101.

[26] S.H.A.T. , *Ministère de l'Armament*, Carton 10N100, telegrama nr.11313, din 30 noiembrie 1916, a Colonelului Rudeanu către Generalul Comandant Şef.

[27] *Ibidem*, telegrama nr.11683, a colonelului Rudeanu către Comandantul Şef, din 8 decembrie 1916.

[28] *Ibidem*, Confirmarea unei telegrame trimisă la 7 decembrie 1916, nr.21381, a ministrului de război către Generalul Comandant – Şef.

[29] *Ibidem*, telegrama cifrată nr.221, din 11 decembrie 1916, a Generalului Comandant – Şef către Şeful Misiunii Militare Franceze la Marele Cartier General Român.

de război, Hubert Luyautey, a încuviinţat cedarea a 9200 de puşti – mitralieră pentru România. Totodată, ministerul Muniţiilor a recunoscut însemnătatea trimiterii puştilor şi cartuşelor consimţite pentru armata română[30].

La jumătatea lunii decembrie 1916, guvernul României a obţinut din nou satisfacţie în ce priveşte sporirea armamentului de artilerie grea. Ministrul de război francez a hotărât să fie cedate României 100 de tunuri de 120 lungi, din care 8 de înlocuire şi 48 de tunuri de 120 scurte, cu dotarea iniţială de 500 de lovituri şi aprovizionarea zilnică de 1000 de lovituri pentru fiecare tun. În legătură cu cedarea tunurilor de 120 lungi, trimiterea lor urma a fi eşalonată până la sfârşitul lui ianuarie 1917. Dotarea iniţială va fi expediată în două rate, 16.000 de lovituri până la 15 decembrie, iar 30.000 de lovituri către 15 ianuarie. Aprovizionarea zilnică avea să fie mărită de la 600 la 1000 lovituri, începând din 15 decembrie şi la 1600 de lovituri cu începere din 15 ianuarie[31].

La 17 decembrie 1916, generalul Henri Berthelot a anunţat pe Ministrul de război şi pe generalul Joffre că a recurs la intensificarea demersurilor pentru centralizarea în Franţa a tuturor comenzilor româneşti, în vederea analizării şi efectuării repartizărilor. Berthelot a solicitat trimiterea muniţiilor, în special a cartuşelor de 6,5 într-un ritm mai intens, în conformitate cu prevederile anterioare, până în momentul în care va fi posibilă realizarea de provizii[32].

Rusia era interesată în primul rând să îşi asigure propriile aprovizionări la un nivel care să îi permită desfăşurarea cu succes a operaţiunilor militare şi abia apoi să asigure transporturile de materiale atât de utile armatei române. Generalul Berthelot era de părere că situaţia se prezenta drept foarte dificilă: „Este un dezastru pentru România. Galaţii, ultimul centru industrial pe care va trebui să-l evacuăm, va închide calea unor aprovizionări importante”[33]. Înfrângerile repetate în toamna 1916 au impus abandonarea unor oraşe importante, iar pierderea Galaţiului a ridicat noi piedici în calea aprovizionării cu materiale de război şi muniţii, întrucât acest oraş se afla în proximitatea frontierei.

La 25 decembrie 1916, ministrul armamentului şi al fabricărilor de război al Franţei a afirmat că 80.000 de puşti şi 18.000.000 de cartuşe din care 7.500.000 pentru puşti se aflau pregătite pentru a porni spre România. Începând cu 1 ianuarie 1917, alte 30.000 de puşti şi 15.000.000 de cartuşe, din care 7.500.000 pentru puşti, vor fi, de asemeni, pe punctul de plecare[34].

Autorităţile militare şi diplomatice române au reuşit uneori să determine Franţa să procedeze chiar la unele livrări complementare de armament. La sfârşitul lui decembrie 1916, ministrul armamentului a făcut cunoscut că o furnitură suplimentară de 100.000 de puşti, în favoarea României, putea fi consimţită. Trimiterile urmau să fie eşalonate în câte 10.000 de puşti pe lună, începând cu luna mai 1917[35].

După cum putem sesiza şi conchide din cele de mai sus, intervalul temporal scurs de la încheierea Convenţiei militare până la finele anului 1916 se caracterizează atât prin succese şi progrese din punct de vedere al livrării şi al fabricării materialelor de război, cât şi prin deziluzii şi neîmpliniri. Acestea din urmă au fost generate de faptul că Aliaţii nu au aplicat cu toată conştiinciozitatea şi fermitatea clauza convenţiei militare referitoare la aprovizionarea României. Înfrângerile armatei române în toamna – iarna 1916 au fost şi rezultatul aprovizionărilor precare şi lente. De multe ori, transporturile pe linia ferată pe teritoriul rus aveau loc într-o manieră nesatisfăcătoare. Autorităţile ruse au dat dovadă de neglijenţă şi posibil chiar de rea intenţie în privinţa transporturilor de materiale şi muniţii alocate pentru România. Unii istorici au considerat că dintre cele 4 puteri care s-au obligat, prin asumarea termenilor convenţiei militare, să livreze armatei române materialul de război necesar, numai Franţa şi-a îndeplinit obligaţiile[36]. Uzinele franceze au livrat 150.000 de puşti Lebel de calibrul 8 mm, 2638 de puşti-mitralieră, 1760 de mitraliere St. Etienne, 84 de tunuri de 75 mm, 72 tunuri de 120 mm lungi, 14 obuziere grele de 120 mm scurte, 130 de mortiere de tranşee şi 130.000 de grenade. Aviaţia militară română, aproape inexistentă la începutul războiului, a fost organizată mulţumită celor 100 de avioane franceze livrate, de tip Farman, Nieuport, Caudron, Bréguet[37].

---

[30] *Ibidem*, telegrama 11844, din 12 decembrie 1916, a Colonelului Rudeanu către colonelul Poindront, la Marele Cartier General.

[31] *Ibidem*, telegrama cifrată nr.39-40, din 15 decembrie 1916, a Generalului Comandant – Şef către Ataşatul Militar la Petrograd şi către Şeful Misiunii Militare franceze la Marele Cartier General Român.

[32] A.M.A.E. F., Guerre 1914 – 1918, Roumanie, Dos.363, f.124; S.H.A.T, Cabinet du Ministre, Carton 5N200, Dos.1, telegrama nr.44 a generalului Berthelot către ministrul de război şi generalul comandant – şef.

[33] S.H.A.T., *Cabinet du Ministre*, Carton 5N200, telegrama nr.471, din 24 decembrie 1916, a generalului Berthelot către ministrul de război şi generalul comandant – şef.

[34] *Idem*, *Ministère de l'Armament*, Carton 10N100, telegrama nr.208768, din 25 decembrie 1916, a Ministrului Armamentului şi Fabricărilor de Război către Ministrul de Război.

[35] *Ibidem*, telegrama nr.314, din 29 decembrie 1916, a Generalului Comandant Şef către Şeful Misiunii Militare Franceze în România.

[36] Ion Focşeneanu, Une mission militaire française en Roumanie, în Revue Romanie d'Histoire, 1967, tome VI, nr.3, p.392.

[37] Ibidem; Cezar Ardeleanu, „Activitatea misiunii militare franceze de aviaţie în România în perioada 1916 – 1917”, în „Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară”, 1980, nr.13, p.270.

Dar în timpul campaniei din 1916, s-au înregistrat pierderi importante şi dureroase în oameni şi materiale. Una dintre cauzele eşecurilor din 1916 a fost că o parte din material era demodat, avioanele sosite în cursul anului 1915 din Franța fiind modelul celor din 1914[38]. Aceste avioane erau uzate şi neperformante comparativ cu avioanele care vor sosi ulterior, către sfârşitul lui 1916. Modernizarea relativ tardivă a aviației române a aşezat-o într-o poziție de inferioritate destul de pregnantă față de aviația Puterilor Centrale.

Anul 1917 a debutat sub auspicii favorabile sub aspectul aprovizionării României cu armament şi muniții. Demersurile de la sfârşitul anului precedent au continuat şi s-au amplificat la începutul noului an. România viza să intre în posesia unui armament performant, iar Franța s-a arătat de multe ori dispusă să îi accepte propunerile în materie de aprovizionare. La începutul lui ianuarie 1917, au fost date ordinele de rigoare pentru a fi expediate României 1000 de puşti-mitralieră. Cele 500 de puşti a căror livrare a rămas restantă, vor fi expediate într-un interval de 8 zile[39].

La 7 ianuarie 1917, generalul Berthelot a purtat o discuție cu Rudeanu, căruia i-a declarat că în interesul României era indispensabil ca toate comenzile de materiale de război să îi fie prezentate lui însuşi, pentru a putea examina fundamentul acestora împreună cu Statul Major Român şi pentru a le transmite apoi la Paris. Berthelot a solicitat ca ordine formale să fie date colonelului Rudeanu, pentru a-i suprima orice drept de a semna contracte cu industria franceză sau străină în numele său personal sau al guvernului român, înainte de a fi obținut în acest sens aprobarea prealabilă a guvernului francez. Rapiditatea executării comenzilor reclama ca cererile adresate direct de către colonelul Rudeanu să fie reduse la minimum, pentru ca demersurile să nu rămână sterile înainte ca generalul Berthelot să se pronunțe asupra oportunității lor[40]. Dintr-o telegramă a ministrului Franței în Portugalia aflăm că Rudeanu a insistat pentru achiziționarea a 12.000 de obuze de tip belgian, dorind ca ele să fie expediate urgent. Ministrul francez la Lisabona a răspuns că se va ocupa de expedierea acestor obuze pe vaporul „Prince Charles de Belgique", care se afla în acea clipă la Bilbao, dar urma să vină la Lisabona, iar apoi să plece spre Le Hâvre[41].

La 10 ianuarie 1917, generalul Berthelot era de părere că cedările la care a consimțit Franța în ce priveşte materialul de infanterie par să fie suficiente pentru înarmarea a 15 divizii. Anterior, Berthelot solicitase o aprovizionare de 35.000.000 de cartuşe lunar. Ministrul de război însă a considerat că 15 milioane de cartuşe pe lună erau de ajuns. Cu toate acestea, continua Berthelot în telegrama sa, „situația mereu instabilă de pe front [...], insecuritatea transporturilor maritime, lentoarea externă a transporturilor pe căile ferate ruse, precum şi pierderile în Rusia, ne obligă să fixăm la minimum 25 de milioane numărul de cartuşe pentru puşti. Aceste muniții trebuiau îmbarcate fără nici o întârziere spre Arhanghelsk"[42].

Un alt loc de tranzit pentru materialele şi munițiile româneşti, pe lângă Arhanghelsk şi Alexandrovsk, a fost portul Romanov. La inițiativa Marii Britanii, începând cu 9 februarie 1917, vaporul *Bucureşti* a rămas singurul vas românesc care efectua transporturi regulate la Romanov[43].

În primele luni ale anului 1917, într-o perioadă critică pentru România, al cărei teritoriu național a fost restrâns considerabil, aprovizionarea sa cu materiale de război şi muniții nu se desfăşura în condiții mulțumitoare, în pofida faptului că inițial au existat unele indicii încurajatoare. Acest fapt, coroborat cu înfrângerile armatei române şi cu starea deplorabilă a populației civile, zguduite de tifos exantematic, a adus România în pragul unei catastrofe politice şi militare, putând să dispară ca stat independent.

În legătură cu această stare defectuoasă a transporturilor de materiale de război destinate României, s-a sesizat şi preşedintele Consiliului de miniştri al Franței, Aristide Briand, care a evidențiat inconvenientele grave care ar putea rezulta din restricțiile dispuse de către Marea Britanie cu privire la trimiterea munițiilor şi materialelor de război. Pe de altă parte, ministrul armamentului, Thomas, a estimat că această decizie va împiedica România să participe la ofensiva generală[44].

La 17 februarie 1917, generalul Berthelot l-a înştiințat pe Albert Thomas că expedierile de materiale de la Arhanghelsk au fost reluate începând cu 2 februarie, la un cuantum de un tren pe zi. Materialul românesc care se afla la Arhanghelsk şi urma a fi transportat depăşea 20 de tone şi, prin urmare, Berthelot estima că va trece destul de mult timp până când acest material va traversa teritoriul Rusiei şi după aceea va

[38] C. Ardeleanu, *art.cit.*, p.268.
[39] S.H.A.T., *Ministère de l'Armament*, Carton 10N100, telegrama nr.4219, din ianuarie 1917, a generalului comandant – şef al armatelor franceze către colonelul Rudeanu.
[40] A.M.A.E. F., Guerre 1914 - 1918, Roumanie, Dos.363, f.139-140.
[41] *Ibidem*, f.141.
[42] S.H.A.T. , *Cabinet du Ministre*, Carton 5N200, telegrama nr.660, din 10 ianuarie 1917, a generalului Berthelot către ministrul de război.
[43] A.M.A.E. F., Guerre 1914 – 1918, Roumanie, Dos.363, f.168.
[44] *Ibidem*, f.176.

intra în stăpânirea autorităților române[45]. Situația precară a transporturilor materialelor de război românești în primele luni ale anului 1917 a fost evidențiată şi de către Vasile Rudeanu în *„Memoriile”* sale[46].

Rusia a manifestat mai degrabă circumspecție şi chiar lipsă de promptitudine în privința transporturilor materialelor de război destinate României. Franța a trimis prin Arhanghelsk, în martie 1917, următoarele armamente, care au tranzitat ținuturile ruseşti, în pofida relei voințe de care, nu de puține ori, autoritățile de la Petrograd au dat dovadă: 120 mortiere de tranşee de 58 mm, 216 mitraliere, sute de puşti-mitraliere, mii de puşti, mai multe sute de mii de obuze, milioane de cartuşe de infanterie şi milioane de grenade[47]. Pentru aviație, numărul de avioane venite din Franța a permis echiparea a 6 escadrile Farman de câte 8 avioane, 3 escadrile de vânătoare Nieuport de câte 10 avioane, o escadrilă Caudron de 6 avioane şi o escadrilă de bombardament la mare distanță Bréguet - Morane de 8 avioane[48].

Cedările substanțiale de armament consimțite de către Franța în favoarea României erau privite ca o probă manifestă a sincerității acestei intenții. Din nefericire, dificultățile de transport între nordul Rusiei şi România au adus întârzieri regretabile în privința predărilor de materiale care au fost prevăzute.

La 8 aprilie 1917, ministrul francez al armamentului, Albert Thomas, era de părere că francezii şi englezii trebuiau să livreze ei înşişi materialele necesare României şi să nu lase această atribuție în seama ruşilor[49].

Conform noului program de livrări pentru armata română, stabilit la finele lui aprilie 1917, aceasta urma să primească drept dotare suplimentară 3.000 de puşti-mitralieră şi 40.000 de puşti 1907. La acestea se adăugau, ca aprovizionare lunară începând cu 1 mai, 12.000 de puşti 1907, 15.000.000 de cartuşe 86 D, din care jumătate în încărcătoare, 100.000 de grenade, 80.000 de cartuşe de revolver. Conform opiniei exprimate de către generalul Berthelot, trimiterile de grenade şi bombe vor fi suspendate până la noi ordine. În aceeaşi ordine de idei, Comitetul de război a decis să suspende pe întregul semestru al II-lea din 1917, expedierea în România a muniților de artilerie care puteau fi folosite pe frontul francez[50].

Ca urmare a crizei transporturilor, ce pusese stăpânire pe liniile ferate din Rusia, materialul de război destinat de Aliați României rămânea prin porturi sau în depozite. Generalul rus Mihail Alekseev s-a deplasat la Petrograd pentru a reglementa acolo, de comun acord cu premierul României, Ion I.C. Brătianu, şi cu generalul Constantin Prezan, problema transporturilor dinspre Rusia în România[51]. Materialele de război destinate României se aflau depozitate la Karlovka, Vologda, Petrograd, Jaroslav.

La 16 mai 1917, generalul Berthelot a adus la cunoştința omologului său din Rusia, generalul Janin, că serviciul liniilor ferate române era în măsură, după multă vreme, să primească 10.000 de tone de material pe lună. Gările din Nicolina şi Iaşi permiteau recepționarea zilnică a 125 de vagoane. De îndată ce serviciul de intendență şi de sănătate ruse vor fi fost transferate de la Iaşi la Socola, gara din Iaşi va putea fi în întregime folosită pentru necesitățile româneşti. România va putea atunci să primească 180 de vagoane pe zi, fără a pune aici la socoteală vagoanele de combustibil. În acelaşi timp, căile ferate ruse trebuiau să uşureze şi să accelereze circulația materialelor pe traseul Bender – Ungheni – Socola[52].

În prima jumătate a anului 1917, aprovizionarea României cu materiale de război şi muniții era foarte dificil de realizat, motivul principal constituindu-l oprirea navigației prin Arhanghelsk şi Murmansk.

Între lunile aprilie-iunie 1917, România nu a primit ca sprijin pentru transportul materialelor de război decât vapoarele *Bayford* şi *Umona*, cu încărcături de 7000 m^3, respectiv de 2000 m^3. Vapoarelor româneşti li se permitea să debarce după ce staționau mult timp în porturile din nordul Rusiei. Între lunile aprilie – august 1917, a fost posibilă expedierea a doar 18.500 tone de material pentru România[53], ceea ce denotă un evident regres în aprovizionare.

În august 1917, autoritățile franceze au încercat să pună bazele unui proiect de aprovizionare a României cu armament şi materiale de război, în cursul celui de-al treilea trimestru al anului 1917. În virtutea acestui proiect, navele *Melbourne*, *Jiul*, *King Indwal* şi *Wisly-Andree* erau programate să plece înainte de 20 august 1917, transportând o cantitate totală de materiale de aproximativ 18.800 de tone.

---

[45] S.H.A.T., Ministère de l'Armament, Carton 10N103, telegrama cifrată nr.4-7, din 17 februarie 1917, a generalului Berthelot către Ministrul armamentului.
[46] V. Rudeanu, *op.cit.*, pp.371-372.
[47] René Chambe, *„Route sans horizon”*, Paris, Plon, 1981, p.147.
[48] Ibidem.
[49] S. H. A. T. , *Ministère de l'Armament*, Carton 10N103, scrisoarea nr.4449 din 8 aprilie 1917, către lordul Derby, semnată Albert Thomas.
[50] *Ibidem*, Nota nr.1632, din 30 aprilie 1917.
[51] *Ibidem*, telegrama nr.1442, din 5 mai 1917, a ministrului de război către ataşatul militar francez la Petrograd.
[52] *Ibidem*, telegramele nr.1911-1914, din 16 mai 1917, transmise generalului Janin de către generalul Berthelot şi comunicate colonelului Lavergne pentru dl. Albert Thomas.
[53] V. Rudeanu, *op.cit.*, pp.372-374.

Per total, de la începutul anului 1917 şi până în septembrie au fost expediate la Arhanghelsk şi la Kola 43.000 de tone de muniţii, armamente şi materiale de război diverse[54].

Pe parcursul anului 1917 s-au obţinut oarecare progrese în privinţa înzestrării României cu material de aviaţie. Astfel, până la sfârşitul verii 1917, Vasile Rudeanu a expediat în România 20 de avioane *Caudron*. Anglia şi Franţa au procedat la livrarea a 170 de avioane Sopwith şi Nieuport[55]. În plus, la 2 august 1917, ministrul de război a semnalat generalului Berthelot expedierea altor 18 avioane Nieuport şi 30 avioane Sopwith[56].

La începutul lunii septembrie 1917, noi stocuri de muniţii şi armamente, cedate de către guvernul francez, precum şi importante cantităţi de materiale de război, cumpărate din Elveţia şi din SUA, s-au aglomerat în depozitele din vestul Franţei şi aşteptau şi ele să fie îmbarcate în direcţia Arhanghelsk. La 1 octombrie 1917, România deţinea în total, în depozitele din Franţa aproximativ 40.000 de tone de armamente, muniţii şi materiale, pe care Rudeanu intenţiona să le expedieze în ţară până la sfârşitul anului 1917[57]. Statul major francez a întocmit o notă pentru Ministerul de război, prin care a solicitat satisfacerea cererii lui Rudeanu, mai ales în condiţiile crizei politice şi militare în care plonjase Rusia.

România nu a fost în măsură să culeagă roadele succeselor militare din iulie – august 1917 de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, din raţiuni independente de voinţa sa. Pe frontul de est, toamna anului 1917 a adus schimbări militare, şi ulterior politice, de mare amploare, marcând prăbuşirea frontului rus.

Importanţa frontului românesc s-a amplificat în ochii Franţei. De aceea, nota Statului Major francez adresată Ministerului de război a precizat că nu pot fi socotite drept prea mari eforturile ce s-ar face pentru a trimite armatei române materialele şi muniţiile de care avea nevoie. Apropiata închidere a portului Arhanghelsk, deşi inerentă datorită apropierii iernii, condiţiilor meteorologice şi climei aspre din acea regiune, nu trebuia privită ca un obstacol pentru înfăptuirea transporturilor materialelor. Generalul Du Castel a anunţat că porturile şi linia Murmansk vor fi încă deschise la 14 noiembrie şi că randamentul acestei linii va atinge 100 – 120 de vagoane, adică 1200 – 1500 de tone zilnic. El nădăjduia deci că materialul trimis din Franţa şi debarcat, fie la Arhanghelsk, fie la Murmansk, va putea ajunge în mod regulat în România. În încheierea notei sale prezentate la Ministerul de război, Statul-Major francez generalul şi-a exprimat speranţa că vor fi demarate tratative cu Subsecretariatul de Stat al Transporturilor sau cu *Shipping Departament*, pentru a acorda guvernului român suplimentul de tonaj pe care îl cerea[58].

Antanta a urmărit să găsească soluţii pentru a asigura continuitatea aprovizionării României. La 5 octombrie 1917, ambasadorul francez în Rusia, Joseph Noulens, a relatat despre întâlnirea sa cu Nicolae Xenopol, care urma să ocupe postul său de ministru plenipotenţiar la nou-creata legaţie română din Tokio. Ultimul a declarat că principalul scop al misiunii sale era de a negocia cu guvernul japonez livrarea unor materiale de artilerie grea, precum şi aeroplane şi automobile, răspunzând în această manieră nevoilor celor mai stringente ale armatei române. Ambasadorul Noulens i-a promis lui Nicolae Xenopol că îi va susţine eforturile pentru a obţine trecerea rapidă a materialelor menţionate prin Siberia şi Rusia[59].

La jumătatea lunii octombrie, o comisie pentru aprovizionarea României a fost trimisă la Odessa, ca rezultat al demersurilor franceze în această direcţie. Aceasta avea să studieze în acord cu românii şi ruşii, organizarea uneia sau mai multor baze de aprovizionare prin Marea Neagră sau Marea de Azov. Pentru a se asigura transportul pe calea apei până la gurile Dunării, autorităţile franceze aveau misiunea de a negocia retrocedarea din partea Rusiei către România a părţii din flota română care era pusă în acel moment la dispoziţia Rusiei, în baza unui contract[60].

Situaţia furniturilor de război către România a devenit însă alarmantă la sfârşitul lui octombrie 1917. Grăitoare este o telegramă din 29 octombrie 1917, expediată de către ministrul de război al Franţei pentru ataşatul militar, generalul Niessel, atrăgând atenţia că aprovizionarea României nu s-a ameliorat şi că, drept urmare a acestui fapt, exista riscul ca guvernul român să încheie o pare separată[61]. De altfel, la 30 octombrie 1917, din cele 16 obuziere Saint-Chamond sosite la Arhanghelsk, niciun obuzier de acest tip nu sosise încă în România[62], ceea ce denotă o criză extrem de gravă a transporturilor pe căile ferate ruse.

Din momentul preluării puterii de către bolşevicii lui Vladimir Ilici Lenin la Petrograd, în 25 octombrie/ 7 noiembrie 1917, aprovizionările de război ale României au încetat cu desăvârşire. Din pricina defecţiunii

---

[54] *Ibidem*, p.376.
[55] *Ibidem*, p.370.
[56] S.H.A.T. , *Attachés militaires en Roumanie*, Carton 7N1457, telegrama nr.5001, din 2 august 1917, a ministrului de război către şeful misiunii militare franceze în România.
[57] V. Rudeanu, *op.cit.*, pp.374-375.
[58]Ibidem.
[59] A. M. A. E. F. , Guerre, Roumanie, Dos. 369, *Ibidem*, f.130.
[60] *Ibidem*, f. 145.
[61] *Ibidem*, Dos. 348, f.132.
[62] S.H.A.T., *Cabinet du ministre*, Carton 5N201, telegrama cifrată nr.183, din 30 octombrie 1917, a generalului Berthelot către ministrul de război.

ruse, armata română s-a găsit în imposibilitatea de a putea primi armamentele şi muniţiile indispensabile continuării operaţiunilor. Guvernul comisarilor poporului a privit cu ostilitate nedisimulată, guvernul regal al României. Autorităţile ruse au recurs la obstrucţionarea transporturilor militare în direcţia României, la interceptarea materialelor de-a lungul căilor ferate ruse, la însuşirea fără scrupule a acestora şi la blocarea oricărei livrări cu destinaţia România. Corespondenţa diplomatică de la începutul lunii decembrie 1917 a reflectat fără putinţă de tăgadă noile realităţi sumbre cărora trebuia să le facă faţă. Într-o notă din 6 decembrie 1917 s-a stipulat explicit suspendarea trimiterilor de materiale pentru România. Cabinetul britanic a decis ca predările de muniţii, armamente şi alte furnituri de război să fie excluse până la un nou ordin. Toate predările de materiale urmau a fi mărginite la articole de îmbrăcăminte şi provizii[63]. Preşedintele Consiliului de miniştri al Franţei, Georges Clemenceau a procedat la unele recomandări pentru utilizarea materialelor şi muniţiilor destinate anterior României: folosirea în scopul aprovizionării armatelor din nord-est; atribuirea cartuşelor Manlicher pentru armata greacă şi punerea muniţiilor româneşti de 105 şi de 150 la dispoziţia guvernului belgian[64]. Franţa a propus cointeresarea unor alte state în lupta împotriva Puterilor Centrale. România nu mai era în măsură să continue efortul de război din cauza conjuncturilor politice din Rusia. Ea nu a mai primit nici un fel de sprijin militar sau ajutor material, constând în armament şi muniţii. Trupele române erau cu desăvârşire lipsite de aportul material şi militar al Rusiei şi, în acelaşi timp, înconjurate de armatele Puterilor Centrale.

Aspects concerning the supply of the Romanian army with war materials (1916-1917)

This study is based especially on the sources studied and consulted at the Military Archives from Vincennes and the Diplomatic Archives from Quai d'Orsay. We tried to demonstrate that the supply of the Romanian army was not satisfactory at every moment of the Romanian participation in the First World Conflagration. The 4-th article of the Military Convention stipulated the commitment of the Entente to deliver the ammunitions necessary for Romanian royal army. The amount established was 300 tones every day. But sometimes the Allies could not respect this ammount. The representative of the Romanian government, Vasile Rudeanu made important efforts to improve the endowment of Romanian troops, which was not enough. Because of the lack of ammunitions and war materials, Romanian troops were not able to win important battles. Romania had to receive from abroad, from France, England, Spain, Italy, Brazil and from other countries the necessary war material. Romanian army did not possess enough material of artillery and did not have enough planes, weapons, guns, grenades and other types of arms. On the other hand, the supply of Romanian army with war materials depended on the situation on the front.

[63] A.M.A.E. F. , Guerre 1914 – 1918, Roumanie, Dos.364, f.197.
[64] *Ibidem*, f.200.

CÂTEVA REPERE PENTRU APARIȚIA ŞI CONSACRAREA CARELOR DE LUPTĂ MODERNE (1914-1945)

Dr. George UNGUREANU*
Mihai ŞOITARIU*

Anticipată, *sui generis*, încă din Antichitate, favorizată substanțial de către progresele tehnologice revoluționare din secolul al XIX-lea, apariția tancurilor a fost precipitată de evoluția (am putea spune chiar involuția) ostilităților la începutul Primului Război Mondial.

Conceput de ofițerii superiori din ambele tabere beligerante ca un război de mişcare, cu deznodământ rapid (fiecare soldat se visa întors acasă de Crăciun), conflictul general s-a transformat în câteva săptămâni într-un război de poziții, fronturile principale (apusean şi răsăritean) devenind statice[1] .

Apărea astfel, tot mai evident, necesitatea găsirii unei soluții concrete, de ordin tehnic, pentru străpungerea liniilor şi sistemelor de apărare ale adversarului. În condițiile în care statele Antantei dețineau vaste imperii coloniale şi deci, erau net superioare Puterilor Centrale la capitolul resurse[2], ele dispuneau şi de posibilități mai largi în sensul obținerii şi experimentării de noi arme.

În plus, Marea Britanie avea deja un avans în proiectarea de care de luptă moderne, cel puțin prin raportare la Germania şi Austro-Ungaria, în ciuda unor preocupări în acest sens şi din partea celor două mari state central-europene.

Trimis într-o misiune în Franța, în toamna lui 1914, când ofensiva germană amenința Parisul, locotenent-colonelul britanic Swinton a fost neliniştit de eficiența artileriei germane, pe care o considera superioară celei a aliaților.

În primele săptămâni ale lunii octombrie, el şi-a făcut o serie de planuri de construcție a unor vehicule înarmate imune la gloanțe, dar capabile să distrugă (să anihileze) mitralierele inamicului, deschizând drumul propriei infanterii[3].

La 19 octombrie, şi-a adus aminte, în mod brusc, de faimosul tractor pe şenile destinat suprafețelor forestiere greu accesibile (*Holt Caterpillar Tractor*, în limba engleză), „De ce să nu fie modificat şi adoptat să poarte materiale de luptă?!", s-a întrebat retoric ofițerul englez, care a tras o concluzie categorică: „Cheia problemei zace/stă în vehiculul pe şenile)"[4]. A doua zi, Ernest Swinton a adresat un memoriu Ministerului de Război al Imperiului Britanic, document în care avansa propunerea de a se construi o maşină blindată şi autopropulsată, dotată cu şenile, destinată ruperii fronturilor statice. Textual, Swinton scria: „Crucişătorul pe şenile sau fortul blindat (aşa îşi denumea invenția-n.n.) poate fi întrebuințat în număr mare pe timpul ofensivei infanteriei pe un front ori în diferite lupte cu caracter local. Este de preferat să avem crucişătoare mici într-un număr mare, decât un număr mic de crucişătoare mari.[…] Misiunea tactică a crucişătorului este atacul; de aceea, armamentul trebuie să cuprindă un tun cu bătaie eficace de cel puțin 1000 de metri şi două mitraliere, cu care să se poată trage lateral şi înapoi prin ambrazuri prevăzute în acest scop. Echipajul se va compune din şase oameni: doi la tun, câte unul la mitraliere şi doi şoferi.

Crucişătorul pe şenile trebuie să fie capabil să treacă peste gropi de obuz largi de până la 3,6 metri şi adânci de 1,8 metri, să treacă peste rețelele ghimpate şi tranşeele inamicului cu pereții verticali şi lățimea până la 1,2 metri.

Crucişătorul trebuie să aibă o viteză de cel puțin 41 km/oră în teren variat şi o durată de acțiune de cel puțin 6 ore. Crucişătorul va întrebuința şenilă simplă sau compusă"[5]. Relativ lent, pentru circumstanțele de atunci, propunerile lui E. Swinton au trezit interesul oficialilor din conducerea forțelor armate britanice.

Printre „soluțiile alternative" vehiculate la începutul primei mari conflagrații a secolului XX, s-a numărat şi ideea fantezistă a „cuirasării" infanteriştilor prin purtarea unor echipamente de protecție[6] similare celor medievale, în greutate de peste 50 kg!

Pe măsură ce asemenea variante complet fanteziste ieşeau din calcul, şansele materializării proiectelor lui Swinton creşteau.

Reîntors din misiunea în Franța, în iulie 1915, la doar câteva săptămâni după ce expediase zadarnic un lung memoriu intitulat „Maşina blindată distrugătoare de puşti", a avut surpriza să afle că şeful Statului

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.
[1] Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial*, Bucureşti, 1979.
[2] *Ibidem*, p. 127-128.
[3] Peter Wollen, *The Progress of a Monstrous War Machine* by Patrich Wripht, in „London Review of Books", 16 nov. 2000, p. 2.
[4] Ibidem.
[5] *Istoria armei tancuri din armata României*, (coord. Col. Ion Drăgan), Bucureşti, 2001, p. 27.
[6] Ibidem.

Major General îl căutase de trei ori. Stabilind o legătură solidă cu factorii de decizie, Swinton a avut o nouă surpriză, aceea de a constata că idei precum „militarizarea" tractoarelor pe şenile începuseră să fie puse în aplicare de oameni precum inginerul Tretton şi locotenentul Wilson, pornind de la contactele cu medii nord-americane. După depăşirea unor ultime impedimente legate de o demonstraţie practică pe Wembley, reticenţele atât de prezente în anii precedenţi erau definitiv depăşite[7]. Tot la finele anului 1915, colonelul francez Baptiste Etienne îi prezenta mareşalului Joseph Joffre, proiectul construirii unui „cuirasat terestru"; în fapt, era vorba despre un car de luptă (asalt), în greutate de circa 13 tone, pe şenile, dotat cu tun şi mitraliere atingând viteza maximă de 9 km/oră[8]. Avansul temporal şi chiar tehnologic al Marii Britanii în materie şi-a spus însă cuvântul şi primele tancuri în sensul modern al cuvântului au fost fabricate în februarie 1916, exact la debutul bătăliei de la Verdun, emblematică pentru confruntările franco-germane şi pentru caracterul primului război mondial. Era vorba despre un număr de 60 de care dintr-o comandă de 150, cu două tunuri şi 3-4 mitraliere, o grosime a blindajului de 12-15 milimetri, fără turelă, de un dispozitiv de amortizare a zgomotului produs de motor. Viteza maximă era de 7,5 km/h, iar echipajul număra 5-6 militari (Tancul Mark 1 perfecţionat)[9].

Tot acum, noul mijloc de luptă a căpătat, în limba engleză, denumirea destul de improprie de „tank" (=rezervor), pentru a camufla informaţiile despre el faţă de serviciile germane de spionaj[10]. În amintirile sale Swinton oferă mai multe detalii în acest sens: "Am respins una după alta denumiri ca «receptacul», «container», «rezervor» sau «cisternă». Monosilabicul „tank" ni se părea potrivit să se impună şi să fie reamintit"[11].

Încă înainte de apariţia propriu-zisă a tancurilor, pe parcursul eforturilor premergătoare acesteia, în mediile franţuzeşti se cristalizează, în două variante, o altă denumire: „char de loutte" sau „char d'assault".

Terminologia franceză a fost adoptată şi în România interbelică, din motive asupra cărora nu mai insistăm, fără însă ca termenul „tanc" (uneori scris „tank") să lipsească din documentele şi luările de poziţie în materie. După 1945, cuvântul „tanc" (scurt şi neavând alte sensuri în româneşte), va trece în prim-plan.

În 1917, englezii au demarat fabricarea unui nou tip de tanc uşor (de acum, termenul era consacrat), numit Whippet sau Medium Mark A. De forma unui romb, se diferenţia de celelalte tancuri britanice prin faptul că avea senilele foarte joase, motorul în faţă, un compartiment blindat în spate, viteza maximă fiind de 12,5 km/h. Numai câteva exemplare din acesta au ajuns să fie utilizate pe frontul de vest şi în Mesopotamia[12] (locul construirii primelor care de luptă în urmă cu 4 milenii şi jumătate).

În ceea ce-i priveşte pe francezi, aceştia au început să fabrice, în anul 1916, care de luptă Schneider şi Saint-Chemond, introduse în luptă începând din anul următor.

Cele două tipuri de blindate franţuzeşti aveau în comun o serie de caracteristici: lipsa turelei, instalarea armamentului în cutia blindată, grosimea blindajului (11 milimetri, viteza de 8 km/h), numărul şi calibrul tunurilor (1; 75 mm). Modelul Saint-Chemond se deosebea de predecesorul său, Schneider: era mai greu (24 tone la 14), cu un echipaj mai mare (9 la 6) şi dispunea de mitraliere, faţă de 2 ale celui de-al doilea model[13]. Primele tancuri germane, numite „Panzer", au fost fabricate în anul 1917, însă datorită reticenţelor marilor comandanţi, în primăvara anului 1918, Puterile Centrale dispuneau doar de 10 „panzere", faţă de cele 800 de „tancuri" şi „care de luptă" ale Antantei[14]. Între timp, în 1917, francezii obţinuseră un al treilea model – „F.T.-17", cu turelă, ceea ce a constituit o inovaţie revoluţionară în materie.

Cum au fost, totuşi, utilizate noile maşini de luptă în cea de-a doua jumătate a „Marelui Război"?

Prima utilizare efectivă a tancurilor într-o bătălie, s-a consumat la 15 septembrie 1916, în contextul fazei a treia din bătălia de pe Somme. O serie de circumstanţe nefavorabile, explicabile, de altfel, pentru orice începuturi, au făcut ca din cele 60 de tancuri produse în Marea Britanie (fără a mai lua în calcul pe cele 150 comandate iniţial), doar 18 să fie apte de utilizare la momentul 15 septembrie 1916. „Acestea-scrie Vyvyen Brandon- i-au înspăimântat pe germani, dar erau prea puţine pentru ca impactul lor să se facă simţit cu adevărat"[15]. Datorită surprizei iniţiale şi şocului provocat de aceasta, s-a reuşit spargerea frontului german pe o lungime şi adâncime de câte 4-5 kilometri, capturarea a 4000 de prizonieri şi a 20 de tunuri"[16].

O mare parte a carelor de luptă au fost însă distruse[17], iar frontul a redevenit static.

---

[7] Peter Wollen, *art. cit.,* p. 3-4.
[8] Istoria armei tancuri…, p. 28.
[9] Lt. col. Constantin Onişor, *Curs introductiv de tactita tancurilor,* Bucureşti, 1992, p. 136.
[10] Jan V. Hogg, *Dicţionarul Primului Război Mondial*, Bucureşti, 2007, p. 190-191.
[11] Peter Wollen, *art. cit.*, p. 1.
[12] Jan V. Hogg, *op. cit.*, p. 204.
[13] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 136.
[14] Vyvyen Brendon, *Primul Război Mondial (1914-1918)*, Bucureşti, 2003, p. 131.
[15] *Ibidem*, p. 49.
[16] Istoria armei tancuri…, p. 30-31.
[17] Jan V. Hogg, *op. cit.*, p. 183.

Mai puternică a fost „groaza tancurilor", care a stăpânit trupele germane, soldații fiind uluiți la vederea unor monştri de metal care se deplasau fără roți, trecând cvasi-impasibil peste tranşee şi rețele de sârmă ghimpată considerate inexpugnabile.

După succesul inițial limitat, au urmat eşecurile din primăvara anului 1917, de la Aisne, unde s-au folosit prima dată care de luptă franțuzeşti moderne, şi de la Arras, unde s-au folosit pentru a doua oară tancuri britanice. Terenul greu accesibil, rezistența foarte puternică din partea germanilor, defecțiunile tehnice, nerealizarea sincronizării cu alte arme au determinat, în ambele cazuri, un rezultat nefavorabil şi distrugerea/pierderea a circa jumătate din blindatele angajate inițial (200+200=400)[18].

Lupta de la Cambrai (noiembrie 1917) poate fi considerată un al doilea debut pentru arma tancuri, prima confruntare în care noua armă a fost utilizată ca masă compactă, în număr mare. Atacând cu 330 de tancuri în ziua de 20 noiembrie, britanicii au luat peste 10000 de prizonieri, au capturat 142 de tunuri şi au creat breşe de o adâncime care în unele sectoare atingea 8 kilometri. Acest succes într-adevăr remarcabil nu a putut fi exploatat, din cauza epuizării infanteriei şi a pierderilor în blindate, iar după un viguros contraatac german, frontul a revenit pe pozițiile anterioare[19]. Faptele de arme de la Cambrai sunt interpretate diferit de specialişti. Unii dintre ei nu ezită să îl considere primul succes de anvergură al tancurilor[20], în timp ce alții apreciază că: „s-a dovedit din nou că tancurile nu deveniseră încă o armă imbatabilă în luptă"[21].

Lucrurile sunt mult mai clare în privința luptelor din cea de-a doua parte a anului 1918, când tancurile au contribuit în mod decisiv la o serie de victorii categorice, obținute de Antantă pe Marna şi la Amiens-Montidier (iulie-august 1918). Astfel, la 18 iulie 1918, diviziile Armatelor 6 şi 10 franceze au reuşit, sprijinite de 325 care de asalt Renault, să pătrundă 7 km în dispozitivul german, să surprindă complet inamicul căruia i-au provocat pierderi mari (12000 de prizonieri şi 400 de tunuri), cu pierderi proprii minime[22].

La 6 august 1918, comandantul ofensivei generalul Foch primea bastonul de mareşal.

Două zile mai târziu, a urmat un şi mai mare succes al trupelor Antantei „Tancuri, infanterie, cavalerie, mijloace de transport, toate avansând, o privelişte minunată …", scria un ofițer englez despre lupta începută la 8 august 1918, considerată de Ludendorff ziua de doliu a armatei germane în război[23]. Cele 360 de tancuri grele Mark V, 96 tancuri uşoare Whippert şi 30 de care de luptă Renault şi-au îndeplinit cu succes misiunea de a anihila grupările de artilerie germane întâlnite pe direcțiile de înaintare. Până la sfârşitul zilei, dispozitivul german de apărare a fost străpuns pe o adâncime de 20 km (imensă, pentru un război de poziții), cu prețul a 100 de tancuri britanice; au fost scoşi din luptă 26000 de germani[24]. Chiar dacă anumite deficiențe de construcție a tancurilor au permis ulterior (septembrie-octombrie 1918) germanilor să utilizeze cu succes aruncătoarele de flăcări, țintind rezervoarele de benzină[25], noua armă trecuse proba focului, dovedind că avea un viitor în arta militară a secolului XX.

De altfel, la finalul conflagrației, una din restricțiile impuse învinşilor a fost interdicția de a produce/deține tancuri, iar unii factori de decizie şi-au pus problema interzicerii totale a noii arme, cu un teribil potențial distructiv[26]. Istoria tancurilor, a carelor de luptă motorizate, era însă abia la început, iar întreg eşafodajul construit la Versailles nu a rezistat mai mult de 20 de ani (termen avansat de altfel de Ferdinand Foch), după care omenirea a fost prinsă în vâltoarea unei noi conflagrații mondiale, încă mai distrugătoare ca prima.

Analizând succint perioada anilor '20 şi '30, complexă şi densă în evenimente, marcată de numeroase tensiuni şi incertitudini, se desprinde imaginea unor determinări şi solidarități mult mai puternice în tabăra celor învinşi decât în tabăra învingătorilor de la 1919. Astfel, încă de la 16 aprilie 1922, în contextul Conferinței de la Genova, Germania şi statul sovietic au încheiat Tratatul de la Rapallo, document ale cărui clauze secrete stabileau cadrul concret al cooperării militare între cele două state, cu încălcarea gravă a clauzelor militare ale Păcii de la Paris. Sovieticii au fost de acord să găzduiască inclusiv o uzină germană de produs tunuri[27]. De altfel, încă din 1921, conducătorii bolşevici proiectau o alianță generală a statelor nemulțumite de sistemul versaillez; generalul Mihail Frunze a fost trimis în acest scop la Ankara[28].

[18] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 14, 137
[19] Jan V. Hogg, *op. cit.*, p. 41
[20] Istoria armei tancuri…, p. 33
[21] V. Brendon, *op. cit.*, p. 63
[22] Istoria armei tancuri…, p. 33
[23] Apud V. Brendon, *op. cit.*, p. 136
[24] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 137
[25] Istoria armei tancuri…,, p. 33
[26] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 137
[27] România în anii celui de-al doilea război mondial, Bucureşti, 1989, vol. 1, p. 81-82
[28] Mihai Retegan, În balanța forțelor. Alianțele militare româneşti interbelice, Bucureşti, Ed. Senne, 1997

Ulterior, Turcia lui Mustafa Kemal Atatürk va adopta deviza „Pace în țară, pace în lume", ceea ce i-a permis apropierea de foştii învingători, păstrând însă relații cât se poate de bune cu U.R.S.S.[29].

O zgomotoasă politică iredentistă şi revizionistă ducea Ungaria, al cărei prim-ministru, Isztván Bethlén declara în 1928: „Scopul nostru nu este revizuirea tratatelor, ci revizuirea frontierelor!"[30]. Mai prudenți, după cele două „catastrofe naționale" din 1913 şi 1919, politicienii bulgari promovau aşa-numitul „revizionism paşnic", contând atât pe solidaritatea foştilor aliați, cât şi pe înțelegerea învingătorilor, fără a neglija afinitățile cu U.R.S.S.[31].

Aceasta din urmă rămânea o contestatară a ordinii fundamentate în 1919-1920, ceea ce a determinat o apropiere de Germania, suspendată temporar în anii 1934-1938, din cauza respingerii de către Hitler a ofertelor sovietice[32], dar reluată în vara anului 1939 şi concretizată prin încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov, care a deschis calea celei de-a doua conflagrații mondiale[33].

În tabăra Puterilor Aliate şi Asociate, pentru a respecta terminologia de la 1919-1920, s-au înregistrat fenomene de disoluție. Astfel, Congresul S.U.A. a refuzat să ratifice Tratatele de la Paris, şi aderarea țării la Societatea Națiunilor, izolaționismul (de fapt, focalizarea pe emisfera vestică) definind politica externă nord americană[34]. State învingătoare, ca Italia[35] şi Japonia[36] au trecut în rândul revizioniştilor, distanțându-se treptat de sistemul Versailles (în ansamblul său), declanşând războaie de agresiune (Manciuria 1931-1933, Abisinia 1935-1936) şi punând bazele Axei Roma-Berlin-Tokyo, împreună cu Germania hitleristă, în anii 1936-1937.

Şi în cadrul tandemului franco-britanic au ieşit la iveală o serie de diferențe şi divergențe de optică şi interese, inclusiv în privința atitudinii față de Germania şi ceilalți învinşi, poziția Londrei fiind în general mai „elastică" în asemenea probleme. S-a afirmat astfel conciliatorismul (politica de *appeassement*), care avea să favorizeze eforturile de reînarmare ale învinşilor.

În fine, nici între statele mici şi mijlocii care şi-au obținut independența ori şi-au desăvârşit unitatea național-teritorială la finele primului război mondial nu au fost întotdeauna relații bune, exemplul cel mai elocvent fiind cel al Poloniei, care întreținea relații foarte bune cu Ungaria şi Bulgaria, era ostilă Cehoslovaciei din cauza celor 3000 km^2 ai Tešin-ului (zonă bogată în cărbune) şi îşi limita angajamentele față de România la cazul unei amenințări sovietice[37].

Pe acest fundal, dezvoltarea industriei militare/de armament, în particular evoluția armei tancuri, a trecut printr-o nouă fază, culminând cu perioada celei de-a doua conflagrații mondiale. În pofida unor sensibile diferențe în materie, de la țară la țară, putem distinge o serie de trăsături comune, valabile pentru întreg sfertul de veac consecutiv încheierii Păcii de la Paris (1919-1920), caracteristici generale care nu exclud anumite amendări şi nuanțări.

Începută mai ales de statele totalitare şi revizioniste, imediat după 1920, perfecționarea tancurilor s-a manifestat cu prioritate în probleme, precum creşterea puterii de foc proprii, diminuarea vulnerabilității în fața artileriei inamice şi sporirea gradului de mobilitate.

Pe lângă eficiența armei tancuri, desfăşurarea concretă a unor bătălii din anii 1916-1918 pusese în lumină şi vulnerabilitatea noii maşini de luptă în fața tunurilor grele, a aviației şi a aruncătoarelor de flăcări, ultimele folosite pentru prima dată de germani în octombrie 1914[38].

Eforturile menite să sporească puterea de foc a blindatelor au avut printre rezultatele concrete: creşterea posibilităților de perforare, o cadență de tragere superioară, mărirea calibrului, diminuarea reculului, scurtarea lungimii țevii, scăderea greutății proiectilului, perfecționarea mijloacelor optice de ochire[39].

În vederea sporiri protecției tancurilor, s-a recurs inițial la soluția simplă a măririi grosimii blindajului, (până la 60 sau chiar 100 mm) măsură urmată de înclinarea plăcii frontale a cutiei blindate şi rotunjirea formei turelei[40]. Unul din efectele imediate ale acestor schimbări a fost creşterea (practic, dublarea) masei tancurilor, unele din ele depăşind net 25 de tone. De asemenea, s-au înregistrat schimbări

---

[29] Kopi Kycyku, *Atatürkismul şi Turcia mileniului trei*, Bucureşti, 2005, p. 59-66

[30] A se vedea, pe larg, Valeriu Florin Dobrinescu, România şi Ungaria de la Trianon la Paris. Bătălia diplomatică pentru Transilvania (1920-1947), Bucureşti, 1996

[31] Constantin Iordan, România şi relațiile internaționale în sud-estul Europei (1919-1924), Bucureşti, 1999, p. 147-151

[32] P. Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Iaşi, 2003, p. 52-53: Nicolas Werth, *Istoria U.R.S.S. de la Lenin la Stalin*, Bucureşti, 2004, p. 91

[33] H. Kissinger, *Diplomația*, Bucureşti, 2003, p. 254

[34] *Ibidem*, p. 213-250

[35] V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gh. Nicolescu, *Relații politico-diplomatice şi militare româno-italiene (1914-1947)*, Piteşti-Craiova, 1999

[36] Keneth G. Henshall, *O istorie a Japoniei*, Bucureşti, 2002, p. 137-140

[37] N. Dascălu, Relații româno-polone (1919-1939), Bucureşti, 1991

[38] Jean Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria Continentului european*, Bucureşti, 2001, p. 346

[39] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 16

[40] Ibidem

sensibile şi în ceea ce priveşte aspectul exterior al tancurilor, noile modele având, pe la finele anilor '30, forme alungite (circa 6-7 metri) şi mai late, în paralel cu micşorarea înălţimii.

Modificarea în sens puternic ascendent a masei tancurilor a avut, la rândul său, ca efect, reducerea impactului acelor măsuri care vizau creşterea vitezei de deplasare şi a mobilităţii vehiculelor blindate. Mai fructuoase au fost acele demersuri practice având ca finalitate sporirea „ariei de utilizare" a tancurilor, prin creşterea lăţimii şenilelor, ceea ce diminua presiunea asupra solului şi permitea carului blindat să acţioneze şi în zone mlăştinoase sau acoperite de zăpadă, cum era cazul mai ales al unor regiuni vaste din imensul spaţiu sovietic[41].

Iminenţa, declanşarea şi desfăşurarea celei de-a doua conflagraţii mondiale au determinat, printre multe altele, şi intensificarea activităţilor de cercetare, proiectare şi fabricare a tancurilor. De altfel, pe parcursul distrugătorului război mondial, tancurile s-au dovedit a fi o armă de importanţă capitală, mai ales din războiul germano-sovietic, în cadrul căruia s-a înregistrat şi cea mai mare bătălie de blindate din istorie (Kursk-5 iulie-23 august 1943)[42].

Printre fenomenele demne de consemnat pentru perioada celui de-al doilea război mondial, se numără, în strânsă legătură cu tendinţele anterioare (creşterea puterii de foc, mărirea blindajului etc.) şi creşterea ponderii tancurilor mijlocii în faţa celor grele (până la un raport de 3-1) şi excluderea tancurilor mici din operaţiunile de luptă propriu-zise[43].

În cele ce urmează, vom prezenta succint situaţia dotării cu tancuri a mai multor state (Mari Puteri sau vecini ai României) în prima jumătate a secolului XX.

Germania a fost, mai ales după 1933, statul european unde arma tancuri a înregistrat cea mai spectaculoasă/substanţială creştere în importanţă, în opoziţie cu dezinteresul manifestat în 1916-1918 şi ale cărui rezultate nu întârziaseră să apară.

Încă din anii '20, apropierea de U.R.S.S., mai precis clauzele secrete ale Tratatului de la Rapallo, au permis Republicii de la Weimar să deschidă o uzină de tancuri în teritoriul sovietic, a cărei existenţă nu era oficial recunoscută. După ascensiunea lui Hitler la putere, colaborarea cu U.R.S.S. a fost abandonată, *Führer*-ul mizând pe slăbiciunile şi „toleranţa" Franţei şi a Marii Britanii, atitudine potenţată şi de retorica sa anticomunistă şi antisovietică. În anul 1934 s-au pus bazele primei divizii blindate germane, cu garnizoana la Weimar[44], alte două divizii blindate fiind înfiinţate în anul următor (structura organizatorică a acestora din urmă fiind definitivată, după unele surse, chiar din noiembrie 1934)[45].

Înfăptuirea *Anschluss*-ului cu Austria în martie 1938 şi extinderea „protectoratului" asupra Boemiei şi Moraviei, un an mai târziu au contribuit la sporirea numărului de divizii blindate şi de care de luptă (Panzer), numărul acestora din urmă, la momentul 1 septembrie 1939, fiind de peste 2500[46]. În perioada războiului, numărul carelor de luptă blindate a continuat iniţial să crească, după care a înregistrat o tendinţă opusă, din cauza pierderilor suferite pe front (mai ales contra U.R.S.S.) şi a bombardării tot mai intense de către anglo-americani a centrelor industriei de război[47].

În privinţa caracteristicilor efective ale tancurilor germane, se cuvine relevată tendinţa de a se acorda tot mai mult prioritate vehiculelor grele în dauna celor uşoare şi chiar mijlocii, fenomen sensibil mai ales în anii războiului.

Tancul german TI era dotat cu 2 mitraliere de 7,92 mm şi un pistol mitralieră iar TII dispunea şi de un tun automat de calibru 20 mm. Tacul mijlociu TIII, model 1941 era dotat cu un tun de 30 mm, 2 mitraliere de 7,92 mm şi avea un blindaj superior, pentru ca, în 1943 să se înceapă producţia de tancuri grele, primul asemenea model, TV Pantera, având o greutate de 40 tone, un tren de 75 mm şi 3 mitraliere de 7,92 mm.

Tanc german Tiger I în Africa de Nord

Celelalte modele de tancuri fabricate de către cel de-al treilea *Reich* se distingeau de TV Pantera prin îmbunătăţirea blindajului şi a mobilităţii, ca şi prin modificarea calibrului tunurilor la 85 mm[48].

Italia fascistă, a depus şi ea constante eforturi în direcţia dezvoltării propriilor capacităţi militare, pe măsura ambiţiilor neo-imperiale manifestate de către Benito Mussolini. Per ansamblu însă, rezultatele practice ale eforturilor regimului fascist au fost modeste. Sincopele din cursul campaniei din Etiopia (1935-1936), dar mai ales prestaţia diviziilor italiene în perioada celui de-al doilea război mondial, au ridiculizat, practic, ambiţiile mussoliniene[49].

---

[41] *Ibidem*, p. 17
[42] Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. II, Bucureşti, 1988, p. 39-43
[43] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 23
[44] Istoria armei tancuri…, p. 50
[45] Ibidem
[46] România în anii…, vol. I, p. 220
[47] *Ibidem*, p. 284-293
[48] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare, se va cita C.S.P.A.M.I.), fond M.St.M.-Secţia a 2-a Informaţii, dosar nr. crt. 839, f. 1-14
[49] Jacques de Launay, *op. cit.*, vol. I, p. 141-148, 194-202, 203-227

În ceea ce priveşte producţia carelor de luptă, în anul 1932 a fost fabricat un model de tanc Fiat Ansaldo, vehicul blindat de mare mobilitate, dar cu o modestă putere de foc (numai două mitraliere de 8 mm) şi cu blindaj subţire (doar de 6-14 mm)[50], ceea ce îl făcea practic inutilizabil pentru operaţiuni ofensive serioase. Un alt model de tanc italian era Fiat 3000. Numai folosirea tancurilor, a aviaţiei şi a gazelor de luptă a salvat armata italiană de la un rezultat dezastruos în războiul de agresiune împotriva Etiopiei (octombrie 1935-mai 1936). În toamna anului 1939, statul italian dispunea de circa 1500 de tancuri (70 de tip mijlociu M, - considerat învechit), iar capacitatea de producţie anuală, incluzând doar tancuri şi mijlocii şi uşoare, nu asigura necesarul de blindate ale armatei[51], în perspectiva confruntării cu forţe mult mai puternice decât cele ale războinicilor tribali etiopieni.

Tanc japonez în Guam

În eforturile sale de înarmare, Japonia a dat prioritatea flotei şi aviaţiei; însă tancurile nu au lipsit din dotarea trupelor nipone în timpul războaielor cu China (1931-1933, 1937-1945) contribuind decisiv la o serie de succese militare care se vor dovedi finalmente vremelnice[52].

Uniunea Sovietică (până în decembrie 1922, Rusia Sovietică) a scris, în anii interbelici, un consistent capitol în istoria tancurilor, armă care, după 1945, va deveni, într-un fel, simbolul puterii Moscovei şi al dominaţiei exercitate de sistemul politic bolşevic în estul Europei.

Tanc sovietic (august 1944)

Printre premisele şi circumstanţele favorabile dezvoltării armei tancuri în spaţiul sovietic amintim: anumite tradiţii în domeniu, (*V.D. Mendeleev etc*.), contribuţiile unor reputaţi specialişti militari (Tuhačevski, Vartolomeev, V.K. Trandafilov etc.), bogăţia resurselor interne, ambiţiile şi voluntarismul unui regim stăpânit de groaza „încercuirii capitaliste". Pe de altă parte însă, aceste caracteristici ale regimului politic sovietic (stalinist, după 1924) au avut şi repercusiuni negative asupra dezvoltării puterii armate, prin accentul cvasi-exclusiv pe aspectul cantitativ şi efectele devastatoare ale represiunilor politice, mai ales ale epurărilor din chiar anii premergători izbucnirii războiului mondial[53].

În evoluţia producţiei interbelice de tancuri sovietice distingem trei etape.

Prima etapă este cea a anilor '20, când sunt fabricate modelele „Luptătorul libertate-tovarăşul Lenin" (1920) şi MS1 (1928). Ambele erau tancuri uşoare (7 tone), dotate cu un tun de calibru 37 şi o mitralieră, iar grosimea blindajului varia între 8 şi 16 mm; ceea ce le diferenţia era viteza mai mare a MS1 (17 km/h faţă de 8 ai primului tanc sovietic), tanc folosit în războiul civil din China, până la agresiunea niponă din 1931[54].

A doua etapă este cea a anilor '30, când industria sovietică de profil (dezvoltată aproape „peste noapte", dar şi cu imense costuri umane) a produs o formă variată de tancuri pe benzină (BT, T26, T28, T27, T35, T37, T40). Acestea erau diferite între ele ca greutate, calibru al tunului (45-76 mm), însă aveau în comun dotarea cu o mitralieră, subţirimea blindajului şi capacitatea de a atinge viteze de 30-40 km/h[55].

O a treia etapă, cea mai rodnică, în producţia sovietică de tancuri, a debutat în ajunul agresiunii germane, mai precis în anul 1940, odată cu iniţierea fabricării tancurilor T34 şi T40, funcţionând pe bază de motorină, ceea ce le reducea vulnerabilitatea în faţă aruncătoarelor de flăcări germane[56], prin modificarea conformaţiei generale.

---

[50] C.S.P.A.M.I., fond cit, dosar nr. crt. 804, f. 7
[51] *România în anii ...*, v. I, p. 117-118
[52] Keneth G. Henschall, *op. cit.*, p. 137-150, *România în anii…,* vol. I, p. 95, p. 392-404, 466
[53] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 73-77
[54] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 140
[55] Ibidem
[56] Istoria armei tancuri…, p. 54

Tancul T34 care va juca un rol deosebit în Bătălia de la Kursk, avea o greutate de 32 de tone, era dotat cu un tun de calibru 45 sau 76 mm şi cu 1-2 mitraliere, o grosime a blindajului între 40 şi 80 de mm şi putea atinge viteza de 42 km/h. Celălalt model, KV, mai masiv (45-50 de tone), avea şi un blindaj mai gros (55-100 mm), era dotat cu tunuri de calibru mai mare (76, 85, 100), însă viteza de deplasare era ceva mai mică (maximum 35 de km/h)[57].

În momentul declanşării atacului Germaniei şi aliaţilor săi (inclusiv România) asupra U.R.S.S., aceasta dispunea de nu mai puţin de 10-14000 de tancuri vechi de doar 1475 modele noi, faţă de cele 3580 ale Germaniei[58].

Tanc Renault Model R-35 (Tanc uşor)

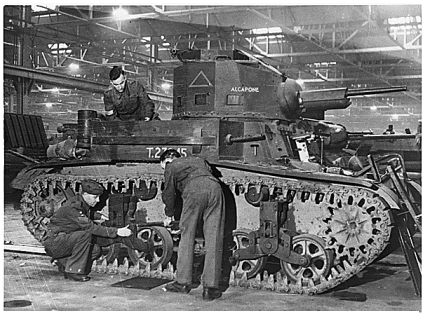
Tanc Renault Model FT-17 (Tanc uşor)

În primele luni ale războiului, Armata Roşie a trecut prin momente deosebit de grele, manifestându-se acum, cu putere, o serie de neajunsuri vizibile de altfel şi în anii 1939-1940 („războiul de iarnă" cu Finlanda etc.). Ulterior, deplasarea uzinelor dincolo de Urali, ajutorul din partea S.U.A., ca şi conduita forţelor de ocupaţie germane din Ucraina şi din alte zone, vor contribui decisiv la revitalizarea producţiei sovietice de război, în 1943 aceasta surclasând net Germania, inclusiv la capitolul tancuri[59].

Dintre Marile Puteri europene şi extraeuropene ale vremii, Franţa a deţinut nedoritul şi nefastul privilegiu de a duce cea mai inconsistentă politică în materie de înarmare, autoprivându-se, practic, de mijloacele de luptă care se vor dovedi de o importanţă capitală la momentul mai-iunie 1940. Încrederea exagerată în inexpugnabilitatea linie Maginot şi dispersarea blindatelor se vor dovedi greşeli fatale în faţa maşinii de război germane.

În anii interbelici, mulţi factori de decizie din Franţa şi-au legat speranţele de interzicerea tancurilor ca armă de luptă, iniţiativă supusă, fără succes, aprobării Conferinţei de la Geneva, din 1932[60].

În aceste condiţii, prima divizie blindată franceză a fost înfiinţată abia în primăvara anului 1940, nemaiputând deci, să joace vreun rol semnificativ[61]. Voci precum cea a lui Charles de Gaulle (1890-1970), care subliniase importanţa mijloacelor mecanizate în conflictele militare ale secolului XX, nu lipsiseră, însă fuseseră, din păcate pentru Franţa, prea puţine, în pofida contribuţiei franceze decisive la apariţia carelor de luptă moderne în 1917. În măsura în care a existat, producţia de care de luptă în Franţa interbelică a constat exclusiv în vehicule uşoare, considerate mai adecvate pentru cooperarea cu infanteria[62]. Un model franţuzesc interbelic prezent şi în armata României a fost tancul Renault 35. Un document militar românesc din aprilie 1944 menţiona două modele de tancuri de luptă franţuzeşti, D1 şi 35S.

Lucrări de întreţinere la modelul britanic M2

Tancul D1 avea o greutate de 13 tone, un blindaj de 10-30 mm, fiind dotat cu un tun calibru 47 şi 2 mitraliere. Dimensiunile sale erau de 4,8 m (lungime), 2,18 m lăţime şi 2,32 m înălţime, iar echipajul număra doar 3 militari. Tancul 35S, având o lungime de 5,30 metri, o lăţime de 2,12 metri şi o înălţime de 2,62 metri putea adăposti tot 3 luptători, iar, dotarea de artilerie era similară lui D1, de care îl mai diferenţia greutatea şi grosimea blindajului mai mari 120 tone, respectiv 20-55 mm[63].

Marea Britanie a beneficiat de o atenţie mai mare acordată tancurilor din partea structurilor de conducere ale armatei. Astfel, încă din toamna anului 1917, a fost organizat primul corp de care de luptă, bazat pe o schemă de 3 (corpul includea 3 brigăzi, împărţite în câte 3 batalioane, fiecare incluzând câte 3 companii, alcătuite din câte 3 plutoane, format din echipaje fiecare)[64].

[57] Ibidem
[58] *România în anii…*, vol. I, p. 356
[59] Jacques de Launay, *op. cit.*, vol. I, p. 291
[60] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 15
[61] Istoria armei tancuri…, p. 46
[62] Ibidem
[63] C.S.P.A.M.I., fond R.I. – Divizia 1 Blindată, dosar nr. crt. 8, f. 15
[64] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 139

Conform unui studiu întocmit la finalul Primului Război Mondial şi tradus prompt şi în limba română, Imperiul Britanic dispunea de trei tipuri principale de tancuri: Mark V, Mark V cu stea şi Whipett[65]. Scopul strategic principal pentru britanici rămânea siguranţa insulei, motiv pentru care, dintre ramurile militare, atenţia cea mai mare a fost acordată flotei şi aviaţiei de vânătoare[66]. Totuşi, au fost produse o multitudine de modele de tancuri, precum Mark 1, Mark 2, Valentino şi Matilda, tancul mijlociu Cromwell ca şi modelul amfibiu Vickers Garden 1935, capabil să urce pante cu peste 45% înclinaţie[67].

Pentru perioada războiului, sursele militare româneşti menţionează tancul uşor Bren (4 tone) tancurile M.K III Valentine şi M.K VI (16-18 tone), tancul mijlociu MK II Matilda (26 tone), ca şi tancurile grele Churchill I, II, III (38 tone), ultimele apreciate ca având o „vulnerabilitate redusă şi fiind blindate puternice şi greu de combătut"[68].

Tanc american

În S.U.A., organizarea şi dezvoltarea armei tancuri a demarat efectiv la finele anilor '30, în contextul încercărilor preşedintelui Franklin Delano Roosevelt de a depăşi inerţia izolaţionistă a compatrioţilor săi[69]. A apărut astfel, în 1942, divizia blindată americană, având în compunere 227 vehicule blindate, dintre care 160 care de luptă, iar restul blindate ale artileriei şi infanteriei. Epicentrul dezvoltării programului nord-american în domeniu a fost la Fort Knox, iar teoreticianul acestui program a fost generalul George Marshall[70]. Dintre tancurile de fabricaţie nord-americană, folosite în perioada celei de-a doua conflagraţii mondiale, amintim tancul uşor M3 Gl. Stuart (în greutate de 13 tone, cu un blindaj de 16-50 mm, atingând 55 mm în zona turelei, dotate cu un tun calibru 53,2 şi 3 mitraliere, redutabil prin mobilitate şi utilizat în cercetarea tactică. Modelele semi-omonime M3 Gl Lee şi M3 Gl. Grant erau însă tancuri mijlocii, cu o greutate de 28 de tone, erau dotate şi cu tunuri şi mitraliere în lateral, ceea ce le conferea o mare putere de foc, şi necesitau un echipaj de câte 7 soldaţi. Simbolul tancurilor S.U.A. a fost însă tancul M4 Sherman, modernizat în anul 1944 sub varianta M4 A3, un tanc cu o mare mobilitate şi cu o rază de acţiune (bătaia tunului) de 2-3 km. Tancul M4 Sherman avea o greutate de 31 tone, măsura 5,65 m lungime, 2,7 m lăţime (exact ca şi tancurile M3) şi 2,50 m înălţime. Echipajul număra 4 tanchişti, dotaţi cu un tun de 75 mm şi cu mitraliere. Caracteristicile blindajului erau identice cu ale modelelor M3 Gl. Lee şi M3 Gl. Grant (50-65 mm în faţă, inclusiv în faţa cdt, 30-85 mm la turelă şi 38 mm în lateral şi în faţă[71].

Eforturi de înarmare cu mijloacele de luptă inaugurate în septembrie 1916 putem identifica şi la state mici şi mijlocii din Europa interbelică, inclusiv la vecini ai României. Cel mai elocvent exemplu este cel al Cehoslovaciei, ţară care beneficia şi de o solidă bază social-economică, având, datorită mai ales aportului părţii occidentale (Boemia, Moravia şi Silezia), un venit mediu pe locuitor superior Italiei sau Austriei[72]. Cehoslovacia dispunea de uzine proprii de armament, inclusiv fabrici de tancuri şi a reprezentat, alături de Franţa, un furnizor de care de luptă pentru România interbelică. Modele prezente şi armata română interbelică au fost tancurile Č.K.D. Praga, Skoda-R2, Skoda T21 şi V.S.H., toate uşoare, cel mai greu dintre ele, Škoda T21, cântărind 16,7 tone[73].

Ungaria, contestatară vehementă a Tratatului de la Trianon, s-a bazat iniţial exclusiv pe importurile de tancuri din Italia, Germania şi chiar Marea Britanie[74], pentru ca, în 1935 să iniţieze producţia proprie de autoblindate „Raba" şi care de luptă uşoare dotate cu mitraliere de 9 mm şi blindaje de 13-15 mm[75].

Polonia dispunea momentul 1 septembrie 1939 de 475 de tancuri, faţă de cele peste 2500 ale agresorului nazist, imaginea cavaleriştilor polonezi încercând să oprească înaintarea Panzerelor germane a rămas una dintre cele mai elocvente ilustrări ale diferenţei de tehnologie militară. Pe parcursul perioadei

---

[65] *Studiu asupra tancurilor şi întrebuinţarea lor împreună cu celelalte arme*, traducere din englezeşte, Bucureşti, Şcoala Superioară de Război, 1920
[66] *România în anii…*, vol. I, p. 125-128
[67] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 19-20
[68] C.S.P.A.M.I., fond Divizia 1 blindată - colecţii, dosar nr. crt. 8, f. 13
[69] Jacques de Launay, *op. cit.*, vol, I, p. 360-379
[70] Istoria armei tancuri…, p. 47
[71] C.S.P.A.M.I., fond Divizia 1 blindată - colecţii, dosar nr. crt. 8, f. 14
[72] Istoria ţărilor coroanei cehe, Bucureşti, 2007, p. 435
[73] Lt. col. Constantin Onişor, *op. cit.*, p. 161
[74] C.S.P.A.M.I., fond M.St.M.-Secţia a 2-a Informaţii, dosar nr. crt. 1055
[75] Ibidem, dosar nr. crt. 859, f. 3-4

interbelice au existat în Polonia fabrici de tancuri uşoare (cel mai „greu" dintre ele , T.P. având 9 tone), toate sub controlul statului[76].

În Bulgaria interbelică, deşi țara avea o orientare nerevizionistă, iar ponderea cheltuielilor militare în ansamblul bugetului de stat era colosală, arma tancuri nu a cunoscut o dezvoltare deosebită. Astfel, la finele anilor '30 exista un singur batalion special de tancuri[77]. Motorizarea şi mecanizarea au înregistrat doar mici progrese cantitative, ceea ce a exclus salturile calitative la nivel global. Un impediment suplimentar era reprezentat de diversitatea tehnicii de luptă: tancuri Fiat Ansaldo, Carden Lloyd, A.2.B., Fiat Paversi, Krupp, Mercedes, LV etc.[78].

Quelques points de repère sur l'apparition et l'évolution des chars de combat modernes (1914-1945)

Anticipée dès l'Antiquité par une suite de réalisations militaires, favorisée par le développement de la révolution industrielle (le XIX-e siècle), l'apparition des chars de combat (tanks) a été poussée par l'arrêt des opérations militaires au début de la Première Guerre Mondiale (1914-1916).

Les deux années suivantes, les tanks se sont imposés, non sans des difficultés inévitables à tout commencement, en tant qu'arme redoutable des Puissances de l'Entente. Pendant l'Entre-deux-guerres l'initiative dans ce domaine est revenue aux Grandes Puissances totalitaires (U.R.S.S., Allemagne, Italie, Japon).

La consécration de la nouvelle arme a eu lieu, pendant la Deuxième Guerre Mondiale, aux armées allemande, soviétique et nord-américaine.

[76] C.S.P.A.M.I., fond Inspectoratul Genral Tehnic al Armatei, dosar nr. crt. 300, f. 13, 105
[77] Idem, fond M.St.M.-Secția a 3-a Operații, dosar nr. crt. 1660, f. 73
[78] C.S.P.A.M.I., fond M.St.M.- Secția a 2-a Informații, dosar nr. crt. 804, f. 4-9

CORPUL DE CAVALERIE
ÎN STRUCTURA ORGANISMULUI MILITAR ROMÂNESC

Victor BĂDIȚĂ*

Din cele mai vechi timpuri, cavaleria a fost un element esențial în orice armată, identificându-se cu specificul militar al fiecărui popor, şi bineînțeles, modernizându-se în timp. Astfel, luând ca exemplu evul mediu european, cavaleria otomană se deosebea esențial de cea occidentală, ca reflexie a structurii propriilor societăți. Chiar şi în epoca modernă, când se observă o accelerată uniformizare a tehnicii militare, a tacticii şi strategiei de luptă (în primul rând datorită învățământului militar: academii, tratate etc.) putem constata că fiecare armată încerca să-şi păstreze specificul.

Despre corpul de cavalerie, la nivel european, putem spune că este invenția modernității, fiind conceptualizat către sfârşitul sec. XIX. În această perioadă, marile puteri continentale, Rusia, Germania, Austro-Ungaria şi Franța încercau să păstreze status-quo-ul girat de Sfânta Alianță cu toate că situația economico-socio-politico-militară cunoştea o nouă dinamică: ideea statului național cuprinsese cea mai mare parte a Europei, concomitent cu problema moştenirii Imperiului otoman.

Războaiele din a doua jumătate a sec. XIX: franco-prusac, germano-habsburgic, ruso-turc au determinat o reevaluare a rolului cavaleriei. Promotorii acestei schimbări au fost, în primul rând, germanii[1] care au preluat cu succes din tradițiile cavaleriei austriece, înființând primul corp de cavalerie în 1890. Ideea acestei structuri militare s-a născut din necesitatea ca, pe câmpul de luptă, o unitate trebuie să fie caracterizată de mobilitate şi o puternică forță de penetrare, acționând cu succes asupra adversarului, înainte de sosirea rezervelor inamice[2]. În acest scop germanii au desființat regimentele divizionare, formând câte două brigăzi de cavalerie pentru fiecare corp de armata, fapt ce crea un sistem elastic, care permitea formarea în orice moment a unei grupări de cavalerie. În această epocă, Germania dispunea de 93 de regimente care, constituite în divizii şi corpuri de cavalerie independente, dotate cu material necesar pentru trecerea râurilor, formau o puternică avantgardă strategică cu scopul de a descoperi concentrarea inamicului, iar prin atacuri succesive să-i tulbure siguranța şi operațiunile mobilizării. Totodată, linia de atac prea lungă şi rigidă, a fost înlocuită cu linii mai elastice si mai manevriere. Toate aceste idei au fost statuate prin regulamentul din 1895[3].

Prima armată (şi am putea spune chiar singura care a preluat noile concepții tactico-strategice) a fost cea rusă. Se ştie că la sfârşitul sec. XVIII, Petru cel Mare inițiind amplul proces de modernizare a Rusiei, după model occidental, a adus numeroşi specialişti europeni. În privința armatei a optat pentru modelul prusac, astfel că şcoala militară germană a influențat foarte mult armata rusească. Acesta este numai unul dintre argumentele preluării ideii corpului de cavalerie, întrucât pentru arma cavaleriei ruşii aveau bogate tradiții (la rândul lor preluate de la tătari şi cazaci). Cavaleria rusă, pregătită pentru lupta pe jos în urma ideilor născute de războiul ruso-turc (1877-1878), a conceput din nou lupta călare, în unități puternice ca dotare şi efective[4].

Primul război mondial a constituit momentul verificării combative a acestor mari unități de cavalerie. Datorită viabilității operativ strategice şi alte armate şi-au reorganizat cavaleria pe structura corpului de cavalerie: Franța (corpurile de cavalerie Sordet, Abonneau, Canneau sau Corpul 1 şi 2 Cavalerie), şi Rusia Sovietică (corpul de cavalerie al lui Budiony, format din patru divizii). În timpul războiului, noua unitate strategică de cavalerie a arătat pe câmpul de luptă că poate executa misiuni de descoperire şi acoperire pe o raza foarte mare, de coordonare a operațiunilor de exploatare ce se execută de mai multe mari unități de cavalerie, desfăşurarea unor operațiuni care se execută cu efective foarte mari[5].

În armata română, primul corp de cavalerie a fost organizat tot în timpul primului război mondial mai precis la 23 martie 1917 prin Ordinul numărul 20.543 al Marelui Cartier General, prin care Inspectoratul General al Cavaleriei a fost învestit cu aceleaşi drepturi şi prerogative ca şi comandamentele de corp de armată. Corpul de cavalerie avea în subordine pe lângă cele două divizii de cavalerie şi Brigăzile 1 şi 2 de Călăraşi[6].

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Lt. col. D. Rădulescu, *Istoricul şi tactica elementară a cavaleriei*, f. ed., Sibiu, 1924, p. 54.

[2] *Ibidem,* p. 55.

[3] Ibidem, p. 56.

[4] *Ibidem,* p. 57.

[5] *Ibidem,* p. 205.

[6] Centrul de Studii şi Păstrarea Arhivelor Militare Istorice Piteşti*, fond . Marele Cartier General*, dos. 113, f. 63.

Însă în procesul reorganizării armatei române din primăvara –vara lui 1917, în condiţiile preconizării unei mari ofensive inamice, Corpul de Cavalerie a funcţionat prin transferul Diviziei 2 Cavalerie la Armata I, începând cu 14 iunie 1917, şi prin subordonarea Diviziei 1 Cavalerie (din 28 iulie 1917) la Armata a II-a[7].

Aşa cum s-a putut observa, Corpul de Cavalerie a fiinţat (cei drept pentru scurt timp) prin transformarea Inspectoratului General al Cavaleriei în unitate operativ - strategică; ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că Inspectoratul este precursorul corpului de cavalerie.

După Marea Unire, în perioada interbelică, tendinţa de creştere lentă, dar sigură, a numărului de unităţi şi mari unităţi din arma cavaleriei a continuat până în anul 1939. În acest interval de timp nu vom regăsi în armata română Corpul de Cavalerie, în schimb, din 1929 se reorganizează Inspectoratul General al Cavalerie (care cum s-a arătat mai sus este precursorul Corpului de Cavalerie [8]).

Inspectoratul General al Cavaleriei avea atribuţii similare cu cele ale unui comandament de corp de armată, cu atribuţii în elaborarea lucrărilor de organizare – mobilizare, instrucţie, informaţii, adjuntătură pentru marile unităţi şi unităţile de cavalerie. Printre atribuţiunile acestui eşalon mai putem enumera: studiul şi promovarea unor proiecte pentru perfecţionarea şi dotarea cu armament, conceperea şi definitivarea regulamentelor pentru cavalerie[9].

În perioada interbelică Inspectoratul General al Cavaleriei a depus eforturi constante în direcţia uniformizării mijloacelor de luptă şi achiziţionarea unor modele noi de armament si muniţie. O importantă activitate s-a depus pentru acoperirea necesarului de cai şi îmbunătăţirea raselor. Dacă între 1930 şi 1935 se poate remarca o anumită îmbunătăţire a sistemului de asigurare a necesarului de cai, după 1935 s-a promovat exportul cailor de rasă spre Austria, Cehoslovacia, Germania şi Grecia. Inspectoratul a sesizat organele superioare de conducere ale armatei, declinându-şi răspunderea pentru această acţiune, mai ales că se constata o diminuare a calităţii raselor. La cererea Inspectoratului, guvernul a decis să micşoreze exportul de cai cu începere din 1937[10].

Pentru o mai bună pregătire practică a cadrelor superioare, sub comanda nemijlocită a Inspectoratului General se executau călătorii de instrucţie în diverse zone ale ţării unde se studia întrebuinţarea marilor unităţi de cavalerie (de regula a Corpului de Cavalerie) în situaţii operativ-strategice complicate[11].Tot sub comanda Inspectoratului General al Cavaleriei se organizau campionate şi concursuri hipice cu invitaţi din alte armate. La rândul lor, militarii români participau la concursuri în străinătate[12].

Una dintre activităţile importante desfăşurate de inspectorat era pregătirea şi organizarea trupelor de cavalerie la manevrele regale ce se organizau anual.

În contextul politico-militar tot mai dramatic din toamna anului 1939, cu ocazia Manevrelor Regale de Cavalerie, s-a reconstituit Corpul de Cavalerie[13], prin ordinul 3978 din 25 august 1939 al Marelui Stat Major. În preambulul ordinului se argumentează constituirea acestei mari unităţi cu scopul de a răspunde unor eventuale necesităţi operative pe frontul de Vest. Pus sub comanda generalului Atanasescu Constantin, Corpul de Cavalerie avea următoarea structură operativă: Cartierul Corpului de Cavalerie, Batalionul 11 Transmisiuni, Plutonul 11 Politie, Divizia 1 Cavalerie si Divizia 2 Cavalerie. Cu excepţia Diviziei 1 Cavalerie, care avea punctul de comandă la Arad, toate celelalte unităţi aveau punctul de comandă la Timişoara. Din punct de vedere operativ Corpul de Cavalerie era subordonat Armatei I Cluj, iar în vederea Manevrelor Regale din Poarta Mureşului, ce urmau să se desfăşoare începând cu octombrie 1939, corpul se afla sub comanda Corpului 7 Armată.

Conform programului de transport ordonat de Marele Stat Major – Direcţia Manevrelor Regale Mureş, Corpul de Cavalerie s-a îmbarcat în dimineaţa zilei de 25 august, ora 8, la rampa militară Bucureşti, pentru a fi transportat la Timişoara. Deplasarea a început la orele 13[15]. Sosirea a avut loc în gara Timişoara, în ziua de 26 august, orele 18 [14].

În dimineaţa zilei de 26 august, înainte de a fi sosit în zonă Cartierul Corpului de Cavalerie, a avut loc la Timişoara, întrunirea tuturor comandanţilor de mari unităţi de pe frontul de vest din Poarta Mureşului, sub comanda generalului inspector de armată Florescu, comandantul Armatei I Cluj. La această conferinţă Armata I, neavând cunoştinţă de dispoziţiunile Marelui Stat Major privitoare la constituirea Corpului de Cavalerie şi dislocarea acestuia pe frontul de vest, s-a hotărât ca Diviziile 1 şi 2 Cavalerie să fie puse sub ordinele operative ale Corpului 7 Armată (al cărui punct de comandă era la Sibiu).

[7] Loc. cit., fond Corpul de cavalerie, dos.nr.26, f.36
[8] Loc. cit., fond. Inspectoratul General al Cavaleriei, dos. nr. 10, f. 17.
[9] Ibidem, dos. nr. 10,f. 20-23.
[10] Ibidem, dos. nr. 6, f. 2.
[11] Ibidem, dos. nr. 32, f. 167-210.
[12] Ibidem, dos. nr. 46, f. 96-102.
[13] Ibidem, dos. nr. 62, f. 10.
[14] Ibidem, f. 11.

În cadrul manevrelor, unităţile de cavalerie şi-au executat misiunile în bune condiţiuni. Acestea au fost numai misiuni desfăşurate pe timp de noapte. În ziua de 27 august Corpul de Cavalerie a luat contact cu comandamentele şi trupele aflate în subordine. În tot cursul zilei de 27 august, trupele Corpului s-au instalat în noile cantonamente şi au început pregătirile în vederea executării misiunilor operative.

În următoarele zile, Armata I a precizat relaţiile de comandament ce urmau a se stabili între Corpul 7 Armată şi Corpul de Cavalerie, şi din punct de vedere al îndrumării şi supravegherii instrucţiei la unităţile aflate sub ordinele Corpului de Cavalerie, în perioada premergătoare Manevrelor Regale; de asemenea din punct de vedere operativ cu Direcţia Manevrelor Regale Mureş. Astfel, în ziua de 29 august, Armata I a stabilit ca din punct de vedere al instrucţiei, Corpul de Cavalerie avea să fie sub ordinele Armatei I; pentru manevrele regale, Corpul de Cavalerie avea să fie sub ordinele Comandamentului Corpului 7 Armată (care organiza şi conducea aceste manevre); iar din punct de vedere operativ Comandamentul Corpului de Cavalerie şi Divizia 2 Cavalerie avea să fie sub ordinele Armatei I, iar Divizia 1 Cavalerie sub ordinele Corpului 7 Armată.

În ziua de 2 septembrie 1939, Corpul de Cavalerie a primit de la Armata I Instrucţiunea Operativă numărul 2 prin care se stabilea misiunea acestui eşalon pe frontul de vest: „a interzice pătrunderea inamicului prin defileele Munţilor Apuseni şi în acest scop va opri înaintarea inamicului pe linia generală: Apateu – Berecleiu –Jucu-Siria – Păuliş – Mureşul. Atacată de forţe superioare şi silită de inamic va putea ceda până la linie Sititeleac – Rapa – Soimi – Stoeneşti –Buteni – Conop – Ohaba Romana – Valea Minişului – Canalul Bega“. Prin urmare misiunea Corpului de Cavalerie care avea în subordine Divizia 2 Cavalerie era de a se opune „întoarcerii pe la sud a Mureşului respingând inamicul care va pătrunde pe direcţia Mako-Timişoara. În caz că nu poate fi menţinut să oprească înaintarea inamicului pe linia generală: Pişchia-Giarmata-N.V. Timişoara – Canalul Bega menţinând legătura cu Corpul 7 Armată “. Ca un ultim act, Corpul de Cavalerie trebuia să împiedice pătrunderea inamicului pe Bega spre Reşiţa.

Aceasta fiind misiunea operativă a Corpului de Cavalerie pe perioada Manevrelor Regale (25 august-15 septembrie 1939) din Poarta Mureşului, unităţile din subordine au trecut la executare, conform ordinelor de operaţii primite. Pe lângă executarea unor misiuni specifice cavaleriei, s-au executat şi lucrări genistice, de exemplu: construirea unor reţele de sârmă ghimpată pe aliniamentul Pişchia – Gearmata – Mehala – Timişoara, materialul genistic şi forţa de muncă fiind puse la dispoziţie de Cercul de Recrutare Timiş – Torontal.

În ziua de 13 septembrie, conform ordinului Marelui Stat Major, Armata I făcea cunoscut că începând cu 12 septembrie 1939, Corpul de Cavalerie va intra în subordinea Armatei IV (al cărei comandament se afla la Deva). În 24 septembrie a fost primit ordinul Marelui Stat Major cu numărul 4855/13.09.1939 prin care se făcea cunoscut desfiinţarea Corpului de Cavalerie ca eşalon operativ, efectivele urmând a se înapoia la unităţile de origine.

În intervalul 15 septembrie – 18 septembrie 1939 a avut loc transportul cartierului Corpului de Cavalerie de la Timişoara la Bucureşti [15].

În anul următor, la 6 mai 1940, tot în scopul unor manevre, dar pe frontul de est, in Basarabia, prin ordinul 3911/06.05.1940 al Armatei IV a fost reînfiinţat Corpul de Cavalerie sub comanda generalului Atănăsescu Constantin. Comanda este preluată la 15 mai, cartierul corpului fixându-se la Bolgrad[16].

În perioada 7-16 mai 1940 s-au făcut pregătirile necesare în vederea deplasării Corpului pe zonă: a avut loc concentrarea trupei şi ofiţerilor de rezervă, s-au efectuat rechiziţii. Transportul din gara Bucureşti la Bolgrad s-a făcut în două eşaloane. Din 17 mai 1940 Corpul de Cavalerie a început să funcţioneze la Bolgrad.

Conform ordinului 31149/1940 al Armatei IV, în subordinele Corpului de Cavalerie intrau Divizia 12 Infanterie şi Divizia 3 Cavalerie, iar din punct de vedere administrativ a fost subordonată şi Divizia 32 Infanterie (care, din punct de vedere operativ rămâne la dispoziţia Armatei a IV-a)[17].

Din 18 mai s-a luat legătura cu marile unităţi din subordine pentru a se putea cunoaşte situaţia operativă şi materială a acestora, primindu-se până la 19 mai toate datele documentarii.

Exersate ca jocuri de război, misiunile operativ – strategice ale unităţilor din subordine au fost următoarele: Divizia 12 Infanterie să interzică pătrunderea inamicului pe direcţia Tiraspol-Românesti (Regiunea Tighina şi pădurile de la vest de Copanca erau considerate centre strategice), iar Divizia 3 Cavalerie întărită cu trei batalioane din Regimentul 35 Infanterie opera pe Nistru, între localităţile Rascăeţi şi Palanca, iar de aici pe tot litoralul până la Braţul Chilia[18].

S-a dovedit însă, că pregătirea militară nu a fost îndeajuns pentru a apăra Basarabia. Evoluţia geo-politică din Europa anilor 1940 a făcut din politic factorul predominant. Surprinzătorul ultimatum sovietic

[15] Ibidem, f. 12/21.
[16] Ibidem, f. 23.
[17] Ibidem, f. 24.
[18] Ibidem, f. 25.

din 26 iunie 1940 a creat o situaţie nemaiîntâlnită pentru armata română: părăsirea unui teritoriu românesc fără luptă. (Din păcate, două luni mai târziu se va repeta, cu repercusiuni mult mai dramatice).

În continuare vom încerca să prezentăm un caz particular şi anume retragerea Corpului de Cavalerie din Basarabia[19], prin care ne propunem să nuanţăm acest proces. Mai întâi să lăsăm documentele să mărturisească, urmând să concluzionăm la sfârşit.

La orele 9^{30}, la comandamentul Corpului de Cavalerie s-a primit ordinul Marelui Stat Major cu numărul 6006/28.06.1940 prin care se comunica faptul că Guvernul a hotărât evacuarea Basarabiei şi susţinerea rezistenţei pe Prut. Prin urmare, s-a convenit cu U.R.S.S. ca în cursul zilei de 28 iunie 1940 să fie predate oraşele Cernăuţi, Chişinău şi Cetatea Alba. Astfel, până la orele 19^{00} oraşele trebuia să fie complet evacuate de trupe, stabilimente şi depozite militare, precum şi de autorităţile civile, oraşele urmând a fi predate de primari, fără nici un amestec militar, cu începere de la ora 20^{00}. Printre alte instrucţiuni se prevedea să nu se execute nici o distrugere de căi ferate, poduri, instalaţii, depozite, aerodromuri, întreprinderi industriale, uzine electrice, telegraf, telefon, gări, locomotive, vagoane. Se indica că în înţelegere cu comandamentul sovietic să se stabilească ritmul retragerii şi al evacuării, astfel încât să nu se producă nici o întâlnire între trupele romane şi cele sovietice. Evacuările urmau a se face pe rutele Cernăuţi-Piatra Neamţ-Bacău, Chişinău – Vaslui-Bârlad, Cetatea Alba – Brăila.

Cu numărul 9589/28.06.1940 Corpul de Cavalerie a transmis Diviziei 3 Cavalerie ordinul numărul 6006/28.06.1940 al Marelui Stat Major la care a adăugat instrucţiuni conforme cu specificul unităţilor din subordine: trupele să fie gata imediat pentru retragere, întâietate la evacuare vor avea depozitele de muniţii, trenurile cu muniţii, se vor scoate încărcăturile explozive de la lucrările de artă (telegraf, telefon, întreprinderi industriale, opere artistice, monumente, poduri), din subzistenţe se vor evacua doar strictul necesar, urmând că lemnele şi fânul să rămână pe loc, iar dintre alimente se vor lua numai cele de volum mic şi de bună calitate. Se va lua hrană pentru 6-8 zile. Un paragraf interesant este cel în care se indica să se ia măsuri pentru ca militarii aparţinând minorităţilor naţionale să nu dezerteze cu armamentul.

În aceeaşi zi, cu ordinul numărul 9588 se transmitea Diviziei 3 Cavalerie ca generalul Cealak (comandantul Brigăzii 8 Cavalerie) a primit misiunea de evacuare a oraşului Cetatea Albă, prin urmare în colaborare cu autorităţile locale să organizeze în cele mai mici amănunte această operaţiune.

Cu numărul 9590 /28.06.1940, orele 10^{15}, Corpul de Cavalerie a ordonat şi Diviziei 3 Cavalerie misiunea ce trebuia executată pentru retragere şi evacuare. Astfel, comandantul diviziei trebuia să organizeze retragerea astfel încât unităţile sale să se găsească în ziua următoare, 29.06.1940, orele 12 la vest de linia Salcuta–Volintiri-Lacul Alibei, cu direcţie generală de retragere: Olaneşti-Arciz-Bolgrad. Pe Nistru urma să rămână în contact cu trupele sovietice slabe elemente de cavalerie a căror retragere trebuia să înceapă la orele 04^{00}, ale zilei de 29.06.1940. Trupele de cavalerie trebuiau să asigure ariergarda unităţilor de infanterie, îndeosebi Regimentul 35 Infanterie care se va retrage în primul eşalon. Retragerea până la Prut urma să se facă în patru etape. Şi aici întâlnim un ordin interesant şi anume că trupele în retragere să aibă o atitudine ireproşabilă faţă de populaţia germană din zonă.

Între timp a sosit şi ordinul de la Armata a IV-a, având numărul 32571/28.06.1940 prin care se indica aliniamentul ce urma să-l ocupe Corpul de Cavalerie şi Divizia 3 Cavalerie pe malul de vest al Prutului, râu pe care avea să-l traverseze pe la Oancea şi Galaţi, cu regrupare în zona Pechea-Galaţi-Independenţa. Cartierul Corpului urma traseul general, adică la 29 iunie la Bolgrad, după care la Galaţi.

Succesiunea rapidă a ordinelor denotă starea generală a armatei române într-un moment aşa de dureros: retragerea din Basarabia. În aceeaşi zi de 28 iunie, la orele 12^{00}, în Ordinul numărul 32561, Armata a IV-a indica aliniamentele pe care trebuie să le atingă trupele în retragere, astfel încât evacuarea să fie terminată în patru zile adică până la 2 iulie, orele 12^{00}.

Oraşele Cernăuţi, Chişinău, şi Cetatea Albă urmau să fie evacuate până la orele 20^{00}ale zilei de 28 iunie 1940, restul teritoriului urmând să fie evacuat succesiv în patru etape. În prima etapă până la orele 12^{00} ale zilei de 29 iunie, evacuarea urma să se facă până la linia Lipnic-Nadec-Cainarii Vechi-Floreşti-Răutul-Orhei Vest, Chişinău-Sălcuta-Căuşanii Vechi-Lacul Alibei. În a doua etapă, care era până la 30 iunie orele 12^{00}, aliniamentul trebuia să fie Edintzii-Teleneşti-Cobalcea-Vest Chişinău-Cărbuna-Pârâul Valea Seacă-Berezina-Râul Cogalnic-Tatar-Bunar. Până la 1 iulie, orele 12, adică a treia etapa va avea loc retragerea până la aliniamentul Zagaikani-Făleşti-Corneşti Târg-Zărzăreşti Lapuşna-Sărata Galbenă-Conenat-Valea Ialpug. În ultima etapă trebuia să fie evacuat restul teritoriului până la Prut.

Tot în acest ordin, cu numărul 32571/28.06.1940, pe lângă etapele evacuării, Armată a IV-a sublinia şi metodele abordate pentru evacuare: trupele trebuiau evacuate numai pe jos (cu excepţia infanteriei şi cavaleriei pedestre din sectorul Talmaz-Nistru), deoarece calea ferată era rezervată pentru evacuarea materialelor militare şi de fortificaţii, bolnavilor, familiilor ofiţerilor şi funcţionarilor. Evacuarea materialului rulant trebuia să urmeze aceleaşi patru etape de evacuare arătate mai sus. În ceea ce priveşte contactul cu

[19] Ibidem, f. 104 -111.

trupele sovietice se ordona să nu se execute nici o distrugere de cale ferată, instalaţii militare, depozite, aerodromuri, uzine, industrii, telegraf, telefon, gări, vagoane, locomotive, pentru a nu oferi motive de represalii din partea inamicului. Pentru mai mare siguranţa, pe fiecare direcţie de retragere se va lăsa câte o comisie militară pentru a rezolva împreună cu comandanţii sovietici eventualele incidente.

Fără a intra în amănunte, fără a face apel la alte surse, ne putem da seama de situaţia dramatică a armatei române din Basarabia, în acest fierbinte iunie 1940, numai din simpla analiză a ordinelor de evacuare ce „curgeau“ de la toate eşaloanele către subunităţi.

În continuare încercăm să prezentăm modul în care Corpul de Cavalerie a executat ordinele de retragere şi evacuare, am putea spune, la fel de grele şi de complexe, precum oricare alte ordine operative, deoarece aici factorul psihologic a fost determinant.

După ce s-au luat toate măsurile pregătitoare în vederea executării primei etape de evacuare, comandantul Corpului de Cavalerie s-a deplasat din Taretino cu începere de la 28 iunie, orele 12^{15}. Întrucât în cursul nopţii şi dimineţii a plouat torenţial în toată regiunea, făcând terenul impracticabil, deplasarea cartierului s-a făcut pe jos de la Taretino până la Berezina, iar de aici pe calea ferată până la Bolgrad. Îmbarcarea a început la orele 13^{45} şi s-a terminat la ora 15^{30}. Garnitura a plecat la orele 16^{30} ajungând la destinaţie la orele 22^{30}. Aici cartierul corpului a rămas îmbarcat în tren care a fost tras pe o linie secundară pentru a nu împiedica traficul pe calea ferata. Un post de comandă redus, compus din comandant, şeful de stat major, şeful biroului operaţii, cu mijloacele de transmisiuni necesare, s-a deplasat în oraş la punctul de comandă al Diviziei 32 Infanterie. De aici s-a încercat prin toate mijloacele tehnice de transmisiuni să se intre în legătură cu Divizia 3 Cavalerie, însă acest lucru a fost imposibil, deoarece majoritatea oficiilor telefonice şi telegrafice erau deja ocupate de populaţia civilă care-şi manifestă simpatia fată de Armata Roşie, întrerupând reţeaua sau răspunzând ostentativ în limba rusă.

În ziua de 29 iunie 1940, începând cu orele 04^{00}, Corpul de Cavalerie şi-a organizat punctul de comandă în localul garnizoanei, asigurându-se legătura telefonică şi telegrafică cu Armata a IV-a şi Divizia 3 Cavalerie. Cu foarte mare greutate s-a obţinut legătura telefonică cu Divizia 3 Cavalerie, care a raportat că execută retragerea pe trei coloane, sosirea la Bolgrad estimând-o pentru orele 14^{00}.

De îndată ce ultimele trupe ale Diviziei 32 Infanterie au părăsit oraşul Bolgrad către orele 9 ale zilei de 29 iunie 194, s-au auzit câteva sunete de clopote, scurte, de la biserica din localitate. La acest semnal, populaţia civilă din Bolgrad, înarmată cu pistoale, a ieşit pe străzile oraşului, începând să-şi manifeste sentimentele antiromâneşti. Fiind complet izolat de restul trupelor punctul de comandă al Corpului de Cavalerie era lipsit de siguranţă, deoarece paza era făcută de numai şase jandarmi, restul plutonului de poliţie fiind însărcinat cu paza căii ferate Bolgrad şi a staţiilor de cale ferată dintre Bolgrad şi Reni . Către orele 09^{30} ofiţerul cu transmisiunile a făcut cunoscut ca de localul garnizoanei se apropie “bande înarmate“ formate din locuitorii oraşului Bolgrad, care devin tot mai agresivi. Punctul de comanda era rupt de restul unităţilor, deoarece oficiile telefonice şi telegrafice continuau să fie ocupate de “bandele de terorişti”. În această situaţie s-a ordonat părăsirea oraşului către orele 09^{45}. Îmbarcaţi în camion, îndreptându-se spre casă, ofiţerii au fost atacaţi cu focuri de armă. Tot timpul s-a încercat obţinerea legăturii cu trupele Diviziei 3 Cavalerie, acţiune reluată şi când punctul de comandă al corpului s-a instalat într-un depozit de benzină din satul Tabacu, de lângă Bolgrad. Toate strădaniile au fost zadarnice deoarece, aşa cum s-a aflat ulterior, posturile de radio ale diviziei au fost capturate de sovietici.

Între orele 10^{15}-10^{30} la punctul de comandă al corpului a sosit Batalionul 1 Infanterie Uşoară, comandat de colonelul Lăcusteanu, care avea ordin să se retragă la Galaţi. Dar pentru a înlătura dezordinele şi revolta populaţiei din Bolgrad, care punea în pericol retragerea Diviziei 3 Cavalerie, acest batalion a fost reţinut şi s-a dat ordin să reocupe oraşul cu două companii, rămânând aici până la sosirea diviziei. O altă companie a batalionului a primit misiunea de a asigura paza gării Tabacu. La ora 10^{50} s-a prezentat la punctul de comandă al corpului, comandantul militar al gării Bolgrad, mesager al ordinului Armatei a IV-a, prin care se cerea dislocarea unei companii de infanterie uşoară în zona Romăneşti pentru a restabili liniştea şi asigura transporturile pe calea ferată, gara şi oraşul fiind în mâna răsculaţilor. Compania Batalionului 1 Infanterie Uşoară care asigura paza gării Tabacu a primit această misiune. Puţin timp după aceasta, în Tabacu a sosit Batalionul 3 Infanterie Uşoară sub comanda colonelului Seracin, care a primit ordinul de a înlocui compania Batalionului I Infanterie Uşoară şi de a asigura ordinea în Bolgrad până la sosirea Diviziei 3 Cavalerie.

Nici nu s-a purces la executarea misiunii că deasupra depozitului au început să apară avioane sovietice, iniţial în recunoaştere la joasă înălţime, ca mai apoi forţe tot mai numeroase să desanteze pe aerodromul oraşului Bolgrad. Către orele 12^{00} au început paraşutările: 62 de avioane quadrimator au lăsat fiecare câte 16-20 paraşutişti, deci estimativ circa 1000-1200.

În jurul orelor 12^{00} după ce s-au dat toate dispoziţiunile pentru siguranţa gării şi a oraşului Bolgrad punctul de comandă al Corpului de Cavalerie a fost ridicat de la depozitul de benzină şi s-a deplasat în gară, unde era trenul cartierului. În acest moment comandantul corpului se găsea într-o situaţie deosebit de dificilă şi anume era în imposibilitatea de a mai putea să aştepte sosirea Diviziei 3 Cavalerie de care era rupt prin

întreruperea oricăror legături radio, telefonice, telegrafice. Zona de retragere pentru divizie era asigurată de cele doua batalioane de infanterie uşoară. În aceste condiţii şi pentru a preîntâmpina acţiunea unităţilor de paraşutişti s-a hotărât deplasarea trenului cartierului de la Bolgrad la Reni . Decizia s-a luat la momentul oportun, deoarece când trenul a ajuns în gara Frecăţei s-a aflat că paraşutiştii au ocupat calea ferată împiedicând orice tren să circule. Astfel s-a putut salva o garnitură de 40 vagoane, materiale militare în valoare de câteva zeci de milioane ale Escadronului 21 Transmisiuni (20 automobile, posturi radio, centrale telefonice, materiale telegrafice şi telefonice) şi 43 milioane, bani numerar, aflate asupra Serviciului Intendenţei.

Către orele 20^{00} ale zilei de 29 iunie, cartierul Corpului de Cavalerie a ajuns la Galaţi. Dar nici nu a ajuns bine că şi a primit ordin de la Armata a IV-a prin care se făcea cunoscut că i se pun la dispoziţie 1000 oameni la Reni şi un batalion care se îmbarca la Folteşti. Generalul Atanasescu, comandantul corpului, a primit misiunea să conducă personal acest detaşament pentru a degaja gara Bolgrad şi a permite retragerea trupelor pe calea ferata. O oră mai târziu, acestei forţe i se adăuga şi Batalionul 1 Infanterie Uşoară. Situaţia devenise atât de disperată încât s-a indicat expres că în caz de forţă majoră să se răspundă pe măsură.

Trenul cartierului a fost tras la rampă în gara Galaţi şi a început debarcarea către orele 23, deplasându-se în cazarma Regimentului 3 Pionieri. Punctul de comandă al Corpului de Cavalerie a funcţionat cu un personal redus în gara Galaţi.

Iată pe scurt epopeea retragerii Corpului de Cavalerie din Basarabia. Se poate constata ritmul rapid al evacuării dictat de atitudinea agresivă a trupelor sovietice, fapt ce a agravat tensiunea momentului. De altfel, guvernul României a protestat pe lângă guvernul U.R.S.S. pentru nerespectarea ritmului retragerii şi a abuzurilor comise. Molotov, comisarul poporului, a răspuns că este de acord cu prelungirea termenului de retragere până la 3 iulie 1940 (orele 13^{00}, ora Moscovei) şi că a luat măsuri ca trupele sovietice să respecte ritmul retragerii şi să nu se mai facă abuzuri.

Sosiţi în Bolgrad la orele 12^{15}, către 13^{30} au început negocierile cu colonelul Gudarevici comandatul brigăzii de paraşutişti. În urma convorbirilor s-a stabilit că toate trenurile care se găsesc îmbarcate în regiunea Românești – Bolgrad să fie evacuate fără nici o restricţie din partea sovieticilor. În ceea ce priveşte returnarea automobilelor capturate de trupele sovietice, partea sovietică a hotărât să se facă în 1-2 zile, deoarece se foloseau de ele pentru asigurarea legăturilor şi transport, întrucât ale lor nu sosiseră încă. Protestele şi demersurile delegaţiei româneşti au fost zadarnice. În schimb s-au obţinut returnarea celor două avioane româneşti capturate la Bolgrad. La insistenţele părţii sovietice de a se accelera evacuarea, partea română a invocat acordul lui Molotov de a se mai prelungi termenul cu 24 ore. Însă colonelul sovietic nu avea cunoştinţă de acest lucru.

Plecând din Bolgrad la orele 16^{30}, delegaţia ofiţerilor români a ajuns la Reni la orele 19^{30}, unde cu stupoare au constatat că toate înţelegerile convenite cu partea sovietică nu au fost decât simple promisiuni. Astfel, trupele ruse aflate în Reni, în loc să rămână în partea de nord a oraşului (inclusiv Primăria) au intervenit cu forţa şi au ocupat tot oraşul, inclusiv gara. Toate trenurile din gară cât şi acelea care soseau încă din Bolgrad au fost oprite şi garate în Depoul Reni.

La protestul făcut de ofiţerii români s-a răspuns că în ultimele ordine venite de la Moscova se cerea oprirea tuturor trenurilor de evacuare. Se permitea numai evacuarea materialelor militare, care urma să se facă prin transbordarea în trenurile ce trebuiau trimise de la Galaţi la Reni. Tot ceea ce reprezenta alimente, rechiziţii, animale, materiale de şosele, material rulant, mijloace de transport, fortificaţii era reţinut sub motivul că toate acestea constituie averea Basarabiei, şi deci revine populaţiei moldoveneşti.

Pus în faţa acestei situaţii critice, generalului Atanasescu nu-i mai rămâne decât să constate modul de comportare al sovieticilor şi a cauzelor care au determinat această atitudine: nerespectarea protocoalelor şi a promisiunilor se datora în mare parte comisarilor politici, care în majoritatea cazurilor, au fost în totală divergenţă cu militarii de carieră. Pe de altă parte, trenurile au fost oprite în mod intenţionat în gara Reni pentru a se captura cât mai multe locomotive şi material rulant de cale ferată. Concluzia este că "toate aceste dezagremente şi inconveniente ar fi putut să fie înlăturate dacă armata noastră ar fi putut să utilizeze forţa pentru a-şi deschide drumul în retragere, putând astfel să salveze toate materialele militare".

Ordinele de la Armata a IV-a, trimise personal prin locotenent-colonel Pădureanu, şeful Secţiei Operaţii, erau tardive. Constituirea unui cap de pod la est de Giurgiuleşti devenise imperios necesară pentru a se salva ce se mai putea salva. Pentru succesul operaţiunii s-a luat hotărârea ca în cazul în care operaţiunea de formare a capului de pod va fi stânjenită să se riposteze în forţă. Pentru aceasta s-a organizat atât aviaţia cât şi monitoarele de pe Dunăre. Evenimentele din zilele de 30 iunie-1 iulie 1940 aveau să demonstreze câtă dreptate avea generalul Atanasescu. Pe 30 iunie, la orele 18^{55}, în faţa liniilor româneşti de la acest cap de pod au apărut două maşini cu soldaţi sovietici, care în urma somaţiilor hotărâte, au făcut cale întoarsă spre Reni.

În noaptea de 30 iunie -1 iulie către orele 23^{30}, unităţi sovietice au început să se apropie de poziţiile deţinute de Batalionul I Infanterie Uşoară la Giurgiuleşti. Ripostând cu foc intens, inamicul s-a oprit. Două ore mai târziu, Compania I din acelaşi Batalion a fost atacată. Având un mort şi un rănit, rămânând pe

poziție, compania i-a silit pe atacatori să se oprească. Către orele 4^{30}, trupe sovietice s-au apropiat şi de pozițiile Batalionului III Infanterie Uşoară, însă fără a da naştere la vreun incident.

Începând cu 30 iunie, sub comanda generalului Atanasescu, conform ordinelor Armatei a IV-a, s-a trecut la organizarea detaşamentelor destinate să restabilească ordinea în regiunea Bolgrad, să pună capăt acțiunilor populației civile răsculate şi să tempereze înaintarea armatei sovietice, toate acestea cu scopul de a permite trupelor româneşti, încă rămase în Basarabia, să-şi continue operațiunile de evacuare.

În dimineața zilei de 30 iunie, către ora 1^{00}, au sosit la Galați cele două batalioane de infanterie uşoară. S-au luat măsuri ca după ce maşinile vor fi alimentate, detaşamentul să fie gata pentru marş. Misiunea Batalionului 1 Infanterie Uşoară era de a readuce la ordine populația civilă din regiunea Bolgrad. În ceea ce priveşte relațiile cu trupele sovietice indicațiile erau de a se evita pe cât posibil contactele violente. Colonelului Lăcusteanu, comandantul acestui batalion, i se ordona să roage „comisiunea rusă să predea cele două avioane româneşti capturate în dimineața zilei de 29 iunie şi care se află în regiunea Bolgrad, şi să evite lupta cu elementele de paraşutişti". Pe de altă parte, în cazul când, cu toate parlamentările, nu era lăsat să meargă la Bolgrad, ordinul era de a se întoarce la Galați. S-a luat în calcul şi cazul în care după îndeplinirea misiunii trupele sovietice vor impune dezarmarea şi predarea maşinilor. Pentru această situație nu rămânea decât aceeaşi soluție evitarea luptei şi rezolvarea prin parlamentări.

Colonelul Senacin, comandantul Batalionului III Infanterie Uşoară a primit misiunea ca pe direcția Galați – Reni- Bolgrad să organizeze un cap de pod în regiunea Reni, pentru a asigura afluirea coloanelor spre Galați. Dacă această acțiune era pusă în primejdie de "populația teroristă", urma ca împreună cu unitățile de marină de la Reni (care i se subordonau în acest scop), procedând energic, să restabilească ordinea. În acest scop grupe de luptă urmau să asigure liniştea pe şoseaua Reni – Bolgrad, şi prin satele din jur. În ceea ce priveşte relațiile cu armata sovietică, indicațiile erau aceleaşi: prin parlamentări şi să se evite orice conflict.

Aceasta fiind misiunea, cele două batalioane de infanterie uşoară au plecat din Galați spre Reni la ora 3^{30}. Ajungând la Reni nu au mai putut să continue înaintarea, deoarece oraşul (exceptând centrul şi gara) era ocupat de paraşutişti şi care de luptă sovietice. În această situație, colonelul Senacin a dispus ca trupa să rămână pe loc. La ora 4^{45}, generalul Atanasescu, comandantul Corpului de Cavalerie, lt. col. Vasiliu Constantin, mr. Popescu Atanase şi cpt. Ştefanov Boris (interpret) au plecat din Galați spre Reni însoțiți de un batalion de infanterie marină din Regimentul 46 Infanterie. Luând contact cu realitatea din oraşul Reni, generalul a fost informat că trupele sovietice se opun ca unitățile româneşti să-şi îndeplinească misiunea prin tranzitarea oraşului pe la nord. Față de această situație neprevăzută, ofițerii români s-au transportat la Reni unde au aflat ca misiunea sovieticilor era să nu mai permită unităților române să se deplaseze de la Galați către interiorul Basarabiei, dar că se va permite tuturor coloanelor şi trenurilor să treacă spre Galați. În acest context, în urma unor îndelungi parlamentări s-a căzut de acord ca trupele sosite în acea dimineață de la Galați, să ocupe centru oraşului şi gara (unde existau mai multe depozite de subzistență), iar trupele sovietice să ocupe numai primăria şi zona de nord a oraşului. Totodată s-a stabilit ca trupele române ce vor sosi din interiorul Basarabiei să fie lăsate să treacă în linişte la Vest de Prut, iar trupele cu materiale ce sosesc din direcția Bolgrad să fie dirijate la Galați.

După acest prim contact cu sovieticii, generalul Atanasescu, însoțit de lt. col. Vasiliu şi cpt. Ştefanov Boris, împreună cu o delegație sovietică s-au deplasat cu trenul de la Bolgrad pentru a negocia cu eşalonul superior sovietic evacuarea trenurilor din regiunea Bolgrad şi Româneşti.

În toată această perioadă a continuat afluirea trupelor româneşti la Vest de Prut. Divizia 3 Cavalerie (cu care la un moment dat se rupsese contactul) utilizând podul de la Oancea, efectuase trecerea cu majoritatea forțelor în ziua de 1 iulie 1940 către orele 16^{50}. După un marş continuu de 200 km, divizia urma să se cantoneze în zona Pechea -Independența - Galați. Pierderile şi lipsurile materialelor de război erau de 2% - 3%, ceea ce pentru o retragere printre trupe inamice era considerat infim. Pe 1 iulie, la orele 13^{00}, colonelul Senacin, comandantul capului de pod de la Giurgiuleşti, raporta telefonic că ruşii cer evacuarea capului de pod până la orele 15^{00}. Cu numărul 21.170/01.07.1940, Armata a IV-a a transmis ordinele Marelui Stat Major relativ la ultimatumul sovietic de la Giurgiuleşti. Aceste ordine trasau continuarea acțiunilor de la Reni până la 2 iulie: „Concomitent cu parlamentările să fie folosite şi carele de luptă de la Galați, pentru intimidare". Se cerea accelerarea la maximum a evacuării materialului rămas în Basarabia, în special artileria. Tot acum se făcea cunoscută intenția ministrului german Neubacher de a trece în sudul Basarabiei pentru a vizita zona cu minoritarii germani, prin urmare se cerea să i se faciliteze trecerea la Reni şi să se profite de prezența lui în zonă pentru a se grăbi retragerea.

Pentru situația creată, a doua zi Armata a IV-a comunica cu numărul 32.893/02.07.1940 atitudinea recomandată de Marele Stat Major şi linia ce trebuia urmată: „Directiva politică este ca în incidentele şi pretențiile trupelor ruse să se păstreze calmul şi să nu se recurgă la acțiuni de luptă care să nu se poată şti unde se opresc sau ce consecințe pot avea. Deci atitudine fermă, tratative şi amintirea continuă a angajamentelor luate şi confirmate de ordinele date de Comandamentul sovietic şi comunicate prin comisia

noastră de la Odessa. Trupele vor menține până la 3 iulie dimineața capetele de pod la Est de Prut. Orice încercare de dezarmare nu va fi admisă, ripostând cu foc". Iar ca o completare, Armata IV ordona: „În consecință, operația de atac în capul de pod se suspendă. Rămâneți în dispozitiv şi la orice tentativă de atac din partea lor să le comunicați că la foc veți răspunde cu foc. Se va păstra ca forțe în capul de pod un batalion din Regimentul 46 Infanterie, un batalion infanterie ușoară, una secție artilerie şi una companie care de luptă. Luați măsuri de a interzice în orice caz trecerea inamicului la Vest de Prut, organizând o apărare puternică a culoarului spre Galați interzicerea trecerii peste poduri folosind piese de artilerie şi armament anticar, asigurând totodată distrugerea podurilor în caz de tentativă de trecere. Se va numi un comandant energic pentru conducerea trupelor din capul de pod. Orice încercare de dezarmare nu va fi admisă ripostând cu foc".

Prin urmare, în după amiaza zilei de 2 iulie orele 16^{30}, lt. col. Vasiliu şi cpt. Ştefanov au negociat la Reni retragerea de la Giurgiuleşti. Fermi pe poziție, ofițerii români nu au cedat presiunilor sovietice, astfel că în după amiaza aceleiaşi zile trupele sovietice au atacat pozițiile deținute de români la Giurgiuleşti, folosindu-se de astă dată de tancuri, fapt ce denotă hotărârea sovieticilor de a lichida capul de pod. Abia întors de la Reni, lt. col. Vasiliu a fost însărcinat să conducă operațiunile de retragere de la Vest de Prut. Aflate sub protecția unei companii care de luptă instalată la Est de Prut, trupele româneşti au încheiat operațiunea de retragere, presate în mod agresiv de carele de luptă sovietice. În această situație carele de luptă româneşti au deschis focul scoțând din luptă patru care inamice.

După ce toate trupele noastre s-au retras la Vest de Prut, la orele 18^{20} s-au distrus cele două poduri de la Giurgiuleşti. Ca măsuri de precauție, Corpul de Cavalerie a ordonat să se distrugă şi calea ferată. În acest scop au fost răsturnate o locomotivă cu cinci vagoane barând complet calea ferată şi şoseaua spre Galați.

Dar în felul acesta a fost încălcată convenția încheiată între cele două guverne, astfel că Armata a IV-a a ordonat să se ia măsuri sporite de siguranță pentru noaptea de 2 iulie şi în ziua următoare. A doua zi, 3 iulie, printr-un ofițer de marină ce s-a transportat la Reni cu o barcă cu motor, a fost transmis părții sovietice următorul mesaj: „Printr-o greşeală regretabilă, podurile de la Giurgiuleşti au sărit în aer . Rugăm stăruitor ca trenurile de evacuare din regiunea Reni–Bolgrad, să fie îndreptate pe la Unghieni, unde am luat măsuri severe ca podul să nu fie distrus în nici un caz".

Astfel se încheia odiseea retragerii Corpului de Cavalerie din Basarabia.

Următorul moment important din istoria antebelică a Corpului de Cavalerie a fost constituit de operațiunile desfăşurate în iarna anului 1941 cu ocazia rebeliunii legionare[20]. După cum se va vedea mai departe (şi dorim să subliniem acest fapt) după cedarea Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Herței, armata română (în particular Corpul de Cavalerie) va trebui să facă față atât pericolului extern, cât şi amenințărilor interne. Dar să lăsăm documentele "să mărturisească".

După evenimentele din vara anului 1940 Corpul de Cavalerie a fost dislocat în sudul Bucovinei (partea Bucovinei care mai rămăsese în hotarele româneşti), unitățile sale luând garnizoane în localitățile Suceava, Rădăuți, Botoşani. La 20 ianuarie 1941 comanda Corpului de Cavalerie a fost preluată de generalul Racoviță Mihail, care a trecut la reorganizarea operativă conform planurilor operative întocmite de Marele Stat Major.

Între timp relațiile dintre legionari şi militarii Guvernului Antonescu au intrat în ultima fază a conflictului. În seara zilei de 20 ianuarie 1941, la orele 22^{55}, prin telegrama numărul 12.205 s-a transmis consemnul „Fiți cu deosebită atenție la măsurile de pază interioară", pentru ca peste aproximativ 24 de ore să se transmită prin telegrama numărul 17.806 „Din ordinul Domnului General Ion Antonescu, Conducătorul Statului, în toate garnizoanele unitățile vor fi alarmate întărindu-se în acelaşi timp paza la uzinele de electricitate, uzinele de apă, la poştă, telefoane, gări şi principalele instituții. În caz de încercare de tulburare a ordinii interne se va proceda conform instrucțiunilor în vigoare".

Prin urmare în ziua de 22 ianuarie 1941, la orele 3^{10} s-au instalat gărzi militare în garnizoana Botoşani la Uzina de Apă, Uzina Electrică, Poştă – Telefoane şi gară.

Zona Corpului de Cavalerie a fost împărțită din punct de vedere al intervențiilor astfel: o zonă unde mişcarea legionară era mai puternică (județele Suceava, Rădăuți, în special cu localitățile Suceava şi Rădăuți) şi o zonă importantă datorată concentrării mari de evrei şi mai puțin importantă din punct de vedere al mişcării legionare (reprezentată de oraşele Botoşani, Dorohoi, Hârlău).

Aşa cum s-a afirmat mai sus, Corpul de Cavalerie trebuia să organizeze un dispozitiv pentru apărarea Nordului Moldovei contra permanentei amenințări sovietice. Pe 21 ianuarie, corpul primeşte cu ordinul numărul 39.527/19.01.1941 al Armatei a IV-a o completare a instrucțiunilor operative nr. 17, care prevedea apărarea granițelor contra unui atac moto-mecanizat pe linia Bucecea – Siminicea – Vlădeni , organizându-se un centru de rezistență în zona Talpa.

Executându-şi cu succes acest ordin, unitățile Corpului puteau să treacă la executarea operațiunilor pentru restabilirea ordinii interne. În acest sens a primit Ordinul nr. 39.661 / 21.01.1941 de la Armata a IV-a

[20] C.S.P.A.M.I. Piteşti, *Biblioteca Documentară*, Registrul Istoric, dosar nr. 32, f.36-44.

în care se arăta că în cazul când la ocuparea de către armată a uzinelor de electricitate şi de apă, poştă-telegraf, gară şi alte instituţii importante, se va opune rezistenţă, se va întrebuinţa forţa armată. Totodată se cere ca situaţia să fie raportată zilnic la orele 06^{00} şi 17^{00}. Pentru o mai mare eficacitate se vor prevedea rezerve mobile, care vor fi transportate la focarele de conflict în cel mai scurt timp, fie pe jos, fie cu mijloace auto.

Pe de altă parte, în Ordinul numărul 17.811/21.01.1941 al ministerului se arătau măsurile ce trebuiau luate pentru păstrarea ordinii pe plan local: prefecturile de judeţ şi sediile de poliţie trebuia să fie ocupate, comandamentul de garnizoană să preia conducerea prefecturii, iar un ofiţer, cu grad de maior, conducerea poliţiei locale. În oraşele reşedinţă de judeţ conducerea poliţiei urma să fie asigurată de un ofiţer superior. Acestor ofiţeri urma să li se subordoneze trupele destinate să restabilească ordinea internă. Trecând la executarea acestor ordine, Corpul de Cavalerie a transmis unităţilor din subordine să se ocupe cu gărzi puternice toate oficiile telegrafice, poştale şi gările.

Concomitent s-a primit şi de la Ministerul de Interne un Ordin cu numărul 436/21.01.1941 prin care se cerea să se ocupe toate instituţiile publice, nepermiţându-se nici o mişcare în oraş. Acolo unde mişcarea legionară era mai puternică trebuia să se ia măsuri severe, însă cu mult tact. Uz de armă se făcea numai când toate tratativele aveau să fie epuizate.

Prin urmare, măsurile luate au fost următoarele: s-a asigurat paza localului unde era instalat Comandamentul Corpului de Cavalerie de către un pluton din Regimentul 8 Roşiori, s-a dat ordin Brigadei 6 Cavalerie ca un pluton de tancuri să fie gata oricând să intervină, s-au asigurat legăturile radio. S-a trecut la ocuparea instituţiilor publice.

La Botoşani, la orele 11^{00} un pluton din Regimentul 8 Roşiori a ocupat prefectura. Aici prefectul, directorul prefecturii şi primarul (toţi membrii ai mişcării legionare) nu s-au opus predării documentelor şi cifrului colaborând cu ofiţerii armatei. După predarea prefecturii, ca şef de cabinet a fost numit maiorul Brusorliu Belizarie din Regimentul 10 Roşiori, iar la poliţie a fost numit maiorul Ioan Alexandru din Regimentul 8 Roşiori, având la dispoziţie un pluton din acelaşi regiment.

În restul zonei Corpului de Cavalerie s-au ocupat, atât prefecturile cât şi poliţiile oraşelor, fără nici un incident. În posturile nou ocupate au fost numiţi următorii ofiţeri: colonelul Brătescu Constantin (comandantul Brigăzii 8 Cavalerie) la Prefectura Suceava iar la poliţie maiorul Iliescu Constantin (de la Batalionul 3 Grăniceri Pază), la Prefectura Dorohoi a fost numit colonelul Măescu Victor (ajutor de comandant la Regimentul 9 Roşiori) iar la poliţie, căpitanul Munteanu Nicolae (de la Escadronul 9 Roşiori), la Prefectura Rădăuţi a fost numit locotenent – colonelul Ionescu Constantin (comandantul Cercului de Recrutare Rădăuţi), iar maiorul Căpitănescu M. Constantin la poliţia oraşului; în celelalte oraşe Hârlău şi Siret, la poliţiile locale au fost numiţi locotenent – colonelul Constantinidi H. Mihail, respectiv locotenentul Niculescu Ioan.

În raportul cu numărul 11.330 / 21.01.1941 au fost făcute cunoscute aceste numiri atât Marelui Stat Major, cât şi Armatei a IV-a.

Totodată s-a arătat starea de spirit a forţelor autorităţii legionare, care nu s-au împăcat cu noua situaţie însă fără a reacţiona violent. Asfel la Suceava, fostul prefect care locuia în localul prefecturii a fost contrariat de înlocuire, deoarece el nu primise nici un ordin în acest sens, afirmând că Mişcarea Legionară va reacţiona împotriva măsurilor luate de guvern.

Cu toate că pe raza sectorului Corpului de Cavalerie nu au avut loc incidente violente, totuşi câteva reacţii legionare au existat. Astfel, la Suceava, noul comandant al poliţiei raporta, în după amiaza zilei de 21.01.1941, că unele manifestaţii legionare se fac simţite, constând în exteriorizarea în public prin cântece legionare. La Câmpulung Moldovenesc, oficiul poştal a fost ocupat de legionari.

Acestea au fost evenimentele din 21 ianuarie 1941.

Pentru 22 ianuarie 1941 circulau informaţii cum că legionarii din judeţul Suceava au fost chemaţi să se adune în oraş. Fiind considerat un centru legionar foarte puternic, Brigada 8 Cavalerie a cerut aprobare pentru a deplasa de la Burdujeni la Suceava două escadroane din Regimentul 4 Roşiori. Cererea fiind aprobată, s-a trecut la executare.

Cu Ordinul numărul 17.873/21.01.1941 primit de la Marele Stat Major, prin care se făcea cunoscută situaţia din Bucureşti, s-a instalat starea de asediu începând cu data de 22 ianuarie 1941. În această zi în ordinul numărul 68.943 al Corpului 4 Armată din 22 ianuarie 1941 se cerea a se lua toate măsurile pentru instalarea unei gărzi militare în Gara Hârlău, care să controleze trenurile şi să oprească afluirea către Iaşi a persoanelor înarmate.

Situaţia agravându-se pe întreg teritoriul ţării, şi pe raza Corpului de Cavalerie au început să apară tot mai numeroase manifestări legionare. Astfel, sublocotenentul Filliti, comandantul gărzii de la Societatea de Telefoane, raporta că legionarii din Botoşani au fost convocaţi pentru 22.01.1941, orele 11^{00}, la Catedrală. Şeful mişcării Legionare ceruse cu două zile mai înainte să li se aprobe oficierea unui parastas. Cererea a fost aprobată cu condiţia să nu se transforme în manifestaţii, făcându-li-se cunoscut totodată că orice tentativă de

a produce dezordine va fi sancționată cu armele. La orele 11^{15}, grupuri de legionari au început să se strângă în centru oraşului cu intenția de a ocupa Societatea Telefoanelor şi celelalte instituții. Reacția rapidă a subunităților militare, două plutoane de infanterie şi două tancuri, i-a determinat pe legionari să renunțe la manifestații şi să se îndrepte spre Catedrală. Şefii Mişcării legionare au fost duşi la Comandamentul Corpului de Cavalerie, unde, răspunzând întrebărilor, au afirmat că mergeau la Catedrală pentru a se ruga. Şi de data aceasta armata a fost foarte categorică: le-a ordonat să evacueze imediat localul, deoarece biserica nu poate fi folosită ca un loc public de întruniri, iar la ieşire să se încoloneze şi să defileze prin fața trupelor dând onorul (ceea ce au executat). După defilare s-au împrăştiat fără nici un incident.

Pentru aceeaşi zi, 22 ianuarie 1941, situația din Suceava se prezenta în felul următor: legionarii din județ primiseră ordin de a veni în oraş pentru a ocupa clădirile publice. La orele 07^{00}, legionarii din comuna Bosancea – Udeşti începuseră a sosi, între timp, legionarii ocupaseră posturile de jandarmi din comune. Aproximativ 60-70 de legionari se adunaseră la Iţcani cu intenția de a merge la Suceava. În Bosancea grupul număra 40-50 persoane. Totodată în Câmpulung Moldovenesc, legionarii au ocupat Poşta şi Telefoanele, sechestrându-l pe căpitanul de jandarmi. Cât despre comandantul Legiunei de Jandarmi nu se mai ştia nimic.

Şeful poliției din Suceava, maiorul Iliescu, nu a luat legătura cu şeful legionar al județului, ci cu inspectorul de poliție legionar Nemțeanu, care afirma că "manifestațiile pe care le fac legionarii nu sunt decât o manifestație a solidarității legionare cu Statul Legionar". Totodată acesta nu-şi lua nici un angajament pentru oprirea manifestațiilor, cât despre instrucțiunile pe care le-ar putea primi de la Centru, excludea această posibilitate.

În oraş situația devenea din ce în ce mai nesigură. De la directorul liceului au venit informații cum că elevii, fără a mai asculta de profesori, au părăsit clasele pornind pe străzi să manifesteze. Cât despre legionarii care circulau în oraş, aceştia erau toți înarmați.

La ieşirea sud-estică a Sucevei către Bosancea a avut loc următorul incident: circa 100 de legionari ce se transportau spre oraş cu săniile, fiind somați să se oprească de către comandantul plutonului de pază, nu au dat curs ordinului. Plutonul a tras un foc în aer. Legionarii s-au oprit şi au organizat o baricadă din sănii. Preotul legionar din Bosancea a cerut permisiunea de a intra în oraş şi sub nici un chip nu a vrut să renunțe la această dorință.

Presiunea legionarilor în Suceava creştea cu fiecare ceas. Fostul subprefect legionar a cerut ca localul prefecturii să nu mai fie ocupat de trupe, fapt ce afirma el, irită populația şi situația s-ar putea înrăutăți. La orele 10^{15} legionarii, în mase compacte au atacat localul escaladând ferestrele. Nici celelalte instituții nu au fost ocolite. În tentativa de a ocupa prefectura, primăria şi poliția s-a ajuns la schimburi de focuri. Prin urmare s-au dat ordine ca din moment ce armata a fost atacată, să se treacă la restabilirea ordinii chiar cu forța armată. Cum legionarii care au acționat la primărie şi la prefectură păstrau aceeaşi atitudine violentă, tinzând către exacerbarea acțiunilor, comandantul Corpului de Cavalerie a dat ordin ca în zorii zilei următoare să se acționeze cu toată hotărârea, întrebuințând forțele în masă şi nu pe pachete, să se supravegheze intrările în oraş, uzându-se de armamentul din dotare pentru restabilirea ordinii interne.

Ştirile nefavorabile continuau să sosească la Comandamentul Corpului de Cavalerie. În jurul orelor 13^{00} un grup compact de legionari au ocupat stația Pojorâta şi au interzis circulația trenurilor între Vatra Dornei şi Dârmănești. La orele 15^{14}, în urma intervenției autorităților de la căile ferate, legionarii au permis numai trecerea trenurilor germane. Către orele 21^{00} restricția de circulație a fost ridicată, legionarii continuând să ocupe, însă, gara.

Toate aceste informații privind acțiunile legionarilor au fost raportate Armatei a IV-a pentru a lua măsurile necesare, Corpul de Cavalerie nu a intervenit pentru restabilirea ordinii în Câmpulung Moldovenesc şi Pojorâta, deoarece aceste două localități nu erau în zona de acțiune a sa. Cât despre evenimentele petrecute în zona de acțiune a corpului, nimic deosebit nu s-a semnalat în ziua de 21 ianuarie 1941, cu excepția celor prezentate.

În ziua de 23 ianuarie 1941 s-a primit Ordinul numărul 39.881 /23.01.1941 de la Armata a IV-a prin care se făcea cunoscut că Horia Sima a ordonat tuturor legionarilor, ca începând cu orele 05^{00} să înceteze imediat orice luptă, să părăsească clădirile oficiale ocupate şi „să se întoarcă la viața normală ". Executând ordinul, legionarii părăsesc clădirea Prefecturii Județului Botoşani, care a fost preluată de col. Dafinescu Nicolae (din Regimentul 10 Roşiori).

În cursul acestei zile, la Comandamentul corpului încep să sosească şi rapoartele cu situația din teritoriu. La Botoşani, prin tratativele duse personal de către comandantul corpului cu şeful Mişcării legionare, Briceagă şi cu primarul oraşului, Drac, s-a obținut colaborarea legionarilor cu armata. La Dorohoi, locotenent-colonelul Măescu (prefectul instalat de armată) raporta că în urma tratativelor duse cu şefii "Mişcării Legionare", aceştia şi-au declarat ataşamentul pentru generalul Antonescu şi armată, fiind de acord cu publicarea acestui fapt. La Rădăuți, la orele 08^{55}, Brigada 8 Cavalerie raporta că grupuri de legionari au atacat centrala telefonică şi alte instituții. În această situație gărzile au ripostat deschizând focul. Pentru normalizarea situației, Corpul de Cavalerie a transmis Brigadei 8 Cavalerie următoarele ordine: să încerce

prin intermediul legionarilor din Suceava să-i convingă pe cei din Rădăuţi şi Siret să depună armele, să se retragă şi să intre în legalitate. Totodată să facă apel la sentimentele patriotice comunicându-le că orice dezordine provocată în apropierea frontierei ar putea fi speculată de sovietici, ceea ce ar aduce pagube incalculabile pentru ţară. Dacă aceste mijloace nu duc la nici un rezultat să se facă uz de forţă, însă nu a mai fost nevoie deoarece, în urma tratativelor s-a intrat în legalitate, legionarii din oficiul poştal fiind evacuaţi.

La Suceava continuându-se tratativele cu şefii legionari s-a ajuns la o înţelegere care s-a materializat prin redactarea unui manifest: " Camarazi sunt vremuri grele, Patria este ameninţată şi se impune mai mult ca oricând ordine şi perfectă intrare în legalitate. Pentru a desăvârşi aceste imperative legionarii trebuie a fi cei dintâi să dea dovadă de disciplină şi o largă înţelegere. Mişcarea legionară înfrăţită cu armata trebuie să meargă mână în mână şi să caute a sta de veghe cu ochii la fruntarii fără a da naştere la cele mai mici incidente, care ar putea să aibă urmări incalculabile pentru ţară. În consecinţă, interzicem orice manifestaţie de orice fel şi suspendăm până la noi ordine toate şedinţele de plasă şi garnizoană. Se vor părăsi imediat: Primăria şi Prefectura în cea mai perfectă ordine. Trăiască Legiunea şi Căpitanul. Semnează Şeful Regiunei a 8-a Legionară – Grigoraş Sucevan Traian; Şeful Judeţului Suceava – Mihai Popovici".

La orele 16^{00} a sosit la Suceava un locotenent german de la Divizia 7 Infanterie însoţit de maiorul Lascăr. Acesta a convocat la Primăria Suceava pe toţi şefii legionari din Bucovina unde le-a făcut cunoscut ordinul M.St.Mj. numărul 18.063/23.01.1941 adăugând că „Horia Sima urmează pe domnul general Ion Antonescu, deci şi legionarii să execute ordinele întocmai. Führer-ul acordă încredere domnului general Antonescu şi cine nu este alături de general este departe de Führer". Drept urmare, legionarii s-au dus la sediul lor unde au depus armele imediat. De la Suceava ofiţerul german a plecat la Rădăuţi şi apoi la Câmpulung Moldovenesc.

Cu toate acestea, în jurul orelor 16^{30} elevi îmbrăcaţi ţărăneşte au început să smulgă manifestul adresat legionarilor de către Grigore Sucevan Traian încercând să pună în locul lui un manifest semnat de Viorel Trifan. Prin urmare s-au luat măsuri ca toţi cei care rup manifestele să fie arestaţi şi deferiţi organelor de judecată.

Însă încet, încet lucrurile au început să intre pe făgaşul normal. Pe 24 ianuarie 1941, comandantul Corpului de Cavalerie fericit de încrederea ce domnul general Antonescu, Conducătorul Statului, a acordat-o Armatei în timpurile grele, când o serie de răzvrătiţi au pus în cumpănă interesele Statului, i-a transmis următoarele: „vă rog să primiţi cele mai devotate asigurări şi în numele tuturor trupelor pe care le comand, afirm că oricând şi oriunde se poate conta pe ofiţerii, subofiţerii şi trupa Corpului de Cavalerie, care plini de însufleţire strigă: Să trăiască M.S.Regele Mihai I. Trăiască Conducătorul Statului General Ion Antonescu. Să trăiască România ".

S-a dat, de asemenea, şi următorul ordin de zi: „Ostaşi ai Corpului de Cavalerie. Deşi cu ochii aţintiţi către frontieră, fiind mereu în linia I, din cauza unor elemente rătăcite, care au pus interesele lor personale mai presus decât interesele patriei a fost nevoie de intervenţia armatei şi în interior. Am constatat cu bucurie că şi în aceste momente grele când ţara a făcut apel la voi, aţi răspuns cu toată energia, disciplina şi devotamentul care constituie virtuţile mari ale neamului nostru. Sunt mândru de voi. Am toată încrederea că şi pe viitor, ca şi acum, vă veţi face pe deplin datoria, faţă de ţară şi Rege, oriunde şi oricând. Trăiască M.S. Regele Mihai I. Trăiască Generalul Antonescu. Trăiască România".

În ziua de 25 ianuarie 1941 în urma sfaturilor primite de la comandantul Corpului, şeful organizaţiei legionare din Botoşani a transmis către toţi legionarii următorul apel: „În clipa de faţă Neamul Românesc este ca niciodată pe punctul de a-şi pierde fiinţa. Duşmanii nenumăraţi şi înverşunaţi atât dinlăuntru, cât şi din afară stau la pândă; graniţele sunt ameninţate. De aceea îndemnul nostru se îndreaptă către toţi legionarii din judeţul Botoşani, ca fără ezitare sau rezervă să facă front în jurul tronului şi să dea ascultare Conducătorului Statului, General Antonescu. Gândul, dragostea şi braţele voastre puneţi-le în slujba neamului. Şeful Judeţului Botoşani C. Briceagă ".

În felul acesta rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a luat sfârşit în Bucovina.

A fost ultimul eveniment notabil din istoria Corpului de Cavalerie, înainte de ziua sfântă de 22 iunie 1941, când cu toate forţele, această unitate de elită a armatei române a participat la luptele pentru eliberarea pământului sacru al Bucovinei şi Basarabiei, contra bolşevismului.

Le Corps de cavalerie, élément essentiel de l'organisme militaire roumain

La Première Guerre Mondiale a été le moment le plus convenable de vérifier la force combative du Corps de cavalerie de presque toutes les armées de l'Europe. Dans l'armée roumaine le premier Corps de cavalerie a été constitué à cette époque-là.

Pendant l'Entre-deux-guerres l'arme de la cavalerie s'est fait remarquée par le professionnalisme de ses officiers, évoluant jusqu'à l'état d'arme d'élite de l'armée roumaine.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA MARELUI STAT MAJOR AL ARMATEI POLONE (1918-1939)

Paweł RUTKOWSKI*

Acest referat are ca scop prezentarea pe scurt a istoriei Marelui Stat Major al Armatei Poloneze (Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego – SGen. (SG) WP) în perioada interbelică. Data de început a prezentei considerații este 25 octombrie 1918, când a luat ființă Sztab Generalny. Acitivitatea acestei instituții în II Rzeczpospolita s-a încheiat în septembrie 1939 împreună cu proclamarea de mobilizare generală.

Înainte de a dezbate istoria de Sztab Generalny, voi pune in lumină fondul de început al acestui organ de puterea militară. La jumătatea anului 1916 o problemă serioasă a Puterilor Centrale devenea lipsa de recruți. În legătură cu aceasta, s-a hotărât să îi atragă pe polonezi, fiind un real potențial militar (circa 600-700 mii), promitându-le pe 6 noiembrie 1916 formarea Regatului Polonez sub controlul Berlinului şi al Vienei. Organul executiv în Regat a devenit Sfatul Provizoriu al Statului (Tymczasowa Rada Stanu - TRS) - creat la data de 6 decembrie 1916, totuşi competențele lui au fost considerabil reduse, iar deciziile au trebuit fi acceptate de ocupanții. În ziua de 14 ianuarie 1917 W dniu 14 stycznia 1917 r. lângă TRS a fost formată Comisia Militară a Regatului Polonez (Komisja Wojskowa – KW) ca embrion al ministerului afacerilor militare. Funcțiile ei s-au limitat la îngrijirea soldaților şi conducerea activitătii ştiințifice.

Curând apoi, în virtutea acordului dintre puterile militare germane şi austro-ungare a început formarea detaşamentelor poloneze (aşa numit Polnische Wehrmacht) sub comandamentul generalului german Hans Beseler[1].

În ziua de 27 octombrie 1917, pe baza înțelegerii împăraților: Austro-Ungariei şi Germaniei, în Regatul Polonez a început activitatea Consiliului de Regență (Rada Regencyjna - RR). Aceasta dorea a fi o putere superioară în stat, totuşi în practică s-a limitat să execute reglementarile impuse de puterile ocupante.

Un an mai târziu, la 25 octombrie 1918, Consiliul de regență a publicat un decret oficial, prin care a fost înființat Sztab Generalny Wojska Polskiego (Marele Stat Major al Armatei Poloneze), „organ de bază al planificării operaționale şi comandament”[2]. Până la 11 noiembrie 1918 a concentrat în mâna sa toata puterea militară de pe teritoriul Regatului Polonez. Primul Şef SGen. a fost gen. Tadeusz Jordan Rozwadowski (din data de 28 octombrie 1918). La început, cel mai important lucru de făcut era crearea forțelor militare poloneze. Planul real consta în formarea a 10 divizii de infanterie.

În ziua de 7 noiembrie s-a stabilit organizarea valabilă de Sztab Generalny[3]. S-au creat următoarele diviziuni:

I – Organizare
II – Informații
III – Ştiință
IV – Geografie
V – Adjutantură
VI – Presă
VII – Jandarmerie de câmp şi Comisia de Casă[4].

Această soluție s-a bazat pe modelul austro-ungar din cauza faptului că cei mai mulți ofițeri lucrând în SGen. serviseră în armată acestui stat. Până la 11 noiembrie SGen. a avut o poziție destul de independentă. În momentul recuperării indenpendenței de către Polonia, toată puterea militară a fost transferată lui Józef Piłsudski. Printre cele mai importante îndatoriri ale de SGen. în acel timp erau: prelucrarea bazelor legale pentru formarea armatei, crearea doctrinei omogene de instruire şi a organizării clare de nivele respective ale

* Universitatea Nicolaus Copernic, Toruń – Polonia

[1] Oficial gen. Beseler a luat în primire comandament de Forță Militară Poloneză (Polska Siła Zbrojna – PSZ) 10 aprilie 1917. PSZ a consistat din soldații polonezi, provenind din Regatul. Legionarii din Galiția au fost subordonați Imperiului Austro-Ungar.

[2] T. Kmiecik, Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego w latach 1918-1939 (Marele Stat Major al Armatei Poloneze 1918-1939), Słupsk 2005, p. 36.

[3] R. Czarnecka, Organizacja Sztabu Generalnego WP (Naczelnego Dowództwa WP) w latach 1918-1921 (Organizarea Marelui Stat Major al Armatei Polone (al Comandamentului General de Armata Polona), „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 2003, nr 26, p. 218.

[4] M. Zgórniak, Powstanie i struktura organizacyjna Wojska Polskiego w początkach II Rzeczypospolitej (1918-1921) (Creare şi Structură de organizare a Armatei Polone la început de II Rzeczpospolita (1918-1921), „Studia Historyczne”, 1968, z. 4, p. 460.

comandamentului, precum şi dobândirea de informaţii sau crearea, în baza lor, a referatelor dezbătând starea de pregătire militară a potenţialilor duşmani[5].

În ziua de 15 noiembrie 1918 gen. Rozwadowski şi-a dat demisia, motivând neputinţa de înţelegere cu Józef Piłsudski în vederea unei viziuni comune a organizării armatei poloneze[6]. O zi mai târziu, în funcţia de Şef SGen. a fost numit gen. Stanisław Szeptycki. Până la 21 noiembrie a realizat o reorganizare a instituţiei lui subordonate. Din Sztab Generalny făceau parte 10 diviziuni[7].

Diviziunea I de Organizare s-a ocupat cu chestiuni privind genuri/tipuri de arme, a studiat concepţii operative şi tactice polone şi străine, a înregistrat stări de luptă şi de hrană ale armatei, totodata controlând şi dislocarea forţelor, mobilizarea şi completarea lor[8]. Această diviziune avea cele mai vaste competenţe, precum şi cele mai multe posturi[9].

În atribuţiile Diviziei II de Legătură s-au aflat toate chestiunile din domeniul legăturilor telefonice şi telegrafice, precum şi asigurarea activităţii ei. În cadrul acestei Divizii, de la 25 noiembrie a funcţionat Administraţia Centrală de Cenzură, controlând telegrame[10].

Diviziunea III de Căile Ferate avea grijă de funcţionarea căilor ferate militare în timpul războiului. Este necesar să subliniez faptul că a jucat un rol extrem de esenţial, fiindcă transportul feroviar a fost mijloc de bază al strămutării unităţilor. De la 4 februarie 1919 pe lângă această diviziune a funcţionat şi Administraţia Centrală a Căilor Ferate Militare. De asemenea, Administraţia Centrală a Transporturilor[11] era subordonată Şefului de Sztab Generalny.

Diviziunea IV Tehnică era responsabilă pentru chestiuni legate de armament, echipament tehnic. Pe lângă acestea, în sfera competenţelor acestei diviziuni intrau fortificaţii, construcţii militare, starea tehnică a aviaţiei, a maşinilor aflându-se în echipament militar şi a căilor ferate, precum şi materii pentru industria militară şi aprovizionarea armatei cu materiale[12].

Diviziunea V de Demobilizare avea caracter temporal şi împreună cu Biroul de Stat pentru Reîntoarcere a Prizonierilor de Război înregistra prizonierii polonezi revenind în ţara din străinătate[13].

Privitor la durata conflictelor Poloniei cu Rusia sovietică şi Ucraina, Diviziunea VI de Informaţie s-a devenit una din cele mai importante unităţi a Marelui Stat Major. În atribuţiile ei se aflau spionajul şi contraspionajul militar. Pe baza informaţiilor obţinute Diviziunea VI a pregătit referate despre inamici ai statului polonez. În legătură cu războaiele Poloniei datoriile ei atingeau de asemenea chestiunile politice şi politico-militare[14].

Cele mai importante funcţii ale Diviziunii VII – Ştiinţifice erau lucrări educaţionale şi pedagogice în armată, grija pentru instruirea ofiţerilor, precum şi pregătirea planurilor de război şi a proiectelor de regulamente. În plus de la 7 ianuarie 1919, în cadrul ei a funcţionat Institutul Istoric-Militar (Wojskowy Instytut Historyczny – WIH), care conducea cercetare în domeniul istoriei militare şi activitate de editură[15].

Diviziunea VIII de Geografie a existat numai până în februarie 1919, când a fost transformată în Institutul Geografic Militar (Wojskowy Instytut Geograficzny – WIG). S-a ocupat mai ales cu cartografie – a pregătit şi a publicat hărţi topografice pentru armată, dar şi în scopuri civile[16].

Diviziunea IX Personal era formată din patru secţii. În ziua de 7 martie 1919 a fost mutată sub controlul Ministerului Afacerilor Militare (Ministerstwo Spraw Wojskowych – MSWojsk.)[17].

Diviziunea X, adică Adjutantura, cuprindea Registratura de Sztab Generalny şi ofiţeri de ordonanţă. A fost transformată în Adjutantura Comandamentului General de Armata Polonă (Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich – NDWP). În plus, Sztab Generalny era responsabil cu lucrarea Comandamentului Jandarmeriei de Câmp.

---

[5] T. Kmiecik, op. cit., p. 39.

[6] L. Wyszczelski în articol Sztab Generalny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (1919-1921) (Marele Stat Major al Comandamentului General de Armată Polonă (1919-1921), „Zeszyty Naukowe AON", nr 1 (50) 2003, la p. 340 dă data 9 noiembrie, ce se pare mai puţin probabil în legătură cu cauzele demisiei. În plus lipsă de notă de subsol, confirmând această dată.

[7] A. Pepłoński, Oddział II Sztabu Generalnego NDWP. Zarys organizacji i działalności (1919-1920) (Dviziunea II Marelui Stat Major al Comandamentului General de Armată Polonă. Schiţa de organizare şi de activitate (1919-1920), „Wojskowy Przegląd Historyczny", 1994, nr 1-2, s. 91; Odrodzenie Wojska Polskiego 1918-1921 w materiałach Centralnego Archiwum Wojskowego (Renaşterea Armatei Polone 1918-1921 în materiale din Arhiva Centrală Militară), red. A. Wesołowski, Warszawa 2008, p. 209.

[8] T. Kmiecik, op. cit., p. 41.

[9] L. Wyszczelski, op. cit., p. 341.

[10] T. Kmiecik, op. cit., p. 41.

[11] Ibid., p. 42.

[12] L. Wyszczelski, op. cit, p. 341.

[13] R. Czarnecka, op. cit., p.222.

[14] L. Wyszczelski, op. cit, p. 341.

[15] T. Kmiecik, op. cit., p. 43.

[16] Ibid., p. 44.

[17] Ibid., p. 45.

În legătură cu luptele ce durau din războiul polono-ucrainian şi cu probabilitatea tot mai mare de izbucnire a unui conflict polono-sovietic, SGen. a fost supus unor transformări organizaţionale. În ziua de 4 februarie 1919 a fost creat Comandamentul General de Cazare, ocupându-se cu aprovizionarea tuturor unităţilor de front[18].

Sztab Generalny a trecut la organizarea de război la 2 martie 1919, când a fost inclus în Comandamentul General de Armata Polonă (SGen. NDWP)[19]. Diviziunile SGen. au devenit organele de lucru ale Comandantului General. O parte din ele a fost mutată la MSWojsk., reducând sfera îndatoririlor de Sztab Generalny. În ziua de 10 martie 1919 temporar Şef SGen. a fost numit gen. Stanisław Haller, care a ocupat acest post până la 25 iulie 1919[20]. Îndatoririle principale de SGen. NDWP erau: planificarea militară, aprovizionarea unităţilor de front cu materiale şi conducerea în cazul plecării Comandantului General din Varşovia[21]. Acest post era condus de Józef Piłsudski, care considera că este justă acomodarea tacticii la situaţia existentă, ce limita considerabil influenţa de SGen. NDWP asupra operaţiunilor militare.

Includerea de Sztab Generalny în NDWP a determinat, de asemenea, schimbări structurale ale acestei instituţii. Încă de atunci era compus din 6 diviziuni împărţite în secţii[22]. Diviziunile VII, VIII, IX şi X au fost mutate la MSWojsk.[23].

Diviziunea I Operaţională era compusă din secţiile de organizare si cea operaţională. Cum scrie T. Kmiecik era „cea mai importantă unitate operaţională şi de planificare de Sztab Generalny, redactând ordine operaţionale, transferând decizii, colectând raporturi de la comandamente operaţionale şi distribuind comunicate informative pentru comandamente respective”[24].

Diviziunea II Servicii de Legătură era divizată în secţiile de telegraf de câmp şi de radiotelegrafie şi telegrafuri de etape. Activitatea ei a asigurat întregirea chestiunilor privind legătura militară[25].

În compunerea Diviziunei III de Căile Ferate intrau secţiile feroviară şi de transport. Competenţele ei au fost considerabil reduse. Domeniul ei erau chestiuni legate de organizare şi conducere a transporturilor militare.

Diviziunea IV de Cazare avea sfera de îndatoriri foarte extinsă, care cuprindeau chestiuni legate de încartiruire a unităţilor militare, de funcţionare a etapelor militare, de poştă de campanie sau aprovizionare medicală a armatei. Era divizată în următoarele secţii: generală, medicală-pastorală, judecătorească-legală, de armă şi muniţie, tehnică, de parc de vagoane şi veterinară, de automobile, de intendentură şi cancelarie[26].

Diviziunea V Prezidiala avea următoarele secţii: de evidenţă a generalilor, a comandamentelor de regimente şi a ofiţerilor din SGen., salarii ale ofiţerilor şi evidenţă de forţe auxiliare civile. S-a ocupat cu datele personale ale ofiţerilor şi cu cadre.

Diviziunea VI de Informaţii se ocupa încă cu spionaj şi contraspionaj militar. Redacta de asemenea comunicate pentru presă. În compunerea ei intrau secţiile: militară-diplomatică, editorială, de presă şi adjutantură. În cadrul Diviziunei VI funcţiona de asemenea departamentul de chestiuni active ale Organizaţiei Militare Poloneze (Polska Organizacja Wojskowa – POW), fiindcă la răsărit spionajul se baza pe reţeaua conspirativă POW[27].

În ziua de 8 aprilie 1918 Comandamentul Jandarmeriei de Câmp a fost exclus din SGen. şi transferat în MSWojsk. În locul lui a fost creată Filiala Generală de Jandarmerie de Câmp de pe lângă Comandamentul General al Armatei Polonă (NDWP), a carei jurisdicţii se extindea la terenuri afectate de operaţiuni militare. În acest loc este foarte vizibilă diviziunea competenţelor între SGen. şi MSWojsk. Sztab Generalny a înglobat toate chestiunile legate de operaţiuni militare, iar Ministerul – materiile militare pe teritoriile unde conflagraţia n-a venit.

Organizarea SGen. NDWP din martie 1919 a rămas numai până la 11 mai 1919, când s-au introdus următoarele schimbări în structura acestei instituţiei. S-au păstrat 5 diviziuni, şi anume: I – de Organizare, II – de Informaţii, III – Operaţională (IIIA – de Legătură, IIIB – de Aviaţie), IV - de Cazare, IV A – de Căile Ferate, V – Prezidială. Numeraţia a fost acomodată la cea dominând în alte armate europene. Specific polonez erau Diviziuni III A, III B şi IVA. Diviziunea IV a pierdut mult din competenţele sale – a fost privată de intendentură

[18] Ibid., p. 46.
[19] L. Wyszczelski consideră că Sztab Generalny a fost inclus în NDWP 10 martie 1919; din cauza faptului că nu se referă la nici-o sursă, se pare că acest eveniment a avut loc 2 martie 1919; vide: *Odrodzenie Wojska Polskiego…*, p. 232, unde se află fotografia de Ordin de Sztab Generalny nr 70 de la 13 februarie 1919 privind preluare de SGen. a rolului de NDWP.
[20] T. Kmiecik, op. cit., p. 46.
[21] S. Żochowski, O Sztabie Głównym i Wyższej Szkole Wojennej (Despre Marele Stat Major şi Şcoala Militară Superioară), „Zeszyty Historyczne” (Paris) 1970, nr 18, p. 25.
[22] L. Wyszczelski, op. cit., p. 342.
[23] R. Czarnecka, op. cit., p. 226.
[24] T. Kmiecik, op. cit., p. 49.
[25] L. Wyszczelski, op. cit., p. 343.
[26] T. Kmiecik, op. cit., p. 49.
[27] A. Pepłoński, op. cit., p. 90.

şi de secţiile: medicală, veterinară, pastorală şi judecătorească-legală[28]. Diviziunile I, II, III, V erau subordonate primului Locţiitor al Şefului de Sztab Generalny, iar IV, IVA – celui al doilea.

În ziua de 11 decembrie 1919 s-au realizat ultimele schimbări în structura de război de Sztab Generalny NDWP[29]. Diviziunea IIIA – şi-a schimbat numele în Şeful de Legătură, iar IIIB în Şeful de Aviaţie. Aceste unităţi peste puţin timp au fost excluse din conducerea Şefului SGen. şi transferate la MSWojsk. În plus Diviziunea IV s-a transformat în Diviziunea Etapelor, iar Diviziunea IVA din acest moment s-a numit Şeful de Căi Ferate de Câmp[30]. De la iunie 1920, în cadrul SGen. NDWP funcţionau Şeful de Intendenţa de Câmp sub control de II locţiitor şi Departament de Construire de Câmp, mai devreme fiind secţia Diviziunei IV.

Merită să amintesc decretul Comandantului General de la 7 ianuarie 1921 despre organizarea acelor principale autorităţi militare[31]. În afară de crearea a două organe noi: Sfatul Complet de Război (Pełna Rada Wojenna – PRW) şi Sfatul Strict de Război (Ścisła Rada Wojenna – ŚRW), a precizat funcţiile Şefului de Sztab Generalny şi îndatoririle instituţiei conduse de el. Şeful SGen. a fost locţiitor al Ministerului Spraw Wojskowych în chestiuni de comandament, iar în cursul operaţiilor militare devenea şef al statului major a tuturor trupelor aflându-se pe front. În acelaşi timp primul locţiitor devenea şef al statului major de MSWojsk. şi comanda forţele aflându-se în afara teatrului de operaţiuni. Sarcinile de Sztab Generalny, în conformitate cu decretul din 7 ianuarie 1921 au inclus chestii de organizare a armatei, de formare, de arme şi de aprovizionare. În orice alt caz a realizat deciziile de ŚRW[32].

Autorităţile militare au trecut la organizarea păcii în aprilie 1921, când a fost dizolvat NDWP[33]. În cursul războiurilor purtând de statul polonez s-a cristalizat sistemul al activităţii de SGen. A urmat unificarea de structură a acestei instituţii cu model folosit pe scară largă în armate europene. Lucrările în SGen. erau conduse în doi verticali: de organizare, sub controlul primului Locţiitor şi de cazare, în fruntea caruia a stat al doilea Locţiitor, fiind totodată Şeful General de Cazare[34]. După cum am menţionat mai devreme, din cauza unei aversiuni a lui Piłsudski pentru lucrări de planificare şi cele operaţionale, Sztab-ul Generalny n-a avut o mare contribuţie în acest domeniu, în timpul operaţiilor militare ale forţelor poloneze împotriva sovieticilor şi ucrainenilor. Singurele realizări de planificare ale acestei instituţii au fost pregătirea, de două ori, a ofensivei în Galicia de Est şi Volînia (sfârşit de aprilie şi la sfârşit de iunie 1919) şi de apărare a frontului în caz de agresiune germană, care la acel moment era extrem de probabilă. Cel mai important rol în conflictele 1918-1921 l-a jucat Diviziunea II de Informaţii. Organiza spionaj şi contraspionaj polonez de pe teritoriul inamicului şi câştiga informaţii valoroase despre starea şi dislocarea forţelor duşmanului.

În perioada 1921-1923 a urmat reducerea influenţei de SGen. la lucrări operaţionale. Cea mai mare putere mlitară a avut în principiu preşedintele ŚRW Józef Piłsudski. Prin urmare concepţiile operaţionale create în Diviziunea IIIA, în practică, n-au fost luate în considerare. În plus, decretul din 7 ianuarie 1921 n-a separat în mod categoric competenţele celor mai înalte autorităţi militare: Rada Wojenna, MSWojsk. şi SGen., ce a condus la o dispută cu privire la organizare, care a durat până la 1926, fiindcă constituţia de la 17 martie 1921 n-a rezolvat problemele existente de organizare a autorităţilor armatei poloneze.

După cum am menţionat mai devreme, de la 1 aprilie a urmat dizolvarea NDWP, ce a determinat schimbarea Şefului de SGen. La acest post a fost numit gen. Władysław Sikorski[35]. În compunerea de Sztab Generalny WP intrau în continuare 5 diviziuni, care au fo totuşi reorganizate.

Diviziunea I de Organizare îngloba în activitatea sa în primul rând chestiuni de organizare a unităţilor militare şi a rezervelor, de mobilizare şi de demobilizare, de dislocare a trupelor şi probleme privind armele şi echipamentul forţelor sau chestiuni legate de serviciul militar de securitate[36].

Diviziunea II de Informaţii era compusă din următoarele departamente: de Organizare, de Evidenţă, de Spionaj şi Adjutantură. La momentul de trecere al armatei în organizarea de pace s-a lichidat diviziunia II pe lângă armate individuale, creând în locul lor filiale de spionaj. Ele au colectat informaţii de pe teritoriul ţărilor vecine (până la 250 km departare – aşa-numit spionaj superficial)[37].

---

[28] T. Kmiecik, op. cit., s. 53.
[29] Odrodzenie Wojska Polskiego…, p. 269.
[30] T. Kmiecik, op. cit, p. 57.
[31] Zagadnienie organizacji najwyższych władz wojskowych (Problema organizării de cele mai înalte (??) autorităţile militare, „Bellona" 1923, t. 9, z. 1, p. 91.
[32] T. Kmiecik, op. cit., p. 104.
[33] S. Żochowski, op. cit., p. 25.
[34] T. Kmiecik, op. cit., p. 64.
[35] M. Szczepkowski, Zarys organizacji Wojska Polskiego w latach 1918-1920 (Schema de organizare a Armatei Polone 1918-1920), WPH 1990, nr 3-4, p. 11; în iulie 1920 s-a numit la acest post din nou gen. T. Rozwadowski; M. Cieplewicz, Wojsko Polskie w latach 1921-1926 (Armata Polonă 1921-1926), Wrocław-Warszawa-Kraków, 1998, p. 41; P. Stawecki, Wojsko Marszałka Józefa Piłsudskiego 12 V 1926 – 12 V 1935 (Armata Mareşalului Józef Piłsudski 12 V 1926 – 12 V 1935), Warszawa 2004, p. 40.
[36] T. Kmiecik, op. cit., p. 107; M. Cieplewicz, op. cit.
[37] Ibid.

Cea mai largă celulă SGen. a fost Diviziunea III Operațională. În primul rând, s-a ocupat cu chestiuni de învățământ şi de formare, cu redactarea regulamentelor şi a instrucțiunilor sau cu pregătirea conceperilor de planuri şi a manevrelor după dispoziții ale Ścisła Rada Wojenna. În compunerea Diviziunii intra, de asemenea, Departamentul de Educație şi Cultură. În cadrul diferitelor proiecte s-a colaborat cu Institutul Ştiințific-Editorial Militar (Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy – WINW) creat la 20 martie 1921[38].

Diviziunea IV de Aprovizionare a proiectat planurile de aprovizionare a armatei în material în timpul conflictului, a lucrat la chestiuni de organizare a posturilor în zona de război şi la probleme privind geografia militară a Poloniei şi a vecinilor. A controlat, de asemenea, adaptarea de navigație fluvială la condițiile de război. Prin Diviziunea IV, Şefului SGen. Îi era subordonat şeful Institutului Geografic Militar (WIG)[39].

Divizunea V Personală avea aceleaşi funcții ca şi înainte. Până în aprilie 1925 în cadrul ei a funcționat Departamentul de Lucrări Pregătitoare pentru comisii de verificare.

Organizarea aceasta a fost introdusă cu ordinul MSWojsk. la 10 august 1921 şi a lucrat aproape neschimbată până la 1926. Influența la adaptare a acestui model a avut Misiunea Militară Franceză, care a participat la lucrările de concepție a noii de Sztab Generalny. Chestiunea destul de importantă a fost introducerea unei dihotomie clare a competențelor intre SGen., ocupându-se de conducere şi de MSWojsk., administrând forțele militare. În practică însă nu a reuşit să elimine toate dificultățile din acest domeniu[40].

În perioada 16 decembrie 1922 - 9 iunie 1923, Józef Piłsudski a lucrat în calitate de Şef al Sztab Generalny. După retragerea lui din viața publică, la acest post a fost numit încă o dată gen. S. Haller. El este evaluat de istorici ca unul dintre cei mai buni şefi. A încercat, în măsura posibilităților, să dezvolte şi să modernizeze armata. După conflictul cu ministerul afacerilor militare gen. Lucjan Żeligowski, S. Haller şi-a dat demisia. La data de 16 decembrie 1926 a fost înlocuit cu gen. Edmund Kessler, care, de fapt, nu a fost numit oficial Şeful SGen, fiindcă demisia predecesorului n-a fost acceptată[41]. În primăvara anului 1926, în Sztab Generalny se defăşurau lucrări la reorganizare a armatei pe timp de pace, însă n-au fost terminate din cauza loviturii de stat din mai.

La 12 mai 1926 în Varşovia a avut loc lovitura de stat, puterea fiind preluată de mareşalul Józef Piłsudski şi lumea din jurul lui. Şeful SGen. a devenit gen. Stanisław Burhardt-Bukacki. După lovitura de stat din mai a început să se pregătească reforma autorităților militare. De cele mai multe ori a criticat sistemul existent.

În conformitate cu directivele mareşalului, la 6 august 1926 preşedintele Ignacy Mościcki a publicat un decret despre formarea Inspectorului General al Forțelor Armate (Generalny Inspektor Sił Zbrojnych)[42]. Potrivit acestei rezoluții preşedintele RP era superior al forțelor armate. Puterea directă în mâna sa a concentrat GISZ, caruia a subordonat Inspectoratul General de Forțele Armate (GISZ), Sztab Generalny, Biroul de Adunarea Ordinului Virtutea Militară şi Comitetul de Armă şi Echipament[43]. GISZ-ul a fost destinat să fie sursă a viitorilor comandanți în cazul războiului. Inspectorul General în sine a fost menit să devină comandant general. În plus GISZ a trebuit sa lucreze la conceperea de operațiuni militare şi la pregătiri pentru acestea. În timpul războiului Sztab-ul Generalny a avut misiunea de a înființa statul major al comandantului general[44]. Este necesar să subliniez, că reducerea rolului SGen. de către Piłsudski n-a fost rezultatul unor motive politice, ci al opiniilor mareşalului despre funcționarea autorităților militare[45].

În ziua 16 octombrie 1926 a urmat reorganizarea lui SGen. S-au limitat în mod semnificativ competențele acestei instituții, precum şi numărul de posturi. S-a lichidat postul de Locțiitor al doilea. În competențele de Sztab Generalny intrau: „dezvoltare a directivelor la lucrări de pace în domeniul de organizare, de dislocare, de formare, de armă şi echipament a armatei, pregătiri ale planurilor operaționale, de mobilizare şi de aprovizionare (…)”[46]. SGen. a fost împărțit în patru diviziuni.

Diviziunea I de Organizare şi Mobilizare era compusă din Departamentele: de Organizare Generală, de Mobilizare Generală şi de Mobilizarea Materialelor. În competențele ei intrau: pregătirea proiectului de extindere a armatei în cazul războiului, utilizarea propriilor experiențe, şi ale altor țări în domeniul tehnologiei militare şi de organizarea armatei, crearea de proiecte de dislocare a trupelor etc.[47].

---

[38] Ibid., p. 110.
[39] Ibid.
[40] Ibid., p. 111.
[41] Ibid., p. 157.
[42] J. Wiatr, *Reorganizacja Sztabu Generalnego (Reorganizarea de Sztab Generalny),* „Bellona”, 1926, v. 23, z. 3, s. 301; P. Stawecki, op.cit., p. 41.
[43] T. Kmiecik, op. cit., p. 170.
[44] Ibid.
[45] J. Halbersztadt, Józef Piłsudski a mechanizm podejmowania decyzji wojskowych w latach 1926-1935) (Józef Piłsudski şi mecanism de luare a decisiilor) , „Przegląd Historyczny”, v. LXXIV, 1983, z. 4, p. 683.
[46] T. Kmiecik, op. cit., p. 171.
[47] Ibid.

De asemenea, în Divizia II de Spionaj, au avut loc schimbări semnificative după puciul din mai. În competenţele ei se aflau: organizarea spionajului militar, atât în ţară, cât şi în străinătate, crearea programelor de instrucţie pentru serviciul de spionaj militar, pregătirea propriilor cifruri în cazul războiului şi decriptarea de cifruri ale duşmanului, obţinerea informaţiilor despre armatele statelor din vecinătate, conducerea spionajului tehnic şi ofensiv, a contraspionajului sau organizarea cumpărăturilor în străinătate şi probleme de minorităţi naţionale în armată. S-a compus din Departamente: de Organizare, de Evidenţă, şi Filială[48].

În compunerea Diviziunei III Operaţionale intrau Departamentele: General, „Răsărit", „Occident", Referatul Independent de Acoperire, Operaţional şi de Fortificaţii, de Formare şi de Experimente, precum şi Referatul Independent a Ligii Naţiunilor. S-a ocupat cu redactarea de regulamente pentru toate felurile de armament, chestiuni privind Şcoala Militară Superioara, Şcoală Superioară de Intendenţă şi Centrul de Studii Militare Superioare, precum şi cu probleme de apărare antiaeriană şi împotriva gazelor[49]. Se poate trage concluzia că numele era uşor greşit – materii operaţionale în sensul strict au fost rezervate pentru GISZ.

Diviziunea IV de Cazare a înglobat în lucrarea sa toate chestiuni legate de aprovizionare - studii cu privire la soluţii practice ale armatelor străine, creşterea numărului de magazine de furnizare, proiecte ale planelor de etape, de aprovizionare şi de transport, probleme de comunicaţie şi transport etc.[50]. Unitatea aceasta a cooperat strâns cu Diviziunile I şi III.

În plus Sztab-ul Generalny avea organe auxiliare: Administrarea de Edificiile lui Sztab Generalny, Imprimeria de Sztab Generalny, Centrala Telefonica, Staţia Hughes şi Popota Ofiţerilor de Sztab Generalny. Şefului de SGen. a subordonat Asociaţia de Cunoştinţă Militară şi de la 29 noiembrie 1927 Biblioteca Centrala Militară[51]. În octombrie 1926 numărul de posturi în SGen era de 506, ce a însemnat o scădere semnificativă în comparaţie cu sfârşitul funcţionării NDWP, când în Sztab Generalny lucrau circa 1400 de persoane[52]. Funcţionând în acest fel această instituţie a fost subordonată Inspectorului General de Forţele Armate şi avea ca scop realizarea deciziilor lui.

După puciul din mai, Şeful Sztab Generalny a devenit gen. Tadeusz Piskor. A încercat să efectueze modernizarea armatei, şi, de asemenea, era susţinător al extinderii rolului aviaţiei în forţele armate, dar intenţiile sale au întâmpinat opoziţie din partea mareşalului Piłsudski. Piskor a reuşit doar să numească Comisia de Experimentare, care a trebuit să elaboreze norme pentru utilizarea aviaţiei în condiţiile poloneze.

În ziua de 22 decembrie 1928, la cererea generalului Piskor a fost schimbat numele de la Sztab Generalny la Sztab Główny. Schimbarea aceasta a fost strâns legată de tradiţiile Ducatului Varşoviei. În afară de această schimbare estetică, s-a redus numărul de posturi[53].

Organizarea nouă a Sztab Generalny a fost introdusă la 1 aprilie 1929. S-a caracterizat cu reducerea posturilor şi a îndatoririlor. În Diviziunea II s-a lichidat Departamentul de Evidenţă, s-au creat însă două noi: de Studii şi de Tratate. În Diviziunea III Operaţională au fost realizate reduceri mai semnificative, lichidând Referatul Independent de Acoperire, Departamentul Operaţional şi de Fortificaţii şi Referatul Independent a Ligii Naţiunilor. S-a redus, de asemenea, numărul ofiţerilor lucrând acolo – de la 30 au rămas doar jumătate[54]. În Diviziunea IV s-au combinat Departamentele: de Aprovizionare şi de Etape, creând singur Departamentul de Aprovizionare şi Etape. Departamentul de Comunicaţie şi de Transport şi-a schimbat numele în cel de Comunicaţie. În plus, în cadrul acestei diviziuni s-a înfiinţat Referatul General, s-a constituit postul de Şef de Serviciul de Comunicaţie, precum şi de inspectori de transport feroviar de pe lângă Diviziunea IV[55].

Din păcate, această reformă, astfel cum am menţionat deja, a condus la o reducere a posturilor şi limitare a înfluenţei SG la planificare de război. Mareşalul Piłsudski a rezervat îndatorirea aceasta pentru sine, dar din cauza vederilor lui n-a crezut că are importanţă mare. Această situaţie a dus la starea că în timpul conducerii lui, în armată n-a existat nicio celulă, care s-ar fi putut specializa în planificare de război. În plus, împreună cu transferul Diviziunii V Personală la MSWojsk., şeful SG a pierdut influenţa asupra deciziilor personale în armată.

De-a lungul anilor după puciul din mai Piłsudski şi-a dat seamă că GISZ în practică a fost un eşec. Prin urmare a creat o grupă de şase ofiţeri din Diviziunea III, care s-au ocupat cu planificarea operaţională. Ei au fost excluşi din controlul SG, fiindcă mareşalul se temea de pierderea informaţiilor secrete folositoare inamicului[56].

---

[48] Ibid., p. 172.
[49] J. Halbersztadt, op. cit., p. 697.
[50] T. Kmiecik, op. cit., p. 173.
[51] Ibid.
[52] Ibid., p. 174.
[53] P.Stawecki, op. cit., p. 42.
[54] J. Halbersztadt, op. cit., p. 698.
[55] T. Kmiecik, op. cit., p. 177.
[56] J. Halbersztadt,, op. cit, p. 698.

În toamna anului 1930 s-au redus semnificativ posturile în Sztab Główny, ce fireşte a micşorat nivelul de calificaţii ale lucrătorilor şi calitatea îndatoririlor realizate de ei. În ziua de 3 decembrie gen. T. Piskor şi-a dat demisia din cauza lipsei de înţelegere cu mareşalul Piłsudski pentru modernizarea armatei[57]. A fost înlocuit de colonel (de la 1 ianuarie 1932 general) Janusz Gąsiorowski[58]. În timpul conducerii lui a urmat ulterior scăderea importanţei SG. Cea mai bună dovadă a fost reducerea posturilor de la 30 până la 50%. Nu a atins numai pe ofiţerii de la Diviziunea II. La sfârşitul anului 1931 în SG mai lucrau numai 134 de militari[59].

În 1932 s-a exclus de la controlul Şefului SG unităţile ştiinţifice-educaţionale: Şcoala Militară Superioară, Institutul Ştiinţific-Editorial Militar şi Biblioteca Centrală Militară. S-a lichidat, de asemenea, postul de-al doilea Locţiitor al Şefului SG. Cum scrie T. Kmiecik, Sztab Główny „pierdea treptat înfluenţa in viaţa pe timp de pace a armatei, n-a afectat nici organizarea, armamentul, nici instruirea forţelor armate din punct de vedere al chestiunilor militare”[60].

Începutul unei noi perioade a fost considerat moartea mareşalului Józef Piłsudski la 12 mai 1935. Noul Inspector General al Forţelor Armate a devenit general (de la 11 noiembrie 1936 mareşal) Edward Rydz-Śmigły. În ziua de 5 iunie 1935 gen. Wacław Stachiewicz a fost numit Şeful SG. Aceste două numiri au determinat multe schimbări în armata polonă. Încă din 23 iulie 1935 în Diviziunea I SG a avut loc o conferinţă cu participarea gen. Stachiewicz, la care s-a discutat despre principii de reorganizare a armatei. Lucrările la acest proces au trebuit fi conduse în Sztab Główny. Totodată, diviziunilor individuale le-au fost atribuite îndatoriri noi. Diviziunea I a primit ordin să se ocupe cu controlul întregirii lucrărilor legate de reorganizare şi modernizare a forţelor armate şi a trebuit să pregătească normele de organizare internă a unităţilor tehnice de jandarmerie şi de armele principale. Diviziunea III a lucrat la proiectul de organizare a marilor unităţi în cadrul felurilor individuale de armament. Diviziunea IV pe de altă parte pregătea baze, la care au trebuit să fie organizate coloane de transport, inclusiv cu trupele de etape etc.[61].

Sztab Główny recupera treptat o parte din competenţe, pe care le-a avut înainte de puciul din mai. Din nou s-a ocupat cu chestiuni legate de mobilizare, formare şi planificare operaţională. Cum am menţionat deja, a trebuit să pregătească proiectul de modernizare a armatei, precum şi să obţină informaţii despre potenţialul militar al Germaniei şi o posibilă agresiune din partea ei. În ciuda extinderii competenţelor Sztab Główny, după 1935 nu s-a făcut nicio schimbare de organizare.

În ziua de 12 mai 1936, în conformitate cu decrectul preşedintelui, Sztab Główny s-a subordonat formal Inspectorului General al Forţelor Armate, ceea ce a însemnat că n-a mai împlinit funcţia organului de comandament al armatei[62]. Mai târziu s-a inclus în structurile SG Şeful de Comunicaţii Militare, Inspectoratul Pionierilor, Şeful de Legătură şi o parte din ataşate militare. De la 15 noiembrie 1937 în cadrul SG a funcţionat Statul Major de Aviaţie. În acelaşi an, în Diviziunea II s-a înfiinţat Departamentul III de Planificare de Război, a cărui lucrare a fost în întregime dedicată chestiunilor de război împotriva Germaniei naziste.

Anul 1939 a fost un an al pregătirii de război. Din martie activitatea Sztab Główny a avut caracter de război. În mai s-a pregătit planul de mobilizare „W2”, considerând concentrarea de armată numai împotriva germanilor. Nu înseamnă însă, că planul de război la graniţă de Est n-a existat. În martie 1939 acest plan numit „Răsărit” a fost acceptat de General Inspectorul al Forţelor Armate mareşalul Rydz-Śmigły şi a fost pregătit în Diviziunea III SG[63].

La scurt timp înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial celulele SG erau angajate în următoarele activităţi: Diviziunea II s-a dedicat complet recunoaşterii sectorului german; Diviziunea III a lucrat la planul de război împotriva Germaniei[64]; Diviziunea IV din altă parte a pregătit chestiuni privind aprovizionarea unităţilor cu materiale, mai ales cele care fuseseră mobilizate deja. S-a înfiinţat din nou postul de-al doilea locţiitor al Şefului SG.

Sztab Generalny a terminat activitatea sa în august 1939, în timpul de introducere şi transformarea lui în Statul Major Comandantului General (Sztab Naczelnego Wodza)[65].

---

[57] S. Żochowski, op. cit., p. 26; P.Stawecki, op. cit., p. 44.
[58] S. Żochowski spune despre el că „a fost mai de grabă lichidator de Sztab”, ibid., opiniunea similară a avut J. Kirchmayer – vede J. Kirchmayer *„Pamiętniki” („Amintiri”),* Warszawa 1965, p. 589.
[59] T. Kmiecik, op. cit., p. 180.
[60] Ibid., p. 183.
[61] Ibid., p. 210.
[62] Ibid., p.. 212.
[63] Ibid., p. 245.
[64] Planul de război împotrivă Germanilor s-a numit „Z”. Accelerarea lucrărilor la el în martie 1939 a determinat nevoia de dezvoltare de Diviziunea III; E. Kozłowski, *Wojsko Polskie 1936-1939. Próby modernizacji i rozbudowy (Armata polona 1936-1939. Încercării de modernizare şi de extindere),* Warszawa 1974, p. 88.
[65] S. Żochowski, op. cit., p. 26.

În concluzie, funcționarea Sztab Generalny (Główny) poate fi divizată în patru perioade. În anii 1918-1921, în primul rând ca SGen. WP şi mai târziu ca Sztab Generalny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego organiza armata polonă în condiții de război, de multe ori trimițând trupele recent create direct de pe front. În plus a avut o contribuție la planificarea operațională în timpul războiului polono-ucraninian. Pe parcursul acestei perioade un rol fundamental a jucat Diviziunea de Informație, conducând recunoaşterea de potențial militar şi starea forțelor armate ale inamicului.

Anii 1921-1926 au fost perioada cu activitatea cea mai intensă a SGen. A existat diviziunea destul de clară de competențe între Sztab Generalny şi MSWojsk. – prima instituție s-a ocupat cu organizarea de armată în cursul de război, iar a doilea s-a îngrijit de funcționarea forțelor armate în timpul păcii.

Perioada după puciul din mai până la moartea mareşalului Piłsudski s-a caracterizat printr-o pierdere a influenței Sztab Generalny (Główny) la formă de armată. A fost subordonat Inspectorului General al Forțelor Armate. Rolul SGen. s-a limitat la executarea ordinelor GISZ. În practică mareşalul n-a fost de acord ca Sztab Generalny (Główny) să se ocupe cu planificarea de război. Singura celula de SGen. (SG) pe deplin folosită a fost Diviziunea II, ale carei analize au fost utilizate de alte instituții militare.

În anii 1935-1939 SG a recuperat o parte din competențele sale. De la 12 mai 1936 a fost organ de lucru al Inspectorului General al Forțelor Armate. În perioada conducerii gen. Stachiewicz, suporter al modernizării a armatei, SG câştiga din ce în ce mai multă influență la formă de armată. Cele mai importante îndatoriri ale SG în acel timp erau pregătirea de planuri de război. Din martie 1939, din cauza situației politice din ce în ce mai dificile, s-au început lucrări la planul de război împotriva Germaniei. Din păcate, timp de patru ani până la izbucnirea războiului nu s-a reuşit să compenseze pierderile fiind rezultate ale neglijenței din perioada anterioară.

LISTA ŞEFILOR DE SZTAB GENERALNY (GŁÓWNY) WOJSKA POLSKIEGO 1918-1939

28 octombrie 1918 – 15 noiembrie 1918 – general de C.A. Tadeusz Jordan Rozwadowski
16 noiembrie 1918 – 10 martie 1919 – general de C.A. Stanisław Szeptycki
10 martie 1919 – 22 iulie 1920 – general de divizie Stanisław Haller
22 iulie 1920 – 1 aprilie 1921 - general de C.A. Tadeusz Jordan Rozwadowski
1 aprilie 1921 – 16 decembrie 1922 - general de C.A. Władysław Eugeniusz Sikorski
17 decembrie 1922 – 9 iunie 1923 – mareşal Józef Piłsudski
9 iunie 1923 – 16 decembrie 1925 - general de divizie Stanisław Haller
16 decembrie 1925 – 12 mai 1926 – general de brigadă Edmund Kessler
12 mai 1926 – 26 iunie 1926 – general de brigadă Stanisław Seweryn Burhardt-Bukacki
26 iunie 1926 – 5 decembrie 1931 – general de divizie Tadeusz Piskor
5 decembrie 1931 – 7 iunie 1935 – general de brigadă Janusz Tadeusz Gąsiorowski
7 iunie 1935 – septembrie 1939 – general de divizie Wacław Stachiewicz

LISTA DE ABREVIERI

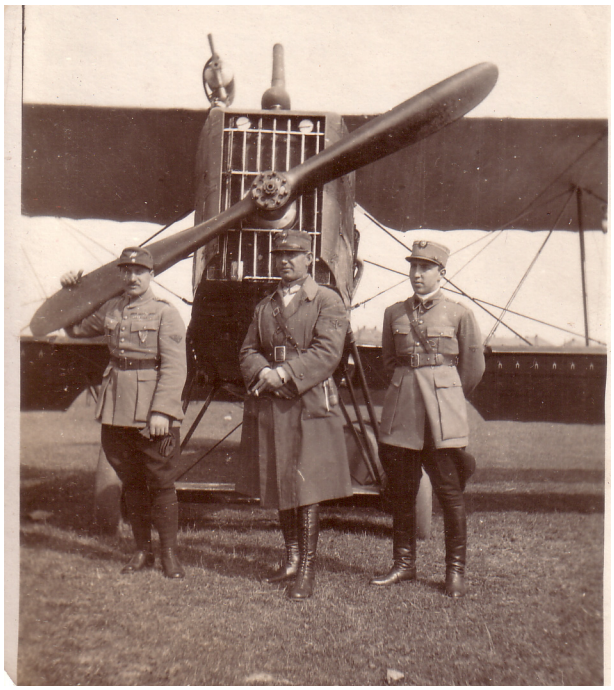
GISZ – Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych - Inspectoratul General de Forţele Armate
KW – Komisja Wojskowa Królestwa Polskiego - Comisia Militară a Regatului Polonez
MSWojsk. – Ministerstwo Spraw Wojskowych – Ministerul Afacerilor Militare
NDWP – Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich - Comandamentul General de Armata Polona
POW – Polska Organizacja Wojskowa - Organizaţia Militara Poloneză
PRW - Pełna Rada Wojenna - Sfatul Complet de Război
PSZ - Polska Siła Zbrojna - Forţa Militară Poloneză
RR – Rada Regencyjna - Consiliul de Regenţă
SGen. WP (SG WP) – Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego – Marele Stat Major al Armatei Poloneze
SNW – Sztab Naczelnego Wodza - Statul Major al Comandantului General
ŚRW – Ścisła Rada Wojenna - Sfatul Strict de Război
TRS – Tymczasowa Rada Stanu - Sfatul Provizoriu al Statului
WIH – Wojskowy Instytut Historyczny - Institutul Istoric-Militar
WIG – Wojskowy Instytut Geograficzny - Institutul Geografic Militar
WINW - Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy - Institutul Ştiinţific-Editorial Militar.

Contributions à l'historique du Grand Etat-Major de l'armée polonaise (1918 – 1939)

La Première Guerre Mondiale a consigné aussi la reconstitution de l'Etat polonais, d'après plus d'un siècle. Parmi ses premières institutions on a compté l'Etat – Major Général, constitué le 7 novembre 1918. L'évolution ultérieure de ce département a été influencée par le contexte politique, national et surtout par le statut et la conduite de Jozef Pilsudski (n. 1867 – m. 1935).

DESPRE AVIOANELE FRANȚUZEȘTI MONTATE LA GALAȚI ÎN 1919

Vasile TUDOR

Deşi în toamna anului 1917, România avusese 11 escadrile cu un total de 118 avioane, începând cu anul 1918, dotarea aeronauticii noastre a devenit necorespunzătoare. Aceasta, în primul rând, datorită faptului că erau foarte multe avariate, iar în perioada aceea avioanele puteau fi apte din punct de vedere tehnic pentru serviciu pe front doar o perioadă destul de scurtă, aproximativ 5-6 luni. Iar în timp de pace, aceasta abia că se dubla. Ori, toate avioanele pe care le avusese România în serviciu la sfârşitul anului 1918, împliniseră 2 şi 3 ani de la punerea în exploatare. Avioanele Farman, model 1915-1916 "sânt într-atât de uzate încât nu mai pot face serviciul de front, riscând a se rupe în zbor. În consecință, ultimele 10 avioane rămase de acest tip, au fost declasate pentru serviciul de front şi alocate la şcoala de la Tecuci.[1] De asemenea, cele de tip Sopwith tip 1916-1917, reformate de aliați cu doi ani în urmă, nu mai aveau piese de schimb[2].

Situația era cu atât mai gravă cu cât erau singurele avioane de recunoaştere pe care se putea baza un front atât de mare cum a fost cel de după mobilizarea din toamna anului 1918, când s-a repornit războiul pentru întregirea României. De asemenea, nu mai erau piese de schimb nici pentru avioanele Nieuport, destinate misiunilor de vânătoare.

Desigur că s-au căutat soluții pentru sporirea şi împrospătarea numărului de avioane, aducându-le de la Aliați. O parte din acel material a fost expediat înaintea de încheierea armistițiului pe care, din cauza situației internaționale, România fusese nevoită să-l obțină din partea Puterilor Centrale. Însă la Odessa au ajuns mai puține, fiind jefuite de revoluționarii bolşevici şi apoi duse în Germania. Astfel că, la începutul lunii martie 1919, aeronautica română conta doar pe 18 avioane de recunoaştere cu 65 piloți şi 13 observatori şi pe 25 de avioane de vânătoare cu 28 de piloți, situație total nepotrivită cu necesitățile frontului din Transilvania, Basarabia şi Bucovina.[3] Este unul din motivele pentru care am angajat un număr de piloți şi observatori străini şi de origine română din fosta armată Austro-Ungară[4]. Prima dintre soluții a fost aceea de a cere sprijinul francezilor care, în 3 mai 1919, prin comandamentul Aeronauticii Franceze a Armatei de Dunăre ne-a făcut cunoscut că "ne ține la dispoziție 25 de motoare tip Rhone de 120 CP"[5]. Întrebați în ce condiții le oferă, aceştia au răspuns că le cedează fără preț, "cu scopul de a ajuta România"[6]. Primite, acestea au fost imediat dirijate la atelierele de la Iaşi, ca piese de schimb. În paralel, s-au intensificat reparațiile avioanelor şi motoarelor mai vechi aflate la RGA, precum şi a celor capturate. În paralel s-au luat măsuri ca avioanele şi motoarele vechi avariate şi aflate la Atelierele de la Iaşi, să fie cât mai urgent reparate. Pentru aceasta s-au trimis acolo o seamă de tehnicieni de valoare din unități.

Cunoscându-se faptul că la Galați ajunseseră un număr de aparate Breguet cu structură din duraluminiu, destinate Armatei Franceze de Dunăre, s-a luat legătura cu Guvernul Franței ca să se cumpere 30 de asemenea aparate, împreună cu accesoriile necesare. Avioanele în cauză erau apreciate ca unele dintre cele mai bine construite până atunci, fiind folosite în misiuni de război. Avioanele Breguet 14 au apărut în două variante. Prima a fost cea a unui avion militar de bombardament de la altitudine (B-2), care avea capacitatea de a transporta o mare încărcătură de proiectile. În acest scop, era dotat cu un lansator de

[1] Arhivele Militare Române, (în continuare A.M.R.), fond 1996, dosar nr.28, p.6.
[2] Ibidem, p.7.
[3] AMR, Ibidem, p.7.
[4] A.M.R. fond 3011, dosar nr.173, p. 427.
[5] AMR, Ibidem, p.10.
[6] Idem.

precizie, aducând servicii importante în timpul primului război mondial. Ele au fost avioane biplane, cu două locuri şi au avut un singur motor de 300 CP[7].

Ca armament, această variantă avea o mitralieră fixă tip "Vickers", care trăgea prin elice şi două mitraliere Lewis la pasager, precum şi două lansatoare de bombe plasate sub planuri, iar în carlingă se mai afla un colimator tip "Chretien". Cu o viteză ceva mai mare de 170 km/oră, putea urca la 6000 m altitudine.

Cealaltă variantă a avionului Breguet XIV, a fost un aparat militar de Corp de Armată, destinat recunoaşterilor aeriene la mare distanţă, care erau echipate cu staţie TFF şi aparat fotografic. El a apărut în urma unei atente experienţe, acumulată în timpul războiului şi a avut acelaşi motor de 300 CP, cu care, în zbor orizontal atingea chiar şi 190 km /oră. În ce priveşte armamentul, era acelaşi ca şi la varianta B2.

La sfârşitul lunii iunie a anului 1919, s-au aprobat fondurile necesare cumpărării a 28 de asemenea avioane şi mult mai puţine accesorii. Sigur de cauză, Comandamentul Aeronauticii a dat Ordinul 88/26 iunie 1919, prin care s-a format detaşamentul de piloţi şi mecanicii necesari. Aceştia au sosit la Galaţi în 4 iulie, începând montajul acelor avioane în cadrul Parcului Aeronautic Francez, unde urma să se antreneze şi piloţii români. Însă, datorită faptului că lăzile în care se transportaseră avioanele fuseseră depozitate sub cerul liber, expuse intemperiilor, chiar dacă aveau structură metalică, s-a impus revizuirea fiecăruia dintre ele şi chiar unele reparaţii. Cu toate că acel tip de avion nu era cunoscut de tehnicienii şi piloţii români, aceştia, datorită priceperii plt. (rez) Macavei Petre, originar din Piteşti[8], care era şi pilot de încercare, au ajuns să monteze câte un aparat pe zi şi să-l dea la zbor. Ritmul a fost lent datorită lipsei sculelor şi utilajelor specifice, care s-au procurat cu mare greutate. Apoi, primele 5 bucăţi au fost predate francezilor. Ori, în acea perioadă, acestea erau foarte aşteptate pe frontul din Ungaria şi chiar dacă s-ar fi mărit numărul celor montate zilnic, nu ar fi putut ajunge acolo, deoarece piloţii nu aveau antrenamentul necesar pentru a le pilota fără probleme. De altfel, aceasta s-a şi dovedit, mai ales că la Galaţi nu erau decât două avioane pentru antrenament pe care le foloseau şi francezii. Cum avionul Breguet era mult mai dotat faţă de tot ce folosiseră piloţii români până atunci, şi tehnica pilotajului era mai pretenţioasă.

Până la 26 iulie 1919, au fost montate şi recepţionate 12 avioane, în afara celor primite de francezi, însă nu toate au ajuns pe frontul din Ungaria, unde fuseseră destinate şi destul de solicitate. Primul avion Breguet 14 B2, cu nr.12590, pilotat de slt. Bărbulescu Simion, a pornit să treacă munţii Carpaţi în 26 iulie 1919. Numai că, în timpul transportului de la Bucureşti la Sibiu, a fost rupt la Rm-Vâlcea din cauza unei pene la motor ce l-a obligat să aterizeze chiar în timpul unei furtuni[9]. În aceeaşi zi, a decolat de la Bucureşti şi plt. av. Stan Gheorghe, colegul său. El a reuşit să treacă munţii, însă la Tălmaciu, poate aceeaşi furtună l-a obligat şi pe el să aterizeze într-un lan de porumb, unde l-a avariat[10]. Avionul a ajuns la Sibiu pe platforma unui vagon de cale ferată şi de acolo, reparat, tot cu trenul în Ungaria. Un alt avion Breguet cu nr.12569, ce a plecat de la Galaţi, a fost oprit la Bucureşti, unde se mai afla unul cu motorul gripat[11], deoarece s-a considerat că pilotul nu era suficient de pregătit pentru un zbor peste munţi. Cu un alt asemenea aparat a decolat de la Bucureşti spre Sibiu slt. Ioniţă Ion, care zburase şi pe frontul din Moldova. Însă, pe parcurs, neştiind să deschidă rezervorul suplimentar, a aterizat fără benzină în carburator pe un câmp lângă Piteşti, unde l-a rupt. La 29 iulie, un alt avion de acelaşi tip, a avut şi el pană de motor în timp ce era transportat la Bucureşti, rupându-i-se trenul de aterizare pe un teren mai puţin potrivit. De asemenea, în 2 iulie 1919, slt. Bărbulescu Simion, a pornit să transporte avionul Breguet nr. 12578. Imediat după decolare, de pe panta de urcare s-a întors, venind la aterizare cu viteză mare, a început rulajul de la jumătatea câmpului de zbor[12]. Astfel a ajuns în marginea şoselei care îl mărginea, unde a capotat, deteriorând grav avionul. Pilotul a pretins că accidentul s-a datorat proastei funcţionări a motorului, însă cauza care a dus la accidentul respectiv putea să fie mai degrabă aceea că nu era destul de antrenat pe avionul respectiv, greşind în aprecierea prizei de aterizare.

Deşi pare de necrezut, în Ungaria au sosit doar două avioane de acel tip. Unul a avut numărul 12463, care a ajuns acolo pilotat de slt. av. Stâlpeanu Gh. Acesta, cu toate că avusese probleme cu radiatorul de răcire a apei, după ce l-a reparat la Sibiu, a continuat zborul ajungând la Torok Szentmiklos în 5 august[13]. El a fost urmat de cel cu nr. 12555, pilotat de smstr. av. Georgevici pe acelaşi traseu. Dar, după câteva zile, mai precis în 4 august, trupele române aveau să intre în Budapesta[14] şi rolul avioanelor nu mai era atât de necesar.

Odată cu obţinerea celor 28 de avioane Breguet, pe măsura montării lor şi antrenării piloţilor, s-au constituit două escadrile de bombardament, dotate fiecare cu câte 8 avioane. Tot de la Galaţi, s-au trimis

[7] Zăgănescu, Florin, *Aviaţia,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p.105.
[8] A.M..R., fond 3011, dosar nr.173, p. 238.
[9] A.M.R. fond 3011, dosar nr.28, p. 19.
[10] Idem.
[11] Idem.
[12] Idem.
[13] Ibidem, p.20.
[14] Kirițescu, Constantin, Istoria războiului pentru întregirea României ,1916-1919, Ediția II-a, vol.III, Editura Casei Şcoalelor, p.488.

două exemplare Grupului 2 Aviație, care urma să primească asemenea avioane şi pentru care se purtau deja discuții în Franța, precum şi Şcolii de pilotaj alte două. Imediat după aceasta, în vederea unor eventuale operații pe Nistru, generate de curățirea Basarabiei de revoluționarii ruşi, cele două escadrile au fost concentrate acolo, cu destinație expresă de a acționa în zonele Bălți, Chişinău şi Arciz. Cu acea ocazie, de la Chişinău până la Tecuci şi înapoi, s-a dorit plecarea în raid a patru avioane Breguet, în 4 decembrie 1919. Au reuşit să plece numai trei, deoarece al patrulea, cu toate că fusese încercat în zbor de pilot până la adunarea formației în aer, motorul acestuia s-a gripat, forțându-l să aterizeze în afara aerodromului, unde a fost accidentat.

Este adevărat că pe măsură ce avioanele Breguet au început să fie bine cunoscute de piloții şi tehnicienii români, rezultatele au fost tot mai bune. În ziua de 8 iulie 1920, aj.slt.av. Gruia Ioan, avându-l ca observator pe cpt. av. Gonta Constantin, a executat primul tronson din raidul României Mari, pornind de la Bucureşti peste Constanța, Chişinău, Cernăuți, Sighet până la Carei, într-un singur zbor. De acolo a continuat raidul cu lt. av. Alimănescu Teodor, un alt observator, trecând peste Oradea, Timişoara, Turnu Severin, Craiova, după care au aterizat la Bucureşti. Zborul efectiv a durat circa 14,30 ore, în condiții meteo nu prea uşoare. Cu cei 1850 km străbătuți în bune condiții, a fost zborul cel mai lung din câte se executaseră în România până atunci. O lună mai târziu, plt. av. Georgescu Al., cel care în vara respectivă zburase 143 ore pe acel tip de avion, la 27 august 1920, cu aparat Breguet B2 a reuşit să urce la 6100 m înălțime. Tot el a cerut ca la începutul lunii octombrie 1920 să zboare cu acelaşi avion de la Bucureşti până la Paris. Însă pentru motivul că timpul ar fi fost înaintat, nu i s-a aprobat tentativa.

În timpul grevelor lucrătorilor din industria de transporturi, ce a avut loc în perioada 20-28 octombrie 1920, pentru distribuirea corespondenței s-a recurs la folosirea avioanelor militare, care au zburat de la Bucureşti spre toate marile centre ale țării şi chiar între acestea[15]. Aviatorii au fost obligați să respecte cu precizie graficele stabilite, fiind aspru atenționați când din cauza vremii nefavorabile ori a unor motive tehnice au întârziat. A fost acțiunea în care vechimea avioanelor Breguet şi-a spus cuvântul, iar cele petrecute la Sibiu într-una din acele zile sunt semnificative. Acolo, în primele ore ale unei dimineți, se aflau două avioane Breguet. Unul sosise pilotat de slt.av. Gruia Ioan şi un altul, ce trebuia să plece cu corespondența, al cărui pilot era lt.av. Stâlpeanu Gheorghe. Odată cu pornirea motorului avionului care urma să decoleze, un scurt circuit a ars bobina de inducție la un magnetou. Atunci Gruia, care era şi un excelent mecanic şi care mai avea de aşteptat, a oferit unul din magnetourile motorului de la avionul său. Însă şi acela a pățit acelaşi lucru, iar motorul ambalat nu-şi ținea turația, dădea rateuri şi scotea flăcări pe eşapament.

Văzând că la avionul care trebuia să plece radiatorul de răcire pierdea lichidul, acesta i-a luat magnetoul bun şi făcându-i o modificare l-a montat pe avionul său în locul celui ce se defectase. Apoi a încărcat corespondența şi Stâlpeanu a plecat liniştit cu avionul lui Gruia la Bucureşti. În schimb, Gruia a rămas să-l repare pe al lui Stâlpeanu, treabă care a făcut-o cu mecanicii într-o zi rece de toamnă. După ce a remaniat provizoriu defectele de la cele două magnetouri, a lipit radiatorul cu plăci de metal cauciucat, l-a cositorit, a izolat celulele sparte ori le-a înfundat cu bumbac îmbibat cu vopsea, încât acesta să poată ține apa circa 25-30 minute. A doua zi, luând şi el corespondența, s-a îndreptat spre Bucureşti. El a traversat munții şi dealurile care-i ofereau foarte puține locuri de ajutor dacă ar fi fost nevoie. Însă a aterizat bine la Rm.Vâlcea şi Piteşti, unde a verificat improvizația şi a completat apa în radiator, după care a ajuns bine la Bucureşti[16].

Anul 1921 a fost cel al primelor raiduri internaționale executate de aviatorii români cu avioanele Breguet 14. Atunci a zburat de la Bucureşti până la Atena şi înapoi slt. av. Gruia Ioan şi cpt.av. Gonta Constantin. Trebuind să ajungă pe cerul Greciei la căsătoria viitorului rege Carol al II-lea, aceştia au decolat de la Bucureşti în 28 martie 1921, pe un timp favorabil, însă peste Munții Balcani, vremea s-a înrăutățit brusc, întâlnind chiar o adevărată furtună de zăpadă. Aceasta şi alte asemenea situații au condus la două mari întârzieri de câte 3 şi 4 zile la Sofia şi Lamia. Totuşi, datorită avionului potrivit, au parcurs traseul propus în 8 ore de zbor efectiv, iar la întoarcere numai în 7 ore[17]. Menționăm că în 27 februarie 1921, cu ocazia altei căsătorii princiare, s-a distrus complet un avion Breguet, care a avut o pană de motor pe când zbura la numai 200 m înălțime. A aterizat forțat pe malul Dâmboviței. Tot de la Pipera – Bucureşti a decolat, în 19 martie 1921, plt. av. Georgescu Al., cu încă doi pasagerei la bord, urcând până la 6500 m înălțime fără să aibă aparate de oxigen. Plafonul practic al avionului Breguet era de 5000 m, depăşindu-şi performanța stabilită cu un an mai în urmă şi realizând un nou record național[18]. Oricum, aviatorul a fost apreciat pentru felul în care reuşise să-şi pregătească avionul. Ca dovadă, echipat pentru dublă comandă avionul său a fost pilotat şi de alteța Sa Don Alfonso de Orleans şi Bourbon, Infantele Spaniei, cu ocazia vizitei acestuia în România la

[15] A.M.R. fond 3011, dosar nr.271, p.7.
[16] Ibidem, p.242.
[17] Revista Aeronauticii, anul XIX, nr. 1-3/1945. p.18.
[18] Idem.

câteva zile după record[19]. Acesta a zburat împreună cu Petre Macavei, piteşteanul amintit mai sus, de la Bucureşti până la Tecuci şi înapoi.

Totuşi, unul dintre cele mai reuşite zboruri ale avioanelor Breguet în România a avut loc în 14 aprilie 1921, când o formaţie de 4 avioane Breguet 14 pilotate de lt. av. Stâlpeanu Gheorghe, comandant de escadrilă, lt. av. Demetrescu Al., lt. av. Bădină Marin şi plt. av.Georgescu Al., amintit mai sus, au decolat de la Bucureşti pentru a ajunge la Cluj. În apropierea munţilor a trebuit să traverseze un strat compact de nori care le acoperea vârfurile mai înalte, tăindu-le calea. Urcând în zbor fără vizibilitate uneori şi printre nori, la mai mult de 4000 m au ieşit deasupra lor, de unde au continuat să piloteze la vedere până când calculele le-au impus să "spargă" plafonul nu prea departe de Cluj, unde au aterizat spre uimirea celor care nu se mai aşteptau la sosirea lor. A fost primul zbor de acest fel executat de o formaţie în România, fapt pentru care au primit felicitări.

Avioanele Breguet au fost cele mai folosite în perioada respectivă şi a fost regretabil faptul că o parte din cele primite la Galaţi au avut o activitate scurtă. Unele ca cele cu numerele 12559, 12558 şi 12501 au fost grav avariate şi apoi reformate, chiar cu ocazia zborurilor de transport dela Galaţi la Bucureşti. Altele, ca cele numerotate cu 12 616, 12545, 12537, au fost accidentate în timpul antrenamentului piloţilor, care, din cauza unor defecte tehnice, ce au condus la aterizări pe terenuri accidentate. Distrus prin capotare în 27 februarie 1921 a fost şi avionul cu nr.12555, cel cu care plt. av. Şişu Andrei a zburat cu ocazia unei alte căsătorii princiare. Evoluând la 200 m înălţime peste Bucureşti şi lăsându-l motorul, a fost nevoit să aterizeze pe malul râului Dâmboviţa, unde avionul s-a dat peste cap.

În urma acordului încheiat pe baza compensaţiilor în petrol şi derivatele acestuia, în anul 1921, guvernul francez trebuia să ne livreze o a doua serie de avioane Breguet 14 care ar fi totalizat 10 escadrile a 15 avioane, plus piesele de schimb şi alte instalaţii necesare unei bune exploatări a acestora. Statul român a trimis acolo o comisie care a recepţionat prima escadrilă de avioane Breguet tip "A2", de recunoaştere, cu motoare ce fuseseră folosite. Pe a doua escadrilă tot de tip "A2", din acelaşi motiv, comisia a trimis-o în ţară fără motoare, fapt pentru care s-au primit ulterior 38 de motoare revizuite. În luna noiembrie, au mai sosit cu vaporul la Galaţi primele 8 avioane tip "B2", care au contat pentru cea de-a treia escadrilă. Şi tot pentru aceasta, în 14 noiembrie 1922, au fost îmbarcate pe vasul Carpaţi ultimele 7 avioane Breguet 14 B2, împreună cu 19 motoare Renault de 300 CP, 20 000 m pânză de aviaţie, emaită, piese de schimb pentru motoare şi altele. 6 avioane din primele două escadrile au fost echipate cu staţii TFF şi aparate foto.

Pentru că atât avioanele cât şi motoarele erau vechi şi destul de scumpe s-au achiziţionat numai 45 avioane şi piesele de schimb necesare acestora, trecându-se la căutarea unui loc potrivit pentru amplasarea unei fabrici de avioane în România.

SUMMARY

At the end of First World War, Romania was lost many airplanes, for which it demanded french airplanes from the Danubian French Army, localised at Galati. They have been set up by the Romanian technicians and used for many time.

[19] A:M:R: fond 3011,dosar nr.311, p.10

CONCEPȚIA ÎNALTULUI COMANDAMENT ROMÂN PRIVIND SITUAȚIA DE LA FRONTIERA DE EST (1919-1939)

Prof. drd. Cornel POPESCU

Făurirea statului național unitar suveran independent şi indivizibil România Mare, a obligat armata română şi celelalte componente ale sistemului național de apărare să găsească metodele şi tehnicile de apărare a integrității teritoriale şi a suveranității țării. Astfel, Marele Stat-Major* al armatei române şi guvernele României au structurat şi organizat sistemul de securitate şi siguranță națională, precum şi alianțele militare şi politice defensive pentru a servi acestui deziderat major. Scopul principal urmărit de factorii militari şi politici de la Bucureşti era de a preveni şi respinge cu minimum de pagube orice agresiune externă asupra granițelor țării noastre. Este important să precizez că pentru apărarea țării şi-au adus contribuția şi diplomații români, care prin munca depusă, prin încheierea unor tratate de alianță şi chiar crearea unor organisme regionale de securitate, au ajutat conducerea armatei la elaborarea şi aplicarea planurilor defensive.

România s-a confruntat cu pericole şi chiar s-a atentat la adresa integrității sale teritoriale, imediat după încheierea Primului Război Mondial, în timpul desfăşurării şedințelor Congresului de Pace de la Paris-Versailles. Atacul Ungariei asupra României pentru anexarea Transilvaniei, precum şi acțiunile bolşevice materializate prin incidente de frontieră; concentrări de forțe de-a lungul Nistrului; bande înarmate în zonele Hotin, Soroca, Vâlcov, Ismail; atentate cu explozibil pe calea ferată Cetatea Albă; împuşcarea unor polițişti români la Chişinău[1]. Autoritățile ruse vor continua şi după 1920 acțiunile subversive împotriva României. S-au folosit în acest scop de Partidul comunist din România ce acționa ca secție a Kominternului**. Comuniştii români considerau țara noastră „un stat multinațional", creație a „imperialismului apusean", „o temniță a popoarelor"[2]. La inițiativa Internaționalei Comuniste a fost alcătuit planul de declanşare a operațiilor revoluționare în România având drept centru zona de sud a Basarabiei, la Tatar Bunar, Cişmelele, Niocolaevska, Nerusai şi Galileşti[3]. În această zonă se vor desfăşura în zilele de 12-17 septembrie 1924 confruntări între forțe subversive infiltrate din U.R.S.S., dublate de comuniști de la fața locului şi trupe ale armatei române, care s-au soldat cu morți şi răniți.

Tocmai din acest motiv, armata română, considerată în perioada interbelică, dar şi astăzi, Instituția care asigură existența statului şi garantul integrității teritoriale şi a independenței, a adoptat o poziție fermă de apărare a teritoriului național, deci a adoptat o poziție defensivă. „Țara Românească - conform unei directive elaborate de Marele Stat-Major - a cărei închegare în granițele ei etnice s-a realizat, nu poate urmări scopuri de expansiune teritoriale în detrimentul altei țări […]. Țara Românească îşi propune să respecte organizarea actuală a Europei Centrale pe baza tratatelor existente. Cu alte cuvinte, să păstreze integritatea teritoriului său național şi să împiedice îngenuncherea aliaților săi"[4].

Marele Stat-Major al armatei a reprezentat „creierul", structura centrală care a elaborat planurile şi ipotezele privind un eventual conflict sau o eventuală stare de tensiune îndreptată împotriva României sau care ar fi avut consecințe indirecte asupra țării noastre.

Întinderea teritoriului şi factorul demografic, două componente de bază ale potențialului militar erau de 2,5 ori superioare situației antebelice, clasând România printre țările mijlocii europene cu resurse umane şi economice pentru organizarea unui sistem național de apărare. Configurația teritoriului național aproape rotund oferea avantaje din punct de vedere strategic pentru apărare în cazul în care s-ar fi produs un atac la frontiere, pentru că se permitea organizarea unei apărări strategice eşalonată în adâncime. Munții Carpați, aflați în centrul țării, constituiau centrul orografic al sistemului național de apărare mai ales dacă se realizau şi amenajări genistice. În podişul Transilvaniei se putea organiza un centru militar în cazul în care România ar fi fost atacată de trei agresori*, odată sau pentru a se realiza o dislocare a efectivelor unităților şi marilor unități în funcție de unde venea atacul.

Ipotezele şi planurile de campanie ale Marelui Stat-Major vizau rezistența, oprirea atacului inamic şi trecerea la contraofensivă de către armata română sau în colaborare cu armatele statelor aliate**, din Mica

---

* Astăzi poartă denumirea de Statul Major General.

[1] Arhivele Militare Române, fond M.St.M. secția a 3-a Operații, dos. Nr. 1005, f. 16-18.

** Denumire dată Internaționalei a III-a comuniste, de fapt o abreviere a denumirii oficiale. Fondată la Moscova în martie 1919, reunea reprezentanții tuturor partidelor comuniste; influența Partidului Comunist în Uniunea Sovietică fiind preponderentă. S-a autodizolvat în 1943.

[2] Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *Istoria românilor*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1992, p. 231-233.

[3] *Ibidem*, p. 246.

[4] ***, *Istoria militară a poporului român,* Coord. Acad Ştefan Pascu, vol. VI, p. 291; A.M.R., fond M.St.M., dosar nr. 498, f. 484.

* Este vorba de un atac simultan al Ungariei, Bulgariei şi U.R.S.S., adversarii probabili.

** Acestea erau Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia şi Turcia, dar şi Polonia cu care România avea o convenție defensivă din 1921.

Înțelegere şi Înțelegerea Balcanică. România Mare era situată în Europa centrală şi de sud-est, având localitățile extreme pe paralelele de 49°02' (Văşcăuți) şi 43°15' (Ecrane) latitudine nordică, respectiv pe meridianele de 20°16' (Beba Veche) şi 31°32' (Cetatea Albă) longitudine estică. Se plasa pe locul opt în Europa ca suprafață (295.049 km^2) şi al şaptelea ca populație (18.057.028 de locuitori conform recensământului din 1930)[5].

România Mare se învecina cu Bulgaria în sud, Iugoslavia în sud-vest, Ungaria în nord-vest, Cehoslovacia şi Polonia la nord şi U.R.S.S. la nord şi nord-est. Granița totală avea 3.400 km din care 812 km reprezentau frontiera cu Uniunea Sovietică, de subliniat că toți cei 812 km reprezentau granița naturală pe Nistru[6]. Teritoriul Basarabiei prezenta aliniamentul geostrategic de apărare, delimitat în întregime de elementul natural cu valoare ridicată ca dificultate şi anume Nistrul, lungimea sectorului românesc era de 924 km şi constituia pe toată lungimea sa frontieră de stat (112,4 cu Polonia şi 812 km cu U.R.S.S.), lățimea sa medie era de 150-250 m, adâncimea medie 2-3 m, iar viteza medie a cursului de apă în sectorul de frontieră era de 1-3 m/s[7].

Comandanții şi ofițerii Marelui Stat-Major al armatei române au împărțit teritoriul național al României în trei teatre de operații: de est (cu potențial inamic U.R.S.S.), de vest (cu potențial inamic Ungaria) şi de sud (cu potențial inamic Bulgaria). „Zona de operațiuni“ de est avea suprafața de 92.922 km^2 şi o populație de aproximativ 7.000.000 de locuitori. Această zonă era împărțită la rândul său în trei subregiuni ce aveau ca limite: Nistrul, Prutul şi Siretul, deci trei obstacole naturale în calea inamicului. Între Carpați şi Siret, terenul şi infrastructura permiteau orientarea dispozitivului de apărare în orice direcție şi un ajutor din partea Poloniei şi Cehoslovaciei (state aliate României). Între Siret şi Prut, datorită reliefului ce avea altitudini de maxim 500 m, dispozitivele de apărare erau concentrate în apropiere de Bahlui, Herța, Hârlău, Bârlad, Huşi, Vutcani şi Bereşti[8]. Acest prim dispozitiv era urmat din punct de vedere tactic şi strategic de al doilea dispozitiv pe aliniamentul Prutului, scopul acestuia era de a prelua sarcina de oprire a inamicului, în cazul în care primul dispozitiv ceda.

Dar, toate planurile acestea erau prevăzute pentru situația în care ar fi cedat primul aliniament strategic organizat pe Nistru. Conform specialiştilor militari, acesta era un obstacol natural care ne ajuta să ne apărăm, mai ales dacă unitățile şi marile unități ar fi executat manevrele de acoperire în timp util, iar rezerva generală ar fi acoperit dispozitivul în adâncime. Înălțimile din zona Corneşti-Mileşti (400 m), permiteau apărarea cu o dezvoltare frontală pe Nistru (Tighina) şi Sculeni (Prut). Organizarea apărării pe linia Orhei-Sărăşeni-Bălți era favorizată de râul Răut. Regiunea Lipnic-Secureni-Ocnița permitea apărarea Nistrului în zona de nord, dar şi asigurarea strategică a dispozitivului de pe râul Răut (oprea inamicul să încercuiască trupele din zonă). Apărarea Hotinului era susținută în adâncime de două poziții între Lipcani şi Văşcăuți şi între Dorohoi şi Gura Putilei[9]. Pentru întărirea apărării s-a preconizat executarea unor amenajări militare fortificate, în special pe aliniamentul Focşani-Nămoloasa-Brăila-Galați, pentru a opri înaintarea inamicului spre Bucureşti. În cazul unui atac sovietic de pe mare, măsurile care s-au luat au fost repararea şi construirea unor cazemate, poziții de tragere pentru artileria de coastă, puncte de sprijin şi puncte de apărare. Zona era acoperită de două regimente de infanterie, opt companii de infanterie marină şi un regiment de artilerie[10].

Configurația războiului de apărare reiese din planurile de campanie întocmite de Marele Stat-Major. Ele au purtat nume de voievozi, conducători militari sau pur şi simplu litere. Pentru anul 1924 în cazul unui atac sovietic, măsurile şi modul de acțiune al armatei române erau prevăzute în proiectul de operație „Dragoş“[11]. Pentru anul următor Marele Stat-Major a realizat planul de campanie „Ştefan“ ce se baza pe ipoteza „Alexandru“, ce prevedea că principalul potențial inamic trebuia considerat U.R.S.S.[12]. Pentru anul 1927 a fost elaborat de către planificatorii militari de la Bucureşti un plan de campanie ce se baza pe ipoteza „Ştefan“ (concentrarea forțelor principale în est)[13]. În următorii ani s-au dezvoltat aceste proiecte de operații. În 1931 a fost elaborat de Marele Stat-Major un plan de campanie, cu mai multe ipoteze, care trebuia să asigure protecție României. Planul de campanie „Nr. 4“[14] prevedea masarea forțelor la granița de est. Printre variantele de acțiune ale acestui plan de campanie se înscriu ipotezele: „Nr. 4V“, „Nr. 4E“, „Nr. 4S“, iar

---

[5] ***, *Istoria românilor*, coord. Mihai Manea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, p. 140.
[6] ***, *Istoria militară a poporului român,* Coord. Acad Ştefan Pascu, vol. VI, p. 253.
[7] *Ibidem*, p. 259.
[8] *Ibidem*, p. 260.
[9] Vezi pe larg Otu Petre, Botoran Constantion, Dimensiunea militară a securității naționale a României în perioada 1919-1940 în interesul național şi politica de securitate, Institutul Român de Studii Internaționale, Bucureşti, 1995; Retegan Mihai, În balanța forțelor (alianțe militare româneşti în perioada interbelică), Editura Semne, Bucureşti, 1997.
[10] A.M.R., fond M.St.M. Secția a 3-a Operați, dos. nr. 997, f. 55-70.
[11] *Ibidem*, dos. nr. 1270, f. 40-45.
[12] *Ibidem*, dos. nr. 1301, f. 72-79.
[13] *Ibidem*, dos. nr. 1323, f. 74-89.
[14] *Ibidem*, dos. nr. 1375, f. 2-6.

pentru anul 1932 planul „Nr. 4“ a avut ca variante de acțiune ipotezele: „Nr. 4B“, „Nr. 4C“, „Nr. 4D“ şi „Nr. 4F“[15]. Planurile de operații pentru anii ulteriori (1932-1938) au fost realizate în concordanță cu previziunile din anii anteriori, forțele aveau misiunea de a executa manevre de acoperire. Planurile de operații pentru anul 1938, ce se refereau la modul de acțiune la frontiera de est au fost: „Cantemir“[16], „Dragoş“[17] şi „Ştefan“[18].

Planurile impuneau trei elemente:

1. Acoperirea (modul de realizare, dispozitivul, repartiția forțelor şi mijloacelor în teatrul de operație);

2. Forțele principale (cuantumul şi mobilizarea lor, dislocarea etc.);

3. Rezervele Marelui Cartier General.

Un rol important a fost acordat manevrei concepută, de obicei pe direcții interioare. Până în anii 1928-1929 frontul de Est a fost considerat principal, o agresiune sovietică fiind apreciată ca cea mai probabilă. După ce au eşuat la Conferința de la Viena şi apoi la răscoala de la Tatar Bunar, forurile militare sovietice au dislocat trei mari unități la frontiera cu România, dar au întocmit şi un plan de operații al lui M. Frunze, care prevedea ocuparea României, Iosif Visarionovici Djukaşvili Stalin şi-a exprimat opinia privitoare la problema Basarabiei. Conform liderului sovietic rezolvarea acestei chestiuni trebuia făcută prin forță şi folosind armele pentru „a aduna la un loc a tot ceea ce este rusesc“[19].

După ce au fost restabilite relații diplomatice normale între Bucureşti şi Moscova, Marele Stat-Major a încetat să mai considere teatrul de est cel mai amenințat, iar un război cu U.R.S.S. ca improbabil. Această orientare a fost o eroare gravă a analiştilor şi planificatorilor militari români, cât şi a diplomației româneşti, care s-au lăsat înşelați de aparențe şi iluzii, fiind victimele politicii duplicitare a Uniunii Sovietice. Deşi oficial sovieticii duceau o politică de menținere a păcii şi a statu-quo-ului european, ea pregătea pe ascuns planul de a anexa Basarabia. Edificator în acest sens este o hartă a Europei realizată din perspectiva sovietică în 1938, care cuprindea Basarabia în granițele U.R.S.S. După remilitalizarea Rhenaniei[*] şi sfârşitul acordurilor de la Locarno, U.R.S.S. nu mai putea fi interesată de recunoaşterea integrității teritoriale a unui stat cu un potențial militar inferior, aşa cum era România. Această intenție sovietică ar fi trebuit sesizată, pentru că Moscova va respinge orice inițiativă românească de a semna un tratat de asistență mutuală.

România considerată „o stână carpatică la un vad de lupi“[20], după expresia istoricului Gheorghe Brătianu, trebuia să-şi gândească realizarea securității sale într-un mod pragmatic, în care dimensiunea militară a fost este şi va rămâne semnificativă.

Pentru apărarea frontierei de Est Marele Stat-Major a ținut cont şi de alianța defensivă cu Polonia, s-au elaborat planuri pe baza colaborării dintre cele două armate. Între 1921-1931 ofițerii celor două State-Majore au elaborat şapte planuri, ce arătau modul de contracarare a unui atac sovietic de către armata română în colaborare cu cea poloneză. Iată câteva dintre cele mai importante studii:

Studiul nr. 1 a fost elaborat pe 21 septembrie 1922 la Bucureşti şi a fost semnat de către generalul Cristescu (din partea României) şi generalul Rozwadowski (din partea Poloniei)[21].

Obiectiv:

1. Stabileşte zonele de concentrare ale celor două armate;

2. Forțele române aveau 14 divizii de infanterie şi două divizii de cavalerie, iar forțele polone aveau 14 divizii de infanterie şi două divizii de cavalerie;

3. Se arată conduita de urmat în patru ipoteze:

a) ipoteza A, când grosul rus atacă pe polonezi la sud de Pripet;

b) ipoteza B, când grosul rus atacă pe români;

c) ipoteza C, când grosul rus atacă pe români la nord de Pripet;

d) ipoteza D, forțele ruse atacă în acelaşi timp cele două țări.

4. Se fixează linia de demarcație între armatele română şi polonă: Suvaniec (pe Nistru) - Grozinci - Rohozna - Lencăuți (pe Prut) - Storojineț - Czudin - Straja (Suceava). Se fixează forța detaşamentului de la Ocna care va fi de 3-1-3.

Studiul nr. 2[22], întocmit la 21 septembrie 1922, la Bucureşti, semnat de către generalul Cristescu (din partea României) şi generalul Sikorsky (din partea Poloniei).

---

[15] *Ibidem*, f. 17-22.
[16] *Ibidem*, dos. nr. 1583, f. 20-25.
[17] *Ibidem*, dos. nr. 1623, f. 4-15.
[18] *Ibidem*, dos. nr. 1640, f. 65-73.
[19] Maria Georgescu, România, Franța şi securitatea europeană în anii '20, speranțe şi iluzii, editura Militară, Bucureşti, 2004, p. 160.
[*] Pe 7 martie 1936, Adolf Hitler a ordonat trupelor germane să ocupe zona demilitarizată a Rhenaniei.
[20] Petre Otu, Constantin Botoran, *Dimensiunea militară a securității României în perioada 1919-1940*, studiu în Interesul Național şi Politica de Securitate, Institutul Național de Studii Internaționale, Bucureşti, 1995, p. 180.
[21] A.M.R., fond M.St.M., Secția a 3-a Operații, dosar nr. 1120, f. 2.
[22] A.M.R., fond M.St.M., Secția a 3-a Operații, dosar nr. 1120, f. 3.

Studiul nr. 3[23], semnat pe 4 aprilie 1923, la Bucureşti, semnat de către generalul Cristescu (din partea României) şi generalul Sikorsky (din partea Poloniei).

Ipoteza:

Atac bruscat rus în primele zile de mobilizare cu $4^{1/2}$ divizii de cavalerie plus trei divizii de infanterie. La Z10 grosul rus atacă în direcţia generală Botoşani cu 12 divizii de infanterie plus o divizie de cavalerie. Un grup secundar concentrat la Balta, execută o demonstraţie în regiunea Ribniţa cu două divizii de infanterie plus o divizie de cavalerie. Totalul forţelor sovietice contra României era de 17 divizii de infanterie plus $6^{1/2}$ divizii de cavalerie dintr-un total de 24 divizii de infanterie plus $8^{1/2}$ divizii de cavalerie concentrate la sud de Pripet.

Studiul nr. 5F[24], ipoteza 1, atac principal rus în nordul Basarabiei:

1. Atacul principal precedat de o acţiune de surprindere care poate fi executată cu şase divizii de cavalerie plus 3-4 divizii de infanterie contra României, două divizii de cavalerie plus 1-2 divizii de infanterie contra Poloniei. Armata română nu va putea opune în primele zile între Hotin şi Ribniţa decât două divizii de infanterie plus două brigăzi de cavalerie. Între Z5 şi Z12 vor mai sosi 1-2 divizii de infanterie plus 2-3 brigăzi de cavalerie cu misiunea de a opri inamicul şi a-i opri înaintarea. În acelaşi timp se vor ocupa bazele de pe Prut, Ungheni-Leova-Galaţi către Z15-Z20 mai sosecs 1-2 divizii de infanterie la Gros.

a) Atacul rus pe direcţia Botoşani:

1. În cazul când acţiunea de surprindere nu reuşeşte: acoperirea română va manevra în retragere până la limita Făleşti-Bivolari-Todireni-Nordul Botoşanilor- Estul Siretului-Bojan-Balamutovka (eventual aripa stângă se va replia pe linia Siret-Davideni-Vişniţa). Obligată să cedeze şi această linie, acoperirea română va manevra în retragere până la Sculeni-Hârlău-Suceava-Siret, apoi Balamutovka sau Vişniţa. În cazul când atacul prin surprindere ar fi reuşit forţele române vor lua contraofensiva către Z35 în flancul sud sovietic, la est la vest sau călare pe Prut după situaţie.

Ipoteza 1, atac principal rus în nordul Basarabiei:

1. Atacul rus precedat de o acţiune prin surprindere;

2. Atacul rus către zona de joncţiune. Efortul principal inamic pe axul Hotin-Cernăuţi-Zeletin. Cooperarea româno-polonă se va face în condiţiile arătate la cazul unui atac pe direcţia Botoşani cu restricţia următoare:

a) grupul mixt va manevra în retragere până la linia Moghilev-Botoşani-Mihăileni-Bojan-Ocna-Teuste-Husityn. Obligat să cedeze această linie va manevra în retragere până la linia suceava-Rădăuţi-Rusca unde va închide trecătorile Carpaţilor şi va menţine legătura între armatele aliate. După terminarea concentrării grosul român (17-18 divizii de infanterie) va ataca către Z35 în flancul stâng (sudic al forţelor sovietice) în direcţia generală Staraia-Uşiţa-Proscurov sau Ocniţa Bar după situaţie. Grosul polonez (9-12 divizii de infanterie plus $1^{1/2}$ divizii de cavalerie) va ataca către Z26 în flancul drept (nord sovietic).

Studiul nr. 6[25], avea ca ideea de bază: dezvoltarea operaţiunilor contra grupului secundar rus. De îndată ce forţele poloneze de la sud de Pripet şi forţele române din nordul Basarabiei vor fi concentrate în zonele lor, vor lua ofensiva în direcţia generală Zmerinka, cu misiunea de a învinge cât mai repede posibil grupul secundar inamic concentrat în zona Zmerinka-Kamenik, Podolski-Proskirov-Berdiczow. În acest scop forţele poloneze atacă în direcţia Tarnopol-Zmerinka, iar forţele române pe direcţia Moghilev.

Studiul nr. 7[26], în ipoteza unui atac demonstrativ sovietic la nord de Pripet, urmat de un atac secundar la sud de Pripet, fie contra României fie contra Poloniei, avea următoarea grupare de forţe:

a) la nord de Pripet 25 de divizii de infanterie plus patru de cavalerie;

b) la sud de Pripet 48 divizii de infanterie plus nouă divizii de cavalerie.

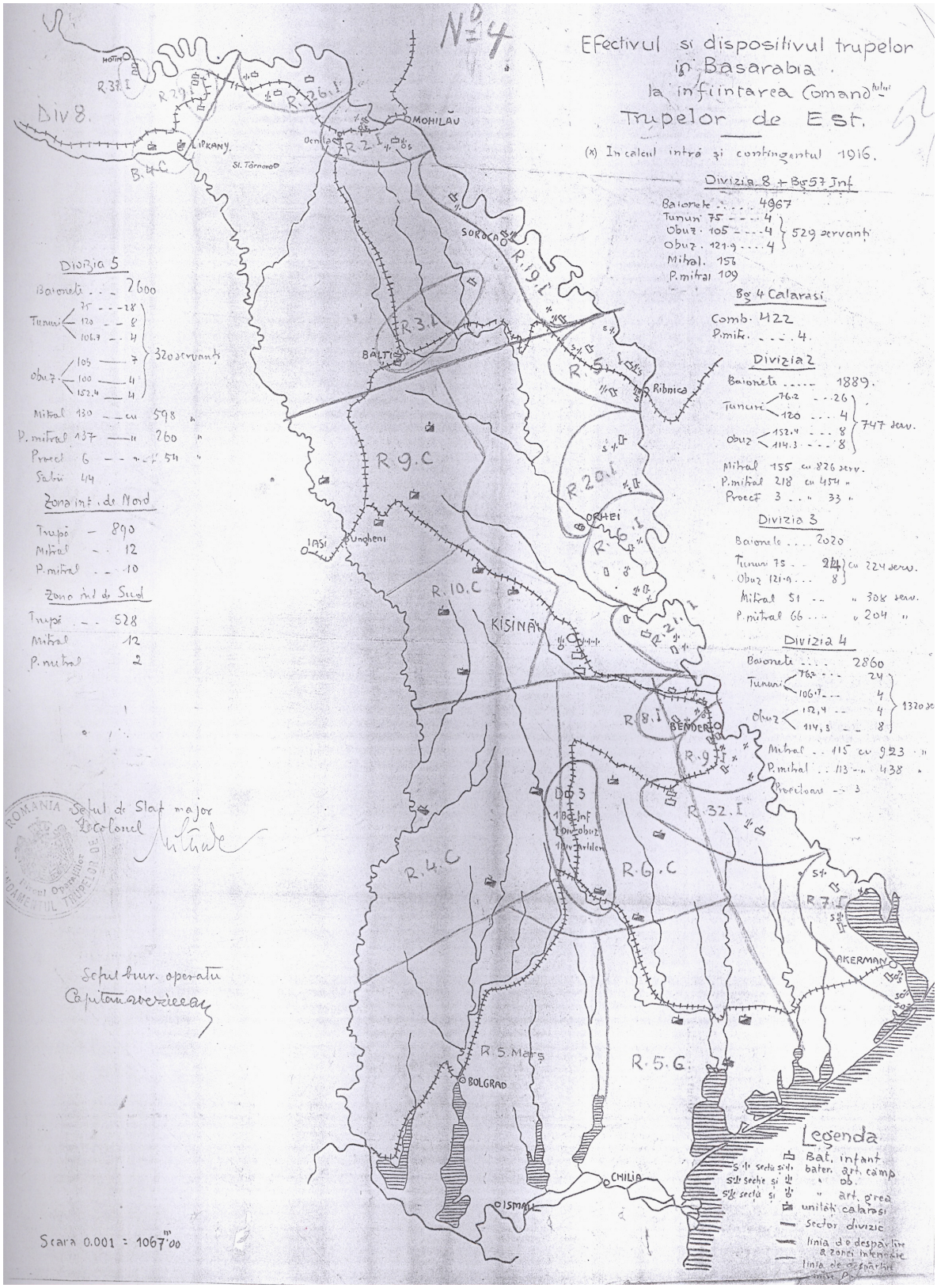
THE CONCEPTION OF THE ROMANIAN HIGH COMMAND ON THE DEFENCE OF THE EASTERN BORDER

In the Interwar period, the romanian army designed plans to defend the eastern border with the USSR and to mantain Basarabia inside the romanian borders. Several plans were designed wich contained action methods to reject and neutralize an unprovoked soviet attack. For this purpose, Romania signed an alliance treaty with Poland to assure a mutual assistance against a soviet attack. The romanian army in collaboration with the polish army designed defensive plans but wich have never been utilized in the purpose for wich they were created.

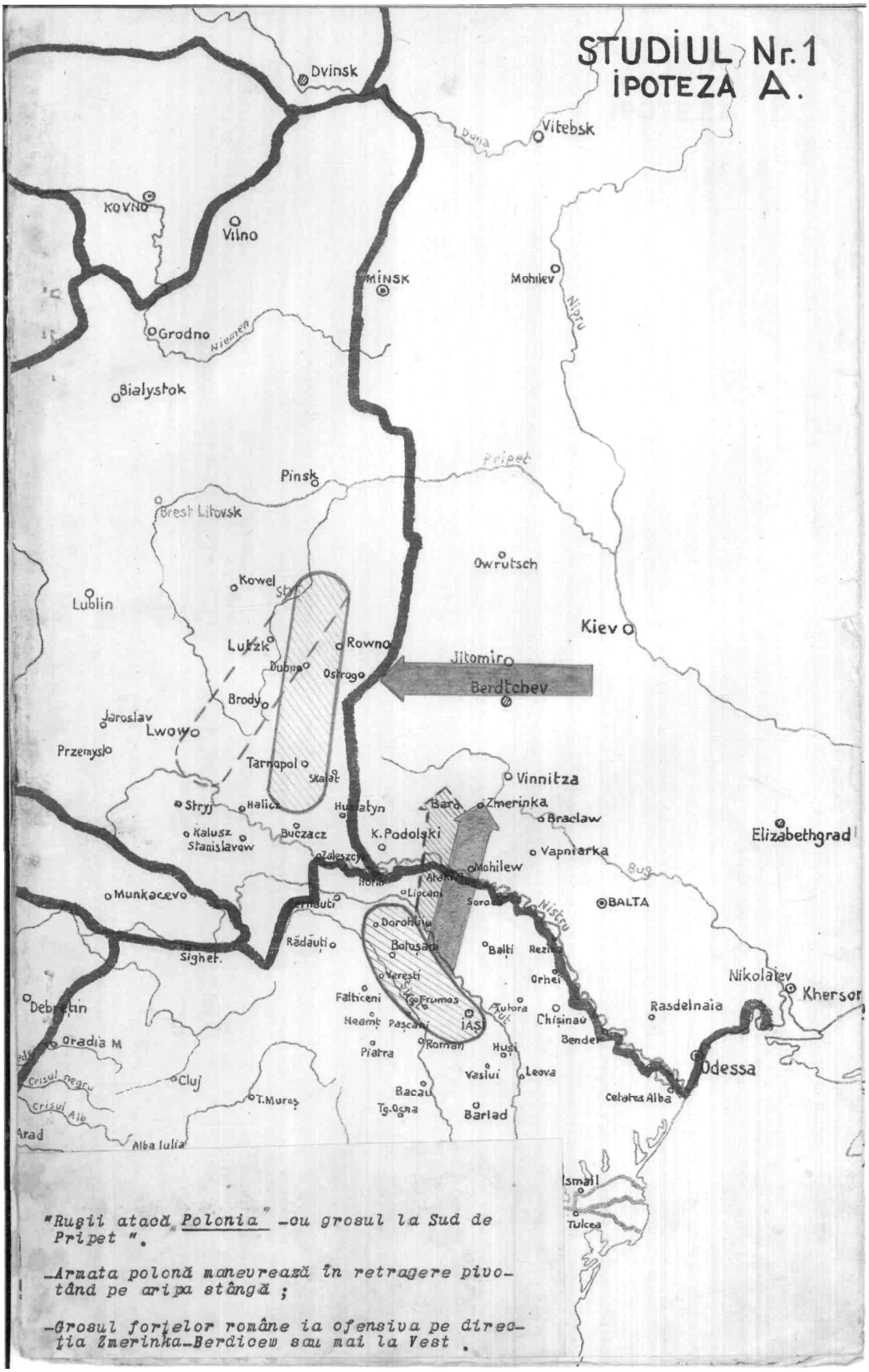
[23] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar nr. 1120, f. 4.
[24] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar nr. 1120, f. 7.
[25] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar nr. 1120, f. 9.
[26] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a 3-a Operaţii, dosar nr. 1120, f. 10.

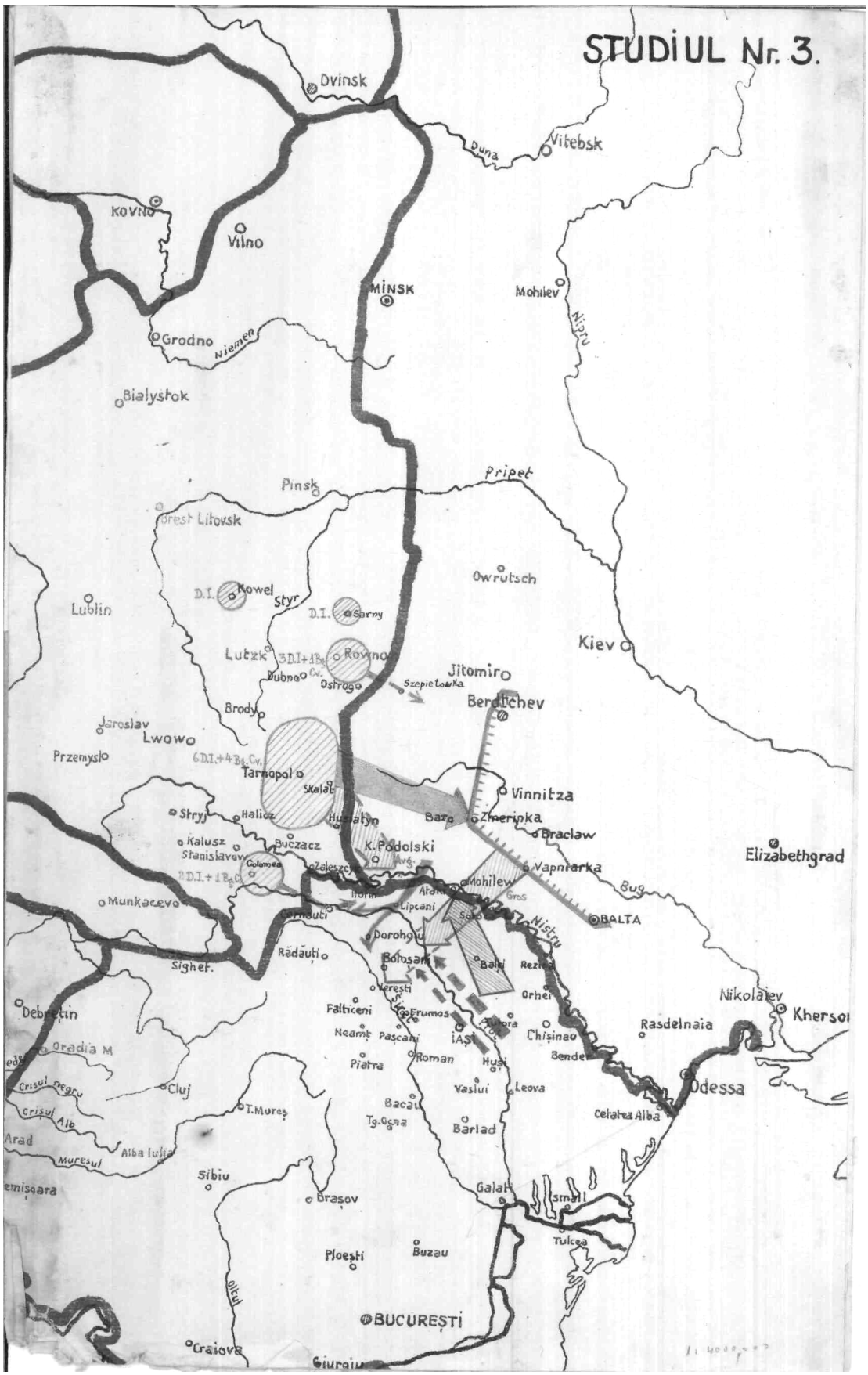

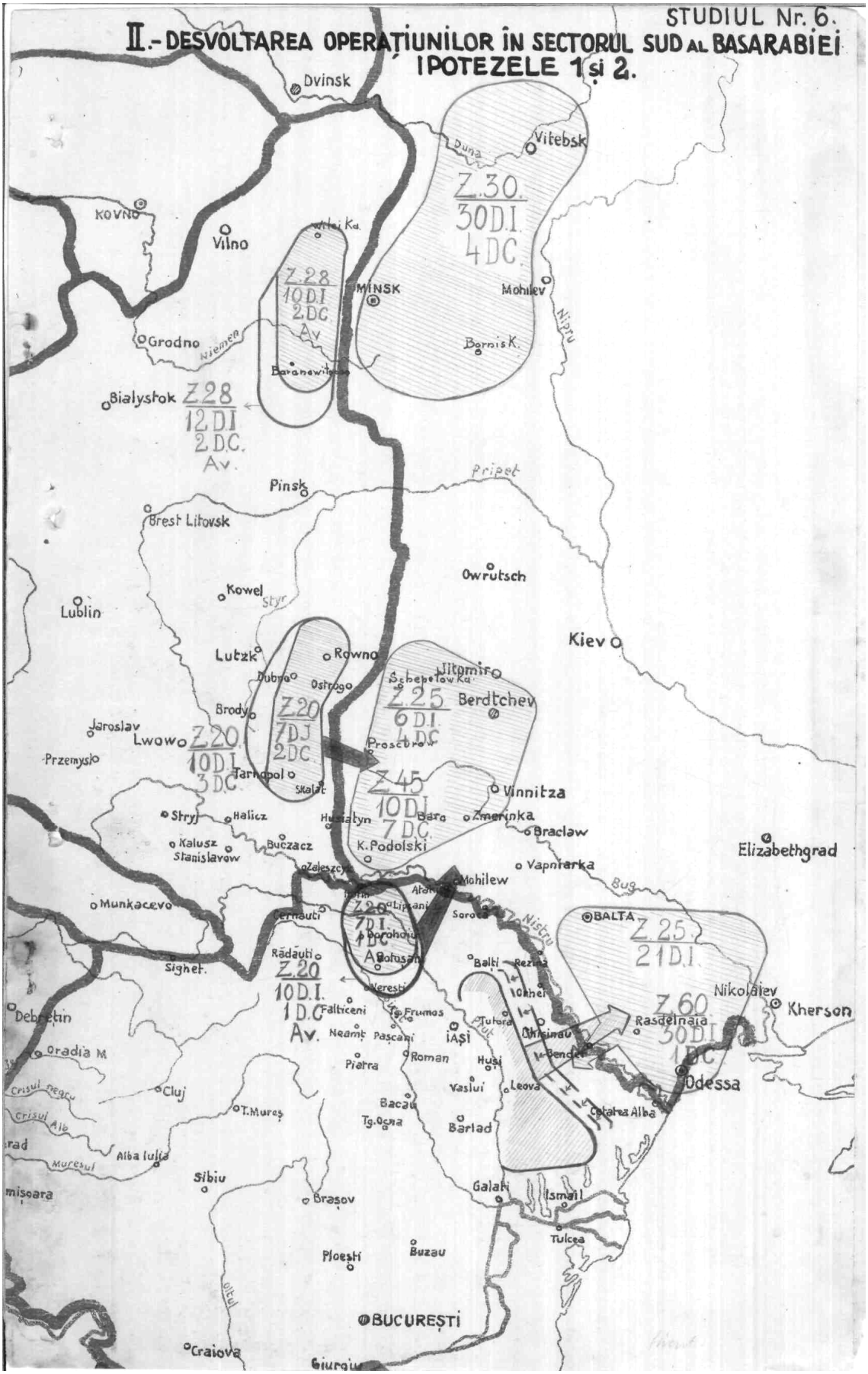
Harta Europei din anul 1938, din perspectiva sovietică
care cuprindea Basarabia între granițele U.R.S.S.

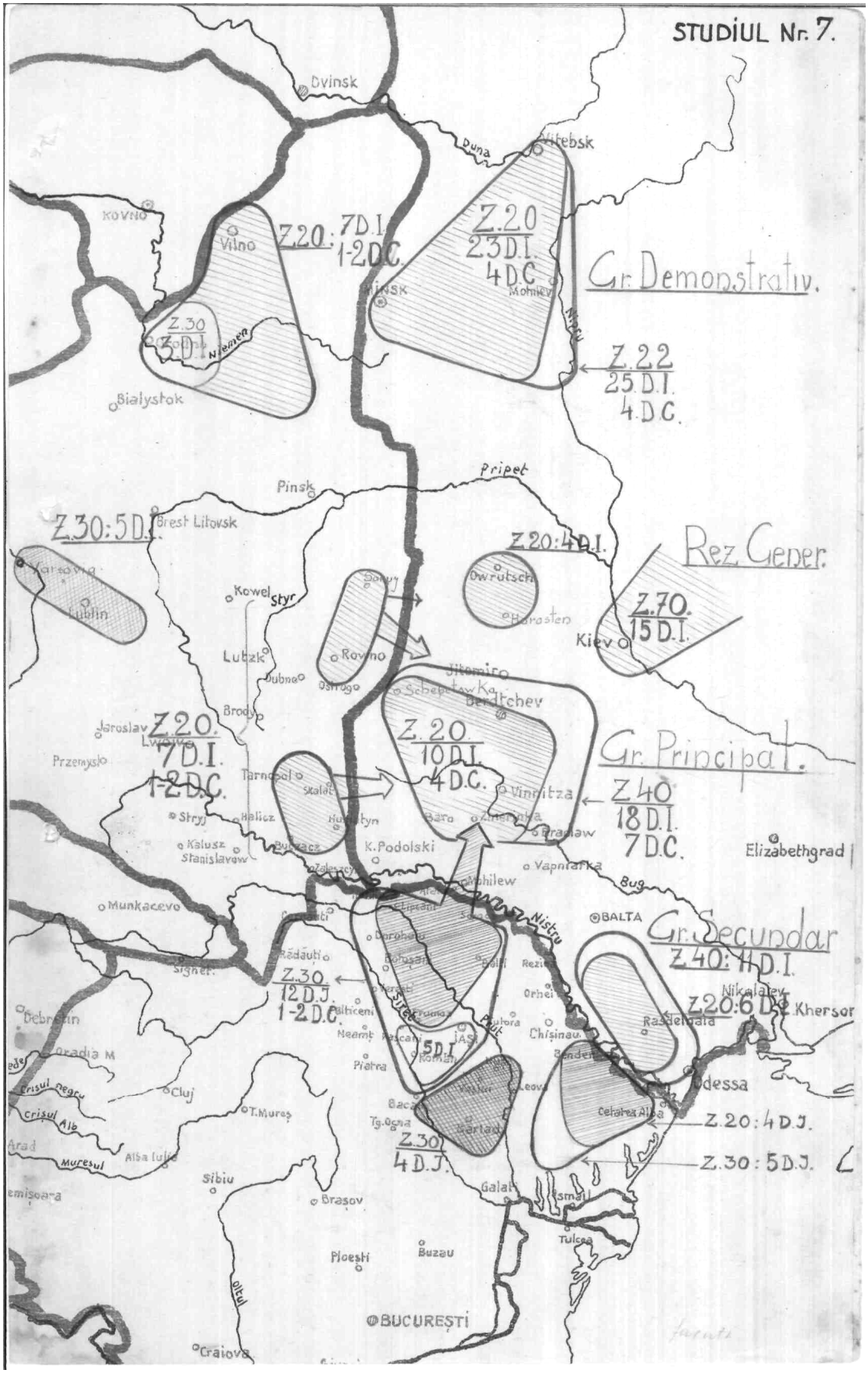

A.M.R., fond M.St.M. Secția a 3-a Operații, dosar nr. 997, f. 54.

STUDIUL Nr. 1
IPOTEZA A.
Dvinsk
Vitebsk
Duna
KOVNO
Vilno
MINSK
Mohilev
Nistru
Grodno
Niemen
Bialystok
Pripet
Pinsk
Brest Litovsk
Owrutsch
Kowel
Styr
Lublin
Kiev
Lutzk
Rowno
Dubno
Ostrog
Jitomir
Berdtchev
Brody
Jaroslav
Lwowo
Przemysl
Tarnopol
Skalat
Vinnitza
Stryj
Halicz
Husiatyn
Bara
Zmerinka
Braclaw
Kalusz
Stanislawow
Buczacz
K. Podolski
Zaleszczyki
Vapniarka
Elizabethgrad
Mohilew
Horin
Ataki
Liocani
Soroca
Bug
Munkacevo
Sighet
Radauti
Dorohoiu
Botusani
Balti
Rezina
BALTA
Orhei
Nikolaiev
Khersor
Debrecin
Falticeni
Frumos
Tuhora
Chisinau
Rasdelnaia
Neamt
Pascani
IAŞI
Bender
Oradia M
Roman
Husi
Piatra
Vaslui
Leova
Odessa
Cluj
Bacau
Cetatea Alba
T. Mureş
Tg. Ocna
Barlad
Crisul Negru
Crisul Alb
Arad
Alba Iulia
Ismail
Tulcea
"Rușii atacă Polonia" -cu grosul la Sud de Pripet".
-Armata polonă manevrează în retragere pivotând pe aripa stângă ;
-Grosul forțelor române ia ofensiva pe direcția Zmerinka-Berdicew sau mai la Vest .

STUDIUL Nr. 3.
Dvinsk
Vitebsk
Duna
KOVNO
Vilno
MINSK
Mohilev
Nipru
Grodno
Niemen
Bialystok
Pripet
Pinsk
Brest Litovsk
Owrutsch
Lublin
D.I. Kowel
Styr
D.I. Sarny
Kiev
Lutzk
3D.I.+1B.Cv.
Rovno
Dubno Cv.
Ostrog
Szepietowka
Jitomir
Berditchev
Brody
Jaroslav
Lwowo
Przemysl
6D.I.+4B.Cv.
Tarnopol
Skalat
Vinnitza
Stryj
Halicz
Husiatyn
Bara
Zmerinka
Braclaw
Kalusz
Stanislavov
Buczacz
K. Podolski
Columea
Zaleszczy
Elizabethgrad
2D.I.+1B.Cv.
Vapniarka
Mohilew
Bug
Munkacevo
Lipcani
BALTA
Nistru
Dorohoi
Radauti
Sighet
Botusani
Balti
Orhei
Nikolajev
Khersor
Debretin
Falticeni
Erumas
Rasdelnaia
Neamt
Pascani
IAŞI
Chisinau
Oradia M.
Piatra
Roman
Husi
Bender
Crisul Negru
Cluj
Vaslui
Leova
Odessa
T. Mures
Bacau
Crisul Alb
Tg. Ocna
Celatea Alba
Barlad
Arad
Alba Iulia
Muresul
Sibiu
Galati
Ismail
Brasov
Tulcea
Ploesti
Buzau
Olt
BUCUREŞTI
Craiova

STUDIUL Nr. 6.
II.- DESVOLTAREA OPERAȚIUNILOR ÎN SECTORUL SUD AL BASARABIEI
IPOTEZELE 1 și 2.
Dvinsk
Vitebsk
Duna
Z.30.
30D.I.
4DC.
KOVNO
Vilno
Wilei Ka.
Z.28
10D.I
2.DC
Av
MINSK
Mohilev
Nipru
Grodno
Niemen
Bobruisk
Baranowitze
Bialystok
Z28
12D.I
2.D.C.
Av.
Pripet
Pinsk
Brest Litovsk
Owrutsch
Kowel
Styr
Lublin
Kiev
Lutzk
Rowno
Dubno
Ostrogo
Shebetowka
Z.25
6 D.I.
1 DC
Berdtchev
Brody
Z.20
7DJ
2DC
Jaroslav
Lwowo
Z.20
10D.I
3D.C.
Przemysło
Tarnopol
Skalat
Prosczurow
Z.45
10DJ
7DC.
Vinnitza
Stryj
Halicz
Husiatyn
Baro
Zmerinka
Braclaw
Kalusz
Stanislavow
Buczacz
K.Podolski
Zelesczyki
Vapniarka
Elizabethgrad
Mohilew
Bug
Munkacevo
Sorocca
Nistru
BALTA
Z.25.
21D.I.
Sighet.
Rădăuți
Z.20
10D.I.
1 D.C.
Av.
Falticeni
Tg.Frumos
Tutora
Balti
Rezina
Ocnei
Nikolaiev
Kherson
Z.60
30D.I.
1 DC
Rasdelnaia
Debrecin
Oradia M.
Neamț
Pascani
IAȘI
Chisinau
Bender
Roman
Husi
Piatra
Vaslui
Leova
Odessa
Cluj
Crisul Negru
Crisul Alb
T.Mureș
Bacau
Tg.Ocna
Barlad
Cetatea Alba
Alba Iulia
Sibiu
Galati
Ismail
Brașov
Tulcea
Ploești
Buzau
BUCUREȘTI
Craiova

STUDIUL Nr. 7.
Dvinsk
Vitebsk
Duna
KOVNO
Vilno
Z.20: 7D.I. 1-2D.C.
Z.20 23D.I. 4D.C.
Gr. Demonstrativ.
Minsk
Mohilev
Niprul
Z.30 5D.I.
Nemen
Z.22 25.D.I. 4.D.C.
Białystok
Pripet
Pinsk
Z.30:5D.I.
Brest Litovsk
Z.20:4D.I.
Rez. Gener.
Warszawa
Lublin
Kowel
Styr
Owrutsch
Horosten
Z.70. 15 D.I.
Kiev
Lutzk
Rovno
Dubno
Ostrog
Jitomiro
Schepetowka
Berditchev
Brody
Jaroslav
Lwów
Z.20. 7D.I. 1-2D.C.
Z.20. 10D.I. 4D.C.
Gr. Principal.
Przemysl
Tarnopol
Skalat
Vinnitza
Z40 18D.I. 7D.C.
Stryj
Halicz
Kalusz
Stanislawow
Zaleszczy
K.Podolski
Elizabethgrad
Vapniarka
Bug
Munkacevo
Nistru
BALTA
Gr. Secundar
Z.40: 11D.I.
Sighet
Z.30 12D.J. 1-2D.C.
Nikolaiev
Z.20:6D.I.
Khersor
Debrecin
Oradia M.
Cluj
Piatra
5D.I.
Chișinau
Odessa
Crișul negru
Crișul Alb
T.Mureș
Z.20:4D.J.
Arad
Alba Iulia
Mureșul
Z.30 4D.J.
Z.30:5D.J.
Sibiu
Galați
Ismail
Brașov
Tulcea
Ploești
Buzau
Oltul
BUCUREȘTI
Craiova

PREOCUPĂRI ALE FACTORILOR MILITARI DE DECIZIE PE LINIA ÎNZESTRĂRII CU TANCURI A ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA 1919 – 1944

Florica DOBRE
Dr. Dumitru DOBRE

Necesitatea înzestrării armatei române cu tancuri

Considerându-se angajaţi în procesul de reorganizare şi de aşezare a instituţiei ostăşeşti pe baze noi, în raport cu învăţămintele desprinse din primul război mondial şi dezvoltarea tehnicii de luptă, gânditorii şi teoreticienii militari români din perioada interbelică au luat în dezbatere atât structura de ansamblu şi misiunile categoriilor de forţe armate şi ale genurilor de arme tradiţionale, cât şi rolul şi locul în cadrul acestora a armelor noi, apărute în timpul primei conflagraţii mondiale a secolului al XX-lea. O caracteristică generală a ideilor şi conceptelor doctrinare, privitoare la structura, pe genuri de arme, a armatei române, după desăvârşirea statului unitar, la rolul şi misiunile acestora în luptă, constă în realismul abordărilor teoretice în funcţie de nevoile şi posibilităţile de apărare ale statului naţional unitar odată desăvârşit.

Numeroşi gânditori şi teoreticieni militari români au subliniat rolul important al carelor de luptă, ca cea mai recentă apariţie în panoplia mijloacelor de luptă moderne, şi ale căror posibilităţi de manevră, foc şi mişcare, fuseseră dovedite din plin pe câmpurile de luptă ale războiului mondial recent încheiat.

Deşi aflaţi în marea lor majoritate sub influenţa gândirii şi doctrinei militare franceze, privind organizarea, rolul şi întrebuinţarea carelor de luptă, specialiştii români au inserat în lucrările lor şi idei profund originale , care au avut la bază o analiză atentă a caracteristicilor teatrelor noastre de acţiuni militare, definirea caracterului viitorului război purtat de România, slaba dezvoltare economică a ţării, bugetele militare insuficiente, posibilităţile reduse ale industriei româneşti de producere a armamentului de o înaltă tehnicitate şi multe alte asemenea aspecte specifice societăţii româneşti interbelice.

De la început trebuie subliniat că, încă în primii ani postbelici, carul de luptă era considerat şi la noi ca o „maşină care realizează protecţia, mişcarea şi puterea de a lovi a inamicului, iar cum mişcarea este un factor esenţial al succesului în război, mobilitatea lui ne va permite să-l întrebuinţăm în masă, prin surprindere şi în siguranţă[1]. Astfel, unul dintre primii teoreticieni militari care se apleacă asupra acestei chestiuni, maiorul Ion Constantin, aprecia că „mobilitatea tancurilor şi puterea de a pătrunde prin forţă cele mai solide organizări defensive, uşurează considerabil manevra de învăluire. De asemenea, graţie tancurilor „fronturile se pot întinde foarte mult", iar „tancul armonizează focul şi mişcarea, pentru că permite soldatului să se mişte în siguranţa pe care i-o dă blindajul şi continuitatea propriului său foc"[2].

Idei valoroase, pentru perioada în care au fost exprimate, întâlnim şi în lucrările locotenent-colonelului Ion Raşcu, care considera carele de luptă drept un adevărat câştig şi, de aceea, socoate autorul, ele „trebuie să fie întrebuinţate în luptă ca factor de surpriză, cu misiunea de a deschide drumul infanteriei, fără distrugeri prealabile de artilerie"[3], pentru ca, în finalul studiului, să se conchidă: „Caracteristicile acestor aparate , întrebuinţate după anumite reguli şi principii, le fac aproape irezistibile"[4].

Pe baza învăţămintelor desprinse din conferinţa marelui teoretician militar englez, colonelul I.F.C. Fuller, pe tema „Mecanificarea armatelor moderne", specialiştii români apreciau că şi la noi, în ceea ce priveşte mecanizarea, problema s-a pus din punct de vedere strategic şi tactic. Strategic a fost rezolvată prin căi ferate, tractoare, camioane şi automobile. Tactic a fost rezolvată prin carul de luptă. Dacă acesta din urmă nu exista războiul trecut avea desigur alt curs, iar azi, o putere armată organizată nici nu s-ar mai putea gândi să ducă un nou război ca cel din 1914 - 1918[5]. Ei considerau că, în armata română, „posibilităţile întrebuinţării carelor de luptă sunt mari şi, poate multe dintre ele, încă neîntrevăzute[6].

Un alt specialist de marcă din perioada interbelică, maiorul Radu Dinulescu, făcea constatări şi previziuni interesante privind rolul carelor de luptă, intuind deja posibilităţile acestor teribile mijloace de luptă menite, potrivit ideilor exprimate de el, „numai de a îndeplini misiuni proprii, bine definite, aproape

[1] Maior Ion Constantin, Influenţa tancurilor asupra operaţiunilor militare, în „România militară", nr. 7–8, anul 1922, pp. 499 – 500.
[2] Ibidem, pp. 501 – 502.
[3] Locotenent – colonel Ion I. Raşcu, Carele de luptă . Evoluţiunea şi modul lor de întrebuinţare, Bucureşti, 1923, p. 167.
[4] Ibidem.
[5] „Memorialul Geniului" , nr. 7 -8, anul 1925, pp. 89-90.
[6] Ibidem, pp. 91 – 92.

independente de celelalte arme”[7]. Autorul aprecia că, într-o serie de state, „dorința de motorizare generală a armatelor, izvorâtă din necesitatea de a micşora la minimum sforțările şi pierderile de oameni, ne va duce probabil, dacă nu la înlocuirea actualei cavalerii şi infanterii, cel puțin la transformarea lor radicală”[8].

Rolul carelor de luptă, doar de însoțire a infanteriei, era deja considerat desuet. Odată cu apariția unor aparate perfecționate, cu viteze şi blindaje sporite şi cu o rază de acțiune de circa 300Km., „acțiunea din ce în ce mai intensă a carelor de luptă – sublinia maiorul Radu Dinulescu – va fi în măsură să dea luptelor un tempo mai accelerat şi, fără îndoială, că acest nou mijloc de luptă, prin posibilitatea de a pătrunde repede şi adânc în dispozitivul inamic, va face aproape imposibil, în viitor, repetarea formei războiului de stabilizare”[9]. Autorul îşi exprimă cu claritate şi gândire vizionară, părerile despre viitorul noii arme. Pornind de la realizările obținute în domeniu – cunoscute de altfel şi la noi – de țări ca Franța, Anglia, S.U.A., Italia şi chiar Uniunea Sovietică, acelaşi autor conchidea că, „pe măsură ce statele îşi vor putea procura care de luptă în număr mare şi concomitent cu motorizarea generală a vieții economice, aspectul armatelor se va schimba şi mai mult. Atunci se vor putea constitui mari unități motorizate, care îşi vor transporta grosul infanteriei şi artileriei în autocamioane cu şenile şi îşi vor acoperi marşul prin detaşamente de care uşoare şi grele, în legătură strânsă cu aviația”[10].

Aşadar, majoritatea teoreticienilor militari români au înțeles şi susținut că o armată modernă – aşa cum se tindea să devină şi armata română -, era de neconceput fără a lua în calculul posibilitățile de introducere în organică a noilor genuri de armă, cu un pronunțat profil tehnic, creație a ultimilor ani de război şi, mai ales, a perioadei interbelice. Din păcate, de la exprimarea în plan teoretic a unor idei valoroase privind necesitatea dezvoltării armei tancuri şi până la transpunerea lor în practică, erau obstacole aproape insurmontabile. Acestea trebuie căutate în situația concretă economică, politică şi socială în care se află țara imediat după încheierea războiului mondial, la care s-a adăugat obtuzitatea unora dintre guvernanții vremii, factori de decizie din armata română şi, nu de puține ori, cadre militare cu vederi înguste, retrograde, oponenți înverşunați la tot ce era nou, valoros, în planul concepțiilor privind purtarea viitorului război.

A trebuit să treacă mai bine de un deceniu pentru a apare o rază de speranță pentru toți cei care doreau reorganizarea armatei române pe baze noi. Aceasta s-a întâmplat la 1 decembrie 1933, odată cu numirea generalului Ion Antonescu în funcția de subşef al Marelui Stat Major cu însărcinarea de a îndeplini şi funcția de şef al acestui organism militar. Neobosit şi adânc cunoscător al problemelor cu care se confrunta armata, el a trecut imediat la elaborarea unui vast proiect de reorganizare, menit să ducă la reclădirea din temelii a instituției ostăşeşti. Om al realității, cu spirit pozitiv şi intuiție sigură, generalul Antonescu a pus, cu toată energia, problema înzestrării armatei şi pregătirii ei tehnice de război, ca unul dintre puținii militari ai țării, ce-şi dădea seama că situația din Europa mergea cu paşi repezi spre o radicală transformare[11]. Şi, într-adevăr, într-un studiu întocmit la sfârşitul anului 1933, din ordinul său, Marele Stat Major definea situația internațională şi implicațiile ce decurgeau din aceasta, pentru statul român, în următorii termeni: „Din punct de vedere al politicii externe ne putem considera într-un lung armistițiu armat. Suprapus peste un tot atât de lung război politico-juridic. Într-adevăr, nemulțumiții păcii de la Trianon par a fi în ajunul unei mari ofensive, pentru care strâng materiale şi pregătesc opinia publică. În acelaşi timp, se încearcă prin toate mijloacele, sabotarea juridică a întocmirii politicii europene, rezultată din marele război”[12].

În timpul scurt pe care generalul Ion Antonescu l-a avut la dispoziție, la şefia Marelui Stat Major, s-au abordat şi s-au concretizat în directive, ordine, instrucțiuni, planuri şi studii, probleme de maximă importanță pentru armată şi țară, cum au fost reorganizarea Marelui Stat Major şi stabilirea planului de ansamblu pentru reorganizarea şi dotarea armatei, cu precizări de amănunt pentru: organizarea armelor şi a marilor unități; dotarea cu materiale de tot felul a fiecărui gen de armă; caracteristicile fiecărui material cu care urma să fie dotată armata; ordinea de urgență în care să se facă dotarea, în raport cu posibilitățile financiare ale țării. Fiecare problemă în parte a făcut obiectul unor rapoarte înaintate Consiliului Superior al Apărării Țării, parte din ele concretizate apoi în elaborarea primului plan de înzestrare a armatei din perioada interbelică şi eşalonat pe zece ani.

La 20 aprilie 1934 Ion Antonescu semna raportul ce însoțea „Instrucțiunile pentru motorizarea armatei”, document de o excepțională valoare pentru cunoaşterea preocupărilor factorilor militari de decizie din România, de creare a unor noi unități şi mari unități de care de luptă în armata română şi înzestrarea lor cu tehnică de luptă modernă, potrivit progreselor realizate în domeniu de țări cu tradiție din Europa.

Încă din preambulul sus menționatelor instrucțiuni se preciza că statele din Occident: Franța, Anglia, Italia şi, nu în ultimul rând Uniunea Sovietică, au început să motorizeze o bună parte din mijloacele de luptă,

[7] Maior Radu Dinulescu, Armata modernă, Craiova, 1930, p 35.
[8] Ibidem.
[9] Ibidem, p.36.
[10] Ibidem, pp. 37 -38.
[11] Gheorghe Buzatu, Mareşalul Antonescu în fața istoriei, Iaşi, 1990, p. 48.
[12] Arhivele M.Ap.N., fond 948, dosar nr.438, f. 484.

realizând chiar mari unități de acest gen. Exista astfel temerea că, în special Uniunea Sovietică şi chiar Ungaria, ale căror preocupări pentru înzestrarea cu blindate erau cunoscute, ar putea, într-un eventual conflict, să folosească contra noastră asemenea mijloace, cărora, în situația în care ne găseam, din punct de vedere al înzestrării cu mijloace de luptă motorizate, nu le puteam face față.

Încercând să acopere, în complexitatea sa, problema modernizării şi mecanizării armatei, „Instrucțiunile pentru motorizarea armatei", cuprindeau trei părți distincte şi anume: 1.Mijloacele de luptă care ne trebuie şi posibilitățile de a le procura; 2. Organizarea mijloacelor de transport rapide şi întrebuințarea lor; 3. Ordinea de urgență operativă şi tactică în care se va face dotarea cu mijloace rapide de transport[13].

Din studiile şi analizele care s-au făcut, ținând seama şi de învățămintele rezultate din desfăşurarea primului război mondial, s-a ajuns, şi la noi, la concluzia că „posibilitățile actuale ale armelor nu satisfac nevoile operative, prin împiedicarea realizării surprinderii (pregătirea de artilerie, trecerea cursurilor de apă, etc.) şi prin îngreuierea operațiilor preliminare bătăliei (însoțirea infanteriei, acțiunea avangărzilor, acțiunea artileriei grele etc.)"[14]. Greutățile au fost resimțite încă în timpul primului război mondial, dar, din motive de ordin tehnic, nu s-au putut îndeplini deziderateleoperațiilor moderne decât într-o foarte mică măsură, prin utilizarea transporturilor auto şi apariția carului de luptă.

O schiță sumară a viitorului război era, de acum, şi în concepția gânditorilor şi teoreticienilor militari români, de neconceput fără a lua în calcul rolul aviației, gazelor de luptă şi al motorizării. Aceasta din urmă era considerată ca impunându-se de la sine şi, „cu voia sau fără voia unora (aluzie la oponenții introducerii genurilor de armă noi, moderne, în structurile armatei române n.a.), a ajuns arma de primă importanță a războiului modern"[15].

La întrebarea privind compatibilitatea între caracteristicile teatrelor noastre de acțiuni militare(denumite în epocă teatre de operațiuni – n.a.) şi motorizare s-a răspuns afirmativ, prin demonstrarea posibilităților de care dispuneau noile mijloace de luptă, cunoscute ca „vehicule pentru orice teren, capabile de a mări posibilitatea de realizare a masei şi vitezei față de fronturi şi efective mari"[16].

Ținând seama de experiențele dobândite în alte țări cu tradiție în domeniul motorizării, specialiştii români nu au procedat însă la copierea identică a exemplelor oferite. Ei au considerat, pe bună dreptate, că ceea ce caracterizează motorizarea armatei noastre este „modul de aplicare a ei, față de doctrina şi posibilitățile noastre"[17].

În ceea ce priveşte modalitățile de realizare a acțiunii de motorizare la noi, au existat trei concepții şi anume:1.Reorganizarea integrală a armatei de uscat şi transformarea unităților ei în unități complet motorizate; 2.Reorganizarea armatei prin crearea de unități motorizate în cadrul marilor unități şi punerea bazelor unor mari unități mecanizate (divizii) în scop ofensiv; 3. Reorganizarea armatei, prin crearea de unități motorizate (mecanizate), fără însă a renunța la principiile tactice, în vigoare la data elaborării instrucțiunilor.

Varianta cea mai potrivită a fost, în cele din urmă, considerată cea de-a treia, motivându-se că „atât timp cât există glonțul, există şi necesitatea organizării la teren şi implicit a stăpânirii terenului. Deci, menținerea infanteriei ca armă de bază şi organizarea celorlalte structuri ale armatei în jurul ei. Nu avem posibilități tehnice pentru o dotare cu material de motorizare. Cum este ştiut, materialul de motorizare evoluează foarte repede şi ne-am găsi în continuu în urmă, demodați, incompleți şi inferiori. Crearea de mari unități motorizate (divizii), preconizate de francezi, în scop ofensiv, sunt întruchipări teoretice. Organizarea lor ar putea să dea rezultate foarte frumoase; dar cum în mod practic nu s-a înfăptuit nimic şi nu avem învățăminte în această direcție, putem aştepta realizarea lor la armatele europene, căci introducerea lor ulterioară nu influențează cu nimic principiul admis în organizarea noastră"[18].

Față de realizările noastre în domeniul organizării unităților de care de luptă (doar un singur regiment) şi în condițiile în care industria românească, chiar în anul 1934, era în imposibilitatea de a produce asemenea mijloace de luptă moderne, la care se adaugă resursele financiare ale țării, mai mult decât descurajante, asemenea concepții şi aprecieri ni se par pertinente.

La baza acțiunii de motorizare a armatei române, conform instrucțiunilor din 1934, au fost puse următoarele principii: „a.) Folosirea motorizării pentru a mări mobilitatea şi acțiunea marilor unități, prin respectarea principiului: infanteria cucereşte şi stăpâneşte terenul, celelalte arme conlucrează cu ea la victoria

[13] Arhivele M.Ap.N., fond M.St.M., Secția 4 dotare, dosar nr.145, ff. 11-12.
[14] Ibidem f. 20.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem, f.21.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem.

finală; b).Folosirea motorizării pentru a mări calitățile armelor în aplicarea principiilor tactice; c).Folosirea motorizării pentru a rezolva anumite greutăți ce rezultă din actuala organizare, pentru războiul modern”[19].

Potrivit aprecierii specialiştilor noştri, motorizarea era o necesitate obiectivă, ea presupunând mobilitate, putere de foc sporită şi invulnerabilitate.

În ceea ce priveşte motorizarea la nivel operativ- strategic s-a propus ca la eşalonul armată, între unitățile necesare a intra în organica corpurilor de armată şi a diviziilor, să fie prevăzute, printre altele, batalioanele de care de luptă. Pentru a uşura însă acțiunile corpului de armată şi a da posibilitatea armatei să dispună de aceste unități, după nevoile frontului, s-a considerat necesar ca batalioanele de care de luptă să fie grupate la armată, iar aceasta să repartizeze la fiecare corp de armată câte un batalion; dispunând, în plus, de o rezervă de 1-2 batalioane.

Având în vedere că una din problemele incomplet rezolvate în timpul şi după primul război mondial a fost aceea a sprijinului şi acțiunii de însoțire imediată a infanteriei, s-a luat în calcul posibilitatea şi stabilirea modalităților de introducere în organica diviziilor de infanterie a carului de luptă uşor „Carden Loyd”- considerat o noutate în domeniu şi având caracteristici tehnico-tactice deosebite: mare mobilitate (46km/oră pe şosea şi 15km/oră în teren obişnuit), dimensiuni reduse, posibilități mari de manevră în câmpul tactic şi o mare putere de foc (mitralieră de 12,7mm şi tun de 37mm).

Unități de asemenea care de luptă uşoare constituiau, în concepția teoreticienilor noştri, rezolvarea problemei în cauză, ele devenind mijlocul de sprijin al acțiunii diviziei „fie în cursul acțiunii ofensive sau defensive, prin intervenția direct în luptă, fie prin misiuni de legătură, în siguranță înainte sau pe aripi”[20].

Carele de luptă uşoare tip „Carden Loyd” au fost prevăzute a fi introduse şi în organica diviziilor de cavalerie, cu convingerea că ele pot asigura acestora un mijloc important pentru sporirea puterii de foc, precum şi pentru misiuni de recunoaştere şi siguranță. Din punct de vedere al organizării se propunea existența la divizia de cavalerie a unui escadron de3 care de luptă „Carden Loyd”[21].

În ceea ce priveşte motorizarea la nivel tactic, necesitatea introducerii carelor de luptă a fost argumentată prin „nevoia imperioasă pe care o cerea acțiunea de pregătire a atacului care, aşa cum a rezultat din experiența primului război mondial, întâmpina mari greutăți, compromițând surprinderea ofensivă”[22].

Carul de luptă constituia acum, şi în concepția teoreticienilor militari români, elementul de redresare a principiilor tactice, care se vedeau, la un moment dat, grav compromise. El era considerat un tăvălug răsturnător de obstacole şi o armă puternică de foc, mobilă şi invulnerabilă, capabilă de a sprijini acțiunea de infanterie”[23].

Din punct de vedere tehnic s-a făcut constatarea, reală de altfel, că în domeniul carelor de luptă s-au înregistrat progrese însemnate. Au prins contur tot mai clar, în multe țări, idei privind crearea unor mari unități complet motorizate şi, urmărind de fapt, înlocuirea infanteriei şi artileriei cu mijloace tehnice motorizate. Pe de altă parte, se exprima părerea că, având în vedere caracteristicile tehnico-tactice ale noilor care de luptă moderne, regulamentele noastre nu mai corespundeau momentului 1934.

În ceea ce priveşte doctrinele de întrebuințare a carelor de luptă teoreticienii militari români, autori ai studiului ce a stat la baza „Instrucțiunilor privind motorizarea armatei române”, au avut drept model pe cele elaborate şi adoptate în armatele engleză şi franceză.

Fără a intra în detalii privind conținutul acestor doctrine ne vom opri asupra considerentelor avute în vedere de către specialiştii noştri. Ei au socotit că trebuie să ne inspirăm din doctrina engleză, ca fiind cea mai modernă, dar şi mai apropiată de realitățile şi posibilitățile țării noastre. Motivele invocate au fost următoarele: „ este doctrina războiului modern; nu suntem legați de industria proprie; carele de luptă engleze sunt cele mai bune astăzi; are la bază răsturnarea completă a principiilor tactice de întrebuințare a carelor de luptă, rezultate din primul război mondial, excluzând rolul acestora doar de auxiliar al infanteriei şi conferindu-i un rol bine determinat în acțiunea armelor întrunite”[24].

Potrivit organizării date unităților de care de luptă de către englezi, şi la noi s-a acreditat ideea conform căreia acestea vor constitui o armă independentă de infanterie.

Astfel, prin noua organizare ce se preconiza pentru infanterie, s-a prevăzut ca, în organica diviziilor, să intre câte o companie de care de luptă uşoare „Carden Loyd”, care „prin marea lor mobilitate şi putere de foc sporită, ar putea suplini chiar carele de luptă mijlocii sau grele în sprijinul infanteriei, prin acțiuni de siguranță, legătură, recunoaştere sau rezervă de foc”. O asemenea companie de care uşoare era prevăzută a fi organizată pe 3 plutoane care de luptă pentru însoțirea infanteriei şi un pluton care de luptă antitanc.

[19] Ibidem, f.22.
[20] Ibidem, f. 23.
[21] Ibidem, ff .24.
[22] Ibidem.
[23] Ibidem, ff. 44-45.
[24] Ibidem, ff. 44-45

Pentru executarea operațiilor de trecere a cursurilor de apă, în noile instrucțiuni s-a prevăzut ca, la eşalonul de Armată, să ia ființă o companie de care de luptă amfibii. Modelul ales a fost tot acela al carului „Carden Loyd", adaptat pentru trecerea oricărui curs de apă, indiferent de adâncime"[25].

În ceea ce priveşte ordinea de urgență şi realizarea în practică a acțiunii de motorizare, potrivit instrucțiunilor, s-a stabilit ca, atât din punct de vedere operativ-strategic cât şi tactic, alături de mijloacele necesare motorizării artileriei şi cavaleriei, carele de luptă (de tip „Carden Loyd) să fie procurate în prima urgență[26].

Referindu-se la carele de luptă aflate în dotarea armatei române în anul 1934, specialiştii noştri au evidențiat că acestea erau învechite şi nu mai puteau face față cerințelor războiului mondern. Era deci imperios necesar să acționeze pentru procurarea unor mijloace noi, performante, în acest sens luându-se în calcul mai multe posibilități cum ar fi: efectuarea unor comenzi în străinătate; prin mijloacele proprii; folosirea de mijloace improvizate. Astfel, se estima că, în străinătate , puteau fi făcute comenzi pentru achiziționarea carelor de luptă la firme din Franța (carul de luptă Renault), în Cehoslovacia (carele de luptă Skoda şi C.K.D.) şi în Polonia (carele Carden Loyd şi Renault modificat). În ceea ce priveşte posibilitățile industriei naționale se considera că, la Reşița, existau premise pentru construirea carului de infanterie Carden Loyd şi, la nevoie, chiar a carelor de luptă uşoare şi mijlocii. Ca mijloace improvizate se preconiza aducerea unor îmbunătățiri tehnico-tactice carelor de luptă vechi, aflate în dotarea armatei române încă din anul 1919[27].

O variantă acceptată a reprezentat-o şi problema convenită la Conferința Micii Înțelegeri şi a Înțelegerii Balcanice, care a avut loc în noiembrie 1935 la Belgrad, potrivit căreia „Punctul capital în ajutorul reciproc militar (între țările membre ale celor două alianțe – n.a.) în materiale îl constituie dezvoltarea industriei de război proprii. Este necesar ca Cehoslovacia să ajute pe aliații săi să-şi dezvolte industriile de război respective"[28].

Pentru realizarea în practică a măsurilor de motorizare a armatei erau necesare fonduri însemnate care, potrivit aprecierilor Marelui Stat Major, se ridicau la circa 5-7 miliarde lei.

Având în vedere resursele financiare reduse ale țării se considera că, în asemenea condiții, abia dacă puteau fi acoperite 10% din nevoi. Soluțiile propuse aveau în vedere, printre altele, acordarea de credite de către Anglia şi Franța, în schimbul unor compensații în cereale şi cherestea, stabilirea de impozite speciale pe produsele petrolifere, automobile, cauciucuri etc.[29]. Cu toate acestea efortul financiar al țării ar fi fost împovărător, iar prin măsurile enumerate ar fi reuşit strângerea, într-o perioadă de 5 ani, a sumei de 750 milioane lei, din care se puteau procura jumătate din motomitralierele autoblindatele şi tractoarele de artilerie necesare şi un sfert din carele de luptă[30].

Prin tot ce şi-au propus, Instrucțiunile privind motorizarea armatei, întocmite de Marele Stat Major în scurtul răstimp cât la conducerea acestuia a fost generalul Ion Antonescu, îndreptățesc să se afirme că ele au reprezentat chintesența a tot ce era nou şi valoros în gândirea militară românească a deceniului patru al secolului XX.

Pentru prima dată, după 15 ani de predominanță a ideilor doctrinare franceze, s-a încercat o nouă abordare a concepțiilor privind modul cum trebuie gândită şi finalizată acțiunea de reorganizare a armatei române şi, în cadrul ei, a celei de motorizare, ca un corolar firesc a ceea ce se preconiza a fi „războiul de mâine".

Preocupările pentru modernizarea armatei române au fost influențate, în perioada 1935 – 1939, de cadrul politic şi evoluția situației internaționale, de mijloacele materiale şi financiare avute la dispoziție, dominantă fiind grija pentru adoptarea unor structuri adecvate, în măsură să facă organismul militar național apt pentru apărarea țării în caz de primejdie.

În anii 1935 – 1936 s-a declanşat o nouă etapă a procesului de reorganizare a armatei. S-a urmărit, cu precădere, constituirea unor mari unități speciale, destinate acoperirii frontierelor, care prin efective şi înzestrare să permită desfăşurarea unor lupte de întârziere, destul de eficiente pentru a asigura mobilizarea forțelor principale[31].Se preconiza, printre altele, desființarea unei divizii de cavalerie şi crearea a 3 brigăzi motorizate[32]. În anul 1937, la 29 iulie, propunerea de mai sus a fost amendată, fiind avansată o nouă organizare în care se prevedeau două brigăzi mixte motorizate. Această formulă, cu unele modificări, a fosat adoptată la 16 februarie 1938.

---

[25] Ibidem,f.53.
[26] Ibidem, f.56.
[27] Ibidem,f. 58.
[28] Ibidem, fond 948, dosar nr. 1453, ff. 316 -320.
[29] Ibidem, fond M.St.M., Secția 4 dotare, dosar nr. 145, f. 59.
[30] Ibidem,f. 60.
[31] Istoria militară a poporului român, vol.VI, Bucureşti,1989, p.204.
[32] Căpitan Ion Talpeş. Măsuri şi acțiuni diplomatice şi militare în vederea întăririi capacității de apărare a țării în fața creşterii pericolelor hitlerist şi revizionist (1934-1937), în FIMPR, vol. 8, Bucureşti, 1980, pp. 140-141.

Deşi s-a prevăzut, potrivit noilor structuri, înfiinţarea unor mari unităţi motomecanizate, în realitate realizările au fost mai puţin decât modeste. Astfel, abia în octombrie 1939 a fost creată Brigada I Motomecanizată – prima mare unitate de acest fel din armata română. Cu o lună în urmă luase fiinţă – prin transformarea Regimentului de tracţiune automobilă – Centrul de Instrucţie Motomecanizat[33].

În ceea ce priveşte carele de luptă, al doilea regiment a luat fiinţă abia la 1 noiembrie 1939[34].

Faţă de situaţia internaţională deosebit de gravă, creată ca urmare a escaladării conflictelor locale, a ameninţărilor tot mai evidente la adresa păcii şi securităţii europene, îngrijorările specialiştilor militari români au sporit. Ele erau alimentate în primul rând de faptul că, în ciuda accentuării tendinţelor revizioniste şi revanşarde, tot mai evidente în preocupările şi atitudinile vecinilor noştri, în special al Ungariei, Bulgariei şi Uniunii Sovietice, măsurile preconizate pentru înzestrarea armatei române cu armament şi tehnică de luptă modernă se derulau cu o încetineală care, în multe privinţe, friza inconştienţa. Toate acestea se petreceau în pofida atenţionărilor tot mai numeroase venite din partea unora din teoreticienii noştri de marcă. Astfel, locotenent- colonelul Radu Davidescu constata: „ Într-un război viitor adversarii noştri probabil ne vor ataca cu arme moderne şi nu le vom putea răspunde cu aceeaşi monedă, decât dacă ni le procurăm din vreme sau în timpul războiului dacă nu va fi prea târziu”[35].”Cu siguranţă – continuă el – vom avea de luptat cu armate moderne pe teatrele noastre de operaţiuni, fie la Vest , fie la Est. Pentru a le face faţă armata noastră să se prezinte aşa cum pretind cerinţele războiului de mâine”[36]. Printre aceste armamente moderne, la locul central el aşeza carele de luptă, care, în condiţiile creşterii continue şi rapide a înarmărilor, îi apăreau ca „o lege căreia o armată modernă nu ar putea să se sustragă”[37].

Pornind de la aceleaşi constatări, legate de dezvoltarea impresionantă pe care vecinii României au dat-o acţiunii de motomecanizare, căpitanul Mihai Mihăilescu aprecia că, şi în cazul nostru, ea este necesar să se realizeze deoarece „viitorul război va trebui să se caracterizeze prin operaţiuni extrem de repezi, al căror scop capital va fi să dea lovituri puternice, distrugătoare, decisive”[38].

Din păcate, ceea ce s-a realizat din punct de vedere conceptual şi al împlinirilor practice în domeniul motomecanizării armatei române în anii 1935-1937 s-a dovedit a fi insuficient. Mai mult, modul cum fusese gândită o asemenea acţiune – în special prin prisma caracteristicilor tehnico- tactice ale materialului necesar motorizării armatei noastre, comandat în străinătate – a fost considerat necorespunzător.

Potrivit datelor cuprinse într-un studiu întocmit de Marele Stat Major în anul 1938, motivele unei astfel de situaţii erau: „reţeaua de drumuri foarte săracă şi prost întreţinută; starea şoselelor; starea podurilor, care permit doar trecerea unor vehicule de până la 7 tone; caracteristicile tehnice ale materialelor necesare motorizării şi mecanizării comandate în Cehoslovacia şi Franţa (autocamioane de 11 tone, care de luptă uşoare de însoţire „R2” şi „R35”cu greutăţi de 10-12 tone), care nu corespund cu starea deplorabilă în care se află căile noastre de comunicaţii”[39]. Era desigur o mare decepţie să se constate abia acum – când pericolul declanşării războiului, chiar la graniţele noastre, devenise iminent -, o situaţie de-a dreptul alarmantă privind starea materialului necesar motorizării armatei române, achiziţionat cu mari eforturi financiare.

Ca urmare a sitauţaiei grele în care se afla ţara din punct de vedere economic şi financiar şi cu bugetele militare reduse, eventualele încercări de „ridicarea rezistenţei podurilor noastre la 12 tone – greutatea normală pentru care de luptă şi camioane – costă foarte mult şi, în astfel de condiţii, o cheltuială atât de mare, pentru trecerea unui material foarte greu, nu ar fi nici raţională nici posibilă”[40].

Studiul întocmit de Marele Stat Major a prevăzut şi unele măsuri pentru remedierea situaţiei create, propunând, printre altele: „procurarea unui material relativ uşor, de un tip comun la cât mai multe arme şi de un model perfecţionat; îmbunătăţirea comunicaţiilor; organizarea unei industrii automobile naţionale şi încurajarea automobilismului în general”[41]. Era prea târziu , iar evenimentele ce au urmat au făcut aproape imposibilă aplicarea lor.

Documentele de arhivă atestă şi un alt aspect, încă insuficient abordat, şi anume acela al lipsei consensului punctelor de vedere, susţinute de factori de decizie militară, atunci când s-au luat în discuţie probleme ce vizau modernizarea armatei române şi înzestrarea ei.

Analizând dezbaterile ce au avut loc în cadrul şedinţelor Consiliului Superior al Armatei, în întreaga perioadă interbelică, surprindem, aproape de fiecare dată, confruntarea de idei oarbă şi nefolositoare între adepţii liniei conservatoare, susţinători fervenţi ai menţinerii vechilor structuri organizatorice ale armatei şi

---

[33] Colonel dr. Gheorghe Tudor, Forţa de şoc, pp. 99-101.
[34] Ibidem, p. 104.
[35] Locotenent-colonel Radu Davidescu, Carele de luptă şi mecanizarea în armata modernă, Bucureşti, 1937, p. 164.
[36] Ibidem, p.165.
[37] Ibidem.
[38] Căpitan Mihăilescu Mihai, Întrebuinţarea unei mari unităţi motorizate într-o operaţiune de aripă, în România Militară” nr.6, anul 1938, p. 75.
[39] Arhivele M.Ap:N., fond Cabinetul ministrului, dosar nr.601,f. 557.
[40] Ibidem,f. 560.
[41] Ibidem,f. 561.

cei ai reformelor şi înnoirilor, reprezentaţi, din păcate, firav în Consiliu. Un exemplu în acest sens, pe care l-am considerat reprezentativ, având în vedere şi perioada la care face referire, este acela al şedinţei Consiliului Superior al Armatei din 30 septembrie 1938. Aici, deşi problema în discuţie era aceea a accelerării acţiunii de motorizare a armatei române, au fost şi voci care au susţinut cu tărie menţinerea vechilor structuri şi a genurilor de armă tradiţionale, aşa cum fuseseră ele organizate şi înzestrate într-o perioadă istorică de mult depăşită. „Este bine – arată în cadrul şedinţei generalul Atanasescu – ca astăzi să ne folosim de cal. Situaţia ţării nu va permite o motorizare decât în timp”[42].

Este greu de imaginat existenţa unei asemenea concepţii într-o perioadă în care progresele înregistrate pe linia motorizării armatelor ţărilor din vestul Europei, dar şi în cele ale vecinilor noştri, făcuseră paşi însemnaţi şi, mai ales, faptul că ea a fost exprimată într-un organism cu responsabilităţi majore pentru destinele armatei şi naţiunii române.

Declanşarea celui de-al doilea război mondial a produs un impact deosebit asupra României. Faptul că, în numai 373 de zile (1 septembrie 1939 -7septembrie 1940), o serie de ţări europene fuseseră ocupate de Germania, a ridicat noi şi îngrijorătoare probleme în faţa guvernului român, în eforturile sale diplomatice şi militare pentru apărarea integrităţii teritoriale a ţării.

La scurt timp după ce a preluat conducerea statului român (inclusiv a Ministerului Apărării Naţionale) generalul Ion Antonescu a dispus efectuarea unor transformări şi în structura de ansamblu a forţelor armate.

În conformitate cu cele prevăzute în Directivele generale din septembrie 1940, urma să se procedeze la reducerea numărului de unităţi din componenţa comandamentelor şi marilor unităţi, pentru ca acestea să devină uşoare şi suficient de mobile, iar în problema care ne interesează, la introducerea pe scară largă a mijloacelor mecanizate în dotarea armatei române.

Desfăşurarea confruntărilor militare în primul an de război a evidenţiat pregnant importanţa carelor de luptă şi aviaţiei la deznodământul acţiunilor de luptă. În studiile şi materialele specialiştilor militari români s-a reliefat faptul că întrebuinţarea masivă a carelor de luptă şi aviaţiei în război a determinat mărirea simţitoare a forţei de izbire a atacatorilor. Folosirea marilor unităţi de care de luptă a permis, totodată, întoarceri şi învăluiri adânci, trupele motomecanizate, sprijinite de aviaţie şi de unităţi aerotransportate, devansând adversarul în ocuparea aliniamentelor, disociind dispozitivul operativ şi zdrobind astfel, pe părţi, marile unităţi aflate în apărare[43].

Scoţând în evidenţă rolul jucat de marile unităţi de care de luptă în ofensivă, specialiştii militari români apreciau că: „Marile unităţi blindate s-au dovedit a fi un excelent mijloc pentru surprinderea asupra unei porţiuni slabe sau vulnerabile din frontul advers, comandamentul poate obţine cele mai frumoase rezultate”.În ceea ce priveşte surprinderea tactică ei consideră că aceasta este posibilă „prin întrebuinţarea marilor unităţi blindate, datorită atât mobilităţii carelor de luptă, cât şi capacităţii lor ofensive, care permite reducerea – în parte sau chiar în totalitate – a timpului necesar pregătirii atacului”[44].

Concluziile la care ajunseseră specialiştii militari români după numai un an de război, convergeau, ca de altfel şi în perioada imediat premergătoare conflictului, către urgentarea la maximum a acţiunii de dotare a armatei cu suficiente mijloace motomecanizate fără de care „în ceea ce priveşte operaţiunile terestre , o armată ar risca să încerce surprinderile cele mai dureroase, atât ca efect material, cât mai ales moral”[45].

Înzestrarea cu tancuri a armatei române în perioada 1919 – 1944, între deziderat şi realitate.

Faptul că la conturarea victoriei forţelor Antantei pe fronturile primului război mondial, carele de luptă, aceste maşini de luptă de temut, îşi aduseseră o contribuţie însemnată a făcut ca Ministerul de Război, preocupat de dotarea armatei române cu tot ce era nou, avansat în tehnica de luptă, să facă investigaţii pe pieţele armamentelor în vederea procurării modelelor de care de luptă competitive, solicitând pentru aceasta concursul ataşaţilor noştri militari în diferite ţări producătoare, reprezentanţilor români în comisiile de pe lângă marile uzine de armament şi, nu în ultimul rând, gânditorilor şi teoreticienilor militari, autori a unor lucrări de mare valoare privind caracteristicile teatrelor de acţiuni militare din ţară, necesitatea motorizării şi mecanizării armatei – adaptată nevoilor noastre operativ-strategice -, principiile întrebuinţării carelor de luptă, analiza posibilităţilor de producere în ţară a unei asemenea tehnici.

Încă din luna mai a anului 1919, Ministerul de Război, prin Marele Cartier General, a contactat, pe cale diplomatică, guvernul francez, solicitând livrarea a 225 care de luptă necesare armatei noastre pentru punerea bazelor unei şcoli în care ofiţerii şi trupa să deprindă utilizarea acestui nou mijloc de luptă.

Guvernul francez primind favorabil cererea românească, o comisie militară a fost trimisă în Franţa, la Centrul de instrucţie de la Ambronay, pentru recepţionarea maşinilor de luptă solicitate. De aici, colonelul

[42] Arhivele M.Ap.N., fond Cabinetul ministrului, dosar nr.642, f. 25.
[43] Arhivele M.Ap.N., fond 948, dosar nr.631, ff. 273-274.
[44] Căpitan Gheorghe Pătraşcu, Marile unităţi motorizate în ofensivă, în România Militară nr. 11-12 anul 1940.
[45] Colonel Gheorghe Ion,După un an de război european, în România Militară, nr.9-10, anul 1940, p.12.

Pascal Traian, preşedintele comisiei, a înaintat la 7 iunie 1919, un raport Ministerului de Război, conţinând şi propuneri de mare însemnătate pentru înţelegerea modului în care gânditorii militari români au conceput introducerea noii arme a carelor de luptă în organica armatei, astfel:

1. Să se limiteze comanda de care de luptă la un batalion de care de asalt uşoare tip „Renault" de 6.500kg., armate cu mitraliere „Hotckiss" şi cu tunuri de 37mm. Carul de asalt armat cu tunuri de 75 mm să fie comandat mai târziu.

2. Să nu se achiziţioneze care de asalt în numărul cerut de Marele Cartier General (225 care –n.a.) deoarece, la stadiul tehnic în care ne găsim, nu corespund nevoilor noastre operative din cauza slabei lor mobilităţi, neputând interveni în luptă decât atunci când atacul este pregătit din timp şi după ce au fost aduse şi masate în faţa obiectivului de atins. În stadiul actual nu se poate pretinde de la aceste care de asalt se execute operaţiuni tactice individuale, rapide şi oportune.

Tipurile actuale de care de asalt, chiar cele mai uşoare, sunt incapabile să facă mişcări mari şi să manevreze pe câmpul de luptă, din cauza încetinelii cu care se deplasează, a consumului mare de benzină şi apă şi a epuizării fizice a personalului , manevră care, dacă ar depăşi câteva ore, ar face unităţile de care incapabile de a continua lupta. Aceste unităţi nu pot acţiona decât odihnite, reaprovizionate, şi în strânsă legătură cu infanteria, la a cărei acţiune sunt direct subordonate. Este incontestabil că, nu peste mult timp, industria de război va produce care de asalt mai mobile, cu randament balistic mai puternic. În afara cazului în care ar interveni nevoi operative urgente, să se limiteze comanda de care de asalt la un batalion. Această forţă, după experienţa războiului, este suficientă să încadreze frontul de luptă al unei divizii.

3. Nu suntem de părere să se cumpere care de asalt grele (ex.: carul mijlociu „Schneider" de 12.500kg., armat cu un tun de 75 mm scurt şi două mitraliere). Deşi mai puternic armat decât carul uşor „Renault" el nu corespunde teatrelor noastre de operaţii fiind prea vizibil şi cu o mobilitate redusă.
Va rămâne o chestiune de viitor să ne completăm armamentul mecanic de 75mm, până la cele mari.

4. Materialul necesar bunei funcţionări a carelor de asalt trebuie să conţină, în afară de elementele cuprinse în tabelele franceze, şi o secţiune de împrospătare, depanaj, întreţinere şi transport, capabilă să pună în bună stare şi în imediata apropiere a câmpului de luptă, toate maşinile scoase din serviciu dintr-o cauză sau alta. Această secţiune va mai conţine, pe lângă atelier, un echipaj de 15 tractoare „Latil" şi 15 remorci speciale, capabile să încarce în cîteva minute subunităţile de luptă ale unei companii şi să le transporte în orice punct al câmpului de luptă.

Fără aceste dotări nu putem avea un serviciu regulat al carului de asalt, în special la noi, unde, mijloacele tehnice şi logistice sunt mai slabe ca în Franţa.

Faţă de organizarea pe care însăşi armata franceză a dat-o unităţilor sale operative de care de asalt, nu trebuie să se facă nici o reducere nici pentru armata română. Pentru aceasta trebuie procurate:

- 72 care uşoare.....4.300.200 franci francezi
- 3 loturi piese de schimb.....177.827 franci francezi

TOTAL.....4.478.027 franci francezi

5. Să se ceară muniţii pentru 15 zile de luptă, adică: 80.000 obuze de oţel cu explozibil pentru tunul de 37mm; 3.000 de mitralii de 37mm şi 15.000 cartuşe de mitralieră cu benzile respective"[46].

Propunerile înaintate de colonelul Pascal Traian au fost acceptate şi cererea românească s-a limitat la un batalion de care de luptă, însumând 72 maşini. Alegerea s-a oprit asupra carului de luptă uşor „Renault", model 1917, ce se dovedise superior tuturor celorlalte tipuri încercate până atunci pe câmpul de luptă.

În raportul comisiei române pentru recepţia carelor de asalt, adresat Ministerului de Război – Secretariatului General, la 2 iulie 1919, se menţiona: „Prin nota nr.2659 a Statului Major francez s-a aprobat integral comanda batalionului de care de asalt. Ministerul de Război (francez-n.a), prin Instrucţiunile nr.1052 a dat ordin direcţiilor respective pentru adunarea întregului material la Centrul Ambronay (linia Lyon –Modana), unde va avea loc recepţia şi de unde se vor efectua transporturile în măsura mijloacelor ce se vor pune la dispoziţie"[47].

La 16 iulie 1919 Comisia română pentru recepţia carelor de asalt comunica Ministerului de Război recepţionarea a : „72 care de asalt tip „Renault", din care 45 cu tunuri de 37mm şi 27 cu mitraliere; 3 loturi 02(unelte pentru cele 3 companii).

Nu s-a prezentat pentru a fi recepţionate cele 3 care TFF(telegrafie fără fir –n.a) deoarece materialul nu era încă pus la punct pentru a corespunde cerinţelor. Carele dispun de toate mijloacele terestre de legătură, fiind foarte bine dotate. Aceste care de luptă au fost fabricate la uzinele Berliet din Lyon, de la care comisia română le-a recepţionat. În acelaşi timp, comisia a mai recepţionat: 32 remorci, fabricate la uzinele Villefranche; 7 camioane uşoare Fiat; o bucătărie rulantă. În total, materialul destinat unităţilor de care uşoare de asalt din România cuprinde: 72 care uşoare de asalt „Renault"; 25 camioane; 15 tractoare „Latil"; 2

[46] Arhivele M.Ap:N., Fond Direcţia 3 Artilerie, dosar nr.404, ff. 117-121.
[47] Arhivele M.Ap:N, fond 950, dosar nr. 950, ff.36-39.

tractoare „Baby –Holt”; 7 camioane „Fiat”; 54 remorci; 12 automobile; 7 motociclete; materiale şi piese de schimb pentru cele 3 companii; material telefonic; material sanitar şi 500 de echipamente complete”[48].

La 25 iulie 1919, Ministerul de Război comunica Direcției 3 Artilerie, că „Batalionul de care de asalt comandat în Franța este pe punctul de a sosi. Materialul va fi luat în primire şi recepționat de către Direcția Armament prin Arsenalul Armatei şi apoi predat Comandamentului şcolii carelor de asalt”[49].

Odată puse bazele şcolii carelor de asalt la Giurgiu se puteau aştepta în linişte maşinile de luptă solicitate: o parte venind din Franța, alta dinspre Armata de Dunăre. „În linişte” era mai degrabă o formulă de exprimare decât o stare de fapt. Mai întâi pentru că nu toate autoritățile militare franceze păreau să fie în temă cu transferul de material de luptă către armata română, şi apoi pentru că trebuiau evitate oarecare „susceptibilități diplomatice” legate de livrarea materialului de război României.

Din raportul nr. 356 din 17 septembrie 1919, întocmit de comandantul şcolii carelor de asalt, locotenent-colonelul Pandele Predescu, şi înaintat Ministerului de Război, desprindem următoarele: „Duminică 14 septembrie, a sosit la Giurgiu maiorul Goubernard, comandantul Batalionului carelor de asalt franceze din Orient. Domnia sa mi-a arătat ordinul domnului general De Lobot de la Kikinda Mare, prin care îi ordona ca să studieze şi să înființeze un centru de instrucție pentru armata sârbă cu materialul companiilor 301 şi 303 de la Neuschatz.

Maiorul Goubernard a refuzat executarea ordinului, pe baza comunicării ce primise de la Comandamentul armatei de Orient la 27 august, din care reiese că materialul unei companii şi Secția Reparații şi Depanaj (S.R.D.) sunt destinate armatei române. Ca urmare a acestui refuz, a plecat de la Kikinda la Giurgiu.

În urma discuțiilor avute, am rugat pe maiorul Goubernard să facă demersurile necesare pe lângă domnul general Petin, pentru ca ambele companii şi SRD să fie transportate la Giurgiu, în vederea reparațiunilor şi pregătirii materialului pentru predare.

După lungi discuțiuni, domnul general Petin a admis acest punct de vedere, numai însă în ce priveşte Compania 301 şi SRD ,rămânând ca şi Compania 303 să fie transportată, ceva mai târziu, la Sofia.

Pentru a satisface însă şi susceptibilitățile diplomatice, care pentru un moment interzic orice livrare de material de război României, domnul general Petin a ordonat maiorului Goubernard să comunice la Kikida, că acest transport se va face la Constanța spre a fi îmbarcat pentru Constantinopol.

În acest mod vom avea, în cel mult 10-15 zile, Companiile 301 (Neuschatz), 302 (Giurgiu) şi SRD, adunate la Giurgiu, putând începe preparațiunile necesare în vederea predării”.

Specialiştii români în domeniu, inclusiv în cadrul Batalionului carelor de asalt, s-au dovedit a fi intens preocupți de cunoaşterea noutăților pe plan internațional în ceea ce priveşte organizarea, precum şi performanțele tehnico-tactice atinse în unele țări de carele de luptă. Astfel, într-un studiu întocmit de Inspectoratul General Tehnic al Infanteriei, la sfârşitul anului 1920, se menționa, printre altele, că: „Din informațiile primite de la Centrul de Instrucție din Versailles, problema artileriei de asalt (ultima denumire dată carelor de luptă în Franța –n.a) s-a soluționat prin constituirea a trei brigăzi artilerie de asalt a 3 regimente fiecare, având două batalioane de care uşoare „Renault” şi un grup de care grele de 65 tone. Carele mijlocii de tip „Schneider” şi „Saint-Chamond” (12-30 tone) au fost scoase din serviciu. Carele „Renault” au rămas în serviciu, ele fiind cele mai perfecționate care uşoare, realizate până la această dată”[51].

În perioada respectivă, în Franța, se făceau studii care vizau: mărirea vitezei carului şi obținerea unei duble aderențe la sol (prin roți şi lanț); mărirea randamentului balistic, prin dezvoltarea capacității interioare a turelei şi introducerea a două mitraliere, sau a unui tun şi a unei mitraliere; organizarea tehnică mai bună, care să asigure carului o funcționare sigură în condițiunile cele mai grele, prin adaptarea a două motoare; o organizare interioară care să asigure echipajului un serviciu mai uşor, comandantul echipajului urmând să păstreze legătura şi să observe obiectivele , iar servantul să fie numai trăgător[52].

În aceste condiții părerea specialiştilor noştri era că, în ceea ce priveşte dotarea armatei române cu care de asalt noi, „trebuie să mai aşteptăm, până când tehnica în acest domeniu îşi va fi spus ultimul cuvânt”[53].

Pentru completarea batalionului carelor de asalt se propunea să se ia, de la Divizionul de apărare antiaeriană şi de la alte unități, tot materialul blindat, care nu era organizat pentru lupta antiaeriană şi „să se pună bazele unui regiment blindat cu următoarea organizare: Batalionul de care de asalt uşoare „Renault”; grupul de automobile; trenuri blindate şi motomitraliere”[54].

---

[48] Ibidem.
[49] Ibidem,f.23.
[51] Arhivele M.Ap.N., fond 950, dosar nr.7, ff. 265-266.
[52] Arhivele M.Ap.N, fond Inspectoratul General Tehnic al Infanteriei, dosar nr.168, f.37.

[53] Ibidem, f.379.
[54] Ibidem, f. 380.

Solicitarea îndelungată a tehnicii de luptă a pus în faţa conducerii Regimentului carelor de luptă şi îndeosebi a serviciului tehnic al acestuia, o problemă deosebit de grea pentru acea perioadaă –repararea carelor de luptă. Referitor la această problemă, la data de 8 iulie 1924, colonelul Oprescu, ataşatul militar al României în Franţa, comunică următoarele: „Armata franceză are în dotare tancuri „Renault", model 1917, dar, de circa un an şi jumătate uzinele Citroen au realizat şenila Kegresse, cu ajutorul căreia se obţine o viteză a tancului de 14 kilometri pe oră[55].

Cunoscând dorinţa specialiştilor şi a factorilor de decizie militară din ţară de a spori numărul unităţilor de tancuri, implicit a celui al maşinilor blindate, precum şi necesitatea reparării celor existente, ataşatul militar român transmitea:"Ministerul de Război francez poate da aprobare pentru exportul de tancuri „Renault", fără şenila Kegresse, pentru organizarea a şapte batalioane.

Preţurile sunt aproximative. Astfel, preţul unui tanc este de 86.400 franci francezi. Pentru revizia unui tanc preţul este de 20.000 franci francezi, iar pentru adaptarea şenilei Kegresse 70.000 franci francezi.

Aşadar, preţul unui tanc s-ar ridica la suma de 176.400 franci francezi.

Preţul unui batalion cu 66 de tancuri revizuite, fără şenila Kegresse, plus trăsurile, este de aproximativ 8.500.000 franci francezi[56]".

Răspunzând acestor propuneri, Marele Stat Major, în funcţie şi de creditele acordate, estima că, „dintr-un credit de aproximativ 20 milioane lei, s-ar putea asigura repararea materialului existent în ţară, care ar costa 2 milioane lei, iar din restul de 18 milioane lei, s-ar putea procura, fie 10 care de luptă noi, model „Renault", cu şenila Kegresse, fie a se adapta la 20 care de asalt vechi, şenila Kegresse[57].

O comisie a Direcţiei superioare tehnice a examinat , la data de 5 august 1924, starea carelor de luptă din regimentul de la Târgovişte. S-a constatat că acestea se prezintă în condiţii destul de bune, numai o parte din ele fiind puţin uzate şi necesitând reparaţii de mică importanţă.

Deoarece pentru revizuirea materialului firma Renault a pretins sume prea mari, comisia a propus ca operaţiunea să se facă în atelierele regimentului, care „sunt complet utilate şi au o capacitate de revizie a 10 maşini pe timp de vară şi 6 maşini pe timp de iarnă[58]. Astfel , suma cheltuită pentru revizie „s-ar ridica la 1.5000.000 lei, faţă de 20 milioane lei cât ar costa la firma Renault"[59].

Propunerile comisiei au fost aprobate şi, ca urmare, primele reparaţii s-au executat în cadrul atelierului regimentului, dar şi la Atelierele Leonida din Bucureşti. La 15 ianuarie 1925 s-au trimis la reparat 20 care de luptă, urmate, la 26 martie, de 8 autoblindate şi încă alte 20 care de luptă[60].

Înzestrarea cu tancuri a armatei române în perioada 1919-1930 a însemnat o grea povară financiară pentru ţară, estimată la aproximativ 100 milioane lei. Cu toate acestea, ceea ce achiziţionasem noi în materie de blindate, prin comenzi făcute la diferite firme din străinătate, nu acoperea nici pe departe nevoile reale ale armatei. În plus, cu unele excepţii nesemnificative, carele de luptă existente în dotare în primii ani postbelici, se aflau într-un grad înaintat de uzură fizică şi morală.

Într-o perioadă caracterizată de recrudescenţa pericolului izbucnirii unui nou război, când Conferinţa pentru dezarmare de la Geneva s-a dovedit a fi în fapt un prilej de redeschidere negociată a unei noi curse a înarmărilor, România se înscria printre statele cu cele mai mici cheltuieli militare din Europa. Şi, toate acestea, în condiţiile în care industria autohtonă era departe de a satisface necesarul pe care-l impunea situaţia nesatisfăcătoare a dotării diferitelor arme şi servicii. Astfel, în anul 1933, se aprecia că, printre materialele de război pe care industria românească nu le putea acoperi, carele de luptă reprezentau o valoare de 1.806.172.000lei[61].

Potrivit planului de înzestrare a armatei române, adoptat în anul 1935 şi eşalonat pe durata a 10 ani, se prevedea achiziţionarea a 320 care de luptă de 7,5 tone şi a 468 care de luptă de 16 tone[62].

Planul general, reprezentând prevederi în valoare de 28.972 milioane lei, a fost aprobat în Consiliul Superior al Apărării Ţării la 27 aprilie 1935. Mare parte din suma afectată era destinată procurării de materiale noi (14.051milioane lei), grupate într-o rubrică: materiale anticar, materiale de recunoaştere, tancuri, autoblindate, material de munte etc[63].

---

[55] Arhivele M.Ap.N.,fond M.St.M., secţia 4, dosar nr.87, f.1.
[56] Ibidem.
[57] Ibidem, f.15.
[58] Ibidem, f.16.
[59] Ibidem.
[60] Colonelul Gheorghe Tudor, Forţa de şoc, p.79.
[61] Arhivele M.Ap.N., fond M.St.M., secţia 4, dosar 137, f. 114.
[62] Ibidem, dosar 202, f.272.
[63] Arhivele Statului , Bucureşti, fond Carol al II-lea, dosar nr.39/1939, f.4.

Prin planul de înzestrare s-a stabilit dotarea a două regimente cu 228 care de luptă. Comitetul Materialelor de Război, întrunit la 1 aprilie 1936, a aprobat adoptarea carului de luptă de recunoaştere de 3,5 tone, realizat la Uzinele Ceskomoravska Kolben Danek (C.K.D.), denumit la noi „R1" şi a cerut sporirea greutăţii carului de luptă de însoţire a infanteriei de la 9 tone la 10,5 tone, adoptându-se unul din tipurile „R2" sau „P2A"., aflate în dotarea armatei cehoslovace. De asemenea, s-a cerut studierea posibilităţilor de adoptare a unui car de luptă greu.

Pe baza acestor hotărâri s-au întocmit caietele de sarcini şi, în luna august 1936, s-a dat o primă comandă la uzinele C.K.D. pentru 35 care de luptă uşoare tip „R1" şi la Uzinele Skoda pentru 126 care de luptă „R2R", în valoare de 881.262.636 lei[64].

Cel mai important contract de armament cu firmele din Cehoslovacia, în care majoritatea sumelor erau destinate procurării de care de luptă, autoblindate şi materiale auto, a fost negociat la Praga între 7 şi 20 ianuarie 1937.

În urma negocierilor s-a obţinut, din partea statului cehoslovac, un credit de 680 milioane coroane (1 coroană = 5 lei), iar rambursarea creditelor a fost stabilită eşalonat, pe o perioadă de 9 ani, prin livrarea de cereale şi produse agricole[65].

Pentru cumpărarea carelor de luptă şi a materialelor auto din Cehoslovacia se prevedea repartizarea sumei de 407 milioane coroane, din totalul creditului obţinut, iar suma de 58 milioane coroane reprezenta valoarea maşinilor şi instalaţiilor industriale pe care firmele cehoslovace se angajau să le livreze României pentru construirea unei secţii speciale , profilate pe asamblarea carelor de luptă şi autoblindatelor[66].

Deşi comenzile trebuiau onorate până la sfârşitul anului 1937, s-au înregistrat mari întârzieri datorită faptului că nu au fost întrunite , cu ocazia recepţiei, condiţiile tehnice fixate prin caietele de sarcini. Astfel, primele 15 care de luptă „R2" au fost livrate la 1 mai 1937, însă motoarele nu au corespuns nici climei din România şi nici combustibilului întrebuinţat de noi. Aceasta a impus ca echipe de specialişti cehi să procedeze la executarea unor modificări, aşa cum au fost ele solicitate de specialiştii români.

Pe aceeaşi linie se înscriu şi negocierile purtate cu Franţa în vederea încheierii unui acord prin care firme din această ţară să construiască în România o întreprindere specializată în fabricarea carelor de luptă. Propunerea a fost făcută de primul ministru român Gheorghe Tătărăscu, printr-o scrisoare trimisă guvernului francez în luna decembrie 1937.

Dorind completarea materialului regimentelor de care de luptă ce urmau să ia fiinţă, Subsecretariatul de Stat al Armamentului, studiind caracteristicile carelor de luptă moderne şi nevoile urgente de înzestrare a armatei cu asemenea mijloace, a fost de acord cu instalarea în ţară a unei uzine pentru asamblarea tancurilor, solicitând sprijinul Societăţii Franco –Române şi al Uzinelor Malaxa. Se estima ca aici să se producă 300 de şenile U.E. tip „Renault", cu remorci U.K., asemănătoare celor livrate armatei franceze, precum şi a 200 care de luptă „R35" tip „Renault"[67].

Cu toată solicitudinea manifestată de către partea franceză, proiectul nu a fost transpus în practică, factorii noştri de decizie militară pronunţându-se, în continuare, pentru procurarea carelor de luptă şi autoblindatelor fabricate în Franţa, în cantităţile propuse a se fabrica în ţară[68].

Agravarea situaţiei internaţionale, marcată de ocuparea Austriei şi încheierea „acordului" de la München la 28 septembrie 1938, au fost evenimente cu semnificaţii deosebite pentru statul român. Asemenea fapte au contribuit la reexaminarea procesului de înzestrare şi dotare a armatei române, în sensul accelerării sale.

Cu toate greutăţile, de care era conştient, Marele Stat Major român considera ca o necesitate stringentă organizarea unor unităţi speciale de care de luptă, ce trebuiau „întrebuinţate în situaţii speciale pentru atac, atunci când avem informaţii că este organizată o puternică apărare anticar, sau în defensivă, pentru a face faţă mai ales unui atac cu care (tancuri –n.a)"[69].

Într-un studiu întocmit de Marele Stat Major la 1 octombrie 1938, necesităţile în înzestrare erau stabilite ca fiind de 368 care de luptă „R1" şi „R2", 168 autoblindate şi 300 care de luptă „R35"[70].

Referitor la modul cum a fost executat Planul de înzestrare al armatei, la capitolul „care de luptă", câteva date statistice, evidenţiate numai pentru anii 1939 şi 1940, considerăm că ar putea fi edificatoare asupra ritmului livrărilor, deosebit de lent , cu excepţia carelor de luptă „R2", într-o perioadă în care, realizarea a ceea ce s-a propus era mai mult decât urgentă.

---

[64] Arhivele M.Ap.N., fond Cabinetul Ministrului, dosar 601,f.227.
[65] Locotenent Ioan Talpeş Preocupări pe linia înzestrării armatei române cu tancuri în anii 1935-1939, în FIMPR, vol.1, Bucureşti , 1937, f.170.
[66] Arhivele M.Ap.N.,fond M.St.M., secţia 4, dosar nr.423, f.405.
[67] Arhivele M.Ap.N., fond Cabinetul Ministrului, dosar 600,f. 228.
[68] Ibidem.
[69] Arhivele M.Ap.N., fond M.St.M., secţia 4, dosar nr.438,f.846.
[70] Ibidem, f. 863.

SITUAŢIA
executării comenzilor de care de luptă
la data de 15.06.1939 şi 01.11.1940

Nr.crt.	Tipul carelor de luptă	15.06.1939		01.11.1940	
		Comandate	Primite	Comandate	Primite
1.	Care de luptă „R1”	417	35	417	35
2.	Care de luptă „R2”	126	126	126	126
3.	Care de luptă „R35”	200	-	200	40
	TOTAL	**743**	**161**	**743**	**201**

Analizând stadiul atins în ceea ce priveşte înzestrarea cu care de luptă a armatei române în perioada interbelică, sub raport cantitativ, constatăm că realizările erau mai puţin decât modeste. În plus, materialul procurat cu mari eforturi, prin intermediul unor contracte încheiate cu diferite firme producătoare, nu corespundea întotdeauna din punct de vedere calitativ şi nu făcea parte din tehnica de vârf a momentului respectiv. De aici s-a născut, în gândirea specialiştilor militari şi civili români, ideia producerii în ţară a carelor de luptă. Aceasta presupunea, la rândul său, dezvoltarea corespunzătoare a industriei grele. Referitor la problema în cauză, unul din specialiştii noştri militari, maiorul Radu Dinulescu, arăta: „o armată puternică, modernă, presupune existenţa pe teritoriul naţional a unei industrii foarte dezvoltate, care să satisfacă cerinţele numeroase ale războiului modern. O ţară cu resurse limitate sau o ţară agricolă, lipsită de o industrie suficient dezvoltată, va rămâne întodeauna mai înapoi în această privinţă”[71].
Idei asemănătoare întâlnim şi în lucrurile, studiile sau articolele publicate de generalul Ion Rudeanu, colonelul Pascal Traian, maiorul Radu Dinulescu şi locotenent-colonelul Radu Davidescu. Acesta din urmă era de părere că cea mai eficientă soluţie ar fi aceea a creării unei industrii de automobile la care să se adauge apoi, ca anexă, o fabrică de tancuri.

Pentru a demonstra necesitatea fabricii carelor de luptă în ţară, autorul aduce în atenţie următoarele argumente: „a)datorită progresului rapid care se realizează în construcţia tancurilor, un material, oricât de bun ar fi el, achiziţionat în timp de pace, se poate învechi până la introducerea în luptă; b) ţările producătoare de tancuri nu livrează niciodată cel mai bun şi cel mai nou produs, fiind interesate să se debaraseze de tipurile mai vechi pe care le scot din dotarea armatei lor; c) înlocuirea periodică a tancurilor din dotare cu modele noi ar costa foarte mult, fără să asigure achiziţionarea celui mai bun produs; d) după începerea războiului va fi foarte greu, dacă nu imposibil, să se importe cantitatea de tancuri necesară pentru completarea deficitului iniţial şi a pierderilor, iar repararea celor avariate în luptă va întâmpina greutăţi considerabile”[72].

Toate acestea reprezintă idei şi propuneri de mare valoare care, din păcate, la vremea respectivă, nu au putut fi transpuse în practică.

Specialiştii români au reuşit, în pofida existenţei unor condiţii precare, să aducă îmbunătăţiri apreciabile tehnicii blindate din dotare. Este cazul modificărilor şi perfecţionărilor aduse motorului carului de luptă cehoslovac „Skoda R2”; înlocuirea la carul de luptă francez „R35” a puştii mitraliere franceze cu puşca mitralieră românească; mărirea puterii de foc a carelor de luptă „R35”, prin montarea, pe maşina blindată, a unui tun antitanc de calibru 45mm, în locul tunului francez „Puteaux” de 37mm etc., şi în ajunul intrării României în cel de-al doilea război mondial, satisfacţia realizării în ţară a şenilei „Malaxa”, echipată cu un motor „Renault”, precum şi a unui autoblindat la Reşiţa[73].

Ascensiunea politică şi economică a Germaniei, îndeosebi după anul 1933, situaţia materială precară a armatei române, precum şi faptul că Anglia şi Franţa sistaseră exporturile de armament în România, au determinat cercurile guvernamentale româneşti să se îndrepte către singura sursă de armament accesibilă – piaţa germană[74]. Deşi Parisul şi Londra apreciau că o agresiune germano-ungară împotriva României era iminentă, s-au arătat, totuşi, reticente în ceea ce priveşte livrările de material de război către aceasta. Consemnând dificultăţile întâmpinate, ataşatul militar român la Paris raporta Marelui Stat Major următoarele: „ Cred că dacă, în adevăr, Franţa şi Anglia vor să arate că graţiile oferite statelor din sud-estul Europei, deci şi României, sunt reale, un ajutor efectiv în domeniul înarmărilor acestora este singurul indicat, nu promisiuni”[75].

---

[71] Maior Radu Dinulescu, Evoluţia organizării infanteriei române de la 1830 – 1930, în “Revista Infanteriei”, nr. 350, aprilie 1931, p. 55.
[72] Lt.colonel Radu Davidescu, Op.cit.pp. 165-166
[73] Colonel dr. Gheorghe Tudor, Forţa de şoc, p. 124.
[74] România în anii celui de-al doilea război mondial, vol.1, Bucureşti, 1989, f.262.
[75] Arhivele M.Ap.N., fond 316, dosar nr.94, f.71.

În această situaţie, România, simţind din plin presiunile şi ameninţările statelor revizioniste, a procedat la semnarea, la 23 martie 1939, a Tratatului economic româno-german, cu valabilitate până la 31 martie 1944. La articolul 1, punctul 7, Tratatul prevedea „obligaţia părţii germane de a livra României armament pentru trupele de uscat, aviaţie şi marină, precum şi materialele necesare industriei de armament din România”[76].

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, ocuparea Cehoslovaciei şi a unei părţi însemnate din Franţa, a făcut ca derularea contractelor existente între România şi aceste ţări, privind livrarea carelor de luptă, să fie sistată.

În noile condiţii România a procedat la semnarea cu Germania a aranjamentului din 30 septembrie 1939, potrivit căruia guvernul german era dispus să livreze României materiale de război capturate în Polonia. Acoperirea scadenţelor bonurilor de tezaur urma să se facă prin livrări de produse petrolifere şi cereale[77].

Ulterior, prezenţa Germaniei în România se va extinde de la sfera politico-diplomatică şi economică la cea militară. La 15 septembrie 1940, generalul Kurt von Tippelskirch, din partea comandamentului german, a avut o întrvedere cu generalul Ion Antonescu, solicitând să i se precizeze intenţiile Comandamentului român asupra prezenţei unei Misiuni militare germane în România. În urma întrevederilor dintre cei doi, la 16 septembrie 1940, s-a stabilit că scopul Misiuni militare germane în România este să colaboreze cu Comandamentul român la reorganizarea, dotarea şi instrucţia armatei române, pe baza experienţei făcute de armata germană în campaniile din Polonia şi Franţa[78]. În acest scop, Comandamentul german va trimite în România: o Misiune militară, cu specialiştii necesari; unităţi destinate să prezinte modul de întrebuinţare tehnico-tactică a mijloacelor moderne de luptă, respectiv aviaţia de luptă (6 escadrile de bombardament, 10-12 escadrile de vânătoare, 6 escadrile de asalt (Stuka), apărare antiaeriană (24 baterii de 75-88mm, 20 de baterii de 37-40mm, 30 de baterii mitraliere de 13-20mm, 6 baterii proiectoare) şi o divizie motomecanizată (Panzerdivizion) complet dotată. Mai erau prevăzute, pentru a fi înfiinţate, centre de instrucţie ale armelor (infanterie, aviaţie, artilerie, cavalerie, geniu şi motomecanizate)[79].

Guvernul român şi-a exprimat dorinţa ca , după terminarea instrucţiei, armamentul modern german să rămână definitiv armatei române, el urmând să fie plătit de România.

Ca anexe la Înţelegere au fost inserate tabele cu armamentul şi materialele de război nelivrate României conform prevederilor Tratatului din 23 martie 1939. Între acestea, făcând referiri numai la domeniul motomecanizării, înregistrăm o companie de care de luptă grele, o companie care de luptă mijlocii, un escadron autoblindate, un escadron care de luptă mijlocii, un divizion motorizat şi o companie de motociclişti[80].

Declanşarea, la 22 iunie 1941, a războiului împotriva Uniunii Sovietice şi participarea armatei române, alături de cea germană, la această campanie, a adus în prim planul relaţiilor economice şi militare, problema înzestrării armatei române cu armament şi muniţii de provenienţă germană. Până la data intrării în război, exceptând livrările uzinelor Skoda, armatei române îi fusese trimis numai armament capturat din Polonia, între acesta carele de luptă ocupând un loc nesemnificativ. După 22 iunie 1941, livrările de armament german către România vor fi reglementate prin protocoale încheiate între comisiile guvernamentale româno-germane[81].

Participarea Diviziei 1 blindate române la războiul din est şi îndeosebi confruntările deosebit de grele de la Chişinău, Odessa şi Cotul Donului, unde tanchiştii români au trebuit să întâlnească în luptă tancurile sovietice „T-34” şi „K.W.50”, mult mai moderne şi performante , a condus, la sfârşitul anului 1942, la o situaţie îngrijorătoare, având în vedere că pierderile înregistrate de Divizia 1 Blindată, făcând referire numai la carele de luptă, se estimau la un procentaj de 78%.

Semnalul de alarmă tras de factorii de răspundere din cadrul diviziei a fost recepţionat şi Direcţia Superioară a Motomecanizării a propus Ministerului Înzestrării Armatei şi al Producţiei de Război (M.I.A.P.R.) să importe tancuri germane model „T3” şi „T4”, aceasta şi ca urmare a faptului că tancurile „Skoda R2” se dovediseră inferioare ca blindaj în faţa armamentului anticar sovietic.

Cu toate că M.I.A.P.R. a făcut, la începutul anului 1943, o comandă de 150 tancuri model „T3” şi „T4” şi 56 autotunuri, eşalonată pe doi ani, contractele cu partea germană s-au derulat extrem de greu, astfel

[76] Ibidem, fond 316, dosar nr.94, f.71.
[77] Ibidem, f.64.
[78] Arhivele M.Ap.N., fond 316,dosar nr.14,f.15.
[79] Ibidem,f. 16-17.
[80] Ibidem, f. 21.
[81] Andreas Hilgruber, Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu, Relaţiile româno-germane (1938- 1944), Bucureşti, 1994, p.199.

încât, la 1 august 1944, în țară sosiseră doar 110 tancuri „T4”[82]. În plus, așa cum comunica în iunie 1942 ataşatul militar român la Berlin, „tancuri şi autotunuri nu ni se pot da. Înzestrarea armatei germane are ea însăşi mare deficit la acest fel de materiale[83]. Cauzele erau multiple, așa cum erau ele relatate de ataşatul militar român, între acestea remarcându-se: „deficitele înregistrate în dotarea armatei germane; protestele ungurilor, care au cerut insistent să nu se livreze României materiale de război; unele afirmații indiscrete, făcute în cercurile politice româneşti, potrivit cărora România se pregătea de război contra Ungariei[84].

În această situație specialiştii M.I.A.P.R. au întreprins o serie de studii privind modernizarea carului de luptă „Skoda R2” (suplimentarea blindajului şi schimbarea armamentului de artilerie), însă concluziile trase nu au fost de natură să încurajeze eforturile în această direcție. Singura soluție a fost aceea de a-l transforma în tun de asalt prin utilizarea pieselor de artilerie de calibru 76,2mm şi a blindajelor tancurilor „T26” şi „T60”, de captură sovietică[85].

În primăvara anului 1943, ministrul de război ,generalul de corp de armată Constantin Pantazi, a ordonat realizarea prototipului T.A.C.A.M. „Skoda R2” (tun anticar pe afet mobil „Skoda R2”), operațiune încredințată unui colectiv condus de locotenent-colonelul Constantin Ghiulai. Acest colectiv, împreună cu specialişti de la Atelierele Leonida din Bucureşti, au conceput şi construit prototipul în perioada iulie-septembrie 1943. În cursul testelor efectuate , noul blindat a dat rezultate apreciate ca bune de către constructori.

Informat despre încheierea lucrărilor, mareşalul Ion Antonescu a decis, la 24 noiembrie 1943, impulsionarea activității în această direcție, hotărând instituirea unei comisii formate din generalii V.Atanasiu, M. Racoviță, V. Negri, N. Stoenescu, A. Nicolescu, S. Mardari şi coloneii P. Leonida, C. Nestorescu şi A. Dumitrescu, însărcinată cu elaborarea unui studiu privind blindatul transformat la Atelierele Leonida.

În urma unor noi probe, la care a fost supus prototipul în poligonul Sudiți, comisia a ajuns la concluzia că, deşi acesta prezenta inconvenientul că avea „profilul prea înalt”, totuşi „Carul transformat are o valoare mai mare decât carul „Skoda R2” [86].

La 12 februarie 1944, într-o conferință ținută la Marele Stat Major, ministrul de război, ministrul înzestrării şi şeful Marelui Stat Major, au hotărât ca 40 care de luptă „Skoda R2” să fie transformate în T.A.C.A.M.-uri.

Operația de transformare a fost încredințată, începând cu a doua jumătate a lunii februarie 1944, atelierelor Societății Leonida , sarcina supravegherii lucrărilor, din partea armatei, revenindu-i locotenent-colonelului Constantin Ghiulai[87]. Planurile de construcție au rămas cele folosite la realizarea prototipului, cu o singură modificare: tunul antitanc sovietic calibru 76,2mm, model 1936, a fost înlocuit cu un tun sovietic de captură, de acelaşi calibru, însă model 1941.

Până la sfârşitul lunii iunie 1944 au fost transformate în tunuri anticar pe afet mobil (T.A.C.A.M.) 20 de tancuri „Skoda R2”, astfel încât, împreună cu prototipul, numărul acestora era de 21.

La 22 iulie 1944 Comandamentul Trupelor Motomecanizate a decis sistarea transformării în TACAM-uri a restului de 20 de tancuri, prevăzute în plan inițial.

Cele 21 de TACAM-uri „Skoda R2” au fost trimise unităților de blindate la sfârşitul lunii iulie şi în primele zile ale lunii august 1944.

La începutul anului 1944, fiind numit comandant al Comandamentului Trupelor Motomecanizate, generalul Gheorghe Rozin şi-a propus două obiective deosebit de îndrăznețe: a) Organizarea a 4 divizii blindate a 100 de tancuri fiecare; b) fabricarea în țară a 1000 de tancuri uşoare, rapide, dotate cu un tun de 75mm. Ambele propuneri au fost aprobate de mareşalul Ion Antonescu[88].

Pentru realizarea primului obiectiv se avea în vedere derularea, cu mai mare operativitate a contractelor încheiate cu Germania şi livrarea a cel puțin 250 care de luptă moderne „T3” şi „T4”, precum şi repararea în țară şi în arsenalele germane a tancurilor avariate în lupte. Din păcate, datorită lipsurilor pe care însăşi armata germană le resimțea, proiectul nu s-a dovedit viabil.

În vederea realizării în țară a primelor tancuri româneşti, generalul Rozin, cu aprobarea mareşalului Ion Antonescu, a solicitat sprijinul factorilor militari de decizie din armata germană, în special ale generalului Guderian, care atunci îndeplinea funcția de comandant al trupelor şi industriei de tancuri. Din Germania, pentru realizarea tancului românesc, trebuiau să sosească 1200 de motoare „Hispano-Suiza”, capturate de germani din Franța, blindajele, şenilele şi alte accesorii[89].

---

[82] Arhivele M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 788, f. 27.
[83] Ibidem, fond 316, dosar nr.14, f.183.
[84] Ibidem.
[85] Ibidem, dosar nr.1966,f.168.
[86] Ibidem, f.170.
[87] Ibidem.
[88] Arhivele SRI, fond P, dosar nr. 17.188, vol.I, f. 49.
[89] Ibidem.

Realizarea, din punct de vedere tehnic, a primelor tancuri româneşti, a revenit uzinelor Malaxa.

La sfârşitul lunii mai 1944, au fost construite 5 tancuri din cele 1000 planificate. Acestea au fost încercate, prin executarea unor deplasări şi trageri reale, la poligonul Mihai Bravu. Rezultatele au fost foarte bune, fapt ce a permis trecerea la executarea lor în serie[90].

Caracteristicile tehnico-tactice ale tancului românesc erau următoarele: lungime -3,5m; lățime – 1,4m; înălțime -1,5m; armament – un tun calibru 75 mm şi o mitralieră; greutatea -10 tone; motor „Hispano-Suiza" de 1000C.P.; viteza – pe şosea -40-50KM/h, pe teren variat 35km/h ; blindajul – oțel Bohler- Reşița cu grosimea de 10mm, asigura protecția împotriva gloanțelor de mitralieră şi a schijelor mari de obuze, dar putea fi perforat de loviturile tunului de 47mm. Avantajele tancului erau mobilitatea sporită şi înălțimea redusă, fapt ce îi permitea să folosească foarte bine acoperirile[91].

Din păcate, derularea normală a procesului de fabricație a tancurilor româneşti nu a mai fost posibilă. Apropierea frontului de granițele României, puternicele bombardamente anglo-americane executate asupra teritoriului național şi , în final, trecerea României de partea coaliției Națiunilor Unite, au contribuit decisiv la aceasta.

Materialul documentar la dispoziție a reliefat două aspecte distincte ale problemei carelor de luptă la noi, rezolvate, de cei îndreptățiți să o facă, în mod diferit şi cu rezultate nu întotdeauna la nivelul posibilităților şi aşteptărilor.

Abordată din punct de vedere conceptual şi teoretic, cu unele neajunsuri, inerente de altfel oricăror începuturi (amânarea pentru viitor a înzestrării armatei cu care de luptă grele; tendința de a se aştepta ca tehnica în domeniu să-şi fi spus ultimul cuvânt, pentru a se procura după aceea), o primă problemă în discuție a fost rezolvată de către specialiştii militari români în condiții destul de bune. În marea lor majoritate ei au susținut ferm, cu argumente de ordin teoretic şi practic, necesitatea înzestrării cu care de luptă a armatei române, apreciate ca singurele capabile să asigure mobilitatea trupelor, combinarea focului cu mişcarea, ruperea unor solide organizări defensive şi alte asemenea posibilități despre a căror realizare nici nu putea fi vorba până la apariția acestor noi mijloace de luptă. De asemenea, începând cu primii ani ai deceniului patru al secolului XX, în lucrările lor se conturează tot mai clar ideea – contrară celei de până atunci, potrivit căreia carele de luptă sunt auxiliare ale infanteriei şi nu pot acționa decât în strânsă legătură cu aceasta – privind posibilitățile carelor de luptă de a îndeplini misiuni independente de celelalte arme.

În epocă s-au exprimat păreri şi aprecieri pertinente privind alte aspecte specifice ale armei tancuri. Dintre ele se impun atenției cele legate de preocupările specialiştilor noştri militari pentru: sporirea numărului de unități şi mari unități de profil; înzestrarea cu blindate a armatei, funcție de caracteristicile teatrelor noastre de acțiuni militare; crearea de structuri suple, uşoare şi mobile, corespunzător nevoilor operativ-strategice; declanşarea acțiunilor de motorizare şi mecanizare a armatei, adaptată la specificul țării noastre şi posibilitățile ei economico-financiare; studierea şi adoptarea celor mai avansate idei doctrinare privind organizarea, rolul şi întrebuințarea carelor de luptă; prospectarea piețelor de armament şi procurarea celor mai competitive produse în domeniu şi, luarea în calcul a posibilităților de producere în țară a carelor de luptă.

Toate ideile valoraoase, exprimate de gânditorii şi teoreticienii militari români şi concretizate în lucrări, studii şi articole, primite şi apreciate foarte bine în epocă, sunt o dovadă elocventă că, cel puțin din punct de vedere al gândirii şi teoriei militare, cu referire expresă la arma carelor de luptă, problema a fost , în linii mari, rezolvată.

Potrivit însă prin prisma măsurilor concrete, realitatea a fost cu totul alta, departe de cea ce a fost exprimat în plan teoretic cu privire la necesitatea înzestrării armatei române cu care de luptă. Există certitudinea, probată de documente, că procesul de înzestrare cu astfel de mijloace a cunoscut momente de maximă preocupare, concretizate în căutări de soluții şi soldate cu realizări notabile (Ex.: perioada 1919-1921 şi 1937-1940 şi chiar 1941-1944), dar şi lungi perioade (1924-1934) în care nu s-a întreprins aproape nimic pe această linie.

Finalitatea măsurilor întreprinse pentru înzestrarea cu care de luptă a armatei române, analizată, cum e şi firesc, la sfârşitul unei perioade istorice – în cazul nostru 1919-1944 – a provocat – decepție şi îngrijorare în societatea românească.

Ceea ce s-a realizat la noi pe linia înzestrării armatei cu care de luptă evidențiază că nu avem de-a face cu o concepție unitară în privința procurării acestei categorii de tehnică. Varietatea de modele, contractate la diferite firme, având caracteristici tehnico-tactice diferite şi care, în plus, nu întruneau cerințele de calitate, impuse de tehnica de vârf a momentului respectiv, la care se adaugă – fapt şi mai grav – ignorarea specificului teatrelor noastre de acțiuni militare, era de natură să ducă serioase deservicii armatei şi țării în general.

[90] Ibidem, f.58.
[91] Ibidem, f. 57.

Motivele unei atari situații sunt îndeobşte cunoscute. În istoriografia militară a perioadei, şi după aceea, s-a vorbit pe larg despre influențele cadrului politic intern şi ale situației politico-militare internaționale, creşterea pericolului de război, situația economică precară a țării, slabele posibilități ale industriei româneşti de a fi în măsură să asigure producerea în țară a materialelor necesare înzestrării armatei, bugetele militare frecvent diminuate. La acestea mai trebuie adăugate nesincronizările şi interpunerile de interese partinice şi de grup, altele decât cele aşteptate de armată şi națiune, confruntarea de idei oarbă, fără a se ține seama de realități, între factorii militari de decizie cu vederi conservatoare şi adepții reformelor şi înnoirii organismului militar românesc, lipsa consensului punctelor de vedere privind ordinea de urgență a înzestrării armatei, neconcordanța între ideile valoroase exprimate şi realizările practice în domeniu.

Rezultatele înregistrate în perioada analizată pe linia dezvoltării armei tancuri au fost nesatisfăcătoare. Numărul foarte mic de mari unități existente, în mare parte înființate în anii 1939 şi 1941, mijloacele de luptă vechi, neperformante, aflate în dotare, vor crea serioase probleme, aproape de nerezolvat, atunci când armata română va fi confruntată cu exigențele războiului modern, despre ale cărui caracteristici, la vremea respectivă, s-au făcut atenționările necesare.

Efectele unei atari situații vor fi resimțite dureros, mai ales în vara şi toamna anului 1940, precum şi în perioada participării armatei române la cel de-al doilea război mondial. Semnificativ este în acest sens Ordinul circular nr.1419 din 29 august 1941, dat de generalul Alexandru Ioanițiu – şeful Marelui Cartier General român –în fața Odessei, într-un moment în care trupele române înregistrau pierderi deosebit de mari. În document se consemna: „Se constată o ezitare. Ea vine de sus, nu de jos. Este datorată, desigur, şi unei şcoli greşite şi a unei lipse de pregătire a soldatului. Comandanții şi comandamentele, formate timp de 20 de ani, de la liceul militar până la cursul de comandament, numai în spirit defensiv, cu planuri de manevră scrise după calapoade stereotipe pe câte 3-4 coale, în loc să ne pregătim pentru războiul pe care-l indica şi orbilor puterea motorului şi viteza pe care o imprima el picioarelor soldatului. A fost o crimă – continua el – pe care am plătit-o cu granițele şi o plătim astăzi cu înzecit sânge”.

Situația critică creată în perioada interbelică în ceea ce priveşte înzestrarea cu tancuri şi cu alte categorii de tehnică militară, a constituit, într-adevăr, un avertisment serios pe care, din păcate, factorii responsabili din țară nu l-au sesizat.

L'intérêt porté par les commandants à la dotation de l'armée roumaine en tanks (1919-1944)

Dès les premières années de l'après – guerre le char de combat était considéré, en Roumanie aussi «un engin remarquable, capable de réunir la protection, le mouvement et le pouvoir de frapper rapidement l'ennemi, et puisque le mouvement est essentiel au succès en guerre, sa mobilité nous permettra de l'employer en masse, à l'improviste et en sûreté».

Presque tous les spécialistes roumains ont soutenu fermement, en apportant des arguments d'ordre tactique et pratique, la nécessité de doter l'armée en chars de combat, les seuls propres à assurer la mobilité des troupes, la combinaison du feu et du mouvement, à briser une solide défense, actions quasi impossibles jusqu'à l'apparition de ces nouvelles machines à combattre.

UN DOCUMENT INEDIT REFERITOR LA COLABORAREA DINTRE ARMATELE ROMÂNĂ ŞI CEHOSLOVACĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Gheorghe NICOLESCU

Mica Înțelegere a apărut ca o reacție a statelor est-central europene față de politica revizionistă şi de respingere a tratatelor de pace, precum şi față de unele încercări de federalizare a Europei sau de reconstituire a fostei Austro-Ungarii. Nicolae Titulescu considera că Mica Înțelegere „a fost expresia unei solidarități limitată la o alianță militară defensivă între Cehoslovacia, Iugoslavia şi România împotriva unei eventuale agresiuni a Ungariei, operând singură sau împreună cu alte state. Această alianță era dublată de o alianță militară defensivă româno-iugoslavă împotriva unei eventuale agresiuni a Bulgariei, operând singură sau împreună cu alte state”[1].

Ideea constituirii Micii Înțelegeri a apărut după sfârşitul Primului Război Mondial. Printre inițiatorii şi susținătorii ei s-a numărat Take Ionescu, cel care vedea în existența acestei alianțe mijlocul de prevenire a pericolelor viitorului şi de preîntâmpinare a unor schimbări în zonă care să devină periculoase pentru bunăstarea generală. În scopul constituirii ei au început discuțiile încă din toamna lui 1918 cu Beneş, Venizelos şi Pasici, continuate apoi la Paris şi Londra[2]. Referindu-se la aceste discuții Take Ionescu arăta: ”Am elaborat un proiect de a uni țările noastre prin legături permanente şi fără echivoc… Am avut doar o poziție clară: să apărem în fața viitoarei Conferințe de Pace cu diferendele noastre reglementate, dacă este necesar, prin arbitri aleşi de noi, în orice caz, hotărâți să arătăm Puterilor că nu este nevoie ca ele să intervină în disputele noastre”[3].

Alianța a fost prefigurată şi de situațiile în care viitoarele state componente au adoptat o poziție comună față de unele prevederi ce se încerca a fi introduse în textul tratatelor de pace şi care nu erau în interesul lor. Printre acestea se numără respingerea unei clauze privind reparațiile şi a afirmațiilor contelui Apponyi în momentul primirii textului Tratatului de la Trianon - momente în care România, Cehoslovacia şi Iugoslavia au făcut front comun. Amenințarea cu revenirea Habsburgilor la tron a constituit elementul care a potențat acțiunile de concretizare a ideilor de alianță, protagonistele cele mai amenințate fiind Iugoslavia şi Cehoslovacia, la care se adăuga şi România. Tratativele au început în decembrie 1919 la Belgrad şi Praga, mai întâi bilateral, pe tema unei convenții defensive. La 5 ianuarie 1920, Eduard Beneş i-a scris Preşedintelui de Consiliu român, Al. Vaida Voevod, propunându-i o alianță în trei, pentru asigurarea unei apărări comune. România reacționează pozitiv dar se angajează mai lent în negocieri. La Belgrad şi Praga acestea avansează rapid, astfel că la 17 mai 1920 cele două state au căzut de acord asupra convenției pe care o vor semna la 14 august 1920[4].

Demersurile româneşti devin mai clare în timpul guvernului Al. Averescu, ministru de Externe fiind Take Ionescu. La 19 august, Beneş vizitează Bucureştii pentru a grăbi semnarea documentului şi de către România. Take Ionescu spera într-o atragere şi a Poloniei şi Greciei în această alianță, din care cauză solicită o amânare. În scopul testării pozițiilor marilor puteri față de alianță el pleacă într-un turneu în marile capitale europene (Londra, Paris, Roma), unde primeşte aprecieri favorabile din partea Preşedintelui Millerand şi a lordului Curzon .

La 7 martie 1921 se produce un eveniment de natură să mărească puterea de coeziune dintre cele trei state şi anume încercarea de revenire pe tronul Ungariei a ex - împăratului- rege Carol al IV- lea . Cele trei state au adoptat o poziție fermă, determinând Ungaria să-l oblige pe rege să părăsească țara. În acest context România semnează cu Cehoslovacia convenția defensivă, la 23 aprilie 1921[5].

Convențiile politice şi militare încheiate au creat cadrul colaborării dintre armatele română, cehoslovacă şi iugoslavă pe parcursul perioadei interbelice pe toate planurile, de la elaborarea concepției operative, instruire, dotare cu armament şi tehnică de luptă, până la relațiile în domeniul cultural educativ şi sportiv. Informațiile documentare inedite pe care le vom prezenta în continuare, ilustrează un moment deosebit: prezența unei delegații reprezentând armata română, care a luat parte în 1932, la Praga, la Sărbătoare federală a Sokolilor (Şoimilor în limba română).

---

[1] Apud Gheorghe Nicolescu, România în relațiile internaționale. Acțiuni politice şi militare în perioada 1877-1939, Editura Universității din Piteşti, 2004, p.155.
[2] Milan Vanku, Mica Înțelegere şi politica externă a Iugoslaviei. 1920-1938, Editura Politică, Bucureşti 1979, p. 22.
[3] Gh. Nicolescu, *op. cit*., p. 156.
[4] Milan Vanku, *op. cit*., p. 22 .
[5] Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare a României în contextul european interbelic.1919-1939,* Editura Militară, Bucureşti, 1981, p. 61.

Şeful Legaţiei României din capitala Cehoslovaciei înainta un raport către Preşedintele Consiliului de Miniştri sub nr.1230/13 din 11 iulie 1932[6], pe care îl vom prezenta în continuare:

„Domnule Preşedinte al Consiliului

A IX-a Sărbătoare federală a Sokolilor s-a ţinut la Praga în zilele de 1-7 iulie a.c. De astă dată sărbătorile acestea au avut un caracter cu totul special prin aceea că în afară de participarea tuturor Sokolilor slavi: cehoslovaci, iugoslavi şi polonezi, au luat parte pe lângă armata cehoslovacă şi reprezentanţii armatelor iugoslave şi române.

Este inutil cred să vă arăt – ceea ce aţi văzut din presă – amploarea ce s-a dat acestor serbări. S-a vorbit că în aceste zile ar fi intrat în Praga cam la o jumătate de milion de persoane. Ceea ce este cert şi ceea ce s-a văzut este că circulaţia în Praga devenise cu totul anevoioasă din cauza aglomeraţiei ce se întâlnea pe toate străzile aşa încât nu este exclus ca cifra arătată să fie exactă. După socotelile făcute cu Stadionul care a fost în 8 reprezentaţii totdeauna plin, ar fi conţinut câte 250.000 persoane. Deşi cheltuielile (zidiri, costume, transporturi etc.) au fost mari, totuşi Sokolii cehoslovaci – pe seama cărora s-au făcut serbările – au găsit mijlocul ca să facă serbări frumoase prin care necontestat să ridice patriotismul naţional, dar în acelaşi timp, să facă să câştige oraşul şi casieria lor! Sokolii cehoslovaci s-au prezentat în mod admirabil şi au dovedit marele lor talent la aceste exerciţii minunate.

Sokolii (şoimii în româneşte), prin tradiţia lor şi prin temelia organizaţiei lor care este educaţia creştină constituie o mare forţă în Stat. Fundatorul lor TYRS a găsit geniala formulă, ca prin educaţia bazată pe cea mai frăţească apropiere şi pe marile învăţăminte ale moralei creştine, să dea o largă dezvoltare ideii naţionale. Această dezvoltare a fost aşa perfectă, că atunci când ceasul prăbuşirii Imperiului Austro-Ungar a sunat, Sokolii au fost aceia care au luat parte la cea mai frumoasă revoluţie albă, făcând – fără nici o picătură de sânge – transmiterea puterilor de la austrieci la cehoslovaci. V-am arătat prin rapoartele mele acest frumos gest istoric, la care au luat parte în Praga şi cele două regimente româneşti care după instrucţiunile D-lui Iuliu Maniu, au înlesnit proclamarea Republicii. De aceea ei au mare autoritate mai ales prin faptul că din rândurile lor sunt excluse chestiile politice şi religioase şi cea mai perfectă egalitate domneşte între ei. Aşa spre mirarea noastră a tuturor am văzut la defilare îmbrăcaţi în costum de Sokol cu cizme, trecând în rânduri, Preşedintele Consiliului M. Uzdal şi Ministrul de Interne M. Slavik, şi aceşti înalţi demnitari au stat, într-o căldură tropicală, ceasuri întregi până le-a venit rândul, la defilare; ei nu aveau nici un loc privilegiat şi erau comandaţi de alţii, întâmplându-se ca nici unul din ei să nu fie gradat, ci numai simpli Sokoli. E un exemplu care nu ştiu dacă se poate repeta în altă ţară. Desigur că dacă Sokolii se menţin pe bazele organizaţiei lor şi se vor feri de luptele politice şi de cele religioase, autoritatea lor va merge crescând şi vor fi totdeauna de un mare folos pentru tânăra Republică.

Alăturat aici vă trimit programele serbărilor ce au avut loc - menţiona diplomatul român la Praga.

La aceste serbări au luat parte din partea României:

1. Şoimii Carpaţilor, cari s-au prezentat pe Stadion şi au lăsat o excelentă impresie; erau însă prea puţini, numai vreo 15-20 de persoane;

2. Federaţia Societăţilor de Gimnastică sub preşedinţia domnului Berceanu;

3. Ziariştii în delegaţia oficială şi în afară de această delegaţie;

4. Detaşamentul armatei române”[7].

Continuând raportul, diplomatul Emandi, şeful Legaţiei României la Praga îşi exprima nemulţumirea faţă de faptul că nu fusese informat mai în amănunt despre participarea românească la serbarea sokolilor cehoslovaci din 1932:

„Noi de la Legaţie nu am ştiut de cine anume urma să ia parte la aceste serbări – declara el. Până în ultimele zile nu am fost puşi în curent nici chiar de numele celor ce vin în delegaţia militară. Ataşatul militar a trebuit să ceară să i se confirme din Bucureşti ştirile ce aflam cu totul incidental. Am fost puşi în umilitoarea poziţie de a ni se spune cine vine, cum vine, ce vor face etc.

În necunoştinţă completă nu am putut să dau nici un concurs celor veniţi aşa zicând neoficiali şi cari în loc să ia contact cu noi, luau cu Legaţia din Bucureşti cum mi-au şi mărturisit. Am regretat fireşte că nici măcar nu am putut asista, nici unul din noi de la Legaţie când s-au produs ei pe stadion. Despre delegaţia militară am ştiut numai că vine, alte detalii ne-au lipsit complectamente. Dacă am fi ştiut, desigur că am fi semnalat din vreme unele lipsuri care ar fi fost desigur înlăturate. Aşa cum s-a înţeles aici ce au căutat la această serbare pompierii? Pompierii nu sunt în Cehoslovacia şi alte ţări militarizaţi, şi nu au ca la noi tradiţia lor naţională. Aşa încât prezenţa lor nu era necesară ca să reprezinte în străinătate armata noastră.

În al doilea loc apoi, nu s-a ştiut la Bucureşti – fiindcă după cum sunt informat nici nu s-a dat nici o informaţie - că mai ales ziua ultimă în care s-a produs armata noastră a fost ziua strict militară. Nici cehii şi nici sârbii n-au făcut nici un dans, pe când soldaţii noştri au jucat hora. Fireşte este că acest joc naţional

[6] Arhivele Militare Române, fond M.R. Cabinet, dosar nr. crt. 158, f. 132.
[7] *Ibidem,* f. 132-133.

executat admirabil a produs în cele peste 200 mii de persoane care asistau, un entuziasm de nedescris. Dar s-a remarcat că ne găseam într-o excepție care ar fi fost mai bine să nu existe.

Dacă am fi fost puşi în curent n-am fi lăsat să se dea detaşamentului nostru numai 20 de minute, cred că ar fi fost uşor să luăm 40 de minute. Am fi putut împărți apoi acest timp: o parte cu cele mai frumoase dansuri naționale în altă zi, care, nu era pur militară, reținând pentru ultima zi strict militară exercițiile militare. Dar aceste mici observațiuni n-au luat nimic din imensul succes ce a dobândit armata noastră la Praga.

În adevăr sosirea în ziua de 4 iulie (1932) a fost unul din evenimentele mari ale Capitalei Republicii"[8]. Mii şi mii de oameni au primit pe soldații români care au sosit la Praga odată cu cei iugoslavi în piața gării şi pe Vaslavske Namesti, a fost foarte remarcat entuziasmul cu care Cehoslovacii au primit armatele noastre. „Domnul Staca, domiciliat în Praga, de 25 ani, afirmă că un asemenea entuziasm nu s-a mai pomenit în Praga de la proclamarea Republicii. Am oferit în acea zi un dejun în onoarea misiunii militare la care au participat toți ofițerii detaşamentului şi însoțitorii cehoslovaci, colonelul Şef al regimentului cehoslovac „România", ataşatul militar cehoslovac, ataşatul militar român etc.

Am crezut de a mea datorie - menționa şeful Legației române - să fac o vizită soldaților români veniți în Praga şi la ora 6 dimineața însoțit de Domnul General Klecanda, Comandantul garnizoanei, care a cerut să mă însoțească şi care mi-a făcut primirea în cazarma în care erau găzduiți românii, de Domnul colonel Nasta, ataşatul nostru militar şi de Domnul Cizek, ataşatul nostru de presă, ne-am prezentat la cazarmă. Armata cehoslovacă de acolo a primit cu o companie sub drapel pe reprezentantul României căruia i s-au dat onorurile, iar căpitanul cu toți ofițerii români în frunte cu Domnul Colonel Bădulescu mă aşteptau în curte. După formele protocolare am ținut soldaților o scurtă cuvântare în care îi sfătuiam să rețină din vizita lor la Praga calitățile frumoase ale poporului cehoslovac, printre care cităm: munca, libertatea cu ordine şi acea disciplinare morală care face pe individ un om întreg. Am terminat strigând: Trăiască Regele. Muzica noastră a cântat Imnul nostru Regal. Am vizitat împreună cu D-l general Klecanda dormitoarele soldaților noştri, sala de mâncare şi chiar bucătăria. Am oferit o gustare tuturor soldaților români după care ne-am retras"[9].

Prin intermediul Şefului Legației române din capitala Cehoslovaciei prezentăm, în continuare, prestația delegației armatei române participante la Serbarea sokolilor, şoimii cehoslovaci, care a avut loc la Praga în 1932.

„Ziua de miercuri 6 iulie a fost ziua cea mare pentru soldații noştri. Emoțiile noastre pentru succesul lor n-au fost deloc îndreptățite căci în adevăr detaşamentul nostru şi-a îndeplinit misiunea în mod admirabil culegând cu drept cuvânt un succes splendid. Intrarea în stadion pe coloane de un om a fost impresionantă şi chiar măreață. Ea a câştigat încă de la început toată simpatia enormei mulțimi ce privea. Exercițiile gimnastice – făcute de cehi şi de sârbi dezbrăcați – au fost executate de români îmbrăcați cu coifurile şi cizmele lor grele, şi totuşi au fost perfecte, nelăsând nici o deosebire de ceilalți şi menținând aceeaşi unitate de mişcări şi aceeaşi elegantă supleță; ele au făcut cea mai frumoasă impresie şi au provocat un mare succes. Hora românească necunoscută de cehoslovaci dar apropiindu-se de „colo" sârbesc a fost admirabil executată şi a fost mult aplaudată.

Inițialele numelui D-lui Masaryk şi emblema Majestății Sale Regelui Carol au fost executate cu atâta artă şi aşa de splendid, - ideea de a face aceste mişcări cu soldații culcați a fost necunoscută aici – încât a provocat un enorm entuziasm şi o admirație care pot spune că a fost cea mai mare din tot timpul serbărilor.

În fine defilarea a fost în adevăr splendidă. Ținuta marțială a românilor a fost mult apreciată şi mult ovaționată.

Nu a putut fi trecut cu vederea că pe când sârbii au adus numai şcolile lor militare (infanterie, marină şi cadeți) românii au avut oameni de trupă care nu puteau să aibă perfecțiunea celor din şcolile militare. Totuşi nu numai că n-a fost nici o deosebire, dar au fost părți în care vizibil ai noştri au fost superiori. Aprecierile generale au fost extrem de bune şi pot afirma că ofițerii şi soldații români au câştigat un mare succes îndeplinind misiunea lor în mod admirabil.

Preşedintele Republicii a mulțumit în mod deosebit domnului colonel Bădulescu, iar Ministrul Armatei a telegrafiat chiar în acea zi Ministrului Armatei române în Bucureşti pentru a-i mulțumi şi a-l felicita.

Plecarea detaşamentului românesc a dat loc la o nouă manifestare de simpatie din partea populației din Praga. Tot parcursul de la cazarmă (în Pohorelci) şi până la gara Wilson de unde au plecat, era ticsit de o lume imensă care aclama frenetic armata română. Flori au fost în abundență aruncate soldaților şi ofițerilor. Nu se mai cunoşteau cehoslovacii, calmul şi seriozitatea lor rece dispăruse şi cu toții au făcut reprezentanților armatei româneşti una din cele mai entuziaste primiri. Într-un cuvânt a fost una din frumoasele

[8] *Ibidem,* f. 134.
[9] *Ibidem,* f. 135.

manifestaţiuni de amiciţie şi dragoste care va apropia şi mai mult cele două popoare amice şi aliate. Inutil să arăt că întreaga presă fără deosebire de culoare politică a avut cea mai frumoasă şi mai simpatică atitudine pentru România – menţiona diplomatul român.

Am crezut de a mea datorie să fac o vizită Ministerului de Externe, reprezentat de Domnul Krofta în lipsa Domnului Beneş, în numele Guvernului Român să îi mulţumesc călduros pentru primirea strălucită ce s-a făcut la Praga ofiţerilor şi soldaţilor români şi pentru atenţiunile atât de delicate ce a avut pentru ei în tot timpul cât au stat pe pământul Republicii. L-am rugat să transmită în special Ministerului Armatei toate mulţumirile noastre.

Emandi"[10]

Un document inédit sur la collaboration des armées roumaine et tchécoslovaque pendant l'Entre-deux-guerres

L'Entre-deux-guerres a signifié, pour la Roumanie ainsi que pour la Tchécoslovaquie, en ce qui concerne les relations extérieures, l'effort d'édifier des organes de sécurité afin d'assurer le maintien des réalisations importantes obtenues par des sacrifices immenses: l'union de tous les Roumains entre les frontières naturelles de leur pays-pour la première, l'édification de l'Etat-pour la deuxième.

Dans ce contexte leurs relations politico-militaires, renforcées par des raisons objectives, ont été complexes et multiples. Cette étude présente un moment inédit de la chronique de la collaboration bilatérale: la participation de la délégation de l'Armée roumaine à la Fête des Sokol, en 1932, bien importante pour le pays ami.

[10] *Ibidem,* f. 136-137.

DE LA ATAŞAŢI MILITARI ÎN MAREA BRITANIE LA PRIM-MINIŞTRI AI ROMÂNIEI

Lector univ. dr. Marusia CÎRSTEA*

Începând cu anii ’20 din secolul trecut, România a încheiat o serie de tratate de apărare cu statele europene care doreau respectarea *statu-quo*-ului teritorial aşa cum erau stabilite de Aliaţi la Paris-Versailles. Aceste tratate au fost dublate de convenţii militare care să le pună în practică şi să le facă să funcţioneze. În realizarea acestor acorduri au participat politicieni, diplomaţi, ofiţerii secţiilor de operaţii ai Secţiei a II-a din Marele Stat Major şi ataşaţii militari de pe lângă misiunile diplomatice ale României în străinătate. De necesitatea trimiterii unor personalităţi puternice în străinătate, cât şi de utilitatea organizării unor servicii speciale care să înlăture unele reţineri care afectau bunul mers al relaţiilor bilaterale era convins şi Take Ionescu, care la 18 aprilie 1918 scria: „Trebuie să trimitem oameni care să facă propagandă în Franţa, *Anglia*, în Italia, în America şi, după revoluţie în Rusia”[1]. De asemenea, Take Ionescu a insistat asupra necesităţii de a se întocmi o lege de organizare a Ministerului Afacerilor Străine care să fie în conformitate cu noile realităţi politice. Din păcate, prima lege organică consacrată Ministerului Afacerilor Străine a fost adoptată, mai târziu, prin decret regal, la 16 iulie 1938. Prin lege s-au instituit noi structuri şi au fost aşezate pe baze noi oficiile consulare, delimitându-se foarte clar rolul fiecărui membru al serviciului diplomatic – inclusiv al ataşaţilor militari[2]. Astfel, ofiţeri ca generalii Ion Antonescu, Dumitru Strătilescu, Constantin Cristescu, Radu R. Rosetti, Al. Lupescu, Nicolae Samsonovici, Gh. Angelescu, Ion Gheorghe, Ioan Sichitiu, coloneii Anton Iovanovici, Ioan Prodan, Ioan Oprescu, Petre Dumitrescu, maiorul Gh. Rozin ş.a. vor fi implicaţi în negocierile şi discuţiile cu caracter militar ce au avut loc în decadele trei şi patru ale secolului trecut[3].

După Marea Unire din 1918 – recunoscută de Marile Puteri prin Tratatele de la Paris – România, pentru punerea în practică a politicii sale de apărare, a trecut imediat la deschiderea de noi birouri ale ataşaţilor militari români în S.U.A. şi Anglia (1919), apoi în Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Japonia, Franţa, Turcia, Belgia, Austria, Bulgaria, Serbia, Grecia, Italia, ajungând în ajunul celui de-al doilea război mondial la un număr de 23 de ataşaţi militari acreditaţi în străinătate. Sarcinile birourilor ataşaţilor militari la unele posturi erau atât de mari încât s-a simţit nevoia acreditării şi a unor ajutoare. Apar astfel primii ataşaţi militari adjuncţi, specializaţi pe probleme de aeronautică sau navigaţie maritimă la Paris (1925) şi Londra (1935)[4]. Ca importanţă, în cadrul corpului diplomatic, „Ataşatul militar vine după Şeful Misiunii şi după cel care în acea Legaţie înlocuieşte pe Ministru când este absent”[5]. Mai târziu, în 1938, prin *Regulamentul pentru ataşaţi militari* se stabilea rolul şi locul ataşatului militar care făcea parte din „misiunea diplomatică a României, cu rol de consilier tehnic şi militar al şefului de misiune”, reprezentând „armata română, autoritatea română şi interesele armatei române în toate împrejurările faţă de autorităţile autohtone, corpul diplomatic şi cetăţenii români, indiferent de statutul lor în ţara de acreditare”[6].

Un rol important în atingerea obiectivelor militare asumate de România în perioada interbelică l-a avut strânsa legătură dintre Londra şi Bucureşti. În perioada 1920-1939 s-au amplificat relaţiile militare între cele două ţări[7]. Personalităţi politice şi militare, precum Nicolae Titulescu, Ion Antonescu, V.V. Tilea, Gh. Dumitrescu ş.a., alături de ataşaţii militari Nicolae Arion, Costiescu Matila Ghika, Douglas Căpităneanu, Radu R. Rosetti, *Nicolae Rădescu*, *Constantin Sănătescu*, Gheorghe Niculescu, Ermil Gheorghiu, Cezar Marinescu, Gheorghe Iliescu[8] au contribuit la dezvoltarea acestor legături.

Un rol important în desfăşurarea activităţilor de la Londra l-au avut militarii de carieră Nicolae Rădescu şi Constantin Sănătescu – care spre sfârşitul celui de-al doilea război mondial vor deveni prim-miniştri şi vor încerca să restaureze un regim monarhic constituţional[9].

---

* Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, Universitatea din Craiova.

[1] Valeriu Florin Dobrinescu, *Relaţii româno-engleze (1914-1918)*, Iaşi, Universitatea „Al.I. Cuza”, 1986, p. 26.

[2] *Organizarea instituţională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte şi documente*, vol. II, *1920-1947*, Bucureşti, Fundaţia Europeană Titulescu, 2006, p. XIV.

[3] Diplomaţia română a apărării. Un secol şi jumătate sub zodia Minervei. Scurt istoric, Bucureşti, Editura Medro, 2007, p. 72.

[4] *Ibidem*, p. 96.

[5] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, se va cita: A.M.A.E.), fond Londra, Dosare personale, vol. 1, nepaginat.

[6] Alesandru Duţu, Lenuţa Nicolescu, Alexandru Oşca, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1944)*, vol. I, Bucureşti, Editura Europa Nova, 2001, p. 6.

[7] Marusia Cîrstea, *Din istoria relaţiilor anglo-române (1936-1939)*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2004, p. 129.

[8] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *Lista ataşaţilor militari români (1877-1944)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1981, p. 510.

[9] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coordonator Dinu C. Giurescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, p. 509 şi urm.

Constantin Sănătescu s-a născut la 14 ianuarie 1885 la Craiova, județul Dolj. A urmat studiile liceale la Craiova, Turnu Severin şi Iaşi, apoi Şcoala Militară la Bucureşti, absolvind-o în 1907 cu gradul de sublocotenent[10]. Militar de carieră, Constantin Sănătescu a fost totodată un intelectual rafinat. Iubea literatura, citea mult şi vorbea cu uşurință limbile germană, franceză şi engleză. În *Jurnalul* său se caracteriza astfel: „Am fost toată viața mea un optimist şi nu credeam că se va ajunge la acest deznodământ. Credeam că diplomația va fi în stare să canalizeze toate aceste frământări conducând omenirea pe drumul păcii şi că nu le va revărsa, ca să o apuce pe un drum cu totul opus, acela al războiului [...]. În afară de aceasta, nu prevedeam că voi ocupa funcțiuni importante, care să mă angreneze în principalele acțiuni”[11]. Şefii săi ierarhici îl caracterizau în felul următor: „Este inteligent, are judecată sănătoasă, concepție clară. Are cultură generală frumoasă şi cunoştințe militare solide. Temperament liniştit, are spirit de inițiativă şi prevedere. Are simțul demnității şi al onoarei foarte dezvoltat”[12].

În anul 1928 a fost numit ataşat militar la Legația română din Londra „unde a înaintat la timp toate relațiunile ce i s-au cerut. Lucrările cele mai însemnate sunt privitoare la întrebuințarea cavaleriei engleze şi la organizarea şi întrebuințarea formațiunilor motorizate”[13]. De asemenea, cât a fost ataşat militar, Constantin Sănătescu s-a mai preocupat de:

- bugetul armatei, aviației şi marinei din Marea Britanie, subliniind că „Pe când bugetul armatei prezintă, în fiecare an o reducere față de cel precedent, bugetul aviației creşte de la un an la altul. Astfel, bugetul anului în curs (1928), arată un spor de 700 000 lire față de cel din anul trecut. El se ridică la suma de 16 042 000 lire”[14];

- manevrele militare britanice, arătând că „ținuta ofițerilor şi a trupei ireproşabilă. Echipamentul trupei cum rar se poate vedea [...]. Mult calm în darea şi transmiterea ordinului, fiecare este preocupat să-şi îndeplinească conştiincios rolul său şi nu se gândeşte la ce va zice superiorul”[15];

- captarea interesului unor cercuri economice şi financiare londoneze pentru a-şi consolida pozițiile în România;

- de asemenea, ținând cont de poziția geostrategică a României, la începutul anului 1930 a sprijinit propunerea construirii unei baze navale, cu sprijin britanic, la Marea Neagră[16];

- în anul 1930 colonelul Constantin Sănătescu „a continuat a îndeplini funcțiunea de ataşat militar în Anglia unde, ca şi anul trecut, a desfăşurat o activitate rodnică, urmând în special a studia şi documenta Marele Stat Major în chestiunile ce ar interesa îndeosebi armata română în legătură cu experiențele făcute în armata engleză”[17].

La sfârşitul lunii august 1930, Constantin Sănătescu era înlocuit de „Domnul căpitan-comandor Niculescu Gheorghe, ataşat naval pe lângă acea Legațiune, confirmat şi în funcțiunea de ataşat militar”[18]. Rechemat în țară (în 1930) de regele Carol al II-lea, primeşte Comanda Regimentului de Escortă Regală, iar în 1935 este înaintat general de brigadă. În toamna anului 1937 a fost mutat la Bucureşti ca prim-subşef al Marelui Stat Major pentru a pregăti armata în vederea evenimentelor ce puteau să survină şi, totodată, să pună „bazele unei industrii proprii de război”[19]. În ianuarie 1941, în calitate de comandant militar al capitalei, generalul Sănătescu reduce complet, în numai patru zile, rebeliunea legionară. Pe data de 1 februarie 1941 a primit comanda Corpului 4 Armată, comandă ce a deținut-o mult timp, luând parte, în această calitate, la război[20]. Un rol determinant l-a avut generalul Constantin Sănătescu în pregătirea armistițiului, realizarea actului de la 23 august 1944 şi organizarea operațiunilor ulterioare: „Regele a dictat decretul prin care eram numit Preşedinte de Consiliu. Înarmat cu acest decret, am plecat la Marele Stat Major să dau ordinele necesare trupelor de pe front şi din restul țării pentru a înceta ostilitățile şi pentru felul cum trebuiau să se grupeze”[21]. Noul guvern prezidat de guvernul Constantin Sănătescu, format în seara de 23 august, a acționat repede pentru revenirea la un regim monarhic constituțional[22]. La sfârşitul lui 1944 este numit a doua oară prim-ministru (prima guvernare durase şase săptămâni). Dar, „comuniştii îşi urmează planul dictat de Moscova şi scot masele de muncitori la manifestații. Miniştrii comuniști din guvern nici nu se interesează de treburile departamentelor lor, fiind ocupați cu întrunirile şi discursurile incendiare ce

[10] *Dicționar enciclopedic*, vol. VI, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 314.
[11] Vezi, pe larg, Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 15.
[12] Arhivele Militare Române, Pitești (în continuare, se va cita: A.M.R.), fond Memorii Bătrâni, dosar nr. 25, f. 99.
[13] Ibidem.
[14] A.M.A.E., fond Londra, vol. 256, nepaginat.
[15] Ibidem.
[16] A.M.R., fond Secretariatul General, dosar nr. 1433, f. 269.
[17] Idem, fond Memorii Bătrâni, dosar nr. 25, f. 100.
[18] A.M.A.E., fond Londra, Dosare personale, vol. 4, nepaginat.
[19] Constantin Sănătescu, *op. cit*., p. 17.
[20] *Ibidem*, p. 25.
[21] *Ibidem*, p. 163.
[22] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 509.

trebuie să țină la aceste întruniri”[23] – nota primul ministru în jurnalul său. Demisionează curând din funcția de prim-ministru, devenind, în 1945, şeful Marelui Stat Major. Este unul din martorii lucizi ai procesului de sovietizare treptată a României din perioada 1945-1947. La 30 august 1947, el nota în *Jurnalul* său: „În fine a ratificat şi Rusia tratatul de pace cu România. Să vedem acum dacă se va executa şi îşi va retrage trupele din România, lăsând numai pe cele prevăzute pentru paza liniilor de comunicație cu Austria. Dacă ar începe ruşii să plece din țară, apoi ar fi o mare uşurare pentru noi, căci întreținerea lor ne-a secătuit de tot”[24]. La scurt timp după această însemnare avea să moară (noiembrie 1947), fiind ultimul general înmormântat cu toate onorurile cuvenite gradului său.

Nicolae Rădescu s-a născut la 30 martie 1874 la Călimăneşti, județul Vâlcea[25]. A absolvit Şcoala Militară de Ofițeri la 1 iulie 1928 şi a parcurs treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent la cel de general de armată[26]. Era un om de carte. Biblioteca sa cuprindea lucrări de istorie, opere filosofice, clasici francezi ai secolului al XVII-lea sau ediții bibliofile. Citea şi vorbea curent engleza, franceza şi germana. De la începutul carierei sale a fost apreciat ca un ofițer inteligent, serios, instruit şi devotat serviciului militar, atât în timp de pace cât şi în timp de război. Între 23 iunie şi 31 august 1913, a participat la campania din Bulgaria, ca ofițer adjutant în Comandamentul Diviziei 1 Cavalerie, iar în timpul primului război mondial, „ca o recunoaştere a meritelor sale, a priceperii şi vitejiei probate în luptele de pe Valea Topologului” a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, iar la 1 aprilie 1917 i s-a acordat, în mod excepțional, gradul de locotenent-colonel[27]. În iulie 1926 a fost numit ataşat militar la Londra. Într-o adresă, trimisă lui Nicolae Titulescu, ministru plenipotențiar al M.S. Regelui la Londra se arăta că „Domnul colonel Nicolae Rădescu [...] este numit în locul Domnului Colonel Ion Antonescu, ataşat militar la Londra şi Bruxelles”[28]. În această calitate – de ataşat militar – s-a preocupat de modul de organizare al armatei britanice şi de tipurile de armament existente. „Tot materialul rămas la sfârşitul războiului – raporta Nicolae Rădescu – a fost revizuit şi depozitat, urmând ca în caz de eventuală necesitate, cu el să se facă față primelor nevoi. În acelaşi timp s-au instituit organe, care să studieze şi să experimenteze orice material nou inventat, să se pronunțe asupra modelelor ce ar fi foarte bune de adoptat şi să prevadă toate măsurile pentru ca fabricarea să poată începe în orice moment, rămânând ca punerea în lucru să nu se facă decât în momentul întrevederii posibilității unui conflict”[29]. Totodată, Nicolae Rădescu a fost preocupat să amplifice legăturile pe linie militară, pentru a mări capacitatea de apărare a țării cu sprijinul Angliei. În acest sens, s-au intensificat legăturile cu *Societatea Vickers*, pentru a se dezvolta industria națională de armament. În anul 1928 este avansat la gradul de general de brigadă, iar în perioada 1929-1933 funcționează în structurile de comandament ale Inspectoratului General al Cavaleriei şi Diviziei 1 Cavalerie. La 5 februarie 1933 a demisionat din cadrele active ale armatei. După demisia din armată, Nicolae Rădescu s-a implicat în viața politică, devenind membru în conducerea Asociației „Cultul Patriei”, al *Partidului Poporului*, iar mai târziu s-a apropiat şi de gruparea „Cruciada Românismului”, fondată de Mihail Stelescu – un dizident al Mişcării Legionare[30].

Adversar al continuării războiului de către armata română dincolo de Nistru, Nicolae Rădescu a trimis, în septembrie 1941, o scrisoare ministrului german la Bucureşti, Manfred von Killinger, în care se spune, între altele: „Şi eu sunt unul din acei infami politicieni români, la care vă referiți. Am susținut şi susțin şi acum că trupele noastre n-au ce căuta dincolo de Nistru, în timp ce granița de vest continuă a fi ciuntită”[31]. Pentru acest gest de frondă a fost internat un timp în lagărul de la Târgu Jiu. După 23 august 1944, Nicolae Rădescu este avansat la gradul de general de divizie, apoi de general de corp de armată şi numit, la 14 octombrie 1944, Şef al Statului Major. În această calitate, Nicolae Rădescu, raportează în scris că dislocarea în România a „unor divizii sovietice cu efective de război complete” poate fi apreciată „ca o ocupație militară sovietică, situație contrară spiritului şi literei Convenției de Armistițiu” (12 septembrie 1944, la Moscova)[32].

La 3 decembrie 1944 primeşte de la regele Mihai I mandatul de a forma un nou guvern. În ziua de 6 decembrie 1944, primul ministru îşi expunea programul de guvernare arătând, printre altele: „Sunt partizan neînduplecat al libertății: dar în ce priveşte libertatea, fac o rezervă: libertatea nu înseamnă pentru

[23] *Ibidem*, p. 519.
[24] Constantin Sănătescu, *op. cit*., p. 255.
[25] Dicționar enciclopedic, vol. VI, p. 40.
[26] Vezi, pe larg, Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Bucureşti, Editura All, 1996.
[27] *Comandanți fără armată. Exilul militar românesc*, ediție de Dumitru Dobre, Veronica Nanu, Mihaela Toader, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2005, p. 23-31.
[28] A.M.A.E., fond Londra, Dosare personale, vol. 4, nepaginat.
[29] Idem, vol. 256, nepaginat.
[30] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 362.
[31] Comandanți fără armată. Exilul militar românesc, p. 26.
[32] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 362.

unii totul şi pentru alţii nimic”[33]. Declarațiile sale au fost directe şi foarte explicite. Punctul „cardinal” al guvernării este „de a strânge la maximum raporturile între noi şi vecina noastră puternică din răsărit, Rusia Sovietică. Dacă cineva dintre conducătorii noştri n-ar adopta punctul acesta de vedere, pentru noi ar putea să însemneze aproape o sinucidere”[34]. Treptat, situația politică în România devine critică şi lucrurile se vor precipita. Comuniştii erau hotărâți să elimine din guvern şi administrație pe toți reprezentanții partidelor tradiționale şi să preia întregul control. Mai mult, Marile Puteri nu se abăteau de la înțelegerile privind împărțirea ariei sud-est europene în sfere de influență. În acest sens, Foreign Office preciza: „noi trebui să ne orientăm după faptul că între noi şi guvernul sovietic există înțelegerea ca ei să ia conducerea în România, luând în considerare poziția noastră de conducere în Grecia”[35]. Intervenția directă şi repetată a autorităților sovietice în administrarea țării a dus la demisia silită a primului ministru, în ziua de 28 februarie 1945. La începutul lunii martie, generalul Nicolae Rădescu s-a refugiat la Misiunea Britanică din Bucureşti. La 17 iunie 1946, Rădescu părăseşte țara cu un avion biplan „Savoia Marchetti”, ajungând în Cipru, de unde a plecat în Portugalia, apoi la Londra şi de aici în S.U.A.

Generalul Nicolae Rădescu s-a stins din viață la New York, la data de 16 mai 1953. Referindu-se la activitatea lui Nicolae Rădescu, istoricul Dinu C. Giurescu sublinia: „A avut verticalitate şi curaj. A înfruntat deschis, în plină ocupație sovietică, asaltul Partidului Comunist din România pentru acapararea puterii prin forță, înşelăciune ş intervenția directă a armatei şi guvernului sovietic. Fapta şi cuvântul generalului Nicolae Rădescu rămân pentru totdeauna în patrimoniul istoriei româneşti, pentru apărarea libertății şi demnității țării şi a cetățenilor ei”[36].

*

* *

Către sfârşitul celui de-al doilea război mondial, în România, pe măsură ce lupta pentru putere a luat amploare, autoritățile sovietice au intervenit direct şi decisiv. Opozanții, în special membrii elitelor „vechilor regimuri” dinainte de război, sunt arestați sau eliminați. În România, din acea perioadă, „complotul şi violența nu erau doar o posibilitate printre altele, ci singura cale de acces la putere”[37].

Viceministrul Afacerilor Externe sovietic, Vîşinski, declanşează în România o serie de măsuri decisive pentru viitorul țării: răsturnarea guvernului de coaliție al generalului Rădescu, numirea forțată de către rege a unui prim-ministru aliat al comuniştilor (Petru Groza), epurări, instalarea de prefecți comuniști, mobilizarea populară în favoarea împărțirii terenurilor etc.[38].

Des attachés militaires en Grande – Bretagne aux présidents du Conseil de Roumanie

C’est la présentation de la contribution de deux militaires de carrière – Nicolae Rădescu et Constantin Sănătescu – à l’activité des missions diplomatiques de Roumanie à l’étranger.

[33] *Ibidem*, p. 60.
[34] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IX, p. 523.
[35] *Ibidem*, p. 532.
[36] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 365.
[37] Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 134.
[38] Jean-François Soulet, Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 53.

BOLESŁAW WIENIAWA-DŁUGOSZOWSKI AS MILITARY ATTACHE IN BUCHAREST- A CONTRIBUTION TO BIOGRAPHY

Magdalena STRYKIER*

Wieniawa, the most famous *bon vivant* of the Second Polish Republic, the most renowned cavalryman, Józef Piłsudski's favorite and 'the idol of Polish women', as Antoni Słonimski wrote about him. His wit, kindness to people and contacts with the artist community caused him to be a legend as soon as his lifetime. Today, he is remembered mostly for having ridden a horse into "Adria", which in fact did not happen, but which shows his 'lancer's extravaganza' he was mostly associated with. The stories of Wieniawa, both the ones told in his lifetime as well as after his death, originated from his lifestyle, mainly the sense of humor and gregariousness, spatially limited to the 'Ziemiańska', 'Europejska' and 'Adria' restaurants. The image of Piłsudski's adjutant, often being a painful caricature, was preserved in the memory of Poles, especially in the post-war years. By highlighting the fantastical stories and showing to the society the addictions and haughtiness of the Marshall's closest associates, the ruling power wanted to show the ' moral decay' of the whole faction.

It is thus worthwhile to take a closer look at 'Pegasus chevau-léger' biography and check if all the stories concerning him are true, as well as show how glorious record he has in history- not only military, but also diplomatic. It is the less known aspect of his life: his actions at the side of Piłsudski, military service and serving diplomatic positions that allows us to fully appreciate his attitude and merits.

Bolesław Ignacy Florian Wieniawa-Długoszowski was born on 22.07.1881 in Maksymówka (Dolina district, Lviv region), as a son of Bolesław and Józefa Struszkiewicz[1].

He started medical studies from the winter term of 1900/1901 and finished them in the summer term of 1905[2]. His career choice was in accordance with his interests at that time, yet he did not keep at them for long. He chose ophthalmology as his specialty, but after graduating (with honours), apart from a few cases, he did not deal with medical cases. Next he went to Paris, where he studied for a year at Fine Arts Academy. He also participated in the life of Polish immigration, started writing poems and plays, as well as act on stage. In January 1911 he was among the founders of Polish Artists' Society in Paris[3]. The aggravation of Europe's political situation influenced also the activities of the Paris immigration. In the early autumn of 1912 Bolesław Długoszowski founded the Military Sciences Circle acting by the Polish Artists' Society[4]. At that time the branch of Gunners' Association (Związek Strzelecki) was already functioning in Paris, with the Military Sciences Circle acceding it in the autumn of 1913. [5]

In the summer of 1914 there has been a remarkable increase of international tension and many members of Gunners' Association left the capital of France and via Switzerland they went to Galicia, where recruiting points were set up. In July 1914 Bolesław Długoszowski left Paris as well, going to the family property in Bobowa, where the outbreak of the Great War caught him[6]. At that moment the pleasant, a bit unconcerned and romantic life of a Paris 'Gypsy' was interrupted by the political events taking place not only in Europe but on Polish soil as well. As a result of them Długoszowski, a writer, painter and actor found himself among those who in August 1914 became the vanguard of the people who battled for the freedom of Poland.

The First Cadre Company (Pierwsza Kompania Kadrowa) was formed on the 03.08.1914 and contained many young Poles who lived in Western Europe, who were to form the core of the future Polish

* Universitatea din Toruń – Polonia

[1] J. M. Majchrowski, Ulubieniec Cezara Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Zarys biografii, Wrocław – Warsaw – Cracow 1990, p. 17; M. Urbanek, Wieniawa szwoleżer na pegazie, Wrocław 1991, p. 13; W. Dworzyński, Wieniawa. Poeta – żołnierz – dyplomata, Warsaw 1993, p. 34; J. M. Majchrowski, Pierwszy ułan Drugiej Rzeczypospolitej, Warsaw 1993, p. 23; M. Pytasz, Generał Bolesław Długoszowski herbu Wieniawa. Notka biograficzna, w: Szuflada generała Wieniawy. Wiersze i dokumenty. Materiały do twórczości i biografii Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego, selection by E. Grabska i M. Pytasz, commentary by M. Pytasz, Warsaw 1998. p. 209 - 214; M. Wołos, Generał dywizji Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Biografia wojskowa, Toruń 2000, p. 12; J. M. Majchrowski, Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału, Cracow 2002, p. 90; P. Hubiak, Belina i jego ułani, Cracow 2003, pp. 115 - 119.

[2] J. M. Majchrowski, *Pierwsza Kompania Kadrowa…*, p. 90.

[3] Ibidem, p. 32.

[4] M. Wołos, op. cit., p. 15.

[5] M. Wołos, *Paryski oddział Związku Strzeleckiego,* Studia i Materiały do Historii Wojskowości, R. 1998, t. XXXIX, p. 147; E. Grabska, *Paryż Długoszowskiego,* in: *Szuflada generała Wieniawy…,* p.193.

[6] J. M. Majchrowski, *Ulubieniec Cezara…,* p. 49.

Army [7]. Wieniawa was in the 4th platoon headed by Jan Kruk-Kruszewski, called 'Czarny', and the unit of Mirosław Huk-Kowalski [8]. On the 06.08.1914 at 3.30 a.m. the Company departed from Oleandry towards the Polish Kingdom border. On the same day, as a private Wieniwa was given one of the first orders- to guard the ammunition carriage[9].

A breakthrough for Wieniawa was the date of 10.08.1914, when he left the First Cadre Company and moved to cavalry commanded by Władysław Belina-Prażmowski[10]. The essential piece of cavalryman's equipment-a horse- was confiscated by him near Wodzisław, which he did not deny in his memoirs[11].

Another change in Wieniawa's life is going to Warsaw with Józef Piłsudski, on the 13.08.1915, as his adjutant. Till that moment, the story of Wieniawa as a soldier is in fact the story of his platoon, squadron or cavalry. His military service was not long, as it lasted only a year, but it allowed him to become an individual of some sort. He showed bravery, as well as persistence and hard work. He was also noticeable by his soulful manners, wit and sociability. His subordinates trusted or simply liked him. The trip to the capital city with Piłsudski placed him close to the ongoing political events and allowed him to participate in making decisions of crucial importance for the country, but it also won him enemies. The new function posed challenges which required not only leadership skills and personal bravery, but also diplomatic skills, brightness and intelligence. Piłsudski seemed to have noticed Długoszowski as a careful observer, able to make correct conclusions, knowing that he can count on his loyalty not only to himself, but his policy as well.

On 30.09.1920 Wieniawa was appointed general adjutant of the Commander-in-Chief[12]. He remained on this position till 26.11.1921, when he was transferred to General Headquarters and later went to Bucharest as military attaché. In practice, however, he remained at the side of the Marshall till his death.

The position of military attaché was given to him in a way as a punishment, since he became a party in the conflict with the members of the French Military Mission (FMW) in Poland. Wieniawa met general Henri Niessel, who was later a member of the mission, in 1919 during his visit in Paris. The conversation they had then concerned the organization of a future mission in Poland [13].

The conflict started in 1921 and had broad repercussions. In the beginning it was not expected at all, as the relations between FMW and Nation Leader were considered proper. The source of misunderstanding, as it later turned out, were different views of the FMW Commander on the provisions of the Polish-French military convention in February 1921. The general also attempted to contact the representatives of National Democracy (Endecja) and created abstract scenarios of restoring Bolshevik-free Russia with the help of Russian immigrants. Niessel's excessive interference into political matters as well as dismissive attitude towards Polish officers caused him to be treated with indifference by all Piłsudski's officers[14].

The tense relations have caused Piłsudski to send Wieniawa to Paris in order to settle the matter. The official reason for the adjutant's departure was organizing the issue of granting and awarding medals [15]

During his talks with gen Weygand, Wieniawa demanded the FMW Commander to be dismissed and the operational plans of both armies to be created without FMW's participation. He stressed that the Marshall is ready to proceed via diplomatic route if the matter is not settled unofficially, since general Niessel breaches his competences and ignores the opinion of Polish government [16].

The conflict became even more heated since general Niessel has become familiar with the content of Wieniawa's talks in Paris. In his letters to the French Minister of War he presented a negative image of the

---

[7] W. Milewska, J. T. Nowak, M. Zientara, *Legiony Polskie 1914-1918. Zarys historii militarnej i politycznej,* Cracow 1998 p. 22; M. Klimecki, K. Filipow, *Legiony to…Szkice z dziejów Legionów Polskich,* Białystok 1998, pp. 45-47; B. Wieniawa-Długoszowski, *Wymarsz i inne wspomnienia,* edited by. R. Loth, Warsaw 1992 pp. 47 - 48.

[8] The remaining platoons of the 1st Cadre Company were led by: 1st – Kazimierz Herwin-Piątek, 2nd – Henryk Krok-Paszkowski, 3rd – Stanisław Burhardt-Bukacki. The commander of Company was („Zbigniew"). Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Personal files of Bolesław Wieniawa-Długoszowski (further AP) 996+8513 (The unit was microfilmed. Outside AP there are also Decoration Archives. Copy of the microfilm no 303).

[9] B. Wieniawa-Długoszowski, op. cit., pp. 50 - 51.

[10] Biography by W. Belina-Prażmowski was written by cited above Piotr Hubiak. Short biographies appeared already during the Colonel's life in: *Encyklopedai wojskowa* (edited by. O. Laskowski, t. I, Warsaw 1930) and almanach by S. Łoza: *Kto był kim?* (Warsaw 1938). Later biographies appeared by P. Stawecki in *Polskim Słowniku Biograficznym* (t. XVII, 1985), later in: *Kto był kim w II Rzeczypospolitej* (Warsaw1994), S. Zając, *Pułkownik Władysław Belina-Prażmowski (1888-1938),* Wojsko i Wychowanie, 1997, nr 11, pp. 76 - 78 and J. M. Majchrowski, *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, Cracow 2002.

[11] B. Wieniawa-Długoszowski, op. cit., p. 174.

[12] CAW, AP 996+8513.

[13] W.Dworzyński, op. cit., p. 183.

[14] M. Wołos, Generał dywizji…, p. 70. See also P. Wandycz, Henrys i Niessel: dwaj pierwsi szefowie francuskiej misji wojskowej w Polsce 1919-1921, Bellona, 1962, z. I-II, pp. 16 - 18; T. Schramm, Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938, Poznań 1987, p. 74.

[15] W. Dworzyński, op. cit., Warsaw 1993, p. 197.

[16] M. Wołos, *Generał dywizji….,* p. 70; T. Schramm, op. cit.

adjutant, suggesting that he was acting on behalf of Marshall Piłsudski not Minister of Military Affairs, general Sosnkowski[17]. He also demanded Wieniawa to be removed from Belvedere[18].

The Wieniawa-Niessel conflict affected Polish-French relations. One example can be the attempt to get *agrement* for major Józef Beck as military attaché. There were numerous complications and difficulties, with the FMW Commander being against the candidate from the beginning, claiming that Beck's policy was hostile towards France[19].

It was also speculated that Wieniawa was originally against Beck's appointment, changing his mind later on. The opinion was also expressed by Niessel, but it can't be confirmed by any sources and rather proves, as M. Wołos put it […] *his lack of awareness and poor information sources*[20]. The speculations are further dismissed in *Historia Dyplomacji Polskiej*, where the authors claim that it was due to Wieniawa's and Ignacy Mościcki's recommendation that Beck had such a 'head- start' in his outstanding diplomatic career[21]. A similar opinion was expressed by W. Jędrzejewicz, who wrote that Beck was recommended for the position of military attaché in Paris and Brussels by Wieniawa himself[22].

The French general also suggested that factions in opposition to Piłsudski, and general Sikorski in particular, act towards removing Wieniawa form Belvedere. Such information, however, is not confirmed by any sources.

The conflict was finally ended with the departure of general Niessel from Warsaw at the end of December 1921, and the decision to send Wieniawa to Bucharest as military attaché[23]. Piłsudski did not hide his dissatisfaction with such a turn of events, since he wished to have Długoszowski close to himself and stated clearly that his departure was the result of political pressure[24]. Wieniawa was also unwilling to take new position, which seems to be confirmed by the fact that he arrived at Bucharest two months after the appointment.

In the personal files, the date of appointment as military attaché in Bucharest was 26.11.1921, although different dates also appear[25]. He remained in the position till November 1922.

In the between-war period military attaches were assigned as professional advisors of heads of Polish Republic diplomatic representations and were members of diplomatic corps. By the power of resolution by Ministers' Council from 03.04.1922 [26], they were also under financial jurisdiction of the Ministry of Foreign Affairs. However, they enjoyed broad autonomy, being subordinate to the Minister of Military Affairs through the Head of General Headquarters. Their relations with the superiors, both civilian and military, as well as their tasks, were regulated by general and specific instructions issued by the Head of General Headquarters.

Military, naval, marine and special (for example air-force) attaches were nominated and dismissed at the motion by the Head of General Headquarters in cooperation with the Minister of Foreign Affairs. It was also the case with the non-commissioned officers assigned to them (in relations to them attaches had the prerogatives of the regiment commander). Attaches were assigned to the officer staff of various weapon types by respective departments of Ministry of Military Affairs, and as representatives of Polish Republic Military Forces they were officially and disciplinarily subordinate to the Head of General Headquarters via the 2nd Department of the General Headquarters. In all other respects they were subordinate to the head of diplomatic units. In military issues attaches acted independently, not needing permission from the government representative in order to officially represent Polish military forces.

Military diplomatic personnel was a part of diplomatic corps and enjoyed all privileges and powers given by international law. Although financing diplomatic facilities was since 1922 a responsibility of the Ministry of Foreign Affairs, the Headquarters granted special sums of money to the disposal of attaches, on which they reported only to the ministry itself, and which were used to finance the actions taken without the knowledge of the heads of diplomatic units. The Head of General Headquarters commanded the actions of attaches through the 2nd Department of General Headquarters, responsible for intelligence and counter-intelligence.

---

[17] Ibidem. See also: W. Korpalska, *Władysław Eugeniusz Sikorski. Biografia polityczna,* Wrocław – Warsaw- Cracow– Gdańsk – Łódź 1988, p. 110.

[18] P. Wandycz, op. cit., p. 16; T. Schramm disagrees with this opinion. See. T. Schramm, op. cit., p. 87.

[19] M. Wołos, *Generał dywizji…,* p. 72; Further on the issue of nominating Beck to be military attache In Paris see: P. Wandycz, *Z dziejów dyplomacji,* London 1988, p. 90-98; O. Terlecki, *Pułkownik Beck,* Cracow 1985, p. 15 - 16; W. Jędrzejewicz, *Beck i Francja,* Wiadomości, 1958, nr 26, s. 2.

[20] M. Wołos, Generał dywizji…, p.72.

[21] *Historia dyplomacji polskiej 1918-1939,*edited by. P. Łossowski, Warsaw 1995, t. IV, p. 446.

[22] W. Jędrzejewicz, op. cit.

[23] P. Wandycz, op. cit., p. 18; J. Ciałowicz, *Polsko-francuski sojusz wojskowy*, Warsaw 1970, p. 78; T. Schramm, op. cit., p. 86.

[24] M. Wołos, *Generał dywizji….,* p. 73.

[25] CAW, AP 996+8513; See. J. M. Majchrowski, *Ulubieniec Cezara…,* p. 125.

[26] Top secret supplement to Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych (M Wojsk.) Nr 17, from 27 June 1922, position. 84.

Within the 2nd Department, the unit responsible for the army's foreign representatives was the Registry Department. Its task was to combine the work of attaches and the information sent by them in order to present them to the head of the department. The Registry Department also provided information to military diplomacy[27].

The 2nd Department was communicating with the attaches by means of diplomatic post, sent once a week by the Ministry of Foreign Affairs [28]. All important messages were coded and all work concerning the codes had to be done by the attaché himself, possibly substituted by another officer, if such was assigned to the diplomatic facility[29]. Also the matters connected with producing and storing documentation were supervised by the 2nd Department.

An attaché had his own chancellery, allocated from the civilian chancellery of a diplomatic unit. It was run according to military procedures, in the register system at first, and non-register system "Biur1[30]" after 1931.

The assignments given to military attaches were exhaustively described in the top secret order of the Ministry of Foreign Affairs from 11.03.1924 [31]. The instructions given by the 2nd Department of the General Headquarters contained basically information-connected tasks handled by military attaches. It is worth noting that they were supposed to base on legal sources of information, to carry out 'white intelligence' and avoid getting involved in clear espionage[32]. Their sources were thus newspapers, official announcements, participation in military games or socializing with foreign officers or celebrities. Because of that the skill of skillfully compiling the materials gathered was crucial, since it allowed to make maximum use of the analysis. Special instructions were devised to facilitate it. [33]

Wieniawa's one-year-long activity in Bucharest deserved praise even by general Sikorski, who wrote: *very good as military attaché. He serves in a faultless way, having necessary abilities*[34]. Józef Piłsudski also valued highly the diplomatic abilities of Długoszowski, about whom he said *'he's got the nose, and deftly turns where he should'* [35].

Military attaché in Bucharest was concerned mainly with the issues connected with Russia, using the intelligence towards that goal. Wieniawa was working out the location of Russian troops in Ukraine, dislocation of Russian radio stations next to the Polish border, weapon transports to Georgia through Romania, as well as the current political, military and economical conditions in Romania. He also collected information on the state of opinion[36].

At that time work on the new Polish-Romanian military convention was in progress, with the document being finally signed during Piłsudski's and the Minister of Foreign Affairs', Gabriel Narutowicz's visit to Romania on 16.09.1922.[37]

During his stay in Romania Wieniawa was fulfilling the duties of the official representative of Polish Army, taking part in the crowning of Ferdinand I as the king of united Romania (15.09.1922), as well as being present on Karol of Serbia's wedding in Belgrade (03.06.1922) [38].

Długoszowski's return to the country was brought about by a number of causes. First of all, he pressed on his superiors to be called off the position. On 28.10.1922 he wrote to Warsaw, stating clearly what will happen unless he is dismissed: *I'm waiting for a week, after that time I will be forced to leave with no formalities whatsoever, which probably will not make a good impression* [39]. In his report justifying his departure from Bucharest he wrote that the reason was *insufficient material provisions of the facility*, which did not allow for maintaining friendly relations with other attaches on a satisfactory level[40]. It was probably just an excuse to return to the country, especially since Piłsudski also demanded the return of his adjutant. It

[27] CAW, 2nd Department of the General Headquarters (further: Oddz.II), I.303.4.6420, The message by the head of the department from 19th May 1922 to branch no 4 in Cracow
[28] Ibidem, I.303.4.4870, The message by the head of the department to the Head of General Department from 21st of September 1935, courier routes schedule.
[29] Ibidem, I.303.4.156, the project for general instructions for military attaches written in 1927.
[30] Ibidem, I.303.4.4870, the message Polish military attache in Latvia, Estonia and Sweden from 23rd of May 1935 concerning ordering the archives
[31] Top secret supplement to Dziennik Rozkazów MSWojsk. Nr 4, from 11 March 1924 , position. 24.
[32] P. Łossowski, Dyplomacja Drugiej Rzeczypospolitej. Z dziejów polskiej służby zagranicznej, Warsaw 1992, p. 73.
[33] CAW, Oddz. II, I.303.4.6420, General instruction for military attaches from 1922 concerning the information procedures and reporting.
[34] CAW, AP 966+8513.
[35] W. Baranowski, *Rozmowy z Piłsudskim 1919-1931,* Warsaw 1938, p. 144.
[36] M. Wołos, Generał dywizji…., p. 74.
[37] Ibidem, p. 75; See also P. Stawecki, *Polityka wojskowa Polski 1921-1926*, Warsaw 1981, pp. 248 - 251.
[38] Archiwum Akt Nowych (AAN), Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa (KCNP), Akta Przedstawicielstw Zagranicznych, sygn. 72, k. 188-190.
[39] M. Wołos, *Generał dywizji….,* p. 76 (The full text of Wieniawa's message to be found here)
[40] Ibidem. See also: *Aneks 4*, pp. 174 - 175, where we find full text of the document and J. M. Majchrowski, op. cit., p. 126.

doesn't mean, however that the information about poor financial situation of the embassy was not true. Similar complaints about insufficient funding and grants for Polish diplomats were voiced by other diplomatic posts abroad[41].

On 28.10.1922 Wieniawa received a telegraphic order to leave Bucharest, after which he went for an 8-week-long holiday. He returned from it much sooner though, as on 27.12. he was nominated a representative of the Head of General Staff in the Ministry of Foreign Affairs[42]. Wieniawa never took this position, just as the next one, when on 17.04.1923 he was nominated officer in charge of commissions of the Head of General Staff, namely Józef Piłsudski (till 09.06)[43]. For no known reasons Wieniawa never actually took those posts. He was, however, constantly at the Marshal's side as his officer in charge of commissions.

After a year-long period outside the military, he returned to service on the 01.08.1924, being assigned to the 19th Regiment of Volhynian Lancers, named after general Edmund Różycki (on 05.09. he returned to his original 1st Chevau-léger Regiment) and on 15.08 he received a promotion to colonel in cavalry officer corps[44].

The coup d'etat in May brought about many changes in the between-war period and it also affected Wieniawa's life[45]. He was in the circle of people who were preparing the return to power of the 'Sulejówek Loner', and during those events he was both 'eyes and ears' of the Marshall, as well as an animator of the public mood in Warsaw.

On 29.09.1926 he was nominated as commander of Józef Piłsudski's 1st Chevau-léger Regiment in Warsaw, by which he returned to front service[46]. During his service in the regiment Wieniawa maintained contact with the Marshal, still taking special assignments from him, although undoubtedly less frequently.

A year later, on 31.10.1927, Wieniawa was nominated the head officer (officer in charge of commissions) in the General Inspectorate of Military Forces (GISZ) [47]. It was in fact the return to being Piłsudski's adjutant. Since he also maintained the command of the 1st Chevau-léger Regiment, it meant his frequent absences there. Finally, he was overcome by duties and resigned from commanding the regiment.

Another position given to Długoszowski was the command of Garrison and Square of the capital city of Warsaw. Different sources provide various dates for this event, yet it was most probably the end of February 1929[48]. The idea for this nomination came, of course, from Piłsudski, and was quite unexpected. Warsaw Garrison was an important position and the Marshal may have wanted to have a trusted associate there, especially in view of the growing conflict with the parliament and more intensive fight against the opposition.

The motion for Wieniawa's promotion to general was filed by the Marshall on the promotion meeting on 08.12.1931[49]. Since he had already been occupying general posts, there were no problems and on 01.01.1932, colonel Bolesław Wieniawa Długoszowski became brigadier general[50]. It happened after 5 years of service in cavalry, with one year spent on the front.

It seems doubtless that Wieniawa loved the military, felt a soldier and a cavalryman above everything. He had a specified view on the role and position of cavalry within the structure of the army: he considered them exceptional. He had vast knowledge of cavalry history, he participated in writing works concerning it. He believed that a cavalryman should be outstanding among the soldiers of different armaments, possessing such features as endurance and resistance to all hardships and suffering, bravery and valor [51]. He himself undoubtedly followed this belief very strictly, which in many cases resulted in him taking part in duels in defense of soldier's honor. Piłsudski's death was surely a big shock for Wieniawa, yet it did not surprise him. Being constantly close to the Marshal he observed his deteriorating health, from apoplexy attack in April 1928 and the resulting paralysis, through liver cancer till his death.

After the Marshal's death Wieniawa's situation changed significantly. Gradually, he was being pushed into the background. Divisions appeared in the faction which was ruling Poland after May 1926, the

---

[41] See P. Łossowski, *Dyplomacja…*, pp. 46 - 48.
[42] CAW, AP 996+8513.The official allocation took place on 13 01 1923
[43] Ibidem.
[44] CAW, AP 996+8513.
[45] Further on the topic of May events see:. *Przewrót wojskowy w Polsce w 1926 r.: wybór dokumentów*, wstęp i oprac. A. Garlicki, P. Stawecki, part I, WPH, 1977, no. 2, pp. 229 - 264; part II, WPH, 1978, no.1, pp. 218 - 273; part III, WPH, 1979, no. 4, pp. 145 - 175; Z. Cieślikowski, *Zamach stanu. Materiały źródłowe do przewrotu majowego,* Warsaw 2002; A. Garlicki, *Przewrót majowy*, Warsaw 1978; A. Czubiński, *Przewrót majowy 1926 roku*, Warsaw 1989;
[46] CAW, AP 996+8513; CAW, 2 DK, I.314.3.1(order no. 42 z 15 X 1926 r.); Dziennik Personalny Nr 39/26 z dn. 24 IX 1926 r.; M. Wołos, *Gen. dywizji…,* p. 85.
[47] CAW, AP 996+8513.
[48] Zob. CAW, AP 996+8513, where date 12 03 1929 was given.; CAW, GISZ, I.302.4.1695, where 26 02 1929 was written.; CAW, Akta Komendy Garnizonu Warszawa (KGW), I.372.62.38. where 28 02 1929 was given
[49] F. Sławoj-Składkowski, *Strzępy meldunków,* Warsaw 1988, p. 148; M. Wołos, *Gen. dywizji…,* p. 99.
[50] *Dziennik Personalny MSWojsk.,* 1931, no.10; Rocznik Oficerski 1932, Warsaw 1932, p. 14.
[51] Zob. Fason Kawaleryjski, w: W piętnastolecie Wyższej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu. Jednodniówka, Grudziądz 1933, s. 13 - 16.

„colonels circle“ was eliminated from the ruling elite, and the role of general inspector and the circle from GISZ and Ministry of Military Affairs was constantly growing. Also the President Ignacy Mościcki was in conflict with some of the ruling elite, seeking support within the military structure, the proof for which was the growing sympathy for Wieniawa [52]. Since the former adjutant still enjoyed significant support in the army, the new marshal Edward Rydz-Śmigły wanted to remove him from the military. Those attempts coincided with the search for a new candidate for the ambassador at Quirinal Hill, with the former one being dismissed. Józef Beck considered the Italian diplomatic post important and wanted a trusted person there, and thus Wieniawa seemed to be a perfect candidate [53]. What's interesting, Wieniawa agreed to take the position quite quickly. After his stay in Bucharest and general unwillingness to get involved in political institutions it may sound surprising, but several factors contributed to that. First of all, there was no Marshal, whose presence would keep Wieniawa in Warsaw. In addition, Wieniawa's daughter, Zuzanna, graduated from school, and the social contacts deteriorated[54]. It seems that the capital was boring for Wieniawa and Beck's proposal created an opportunity to avoid idleness and stagnation.

Before going to Italy he received the second general star (27.05.1938 with seniority from 01.05. of that year) [55.] The nomination occurred after six years and four months since the promotion on the first general rank and it has to be admitted that it was quite unexpected and beyond standard nomination procedures. Was it a compensation for leaving the army, or an attempt to strengthen his position as ambassador, as some wish to believe? In my opinion it was of little significance for the Italians whether a person coming to them was a brigadier general, or a major-general. It seems more probable that it was done in order not to prevent Wieniawa from returning to the army[56].

During his stay at the Italian post Długoszowski made friends with the Italian Minister of Foreign Affairs, count Galeazzo Ciano, which was very convenient, as it gave the opportunity of direct contact with the political elites of Italy, since it was commonly known that both Victor Emanuel III and Mussolini limited their contacts with foreign diplomats to bare minimum[57].

When on 18.09.1939 the Italian newspapers and radio announced that Soviet forces were occupying Polish territory, and the Polish government along with the Commander-in-Chief are in Romania, Wieniawa did not believe it. Infuriated, he went to Ciano to protest against spreading false information. Unfortunately, the Italian minister gave him evidence of Rydz-Śmigły leaving the country, at which moment Wieniawa burst into tears[58]. Wieniawa was prepared for closing the embassy, yet he claimed he would stay in the post till the end. Earlier that year, in May, because of political tensions Beck wanted to call off both Wieniawa and Józef Lipski form Berlin[59]. A month later, however, a decision was made that both ambassador would remain on their positions, at the same time recommending aloofness in official relations.

Complex political situation and the inability of the Polish government to fulfill its constitutional tasks cause, that president Ignacy Mościcki was going to nominate his successor. Various candidates were considered, with Wieniawa-Długoszowski being among them. Thus, in a rather unexpected way, Wieniawa found himself in the circle of people taking the highest positions in the state. It was a very important moment in his life, for some biographers even the most important[60]. However, the members of the opposition led by general Sikorski prevented Wieniawa from becoming President.

The situation of the Polish diplomatic post changed after the German victories in the war against France. It was clear, that Mussolini, hesitant till that moment, will come to aid of the victor. When on 10.05.1940 Italy declared war on France, the time came for Wieniawa to leave the diplomatic post.

The period of service as ambassador concluded the whole of Wieniawa's activity. The departure meant for him the loss of contacts with the country, which despite numerous visits and correspondence he missed greatly. The attempt to summarize his diplomatic service cannot be complete, as he served his

---

[52] See. J. M. Majchrowski, Silni, zwarci, gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego, Warsaw 1985.

[53] The changes on the positions of ambassadors and envoys In 1933-1939 were minimum: the embassy in Ankara was occupied by Michał Sokolnicki (1 06 1935), Roger Raczyński was sent to Bucharest (15 05 1938), and Kazimierz Papée to Vatican (15 08 1939). See. *Historia dyplomacji polskiej…,* p. 52.

[54] The action taken by the new faction in power caused a dissonance between former friends. Some remained loyal to the new civil and military authorities, some refused to accept the system and people on the highest position in the country. As January Grzędziński wrote in his memoirs : *I no longer understood my ex-colleagues and abandoned social relations… with Wieniawa, with Dreszer…and also with Wyżeł-Ścieżyński, Lilienfeld-Krzewski, and a few from the 4th Company…* Cited by P. Olstowski, *Generał Gustaw Orlicz-Dreszer (1889 – 1936). Dowódca wojskowy i działacz społeczno-polityczny,* Toruń 2002, p. 327, rem. 115.

[55] Ibidem; *Czy wiesz, kto to jest?*, edited by. S. Łoza, Warsaw1983, p. 795.

[56] See. M. Wołos, *Gen. dywizji…,* pp. 113 – 114.

[57] S. Sierpowski, *Stosunki polsko – włoskie 1918 – 1940,* Warsaw 1975, pp. 539 – 540.

[58] M. Romeyko,. Wspomnienia o Wieniawie i o rzymskich czasach, London 1969, p. 60.

[59] Historia dyplomacji polskiej…, p. 595.

[60] Ibidem.

position for too short a time. Usually such assessments are made by means of comparing one's achievements to the achievements of other diplomats, which in this case is impossible, since one has to take into account the difference in conditions in which they were to serve. In addition, we don't know all the results of his diplomatic actions, since he frequently acted by means of top secret conversations, which have not been recorded in any way. It can only be judged whether the methods he was using were effective and whether he carried out minister Beck's policy thanks to them.

The reports written by Długoszowski were evaluated by contemporary scholars, like S. Sierpowski and J. Borejsza. Their opinions are very positive. J. Borejsza wrote: *The reports by Wieniawa, completely unknown in Italy and introduced into academic circulation only in Poland, deserve close attention. When put together with the Italian diplomatic documents, instructions for the press by National Ministry of Culture, Józef Beck's and vice-President Jan Szembek's papers, they allow the answer to a number of important questions concerning Mussolini's, Ciano's and their associates' true attitude towards the Polish- German conflict and the coming war*[61].

After evacuation of the embassy on 15.07.1940 Bolesław Wieniawa Długoszowski went to New York[62]. His situation in a foreign country was not easy. He couldn't be a soldier and he abandoned his career in medicine almost a quarter of a century before. It was also impossible for him to work as a writer, since despite his perfect command of the language, he was not familiar with the American culture. On 05.01.1941 he went to Detroit and worked for some time as a journalist and reviser for "Dziennik Polski" issued there[63]. In the summer of 1941 he returned to New York and started working as a bookbinder, having at the same time some income from speeches in the circles of former immigration.

His biggest dream was to return to the army, yet none of his attempts to contact Polish authorities were successful. It is now hard to tell whether the lack of reaction from the Commander-in-Chief was only the result of Sikorski's indifference towards the Marshal's close associate, or the suggestions by his co-workers, who were, it should be said, particularly badly matched.

When Władysław Sikorski flew to the USA in March 1942 he ordered a conversation with Długoszowski to be organized, stressing how important for him was to keep it secret from everybody[64]. During the meeting Sikorski offered to Wieniawa a position of envoy in Cuba, with the *ad personam* ambassador title and jurisdiction extended to Haiti and Dominica. It was a completely insignificant position given the political situation at that time (with time he was to become an envoy in Madrid), simply speaking it was a mere sinecure. It is hard to tell what the intentions of general Sikorski were in this case.

It's a fact, however, that Długoszowski accepted the position and shortly after that the Cuban government confirmed his accreditation, adding that they consider it a great honor that such a *legendarily handsome cavalryman* was assigned to this position[65]. The date chosen for departure was the 2nd of July[66], and Wieniawa started his preparations, saying during his conversation with W. Jędrzejewicz that he needed summer suits [67]. On the day before his tragic death he received a telephone message about the car assigned for Havana diplomatic mission, which he considered good news [68]. On 01.07.1942 Wieniawa, wearing pyjamas, went to the balcony of the block he lived in, kneeled next to the railing, made the sign of the cross and jumped off. He died in an ambulance on his way to Roosevelt Hospital[69].

Bolesław Wieniawa Długoszowski was without doubt an outstanding person, combining in himself all the virtues of a soldier and a writer. Everyone who came across him were under his spell, noticing his independence and unconventionality. The features which were not normally encountered in professional soldiers were dislike for all coercion and love of freedom. His close relations with the Marshal was the envy of many, yet he did not abuse it as his morality did not allow for that. It was the kind of morality we now read about in fairy tales about knights in shiny armors, who sacrifice their lives in the name of higher goals,

---

[61] J. W. Borejsza, *Mussolini był pierwszy,* Warsaw 1979, pp. 246 – 247. J. Borejsza has also noted that Wieniawa's reports were more precise and were in accordance with Italian diplomatic documents, than the notes of Ciano in his *Dziennik.* There have been accusations that Wieniawa omitted the most relevant issues In his reports from Rome made by S. Cat-Mackiewicz. Zob. W. Dworzyński, op. cit., pp. 330 – 331; O. Terlecki, *Pułkownik Beck,* Cracow 1986, p. 248.

[62] M. Romeyko, op. cit., p. 277 and following. Here we will also find the article by J. Jędrzejewicz, concerning the arrival of former Piłsudki's supporters to New York

[63] J. M. Majchrowski, *Ulubieniec Cezara..,* p. 248.

[64] Ibidem.

[65] J. Drohojowski, *Wspomnienia dyplomatyczne*, Warsaw 1959, p. 175.

[66] Ibidem, pp. 174 – 175.

[67] J. M. Majchrowski, *Ulubieniec Cezara…,* p. 255, rem. 55.

[68] W. Dworzyński, op. cit., p. 363.

[69] J. M. Majchrowski, *Ulubieniec Cezara…,* p. 256; W. Dworzyński, op. cit., p. 367.

such as the Motherland. He never had any ambitions to become a leader, his chevau-léger regiment was enough for him, which does not happen often in the army. It is also a fact, that he never refused a position offered to him.

His love was also the cavalry, which he placed above all other types of military units. That is why, despite obvious knowledge on cavalry history, he was not a brilliant commander. However, he was able to notice the importance of armored forces and its advantage over cavalry. It is also difficult to assess his views on the methods of waging war or cavalry development. He realized that without modernizing the units, cavalry will stand no chance in the future war. At the same time he underestimated the development of air-forces, failed to notice the quick pace of development of the German army and a significant decrease in the importance of cavalry. The World War II painfully verified those beliefs, as Wieniawa was rather a tactician than a strategist, and perceived strategy as irrelevant and alien to him- the view which he did not change till the end of his military service. His service involved mainly diffusing conflicts and tensions, as well as reconciling people. The general never lectured in military schools, did not participate in developing Polish army and did not create any new strategic concepts.

He was, however, as M. Wołos put it "[…] the most outstanding creator of *esprit de corps* for cavalry and the army of the Second Polish Republic as such[70]. It is remarkable that he become a symbol of a Polish lacer, having served in cavalry for only 11 years.

[70] Ibidem, p. 118.

ASPECTE INTERBELICE ALE RELAȚIILOR MILITARE ROMÂNO-FRANCEZE: APROVIZIONAREA CU PELICULĂ FOTOCINEMATOGRAFICĂ

Elena ZÎRNĂ*

Indiscutabil, în România se poate vorbi chiar de o istorie a cinematografiei, privind în urmă şi raportându-ne la prezent, numai şi dacă ne gândim că cinematografia română are un veac şi mai bine de existență

Cinematografia a fost introdusă în armată ca mijloc de educație morală, patriotică şi de instrucție militară, în primele decenii ale secolului al XX-lea. Apariția ei a avut un mare impact asupra populației, atât civile cât şi militare.

De-a lungul timpului, s-a încercat a se importa inovația tehnică a fraților Lumière, Louis şi August Lumière, care la vremea respectivă, era privită ca o curiozitate care atrăgea populația. Dacă la începuturi filmul a fost prezent în armată ca mijloc de deconectare şi distracție, începând cu anii 1926-1927, cinematografiei i-a fost destinat şi un rol în instrucție şi educație, atât prin producțiile externe, cât şi prin realizările cinematografiei autohtone.

În ceea ce priveşte importul de material cinematografic, relațiile culturale privilegiate şi în egală măsură cele militare, pe care românii le-au avut cu Franța nu au putut lăsa indiferenți factorii de conducere ai armatei române. Nevoia de informare vizuală a publicului, dar şi a autorităților, cât şi nevoia de instrucție a militarilor a dus la înființarea unui corp specializat, care să se ocupe cu filmarea şi prelucrarea filmelor care urmau să fie vizionate în cazărmi.

Chestiunea educației morale şi patriotice a fost rezolvată într-o oarecare măsură, în timpul anilor 1926-1927, prin difuzarea în cazărmile tuturor corpurilor de armată a filmelor existente asupra Secției Foto-Cinema a armatei, care se înființase încă din anul 1919, în cadrul Regimentului de Transmisiuni, pe baza Decretului Lege nr.1596, publicat în Monitorul Oficial nr. 7 din 31 iulie 1919[1]. Aici şi-au desfăşurat activitatea de operatori: Constantin Ivanovici, Tudor Posmantir, Nicolae Barbelian şi alții.

Era nevoie de oameni pregătiți în domeniul cinematografiei, de specialişti care să mânuiască aparatele de cinema cu care erau dotate atât Secția Foto-Cinema a Armatei, cât şi posturile mobile de cinematograf care s-au înființat începând cu anii 1924-1925 în fiecare garnizoană a țării. Aceste posturi mobile, aşa numitele „*caravane cinematografice*", cu ajutorul cărora se organizau turneele cinematografice[2] în armată, contribuiau la pregătirea din punct de vedere al instrucției militare a personalului armatei, atât civili, cât şi militari. Posturile mobile de cinema primeau de la Secția Foto-Cinema filme de instrucție, dar şi educative, care erau date spre vizionare în toate garnizoanele țării.

În cadrul secției mai sus menționate se pregăteau operatorii de cinema – viitorii proiecționişti – de care avea nevoie Secția Foto-Cinema şi implicit, posturile mobile care îşi desfăşurau activitatea de fiecare dată când se organizau turneele cinematografice.

Prima şcoală de operatori de cinema a fost înființată încă din 1925 şi şi-a desfăşurat activitatea în baza Ordinului Marelui Stat Major nr. 2270 din 08 iulie 1925[3].

Specialiştii acestei secții executau proiecții cinematografice cu filmele militare de instrucție şi moral-patriotice, filmate în țară şi prelucrate în laboratorul secției sau primite din străinătate. Ele erau prelucrate (atât negativele cât şi pozitivele) din punctul de vedere al calității peliculei de film pentru a putea fi folosite mai departe de către proiecționiştii de pe caravanele mobile de cinema mai sus amintite.

Specialiştii proiecționişti erau direct răspunzători nu numai de difuzarea filmelor, dar şi de starea tehnică şi de întreținerea aparatelor de proiecție. Aceştia erau ajutați şi de restul personalului angajat în cadrul laboratorului Secției Foto-Cinema a armatei. Laborantul şef în anii 1925-1931 era Nicolae Barbelian – specialist în materie de filmografie, dar şi un om foarte dedicat acestei meserii. De-a lungul carierei sale a avut numeroase inițiative prin care a încercat a îmbunătăți calitatea peliculei de film[4] şi, implicit, a difuzării filmului în cazărmi.

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.,) fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 751, fila 200; *Monitorul Oficial* nr. 7 din 31 iulie 1919.

[2] C.S.P.A.M.I., fond *Marele Stat Major – Secția 5 Instrucție*, dosar 250, f. 11-18.

[3] Ibidem, dosar 159, f. 17.

[4] Idem, fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 547, f.96-97.

Operatorii cinema din cadrul Secţiei Foto-Cinema a armatei răspundeau şi de instalarea aparatelor pentru ca funcţionarea lor să se realizeze conform instrucţiunilor şi pentru ca rularea filmelor să se facă în condiţii optime, în ideea de a fi cât mai bine înţelese de către „public".

În jurul anului 1928, în depozitul secţiei exista un număr de filme pozitive şi copiile lor, care reprezentau (ca toate celelalte filme) documente istorice, mă refer aici la filmele moral-educative. Întrucât acestea rulau de foarte multă vreme (mai bine de 3-4 ani), se deterioraseră şi trebuiau neapărat copiate pe alte role pentru a mai putea fi vizionate. Aici intervenea laborantul şef Nicolae Barbelian, ajutat de ceilalţi specialişti operatori.

Şi Muzeul Militar din capitală apela la ajutorul Secţiei Foto-Cinema, întrucât avea în depozitul său negativele unor filme istorice cu o prea mare vechime, ce riscau să fie expuse descompunerii, dacă nu se făceau copii, pierzându-se astfel un bogat material de mare importanţă documentară[5]. Se făceau astfel de cereri, deoarece în acea perioadă de după întâiul război mondial erau înregistrate la nivel naţional destul de puţine filme cu caracter educativ şi moral.

Se întâmpla aproximativ acelaşi lucru şi cu filmele de instrucţie, întrucât nici acestea nu erau într-un număr suficient. Instruirea militarilor se făcea prin difuzarea – în mod gratuit – în garnizoane acestor filme de instrucţie militară, fie realizate la noi în ţară, fie primite din străinătate (din Franţa în principal, dar şi din Germania, Cehoslovacia, Italia).

După ce s-au încheiat cursurile de pregătire a operatorilor, în anul 1928, din metrajul total al rolelor de film pe care-l deţinea Secţia Foto-Cinema s-au întocmit şase programe conform cărora se difuzau filmele de instrucţie şi care, ulterior, erau distribuite corpurilor de armată de pe întreg teritoriul ţării. Pentru a avea şi un al doilea rând de programe, strict necesare, era nevoie să se mai cumpere din Franţa încă 3994 m., ceea ce reprezenta 14 filme, cu text francez[6]. Aceste filme erau rulate, în mare parte, în faţa gradelor inferioare şi atunci, pentru ca ele să fie înţelese, se impunea înlocuirea textului francez cu traducere în limba română. Acest lucru presupunea anumite cheltuieli care se dovedeau a fi în plus faţă de cele prevăzute în buget. În acea perioadă a anului 1928 suma se ridica la 14.457 lei.[7] Jumătate din această sumă era suportată din bugetul armatei stabilit pentru realizarea filmelor de instrucţie pe anul 1928.

Dar nu erau necesari bani numai pentru cumpărarea filmelor, ci şi a materialelor necesare pentru buna funcţionare a aparatelor cinematografice. Astfel, suma de care era nevoie la începutul anului 1928 pentru materiale se ridica la valoarea de 2000 lei, iar în anii următori, respectiv, 1929 şi 1930, valoarea era de 2.100 lei. Marele Stat Major – forul superior, în acea perioadă de după primul război mondial, nu dispunea de fonduri pentru a putea aloca Secţiei Foto-Cinema o sumă mai mare de bani. Acest lucru era comunicat aproximativ în fiecare an secţiei, deoarece bugetul armatei era destul de mic. Se făceau eforturi deosebite pentru realizarea şi înregistrarea acestor filme.

Întrucât Secţia Foto-Cinema a armatei nu dispunea de suficiente filme în arhiva sa, aşa cum am precizat şi mai sus în prezenta expunere, se cumpărau filme din alte ţări, însă de cele mai multe ori se întâmpla ca metrajul acestora să nu corespundă cu cel cerut. Acest lucru se observa după ce rolele erau măsurate şi se constatau lipsuri, care erau consemnate în procese-verbale înaintate forurilor superioare. Astfel, avea să se constate lipsa a 149 m.[8] atunci când s-au măsurat rolele de film primite de către Secţia Foto-Cinema de la Serviciul Geografic al armatei franceze; fapt consemnat într-un proces-verbal încheiat la 28 februarie 1928. Aceleaşi lipsuri s-au constatat şi cu alte ocazii. În urma proceselor verbale încheiate, forurile superioare, prin Ministerul de Război, îi înştiinţau pe cei răspunzători de aceste lipsuri pentru a putea remedia situaţia (se trimiteau în ţară deficitele constatate).

Dovadă rămâne adresa nr. 492 din 15 martie 1928[9], prin care ataşatul militar din Franţa trimitea către Marele Stat Major –Secţia 5 Instrucţie, care informa la rândul său Secţia Foto-Cinema, asupra cauzelor datorită cărora s-au constatat diferenţele de metraj la filmele trimise în România:

„Ataşatul Militar din Franţa
Către
Marele Stat Major Secţia a V-a

La No. 656 din 2 martie 1928

Am onoarea a raporta că cercetând la Serviciul Geografic care editează filmele de instrucţie mi s-a arătat că diferenţele de metraj provin din următoarele cauze:

1). Modul de a se măsura.

Joacă cel mai important rol.

[5] Ibidem, dosar 751, f.142.
[6] Idem, fond Marele Stat Major – Secţia 5 Instrucţie, dosar 159, f.203.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem, f.172.
[9] Ibidem, f.201.

Dacă nu se poseda aparate speciale de măsurat filmul, se produc întotdeauna erori întrucât:

- dacă se măsoară cu linia dreaptă, filmul trebuie să fie perfect lipit de linie, căci are tendința de a se rula şi deci a se depărta de linie;

- dacă se măsoară depanându-l după două puncte fixe aşezate la un interval oarecare, grosimea filmului se adaogă progresiv la lungimea de bază, după fiecare tur; se ajunge astfel la urmă la diferențe apreciabile întrucât nu se mai măsoară cu 1 metru ca unitate, ci cu 1,15-1,20 ca unitate.

2). –Filmul nu se vinde cu metrul, ci cu bucata, metrajul fiind numai o indicațiune aproximativă ce reprezintă în general lungimea filmului neexponat de bază.

Se întâmplă în cursul lucrului ca o anumită porțiune să nu fie reuşită, şi atunci se suprimă şi lipeşte mai departe.

Se socoteşte aproximativ 5% în plus sau în minus toleranța normală de manipulație şi măsurătoarea.

Dealtminteri la unele filme s-a găsit un metraj mai mare decât cel indicat în cataloage.

Ataşatul Militar din Franța
Locot. Colonel
(ss) Nicolescu"

Iată motivația ataşatului militar din Franța trimisă Secției 5 Instrucție din cadrul Marelui Stat Major cu privire la diferențele de metraj ce se puteau constata după sosirea rolelor de film în țară. Ne putem da uşor seama că principala cauză era modalitatea de măsurare a acestor role de film. Cu cât se făcea mai corect şi mai atent, cu atât rezultatul era mai aproape de cel înscris în protocol. Dar, aşa cum se poate observa din adresa de mai sus, modul de măsurare putea avea drept rezultat nu numai lipsuri, ci şi metraje mai mari decât cele comandate. Şi în acest caz se întocmeau procese-verbale în care era consemnat numărul de metri de film descoperiți în plus care se trimiteau înapoi în Franța.

Astfel de neconcordanțe, dacă le putem numi aşa, se constatau aproximativ în fiecare an, dar acestea nu reprezentau o problemă în ceea ce privea colaborarea cu Franța şi nu numai, din punctul de vedere al cumpărării de filme de instrucție pentru militarii români.

În fiecare an se organiza, aşa cum am precizat şi mai sus în prezenta expunere, câte un turneu cinematografic prin intermediul posturilor mobile de cinema, în primele luni ale anului.

Aşa s-a întâmplat şi în martie 1928, când corpurile de armată îşi trimiteau delegați la Regimentul de Transmisiuni în cadrul căruia îşi desfăşura activitatea Secția Foto-Cinema, pentru a lua în primire filmele solicitate pentru un nou program. Acesta urma a avea loc în lunile martie şi aprilie, în garnizoanele de reşedință de pe teritoriul corpurilor de armată.

Erau distribuite filmele înregistrate la centrele de instrucție, la Secția Foto-Cinema, dar şi cele cumpărate din Franța, împărțite pe arme. Exemplificăm prin câteva titluri[10]:

,, -<u>C.1 A</u>, filmele:
1.<u>Geniu</u>
-Organizarea terenului
-Ordinea executării lucrărilor într-o poziție
-Adăposturi.
2.<u>Ski</u>
-Exerciții tehnice
-Exerciții de tir şi luptă
-<u>C.2 A</u>, filmele:
1.<u>Cavaleria Română</u>
-Lupta Cavaleriei
-Întrebuințarea tunului Skoda 37 mm
2.<u>Aeronautice</u>
-Interpretarea regulamentelor
-Pilotaj şi antrenament
-<u>C.3 A</u>, filmele:
1.<u>Cavaleria franceză</u>
a.-Patrulele avangardei[…]
b.Automitralierele cavaleriei[…]
2.<u>Materialul de 155mm, scurt francez</u>

[10] Ibidem, f.183-184

-Recunoaşterea şi ocuparea poziţiei

-Organizarea poziţiei

-C.4 A, filmele:

1.Artileria Română

-Serviciul la baterie

-Evoluţia bateriei de obuziere[…]

-C.5 A, filmele:

1.Care de luptă, franceze

-Diferite modele de care

-Poziţia de aşteptare

-Apărarea contra carelor

-C.6 A, filmele:

1.Infanteria franceză

-Grupul de luptă

-Plotonul

-Secţia de mitraliere

-C.7 A., filmele:

1.Infanteria Română

-Terenul de exerciţiu al Centrului de Instrucţie

-Executarea apărării

-Exerciţii de alarmă

-Atacul de pe o bază de plecare[…].”

Pe lângă aceste tipuri de filme, la fiecare program cinematografic se mai adăuga şi câte un film educativ-moral sau naţional-patriotic, din dotarea secţiei, deoarece se ştia că militarii erau mai sensibili la factorul emoţional decât la factorul practic pe care îl impunea un film de instrucţie. Exemplificăm prin câteva titluri: *,,Ocuparea Budapestei”, ,,Datorie şi sacrificiu”, ,,Regina vizitează spitalele”,* sau *,,Vedere generală din avion”*.

După cum se poate observa, gama de filme era destul de largă, dar nu suficientă. Acestea erau schimbate între corpurile de armată, tocmai pentru ca personalul militar să poată viziona filme de toate categoriile; de exemplu: infanteriştii să poată vedea filme de cavalerie sau geniu şi invers, dar acest lucru se întâmpla numai în baza unui ordin scris din partea Ministerului de Război.

În fiecare an când erau difuzate filmele în garnizoanele corpurilor de armată, Ministerul Apărării Naţionale trimitea ordine Regimentului de Transmisiuni şi, implicit Secţiei Foto-Cinema, cu privire la faptul că toate comandamentele trebuiau să ofere sprijin în derularea programelor de proiecţie a acestor filme (fie ele de instrucţie, fie educative sau patriotice).

Iată aşadar, câteva documente inedite menite să ilustreze aspecte din vremurile de pionierat ale cinematografiei în armata română, în cazul de faţă din perspectiva dotării şi activităţilor de aprovizionare cu peliculă fotocinematografică. Şi după cum se poate vedea din prezentarea de mai sus, activitatea de achiziţionare a acestei pelicule a fost deosebit de importantă, mai cu seamă că în acea perioadă nici nu se punea problema existenţei unei producţii interne. Situaţie care impunea aprovizionarea din import, activitate ce necesita costuri destul de ridicate, cu alte cuvinte o presiune asupra bugetului armatei. Desigur, din punct de vedere militar incomparabil mai important era importul de tehnică şi armament, însă faptul că autorităţile militare române iniţiaseră un program de import al filmelor cinematografice denotă că se conştientizase valoarea practică a acestei ....misiuni propagandistice ca mijloc cât se poate de eficient în instrucţie şi educaţie patriotică. Experienţa căpătată în anii primului război mondial, dar mai cu seamă învăţămintele celui de-al doilea război mondial aveau să demonstreze cu prisosinţă că propaganda cu toate formele de manifestare avea să fie o armă la fel de eficientă ca toate celelalte, cu o contribuţie însemnată la câştigarea unui război.

Şi vom pune punct acestei prezentări, subliniind încă o dată că şi prezentele documente vin să dovedească faptul că după primul război mondial francofilia militarilor români manifestată mai cu seamă emoţional în perioada dinainte de război, a început să se materializeze şi din perspectiva înzestrării şi dotării cu tehnică şi armament sau alte produse militare, precum mai sus citatele filme cinematografice. Fapt explicabil şi cât se poate de normal, dat fiind aportul Misiunii Militare franceze în reorganizarea şi rapida pregătire a armatei române în anii de grea cumpănă 1917-1918. Însă, aşa cum vremurile aveau s-o dovedească, dependenţa politico-militară a României de aliatul său francez s-a dovedit păgubitoare la începutul celui de-al doilea război mondial, context pe care cu toţii îl cunoaştem.

Aspects des relations militaires roumaino - françaises pendant l'Entre – deux – guerres : l' approvisionnement en pellicule cinématographique

La cinématographie est apparue dans l' armée en tant que moyen d' éducation morale, patriotique et d' instruction militaire durant les premières décennies du XX -e siècle.

La francophilie des militaires roumains s'est manifestée aussi, après la Première Guerre Mondiale, du point de vue de l' approvisionnement en pellicule cinématographique de la Section Photo – Cinéma du Grand Etat – Major de l' armée roumaine.

ROLUL INSTITUȚIILOR MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN PRIMIREA REFUGIAȚILOR POLONEZI ÎN TOAMNA ANULUI 1939

Nicolae VIDENIE*

Drama poporului polonez, începută în toamna anului 1939, a impresionat multe conştiinţe, printre care şi cele ale românilor, vecini şi prieteni seculari, în ciuda efemerelor divergenţe politice şi confesionale, puse în paranteză de datoria sufletească sintetizată în înţelepciunea pe care Dumnezeu a pus-o în proverbe de genul „vecinul de lângă casă, niciodată nu te lasă" şi „prietenul la nevoie se cunoaşte". Readucerea în memoria contemporanilor noştri a acestei tragedii este o datorie creştinească şi naţională care ne oferă şi prilejul scoaterii în evidenţă a cauzelor şi consecinţelor reale a acestei pedepse primite de la Dumnezeu, precum şi a grijii pe care românii le-au purtat-o acestor martiri[1] ai promotorilor ideologiilor urii de rasă[2] şi clasă[3], ajunşi aliaţi de conjunctură prin pactul bilateral semnat în noaptea de 23-24 august 1939[4].

Ştiinţa are rostul de a studia creaţia şi a pătrunde taina vieţii întru slava Creatorului, adevăr împotriva căruia luptă cu speranţe iluzorii stăpânitorul lumii acesteia văzute şi trecătoare[5]. Din păcate, ştiinţa istorică apelează şi se limitează numai la informaţiile oferite de cele cinci simţuri şi raţiune, rămânând astfel deficitară în înţelegerea realităţii, adică „vedem în ghicitură (Corinteni I, 13, 12). Refuzul luării în calcul a realităţii consemnate în Vechiul şi Noul Testament duce ştiinţa la aberaţii demonice de genul evoluţiei omului din maimuţă[6], absurditate contrazisă evident de o simplă vizită într-un cimitir sau maternitate, respectiv de plecarea urechii la înţelepciunea pe care Dumnezeu a pus-o îndeosebi în Psalmi (Omul în cinste fiind n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor – cf. Psalm 48, 12 şi 21) şi proverbe[7].

Ştiind că poporul ales a ajuns sub stăpânirea babilonienilor datorită propriilor păcate (cf. Ieremia), este clar că drama poporului polon se datorează aceloraşi cauze, între care se diferenţiază distrugerea

---

* Institutul Român de Istorie Recentă, Bucureşti

[1] Anexa, facsimilul şi Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

[2] Printre alte documente militare naziste privind războiul împotriva Poloniei, vezi şi Directiva nr. 1 de declanşare a războiului împotriva Poloniei, în Adolf Hitler, *Directive de război* [Ploieşti], Editura Elit, f.a., p. 34-39, traducere Dragoş Nedelescu.

[3] Printre alte documente militare sovietice privind războiul împotriva Poloniei, Directiva nr. 16. 633 a comisarului poporului pentru Apărare al U.R.S.S. K.E. Voroşilov şi al şefului Statului-Major al A.R.M.Ț. B.A. Şapoşnicov, adresată Consiliului Militar al Districtului militar special Bielorus privind ofensiva asupra Poloniei, în *** *Polonezii în anii celui de-al doilea război mondial. Culegere de documente*, Alcătuitor, introducere, note şi comentarii de Anatol Petrencu [Chişinău], Editura Cartdidact, 2004, p. 46-48.

[4] Vezi Tratatul de neagresiune dintre Germania şi U.R.S.S., în *Ibidem*, p. 26-27 .

[5] Despre uneltirile diavolului împotriva oamenilor care trăiesc în epoca mitului „triumful nelimitat cu ajutorul ştiinţei" (vezi o succintă analiză în Adriano Tilger, *Viaţa şi nemurirea în viziunea greacă*, prefaţă de Petru Creţia, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995), avem dovezi transmise de Dumnezeu printr-o descoperire făcută la începutul secolului XX unui intelectual rus anonim: „Vă dau o nouă putere, a şarpelui negru – puterea sugestiei. Sugestionaţi – acesta e singurul procedea contra voinţei libere a omului (...) oamenii vor accepta sugestiile mintale ca pe propriile lor gânduri, ca pe achiziţiile şi performanţele intelectului lor. Ei vor urma irezistibil aceste sugestii, vor edifica şcoli, ştiinţe şi teorii întregi.voi sunteţi datori să împletiţi din ele plasa voastră, a şarpelui negru, până când mintea oamenilor se va încâlci în ea din toate părţile. Ei vor înceta să se mai înţeleagă unul cu celălalt, nu vor mai şti unde se află şi în ce constă adevărul şi nu vor mai fi în stare să se gândească la mântuire şi scăpare, pierzându-şi capacitatea de a-şi mai dori aşa ceva (...) Iar ţie, legiunii şarpelui negru, iată ce-ţi poruncesc: voi urmăriţii pas cu pas şi supraveghiaţii neîncetat pe savanţii înzestraţi cu talente şi genialitate. Aceştia sunt cei aleşi şi cei mai valoroşi dintre oameni, ei cercetează natura şi miraculoasele ei structuri şi forme, străduindu-se să pătrundă în taina vieţii întru slava Creatorului şi a cunoaşterii înţelepciunii Sale de neconceput. Menirea şi ţelul lor este atât de clar şi de măreţ, încât, dacă ei vor reuşi să-l realizeze, atunci întreaga viaţă a oamenilor va fi îndreptată întru preamărirea Atotoputernicului şi oamenii se vor întoarce iarăşi la nemurire şi desfătare veşnică. Lor li se va revela toată bucuria şi fericirea existenţei şi credinţa lor va fi ca diamantul, iar pământul cu toţi locuitorii lui vor deveni împărăţia Înviatului. Atunci toate resursele noastre, mijloacele de luptă şi timpul sorocit nouă se va sfârşi (cf. *** *Marşul distrugătorului*, lucrare tipărită cu binecuvântarea Preasfinţitului Calinic, Episcopul Argeşului [Iaşi], Editura Credinţa strămoşească, 2004, p. 21-30).

[6] „Grăbeşte-te, legiune a şarpelui negru! Grăbiţi-vă slujitorilor, pe tărâmul celor aleşi, savanţiii şi genii ai slavei Crucii. Inspiraţi-le cu prudenţă, în ascuns şi pe neobservate că nu există nimic în lumea suprasensibilă şi tainică. Iar în ceea ce priveşte caracterul treptat al dezvoltării naturii în toată diversitatea frumuseţii şi armoniei formelor ei, sugeraţi-le, pentru a produce o impresie mai puternică, termenul latinesc evoluţie; acest cuvânt va prinde mai repede şi va intra în uz, fiindcă oamenii sunt pasionaţi de ştiinţă şi cred cu tărie celor iniţiaţi în ştiinţe. Sugeraţi-le prevăzător, pe măsura cercetărilor experimentale a structurii materiei şi formelor ei şi a sufletului şi duhului păstrate în taină – în puterea atotţiitoare a Creatorului – că acest suflet şi acea de viaţă dătătoare sau cum i-o mai fi zicând, putere, nu există deloc – ea fiind doar aparentă, aidoma mişcării – o simplă mişcare, diferită doar ca viteză, diversificată de către percepţie sau o răsfrângere asupra punctelor nervoase sensibile, asupra strunelor nervoase ale organismului – şi că nu există decât materia, ori substanţa vizibilă şi palpabilă, aflată în procesul mişcării sale auto-generatoare. Această sugestie este atât de reuşită încât oamenii vor trece cu uşurinţă la negarea existenţei sufletului şi a lui Dumnezeu – Creatorul universului. Ei vor zeifica materia, iar suprema reprezentare despre El – Dumnezeirea asta – o vor comasa şi o vor vedea în sine, adică în intelectul lor; şi se vor trufi şi se vor ridica împotriva credinţei în Unul - Cel Veşnic" (cf. *Ibidem*, p. 30-32).

[7] Ce naşte din pisică, tot şoareci mănâncă; Aşchia nu sare departe de trunchi; Copiii sunt oglinda părinţilor.

bisericilor ortodoxe în perioada interbelică. Despre acest păcat păgubitor de suflet am găsit câteva detalii într-un material propagandistic nazist păstrat în arhivele româneşti: în anii 1938-1939 autoritățile poloneze au distrus aproape două sute de biserici ortodoxe din ținuturile Cholm şi Podlachia, teritorii ajunse ulterior sub administrația Guvernământului general. Scopul declarat al textului nazist era „deplina informare a opiniei publice mondiale", ceea ce înainte nu fusese posibil datorită secretizării arhivelor[8].

Nemeritata reclamă negativă atribuită de străini poporul român nu poate şterge şi nici umbri meritele colective şi individuale, precum ospitalitatea oferită refugiaților polonezi în timpul celui de-al doilea război mondial, succesele copiilor şi inventatorilor etc. Cum „fum fără foc nu iese, este clar că şi noi suntem responsabili de existența acestei imagini negative, inclusiv prin trecerea sub tăcere a meritelor proprii, precum această ospitalitate. O păgubitoare trecere sub tăcere s-a făcut la comanda oficialităților încă din epocă datorită protestelor germane, motiv pentru care astăzi nu putem documenta momentul decât parțial, fără sprijinul presei şi a arhivelor publice, supuse cenzurii oficiale încă din 7 septembrie 1939. Mai mult, arhivele fostelor instituții româneşti care s-au ocupat de această problemă umanitară sunt neinventariate, mare parte fiind în custodia Unității Militare 02458 Piteşti. Nici măcar în Polonia n-au fost publicate informații din aceste documente, microfilmate parțial în 1986 după selecția făcută de un ofițer al armatei poloneze. Inventarierea acestor documente n-a fost o prioritate pentru cei care au decis că au întâietate firească sprijinirea milioanelor de foşti militari care au primit dreptul legal de a cere pentru pensie documente doveditoare a implicării lor în „construcția socialismului în România", ceea ce dus la blocarea sistemului pentru un deceniu, în condițiile în care personalul de specialitate n-a fost mărit corespunzător, deşi erau destule rezerve financiare în compartimentele parazite şi/sau supradimensionate, gen cele privind integrarea euro-atlantică. Totodată, o mare greşeală națională profesională şi politică a fost cea reprezentată de executarea ordinului privind microfilmarea tuturor documentelor publice româneşti care se referă la statutul evreilor în România celui de-al doilea război mondial, instrument politic şi propagandistic prin care statul şi poporul român a fost şi este culpabilizat de cei aflați în slujba Muzeului Holocaustului din Washington pentru „deportarea evreilor şi țiganilor în Transnistria". Această greşeală este cu atât mai mare cu cât au fost culpabilizați verbal şi sancționați faptic ierarhii şi ceilalți slujitori ai Sfintei Biserici Ortodoxe Române implicați în salvarea sufletelor tuturor celor din zonă, pedeapsă politică îndreptată împotriva Poruncii Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos „pe mai marele poporului tău să nu-l judeci".

Istoria noastră recentă mai cuprinde şi altele fapte bune, ştiute doar de beneficiari şi uitate astăzi de contemporanii noştri în schimbul autoculpabilizării exagerate, sentiment falimentar propriu mai ales tinerilor care dezertează de la îndatoririle părinteşti şi naționale (), fugind din țară şi de durerile ei datorită nemăsuratei iubiri de arginți, în căutarea disperată a plăcerilor neîngrădite.

Complexitatea grijilor ridicate de cetățenii polonezi care s-au refugiat în România după prima săptămână de la invazia nazistă a mobilizat milioane de români, deopotrivă simpli particulari şi membri ai instituțiilor, între care s-au detaşat diplomații şi militarii. Prin natura profesiei lor, primii implicați au fost diplomații, obligați să respecte înțelegerile internaționale şi bilaterale în materie de legi ale războiului şi refugiați. În septembrie-octombrie, spinoasa problemă juridică internațională reprezentată de primirea refugiaților polonezi a fost analizată şi argumentată cu profesionalism de specialiştii Ministerului Educației Naționale, Nicolae Daşcovici („Soarta materialului de răsboi aparținând trupelor beligerante refugiate pe teritoriul unui stat neutru")[9] şi V.V. Pella („Notă. Situația juridică a conducătorilor statului polon refugiați în România")[10].

Rolul militarilor a fost covârşitor, deoarece ei ocupau şi funcții de decizie în administrația civilă în condițiile militarizării impuse după 10 februarie 1938 de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea. În primele zile ale lunii septembrie 1939, grănicerii şi funcționarii vamali n-au permis trecerea frontierei de către refugiații care nu aveau paşaport. În disperare de cauză, în şiruri şi pe familii sau alte afinități, s-au regrupat de-a lungul râului de graniță Ceremuş, afluent al Prutului. Drama refugiaților poate fi înțeleasă şi din gesturi, precum cel al soției directorului agenției guvernamentale de presă A.T.E., Kemplic: o mostră de

[8] „10 martie 1940. Cum au fost distruse bisericile ortodoxe de către autoritățile fostului Stat polonez. Deabea acum s'a putut face o constatare exactă a modului cum Guvernul polonez a ordonat în anii 1938 şi 1939 să se distrugă bisericile în ținuturile Cholm şi Podlachia, distrugere asupra cărora opinia publică mondială nu fusese decât în parte informată. După ocuparea de către trupele germane a acestor regiuni, care aparțin acum guvernământului general, autoritățile germane au putut cerceta arhivele poloneze, ținute până acum în cel mai strict secret şi din cercetarea acestor arhive, s-a putut constata următoarele: Din cele 383 biserici ortodoxe, care erau în regiunea Cholm şi în Podlachia în momentul înființării statului polonez, în 1939 nu mai erau decât 51 la dispoziția Bisericii ortodoxe. 149 au fost expropriate, iar 183 biserici ortodoxe au fost distruse, adică incendiate sau aruncate în aer de către funcționarii, soldații şi polițiştii polonezi". La protestele populației, care privea înmărmurită cum i se distrug lăcaşurile sfinte, s'a răspuns cu lovituri de bastoane de cauciuc şi cu paturi de armă. Cât priveşte protestele conducătorilor Bisericii, pe acestea cenzura nu le-a lăsat să apară" (Arhivele Naționale ale României, Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 48/1940, fila 76).

[9] DANIC, MI, 305/1940, II, 70-73.

[10] DANIC, MI, 305/1940, II, 74-108.

pământ într-un săculeț, pe care intenționa să-l poarte totdeauna[11]. Totuşi, la 9 septembrie, situația disperată a refugiaților a impus schimbarea atitudinii autorităților centrale române, care s-au văzut obligate să decidă şi să aplice măsurile impuse de iminenta trecere a frontierei româno-polone de zecile de mii de refugiați civili care fugeau din fața urgiei războiului: sporirea efectivelor de grăniceri; stabilirea responsabilităților structurilor administrative militare şi civile implicate; stabilirea zonelor de transport şi afluire; primirea, dezarmarea, deparazitarea, trierea, transportul, hrănirea, cazarea, inventarierea şi confiscarea armamentului refugiaților; împiedicarea scumpirii alimentelor[12]. O componentă importantă a misiunii autorităților militare româneşti implicate direct a fost constituită de delicata acțiune de culegere, triere şi sintetizare a „informațiunilor în legătură cu războiul Germano-Polon". Informațiile obținute atunci şi păstrate până astăzi în dosarele arhivate de instituțiile publice au fost prea puțin folositoare pentru tragedia momentului şi înțelegerea urmaşilor[13].

După ce o informație din 12 septembrie anunța că ambasadele străine, refugiate din Varşovia, s-au instalat în oraşul Zalescik[14], o problemă sensibilă a fost reprezentată de refugierea imediată a acestora, prin punctele Orăşeni, Crisciatic şi Zvineace: 41 germani, cu trei autobuze ale Crucii Roşii, însoțiți de polițişti poloni (12 septembrie)[15]; consulul Slovaciei, ataşatul militar bulgar (rănit), miniştrii slovac Straforie Vladistor şi brazilian Ermacuel Enlali[16] (ambii într-un grup de 41 persoane, cu opt automobile)[17] şi italianul Petro Valentino, cu opt persoane şi cinci maşini (14 septembrie); ambasadorul american cu trei automobile turism şi un camion cu arhivă, respectiv ambasadele belgiană, suedeză, elvețiană, maghiară şi japoneză, cu automobile (15 septembrie)[18]; ambasadele franceză şi engleză, cu câte şase automobile (15-16 septembrie)[19]. Odată trecuți granița, s-au îndreptat spre Cernăuți şi s-au cazat la „Grand Hotel", regăsindu-se în restaurant ca la o importantă reuniune politică internațională: ambasadorul britanic, Kennard; ambasadorul Franței, Noel; baronul Di Valentino, cu secretarii Di Stefano şi Soro; ministrul Slovaciei, Stavrik; ministrul Ungariei, Hory; ministrul Bulgariei, Traianov, cu cele două fiice[20].

Anterior, în după-amiaza zilei de 11 septembrie, prin punctul Orăşeni, s-a refugiat generalul francez Armangaux, care avea misiunea de a face legătura cu armata polonă. Era însoțit de ofițerul român Saint Giorgian, căpitan stagiar în armata polonă. Automobilul cu care s-au deplasat purta urmele schijelor unei bombe de avion[21]. În după amiaza zilei următoare, 12 septembrie, au sosit pe aeroportul din Cernăuți şase avioane comerciale ale societății LOT, cu nouă piloți, 17 mecanici, doi radiotelegrafişti, trei doamne şi patru copii[22].

Primii diplomați refugiați au adus şi informații despre situația disperată a Poloniei, bombardată puternic de aviația germană[23]. Astfel, în trecere prin Cernăuți, funcționarul elvețian Paul Robert a furnizat numeroase informații cutremurătoare despre starea de spirit a polonezilor, ucrainenilor şi evreilor[24]. Fiind

---

[11] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.
[12] Anexa.
[13] DANIC, IGJ, 74/1939, 19, 31-34, 39-45, 47, 51-53, 56-57, 69, 146, 156-163, 173, 181, 183-184, 187-188, 191, 234-235, 239-240, 245-247, 268-271.
[14] DANIC, IGJ, 74/1939, 32.
[15] DANIC, IGJ, 74/1939, 34.
[16] DANIC, IGJ, 74/1939, 31.
[17] DANIC, IGJ, 74/1939, 39.
[18] DANIC, IGJ, 74/1939, 57.
[19] DANIC, IGJ, 74/1939, 51.
[20] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.
[21] DANIC, IGJ, 74/1939, 19.
[22] DANIC, IGJ, 74/1939, 34.
[23] DANIC, IGJ, 74/1939, 34.
[24] „BULETIN INFORMATIV Nr. 98 din 16 Septembrie 1939 (…) Au plecat din Varşovia pe ziua de 10 Sept a.c. cu o maşină foarte bună şi cu toate acestea au făcut 5 zile până la frontiera Română. Au călătorit numai în timpul nopții, ziua fiind periculos din cauza bombardamentelor avioanelor germane, care au împânzit toată Polonia. Avioanele germane, aterizează pe câmp, iar populația spre România, este ucraineană, primeşte pe aviatorii germani cu multă bucurie şi le dă tot ce le trebue; iară dacă vine vre un soldat s'au jandarm Polon, ucrainenii î-l închid şi chiar î-l omoară, în urmă spun că a fost ucis de aviatorii germani. Prin toate localitățile pe unde au trecut, au aflat drumurile baricadate cu pietre s'au copaci, s'au şanțuri deacurmezişul drumurilor. Acestea le fac locuitorii ucraineni, pentru a stingheri orice transporturi ale poloniei spre zonele de operații. Ucrainenii sunt foarte bucuroşi şi foarte mulți din ei poartă banderola hitleristă, spunând cu glas tare, că aşteaptă de mulți ani o vreme atât de fericită când se pot răzbuna pe poloni. În rândurile populației polone domneşte o stare de spirit disperată din cauză că germanii bombardează satele şi populația civilă inofensivă. Prin satele polone circulă ucraineni care se dau drept poloni şi îndeamnă populația polonă să nu meargă la lucrările de apărare ci să semneze nişte liste pe care aceştia le prezintă şi prin care să afirme că se supun Germaniei, fiindcă numai astfel satele nu vor fi bombardate de aviația germană. Populația polonă, aproape nu mai are ce mânca, din cauză că evreii au strâns depozite mari de alimente şi nu mai vând la nimeni, dacă nu prezintă bani de aur sau argint. Alimentele sunt foarte scumpe şi în mare parte stricate. Vite aproape nu mai există. Toți ucrainenii cu mic cu mare, s'au femei, sunt foarte bucuroşi. Prin toate comunele se aud cântece ucrainene şi în bisericile ucrainene se fac rugăciuni pentru realizarea Ucrainei-Mari. Ucrainenii mai spun că nu vor să plece din Polonia, fiindcă aviația germană nu-i va bombarda, deoarece ei sunt prietenii Germaniei. Foarte mulți evrei care au bani mulți, în majoritate monede de argint, diferite bijuterii şi obiecte de valoare se deplasează spre frontiera Română, spunând că dacă România nu a ascultat ordinul Angliei de a declara război Germaniei, va asculta ordinul Americei ca să-i primească în țară. Spre frontiera

dominați emoțional de tensiunea momentului, ucrainenii n-au reuşit să dea curs îndemnurilor la liniște lansate pe calea undelor radio de Septițchi, mitropolitul ucrainean din Lwow, respectiv Murdei, preşedintele poporului ucrainean din Galiția de Est[25].

Diplomații români s-au refugiat începând din seara zilei de 11 septembrie astfel; prin Orăşeni, secretarul, care a anunțat că ministrul Grigorcea mai întârzie câteva zile[26]; prin punctul Zvineace, Ataşatul Militar, locotenent-colonelul Pelimon, cu un maior-îmbrăcați în uniformă, s-au prezentat Diviziei a 8-a (14 septembrie)[27].

Tot în ziua de 12 septembrie, prin punctul Zvineace, cu trei maşini, s-a refugiat şi Koc, fost ministru de Finanțe şi director al Băncii Comerciale Varşovia în acel moment[28]. După două zile a urmat un alt personaj important, generalul Stanislaw Haller, fost şef al Marelui Stat Major la începutul anilor 1920, refugiat prin punctul Orăşeni, împreună cu un maior şi un locotenent. Îmbrăcați civil, au intrat cu un automobil şi s-au îndreptat spre Bucureşti[29].

Un alt punct sensibil al tensionatei realități a momentului a fost tranzitarea tezaurului polon, operațiune realizată pe calea ferată în aceeaşi zi[30].

Grănicerii şi jandarmii au fost puşi şi în fața unor nedorite incidente de frontieră, precum cel care a avut loc în dimineața zilei de 11 septembrie, când locuitorul Serțan a fost ținta a cinci gloanțe trase de pe teritoriul polon în timp ce îşi adăpa caii în punctul Lăpuşna-Iablonița[31].

Până în ziua de duminică, 17 septembrie, starea de spirit a populației din zona frontierei a fost relativ „bună", observându-se totuşi „oarecare îngrijorare pe tema unui război la care va lua parte şi România". Situația operativă a fost relativ liniştită până în acea zi, când s-a deteriorat brusc[32] datorită invaziei Armatei Roşii în spatele armatei poloneze[33] înfrântă deja de Wermacht[34]. În aceeaşi zi, sovieticii au afirmat în scris că vor duce o politică de neutralitate față de români[35], iar conducătorii Poloniei au ordonat retragerea trupelor în România şi Ungaria pe căile de acces cele mai apropiate, evitând luptele cu Armata Roşie numai în cazul în care aceasta nu încerca dezarmarea adversarilor[36].

Tot în aceeaşi duminică, în acțiunea aviației germane de bombardare aeriană masivă a localităților poloneze din zona frontierei, au căzut şi primele victime „colaterale", tragedie provocată de cele patru bombe care au căzut în satul Costrujeni, provocând incendierea câtorva case[37], omorârea a cinci săteni şi rănirea altora[38].

Odată devenită peste noapte vecina trupelor române, agresiva armată sovietică a început seria acțiunilor de intimidare prin violarea spațiului aerian românesc de pe granița județului Hotin. Cele trei zboruri de recunoaştere, efectuate cu şase aparate, au provocat riposta grănicerilor de la pichetul Comorova. Imediat sovieticii au reacționat prin ocuparea pozițiilor de luptă în fața dispozitivului armatei române, ajutați chiar şi de populația satelor poloneze ocupate de ei fără luptă, cum a fost cazul satului Ocope. În aceeaşi duminică şi în noaptea următoare a avut loc o creştere exponențială a numărului de refugiați, sosiți cu trenuri[39] şi mii de maşini, motociclete, avioane, căruțe şi diverse materiale de război, ceea ce a pus autoritățile locale într-o situație greu de gestionat[40]. Suta de mii de refugiați înregistrați în documentele româneşti au creat o importantă problemă umanitară[41], care n-a putut fi rezolvată pe loc nici măcar odată cu

---

sovietică evreii nu se îndreaptă. Informația culeasă de către informatorii noştri acoperiți. Măsuri luate: Am luat măsuri de supravegherea populației ucrainene. COMANDANTUL REGIMENTULUI 10 Jand. SUCEAVA. Colonel (ss Brăescu) (DANIC, IGJ, 74/1939, 56). Anterior, la 12 septembrie, "O personalitate sosită dela Kremenitz, spune că pe şoselele dela Tarnapol spre frontiera română sunt numeroase automobile, căruțe, oameni pe jos, care fug dela Wolinia şi Podolia spre frontiera română de frica germanilor. În majoritate evrei. Se crede că cei mai mulți vor veni spre Zalescik" (cf. DANIC, IGJ, 74/1939, 34).

[25] DANIC, IGJ, 74/1939, 51.

[26] DANIC, IGJ, 74/1939, 19.

[27] DANIC, IGJ, 74/1939, 32.

[28] DANIC, IGJ, 74/1939, 34.

[29] DANIC, IGJ, 74/1939, 32.

[30] „În ziua de 14 Sept. a.c. dimineața, a trecut prin gara Cernăuți, cu destinația Constanța, un tren cu 12 vagoane, pentru transportul tezaurului Polon. Acest transport era sub paza însoțitorilor poloni şi din partea noastră, un ofițer de poliție şi cinci agenți" (cf. DANIC, IGJ, 74/1939, 32).

[31] DANIC, IGJ, 74/1939, 19.

[32] DANIC, IGJ, 74/1939, 51, 156.

[33] Pentru detalii, vezi Ordinul nr. 005 al Consiliului militar al Frontului bielorus către forțele militare ale frontului „Cu privire la scopurile intrării Armatei Roşii pe teritoriul Bielorusiei de Vest", în *** *Polonezii în anii*…, p. 51-52.

[34] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

[35] *Ibidem*, p. 57-58.

[36] *Ibidem*, p. 54-55.

[37] DANIC, IGJ, 74/1939, 69.

[38] DANIC, IGJ, 74/1939, 51.

[39] DANIC, IGJ, 74/1939, 40.

[40] DANIC, IGJ, 74/1939, 42, 51, 156-158. Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

[41] Ion Constantin, *Din istoria Poloniei şi a relațiilor româno-polone*, Editura Biblioteca Bucureştilor, 2005, p. 192-193. Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

sosirea la Cernăuți a ministrului de Interne, generalul Gabriel Marinescu. Cea mai mare înghesuială a fost la hotelurile „Grand" şi „Pajura Neagră", respectiv la Consulatul general polonez, unde mii de refugiați au căutat un sprijin în obținerea unui loc de cazare, alimente, paşaport şi bani românești. În mulțime a fost remarcată şi marea actriță Irena Eichlerowna, angajata Teatrului Letni, transformat în ruine fumegânde de aviația nazistă[42]. Precedând cu câteva ore acest exod masiv, văduva şi cele două fiice ale mareşalului Pilsudski s-au grăbit spre Bucureşti, evitând astfel neplăcerile aglomerației nemaipomenite[43].

O comisie militară românească, cuprinzând un general şi ofițeri superiori, a fost delegată să ia contact cu o comisie omonimă sovietică. Vădit jigniți de absența omologilor lor în grad şi funcții de comandă, totuşi militarii români şi-au păstrat demnitatea prin respingerea insinuărilor improvizaților şi umilitorilor parteneri de dialog[44]. În ciuda promisiunilor verbale, sovieticii au continuat violarea spațiului aerian românesc cu trei avioane şi în după amiaza şi la miezul nopții zilei următoare, luminând cu proiectoarele teritoriul dintre satele Ruhotin şi Levinți. Profitând de sborul la mică înălțime al avionului diurn, o grupă de mitraliori din orăşelul Atache a încercat să-l doboare, însă tirul nu şi-a atins ținta[45]. Mai gravă a fost provocarea realizată cu ajutorul a două tancuri mari, care au trecut din oraşul polon Zalescik peste pod în comuna Zvineace, făcând cale întoarsă fără a opri la somațiile grănicerilor români[46].

Preşedintele Ignacy Mościcki, primul-ministru gl. Felicjan Składkowski şi membrii guvernului polonez au trecut granița in corpore, aproape de miezul nopții de duminică 17 spre luni 18 septembrie, refugiindu-se la Cernăuți[47]. Autocoloana cuprindea 26 de autovehicule, care s-au adăugat miilor sosite anterior, multe pline de urmele bombardamentelor şi turului mitralierelor naziste. Anterior, ceruseră acordarea ospitalității şi primiseră acceptul prin subsecretarul de la externe, Arciszewski. Modalitatea decisă privea numai calitatea de persoane particulare, cu domiciliu obligatoriu în zona Moldovei[48]. Această opțiune nu punea în discuție neutralitatea României, decisă de regele Carol al II-lea şi afirmată public la 6 septembrie[49]. Preşedintele şi membrii guvernului au fost găzduiți în prima noapte la Cernăuți, în Palatul Metropolitan al Bisericii Ortodoxe Române, prin grija Mitropolitului Visarion Puiu. Anterior, Înaltul Ierarh a pregătit spiritele gazdelor prin convocarea unui consiliu al personalului, ocazie în care a anunțat sosirea înalților oaspeți şi a Batalionului de Gardă al Preşedinției. Odată cu sosirea acestuia, Mitropolitul a convocat reprezentanții autorităților publice locale pentru a stabili măsurile organizatorice care se impuneau pentru tratarea oaspeților „cu deosebită dragoste creştină". Înalții oaspeți au servit masa alături de Mitropolit în sufragerie, iar militarii într-o sală special amenajată. Fiind dăruit de Dumnezeu cu un spirit de bun organizator, Mitropolitul s-a ocupat personal de toate detaliile, împreună cu administratorul Arghiropol şi inginerul Gheorghe Constantinescu, directorul Fondului Bisericesc al Mitropoliei Bucovinei. În semn de mulțumire, înalții oaspeți polonezi au donat gazdelor trei autovehicule: Mitropolitului un automobil Cadillac, model 1939, oferit în 1944 generalului Ion Antonescu; Mitropoliei un camion Polski Fiat şi un autoturism[50].

Odată văzându-se în siguranță, savantul chimist, ajuns preşedinte al Poloniei în 1926, şi-a continuat activitatea politică lansând un mesaj către poporul său, în care a precizat că transferă sediul înaltelor autorități de stat într-o reşedință unde există condiții care asigură liberul exercițiu al deplinei suveranități, fără a preciza locația exactă. În acelaşi context, guvernul refugiat a cerut aprobarea autorizației de tranzit a teritoriului român, fără a se preciza destinația vizată. Guvernul român a reacționat imediat, deoarece acțiunile politice ale înalților oaspeți polonezi angajau răspunderea gazdelor, interesate de evitarea ajungerii la concluzia acuzatoare care afirma părăsirea „regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale". Ca măsură de precauție, guvernul gazdă s-a văzut obligat să ceară „membrilor Guvernului polon să dea

---

[42] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.
[43] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.
[44] DANIC, IGJ, 74/1939, 156-158: „NOTA INFORMATIVĂ Nr. 104 (…) 10. Astăzi la ora 14,40 comisiunea compusă din Domnul General Buniş, Colonel Brăescu Comand. Reg. 10 Jand. Colonel Opriş Comand. Grup. Gr. Pază, Lt.Colonel Isopescu, Căpitan Tarnavschi, pe podul de peste Nistru, dintre Zvineace-Zalesnicik a luat contact comisiunea militară sovietică, compusă din: Maior Svitinschi şi Locot. Horocrih. Maiorul Svitinschi în limba rusă a transmis scuză din partea generalului sovietic, care fiind extrem de ocupat cu redactarea ordinelor operative nu a putut veni. Al doilea, aduce salutul armatei Sovietice, asigură Guvernul Român, cu cele mai sincere sentimente, accentuând asupra păstrării neutralitățiii, față de România. Sunt informați cum că pe teritoriul nostru, ar fi bande, care au ca scop să producă neînțelegeri între națiunea Română şi cea Sovietică. Domnul General Buniş, a răspuns: Transmit din partea armatei Române salutul ei. România, va păstra stricta neutralitate, aşa cum Guvernul Român a anunțat prin comunicatele oficiale. Nu există nici o bandă pe teritoriul Român, unde domneşte cea mai mare ordine. Dacă s'ar ivi, se vor lua cele mai severe măsuri. Domnul General Buniş, a rugat să se ia măsuri ca aviația sovietică să nu evolueze deasupra teritoriului Român".
[45] DANIC, IGJ, 74/1939, 41-42.
[46] DANIC, IGJ, 74/1939, 40.
[47] *** Polonezii în anii…, p. 61.
[48] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.
[49] „Monitorul oficial", partea I, nr. 206 din 7 septembrie 1939.
[50] La 8 aprilie 2000, col. (r.) Dumitru Stavarache a cules amănunte inedite despre această implicare de la un martor ocular, protosinghelul Cosma Juncu, viețuitor la Mânăstirea Cernica, trecut la cele veşnice în urmă cu câțiva ani (*** *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963)*, Paşcani, Editura Moldopress, 2002, p. 35, nota nr. 16). Mulțumiri colonelului şi istoricului Ion Constantin.

declarații individuale că se duc într-o țară neutră – lucru ce au refuzat să-l facă". Această atitudine negativă a înalților oaspeți a dus la neacordarea autorizației de tranzit pentru a se evita extinderea implicării vădite de partea unuia dintre beligeranți, motiv de dispute diplomatice păguboase cu agresorii naziști[51].

În zilele de 18-19 septembrie președintele cu familia, miniștrii și înalții demnitari au fost mutați cu vagoane ministeriale și găzduiți în Castelul regal Bicaz, pus la dispoziție de regele Carol al II-lea[52], precum și la persoane particulare[53]. Restul personalului a fost cazat la palat, hotel și persoane particulare[54]. Securitatea înalților oaspeți a fost asigurată discret, "printr-un serviciu polițienesc acoperit"[55].

Ambasadorul Roger Raczyński a sosit în localitate la 20 și 27 septembrie cu automobilul, pentru a purta discuții cu președintele și ceilalți refugiați. Ulterior, la 30 septembrie, președintele și membrii guvernului și-au dat demisia, lăsând mână liberă noii conduceri, președintele Wladislaw Raczkiewicz și primul ministru, generalul de divizie Wladislaw Sikorski[56], stabiliți la Paris[57]. Deveniți astfel simple persoane particulare, la 3-4 noiembrie au fost transferați cu trenul la Craiova, fostul președinte cu vagonul ministrului Afacerilor Externe, iar suita cu un vagon de clasa I-a, pe cheltuiala guvernului român și sub paza Poliției de Siguranță[58].

Nemulțumirea și surprinderea guvernanților români a fost transmisă înalților oaspeți la 20 septembrie, cu ocazia unei convorbiri avute de secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe,

---

[51] Pentru alte detalii, vezi și Constantin Botoran, *Atitudinea autorităților române față de demnitarii poloni refugiați în România*, în *Polonezi în România*…, p. 30.

[52] *** *Polonezii în anii*…, p. 61-63.

[53] DANIC, MI, 305/1940, 46. La 6 octombrie, la palatul regal erau cazați: președintele Ignacy Mościcki cu soția Maria; ministrul Alexander Bobkewski cu soția Helena, fiul Zwistechi și profesorul Tadeusz Pietrowski; ministrul Stanislaw Lepkowski; maiorul Iozef Hatman; căpitanul Stefan Krynski și căpitanul Ioan Huber din Poliția Secretă. La familia Gavrilescu erau cazați consulul Stanislaw Korzeniowski cu fiul Andrey, iar la familia Vasiliu preotul Ioan Humplea și medicul Leopold Jochiel.

[54] DANIC, MI, 305/1940, 47. La 6 octombrie, la palatul regal erau cazați: servitorul Jugla Ionska; copilul Jevney Boczewski și valetul Ion Figiel. La familia Orghidan erau cazați șoferii Stanislaw Pasiowski, Antoni Zogta, Mihai Wolski, Iozef Osinki și Mihail Fiatykorski. La Cămin șoferii Francisnesk Iosuech, Iozef Bzeworni și Tadeusz Konoscki, bucătarul Iozef Modzelewski cu ajutorul Stanislaw Drozdowski și omul de serviciu Ludovik Matutowski. La șoferul Domeniilor erau cazați bucătăreasa Soloniea Piatrowska și șoferii Ioan Osinki, Zigmund Kavnickamais, Marian Stavinski, Cazimir Novakowski și Stanislaw Prsibisa.

[55] Ioan Vatamanu, Dan Mîță, *Președintele Poloniei Ignaky Mosciky la Bicaz*, în "Memoria Antiquitatis", II, 1970, p. 545-549. Articolul a fost redactat pe baza documentelor aflate în custodia Direcției Județene a Arhivelor Naționale Piatra Neamț, fond Prefectura Neamț, dosar nr. 327/1939, f. 87, respectiv dosar nr. 331/1939, f. 1, 11, 16 și 46. Le mulțumesc pentru ajutor primului autor și colegului său de la Muzeul Județean de Istorie.

[56] I. Vatamanu, D. Mîță, *art. cit*., p. 545-549.

[57] La ordinul lor, specialiștii polonezi refugiați în România au constituit structuri militare conspitarive care au avut misiunea de a lupta împotriva ocupanților nazisto-sovietici, cu accent pe vecinii bolșevici. Încă din septembrie 1939, căpitanul Zerzy Niezbrzycki, șeful secției „Est" din cadrul Departamentului II al Statului Major, a încheiat o înțelegere cu serviciile secrete românești pentru colaborarea în problematica ucraineană și acțiuni antisovietice. Până în noiembrie 1940, principalele organizații conspirative poloneze care au acționat au fost „Departamentul R (omânia) de spionaj" și Baza comunicațiilor externe ale ZWZ (Zwiazek Walki Zbrojnej/Organizația de Luptă Armată), ascunsă sub preudonimul „Bolek" și având misiunea menținerii legăturilor cu teritoriile ocupate de Soviete. Până în mai 1940, Departamentul R a fost condus de locotenent-colonel Tadeusz Skinder „Boguszewski", apoi de maiorul Stanislaw Orlowski „Ostaszewski", care țineau legătura cu maiorul (col.?) Nicolae Trohany prin căpitanul Boleslaw Ziemiański „Mościbrodzki". Sub conducerea succesivă a locotenent-colonelului Ludowik Sadowski și a maiorului Józef Bińkowski, o duzină de specialiști au colaborat strâns cu serviciile românești. Departamentul R a numărat maximum 50 de persoane și a avut centrul operațional la București. Filiala cea mai importantă a fost cea din Cernăuți, a purtat criptonimul „Cezar" și a fost condusă de maiorul Henryk Nitecki „Zeremba"" Cel mai cunoscut rezultat a fost coordonarea deplasărilor curierilor de ambele părți ale graniței cu Sovietele, misiuni care au avut ca rezultat remarcabil și indentificarea a zeci de agenți secreți adverși, infiltrați în zonă sau trimiși mai departe. După invazia militară sovietică din iunie 1940, filiala „Cezar" a fost mutată la Suceava, împreună cu serviciile secrete românești. Alte filiale au funcționat temporar, cum au fost "Czeslaw" în Bucovina și „Leon" în Transilvania, condus de căpitanul Ziemiański. Departamentul R a colaborat și cu britanicii, reprezentați de căpitanul Ernest Carlton și maiorul Ronnie Hazell. Informațiile despre realitățile zonei petrolifere Ploiești, regiunea Porțile de Fier și situația economică și deplasările trupelor sovietice din Polonia au fost compensate îndeosebi cu armament, materiale explozibile și mijloace de legătură radio destinate teritoriilor ocupate. Departamentul R și-a plasat colaboratori în instituțiile poloneze legale, gen Crucea Roșie, Comisia Americană de Ajutor pentru Polonezi, Comitetul Civic. Prin „comunicate informativ-militare" expediate săptămânal prin poșta diplomatică, Departamentul ținea legătura cu centrala serviciilor secrete din Paris, ulterior Londra. Departamentul și-a încheiat activitatea în septembrie 1940, odată cu preluarea puterii politice de generalul Ion Antonescu și Garda de Fier, care au reorientat România spre Germania nazistă. Inevitabilul a urmat: ruperea relațiilor diplomatice bilaterale și părăsirea României de organizațiile oficiale polone, ceea ce a dus la dispariția cadrului legal de acoperire și la un val de arestări. Alte organizații conspirative poloneze sau care au acționat în favoarea acesteia au fost: organizațiile de curieri ale minorității etnice, conduse de inginerul Zygmunt Dubi „Doliwa"; grupa de specialiști radio, condusă de locotenentul inginer Edward Skiba „Hardt"; ataşatul militar, locotenent-colonelul Tadeusz Zakrzewski, care a organizat oficial evacuarea tuturor militarilor spre Franța și Orientul Apropiat, respectiv neoficial antrenarea unor gupe de paraşutiști și influențarea sovieticilor prin „Organizația de Diversiune Propagandistică", extinsă și în țările vecine; misiunea de legături politice „Kask" (Casca), condusă de Wladyslaw Kot, care avea rangul oficial de vice-consul. După trecerea forțată în ilegalitate, principala organizație conspirativă a fost Baza de comunicații nr. II – „Bolek" II, condusă de locotenentul Boguslaw Horodyński și îndreptată împotriva germanilor din iunie 1941. Un val de arestări a impus încetarea activității la jumătatea anului 1943, reluată cu mari greutăți după ocuparea integrală a României de sovietici în toamna anului 1944 [cf. Tadeusz Dubicki, *Konspiracja polska w Rumunii. 1939-1945*, tom I, *1939-1940*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza „ADIUTOR", 2002 (*Conspirația poloneză în România. 1939-1940*, rezumat tradus de dr. Kazimierz Jurczak, p. 383-386). Mulțumiri dr. Jaroslav Godun, ataşatul cultural al Ambasadei Poloniei și directorul Institutului Polonez la București, precum și colegilor].

[58] *Ibidem*. Vezi și DANIC, MI, 305/1940, 39-52.

Alexandru Cretzianu, cu un consilier diplomatic al Ambasadei, contele Alfred Poniński, căruia i-a comunicat împrejurările în care s-a refugiat guvernul polon şi regimul de care beneficia. Contele a mulţumit din partea ambasadorului pentru atitudinea „perfectă" a guvernului român, rugând să fie iertate „unele manifestaţii, pe care le regretă din toată inima". În acest context tensionat, consilierul a afirmat că ambasadorul a plecat în întâmpinarea preşedintelui „pentru a se pune în acord cu el ca acesta să-şi exercite toată influenţa asupra membrilor Guvernului polon, aducându-i la simţul realităţilor şi împiedicându-i să persiste în atitudinea lor nefastă". Totodată, contele a dezvăluit că preşedintele ar fi încercat în martie 1938 să schimbe politica col. Beck în favoarea înţelegerii rapide cu Germania, dar bătrâneţea şi coalizarea diplomaţilor prezenţi în acel moment în sediul Ministerului de Externe au împiedicat atingerea acestui obiectiv. Altă dezvăluire a vizat acţiunile politice ilegale ale membrilor guvernului polon, între care instrucţiunile cifrate ale colonelul Joseph Beck către ambasadă, care ar fi refuzat să le primească. Surprinzătoare a fost şi cererea insistentă privind internarea primului ministru şi a ministrului de externe, ambii militari activi[59].

Membrii guvernului au fost găzduiţi în cel mai confortabil hotel din staţiunea balneară Slănic Moldova. Chiar şi mareşalul Eduard Rydz-Smigly[60], deşi internat ca militar şi fost comandant al armatei, a fost găzduit într-o locuinţă confortabilă. De toate aceste detalii s-a ocupat personal ministrul Crutzescu, directorul Protocolului Ministerului de Externe, ajutat de mai mulţi funcţionari, trimişi înaintea înalţilor oaspeţi poloni.

În primele trei zile, înalţii oaspeţi poloni n-au fost supuşi nici unei măsuri de pază militară sau poliţienească, siguranţa personală fiindu-le asigurată de agenţii Siguranţei. Oaspeţii se bucurau de o libertate aproape deplină: puteau primi corespondenţă şi ziare; dispuneau de aparate de radio; puteau întrebuinţa propriile automobile, pentru care li se punea la dispoziţie benzina necesară; puteau vorbi la telefon în ţară şi străinătate. Din motive de siguranţă, li s-a cerut să nu depăşească graniţele judeţelor atunci când pleacă în excursii cu automobilele. Starea de spirit încordată provocată de eşecul militar şi refugiul precipitat a dus la o atitudine supărătoare faţă de ministrul Crutzescu din partea unor înalţi oaspeţi, precum mareşalul Rydz-Smigly şi colonelul J. Beck, ministrul de externe. Acesta a precizat că „nu primeşte să fie găzduit pe seama Guvenului român", cerând „să plătească toate cheltuielile", ceea ce s-a acceptat în principiu, plecând de la ideea că „dacă ei ţin cu orice preţ să plătească toate cheltuielile necesitate de găzduirea lor, aceasta este o chestiune care îi priveşte"[61]. Starea de spirit a mareşalului a fost influenţată şi de tragedii de genul sinuciderii unui ofiţer superior din suita sa, la trecerea graniţei pe podul de la Kuty[62].

În ciuda acestor neînţelegeri de moment, oficialităţile române au acordat toată atenţia ca regulile ospitalităţii să fie respectate la un standard cât mai ridicat, alăturându-se rapid simpatiei deschise a opiniei publice. Proverbiala ospitalitate românească a rămas în conştiinţa refugiaţilor în condiţiile în care au fost întâmpinaţi de mii de binevoitori, care le-au oferit tot ce aveau ei mai bun, remarcându-se mărimea strugurilor[63]. Spontaneitatea individuală a fost dublată de acţiunile de grup, precum cele ale comitetelor formate din preşedinţi şi membri ai societăţilor de binefacere, acţiune sufletească justificată de cei din Piatra Neamţ prin puternica impresie lăsată de starea materială sărăcăcioasă a majorităţii refugiaţilor[64].

Remarcabile au fost şi cazurile militarilor poloni care au refuzat să predea sovieticilor armamentul, preferând refugierea în România: cei 400 de membri ai garnizoanei oraşului Kuty[65], respectiv două companii infanterie pe jos, trei turisme, patru camioane şi două tunuri antiaeriană (21 septembrie, vama Vijniţa)[66].

Un caz ciudat s-a petrecut la punctul Zvineace în după amiaza zilei de 20 septembrie: o maşină turism cu fanionul Crucii Roşii a forţat trecerea în Polonia, cu cinci ofiţeri poloni şi un civil, demarând în trombă în timp ce grănicerul le-a cerut actele la control[67].

Primirea refugiaţilor polonezi a constituit doar începutul grijilor pentru binevoitoarele gazde româneşti, nevoite ulterior să facă faţă unor probleme care de care mai delicate[68], de la cele diplomatice (presiunile germane) până la cele interne: protecţia preşedintelui Ignaky Mosciski, mareşalului Eduard Ridz-Smigly şi a colonelului Josef Beck împotriva „acţiunilor ostile" fratricide[69]; încălcarea legislaţiei interne[70];

---

[59] *** *Polonezii în anii*…, p. 61-63.

[60] Mareşalul a fost mutat la Craiova încă din 19 septembrie şi găzduit în casa Jean Mihail (cf. DANIC, MI, 306/1940, vol I, f. 1). la Dragoslavele, judeţul Muscel, în vilele deţinute de Patriarhia Română.

[61] *** *Polonezii în anii*…, p. 61-63.

[62] Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

[63] Anexa, faximilul.

[64] Ioan Vatamanu, Dan Mîţă, *Preşedintele Poloniei Ignaky Mosciky la Bicaz*, în „Memoria Antiquitatis", II, 1970, p. 545-546. Vezi şi Alceo Valcini, *Tragedia Poloniei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 2 (90), 2004, p. 12-17.

[65] DANIC, IGJ, 74/1939, 47.

[66] DANIC, IGJ, 74/1939, 45.

[67] DANIC, IGJ, 74/1939, 45.

[68] Anexa, doc. 4.

[69] DANIC, IGJ, 14/1939, 178.

[70] Un astfel de caz, care a dat mult de lucru Jandarmeriei şi Poliţiei, a fost cel al respectării interdicţiei privind constituirea de comitete ale refugiaţilor pentru propria ajutorare (cf. DANIC, IGJ, 15/1939, 163-167).

vânzarea ilegală de autovehicule[71] şi armament[72]; acţiunile propagandei comuniste. Această ultimă problemă a impus organizarea unui „judicios serviciu de informaţiuni" în cadrul Jandarmeriei[73].

Rolul militarilor în problema refugiaţilor polonezi a fost de prim ordin şi în timpul guvernării generalului Ion Antonescu, prin specificul guvernării militare de mână forte. Astfel, chiar şi după aderarea acestuia la Axă, disputa diplomatică a continuat în condiţile în care Gestapoul i-a cerut să-i predea pe miniştri, mareşalul Eduard Ridz-Smigly şi colonelul Josef Beck, oferind la schimb pe fostul rege Carol al II-lea, care urma a fi răpit din Spania[74]. Fiind vorba de o obligaţie de onoare, după o jumătate de an de insitenţe germane, generalul şi-a justificat astfel răspunsul negativ: „Vă rog să nu pretindeţi generalului Antonescu să-şi dezonoreze epoletul!”[75]. Cheltuielile făcute de statul român cu întreţinerea refugiaţilor până la sfârşitul anului 1940 au fost de aproximativ un miliard de lei, sumă care reprezenta dublul valorii materialelor de război aduse de polonezi. Tot atunci, întreţinerea lor costa 20 de milioane pe lună, din care o sută de mii cea a col. Beck şi suitei sale[76].

Dacă noi ştim prea puţin despre această milostenie a bunicilor şi străbunicilor, nu acelaşi lucru se poate spune despre contemporanii evenimentelor. Astfel, la 18 decembrie 1939, Vassily James (Jeimsu; Vasile Iacob), misionar ortodox finlandez în India, scria Mitropolitului Visarion Puiu şi elogia ospitalitatea oferită refugiaţilor polonezi: „Eu adesea m-am gândit, în aceste zile, că ospitalitatea dată de ţara voastră şi de oraşul Cernăuţi refugiaţilor polonezi poate fi un exemplu de caritate Creştină care poate să aducă un folos mulţimii de corelegionari sub viitoarea conducere polonă…”[77]. Un alt caz, mai spectaculos, este cel al unui copil polonez care a ajuns ofiţer implicat în elaborarea planurilor secrete sovietice de invadare a Cehoslovaciei, României şi Jugoslaviei în 1968, sub umbrela oficială a Organizaţiei Tratatului de la Varşovia. Din iubire pentru „ce-a de-a doua lui patrie”, a oferit informaţii din proprie iniţiativă, cu nostalgia copilului care trăise drama refugiului, îndulcit de micile bucurii ale vârstei, inclusiv învăţarea limbii române[78].

La rândul ei, poliţia a identificat trei refugiaţi (Henrik Kemblinschi, Stanislav Muszianchi şi Stanislav Ponizil) care au aparţinut „organizaţiei Intelligence Service pentru România” până prin august 1940, fiind recrutaţi apoi de „Birourile 113 şi 114 ale Gestapo-ului german din Bucureşti”, cărora, „în schimbul unor importante subvenţii lunare”, trebuiau „să le procure material informativ”.

Anexa

[1]

1939 septembrie 9, Bucureşti-Cernăuţi – Observaţiuni privind organizarea şi paza frontierei prin unităţile de grăniceri în sectorul Crisciatic (Zalesciky)-Vijniţa; ordin circular privind dispoziţiile luate pentru evitarea invaziei populaţiei civile şi militarilor polonezi refugiaţi; intrucţiuni tehnice pentru primirea şi dirijarea refugiaţilor polonezi.

OBSERVAŢIUNI[79]

Asupra organizărei şi pazei frontierei prin unităţile de grăniceri, în sectorul Crisciatic (Zalesciky)-Vijniţa.

1. **Descrierea terenului şi frontierei**.

Sectorul de frontieră cu Polonia, cuprins între Crisciatic şi Vijniţa, este în parte de uscat şi în parte o formează micul râu, Ceremuş.

Acest sector are 4 treceri de şosea (3 din ele cu c.f.[80]) şi 3 treceri drumuri naturale.

Peste tot, inclusiv Ceremuşul, se poate foarte uşor trece cu piciorul şi căruţa.

În Polonia, pe întreg acest sector, sunt 4 centre mari: Zalescik-Horodenka-Snyatin şi Cuty.

---

[71] DANIC, IGJ, 14/1939, 180, 182; 15/1939, 30, 58-v, 81-83.
[72] DANIC, IGJ, 14/1939, 236-239.
[73] DANIC, IGJ, 15/1939, 198 (semnalarea cazului de către Serviciul de Informaţiuni al Direcţiunii Poliţiei de Siguranţă, la 17 noiembrie) şi 197 (Ordin circular nr. 31350 din 29 noiembrie).
[74] *** *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. II (*ianuarie-martie 1941*), Arhivele Naţionale ale României, Ediţie întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu şi Bogdan Florin Popovici, Bucureşti, 1998, p. 48.
[75] *Ibidem*, p. 532.
[76] *Ibidem*, p. 48-50.
[77] *Apud*, *** *Mitropolitul Visarion. Relaţiile cu Biserica Anglicană. Documente. 1921-1954*, Ediţie de Dumitru Stavarache şi Ion Negoescu, Bucureşti, Editura Publirom, 2004, p. 113-114, documentul nr. 40.
[78] Crisitian Troncotă, Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989, Bucureşti, Editura Elion, 2003, p. 127-128 (Noutatea a fost preluată din Neagu Cosma, Ion Stănescu, În anul 1968 a fost programată şi invadarea României. Informaţii inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României, Bucureşti, f.e., 1999, p. 56).
[79] Rezoluţie: „B1, ... Marinescu” ?
[80] Calea ferată.

2. **Organizarea-efective-densitate a grănicerilor**.

În total pe această frontieră sunt 26 pichete de grăniceri, cu un efectiv total de 260 oameni, plus o rezervă de 60-320, ceia ce revine, față de lungime acestui sector de 110 Km, o dozare de 3 oameni pe Km.

Este absolut necesar a se întări acest sector cu încă 600 oameni, pentru a reveni 9 oameni de kilometru, pentru a se face o deplină supraveghere şi a împedica la maximum, orice încercare de trecere.

Chestiunea prezintă urgență, deoarece cu cât va fi mai bine păzită frontiera, chiar de la început, cu atât se vor petrece mai puține treceri şi cele ce se vor face, vor fi mai riguros controlate.

SUBSECRETAR DE STAT AL POLIȚIILOR.

General, (ss) Marinescu[81]

Anexa Nr. 1.

Ministerul de Interne. Cernăuți 9.IX.1939.

ORDIN CIRCULAR Nr. 1

Hărțile Snyatin
Cernăuți
Gyergyo-Szt. Mikloş
Piatra Neamtz
scara 1: 200. 000

Având în vedere evenimentele ce se petrec la granița de Nord cu Polonia, şi pentru a se evita o invazie de populațiune civilă, militară şi trupă armată în mod neregulat, se iau următoarele dispozițiuni:

- Se admite intrarea în țară a populației civile cu controlul actelor, iar pentru unitățile militare cu condiția a fi dezarmate la frontieră.
- Se vor lua măsuri de control sanitar şi eventual de hrănirea şi cazarea refugiaților.
- În acest scop:
- a) Inspectoratul Regional Sanitar va studia şi va propune până în ziua de 9.IX.1939, orele 16, modalitatea de primire, din punct de vedere sanitar al refugiaților.
- b) Autoritățile administrative, d-nii prefecți şi primari oraşe reşedință, nereşedință şi rurale, vor studia măsurile necesare pentru o eventuală hrănire, cazare şi transport al refugiaților pe zonele de transport şi afluire. (A se vedea zonele şi itinerariile din schiță)[82].
- c) Toate operațiunile vor fi conduse de autoritățile polițieneşti (jandarmerie şi poliția administrativă), iară armata va fi întrebuințată numai la cererile şi după ordinile subsemnatului[83].

-d) Dezarmările şi inventarierea materialului se va face numai de trupele de jandarmi, urmând ca ulterior ele să fie predate cu forme şi la ordine speciale unităților armatei.

-e) Primăria Municipiului Cermăuți şi d-nii prefecți de județe, vor studia chestiunea aprovizionărei, luând severe măsuri de a nu se scumpi alimentele.

-f) Zona, în care se face primirea, dezarmarea, trierea, deparazitarea şi cartiruirea tuturor refugiaților şi dezarmaților este cuprinsă între frontiera de Nord a țărei începând de la Valea-Vişeului, până la Susuleni (pe Nistru), urmând apoi o linie de fund care trece prin: Susuleni-Orhei-Călăraşi-Ungheni-Iaşi-Tg. Frumos-Paşcani-Tg. Neamț-Broşteni-Vatra Dornei-Iacobeni-Cârlibaba-Borşa-Valea-Vişău, toate inclusiv.

Această zonă are următoarele servituți[84]:

- Nu se admite o cartiruire de refugiați de cât la Sudul liniei marcată de: Seletin-Vicovul de Sus şi Jos-Rădăuți-Dârgeni-Movila Ruptă-Zăicani-Rucşin-Poleana-Ocnița-Nistru (toate exclusiv). (Cererea Div. 8)[85].
- Zona de Nord a acestei linii poate fi străbătută de refugiați în convoiuri pentru a fi transportați la Sudul liniei hotărâte mai sus, în zonele stabilite.-

În acest scop întreaga zonă se împarte în trei sectoare:

1.- Sectorul I.

- **Limita de S.V.**- dela Valea-Vişeului-Borşa-Cârlibaba-Valea-Dornei- Broşteni,
- **Limita de S.**- Broşteni-Pipirig,
- **Limita de E.**- Pipirig-Gura Humorului-Rădăuți (inclusiv)
- **Limita de N.**- Rădăuți-Horodnicul de Sus şi de Jos-Sud Vicovul de Sus-Zaharniceni (inclusiv), -frontiera Zahariceni-Valea-Vişeului.

---

[81] Gavril Marinescu, general de bigadă, născut la 7 noioembrie 1886. Vechimea în grad: 10 mai 1937 (cf. *Anuarului ofițerilor de rezervă din toate armele pe anul 1940*, editat de Ministerul Apărării Naționale, Direcția Personalului, la „Monitorul Național", Imprimeriile Naționale, Bucureşti, 1939, p. 722).

[82] Paranteză adăugată cu creion.

[83] Subpunct semnalat printr-o linie verticală trasată cu creion îngroşat.

[84] Aceasta şi unele din sublinierile următoare, dublate cu creion.

[85] Paranteză adăugată cu creion.

2.- Sectorul II.
- Limita V.-Pipirig-Gura-Humorului-Rădăuți (exclusiv toate)-Horodnicul-Sud Vicovul de sus-Zahariceni (exclusiv).
- Limita N.- Vijnița (inclusiv)-frontiera-Orăşeni (inclusiv).
- Limita E.-Orăşeni (exclusiv)-Sipeniți (exclusiv)-Storojineț (inclusiv)-Mihăileni (exclusiv)-V. Siretului (până la Dumbrăveni)-Hârlău-Cotnari-Tg. Frumos (toate inclusiv).

3.-Sectorul III.
- Limita V.-este limita de Est din Sectorul II.
- Limita N.-Orăşeni (exclusiv)-Prihorodoc.
- **Limita E.-**Nistrul-Suşuleni.
- **Limita S.**-Suşuleni-Orhei-Podul-Iloaiei.

Căile de scurgere:

În sectorul I.
- **Itinerarul I**. Poieni de sub munte-Valea-Vişeu-Borşa-Cărlibaba- Iacobeni-C. Lung.
- **Itinerarul II**.-Ialovicioara de jos-Seletin-Iablonița-Gura-Putilei-Putila-Seletin-Zahariceni-Răstoace-Măriniceni-Gura-Putilei-Putila-Seletin.

Toate aceste căi de comunicație vor urma de la Seletin pe itinerarul Seletin-Şipotele-Sucevei-Moldova-Sulița-Breaza-Fundul Moldovei-C. Lung-Vama-Bucşoaia-Gura Humorului.
- **Itinerarul III**.-Seletin-Brodina-Fălcău-Straja-Vicovul de sus şi jos-Marginea-Solca-Gura Humorului.

În sectorul II.
- **Itinerarul 4.**-Vijnița-Berhomet p/s-Jadova-Panca-Storojineț-Adâncata-Oprişeni-Siret-Negostina-Serbăuți-Dărmăneşti.
- **Itinerarul 4.**-Văscăuți-Hlinița-Storojineț-Adâncata-Oprişeni-Siret-Negostina-Serbăuți-Dărmăneşti.
- **Itinerarul 4.**-Orăşeni-Berhomet p/P-Hlinița-Storojineț-Adâncata- Oprişeni-Siret-Negostina-Serbăuți-Dărmăneşti.

În Sectorul III.
- **Itinerarul 5.**-Orăşeni-Borăuți-(inclusiv)-prin Ivăncăuți-Stănceni-Cozmeni-Valeva-Subraneț-Rohozna-Sadagura-Jucica-Nouă-Buda-Boian-Noua-Suliță-Molnița-Herța-Dorohoi-Botoşani.
- **Itinerarul 6.**-Borăuți-Dorăşeuți-(inclusiv)-Cadobeşti-Zastavna-Cuciurul-Mic-Rohozna-Sadagura-Buda-Boian-Noua-Suliță-Molnița-Herța-Dorohoi-Botoşani.
- **Itinerarul 7.**-Dorăşeuți-Onut (inclusiv)-Okna-Iurcăuți-Cuciurul-Mic-Rohozna-Sadagura-Buda-Boian-Noua-Suliță-Molnița-Herța-Dorohoi-Botoşani.
- **Itinerarul 8.**-Onut-Ruhotin-Grămeşti-Colincăuți-Toporăuți-Rarancea-Buda-Boian-Noua-Suliță-Molnița-Herța-Dorohoi-Botoşani.
- **Itinerarul 9.**-Pe porțiunea (Ruhotin-Prihorodoc) pe drumul Poleana- Clişcăuți.
  - Prihorodoc-Ruksyn-Dinăuți-Noua-Suliță-Molnița-Herța-Dorohoi-Botoşani.

Linia de dezarmare a trupelor ce vor trece frontiera va fi la punctele de graniță stabilite prin ordinul Anexa 1.
- **Deparazitarea sanitară se va face în gările**:
- **În sectorul I**.-Seletin.
- ,, ,, **2.** -Jadova şi Storojineț.
- ,, ,, III -Vor aflui itinerarile 5, 6, 7 şi 8 la gările-Cozmeni-Zastavna, Itinerarul 9, va aflui la gara Noua-Suliță

-**Comandament**.
-Comandant general-General Marinescu Gavril,-cu reşedința Cernăuți.
- Ajutor-Colonel Barozzi[86].

Comandantul Sectorului I. Lt. Colonel Mânecuță cu reşedința la Seletin. (compania Gr[87].), forțe un Bat[88]. + 1 Comp. M-tr[89]. (vezi schița).- + 1 Comp. C. 4 I.

[86] Nume scoase în evidență prin bararea pe stânga cu creion îngroşat. Născut la 16 aprilie 1891, infanteristul Gheorghe I. Barozzi a parcurs următoarele trepte ale carierei militare: elev la 1 octombrie 1913, sublocotenent la 1 iulie 1912, locotenent la 1 august 1915, căpitan la 1 aprilie 1917, maior la 1 aprilie 1920, transferat definitiv în Jandarmerie la 1 septembrie 1920, avansat locotenent-colonel la 10 aprilie 1931 şi colonel la 1 aprilie 1937 (cf. *Anuarului ofițerilor activi ai Armatei Române pe anul 1944*, editat de Ministerul de Război, Direcția Personalului, la „Monitorul Național", Imprimeriile Naționale, Bucureşti, 1944, p. 872). Avansat ulterior general, după 23 august 1944 s-a încercat implicarea sa în Pogromul de la Iaşi. Nefiind vinovat, la 25 septembrie 1946 Parchetul General a recomandat clasarea dosarului respectiv. Peste numai un an a fost arestat şi anchetat la Ministerul de Interne în legătură cu activitatea organizației veteranilor de război din primul război mondial (cf. Cicerone Ionițoiu, *Dicționar* A-B, p. 128).
[87] Grăniceri.
[88] Batalion.
[89] Companie mitraliere.

Comandantul Sectorului II, Lt. Colonel Grossu cu reşedinţa la Jadova, 2 Comp. Jand[90]. 4 C. I. + 3 Gr. M-tr[91]. (vezi schiţa).

Comandantul Sectorului III, Lt. Colonel Isopescu[92] cu reşedinţa la Zastavna, forţe I Comp. Jand. C. 4. I. + 2 Comp. Jand. Pedeştrii[93] (vezi schiţa).

Forţe suplimentare.

Două companie Jand. pedeştri, repartizată sectorului III la Clişcăuţi şi Zastavna.
Una compănii Jand. Pedeştri se repartizează sectorului I.
Două compănii jand. Pedeştrii se repartizează sectorului II.
Două compănii Jand. Pedeştrii se repartizează Sectorului III.
Trei compănii Jand. Pedeştrii la dispoziţia Comandamentului în Cernăuţi.
Două Bat. Jand. Rurali Iaşi, care păzeşte linia de fund.

Legături: Cu Domnul Rezident Regal, cu Prefecţii de judeţ, cu Primarul Municipiului Cernăuţi şi Comandanţii de Sectoare:

- Prin orice: telefon judeţean sau a societăţii.
- Prin ciclişti-călăreţi şi auto.

SUBSECRETAR DE STAT AL POLIŢIILOR.
General (ss) Marinescu

Comunicat:

-Marelui Stat Major
- Corpului 4 Armată
- Diviziei 8-a Inf[94].
- Diviziei 14 Inf.
- Comandamentului Corpului de Jandarmi.
- Corpului de Grăniceri Bucureşti.
- Regimentului 10 Jand. Cernăuţi.
- Regimentului 4 Jand. Iaşi.
- Grupului 3 Gr. Cernăuţi.
- Ţinutului Suceava şi Prut.
- Prefecturi Hotin, Suceava, Cernăuţi, Dorohoi, Storojineţ, C. Lung, Rădăuţi
- Legiunile de Jandarmi ale tuturor judeţelor Ţinutului Suceava.
- Inspectoratul General de Siguranţă.
- Inspecţia Mişcare C.F.R.
- Inspectoratul General Sanitar Cernăuţi.
- Primăria Cernăuţi.
- Sectorului I, II, III Jandarmi.

Anexa Nr. 1

INSTRUCŢIUNI TEHNICE
pentru
Primirea şi dirijarea refugiaţilor, pe itinerarele
stabilite în ordinul Nr. 1.

Capitolul I.
Refugiaţi civili.

În situaţia actuală, fiind posibilă trecerea frontierei de către refugiaţi civili din Polonia, se stabilesc normele de mai jos:

1.-Unităţile de grăniceri, poliţiile de frontieră şi din interior, unităţile de jandarmi teritoriale, precum şi unităţile suplimentare de jandarmi, sunt organele indicate a primi refugiaţi şi ai îndruma spre centrele arătate mai jos astfel:

a.-În subsectorul Est, Ialovicioara de Jos-Iablaniţa exclusiv, refugiaţii vor fi dirijaţi la centru Ialovicioara de Jos.

---

[90] Companii jandarmi.
[91] Grupe mitraliere.
[92] Modest E. Isopescu, născut la 31 noiembrie 1895 în comuna Frătăuţii Vechi, judeţul Suceava. Datorită activităţii militare şi administrative ca prefect în timpul guvernării generalului Ion Antonescu, a fost arestat în mai 1945 şi condamnat la muncă silnică pe viaţă. A murit în 1948 în Penitenciarul Aiud. (cf. Cicerone Ioniţoiu, *Dicţionar* H, I, J, K, L, p. 202). A fost avansat succesiv în grad astfel: sublocotenent (r.) la 1 august 1916; primit din armata austro-ungară cu vechimea şi gradul de locotenent (r.) la 1 septembrie 1917; transferat activ la 15 noiembrie 1920, cu vechime din 1 septembrie 1917; transferat definitiv în Jandarmerie la 1 iulie 1921; căpitan la 1 aprilie 1923; maior la 1 ianuarie 1934; locotenent-colonel la 27 februarie 1939 (cf. *Anuarului...*, 1939, p. 889).
[93] Jandarmii oraşelor.
[94] Infanterie.

b.-În sectorul Iablanița inclusiv-Gura-Putilei, Zahariceni exclusiv, vor fi dirijați la centru Gura-Putilei.

c.-În subsectorul Zahariceni inclusiv-Vijnița-Bănila p/c exclusiv, vor fi dirijați la centru Văşcăuți.-

d.-În subsectorul Bănila inclusiv-Văşcăuți-Bărbeşti inclusiv, vor fi dirijați la centru Văşcăuți.

e.-În subsectorul Bărbeşti exclusiv-Orăşeni inclusiv, la centru Orăşeni.

f.-În subsectorul orăşeni exclusiv-Borăuți inclusiv, la centru Stăuceni.

g.-În subsectorul Borăuți exclusiv-Zvineace-Vasilău exclusiv, la centru Cadobeşti.

h.-În subsectorul Vasilău inclusiv-Dorăşeuți-Mitcău inclusiv, la Centru Ocna.

i.-În subsectorul Mitcău exclusiv-Samuşeni-Onut inclusiv, tot la Centru Ocna.

j.-În subsectorul Onut exclusiv-Peribicăuți-Inclusiv Ruhotin, la centru Grămeşti.

k.-În subsectorul Raşcov inclusiv-Privorodoc, la centrul Rucşin.

2.-Centru este format dintrun ploton jandarmi sub comanda unui ofițer de jandarmi, cu următoarele îndatoriri:

- Identificarea refugiaților.

- Formarea convoiului de refugiați, ce vor fi conduşi sub pază, până la Compania de care depind, iară de aci mai departe prin mijloacele companiei, până la compăniile din rezervă sau eventual până în zona de cazare (vezi schița)[95].

-Stabilirea mijloacelor de comunicație: căruțe, vehicole cu tracțiune mecanică, c.f.r.,-mijloace ce i se vor pune la cerere la dispoziție, prin Comandanții de compănii, de către Comandanții regiunilor teritoriale.

-Dirijarea convoiurilor de refugiați sub pază, pe itinerarile vezi schița anexată.

3.-În zona cazare (satele destinate vezi schița), şefii de poliție sau şefii de posturi, în unire cu autoritățile administrative, vor executa cartiruirea refugiaților.

Evidența şi supravegherea refugiaților din zona de cazare, se va ține de către posturile de jandarmi respective, a căror efective vor fi întărite, aplicându-li-se regimul domiciliile forțate.

4.-Hrana refugiaților se va procura prin grija primăriilor respective, ce vor primi în acest scop instrucțiuni şi fonduri dela prefecții de județ.

5.-Comandanții de sectoare, vor lua măsuri să asigure trecerea tuturor refugiaților pe la centrele de deparazitare, în care scop vor lua imediat înțelegere cu medicii respectivi.

6.-Pentru îndeplinirea misiunilor se vor pune la dispoziția fiecărui Comandant de sector câte un automobil, prin îngrijirea prefecților respectivi.

Capitolul II
Refugiați trupă armați

Dezarmarea va avea loc la Centrele arătate mai sus pe linia de frontieră, unde vor fi conduşi de către organele polițieneşti, specificate la alineatul 1, Cap. I.

Se aplică întocmai şi acestor refugiați dispozițiunile prevăzute în Cap. I., cu deosebirea că vor fi conduşi sub pază la lagărul de internare ce se vor fixa ulterior.

Sursa: DANIC, MI, 305/1940, 78-82.

[2]

1939 septembrie 25, Bucureşti – Ordin circular al Comandamentului Corpului de Jandarmi prin care a semnalat existența unui curent ostil fostului guvern polon în rândurile propriilor refugiați şi tendința acestora spre constituirea unor curente politice deschise, incompatibile cu statutul României de stat neutru.

COMANDAMENTUL CORPULUI DE JANDARMI COMUNICAT:
- Serviciul Jandarmeriei - -Regimente 1-10 Jandarmi;
-Legiuni teritoriale-

F.Urgent[96]
SECRET

[95] Schițele nu s-au păstrat împreună cu acest document.
[96] Rezoluție.

ORDIN CIRCULAR NR. 28.097
din 25 Septembrie 1939.

Binevoiți a cunoaşte următoarele:

Comandamentul Corpului de Jandarmi este informat că, în rndurile refugiaților polonezi, domiciliați pe teritoriul țării, se pun la cale anumite acțiuni ostile contra membrilor fostului guvern polonez, vizând în primul rând pe Preşedintele Mosciscki, Ministru de Externe Beck şi Mareşalul Ridz Smigly.

Întrucât asemenea acțiuni nu pot avea loc pe teritoriul Statului român, veți lua imediat măsuri ca pe raza formațiunei pusă sub comanda Dvs., orice acțiune de asemenea natură să fie împedicată, cunoscând că vă fac direct responsabili de stricta executare a celor de mai sus.

Deasemenea, în rândurile acelorlaşi refugiați polonezi par a se defini unele curente cu caracter politic incompatibile cu situația noastră de "Stat neutru". Şi această chestiune va fi urmărită cu toată vigilența, în care scop veți lua măsuri de identificarea şi împedicarea unor eventuale nuclee cari s'ar forma pe teritoriul rural al țării, în vederea realizării celor de mai sus.

Pentru o cât mai sistematică acțiune şi un rezultat cât mai fructuos, dispozițiunile prezentului ordin se vor executa în strnsă şi permanentă colaborare cu organele poliției locale.

COMANDANTUL CORPULUI DE JANDARMI
General de Divizie Ioan Bengliu (ss)

Şeful Serviciului Jandarmeriei
Colonel Ştefan Gherovici (ss)

Sursa: DANIC, IGJ, 14/1939, 178.

[3]

1939 septembrie 28, Bucureşti – Instrucțiuni referitoare la internarea şi regimul refugiaților militari poloni, elaborate de Secretariatul General al Ministerului Apărării Naționale.

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
SECRETARIATUL GENERAL

INSTRUCȚIUNI
referitoare la
internarea şi regimul refugiaților militari
POLONI
28 Septemvrie 1939
Tipografia Ministerului Apărării Naționale – Bucureşti

INSTRUCȚIUNI
referitoare la
internarea şi regimul refugiaților militari poloni

În conformitate cu prevederile art. 11 şi 12 din Convenția de la Haga, anexa Nr. 1 şi dispozițiunile Preşedinției Consiliului de Miniştri, anexa Nr. 2, refugiații militari poloni (ofițeri, subofițeri şi trupă) vor fi internați în localitățile prevăzute în anexa Nr. 3.

Cazarea, încadrarea, ținerea evidenței şi regimul ce se aplică refugiaților militari polonezi, se va face după următoarele norme:

I. Cazare

1. Se vor folosi clădirile aparținând Statului (cazărmi, sanatorii, hoteluri, etc.) iar la neajungere, vor fi plasați în cantonamente la locuitori.

2. Pentru asigurarea unei strânse legături între ofițerii refugiați şi autoritățile militare române destinate cu administrarea şi ținerea evidenței efectivelor, în fiecare localitate, se va destina ofițerul polon cel mai vechi în grad. Prin aceasta se vor comunica toate dispozițiunile autorităților militare române.

3. Pentru servicii personale, ofițerii, au dreptul la ordonanțe, după cum urmează:

a. câte un soldat pentru fiecare ofițer general şi superior, cu sau fără familie, precum şi pentru fiecare ofițer inferior refugiat cu familia.

b. câte un soldat la 2 ofițeri inferiori, fără familie. Aceşti soldați, vor fi dați încă dela dirijarea ofițerilor spre garnizoanele unde vor fi cantonați.

4. Trupa va fi cazată în cazărmi.

Pentru a se asigura disciplina trupei refugiate şi respectarea obligaţiunilor ce au faţă de statul şi autorităţile române, refugiaţii militari poloni grade inferioare, vor fi încadraţi cu ofiţeri şi subofiţeri poloni în proporţie de un ofiţer la 200 oameni trupă şi un subofiţer la 50 oameni trupă.

Ofiţerii care vor încadra trupa, vor fi dintre acei cari nu au familiile cu ei şi vor fi cazaţi pe cât posibil în cazărmi, punându-li-se la dispoziţie camere separate de ale trupei.

În cazarmă, trupa va executa sub conducerea ofiţerilor şi subofiţerilor poloni, un program uşor de instrucţie pentru menţinerea disciplinei.

II. Încadrarea cu personal român.

1. Comandamentele teritoriale, pe teritoriul cărora sunt garnizoane în care se găsesc internaţi grupe de refugiaţi militari poloni (ofiţeri şi trupă) sunt organe superioare de direcţie, control şi administraţie.

Aceste comandamente vor da dispoziţiuni garnizoanelor respective, după cum urmează.

a. Comandantul garnizoanei, execută **comanda zonei de internare** respectivă.

În garnizoanele în care nu se găsesc ofiţeri, cari să exercite comanda garnizoanei, Comandamentele Teritoriale, vor numi un căpitan sau maior activ disponibil, sau de rezervă concentrat, pentru această funcţiune.

b. **Încadrarea** fiecărei zone de internare (garnizoană) cu ofiţeri şi subofiţeri români, se va face în proporţia de un ofiţer şi un subofiţer activ şi de rezervă la un efectiv de 500 trupă polonă.

În caz de lipsă, pentru jumătate din subofiţerii activi şi de rezervă, se pot întrebuinţa sergenţi în termen, din cei rămaşi disponibili.

c. Asistenţa medicală va fi asigurată întrebuinţând în acest scop medicii oficiali din garnizoană, militari sau civili.

În acest sens, s'au dat dispoziţiuni şi Ministerului Sănătăţii.

Se pot folosi şi medici polonezi aflaţi eventual în grupele de internare respective.

În cazul când asistenţa medicală nu poate fi asigurată după cum s'a arătat mai sus, Comandamentele Teritoriale, vor cere de urgenţă M.A.N. Inspectoratul general sanitar, concentrarea ofiţerilor medici de rezervă.

d. **Aprovizionarea** va funcţiona conform instrucţiunilor date de M.A.N. Inspectoratul General al Intendenţei.

e. **Higiena**. Comandanţii garnizoanelor de internare vor lua măsuri necesare pentru asigurarea în cele mai bune condiţiuni a sănătăţii refugiaţilor militari poloni.

Zilnic, medicii vor da asistenţă medicală, iar odată pe săptămână se va face vizita medicală generală.

Odată pe săptămână, se va face baie la băile garnizoanei sau băile comunale.

f). **Diverse**. Pentru cazuri de deces, medicul procedează conform legilor în vigoare, întocmindu-se actele legale de către autorităţile respective.

Înmormântarea se va face în cimitirele din localitatea unde a murit, cerându-se când se va putea, asistenţa preoţilor de ritul mortului.

Ceremonialul, va fi cel obişnuit pentru militari.

Pentru fiecare caz se va întocmi un dosar special care va cuprinde:

- fişa individuală
- foaia de observaţie medicală
- extras după actul de moarte
- actul medical-legal de autopsie (când este cazul).
- o notă şi schiţa cu locul unde a fost înmormântat.

Dosarul va avea anexat şi inventarul cu bagajele şi obiectele mortului, care rămân în păstrarea comandantului garnizoanei de internare. Acest inventar va fi făcut de ofiţerul polonez din grupa căruia face parte decedatul.

III. Evidenţa efectivelor

În fiecare garnizoană de internare, evidenţa refugiaţilor militari poloni, va fi ţinută astfel:

1. Toţi refugiaţii militarii poloni, vor fi înscrişi într'un registru, după modelul anexă Nr. 4.

În acest registru, se va înscrie nominal pe grade, toţi refugiaţii, aflaţi în garnizoana de internare. Pentru ofiţerii cari locuesc în afară de cazărmi (hoteluri, locuinţe particulare etc.) se va trece în plus, numele şi adresa gazdei.

2. Zilnic se va întocmi o situaţie numerică de efective după modelul anexă Nr. 5.

În fiecare joi se va raporta M.A.N. Secretariatul General situaţia.

3. Pentru fiecare refugiat, se va întocmi o fişă individuală după modelul anexă Nr. 6.

4. Fiecare garnizoană de internare va întocmi şi înainta până la 10 Oct. a.c. M.A.N. Secret. General în dublu exemplar, tabele nominale de toţi refugiaţii militari poloni aflaţi în garnizoana respectivă.

Pentru ofițerii şi subofițerii cari au şi familiile cu ei, se va trece în dreptul fiecăruia numele fiecărui membru al familiei.

Imprimatele necesare vor fi trimise la vreme de M.A.N. Secretariatul General.

IV. Obligațiunile refugiaților militari poloni

În virtutea Convenției Internaționale de la Haga, refugiații militari poloni, ce se găsesc pe teritoriul şi sub ocrotirea Statului Român au următoarele obligațiuni:

a) Să păstreze cea mai desăvârşită ordine în localitățile unde sunt cantonați, pe cari nu le pot părăsi decât cu o prealabilă aprobare.

În baza art. 11 din Convențiunea de la Haga, statul Român consideră pe fiecare refugiat militar polon legat prin *cuvânt de onoare* pentru respectarea acestei obligațiuni.

În acest sens, fiecare ofițer internat refugiat va semna o declarație (anexa Nr. 7). Până la 10 Octomvrie se va raporta de executarea întocmai a acestei prescripțiuni, de către fiecare garnizoană, M.A.N. Secretariatul General.

b) Sunt datori să respecte fără nici o rezervă onoarea şi avutul familiilor cari îi găzduesc şi cari prin aceasta fac dovada unui larg spirit de umanitate.

Să fie deci îngăduitori față de eventualele lipsuri ce nu pot fi ocolite în asemenea situațiuni şi să se ferească de a provoca conflicte cu locuitorii şi între ei însăşi.

Orice nemulțumiri ar avea, sunt datori a le raporta ierarhic, ferindu-se să le rezolve singuri.

c. Sunt datori să păstreze curățenie desăvârşită şi să execute toate măsurile de higienă individuală.

d. Le sunt interzise manifestările individuale sau colective împotriva sau în favoarea oricărui stat, atât neutru cât şi în starea actuală de război.

De asemenea, le sunt interzise toate manifestările politice sau în legătură cu oricare curent social.

Pentru a nu se produce neînțelegeri, sau a se ajunge la conflicte, este interzis contactul cu ostaşii români, afară de cel de serviciu ordonat prin instrucțiunile de față.

e. Întrunirile pe grupe sau garnizoane pot fi permise numai pentru scopuri: religioase, muzicale şi sportive.

Aceste obligațiuni vor fi aduse la cunoştința tuturor refugiaților militari poloni, ulterior se va trimite traducerea în limba polonă.

V. Corespondența particulară a refugiaților.

În fiecare garnizoană de internare, corespondența particulară a refugiaților militari poloni, va fi strânsă de comandantul garnizoanei de internare şi trimisă M.A.N. Secretariatului General de unde prin intermediul Crucei Roşii Române va fi trimisă la destinație.

Pe pachet se va face mențiunea: corespondență de la refugiatul militar polonez.

VI. Purtarea autorităților şi populației din garnizoanele de internare față de refugiați.

Statul Român, din sentiment de umanitate, dând azil refugiaților militari poloni, autoritățile române, militare şi civile, vor recomanda populației să dea după puterea fiecăruia găzduirea cerută de autorități pentru aceşti refugiați.

Autoritățile se vor feri să manifeste sub orice formă față de refugiați, individual sau colectiv, alte sentimente decât acelea impuse de situația de stat neutru pe care o are România în conflictul actual.

Nr. 9460
28 Septemvrie 1939

p. Ministru
SECRETAR GENERAL
General (ss) Nicolescu[97]

p. Conformitate
Şef Serv. Secret. General
Lt. Colonel
I. Ciocan (ss)

[97] Constantin D. Nicolescu, născut la 5 octombrie 1887, în Bucureşti. Sublocotenent în 1913-1914 în campania din Bulgaria, căpitan în Regimentul 10 Călăraşi pe fronturile româneşti ale primului război mondial. S-a remarcat prin fapte de arme excepționale, motiv pentru care a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", Legiunea de Onoare (Franța) şi Ordinul „Sfântul Stanislav" (Polonia). Printre alte misiuni îndeplinite ulterior a fost şi cea de ataşat militar la Paris (1927-1929). Cu gradul de colonel, din 1929 a fost numit la comanda Regimentului de Escortă Regală. Pentru merite deosebite, în 1939 a fost avansat la gradul de general şi numit succesiv în funcțiile de secretar general, subsecretar de stat, ministru secretar de stat şi ministru al Apărării Naționale (1940), cu gradul de general de divizie. După numirea în fruntea Comandamentului Militar al Capitalei (1942), a fost trecut la comanda Corpului 5 Armată, poziție din care a complotat pentru răsturnarea regimului Antoneştilor prin lovitura de stat defetistă şi trădătoare de țară de la 23 august 1944. Ca răsplată, a fost numit şeful Casei Militare Regale până la „abdicarea" regelui Mihai (30 decembrie 1947). Cum era de aşteptat, comuniştii l-au disponibilizat imediat din cadrele armatei şi l-au arestat la 29 martie 1948. A fost condamnat la şapte ani închisoare sub acuzația de „complot în scop de răzvrătire". Familia a fost persecutată sistematic, inclusiv prin alungarea din propria casă. Ca deținut politic, generalul a executat o parte din detenția la Penitenciarele Jilava şi Aiud. După revenirea în „libertate" s-a vazut obligat să lucreze ca remizier într-o agenție „Loto", deoarece nu i s-a recunoscut dreptul la pensia demilitar. (cf. Cicerone Ioniţoiu, *Dicționar* N-O, p. 115)

COMUNICAT:

- TRANSMIS: - Comand. Terit. C. 1-7 A. - Corpului Jandarmi. - Zonele de Internare. - Comand. de Garnizoană: Bucureşti, Alexandria, Brăila, Băile Herculane, Constanța, Călăraşi, C. Lung, Costeşti, Caracal, Craiova, Calafat, Corabia, Călimăneşti, Drăgăşani, Galați, Giurgiu, Ploeşti, Piteşti, R.-Sărat, R.-Vâlcea, Slănic (Prahova), Strehaia, Tulcea, T. Măgurele, Târgovişte, Tg.-Jiu, T.-Severin, Urziceni.

SPRE ŞTIINȚĂ: Ministerul de Interne, cu Prefectura Poliției Capitalei şi Direcția Generală a Poliților. - Ținutul Bucegi, Dunărea de Jos, Marea, Olt, Prut, Suceava, Timiş. - Prefecturile de Județ şi Legiunile de Jandarmi interesate.

*

Anexa Nr. 1.

CONVENȚIA DE LA HAGA

referitoare la refugiații armatelor beligerante pe teritoriul unei țări neutre.

Art. 11. Puterea neutră care primeşte pe teritoriul ei trupe aparținând armatelor beligerante le va interna pe cât posibil departe de teatrul războiului. Ea va putea să le păzească în câmpuri şi chiar să le închidă în fortărețe sau în locuri pentru acest scop. Ea va decide dacă ofițerii pot fi lăsați liberi luându-şi angajamentul pe cuvânt de a nu părăsi teritoriul neutru fără autorizare.

Art. 12. În lipsa unei convenții speciale, puterea neutră va procura internaților merindele, îmbrăcămintea şi ajutoarele impuse de omenie. La încheerea păcii se va face bonificarea cheltuielilor ocazionate de internare.

Art. 13. Puterea neutră care primeşte prizonieri de război evadați îi va lăsa în libertate. Dacă tolerează ca ea să rămână pe teritoriul ei, le poate desemna un loc de rezistență. Aceeaşi dispoziție este aplicabilă prizonierilor de războiu aduşi de trupele refugiate pe teritoriul puterei neutre.

Art. 14. *O putere neutră va putea autoriza trecerea pe teritoriul ei a răniților sau bolnavilor aparținând armatelor beligerante, sub rezerva ca trenurile care îi transportă să nu transporte nici personal nici material de război. În asemenea caz, puterea neutră este ținută să ia măsurile de siguranță şi de control necesare în acest scop.*

Răniții sau bolnavii aduşi în aceste condițiuni pe teritoriul neutru de unul din beligeranți şi care ar aparține părței adversare, vor trebui supravegheați de puterea neutră astfel încât el să nu mai poată lua din nou parte la operațiile de război. Această putere (neutră) va avea aceleaşi îndatoriri față de răniții sau bolnavii celeilalte armate cari i-ar fi încredințați.

*

Anexa Nr. 2.

COMUNICATUL
Guvernului Român pentru internarea refugiaților poloni
(militari şi civili)

1. În acest spirit se va acorda copiilor şi răniților, ce eventual ar veni în țară, azilul impus de sentimentele de umanitate.
2. Orice trupe sau formațiuni militare streine care ar trece frontiera vor fi dezarmate fixându-li-se o anume regiune de locuit până la sfârşitul ostilităților.
3. Persoanele ce au deținut situațiuni politice vor fi îndatorate a domicilia în localități anume indicate, abținându-se de la orice activitate de ordin public.
4. Intrarea în țară a particularilor, îndeosebi a celor din regiunile galițiene este riguros interzisă.

Forțele necesare aplicării acestor măsuri sunt puse la dispoziția D-lui subsecretar de stat General Gabriel Marinescu, care veghează personal la fața locului.

*

Anexa Nr. 3.

TABEL

De garnizoanele în care vor fi internați refugiații poloni

I. OFIȚERI:

Băile Herculane	ofițeri generali
Călimăneşti	ofițeri superiori
Drăgăşani	ofițeri inferiori după repartiția făcută de M.A.N.
Corabia	Secretariatul General
Balş	
Costeşti	
Urziceni	
Etc.	

II. TRUPA

R. Sărat	
Slobozia	
Alexandria	
Tr. Măgurele	
C. Lung	
Piteşti	după repartiția făcută
Slatina	de M.A.N.
R. Vâlcea	Secretariatul General
Caracal	
Calafat	
Tg. Jiu	
Tr. Severin	

*

Zona Nr. ..... Anexa Nr. 4
Garnizoana .....

REGISTRU

de evidența ofițerilor, subofițerilor şi trupei poloneze refugiate

Nr. Cor.	Numele şi Pronumele	Gradul	Unitatea polonă căreia a aparținut	Numele şi adresa gazdei	Mutații

*

Zona Nr. ..... Anexa Nr. 5
Garnizoana .....

SITUAȚIA NUMERICĂ DE EFECTIV

pentru ziua de ..... luna ..... anul 1939

Garnizoanele	Ofițeri					Trupa					
	Generalii	Colonelii	Maiori	Loc ot.	Sub. Lt.	Sub of.	Mecanici	Maeştrii	Sergenții	Caporali	Soldați

Comandantul Garnizoanei

*

Garnizoana ..... Anexa Nr. 6

Fişa Individuală

Numele şi pronumele .....
Gradul .....
Unitatea din care a făcut parte .....
Ultimul domiciliu în Polonia:

- *Districtul* .....
- *Oraşul* .....
- *Strada* ..... *Nr.* .....

Locul naşterii:

- *Districtul* .....
- *Oraşul* .....

Numele părinţilor:

- *Tatăl* .....
- *Mama* .....

Comandantul Garnizoanei

.....

*

Anexa Nr. 7

Angajament

Subsemnatul (gradul numele şi pronumele) ....

din unitatea (poloneză în care a contat) .....

declar pe cuvânt de onoare că nu voi părăsi garnizoana de internare fixată de guvernul român, decât cu aprobare scrisă.

.....

(Semnătura)

Data .....

Localitatea .....

Semnătura Comandantului Garnizoanei de internare sau delegatului său

.....

*

Ministerul Apărării Naţionale
Inspectoratul General al Intendenţei

INSTRUCŢIUNI

Referitoare la administrarea fondurilor şi efectuarea cheltuielilor pentru întreţinerea internaţilor poloni în garnizoanele de internare stabilite de M.A.N.

TRUPA

I. **Organizarea administrativă**.

Întreaga administraţie se face pe garnizoane, sub conducerea, supravegherea şi controlul Comandamentelor Teritoriale respective.

Garnizoanele corespund din punct de vedere administrativ cu regimentul, în capul cărora se găseşte comandamentul de garnizoană sau delegatul său.

Toate nevoile de ordin administrativ se vor adresa de garnizoane Comandamentului Teritorial respectiv.

II. Fonduri.

1. Sumele necesare pentru efectuarea cheltuielilor se vor suporta din avansele ce se vor primi dela M.A.N. pe măsura nevoilor şi pe bază de cereri ale Comandam. Teritoriale, trimise cu cel puţin 5 zile înainte, M.A.N. Secretariatul General.

2. Din fondurile primite, garnizoanele vor suporta următoarele cheltueli:

a. Alocaţie de hrană şi întreţinere pentru subofiţeri şi trupă;

b. Cheltueli de iluminat;

c. Cheltueli de procurat combustibil pentru preparat hrană, higienă şi încălzit;

d. Cheltueli pentru furnituri de birou.

3. Alocaţiile în limita cărora se vor face cheltuelile în conformitate cu D.M. Nr. 2574 din 21 Septemvrie 1939[98] sunt:

a. Pentru hrană şi întreţinere:

Alocaţie de hrană

- Subofiţeri ..... 40 lei pe zi
- Grade inferioare ..... 13 „ „ „

[98] A fost publicată în "Monitorul Oficial",

Alocație de întreținere

- Subofițeri ..... 40 lei pe zi
- Grade inferioare ..... 0,90 „ „ „

b. Pentru combustibil se vor consuma rațiile regulamentare, adică:

- 0,750 Kgr. lemne de om pe zi pentru prepararea hranei la ordinarul trupei.
- 0,500 Kgr. lemne de om pe zi, în plus când se dă două mese mămăligă.
- 2,500 Kgr. lemne pe săptămână pentru bae, spălat rufe şi deparazitare pe efectivul de joi al fiecărei săptămâni.

Pentru încălzit, cantitățile se vor stabili prin proces verbal, de ofițerul de intendență al Comandamentului Teritorial.

c. Cheltuelile de iluminat se vor stabili ulterior pe baza propunerilor garnizoanelor.

d. Pentru furnituri de birou se alocă 500 (cinci sute) lei lunar pentru fiecare garnizoană şi 500 (cinci sute) lei de fiecare Comandament Teritorial.

III. Personal

Personal administrativ necesar (socotit pentru fiecare garnizoană câte un ofițer de administrație şi doi subofițeri administrație) se va lua dintre ofițerii garnizoanei sau de pe raza comandamentului teritorial.

Acolo unde nu există se va concentra de către Comandamentul teritorial, prin cercurile de recrutare respective, din personalul de rezervă.

IV. Hrana

Se va proceda astfel:

Subofițeri

Se vor organiza, prin grija comandanților de garnizoane, popote conduse de către comitete alese dintre subofițerii poloni, care vor avea subofițer cu aprovizionarea întocmind şi livretul de popotă.

Ofițerul cu aprovizionarea al trupei va concura şi la aprovizionarea popotei. Comandantul garnizoanei va supraveghea ca hrana să se facă în bune condițiuni. Acolo unde subofițerii doresc să ia hrana la ordinul trupei se va îngădui aceasta, plătind alocația pentru trupă, iar restul până la alocația cuvenită lor o vor primi în mână.

Trupa

Oamenii se vor pune la drepturi pe data ce au terminat hrana rece pe care au primit-o la plecare de pe zonele de internare.

Masa se va lua în comun pe garnizoană, folosind bucătăriile cazărmilor şi ținând livrete de ordinar, de către un ofițer şi eventual subofițer român, sub directa supraveghere a comandantului garnizoanei.

Ofițerul cu aprovizionarea al trupei va fi secondat de 2 subofițeri poloni. Acolo unde sunt şi ofițeri de un ofițer polon, care în raport cu alocația vor stabili meniul şi controla cantitățile şi calitatea alimentelor, semnând zilnic livretul de ordinar şi ofițerul polon.

Orice nemulțumiri se vor aduce imediat la cunoştința Comandamentului Garnizoanei sau delegatului său pentru a se lua măsuri de rigoare.

Vesela strict necesară (castroane, linguri, căni de ceai sau cafea) se vor cumpăra din comerț, din avansul aflat asupra garnizoanelor, însă numai după ce Comandamentul Garnizoanei s-a asigurat de absoluta necesitate.

Cantitățile cumpărate şi costul va fi raportat M.A.N. Secretariatului General imediat după cumpărare.

V. Efectuarea Cumpărăturilor

Toate cumpărăturile se vor face prin bună învoială, pe cît posibil, de la furnizorii garnizoanelor.

Pâinea se va primi dela manutanțe[99] sau în lipsă dela brutării particulare.

VI. Întocmirea actelor şi a gestiunilor

Actele de cheltueli se întocmesc de ofițerii gestionari respectivi, fixați de Comandamentul garnizoanei precizând atribuțiile fiecăruia.

Se vor întocmi următoarele acte:

- Pentru subofițeri state nominale în triplu exemplar, semnate de cei în drept, pe care se vor trece, în coloane separate, alocația de hrană şi alocația de întreținere;
- Pentru trupă, livret de ordinar, cu actele de cheltueli şi anexele respective.

[99] Termenul de manutanță, preluat dupa franțuzescul „manutention, înseamnă formație sau unitate militară dotată cu utilajele şi instalațiile necesare fabricării pâinii pentru militari. Această structură operativă a apărut în Bucureşti, ca brutărie, spre finele secolului al XIX-lea, în 1891. Funcționa într-un ansamblu de activități complexe ale armatei, cum ar fi moară, fabrică de paste, secție de pesmeți („pâine de război") şi surogate de cafea, siloz de grâu, gospodării anexe de animale şi zarzavat pentru aprovizionarea ostaşilor din unitate, felurite ateliere pentru deservirea trupelor. Despre trecutul Manutanței „Centrale a Armatei" aflăm unele aspecte importante din „Monografia Intreprinderii de Panificație «23 August» Bucureşti", moştenitoare a patrimoniului fostei structuri militare, preluată în 1956.

Se vor întocmi gestiuni separate pentru fiecare garnizoană, întrebuinţând registrele prevăzute pentru un gestionar în bani şi ofiţer cu aprovizionarea, adică:

- Registru primiri şi cheltueli;
- Registru casa corpului; Registru de referate;
- Livret de soldă;
- Registru recipise Md. 706;
- Registru portofoliu;
- Livret de ordinar;
- Registru subzistenţe pentru trupă;
- Registru procese verbale;
- Registru ordine de zi;
- Registru de administraţie (unul pe garnizoană);
- Situaţii zilnice de efective;
- Registru recipise pt. Serv. Aproviz.

Registrele se vor elibera de către Direcţia Intendenţii delegaţilor Comandamentelor Teritoriale.

Oamenii vor fi înscrişi în registrul de administraţie pe bază de ordin de zi care va servi şi la stabilirea drepturilor.

VII. - Supravegherea administrativă şi controlul

Se vor executa de către Comandamentul teritorial respectiv.

VIII. - Justificarea cheltuelilor

Garnizoanele (centrele de internare) trimit la începutul fiecărei luni regiunii teritoriale de Corp de Armată respectiv toate actele de cheltueli, făcute din avansul primit pentru luna precedentă, primind în schimb recipisă de descărcare şi duplicat vizat, cu care se trec în cheltueli.

Comandamentele Teritoriale centralizează şi îmborderează toate cheltuelile efectuate în cursul lunei expirate, de la toate garnizoanele, pe care le verifică prin ofiţerii de intendenţă. Actele se vor înainta M. A. N. Secretariatului General de unde vor primi recipise de descărcare împreună cu duplicatele borderourilor vizate care vor servi comandamentelor teritoriale ca acte de cheltueli.

p. MINISTRU
SECRETAR GENERAL M.A.N.
General (ss) **C. Nicolescu**

Inspector general al Intendenţei
Int. General (ss) **Al. Nicolaescu**[100]

*

MINISTERUL APĂRĂRII NAŢIONALE
Inspectoratul General al Intendenţei
Statul Major

Instrucţiuni Administrative
Pentru ofiţerii polonezi internaţi
Urmare la Instrucţiunile Nr. 9460 din 28 Sept. a. c.

1. Drepturile ofiţerilor sunt cele prevăzute în D. M. Nr. 2574 din 21 Septemvrie 1939 şi anume.

	Alocaţie hrană pe zi	Alocaţie întreţinere pe zi	TOTAL
Ofiţeri generali	150	150	300.
Ofiţeri superiori	120	150	270.
Ofiţeri inferiori	100	100	200.
Ajutori de Sub. locot., cadeţi şi elevi T. R.	40	40	80.

2. Sumele se vor plăti pe bază de state nominale, trecându-se în coloane separate, alocaţia de hrană şi alocaţia de întreţinere.

[100] Conform datelor biografice înscrise în foaia matricolă din „Memoriul original”, s-a născut la 14 octombrie 1884 în satul Goeşti, plasa Amaradia, judeţul Dolj. Ca fiu de militar, a urmat la Iaşi cursurile Şcolii fiilor de militari după 30 august 1900, urcând apoi treptele ierarhiei astfel: sublocotenent: 1 iulie 1905; locotenent: 10 iulie 1909; căpitan: 1 noiembrie 1913; maior: 1 noiembrie 1916; locotenent-colonel: 1 septembrie 1917; colonel intendent: 10 mai 1925; general: 1 aprilie 1937; trecut în rezervă: 21 iunie 1940. Anterior, s-a căsătorit la 27 ianuarie 1908 cu Elena Dinulescu, căsnicie împlinită prin naşterea şi creşterea a cinci copii. Din 1913 a participat la două campanii militare, respectiv al doilea război balcanic şi primul război mondial, fiind demobilizat în 1921. Ca specialist, a făcut parte din Comisia Interaliată Chişinău, obţinând ulterior şi alte rezultate remarcabile, recompensate cu şase medalii şi ordine militare (Arhivele Militare Piteşti, fond Memorii bătrâni, litera N, generali, dosar 15, f. 2-3v).

a. Plata se va face anticipat la 1 şi 15 ale fiecărei luni.

Statele vor fi certificate de cei în drept.

b. Pentru luna în curs, drepturile decurg din ziua sosirei în garnizoanele de internare.

c. Ofiţerii vor fi cazaţi după dispoziţiile M. A. N. Secretariatul General.

d. Sumele necesare se vor primi:

- pentru garnizoanele în cari sunt internaţi numai ofiţerii, de la M.A.N. Secretariatul General prin Corpul de Jandarmi.

- pentru ofiţerii cari încadrează trupa în garnizoanele de internare, prin garnizoanele respective, la fel ca şi pentru trupă.

e. Ofiţerii refugiaţi polonezi pot lua masa la popote organizate în mod special pentru ei.

INSPECTOR GENERAL AL INTENDENŢEI

Int. General **AL. NICOLAESCU**

p. Conformitate

Sursa: DANIC, MI, dosar 305/1940, filele 14-15 (broşură 16 pagini).

[4]

<1939 Octombrie > Bucureşti – Instrucţiuni privind refugiaţii poloni civili şi militari.

INSTRUCŢIUNI

cu privire la refugiaţii poloni civili şi militari

1./ Nimeni nu are voe să părăsească localitatea, sub sancţiunea de a pierde alocaţia de hrană fixată şi cu riscul de ai i se aplica sancţiunile legii româneşti.

2./ Fiecare refugiat polon civil (bărbat, femee, copil) trebue să aibă bilet de identitate care se va elibera de Prefectură sau comună. Prin îngrijirea Prefecturilor se vor alcătui fişe individuale şi se vor ţine registre cu ordinea biletelor de identitate.

3./ Toţi refugiaţii trebue să fie disciplinaţi şi supuşi hotărârilor luate de autorităţile noastre.

4./ Militarii şi civilii găsiţi vagabondând, vor fi internaţi în lagăr de disciplină. Militarii cari au o atitudine de natură a fi un rău exemplu soldaţilor noştri, se vor trimite în lagărul de disciplină de la Cetatea Făgăraş.

5./ Refugiaţii civili poloni din Bucureşti şi judeţul Prahova, se vor transfera în localităţi ca: Giurgiu, Oltenița, T. Măgurele şi alte oraşe.

6./ Se vor trimite tabelele nominale şi fişele la Ministerul Ordinei Publice, Comisariatul General pentru evidenţa şi Asistenţa refugiaţilor, după imprimatele ce se dau de acest Minister, raportându-se în fiecare săptămână, mutaţiile ivite, ştiut fiind că numai după aceste tabele se vor primi drepturile băneşti.

7./ Drepturile băneşti sunt:

100 lei de om matur:

50 lei de copil.

În aceste sume intră hrana şi plata locuinţei. Plata locuinţei nu va întrece cota de 20% din sumele alocate pentru fiecare pe zi. Familiile ofiţerilor şi funcţionarilor civili cari au însoţit pe ofiţeri, vor primi aceleaşi drepturi băneşti ca şi refugiaţii civili.

8./ Pentru militari prin grija comandanţilor de lagăre se vor da bilete de identitate, se vor încheia fişe şi se vor înainta tabele nominale după imprimatele date de Ministerul Ordinei Publice.

9./ Până la data de 15 Octombrie 1939, se vor organiza în fiecare judeţ şi în fiecare comună care adăposteşte refugiaţi poloni, comitete de ajutorare, compuse după caz din: Prefect sau Primar, un reprezentant al Crucei Roşii şi o persoană mai aleasă dintre refugiaţii poloni, cari vor gestiona sumele primite de la Stat sau de la Crucea Roşie.

10./ Dela data de 15 Octombrie 1939, începând să decurgă drepturile băneşti arătate mai sus, până la această dată, vor trebui să avem gata alcătuite tabele nominale pe judeţe şi Comune, menţionându-se numărul oamenilor maturi şi a copiilor pentru a se putea distribui sumele necesare.

11./ Domnii prefecţi sunt obligaţi a se îngriji de starea sanitară a refugiaţilor, cerând la nevoe băi, etuve şi mijloace de deparazitare.

12./ Prefecturile care au de îmbarcat refugiaţi poloni civili, vor ţine în consideraţie distanţa de parcurs îngrijindu-se să se dea refugiaţilor hrană rece până la staţia de debarcare.

13./ Prefecţii vor lua măsuri de pază de aşa natură încât toţi refugiaţii evacuaţi să ajungă la destinaţie.

14./ Călătoria refugiaţilor civili poloni pe C.F.R. se va face pe baza foilor liberate de prefecturile respective.

15./ Refugiaţii civili poloni, cu soţiile şi copii lor, care nu au purtat arme în războiul cu Germania, având mijloace proprii, pot părăsi ţara, făcându-şi vizele de rigoare.

În acest scop pentru cei ce nu au îndeplinit această formalitate, înlăuntrul termenului de 15 zile, dat prin autorizație specială, prin prezenta comunicare se prelungeşte şi dreptul de şedere în țară cu 30 de zile de la data de 10 Oct. Pentru acestea prefecturile vor grupa cererile şi vor întocmi tabele nominale, pe care le vor înainta Ministerului Ordinei Publice, urmând ca actele să fie făcute de acest Departament.
16./ Se menționează că, toate comisiunile mixte de validarea vânzărilor de automobile din diferite oraşe din țară se desființează, rămânând numai o singură comisie care va lucra pe lângă Prefectura Municipiului Bucureşti.p

Sursa: DANIC, MI, 305/1940, 54-55.

[5]

<1939 noiembrie> Bucureşti – Raportul de activitate al Comisariatului General pentru Evidența şi Asistența Refugiaților Polonezi pentru prima lună de activitate (Octombrie 1939).

STRICT CONFIDENȚIAL

RAPORT[101]
Despre activitatea Comisariatului General pentru Evidența şi Asistența Refugiaților Polonezi pentru întâia lună de activitate
(Octombrie 1939)

1.-**ISTORIC**

Statul român declarându-se neutru față cu actualul conflict armat germano-polon a hotărât să primească pe refugiații poloni civili şi militari pe teritoriul român.

Un număr considerabil de refugiați, bărbați, femei şi copii au găsit astfel adăpost pe pământul românesc.

Această situațiune de fapt a atras după dânsa pentru noi consecințe de ordin juridic. Potrivit art. 11-16 din Convențiunea a V-a de la Haga am fost nevoiți să dezarmăm pe refugiații militari aflați sub arme şi să-i internăm în cea mai mare parte în tabere militare.

Dacă acestă operă a fost săvârşită cu promptitudine şi energie, de către Ministerul Apărării Naționale, în schimb a fost cu mult mai greu măsurilor, oricât de hotărâte, luate față de refugiații civili, să țină piept năvalei lor spre interiorul țării.

Numărul mare al refugiaților civili, cu rândurile îngroşate se pare de atâtea dintre refugiații militari, care aruncau haina lor ostăşească, pentru a se sustrage regimului de internare, dezorientarea lor şi forfoteala din primele săptămâni au paralizat în mare parte străduințele autorităților noastre.

Pentru motive de ordine, de siguranță internă şi de ocrotire a intereselor însăşi a acestor refugiați, la 27 Septembrie 1939 prin Înaltul Decret Regal No. 3.545 se înființează acest Comisariat General pentru Evidența şi Asistența Refugiaților Poloni de toate categoriile. Două zile mai târziu, la 29 Septembrie Jurnalul Consiliului de Miniştri cu No. 2.945 statornicește competința Ministerului Ordinei Publice pentru toate chestiunile interesînd pe refugiații poloni aflători la noi. În urmă Comisariatul nostru General este ataşat Ministerului Ordinei Publice, unde găsim sprijin larg şi desăvârşită înțelegere pentru opera de înfăptuit.

II.- **SCOP**

Scopul imediat de urmărit era o evidență reală a tuturor refugiaților polonezi. Aceasta impunea în primul rând adunarea datelor pe județe, pentru ca pe baza lor să se poată alcătui primele situații numerice. Cea de a doua etapă trebuia să cuprindă o operă mai greoaie şi pretențioasă, înfăptuirea tabelelor nominale, pentru ca să se ajungă apoi la opise de evidență pe lagăre şi județe pentru refugiații poloni mlitari şi opise alfabetice generale.

Paralel cu evidența trebuia să desfăşurăm neîntârziat o activitate interesând sub felurite aspecte asistența acestor refugiați. Avem îndatorirea să facem față la tot felul de intervențiuni în sprijinul refugiaților pe lângă autoritățile noastre. Ne-am străduit să ținem contact strâns cu toate Comitetele de asistență ale refugiaților poloni şi'n deosebi cu cel american de sub conducerea d-lor Super şi Brown şi a Societății de Cruce Roşie Română, aflată sub președenția d-lui. Dr. Costinescu[102].

Ni se impune o în de aproape supraveghere a operei de asistență, un real control în lagăre şi pe județe, ca şi executarea severă a anchetelor ordonate.

---

[101] Rezoluție: „văzut gl hansen"

[102] Ion Costinescu, medic, deputat al Partidului Național Liberal şi ministrul Muncii, Sănătății şi Ocrotirilor Sociale (17 noiembrie-28 decembrie 1937 şi 10 februarie-29 martie 1939). A fost arestat în 1950 şi a murit în Penitenciarul Sighet la 21 noiembrie 1951. (cf. Cicerone Ionițoiu, *Dicționar* C, p. 234)

III. **ACTIVITATE**

Cu un serviciu restrâns de personal, lucrînd zilnic câte zece ore, am încercat în răstimpul primei luni de funcţionare a Comisariatului nostru general să înfăptuim cât mai mult din ţelurile ce aveam de urmărit, printr-o activitate bine orânduită şi disciplinată.

Înfruntând toate greutăţile organizării şi instalării unui asemenea serviciu, care a început prin a funcţiona provizoriu în localul Preşidenţiei Consiliului de Miniştri şi mai apoi la sediul din strada Theodor Aman No. 12 am izbutit ca în foarte scurt timp să ajungem organul **de mijlocire** între refugiaţii polonezi şi autorităţile române, centralizând astfel cererile şi doleanţele lor de tot felul, dându-le informaţii, sfaturi şi îndrumări, intervenind pentru dânşii pe lângă autorităţile competinte, ori de câte ori cererile lor depăşeau cadrul nostru de activitate, folosind în toate împrejurările translatori pentru limba polonă şi funcţionari cunoscători ai limbei franceze şi germane.

Dela început, pentru a pune capăt haosului, pentru a strânge şi caza pe refugiaţii poloni ce hoinăreau în neştire prin ţară cât şi pentru a da o grabnică şi desăvârşită satisfacţiune cererii autorităţilor militare superioare, am îndepărtat pe toţi refugiaţii polonezi aflători în oraşele şi comunele din Moldova, care însemnau puncte apropiate de zonă, transportându-i înspre interiorul ţării şi'n special în Muntenia şi Oltenia.

Astfel au fost evacuate localităţile:

Judeţul Baia.....242..... Pătârlage-Buzău.
" Botoşani..... .....727.....-Brăila.
" Roman .....578.....-Călăraşi-Ialomiţa.
Judeţul Vaslui.....308.....-Brăila.
" Iaşi.....556.....Buzău.
" Bacău.....543.....Dâmbovița. Pucioasa
Pietroşița
Vulcana
Târgovişte

Această mare mişcare a fost realizată în întregime fără nici un incident, datorită în bună parte şi grijei ce am pus în dispoziţiunile de dat în vederea executării. Ordinele au fost transmise telegrafic, urmate de instrucţiuni scrise lămuritoare.

Transportul refugiaţilor s'a făcut cu calea ferată, în vagoane clasă pentru grupuri mai restrânse, ataşate trenurilor personale.

Am luat măsuri ca fiecare grup să fie supravegheat pe tot timpul călătoriei de către un refugiat polon, desemnat ca persoană de încredere, de autoritatea românească, în staţia de îmbarcare, pentru ca grupul întreg, să fie bine condus şi ferit de a se rătăci, ori împrăştia.

Am ţinut contact strâns cu Organele Căilor noastre ferate în vederea executării transporturilor, ca şi cu autorităţile din staţiile de primire, dând din vreme dispoziţiuni pentru cazarea şi întreţinerea refugiaţilor ce urmau să sosească.

În felul acesta, grupând pe refugiaţi în centre şi localităţi de mai înainte stabilite, am izbutit să putem supraveghea mişcarea lor, ţinînd o reală evidenţă a mutaţiilor ce intervin.

Am avut în aceasta tot concursul autorităţilor militare, poliţieneşti şi administrative cărora suntem obligaţi să ne adresăm, cerându-le concurs în executarea măsurilor ce sunt de luat.

De unde la început refugiaţii polonezi se adresau la întîmplare diferitelor autorităţi, bătând drumurile tuturor birourilor, îngreunând lucrările serviciilor şi dând loc la măsuri contradictorii în executarea hotărârilor ce se luau, astăzi, prin Comisariatul nostru general, ca organ central de mijlocire, alăturat Ministerului Ordinei Publice, s-a ajuns la măsuri unitare şi rapide interesând deopotrivă pe refugiaţii poloni şi autorităţile româneşti.

Cu începere de la 15 Octombrie a.c. stabilindu-se alocaţii fixe pentru refugiaţii poloni civili, bărbaţi, femei şi copii, am intervenit pe lângă toate prefecturile cu lămuriri scrise şi verbale, dând instrucţiunile de rigoare, pe care noua situaţiune le impunea.

Am ţinut un strâns contact cu direcţiunea politică din Ministerul Regal al Afacerilor Streine pentru rezolvarea numeroaselor cereri ce ne-au fost adresate ca şi pentru stabilirea normelor juridice de adoptat, care au condus la înfiinţarea taberei de disciplină dela Făgăraş pentru toţi internaţii militari recalcitranţi.

Am ţinut acelaş contact permanent cu Ministerul Apărării Naţionale, cu Statul Major al Armatei, cu Comandamentul Corpului de Jandarmi şi Prefecturile de Judeţ în toate chestiunile ce interesau pe refugiaţii polonezi militari, ca şi pentru urmărirea fugarilor din lagăre.

Am servit informaţii Siguranţei Generale a Statului şi tuturor celor ce se interesau de soarta refugiaţilor, pe baza evidenţelor ţinute de noi sau prin intervenirea noastră pe lângă lagăre şi prefecturi, după împrejurări.

Am făcut demersuri pe lângă Ministerul Educației Naționale de a înființa şcoli pentru numeroşii copii refugiați şi chestiunea nesoluționată încă este în curs de cercetare.

Am intervenit pe lângă guvern şi Banca Națională în chestiunea schimbului zloților hârtie şi zloților monedă interesând atât pe refugiații polonezi, cât şi o parte a populațiunii românești, mici meseriaşi şi negustorii din provincie, care au primit în plată moneda polonă.

Am lucrat zilnic cu Domnul Ministru al Ordinei Publice cerându-i rezoluțiuni pentru numeroasele cereri ce ne erau prezentate, privind ajutoare, transferări, schimbări temporare de domiciliu şi autorizări de tot felul interesând pe refugiații civili poloni.

Am ținut cu Ambasada Polonă contact, pe care îl dorim cât mai strâns pentru informațiuni reciproce în interesul refugiaților şi nădăjduind că cererea noastră de a se detaşa pentru legătură un funcționar al Ambasadei pe lângă Comisariatul nostru General, în acest scop, va fi luată în seamă.

Deasemenea am intervenit pentru o colaborare permanentă cu Societatea de Cruce Roşie Română, prin detaşarea unui funcționar de legătură Comisariatul nostru General, după cum am şi obținut aceasta din partea Comitetului American de Asistență condus de d-nii Super şi Brown.

Sub acest raport menționăm că ar fi de dorit ca toate Comitetele de ajutorare române sau streine ca şi Crucea Roşie Română să fie obligate să lucreze numai cu noi, tocmai pentru coordonarea operei de asistență şi un control riguros al ei.

Pentru soluționarea a numeroase cereri de repatriere din partea refugiaților polonezi am intervenit pe lângă Direcțiunea Politică din Ministerul Regal al Afacerilor Streine, care face în acest sens actualmente demersuri pe lângă Guvernul German şi Rus.

Am intervenit şi obținut scutire de vamă pentru un transport de efecte uzate pentru aproximativ 10. 000 (zece mii) de refugiați civili polonezi, trimise de către Comitetul Central din New-York pentru ajutorarea refugiaților polonezi, transport, care este aşteptat să sosească în portul Constanța.

Prin Ambasada Polonă ni se anunță acum un al doilea transport cu rufărie plecat din Chicago, pentru care aşteptăm oficial amănunte.

Am intervenit pe lângă Ministerul Sănătății şi Asistenții Sociale pentru soluționarea cererilor privind starea Sanitară a refugiaților polonezi şi suntem datori să menționăm bunăvoința cu care Ministerul Sănătății ne-a trimis amănunțite rapoarte scrise privind opera uriaşă desfăşurată de dânsa cu o energie stăruitoare interesând starea sanitară a refugiaților aflători în țară.

În general, ne-am ocupat în deaproape de toate păsurile refugiaților poloni înfățişate nouă fie verbal, fie în scris şi cu deosebire vom stărui să obținem o înlesnire a formalităților de viză la eliberarea paşapoarte, precum şi o soluționare de principiu pentru dreptul la viză de plecare pentru refugiații nemobilizați, ori mobilizați pe loc (posedând bilete verzi sau albe din partea Autorității Militare Polone) întrucât aceasta poate constitui o dovadă că nu s-au refugiat în țară, aflați sub arme, pentru care caz numai Convenționea V-a internațională dela Haga, ne obligă în calitate de Stat neutru, a-i reține şi interna până la sfârşitul ostilităților dintre beligeranți.

COMISAR GENERAL
Lt. Col. Hagi Stoica (ss)[103]

Sursa: DANIC, MI, 305/1940, II, f. 52-56.

Rôle des institutions militaires roumaines à l'accueil des réfugiés polonais l'automne de 1939

Après l'accomplissement de l'unité nationale d'Etat roumaine (1918), la Pologne a été l'un des alliés de Roumanie. Un moment bien difficile a été, pour notre pays, l'invasion du territoire polonais par l'Allemagne et l'U.R.S.S., en septembre 1939. En s'exposant aux admonestations et aux menaces des deux puissances totalitaires, la Roumanie a accordé aux Polonais tout l'appui permis par les lois de la neutralité.

[103] Text ştampilat cu Ştampila verde

PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Prof. univ. dr. Alesandru DUȚU[*]

În pofida a ceea ce s-a scris multă vreme în istoriografia română şi străină, obiectivul principal al angajării României în război, la 22 iunie 1941, alături de Germania, împotriva Uniunii Sovietice, l-a reprezentat reîntregirea teritorială. Prin urmare acțiunea românească nu a avut un caracter expansionist şi revizionist, aşa cum a fost cazul în situația aliatului său mult mai puternic, deoarece lovitura cea dintâi a fost dată în iunie 1940 de Uniunea Sovietică. Dacă nu avea loc incalificabilul rapt sovietic, urmat de rapturile asemănătoare săvârşite de Ungaria şi Bulgaria în toamana aceluiaşi an (cu sprijin sovietic şi german) nu se producea nici acțiunea militară românească din 1941, căci România nu avea nici o revendicare teritorială față de statele vecine, cu atât mai mult față de colosul sovietic.

Dacă principalii vinovați de răşluirea teritoriului național au fost cele trei state agresoare, nu este mai puțin adevărat că o mare responsabilitate au avut şi factorii interni de conducere statală, politică şi militară, care nu s-au dovedit a fi în stare să asigure, pe căi diplomatice şi militare, integritatea teritorială a țării. Din acest punct de vedere istoricii români adoptă poziții diverse asupra cărora ne putem referi pe larg în cadrul dezbaterilor. Cert este însă faptul că în urma incalificabilelor rapturi teritoriale din vara anului 1940, România a pierdut o treime din teritoriul (aproape 100 000 kmp) şi din populație (circa 7 000 000 de locuitori). Foarte, foarte mult, însă la fel de grav era dacă se pierdea chair şi numai o palmă din teritoriul național, reîntregit cu greu în 1918.

În acest context, misiunea principală a noii conduceri a țării – asumată la 6 septembrie 1940 de Ion Antonescu (cu un evident sprijin german) a devenit aceea a refacerii integrității şi unității naționale. Intuind planurile germane, Ion Antonescu a decis singur angajarea României în război de partea Reich-ului, declarând că poporul român nu l-ar ierta *"dacă ar lăsa armata română cu arma la picior, în timp ce trupele germane ar fi în marş prin România împotriva ruşilor"*.

Din acest punct de vedere a avut dreptate căci eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, până la 26 iulie 1941, şi repunerea bornelor de hotar pe Nistru, acolo unde le era locul, nu s-ar fi putut înfăptui fără sprijin german. Dacă Ion Antonescu a făcut în timpul guvernării sale incontestabile greşeli, de necontestat este faptul că unul din principalele obiective ale guvernării sale l-a reprezentat reîntregirea teritorială şi națională, decizia sa de a ordona trecerea Prutului fiind aprobată şi de regele Mihai I (chiar dacă acesta nu fost înştiințat despre angajarea țării în război), de cei doi lideri ai principalelor partide de opoziție - Iuliu Maniu şi C.I.C.Brătianu – şi susținută de întregul popor. Sigur că ar fi fost minunat ca România să nu fi fost angrenată în război, ca războiul însuşi să nu fi existat, dar rapturile teritoriale din 1940 au constituit însă o realitate, care a revoltat întregul popor român şi i-a determinat acțiunea ulterioară în pofida pierderilor provocate de război.

Reîntregirea graniței de est a României, cu important sprijin militar german, a anulat pentru moment consecințele brutalului ultimatum sovietic din iunie 1940 şi a făcut ca poporul român şi armata sa să parcurgă în numai un an drumul de la agonie la extaz, de la deziluzia provocată de atitudinea capitulardă a conducerii statele şi politice din perioada finală a domniei regelui Carol al II-lea, la bucuria realipirii provinciilor estice, şi să aibă, cel puțin, speranța redobândirii părții de nord-vest țării, la fel de românească.

Condamnând dictatul de la Viena, pe care-l considera – ca toți românii patrioți, de altfel - lipsit de orice temei istoric, politic şi moral, Ion Antonescu i-a declarat în mod repetat şi răspicat lui Hitler că obiectivul principal al politicii externe româneşti consta în realizarea unității pământului românesc, că scopul luptei românilor în răsărit era *„tot retrocedarea drepturilor României asupra Transilvaniei de nord"*, că, *„mai bine pierim într-o luptă dreaptă dacă 17 milioane de români nu sunt în stare să elibereze din sclavie 1 500 000 de români"*[1].

Pentru a împlini obiectivele geopolitice şi geostrategile ale Reich-ului, Hitler a şantajat însă şi România şi Ungaria reuşind să obțină continuarea participării ambelor state la război chiar dacă obiectivele şi interesele naționale ale acestora erau diferite: reîntregire pentru România, păstrarea cuceririlor făcute în în anii 1938-1941 pentru Ungaria.

---

[*] Universitatea „Spiru Haret" Bucureşti

[1] „Transilvania - mai preciza Ion Antonescu - nu este un pământ, un teritoriu, ci este sufletul românilor, este sufletul nostru. Transilvania este datoria noastră față de noi înşine şi nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea". A relevat acest lucru şi într-un răspuns trimis refugiaților ardeleni la 12 septembrie 1941, în care preciza: „Nici o brazdă românească nu se uită. Nici o umilire nu rămâne nerăzbunată. Jertfele de la Odessa nu sunt numai pentru granița răsăriteană, ci pentru îndeplinirea tuturor dorințele neamului".

„Politică - națională - dramatică - costisitoare - inevitabilă”, aşa cum a fost apreciată de academicianul Florin Constantiniu, decizia lui Ion Antonescu de a continua participarea la război dincolo de Nistru nu s-a mai bucurat însă de sprijinul întregului popor, ea fiind aprobată sau contestată în epocă de diferite personalități politice (în special de Iuliu Maniu şi C.I.C.Brătianu) ale epocii, aşa cum este aprobată sau contestată şi astăzi.

Personal, apreciez că dacă trecerea Nistrului, în imediata zonă de securitate a României, şi participarea în continuare la război, alături de Germnaia, cea mai mare putere militară a continentului la acea dată, care contribuse decisiv la reintegrarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, au fost inevitabile, în acel context istoric, discutabilă sau chiar greşită rămâne decizia lui Ion Antonescu de a angaja în adâncimea teritoriului sovietic, până la Volga şi în centrul Caucazului, peste 400 000 de militari români. Prea mult, cred eu, față de posibilitățile economice şi financiare ale României, față de posibilitatea împlinirii celui de-al doilea obiectiv național cu sprijin german, în contextul în care se constituise deja coaliția antihitleristă, în care aliații stabiliseră deja soarta Germaniei şi a alinaților ei.

Consider, că Ion Antonescu trebuia să *„joace”* mai bine *„cartea”* petrolului - o adevărată valută forte, în acel timp -, mai ales pentru Germania, pentru a negocia participarea la război, a obține reducerea efectivelor militare angajate în lupte, şi de ce nu o atitudine mai înțelegătoare a Marilor Puteri față de România. Aceasta cu atât mai mult cu cât, realitatea istorică dovedise că alianțele de orice natură au supraviețuit atâta timp cât interesele comune au prevalat asupra celor particulare. Din acest punct de vedere şi alianța româno-germană a confirmat aprecierea feldmareşalului von Moltke, conform căreia *„coaliția este excelentă atâta timp cât toate interesele fiecărui membru al ei sunt identice”*, că în toate coalițiile *„interesele aliaților coincid numai până la un anumit punct”*. Pe aceeaşi linie de apreciere, destrămarea alianței româno-germane, în august 1944, a confirmat şi aprecierea teoreticianului român Mircea Tomescu, că *„într-un război de coaliție în care există necunoaşteri şi suspiciune reciprocă, fiecare țară îşi rezervă posibilități de a face față viitorului”*.

Aşa a procedat şi România la 23 august 1944, într-un context strategic extraordinar de complex, în care în Basarabia, nordul Bucovinei şi chiar în nord-estul Moldovei de la est de Prut se aflau ocupate – din martie 1944 - de peste 1 000 000 de militari sovietici, în care teritoriul național era atacat de sute de avioane americane şi engleze, care alături de bombe aruncau şi manifeste prin care cereau capitularea necondiționată, în care Germania nu mai dispunea de capacități pentru a-şi îndeplini obligațiile asumate în legătură cu apărarea graniței estice a României.

Fără a insista acum asupra controverselor referitoare la trecerea României de partea Națiunilor Unite la 23 august 1944, precizez că toți istoricii, şi nu numai, sunt de acord că principalul obiectiv național românesc a devenit din acel moment eliberarea Transilvaniei ocupată de Ungaria în 1940, el fiind precizat cu claritate în Proclamația către țară a regelului Mihai I şi în toate documentele programatice ale guvernului şi partidelor politice care îşi reluaseră activitatea legală. Deoarece despre a împlinirea acestui obiectiv, la 25 octombrie 1944, în urma unor lupte grele duse în podişul transilvan, în Crişana şi în Banat, cu precădere de către armatele 1 şi 4 române, dar şi de către importante forțe militare sovietice, s-a scris mult in istoriografia română nu voi insista.

Voi preciza însă că prin refacerea integrității teritoriale în vestul țării s-a anulat nedreptatea făcută României cu patru ani în urmă, țara necîştigând un teritoriu care nu-i aparținea, ci reintrând, doar, în posesia spațiului istoric ce-i fusese răpit prin forță şi dictat. Ca şi în cazul Basarabiei şi a nordului Bucovinei în 1941 a fost vorba de un act eliberator, în acord cu dreptatea istorică, confirmat (cu dificultate) pe plan internațional, datorită politicii revizioniste ungare, de către Conferința de pace de la Paris din 1946 şi, de jure, prin prevederile Tratatului de Pace din 1947.

Pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul național românesc în primăvara anului 1944, plasarea României în sfera de influență sovietică prin acordul de procentaj din octombrie 1944, impunerea de către Moscova a guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1944 şi politica obedientă a acestuia au fost doar câțiva factori care au făcut ca problema basarabeană să nu fie ridicată la Conferința de pace de la Paris din 1946 şi ca provinciile estice ale României să rămână în compnerea imperiului sovietic.

Les principaux objectifs de l' engagement de Roumanie à la Deuxième Guerre Mondiale

Le but de Roumanie, pendant la Deuxième Guerre Mondiale, a été de refaire son intégrité territoriale et son unité nationales.

A la suite des spoliations territoriales de l'été 1940, la Roumanie a perdu un tiers de son territoire. Jusqu'à la fin de la guerre on a réussi de refaire le territoire à l'ouest en libérant la Transylvanie envahie en 1940 par la Hongrie. Mais malheureusement la question de la Bessarabie n'a plus été mise à la Conférence de la paix à Paris, parce que la Roumanie, par l'accord de pourcentage d'octobre 1944, est entrée dans la sphère d'influence soviétique.

CUCERIREA ODESSEI
ŞI INSATISFACȚIILE UNEI MARI VICTORII

Comandor (r) prof. univ. dr. Jipa ROTARU

Ca mare bătălie a celui de-al doilea război mondial, „Operația Odessa" s-a caracterizat prin câteva trăsături distincte: a fost o confruntare de nivel operativ-strategic desfăşurată aproape în exclusivitate între trupele române şi cele sovietice; a fost unul dintre puținele asedii (incomplete) ale unui oraş-port la Marea Neagră, angajat împotriva unui inamic ce deținea superioritatea maritimă. Semnificația acestei operații cea dintâi executată sub comandament exclusiv românesc – este pusă în evidență, în primul rând de tăria şi importanța obiectivului vizat, dispunerea şi scopurile forțelor adverse, clar şi de caracteristicile terenului.

Odessa era cel de-al doilea oraş al Ucrainei, al cincilea ca mărime din U.R.S.S., cu o populație de peste 600000 locuitori (recensământul din 1939). Situat pe un platou la 47 m deasupra nivelului Mării Negre, avea o lungime de 10 km şi era plasat în apropierea unui golf, propice amenajării portului civil şi militar. Localitatea fusese construită după un plan geometric, cu străzi lungi şi bine pavate, centrul fiind situat între port şi gara principală. În partea de Nord se găsea „oraşul satelit" Peresôp. Totodată, teritorial Odessei era „acoperit" la Est, Nord şi Vest de lacurile Adjalâc, Kajalnic, Limanul Hagibei, Limanul Suhor, obstacole greu de trecut în fața infanteriei.

Odessa prezenta o însemnătate remarcabilă ca nod de comunicație la flancul sudic al Frontului de Est. Căi ferate o legau cu Kiev, Harcov, Chişinău, Ovidiopol, şoseaua Chişinău-Tiraspol-Odessa-Nicolaev-Herson făcea legătura cu nordul Crimeei. Portul se situa pe primul loc în sudul U.R.S.S., după Sevastopol. Aici se instalase şi o redutabilă forță maritimă, practic, cea mai eficientă bază înaintată a Flotei sovietice din Marea Neagră, dispusă cu grosul la Sevastopol. Din acest motiv, Odessa, cu portul şi aerodromurile sale constituia o amenințare permanentă la adresa României. Oraşul citadelă se găsea la numai 150 km de gurile Dunării, la 300 km de Constanța şi 500 km de zona petroliferă a Văii Prahovei. Aviația sovietică de bombardament putea deci lovi puncte strategice de pe teritoriul țării noastre şi, de asemenea, era în măsură să creeze disfuncționalități majore forțelor Axei plasate la flancul sudic al Frontului de Est. „În Transnistria la Odessa şi în Crimeea – evidența Mareşalul Ion Antonescu în 1943 – se găseau bazele marinei şi aviației ruseşti, în aceşti doi ani de război, oraşele şi teritoriile noastre ar fi fost în continuu bombardate, iar coastele amenințate de o debarcare . Nu este nevoie să fi mare strateg şi genial om politic pentru a-ți da seama de acest aspect al problemei noastre militare, economice şi politice la est. Este nevoie să te uiți pe o hartă şi să fii om de bun simț cu o elementară judecată, însă de bună credință".

Sumar prezentate, astfel de considerente, au determinat, atât comandamentul român, cât şi pe cel sovietic să se preocupe în mod special de obiectivul militar Odessa. Partea sovietică, în condițiile retragerii majorității trupelor pe cursul inferior al Niprului, în toamna anului 1941, a decis să transforme Odessa într-un centru puternic de rezistență în spatele dispozitivului Axei. În acest sens a fost organizată puternica apărare a citadelei atât pe uscat, cât şi pe mare şi în aer. Pe uscat, comandamentul sovietic a optat pentru o apărare terestră adânc eşalonată, structurată pe trei linii defensive cu lucrări de campanie dezvoltate (tranşee, şanțuri antitanc, rețele de sârmă, cazemate din lemn şi pământ, adăposturi pentru personal), totalizând 240 km. Unui asemenea obiectiv trebuia să facă față, să-l străpungă şi să-l cucerească trupele române. Conform Directivei operative nr. 31 din 8 august a Marelui Cartier General, îi era încredințată Armatei 4 române, misiunea „de a urmări şi bate definitiv inamicul între Nistru inferior şi Limanul Tiligulski, la vărsarea Bugului şi de a pune stăpânire, „cât mai repede" pe Odessa.

Referitor la desfăşurarea nemijlocită a operației, etapele acesteia, îndârjirea luptelor s-a scris mult până acum. Nu ne propunem, să detaliem şi noi acest aspect. Vom insista doar pe finalul acțiunilor încheiate la 16 octombrie cu căderea Odessei şi în special pe amărăciunea acestei victorii a armatei române, aspect determinat pe de o parte de pierderile enorm de mari în oameni şi materiale, culminând cu aruncarea în aer a comandamentului militar român de la Odessa şi consecințele acestui dezastru. Vom aduce în sprijinul susținerilor noastre, o serie de documente din arhivele militare recent studiate.

Odată cu ocuparea Odessei de către trupele române în a doua jumătate a lunii octombrie 1941 se încheia, în linii mari şi Campania anului 1941.

În baza documentelor din Arhivele Militare, conform statisticilor Marelui Cartier General, România a mobilizat şi întrebuințat în această primă Campanie pe Frontul de Est: 418. 760 oameni în Basarabia şi Bucovina de Nord, 426.440 în Transnistria şi Odessa, 78.240 în Crimeea, 75.040 la Marea de Azov şi 64.120 la Harkov. La Odessa, inamicul ne-a distrus 58 avioane, 19 care de luptă, 90 tunuri, 115 aruncătoare de mine, 956 puşti mitralieră, 336 mitraliere, 10.250 arme de infanterie. Germanii au introdus în „bătălia Odessei", 7 baterii de artilerie grea (din care 4 de coastă), 2 batalioane de asalt, 1 escadrilă bombardament. În această sângeroasă înfruntare, armata română a lăsat pe câmpul de luptă 875 ofițeri, 308 subofițeri, 16.708 trupă,

morți; 2.470 ofițeri, 1.035 subofițeri, 59.775 trupă, răniți; 90 ofițeri, 42 subofițeri, 8.717 trupă, dispăruți (28,50% din total ofițeri, 14,6% din efectivele de subofițeri şi 26,76% trupă). Aşadar la Odessa au fost scoşi din luptă; 3.435 ofițeri, 1.385 subofițeri, 85.200 trupă (morți, răniți, dispăruți).

La sfârşitul bătăliei de la Odessa, cele două comandamente de armată (A3 şi A4) au fost scoase din operații. Armata 4 a fost readusă în țară, la Iaşi şi demobilizată, iar Armata 3 la 4 noiembrie, a primit misiunea de a face siguranța teritoriului dintre Nistru şi Nipru, fiind deplasată cu comandamentul inițial la Nicolaev şi ulterior la Tiraspol, în subordinea Armatei 11 germane. La sfârşitul anului 1941 se mai aflau, astfel, la est de Nistru, aproape 180.000 militari români, în subordinea Comandamentului Armatei 3, angajați în acțiuni operative 52.243, restul fiind folosiți pentru paza şi supravegherea teritoriului dintre Nistru şi Bug şi a litoralului pontic.

Armata 4 a înregistrat în cursul acțiunilor desfăşurate între 8 august şi 16 octombrie 1941, pierderi grele cifrate la 17.729 morți, 63,345 răniți şi 11.471 dispăruți. Îngrijorați de o asemenea situație, Marele Stat Major a întreprins o vastă anchetă pentru stabilirea cauzelor acesteia, în toate unitățile şi marile unități şi a stabilit un set de propuneri pentru eliminarea lor în acțiunile viitoare. La nivelul conducerii politico-militare a României, Mareşalul Ion Antonescu nu ezită să-şi manifeste deschis nemulțumirea pentru mersul operațiilor, îndeosebi pentru pierderile mari consemnate. „Iată ce au făcut oamenii politici timp de 20 de ani cu Armata – afirma Mareşalul în decembrie 1941.Acelaşi lucru pe care l-au făcut şi cu şcoala, cu biserica, în facultatea cu studenții, cu funcționarii etc (…). Toate trebuie luate de la cap şi de la bază. De la cap, o nouă organizare, o nouă instrucție, o nouă metodă, o nouă disciplină /…/. O nouă pregătire a cadrelor, o revedere totală a pregătirii nației".

Printre cauzele majore ale succesului militar incomplet de la Odessa şi deci al insatisfacției generale analiştii militari evidențiau: pe lângă o anumită subestimare a adversarului, cumulată cu unele erori în legătură cu conducerea acțiunilor militare la nivel național, dar mai ales la nivelul Comandamentului Armatei 4. În materialul de analiză întocmit la Marele Stat Major şi prelucrat cu toți comandanții de mari unități se sublinia că conducerea politico-militară a țării s-a lăsat surprinsă de mişcările înşelătoare ale inamicului, a tratat, uneori, superficial datele cu privire la specificul teatrului de acțiuni militare şi raportul real de forțe dintre Armata 4 şi Gruparea Sovietică Odessa şi a neglijat solicitarea unui sprijin aliat în artilerie grea şi aviație. Cu francheța sa de notorietate Mareşalul recunoştea: „Nu am fost suficient de prevăzători nici noi (Ioanițiu şi cu mine). Este drept că, ne-a indus în eroare şi slabă rezistență relativă – întâlnită între Prut şi Nistru". Au urmat apoi greşelile din concepția Marelui Cartier General cu privire la desfăşurarea operației. La indicația expusă a Mareşalului Ion Antonescu, Armatei 4 i s-a ordonat inițial, de „a lua din mişcare Odessa". Ulterior, cu toate că obiectivul fusese încercuit pe uscat, nu s-a executat un asediu, clasic sau o „blocadă terestră". Atacurile susținute timp de peste o lună, între 18 august şi 23 septembrie 1941, nu au putut înregistra, ca atare, succese notabile.

Apoi, subestimând sau mai grav, necunoscând dispunerea în teren şi forța adversarului, Marele Cartier General a concentrat principalele forțe la vest de oraş, în teren deschis, uzându-le în atacuri generale şi locale epuizante şi fără rezultate decisive. Nici chiar schimbarea de la comanda Armatei 4 a generalului N. Ciupercă cu generalul Iosif Iacobici, la 9 septembrie, nu a adus modificările necesare în planul de operații.

Sporind şi mai profund insatisfacția şi amărăciunea victoriei de la Odessa, s-a adăugat la toate aceste carențe de comandament cu consecințe destul de grele, vestitul atentat terorist asupra Comandamentului Militar Odessa din 22 decembrie, căruia i-a căzut victimă un număr important de militari români, în frunte cu însuşi comandantul acestuia generalul Glogojanu şi şeful său de stat major, generalul Ionescu Mangu.

Pentru o mai eficientă şi minuțioasă înțelegere a acestui grav eveniment mai ales cu consecințele sale politico-militare mai puțin cunoscute am selectat şi publicăm în anexă, câteva documente din fondurile Arhivelor Militare Române.

Fără a ignora amărăciunea provocată de pierderile enumerate şi fără a ignora erorile de comandament şi execuție, trebuie să recunoaştem acestei înfruntări de proporții caracteristicile sale fundamentale: prima operație de asemenea natură şi anvergură executată de armata română împotriva unui inamic – a doua armată a Europei la acea etapă – cu numeroase posibilități de rezistență, cu dotare şi instruire superioare; Armata 4 română cu peste 400.000 militari, 650 avioane şi câteva sute de piese de artilerie, susținută de 2 vedete rapide, 1 submarin şi 2 escadrile de bombardament în picaj germane s-a măsurat la Odesa cu aproximativ 150.000 militari sovietici din trupele de uscat sprijiniți de 1.000 avioane şi întreaga Flotă sovietică a Mării Negre.

Cu toată superioritatea forțelor, mai ales cele aero-navale, Armata Sovietică a suferit la Odessa o gravă înfrângere în confruntarea cu o „armată de țărani" – expresia aparține lui I. Antonescu – deşi deținea cel puțin supremația navală esențială pentru un oraş-port încercuit numai pe uscat. Eşecul sovietic la Odesa este mic în analele războiului din Est; blocată la Odessa, Flota militară sovietică nu a mai putut susține apărarea Crimeii; blocând flota sovietică la Odessa, s-au asigurat transporturile de petrol spre Italia, prin Strâmtori fără nici-o pierdere. Mai mult, A. Hitler recunoştea la 5 octombrie aportul trupelor române de la

Odessa la obținerea victoriei de la Kiev şi din sudul Ucrainei. „Odată cu luarea Odessei, pentru România, războiul este de fapt terminat – observa el. Lăsându-l la o parte pe Duce, printre aliații noştri, Antonescu face cea mai puternică impresie. Este un om grav pe care nimeni nu-l sperie; în plus este incoruptibil, un om cum România n-a avut niciodată".

Ocuparea Odessei, a eliminat ultima enclavă de importanță a Armatei Roşii la vest de Nipru. U.R.S.S. a fost lipsită prin aceasta de cea mai eficientă bază navală avansată din Marea Neagră şi-a înregistrat grele pierderi umane şi materiale. Pe plan moral s-a demonstrat că poporul român şi armata sa au capacitatea de a riposta prin luptă unei mari puteri ce patronase direct tentative de dezmembrare a țării de la începutul războiului mondial şi beneficiase cinic în urma raporturilor teritoriale din vara anului 1940; armata română – în Basarabia, Bucovina de Nord şi la Odessa – se ilustrase deja în 1941 ca a treia prezență militară pe Frontul de Est, prin efective şi capacitate combativă.

La conquête d'Odessa et les mécontentements d'une grande victoire

« L'opération Odessa » a été l'un des sièges d'une ville-port où les troupes roumaines, exclusivement, ont lutté contre celles soviétiques, qui gardaient la supériorité maritime.

La 4-e Armée roumaine a dû porter de durs combats (26 juillet – 16 octobre 1941) pour conquérir cette ville-port. La conquête d'Odessa c'était la disparition de la dernière enclave de l'Armée Rouge à l'ouest de Dniepr.

FOND: ARMATA 4
DOSAR NR. 834

396

Corpul II Armată
Stat Major
Sec. I.

Nr. 31940
17 Octomvrie 1941

Corpul II Armată
Stat Major
către

Divizia 10-a Inf.
Divizia 1 Munt. 126.

Cu onoare se transmite mai jos în copie ORDINUL DE ZI Nr.36 din 16 Octomvrie 1941, al Vrancei, primit cu ordinul Nr.5407 din 16 Octomvrie 1941, care se va citi trupelor sub arme, în dimineaţa zilei de 17 Octomvrie 1941.

D. O.
ŞEFUL DE STAT MAJOR
Lt. Colonel,
Bădescu Mihail.

COMUNICAT:
M.U. şi N.I. ei
Form. Servicii.

COPIE.

ORDIN de ZI
Nr.36
16 Octomvrie 941.

După un asediu greu de câteva săptămâni, dus de voi împreună cu camarazii germani, inamicul hărţuit de atacurile voastre vitejeşti şi bombardamentul neîntrerupt al artileriei grele şi bravei aviaţii, a fost astăzi isgonit din ODESA.

CINSTE VOUA !.

In această zi istorică când se termină o campanie care a adus oastea Română alături de falnica şi neinvinsibila Armata Germană, printr'un şir de succese, din plaiurile frumoase ale Moldovei până la coasta Mării Negre, se cuvine înainte de toate ca să ne închinăm cu smenerie în faţa memoriei celor căzuţi în faţa ODESEI pentru sfânta noastră cauză.

DUMNEZEU SA ODIHNEASCA IN PACE EROII ARMATEI 4-a.

Ca un semn de cinstire a memoriei lor, ordon pentru mâine ora 10 în ziua de 17 Oct.1941, un minut de reculegere.

COMANDANTUL ARMATEI 4-a.
General de C.A. (ss) Iacobici.
Adjutant

pentru conformitate
p.Seful Biroului 1 C.II.A.
Lt. [illegible]
Grigoriu Constantin.

FOND: ARMATA 4
DOSAR NR. 834

O R D I N D E Z I.

pe

CORPUL 11 ARMATA

Nr. 94

din 17 Octombrie 1941

In bătălia dela Odesa, cu ocazia luptelor din zona Tatarca, trebuia făcut un ultim şi suprem efort, pentru a prăvăli, pe una din direcţiile importante, rezistenţa inamicului, care începuse a slăbi.

Corpul 11 Armata alege direcţia Ferma Bolgaraki - Sud Tatarca şi dă ordin Diviziei 10-a să organizeze acest atac.

Reg.33 Dorob., care reuşise anterior, prin lupte crâncene, să cucerească cu câteva zile mai înainte, înălţimile Sud [illegible] Tatarca şi ţanţul a.c., fiind bună observatoare şi bază de plecare pentru operaţiunile viitoare, organizează acest atac şi dă acestă misiune, unia din cele mai brave batalioane, Bat.I., ce unul care dăduse în luptele anterioare numai probe de vitejie, spirit de jertfă şi multă dârzenie în luptă, să atace pe direcţia Ferma Bolgaraki - Ruine (Sud Tatarca).

în dimineaţa de 9 Oct.1941

Bat.I/Reg.33 Dorob., porneşte aprig la luptă, acoperindu-şi stânga cu o companie, spre Tatarca, şi pătrunde repede, cu celelalte două companii în grupul de cazemate inamice. Aci ostaşii batalionului au fost primiţi cu focuri extrem de puternice din cazemate, care constituiau un foarte puternic punct de sprijin.

Comandantul Batalionului, CAPITANUL PARAU, nu se teme de focul inamicului, pe care l-a înfruntat de atâtea ori, şi dă ordin Comandanţilor de Companii, să nu ezite nici o clipă şi să se arunce năvalnic asupra inamicului.

In scurt timp însă, bravii ostaşi ai Bat.I/R.33 Dorob., care înaintau vijelios, fără frică de moarte, înflăcăraţi de elanul luptei şi cu ochii aţintiţi la turnurile fabricilor din Odesa, ultimul lor obiectiv, sunt primiţi de un foc neîntrerupt din cazematele inamicului, care erau aproape înconjurate.

In acest moment, inamicul contra atacă foarte puternic şi prin surprindere, din trei direcţii, cu multă infanterie urmată de 14 care de luptă.

Sub ploaia de glonţe, cade Comandantul Batalionului şi rând pe rând Comandanţii de Companii, şi totuşi trupa rezistă până ce cad 7oo soldaţi morţi şi răniţi, iar o parte însemnată din armament este sdrobită de focul inamicului, pe locul unde a avut loc lupta, sau în braţele celor ce au luptat, având mâinile încleştate

./.

pe armament şi cu faţa spre inamicul care-l înfruntase cu atâta bărbăţie.

Cei 87 soldaţi şi câţiva ofiţeri, care au mai supravieţuit luptei, au rămas hotărâţi pe poziţie şi neclintiţi până seara, alături de scumpii lor şefi şi camarazi, care săpaseră pe teren cu sângele lor, ultima victorie.

Pentru faptele mareţe de arme săvârşite de Batalionul I din Reg.33 Dorobanţi, aduc cele mai vii mulţumiri ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei şi mă închin în faţa morţilor acestui Batalion, care au înscris cea mai frumoasă pagină de istorie militară în Cartea de Aur a Neamului,

O R D O N

Citarea prin Ordin de Zi a Batalionului I din Reg.33 Dorob., ca o pildă de eroism legendar, pe întregul Corp de Armată.

COMANDANTUL CORPULUI II ARMATA
GENERAL DE DIVIZIE Constantinescu
C.Constantinescu

337 - 115

Nr.32354 din 17 Oct.1941.

DECEBAL (C.6 A).

către

V U L T U R (Div.de Gardă).

Potrivit ordinului Armatei IV-a Nr.30269 din 16 Oct.1941;

Cu onoare se comunică mai jos în copie telegrama Domnului Mareşal Antonescu Conducătorul Statului adresată Dlui General de C.A. Iacobici Iosef Comandantul Armatei IV-a.

Această telegramă se va comunica şi citi tuturor unităţilor şi serviciilor sub arme.

D.O.

p.ŞEFUL DE STAT MAJOR DECEBAL
MAIOR (ss) Frunză.

COPIE: In momentul când Armata Română înfige biruitoare drapelul nostru pe zidurile Odesei, vă transmit Dvs., Comandanţilor de Mari Unităţi, ofiţerilor subofiţerilor şi trupei, recunoştinţa Patriei.

Neamul, Regele şi Eu, ne închinăm respectuos în faţa morţilor şi a celor ce au luptat cu atâta eroism pentru onoarea şi mândria neamului.

Ion Antonescu
Mareşal al României
şi
Conducător al Statului.

p.Conformitate

ARHIVELE NAŢIONALE ISTORICE CENTRALE
FOND: P.C.M. Cabinet I. Antonescu
Dosar nr. 90/1941.

4366 . 23 - X - 1941

HUGHES

Pres. C. M. 17/22
23/X/1941 Seara

V R A N C E A

către

PREŞEDINTIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Cabinetul Militar

La ordinul Nr.3161 din 23.X.1941:

1.- S'a dat ordin ca toate Comandamentele Militare şi autorităţile din regiunea Odesa să se instaleze la periferiile oraşului în clădiri cari au fost perfect şi sigur curăţate de mine şi de dispozitive de distrugere, clădiri care se pot uşor păzi şi supraveghea.-

In acelaş timp s'a dispus evacuarea populaţiei civile, pe o rază de ... ce va fi găsită necesar, dintre clădirile alese pentru Comandamente şi autorităţi

2.- S'a ordonăt Generalului Macici să ancheteze şi să stabilească vinovaţii de nenorocirea întâmplată.

Divizia 10 raportează însă, că înainte de instalarea Comandamentului Militar clădirea a fost deminată de germani şi apoi verificată amănunţit cu detectorul de mine de către un ofiţer din Batalionul de Pionieri al Diviziei.-

3.- S'au luat măsuri pentru executarea imediat a celor ordonate de către Domnul Mareşal Antonescu cu ordinul Nr.3161 punctul 3 literele a.b.c.-

4.- La ora 13,10 a fost scos mort de sub dărămături Generalul Glogojanu I.-

COMANDANTUL ARMATEI IV
General de Corp de Armată Adjutant

I.Iacobici

Nr.302858 din 23.X.1941
ora.16.45

TABEL NOMINAL

de morţii şi răniţii în atentatul dela Odesa

M O R T I

OFITERI ROMANI

1/.	General	Glogojanu I.	Com.Militar
2/.	Colonel	Ionescu Mangu	Com.Militar
3/.	Lt.Col.rez.	Davila Teodor	Prect.Poliţie
4/.	Lt.Comandor rez.	Balaş Alex.	Com.Odesei
5/.	Maior	Bucur Ştefan	Div.10-a
6/.	Căpitan	Guha Felix	Com.Militar
7/.	Sublt.	Gospodin D-tru	Div.10-a
8/.	Sublt.	Iorgulescu P.	Div.10-a

OFITERI GERMANI

1/.	Comandor	Hervard Schmidt	Marină
2/.	Căpitan	Covertă Walter Reichart	Fucilide
3/.	Cpt.Comandor	Valentin Kern	
4/.	Sublt.	Iordan Hanskurt	R.196 A.
5/.	Sublt.	Gültner Walter	

SUBOFITERI ROMANI

1/.	Serg.Major Ad-ţie	Spătaru Constantin	Div.10-a

FUNCTIONARI CIVILI ROMANI

1/.	Arhitect	Măcărăscu Nicolae	Minist.Interne

FUNCTIONARI CIVILI GERMANI

1/.	Novicov	Eugen	Marina Germană

TRUPA

1/.	Serg.	Balica Nicolae	Comp.Poliţie
2/.	Serg.	Zevedei Victor	Reg.29 Gr.?
3/.	Serg.	Răducanu Gurău	B.10 M.
4/.	Serg.	Purcaru Teodor	Comand.Odesei
5/.	Serg.	necunoscut	Comp.35 Poliţie
6/.	Cap.	Mihalache Petre	Comp.Poliţie
7/.	Cap.	Tifru Ion	Comp.35 Poliţie
8/.	Cap.	Brumă Nicolae	Comp.35 Poliţie
9/.	Cap.	Chitic Ion	
10/.	Cap.	necunoscut	Div.10-a
11/.	Frt.	Ciobănică Marin	B.10 M.D.
12/.	Sold.	Pintilie Nicolae	R.1 C.L.
13/.	Sold.	Piteş Gheorghe	B.10 M.
14/.	Sold.	Stanciu Ştefan	R.23 Inf.
15/.	Sold.	Muşină Ion	

. / .

651

16/.	Sold.Mustaţă Constantin	Comand.Odesei
17/.	Sold Ciobanu Gheorghe	Jandarm
18/.	Sold.Coman Nicolae	
19/.	Soldat necunoscut	
20/.	Soldat necunoscut jandarm	
21/.	Necunoscut 30 Infanterie	
22/.	Un necunoscut	
23/.	Vasile	
24/.	Un rus necunoscut	
25/.	Baelegenco Claudia	Bolgrad

R A N I T I

O F I T E R I

1/.	Medic Lt.Colonel Marta Constantin	Div.10-a
2/.	Maior Nisipeanu Mihai	Com.Militar
3/.	Căpitan Covrig Petre	Reg.1 Trans.
4/.	Locot.Comşa Val.	Com.Militar
5/.	Locot.Ionescu Ion	Reg.59 Inf.

SUBOFITERI

1/.	Plot.Adjut.Lupu Manolache	Com.Militar
2/.	Plot.Gălăţeanu Manolache	Bat.13 Pion.
3/.	Serg.Major Tarău Ilie	Divizion 36A.G

T R U P A

1/.	Serg.T.R.Sturza Aurel	Com.Militar
2/.	Serg.Arghir C.	Comp.35 Pol.
3/.	Cap.Hizana Nicolae	Com.Militar
4/.	Cap.Şerban St.	R.1 Trans.
5/.	Cap.Chiruţă Constantin	Det.Marin.Od.
6/.	Cap.Stoveă Ion	Bat.10 M.D.
7/.	Frt.T.R.Cristea Ion	Com.Militar
8/.	Frt.Braşov Gheorghe	R.33 I.
9/.	Frt.Colfos Simion	Comp.35 Pol.
10/.	Frt.Uţă Petre	Comp.10 Trans
11/.	Frt. Moraru Ion	R.1 C.L.
12/.	Frt.Moraru Tănase	Det.Marin.Od.
13/.	Frt.T.R.Moise Ion	Com.Militar
14/.	Frt.Botez Ion	Comp.35 Pol.
15/.	Frt.Munteanu Alexandru	B. 4 J.
16/.	Frt.Belea Iancu	Comp.35 Pol.
17/.	Frt.Beldeanu M.	R.23 Inf.
18/.	Sold.Florea Ion	R.1 A.F.
19/.	Sold.Drăghici Stan	R.1 Transmis.
20/.	Sold.Piciu Mihai	Com.Militar
21/.	Sold.Dumitrescu Mihai	Comp.10 Tr.
22/.	Sold.Bandea D.	Comp.35 Pol.
23/.	Sold.Sava Pavel	R.3 Pionieri.
24/.	Sold.Oroşan Vasile	R.23 I.
25/.	Sold.Turturică Ilie	Det.Marin.Od.
26/.	Sold.Teciu Florea	R.23 Inf.
27/.	Sold.Pentelescu Ion	R.4 Pionieri.

FUNCTIONARI CIVILI ROMANI

1/. Inginer Danielencu Ilie Slănic Prahova

C I V I L I

1/. Cimocenco Mihail Odesa

2/. Coslov Anatoli Tucasovici Odesa

3/. Grimberg Veniamin Samoilovici Odesa.

ŞEFUL SECTIEI II-a
COLONEL,
I. Ciocan

HUGUES
GORUN
către
VRANCEA
BORCEA

Urmare la raportul contrainformativ Nr.14.524/1941;

De sub dărmăturile fostului Comandament au mai fost scoşi până la această oră următoarele cadavre:

- Locot.Colonel Mănescu St.Comandamentul Milit.Odesa,
- Căpitan Popescu Gh.Comandamentul Militar Odesa,
- Locot.Paşcaru Filip C.M.O. (Centrul Instr.Moto),
- Locot.Trăila D-tru dela Gorun,
- Un Locot. art. neidentificat,
- Căpitan sau caporal Savu Eugeniu dela M.C.G.,
- Serg.Major Andreeaşi C.M.O. Comp.35 Pol.
- Serg.Velciu Ioan C.M.O.
- Caporal Mătane Nicolae C.M.O.
- Stănescu Iosif C.M.O.
- Caporal Ochea Ioan Gorun,
- Caporal Răboş Ioan C.M.O.
- Caporal Bozoria Vasile C.M.O.
- Sold. Tutuianu Nicolae dela Gorun
- Sold. Cristodorescu Negru, C.M.O.
- Sold.Curampa Vasile C.M.O.
- 5 ostaşi neidentificaţi
- O femie bătrână necunoscută (găsită într'o celulă).

Lucrările de degajarea terenului continuă.-

A.5.3.B.Y.

Nr. 14542
30 Octomvrie 1941

945 - 30/X - 12.20

DOCUMENTE REFERITOARE LA CENTRUL DE INFORMAŢII „H” AL ARMATEI A 3-A ROMÂNE 1941-1942

Ottmar TRAŞCĂ*

Este indiscutabil faptul că investigarea istoriei şi activităţii serviciilor de informaţii române în perioada celui de-al doilea război mondial a cunoscut noi valenţe în perioada postdecembristă ca urmare a înlăturării restricţiilor informaţionale şi politice impuse de regimul comunist. Rezultatele nu au întârziat să apară pe plan istoriografic, materializându-se print publicarea unui mare număr de monografii, volume de documente, studii, articole etc, ce au abordat diferite aspecte referitoare la serviciile de informaţii române în perioada 1939-1945. Aşa cum era normal şi firesc, Serviciul Special de Informaţii, şefii acestuia (Mihail Moruzov, respectiv Eugen Cristescu) precum şi activitatea desfăşurată de SSI pe fronturile de est şi de vest s-au aflat în centrul atenţiei istoricilor[1]. În contrast cu interesul crescând manifestat de istorici faţă de SSI, constatăm faptul că organele informative ale Marelui Stat Major – respectiv Marelui Cartier General în perioada participării efective a României la conflagraţia mondială – şi aici avem în vedere Secţia II-a Informaţii precum şi centrele informative „A”, „H” şi „B” aflate la Cernăuţi ori în subordinea Armatelor 3 şi 4 române, nu au beneficiat de atenţia cuvenită din partea cercetătorilor, singurele realizări demne de remarcat în acest sens aparţinând – în opinia noastră – istoricului Pavel Moraru[2].

Intrarea României în război la 22 iunie 1941 a impus în mod evident din partea factorilor decizionali o creştere exponenţială a cererii de informaţii de natură economică, politică, dar mai ales militară, referitoare la adversarii României de pe câmpul de luptă (şi nu numai). În acest sens se încadrează inclusiv înfiinţarea în prima jumătate a lunii iulie 1941 a Centrelor de Informaţii „A” din Cernăuţi, comandat de maiorul Dionisie Bădărău – ataşat Armatei a 3-a române, respectiv „B”, comandat de locotenent-colonelul Alexandru V. Ionescu (Alion) – aflat în subordinea Armatei a 4-a române[3]. În urma eliberării Basarabiei şi a Bucovinei de nord, precum şi a deciziei de a continua operaţiunile militare dincolo de Nistru, Marele Cartier General a decis înfiinţarea la 18 iulie 1941 a Centrului de Informaţii „H”, ce urma să fie subordonat Armatei a 3-a române, comanda acestuia fiind încredinţată maiorului Dionisie Bădărău. Misiunea Centrului de Informaţii „H” consta în:

- satisfacerea necesităţilor informative ale Armatei a 3-a române;
- întocmirea şi înaintarea către Marele Cartier General a unor rapoarte periodice cu privire la: forţele Armatei Roşii şi procedeele de luptă utilizate; starea de spirit în unităţile sovietice; dispoziţiunile speciale luate de autorităţile sovietice în armată şi pe teritoriu, pe timpul operaţiunilor; starea de spirit a populaţiei şi atitudinea manifestată faţă de armatele româno-germane; efectele propagandei comuniste în cadrul Armatei Roşii şi a populaţiei civile, etc[4].

Centrul de Informaţii „H” a desfăşurat în cursul anului 1941 a activitate informativă fructuoasă, contribuind din plin la succesele militare repurtate pe front de Armata a 3-a română. În noiembrie 1941, odată cu retragerea acestei mari unităţi de pe front, Centrul de Informaţii „H” a fost la rândul său retras şi reîncadrat în cadrul Centrului de Informaţii „A” din Cernăuţi[5]. Situaţia creată pe frontul de est în urma operaţiunilor militare desfăşurate la sfârşitul anului 1941-începutul anului 1942 a determinat Berlinul să ceară participarea armatei române la proiectata campanie de vară ce ar fi trebuit – în viziunea factorilor decizionali germani – să aducă victoria totală pe teatrul de operaţiuni militare din est. În contextul implicării armatei române în campania anului 1942, la 25 aprilie 1942 Marele Stat Major a decis reînfiinţarea Centrului de Informaţii „H”, comanda acesuia fiind din nou încredinţată maiorului (din 18 iulie 1942 locotenent-colonelului) Dionisie Bădărău[6]. În ce priveşte sarcinile informative atribuite Centrului de Informaţii „H”,

* Institutul de Istorie Cluj-Napoca

[1] În acest sens vom menţiona îndeosebi Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete româneşti – memorii, mărturii, documente* -, cu o prefaţă de Dr. Dan Zamfirescu, Bucureşti, 1994; Idem, Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov şi Serviciul Secret de Informaţii al Armatei Române*, Bucureşti, 1997; Idem, *Glorie şi tragedie. Momente din istoria Serviciilor de Informaţii şi contrainformaţii române pe Frontul de Est (1941-1944)*, Bucureşti, 2003; Florin Pintilie, Serviciul Special de Informaţii din România (1939-1947), Vol. I-II, Bucureşti, 2003; Lionede Ochea, Serviciul Special de Informaţii al României pe Frontul de Vest (1940-1944), Bucureşti, 2005.

[2] Vezi în acest sens Pavel Moraru, *Informaţii militare pe Frontul de Est*, Bucureşti, 2005; Idem, *Armata lui Stalin văzută de români*, Bucureşti, 2006

[3] Arhivele Militare Române Piteşti, fond 26-Armata a 4-a, dosar nr. 725, f. 3 şi următoarele (În continuare se va cita AMR); Pavel Moraru, *Informaţii militare pe Frontul de Est*, p. 19.

[4] Vezi documentul nr. 1; Pavel Moraru, *Informaţii militare pe Frontul de Est*, p. 19.

[5] Pavel Moraru, Informaţii militare pe Frontul de Est, p. 19.

[6] Vezi Arhivele Naţionale ale Republicii Moldova Chişinău, fond 2042-Centrul de Informaţii „H” al Armatei a 3-a române, inventar 2, dosar 12, f. 28+verso, 30-36 (În continuare se va cita ANRMC); Documentul nr. 2; Pavel Moraru, *Informaţii militare pe Frontul de Est*, p. 19.

acestea se extindeau față de anul 1941, întrucât pe lângă informațiile referitoare la Armata Roşie – ce constituia în continuare adversarul numărul 1 – Centrul urma să raporteze inclusiv informațiile obținute cu privire la trupele maghiare precum şi cele referitoare la propriile trupe[7]. Inițial Centrul de Informații „H" a fost subordonat Corpului VI Armată, urmând ca în momentul sosirii pe front a Comandamentului Armatei a 3-a române să fie subordonat acestei mari unități[8]. Din acest moment şi până la 23 august 1944 Centrul de Informații „H" avea să funcționeze în subordinea nemijlocită a Armatei a 3-a române, desfăşurând o activitate informativă remarcabilă şi împărtăşind soarta acesteia[9]. În anexă publicăm documentele referitoare la înființarea Centrului de Informații „H", provenite din Arhivele Militare Române din Piteşti, respectiv Arhivele Naționale ale Republicii Moldova din Chişinău.

Documentul nr. 1

MARELE CARTIER GENERAL/ Eş. I.
SECȚIA II-a. Bir. 4
SECRET

Nr. 1379/B
din 17 Iulie 1941
către
FLAMURA[10]
Secția II-a

Am onoare a trimite alăturat, un exemplar din Instrucțiunile pentru organizarea şi funcționarea Centrului de Informații „H", pentru ştiință şi executare în părțile ce vă privesc.

D. O.
ŞEFUL SECȚIEI II-a
Lt. COLONEL ss. Dinulescu[11]
R. Dinulescu

Şeful Biroului 4
Lt. Colonel ss. Catană[12]
I. Catană

Adnotare:
„Biroul 1. Am stabilit cu Maiorul Bădărău[13], procedeul de lucru şi misiunile. General ss. Petre Dumitrescu[14]".

[7] Documentul nr. 2.
[8] Vezi în acest sens nota nr 271.753 din 4. iulie 1942 a şefului Secției a II-a din Marele Stat Major. ANRMC, fond 2042-Centrul de Informații „H" al Armatei a 3-a române, inventar 2, dosar 12, f. 29.
[9] Vezi pe larg Pavel Moraru, Informații militare pe Frontul de Est, passim..
[10] Indicativul codificat al Armatei a 3-a.
[11] Radu Dinulescu (1898-1984), militar de carieră român. Şeful Secției a II-a din Marele Cartier General (22.06-30.10.1941); şeful Secție a II-a din Marele Stat Major (30.10.1941-01.03.1942); ataşat militar la Stockholm (01.03.1942-10.03.1945). Trecut în rezervă la 26.03.1945. Maior (din 10.05.1930); locotenent-colonel (din 01.10.1938); colonel (din 31.10.1941). Condamnat în 1951 la 15 ani muncă silnică, este eliberat în 1955.
[12] Iosif Catană (1899-?), militar de carieră român. Şeful Biroului 4 din cadrul Secției a II-a Informații din Marele Stat Major.
[13] Dionisie Bădărău (1897-?), militar de carieră român. Şeful Centrului de Informații „H" al Armatei a 3-a române (18.07.1941-23.08.1944). A fost arestat de autoritățile comuniste în 1955, fiind condamnat la 10 ani temniță grea şi 10 ani degradare civică pentru „tratamente neomenoase". Căpitan (din 25.03.1928); maior (din 31.10.1937); locotenent-colonel (din 18.07.1942).
[14] Petre Dumitrescu (1882-1950), militar de carieră român. După absolvirea Şcolii militare de ofițeri de artilerie şi geniu (1901-1903), intră în Armată cu gradul de sublocotenent (1903), participă la primul război mondial. Comandant al Armatei a 3-a (22.06.1941-23.08.1944). General de divizie (din 01.04.1937); general de corp de armată (din 01.02.1941); general de armată (din 18.07.1942); trecut în rezervă pentru limită de vârstă la 01.11.1944.

MARELE CARTIER GENERAL/ Eş. I. 16 Iulie 1941.
SECŢIA II-a. Bir. 4
SECRET

INSTRUCŢIUNI
pentru organizarea şi funcţionarea Centrului de Informaţii „H”

I. În ziua de 18 Iulie 1941 se constituie la Botoşani, sub conducerea Maiorului Bădărău Dionisie, un nou Centru de Informaţii, denumit Centrul „H”.

II. Organizarea acestui Centru este aceia prevăzută în tabelul anexă.

III. Misiunea Centrului „H” este următoarea:

+)1. A satisface, în limita posibilităţilor lui de lucru, nevoile informative ale Comandamentului „Flamura”, pe timpul operaţiunilor dela Est de Nistru.

++)2. A documenta Marele Cartier General (Secţia II), prin rapoarte şi dări de seamă informative periodice, cu privire la:

- forţele armatei sovietice din sector;
- procedee de luptă folosite de adversar;
- evoluţia stării de spirit în armată sovietică;
- dispoziţiuni speciale luate de autorităţile sovietice în armată şi pe teritoriu, pe timpul operaţiunilor;
- teatrul de operaţiuni dela Est de Nistru;
- starea de spirit a populaţiei şi manifestările ei, faţă de armata română şi germană;
- efectele propagandei comuniste în armată şi în rândurile populaţiei civile;
- influenţa pe care o are în rândurile armatei noastre starea de lucruri găsită la Est de Nistru.

IV. Subordonarea.

Centrul „H” este organ al Marelui Cartier General, afectat Comandamentului „Flamura”.

Din punct de vedere operativ, Centrul „H” este exclusiv la dispoziţia Comandamentului „Flamura”, singurul în drept a-i cere misiuni informative.

Toate informaţiunile obţinute de Centru vor fi raportate numai acelui Comandament.

Centrul „H” se deplasează conform ordinelor Comandamentului „Flamura”.

Din punct de vedere administrativ (alimentarea şi justificarea fondurilor) Centrul depinde de Marele Cartier General (Secţia II-a.)

V. Transmiterea informaţiunilor.

Informaţiunile pentru Marele Cartier General (Secţia II-a) vor fi raportate de Centrul „H” numai sub formă de sinteze şi dări de seamă periodice săptămânale, sau la datele când se va simţi nevoia, prin curier.

Informaţiunile pentru Comandamentul „Flamura”, prin toate mijloacele de care se va dispune şi după dispoziţiunile acelui Comandament.

VI. Prescripţiuni.

Comandamentul „Flamura”, va pune la dispoziţia Centrului „H” carburanţii necesari şi îi va face toate înlesnirile pentru îndeplinirea misiunii ce are (mijloace de transport suplimentare, foi de drum, local, pază, hărţi, etc.).

SUBŞEFUL MARELUI CARTIER GENERAL
GENERAL ss. Tătăranu[15]
Tătăranu

Şeful Secţiei II-a
Lt. Colonel ss. Dinulescu
R. Dinulescu

*) Adnotări:
+) „Armata 3”;
++) „Marele Cartier General”.

[15] Nicolae Tătăranu (1890-1953), militar de carieră român. După absolvirea Şcolii militare de ofiţeri de infanterie (1908-1910), intră în Armată cu gradul de sublocotenent (1910). Subşef al Marelui Stat Major (22.06-09.09.1941); şef de Stat Major al Armatei a 4-a (09.09-30.10.1941); subşef al Marelui Stat Major (01.11.1941-20.07.1942); comandant al Diviziei 20 infanterie (20.07.1942-14.01.1943); la dispoziţia Ministerului de Război (14.01-01.10.1943, 28.09.1944-23.03.1945); comandant al Corpului 6 armată (23.08-28.09.1944). Colonel (din 1933); general de brigadă (din 1939); general de divizie (din 1942).

MARELE CARTIER GENERAL/ Eş. I.
SECŢIA II-a. Bir. 4
SECRET

TABEL
cu
organizarea Centrului de Informaţii „H”

I. Conducerea Centrului.
Şef Maior Bădărău Dionisie (Dela
Ajutor Căpitan Prodan Onisifor[16] (Centrul A.
II. Echipa de cercetare.
Şef Lt. Rez. Crijevschi Sig[17]. (Dela
Ajutor Sblt. Rez. Popovici Eug[18]. (Centrul A.
III. Echipa de recrutarea agenturei.
Şef Funcţ. civil Slijevschi Franz[19].
Ajutor Agent Pavlicovschi[20] (Dela
Agent Cernei[21] (Centrul A.
Agent Pancenco[22]
IV. Registratura.
Un funcţionar civil, dactilograf, dela Centrul B.
V. Echipa fotografică.
Doi specialişti foto daţi de Serv. Special de Informaţii.
VI. Personal Inferior.
Patru grade inferioare ordonanţe ofiţerilor. Dela C. A.
Doi şofeuri dela Centrul A.
Doi şofeuri dela Centrul B.
Un şofeur dela Serv. Special de Informaţii.
VII. Mijloace auto.
Două autoturisme dela Centrul A.
Un autoturism şi (Dela
Una camionetă (Centrul B.
Un autoturism dela Serv. Special de Informaţii.

ŞEFUL SECŢIEI II-a
Lt. COLONEL ss. Dinulescu
R. Dinulescu

Şeful Biroului 4
Lt. Colonel ss. Catană
I. Catană

AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 391, f. 64-67.

Documentul nr. 2

Marele Stat Major al Armatei
Statul Major al Armatei Nr. 270680 din 6 Mai 1942[23]
Secţia II-a Statul Major al Armatei

[16] Onisifor Prodan (1906-?), militar de carieră român. Ajutorul şefului Centrului de Informaţii „H”.Luat prizonier de autorităţile sovietice în 1944 a fost condamnat de Tribunalul Suprem al URSS la 25 de ani închisoare pentru „spionaj”. A fost readus în ţară în 1955, internat la Gherla şi eliberat în 1957.
[17] Nu a putut fi identificat.
[18] Eugen Popovici (1900-?), locotenent în rezervă, folosit ca translator de limba germană şi ofiţer de informaţii în cadrul Centrului de Informaţii „H” (1941-1944).
[19] Franz Slijevschi (1899-?), funcţionar civil, asimilat gradului de locotent. Folosit în cadrul Centrului de Informaţii „H” în calitate de translator de limba rusă şi şef al echipei de recrutare a agenturii.
[20] Se referă la Anton Pavlicovschi.
[21] Petru Cernei (1911), agent în cadrul Centrului de Informaţii „H”. Condamnat de autorităţile sovietice în 1944 la 10 muncă silnică, reabilitat în 1991.
[22] Nu a putut fi identificat.
[23] Documentul a fost înregistrat de Centrul de Informaţii „H” cu nr. 2 din 15.05.1942.

Biroul 4 Secția II-a către
SECRET Maiorul BĂDĂRĂU DIONISIE

Cu onoare se trimite alăturat instrucțiunile No. 270.672 din 25 Aprilie 1942, referitoare la organizarea şi funcționarea Centrului „H", al cărui Şef ați fost numit pe data de 1 Maiu a. c.

Câte un exemplar din aceste instrucțiuni au fost trimise Corpului 6 Armată şi Centrului „A".

Deplasarea Centrului „H" până la Dnepropetrovsk se va face cu c.f., în care scop s'a cerut Secției VI/M. St. Major să vă pună la dispoziție în gara Cernăuți, în ziua de 15 Maiu c., 2 vagoane platformă şi un vagon clasă. Dela Dnepropetrovsk la Comandamentul Corpului 6 Armată, pe lângă care ați fost afectat, deplasarea se va efectua cu mijoacele D-voastră auto.

Foile de drum necesare transportului pe c.f.r. se vor elibera de Centrul „A".

Conducerea Centrului „A" o veți preda Maiorului Tarnavschi Xenofon[24], cu forme legale.

Până la constituirea Detaşamentului de Legătură Nicolaev, legătura cu Marele Stat Major Secția II-a se va face prin avionul curier şi prin postul radio direct sau în transit prin postul radio Centrul „B" (Tiraspol).

Pentru legătura D-voastră cu organele informative şi cu unitățile germane pe front se ataşează Centrului „H" subofițerul german Steinbach[25], din serviciul de informații german.

Acest subofițer se va prezenta la Cernăuți până în ziua de 14 Maiu c.

S-a dat ordin Centrului „B" ca până la data de 14 Maiu c. să trimită la Cernăuți pe subofițerul Niculescu (Marinescu)[26] destinat ca dactilograf la Centrul „H".

Plecarea D-voastră din Cernăuți şi sosirea la destinație se va raporta Marelui Stat Major.

Şeful Secției II-a
Lt. Colonel
C. Ionescu[27]

Şeful Biroului 4
Lt. Colonel
I. Catana

MARELE STAT MAJOR 25. Aprilie 1942.
Secția II-a
Biroul 4
No. 270.672
SECRET

INSTRUCȚIUNI
pentru organizarea şi funcționarea Centrului „H".

I. ORGANIZARE; SCOP.

Pe data de 1 Maiu c. se constituie la Cernăuți Centrul Informativ „H" care urmează a fi afectat pe lângă Comandamentul Corpului 6 Armată, ca organ specializat în informații, privind Rusia Sovietică.

Centrul „H" ia ființă prin dedublarea Centrului de Informații „A".

Organizarea şi încadrarea de detaliu a Centrului „H" este aceia prevăzută în tabelul anexă No. 1.

II. SUBORDONARE.

1. Din punct de vedere operativ şi administrativ, Centrul „H" va fi afectat Corpului 6 Armată singurul în drept a-i da misiuni informative. El va satisface în paralel şi anumite deziderate informative, ce-i vor fi date direct de Marele Stat Major.

2. Din punct de vedere technic-informativ şi al fondurilor, Centrul rămâne subordonat exclusiv Marelui Stat Major (Secția II).

III. MISIUNI.

[24] Tarnovschi Xenofon (1897-?), militar de carieră român. Şef al Centrului de Informații „A" din Cernăuți (1942-1944). Primit din Armata austro-ungasă; locotenent (din 12.07.1923); căpitan (10.05.1930); maior (din 25.10.1939).
[25] Friedrich Steinbach. Nu a putut fi identificat.
[26] Nu a putut fi identificat.
[27] Ionescu I. Constantin (1897-?), militar de carieră român. Intră în Armată în 1916, participă la primul război mondial. Ofițer la Secția III-a Operații a Marelui Stat Major (22.06-09.09.1941); şef de Stat Major la Divizia 8 Infanterie (09.09-18.11.1941); profesor la Şcoala Superioară de Război (18.11-1941-24.03.1942): şef al Secției II-a Informații din Marele Stat Major (24.03.1942-08.04.1944); comandantul Şcolii de Ofițeri de Infanterie nr. 1 (08.04.1944-29.03.1945). Locotenent-colonel (din 01.06.1938); colonel (din 21.06.1941); general de brigadă în rezervă (din 07.05.1971). Trecut în rezervă la 29.03.1945. A fost arestat de autoritățile comuniste în 25.04.1959, fiind condamnat la 10 ani temniță grea. A trecut prin penitenciarele Jilava şi Gherla, fiind eliberat la 31.07.1964.

Centrul „H” are următoarele misiuni:

1. Să satisfacă nevoile informative ale Corpului 6 Armată asupra trupelor inamice, în zona ce-i va fi fixată de acel Comandament.

2. Să procure şi să raporteze Marelui Stat Major (Secţia II):

a/. Informaţiuni asupra Armatei Sovietice, interesând în special:

- Mari Unităţi pe front:
- organizare,
- efective (număr, vârstă),
- armament,
- instrucţie,
- moral,
- mijloace noi de luptă,
- procedee noi de luptă,
- încadrare,
- gradul de influenţă al comisarilor politici.
- Rezerve în interior:
- numărul de M. U.
- organizarea lor,
- armament,
- instrucţie,
- moral.
- Industria:
- uzine,
- producţie,
- lucrători (număr, grad de pregătire, sex).
- Armamente străine sosite Armatei Sovietice:
- aviaţie,
- tancuri.

b/. Informaţiuni asupra trupelor ungare aflate pe front sau în interior (în măsura posibilităţilor), interesând în special:

- denumirea unităţilor,
- organizarea lor,
- efective,
- armament şi materiale,
- procentul românilor în unităţi,
- moralul.

c/. Informaţiuni asupra trupelor noastre, interesând în special:

- păstrarea secretului,
- starea de spirit şi disciplinară a ofiţerilor şi trupei,
- starea echipamentului, hrana,
- starea sanitară; îngrijirea şi evacuarea bolnavilor şi răniţilor,
- cum privesc ofiţerii şi trupa participarea noastră în continuare la operaţiunile din Est.
- propaganda legionară (dacă se face sau nu),
- cum se comportă pe front unităţile special constituite din legionari,
- etc, etc.

3. Să contribuie la acţiunea de contraspionaj, contraterorism şi contrasabotaj în zona şi spatele Corpului de Armată.

IV. SURSE INFORMATIVE. MIJLOACE ŞI PROCEDEE DE LUCRU.

1. Pentru procurarea de informaţiuni asupra Armatei Sovietice:

a/. Cea mai bună sursă informativă asupra Armatei Sovietice o constituiesc prizonierii, refugiaţii, partizanii şi teroriştii prinşi.

Exploatarea sistematică a acestora şi în mod special a acelor elemente, care prin situaţia ce au avut în armata sovietică şi în conducerea comunistă au posibilitatea să cunoască mult, va fi preocuparea cea mai de seamă a Centrului.

Pentru ca informaţiunile în legătură cu operaţiunile în curs să poată fi obţinute şi folosite în timp util, este necesar ca Centrul „H” să-şi trimită antenele sale cât mai aproape de linia de luptă, astfel încât prizonierii să fie cercetaţi cât mai în scurt după prinderea lor. Acesta este dealtfel şi momentul psihologic cel mai prielnic când prizonierul spune adevărul, fără ocol şi fără nici un calcul mintal.

Cu concursul Corpului 6 Armată, Centrul „H” va putea organiza o rețea de echipe, special pregătite şi instruite pentru cercetarea prizonierilor, pe care să le afecteze pe lângă fiecare Regiment în linie.

b/. Tot în scopul obținerii de informațiuni recente şi importante, Centrul „H” îşi va trimite antenele sale de execuție odată cu primele elemente de străpungere a frontului (trupe blindate, unități de exploatare, etc.), care, prin pătrunderea lor adânc în spatele inamicului, oferă ocaziunea capturării de prizonieri importanți (ofițeri superiori, ofițeri dela Comandamente, etc) şi de documente nedistruse (arhivă operativă, hărți, planuri, etc.).

c/. Centrul „H” va recruta din rândurile prizonierilor, al refugiaților sau al populației din zonă, o serie de agenți, pe care să-i strecoare prin linia frontului sau pe calea aerului (cu paraşuta) în spatele inamicului.

Asemenea elemente trebuiesc căutate în rândul acelora ostili sau certați cu regimul sovietic, care au posibilități de lucru şi pot justifica prezența lor în zonele în care vor acționa.

Aceşti agenți vor aduce informațiunile lor, fie înapoindu-se prin linia frontului fie aşteptând în spatele frontului sovietic ocuparea zonei de către trupele noastre.

Agentul recrutat trebuie să aibă ceva de pierdut în teritoriul ocupat (rude, familie, etc.) pentru cazul când s’ar dovedi a nu fi fost de bună credință.

d/. Se va încerca formarea de echipe teroriste, hotărâte şi bine recompensate, care strecurate prin linia frontului să captureze şi să țină sub sechestru până la sosirea trupelor noastre, anumite personagii şi ofițeri dela Comandamente în vederea exploatării lor informative.

e/. Materialul documentar provenit dela inamic (hărți, reviste, manifeste, scrisori oficiale sau particulare, armament, materiale, etc.) va constitui deasemenea o bună sursă de informare.

2. Informațiunile asupra trupelor ungare se vor obține prin investigațiuni în rândurile militarilor maghiari, în special al acelora de origine etncă română şi prin orice sursă informativă întâmplătoare.

3. Informațiunile asupra trupelor noastre se vor obține prin contactul cu Birourile 2 dela Comandamente.

Deasemenea, dela ofițeri şi trupă, prin investigațiuni obiective şi prin observațiuni personale făcute de ofițerii Centrului.

4. Pentru acțiunea de contraspionaj, contrasabotaj şi contraterorism, Centrul „H” îşi va forma o echipă specială de agenți acoperiți, bine verificați sub raportul încrederii ce l-i se poate acorda. Deasemenea, va semnala Corpului de Armată toate lipsurile ce eventual ar constata în sistemul de pază şi siguranță al zonei.

Corpul 6 Armată va lua măsuri ca toate cazurile de spionaj, sabotaj şi terorism descoperite în zona sa să fie date spre cercetare şi Centrului „H”. Centrul „H” va raporta Marelui Stat Major toate cazurile de spionaj, terorism şi sabotaj descoperite în zonă. Cazurile interesante vor face obiectul unui studiu special, ce se va înainta şi Marelui Stat Major, pentru documentare.

V. TRANSMITEREA INFORMAȚIUNILOR.

1. Toate informațiunile obținute de Centrul „H” vor fi comunicate în timp util Corpului 6 Armată.

2. Informațiunile urgente şi importante, care comportă luarea de măsuri imediate din partea unor anumite unități, vor fi transmise, prin cel mai rapid mijloc la îndemână, în primul rând şi direct unității interesate.

3. Informațiunile interesând Marele Stat Major vor fi raportate:

- acele urgente şi importante, zilnic, telegrafic cifrat, prin postul radio, direct la Secția II/M. St. Major, sau retransmise prin postul radio Centrul „B” sau Detaşamentul de Legătură Nicolaev.

- informațiunile curente şi de documentare, care nu comportă urgență, pe cale de curier, prin Detaşamentul de legătură Nicolaev.

4. Corpul 6 Armată va da ordinele necesare unităților şi Comandamentelor în subordine să înlesnească transmiterile informative ale Centrului „H” prin mijloacele lor de transmisiune.

VI. PRESCRIPȚIUNI.

1. La cererea Centrului „H”, Corpul 6 Armată poate să completeze încadrarea cu personal ofițeresc şi trupă a Centrului, în măsura pe care o va socoti necesară. De asemenea, Corpul 6 Armată va pune la dispoziția Centrului „H” mijloacele necesare de transport, de care Centrul ar mai avea nevoe.

2. Toate drepturile de soldă, hrană, echipament, etc., cuvenite personalului Centrului vor fi asigurate de Corpul 6 Armată.

Deasemenea, nevoile de carburanți, materiale de întreținere, reparație, etc.

3. Este categoric interzis Centrului „H” să desvolte vre-o acțiune informativă asupra trupelor sau administrației germane.

4. Corpul 6 Armată nu va folosi Centrul „H” decât în cadrul misiunii ce i s’a fixat prin prezentele instrucțiuni.

Personalul ofițeresc şi de trupă al Centrului „H” nu poate fi schimbat decât cu aprobarea M. St. Major.

5. Centrul „H” va justifica lunar fondul informativ ce primeşte direct dela M. St. Major, la datele şi după normele pe care le cunoaşte.

ŞEFUL MARELUI STAT MAJOR
GENERAL
ss. I. Şteflea[28]
I. Şteflea

Şeful Secției II-a
Lt. Colonel
ss. C. Ionescu
C. Ionescu

MARELE STAT MAJOR
Secția II-a
Biroul 4

TABEL
cu
ORGANIZAREA CENTRULUI DE INFORMAȚII „H”

I. CADRE OFIȚEREŞTI:
Şeful Centrului: Maior Bădărău Dionisie
Ajutoare: Cpt. Prodan Onisifor > Dela Centrul „A”
Sub. Lt. rez. Popovici Eugen
II. ECHIPA DE RECRUTARE A AGENTUREI:
Şef: Funcț. civil Slijevschi Frantz
Ajutoare: 2 agenți dela Centrul „A” > Dela Centrul „A”
III. REGISTRATURA:
Un subofițer dactilograf > Dela Centrul „A”
IV. ECHIPA DE TRANSMISIUNI:
Doi radiotelegrafişti > Dela Centrul „A”
V. TRUPA:
Trei grade inferioare şofeuri
Trei ordonanțe ofițereşti > Dela Centrul „A”
VI. MIJLOACE DE TRANSPORT:
Un autoturism „Horch”
Un autoturism „Ford” > Dela Centrul „A”
Una autocamionetă
VII. MIJLOACE DE TRANSMISIUNI:
Un post radio emisie-recepție > Dela Centrul „A”

Şeful Secției II-a
Lt. Colonel
ss. C. Ionescu
C. Ionescu

Şeful Biroului 4
Lt. Colonel
I. Catană

MARELE STAT MAJOR 5 Mai 1942
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Fr. Est.

[28] Ilie Şteflea (1887-1946), militar de carieră român. Absolvent al Şcolii militare de ofițeri de infanterie (1907-1909) şi al Şcolii Superioare de Război (1919-1920). Intră în armată în 1909, participă la primul război mondial. Comandant al Diviziei 3 Infanterie (20.02.1941-20.01.1942); şef al Marelui Stat Major (20.01.1942-23.08.1944); commandant al Armatei a 4-a (23-29.08.1944). A fost arestat la 11.10.1944, fiind deferit spre cercetare Tribunalului Poporului în martie 1945. General de brigadă (din 31.03.1938); general de divizie (din 24.01.1942); general de corp de armată (din 24.01.1944).

DEZIDERATE INFORMATIVE PENTRU CENTRUL „H”

1/ Numărul M. Unităţi aflate în sectorul de Sud:
- în linia I
- în rezervă
2/ Organizarea detaliată a M. Unităţi sovietice aflate în sector:
- organizare,
- armament,
- muniţiuni,
- încadrare: < cadre / trupă.
3/. M. Unităţi sovietice noi sosite în sector (Rezerve din interior):
- organizare (Dacă Div. Cav. au sau nu cai),
- armamente,
- încadrare: < ofiţeri / trupă, originea,
- instrucţie,
- starea de spirit.
4/. Armamente noi sovietice.
5/. Procedee de luptă noi.
6/. Industria sovietică:
- Fabrici,
- Capacitate lunară
- Specialişti
- În ce proporţie şi condiţiuni s’au evacuat fabricile din zona ocupată.
7/. Comunicaţii:
- Şosele noi > starea lor, capacitate.
- C. F. noi
8/. Starea de spirit a populaţiei:
- Starea morală (încrederea în guvern),
- Situaţia alimentară,
- Situaţia sanitară.
9/. Situaţia internă:
- Măsuri politice,
- Măsuri administrative.
10/. Ajutoare din străinătate:
- Armamente,
- Echipamente,
- Materii prime industriale
- Forţe constituite.

ANRMC, fond 2042-Centrul de Informaţii „H” al Armatei a 3-a române, inventar 2, dosar 12, f. 28+verso, 30-36.

Documents concernant le Centre de Renseignements « H »
de la 3-e Armée roumaine (1941 – 1942)

La publication de quelques documents concernant la constitution et l’activité d’un organisme de renseignements à l’intérieur de l’armée roumaine pendant les opérations de la 3-e Armée.

ORGANIZAREA PROPAGANDEI MILITARE ROMÂNEŞTI PE TIMPUL PARTICIPĂRII ARMATEI ROMÂNE PE FRONTUL DE EST (1941-1944)

Colonel conf. univ. dr. Gheorghe MOTOC[*]
Locotenent-colonel dr. Petrişor FLOREA[**]

Propaganda militară românească, cu realizările şi insuccesele ei, în anii celui de-al Doilea Război Mondial, a constituit unul dintre subiectele cel mai puţin abordate de istoricii militari sau civili, care s-au dedicat studiului participării armatei române la cea de-a doua conflagraţie mondială. A fost demonstrat faptul că, propaganda românească pe Frontul de Est a avut un rol important atât în conceperea şi iniţierea scopurilor naţionale ale acestei campanii, cât şi în susţinerea moralului soldatului român aflat pe câmpul de luptă, uneori la sute de km depărtare de ţară[1]. Cu toate eforturile depuse de către autorităţile statului român propaganda nu s-a putut ridica la înălţimea marilor beligeranţi ai acestui război: Germania, Uniunea Sovietică, Marea Britanie, S.U.A. Totuşi, chiar şi în aceste condiţii eforturile făcute de organele propagandistice române nu pot fi neglijate.

Organizarea propagandei în armată a intrat în sarcinile Marelui Stat Major. Până la data de 1 aprilie 1939, în cadrul Secţiei 5 Instrucţie din Marele Stat Major, funcţiona Biroul 5 al cărui domeniu de activitate îl reprezenta propaganda *„culturală şi naţional patriotică*"din armată.[2]. După 1 aprilie 1939, în urma unui referat special, Biroul 5 a fost mutat la Secţiei II Informaţii a Marelui Stat Major. Secţiei 5 Instrucţie i-a rămas ca sarcină editarea revistelor „*Actualităţi Militare"* şi „*Călăuza Ostaşului",* care, prin conţinutul lor, se limitau mai mult la probleme de executare a instrucţiei în fiecare armă, şi nu tratarea problemelor de propagandă.

Perioada aprilie 1939 – martie 1940, a fost una a căutărilor privind modul de repartizare în cadrul Marelui Stat Major a structurii care să aibă ca sferă de activitate desfăşurarea propagandei în sistemul militar. La acel moment acest mijloc nu era apreciat la adevărata valoare de către structurile militare şi politice, care nu aveau puterea de a înţelege faptul că după pregătirea militară cel mai de temut mijloc putea fi propaganda. În aceste condiţii, în conformitate cu instrucţiunile nr. 60 250/ din 18 iunie 1940 în cadrul Marelui Stat Major a luat fiinţă un organ de propagandă şi contrapropagandă prin contopirea celor două birouri din cadrul Secţiei 2 Informaţii (Biroul 5 Propagandă) şi din cadrul Secţiei 5 Instrucţie. Acest structură numită Biroul 4 Propagandă şi Contrapropagandă făcea parte din cadrul Secţiei 2 Informaţii şi avea misiunea de a menţine legătură permanentă cu Ministerul Propagandei Naţionale, pentru coordonarea activităţii de propagandă atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război[3]. Totodată, în aceleaşi instrucţiuni se stipula ca în cadrul marilor unităţi şi regimente să se ia măsura ca începând cu data de 1 august 1940 să se înfiinţeze câte un birou responsabil cu propaganda şi contrapropaganda. Aceste structuri nou înfiinţate se subordonau secţiilor II de la nivelul armatelor şi birourilor 2 de la nivelul corpurilor de armată şi divizii, toate în subordinea Secţiei II Informaţii din cadrul Marelui Stat Major[4]. Organizare justificată prin faptul că „*acţiunea de propagandă şi contrapropagandă nu trebuie să fie întâmplătoare şi sporadică, ci continuă, perseverentă şi dinamică"*[5]. Scopurile urmărite prin acţiunea de propagandă desfăşurată în armată erau: dezvoltarea sentimentelor naţional - patriotice, iubirea de neam, patrie şi dinastie, dezvoltarea încrederii militarilor în conducătorii ţării şi şefii armatei, menţinerea moralului la nivelul impus de împrejurările momentului când naţiunea trebuia să fie pregătită în vederea unor operaţiuni de apărare, ridicarea prestigiului armatei, dezvoltarea unei „*educaţii a tăcerii*" pentru păstrarea secretului, combaterea curentelor antiromâneşti. În ţară se urmărea, în primul rând, „*cimentarea*" încrederii în conducerea ţării. Mai mult decât atât, în grelele condiţii ale anului 1940, când deja fusese declanşat cel de-al Doilea Război Mondial prin propagandă se urmărea ca „*opinia publică să fie orientată asupra ţelurilor războiului actual şi perspectiva ţării noastre*".[6] Cinematografia, presa militară, fotografia, emisiunea radio „*Ora Armatei*", misionarii propagandişti şi afişajul, erau identificate ca principalele mijloace de propagandă[7].

După semnarea la 17 noiembrie 1940 de către guvernul român a „*Protocolului adiţional secret la Pactul Tripartit cu privire la Presă, Serviciul de Informaţiuni şi Propagandă*", întreaga activitate de

---

[*] Locţiitor al şefului Direcţiei Structuri şi Planificarea Înzestrării din Statul Major General
[**] Comandantul Centrului de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice – Piteşti
[1] Arhivele Militare Române (în continuare vezi A.M.R.), Fond Marele Stat Major, Secţia 5 Instrucţie, dosar 881, f. 1, 5, 6.
[2] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia 5 Instrucţie, dosar 379, f. 8.
[3] Ibidem, Fond Corpul 6 Armată, dosar 1830, f. 6
[4] Ibidem, f. 3-6
[5] Ibidem, f. 6
[6] Ibidem, f. 7
[7] Ibidem f. 8

propagandă a trecut sub coordonarea celei germane, față de care românii s-au raportat în fiecare moment[8]. În următoarea perioadă, care a durat până la intrarea României în război, forurile responsabile din cadrul Marelui Stat Major au încercat, având la bază modelul german, să organizeze un serviciu de propagandă viabil, care să răspundă nevoilor din cadrul armatei române.

Din diferite motive legate de desfăşurarea activităţii de propagandă şi complexitatea sarcinilor executate de Secţia II Informaţii, aceste structuri de propagandă au fost transferate din nou în subordinea Secţiei 5 Instrucţie a Marelui Stat Major, în cadrul căreia se va înfiinţa Biroul 5 Propagandă. Şeful acestui birou, maior Dumitru Stancov, în primăvara anului 1941, a întocmit şi înaintat forurilor competente, lucrarea „*Studiul organizării şi funcţionării unei secţii de propagandă pe lângă Marele Stat Major",* prin care propunea înfiinţarea unei secţii de propagandă în cadrul Marelui Stat Major[9]. În studiu se făcea referire la rolul propagandei din diferite ţări ale Europei, afirmându-se că „*acţiunea de propagandă dusă metodic, cu tenacitate, cu perseverenţă şi cu mijloace formidabile, formează unul din factorii cei mai importanţi pentru câştigarea victoriei*," pentru ca în continuarea referatului să se analizeze obiectivele aparatului propagandistic în ţările revizioniste, care aveau ca obiectiv rectificarea frontierelor României (Ungaria şi U.R.S.S.), dar şi în Germania, puterea hegemonă din Europa la aceea dată. Mai cu seamă că în Germania nazistă propaganda era prezentă în toate domeniile de activitate. Aceasta se desfăşura *„pe terenurile cele mai variate cu mijloace specifice atât pe plan intern cât şi extern, urmărindu-se realizarea ţelurilor de politică internă şi externă".* Referindu-se la propaganda dusă de Ungaria se preciza că această ţară revizionistă *„a înţeles de timpuriu însemnătatea politică a propagandei. Ea a organizat şi dezvoltat acţiunea sa de propagandă pretutindeni (...) Roadele acestei propagande nu au lipsit. Ele se văd. Ele încă ne mai dau de gândit şi de învăţat".* În U.R.S.S. propaganda era considerată una din principalele arme de luptă, ridicată la „*rangul de doctrină*". Conducerea sovietică nu făcea diferenţă între problemele militare şi cele politico-sociale[10].

Se poate concluziona faptul că, la momentul 1940 scopurile urmărite, atât de acţiunile de propagandă cât şi de contrapropagandă, erau vădit defensive, pentru realizarea unui scut psihologic în rândul armatei şi populaţiei ţării, al căror moral suferise mult în urma rapturilor teritoriale. Mergând pe această idee, încă din 21 septembrie 1940, în şedinţa Consiliului de Miniştri generalul Ion Antonescu cerea o acţiune unică a tuturor canalelor de propagandă şi comunicare mass-media pentru a fi susţinute importantele campanii naţional - patriotice declanşate[11]. Acesta impunea linia de conduită pentru propaganda naţională adaptată noilor condiţii: „*Nu aruncăm cu noroi în nimeni, mai ales în foşti aliaţi(...) Atacurile în contra foştilor aliaţi sunt inutile şi dezonorante. Nu facem politică de sentiment. Facem politică de interese şi de salvare. Nu ni se poate pretinde să ne sinucidem alături de foşti aliaţi"*[12].

În ciuda numeroaselor demersuri către forurile militare decizionale, pe data de 17 aprilie 1941, această secţie încă nu fusese constituită. De aceea, acelaşi şef al Biroului 5 Propagandă, maiorul Dumitru Staicov, înainta un nou raport către şeful Marelui Stat Major, având şi aprobarea şefului Secţiei 5 Instrucţie, colonelul Nicolae Vlădescu, prin care cerea înfiinţarea unei secţii distincte, care să aibă ca resort de activitate, activitatea de propagandă şi contrapropagandă. Era argumentat faptul că în timp ce în alte state activitatea de propagandă era considerată armă principală de luptă, în România aceasta nu a fost apreciată la adevărata sa valoare[13].

Foarte important pentru eforturile ce se făceau pe linie de propagandă în aceea perioadă a fost înfiinţarea unui serviciu special de către Marele Stat Major în colaborare cu Ministerul Propagandei, numit *Agentura secretă de propagandă şi contrapropagandă*[14]. Acest serviciu a început să funcţioneze din aprilie 1941 şi avea misiunea de a pregăti teritoriile din Est cedate Uniunii Sovietice prin rapturile teritoriale din vara anului 1940. Agenţii pentru Basarabia şi Bucovina au fost recrutaţii, în special, din rândul refugiaţilor, însă, pentru început, rezultatele propagandei desfăşurate de către aceştia au fost slabe deoarece cei mai buni propagandişti activau deja la serviciile germane, iar ceilalţi nu aveau „*aptitudini*" dezvoltate de propagandişti[15]. Agentura secretă de propagandă şi contrapropagandă a fost organizată în şapte zone, însă la data de 1 iunie 1941, funcţionau doar trei: Iaşi şi Galaţi cu câte 22 misionari fiecare; Botoşani cu şapte. Pregătirea acestor misionari a fost realizată de personal specializat din cadrul Marelui Stat Major în colaborare cu Ministerul Propagandei şi Direcţia Generală a Poliţiei. Aceştia au acţionat în perioada aprilie - iunie în Basarabia şi Bucovina camuflat (vânzători de icoane şi de cărţi, fotografi, muncitori, anchetatori

[8]Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare vezi A.N.I.C.), Fond Ministerul Propagandei Naţionale- Propaganda, dosar 2667, fila 8 ; Călin Hentea , *Propagandă fără frontiere, Editura Nemira, Bucureşti, 2002,* p. 233.
[9] A.M.R., Fond Marele Stat Major, Secţia 5 Instrucţie, dosar 881, f. 1
[10] Ibidem, f. 2
[11] Călin Hentea*, Propagandă.....,* p. 235
[12] A.N.I.C., Fond Ministerul Propagandei Naţionale-Presa Internă, dosar 1091, f. 93
[13] Ibidem, f. 2, 16
[14] Ibidem, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinetul Militar, dosar 85/1940, f. 257
[15] Ibidem, f. 258, 259

sociali) şi au reuşit să distribuie materiale de propagandă, broşuri , manifeste[16]. Demn de semnalat este faptul că după declanşarea la 22 iunie 1941 a războiului împotriva Uniunii Sovietice, echipele de misionari au fost repartizate în cadrul noilor structuri militare româneşti de propagandă, unde vor acţiona pe toată perioada campaniei din Est[17].

Cum era normal, urmare a numeroaselor demersuri, în iunie 1941 a fost înfiinţat organul de propagandă responsabil cu desfăşurarea acestei activităţi în armata română, respectiv Secţia Propagandă,[18]. Aceasta avea misiunea de a organiza, conduce şi coordona propaganda şi contra-propaganda în cadrul armatei române, desfăşurând acţiuni atât în ţară cât şi în străinătate, executând totodată misiuni de *„alarmism"* şi *„defetism"* pe teritoriul statelor inamice[19]. Într-un document elaborat de Secţia Propagandă, trimis la toate unităţile operative, erau arătate scopurile activităţii de propaganda: pregătirea morală a militarilor pentru ca fiecare dintre ei să devină un bun luptător, contracararea curentelor subversive, a defetismului, conştientizarea soldaţilor asupra ţelurilor urmărite odată cu declanşarea războiului pe frontul de Est. Modalităţile de realizare a propagandei la nivelul unităţilor şi subunităţilor variau în funcţie cu mijloacele puse la dispoziţie. Aceasta se putea realiza prin audierea „*Orei Ostaşului*", a comunicatelor oficiale, citirea presei, discuţii privind drepturile de care beneficiau invalizii şi familiile celor decedaţi, problema împroprietăririlor de război, înfiinţarea de mici muzee, albume fotografice, discuţii privind ceea ce reprezintă regimul bolşevic, folosirea cât mai judicios a tablourilor, fotografiilor, materialelor de acest profil trimise de Secţia Propagandă[20].

Aceasta era organizată pe cinci birouri, respectiv: Biroul adjutantură, Biroul 1 (cu un compartiment studii şi documentare), Biroul 2 (constituit din şapte echipe teatru, radio, presa militară, muzică, publicistică militară, 24 de misionari din cadrul Ministerului Propagandei Naţionale, legături cu armata germană), Biroul 3 (cu un compartiment presă militară, reportaje de pe front, iar celălalt cenzură), Biroul 4- Special şi Biroul 5 - Tehnic (cu o echipă cinema şi una foto)[21].

Pentru a exista un contact permanent cu unităţile de pe front, Secţia Propagandă dispunea de o companie propagandă zonă operativă care avea următoarea organizare: *comanda companiei,* cu trei echipe (propagandă documentară, presa militară şi asigurare de luptă); *Plutonul 1 Propagandă*, care avea în subordine 5 echipe foto – reporteri; *Plutonul 2 Propagandă* cu trei echipe (foto-reporteri, III aero şi 1 propagandă); *Plutonul 3 Propagandă* cu 5 echipe (patru de foto-reporteri şi echipa IV aero); *Plutonul 4 mijloace speciale,* cu 5 grupe (radio, electrogen, megafoane, foto-cinema, tipografie de campanie); *secţia auto* care dispunea de autoturisme, autocamioane şi motociclete[22]. Organizarea plutoanelor de propagandă a cunoscut modificări ulterioare ţinându-se cont de problemele întâmpinate, de experienţa dobândită şi de organizarea plutoanelor de propagandă ale Germaniei naziste[23].

La 22 iunie 1941, Secţia Propagandă întocmea un tabel cu 138 de persoane care alcătuiau această secţie la declanşarea ostilităţilor. Tabelul conţinea numele şi prenumele ofiţerilor şi subofiţerilor activi şi de rezervă, gradul, funcţia, compartimentul şi eşalonul din care făceau parte, precum şi funcţionarii civili[24]. Ceea ce este foarte important este faptul că personalul existent era împărţit pe două eşaloane. Eşalonul I era format din plutoanele 1 şi 3 propagandă. În cadrul Plutonului 3 Propagandă, comandat de căpitanul Costăchescu Gheorghe, exista un număr de 13 ofiţeri, subofiţeri, iar Plutonul 1 Propagandă, comandat de locotenentul Constantinescu Adrian era încadrat cu 16 ofiţeri şi subofiţeri. Şef al Secţiei Propagandă, care acţiona în cadrul eşalonului I, adică direct pe front, era numit colonelul Brătescu Constantin. Eşalonul II era format din ofiţerii, subofiţerii şi funcţionarii civili din cadrul secţiei care încadrau cele cinci birouri speciale şi din personalul existent la aceea dată în cadrul Plutonului 1 propagandă (în total 15 ofiţeri) şi plutonul Marelui Cartier General (16 ofiţeri, 5 subofiţeri şi 7 funcţionari civili). La Plutonul 2 Propagandă devenit ulterior Plutonul 11 Propagandă, comandant de pluton era numit locotenentul Stănescu Emil iar la Plutonul Marelui Cartier General, căpitanul Geantă Teodor. În funcţia de subşef al Secţiei Propagandă şi şef al eşalonului I fusese investit locotenentul-colonel Stancov Dumitru, care până la înfiinţarea secţiei îndeplinise funcţia de şef al Biroului 5 Propagandă din cadrul Marelui Stat Major[25].

Pentru realizarea obiectivelor propagandistice stabilite de Conducătorul Statului, generalul Antonescu, Marele Stat Major prin Secţia Propagandă, a folosit la nivel naţional mai mulţi vectori şi mijloace de propagandă: trimiterea unor echipe de foto-cinema, teatru, cinema-difuzare, reporteri de presă,

[16] Ibidem,
[17] A.M.R., Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 4, f. 63
[18] Mioara Anton, Propagandă şi Informaţii pe frontul de Est (1943-1944), în revista Document nr. 2 (18) 32-38
[19] A.M.R., Fond Preşidenţia Consiliului de Miniştri, dosar 24, f. 42; Fond Marele Stat Major-Secţia Propagandă, dosar 10, f. 693
[20] Ibidem, Fond Corpul 5 Armată, dosar 1761, f. 22
[21] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia 5 Instrucţie, dosar 881, 11-15.
[22] Ibidem, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 24, f. 44.
[23] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 23, f. 61- 67
[24] Ibidem, dosar 23, f. 127 - 130
[25] Ibidem

pictori-desenatori, încadrate în cadrul plutoanelor de propagandă acestea subordonate nemijlocit şefului Secţiei a II-a Informaţii din cadrul comandamentelor de armată), cu misiunea de a strângere materiale propagandistice necesare pentru mass-media naţionale şi străine, presa militară scrisă (în special gazeta „*Santinela*"), emisiunile radiofonice („*Ora Armatei*" - realizată sub directa îndrumare a Marelui Stat Major în concordanţă cu imperativele momentului), utilizarea de misionari (preoţi militari, ofiţeri în rezervă, civili care aveau calităţi oratorice) pentru îmbărbătarea şi însufleţirea populaţiei civile şi militarilor, difuzarea prin mijloace disponibile de afişe şi manifeste privind păstrarea secretului, ridicarea moralului şi lămurirea opiniei publice[26].

În cadrul armatei române responsabilităţi privind organizarea şi desfăşurarea propagandei reveneau în primul rând Marelui Stat Major prin organul nou înfiinţat, dar şi unităţilor şi subunităţilor. Secţia Propagandă, din structura Marelui Stat Major, era organul responsabil cu organizarea şi desfăşurarea propagandei, aceasta având misiunea de a desfăşura activităţi complexe atât în ţară cât şi în străinătate, de a cunoaşte în fiecare moment starea de spirit a armatei. Pe lângă armatele care participau la campania din Est, acţionau plutoane de propagandă din cadrul Companiei Zonă Operativă[27]. De exemplu, în cadrul Armatei 3 române acţiunile propagandistice erau executate de Plutonul 3 Propagandă, iar în cadrul Armatei 4 române, de către Plutonul 1 Propagandă (denumit şi Plutonul 4 Propagandă). Plutonul 2 Propagandă (denumit şi Plutonul 11 Propagandă) îşi desfăşura activitatea pe lângă unităţile române care acţionau în cadrul Armatei 11 germană. Un pluton de propagandă activa pe lângă Marele Cartier General şi executa ordinele şi dispoziţiile date de către Secţia Propagandă a cărei conducere se găsea în ţară[28]. Acesta se subordona direct companiei de propagandă zonă operativă şi era pregătit în orice moment de a executa misiuni specifice[29]. Plutoanele de propagandă reprezentau în concepţia Marelui Stat Major elementele principale prin care Secţia Propagandă reuşea să obţină materialul necesar propagandei desfăşurate în ţară şi în străinătate, iar valoarea materialelor expediate depindea foarte mult de eforturile depuse, curajul şi talentul fiecărui membru al structurilor de propagandă aflate pe front pentru găsirea şi înregistrarea temelor cerute de structura centrală[30]. Foarte important este faptul că după eliberarea Basarabiei şi Bucovinei au fost înfiinţate două centre militare de propagandă, unul la Chişinău, iar celălalt la Cernăuţi[31].

La nivelul armatelor, structura cu responsabilităţi directe privind organizarea şi conducerea acţiunilor de propagandă era reprezentată de Direcţiile II Informaţii din cadrul fiecărui comandament, care menţinea o legătură permanentă cu Secţia Propagandă din cadrul Marelui Stat Major. Acestea aveau misiunea de a cunoaşte în permanenţă, prin mijloace specifice, starea de spirit din cadrul unităţilor aflate în subordine şi chiar din rândul populaţiei civile ce se găseau în zona de dislocare a trupelor operative. În baza informaţiilor deţinute, personalul acestei secţii urmărea să găsească metodele potrivite „*pentru a combate acţiunile inamice de propagandă, alarmism şi defetism"*. Pentru a îndeplini misiunile ordonate, birourile 2 informaţii dispuneau de plutoanele de propagandă încadrate în fiecare armată, de mijloace de întărire sau speciale (constituite din agenţi secreţi), de mijloace logistice de propagandă (broşuri, manifeste, lozinci, afişe, tablouri, fotografii etc.) puse la dispoziţie de către Secţia Propagandă şi de structurile de propagandă din cadrul unităţilor din subordine[32].

La nivelul corpurilor de armată, diviziilor, brigăzilor mixte, organele cu responsabilităţii în coordonarea şi conducere activităţii de propagandă erau birourile 2 informaţii din cadrul fiecărei structuri, care dispunea de elemente din cadrul plutoanelor de propagandă, de materiale de propagandă puse la dispoziţie de comandamentele de armată şi de structurile responsabile din cadrul unităţilor militare subordonate[33].

În cadrul regimentelor şi unităţilor independente, propaganda era organizată de către ofiţerii de informaţii (care îndeplineau şi funcţia de ofiţeri cu propaganda), sprijiniţi de comandanţii de unităţi. Aceştia erau ajutaţi în activitatea de propagandă de către confesorii militari, agenţii propagandişti recrutaţi din elemente care deţineau aptitudini necesare (pregătire corespunzătoare/limbaj adecvat) şi agenţii informatori din subordine[34]. În acest sens la 28 februarie 1942, Divizia 13 Infanterie primea ordin ca în conformitate cu instrucţiunile de propagandă, la nivelul unităţilor serviciul de propagandă să fie pus sub directa conducere a comandanţilor de regiment, având ca *„elemente de execuţie ofiţerul informator şi un subofiţer de propagandă pe regiment. Ca ajutoare erau numiţi la fiecare batalion şi companie câte un subofiţer, iar la nivel pluton câte un gradat sau soldat cu aptitudini în acest sens"*. Se specifica în ordin ca zilnic să fie

[26] Călin Hentea*, Propagandă.....,* p. 240.
[27] A.M.R., Fond Armata 4 română, dosar 794, f. 11.
[28] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 6, f. 154 - 156
[29] Ibidem, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 24, f. 45.
[30] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 89, f. 50
[31] Ibidem, dosar 6, f. 154
[32] Ibidem, Fond Armata 4 română, dosar 794, f. 11
[33] Ibidem,
[34] Ibidem,

executate şedinţe de educaţie naţional patriotice timp de o jumătate de oră, având ca scop *„dezvoltarea următoarelor teme: redobândirea tuturor graniţelor pierdute, lupta contra bolşevismului, exemple de fapte de arme din cadrul unităţilor, informaţii de pe teatrele de luptă, prezentarea unor comunicate oficiale”*[35].

Unităţile aveau la dispoziţie mai multe mijloace de propagandă primite de la eşaloanele superioare prin grija Secţiei Propagandă din cadrul Marelui Stat Major, respectiv broşurile cu caracter educativ, materialele patriotice, manifeste, ziare (dintre care foarte important era publicaţia „*Santinela”*), emisiunile radiofonice (exemplu „*Ora Armatei”*, prin care se urmărea influenţarea psihologică şi susţinerea moralului soldaţilor români aflaţi pe front, dar şi a populaţiei româneşti), echipele de teatru, echipele de foto-cinema, de misionarii propagandişti din cadrul plutoanelor de propagandă[36]. Comandanţii de unităţi aveau responsabilitatea de a da tot concursul reporterilor de război şi celor foto-cinema, pictorilor-desenatori, misionarilor propagandişti trimişi de către eşaloanele superioare în cadrul unităţilor pe care le comanda, în executarea misiunilor propagandistice specifice[37].

În anul 1942 serviciul de propagandă din armată a fost restructurat şi reorganizat în urma experienţelor acumulate şi indicaţiilor primite de la partea germană, conştientizându-se în acelaşi timp efectul benefic al acestei arme atât în armata română, cât şi în ţară.

În darea de seamă asupra activităţii Secţiei Propagandă pentru perioada 1 ianuarie-31 decembrie 1942, se sublinia că la sfârşitul campaniei anului 1941, activitatea propagandistică se confrunta cu probleme destul de importante, deoarece obiectivele propagandistice legate de eliberarea teritoriilor fuseseră realizate, dar secţia încă „ *nu era suficient de orientată asupra atribuţiunilor ce-i reveneau în cadrul propagandei*”[38]. În urma experienţei dobândite în cele opt luni de la începerea campaniei în acelaşi document se propunea ca plutoanele de propagandă ce „*s–au dovedit a fi insuficiente ca număr şi dotare”*, să fie transformate în companii de propagandă, care să aibă în structură personal selecţionat şi bine instruit în acest scop. Era necesar ca şi companiile înfiinţate să fie dotate cu mijloace auto şi cu mijloace speciale de propagandă (echipe de teatru, cinematograf, radio şi megafoane)[39].

De asemenea, într-un alt studiu întocmit de comandantul Companiei de Propagandă a Marelui Cartier General, locotenent-colonelul Mihăilescu Constantin, la data de 21 august 1942, referitor la reorganizarea Secţiei Propagandă şi companiei de propagandă, ţinându-se cont de realităţile câmpului de luptă şi experienţa dobândită, se propunea menţinerea celor 5 birouri existente în cadrul secţiei. Interesant este faptul că se propunea ca în cadrul Biroului 2 să existe şi sub-birouri responsabile cu propaganda în cadrul aviaţiei şi marinei[40].

La 1 septembrie 1942, prin ordinul numărul 80. 599 al Marelui Stat Major, a fost înfiinţat Batalionul de propagandă subordonat Secţiei Propagandă, logistic depinzând însă de Batalionul Depozit al Marelui Stat Major[41]. Batalionul Propagandă era organizat pe două companii şi anume; Compania I Propagandă Marele Stat Major – zonă interioară şi Compania a II-a Propagandă Marele Cartier General – zonă operativă (Marele Cartier General era organul responsabil pe timp de război de organizarea, conducerea şi desfăşurarea operaţiunilor militare)[42].

Prima companie era organizată pe cinci plutoane de propagandă, respectiv: *Plutonul 1- reportaje de presă*, cu două secţii (secţia I cuprindea câte patru grupe de reporteri şi foto, pictori şi desenatori pentru toate cele trei categorii de forţe – armata de uscat, aer, marină, iar secţia a II-a era responsabilă cu presa militară, având ca sarcini editarea publicaţiilor „*Santinela*”, „*Gazeta Soldatului*”, „*Der Soldat*”, „*Il soldato*”); *Plutonul 2 Teatru*, cu două secţii - prima cu trei echipe de teatru, iar cea de-a doua cu patru grupe respectiv: Teatru radiodifuzat, Teatru Radio - Difuziune, „*Ora Ostaşului*”, „*Ora Răniţilor*”; *Plutonul 3- Corul Armatei*, *Plutonul 4- Foto* cu două grupe; reporteri foto şi laboratorul, *Plutonul 5- Cinema* cu trei grupe; producţie cinema, montaj, difuzare. Această companie se găsea la dispoziţia Secţiei Propagandă şi executa misiuni în ţară sau pe front la ordinul acesteia[43].

Compania a II-a Zonă Operativă, care se găsea pe front la dispoziţia marilor comandamente de armată, subordonându-se pe linia serviciului specific Secţiei Propagandă, avea următoarea compunere: comanda companiei cu trei birouri (adjutantură - registratură, propagandă - documentare şi tehnic), trei plutoane de propagandă fiecare cu cinci grupe (reporteri, foto-reporteri, foto-cinema , pictori, desenatori şi misionari), plutonul mijloace speciale cu trei grupe (radio, megafoane, electrogen), pluton foto - cinema cu

[35] Ibidem, Fond Corpul 5 Armată, dosar 1761, f. 26-28
[36] Ibidem,
[37] Ibidem,
[38] Ibidem, Fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar 854, f. 8
[39] Ibidem, f. 9
[40] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 69, f. 341-345
[41] Ibidem, Marele Stat Major, Secţia Adjutantură, dosar 1407, f. 49
[42] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 58., f. 1 – 3; Fond Marele Stat Major, Secţia Adjutantură, dosar 1383, f.355
[43] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 58, f. 1, 2

grup producție, difuzare şi pictori. La dispoziția companiei se afla şi secția auto cu trei grupe de turisme, autocamioane şi motociclete[44].

În urma reorganizării efectivele propagandei militare româneşti ar fi trebuit să fie următoarele: Secția Propagandă trebuia să aibă încadrați 39 de ofițeri şi 72 de persoane grade inferioare, Batalionul de propagandă cu comanda acestuia formată din trei ofițeri şi 12 trupă şi cele două companii propagandă. În cadrul *Companiei I propagandă Zonă Interioar*ă erau încadrați 19 ofițeri şi 257 trupă, iar la *Compania a II-a Zonă Operativă* 15 ofițeri şi 241 grade inferioare în total 76 de ofițeri şi 582 trupă față de 131 ofițeri şi 738 grade inferioare, existenți până la acea dată. Această reorganizare, în ciuda faptului că se renunța la 55 de ofițeri şi 156 grade inferioare, permitea executarea misiunilor mult mai bine, dispunându-se de o structură şi o conducere viabile[45].

Acțiunile pentru organizarea unui serviciu de propagandă viabil în armata română au continuat pe tot parcursul campaniei din Est, la bază stând experiența dobândită şi sugestiile părții germane şi chiar directivele date în acest sens, conform protocolului încheiat. Sugestiv în acest sens este memoriul adresat subşefului Marelui Stat Major român, colonelul Mardare Socrate, pe data de 29 noiembrie 1942, de către unul din ofițerii de legătură al Comandamentului Suprem al Armatelor Germane - Secția Propagandă cu Armata 4 română, căpitanul Habermann, în care acesta face referiri la modul de organizare şi misiunile pe care trebuie să le îndeplinească compania de propagandă[46]. Secția Propagandă trebuie să fie singura structură din cadrul Marelui Stat Major care poate să dea dispoziții directe companiei de propagandă. Acest lucru nu excludea *„necesitatea unei colaborării strânse cu toate secțiile Marelui Cartier General român, care este absolut remarcabilă şi necesară”.* Foarte interesant este faptul că pentru executare ordinelor şi dispozițiunilor date de către organul responsabil din Marele Stat Major, la nivelul Marelui Cartier General român exista un ofițer de legătură cu celelalte secții, care era şi *„în toate privințele locțiitorul Secției Propagandă”*. În continuare erau date indicații privind modul de întocmire a reportajelor şi modul de executare a cenzurii[47].

Referitor la companiile de propagandă din armata germană se sublinia că acestea constituie cele mai noi structuri din armată şi au fost înființate primele din lume. Însuşi Hitler stabilise sarcini şefului Secției Propagandă din armata germană. Toate companiile de propagandă şi celelalte structuri responsabile cu acelaşi domeniu de activitate, se subordonau direct şi nemijlocit Comandamentului Suprem al armatelor germane – Secția Propagandă. Era interzis ca orice altă structură centrală să dea ordine direct companiilor de propagandă. Companiile de propagandă urmau să fie subordonate comandamentelor de armate numai pe linie administrativă şi disciplinară[48]. Aceste precizări erau făcute, deoarece se urmărea ca şi compania de propagandă din armata română să aibă aceeaşi organizare şi comandă unică, pentru ca misiunile primite să fie duse la îndeplinire.

Solicita în continuarea memoriului, dându-se ca exemplu modelul german, ca Secția Propagandă din Marele Stat Major să ia măsuri pentru înființarea unei secții de propagandă în cadrul Marelui Cartier General, independentă de celelalte secții din cadrul acestui comandament, şi care urma ca pe baza ordinelor primite de la organul central să emită dispoziții şi să coordoneze misiunile companiilor de propagandă pe front. Compania de propagandă prin înființarea unei noi structuri de propagandă în cadrul comandamentului responsabil cu ducerea acțiunilor de luptă, urma să se degreveze de sarcini care țineau de editarea unui ziar de front, repartizarea echipelor de teatru pentru front, asigurarea materialelor necesare executării în bune condiții a activităților de propagandă etc.[49]. În finalul acestei interesante lucrări se propunea ca toți comandanții de armate să emită ordine către unitățile subordonate, prin care acestea să fie anunțate despre *„sosirea plutoanelor de propagandă din compania nou înființată, ordonând totodată tuturor unităților , să dea reporterilor şi în special comandanților de companie tot ajutorul şi sprijinul posibil*”[50].

După aproape opt luni de zile de la data întocmirii acestui memoriu, cu adresa numărul 10085 din 10 iunie 1942, Secția Propagandă, condusă de colonelul Mihăilescu Mihail, informa Secția Adjutantură din cadrul Marelui Stat Major că *„în urma experiențelor obținute pe câmpul de luptă şi a învățămintelor acumulate în urma executării de către Detaşamentul Român de Propagandă a cursului de informații la Centrul de Instrucție al Propagandei din Posdam şi Berlin”,* au fost executate modificări în organizarea Companiei a II-a Propagandă Zonă Operativă *„pentru a corespunde nevoilor câmpului de luptă”*[51]. Grupul de comandă al companiei devenea mai numeros pentru a satisface nevoile operative. Compania trecea de la

[44] Ibidem,
[45] Ibidem,
[46] Ibidem, Fond Colecții, Armata 3 română, dosar 80, f. 19
[47] Ibidem, f. 20
[48] Ibidem, f. 22
[49] Ibidem, f. 23
[50] Ibidem,
[51] Ibidem, Marele Stat Major, Secția Adjutantură, dosar 1383, f. 355 - 357

organizarea pe patru plutoane la organizarea pe cinci plutoane, dintre care patru de propagandă şi unul de mijloace speciale cu şapte grupe (pictori, propagandă şi contrapropagandă, cinema producţie, cinema difuzare, megafoane, radio, teatru). Pentru o mobilitate mai mare în executarea misiunilor primite, compania a fost dotată cu mijloace auto performante şi mijloacele logistice necesare[52]. Şi încadrarea cu personal a companiei a fost modificată prin diminuarea cu 63 de grade inferioare, numărul de ofiţeri rămânând acelaşi (15). La aceea dată organizarea Batalionului de propagandă şi a Companiei I Zonă Interioară rămăseseră acelaşi[53].

Trebuie reţinut că pe parcursul întregii campanii din Est, Secţia Propagandă avea trimis în orice moment pe front personal special, calificat în strângerea materialului necesar sau în executarea unor misiuni specifice. Pe data de 1 octombrie 1942 se aflau pe front un număr de 98 ofiţeri, subofiţeri şi trupă specializată din cadrul Secţiei Propagandă. Nu erau incluşi în acest număr personalul celor trei trupe de teatru, întrucât acestea desfăşurau misiuni limitate atât pe front, cât şi în ţară. Odată cu prelungirea campaniei, datorită uzurii apărute, greutăţilor întâmpinate şi chiar pierderilor suferite, personalul din cadrul structurilor de propagandă militară a început să fie insuficient[54].

În paralel cu noile modificări executate la nivelul organizării structurilor de propagandă româneşti au fost elaborate de către Marele Stat Major – Secţia Propagandă pe parcursul anului 1942 instrucţiuni pentru fiecare categorie de personal ce se deplasa pe front, respectiv: *Instrucţiuni pentru reporteri de presă, reporterii foto, pictorii desenatori din plutoanele de propagandă; Instrucţiuni pentru întrebuinţarea pe front a staţiilor de megafoane; Instrucţiuni pentru întrebuinţarea pe front a echipei teatru şi muzică; Instrucţiuni pentru operatorii de luat vederi*. Toate aceste instrucţiuni precizau locul pe care trebuie să-l ocupe şi atribuţiunile pe care le avea de îndeplinit fiecare persoană încadrată în această structură[55].

Mergându-se pe aceeaşi linie a reorganizării propagandei româneşti pe 9 ianuarie 1944, în conformitate cu Ordinul nr. 94 7315 al Secţiei Propagandă a fost înfiinţat Plutonul Propagandă Aero Independent, condus de locotenentul (rezervă) Tipărescu Petre, subunitate ce avea misiunea de a desfăşura activităţi de propagandă în cadrul unităţilor subordonate Corpului Aerian Român[56].

La 26 iunie 1944, când deja războiul pentru Germania şi aliaţii săi se desfăşura în sens ireversibil negativ, s-a simţit nevoia ca fiecare armată română (3 şi 4), care participa la bătălia Moldovei, fiind încadrate în Gruparea „*Wohler"* şi Gruparea „*Dumitrescu"*, să primească câte un detaşament de propagandă, dotat cu mijloace adecvate. Plutoanele de propagandă aferente fiecărei armate au fost transformate în detaşamente de propagandă şi depindeau operativ şi disciplinar de comandamentele de armată, care aveau obligaţia de a le pune la dispoziţie toate mijloacele logistice de care aveau nevoie. Fiecare din aceste detaşamente era constituit din: comanda detaşamentului cu un efectiv de 12 militari (un ofiţer şi 11 trupă), Plutonul 1 Propagandă cu trei echipe de propagandă şi reportaje constituite identic, în total 11 persoane, Plutonul mijloace speciale având în compunere trei grupe: una de cinema şi două de megafoane cu un personal militar total de 13 militari[57]. Fiecare detaşament dispunea de mijloace auto necesare îndeplinirii misiunilor specificate (un turism, un camion, una caravană cinematografică, una caravană megafoane şi o motocicletă) şi de asemenea, de materiale de propagandă asigurate prin grija Secţiei Propagandă şi comandamentelor de armată. La nivelul grupurilor de armată între detaşamentele române şi germane „*există o perfectă înţelegere asupra tuturor problemelor de propagandă şi contrapropagandă, fapt realizat printr-o grupă de legătură directă între şeful propagandei germane şi şeful propagandei române"*[58]. În cadrul Armatei 3 române a acţionat Detaşamentul de propagandă „*maior Bârzănescu*", al cărui Pluton 1 de Propagandă se găsea dispersat în cadrul unităţilor armatei astfel: comanda plutonului condus de locotenentul (rezervă) Bunescu Dumitru, în cadrul Corpului 3 Armată, Echipa 1 Propagandă şi reportaj acţiona în cadrul Diviziei 15 Infanterie, Echipa nr. 2 în cadrul Diviziei 14 Infanterie, Echipa nr. 3 în cadrul Diviziei 2 Infanterie. Plutonul Mijloace Speciale, condus de sublocotenentul (rezervă) Chivoiu Ion, se găsea la dispoziţia detaşamentului de propagandă.[59] Pentru desfăşurarea acţiunii de propagandă detaşamentele primeau direct de la Marele Stat Major – Secţia Propagandă materialul editat (broşuri, reviste, ziare, manifeste etc.) pe care îl difuza unităţilor şi formaţiunilor subordonate celor două armate[60]. Fiecare din cele două detaşamente dispuneau de 1 turism, 1 motocicletă, 1 camion şi câte 2 caravane marca „*Opel Blitz*" (una cinema şi una pentru megafoane). De asemenea într-un document de arhivă se specifica faptul că pentru realizarea misiunilor de propagandă cele

[52] Ibidem,
[53] Ibidem,
[54] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secţia Propagandă, dosar 245, f. 48-50
[55] Ibidem, dosar 89, f. 42, 43, 49-58, 66-68
[56] Ibidem, dosar 225, f. 13
[57] Ibidem, Fond Colecţii, Armata 3 română, dosar 83, f. 35, 90, 91
[58] Ibidem, f. 222, 223
[59] Ibidem, f. 25, 90
[60] Ibidem, f. 222, 223

două detaşamente „*lipsite de mijloacele necesare*” erau ajutate în privința mijloacelor speciale de către unitățile speciale ale propagandei germane[61].

A urmat însă Actul de la 23 august şi încet, încet organismul de propagandă militar avea să fie subordonat factorului politic dominant, respectiv partidul comunist.

Referitor la Campania din Est, România, constrânsă de situația externă a momentului să facă cauză comună cu statele membre ale coaliției Axei, a împrumutat de la aceasta - şi cu prioritate de la partea germană – modelul de organizare a armatei, inclusiv în domeniul propagandei. Niciodată comparată cu marii coloşi militari şi politici ai momentului, România, prin autoritățile sale, s-a străduit să atragă acele bareme şi acei parametri la nivelul mijloacelor de propagandă care să-i permită pentru început îndeplinirea idealurilor pentru care intrase în război - refacerea unității naționale pierdute - şi păstrarea intactă a moralului populației civile şi a militarilor săi.

Cu toate eforturile depuse în acest sens, statul nu a reuşit să-şi atingă obiectivele, în primul rând datorită evoluției negative a mersului operațiunilor militare pe frontul de Est, care a influențat decisiv şi insuccesul campaniilor propagandistice.

Ca structură militară – Secția Propagandă din cadrul Marelui Stat Major, înființată în iunie 1941[62], a dus alături de celelalte instituții de profil (Ministerul Propagandei Naționale) acțiuni specifice, care în principal, au avut două aspecte: informarea cetățenilor din teritoriile ce urmau a fi eliberate, de justețea acțiunii armatei române (prin munca echipelor de agenți misionari secreți, specializați în misiuni de informare şi propagandă) şi pregătirea morală a propriilor trupe care urmau să execute misiunile de eliberarea teritoriilor deja amintite. Până la Actul de la 23 august 1944 propaganda românească a suferit schimbări succesive în funcție de experiența dobândită în acest domeniu şi ținând cont de propunerile aliatului german față de care s-a raportat tot timpul.

Organisation de la propagande militaire pendant la participation de l'armée roumaine au front de l'est (1941-1944)

La propagande militaire roumaine au front anti-soviétique a eu un rôle important à la conception et à l'initiation des buts nationaux de la campagne, ainsi qu'au soutien du moral du soldat roumain qui était au champ de bataille, bien loin de chez soi.

Suite aux démarches nombreuses on a constitué la Section de Propagande (juin 1941) ayant la mission d'organiser, de diriger et de coordonner la propagande et l'anti-propagande à l'intérieur de l'armée roumaine.

[61] Ibidem, f. 224

[62] Ibidem, Fond Marele Stat Major, Secția 5 Instrucție, dosar 486, f. 29

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND ARMATA ROMÂNĂ, GUVERNĂMÂNTUL TRANSNISTRIEI ŞI SITUAŢIA EVREILOR ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Dr. Florin STAN*

Cadrul general

În cadrul derulării războiului cu Uniunea Sovietică, urmare a angajării părţii române în acţiunile militare de la Est de Nistru, partea germană a convenit ca teritoriul delimitat de Nistru şi Bug să fie pus sub administrare românească. La 30 august 1941, la Tighina, a fost încheiat un acord româno-german privind înţelegerea asupra administraţiei şi exploatării economice a teritoriului dintre Nistru şi Bug (Transnistria) şi Bug şi Nipru, României revenindu-i responsabilitatea siguranţei, administrării şi exploatării economice a Transnistriei[1], reşedinţa guvernatorului civil al regiunii aflându-se iniţial la Tiraspol, apoi la Odessa[2]. Pentru asigurarea ordinii publice şi a siguranţei în teritoriu a fost înfiinţat Inspectoratul de Jandarmi Nistru, cu reşedinţa la Tiraspol[3].

Precizăm că în întreaga Transnistrie, inspecţia şi controlul evreilor, precum şi paza şi siguranţa reprezentau o misiune a jandarmilor[4]. Legiunile de jandarmi se aflau sub ordinele unităţilor militare numai din punct de vedere operativ, executarea misiunilor lor făcându-se potrivit ordinelor şi regulamentelor Jandarmeriei. Nimeni nu se amesteca în desfăşurarea misiunilor jandarmereşti şi nu exercita vreo comandă asupra jandarmilor. În condiţiile realizării raziilor sau a unor misiuni comune pe teren, de către trupe militare regulate şi unităţi aparţinând Jandarmeriei, ofiţerul cu cel mai înalt grad avea comanda, jandarmul fiind însă *„consilier tehnic”*[5]. După cum a subliniat subprefectul judeţului Golta, pretorul Aristide Pădure, *„administrativ evreii îi aveam sub control, cât priveşte siguranţa, controlul şi poliţia ghetourilor şi lagărelor o avea numai Jandarmeria”*[6].

Unele măsuri care au dus la controlarea comunităţilor de evrei aflate în Transnistria au fost determinate de ideea că aceştia sunt susţinătorii direcţi şi mandataţi ai ideologiei comuniste. În *Buletinul contrainformativ pentru Transnistria* pentru perioada 14-21 septembrie 1941 întocmit de către Biroul Contrainformaţii din cadrul Secţiei a II-a a Marelui Cartier General[7], se arăta că adepţii comunismului activează clandestin[8], iar *„din ordinul lui Stalin bolşevicii trebuie să ducă un război de franctirori pentru a hărţui duşmanul şi a-i produce cât mai multe pierderi”*[9], acest război fiind purtat de către *„toţi jidanii”*[10].

---

* Şef Secţie Istorie, Muzeul Marinei Române, Constanţa

[1] *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. Compendiu,* coordonator: Demir Dragnev, Civitas, Chişinău, 2007, p. 296. Numărul total al populaţiei teritoriului era de 2.236.229 de locuitori, majoritari fiind ucrainenii, *Ibidem,* p. 310. Despre Transnistria administrată între 1941-1944 de autorităţile româneşti şi despre situaţia evreilor din acest ţinut, la Jean Ancel, *Transnistria.* Vol. I-III*,* Editura Atlas, Bucureşti, 1998; Olivian Verenca, *Administraţia civilă română în Transnistria. 1941-1944,* ediţia a II-a, Editura Vremea, Bucureşti, 2000; volumul *România şi Transnistria. Problema Holocaustului. Perspective istorice şi comparative,* coordonatori: Viorel Achim, Constantin Iordachi, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2004; Dennis Deletant, *Transnistria: soluţia românească la „problema evreiască”*, în *Despre Holocaust şi Comunism. Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă*, I, 2002, Editura Polirom, 2003, pp. 79-101.

[2] *O istorie a regiunii transnistrene...,* f. 297. Organizarea Transnistriei a fost stabilită prin Ordonanţa nr. 8 din 12 septembrie 1941 semnată de guvernatorul civil Gh. Alexianu, după care teritoriul transnistrian era împărţit în 13 judeţe: Movilău, Tulcin, Jugastru, Balta, Rîbniţa, Golta, Ananiev, Dubăsari, Tiraspol, Berezovca, Oceacov, Odesa şi Ovidiopol (de la nord sud). Ordonanţele semnate de guvernatorul Gh. Alexianu, la Arhivele Naţionale ale Republicii Moldova. Chişinău (în continuare, A. N. R. M.), *Fond 706,* inv. 1, dosar nr. 37.

[3] O istorie a regiunii transnistrene..., p. 301.

[4] Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Bucureşti (în continuare, A. C. N. S. A. S.), *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 7, f. 15.

[5] *Ibidem,* f. 118.

[6] *Ibidem,* vol. 20, f. 118.

[7] Arhivele Militare Române. Piteşti (în continuare, A. M. R.), *Fond Ministerul de Război (Ministerul Apărării Naţionale). Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 272/1941-1943, ff. 32-36.

[8] *Ibidem,* f. 32.

[9] *Ibidem,* ff. 32-33.

[10] *Ibidem,* f. 33. Se cunoaşte că unii dintre locuitorii Transnistriei, între care şi evrei, au fost înrolaţi în Armata Roşie. Un exemplu este comunitatea din Komargorod, unde, la intrarea trupelor antisovietice în vara anului 1940 s-au aflat circa 120 de evrei din circa 200 câţi locuiau înainte de declanşarea războiului cu Uniunea Sovietică la 22 iunie 1942, aproximativ 80 dintre aceştia plecând pe front, Vladimir Ox, *Tragedia târguşoarelor evreieşti în Transnistria,* în volumul *Antiiudaism sau lumea grotelor*, alcătuitor: Efim Tkaci, Editura Ruxandra, Chişinău, 1999, p. 115. Mai menţionăm că între evreii deportaţi în regiune s-au aflat şi persoane dovedite ca având sentimente antiromâneşti, precum Mihail Hausner din Chişinău, asupra căruia, în septembrie 1942, s-a descoperit o scrisoare cu *„conţinut duşmănos“* la adresa românilor, cf. A. N. R. M., *Fond 680,* inv. 1, dosar nr. 4.473/1942-1943, tom. I, f. 1.

Într-o Notă întocmită la 19 aprilie 1943 de şeful Secţiei Operaţiilor, colonel A. Gavrilescu, se arăta că, potrivit unei instrucţiuni a Comandamentului Suprem al Armatei germane, *„funcţionarea şefului detaşamentului de legătură al armatei germane, pe lângă guvernatorul Transnistriei, care a fost instalat potrivit dispoziţiunilor date de O. K. W. în înţelegere cu domnul mareşal Antonescu, nu este de competenţa Marelui Stat Major, ci de aceea a Cabinetului Civil al Conducătorului Statului (Secţia Basarabia, Bucovina, Transnistria)...”*[11].

S-a apreciat că în Transnistria *„românii au ucis vreo 150.000 de evrei din regiunea Odessa şi Golta. Nici o ţară, cu excepţia Germaniei, nu a operat atât de masiv masacrarea evreilor”*[12]. Având în vedere acest aspect, am urmărit succint reliefarea situaţiei evreilor din regiune, în special prin folosirea unor surse care ar putea nuanţa această concluzie.

Evenimentele de la Odessa

Landau Iziu, care s-a refugiat de la Bolgrad (jud. Ismail) la Odessa după declanşarea războiului a arătat că odată cu intrarea trupelor româno-germane în oraş, la 16 octombrie 1941, imediat pe străzi au început să circule patrule care marcau cu cretă albă locuinţele evreilor, punându-se în vedere că cine va încerca să şteargă semnul va fi împuşcat. De asemenea, sub pretextul unor percheziţii, în căutare de arme, evreii au fost deposedaţi de o parte a avutului, majoritatea, în aşteptarea evacuării, având totul împachetat în baloturi şi valize, acestea fiind ridicate de patrule şi încărcate în autocamioane militare[13].

În ce priveşte evenimentele de la Odessa[14], care au urmat exploziei din 22 octombrie 1941, orele 17[45], a clădirii Comandamentului oraşului, în care şi-au găsit sfârşitul comandantul Diviziei a 10-a Infanterie, generalul Ion Glogojanu, care devenise şi comandantul militar al oraşului, ca şi alţi 78 de militari români şi germani[15], amintim doar câteva repere ale desfăşurării faptelor, conform declaraţiilor celor implicaţi în organizarea represaliilor.

Generalul Constantin Trestioreanu, comandantul secund al Diviziei 10 Infanterie, devenise, după decesul generalului I. Glogojanu, comandantul militar al Odessei, fiind ofiţerul cu cel mai mare grad. Acesta a declarat că după explozia din 22 octombrie 1941 nu a putut comunica operativ imediat, firele telefonice fiind întrerupte. Restabilindu-se legăturile, pe la orele 19, acesta a comunicat la Bucureşti printr-o notă telefonică, informând asupra exploziei. După circa o oră, un ofiţer de legătură i-a comunicat că I. Antonescu solicită detalii cu privire la aruncarea în aer a comandamentului, ordonând *„măsuri severe de represalii”*. C. Trestioreanu a transmis atunci, la orele 20[40], a doua notă, comunicând că a luat măsuri pentru stăpânirea oraşului şi *„pentru aplicarea represaliilor”*, printre suspecţi aflându-se şi comunişti. Trestioreanu precizează că înainte de orele 19, colonelul Moldoveanu preluase comanda oraşului, crezând că şi el este decedat în explozie şi aplicând *„măsurile de siguranţă dictate de împrejurări”*[16]. *„Am socotit* - mărturiseşte generalul C. Trestioreanu - *ordinul mareşalului Antonescu ca o măsură pripită şi din cauza aceasta am raportat că am luat măsuri de represalii fără ca în realitate să le fi luat”*[17]. După expedierea celei de-a doua note telefonice de către Trestioreanu, mareşalul I. Antonescu a transmis către Armata a IV-a un ordin cifrat care prevedea executarea a 200 de localnici pentru fiecare ofiţer mort în explozie şi a câte 100 de locuitori pentru fiecare subofiţer sau soldat[18].

Generalul Nicolae Macici, comandant al Corpului 2 Armată, care a sosit în Odessa la 23 octombrie, preluând comanda oraşului în locul lui C. Trestioreanu[19], a precizat că ordinul de represalii a venit de la comandantul Armatei a IV-a, generalul Iosif Iacobici, şi de la mareşalul I. Antonescu, organele de punere în practică a acestora fiind cele poliţieneşti, Jandarmeria, Comenduirea pieţei, comandamentul local de

---

[11] Arhivele Militare Române/Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, *Relaţii militare româno-germane. 1940-1944. Documente.* Vol. II, coordonatori: Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, Ion Pătroiu, Cornel Carp, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2005, p. 263, doc. 136.

[12] Raul Hilberg, *Exterminarea evreilor din Europa.* Vol. I, Editura Hasefer, Bucureşti, 1997, p. 661.

[13] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 7, f. 106.

[14] Despre situaţia desfăşurării frontului, la Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareşalul Antonescu la Odessa,* Editura Paideia, Bucureşti, 1999.

[15] Colonel dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, colonel (r) dr. Leonida Loghin, *Armata Română în al doilea război mondial (1941 - 1945). Dicţionar enciclopedic,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, p. 229. După Rubin Udler, explozia sediului comandamentului român de la Odessa a fost provocată de *„ilegaliştii sovietici”*, Rubin Udler, *Ce am văzut cu ochii mei...,* în volumul *Antiiudaism sau lumea grotelor*, p. 92.

[16] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 6, f. 75 verso. Colonelul Moldoveanu a sugerat generalului C. Trestioreanu că *„trebuiesc luate măsuri de represalii prescrise de dreptul internaţional”*, el luând deja asemenea măsuri la regimentul său, *Ibidem,* ff. 75 verso-76, f. 212. Unele dintre cadavrele aflate pe străzile oraşului erau consecinţa execuţiilor germane, *Ibidem,* f. 212.

[17] *Ibidem,* f. 76 verso. *Ibidem,* vol. 17, ff. 174-175. La ff. 174-178, Memoriul generalului de divizie C. Trestioreanu.

[18] *Ibidem,* vol. 6, f. 76 verso.

[19] Generalul C. Trestioreanu era considerat *„lipsit de energie, prudent, impresionabil, bun şi milos”*. Ibidem, f. 212. Acuzat după război, Trestioreanu a susţinut că în ziua de 23 octombrie 1941 nu a executat represalii la Odessa. Acesta a contrazis declaraţia lui Gh. Alexianu, după care el ar fi executat masacrul din oraş, arătându-se că guvernatorul se afla în acel moment la Tiraspol, la Odessa ajungând abia în decembrie 1941. *Ibidem*, vol. 7, ff. 300-300 verso. În favoarea lui Trestioreanu a depus mărturie şi dr. W. Filderman, care, cunoscându-l de mai mulţi ani, îl considera *„incapabil de acte neomenoase”*, *Ibidem*, vol. 17, f. 171.

garnizoană, în aplicarea represaliilor fiind implicate şi trupe germane. *„Precizez că* - recunoaşte generalul N. Macici - *nu am luat nici o măsură pentru a împiedica operaţiunea represaliilor, pentru că alţii le ordonaseră, alte organe alături de mine, executau, poate şi că nu eram eu îndrituit să intervin în nişte măsuri ordonate de căpetenia Statului”*[20]. De asemenea, *„Recunosc că în zilele de 23, 24 şi 25 octombrie 941 am fost la Odessa şi că în dimineaţa zilei de 23 octombrie 941, când am venit la Odessa şi căutând localul unde fusese comandamentul, am văzut pe străzi oameni morţi şi spânzuraţi”* şi *„Personal, deşi eram ofiţerul cel mai mare în grad în acel moment în Odessa, n-am luat nici o măsură pentru a împiedica represaliile*[21]. După susţinerea generalului C. Trestioreanu, represaliile de la Odessa *„au fost ordonate de Armata a IV-a şi s-au executat sub supravegherea delegaţilor Armatei a IV-a, domnul general Macici N. şi colonelul Stănculescu I.”*[22].

Analizând evenimentele prin prisma ofiţerului superior de comandă, în calitatea persoanei care a cunoscut toţi actorii implicaţi în aceste tragice evenimente, generalul Constantin Pantazi, ministru al Apărării Naţionale în anii 1942-1944, a reţinut în memoriile sale *„că ritmul execuţiilor de la Odessa a urmat ritmul răzbunării* localnicilor militari *care erau impresionaţi de* explozia care izbucnise la un ceas după plecarea lui Iacobici şi Tătăranu de acolo, *iar Comandamentul a găsit represiunea binevenită, pentru a se intimida partizanii sovietici ascunşi în catacombe, care cauzau într-adevăr foarte mari pierderi zilnic”*[23]. În orice caz, represiunea s-a desfăşurat violent, chiar şi pe fondul dovedit al nefuncţionării optime a canalelor de informare dintre Comandamentul Militar din Odessa, care se reorganiza, respectiv Armata a IV-a şi conducerea de la Bucureşti[24], cu totul regretabil fiind faptul că pe fundalul momentului şi al unei presiuni psihologice care apăsau atât asupra factorilor de comandă cât şi asupra celor din subordine, militari şi civili, acţiunile vindicative s-au îndreptat simptomatic împotriva evreilor, a populaţiei civile, numeroşi civili şi în special evrei, absolut nevinovaţi, ajungând să-şi piardă viaţa.

Landau Iziu îşi aminteşte că a doua zi după explozia de la Comandamentul român, a fost afişată ordonanţa semnată de generalul Schwabe, care soma evreii să se prezinte în 24 de ore la Dalnik (la 18 km de Odessa) pentru înregistrare. Împreună cu familia, soţia şi mama vârstnică, I. Landau a menţionat că s-a deplasat pe jos la Dalnik împreună cu alte familii, de loc din Bolgrad, precum Spector, Faizilberg, Silberman, Manus, Volditer şi altele. Rămânând în urmă, datorită deplasării lente a mamei sale, I. Landau a ajuns în localitate după trei zile, când a aflat că evreii care au sosit primii au fost masacraţi. La Dalnik se mai aflau însă, după aprecierea sa, încă circa 7.000-8.000 de evrei. Repartizaţi în cazarmele locale, chiar în prima noapte ostaşi români au comunicat evreilor că nu se vor mai face execuţii de evrei, potrivit ordinului mareşalului I. Antonescu. Evreii care încă nu plecaseră din Odessa şi cei care se aflau pe drum spre Dalnik rămâneau pe loc sau se întorceau la casele lor[25]. Cei aflaţi însă deja la Dalnik au aflat că vor merge *„la Bug”*. Deplasarea spre Bug a evreilor a început în dimineaţa zilei de 27 octombrie 1941 şi s-a făcut pe jos, în condiţii vitrege, convoiul fiind însoţit de un număr redus de jandarmi (I. Landau precizează că numai 8 soldaţi jandarmi). Pe drum, evreii au fost jefuiţi, iar unii dintre ei, care nu au rezistat efortului deplasării, au fost împuşcaţi. Traseul ales pentru deplasare ocolea şoselele şi localităţile, parcurgându-se relieful natural, iar noaptea mulţimea de evrei rămânea sub cerul liber[26]. Evreii porniţi din Dalnik au ajuns la Bogdanovca mult împuţinaţi, după aprecierea lui I. Landau circa 25% din mulţimea iniţială[27].

Lagărul de la Vapniarca

La Vapniarca, lagăr înfiinţat în decembrie 1941[28], se aflau evreii din categoria *„suspecţilor politici”*[29]. Comandanţii lagărului - Cristache Popovici, Lucian Popescu[30] şi locotenent-colonelul Ioan Murgescu -, au fost acuzaţi după război pentru interzicerea corespondenţei, a primirii pachetelor, medicamentelor, cumpărăturilor pe piaţă, reducerii raţiilor alimentare. L. Popescu a fost considerat *„vinovat pentru îmbolnăvirea de paralizie a internaţilor”*[31]. După mărturia evreicei Rebecca Marcus, la sosirea în lagăr, grupul din care făcea parte a fost întâmpinat de locotenent-colonelul I. Murgescu cu următoarele

[20] *Ibidem*, vol. 6, f. 73 verso.
[21] *Ibidem*, f. 74 verso.
[22] Ibidem, vol. 17, f. 176.
[23] General de Corp de Armată Constantin Pantazi (Ministru de Război, 1942-1944), *Cu Mareşalul până la moarte. Memorii*, Editura Publiferom, Bucureşti, 1999, p. 148.
[24] Cristian Troncotă, Glorie şi tragedii. Momente din istoria Sericiilor de informaţii şi contrainformaţii române pe Frontul de Est (1941-1944), Editura Nemira, Bucureşti, 2003, p. 75.
[25] Evreii care au fost reîntorşi din drumul către Dalnik au revenit în urma unor intervenţii ale primarului Odesei, Gherman Pîntea, şi a generalului Nicolae Macici, Dennis Deletant, *Op. cit.*, p. 98.
[26] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 7, f. 106.
[27] *Ibidem,* f. 107.
[28] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 8, f. 98.
[29] Arhiva Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor din România. Bucureşti (în continuare, A. C. S. I. E. R.), *Fond III*, dosar 1047/1944, f. 9.
[30] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal*, dosar nr. 241/vol. 15, ff. 242-245.
[31] Idem, dosar nr. 241/vol. 3, f. 4, *Ibidem*, vol. 4, f. 221.

cuvinte: *„Aici aţi venit sănătoşi, iar de aici veţi pleca în patru labe sau deloc”*[32]. I. Murgescu a declarat că la sosirea sa la Vapniarca, în iunie 1942, evreii se aflau într-o stare fizică precară datorită convalescenţei în care se aflau după ce suferiseră de tifos. Se mai arăta că *„starea de igienă a lagărului era mizerabilă. Murdăria în curte, în clădire, în poduri era groaznică, closetele infestau aerul pe o mare distanţă, aşa că atunci când treceai pe şosea trebuia să ţii batista la nas (...). Înfăţişarea internaţilor era cadaverică”*[33]. Prima măsură pentru redresarea acestei stări de lucruri, adoptată de conducerea lagărului, a avut în vedere dezinfecţia şi deparazitarea zonei şi scoaterea tuturor bolnavilor la soare de două ori pe zi[34].

Din Nota Biroului 7 Evrei din cadrul Secţiei I a Marelui Stat Major din 31 mai 1942[35] reies unele aspecte legate de regimul evreilor din Transnistria. În acest document se arătau următoarele:

- *„Lagărele de evrei din Transnistria (sate, ferme izolate şi colhozuri) sunt supuse autorităţii Guvernământului Transnistriei”*[36];
- *„Paza lor este asigurată de jandarmi, Poliţia Comunală (5-6 guarzi ucrainieni înarmaţi) şi chiar de evrei (un primar şi câţiva paznici neînarmaţi) acolo unde nu ajung efectivele reduse ale jandarmilor şi guarzilor comunali”*;
- *„Hrana şi întreţinerea priveşte pe fiecare evreu”*;
- *„Higiena şi mijloacele de trai sunt deficiente”*;
- *„Guvernământul, în măsura nevoilor şi aptitudinilor lor fizice, îi întrebuinţează la muncile de folos obştesc”*;
- *„În general, evreii din Transnistria au un regim sever ce nu poate fi comparat cu acela al evreilor din ţară, încât trimiterea lor acolo echivalează cu o expulzare”*[37].

În conformitate cu o adresă din 5 septembrie 1942 cu caracter *secret* înaintată de Inspectoratul General al Jandarmeriei către Marele Stat Major, se arăta că în data de 8 septembrie 1942 se va organiza evacuarea în Transnistria a 2.110 evrei comunişti, *„identificaţi şi aflaţi liberi pe teritoriul ţării”*, din Lagărul de la Târgu-Jiu, dintre cei aflaţi în penitenciare şi condamnaţi la închisoare corecţională şi cei *„care au cerut repatrierea în U. R. S. S., după Iunie 1942”*, aceştia evacuându-se împreună cu familiile[38].

Potrivit colonelului I. Murgescu, la 15 septembrie 1942, la Vapniarca a sosit un tren cu 900 de deportaţi, majoritatea din Lagărul de la Târgu-Jiu, iar restul din diferite oraşe din ţară[39]. În cursul lunii octombrie 1942, comandantul Lagărului Vapniarca a fost solicitat de către un căpitan S. S., care era însoţit de patru autocamioane, să i se predea un număr de 200 de evrei pentru a fi duşi la muncă peste Bug. I. Murgescu a refuzat, invocând pentru a da curs solicitării ordin din partea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri din Bucureşti. Pentru a nu fi pus în faţa faptului împlinit şi pentru a evita ridicarea evreilor cu forţa de către germani întregul efectiv de supraveghere a lagărului a fost pus în stare de alarmă. La o săptămână, I. Murgescu a fost vizitat de o altă delegaţie germană care a solicitat de data aceasta transferul evreilor cu trenul peste Bug. Partea română a refuzat din nou să dea curs solicitării[40].

În afara oricăror determinări antisemite, menţionăm că I. Murgescu, în calitatea sa de comandant al lagărului din Vapniarca, s-a deplasat de două ori cu automobilul la Iaşi şi Bucureşti, şoferul maşinii sale fiind evreul Bubi Finkelstein[41].

Potrivit unor rapoarte contrainformative semnate de comandantul Regiunii II Internare, locotenent-colonel Hristache Popovici şi de locotenent Constant Ionescu, ofiţer informator, în ianuarie 1943, în lagărul din Vapniarca se aflau 1.095 de evrei şi 195 de creştini[42]. În februarie 1943, se arăta că în acelaşi lagăr se aflau 1.050 de evrei şi 195 de creştini, consemnându-se că evreii au încercat să formeze o asociaţie comunitară în scopul întrajutorării[43]. În martie 1943, la Vapniarca se aflau 1.275 de internaţi, din care 1.055 de evrei şi 220 de creştini[44].

---

[32] *Ibidem,* vol. 6, f. 156. I. Murgescu a contestat, în data de 27 februarie 1945, în cadrul cercetării penale care l-a privit, desfăşurată în cadrul Cabinetului IV al Acuzatorului public, faptul că s-ar fi adresat deportaţilor cu aceste cuvinte, *Ibidem,* vol. 18, f. 4.

[33] *Ibidem,* vol. 8, f. 98. Din iarnă şi până în vara anului 1942, la Vapniarca au decedat din cauza tifosului exantematic peste 300 de deportaţi, *Ibidem.*

[34] Ibidem.

[35] A. M. R., *Fond Marele Stat Major. Secţia I,* dosar nr. 3.022, ff. 21-22.

[36] *„În realitate nu este vorba de lagăre propriuzise, închise şi păzite, evreii fiind cartiruiţi în sate“*, *Ibidem,* f. 40, în textul Notei de serviciu din 29 mai 1942 transmisă Secţiei I a Marelui Stat Major de şeful Secţiei a II-a, locotenent-colonel Constantin Ionescu, menţiunile de aici fiind reproduse în constatările Secţiei I din Nota nr. 42.071 din 31 mai 1942.

[37] *Ibidem*, f. 21.

[38] *Ibidem*, f. 11.

[39] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal*, dosar nr. 241/vol. 8, f. 102.

[40] *Ibidem*. f. 103.

[41] *Ibidem,* vol. 18, f. 4.

[42] *Ibidem,* vol. 19, f. 160 verso. În privinţa stării de spirit a internaţilor, s-a consemnat că nu s-a semnalat nimic care să îngrijoreze, iar tratamentul, alimentaţia şi cazarea sunt *„omeneşti”*.

[43] *Ibidem*, f. 161 verso. În raport se mai arăta că au fost sesizate peste 100 de cazuri de paralizie a membrelor inferioare, medicii evrei din lagăr susţinând că afecţiunea este cauzată de consumul mazării furajere care s-a oferit pentru consum internaţilor.

[44] *Ibidem*, f. 159. În Lagărul din Slivina (jud. Oceacov) se aflau atunci 208 internaţi, din care 156 evrei şi 52 de creştini. *Ibidem,* f. 159 verso.

Diverse execuţii şi aspecte ale situaţiei evreilor internaţi în ghetouri şi lagăre

După Gh. Grigorescu, locotenent de jandarmi, comandant al sectorului de la Berşad (jud. Balta), unde se aflau internaţi numai evrei din Basarabia şi Bucovina[45], aici exista brutărie, cantină, restaurant, cafenea, spital, evreii având acces la bazarul local. În ianuarie 1943, acesta a fost pedepsit de Inspectoratul Odessa cu 10 zile de arest şi cu mutarea pentru că ar fi consimţit la un regim mai tolerant faţă de evrei. Acuzat după încheierea conflagraţiei mondiale şi condamnat pentru crime de război, Gh. Grigorescu şi-a susţinut nevinovăţia arătând că, în ceea ce priveşte trimiterea la Tiraspol a 89 de evrei care au fost duşi apoi la Bug şi executaţi de către germani, deplasarea evreilor dintr-un judeţ în altul era aprobată de către guvernatorul Transnistriei, iar în cadrul aceluiaşi judeţ de către prefect, el neputând face aşa ceva[46]. Mărturii ale unor deportaţi au scos însă în evidenţă participarea lui Gh. Grigorescu la execuţiile unor evrei[47].

În privinţa execuţiilor evreilor, s-a documentat că în Transnistria au fost implicate şi trupe germane. Astfel a fost cazul execuţiei de la Bogdanovca (judeţul Golta), faţă de aceasta protestând pe lângă autorităţile germane din regiune, locotenent-colonelul Modest Isopescu, care a solicitat să fie predaţi primarului Frölich şi Andruşin, şeful Poliţiei din Golta, autori practici ai execuţiilor[48]. La declanşarea războiului, M. Isopescu a fost comandant al Batalionului operativ de Jandarmi de pe front, care s-a transformat ulterior în Batalion teritorial şi trimis la Balta[49]. La 13 octombrie 1941, a preluat funcţia de prefect al judeţului Golta. După cum menţionează şi acest ofiţer, germanii au continuat să menţină în Transnistria trupe şi autorităţi locale, deşi între autorităţile superioare româneşti şi cele germane se convenise ca teritoriul dintre Bug şi Nistru să revină exclusiv administraţiei româneşti. *„Prima problemă gravă pentru conducătorul judeţului* - subliniază M. Isopescu pentru judeţul Golta - *a fost aceea a alimentării evreilor care erau îndreptaţi spre acest judeţ fără a fi întrebate în prealabil autorităţile locale dacă pot fi adăpostiţi şi hrăniţi toţi câţi au fost trimişi aici”*[50]. Prin Ordonaţa nr. 23 a Guvernământului Transnistriei[51] s-a hotărât ca persoanele apte de muncă să se hrănească prin munca lor, iar cele inapte să se hrănească prin mijloace proprii şi prin ceea ce primeau de la evreii din România[52]. O altă problemă pentru evreii deportaţi a fost cea a locuinţelor, din cauza războiului mare parte a localităţilor fiind distruse total sau în parte. Datorită faptului că numărul evreilor evacuaţi nu putea fi adăpostit în totalitate la ferme, aceştia au fost distribuiţi în colhozuri[53]. Despre epidemia de tifos care a luat proporţii în timpul războiului, în special în judeţul Golta, M. Isopescu menţionează că boala a afectat deopotrivă evreii, soldaţii, localnicii, autorităţile, existând o lipsă acută de medicamente[54]. Boala fiind o ameninţare serioasă şi temându-se de răspândirea sa dincolo de Bug, autorităţile germane s-au alarmat şi au cerut prefectului judeţului Golta să extermine evreii aflaţi în apropierea Bugului, la Bogdanovca[55]. Refuzând să aplice măsura cerută de germani şi, la răspunsul plutonierului Nicolae Melinescu - în faţa unor reprezentanţi ai trupelor germane care se interesau de măsurile aplicate -, după care s-a raportat despre violenţa manifestării epidemiei, trimişii germanilor au replicat că rapoartele nu rezolvă nimic şi, în

---

[45] În judeţele din nordul Transnistriei: Moghilău, Tulcin, Jugastru şi Balta, au fost deportaţi, în marea lor majoritate, evreii originari din cuprinsul Vechiului Regat, din judeţele Dorohoi şi Cernăuţi, cf. Prof. dr. Rubin Udler, *Noi date despre capitolul transnistrian al Holocaustului,* în volumul Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România/Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Jaloane pentru o viitoare istorie*, C.S.I.E.R., Bucureşti, 1999, p. 45.

[46] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 4, f. 181, *Ibidem,* vol. 13, ff. 54-54 verso. Într-o cerere înaintată Tribunalului Militar Regiunea a II-a Bucureşti la data de 9 februarie 1957, Gh. Grigorescu arăta că cel care i-a înscenat toate acuzaţiile a fost evreul Matias Bernat (după război, Mateescu Barbu), *„care a indus în eroare autorităţile ajungând căpitan în Miliţia Bucureşti, făcând tot felul de afaceri”*. Cerându-i în 1945 anumite servicii şi fiind refuzat, acesta s-a răzbunat. *Ibidem,* vol. 4, f. 181 verso. Ulterior, M. Bernat a fost condamnat la 15 ani închisoare pentru o infracţiune săvârşită în timp ce se afla în serviciul Miliţiei. În 1957 se afla în Penitenciarul de la Târgu Ocna, *Ibidem,* f. 219. Grigorescu Gh. a fost condamnat iniţial prin sentinţa penală nr. 1 din 22 mai 1945 a Tribunalului Poporului din Bucureşti la pedeapsa cu moartea, comutată în muncă silnică pe viaţă, pentru *„crime de război”*. *Ibidem,* vol. 13, f. 54. Rejudecat, acesta a fost condamnat la 15 ani detenţie grea prin sentinţa nr. 79 din 12 martie 1957 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Bucureşti, *Ibidem,* vol. 4, ff. 225-229. Marcel N. Bizamcea, care, între 11 iulie şi 20 octombrie 1942, a fost rechiziţionat ca medic la Berşad, a declarat că Gh. Grigorescu dispunea de fete şi femei din ghetou pe care le reţinea adesea peste noapte la locuinţa sa. De asemenea, în perioada în care M. Bizamcea s-a aflat la Berşad, nu a reţinut nici o crimă, însă, din spusele altor deportaţi, locotenentul Gh. Grigorescu ar fi împuşcat un evreu care depăşise limita ghetoului. *Ibidem,* vol. 15, ff. 149-149 verso.

[47] *Ibidem*, vol. 15, ff. 151-151 verso. Declaraţia evreicei Fany Lachs, care menţionează împuşcarea de către Gh. Grigorescu a 6 evrei la Oligopol, care au ieşit din ghetou pentru a cerşi. De asemenea, împuşcarea unui evreu la Cicelnik.

[48] Ibidem, vol. 7, f. 2.

[49] Ibidem, f. 3.

[50] Ibidem, f. 4.

[51] A.C. S. I. E. R., Fond III, dosar nr. 1.048/1941-1944, f. 56.

[52] A. C. N. S. A. S., Fond Penal, dosar nr. 241/vol. 7, f. 5.

[53] Ibidem.

[54] Ibidem, f. 8.

[55] Ibidem.

consecință, vor lua ei măsuri, ceea ce s-a şi întâmplat, în zilele de 21, 22 şi 23 decembrie 1941[56]. După execuții, care au fost puse în practică de către agenții Poliției din Golta, al cărei şef era ucraineanul Andruşin, germanii au dispus arderea cadavrelor[57].

Edificatoare ni se pare mărturia plutonierului de jandarmi N. Melinescu, care a arătat că la 1 noiembrie 1941, a găsit în comuna Dumanovca (jud. Golta) evreii transferați din județul Berezovca de jandarmi şi polițişti ucrainieni[58]. În cursul lunilor noiembrie şi decembrie 1941 la Bogdanovca au sosit mai multe convoaie de evrei care erau luați în primire de către autoritățile civile locale. În acelaşi timp, declanşându-se tifosul exantematic în județul Golta, s-a constatat o creştere îngrijorătoare a mortalității, zilnic fiind anunțate între 200 şi 500 de decese[59], acest lucru declanşând panică deoarece tifosul se răspândea în imediata vecinătate a frontului. Din ordinul Comandamentului german din Vosnesenschi, germanii au închis granița şi au organizat lichidarea evreilor. După înregistrările lui N. Melinescu, la Bogdanovca fuseseră aduşi 34.000 de evrei dinspre Dumanovca. Din informațiile transmise de plutonierul Pelivan, s-a aflat că drumul dintre Berezovca, Mostovoi şi Dumanovca *„este plin de cadavre de evrei împuşcați”*, execuțiile fiind puse în practică de polițiştii ucrainieni, un exemplu zelos în acest sens fiind Mihail Cazachievici, şeful Poliției din Dumanovca, care ar fi împuşcat personal 5.000 de evrei. Execuțiile din Dumanovca s-au ridicat la aproximativ 10.000 de evrei[60]. La Bogdanovca, Melinescu susține că ar fi rămas numai cu 2 jandarmi, astfel încât ajunsese să nu mai păzească ghetoul[61], ci doar postul de jandarmi. *„În noaptea de 20 decembrie 1941* - arată N. Melinescu - *mi s-a adus la cunoştință că din direcția Golta vine armată şi am dedus că probabil se îndreaptă spre front, însă surpriza a fost când am văzut că sosesc cu căruțele 70 de polițişti ucrainieni de la Prefectura Poliției Golta. (...) Întrebându-i de rostul venirii lor în această comună mi s-a spus că-mi va comunica polițistul Andruşin care este cu maşina la pretorul Mănescu de la Dumanovca. La orele 21 a sosit la post polițistul Andruşin care mi-a spus că are ordin de la domnul subprefect Pădure, care ordin l-a predat domnului pretor Mănescu”*[62]. Ordinul, dat la 20 decembrie 1941, aducea la cunoştință următoarele: *„Postului de Jandarmi Bogdanovca. Se va prezenta la Dumneavoastră Domnul Andruşin şi şeful poliției Golta cu 70 de polițişti care vor executa pe evreii din ghetou. Jandarmii nu se vor amesteca. Valorile vor fi ridicate de mine. Rupeți acest bilet. Pretor Vasile Mănescu”*[63]. N. Melinescu a fost împiedicat apoi să meargă în zona fermei, unde au avut loc execuțiile. În orice caz, pe de o parte, chiar în condițiile în care ar fi dorit să se opună, cu numărul absolut insuficient de jandarmi de care dispunea, orice tentativă de opoziție era sortită eşecului. Pe de altă parte, nu credem că un subofițer de jandarmi putea să împiedice executarea unui ordin superior, venit direct de la autoritatea județului. Pe data de 24 decembrie 1941, a sosit la postul de jandarmi din comună locotenent-colonelul M. Isopescu, împreună cu 2 ofițeri germani. Lui Melinescu i s-a ordonat să îi însoțească la locul execuțiilor, împreună cu un jandarm, acsta fiind fruntaşul Manolache Golescu. Aici s-a văzut că evreii împuşcați au fost aruncați într-o groapă mare unde cadavrele continuau să ardă. Majoritatea polițiştilor lui Afanasie Andruşin plecase la Golta, restul făcând de pază în proximitatea lagărului pentru ca evreii rămaşi în viață să nu fugă[64]. Prefectul M. Isopescu şi ofițerii germani au coborât în groapă, unul dintre germani făcând observația că groapa are scurgere spre Bug şi poate infecta apa. Ofițerii germani au vorbit cu polițiştii ucrainieni pentru a astupa spărtura gropii. Înainte de a pleca din Bogdanovca, Isopescu a ordonat lui N. Melinescu că nu trebuie să se amestece în această misiune, *„căci nu este misiunea noastră, ci a polițiştilor”*[65].

Potrivit datelor conținute în note informative ale Inspectoratului Jandarmeriei Transnistria şi transmise Inspectoratului General al Jandarmeriei şi Guvernământului Civil al Transnistriei sunt documentate mai multe execuții de evrei puse în practică în Transnistria de către germani, în iarna 1941-1942 şi primăvara anului 1942. Astfel, se cunoaşte că la începutul lunii februarie 1942, poliția germană din comuna Rastad (județul Berezovca), *„a împuşcat un număr de 130 de evrei din comuna Novâi-Umani”*, cadavrele celor executați fiind arse, lucrurile şi îmbrăcămintea acestora fiind preluate de poliția germană şi

---

[56] Ibidem, f. 9. Informat de subprefectul Aristide Pădure de execuțiile de la Bogdanovca, prefectul M. Isopescu a protestat față de germani pentru crima comisă, atât telefonic, cât şi în scris, la 24 decembrie 1941, prin Garnizoana germană din Golta către Comandamentul german de peste Bug şi către Prefectura zonei, Ibidem.

[57] Ibidem, ff. 10-11. După război, propaganda în jurul pedepsirii „criminalilor de război”, a pus în seama locotenent-colonelului M. Isopescu organizarea execuțiilor de la Bogdanovca, numărul victimelor de aici prezentat în presa din România fiind foarte variabil (s-a avansat cifra de 20.000 de victime), Ibidem, vol. 15, f. 229.

[58] Ibidem, vol. 20, f. 51.

[59] Ibidem, f. 51 verso.

[60] Ibidem, f. 52.

[61] În general, în declarațiile martorilor, foşti deportați sau executanți ai ordinelor, termenii de „ghetou” şi „lagăr” nu se deosebesc.

[62] *Ibidem,* f. 52 verso.

[63] Ibidem.

[64] Nu a fost executat un număr de evrei calificați, specialişti, care au fost indicați nominal şi lăsați mai departe în ghetou, cf. *Ibidem,* f. 52 verso.

[65] *Ibidem,* f. 53.

distribuite populației din așezările germane[66]. La 10 martie, 15 polițiști germani din comuna Mostovoi și Zavadovca (jud. Berezovca), au ridicat din lagărul aflat în comuna Balaiciuc un număr de 875 de evrei, pe care i-a executat prin împușcare în marginea localității[67]. La 16 martie, 16 agenți SS din localitatea Nova-Candeli (jud. Berezovca), *„au ridicat din lagărul de evrei din comuna Catousca (...) un număr de 120 de evrei, pe care i-a scos în marginea comunei și i-a executat prin împușcare. Efectele și obiectele găsite asupra evreilor au fost ridicate de poliția germană”*[68]. La 20 martie, aceeași agenți germani din Mostovoi au ridicat din lagărele aflate în comunele Estribinova, Dimitrovca și Rumenscoe (jud. Berezovca), un număr de 1.742 de evrei, executați, de asemenea, prin împușcare. La 22 martie, poliția germană din comuna Cartacaia din același județ Berezovca, a ridicat 180 de evrei din Lagărul Staraia Balca și 370 de evrei din Lagărul din comuna Zaharova, pe care, de asemenea, i-a executat prin împușcare, iar hainele și obiectele de valoare ale victimelor au fost ridicate de către populația germană, cadavrele fiind stropite cu gaz și dânduli-se foc[69]. Aceste execuții au fost puse în practică independent de acțiunea administrației românești în Transnistria. În iarna 1941-1942, germanii au executat masiv evrei în mai multe locații de pe frontul de Est, în direcția în care acționau sau urmau să acționeze și unități militare românești. Menționăm aici, după mărturia locotenent-colonelului Alexandru Evolceanu, șeful Biroului 4 servicii și transport din cadrul Brigăzii I Mixte Munte, comandate de generalul Mihail Lascăr, execuția a circa 11.000 de evrei la 10 km. Est de Simferopol, organizată de trupe germane într-un șanț anticar[70].

Din mărturia lui I. Landau mai reiese organizarea de către Prefectura Golta a unui serviciu de distribuție a pâinii către evrei în schimbul unor valori pe care aceștia le depuneau, selectarea specialiștilor și evreilor calificați pentru lucru în capitala județului ș. a.[71].

Pentru reprezentarea intereselor evreilor din Golta a luat ființă Comitetul Evreiesc al Județului Golta, președinte fiind Alfred Follender[72].

Printr-o adresă din 20 ianuarie 1944, prefectul Județului Golta a comunicat Inspectoratului General de Jandarmi Odessa că *„regimul aplicat evreilor la noi este și în prezent același ca și în trecut, adică regimul de ghetou. Până acum puțină vreme, ghetoul evreiesc se găsea în anumite locuințe din interiorul orașului, proprietatea Primăriei. Cu apropierea frontului însă, orașul a ajuns supraaglomerat prin cantonarea aici a unui număr de trupe nemțești și evreii au fost expuși ca să fie scoși din locuințele lor de ostașii nemți, în plină noapte, eventual să fie chiar maltratați. Ca o măsură de siguranță a lor, am decis atunci mutarea ghetoului într-un corp de case ce se găsește în interiorul lagărului județean, aceasta din motivul că acolo este o pază serioasă, nu intră nici un străin și astfel evreii sunt la adăpost de orice neplăceri, ce li s-ar fi putut cauza în ghettoul vechi de către ostașii care își căutau locuințe. Tot ceea ce s-a schimbat este doar locuința lor, ei însă sunt supuși și pe mai departe aceluiași regim de ghettou ca și în trecut”*[73].

În privința unor detalii legate de tratamentul aplicat deportaților aflați la Balta, menționăm declarația avocatului dr. I. Raiciu, care a arătat că în iarna anului 1942-1943 l-a cunoscut pe locotenent-colonelul Ștefan Gavăt, pretor între 15 noiembrie 1942 și 15 februarie 1944[74], intermediind pe lângă acesta în favoarea prietenului său, avocatul Paul Moscovici, care fusese închis inițial la Târgu-Jiu pentru activitate comunistă, apoi deportat la Vapniarca și ulterior la Balta. I. Raiciu a ajus prin niște prieteni comuni la Șt. Gavăt rugându-l să-i ducă lui P. Moscovici, bani și îmbrăcăminte. După cum a subliniat avocatul Raiciu, Gavăt *„a arătat o deosebită solicitudine pentru Paul Moscovici deși știa că acesta este comunist. Cu toate că această chestiune era periculoasă pentru domnia sa, domnul locotenent-colonel Gavăt ducea bani și corespondență de aici din București”*[75]. Activitatea comandantului Legiunii de Jandarmi Balta nu a putut trece neobservată. Prin din 6 februarie 1943, cu caracter *confidențial-personal*, colonelul M. Iliescu, comandantul Inspectoratului de Jandarmi Transnistria s-a adresat direct locotenent-colonelului Șt. Gavăt, arătând că din

[66] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 8, f. 242.
[67] *Ibidem,* f. 226.
[68] *Ibidem,* f. 243.
[69] *Ibidem,* f. 226.
[70] Idem, dosar nr. 209/vol. 1, f. 398.
[71] *Ibidem,* vol. 7, ff. 107-108.
[72] *Ibidem,* vol. 7, f. 102.
[73] *Ibidem,* f. 302.
[74] Locotenent-colonelul Ștefan Gavăt a fost detașat la ordin, la 25 octombrie 1942, din funcția de comandant al Legiunii de Jandarmi Olt în cea de comandant al Legiunii de Jandarmi Balta. Acesta avea să declare *„Ajuns acolo la Balta în Trasnistria din capul locului nu am fost de acord cu sistemul abuziv și represiv ce se făcea asupra evreilor și asupra populației locale”*, A. C. N. S. A. S., *Fond Penal*, dosar nr. 241/vol. 7, f. 120.
[75] *Ibidem,* vol. 6, f. 186. I. Raiciu a mai arătat că Șt. Gavăt i s-a destăinuit că este persecutat de generalul Piky Vasiliu, să serviciul îndeplinit la Balta îi repugnă sentimentelor sale de omenie și că personal caută să aducă o îndulcire a traiului celor aflați la Balta, pentru aceasta având mari neplăceri din partea șefilor săi ierarhici. *Ibidem.*

verificarea unor informaţii primite de la Inspectoratul General al Jandarmeriei, ca şi din constatări personale s-a constatat că *,,dirijarea acţiunii informative cum şi activitatea dumneavoastră personală în această direcţie, lasă mult de dorit"*, următoarele argumente fiind edificatoare*: ,,1) Evreica Nina Mateevici din ghetoul Obadovca se află sosită de a sa bună voie la Balta mai bine de două luni şi dumneavoastră ori nu ştiţi, ceea ce este foarte rău, ori o toleraţi şi asta este şi mai rău. 2) Ofiţeri, subofiţeri, preoţi şi alţi curieri, care circulă în ghettoul Balta, Berşad şi Obodovca, fac trafic de corespondenţă necenzurată în favoarea evreilor şi de valută în lei şi dumneavoastră ori nu ştiţi ori îi toleraţi. (...) 3) Cazul evreului Freier Leu din Berşad, care a ajuns să fure din lemnele Preturei şi să vândă tablă de fier şi ţiglă unor ucrainieni, materiale provenite din lucrările de dărâmare ce se fac de către pretura Berşad. Contra acestuia nu aţi luat nici o măsură. (...) 4) Traficul cu alegerea muncitorilor pentru fabrica de pâslari, faţă de care nu aţi reacţionat cu nimic şi când toţi evreii bogătaşi sau sustras de la muncă. 5) Cazul cu orchestra evreiască din Balta, instaurată chiar în restaurantul Primăriei şi fără ca dumneavoastră să sesizaţi cazul. Toate acestea duc la concluzia că comandantul de Legiune, locotenent-colonel Gavăt, nu stăpâneşte problema evreiască, iar acţiunea de corupere şi de trafic ilicit pe toate tărâmurile din partea evreilor este în floare. (...) Pentru această lipsă de activitate în materie informativă vă pedepsesc cu 6 zile arest şi vă avertizez"*[76]. Această adresă este o dovadă că nu întotdeauna ordinele superioare erau îndeplinite. În favoarea lui Şt. Gavăt a mărturisit după război şi Constantin I. Pulcă, care arăta că acesta, în calitate de judecător pentru populaţia locală a oraşului Balta şi pentru cea din judeţ era *,,omenos, drept şi tolerant chiar"*[77].

Plutonierul Ioan Năstase, care a făcut parte din postul de jandarmi din Nedelcova, judeţul Balta, în perioada iulie-august 1942, apoi, în perioada august 1942-august 1943 s-a aflat la postul de la Berşad, a arătat că sublocotenentul Gh. Petrescu, şeful de post, a impus semnul distinctiv[78] pentru ca evreii să fie controlaţi mai uşor, pentru a nu părăsi ghetoul. După mărturisirea lui I. Năstase, care precizează că în ghetoul din Berşad evreii erau controlaţi de medici, tifosul nu a provocat moartea printre deportaţi decât izolat[79].

Pentru uşurarea traiului celor deportaţi, menţionăm că în acei ani evreii din ţară au transmis coetnicilor din Transnistria, cu acceptul autorităţilor, o serie de ajutoare care au constat mai ales în efecte de îmbrăcăminte şi bani, rezultate de pe urma solicitării publice (în sinagogi) a ajutoarelor, prin asociaţii evreieşti precum Comisia autonomă de ajutorare[80].

Repatrierea

Potrivit unui Ordin al M. A. I. din 29 martie 1942, cu referire *,,la trimiterea în Transnistria a evreilor originari din Vechiul Regat, cari au rămas sub ocupaţia rusească"*, se aduceau la cunoştinţa autorităţilor următoarele: *,,Domnul Mareşal Ion Antonescu, prin rezoluţia din 8 Martie a. c. a dispus (...): <<Toţi Regăţenii au dreptul a se întoarce în ţară. Nu au dreptul a locui în comunele rurale sau în târguri. Sunt, bineînţeles, lăsaţi în ţară cei care nu sunt vinovaţi de fapte în contra Statului pe timpul ocupaţiei ruseşti>>. Faţă de cele de mai sus, vă rog să binevoiţi a dispune executarea rezoluţiei Domnului Mareşal Ion Antonescu, ori de câte ori se vor ivi cazuri din cele semnalate mai sus"*[81].

Din ordinul guvernatorului Transnistriei, în octombrie 1942, la cererea unui grup de 70 de evrei din Berşad, aceştia au primit permisiunea stabilirii la Savran, în acelaşi judeţ Balta, la locuinţele lor de unde fuseseră mutaţi de către trupele operative. Deplasarea s-a făcut cu ajutorul postului de Jandarmi din Berşad, persoanele care au solicitat revenirea la propriile case fiind predate în bună stare autorităţilor locale[82].

De subliniat că începând cu cea de-a doua parte a anului 1942 şi în anii 1943-1944, autorităţile româneşti au căutat să amelioreze situaţia evreilor, după cum se evidenţiază din documentele care pun în evidenţă acceptarea repatrierii deportaţilor, hotărârea salvării orfanilor, cu sprijinul Crucii Roşii Internaţionale, intensificarea emigrării, aceasta fiind afirmată în opoziţie cu *,,soluţia finală"* nazistă ş. a.[83].

La sfârşitul anului 1943 a început repatrierea copiilor orfani din Transnistria, cei mai mulţi dintre aceştia fiind aduşi la Bucureşti şi cazaţi în special în foste localuri de şcoli evreieşti. O parte a acestora a ajuns în Palestina cu ajutorul navelor care au transportat emigranţii evrei în anul 1944[84].

---

[76] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal*, dosar nr. 241/vol. 7, ff. 127-127 verso.
[77] *Ibidem,* vol. 6, f. 187.
[78] Fany Lachs, deportată la Berşad, precizează, de asemenea, că evreii erau obligaţi să poarte steaua galbenă, A.C.N.S.A.S., *Fond Penal*, dosar nr. 241, vol. 15, f. 151 verso.
[79] *Ibidem*, vol. 7, ff. 206-207.
[80] A. C. S. I. E. R., *Fond III*, dosar nr. 376/1940-1944, f. 18.
[81] A. N. R. M., *Fond 666,* inv. 2, dosar nr. 262, f. 6.
[82] A. C. N. S. A. S., *Fond Penal,* dosar nr. 241/vol. 4, f. 181.
[83] Andreas Hilgruber, Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944), Humanitas, Bucureşti, 1994, pp. 282-283. Pe larg în volumul Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. IV. 1943-1944: bilanţul tragediei - renaşterea speranţei, Editura Hasefer, Bucureşti, 1998.
[84] A. C. S. I. E. R., *Fond III*, dosar nr. 376/1940-1944, f. 18.

Unii dintre evreii deportaţi au reuşit să se întoarcă în ţară pe cont propriu. Astfel a fost cazul lui M. Levy, căruia Serviciul Poliţiei de Siguranţă din cadrul Prefecturii Poliţiei Capitalei i-a eliberat la 8 noiembrie 1943 dovadă din care reiese că a fost trimis în Transnistria pentru infracţiuni la legea muncii obligatorii, întorcându-se *„pe cont propriu în cursul lunii Septembrie 1943”*, beneficiind *„de dreptul de a reveni şi rămâne în Ţară în conformitate cu Ordinul M. A. I. nr. 208.594 din 4 Noembrie 1943”*[85]. Alte persoane reveneau în ţară fără a avea aprobarea autorităţilor, precum David Segal, Michel Orstein şi Eduard Rintzler din Cernăuţi şi Iancu Broitman şi Jupiter Moise din Bucureşti, care s-au aflat în judeţul Golta[86].

Potrivit unei adrese din 13 ianuarie 1944 înaintate de Prefectura judeţului Golta către Direcţia Muncii din Guvernământul Transnistriei se preciza că majoritatea evreilor basarabeni şi bucovineni de pe raza acestei admistraţii, *„au muncit cu toată sârguinţa şi devotamentul pentru administraţia românească”*[87].

Conform unor dezvăluiri de după război, au existat cazuri în care evreii deportaţi în Transnistria au suferit chiar de pe urma unor conaţionali cu anumite funcţii de răspundere. Astfel, este cazul lui Moise Katz, care a fost *„preşedinte al lagărului”* Jurim (jud. Moghilev) unde *„a făcut mizerie evreilor ce se aflau acolo deportaţi”*. Acesta avea să fie arestat în urma unui denunţ făcut de un evreu bucovinean, care arăta activitatea dusă în defavoarea evreilor de către Moise Katz[88]. Un alt caz a fost cel al lui Manole Davidson, originar din Dorohoi, despre care Zoler Mendel din Bucureşti a declarat după război că a făcut abuzuri în Transnistria, în calitate de membru al poliţiei evreieşti din Tulcin (jud. Tulcin)[89].

În perioada 1 februarie-15 martie 1944, administraţia Transnistriei a fost reorganizată pe baze militare, prin Ordonanţa nr. 1 din 29 ianuarie 1944 a Comandamentului de Căpetenie al Armatei stabilindu-se desfiinţarea Guvernământului Civil al regiunii şi caracterul militar al noii administraţii în fruntea căreia a fost numit generalul Gheorghe Potopeanu[90]. Noul guvernator, după cum va declara după război, a preluat administraţia *„cu gândul de a înlocui imediat pe fostul Director de cabinet al Guvernământului (Olivian Verenca), pe Primarul Odessei şi pe câţiva din ajutorii săi; m-am lovit însă de un veto absolut din partea Mareşalului, care nu a văzut ce oribil specimen era Gherman Pântea decât când am început ancheta sacrilegiului făcut cu exportul şi vinderea în ţară a pietrelor mortuare luate dintr-un cimitir evreiesc”*[91]. Prin grija generalului Gh. Potopeanu, au fost repatriaţi o parte a evreilor şi ţiganilor care fuseseră deportaţi în Transnistria[92].

* * *

Transnistria, ca teritoriu pus sub administraţia românească în perioada 1941-1944 a reprezentat, din punct de vedere militar, teritoriul aflat în imediata vecinătate a evenimentelor care evoluau pe frontul de Est, unităţile Armatei Române operând specific în acest spaţiu potrivit imperativelor solicitate de contextul desfăşurării războiului. Suprapunerea intereselor sau autorităţii germane militare în zonă, ca şi a organizării paralele a unei poliţii sau gărzi ucrainene a afectat supravieţuirea evreilor deportaţi sau a celor localnici în această regiune.

SEVERAL ASPECTS CONCERNING THE ROMANIAN ARMY, TRANSNISTRIA GOVERNMENT AND THE JEWS SITUATION DURING WORLD WAR II

- abstract -

Transnistria, as a Romanian administrated territory during 1941-1944 represented, under military aspect, the land closest to the Eastern Front events, Romanian Army units strictly operating into this space due to the exigencies requested by the end of war context.

Cuvinte cheie: *Guvernământ*, *Transnistria*, *evrei*, *ghetou*, *lagăr*, *execuţie*, *deportaţi*, *germani*, *armată*, *ofiţeri*.

---

[85] Idem, dosar nr. 296/1941-1944, f. 12.
[86] A. N. R. M., *Fond 680,* inv. 1, dosar nr. 4.634, f. 13.
[87] A. C. S. I. E. R., *Fond III*, dosar nr. 1047/1944, f. 5.
[88] A. C. N. S. A. S., *Fond Documentar*, dosar nr. 136, f. 273.
[89] *Ibidem,* dosar nr. 136, f. 11.
[90] Florica Dobre, *Memoriul generalului Gheorghe Potopeanu. Administraţia militară a Transnistriei,* în *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, an I, nr. 2-3, 1998, p. 81. Într-o discuţie purtată la 5 ianuarie 1944 la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, mareşalul Ion Antonescu i-a spus generalului Gh. Potopeanu: *„M-am convins că Alexianu este un hoţ; ieri, dacă aveam un pistol la mine îl împuşcam. Am hotărât, în mod irevocabil, să te numesc Guvernator al Transnistriei”*, cf. *Ibidem*, p. 80. La 15 martie 1944, Administraţia militară a teritoriului dintre Nistru şi Bug a fost predată generalului Helge Auleb, comandantul trupelor germane din Transnistria, cf. *Ibidem*, p. 81.
[91] Ibidem.
[92] *Ibidem*, f. 82.

FAPTE DE OMENIE ÎNTR-O VREME DE NEOMENIE DIN MISIUNILE JANDARMERIEI ROMÂNE ÎN TRANSNISTRIA

Căpitan Luiza LAZĂR

În decursul istoriei sale de mai bine de un veac, Jandarmeria Română a participat alături de armata română la cinci războaie. Trei de coaliție și două duse independent.

Războaiele de coaliție au fost cele din 1877-1878; 1916-1918; 1941-1945, iar cele duse independent au fost războiul româno-bulgar din 1919-1920. În acest război am învins și am făcut România mai rotundă și mai frumoasă și am obligat pe vecinul nostru de la vest să-și aducă mereu aminte și să nu uite că opinca caporalului Bivolaru a stat atârnată de steagul unguresc de pe clădirea parlamentului ungar.

Dar după nici un război, mai puțin cel de al doilea mondial, care a rezervat istoriei civilizației aspectele cele mai degradante ale sufletului omenesc, Jandarmeria nu a fost atât de aspru judecată și condamnată. După nici un război până la acesta, nu au fost ofițeri jandarmi care să fie condamnați la moarte, nu am avut atâția ofițeri și subofițeri considerați criminali de război, arestați și condamnați la ani greu de pușcărie, unii găsindu-și sfârșitul în închisorile umede și reci ale regimului comunist instaurat la 6 martie 1945.

După fiecare război la care a participat, spunea Napoleon *„Jandarmeria s-a întors mai bună și mai respectată”*, așa s-a întâmplat și cu Jandarmeria Română. Dar de ce a trebuit ca Jandarmeria să fie tratată după acel război, în acest fel? Este o întrebare, este o temă care trebuie să fie cercetată, analizată și dat un răspuns adevărat.

După desființarea samavolnică a Jandarmeriei în anul 1949, jandarmii din generația celui de-al doilea război mondial au fost puși de către conducerea comunistă a țării la stâlpul infamiei.

Nu am făcut noi legile și nici nu le-am abrogat. Dar am jurat, luând martor pe Dumnezeu, cu fața la drapel, cu mâna pe armă și pe cruce, pe evanghelie și pe biblie, ca această țară să o apărăm și am apărat-o cu sângele și viața noastră, fiindcă ne-a fost frică de pedeapsa lui Dumnezeu, de blestemul țării, care nu iată pe cei ce încalcă jurământul, adică pe trădători, fiindcă trădare s-a fi chemat jurământul călcat.

Că printre jandarmi au fost mulți eroi care și-au jertfit viața pentru reîntregirea națională și apărarea legilor și a libertății cetățeanului, ne stau mărturie mormintele și monumentele (nu prea puțină însă), ridicate în memoria eroilor jandarmi.

După 1949, cea mai mare parte din jandarmi și-au păstrat demnitatea și onoarea, cu toate că deasupra capetelor multora atârna amenințătoare ghilotina, sub care multe capete de jandarmi au căzut și urmau să mai cadă.

Este adevărat că au existat ofițeri și subofițeri jandarmi, puțini la număr, care au vrut să intre în istorie alături de mai marii sau mai micii călăi ai lumii.

Consecința directă a unor situații ce nu pot fi puse la îndoială, a unor fapte săvârșite cu ură și patimă de unele cadre din Jandarmerie, nu pot fi identificate însă cu numărul mare de ofițeri și subofițeri din arma noastră, care au avut un comportament demn și uman, în spiritul legilor și regulamentelor noastre.

Am avut și jandarmi și nu puțini, care prin faptele lor de omenie în cele mai grele momente din viața lor, când punea problema „execuți sau vei fi executat”, ne-au răscumpărat atâtea spurcăciuni ai răilor și rătăciților.

Dacă nu ar fi existat asemenea oameni, neomenia altora ar fi avut o justificare, că nu se putea face altfel în acele timpuri, ordinele erau ordine și erai obligat să le execuți tocmai. Dar iată, că au existat jandarmi, care au fost chiar în anii grei ai războiului la înălțimea datoriei încredințate, jertfindu-se pentru idealurile naționale.

În ultima vreme, după cinci decenii de așteptare, când asemenea fapte au fost ascunse cu dibăcie, am început o muncă de căutare și cercetare, un studiu prin care doresc să aducă la lumină adevărata față a generației noastre de jandarmi, fapte de omenie a unor cadre din Jandarmerie săvârșite în cele mai înfiorătoare perioade ale celui de al doilea război mondial demonstrând, dacă mai era necesar acest lucru, că am avut jandarmi care atunci când au vrut, au putut și au salvat viețile a mii și zeci de mii de oameni.

Încercăm prin acest studiu să deschidem o altă filă în istoria Armei noastre, mai bună, mai blândă și mai dreaptă și să pătrundem prin faptele unor oameni care nu au fost puțini, într-o lume în care omenia era la ea acasă.

Încercăm să demonstrăm aceste adevăruri, prin comportamentul și faptele celor ce ne-au reprezentat Arma în anii celui de-al doilea război mondial, într-una dintre cele mai grele misiuni, cea de instaurarea și menținere a ordinii în Transnistria.

Până în luna iulie 1941, în nici un manual de geografie a lumii, a Europei, a Imperiului Rus, a Ucrainei, a U.R.S.S., nu întâlnim o provincie, o gubernie, județ sau raion, sub denumirea de Transnistria.

Iată câteva date istorice despre această regiune.

Până în secolul al XVI-lea acest teritoriu era o pustietate. Această pustietate s-a datorat năvălirilor din secolele X-XII a pecinegilor şi poloviților şi a invaziei tătarilor din secolul al XIII-lea.

Un scriitor polon din secolul al XV-lea descria astfel această regiune: *„O vastă întindere necultivată, în care ierburile cresc foarte înalte. Când vântul suflă cu putere, stepa aceasta imensă pare o mare înfuriată străbătută de valuri verzi. Nu întâlneşti un oraş, un târg, un sat, o colibă, o făptură omenească. O călătorie prin acest pustiu e o aventură grozavă. Poate cea mai mare uimire pentru cel ce umblă prin această pustietate umbroasă, ar fi însăşi apariția omului”*.

Acest teritoriu a fost populat prin colonizări. De fapt, națiunea ucraineană s-a format aproape în acelaşi mod ca şi națiunea modernă din America prin colonizări, dar până la colonizare, malul răsăritean al Nistrului a fost ocupat de români. Cum am ajuns noi acolo?

Domnitorii Moldovei, începând încă cu Roman I (1390) a organizat o puternică apărare şi pază pe linia Nistrului, aplicând principiul strategic antic roman în materie de frontiere fluviale, principiu care cuprindea în zona frontierei cele două maluri, folosind malul răsăritean ca un cap de pod, precum şi crearea unei linii vamale în strânsă legătură cu linia de pază militară, continuată pe malul vestic cu construcția cetăților Hotin, Orhei, Sroca, Tighina, Cetatea Albă, conduse de străluciți pârcălabi. Aşa au ajuns românii noştri dincolo de Nistru, cât mai aproape de Bug. Aşa au procedat şi domnitorii munteni cu Dunărea, unde apărarea graniței era făcută pe ambele maluri.

Acest teritoriu a ajuns odată cu instaurarea comunismului în Rusia, să fie considerat, împreună cu porțiunea dintre Bug şi Nipru şi chiar ai către est, drept grânarul U.R.S.S.

Ocupat în a doua parte a anului 1941 în cadrul operației militare de dincolo de Nistru de către armata germană şi română, printr-o înțelegere dintre reprezentanții României şi Germaniei, Antonescu semnează la Tighina, pe data de 19 august 1941, un decret prin care această provincie numită Transnistria, a fosu pusă sub administrație civilă românească.

În ceea ce priveşte Arma noastră, prin H.C.M. nr.100 şi a ord.17400 din 14 noiembrie 1941 al I.G.J., ia ființă **Inspectoratul de Jandarmi Transnistria**, cu reşedința la Tiraspol. Ca inspector al Transnistriei a fost numit un fioros colonel de jandarmi în rezervă, negru la față şi la suflet, fostul prefect de Olt din perioada dictaturii regale, Emil Broşteanu, iar ca ajutor lt.col.Petală Marcel.

Intrând în Transnistria, jandarmii au găsit un teritoriu în ruină. Sovieticii în retragere au aplicat una din cele mai sistematice şi nemaiîntâlnite în istorie, acțiuni de distrugere şi pârjolire al teritoriului părăsit.

Această Transnistrie, pe care România a administrat-o mai bine de 3 ani în vreme de război, a fost pentru jandarmii care au avut nefericirea să muncească acolo, unui oribil capitol din viața lor şi istoria Armei noastre.

Cucerit prin forța armelor, acest teritoriu ne-a fost străin, iar populația ostilă, o regiune invadată de bande, terorişti şi partizani.

Transnistria a căzut pe capul nostru a un blestem, noi nu ştim nici astăzi şi nu se ştie dacă se va afla vreodată, câți au fost răniți şi câți jandarmi au dispărut acolo.

Numai între 1 şi 27 ianuarie 1944, Jandarmeria a avut 34 de morți, 9 răniți, un dispărut şi 6 prizonieri, deci în total 50. Dar în 36 de luni, câți au pierit? Statistica prezentată ne permite să apreciem că în Transnistria am pierdut mai mulți jandarmi decât în toate războaiele adunate la un loc.

În acest teritoriu, Jandarmeria a fost obligată să îndeplinească unele misiuni pentru care nu era pregătită, misiuni despre care se auzise, dar nu credea că va fi obligată să le îndeplinească vreodată. Mă refer doar la câteva: organizarea, paza şi executarea deportărilor din toamna anului 1941 şi prima parte a anului 1942, a unor mari mase de cetățeni români (evrei, țigani), dincolo de hotarele țării, adică alungarea lor forțată din țară.

De fapt, Transnistria a fost considerată de unii guvernanți *„groapa de gunoi etnică a României”*, unde s-a dus o politică de totală violență în înlăturarea elementelor străine.

Mihai Antonescu declara: *„... ceea ce pot să anunț este că neamul românesc întâlnind acest moment istoric pe care nu ştiu câte veacuri lucrând să-l mai pot întâlni, noi trebuie să folosim acest ceas ca să facem purificarea populației ... că nu numai în ce priveşte evreii, dar în ce priveşte toate naționalitățile, vom ajunge să practicăm o politică de totală şi violentă eliminare a elementelor străine ... va trebui să aplicăm o politică de purificare şi unificare a rasei printr-un fenomen de emigrație”*.

Aceste deportări s-au făcut în nişte condiții climaterice deosebit de neprielnice, în marea or parte pe jos şi nu uneori executate cu brutalitate.

Deportarea evreilor din Bucovina şi Basarabia în Transnistria s-a făcut, spunea Antonesu, pentru a da satisfacție simțului de onoare a poporului român ultragiat prin: atitudinea evreilor față de armata română la retragerea acesteia din teritoriile cedate în iunie 1940; atitudinea lor față de populația română în timpul ocupației U.R.S.S.

Celelalte deportări de evrei din Vechiul Regat, Ardeal şi Banat s-a făcut pe baza dispoziţiei lui Antonescu, care a ordonat la 17 iulie 1942, ca toţi evreii găsiţi care au încălcat legile şi dispoziţiile actuale privitoare la preţuri şi restricţii în vânzarea unor anumite produse (cum sunt evreii de la Galaţi cu aşa, evreii din Bucureşti cu încălţămintea şi alţii cu greşeli similare), evreii comunişti, evreii trecuţi la alte religii, evreii care se sustrag de la muncile obligatorii, precum şi cei care în decembrie 1940 au solicitat vize Legaţiei Sovietice de intrare în U.R.S.S., să fie deportaţi pe Bug.

Jandarmeria a fost obligată să organizeze şi să execute paza ghetourilor în toate localităţile cu populaţie evreiască şi nu au fost puţine, ghetouri pe care au ştiut cum să le organizeze, lăsând la latitudinea ofiţerilor de jandarmi din zonele unde ele au fost constituite. S-au făcut deplasări în Germania şi Polonia la Liublin, Cracovia, Frankfurt, pe Main pentru documentare, dar ele au fost în final organizate tot cum au vrut şi cum au gândit unii ofiţeri.

De asemenea, Jandarmeria s-a ocupat de organizarea, paza şi efectuarea serviciului poliţienesc la multe lagăre de deţinuţi politici, deportaţi şi ei din ţară, cât şi a lagărelor de prizonieri de război, în special a celor formate din ofiţeri, luptele împotriva partizanilor, paza catacombelor etc.

De fapt Jandarmeria, care a fost pregătită să execute misiuni de poliţie generală, în Transnistria a îndeplinit aceste misiuni doar sporadic. Deşi au fost înfiinţate 13 legiuni de jandarmi, în toată Transnistria nu au fost organizate decât 320 de posturi de jandarmi, posturi care de fapt constituiau elementul de bază în efectuarea serviciului poliţienesc. Au fost în schimb peste 40 de sectoare şi 60 de secţii de jandarmi, mai puţin iniţiate în a face poliţie. Serviciul poliţienesc s-a bazat mai mult pe organizări de patrule cu efective mult mai mari decât cele obişnuite.

O altă particularitate a constituit-o faptul că Jandarmeria a organizat şi condus serviciul de poliţie în municipiile şi oraşele reşedinţă de judeţ. În instrucţiunile date de Antonescu la 19 august 1941 se menţiona: *„... Poliţia se execută de localnici constituiţi în unităţi de poliţie. Poliţia stă sub ordinele prefectului şi este controlată de Jandarmerie. Siguranţa se asigură prin unităţi de jandarmi puse la dispoziţia prefectului şi va funcţiona după normele date de I.G.J.”*.

Toate aceste misiuni, precum şi altele, Jandarmeria a fost obligată să le execute, în special cu ofiţeri şi subofiţeri din rezervă, cei mai mulţi dintre ei întâlnindu-se pentru prima dată cu atribuţii ce cădeau în sarcina Jandarmeriei. Ea a folosit în acest război peste 1200 de ofiţeri de rezervă, majoritatea proveniţi de la alte Arme. Acest lucru a favorizat ca în câteva legiuni de jandarmi din Transnistria să se comită abuzuri, unele ieşite din comun, jafuri, atrocităţi şi chiar crime.

Dar în Transnistria nu au fost numai jandarmi, existau şi trupe de ocupaţie. Guvernatorul Transnistriei, Gh.Alexianu avea la dispoziţie 10 batalioane de infanterie cu peste 100 de oameni fiecare, în Transnistria exista o divizie de pază, existau jandarmi agricoli ş.a.

După război multe dintre abuzurile săvârşite de către aceste trupe de ocupaţie au fost trecute în contul Jandarmeriei.

Cu toată această situaţie ieşită din comun, Jandarmeria a reuşit să-şi îndeplinească misiunile primite. Au fost ofiţeri, şi nu puţini, care atunci când au vrut, au ocolit cu inteligenţă şi pricepere, executarea acelor ordine criminale primite de la regimul dictatorial.

Printre aceştia s-a aflat şi lt.col. de jandarmi Sabin Motora. Despre comportamentul uman al acestui ofiţer în relaţiile cu deţinuţii stă mărturie următoarea situaţie depistată de noi în documentele de arhivă, relatată de locotenentul de jandarmi Popescu D.Ioan, fostul chestor al municipiului Tiraspol între august 1941 şi aprilie 1944: *„... În noaptea de 17-18 martie 1944 vine la chestura din Tiraspol generalul Iliescu Mihail, inspectorul Inspectoratului de Jandarmi Odessa, care se adresează lt.Popescu astfel: <<... dă ordin plantonului să nu fim deranjaţi. Uite care-i situaţia. Am reuşit să aducem la Grosulovo un număr de 700 de evrei deţinuţi politice* (în realitate erau 611)*, transferaţi din lagărul de la Vapniarca ca să-i scăpăm de nemţii decişi să-i ucidă, aşa cum au procedat şi cu alţii. Pentru a-i salva, va trebui chiar în noaptea aceasta să-i trecem peste Nistru la Tighina, pentru că acolo vor fi în siguranţă. Despre această operaţiune cunosc 4 persoane, tu eşti al cincilea, printre ei se află şi col.Motora Sabin, el i-a însoţit până aici şi are răspunderea ducerii lor în ţară. Ţie îţi revine sarcina să asiguri paza pe traseul Tiraspol – Tighina (11 km), ca deplasarea să se facă în deplină siguranţă chiar în noaptea aceea. Ei nu ştiu, sunt foarte osteniţi, dar trebuie duşi”>>*.

În primăvara anului 1944, trupele armatei germane şi române au fost obligate să se retragă din Transnistria sub presiunea ofensivei Armatei Roşii. Atunci s-a dat ordin ca toţi copiii evreilor orfani de ambii părinţi şi toţi deţinuţii din lagărele de deportare, toţi evrei din ghetouri să fie evacuaţi şi aduşi în ţară, pentru a fi salvaţi, ce se mai putea salva.

Printre lagărele de deţinuţi politici s-a aflat şi acela de la Vapniarca, care până la venirea lt.col.Motora, a fost considerat un lagăr de exterminare rapidă. În acest lagăr a mai găsit 611 deţinuţi. Un timp au fost acolo 1500, el a încercat să-i salveze şi i-a salvat.

În necrologul publicat de ziarul „Steaua Roşie” din Tg.Mureş, la moartea distinsului ofițer se arăta: *„Punându-şi în primejdie viața şi libertatea, Sabin Motora a încălcat ordinele autorităților fasciste, salvând pe deținuții antifascişti de la masacrarea lor de către hitlerişti”*.

Motora a sosit cu greu la Tiraspol cu cei 611 deținuți, nişte umbre păzite de baionete, nişte fantome albe, nişte zdrențăroşi murdari, sleiți de puteri, singuratici ca pietrele unui drum. Familii rupte e țară şi căminul lor, oameni care şi-au pierdut iertarea odată cu numele lor.

În acea noapte, Motora împreună cu cei 611, de fapt rămăseseră 608 că 3 au murit, ajutat de jandarmii locotenentului Popescu, au ajuns la Tighina invadată de trupele germane. Pe toate liniile se găseau trenuri încărcate cu trupe germane care aşteptau plecarea.

Aceşti deținuți nu mai puteau merge a departe pe jos, trebuia găsit un mijloc de transport. Mergând printre linii, Motora zăreşte un tren cu vagoane de marfă goale, în care nemții urmau să încarce capturile de război. Nu stă pe gânduri. Îi urcă pe toți în vagoane, nemții se opun plecării trenului, au loc discuții violente; Motora este acuzat ca apărător al bolşevicilor. I s-a dat răgaz ca până la ora 5 dimineața să elibereze vagoanele. Numai că, în cursul nopții, cu complicitatea mecanicului de locomotivă - „ardelean de-al meu”, urma să declare Motora – trenul a părăsit clandestin gara Tighina.

A trecut ca un tren fantomă prin Galați, Brăila, Bucureşti, pur şi simplu strecurându-se printre zeci de trenuri, înfruntând mult primejdii, mereu somat să oprească şi să-şi evacueze „călătorii”.

A ajuns spre uimirea tuturor în câteva zile la destinație, lagărul de deținuți politici de la Tg.Jiu. Aşa a reuşit lt.col. Sabin Motora să-şi îndeplinească misiunea şi să salveze viața acelor oameni.

Cu pioşenie invoc clemența divină să se reverse asupra acelora ce s-au sacrificat pentru armata noastră şi pentru credința lor față de țară.

Faptele lor vor rămâne un exemplu pentru noi şi generațiile viitoare.

Faits de bonté pendant une époque de méchanceté - de missions de la gendarmerie roumaine en Transnistria

L’exposé décrit quelques-unes des missions de la gendarmerie roumaine en Transnistria, ainsi que la conduite et les actions des représentants de cette arme.

65 DE ANI DE LA DRAMATICELE EVENIMENTE DIN VARA ANULUI 1944. CONSECINȚELE GEOSTRATEGICE ŞI POLITICO-MILITARE ALE IEŞIRII ROMÂNIEI DIN ALIANȚA CU GERMANIA ŞI ALĂTURĂRII CU TOATE FORȚELE LA NAȚIUNILE UNITE

Colonel (r) dr. Cornel CARP

Ruperea frontului moldo-basarabean şi înaintarea vertiginoasă a trupelor sovietice dincolo de Prut şi Nistru, cumulate cu lovitura de stat de la Bucureşti, a însemnat, în plan apropiat, transformarea din nou a teritoriului național în teatrul de război, cu toate consecințele dezastruoase impuse, iar în plan mai îndepărtat scoaterea țării din rândul statelor democratice şi instaurarea pentru aproape o jumătate de veac a comunismului.

În plan strategic, în ceea ce priveşte desfăşurarea celui de-al Doilea Război Mondial, este incontestabil faptul că cotitura realizată de România prin ieşirea din alianța cu Germania şi alăturarea cu toate forțele la Națiunile Unite, a dus la scurtarea cu câteva luni a războiului, grăbind înfrângerea Germaniei fasciste care pierduse, după evenimentele din august, nu numai armata română ca aliat, dar şi propria armată ce lupta pe teritoriul nostru. În aceste condiții, situația strategică a forțelor germane a devenit critică, spatele frontului german nu mai era apărat de o armată amică, ci era tăiat şi despărțit, de baza sa de operații, de către armata română, devenită adversară.

Cu toată încercarea disperată a Führer-ului de a salva situația, care la aflarea Proclamației regelui Mihai (23 august, orele 22,00) şi în urma informării primite, aproximativ la aceeaşi oră de la generalul Friessner, a ordonat generalului Hansen „să ocupe Bucureştiul cu Divizia 5 Antiaeriană, să doboare revolta, să nu ducă nici un fel de tratative cu rebelii, să bombardeze capitala, să-l aresteze pe regele Mihai şi să pună un general filogerman în fruntea guvernului", catastrofa armatei germane din România n-a putut fi evitată. Unitățile germane de pe teritoriul român au fost peste tot atacate şi dezarmate de forțele române.

Operația de acoperire a teritoriului, ca şi aceea de curățare a lui de trupe germane, inițiată şi cu multă măiestrie condusă de Marele Stat Major, singura înaltă autoritate de stat care a funcționat neîntrerupt în acele zile tragice, s-au executat întocmai de către trupele române din interior, în numai 8 zile de la declanşarea lor.

Acțiunea armatei române, operând un mare gol prin curățirea spațiului din spatele liniilor germane, aducea un considerabil ajutor ofensivei sovietice din Sudul Moldovei şi Basarabiei, armatelor sovietice fiindu-le înlesnit un formidabil salt de 600 km în teritoriul eliberat de români. Armatele 6 şi 8 germane, încercuite, cu liniile de retragere tăiate de români, au fost nevoite să capituleze. Toate acestea, îndreptățesc concluzia că ieşirea României din Axă a avut consecințe strategice hotărâtoare pentru prăbuşirea rezistenței germane în sud-estul Europei. Intrarea, din mers, aşa cum s-a întâmplat, imediată, efectivă şi unitară a țării noastre, şi mai concret a armatei române, în lupta de partea Aliaților a modificat raportul general de forțe dintre Wermacht şi Puterile Aliate în folosul Națiunilor Unite, grăbind astfel, prăbuşirea militară a Germaniei[1].

Cele două operații de o covârşitoare importanță pentru statornicirea viitoarei orientări politice, dar şi militare a țării, de curățire şi acoperire[2] au fost executate pe baza directivelor Marelui Stat Major, comunicate comandamentelor militare române chiar din noaptea de 23-24 august 1944.

Conformându-se întru totul Proclamației citite de rege la posturile naționale de radio în seara zilei de 23 august 1944, orele 22,00[3] sau 22,23[4] în care printre altele se prevedea: „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite" şi în alt paragraf: „Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru eliberarea pământului Transilvaniei noastre de sub ocupația străină"[5], noul şef al Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Mihail[6], a înaintat

[1] În privința felului cum au fost pregătite şi executate cele două operații, curățarea teritoriului național de trupe germane şi acoperirea frontierelor, a se vedea: *Documente privind istoria militară a poporului român 23-31 august 1944*, vol. I-IV, Editura Militară, Bucureşti, 1977-1978, culegere realizată la Institutul de Istorie Militară.

[2] Aurică Simion, Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944., Cluj Napoca, 1979, p. 483.

[3] Constantin Hlihor, *Armata Roşie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1944–1948*, vol. I, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1996., p. 35.

[4] Gheorghe Buzatu, *România în războiul mondial din 1939-1945*, Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizație Europeană, 1995, p. 38.

[5] „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 197 bis, din 24 august 1944, Decretul nr. 1.621, din 23 august 1944.

[6] Vezi: Constantin C. Kirițescu, *România în al doilea război mondial, I-II*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995, p. 233.

comandamentelor române din interior şi de pe front, în aceeaşi noapte de 23/24 august, Directiva operativă nr. 35 a Marelui Stat Major, prin care în principiu, se ordona încetarea imediată a ostilităţilor împotriva armatelor sovietice; desprinderea forţelor române aflate pe front de cele germane şi regruparea lor pentru a putea fi întrebuinţate în campania pentru eliberarea Ardealului de Nord şi curăţarea teritoriului naţional de ocupanţii germani[7].

Şi în timp ce armata, cea din interior, cu atâta grijă conservată, de Mareşalul Ion Antonescu, sau cea de pe front, decimată în urma ofensivei ruseşti, treceau din aceeaşi noapte de 23/24 august la înfăptuirea unor astfel de obiective strategice, la Bucureşti, reprezentanţii noii puteri[8], în majoritate din rândul forţelor politice ce participaseră la complot, se dezmeticeau, confruntându-se cu problemele deosebit de complexe ce apăruseră în faţa ţării în noul context politico-diplomatic şi strategic.

Nu putem să intrăm în detaliile unor astfel de preocupări, destul de complexe, de altfel, trecând cu vederea, una dintre cele mai grave consecinţe politice ale întorsăturii de la 23 august 1944, anume aceea a reglementării raporturilor cu Naţiunile Unite, alături de care credeau autorii loviturii de stat, vom fi primiţi cu loialitate şi înţelegere, date fiind urmările importante pentru acestea ale sacrificiului românesc şi ale angajării necondiţionate a armatei române la campania împotriva Germaniei hitleriste.

Din păcate, intenţiile bune ale forţelor politice de la Bucureşti nu au coincis cu interesele de moment ale Marilor aliaţi. Arestarea Mareşalului, demiterea guvernului Antonescu şi retragerea din Axă, nu au însemnat – aşa cum s-a încercat să se prezinte lucrurile de către autorităţile de la Bucureşti chiar în noaptea de 23/24 august 1944 – şi obţinerea automată a armistiţiului de la inamicul de ieri, aliatul de azi[9]. La momentul respectiv, între Moscova, Washington şi Londra erau în desfăşurare importante negocieri privind statutul postbelic, nu numai al României, ci al întregii Europe est-centrale, avansându-se planuri privind stabilirea unor „sfere de influenţă" în zonă, în folosul fie al U.R.S.S., fie al anglo-americanilor. Lovitura de stat de la Bucureşti, cu toate efectele ei politico-diplomatice, economice şi militare extrem de folositoare pentru Aliaţi, a încurcat pentru moment negocierile în discuţie. Din acest motiv, primirea armistiţiului României, unilateral exprimat la 23 august, avea să mai întârzie până către 13 septembrie 1944, întârziere soldată cu efecte catastrofale pentru România, efecte simţite şi trăite, în primul rând de armatele române de pe front, care şi aşa trecuseră prin experienţa dramatică a înfrângerii, ca urmare a ofensivei sovietice victorioase.

Aşadar, în vreme ce pe baza Proclamaţiei regale, a Declaraţiei guvernului şi, nu în ultimul rând, a Directivei Operative a Marelui Stat Major, trupele române au încetat în noaptea de 23 august 1944 orice acţiune de luptă împotriva armatelor sovietice, ele au fost tratate în continuare de comandamentele sovietice ca inamice, până către 27 august, când Moscova a catadicsit să transmită pe front ordinul ca această stare să înceteze. De la 23 august şi până atunci însă, aproape 130.000 de militari fuseseră luaţi prizonieri şi trimişi în lagărele sovietice (circa 2.325 ofiţeri, 2.180 subofiţeri şi 124.602 trupă), cifră la care trebuie adăugate, neapărat numeroasele victime căzute pradă furiei soldaţilor şi ofiţerilor sovietici sau atrocităţilor săvârşite de aceştia în rândul populaţiei civile româneşti din Basarabia şi Moldova.

Şi mai trebuie spus că tergiversările în acceptarea armistiţiului românesc de către sovietici erau bine cunoscute de ceilalţi aliaţi. V.M. Molotov, cel care ne asigurase încă din aprilie 1944, de loialitatea statului şi armatei sovietice, se întâlnise în două rânduri, în zilele de 25 şi 26 august cu ambasadorii S.U.A. şi Marii Britanii acreditaţi la Moscova pentru a dezbate evenimentele din România şi a comunica disponibilităţile guvernului de la Moscova în privinţa încheierii unei convenţii de armistiţiu cu România. Numai că planurile imperialiste, de acum bine cunoscute ale U.R.S.S., de a ocupa România şi întreaga Europă est-centrală şi de a comuniza aceste regiuni, au determinat atitudinea guvernului sovietic de a tergiversa peste măsură angajarea negocierilor, dacă se pot numi aşa, şi semnarea unei Convenţii de armistiţiu cu România. Aceasta, s-a întâmplat, aşa cum se ştie, abia în dimineaţa zilei de 13 septembrie, după ce trupele sovietice surprinse în România de lovitura de stat, au ocupat cea mai mare parte a ţării, înaintând „cu arma pe umăr" prin teritoriile Moldovei, Munteniei, Olteniei, Dobrogei şi Banatului, până în sudul Transilvaniei, eliberate prin forţele şi sacrificiile proprii ale armatei române.

Ocuparea militară a ţării în Moldova şi Muntenia, şi mai târziu în nord-vestul Transilvaniei, instaurându-se chiar autoritatea militară sovietică, a constituit, după părerea noastră cea mai gravă consecinţă a înfrângerii armatei române în ofensiva sovietică din august 1944 şi a loviturii de stat.

Dat fiind faptul că, la 10 septembrie, când delegaţiei române la Moscova, pentru semnarea armistiţiului, condusă de comunistul Lucreţiu Pătrăscanu, i se prezenta, după o aşteptare de două săptămâni, proiectul convenţiei de armistiţiu, ţara fusese deja ocupată de trupele sovietice, documentul semnat poate fi socotit pe drept un dictat. În sprijinul acestei constatări, aducem şi faptul că „negocierile" din nopţile de

[7] Vezi lista guvernului condus de generalul Constantin Sănătescu în „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 197 bis, din 24 august 1944, Decretul nr. 1.620 din 23 august.
[8] Gheorghe Buzatu, *op. cit.,* p. 45.
[9] Platon Chirnoagă, Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, Editura Fides, Iaşi, 1998, p. 306 şi 417.

10/11, 11/12 şi 12/13 septembrie s-au purtat doar formal. Orice obiecţie, din partea membrilor delegaţiei române la pretenţiile sovietice ieşite din comun, a fost neluată în seamă şi tratată cu totală nepăsare, ca să nu spunem indiferenţă de cei doi reprezentanţi ai misiunilor „militare" anglo-americane. Aşa încât, Convenţia semnată pe de o parte de reprezentanţii României, pe de altă parte de mareşalul R.I. Malinovski, în numele puterilor aliate, conferea României statutul de ţară „ocupată" de puterile aliate, dar în numele cărora acţiona doar U.R.S.S, cu asistenţa celor două misiuni militare de la Moscova, ale englezilor şi americanilor[10]. Organul suprem de ocupaţie, stipulat prin Convenţia de armistiţiu era Comisia de Control Aliată (sovietică), creată pentru a urmări îndeplinirea cauzelor din convenţie până la Conferinţa Păcii şi semnarea unui tratat de pace cu România şi-a justificat din plin denumirea pe toată perioada funcţionării (1944-1947)[11].

Prin prevederile documentului din 13 septembrie, impuse în mod dictatorial şi urmărite îndeaproape în aplicarea lor de această Comisie de Control, organ ce în marea majoritate a cazurilor s-a suprapus guvernelor de la Bucureşti, chiar dacă în unele articole se stipula faptul că România a întors armele şi luptă alături de Naţiunile Unite împotriva Germaniei şi a Ungariei, ultimul ei satelit, încă din zorii zilei de 24 august 1944, ţara noastră era socotită încă un stat inamic înfrânt în război în ciuda realităţilor survenite cu începere de la 23 august 1944. Astfel, România era obligată la plata către U.R.S.S., pe parcursul a 6 ani, a unei despăgubiri de război în valoare de 300 de milioane de dolari, în mărfuri; graniţa cu U.R.S.S. impusă era cea din vara anului 1940, adică cea stabilită prin ultimatumul prin care erau smulse din trupul ţării Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa; anularea, condiţionată de viitorul tratat de pace a dictatului de la Viena din 1940 privind nordul Transilvaniei; obligaţia României de a menţine în orice moment pe frontul antihitlerist a nu mai puţin de 12 divizii de infanterie ce urmau să lupte în subordinea Înaltului Comandament Aliat (sovietic)[12] ş.a.

Toate acestea vin să întărească convingerea că, dacă în planul politicii interne lovitura de stat de la 23 august şi-a atins, într-un fel scopul, în ceea ce priveşte statutul internaţional al ţării, ea a rămas deficitară. Independenţa şi suveranitatea naţională au fost călcate în picioare, imediat după 23 august România devenind un stat ocupat de către U.R.S.S. Ocupaţia sovietică se va accentua continuu, concretizându-se în controlul nemijlocit al activităţii guvernelor de la Bucureşti în perioada 1944-1945, apoi impunerea prin forţă a unor reprezentanţi ai partidului comunist în organele centrale ale statului (1945–1947) şi culminând cu schimbarea tot prin forţă a însăşi regimului politic (30 decembrie 1947).

Drama trăită de români, mai ales în primii ani ai ocupaţiei sovietice este cutremurătoare. Documente recent scoase la iveală, mai ales din arhivele secrete mărturisesc fapte de netăgăduit, care au bulversat societatea românească şi aşa mult încercată de război. Nu a rămas nici un domeniu al vieţii economice, sociale, politice, culturale sau militare care să nu fie profund afectat. De la jaful produs în economie sub patronajul odioasei Comisii de Control Aliate (sovietice), la confiscările de averi, siluiri, arestări, trimiteri în lagărele siberiene, la subminarea, ignorarea sau alungarea autorităţilor locale, profanarea bisericilor, tâlhării, spargeri, devastări de întreprinderi, magazine, instituţii culturale, toate săvârşite sub privirile neputincioase ale unor guvernanţi supravegheaţi pas cu pas de serviciile specializate de U.R.S.S. şi Partidul Comunist Român. În ţară s-a instalat sărăcia, foametea, lipsa cronică a alimentelor de bază de pe piaţă, provocând grave maladii, precum: distrofia, tuberculoza, malaria, ş.a[13].

În domeniul militar, aspect ce ne interesează în mod deosebit, efectele înfrângerii de pe Prut şi Nistru şi actul de la 23 august 1944, au fost mult mai grave, afectând capacitatea de apărare a ţării.

Până la încheierea Convenţiei de armistiţiu, situaţia armatei române a fost destul de ambiguă. Practic, prin neluarea în considerare a armistiţiului unilateral cuprins în Proclamaţia regală de către Armata Sovietică, paradoxal ne aflam în stare de război şi cu U.R.S.S. şi cu ce mai rămăsese din Axă, respectiv Germania fascistă şi Ungaria hortystă. Această ambiguitate, după cum vom vedea, a fost abil exploatată de Armata Sovietică, care practic, până la 12 septembrie a ocupat militar întreaga ţară.

Documentele de arhivă cercetate evidenţiază că după Proclamaţia regală din seara zilei de 23 august, întreaga armată română a înţeles semnificaţia momentului istoric, ceea ce explică în bună măsură trecerea ei de partea forţelor Naţiunilor Unite, prompt şi fără defecţiuni în sfera conducerii sau execuţiei[14].

Marele Stat Major, luând act de proclamaţia regală, a transmis tuturor unităţilor de pe front în aceeaşi noapte de 23 august, ordinul de încetare a ostilităţilor împotriva armatei sovietice şi retragerea cât mai repede

---

[10] Vezi: Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane*, Bucureşti, 1993, p. 12 şi urm.

[11] Ibidem

[12] Gheorghe Buzatu, *op. cit.,* p. 46

[13] Un tablou cutremurător al calvarului României sub ocupaţia armatei sovietice în perioada 1944-1947, şi documente cu totul inedite privind ororile săvârşite de "ostaşul sovietic eliberator" în: *Armata Roşie în România. Documente*, (I), Colecţia „Revista de istorie militară", Bucureşti, 1995

[14] Veteranii pe drumul onoarei şi jertfei. Avânt peste Carpaţi (23 august-25 octombrie 1944), Editura Vasile Cârlova, Bucureşti, 1994, p. 17

la sud de linia Focşani – Galaţi[15]. Operaţia de retragere nu s-a putut executa în întregime, dat fiind că la nivelul comandamentelor sovietice armistiţiul nu a fost luat în considerare, acestea continuând luptele atât împotriva trupelor germane, cât şi împotriva celor române. Cum acestea depuseseră armele, mari unităţi şi unităţi întregi au fost luate în prizonierat şi transportate în lagărele din Rusia Sovietică. Totodată, ştiind că armistiţiul a fost declarat unilateral, Marele Stat Major a ordonat comandamentelor de pe front să intre în legătură cu cele sovietice chiar din noaptea de 23 august spre a stabili, de comun acord, unele măsuri de cooperare, impuse de noua situaţie. În acest cadru, unii generali şi ofiţeri superiori reprezentanţi ai trupelor de contact (armatele 4 şi 3 române) au trecut în dispozitivul sovietic pentru a purta negocieri cu delegaţii comandamentelor nou aliate. Majoritatea acestor generali şi colonei au fost arestaţi şi consideraţi prizonieri de război[16], sau acolo unde au fost primiţi nu s-a ţinut cont de părerile lor, invocându-se faptul că de la Moscova nu s-a primit nici un fel de înştiinţare cu privire la armistiţiu şi încetarea stării de război cu România.

Drept urmare, o parte din trupele române care executau nu numai ordinul de a nu lupta împotriva celor sovietice, dar au şi căutat să se alăture acestora, au fost încercuite şi dezarmate fără nici o dificultate. Aşa s-a întâmplat în vestul Moldovei, pe valea Tazlăului, la nord de Huşi, pe valea Prutului şi în sudul Basarabiei, la est de Tătărăşti. În total, numai în două zile, 24 şi 25 august au fost duse în prizonierat efectivele a 11 divizii. În vestul Moldovei au fost capturate 7 divizii: 1, 4, 6, 13, 20 infanterie, 1 gardă, 1 blindată şi Comandamentul 104 munte; la nord de Huşi 2 divizii: 11 infanterie şi 5 cavalerie, iar la est de Tătărăşti, 2 divizii: 2 şi 15 infanterie[17].

Până la urmă, cele 7 divizii rămase în vestul Moldovei, după lungi tergiversări au primit aprobarea Comandamentului Armatei 7 Gardă sovietice, în fâşia căreia se aflau, pe baza unor angajamente scrise luate comandanţilor lor, de a lupta alături de armata sovietică, în care scop s-a ordonat reorganizarea lor. În plin proces de reorganizare, la 1 septembrie, întregul efectiv al acestora a fost dezarmat şi internat în lagărele de la Bacău şi Roman[18]. În jurnalul de operaţii al Diviziei 13 Infanterie, aflată în situaţia arătată se nota: „deşi ordinul a produs în rândurile ofiţerilor şi trupei cea mai mare consternare şi durere, totuşi, el a fost executat fără şovăire”[19].

În acelaşi mod s-au desfăşurat lucrurile şi la Comandamentul Marinei Militare. La 29 august, din Ordinul contraamiralului Gorşkov, comandantul Flotilei Fluviale de Dunăre, au fost concentrate la Reni şi capturate majoritatea navelor fluviale de război româneşti, iar comandantul Forţelor Fluviale române, contraamiralul Stoianovici, statul său major şi echipajele arestate. Trupa şi gradele inferioare, îmbarcate pe nave sovietice au luat drumul Odessei şi de aici al Gulagului sovietic[20]. Contraamiralul Stoianovici şi statul său major au rămas internaţi la Ismail, până la 7 septembrie, când au fost puşi în libertate şi transportaţi cu vedetele sovietice la Tulcea. La mare, lucrurile s-au petrecut absolut identic. În urma unui ultimatum, adresat de amiralul Oktiabrski, comandantul Flotei sovietice din Marea Neagră, la 29 august, contraamiralului Horia Măcelariu, comandantul Forţelor Navale Maritime române, toate navele de război au fost strânse în portul Constanţa şi dezarmate. Echipajele au fost alungate de la bord, iar navele au fost capturate şi încadrate cu echipaje sovietice şi duse în portul Odessei[21].

Întâmpinând o rezistenţă puternică în Carpaţii Orientali, Comandamentul Armatei 7 Gardă sovietice a aprobat, totuşi, ca unele unităţi şi mari unităţi române care acţionaseră în nordul Moldovei să nu fie dezarmate şi să participe la luptă, în subordinea sa. Aşa a fost cazul Comandamentului 103 Munte, Brigăzii 6 Artilerie, Regimentului 17 Infanterie (care au fost regrupate în Divizia 103 Munte), Regimentul 7 Artilerie Grea şi un detaşament din Divizia 1 Blindată. Pe lângă aceste unităţi au fost numiţi ofiţeri de legătură sovietici, care controlau întreaga activitate a comandanţilor români.

Acelaşi regim a fost aplicat de către Comandamentul Armatei 40 sovietice subunităţilor din regimentele 3 şi 6 grăniceri, care, ca şi unităţile enumerate mai sus, aveau armamentul şi tehnica de luptă intacte şi angajaseră, din proprie iniţiativă lupta împotriva trupelor germane, chiar din noaptea de 23/24 august.

Alte mari unităţi române, precum diviziile 2, 5, 18, 21 infanterie, 4 munte şi 1 cavalerie, cu pierderi însemnate, în luptele de pe timpul ofensivei sovietice, după ce au încetat acţiunile de luptă, au reuşit să se retragă la sud de aliniamentul fortificat Focşani – Nămoloasa – Brăila şi Dunărea maritimă şi conform

[15] Platon Chirnoagă, *op. cit.,* p. 306.
[16] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti (în continuare C.S.P.A.M.I.), fond Armata 3, dosar nr. 103/1944, f. 52-53.
[17] *Ibidem*, fond Marele Stat Major (în continuare M.St.M.), dosar nr. 457/382, Livret 8, f. 4 şi 98-99; dosar nr. 222/18, f. 13 şi dosar nr. 298/3, f. 8-10.
[18] *Ibidem*, dosar nr. 299/7, f. 69.
[19] Ibidem.
[20] *Ibidem*, dosar nr. 241/4, f. 73, 74.
[21] *Ibidem*, dosar nr. 240/1, f. 67-80.

ordinelor Marelui Stat Major să se concentreze între Ploieşti şi Bucureşti, de unde împreună cu alte forţe, urmau să fie trimise în Transilvania.

În aceeaşi situaţie s-au mai aflat diviziile 9 şi 10 infanterie aflate încă înainte de 23 august în Dobrogea şi trecute după această dată în Muntenia în acelaşi scop.

Şi de la aceste mari unităţi unii comandanţi au încercat să ia legătura cu comandamentele sovietice (vezi cazul generalului Tudose, comandantul Diviziei 2 sau a generalului Leoveanu, comandantul Corpului 3 Armată, retrase din Sudul Basarabiei în nordul Dobrogei). În discuţiile angajate de aceştia, cărora li s-a alăturat ulterior şi contraamiralul Stoianovici la Ismail cu contraamiralul Gorscov, ei cereau să li se înapoieze efectivele luate în prizonierat după 23 august ora 24,00 pentru a putea lupta împotriva duşmanului comun[22]. Brutal, comandantul Flotilei Fluviale sovietice le-a răspuns că nu are cunoştinţă de armistiţiu şi că el va continua acţiunile pentru capturarea trupelor şi navelor române de pe Dunăre[23].

După cum s-a văzut, în privinţa navelor s-a ţinut de cuvânt în zilele următoare, cât priveşte celelalte efective n-a mai avut timp să o facă pentru că abia la 27 august, guvernul sovietic a catadicsit să-şi anunţe comandamentele de pe front despre încetarea stării de război cu România.

Cu toate acestea, până la 1 septembrie, în înaintarea lor din Moldova şi Basarabia spre Ploieşti, Bucureşti şi în Dobrogea, comandamentele şi unităţile sovietice s-au dedat la abuzuri şi acte de violenţă, atât la adresa unităţilor române cât şi a autorităţilor locale şi populaţiei civile. Printre astfel de acţiuni enumerăm: confiscarea unor depozite române, dezarmarea gărzilor acestora şi instalarea gărzilor sovietice (Ţăndărei); ridicarea prin violenţă de la localnici a vitelor, păsărilor, unelte, maşini şi alte materiale, care considerate capturi de război au fost însuşite de trupele operative sovietice sau trecute peste Prut; dezarmarea formaţiunilor de jandarmi (Fierbinţi); dezarmarea ofiţerilor şi soldaţilor români izolaţi; confiscarea mijloacelor auto ale unităţilor (Pădurea Buftea, Poenarii Burchi, Pucheni etc.); dezarmarea unor unităţi române constituite şi trimiterea lor în captivitate (Batalionul 52 Pionieri, ş.a.); blocarea legăturilor telefonice şi multe alte acte de jaf şi violenţă, greu de închipuit, dacă avem în vedere că, mai ales după 27 august, veneau din partea noilor noştri aliaţi[24].

Până la semnarea armistiţiului, deci absolut în mod abuziv, pe lângă dezarmarea unor mari unităţi şi luarea în captivitate a efectivelor acestora, deja enumerate, pe lângă capturarea flotei române şi celelalte abuzuri, în mare parte deja amintite, Înaltul Comandament sovietic şi-a subordonat toate marile unităţi terestre şi aeriene române aflate în luptă cu inamicul comun, adică angajate, sub conducerea Marelui Stat Major în operaţia de curăţare a teritoriului de trupele germane. Din cele 28 de divizii de care dispunea, la 5 septembrie, data declanşării în Transilvania a contraofensivei germano-maghiare, Marele Stat Major rămăsese numai cu 4 divizii aflate în interior, ceea ce demonstrează restrângerea abuzivă a autorităţii acestuia. În aceste condiţii generalul Mihail şi-a prezentat demisia, motivând-o prin pierderea atribuţiunilor operative şi restrângerea sarcinilor ce-i reveneau numai la problemele de organizare şi asigurare materială[25]. Guvernul nu i-a aprobat demisia, rămânând în funcţie până după 20 octombrie, când a fost înlocuit de generalul Rădescu.

Şi în sfârşit, o altă serie de abuzuri, care dacă n-ar fi avut urmări tragice, ar fi putut fi socotite acte de comedie prin felul cum s-au produs, sunt acele pompoase ordine de zi ale comandamentelor sovietice prin care, contrar celor mai bune evidente realităţi şi bunului simţ, unor mari unităţi şi unităţi sovietice le sunt atribuite numele unor oraşe din Dobrogea, Muntenia, Oltenia sau Banat, pe care acestea chipurile le-au „eliberat" de trupele germane prin luptă, operaţiune încheiată, după cum uşor se poate constata din jurnalele de operaţii, de mari unităţi şi unităţi române fără nici un sprijin sovietic cu câteva zile mai înainte. Iată câteva exemple concludente: teritoriul Dobrogei şi oraşul Constanţa fuseseră eliberate de Comandamentul Militar Dobrogea (comandant contraamiralul Horia Măcelariu) încă de la 26 august, iar la 29 august, când trupele Frontului 3 Ucrainean, pătruns prin nordul provinciei, ajungea în capitala ei, erau întâmpinate cu flori şi steaguri, iar flota sovietică a fost condusă prin barajele de mine de canonierele şi vedetele române, şi au intrat în portul Constanţa, fără a trage măcar un foc.

Cu toate acestea Ordinul de Zi al Comandamentului Suprem sovietic stipula: „Trupele Frontului 3 Ucrainean în cooperare cu unităţile de mare şi desant ale Flotei Mării Negre au cucerit la 29 august Constanţa oraş şi port la Marea Neagră". În cinstea acestei victorii, marilor unităţi şi unităţilor flotei, care s-au evidenţiat li s-a conferit denumirea „Constanţa"[26].

---

[22] *Ibidem*, dosar nr. 2/9, f. 16, 215/8, f. 216 şi dosar nr. 457/382, f. 84-85.
[23] Ibidem.
[24] Astfel de cazuri se semnalează de către autorităţi şi de posturile de jandarmi în majoritatea localităţilor pe unde au trecut unităţi sovietice (Vezi Arhivele Militare Române, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 41/1944, 246/1944, vol. I şi II sau *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, dosarele 7.071-7.076 şi fond Microfilme r. P.II 2.238-2.240 ş. a).
[25] C.S.P.A.M.I., fond M.St.M, Secţia 1, dosar nr. 457/106, f. 41.
[26] *Ibidem*, dosar nr. 457/613, f. 154.

Se ştie apoi, că în 26 august s-a terminat curățarea de inamic a oraşului Bucureşti, iar la 28 august au fost lichidate ultimele rezistențe în zona Otopeni – Băneasa, pe căile de acces spre capitală, fapt transmis la posturile noastre de radio şi preluat de agențiile internaționale. Totuşi, la 29 august, Armata 53 sovietică primea misiunea să „continue ofensiva pentru ca la sfârşitul zilei de 31 august să cucerească oraşul Bucureşti." Într-adevăr, la 31 august unități ale acestei armate au pătruns în oraş, dar nu prin lupte, ci la fel ca la Constanța, fără să tragă nici măcar un foc, fiind primite la bariera Colentinei de o delegație a P.C.R., în care, din partea tineretului, făcea parte şi Nicolae Ceauşescu, iar în centrul capitalei au fost întâmpinate cu flori, ovații şi drapele. Ei bine, în Ordinul de Zi dat de Comandamentul Suprem sovietic, în aceeaşi zi se spunea, nici mai mult nici mai puțin decât că: „În cinstea victoriilor obținute, marile unități şi unitățile care s-au evidențiat în luptele contra cotropitorilor pe căile de acces spre București vor fi propuse să li se confere denumirea „București", iar la Moscova, se specifică în acelaşi ordin, în cinstea acestor trupe se vor trage 24 salve de artilerie din 324 guri de foc"[27] şi comunicatele sovietice de presă continuau în zilele următoare ştirile referitoare la „cucerirea" localităților Giurgiu, Turnu Măgurele, Slatina, Piteşti, Craiova, Turnu Severin, iar după 6 septembrie, a unor oraşe din Transilvania precum. Braşov, Sibiu, Lugoj, Blaj, Mediaş, Alba Iulia ş.a. unde coloanele trupelor sovietice erau primite în aceleaşi condiții ca la Constanța şi Bucureşti.

Semnarea Convenției de armistițiu, nu a adus din păcate modificări în atitudinea comandamentelor sovietice şi armatei de ocupație față de România şi armata sa. Ba mai mult, am putea spune că prin prevederile dramatice impuse ea consfințea de facto starea de țară ocupată şi nu de aliat în luptă.

Abuzurile au continuat, fiind de acum, într-un fel, legiferate. Prin articolul 3 se stabilea obligația guvernului şi Înaltului Comandament român de a pune la dispoziția Comandamentului sovietic pentru deplină folosință – cum va crede de cuviință – pe toată durata armistițiului, adică până la încheierea păcii, a tuturor construcțiilor şi instalațiilor româneşti militare, aeriene şi navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazii, aerodromuri, mijloace de comunicații necesare nevoilor militare. Practic, întreaga suprastructură militară era scoasă, astfel, de sub autoritatea românească şi pusă la dispoziția armatei „aliate". Mai mult, prin articolul 10 şi anexa lui, statul român era obligat să asigure folosirea de către Înaltul Comandament sovietic a întreprinderilor industriale şi de transport, a mijloacelor de comunicație şi instalațiilor de utilitate publică, a depozitelor de combustibil, petrol, alimente şi alte materiale sau servicii conform instrucțiunilor date de Comisia de Control Aliată (sovietică). Statul român era obligat de asemenea, să facă în monedă românească şi în mod regulat, toate plățile cerute de Comandamentul sovietic, să retragă, să răscumpere şi să remită, fără plată, aceluiaşi comandament, toată moneda folosită de el.

Comisia de Control Aliată (sovietică) înființată prin articolul 18, avea dreptul de a supune unui control nelimitat întreaga activitate a guvernului şi comandamentului român.

Pe plan militar, această comisie şi-a arogat, în baza convenției, drepturi discreționare asupra armatei române, existența, proporțiile acesteia depinzând de voința comandamentelor sovietice. Prin organele ei, comisia supunea celui mai strict control activitatea Ministerului de Război şi a subsecretariatelor de stat ale aerului şi marinei, pentru realizarea articolelor din buget privind cheltuielile militare cât şi pe aceea a Marelui Stat Major şi a statelor majore ale aerului şi marinei în domeniile organizare, informații, instrucție şi învățământ, transporturi şi asigurare materială a trupelor din interior şi de pe front.

Conducerea operativă a trupelor române de pe front revenea Comandamentului Frontului 2 Ucrainean, Marelui Stat Major român revenindu-i numai atribuțiuni în legătură cu trimiterea pe front a efectivelor necesare, completării pierderilor şi cu satisfacerea nevoilor tehnice ale trupelor, misiuni care se puteau îndeplini numai în măsura în care Comisia de Control Aliată aproba garniturile de vagoane sau trenurile necesare.

Clauzele militare inserate în articolul 1 al convenției stabileau la 12 divizii plafonul participării României la războiul antihitlerist şi consemnau că acestea trebuie să opereze „sub comanda generală a Înaltului Comandament aliat (sovietic)".

Nefiind făcute nici un fel de precizări cu privire la aplicarea acestui articol, interpretarea lui a făcut obiectul unor lungi tratative duse între şeful Marelui Stat Major român şi comandantul Frontului 2 Ucrainean în lunile septembrie şi octombrie, care trebuiau să se încheie cu un protocol militar care să detalieze modul de aplicare a convenției.

Proiectul de protocol prezentat de delegația română prevedea înapoierea, în scopul completării celor 12 divizii a tuturor prizonierilor de război şi materialelor de luptă luate ilegal în Moldova, după ce armata română a încetat ostilitățile împotriva armatei sovietice. Se mai cerea ca Marele Stat Major să aibă dreptul de a folosi, în limite bine precizate, mijloacele şi rețeaua C.F.R. pentru transportul de trupe şi materiale necesare unităților române de pe front; dreptul de a folosi pentru nevoile acestora întreprinderile şi instalațiile industriale în scopul reparațiilor de armament şi auto; dreptul armatei române de a-şi păstra prizonierii ca şi capturile de război luate prin lupte şi de a le folosi pentru completarea deficitelor apărute pe front.

[27] *Ibidem*, f. 133, 177.

Nici una dintre aceste propuneri nu a fost acceptată de către reprezentanții Frontului 2 Ucrainean. Au urmat discuții aprinse, pentru ca în final delegația sovietică, în spiritul comportamentului abuziv avut şi până atunci, să prezinte un ultimatum, document care pe lângă faptul că nu lua în seamă nici unul din dezideratele exprimate de delegația română, reduceau la două comandamente de armată şi trei divizii demobilizate şi reduse la efectivele de pace, forțele care puteau fi păstrate în interior. Restul marilor unități trebuiau desființate, iar efectivele devenite disponibile folosite pentru completarea deficitelor celor 12 divizii de pe front sau lăsate la vatră.

Generalul Mihail a protestat refuzând să-şi pună semnătura pe un astfel de document abuziv şi umilitor pentru armata română şi şi-a depus din nou demisia, care de data aceasta i-a fost aprobată. Pentru a evita o dezarmare prin forță, generalul Rădescu, care a luat şefia Marelui Stat Major la 20 octombrie, a trebuit să accepte şi să semneze „protocolul" în varianta sovietică. S-a simțit însă şi el obligat să protesteze, menționând într-o notă anexă că obligația desființării forțelor române din interior nu derivă din Convenția de armistițiu, ci a fost impusă de Frontul 2 Ucrainean, dar că semnează „numai pentru a evita consecințe dăunătoare operațiilor comune contra Germaniei"[28].

Şi măcar dacă abuzurile s-ar fi oprit aici. Dar nici protocolul militar nu a fost respectat. Peste prevederile acestuia, Marele Stat Major a fost obligat, prin Ordinul Frontului 2 Ucrainean să mențină, peste cele 12 divizii impuse prin convenție, pe frontul din Ungaria, două divizii (1 infanterie instrucție şi 1 cavalerie instrucție) până la 6 noiembrie; să lase în continuare pe front pe toată durata războiului, alte două divizii (2 munte şi 9 cavalerie) şi să mai trimită în Cehoslovacia încă două divizii (10 infanterie şi 1 gardă). În plus, să mai pună la dispoziția Frontului 2 Ucrainean o divizie de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate, 5 batalioane de drumuri şi Regimentul 2 Care de Luptă[29].

Concomitent cu presiunile exercitate pentru sporirea efectivelor de pe front, Comisia de Control Aliată (sovietică) a activat cu un zel deosebit pentru coborârea la un plafon cât mai scăzut a efectivelor armatei române din interior. Invocându-se prevederile din protocol, Marele Stat Major a fost silit, până în februarie 1945 să desființeze un comandament de armată, 12 divizii, 7 comandamente brigăzi independente de munte şi infanterie, 23 batalioane independente de artilerie, 10 centre de instrucție şi 32 şcoli militare de ofițeri şi subofițeri. Mai rămăseseră pe front, 14 divizii (fără divizia Tudor Vladimirescu), iar în interior doar 3 divizii (1 şi 2 munte şi 1 gardă)[30] şi aceasta, în condițiile în care o lună mai târziu, Înaltul Comandament sovietic transfera din Polonia în România 3 divizii sovietice operative cu efective sporite (14.000-15.000 de oameni fiecare) pe care le-a dislocat: una în zona Ploieşti, unde se mai găsea încă o divizie de artilerie antiaeriană rusească, alta la 20 km vest de Bucureşti, iar a treia cu câte un regiment la Petroşani, Deva şi Arad[31].

Cum la momentul aducerii acestor trupe de ocupație în România, aliniamentul frontului se afla în apropiere graniței ungaro-cehoslovace, Marele Stat Major a protestat, precizând: „Instalarea mai îndelungată în România a unor divizii sovietice cu efective de război complete tocmai în momentul când armata română rămasă în interior a fost desființată în majoritate, iar restul marilor unități au efectivele reduse sub cele de pace, ar putea conduce la aprecierea acestei situații ca o dezarmare a României şi ca o ocupație militară sovietică (ceea ce de fapt era – n.n.), situație contrară spiritului şi literei Convenției de armistițiu, cât şi bunei şi sincerei colaborări în lupta contra Germaniei şi Ungariei"[32].

Arogant, comandantul Frontului 2 Ucrainean, răspundea protestului Marelui Stat Major arătând că prevederile Convenției de armistițiu rezervau Comandamentului sovietic dreptul de a lua pe teritoriul României orice măsură apreciată ca necesară[33].

Şi abuzurile, fărădelegile şi samavolniciile Comandamentului sovietic şi a trupelor au continuat să se manifeste atât pe front, până la sfârşitul războiului, unde au avut consecințe şi mai grave, cât şi în interior, unde au pregătit şi asigurat în primăvara anului următor aducerea comuniştilor la guvernarea țării. Aceste teme însă nu fac obiectul studiului nostru.

Ceea ce este de reținut în concluzie, este faptul că evenimentele din august 1944: înfrângerea armatelor germano-române în operația ofensivă „Iaşi – Chişinău" şi lovitura de stat au avut efecte dintre cele mai grave pentru organismul militar românesc. Armata română supusă la cheremul Comandamentului sovietic a avut de suportat un tratament abuziv, soldat cu diminuarea până la lichidare a capacității de apărare a țării.

---

[28] *Ibidem*, dosar nr. 475/66, f. 13 sau dosar nr. 457/72, f. 95.
[29] *Ibidem*, dosar nr. 457/132, f. 327-328.
[30] Ibidem.
[31] *Ibidem*, f. 78.
[32] *Ibidem*, dosar nr. 457/138, f. 109.
[33] *Ibidem*, dosar nr. 457/83, f. 8.

65 ans depuis les événements dramatiques de l'été de 1944.
Conséquences géostratégiques et politico-militaires de la sortie de Roumanie de l'alliance avec l'Allemagne et de son rapprochement aux Nations Unies

La sortie de Roumanie de l'alliance avec l'Allemagne et son rapprochement aux forces des Nations Unies, l'été de 1944, a eu pour conséquence, en plan stratégique, la réduction de la guerre de quelques mois, en accélérant ainsi la défaite de l'Allemagne. Du point de vue militaire, les effets de cette action ont été beaucoup plus graves, le traitement abusif réservé à l'armée roumaine par le Commandement soviétique aboutissant à la diminution presque totale de la capacité de défense du pays.

EVOLUȚIA STATULUI MAJOR GENERAL ROMÂN ÎN PERIOADA 1945-1958

General de brigadă (r) prof. univ. dr. Nicolae CIOBANU

Sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial, la 9 mai 1945, pe teatrele de operații militare din Europa, a ridicat în fața conducerii politico-militare a României numeroase şi complexe probleme cu privire la instituția militară în noul context geopolitic. Încheierea Armistițiului cu Națiunile Unite (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie) în numele cărora Armistițiul a fost semnat de către mareşalul Uniunii Sovietice Rodion Malinowski, stabilea atât statutul politic al României ca națiune înfrântă, cât şi cuantumul reparațiilor de război pe care țara trebuia să le plătească Uniunii Sovietice.

Între organismele statului român implicate în rezolvarea problemelor ridicate de trecerea armatei române de la starea de război la cea de pace, un rol deosebit a revenit Marelui Stat Major al armatei. Ca structură, Marele Stat Major şi-a menținut organizarea prevăzută în „Legea asupra organizării forțelor armate”[1] adoptată la 28 octombrie 1943, prin care Marele Stat Major se subordona Ministerului de Război. Totodată, legea prevedea că şeful Marelui Stat Major avea rang reprezentativ de ministru secretar de stat, fiind ajutat de „subşefii necesari”, între care se aflau şi şefii de stat major ai Aerului şi Marinei.

Conform prevederilor legii, în subordinea Marelui Stat Major se aflau Direcția Superioară a Învățământului Militar, Comandamentul Transmisiunilor, Şcoala Superioară de Război, Institutul Geografic Militar, Muzeul Militar, Revista „România Militară”, Batalionul depozit şi alte structuri considerate necesare pentru îndeplinirea atribuțiilor funcționale[2].

Trecerea României, cu întregul ei potențial economic şi militar, de partea Națiunilor Unite, la 23 august 1944, nu a produs modificări de fond în structura organizatorică a Marelui Stat Major. A fost însă desființat, la 24 august 1944, eşalonul 1 al Marelui Stat Major (format dintr-un şef, un subşef, 20 de ofițeri, 10 subofițeri şi personal civil), formațiune ce fusese constituită în primăvara anului 1944, odată cu pătrunderea forțelor sovietice pe teritoriul țării. De asemenea au fost desființate şi detaşamentele de legătură de pe lângă comandamentele germane. Totodată a fost desființată Secția de Propagandă (la 7 octombrie 1944), iar Biroul 5 din Secția 2 a fost transformat în „Serviciul Cultură”[3].

În acelaşi timp, Marelui Stat Major i-a fost subordonat Comandamentul General al Teritoriului – structură înființată la 25 noiembrie 1944. Toate aceste desființări, transformări sau resubordonări nu au influențat componența şi atribuțiile Marelui Stat Major sau responsabilitățile sale instituționale.

Atribuții noi reveneau Marelui Stat Major prin „Legea nr. 205 din 21 iunie 1947, privind organizarea şi funcționarea Ministerului Apărării Naționale”, la Titlul II – „Organe superioare de conducere”, Capitolul III – „Marele Stat Major”, prevedea: *„Marele Stat Major este organul de studii, concepție şi planificare pentru organizarea şi pregătirea forțelor armate”*[4]. Între principalele atribuții ce revin Marelui Stat Major, Legea nr. 205 prevede că *„Marele Stat Major propune ministrului Apărării Naționale toate măsurile în legătură cu pregătirea şi dotarea armatei; stabileşte dislocarea unităților armatei, precum şi dislocarea şi repartiția unităților de grăniceri; stabileşte doctrina generală a armatei şi elaborează regulamentele de luptă pentru marile unități şi regulamentele cu caracter general (pentru toate armele); organizează şi asigură legăturile externe cu armatele celorlalte state, propune ataşații militari; propune proiectele de legi militare, care sunt în legătură cu atribuțiile sale; întocmeşte istoricul campaniilor naționale”* ş.a.[5].

În momentul încheierii celui de-Al Doilea Război Mondial, în fruntea Marelui Stat Major român se găsea generalul de armată adjutant Constantin Sănătescu (11 decembrie 1944 – 20 iunie 1945). El a fost înlocuit de către generalul de corp de armată Costin Ionaşcu (20 iunie 1945 – 27 decembrie 1947).

În ceea ce priveşte organizarea Marelui Stat Major, legea stabileşte că acesta este organizat pe secții şi servicii şi are în subordine Şcoala Superioară de Război, Institutul Geografic Militar, Muzeul Militar, revista „România Militară”, Batalionul depozit al Marelui Stat Major şi alte structuri.

Dacă am analiza rolul jucat de Marele Stat Major român în cursul participării armatei române la cel de-Al Doilea Război Mondial, război de coaliție, constatăm că momentele în care Marele Stat Major român, respectiv Marele Cartier General, a condus perioade nesemnificative ca durată acțiunile de luptă ale armatei

---

[1] Prof. univ. dr. Alesandru Duțu, locotenent-colonel Cornel Carp, *Marele Stat major şi procesul de reformă al armatei române în perioada 1939-1947*, în „Statul Major General 1859-2004. Istorie şi transformare”, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004, p. 164.

[2] *Ibidem*, p. 165.

[3] Ibidem.

[4] Legea nr. 205 din 21 iunie 1947, pentru organizarea şi funcționarea Ministerului Apărării Naționale, în „Istoria Statului Major General român. Documente 1859-1947”, p. 417.

[5] *Ibidem*, p. 418.

române. Pe Frontul de Est el fiind substituit aproape brutal de către comandamentele germane, cu o singură excepție în luptele de eliberare a părții de sud a Basarabiei. Pe Frontul de Vest, Marele Stat Major a fost efectiv îndepărtat de la îndeplinirea atribuțiilor sale ca organ de decizie, prin subordonarea, din noaptea de 7 septembrie, a forțelor române participante la Războiul Antihitlerist, comandamentului Frontului 2 Ucrainean. Singura perioadă în care Marele Stat Major a condus armata română a fost perioada 23 august – 7 septembrie 1944, când a avut de rezolvat probleme de o complexitate deosebită, aşa cum au fost acțiunile desfăşurate aproape simultan, ca: desprinderea armatelor române de forțele germane şi alăturarea lor trupelor sovietice; regruparea celor două armate operative în adâncimea strategică, concomitent cu ducerea luptelor pentru lichidarea trupelor germane de pe teritoriul aflat sub jurisdicția statului român; executarea operației de acoperire a liniei de demarcație stabilită prin Dictatul de la Viena şi reorganizarea armatei române; conducerea operației de apărare din podişul Târnavelor (5-8 septembrie 1944).

După încheierea războiului, la scurt timp, la 15 iunie 1946, a fost promulgată „Legea nr. 452 pentru organizarea şi funcționarea Ministerului de Război", în care la Titlul II – „Organe de conducere superioară, comandament şi pregătire", Capitolul IV – „Marele Stat Major", se sublinia faptul că *„Marele Stat Major este organul de pregătire de război a forțelor armate şi a teritoriului"*. În continuare sunt enumerate atribuțiile Marelui Stat Major român. De asemenea, Legea sublinia faptul că *„Marele Stat Major coordonează activitatea de pregătire de război a Aeronauticii şi Marinei, în legătură cu Armata de Uscat, prin statele majore respective"*. Şeful Marelui Stat Major este ajutat în îndeplinirea atribuțiilor sale de 2-3 subşefi ai Marelui Stat Major şi un cabinet[6]. Totodată, pe lângă Marele Stat Major funcționa Comitetul materialelor de Război, iar în subordinea Marelui Stat Major erau Şcoala Superioară de Război, Institutul Geografic Militar, Muzeul Militar Național, revista „România Militară", batalionul depozit al Marelui Stat Major. Legea prevedea că *„atribuțiile şi organizarea de detaliu a Marelui Stat Major sunt stabilite prin decizia ministrului de Război, luându-se avizul Marelui Stat Major"*.

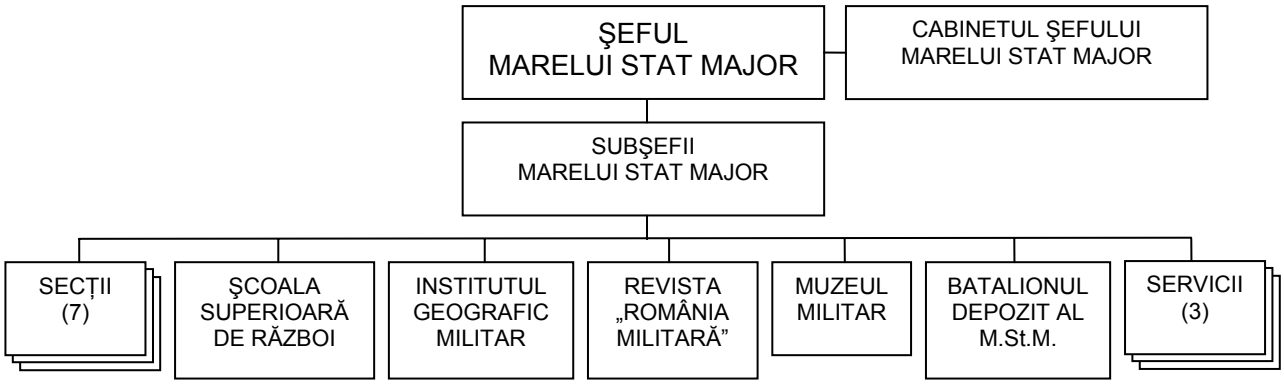
În perioada respectivă, şef al Marelui Stat Major era generalul de corp de armată Costin Ionaşcu (20 iunie 1945 – 27 decembrie 1947).

La 21 iunie 1947 este adoptată o nouă lege, Legea nr. 205, în care la Capitolul III „Marele Stat Major", articolul 8, se prevede faptul că *„Marele Stat Major este organul de studii, concepție şi planificare pentru organizarea şi pregătirea forțelor armate",* atribut fundamental diferit de cel prevăzut în Legea nr. 452 din 15 iunie 1946, oglindind mai aproape de realitate îndatoririle ce reveneau Marelui Stat Major[7].

Totodată, Comitetul materialelor de Război nu mai apare ca funcționând pe lângă Marele Stat Major şi se face precizarea că *„Marele Stat Major este organizat pe secții şi servicii, organizarea şi atribuțiile de detaliu se stabilesc prin decizie ministerială, după propunerile Marelui Stat Major"*.

Organizarea de principiu a Marelui Stat Major se poate urmări în schema de mai jos.

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR ROMÂN
CONFORM LEGII NR. 205 DIN 21 IUNIE 1947[8]

Perioada cuprinsă între anii 1945-1958 a fost, pentru Marele Stat Major român una dintre cele mai dificile din întreaga sa istorie. Astfel, dacă în perioada 7 septembrie 1944 până la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial în Europa, el a fost îndepărtat brutal de la atribuțiile sale de conducere a trupelor în război, revenindu-i doar unele sarcini de aprovizionare a frontului, ulterior el a fost supus unor transformări şi imixtiuni în atribuțiile sale, atât de ocupantul sovietic cât şi de Partidul Comunist Român, ai cărei membri au venit o dată cu furgoanele Armatei Roşii, făcând totul spre satisfacerea cerințelor acesteia.

[6] *Ibidem*, p. 418-420.
[7] *Legea nr. 452*, în „Istoria Statului Major General român. Documente 1859-1947", Editura Militară, Bucureşti, 1994, p. 406.
[8] Legea nr. 205 în ibidem, p. 417.

Atitudinea Comisiei Aliate de Control (de fapt sovietică), de adevărat ocupant, se poate observa şi din măsurile complet aberante faţă de Marele Stat Major român. Aşa spre exemplu, *„În cursul nopţii de 28 februarie/1 martie 1945* (din dispoziţiunile date de către locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control din România, general de divizie V.P. Vinogradov), *s-a ridicat tot armamentul portativ al Batalionului marelui Stat Major, unitate însărcinată cu paza localurilor. Operaţiunea s-a executat sub controlul unui colonel sovietic. Din această cauză, santinelele care asigurau paza şi poliţia întăririlor în localurile Marelui Stat major au rămas absolut fără nici o armă asupra lor”*[9]. Mojicia autorităţilor sovietice a mers şi mai departe. *„În seara de 1 martie 1945, la orele 21, când generalii subşefi ai Marelui Stat Major şi o parte din ofiţeri se găseau în birouri, fără nici un anunţ prealabil, au venit la Marele Stat Major 5-6 ofiţeri sovietici (ofiţeri inferiori şi superiori), însoţiţi de circa 20 soldaţi înarmaţi care:*

- au postat santinele sovietice la intrările localului, cu consemnul de a interzice accesul sau ieşirea oricărui militar român;

- au pătruns în localul Marelui Stat Major cerând să li se deschidă magaziile trupei, iar în birouri să li se deschidă lăzile şi dulapurile cu arhivă;

- au împiedicat personalul Marelui Stat Major, ofiţeri şi subofiţeri a se înapoia acasă după ora 10 seara.

La remarca ce s-a făcut unui colonel sovietic, că o regulă elementară de camaraderie şi de politeţe ar fi cerut ca înainte de a proceda la controlul pe care-l face, să se prezinte generalului Socrate Mardari, subşeful Marelui Stat Major, care era prezent în localul Marelui Stat Major, ofiţerul sovietic, pe un ton agresiv, a răspuns că are ordinul Frontului 2 Ucrainean şi că nu înţelege să se prezinte şi să arate scopul percheziţiei”[10].

Acesta a fost doar un singur exemplu din numeroasele abuzuri vexatorii la adresa conducerii armatei române, inclusiv a celor ce-şi vărsau sângele pe front.

Mai mult, treptat, pe măsură ce Partidul Comunist Român „încerca să prindă rădăcini”, Marele Stat Major a fost văduvit de o serie de structuri prin care îşi exercita atribuţiile. Amestecul sub forma impunerii punctului de vedere sovietic a mers până acolo încât, practic, unele măsuri erau ordonate de către consilierul sovietic aflat pe lângă şeful Marelui Stat Major român. Aşa spre exemplu, dacă legile nr. 205 (pentru organizarea şi funcţionarea Ministerului Apărării Naţionale) şi 206 (pentru organizarea armatei) adoptate în anul 1947, mai păstrau cât de cât o tendinţă a specificului naţional, după înlăturarea regelui Mihai I (30 decembrie 1947) noua legislaţie: decrete, hotărâri, directive, regulamente, decizii, dispoziţii, au amendat legile respective pentru a răspunde realităţilor de după 1948, vizând întronarea partidului comunist unic, dar şi sovietizarea armatei şi în final a întregii Românii, rămasă în sfera de interese sovietice.

S-au făcut demersurile necesare în scopul elaborării unei noi legi privind organizarea Ministerului Apărării Naţionale şi implicit a Marelui Stat Major, care urmăreau să reflecte noua stare de lucruri dar, întrucât lucrurile trenau, spre nemulţumirea consilierului sovietic de pe lângă Marele Stat Major generalul Konstantin S. Kolganov[11], şef al Marelui Stat Major fiind generalul-colonel Constantin Gheorghe Popescu (30 ianuarie 1948 – 18 martie 1950) au fost promulgate, prin diferite decrete, măsuri prin care era eliminat rolul monarhului în calitatea sa de „cap al oştirii”. Astfel, treptat, o serie de organe şi structuri ale Ministerului Apărării Naţionale prin care acesta îşi exercita atribuţiile, au suferit modificări de fond în exercitarea atribuţiilor, iar unele au fost desfiinţate, aşa cum a fost Comitetul Materialelor de Război de pe lângă Marele Stat Major. Altora le-au fost modificate fundamental atribuţiile, între aceste aflându-se Subsecretariatul de Stat al Armatei, Consiliul Superior al Oştirii, inspectoratele generale de armată. Totodată a fost instituit Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă (E.C.P.). După 1948 au fost desfiinţate organele superioare de conducere, cu excepţia Marelui Stat Major[12], bine garnisit cu consilieri sovietici şi elemente militare noi, din rândurile clasei muncitoare, care fără nicio pregătire militară s-au trezit, peste noapte, ofiţeri sau chiar generali care însă aveau o mare calitate, erau membri ai partidului unic şi aveau ca misiune principală impunerea liniei politice a Partidului Muncitoresc Român în armată. Aşa spre exemplu, la 18 martie 1950, în fruntea Statului Major General a fost numit Leontin Sălăjan (18 martie 1950 – 26 aprilie 1954), avansat direct la gradul de general de la gradul de sergent pe care îl obţinuse în timpul stagiului militar, la data de 16 octombrie 1935, odată cu lăsarea la vatră[13]. Pregătirea sa în domeniul militar s-a rezumat la frecventarea unui curs special superior în cadrul Academiei Militare Generale, pe care

---

[9] Adresa nr. 685971 a şefului Marelui Stat Major, din 02.03.1945, către locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control din România, general de divizie V.P. Vinogradov, referitoare la dezarmarea Batalionului Marelui Stat Major, în Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major – Secţia 3 Operaţii, dosar nr. 2903, ff. 66, 67.

[10] *Ibidem*, f. 68.

[11] Căpitan dr. Florin Şperlea, *Marele Stat Major între anii 1948-1958*, în „Statul Major General 1859-2004, istorie şi transformare”, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004, p. 196.

[12] *Ibidem*, p. 197.

[13] *Şefii Statului Major General român (1859-2000)*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2001, p. 295.

l-a absolvit în anul 1953, timp în care era titularul Marelui Stat Major. A deținut această importantă funcție până la data de 26 aprilie 1954, când a fost promovat ministru al Forțelor Armate.

Cazul său nu este singular, viitorul lider al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceauşescu, a deținut după 1950 funcția de şef al Direcției Superioare Politice a Armatei (D.S.P.A.), succesoarea Inspectoratului General al Armatei pentru Educație, Cultură şi Propagandă, sau cel al lui William Suder[14], ministru adjunct pentru „problemele spatelui armatei" (denumirea în epocă pentru problemele de asigurare logistică), toți trei propulsați direct la gradul de general, ca şi Petre Borilă, Dumitru Coliu dar şi alții.

Dacă prin legile anterioare 452 şi 205, numirea şefului Marelui Stat Major dar şi a altor funcții de răspundere din armată (generali inspectori de armate, generali comandanți de mari unități, comandanți de unități corp aparte), revenea regelui, în calitatea sa de „cap al oştirii", prin Decretul nr. 44 din luna mai 1948, această prevedere a fost abrogată[15], locul ei fiind luat de prevederile art. 12 din sus-numitul decret care preciza că Ministerul Apărării Naționale *„propunea numirea prin decret a şefului Marelui Stat Major şi a generalilor comandanți"* de către Prezidiul Marii Adunări Naționale. Numai că numirea celor trei generali comuniști a fost făcută peste capul puterii supreme în stat – Marea Adunare Națională, printr-o hotărâre a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din martie 1950.

De fapt, avansarea la gradul de general, în perioada partidului unic, a devenit practic o decizie politică, nivelul de pregătire profesională fiind ultimul de care se ținea seama la avansare. Esențialul era *„să execute întocmai hotărârile Partidului Muncitoresc Român şi să impună politica partidului în domeniul de activitate în care era propulsat"*, lucru urmărit de altfel în întreaga ierarhie militară şi nu numai. Acțiunea de recrutare şi promovare în corpul ofițerilor, doar după câteva luni de instruire militară, a unui mare număr de „ofițeri" proveniți cu precădere din rândul clasei muncitoare şi a țărănimii sărace, a avut repercusiuni dezastruoase asupra prestigiului corpului ofițerilor. Calificative ca „ofițeri de paie", „ofițeri pe puncte" (vezi procurarea unor bunuri pe puncte obținute din cartele), „ofițer făcut la apelul de seară" etc. aveau largă circulație în opinia publică. Admiterea în şcolile militare de ofițeri a tinerilor muncitori şi țărani cu doar 7 clase primare, uneori şi mai puțin, s-a repercutat negativ asupra calității noilor cadre de ofițeri. Abia din 1955, când a absolvit Şcoala Militară de Ofițeri Activi prima promoție cu durata de şcolarizare de 3 ani, lucrurile au început să se mai îndrepte.

Prin aceste măsuri, în contradicție flagrantă cu tradițiile armatei române în pregătirea cadrelor, când pentru concursul de admitere într-una din şcolile militare de formare a ofițerilor erau admişi doar tineri bacalaureați, cunoscători ai unei limbi străine de circulație, noile măsuri având la bază criterii politice au avut pentru o lungă perioadă de timp urmări nefaste asupra calității profesionale a corpului ofițerilor.

Cu toate aceste greutăți şi imixtiuni ale politicului în treburile militare, Marele Stat Major a continuat să-şi desfăşoare activitatea de principal organ de organizare, planificare şi conducere a instituției militare, urmărind îndeplinirea responsabilităților sale instituționale cât mai aproape de tradițiile naționale şi condițiile sociale concrete. La 14 iulie 1948, Marele Stat Major a propus cadrul de pace al Armatei Române[16]. Astfel, au fost introduse în structura armatei naționale comandamentele de armă la Armata de Uscat (Comandamentului Trupelor de Tancuri şi Blindate, Artileriei, Transmisiunilor, Cavaleriei*, Geniului şi Apărării Antiaeriene a Teritoriului), Comandamentul Aeronauticii dar şi Comandamentul Marinei Militare (cu cele trei comandamente ale forțelor maritime, forțelor fluviale şi cel al apărării litoralului). Teritoriul țării a fost structurat din punct de vedere militar în patru regiuni militare (cu reşedințele în garnizoanele Timişoara – Regiunea I, Bucureşti – Regiunea 2, Cluj – Regiunea 3 şi Iaşi – Regiunea 4)[17]. Comandanții acestor regiuni militare primeau directive (în baza Legii nr. 206 din 21 iunie 1947), de la Marele Stat Major, dar erau subordonați direct ministrului Apărării Naționale, lucru pe care îl considerăm anormal. Ca şi la Marele Stat Major, comandanții regiunilor militare erau asistați de către consilieri sovietici[18].

Din inițiativa Marele Stat Major au fost create birourile de apărare antichimică la regiunile militare, la comandamentele Aeronauticii şi Marinei Militare.

Noi modificări survin în structura organizatorică a Marelui Stat Major la 1 februarie 1949. La această dată şef al Marelui Stat Major era generalul-colonel Constantin Gheorghe Popescu, cadru militar cu vechi state. Participase la Primul Război Mondial ca ofițer de artilerie, comandant de baterie pe timpul campaniilor armatei române din anii 1916-1917. Ca semn de protest față de încheierea păcii din luna mai 1918, impusă României de către Puterile Centrale, demisionează din armata română şi se înrolează în armata franceză în cadrul Regimentului 101 artilerie grea, cu care luptă, fiind elogiat de comandamentele franceze. Reintegrat în armata română, a fost numit profesor la Şcoala Militară de Artilerie. S-a remarcat în timpul

[14] *Apud*, Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 199.
[15] Decret nr. 44/1948, în „Monitorul Oficial" nr. 124 din 31 mai 1948.
[16] *Apud*, căpitan Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 201.
[*] Desființat în anul 1953 ca şi arma cavaleriei.
[17] *Apud*, căpitan Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 201-202.
[18] Ioan Scurtu, *Consilieri sovietici în România*, în „Magazin istoric" nr. 5, mai 1998.

campaniei armatei române din anii 1941-1944 pe Frontul de Est. Membru al Partidului Comunist Român din anul 1944. Are o atitudine critică față de amestecul politicului în probleme pendinte de Marele Stat Major, atitudine rece, distantă față de consilierii sovietici cât şi de noii ofițeri propulsați peste noapte în funcții de conducere a instituției militare. Este exclus din Partidul Comunist Român în anul 1950 şi trecut în rezervă[19].

Noua reorganizare a Marelui Stat Major din 1 februarie 1949, aduce modificări survenite sub impulsul consilierilor sovietici şi unor sarcini noi, impuse armatei române[20], prin politica partidului unic. Astfel, spre deosebire de structura Marelui Stat Major din 1947, constatăm că apar noi secții, iar parte din cele vechi se reorganizează. Astfel, numărul secțiilor se ridică la 15. Una dintre noile secții era Secția Politică a Marelui Stat Major (succesoarea Inspectoratului General pentru Educație, Cultură şi Propagandă), secondată de către un locțiitor politic care controla şi îndruma activitatea întregii secții.

Graba de a introduce în toate structurile armatei aparatul politic, a determinat includerea în rândul „politrucilor" a unor oameni cu o pregătire mediocră sau submediocră. Aşa spre exemplu, în Secția Politică a Marelui Stat Major majoritatea lucrătorilor politici aveau între 4 şi 7 clase. Chiar şeful secției avea 4 clase primare şi 5 ani la o şcoală de meserii. Unul singur avea 3 ani de facultate.

Ca o particularitate (de fapt o anomalie în subordonarea şi ierarhizarea structurilor militare), Secția Politică se subordona Direcției Superioare Politice a Armatei, de la care primea directive şi instrucțiuni privind modul de acțiune. Direcția Superioare Politice a Armatei, ca direcție în Ministerul Apărării Naționale, avea o poziție aparte fiind Secție a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român.

În afara Secției Politice au fost înființate secțiile Cadre (de stat major), Pregătire Cadre, Transmisiuni, Regulamente, Gospodărie, Cenzură ş.a. În ceea ce priveşte Secția a II-a Informații a Marelui Stat Major, ea suferă modificări încă din luna martie 1947, când din ea se desprinde Secția Contrainformații a Armatei, a cărei principală sarcină după 1948, a rămas studierea şi analiza originii sociale a cadrelor militare şi civile ale armatei, a loialității acestora față de politica Partidului Muncitoresc Român, deoarece în concepția partidului unic, armata era una „burgheză" şi reacționară, aşa cum armata țaristă fusese privită de către bolşevici ca un instrument al clasei exploatatoare, asupritoare a proletariatului[21].

În anul 1950, la 9 ianuarie, Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a hotărât trecerea Secției Contrainformații a Armatei în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, unde a rămas, sub diferite denumiri, până la sfârşitul regimului comunist, componentă a Securității. Trecerea acestei secții la Ministerul Afacerilor Interne, mai mult ca sigur s-a făcut nu doar cu asentimentul Moscovei ci chiar cu indicațiile acesteia, aşa cum s-au petrecut lucrurile în Bulgaria, la 23 octombrie 1949, când, personal, I.V. Stalin a intervenit pe lângă liderii bulgari pentru a preda sistemul sovietic al subordonării serviciilor de contrainformații din armată, Ministerului de Interne.

Se păstrează însă aceleaşi domenii în subordinea Marelui Stat Major. Revista „Cultura Militară" este în continuare editată de către Marele Stat Major. Se mențin cele două funcții de subşefi ai Marelui Stat Major, fiind încadrate însă cu „oameni ai vremurilor noi", generalii-locotenent Teclu Iacob şi Constantin Verdeş[22], dar lor li se adaugă un comandant secund politic, în persoana generalului-maior Valter Roman, care printr-o hotărâre ulterioară va primi denumirea de locțiitor politic.

Amestecul factorului politic cât şi a consilierilor sovietici în treburile Marelui Stat Major generează o serie de dispute contradictorii în cadrul acestui organ, între şeful şi subşefii Marelui Stat Major pe de o parte şi subşefii şi consilierii sovietici pe de alta[23]. Astfel, chiar consilierul sovietic, generalul K.S. Kolganov, a întocmit un raport, care prin intermediul generalului S.M. Ştemenko, şeful Marelui Stat Major al Armatei Roşii, a ajuns la I.V. Stalin. Raportul critica activitatea generalului Constantin Gh. Popescu, învinuit mai ales de oportunism, lucru care în contextul internațional al relațiilor încordate între unele țări socialiste, mai ales cu Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, căpăta o gravitate deosebită, „vânătoarea de vrăjitoare" fiind în plină desfăşurare. Chiar generalul-locotenent Teclu Iacob considera că şeful său *„primeşte cu mare greutate tot ceea ce vine de la sovietici, sub diferite pretexte încearcă să se opună fiecărui sfat prin contrapunerile proprii la care ulterior renunță"* dar şi faptul că *„este un antisemit care face totul pentru a scăpa de locțiitorul său pentru probleme politice, generalul-maior Valter Roman"*.

Nici generalul-maior Valter Roman nu avea o părere bună despre şeful său, afirmând că *„se îndoieşte a fi un om cinstit"*, concluzionând că este *„o frână în dezvoltarea armatei"*. Climatul de muncă nu era dintre cele mai bune în cadrul Marelui Stat Major. Dar nici despre generalul Teclu Iacob, consilierul şef al Marelui Stat Major, nu avea o părere bună, considerând că are *„cunoştințe operative restrânse"* şi că se dovedeşte *„insuficient de ferm şi principial. Şi la el există formalism în muncă şi nu are inițiativă"*[24].

---

[19] Şefii Statului Major General român, 1859-2000, *op. cit.*, p. 287-289.
[20] Statul Major General, 1859-2004. Istorie şi transformare, *op. cit.*, p. 205.
[21] *Apud*, Florin Şperlea, *op.cit.*, p. 208.
[22] A.M.R., fond 3570, dosar 1837, f. 125.
[23] Statul Major General, 1859-2004. Istorie şi transformare, *op. cit.*, p. 206.
[24] Ibidem.

Măsurile nu au întârziat. În anul 1950, la 18 martie, generalul colonel Constantin Gh. Popescu a fost trecut în rezervă concomitent cu generalii Valter Roman şi Nicolae Combrea. Urmarea acestor dispute şi frământări interne, în care neîncrederea factorului politic şi respectiv a consilierilor sovietici în ofiţerii români de carieră (din care foarte mulţi luptaseră şi pe Frontul de Est) consideraţi doar „tovarăşi de drum", toţi şefii secţiilor din Marele Stat Major au „căpătat" câte un locţiitor politic[25].

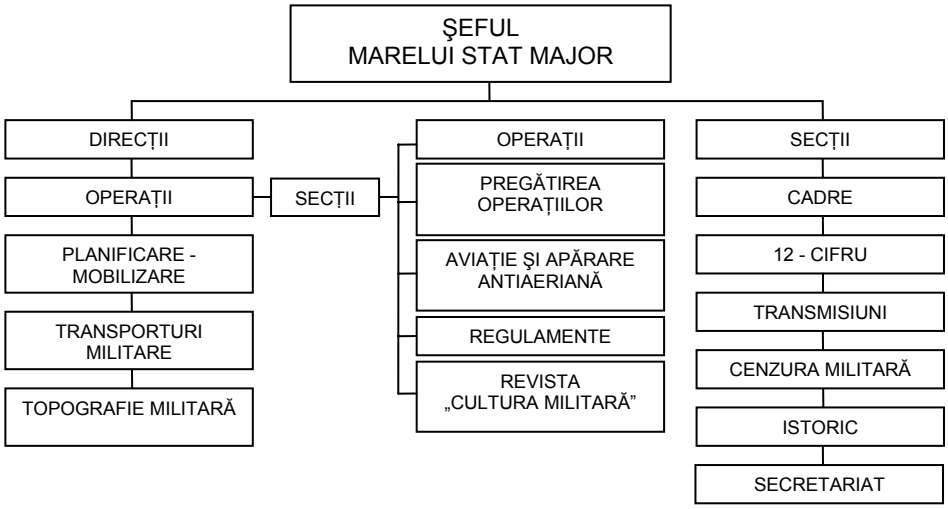
Noi modificări au loc în organizarea Marelui Stat Major al armatei române. Astfel, la 18 martie 1950, în fruntea Marelui Stat Major a fost numit generalul Leontin Sălăjan[26]. În contextul situaţiei politice internaţionale, când cursa înarmării devine tot mai accentuată cât şi ca urmare a deciziei Moscovei cu privire la o posibilă acţiune militară îndreptată împotriva Iugoslaviei lui Tito[27], rolul unor secţii din cadrul Marelui Stat Major a crescut considerabil, fapt ce a impus noi măsuri organizatorice.

Cu toată încordarea existentă pe plan internaţional, mai ales a relaţiilor cu Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, Ministerul Apărării Naţionale capătă, din 24 martie 1950, denumirea de **Ministerul Forţelor Armate**[28]. De la această dată Marele Stat Major a fost organizat pe direcţii (prin regruparea unor secţii) şi secţii subordonate direct şefului Marelui Stat Major.

Această structură este menţionată în Proiectul de Statut al Marelui Stat Major din anul 1956. Element nou în structura Marelui Stat Major, apar direcţiile militare[29], în număr de patru (ca în schema de mai sus). Totodată Direcţiei Operaţii i se subordonau secţiile Operaţii, Planificare Operativă, Aviaţie şi Apărare Antiaeriană, Regulamente, Revista „Cultura Militară". Elementele de noutate ar consta în faptul că din structura Marelui Stat Major au dispărut atât Secţia Politică, cât şi funcţia de locţiitor politic al şefului Marelui Stat Major[30]. A fost posibil acest lucru deoarece toate funcţiile de comandă, conducere şi şefi de compartimente erau încadrate cu membri ai partidului unic pe de o parte, dar care făceau parte din diferite structuri ale partidului, de la cele mai înalte (aşa cum era cazul lui Leontin Sălăjan, şeful Marelui Stat Major, dar şi membru supleant al Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român), dar şi faptului că Direcţia Superioară Politică a Armatei controla întreaga activitate politică la toate nivelurile structurii militare, pe de altă parte.

De fapt, încă din 28 august 1952, şeful Direcţiei Superioare Politice a Armatei, generalul-maior Nicolae Ceauşescu[31], printr-un raport înaintat ministrului Forţelor Armate, general Emil Bodnăraş, solicita desfiinţarea funcţiilor de locţiitori politici ai comandantului din organigrama comandamentelor de mari unităţi, considerând că la data respectivă, la comanda marilor unităţi se aflau comandanţi care înţelegeau „importanţa muncii de partid", iar secţiile politice deveniseră *„organe cu o mai bogată experienţă, capabile a îndeplini sarcinile de conducere a muncii politice"*, astfel încât funcţia de locţiitor politic al comandantului nu mai este necesară[32].

ORGANIZAREA MARELUI STAT MAJOR
IULIE 1956

[25] A.M.R., fond 5432, dosar 763, f. 308.
[26] Şefii Statului Major General Român, 1859-2004, op. cit., p. 294.
[27] *Apud*, Florin Constantiniu, *Mult zgomot pentru nimic? Războiul care nu a mai avut loc*, în „Dosarele Istoriei", III, nr. 3 din 1998.
[28] Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 74 din 24 martie 1950, în „Buletinul Oficial" nr. 29 din 24 martie 1950.
[29] A.M.R., fond 467, dosar 31, f. 341.
[30] *Ibidem*, ff. 340-341.
[31] *Apud*, căpitan dr. Florin Şperlea, *op. cit.*, în „Statul Major General, 1859-2004", *op. cit.*, p. 210.
[32] Ibidem.

La nivelul comitetelor de partid, structură specifică unităților şi formațiunilor corp aparte, secretarul Comitetului de Partid era considerat şi locțiitor politic al comandantului, ca de altfel şi secretarii consiliilor politice de la marile unități tactice.

Între direcțiile marelui Stat Major, o importanță deosebită căpăta Direcția Operații, a cărei arie de responsabilitate cuprindea mai multe secții (Operații, Pregătire Operativă a Armatei, Economiei şi Teritoriului, Aviație şi Apărare Antiaeriană, Regulamente Militare şi respectiv Revista „Cultura Militară"). Prin această nouă structură, responsabilitățile instituționale ale Marelui Stat Major au crescut considerabil.

Astfel, Proiectul Statutului de Funcționare a Marelui Stat Major Român din 14 iulie 1956[33], referindu-se la atribuțiile instituționale ale secțiilor din compunerea Direcției operații, preciza care erau atribuțiile ce reveneau fiecărei secții în parte, prin aceasta evitându-se paralelismul sau suprapunerile de atribuții.

Aşa spre exemplu, referindu-se la Secția Operații, se preciza că: *„şeful acesteia este subordonat şefului Direcției Operații şi poartă întreaga răspundere de întrebuințare operativă a Forțelor Armate, precum şi de organizarea pregătirii teritoriului de acțiuni militare"*.

Spre deosebire de prevederile legilor nr. 452 (din 15 iunie 1946) şi nr. 205 (din 21 iunie 1947) în care între atribuțiile Marelui Stat Major erau prevăzute sarcini cu caracter general: *„propune ministrului de Război măsurile în legătură cu apărarea națională, pregătirea de război şi înzestrarea armatei" sau „pregăteşte, organizează şi execută călătorii de instrucție cu generalii de la marile comandamente" sau „stabileşte nevoile de dotare a armatei..."*[34].

În proiectul noului statut de funcționare a Marelui Stat Major, din 14 iulie 1956, aria de cuprindere a responsabilităților instituționale este mult mai largă şi precis formulată. Aşa spre exemplu, şeful Secției Operații răspunde de *„cunoaşterea capacității de luptă a Forțelor Armate în scopul întrebuințării cât mai juste a acestora; studierea teatrelor de acțiuni militare şi întocmirea planurilor de pregătire operativă ale acestora; cunoaşterea şi menținerea capacității de luptă a lucrărilor de fortificații existente şi studierea şi întocmirea propunerilor pentru aprobarea amplasărilor noilor lucrări de fortificație; stabilirea structurii organizatorice a unităților şi marilor unități ale Forțelor Armate şi întocmirea planurilor de dezvoltare ale acestora"*[35].

Noul proiect al statutului de funcționare a Marelui Stat Major stabileşte pentru fiecare secție a Direcției Operații atribuțiile şi responsabilitățile ce le revin, atribuții mult mai extinse şi inexistente până la această dată în competența Marelui Stat Major. Prin noul proiect de statut, Marele Stat Major deține una dintre cele mai importante structuri, nu doar în cadrul ministerului Apărării Naționale, ci şi la nivelul întregii țări. Propunerile şi măsurile preconizate de către el având repercusiuni asupra activității instituționale a altor structuri sociale, la nivelul întregii societăți.

Actuala structură s-a menținut de-a lungul întregii perioade de existență a Marelui Stat Major al armatei române, până în anul 1958, când, odată cu retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României, armata română va cunoaşte noi direcții de orientare şi dezvoltare, atât cât permitea sistemul politic al țării în care Partidul Muncitoresc Român era „forța politică conducătoare".

Abstract

The subject of this essay is the attributions and organization of the General Staff of the Romanian Armed Forces in the period 1945-1958 (from the conclusion of the military operations on the European theatre of actions until the retreat of the soviet troops from Romania).

There are presented changes in the structure of the General Staff and also the infiltration at all levels of the military structure, by the political activists of the Romanian Workers Party (a party with a communist origin), in the purpose of the indoctrination of the Armed Forces with the new, communist ideology. You will find also explained the role of the soviet counselors of implementation of the soviet military policy in the structures of the Romanian Armed Forces.

Cuvinte cheie

Marele Stat Major, organizare, legislație, structuri, ideologie, doctrină.

[33] A.M.R., fond 3043 (vol. 1), dosar 444, ff. 17-27.
[34] Istoricul Statului Major General Român, 1859-1947, p. 404.
[35] A.M.R., fond 3043 (vol. 1), dosar 444, ff. 18-19.

ORIENTĂRI DOCTRINARE PRIVIND EVOLUȚIA OPERAȚIILOR ÎN ARMATA ROMÂNIEI POSTBELICE

Comandor dr. Marian MOŞNEAGU*

La numai o lună de la înființarea, la 12 noiembrie 1859, a Statului Major General (S.M.G.), prin Ordinul de Zi nr. 123 din 14 decembrie 1859, semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în compunerea Statului Major General a fost înființată prima structură de operații militare din Armata României, respectiv Secția a II-a. Printre misiunile distincte ale acesteia se numărau executarea lucrărilor topogeodezice pentru ridicarea hărții țării şi a celorlalte materiale cartografice militare, fără de care nu se putea realiza o pregătire corespunzătoare a ofițerilor şi nici îndeplinirea sarcinilor specifice, întocmirea unor lucrări (planuri) tactice şi strategice pentru trupe şi conducerea militară superioară necesare pregătirii pentru a face față oricărei agresiuni externe şi executarea unor activități de pregătire militară specifice, precum conducerea marşurilor eşaloanelor militare, organizarea şi conducerea manevrelor, stabilirea şi pregătirea unor poziții (dispozitive) militare etc. Ofițerii care au încadrat prima structură de operații a S.M.G. au fost sublocotenenții Gheorghe Slăniceanu, Nicolae Dona, Constantin Barozzi şi Ştefan Fălcoianu, deveniți personalități de marcă ale Armatei Române.

Considerat drept o necesitate obiectivă a ridicării capacității de luptă şi operaționale a tinerei armate reunite a Principatelor Române, atribuțiile, competența şi eficiența acestui compartiment au fost evidențiate şi probate în pregătirea Armatei Române pentru război şi în conducerea operațiilor pe timpul a şase campanii – 1877-187, 1913, 1916, 1917, 1919, 1941, prin coordonarea a cel puțin zece operații de nivel strategic şi operativ-strategic, desfăşurate cu efective de zeci şi sute de mii de combatanți atât pe teritoriul României, cât şi la distanțe apreciabile față de bazele proprii de operații[1].

În timpul celui De-al Doilea Război Mondial, Secția Operații a propus o nouă redislocare a forțelor pe cele trei teatre de operații iar în toamna anului 1940 a elaborat trei planuri noi de apărare a Moldovei. Planurile operative elaborate în primăvara anului 1941 au avut tot un caracter defensiv. Încă de la declanşarea campaniei din Est, conducerea operațiilor militare, la nivelul Marelui Cartier General şi al comandamentului Armatei a 3-a s-a efectuat în condiții corespunzătoare[2].

Concomitent cu măsurile întreprinse de Marele Stat Major pentru a diminua participarea efectivelor române la Campania din Est, în perioada 1941-1943 Secția 3 Operații a întocmit planuri şi ipoteze de acțiune pentru a contracara o eventuală agresiune a Ungariei hortyste şi, totodată, pentru a putea trece, la momentul oportun, la eliberarea teritoriului samavolnic ciuntit prin Dictatul de la Viena[3].

După trecerea armatei române de partea Națiunilor Unite, Secția Operații a adoptat soluții originale, materializate în documentele de conducere strategică – Directiva operativă din 23 august 1944 şi Directiva operativă din 30 august 1944, care au vizat stabilirea corectă a priorităților (misiunilor), îmbinarea acoperirii strategice (formă de luptă clasică) cu luptele „în focar" (în localități şi pe căi de comunicații), manevra pe direcții interioare, păstrarea inițiativei strategice prin devansarea în acțiune a inamicului ş.a.

În perioada 12 mai 1945 – 1947, Secția Operații a întreprins măsuri pentru elaborarea unei doctrine şi strategii militare româneşti, capabile să contribuie la crearea unei armate noi, „care să se sprijine pe virtuțile de bază ale poporului român şi care să reprezinte o forță armată reală, ca urmare a învățămintelor deduse din război şi în concordanță cu necesitățile viitorului"[4].

La 20 octombrie 1946, şeful Secției Operații, colonelul Dumitru Chr. Panaitescu, a elaborat un „Repertoriu referitor la problemele care trebuie să preocupe armata în toate domeniile şi apărarea noastră națională în prezent şi viitor", document programatic complex şi profund, care includea, printre altele, „Studiul ipotezelor pentru apărarea granițelor contra unor atacuri locale", „Studiul concentrării armatei în diferite zone de graniță, în eventualitatea că ni s-ar cere să participăm la un război de coaliție" şi „Studiul unui plan general pentru participarea armatei la menținerea ordinii interne"[5].

---

* Şeful Serviciului Istoric al Armatei

[1] Pentru detalii, vezi pe larg Colonel Stelian Tudorache, „În elita Armatei Române. Scurt istoric al Direcției Operații. 1859-1999", Editura Nummus, Bucureşti, 1999.

[2] Vezi, pe larg, „Istoria militară a poporului român. Vol. VI. Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944", Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 119-139.

[3] Detalii în „Statul Major General. 1859-2004. Istorie şi trasnformare", Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004.

[4] „Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947", Editura Militară, Bucureşti, 1994, p. 406. De asemenea, vezi şi Comandor dr. Marian Moşneagu, „Fundamentele apărării naționale a României postbelice", în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", Anul XII, nr. 1 (43)/2009, p. 70-75.

[5] „Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947", p. 409.

Secția a 3-a Operații din Marele Stat Major era consacrată ca fiind ,,organul de studii, concepție şi planificare al M.St.M, în problemele de ordin operativ, privind apărarea locală a frontierelor (art. 11 din Tratatul de Pace), paza teritoriului şi combaterea calamităților, în legătură cu departamentele şi instituțiile interesate (art. 11 Tratatul de Pace şi art. 8 Legea 205) şi ocrotirea intereselor apărării naționale în legătură cu departamentele interesate (art. 8 Legea 205).

Astfel, atribuțiile Secției a 3-a Operații erau:

„ 1. Pentru apărarea locală a frontierelor:

a. Studiază şi ține evidența obligațiunilor militare contractate prin Tratatul de Pace şi orice alte acorduri ulterioare care privesc apărarea locală a frontierelor.

b. Întocmeşte studiile de ansamblu şi pregăteşte măsurile de ordin operativ în cadrul stipulațiunilor Tratatului de Pace, privind apărarea locală a frontierelor.

c. Întocmeşte lucrările şi directivele pentru conducerea operativă a trupelor, în caz de nevoie, în vederea apărării locale a frontierelor (art. 8 Legea 205).

d. Dă avize asupra organizării şi dotării armatei, sub raportul nevoilor operative.

e. Stabileşte dislocarea unităților armatei (împreună cu Secția 1-a), în raport cu nevoile de apărare locală a frontierelor şi paza teritoriului (art. 8 Legea 205 şi art. 74 Legea 206).

f. Întocmeşte studii şi ține evidența lucrărilor de fortificații, de organizarea terenului şi distrugeri privind apărarea locală a frontierelor (art. 11 Tratatul de Pace).

g. Întocmeşte studii şi propuneri referitoare la organizarea comunicațiilor şi trecerilor peste cursurile de apă, în legătură cu nevoile operative.

h. Asigură funcționarea transmisiunilor pentru nevoile armatei (art. 8 Legea 205), pentru care:

- studiază şi urmăreşte dezvoltarea rețelei permanente de transmisiuni pe teritoriu, ținând legătura cu S.A.R.T. şi P.T.T.;

- întocmeşte directive şi instrucțiuni pentru organizarea şi funcționarea transmisiunilor cu fir şi radio la marile unități.

i. Organizează transporturile operative (în legătură cu Secția a 6-a), dă avize pentru programe şi ține evidența executării lor (art. 8 Legea 205).

j. Face studii şi dă avize operative (prin Secția a 5-a) în legătură cu stabilirea doctrinei generale a armatei (art. 8 din Legea 205);

k. Organizează şi dirijează (în legătură cu Secția 5-a) pregătirea ofițerilor pentru conducerea operativă a înaltelor comandamente, precum şi manevrele marilor unități (art. 8 Legea 205);

l. Studiază dotarea armatei cu hărțile necesare (art. 8 Legea 205), în care scop:

- stabileşte necesarul în hărți la unitățile armatei, pentru nevoile operative şi urmăreşte distribuția lor;

- dă avize referitoare la întocmirea hărții țării, pe baza propunerilor Institutului Geografic Militar.

m. Încheie jurnalul de operații al M.St.M.

n. Dă avize privitoare la stagiile pe front ale unităților şi personalului armatei.

2. Pentru paza teritoriului şi combaterea calamităților, studiază, organizează şi asigură, în legătură cu departamentele şi instituțiile civile interesate:

a. Apărarea interioară A.A. şi terestră a teritoriului, în zonele şi punctele sale sensibile în timp de război.

b. Participarea trupelor pentru siguranța şi ordinea internă în timp de pace (art. 11 Tratatul de Pace şi art. 22 Legea 206) la cererea autorităților civile, cu aprobarea M.A.N.

c. Combaterea calamităților care pun în pericol bunurile țării şi populația civilă.

3. Pentru ocrotirea intereselor apărării naționale:

a. Face prevederi şi propune legiuiri menite să asigure potențialul şi măsurile de luat în zonele de apărare şi siguranță ale statului, în legătură cu departamentele interesate.

b. Dă avize referitoare la cumpărări şi vânzări de bunuri imobile, împăduriri, defrişări, exploatarea subsolului etc”[6].

În acest scop, Secția a 3-a Operații a elaborat ,,Orientări spre o nouă doctrină”, document pe care, având în vedere caracterul programatic şi viziunea sintetică asupra evoluției postbelice a organismului militar românesc, îl reproducem integral.

,,Față de experiența ultimului război, de transformările sociale, de perfecționările aduse mijloacelor de luptă şi de ultimele descoperiri tehnice în domeniul armelor noi, este necesar ca şi armata noastră să se orienteze către o doctrină nouă, determinată între altele şi de posibilitățile şi condițiile specifice ale țării, poporului şi armatei noastre.

[6] Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond Marele Stat Major, dosar nr. 811/1944/1945, f. 104-105.

Este prematur a trasa azi definitiv o doctrină, dar nici nu putem aştepta să ne vină totul dinafară, căci pregătirea de război nu trebuie întreruptă, ci urmărită continuu, într-o doctrină care să ne fie cunoscută şi să ne călăuzească just pe toți.

Deşi nu suntem încă în măsură să concretizăm definitiv noua doctrină, totuşi o sumară schițare a acesteia este posibilă şi foarte necesară la ora actuală în întreaga armată (de uscat, aeronautică şi marină). Broşura de față reprezintă astfel un început, sub forma unor orientări spre o nouă doctrină.

După ce însă aceste prime orientări vor fi experimentate la instrucție, de către comandamente şi unități, când bazele organizării armatei vor putea fi stabilite în toate detaliile şi pe măsură ce alte țări îşi vor spune cuvântul asupra experienței de război, vom putea treptat şi noi să corectăm, să completăm şi să definitivăm viitoarea noastră doctrină.

Orientările de față, spre o nouă doctrină, tind să stabilească deocamdată cel puțin o unitate de vederi pentru îndrumarea instrucției în armată, înainte de apariția unei ,,directive generale" şi de elaborarea apoi a ,,regulamentelor tactice", care vor pune bazele definitive ale doctrinei.

Față de domeniile ei, broşura este scindată în două părți:

- Partea I: Orientări de ordin strategic asupra războiului viitor şi doctrinei;
- Partea a II-a: Orientări tactice asupra operațiunilor militare.

PARTEA I
ORIENTĂRI DE ORDIN STRATEGIC ASUPRA RĂZBOIULUI VIITOR ŞI DOCTRINEI

Aceste orientări tind să informeze comandamentele şi trupele asupra următoarelor probleme în legătură cu viitorul război: necesitatea continuării pregătirii de război; aspectele posibile ale unui viitor război; poziția şi rolul țărilor mici într-un război de coaliție; ideile generale asupra doctrinei de război; bazele generale în organizare şi mobilizare; bazele de instrucție.

Capitolul I Necesitatea continuării pregătirii de război

Orice război, dar mai ales unul de proporții mondiale, ca cel prin care omenirea a trecut recent, este urmat în mod fatal, de o perioadă de tranziție în care instabilitatea şi confuzia anumitor stări de lucruri constituie caracteristica dominantă.

Dezechilibrul economico-financiar, întreruperea mai mult sau mai puțin îndelungată a unor normale legături internaționale, transformări de ordin politico-social, modificările structurale şi funcționale în aparatura instituțiilor de stat, toate acestei şi încă multe altele, sunt cauze care, împreună cu amintirea proaspătă a depresiunii morale şi stării fizice cauzate de război, au darul să creeze o atmosferă specific postbelică şi o mentalitate colectivă refractară preocupărilor de ordin militar, sau îi legătură cu războiul.

În atari împrejurări, năzuința unanimă către ,,pace îşi găseşte expresia în străduințele pe care personalitățile reprezentative ale popoarelor le depun în comun pentru găsirea unor soluții practice de înlăturare a războiului.

Liga Națiunilor, după primul război mondial şi Organizația Națiunilor Unite actualmente, reprezintă rezultatul acestor străduințe şi întruchiparea sub forma de ,,for internațional al păcii" a tendințelor pacifice de pretutindeni.

Speranțele legate de apariția unor asemenea foruri internaționale a fost şi sunt încă mari, dar încrederea în eficiența lor practică nu poate fi deplină atât timp cât stăruie în minți nereuşita primei încercări şi scepticismul uşor de dezvăluit chiar şi în cuvântările unora din cei mai mari oameni de stat ai zilei, după cel de-al doilea război mondial.

Încercările Consiliului Securității atât pentru reducerea armamentului, cu tendința către o dezarmare generală, cât şi pentru asigurarea unui control eficace internațional al efectivelor ținute sub arme şi asupra energiei atomice, sunt abia la început. Acordurile internaționale în această privință nefiind încă stabilite şi întrucât mai există revendicări inerente urmărilor războiului ultim prin care omenirea a trecut, fiecare putere caută să-şi garanteze securitatea prin mijloace proprii, atât timp cât aceasta nu poate fi asigurată printr-o forță internațională pe oare O.N.U. intenționează să o creeze în viitor.

De aceea, până când mecanismul de pace nu va fi stabilit definitiv şi nu va funcționa cum trebuie într-un deplin acord încheiat între toate marile puteri, teama asupra unui nou război nu va putea fi complet înlăturată.

Această stare de nesiguranță, reală sau poate numai aparentă, îndreptățeşte ca fiecare țară să nu renunțe încă la ideea de a menține şi chiar de a-şi dezvolta puterea armată, fapt care de altfel rezultă neîndoios din declarațiile publice făcute de unii oameni mari de stat ai zilei, în diferitele colțuri ale lumii.

Prin aceasta se merge însă către o întrecere în înarmare, contrară țelului urmărit de Consiliul Securității. Conducătorii de stat ai marilor puteri arată însă o preocupare constantă şi vigilentă pentru toate

problemele de ordin militar, deoarece de buna lor soluționare depinde, desigur, forjarea instrumentului necesar garantării păcii, iar nu a împlinirii unor scopuri războinice de agresiune.

Totuşi, în ciuda intenţiilor pacifice care animă actualmente omenirea, cauze neprevăzute ar putea duce în viitor la noi conflicte. Făcând tot ce le stă în putință pentru a preîntâmpina războiul, popoarele au decis datoria legitimă de a nu se lăsa surprinse şi de a se apăra, în cazul că el ar izbucni.

Excluderea posibilității unui război în viitor nefiind astfel în mod efectiv garantată, suntem îndreptățiți de a face şi noi unele prevederi şi a exprima unele idei directoare pentru pregătirea de război a poporului şi a armatei. De la sine, pacea, drepturile câştigate şi munca rodnică vor fi în acest caz asigurate.

Capitolul II. Aspecte posibile ale unui viitor război

Din cauza întretăierii din ce în ce mai accentuate a intereselor marilor puteri, pe o planetă devenită prea mică față de progresele tehnice moderne, războaiele viitoare se vor generaliza, chiar dacă inițial ar fi numai locale. Ele vor continua să aibă deci caracterul unor războaie mondiale, antrenând toate naţiunile mari şi mici în cadrul unor coaliţii, aşa cum de altfel s-a petrecut şi în cele două ultime războaie.

Marile puteri, formând nucleul coaliţiilor, vor polariza în jurul lor micile naţiuni, care vor rămâne şi în viitor state satelite, cu sau fără voia lor, grupându-se în raport mai ales de poziția lor geografică, de situația politică, economică şi socială, precum şi de interesele fiecăruia.

Viitoarele războaie vor ajunge astfel la proporţii foarte mari şi se vor desfăşura pe spaţii foarte întinse, pe pământ, în aer şi pe apă, fără ca obstacolele să mai joace un rol tot atât de însemnat ca în trecut, față de perfecționarea şi dezvoltarea mijloacelor moderne de luptă.

S-ar putea totuşi ca războiul viitor să nu schimbe prea mult din aspectul pe care l-a avut cel de-al doilea război mondial în ultima sa fază, dacă întrebuințarea bombei atomice şi a altor arme noi de distrugere va putea fi stăvilită sau cel puțin frânată prin străduințele forurilor internaționale de pace, sau numai de teama firească a unei nimiciri reciproce a popoarelor, aşa cum s-a evitat şi războiul chimic în ultimul conflict armat.

În orice caz, războiul viitor va pune accentul mai puternic pe întrebuințarea masivă a aviației, a artileriei, a forțelor aerotransportate şi celor maritime şi a blindatelor, pentru a permite acțiuni de distrugere masive şi manevre rapide, largi şi adânci în spatele şi pe teritoriul inamic.

Rămânând numai sub această formă, războiul viitor va fi probabil tot de lungă durată, căci nimicirea pe această cale a adversarilor necesită o succesiune de bătălii, pregătite îndelung şi cu pauze variabile între ele. Concomitent cu aceste bătălii, ce se desfăşoară pe diferite fronturi, acțiunea de distrugere a moralului populației şi resurselor pe teritoriul inamic va putea lua caracterul unei adevărate bătălii a spatelui, continuată pe toată durata războiului.

Durata şi deciziunea unui război mondial va fi funcție în special de raportul dintre potențialul şi forțele celor două tabere, de moralul lor, de ritmul operațiilor şi de efectele obținute prin bătălii, pe fronturi şi în spatele lor. Oricum, un război-fulger s-a dovedit că nu poate să scoată repede din cauză decât naţiunile mici sau pe cele nepregătite, dar nicidecum să obțină victoria finală a unui război mondial. O astfel de decizie necesită uzura treptată a taberei adverse, din punct de vedere moral şi material, uzură care însumează distrugeri parțiale şi succesive până la epuizare. Nu se poate deci concepe că prin astfel de război, fără o întrebuințare masivă a bombei atomice şi a altor arme noi asemănătoare, să se nimicească de către o tabără, într-un timp foarte scurt, efectivele şi resursele imense şi răspândite pe spații întinse ale taberei adverse.

Războiul atomic, combinat şi cu întrebuințarea masivă a altor arme noi, cu bătăi şi efecte de distrugere de mare amploare, ar avea probabil cu totul alt aspect față de războiul trecut.

La ora actuală, nu cunoaştem însă care ar putea fi în viitor posibilitățile de realizare şi întrebuințare în masă a unor astfel de mijloace şi nici posibilitățile de apărare contra lor.

Din simplele informații publicate în urma atacului cu cele două bombe atomice în Japonia (la Nagasaki şi Hiroshima) şi a experiențelor făcute ulterior la Bikini sau cu alte arme descoperite de tehnica modernă, nu ne putem face încă o idee justă asupra efectelor lor.

De altfel, însăşi declarațiile unor personalități militare de vază şi informațiile date de diverşi experți sau observatori străini, în această privință, sunt în mare parte contradictorii.

Din examinarea lor, se poate totuşi desprinde anumite supoziții făcute de aceştia asupra caracterului unui eventual război atomic şi anume:

- primele obiective de atacat pe calea aerului, prin surprindere, trebuie să fie centrele industriale atomice, depozitele de bombe atomice şi flotele aeriene atomice inamice, pentru a preîntâmpina o ripostă asemănătoare;
- întrebuințarea bombei atomice şi a armelor noi cu bătăi foarte mari, va viza apoi distrugerea oraşelor şi centrelor industriale importante, precum şi a flotelor navale inamice surprinse masate;

- influența acestor acțiuni, cu caracter strategic, se face simțită imediat asupra spatelui inamic şi indirect apoi în câmpul tactic;

- întrebuințarea în masă a bombelor atomice transportate cu o aviație de mari performanțe (flotă atomică) şi a proiectilelor dirijate (proiectile sau bombe rachetă, rachete supersonice etc.), ar putea aduce astfel decizia din primele zile ale războiului, scontând pe nimicirea spatelui inamic şi paralizarea deci a armatelor de operațiuni din front;

- întrebuințarea bombei atomice şi armelor noi cere o aparatură de o extremă tehnicitate şi un personal specializat, format cu mare atenție şi grijă, într-un timp îndelungat;

- concomitent cu atacul dat prin aceste arme noi de mare distrugere, ar trebui să se producă şi debarcări aeriene şi maritime, pe teritoriul inamic, pentru a pune rapid stăpânirea pe centrele sale vitale şi a anihila orice încercare de rezistență a adversarului;

- armatele terestre de operațiuni, înzestrate cu materialele cele mai moderne şi susținute de forțele aeriene şi maritime vor exploata efectele obținute prin mijloacele atomice asupra spatelui inamic şi vor putea astfel să înfrângă mai uşor rezistența armatei adverse, să o distrugă sau să o captureze şi să definitiveze ocuparea teritoriului inamic;

- apărarea contra bombelor atomice şi proiectilelor dirijate, întrebuințate în masă, nu se poate concepe decât sub forma unei apărări pasive de mare amploare bine organizată şi pregătită din timp, printr-o dispersare generală a oraşelor şi industriilor, cu eforturi gigante, pentru asigurarea adăpostirii subterane la mare adâncime, a camuflajului şi a vieții populației sub toate raporturile (hrană, combustibil, asistență sanitară etc.);

Privind războiul atomic sub acest aspect, el ar putea duce desigur la nimicirea fulgerătoare a populațiilor, fără posibilități practice de apărarea lor.

Este de ajuns o astfel de amenințare reciprocă de distrugere totală a națiunilor adverse care ar deține secretul şi maşina de fabricare în masă a bombei atomice, ca să înțelegem strădania de azi a forurilor internaționale conştiente de a elimina cu orice preț eventualitatea unui astfel de cataclism mondial.

Războiul atomic, în cazul când totuşi ar fi pregătit în secret, sub acest aspect, n-ar putea fi dezlănțuit decât de națiunile care se pot bizui pe această armă atomică.

În general însă, țările mici, lipsite de aceste mijloace şi de posibilitățile unei apărări eficace contra războiului atomic, nu ar putea desigur suporta şocul lui nimicitor, aşa cum se bănuieşte.

Pregătirea de război a acestor țări nu poate să prevadă arma atomică, în concepția atacului şi nici a apărării contra acesteia la ora actuală. Ele trebuie să-şi concentreze eforturile de pregătire pentru eventualitatea unui război obişnuit, singurul pe care l-ar putea susține.

Intrate însă într-o coaliție, contra unei tabere care ar utiliza bomba atomică în masă, țările mici ar trage şi ele consecințele unui astfel de război, fără putință de ripostă şi apărare.

Mai mult decât marile puteri, țările mici vor trebui deci să evite cu totul de a se mai angaja în viitor în conflicte armate, prin care ar risca să fie nimicite, de efecte neaşteptate pe care 1-ar putea avea un viitor război.

Capitolul III Poziția şi rolul țărilor mici într-un război de coaliție

Poporul român, păstrător al politicii tradiționale de raporturi paşnice cu toți vecinii, nu va întreprinde niciodată vreo agresiune având drept scop cuceriri teritoriale sau aserviri de popoare.

Prețuind pacea, nu va accepta ideea războiului, decât forțat de împrejurări, numai în scopul de a-şi apăra independența, libertatea, drepturile, avutul şi hotarele, dacă va fi atacat direct, sau atunci când ar fi chemat să contribuie la o cauză comună interesând menținerea păcii.

Singură sarcina numai de apărarea propriului teritoriu implică eforturi foarte mari şi îndelungate, din timp de pace, necesitând organizarea şi instruirea unei armate moderne, o echipare completă a teritoriului, asigurarea unei economii naționale şi a unor finanțe sănătoase şi pregătirea populației sub toate raporturile, pentru a putea susține un război modern, cu toate cerințele lui, contra unor adversari corespunzători.

În cadrul însă al războiului de coaliție, o țară mică poate fi chemată să contribue la cauza comună a garantării păcii şi securității, chiar dacă ea nu a fost atacată direct.

Contribuția țărilor mici în astfel de război trebuie să se integreze loial în efortul comun al celorlalte națiuni mari. Această contribuție poate crea însă sarcini suplimentare pentru o țară mică, dacă ea este amenințată direct şi de aproape, când cererile aliaților ar deveni exagerate şi dacă, în acelaşi timp, i se va pretinde să dea un corp de forțe care să opereze în exterior.

Asemenea servituți multiple, întrecând prevederile inițiale vor trebui bine chibzuite şi eşalonate în decursul războiului, pentru a nu antrena țara la eforturi disproporționate sau la o epuizare totală înainte de obținerea victoriei finale.

Pentru oricare din cazurile de mai sus (simplă apărare a graniţelor sau contribuţie la o cauză comună), preocupările noastre trebuie îndreptate în primul rând către pregătirea unei armate moderne şi asigurarea unui potenţial de război cât mai dezvoltat.

Capitolul IV Idei generale asupra doctrinei de război

În general, determinarea caracterului şi principiilor strategice de conducere ale viitorului conflict armat nu poate avea un punct de plecare decât experienţa ultimului război, privită prin prisma noilor realizări tehnice.

Informaţiile ce deţinem până în prezent, în mare parte contradictorii, nu ne dau însă posibilitatea să ne formăm o imagine clară asupra viitoarei doctrine a marilor puteri, care deţin şi sunt în măsură să-şi dezvolte armele noi.

Astfel, oficialităţi militare ale unei mari puteri au anunţat că s-a renunţat la doctrinele celui de-al doilea război mondial, înlocuindu-le cu noi concepţii tactice bazate pe bombe atomice, proiectile dirijate şi invenţii electronice.

În acelaşi timp însă, personalităţi militare de seamă au declarat:

- bomba atomică şi-a făcut apariţia în ultima fază a războiului şi prin urmare repercusiunile asupra tacticii militare tradiţionale nu sunt încă cunoscute;

- este încă imposibil să se spună ceva despre eficacităţile noilor arme pe câmpul de luptă; aceste arme ar cauza devastări înspăimântătoare asupra oraşelor, dar este mai greu de imaginat influenţa pe care ar putea să o aibă asupra tacticii militare.

Din confruntarea acestor informaţii s-ar părea deci că într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, armele noi - dacă vor fi întrebuinţate în masă - vor exercita o influenţă puternică în spaţiul strategic, vizând distrugerea spatelui inamic. Deşi la ora actuală nu se întrevede cum armele noi ar putea fi întrebuinţate direct în câmpul tactic, totuşi efectele lor distrugătoare asupra spatelui ar putea influenţa indirect mersul operaţiunilor militare.

Ţările mici, lipsite în general de posibilitatea de a-şi crea astfel de arme, vor trebui să adopte o doctrină suplă, astfel:

- să-şi clădească o doctrină de bază, rezultată din experienţa ultimului război şi condiţiile specifice locale, sprijinită îndeosebi pe organizarea şi întrebuinţarea unei armate terestre modernă, completată cu forţele aeriene, eventual şi maritime, necesare în sprijinul ei;

- să prevadă, în acelaşi timp, primirea şi întrebuinţarea unor eventuale ajutoare de la marii aliaţi, în special în blindate şi forţe aeriene, sau chiar şi a anumitor arme noi, în măsura permisă de convenţii, toate acestea date în propriu sau numai afectate temporar în sprijin;

- să întrevadă posibilităţile de apărare contra oricăror arme noi, pe măsură ce ele se definesc la alţii, în eventualitatea că aceste arme ar putea fi întrebuinţate, izolat sau pe o scară mare, peste restricţiile impuse de forurile internaţionale de pace.

Plecând de la aceste baze generale de doctrină, gândirea noastră va trebui să ne îndrume în rezolvarea problemelor militare care ne privesc direct, în prezent şi viitor.

Astăzi, cultul democraţiei face ca armata unei ţări să fie înglobată în marea masă a poporului şi ca întregul popor să fie interesat în apărarea drepturilor lui şi a patriei.

Naţiunea armată rămâne deci aspectul viitor al armatelor.

În această lumină trebuie văzute şi modalităţile de apărare ale ţării.

„Războiul de apărare" nu înseamnă nicidecum un război cu operaţiuni exclusiv defensive.

Chiar forţele destinate să acţioneze în cuprinsul graniţei trebuie să fie însufleţite de cel mai pronunţat spirit ofensiv, iar defensiva să fie privită ca un mijloc pentru crearea situaţiilor prielnice ofensivei.

Ofensiva este forma de luptă în totul potrivită însuşirilor ostaşului nostru, iar defensiva trebuie să fie cât mai dinamică.

Din împletirea acestor două forme de operaţiuni va lua naştere acel „război de manevră", în care victoria nu constituie apanajul exclusiv al celor numeroşi.

Definind manevra ca „o combinare de direcţiuni şi forţe" (inclusiv mijloacele variate), în anumite condiţii de timp şi spaţiu, cu scopul de a nimici forţele materiale şi morale ale adversarului, puse în inferioritate prin surprindere, elementele ei componente sunt: forţa, spaţiul, timpul, surprinderea, siguranţa.

Forţa

Prin forţa ei proprie, o naţiune îşi afirmă oricând dreptul de existenţă. Forţa are la bază elementul „om" şi cel „material".

Elementul „om", strict limitat ca număr, poate influenţa forţa prin sporirea calităţii sale, calitate exprimată în însuşiri morale şi militare.

Elementul ,,material", succeptibil de sporiri însemnate din dublul punct de vedere al cantității şi calității, va trebui exploatat la maximum în profitul manevrei.

Nu ne mai este îngăduit în secolul tehnicității să perpetuăm concepții şi practici din acelea care ne-au condus în războaiele trecute, la bătălii şi lupte angajate cu risipă de vieți omeneşti şi economie de material.

Cruțarea efectivelor este de datoria atât a conducătorilor politici, cât şi a comandanților militari de toate treptele, cu atât mai mult pentru o țară mică, căreia i se pot cere eforturi îndelungate şi repetate, uneori disproporționate față de posibilitățile ei. Epuizând forța sa înainte de sfârşitul războiului, o țara mică riscă să-şi piardă din drepturile sale la încheierea păcii, chiar dacă coaliția din care a făcut parte a obținut victoria finală. De aceea, exaltările periculoase şi servilismul în dauna cruțării efectivelor trebuie împiedicate.

În consecință, material îmbelşugat şi de cea mai bună calitate deservit de un personal redus la strictul necesar, dar perfect instruit şi animat de o forță morală excepțională, iată ceea ce trebuie să punem la îndemâna comandamentelor militare pentru ca acestea, folosind cu artă spațiul şi timpul, să obțină superioritatea asupra adversarului în punctul de aplicare al forței.

Spațiul

Spațiul intră în calcul prin dimensiunile şi natura lui.

În fața întrebuințării intensive a motorului şi blindajului sub toate formele, precum şi în fața întrebuințării în masă a aviației, valoarea strategică a spațiului ca dimensiune şi natură se găseşte astăzi profund modificată față de trecut. Nu se mai poate pretinde azi țărilor mici, cu spații de dimensiuni reduse, să oprească sau să întârzie un timp îndelungat, numai cu propriile lor mijloace, un atacator care dispune de mase puternice de forțe terestre blindate, de o marcantă superioritate în spațiul aerian respectiv şi de importante forțe navale.

Cel de-al doilea război mondial a învederat că, în fata perfecționărilor tehnice actuale, cursurile de apă oricât de importante ar fi ele şi chiar fortificațiile puternice au pierdut mare parte din valoarea ce li se atribuia în trecut. Până şi regiunile arctice sunt abordate, fără a mai fi un obstacol de netrecut.

Munții, deşi pot fi cercetați şi străbătuți de o armată modernă mai uşor ca în trecut, totuşi trebuie priviți ca regiuni tari, contra celor două arme de temut: carul de luptă şi aviația.

Regiunile tari ale teritoriului vor trebui considerate înainte de toate ca ,,zone de reazem", în scopul creerii de condiții favorabile pentru montarea şi dezvoltarea unor manevre ofensive puternice.

Dar pentru ca acțiunea noastră proprie şi valoarea spațiului reprezentat de teritoriul nostru să se poată însuma pozitiv, într-o acțiune strategică de ansamblu, trebuie realizate din timp de pace următoarele condiții:

- fortificarea zonelor principale de reazem din interiorul țării şi de la granițe, în punctele lor esențiale: trecătorile din munți, trecerile peste Dunăre şi cele mai importante ale cursurilor de apă din interior, litoralul maritim, culoare obligate între diferite regiuni etc.;
- organizarea unei apărări eficace a zonelor şi punctelor sensibile din interiorul țării contra aviației inamice şi acțiunilor de paraşutişti sau de agenți inamici;
- organizarea bazelor aeriene necesare, pentru ca aviația aliată şi proprie să poată acționa din primele momente în spațiul nostru aerian;
- o aviație de vânătoare şi art. a.a. puternice;
- organizarea bazelor maritime necesare pentru primirea şi adăpostirea forțelor navale proprii şi aliate.

Timpul

Timpul fiind totdeauna de partea celui care îl foloseşte mai bine, va trebui speculat cu atât mai mult cu cât suntem mai slabi din punct de vedere al ,,forței" şi ,,spațiului".

Prevederi largi, hotărâri prompte, execuții rapide, toate acestea scurtează timpul şi duc la sporirea forței, prin amplificarea vitezei şi aplicarea în punctul ales pentru izbire.

Viteză în câmpul strategic, viteză în câmpul tactic, care sporesc puterea în punctul voit, toate acestea să ne îndrume preocupările către crearea:

- unui spirit manevrier excepțional de dezvoltat;
- unui instrument de luptă şi manevră deosebit de suplu, a cărui compunere organică să îngăduie în cât mai largă măsură înfrățirea ,,vitezei" şi ,,puterii".

Surprinderea

Surprinderea (strategică, tactică şi mai ales tehnică) amplifică efectele forței proprii, punând în inferioritate forțele adverse (mai ales morale) şi constituie, în acelaşi timp, o garanție de reuşită a manevrei şi un compliment indispensabil al vitezei.

Surprinderea, căutată oricând şi sub orice formă trebuie cultivată la maximum, ținând seama că realizarea ei este strict condiționată de formarea anumitor deprinderi până acum neglijate la noi, cum ar fi:

- discreția absolută în legătură cu tot ceea ce priveşte apărarea națională şi operațiunile militare;
- mascarea meşteşugită a intențiilor operative şi abilitatea de inducere în eroare a adversarului;
- exploatarea situațiilor favorabile neaşteptate;
- cultul inițiativei.

Îndrăzneala este, de asemeni, un factor important în realizarea surprinderii. Ea trebuie cultivată la toate eşaloanele în paralel cu gustul riscului. Acesta trebuie să fie însă bine cumpătat la o armată mică, care nu-şi poate permite riscuri mari ce i-ar periclita existența.

Siguranța

Siguranța capătă astăzi o nouă noțiune şi o amploare deosebită atât în strategie, cât şi în tactică.

Libertatea de acțiune, absolut necesară oricărei manevre, este aproape de neconceput astăzi, fără realizarea unei suficiente protecții împotriva acțiunilor aeriene.

Cel de-al doilea război mondial a dovedit până la evidență că nu este posibil să se întreprindă acțiuni terestre, fie ofensive, fie defensive, cu sorți de reuşită, dacă nu se asigură libertatea lor de acțiune printr-o umbrelă protectoare cerută de acțiunea aeriană a unei puternice aviații. Nu trebuie să uităm cât de just a fost avertismentul dat de preşedintele Roosevelt pretenției germane de a crea o fortăreață inexpugnabilă a Europei, atunci când el a obiectat că această fortăreață nu are acoperiş.

Creşterea puterii ofensive şi accelerarea ritmului operațiunilor, dezvoltarea şi perfecționarea aviației şi blindatelor, precum şi apariția armelor noi au modificat foarte mult valoarea vechilor procedee pentru asigurarea libertății de acțiune. Astfel, nu mai putem pretinde astăzi de la divizii de infanterie, lipsite de mobilitate, de putere şi întinse pe fronturi mari chiar dacă s-ar găsi înapoia unui obstacol, să execute operațiuni de acoperire de durată, în fața unor forțe blindate importante inamice. Organizarea, procedeele şi dotarea forțelor de acoperire trebuie deci serios revizuite, pentru a le da mobilitatea şi puterea de care au nevoie. Chiar după această revizuire, misiunile în timp ce li se pot încredința vor fi mult mai reduse față de trecut.

Siguranța spatelui capătă o mare importanță, față de acțiunile inamice cu trupe de paraşutişti şi aerotransportate, de partizanii şi agenții lăsați pe teritoriu, de incursiunile adânci şi rapide ale mijloacelor blindate inamice, precum şi din cauza efectelor distrugătoare masive ale bombardamentelor aeriene inamice. Forțe special organizate şi întrebuințate după planuri bine chibzuite, precum şi măsuri de apărare trebuie luate astfel din timp pentru paza spatelui.

Siguranța în câmpul tactic este, de asemenea, profund influență de dezvoltarea blindatelor şi aviației, necesitând o bună apărare anticar adâncă, precum şi o siguranță aeriană în special în părțile sensibile ale dispozitivului şi la punctele obligate de trecere.

La elementele generale asupra doctrinei arătate mai sus, mai trebuie adăugate încă următoarele necesități:

- o pregătire profesională superioară a comandanților de toate treptele şi mai ales o selecționare cu mare grijă a cadrelor, rolul comandantului în război căpătând o importanță cu atât mai mare cu cât complexitatea, varietatea şi succesiunea rapidă a evenimentelor creşte;
- dezvoltarea la maximum a pregătirii tehnice în întreaga masă a luptătorilor, fără să se neglijeze valoarea individului;
- crearea unui spirit unitar şi solidar de masă, care să înlesnească obținerea maximului de randament din desfăşurarea tuturor virtuților şi puterilor poporului.

În adevăr, caracterul material al războiului modern, întrebuințarea intensivă a motorului, progresele științei şi ale tehnicii într-un ritm din ce în ce mai accelerat, impun poporului în general şi armatei o pregătire tehnică nu se poate improviza în preajma războiului. Această pregătire tehnică implică prevederi şi măsuri concrete, urmărite continuu în timp de pace. Este un imperativ cu atât mai puternic pentru noi, care nu suntem o țară industrială.

Ca urmare, introducându-se în învățământul elementar cunoaşterea motorului şi aplicații practice ale tehnicii, armata va trebui să desăvârşească această pregătire în timpul serviciului militar.

Învățământul superior al Țării şi al Armatei va trebui să orienteze studiile şi cercetările într-un spirit ştiințific, practic, care să dea posibilitatea de a putea urmări cât mai bine marile cuceriri ale științei universale şi a se putea trage tot profitul practic în aplicarea lor la posibilitățile şi la mediul nostru.

Cel de-al doilea război mondial a prilejuit, pentru armatele marilor puteri industriale, punerea în acțiune a numeroase mijloace şi procedee tehnice, care nouă ne-au fost sau necunoscute sau dincolo de posibilitățile noastre. Este foarte util ca armata noastră să fie instruită în cunoaşterea acestor mijloace, a procedeelor lor de întrebuințare şi a învățămintelor rezultate din întrebuințarea lor, de îndată ce vom fi în posesia datelor corespunzătoare.

Trebuie, de asemenea, să se întemeieze un institut unde să se studieze utilizarea în armată a noilor descoperiri şi invenții; acest institut trebuie să dispună de toate mijloacele materiale necesare.

În fine, aspectul material şi total al războiului modern şi aspectul întrebuințării colective a armamentului modern fac din pregătirea războiului o problemă de masă. Pentru ca masa să poată trece cu succes marile încercări la care este supusă de războiul modern şi pentru a fi capabilă să producă eforturi pe

care aceasta i le impune, trebuie să fie perfect conştientă şi solidară. Pentru a fi conştientă, ea trebuie să fie instruită, iar pentru a fi solidară îi trebuie un spirit de masă, care nu poate izvorî decât dintr-o orânduire socială corespunzătoare.

Capitolul V Baze generale în organizare şi mobilizare

Perfecţionările mijloacelor de luptă şi apariţia armelor nu sunt de natură a aduce transformări, unele radicale, în structura şi organizarea armatei, mai ales la acele state care au ajuns la un grad foarte înalt de tehnicitate, şi care întrevăd întrebuinţarea masivă a blindatelor, aviaţiei, forţelor aerotransportate şi armelor noi.

Pe de altă parte, forma totalitară a războiului impune lucrări pregătitoare de mobilizare perfect studiate şi planificate, pentru ca să se asigure mobilizarea tuturor eforturilor, tuturor energiilor şi întregului patrimoniu al naţiunii, însumate în mod armonic în timpul cel mai scurt. Vechile criterii de clasare a oamenilor, a materialelor şi surselor de producţie trebuie revizuite, pentru a se ajunge la soluţii care să ne ducă la realizarea acestui scop. Orice cetăţean valid, indiferent de vârstă sau sex, orice material sau maşină vor trebui să-şi aibă locul şi rolul bine precizat în funcţionarea naţiunii armate din primele clipe ale mobilizării.

Deşi s-ar părea că bazele organizării armatei şi ale mobilizării ar interesa numai forurile superioare responsabile a le realiza, totuşi ele sunt arătate mai jos, în scopul de a se înţelege mai bine orientările de ordin strategic şi tactic spre o nouă doctrină.

A. Organizarea armatei noastre trebuie să ţină seama de posibilităţile noastre materiale limitate şi de restricţiile la care suntem supuşi.

Opera de organizare trebuie să facă posibilă, în schimb, folosirea în caz de conflict armat a întregii populaţii valide şi a tuturor resurselor teritoriului, menite să influenţeze „potenţialul de război".

În dozarea şi gruparea cât mai armonioasă a mijloacelor existente, se va ţine deci seama, înainte de toate, de următoarele realităţi:

- restricţiile impuse prin Tratatul de Pace;
- valoarea potenţialului uman, material şi financiar, pe care îl are ţara în timp de război;
- eventualul sprijinul material pe care îl putem obţine din afară, în timp de pace şi război;
- natura operaţiunilor pe care adversarul le poate întreprinde asupra teritoriului, aşa cum s-a arătat la capitolele anterioare.

Concluziile spre care aceste realităţi ne îndrumă sunt următoarele:

- pregătirea întregii naţiuni pentru război;
- crearea unei armate operative moderne.

1. O naţiune pregătită în întregime pentru război este capabilă să menţină prin activitatea sa potenţialul de război, să apere la nevoie teritoriul, să completeze şi să întreţină totodată efectivele unităţilor pur operative.

În acest întreit scop, naţiunea trebuie să-şi organizeze anumite formaţiuni de interior, care să includă:

- toţi oamenii capabili să influenţeze direct, prin munca lor, menţinerea potenţialului de război, în măsură totodată să şi apere şi instituţia proprie;
- unităţi speciale, cu misiunea de apărare a teritoriului în spatele armatelor de operaţiuni;
- formaţiuni pentru întreţinerea şi refacerea instalaţiilor distruse;
- centre cu rezerve de personal instruit.

2. O armată operativă modernă poate fi relativ redusă ca număr în timp de pace, dar cu o înzestrare superioară şi de calitate excepţională, menită să servească de cadru la izbucnirea războiului, pentru formarea armatelor de operaţiuni.

Organizarea armatei operative va trebui sa aibă următoarele caracteristici superioare faţă de organizarea actuală:

- o mobilitate mult mai mare;
- puterea de foc sporită considerabil;
- o mare independenţă;
- apărarea a.c. şi a.a. întărite;
- posibilităţi de informare mult sporite;
- o reducere a efectivelor în cadrul tuturor M.U.;

a) Mobilitatea se va mări prin motomecanizare şi motorizarea armatei într-un procent cât mai mare, pentru a se asigura astfel viteza, factorul de bază al manevrei.

Resursele ţării permit crearea unei industrii auto puternice cu tendinţe pentru o intensă mecanizare a agriculturii, care ne-ar da nu numai materialul motomecanizat şi auto de care am avea nevoie, dar chiar personalul necesar încadrării unităţilor motomecanizate şi auto: ingineri, mecanici şi conductori.

b) Puterea de foc va trebui sa fie mărită considerabil prin sporirea mijloacelor de foc, atât în cadrul unităţilor de infanterie, artilerie etc., cât şi prin crearea de M.U. de artilerie cu care să se poată interveni în sectoarele de efort pentru obţinerea deciziei.

Mărirea puterii de foc va include neapărat o revizuire a vechilor materiale din dotarea armatei noastre, în ideea ca armamentul cu care va fi înzestrată armata să fie în măsură a asigura o luptă eficace contra carelor şi, în toată măsura posibilă, să tragă contra avioanelor.

O ţară mică, care nu-şi poate permite crearea unui mare număr de M.U. blindate şi a unei aviaţii importante, trebuie să pună accentul în special pe dezvoltarea şi perfecţionarea armamentului infanteriei şi artileriei sale, acestea fiind ,,armele de bază" în combinaţiile tactice. Sprijinul masiv în C.L. şi aviaţie îl poate cere sau aştepta de la marii aliaţi.

c) Independenţa va trebui bazată pe mari unităţi variate pentru orice combinaţii operative, iar în cadrul fiecărei M.U. pe o dotare cu mijloace de luptă variate pentru orice combinaţii tactice, precum şi pe o dotare materială şi formaţiuni de servicii complete pentru nevoile de luptă şi trai.

d) Apărarea anticar şi antiaeriană prin mijloace speciale (cele cunoscute şi altele noi) va trebui să fie mai mult dezvoltată, pentru a răspunde extensiunii pe care a luat-o întrebuinţarea mijloacelor blindate şi a aviaţiei.

Deoarece tendinţa de a avea un material anticar şi antiaerian specializat cât mai numeros în organizarea M.U. ar duce la îngrădirea excesivă a acestora, se impune crearea de M.U. a.c. şi a.a. ca rezerve şi volan de manevră la dispoziţia Înaltului Comandament.

Apărarea A.A. a teritoriului impune crearea de divizii şi brigăzi A.A., cu material deosebit de puternic şi perfecţionat, care să existe din timp de pace, neputându-se improviza în timpul razboiului, după cum experienţa a şi arătat.

e) Sporirea posibilităţilor de informare, care stau la baza manevrei şi a siguranţei, va trebui obţinută prin:

- o aviaţie specială de cercetare;
- motomecanizarea tuturor unităţilor de cercetare ale M.U.;
- sporirea mijloacelor de cercetare, observare, ascultări şi transmisiuni de tot felul în cadrul unităţilor;
- o bogată dotare şi o extensie în întrebuinţarea mijloacelor de radiocomunicaţie (telegrafie şi telefonie fără fir).

f) Reducerea efectivelor în organizarea M.U. va trebui:

- să fie o consecinţă decurgând din sporirea puterii de foc;
- să creeze M.U. mai uşor de întreţinut şi mai manevriere prin aceea că vor avea efective mai reduse şi mobilitate mai mare;
- să se ajungă astfel la crearea unui număr mai mare de M.U., ceea ce va aduce o uşurare în combinaţiunile operative;
- în fine, efective mici vor uşura recompletarea pierderilor pe timpul războiului.

Desigur că noua structură a armatei necesită o dotare mult mai bogată în mijloace moderne de luptă (autovehicule, arme grele, transmisiuni, aparatură). Aceasta implică prevederi îndepărtate de eforturi continui şi hotărît susţinute.

Deosebit de dezvoltarea la care trebuie să tindem în domeniile motorizării şi al blindatelor, nu este lipsit de interes ca în armata noastră să dăm o atenţie deosebită diviziilor de munte, dat fiind importanţa pe care trebuie să o acordăm regiunilor muntoase, faţă de geografia ţării noastre şi de pericolul C.L. şi aviaţiei adverse.

Opera de organizare nu mai poate fi lăsată la voia întâmplării şi supusă influenţelor variate ale contingenţelor, ca în trecut.

Experienţa a arătat că o astfel de operă de organizare şi dotare a unei armate moderne nu se poate realiza decât pe baza unei planificări, în cadrul unui plan general de pregătire a statului, în vederea apărării ţării. Cel mai elocvent exemplu în această privinţă l-a oferit U.R.S.S.

Fără astfel de planificare a marilor eforturi pe care trebuia să le facă ţara, pentru crearea unei armate bine organizate şi dotate, s-ar reveni la dificultăţile din trecut, când planul de dotare al armatei varia de la guvern la guvern, iar realizările lui erau dependente de variaţia situaţiei politice de moment.

În cadrul planificării generale, trebuie să adăugăm necesitatea de a se face prevederi şi organizaţiuni serios studiate, pentru a se asigura îngroparea şi camuflarea cât mai perfectă a fabricilor şi instalaţiilor esenţiale. Numai astfel va fi posibil să se asigure funcţionarea principalelor resurse de energie, comandă şi producţie sub regimul nimicitor creat de bombardamentele aeriene ale războiului modern.

B. Lucrările de pregătire a mobilizării trebuie să asigure în viitor pregătirea naţiunii şi teritoriului, în vederea mobilizării naţiunii armate, prin:

- o armată de operaţiuni;
- formaţiuni teritoriale, care la rândul lor va trebui să cuprindă două părţi şi anume:

- o parte angajată în producție (fabrici, industrii agricole etc.);
- o parte pentru apărarea teritoriului.

Mobilizarea armatei va trebui făcută într-un sistem teritorial, pe regiuni, în stabilitatea cărora să se țină seama în special de densitatea populației şi repartizarea resurselor (rechizițiilor).

Mobilizarea industrială trebuie să se facă mult mai repede ca în trecut, asigurând în toate detaliile trecerea rapidă de la industria de pace la cea de război.

Formațiunile teritoriale, jucând un rol foarte important, vor trebui mobilizate începând din primele zile ale războiului, pe compartimente de activitate şi misiuni.

Ansamblul mobilizării națiunii trebuie încadrat într-un plan general, care să armonizeze toate operațiunile privind armata, populația şi teritoriul.

Capitolul VI Baze de instrucție

Instrucția, mijloc de îmbunătățire calitativă a potențialului uman, trebuie să-şi extindă considerabil sfera de acțiune prin pregătirea de război a întregului popor.

Războiul modern îl câştigă popoarele cele mai bine pregătite. Apărarea teritoriului împotriva acțiunilor adverse întreprinse în spatele armatelor de operațiuni, precum şi păstrarea unui potențial de război cât mai ridicat sunt posibile numai dacă întreg poporul, adică toți oştenii valizi capabili de a activa într-o anumită direcție, sunt puşi, printr-o prealabilă pregătire în situația de:

- a înțelege şi accepta cerințele excepționale ale stării de război, instruindu-se şi educându-se în vederea suportării şi învingerii lor;
- a se încadra în activitatea organelor şi formațiunilor care măresc potențialul şi apără teritoriul;
- a colabora, ori de câte ori se iveşte cazul, cu armate operative.

De asemenea, nu putem imagina, în stadiul actual de tehnicitate, o lesnicioasă instruire a unităților pur militare, câtă vreme sursa care furnizează potențialul uman, adică masa poporului, este de calitate inferioară din punct de vedere al pregătirii generale.

Pătrunşi de aceste adevăruri, opera vastă revine guvernului în legătură cu „pregătirea poporului", contribuind la realizare ei, prin formarea de cetățeni care să corespundă cerințelor armatei din toate punctele de vedere (moral, fizic, intelectual, tehnic etc.).

În ceea ce priveşte instrucția propriu-zisă care urmăreşte pregătirea profesională a tuturor elementelor armatei, ofițeri, subofițeri şi trupă activi şi de rezervă, ea trebuie să fie în perfectă concordanță cu bazele de doctrină expuse mai sus. În această idee, este necesar să se obțină realizarea celor mai bune condiții de instrucție care, potrivit experienței războiului trecut, determină modificări importante de adus, atât în sistemul actual de învățământ militar cât şi în privința metodelor şi procedeelor de instrucție.

Este vorba ca, în primul rând, să se procedeze la o dezvoltare, o orientare şi familiarizare cât mare a tuturor în domeniul tehnicii, vizând în special organizarea unui corp tehnic militar de valoare, precum şi creearea unui Stat Major Tehnic care să ofere garanția utilizării şi aplicărilor noilor invenții sau descoperiri ştiințifice, combinând şi armonizând astfel tehnica cu tactica şi strategia. În aceeaşi ordine de idei, se va căuta să se formeze luptători cu un mai pronunțat spirit tehnic şi cu o mai mare dexteritate în mânuirea armamentului şi a materialelor din dotarea armatei.

Promovarea instrucției reclamă apoi:

a) O dotare materială cât mai bogată, în sensul de a se pune la dispoziția unităților de instrucție toate categoriile de armament aflate în dotarea armatei, precum şi diversele mijloace din dotare sau de instrucție care dau posibilitatea luptătorilor să vadă, să simtă şi să înțeleagă cât mai uşor şi mai bine mecanismul şi desfăşurarea reală a acțiunilor de pe câmpul de luptă;

b) Înzestrarea garnizoanelor cu terenuri de instrucție cât mai întinse pe care să se organizeze diverse poligoane cuprinzând toate lucrările necesare unei instrucții practice.

c) Crearea de tabere de instrucție întinse şi bine utilate, unde să se poată executa în bune condiții instrucția armelor întrunite, precum şi perfecționarea instrucției şi şcoala comandanților.

d) Metode şi procedee noi de instrucție care să tindă la formarea de luptători conştienți şi cu personalitate, condiții realizate între altele prin:

- cunoaşterea temeinică a elementelor de instruit din punct de vedere al posibilităților lor fizice şi intelectuale, precum şi al fondului lor sufletesc şi moral;
- o bună organizare a instrucției care să țină seama de progresiunea logică şi normală a instrucției, de adaptarea instrucției la specificul şi caracteristica diferitelor arme şi diferitelor categorii de luptători sau specialişti etc.

Este nevoie, în afara de aceasta, de o coordonare şi armonizare a instrucției cu educația, în scopul formării virtuților ostăşeşti şi cetăteneşti, precum şi a pătrunderii în armată a unui spirit nou şi a unei mentalități potrivit căreia luptătorul să înțeleagă rolul şi scopul armatei, să pună în valoare toate cunoştințele din domeniul tehnicii şi tacticii şi să accepte toate eforturile şi sacrificiile inerente câmpului de luptă.

e) O pregătire solidă politico-socială, care să formeze cetățeni şi ostaşi conştienți de rolul lor, de țelul urmărit şi de drepturile ce apără.

Aceste orientări de ordin strategic către o nouă doctrină, izvorâtă din experiența războiului, impun tuturor o aprofundare a noilor stări de lucru, o urmărire stăruitoare a promovării militare, un interes deosebit pentru disciplină şi pentru educația poporului şi o legătură strânsă a lui cu armata. De asemeni, o strânsă legătură este necesară şi cu marile armate de la care avem multe de învățat, dar în special de la marea armată sovietică vecină (sic!) cu care am luptat cot la cot"[7].

Orientations doctrinaires sur l'évolution des opérations dans l'armée de Roumanie pendant l'après-guerre

La doctrine et la stratégie militaires de l'après-guerre devaient tenir compte de nouvelles exigences de la société roumaine.

La nouvelle armée naissante devait pouvoir accomplir les missions suivantes: défendre les frontières contre les attaques locales, participer à une guerre de coalition et s'engager au maintien de l'ordre publique.

[7] A.M.R., fond Marele Stat Major, dosar nr. 811/1944-1945, f. 156-168.

RELAȚIILE ROMÂNO-VIETNAMEZE ŞI EXPORTURILE ROMÂNEŞTI DE ARMAMENT ŞI MUNIȚII, LA MIJLOCUL ANILOR ’60 ŞI ÎNCEPUTUL ANILOR ’70

Locotenent-colonel dr. Petre OPRIŞ

Implicarea diplomației românești în conflictul din Asia de Sud-Est, din anii ’60, a constituit unul dintre atuurile folosite de Nicolae Ceauşescu pentru afirmarea pe plan internațional a politicii independente a României. Atât înainte de lovitura de stat din decembrie 1989, cât şi după aceasta, diferiți diplomați români s-au referit la eforturile făcute de autoritățile de la Bucureşti pentru găsirea unei soluții politice acceptabile pentru toate părțile implicate în războiul din Indochina, în vederea reunificării paşnice a celor două state vietnameze.

Aspectele militare ale implicării României şi a unor state membre ale Organizației Tratatului de la Varşovia în conflictul din Vietnam au fost de multe ori trecute sub tăcere de către cei care au participat în mod nemijlocit la evenimentele care au avut loc în perioada respectivă. Pentru elucidarea acestei chestiuni, istoricii şi nu numai ei pot consulta, în prezent, discursul rostit de Leonid Ilici Brejnev la Varşovia, în ziua de 19 ianuarie 1965, în cadrul şedinței Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varşovia. Cu acel prilej, liderul sovietic a declarat: „În Vietnamul de Sud, SUA duc un război deschis împotriva poporului vietnamez, mențin acolo mari forțe armate. Politica față de Vietnam constituie o ilustrare a liniei agresive generale a SUA în Asia de Sud-Est. În ciuda tuturor insucceselor şi eşecurilor sale, imperialiştii americani nu renunță la încercările de a rezolva pe cale militară problema Vietnamului de Sud.

Nu trebuie exclusă nici posibilitatea unor noi acțiuni agresive ale SUA împotriva Republicii Democrate Vietnam. După cum ştiți, *Uniunea Sovietică a declarat că dacă situația o va cere, ea va acorda R. D. Vietnam ajutorul necesar. În momentul de față, trimitem în R. D. Vietnam armamentul necesar. În afară de aceasta, am propus conducerii R. D. Vietnam să-i furnizăm* [complexe de] *rachete antiaeriene* [SA-75 „Volhov”] *şi alte mijloace militare şi, de asemenea, să trimitem personal sovietic pentru a deservi această tehnică modernă puternică*.

Recent, la inițiativa noastră, s-a ajuns la o înțelegere privind trimiterea, în viitorul apropiat, în R. D. Vietnam a unei delegații sovietice pentru a discuta cu conducerea R. D. Vietnam problemele dezvoltării ulterioare a colaborării între URSS şi R. D. Vietnam, inclusiv ale colaborării militare. Delegația va fi condusă de tov. Kosâghin (subl.n.)”[1].

Consultând documentele şedinței Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varşovia din ianuarie 1965, se poate constata faptul că Leonid Ilici Brejnev a fost singurul şef al delegațiilor participante la reuniunea respectivă care a prezentat în mod explicit măsurile militare întreprinse pentru sprijinirea guvernului de la Hanoi. Toți ceilalți participanți la şedințe s-au referit în discursurile lor doar la chestiunile europene aflate pe ordinea de zi: „problema germană”, crearea de către NATO a Forței Nucleare Multilaterale (o propunere americană şi una britanică), întărirea Organizației Tratatului de la Varşovia prin crearea unui stat major al alianței, participarea reprezentanților Albaniei la lucrările Comitetului Politic Consultativ ş.a.

Trei luni mai târziu, ca urmare a bombardamentelor aeriene şi navale executate de forțele armate americane, Frontul Național de Eliberare din Vietnamul de Sud şi Ministerul Afacerilor Externe nord-vietnamez au solicitat „ajutor de orice fel, inclusiv armament şi voluntari, de la țările socialiste”[2]. Potrivit informațiilor pe care le avea la dispoziție, Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, l-a informat la 15 aprilie 1965 pe premierul Ion Gheorghe Maurer despre solicitarea făcută de nord-vietnamezi şi despre ajutoarele acordate guvernului de la Hanoi de către celelalte state socialiste: URSS, China şi R.P.D. Coreeană au fost de acord să furnizeze arme şi orice fel de material de război; Polonia a acordat un ajutor material în valoare de 50 de milioane de zloți (în devize convertibile), din care 500000 de zloți pentru livrarea de medicamente şi pansamente; Cuba a donat 10000 de tone de zahăr; Cehoslovacia a fost de acord cu continuarea acordării de ajutoare materiale atât pentru R. D. Vietnam, cât şi pentru Frontul Național de Eliberare din Vietnamul de Sud; R.D.G. a pus la dispoziția guvernului de la Hanoi mărfuri în valoare de 500000 mărci şi Crucea Roşie est-germană a donat 120000 mărci victimelor bombardamentelor americane executate asupra localității Dong-Hoi[3].

Ca urmare a apelului făcut de guvernul nord-vietnamez, Ion Gheorghe Maurer a susținut în şedința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 22 aprilie 1965 propunerea „M[inisterului] A[facerilor] E[xterne] ca

[1] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe*, dosar 15/1965, f. 27-28.
[2] Ibidem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 58/1965, f. 242.
[3] *Ibidem*, f. 243-244.

Crucea Roşie a R.P.R. să acorde ajutor în medicamente, îmbrăcăminte, alimente şi auto-sanitare în valoare de 1500000 lei victimelor bombardamentelor din R. D. Vietnam, iar Liga Română de Prietenie cu Țările din Africa şi Asia să acorde ajutor în alimente, îmbrăcăminte şi medicamente în valoare de 1000000 lei Frontului de Eliberare Națională din Vietnamul de Sud". Prim-ministrul român a explicat, pe scurt, sensul propunerii respective celorlalți participanți la reuniune, astfel: „*Aici se fac propuneri în legătură cu Vietnamul. Ținând seama că ei au fost ajutați de toate țările socialiste, se propune să se dea un ajutor în medicamente, alimente, îmbrăcăminte. Eu susțin această propunere*. Este vorba deci să acordăm un ajutor tot în îmbrăcăminte, alimente, medicamente, valoarea acestui ajutor să fie de 1500000 [lei] şi *să fie acordat prin Crucea Roşie*, se mai prevede un ajutor în valoare de 1000000 lei pentru Frontul Național de Eliberare, iar acesta să fie acordat prin Liga de Prietenie. *Ca amestec propun să fim circumspecți. Putem să trimitem acest ajutor, putem să spunem că a trimis chiar Liga de Prietenie a Frontului de Eliberare Națională un ajutor care constă în alimente, îmbrăcăminte, medicamente*. Probabil că ne vom pomeni chiar şi cu o delegație a Frontului de Eliberare Națională în legătură cu discutarea acordării unui ajutor de altă natură, până atunci *să fim de acord să dăm acest ajutor*. Sunteți de acord? (subl.n.)"[4].

În declarația premierului român se poate observa, pe de-o parte, dorința sa de a ajuta poporul vietnamez, iar, pe de altă parte, grija pe care Ion Gheorghe Maurer o manifesta pentru a menține stabilitatea şi coerența relațiilor politice şi diplomatice ale României atât cu statele comuniste, cât şi cu SUA. Hotărârea finală a fost adoptată în unanimitate în cadrul şedinței respective, imediat după intervenția primului-ministru, fără să existe alte discuții pe această temă.

Un an mai târziu, în cursul unei şedințe a Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (19 ianuarie 1966), au fost purtate discuții pe marginea „Scrisorii C.C. al P.M.U.P., adresată Comitetului Central al P. C. Chinez, în legătură cu convocarea unei consfătuiri a partidelor comuniste şi muncitoreşti din țările socialiste pentru a examina problema coordonării ajutorului ce trebuie acordat Vietnamului [de Nord]". Cu acel prilej, premierul Ion Gheorghe Maurer a declarat: „În prezent, *se pare că SUA deplasează în această parte* (în Indochina – n.n.) *un mare număr de militari, o mare cantitate de arme, concentrează în jurul Vietnamului un număr de submarine* [nucleare] *Polaris, construiesc aerodromuri, înființează baze, cred că au şi o mare cantitate de armament atomic în Vietnam*[ul de Sud]; *circa 800000 oameni ai lui Cian Kai Şi sunt pregătiți gata de luptă. Se poate spune că se pregătesc pentru o ripostă față de o eventuală intervenție a Chinei în războiul din Vietnam*. Toate acestea pot fi prefața unei dezlănțuiri mai mari în această regiune, pregătiri pentru pornirea unui război mai larg asupra Chinei. Chiar în războiul din Vietnam, unde SUA nu au succese, perspectiva angajării Chinei în acest conflict pare a deveni posibilă [...] *Cred că va trebui să urmărim atent tot ce se petrece în lume, în legătură cu situația din Vietnam, şi să căutăm să influențăm, acționând în toate direcțiile*. De pildă, *tovarăşul Alexandru Bârlădeanu va merge la Londra* şi acolo, în mod sigur, în discuții se va pune problema şi de [Harold] Wilson şi de Stewart şi noi vom arăta poziția noastră. Am putea, în dezvoltarea punctului nostru de vedere, să arătăm că *noi credem că ar fi bine dacă SUA ar şti să plece din Vietnam acum când nimeni nu ar putea afirma că asta este o urmare a victoriei militare a Vietnamului*; să arătăm că retragerea SUA din Vietnam ar avea ca urmare o creştere a prestigiului SUA, în timp ce rămânerea lor în continuare acolo va duce la izolarea lor. *Am putea sugera să fie sfătuite Statele Unite ale Americii să plece din Vietnam* (subl.n.)".

La rândul său, Nicolae Ceauşescu a precizat: „Din felul cum sunt puse problemele în scrisoare, se vede clar că s-a urmărit a se întocmi un document din care să rezulte că noi am făcut totul pentru a găsi soluții în problema Vietnamului, dar chinezii nu vor. Eu cred că noi nu putem sprijini această scrisoare, să le răspundem [polonezilor] zilele acestea scurt, să le mulțumim pentru că ne-au trimis copia scrisorii şi să le spunem că aceasta este o problemă a lor cu chinezii, noi nu ne amestecăm în discuțiile lor, că noi dacă avem de discutat problema vietnameză o discutăm cu vietnamezii. Să nu le dăm nici un răspuns la fondul problemei [...]

În legătură cu războiul din Vietnam să ne gândim cum să acționăm în perspectiva imediată. Sunt de acord că până în prezent situația războiului din Vietnam este în favoarea noastră [...] *Cred că preocuparea pentru a găsi soluții care să nu permită o extindere a războiului în Vietnam trebuie să existe şi la noi.*

---

[4] *Ibidem*, f. 44. Bombardarea de şapte ori a oraşului nord-vietnamez Nam Dinh de către aviația americană, în zilele de 2 şi 3 august 1965, a determinat guvernul de la Hanoi să trimită statelor socialiste un nou apel diplomatic în vederea condamnării unanime a acțiunilor militare săvârşite de SUA în Indochina. Autoritățile de la București au acceptat parțial sugestia lui Hoang Tu, ambasadorul nord-vietnamez la București, de a organiza „în câteva oraşe de provincie, unde se află fabrici textile [...] mitinguri de protest împotriva acțiunilor SUA de bombardare a oraşului Nam Dinh, iar presa să organizeze o campanie în acelaşi spirit". George Macovescu, adjunctul ministrului Afacerilor Externe, a propus la 11 august 1965 lui Gheorghe Apostol, prim-vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, ca presa centrală să publice o ştire despre mesajul de solidaritate al muncitorilor de la Uzina Textilă Arad, adresat textiliştilor din Nam Dinh. Propunerea respectivă a fost discutată în şedința Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din ziua de 12 august 1965 şi în final s-a hotărât ca mesajul respectiv să fie trimis de „colectivul Uzinelor Textile Buhuşi", iar la Ambasada R. D. Vietnam din București să ajungă un exemplar din ziarul local editat la Buhuşi (județul Bacău), care să conțină textul mesajului de solidaritate solicitat de nord-vietnamezi. Pentru detalii, vezi *ibidem*, dosar 220/1965, f. 2-3; 11-16; 18.

Această problemă îi preocupă în mod sigur şi pe chinezi. Ei n-au acceptat cererea URSS de a-i pune la dispoziție aeroporturi nu de frica că cu câteva sute de avioane URSS o să domine China, ci mai degrabă pentru a nu crea pretexte americanilor, să poată ataca China. Cu toată violența lor de limbaj, ei totuşi sunt prudenți. Noi va trebui să urmărim foarte atent nu numai ce spun, dar şi ce fac şi unii şi alții, pentru a putea ajunge la concluzii juste [...]

În legătură cu războiul din Vietnam, poate că ar fi bine să fim puțin mai activi. În primul rând, n-ar fi rău dacă am încerca să facem o vizită în Vietnam, pentru a cunoaşte starea de spirit; trecând prin China, am putea avea şi cu ei o discuție pe probleme internaționale [...] *De asemenea, am putea fi mai activi cu țările socialiste vecine*, să explicăm punctul nostru de vedere şi să contracarăm aceste acțiuni de izolare a chinezilor, nu în sensul de a apăra pe chinezi, ci de a explica punctul nostru de vedere. *Să nu aşteptăm numai să vină ei la noi, să mergem şi noi la ei, să manifestăm mai multă inițiativă în această privință* [...]

Trebuie să întărim şi să lărgim relațiile cu țările capitaliste. [Charles] De Gaulle îşi dă seama că întărirea poziției SUA este în detrimentul tuturor țărilor. *Să creăm condiții pentru demascarea şi izolarea SUA. Să discutăm şi cu chinezii, să nu acrediteze peste tot ideea că țările noastre nu sunt de acord cu nici o discuție în problema Vietnamului, pentru a nu crea impresia falsă că SUA doresc o rezolvare paşnică a problemei, dar noi, țările socialiste, nu vrem. Să găsim o tactică care să pună SUA în situația de a se demasca că nu vor să plece din Vietnam* [...]

Fiecare țară să dea [R. D. Vietnam] *ajutor cât poate, direct şi în forma în care crede mai potrivit, fără nici o coordonare* [realizată la nivel internațional] (subl.n.)"[5].

Trei săptămâni mai târziu, în cadrul şedinței Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din 10 februarie 1966, Nicolae Ceauşescu, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş şi Alexandru Drăghici au aprobat „acordarea unui nou ajutor Frontului de Eliberare Națională din Vietnamul de Sud în valoare de 1000000 lei, constând din medicamente, instrumente medicale, țesături din bumbac şi o sumă de 10000 dolari în devize libere". Totodată, autoritățile de la Bucureşti s-au angajat să susțină din punct de vedere financiar înființarea şi funcționarea la Bucureşti a misiunii permanente a Frontului de Eliberare Națională din Vietnamul de Sud.

În cadrul aceleiaşi reuniuni, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au fost de acord ca „şeful Secției Relațiilor Externe a C.C. al P.C.R. să aducă la cunoştința ambasadorului R. D. Vietnam la Bucureşti dorința ca o delegație condusă de un membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. să facă o vizită de prietenie în R. D. Vietnam, într-un timp cât mai apropiat, solicitând în acest sens părerea conducerii R. D. Vietnam"[6].

Un document descoperit la Arhivele Naționale Istorice Centrale ne dezvăluie şi câteva aspecte inedite privind ajutorul militar acordat de autoritățile de la Bucureşti regimului comunist de la Hanoi. Astfel, în ziua de 11 martie 1966, însărcinatul cu afaceri a.i. al României la Hanoi a fost invitat la Comitetul de Educație Fizică şi Sport din R. D. Vietnam pentru a participa la o întâlnire cu Nguyen Van Quan (vicepreşedintele Comitetului de Educație Fizică şi Sport) şi Nguyen Van De (secretarul C.C. al U.T.M.). Cu acel prilej, reprezentantul român a fost înştiințat despre faptul că autoritățile de la Hanoi „solicită din partea U[niunii de]. C[ultură]. F[izică şi]. S[port]. şi C.C. al U.T.C. din Republica Socialistă România un ajutor constând din: arme de tir sportiv HP de [calibru] 5,6 mm, cu câte 1000 de cartuşe fiecare şi ustensilele necesare fabricării cartuşelor, echipament necesar pentru învățarea radiofoniei şi telegrafiei (manipulatoare, receptoare, emițătoare, căşti radio şi altele), un club de telegrafie fără fir şi radiotelegrafie (care urma să fie instalat într-un port maritim – n.n.), grupuri electrogene portative [cu o putere] de 1-5 kW, corturi de 10 persoane, motociclete cu ataş, autobuze sanitare, autocamioane"[7]. Pe lista respectivă erau incluse, de asemenea, aparate telefonice portative (cu comutatori şi fire conductoare proprii), compasuri, aparate şi ceasuri pentru scufundări subacvatice, prese hidraulice şi compresoare.[8] Reprezentanții nord-vietnamezi au precizat faptul că, în prima urgență, aveau nevoie de arme sportive şi cartuşe, cantitățile şi livrarea celorlalte materiale solicitate rămânând la aprecierea autorităților române.

Scopul pentru care nord-vietnamezii au apelat la bunăvoința autorităților române a fost precizat în scrisoarea înmânată însărcinatului cu afaceri a.i. al României din capitala R. D. Vietnam: „pentru instruirea tineretului țării noastre în domeniul sportului de apărare". În vederea pregătirii unui război de gherilă în Vietnamul de Sud, în special împotriva trupelor americane, guvernul de la Hanoi a desfăşurat „în mijlocul maselor şi a tineretului o largă mişcare pentru studierea şi însuşirea tehnicii militare de bază, în mod deosebit în mijlocul tinerilor, membrii ai mişcării «cele trei pregătiri», a voluntarilor şi a detaşamentelor armatei populare de voluntari"[9]. Pentru acoperirea deficitului de materiale speciale necesare instruirii tinerilor, autoritățile nord-vietnameze au solicitat sprijinul celor două organizații de tineret din România. Prin

[5] *Ibidem*, dosar 5/1966, f. 7; 9-13.
[6] *Ibidem*, dosar 15/1966, f. 2.
[7] *Ibidem*, dosar 60/1966, f. 199.
[8] *Ibidem*, f. 203.
[9] Ibidem.

intermediul acestora, atât guvernul de la Hanoi, cât şi cel de la Bucureşti au încercat să nu fie implicate în mod direct în acțiunea respectivă, răspunderea pentru o eventuală deconspirare a întregii operațiuni şi eşecul acesteia revenind Comitetului de Educație Fizică şi Sport şi Uniunii Tineretului Muncitor din R. D. Vietnam, respectiv Uniunii de Cultură Fizică şi Sport şi Uniunii Tineretului Comunist din România.

La 29 aprilie 1966, ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, şi preşedintele U.C.F.S., Augustin Alexa, l-au informat în scris pe Gheorghe Apostol, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, despre solicitarea nord-vietnameză. Totodată, aceştia au propus trimiterea la Hanoi a 100 de manipulatoare radio (evaluate la suma totală de 3200 lei), 100 de căşti radio (8600 lei), 500 de arme de tir HP (600000 lei) şi 750000 de cartuşe (225000 lei). Puştile respective proveneau dintr-un stoc al Ministerului Forţelor Armate destinat instruirii militarilor în termen şi erau fabricate în țară. În *Nota de propuneri* trimisă lui Gheorghe Apostol s-a precizat faptul că U.C.F.S. nu putea să livreze toate materialele solicitate de partea vietnameză deoarece o mare parte dintre acestea nu se aflau în dotarea sa[10].

Valoarea totală a bunurilor donate Republicii Democrate Vietnam în luna mai 1966 s-a cifrat la suma de 836800 lei, partea română asumându-şi inclusiv cheltuielile legate de ambalarea şi transportul acestor materiale până la Hanoi. Facturile pentru bunurile livrate au fost achitate din fondurile Uniunii de Cultură Fizică şi Sport şi Uniunii Tineretului Comunist.

Donația de materiale speciale destinate autorităților nord-vietnameze a fost aprobată la 9 mai 1966, în cadrul şedinței Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. Cu acelaşi prilej, membrii Prezidiului au amânat aprobarea solicitării guvernului de la Hanoi referitoare la trimiterea în România a 100 de ingineri şi tehnicieni, precum şi a 900 de muncitori vietnamezi, pentru calificare şi specializare în diferite domenii de activitate: industria construcțiilor de maşini (tractoare), industria chimică (rafinarea petrolului, obținerea de mase plastice şi îngrăşăminte chimice), industria electrotehnică (realizarea tranzistorilor), industria construcțiilor (ciment, materiale de construcții, proiectări şi construcții industriale, realizarea de căi ferate şi rutiere, construcții social-culturale)[11]. Potrivit cererii exprimate de partea vietnameză, muncitorii respectivi ar fi venit în România în anii 1966 şi 1967 şi ar fi lucrat între 3 şi 5 ani, toate cheltuielile de studiu şi de întreținere fiind suportate de autoritățile de la Hanoi. Proiectul respectiv a fost amânat de membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R., care au solicitat Consiliului de Miniştri un punct de vedere „ținând seama şi de felul cum vor proceda în această privință celelalte țări socialiste”[12].

Autoritățile române s-au implicat activ în conflictul din Indochina atât pe plan economic şi militar, cât şi prin acțiuni diplomatice (factor de mediere între taberele beligerante). Din momentul în care diplomații Statelor Unite ale Americii au stabilit un canal direct şi sigur de comunicare cu reprezentanții guvernului de la Hanoi, România a ieşit treptat din prim-planul convorbirilor dintre cele două părți angajate în războiul din Asia de Sud-Est şi şi-a dezvoltat o colaborare pe plan economic şi militar cu Republica Democratică Vietnam. Un exemplu în acest sens este acordul încheiat la Hanoi între şefii delegațiilor guvernamentale ale României şi Republicii Democrate Vietnam (16 martie 1972). În documentul respectiv s-a prevăzut, printre altele, livrarea către guvernul de la Hanoi, în cursul anului 1972, a următoarelor cantități de armament, muniții şi tehnică militară fabricate în România: 1000 aruncătoare de grenade antitanc RPG-7, 500 puşti-mitralieră RPK şi 150 puşti-mitralieră RPD cal. 7,62 mm, 8000 pistoale-mitralieră AKM, 6000 lovituri pentru aruncătoarele de grenade RPG-2, echipament complet pentru un regiment de construcție mecanizată de drumuri (5 grupuri motocompresor de aer de 5 mc/min, 8 betoniere de 250 litri, 10 buldozere cu tractor S-1300 şi scarificator, 3 automacarale de 5 tone, 4 trailere cu tractor U-651, 10 rulouri compresor şi 3 concasoare pentru piatră), 150 autocamioane SR-114, 20 buldozere cu tractor S-650, 20 autoturisme de teren M-461, 30 autobasculante de 5 tone şi 200 bărci pneumatice de cauciuc[13].

La 4 mai 1972, Tudor Zamfira, ambasadorul României la Hanoi, a fost informat în mod oficial de Hoang Van Tien, viceministru al Afacerilor Externe, despre faptul că guvernul nord-vietnamez dorea urgentarea livrării armamentului, muniției şi a tehnicii militare prevăzute în acordul încheiat la Hanoi în martie 1972. Autoritățile de la Bucureşti au analizat solicitarea respectivă şi au aprobat expedierea materialelor în cursul lunilor mai şi iunie 1972 – cu excepția a 50 de bărci pneumatice, a puştilor-mitralieră RPK, a buldozerelor şi a unor utilaje prevăzute pentru regimentul de construcție mecanizată de drumuri, care urmau să ajungă în Vietnam până la sfârşitul anului 1972. De asemenea, Hoang Van Tien a declarat la 4 mai 1972 lui Tudor Zamfira că autoritățile nord-vietnameze aveau nevoie de un ajutor suplimentar din partea României deoarece „desfăşurarea în continuare a războiului necesită eforturi sporite”. Pe lista înmânată ambasadorului român erau menționate „produse economice şi de tehnică militară, care au fost evaluate la o

[10] *Ibidem*, f. 199-200.
[11] *Ibidem*, f. 195-196.
[12] *Ibidem*, f. 3.
[13] *Ibidem*, dosar 53/1972, f. 13-15. Din partea României, acordul respectiv a fost semnat de Gheorghe Rădulescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. *Ibidem*, dosar 6/1972, f. 5.

sumă totală de 3,9 mil. ruble, din care produse economice în valoare de circa 1,1 mil. ruble şi tehnică militară în valoare de circa 2,8 mil. ruble”[14].

Autorităţile de la Bucureşti au analizat cererea respectivă şi au fost de acord să livreze o parte din mărfurile solicitate, în valoare totală de 400000 ruble: 50 autocamioane SR-114, opt autoateliere mobile de reparaţii auto, zece buldozere pe tractor S-651, şapte excavatoare de 0,4 m.c., cinci tone de glucoză injectabilă, cinci tone de granule de polietilenă, precum şi conductori electrici în valoare de 50000 de ruble. Deoarece posibilităţile României de acordare a ajutoarelor nerambursabile erau mai mici decât solicitările Republicii Democrate Vietnam, guvernul de la Hanoi a fost nevoit să apeleze la alte state pentru a primi produsele pe care autorităţile române nu le aveau disponibile: 50 camioane, 13 excavatoare, 10 buldozere, 12 autoateliere auto, 300 tone de electrozi de sudură, 15 tone de glucoză injectabilă, 15 tone de granule de polietilenă, cinci tone de bicarbonat de potasiu şi conductori electrici în valoare de 150000 de ruble.

În cadrul şedinţei din 18 mai 1972, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat achitarea de către statul român a aproximativ 83000 de ruble pentru cheltuielile de transport şi asigurare a produselor economice trimise suplimentar în Vietnam sub forma unui ajutor nerambursabil. Totodată, s-a aprobat acordarea unui ajutor militar în valoare totală de 1,012 milioane ruble guvernului de la Hanoi, în conformitate cu lista înmânată ambasadorului Tudor Zamfira de Hoang Van Tien (4 mai 1972).[15] Ajutorul respectiv a fost nerambursabil şi a constat din 2500 pistoale-mitralieră AKM şi 250 puşti-mitralieră RPK (jumătate din cantităţile solicitate de vietnamezi), 400 aruncătoare de grenade antitanc RPG-7 şi 6000 lovituri pentru RPG-7 (cu 600 de bucăţi, respectiv cu 14000 de bucăţi mai puţin decât cererea venită de la Hanoi), precum şi 500 km cablu telefonic de campanie P-275 (un sfert din cantitatea solicitată de vietnamezi)[16].

După patru luni de la reuniunea Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din 18 mai 1972, Hoang Van Tien a discutat din nou cu ambasadorul Tudor Zamfira şi i-a înmânat o scrisoare din partea lui Fam Van Dong, adresată lui Ion Gheorghe Maurer (26 septembrie 1972). În documentul respectiv, prim-ministrul nord-vietnamez a solicitat un ajutor economic şi militar în valoare de aproximativ 5 milioane de ruble. Acesta urma să fie acordat de România în cursul anului 1973 sub forma unui credit pe termen lung sau în condiţiile unui ajutor nerambursabil, decizia finală aparţinând autorităţilor de la Bucureşti. Printre produsele româneşti dorite de partea vietnameză se aflau lubrefianţii (5000 tone), lingourile şi cablurile de aluminiu (150 tone), electrozii de sudură (200 tone), produsele laminate (1500 tone), soda caustică (500 tone), soda calcinată (400 tone), P.V.C., polietilena şi poliesterii (câte 100 de tone fiecare), aldehida formică (30 tone), vopseaua şi pigmenţi de vopsea (în valoare de 300000 ruble), romfenul (100 tone), carbonul activ (50 tone), uleiul de parafină (10 tone), produsele farmaceutice (în valoare de 20000 ruble), mierea de albine (20 tone), aparatele şi instrumentele medicale (în valoare de 500000 ruble), piesele de schimb pentru conductele de apă, 10 concasoare de piatră CM-6, 20 excavatoare, 45 grupuri electrogene Diesel, 30 autocisterne, 20 tractoare pe şenile S-1500, 250 motoare pentru autoturismele de teren M-461, 500 anvelope pentru tractoare, piesele de schimb pentru tractoare, concasoare, excavatoare, rulouri compresoare şi autoturisme M-461, cartonul asfaltic pentru acoperiş, hârtia de ziar, fermoarele, foliile de polietilenă (100 tone), echipamentele pentru reconstrucţia a trei linii de fabricare a cimentului de la Haiphong etc. În timp ce autorităţile de la Bucureşti acordau ajutorul respectiv, guvernul de la Hanoi urma să exporte în România mărfuri în valoare de 300000 ruble, la fel ca în anul 1972[17].

În scrisoarea lui Fam Van Dong, adresată lui Ion Gheorghe Maurer, se solicitau şi alte produse româneşti, în special militare: 15000 pistoale-mitralieră AKM, 1000 puşti-mitralieră RPK cal. 7,62 mm, 1500 aruncătoare de grenade antitanc RPG-7, 10 milioane de cartuşe cal. 7,62 mm pentru AKM, 5 milioane de cartuşe cal. 7,62 mm pentru carabina SKS md. 1944, 80000 lovituri pentru RPG-7, 300 tone trinitrotoluen (cu accesorii pentru amorsare), 5000 km cablu telefonic, binocluri, busole, piese de schimb pentru armament şi pentru echipamentul de radiolocaţie, încărcături de azvârlire pentru loviturile PG-2, PG-7 şi ale aruncătorului de bombe cal. 120 mm, echipamente pentru două regimente de construcţie mecanizată a drumurilor, 300 camioane, 100 autovehicule de comandament, 90 automobile speciale, 50 tractoare cu remorci, 10 autoateliere, 3 macarale cu turelă, 100 rezervoare de cauciuc, 50000 metri conducte pentru benzină, uleiuri speciale şi vaselină, ţesături şi materiale pentru echiparea militarilor (20000 complete), suspante pentru paraşută (1000 km), conserve de carne (500 tone), placaj (50 tone), radiotranzistoare, paturi de spital echipate complet, inclusiv cu plase contra ţânţarilor (câte 1000 bucăţi fiecare) etc[18].

Informaţiile din scrisoarea prim-ministrului Fam Van Dong au fost analizate la Bucureşti şi, la reuniunea din 29 septembrie 1972, membrii Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. au aprobat să se acorde

[14] *Ibidem*, dosar 53/1972, f. 8.
[15] *Ibidem*, dosar 126/1972, f. 178.
[16] *Ibidem*, dosar 53/1972, f. 8-12.
[17] *Ibidem*, dosar 126/1972, f. 176.
[18] *Ibidem*, dosar 107/1972, f. 91-97; dosar 126/1972, f. 175; 182-185; 187-197.

Republicii Democrate Vietnam, în anul 1973, un ajutor economic şi militar nerambursabil de aproximativ 5 milioane de ruble. Discuţia despre subiectul respectiv a fost scurtă şi la obiect: „*Nicolae Ceauşescu*: Pentru că tot suntem la ajutoarele acestea, să mai discutăm un ajutor. Vietnamul [de Nord ne] cere 5 milioane ruble pentru anul următor, anul 1973. Noi, până acum, am dat ceva mai mult. Sunteţi de acord? – Toţi tovarăşii sunt de acord”[19].

Guvernul de la Hanoi a primit un sprijin substanţial din partea României atât în anii 1972 şi 1973, cât şi în anii precedenţi[20]. Informaţii esenţiale în acest sens le găsim într-o situaţie statistică inedită, întocmită la Comitetul de Stat al Planificării în luna octombrie 1972. Din documentul menţionat, strict secret la vremea respectivă, rezultă că regimul de la Bucureşti a susţinut Republica Democrată Vietnam prin oferirea, în perioada 1965-1972, a unor produse şi servicii în valoare totală de 162,35 milioane de ruble – din care 142,65 milioane ruble sub forma unor ajutoare economice şi militare nerambursabile, iar 19,7 milioane de ruble sub forma creditelor pe termen lung[21].

Membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au avut posibilitatea să consulte documentul respectiv şi ultimele solicitări vietnameze, iar în ziua de 13 noiembrie 1972 au aprobat acordarea în anul 1973 a unui ajutor militar nerambursabil guvernului de la Hanoi, în valoare totală de 6,8 milioane ruble (tehnică militară – 3 milioane ruble; produse economice cu posibilitate de utilizare în domeniul militar – 3,8 milioane ruble). Totodată, a fost acordat pe linie economică un credit pe termen lung de 5,8 milioane ruble, fără perceperea vreunei dobânzi şi rambursabil prin livrări de mărfuri după terminarea războiului din Vietnam. Valoarea transportului tuturor mărfurilor româneşti era estimată la două milioane de ruble şi a fost inclusă în creditul acordat pe linie economică[22].

Autorităţile de la Bucureşti au analizat posibilitatea expedierii şi în ţările din Africa a armamentului, muniţiei şi tehnicii de luptă produse în România. De exemplu, secretarul general al Apărării Naţionale a Marocului şi directorul de cabinet al ministrului marocan al Apărării Naţionale l-au vizitat în luna ianuarie 1972 pe colonelul Mihail Dranga, ataşatul militar al României în Franţa şi Maroc. Cu acel prilej, cei doi înalţi reprezentanţi marocani s-au interesat de posibilităţile de cumpărare din România de armament şi tehnică militară.

La 14 aprilie 1972, generalul Ion Ioniţă i-a propus lui Nicolae Ceauşescu să se răspundă favorabil la solicitarea autorităţilor de la Rabat şi l-a desemnat pe colonelul Mihail Dranga să prezinte oferta românească. Printre produsele militare oferite armatei marocane se aflau puşti cal. 5,6 mm, aruncătoare cu reacţie cal. 122 mm (montate pe şasiuri de camion SR-114), aparate pentru reglarea şi observarea tragerilor artileriei terestre (AROTAT), aparate de conducere a focului artileriei (ACFA), bombe de iluminare pentru aruncătoarele cal. 82 şi 120 mm, bombe de aviaţie, binocluri, busole, poligoane de trageri automatizate, centrale telefonice de diferite tipuri, telefoane de campanie, cablu telefonic, mine şi detectoare de mine, tancuri-dragoare de mine, complete de mascare, bărci pneumatice, parcul de pod pe pontoane PR-60 şi şalupe de tracţiune pentru parcul de pod, staţii electrice, echipament pentru protecţia chimică şi de radiaţii, instalaţii pentru degazare şi dezinfectare, autoturisme de teren ARO-240 şi M-461, autocamionete şi autosanitare TV-51, autocamioane SR-132, SR-114 şi ROMAN, tractoare U-650 şi S-1300, bucătării de campanie şi instalaţii de alarmare a personalului militar[23].

În cadrul şedinţei Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din 25 aprilie 1972 au fost aprobate „propunerile Ministerului Forţelor Armate privind prezentarea unor oferte de armament şi tehnică militară pentru export în Maroc, cu indicaţia de a se discuta şi condiţiile de plată, precizându-se că produsele respective nu vor putea fi livrate pe bază de credit”[24]. Practic, pe lista prezentată de colonelul Mihail Dranga

---

[19] *Ibidem*, dosar 107/1972, f. 15.

[20] La 1 septembrie 1970, Constantin Băbeanu, ambasadorul României la Hanoi, a discutat cu viceprim-ministrul Nguyen Con despre problemele create în România de inundaţiile care au avut loc în acel an. Demnitarul nord-vietnamez a amintit despre lupta poporul său împotriva Statelor Unite ale Americii şi l-a rugat pe ambasadorul român să-i transmită lui Ion Gheorghe Maurer o scrisoare din partea prim-ministrului Fam Van Dong. În documentul respectiv s-a solicitat acordarea, în cursul anului 1971, a unui ajutor economic şi militar Republicii Democrate Vietnam. Printre produsele militare solicitate de liderul guvernului de la Hanoi (ajutor nerambursabil) se aflau 21000 arme de infanterie, 1000 aruncătoare de grenade antitanc, 70000 de lovituri pentru aruncătoarele de grenade antitanc, 20000 complete de echipament militar, 1000 tone trotil, 3000 km cablu telefonic de campanie, 30 buldozere, 200 camioane, câte 100 de autoturisme de teren şi tractoare cu remorcă, 50 autobasculante, câte 30 de autosanitare şi autocisterne, 35 autopompe şi motopompe, echipament pentru 400 de paturi de spital (la fel ca în anul 1967), medicamente, instrumente medicale etc. Pentru stabilirea cantităţilor de mărfuri pe care autorităţile de la Bucureşti le puteau oferi ţării sale, prim-ministrul Fam Van Dong a invitat o delegaţie guvernamentală românească pentru a efectua o vizită în Republica Democrată Vietnam. Membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat în şedinţa din 7 septembrie 1970 să fie analizate solicitările nord-vietnameze, iar Gheorghe Rădulescu a fost desemnat conducător al delegaţiei economice care urma să se deplaseze la Hanoi în luna octombrie 1970. *Ibidem*, dosar 90/1970, f. 4; 21-28.

[21] *Ibidem*, dosar 126/1972, f. 199. Vezi anexa.

[22] *Ibidem*, f. 4; 178-179.

[23] *Ibidem*, dosar 42/1972, f. 39-41.

[24] *Ibidem*, f. 4.

la Rabat (în luna mai 1972) nu au fost incluse echipamente militare sofisticate. Acest lucru se explică prin faptul că, pe de-o parte, autoritățile de la București nu doreau să furnizeze unui stat capitalist informații despre posibilitățile reale ale industriei românești de apărare, informații care ar fi putut ajunge la cartierul general al NATO. Pe de altă parte, după compararea listelor de produse militare românești ce puteau fi livrate Marocului şi Republicii Democratice Populare a Yemenului[25] în anul 1972 cu nomenclatorul tipurilor de armament şi tehnică militară care se produceau în România în anul 1972 şi care au fost propuse pentru înzestrarea armatelor statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varşovia în anii 1976-1980, se poate afirma că industria românească nu avea în perioada respectivă capacitatea de a produce tehnică şi echipamente militare care să trezească un interes deosebit din partea liderilor militari din NATO. Cu excepția elicopterelor IAR-316 B şi IAR-330 (produse la Braşov, sub licență franceză) şi a avionului de vânătoare-bombardament IAR-93 (realizat în cooperare cu Iugoslavia), în industria românească de apărare se fabricau, în general sub licență sovietică, tipuri de armament şi tehnică militară comune, întâlnite şi în alte state membre ale Organizației Tratatului de la Varşovia.

Nicolae Ceauşescu a fost intrigat de situația respectivă şi, chiar la începutul şedinței Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din 5 noiembrie 1973, a declarat răspicat: „*Trebuie să punem la punct industria aceasta de război, să putem ieşi şi la export cu aceste materiale. Trebuie să elaborăm un program cu care să ieşim din orice licență şi aprobare de la alții pentru a putea ieşi şi noi la export. În felul acesta ne vom putea şi înnoi, aşa cum face toată lumea* [...] *Trebuie să ne batem să obținem o anumită specializare* [în domeniul producției de echipamente militare în cadrul Organizației Tratatului de la Varşovia]. Acest lucru trebuie pus şi cadrul general al C.A.E.R. *Problema acestei specializări trebuie analizată. În al doilea rând, trebuie să ieşim la export şi pentru aceasta, în primul rând, trebuie să ieşim din licențele sovietice. Pentru unele din produse să cerem să ridice şi embargoul, în afară de țările din NATO* (subl.n.)”[26].

La rândul său, generalul de armată Ion Ioniță a declarat la aceeaşi reuniune: „Unele lucruri sunt puse şi la această şedință care va avea loc. Trebuie să discutăm odată serios problemele. *Noi vorbim de export şi tehnică, dar nu suntem în stare să facem cască pentru armata română* (subl.n.)”. Deoarece Nicolae Ceauşescu a dorit să cunoască de ce au apărut asemenea probleme, ministrul Apărării Naționale a răspuns – „*Pentru că nu ştim să o facem. Înainte rebuturile erau de 86%, iar acum de 80%* (subl.n.)” –, iar generalul Constantin Şandru a precizat: „*Tabla nu este bună. Nu rezistă la perforare* (subl.n.)”[27].

Documentele din fosta arhivă a Comitetului Central al P.C.R. ne determină să concluzionăm că arsenalul armatei române a suferit în privința calității produselor livrate de uzinele românești, comparativ cu cele provenite din alte state membre ale Organizației Tratatului de la Varşovia (în special din URSS). Deficiențele respective au generat cheltuieli suplimentare pentru întreținerea şi repararea tehnicii de luptă

---

[25] În anul 1971, România a acordat Republicii Democratice Populare a Yemenului un ajutor militar nerambursabil în valoare totală de 3894000 lei (armament, muniții, instrumentar medical, echipament, alimente conservate).
În lunile august-septembrie 1972, o delegație militară a Republicii Democratice Populare a Yemenului a efectuat o vizită în România. Cu acel prilej, şeful delegației yemenite a solicitat sprijinul autorităților române pentru acordarea unui ajutor militar nerambursabil alcătuit din armament (pistoale, carabine semiautomate cal. 7,62 mm, pistoale-mitralieră AKM, mitraliere antiaeriene cal. 12,7 şi 14,5 mm, aruncătoare de bombe cal. 82 şi 120 mm, tunuri fără recul B-10 cal. 82 mm, aruncătoare de grenade antitanc RPG-7, tunuri de câmp cal. 76 mm), muniții (pentru întregul armament solicitat, plus grenade de mână, lovituri pentru tunul cal. 122 mm, mine antipersonal, trotil), tehnică auto (autocamioane, autosanitare, mijloace grele de evacuare, autoîncărcătoare), mijloace de transmisiuni (stații radio R-104 AM şi UM, R-108 M), echipament de aviație (piese de schimb pentru avioanele MIG-17 şi MIG-17 F, lovituri pentru tunurile NR-28 cal. 23 mm şi N-37 D cal. 37 mm, bombe şi rachete de aviație pentru MIG-17), instrumentar medical şi chirurgical, echipament farmaceutic, binocluri, telemetre, lunete de artilerie, o tipografie de campanie, studiouri fotografice, corturi, pături şi uniforme pentru echiparea militarilor.
Cererea respectivă a fost analizată la Ministerul Forțelor Armate şi generalul-colonel Ion Gheorghe a propus lui Nicolae Ceauşescu să se aprobe acordarea unui ajutor în valoare de 3,9 milioane lei, în anii 1972-1973. În şedința din 4 septembrie 1972, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au avizat favorabil propunerea respectivă şi, astfel, Republica Democratică Populară a Yemenului a fost sprijinită de autoritățile de la București cu următoarele cantități de produse speciale: 200 pistoale-mitralieră AKM cal. 7,62 mm, 800 puşti Mauser cal. 7,92 mm, 500000 cartuşe cal. 7,62 mm pentru AKM, 10000 de grenade de mână GR-42, 100 binocluri, instrumentar medical în valoare de 87000 lei, piese de schimb pentru avioane MIG-17, provenite din excedentul existent în România (valoare: 300000 lei), 2500 metri de pânză albă şi kaki, 3000 metri de pânză de doc (albastră şi kaki), 1000 perechi bocanci negri, câte 1000 de pături şi bidoane pentru apă. *Ibidem*, dosar 102/1972, f. 4; 70-71; 74-80.

[26] Petre Opriş, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploieşti, 2007, p. 311. În volumul său de memorii, generalul de armată Anatoli I. Gribkov (şef al Statului Major al F.A.U. în perioada 1976-1989) a amintit despre faptul că „guvernul român a solicitat [autorităților sovietice] să i se vândă licența pentru fabricarea tancului T-72 şi a avionului de vânătoare MIG-23, dar a urmat un refuz politicos [din partea URSS], fapt ce a făcut ca partea română să se îndepărteze şi mai mult [de Moscova]. România a fost nevoită să realizeze, în cooperare cu Iugoslavia, propriul său avion [de vânătoare-bombardament] IAR-93 şi un tanc mijlociu (versiunea românească a tancului sovietic T-55 – n.n.). Proiectarea şi începerea noii producții a costat foarte mult România”. Anatoli I. Gribkov, *Sudba Varşavskogo dogovora – Vospominania, dokumentî, faktî [Soarta Tratatului de la Varşovia – Amintiri, documente, fapte]*, Russkaia Kniga, Moscova, 1998, p. 60.

[27] Petre Opriş, *op.cit.*, p. 311-312.

româneşti, precum şi pentru materialele militare achiziţionate din ţară, în vederea menţinerii la cote optime a capacităţii operative a unităţilor armatei române[28].

Analizând modul cum a involuat industria românească de apărare după disoluţia Organizaţiei Tratatului de la Varşovia şi a C.A.E.R., putem observa că, în anii '70-'80, România a economisit fonduri valutare importante prin restrângerea importurilor sale militare. Concomitent, au fost alocate resurse substanţiale pentru dezvoltarea industriei proprii de apărare, iar produsele speciale realizate în perioada respectivă au fost de cele mai multe ori uzate moral. În momentul în care fondurile alocate pentru înzestrarea armatei române au fost diminuate drastic la începutul anilor '90, iar pe piaţa C.A.E.R. şi în anumite state asiatice şi africane nu a mai ajuns o parte însemnată din produsele militare româneşti, industria de apărare din România a intrat într-o recesiune din care nu şi-a revenit până în prezent[29].

ANEXĂ

AJUTOARELE ACORDATE DE ROMÂNIA REPUBLICII DEMOCRATE VIETNAM (1965-1972)

- în milioane ruble -

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Total 1965-1972
Total general	3,3	15,2	31,0	47,7	26,7	15,0	10,75	12,7	162,35
Din care:									
I. Ajutor nerambursabil – total	3,3	9,2	31,0	47,7	26,7	7,5	8,25	9,0	142,65
Din care:									
1. Pe linie economică	1,5	4,5	17,0	25,0	13,8	-	0,4	-	62,2
2. Pe linie militară	1,8	4,2	14,0	22,7	12,9	7,5	7,8	9,0	79,9
3. Pe linia căilor ferate	-	0,5	-	-	-	-	-	-	0,5
4. Pe linie de Cruce Roşie	-	-	-	-	-	-	0,05	-	0,05
II. Credit pe termen lung, pe linie economică – total	-	6,0	-	-	-	7,5	2,5	3,7	19,7

A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 126/1972, f. 199.

THE ROMANIAN-VIETNAMESE RELATIONS AND THE ROMANIAN EXPORTS OF ARMAMENT AND AMMUNITION IN THE MIDDLE OF 1960S AND EARLY 1970S
- abstract -

The monopoly of the Soviet Union as part of the political and military relations with the Romanian authorities had an important role for Nicolae Ceauşescu to take a political attitude, sometimes different from Moscow's one. In 1960s the operational strength of the WTO states diminished significantly but at the same time a large quantity of the conventional fight technique produced by the Soviet factories, together with the existing ones within great units of the Red Army was delivered to the WTO's states. On the same time, Romania delivered large quantities of weapons, ammunitions and military technique to Vietnam.

[28] Tiberiu Urdăreanu, *Jurnal 1978-1988*, Editura Militară, Bucureşti, 2004, p. 265. Un exemplu în acest sens îl constituie tancul TR-800. Acesta avea probleme datorită utilizării unei aparaturi de ochire clasice şi a unei aparaturi de vedere pe timp de noapte de tip activ. Totodată, sistemul de conducere a focului nu avea performanţe deosebite deoarece telemetrul laser nu era integrat în aparatul de ochire pe timp de zi, iar calculatorul balistic avea un număr limitat de corecţii care puteau fi introduse înainte de deschiderea focului. O altă problemă importantă o reprezenta tragerea cu armamentul principal de pe tanc, care avea o precizie reduse din cauza inexistenţei acţionării electrice a ţevii tunului în ambele planuri şi a neasigurării unei stabilizări a ţevii asistată de un computer, care puteau permite atât micşorarea vitezei minime de ochire, mărirea vitezei de trecere de pe o ţintă pe alta, cât şi obţinerea unei precizii sporite în cazul tragerilor executate din mers. Cf. Gheorghe Enache, *Programul de modernizare a tancului mijlociu românesc TR-85 M1 „Bizon"*, în „La posturi", Şcoala de aplicaţie pentru tancuri şi auto „Mihai Viteazul" – Piteşti, nr. 3 (41)/martie 2004, p. 33-34.

[29] Tiberiu Urdăreanu, *op.cit.*, p. 31; 122-123; 158; 176; 246; 249; 258. România a exportat transportoare amfibii blindate dotate cu motoare Diesel îndeosebi în URSS, R.D.G. şi Iugoslavia. Cf. Petre Opriş, *Industria românească de apărare după înfiinţarea Organizaţiei Tratatului de la Varşovia (1955-1968)*, în *Tendinţe inovatoare în economia şi managementul apărării*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2006, p. 165-177; idem, *Industria românească de apărare, între mit şi realitate (1965-1989)*, în *Dinamica Intelligence-ului. Provocări, oportunităţi şi priorităţi*, Secţiunea IV: Intelligence-ul şi societatea civilă, Serviciul Român de Informaţii, Editura A.N.I., Bucureşti, 2007, p. 180-198.

PARTEA a II-a

REPERE ISTORICE

POLITICĂ ŞI STRATEGIE LA DUNĂREA DE JOS ÎN SECOLELE IV - II A. CHR.

Colonel (r) Valentin MARIN*

Unul dintre izvoarele istoriografice care prezintă unele aspecte referitoare la istoria geto-dacilor din spaţiul carpato-ponto-balcanic şi modul cum aceştia au intrat în contact cu interesele macedonene în zona Dunării de Jos este reprezentat de celebra lucrare *"Biblioteca istorică"* scrisă de Diodor din Sicilia[1].

În ceea ce priveşte expansiunea macedoneană la Dunărea de Jos, din fragmentele publicate în *IIR*[2], cât şi din textul în limba franceză, pe care l-am avut la dispoziţie, se poate aprecia că aceasta s-a produs gradual, pe măsura parcurgerii de către statul macedonean, a celor trei etape: ridicarea, apogeul şi declinul, ceea ce ar corespunde în linii mari cu domniile lui Filip al II-lea, Alexandru Macedon, respectiv, a urmaşilor acestuia din urmă - diadohii.

Din punct de vedere istoric, se cunoaşte că după războaiele medice, prin înfrângerea lui Darius I cel Mare şi a lui Xerxes, s-a pus stavilă expansiunii persane spre Europa şi s-a întemeiat statul tracilor odrisi, cu centrul în zona Edirne de azi, un stat tampon, a cărui influenţă s-a făcut resimţită, mai mult formal, şi spre nord, la Dunărea de Jos, teritoriu locuit de traco-geţi.

Campania lui Filip al II-lea la Dunărea de Jos (339 a. Chr.)

În cea de-a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr., pe eşichierul politico-militar al Peninsulei Balcanice s-au produs schimbări majore în ceea ce priveşte raportul de forţe, înregistrându-se ascensiunea fulgerătoare a Macedoniei, mai ales când, pe tronul acesteia s-a urcat Filip al II-lea (359 - 336 a. Chr)[3]. Foarte bun organizator şi, nu în ultimul rând, foarte bun cunoscător al firii umane[4], calităţi dublate de o abilitate diplomatică, dar şi de o recunoscută iscusinţă militară, Filip al II-lea a ridicat statul macedonean la rangul de mare putere în lumea greacă[5]. În timp ce lumea greacă încerca să-şi revină de pe urma unor convulsii interne care nu deseori au degenerat în războaie intestine, condusă de Filip al II - lea, Macedonia a regăsit resursele necesare nu numai pentru a se redresa, ci şi pentru a deveni, în foarte scurt timp, arbitrul necontestat al întregii lumi greceşti[6]. În timpul domniei sale, politica macedoneană s-a dezvoltat pe trei coordonate: consolidare pe plan intern, extindere în Peninsula Balcanică pentru a pune stăpânire pe strâmtori şi expansiune în Asia[7].

---

*) Secretar al Diviziei de Istoria Ştiinţei a Comitetului Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii al Academiei Române; secretar de redacţie al Revistei NOEMA a Academiei Române; membru al Comisiei Române de Istorie Militară.

[1] Diodor din Sicilia, în *Biblioteca istorică"*, prezintă în manieră enciclopedică, în 40 de cărţi, istoria întregii lumi antice. Din păcate, lucrarea nu ne-a parvenit în întregime, păstrându-se integral numai cincisprezece cărţi, celelalte douăzeci şi cinci fiind în stare fragmentară, constituind un serios impediment în ceea ce priveşte încercarea de reconstituire a faptelor care s-au petrecut în vremea respectivă. Cu toate că unii istorici şi cercetători sunt de părere că opera lui Diodor reprezintă o compilaţie după lucrările altor autori antici, fiind deci, inferioară istoriilor scrise de Herodot sau Thucydide, ne însuşim opinia celor mai mulţi dintre aceştia că *"Biblioteca istorică"* reprezintă un izvor demn de luat în seamă, în sensul că, pe lângă confirmarea pe care o găsim în operele altor istorici ai antichităţii, în ceea ce priveşte evenimentele narate, nu de puţine ori, în opera lui Diodor sunt prezentate unele fapte mai puţin cunoscute legate de istoria comunităţilor din spaţiul geografic mai sus amintit, cu precizarea că informaţiile care ne-au parvenit de la Diodor din Sicilia sunt sumar prezentate şi numai în contextul istoriei altor popoare ale antichităţii care au avut contingenţă cu Dunărea de Jos. Aceste informaţii, care se regăsesc doar în 11 cărţi din vasta sa operă, au fost selectate, traduse din limba greacă, după ediţia C.H.Oldfather care a apărut la Londra între anii 1933 - 1959 şi publicate într-o lucrare, a cărei valoare nu poate fi pusă în discuţie, sub egida Academiei Române. Ediţia în limba franceză a operei istoricului din Agyrion, - Diodore de Sicile, *"Bibliotheque historique",* traduction nouvelle avec une preface, des notes et un index, par M.Ferd.Hoefer, apărută la Paris, în anul 1851, după cum se arată în ultima notă a prefeţei, reprezintă, de fapt, retipărirea textului stabilit de Dindorf, autorul traducerii afirmă că a avut la îndemână trei ediţii în limba greacă, una de provenienţă germană şi două de provenienţă franceză, folosind, cu predilecţie, după cum rezultă şi din comentariile pe care le face pe parcursul lucrării, pe cea a lui M.A.Didot, apărută la Paris în anul 1842.

[2] Izvoarele istoriei României (Fontes historiae Daco-romanae), vol. I, Bucureşti, 1964.

[3] **Vulpe, Al., Zahariade, M.,** *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice,* Editura Militară, Bucureşti, 1987*;* p. 94; **Suceveanu Al.,** *Alexandru cel Mare***,** Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993, p. 32-38.

[4] Diodor din Sicilia, XVI, 54: "…se spune că Filip, vroind într-o zi să ia o cetate foarte puternică, a răspuns unui locuitor care i-a spus că zidul acesteia era de netrecut: <<Cum, zidul este atât de înalt, încât aurul să nu îl poată sări?>> Într-adevăr, experienţa sa l-a învăţat că locurile care nu puteau fi cucerite cu armele puteau fi luate cu uşurinţă cu aur. Se aflau astfel, trădători în toate cetăţile şi acordând titlul de oaspete şi prieten oricăruia care primea aurul, a corupt prin cele mai mari vicii, moravurile neamului omenesc".

[5] **Momigliano, A.,** *Filippo il Macedone, Saggio di storia greca del IV secolo,* Firenze, 1954; **Tarn, W.W.**, *Hellenistic Military and Naval Developments,* Cambridge, 1930; **Hammond, N.G.L., Griffith, G.T.,** *A History of Macedonia, 550-336, B.C.*, vol. II, Oxford, 1976; **Suceveanu Al.,** *Op. cit.*

[6] Vulpe, Al., Zahariade, M., *loc.cit.*

[7] Diodor din Sicilia, XVI, 1, sintetizează astfel, cele trei coordonate ale politicii lui Filip al II - lea: *"Ajungând la istoria lui Filip, fiul lui Amyntas, vom încerca să prezentăm în această carte toate faptele acestui rege care a ocupat timp de 24 de ani tronul*

Aceste coordonate, sunt sintetizate astfel de Diodor din Sicilia, la începutul Cărții a XVI-a, *"După ce i-a subjugat prin război pe illiri, peoni, traci, sciți şi alte popoare din vecinătate a zămislit planul de a răsturna stăpânirea perşilor"* [8].

Acest text, deşi nu este inclus în *IIR,* referindu-se printre altele şi la luptele cu sciții, reprezintă o confirmare a celor spuse de Trogus Pompeius în legătură cu vestita campanie a acestui rege la Dunărea de Jos, din anul 339 a. Chr., când îl învinge pe regele scit, Ateas[9].

Din păcate, pe întreg parcursul Cărții a XVI-a, Diodor din Sicilia nu mai face nici o referire la această campanie, cum, de altfel, nu prezintă decât o vagă informație în legătură cu expediția întreprinsă în anul 335 a. Chr. de Alexandru al III-lea Megas, urmaşul lui Filip, pe vremea căruia, regatul Macedoniei ajunge la apogeul expansiunii sale teritoriale şi a cărui domnie este prezentată de Diodor în Cartea a XVII- a. Dar şi această informație nu face altceva decât să confirme ştirile care ne-au parvenit de la alți autori antici, cu deosebire de la Q.Curtius Rufus şi Flavius Arrianus[10].

Reformele înfăptuite de regele macedonean au vizat îndeosebi organismul militar care a devenit un instrument indispensabil în îndeplinirea programului politic al Macedoniei[11]. Datorită faptului că pedestraşii macedoneni, în câmpul tactic se dovediseră inferiori hopliților greci, falanga – în organizarea dată de Filip – a fost concepută exclusiv ca o masă compactă de izbire[12], luptătorii fiind dotați cu o suliță specifică – *sarissa* – lungă de cca. 5,5 m, şi dispuşi în şaisprezece[13] sau douăzeci[14] de rânduri.

Structura organizatorică de principiu a armatei macedonene se asemăna cu cea a Greciei antice, se diferența prin constituirea unor unități mobile apte să execute acțiuni militare la mari distanțe. Recrutarea se făcea pe circumscripții militare, care aveau obligații bine stabilite privind constituirea unităților militare, mobilizarea şi instruirea trupelor.

Principalele *"categorii de forțe armate"* erau forțele terestre (formate din *"genuri"* de arme bine conturate: *pedestrimea, cavaleria şi corpul maşinilior de luptă*) şi forțele navale (*marina militară*).

Pedestrimea (trupele pedestre) era formată din *hopliți* şi *psiliți* (care aveau, în principiu, aceleaşi misiuni ca la armata Greciei antice) şi *hipaspipişti* (purtători de scut), corp format din rândul nobilimii.

Cavaleria era compusă din: *cavaleria grea – companionii* şi *hetairii* (însoțitorii). Aceste două corpuri constituiau cavaleria de elită, formată exclusiv din nobili şi reprezenta principala forță de izbire; *cavaleria uşoară (saresofori)* destinată executării manevrelor în flancul şi spatele inamicului, cercetării şi hărțuirii acestuia cât şi asigurării legăturilor; cea de a treia categorie a cavaleriei era formată din *dimahi* (trupe de cavalerie antrenate să ducă lupte şi ca pedestrime).

Corpul maşinilor de luptă, constituit în perioada domniei lui Filip al II-lea (359-336 î.Hr.), era compus din luptători care mânuiau: *baliste, catapulte, turnuri de luptă, care de luptă* etc.

Forțele navale (marina militară) erau constituite din flota maritimă, care a cunoscut o mai mare dezvoltare, mai ales, după supunerea polisurilor greceşti. Era compusă din nave de luptă şi auxiliare. Cu toate eforturile făcute pentru dezvoltarea acesteia, flota macedoneană a rămas inferioară în comparație cu cea persană, atât calitativ, cât şi cantitativ.

Sub aspectul structurii interne exista o similitudine între organizarea armatei macedonene şi cea a Greciei antice. Corpul de comandă, mai ales în timpul domniei lui Alexandru cel Mare (336-323 î.Hr.), cuprindea o serie de specialişti: medici, astronomi, topografi, oameni de ştiință din diferite domenii etc. Comandantul suprem dispunea de un adevărat stat major, format dintr-o formidabilă echipă care îmbina experiența şi prudența unor generali *"bătrâni"* cu entuziasmul vigoarea şi îndrăzneala unor generali mai tineri[15].

Pedestrimea era organizată pe subunități şi unități, astfel:

- *şirul* era subunitatea cea mai mică şi era format din 12-16 luptători;
- *dilohul* era compus din două şiruri = 32;

Macedoniei" şi puțin mai jos, *"/.../ După ce i-a subjugat prin război pe illiri, peoni, traci, sciți şi alte popoare din vecinătate a zămislit planul de a răsturna stăpânirea perşilor".*

[8] *Ibidem*, XVI, 1.

[9] Trogus Pompeius/Iustinus, IX, 2, 1-2, în *IIR*, p. 353.

[10] Q.Curtius Rufus, X,1, 43 în *IIR*. p. 363-365; Arrianus, I, în *IIR*, p.581-587.

[11] Vulpe, Al., Zahariade, M., *Op. cit.,* p. 95

[12] Zahariade, Mihail, în *Istoria militară a poporului român,* I, 1984, p. 64; Suceveanu Al., *Op. cit.*, p.33, face o precizare foarte importantă, în sensul că prima reformă a organismului militar macedonean i-a aparținut lui Alexandros I Philelenul (495 - 450/40 a. Chr.), care pe lângă cavaleria aristocratică macedoneană (*hetairoi*) a adăugat infanteria grea a hopliților *(pezhetairoi)*. Rezultă din aceasta că Filip al II - lea, fără a i se diminua meritele, a acționat asupra unei formațiuni de luptă existentă deja în armata macedoneană, aducându-i unele îmbunătățiri şi perfecționări.

[13] Polybios, XVIII, 29-30.

[14] Suceveanu Al., *Op. cit.*, p. 34.

[15] *Ibidem*, p.26.

- *tetrarhul* format din 4 şiruri (aceste două subunităţi erau diferite faţă de armata Greciei antice) = 64;
- *taxiarhul* (tasiarchia la greci) cuprindea 8 şiruri (două tetrarhuri) = 128;
- *sintagma* - identică cu cea grecească = 256;
- *chiliarhia* - identică cu cea grecească = 1.024;
- *falanga mică* însuma 4 chiliarchii = 4.096;
- *difalangarhul* – format din două falange mici = 8.192;
- *falanga* - compusă din două difalangarhii şi care reprezenta marea unitate tactică de bază a armatei macedonene = 16.384.

Cavaleria era identică în organizare şi efective cu cea a polisurilor greceşti.

Armamentul din înzestrare era asemănător cu cel al armatelor Greciei antice, macedonenii foloseau, în locul lancei, o armă naţională, *sarissa*, o suliţă lungă de 5,5 m cu care infanteria falangei forma un adevărat zid greu de străpuns.

Dispunând de o armată superioară atât în ceea ce priveşte organizarea şi dotarea acesteia cât şi în ceea ce priveşte modul de acţiune în câmpul tactic, faţă de celelalte armate cunoscute până atunci, regatul macedonean a reuşit să-şi extindă autoritatea asupra statului odris, instalând garnizoane puternice şi l-a subordonat din punct de vedere politic economic şi militar[16]. Preocupat de complicatele probleme din lumea greacă şi odrisă, Filip al II - lea, nu se arătase îngrijorat de pătrunderea spre sud, prin culoarul dintre Dunăre şi mare, a unui alt inamic potenţial – uniunea de triburi scitice – conduse de Atheas, mai ales că acesta din urmă, îi ceruse ajutorul pentru a anihila o grupare getică aflată sub comanda unui conducător local, cunoscut în istoriografie sub numele de *Histrianorum rex*[17].

Din relatarea lui Trogus Pompeius/Iustinus, chiar anecdotică[18], rezultă că, iniţial, Atheas, regele sciţilor a întâmpinat serioase greutăţi din partea grupării getice fiind nevoit să solicite sprijinul regelui Macedonean. Acesta din urmă se afla în stare de beligeranţă cu locuitorii cetăţii Byzantion, fapt confirmat şi de Diodor din Sicilia[19] care relatează că Filip al II - lea, se găsea într-o situaţie dificilă, având forţele terestre dispersate în zona Perinthului şi Byzantionului, pe care le asedia fără succes, precum şi un detaşament trimis spre nord, pentru a-l sprijini de Atheas, în condiţiile în care o escadră ateniană sprijinită de locuitorii din insulele Cos, Chios şi Rhodos, se deplasa în ajutorul asediaţilor.

Este posibil ca Atheas să fi fost informat despre situaţia dificilă în care se afla regele Macedoniei la un moment dat, ceea ce ar putea constitui o explicaţie a refuzului de a plăti, conform înţelegerii preliminare, contingentul macedonean sosit în sprijinul sciţilor.

Filip al II - lea în noua conjunctură care s-a creat, a fost nevoit să ridice asediul celor două cetăţi, să încheie pace cu atenienii (Diodor din Sicilia) şi să se deplaseze spre nord, probabil, pe un itinerar paralel cu ţărmul Pontului Euxin, pentru a-l înfrunta pe Atheas sau, după cum relatează Trogus Pompeius, *„Filip a*

---

[16] Zahariade, Mihail, în *Istoria militară a poporului român*, I, 1984, p. 64.

[17] Trogus Pompeius, IX, 2, 1-2, în *IIR*, p.353 - 355 (Originar din Galia, dintr-o familie care primise cetăţenia romană pe vremea lui Pompei, scriitorul Trogus Pompeius a alcătuit în primele decenii ale erei noastre o istorie generală în 44 de cărţi, din care ni s-a păstrat rezumatul făcut de Iustinus pe la mijlocul secolului al II-lea p.Chr.) Iliescu, Vl., *Contribuţii la problema raporturilor scito-trace în sec. IV î.e.n.,* în Pontica 2, 1969, p. 189-198, sprijinindu-se pe argumentele din culegerile de stratageme ale lui Frontinus, II, 4, 20 şi ale lui Polyainos, VII, 44, 1, în care se vorbeşte despre o confruntare a regelui Atheas cu triballii, emite ipoteza că acel rege din zona dunăreană s-ar numi, de fapt, *rex Triballorum*.

[18] Trogus Pompeius/Iustinus, în IIR: "IX, 2. Murind între timp conducătorul istrienilor, sciţii au scăpat şi de teama războiului şi de nevoia de a mai cere ajutor. 3. Prin urmare Atheas porunceşte macedonenilor, pe care-i trimite înapoi lui Filip că <<nici nu i-a cerut ajutor, nici nu i-a făgăduit că-l va lăsa urmaş, 4. şi că sciţii n-au nevoie de ocrotirea macedonenilor; căci ei sunt mai buni decât macedonenii, iar el, Atheas, nu-i lipsit de moştenitor, deoarece are un fiu sănătos şi teafăr>>. 5. După ce a auzit aceste veşti, Filip, trimise soli la Atheas, ca să-i ceară o parte din cheltuielile asediului, spre a nu fi nevoit să înceteze războiul din pricina lipsei de bani; să-i mai spună lui Atheas că este dator să facă acest lucru cu atât mai grabnic cu cât soldaţilor care i-au fost trimişi în ajutor nu numai că nu le-a plătit preţul serviciului, dar nici măcar cheltuielile drumului. 7. Aruncând vina pe clima aspră şi pe sterilitatea solului, care nu ar da bogăţii sciţilor, ci abia le-ar oferi cele necesare pentru hrană, Atheas răspunse că el <<n-are cu ce să mulţumească pe un rege atât de mare şi soscoteşte că e mai ruşinos să-şi îndeplinească obligaţia în parte decât de loc; 9. că sciţii sunt apreciaţi pentru vitejia şi vârtoşenia trupului, iar nu pentru averile lor>>. 10. Filip, văzându-se luat în bătaie de joc, a renunţat la asediul Bizanţului şi a pornit cu război împotriva sciţilor, trimiţând înainte soli care să-i liniştească pe aceştia şi să vestească pe Atheas că <<în vreme ce el, Filip, asedia Bizanţul, făgăduise o statuie lui Hercule. 11. şi că vine să o aşeze la gura Istrului; el vine ca prieten al sciţilor>> şi îi cere netulburat, ca să îndeplinească ritualul faţă de zeu. 12. Acela însă îi ceru să-i trimită lui statuia, dacă vrea să-i îndeplinească făgăduinţa, promiţând că o va aşeza la locul ei şi că va avea grijă să rămână acolo nevătămată. Nu va îngădui însă ca armata macedoneană să-i încalce hotarele. 13. Iar dacă Filip ar aşeza statuia fără învoirea sciţilor, după plecarea lui o va ridica şi din bronzul statuii va face vârfuri de săgeţi. 14. Astfel au fost aţâţate spiritele de ambele părţi şi au pornit războiul. Deşi sciţii întreceau pe macedoneni în vitejie şi curaj, ei au fost totuşi învinşi de viclenia lui Filip. 15. Au fost capturaţi douăzeci de mii de copii şi femei şi un mare număr de vite; aur şi argint însă de loc. Pentru prima oară Filip s-a încredinţat că sciţii au spus adevărul când au afirmat că sunt săraci. 16. Au fost trimise în Macedonia douăzeci de mii de iepe de rasă pentru prăsilă".

[19] **Diodor din Sicilia**, XVI, 76-77: "*În acest an, Filip a continuat să asedieze Byzantionul. Atenienii au declarat că acest rege a încălcat tratatul şi au trimis imediat o flotă considerabilă în ajutorul locuitorilor din Byzantion. De asemenea, locuitorii din Chios, Cos, Rhodos şi alţi câţiva greci au trimis ajutoare bizantinilor. Filip, speriat de acest sprijin al tuturor grecilor, a ridicat asediul celor două cetăţi şi a făcut pace cu atenienii şi ceilalţi greci care îi declaraseră război /.../".*

plecat în Sciția după pradă să-şi recupereze, după obiceiul negustoresc, cheltuielile unui război prin alt război" [20].

Rezultă din acest succint pasaj că regele macedonean, înainte de confruntarea cu Atheas se găsea într-o situație destul de precară din moment ce a trebuit să poarte această campanie pentru a-şi recupera o parte din cheltuielile pe care le făcuse prin susținerea altui război.

Nu cunoaştem efectivele angajate în conflictul care a avut loc, însă putem deduce numai forțele macedonene de sub comanda lui Filip. Acestea au fost constituite numai din forțe terestre organizate în formațiuni de pedestrime grea şi uşoară, din care se detaşa celebra falangă macedoneană organizată pe 16 rânduri, formațiuni de cavalerie grea şi uşoară, precum şi din trupe tehnice care manipulau un număr foarte mare de maşini de asediu de tipul catapultei, berbecului sau turnului de asalt. Aceste forțe macedonene nu au nici o componentă navală şi pot fi apreciate ca fiind de cca. 20 000 de oameni. În ceea ce priveşte forțele sciților lui Atheas, acestea par a fi la fel de numeroase, ceea ce îl îndreptățeşte pe Filip al II-lea să recurgă la o stratagemă pe care Frontinus o prezintă astfel: *"Temându-se că soldații săi nu vor putea rezista atacului sciților, Filip al II-lea a pus în spatele armatei pe cei mai credincioşi dintre călăreți şi le-a poruncit să nu îngăduie nici unui tovarăş de arme să fugă din luptă, iar pe cei care ar stărui să plece, să-i ucidă. Anunțând această măsură şi făcând astfel ca şi cei mai fricoşi să prefere să fie ucişi de duşmani decât de camarazii lor, a câştigat victoria"* [21].

Este posibil ca această confruntare între macedoneni şi sciți să fi avut loc în zona Histriei care, probabil, acum să fi suferit cea de-a doua distrugere, însă este greu de dat un verdict în acest sens.

Campania lui Filip al II - lea s-a încheiat cu succesul scontat de regele macedonean şi pe timpul reîntoarcerii, este atacat de triballi, deposedat de pradă şi rănit[22].

Efectul acestei campanii s-a materializat în faptul că resturile uniunii triburilor scitice s-au retras peste Dunăre, de unde nu au mai făcut ulterior decît sporadice incursiuni la sud de fluviu, până spre sfărşitul secolului al III – lea a. Chr., cînd prezența lor va fi atestată în zona dintre Callatis şi Odessos[23].

Campania lui Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos (335 a. Chr.)

1. Situația politico-militară şi strategică a Macedoniei înainte de începerea campaniei din anul 335 a. Chr. Bătălia de la Cheroneea (2 aprilie 338 a. Chr.) a marcat o schimbare profundă pe eşichierul politico-militar din sud-estul Europei. Victoria repurtată de Filip al II-lea, regele Macedoniei (359 - 336 a.. Chr.) împotriva coaliției attico-tebane a avut o consecință dintre cele mai nefaste pentru cetățile greceşti.

Din punct de vedere politic, Macedonia devine arbitrul de necontestat al lumii greceşti, mai ales când, imediat după această bătălie, prin capitularea Tebei, Liga beoțiană devine caducă, iar influența Atenei nu se mai face resimțită decât în câteva insule şi ca un corolar, Filip şi fiul său, Alexandru, devin cetățeni atenieni. Mai mult chiar, în anul 337 a. Chr., după faimosul congres de la Corint, cu toată împotrivirea Spartei, Filip al II-lea este însărcinat să îndeplinească acel vis frumos al Helladei, sintetizat metaforic de către Isocrates în Panegiriul său şi anume: de a strămuta războiul de la greci în Asia şi fericirea Asiei la greci. De-abia numit generalissim al Greciei, Filip trimite în anul imediat următor (336 a. Chr.) un detaşament macedonean în Asia, sub comanda lui Parmenion şi Attalos, pentru a cuceri un cap de pod şi de a-şi asigura astfel un deplin control al strâmtorilor, dar şi o bază de operații în viitoarea confruntare cu Imperiul Ahemenid.

Din punct de vedere militar s-a constatat că celebra falangă hoplitică greacă, precum şi unitățile de elită de tipul *„batalionului sacru teban"*, trebuiseră să se încline în fața nu mai puțin celebre falange macedonene, constituită pe osatura celei dintâi, dar modernizată de unul dintre cele mai fascinante dar şi dintre cele mai controversate personaje ale lumii antice, regele Filip al II-lea. Având în vedere că la Cheroneea, acesta folosise pe plan tactic, dispunerea oblică a falangei sale după procedeul însuşit de la un teban, Epaminondas, putem aprecia fără a greşi prea mult că macedonenii i-au înfrânt pe greci cu propriile lor arme.

---

[20] Trogus Pompeius/Iustinus, în *IIR*.

[21] Frontinus II, 8, 14, în *IIR*, p.433. Sextus Iulius Frontinus a fost pretor în anul 70 a. Chr., apoi de mai multe ori consul şi guvernator în Britania până în anul 78. În anul 97, se afla în fruntea administrației apeductelor din Roma, cu titlul de curator aquarum. A murit probabil în anul 103. A scris o lucrare despre agrimensură, astăzi pierdută, alta despre apele oraşului Roma, în două cărți şi o culegere de stratageme, în patru cărți.

[22] **Trogus Pompeius/Iustinus**, IX, 3, 1, în *IIR: "Pe când Filip (al II-lea) se întorcea din Sciția, tribalii i-au ținut calea şi au refuzat să-i dea liberă trecere, dacă nu le dă şi lor o parte din pradă.* ***2.*** *Din această pricină s-a iscat ceartă şi apoi luptă în regulă. Filip a fost rănit în coapsă de o săgeată, care trecu prin trupul său şi-i omorî calul.* ***3.*** *Fiindcă toți credeau pe rege mort, prada a fost pierdută. Prăzile luate de la sciți parcă fuseseră blestemate, atât de mare jale au pricinuit macedonenilor"*.

[23] Zahariade, Mihail, în *Istoria militară a poporului român, I,* 1984, p. 65; Nicorescu, P., *La champagne de Philippe en 339,* în Dacia 2, 1925; 22-28; Momigliano, *Op. cit.,* p. 336-344; Vulpe, Al., Zahariade, M., *Op. cit.,* p. 95.

Asasinarea prematură, în acelaşi an, a regelui Macedoniei avea să amâne pentru moment planurile de campanie pe continentul asiatic. Urmaşul său la tron, Alexandru cel Mare, rege al Macedoniei (336 - 323 a. Chr.) a primit moştenire de la tatăl său un regat în plină ascensiune dar care, în acel moment semăna cu o corabie care navighează în derivă pe o mare cuprinsă de furtună.

Tânărul în vârstă de numai 20 de ani avea să rezolve cu foarte mare rapiditate marile probleme ale regatului. După cum spune Diodor, *„în acest an, Alexandru a moştenit regalitatea. Prima sa grijă a fost să aplice ucigaşilor tatălui său pedeapsa meritată. S-a ocupat apoi de funeraliile tatălui său şi a îndeplinit cu noblețe această pioasă îndatorire"* [24].

Recunoscut ca rege al Macedoniei de către adunarea militară macedoneană la propunerea lui Antipatros, Alexandru trebuie să facă față tendințelor centrifuge ale polisurilor greceşti care voiau să profite de situația creată prin asasinarea lui Filip şi în acest sens, pentru a stăvili revolta grecilor care au denunțat Liga de la Corint, Alexandru întreprinde o scurtă campanie în Grecia. Demonstrația de forță întreprinsă de Alexandru paralizează efectiv cetățile greceşti, care îi recunosc autoritatea de generalissim şi implicit capacitatea de a duce la îndeplinire planurile tatălui său de a da lovitura de grație Imperiului Ahemenid.

Acest imperiu, cu toate că în vremea aceea era *„un colos cu picioarele de lut"* reprezenta totuşi o mare putere politică şi militară[25]. Iată cum descrie Diodor din Sicilia, reacția pe care a avut-o Darius al III-lea Codommanos, ajuns pe tronul ahemenid cu sprijinul eunucului Bagoas, la aflarea veştii că Alexandru cel Mare i-a urmat la domnie lui Filip al II-lea: *„Urcat pe tron înaintea morții lui Filip*[26]*, Darius dorea să mute în Macedonia teatrul războiului care era gata să izbucnească. Când Filip a încetat din viață, Darius nu s-a îngrijorat de fel din pricina acestui război, disprețuind excesiva tinerețe a lui Alexandru. Dar, după ce a aflat cu ce iuțeală şi cu ce promptitudine de execuție a reuşit Alexandru să se facă recunoscut comandant suprem al grecilor şi că renumele acestui tânăr rege începea deja să se răspândească, Darius a înțeles necesitatea de a-şi organiza forțele sale. El a construit un mare număr de trireme, a pus pe picior de război trupe considerabile, a ales pe cei mai buni comandanți, printre care se remarca Memnon din Rhodos, bărbat vestit prin bravura şi abilitatea sa strategică. Regele i-a dat comanda a 5 000 de mercenari cu ordinul de a înainta spre cetatea Cyzic şi de a încerca să pună stăpânire pe aceasta./... /După ce a traverat acest munte* (este vorba de muntele Ida - n.n.*), Memnon a atacat prin surprindere cetatea Cyzic şi nu a întârziat să pună stăpânire pe ea. El nu a împins mai departe expediția ci s-a mărginit să devasteze câmpia şi să adune o pradă imensă.În timp ce se petreceau aceste lucruri, Parmenion a luat cu asalt cetatea Grynion şi i-a redus la sclavie pe locuitori, apoi a asediat cetatea Pitane, dar Memnon ivindu-se i-a îngrozit pe macedoneni şi i-a făcut să ridice asediul. Callas, în fruntea unui detaşament de macedoneni şi de mercenari, a dat la Troada o bătălie cu perşii; aceştia din urmă fiind cu mult superiori în forțe, a fost copleşit şi s-a retras la Rhaetion"*[27].

Acest pasaj nu a fost prezentat întâmplător, ci pentru a sublinia faptul că înainte de a porni în campania *împotriva tribalilor şi ilirilor*[28], Alexandru avea de confruntat, pe teatrul de acțiuni militare din Asia Mică, un adversar de temut, iar detaşamentul de 10 000 de macedoneni comandat acum numai de Parmenion, fiindcă Attalos fusese suprimat ca participant la complotul împotriva lui Filip al II-lea, menținea cu greutate capul de pod cucerit în anul 336 a. Chr.

Din punct de vedere strategic, putem aprecia că Macedonia, având în frunte un comandant de geniu, bazându-se pe o armată foarte bine instruită şi experimentată în câmpul tactic controla spațiul geopolitic balcanic, în est până la Pontul Euxin şi Hellespont, în nord până la Munții Haemus, în sud până la Marea Egee, iar în vest până la ținuturile muntoase ale illirilor. De asemenea, fiind stăpână absolută a strâmtorilor, îşi crease un avantaj strategic prin posibilitatea asigurării unui control riguros atât din punct de economic, cât şi militar, având posibilitatea de a sprijini în mod oportun detaşamentul lui Parmenion.

Singura primejdie care ar fi putut să-l împiedice pe Alexandru să se concentreze asupra campaniei antipersane, ar fi constituit-o lumea tracă din nordul Haemusului, care nu ar fi scăpat prilejul de a năvăli în Macedonia în momentul când armata sa ar fi trecut Hellespontul, mai ales că, imediat după moartea lui Filip al II-lea, aceste neamuri au început să se răscoale.

2. Planul de campanie al lui Alexandru: scopul urmărit, pregătirea şi concepția acțiunilor. Comandantul suprem al armatei macedonene, Alexandru cel Mare a conceput campania ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali, având, după cum remarca Vasile Pârvan, *flancul drept apărat de regiunile de penetrație elenică şi de imediat contact cu flota, întâi pe Marea*

[24] Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică,* XVII, 2.
[25] Suceveanu Al., *Op. cit.* ,p. 39-44.
[26] În anul 337 a. Chr.
[27] Diodor din Sicilia, XVII, 7.
[28] Arrianus, I, 1.

Egee şi Marea Neagră până la Haemus, apoi pe Dunăre, de la coborârea din Haemus către ţinutul tribalilor[29], cu scopul de a supune şi a controla acest teritoriu până la fluviu.

În vederea desfăşurării acestei campanii şi-a concentrat trupele într-un raion cu centrul la Amphipolis. Pe parcursul relatării evenimentelor de către Arrianus, nu rezultă că Alexandru ar fi primit întăriri sau ajutoare pe parcurs, ceea ce ne face să credem, încă de la început, că trupele s-au adunat la Amphipolis, unde s-a procedat la antrenarea lor prin exerciţii zilnice. În acest sens, reţinem observaţia lui Diodor din Sicilia că Alexandru *„trecea adesea trupele sale în revistă; le-a pus să facă exerciţii militare, creîndu-şi astfel o armată disciplinată“* [30].

Având în vedere că aceste trupe ne sunt dezvăluite progresiv, pe parcursul desfăşurării acţiunilor de luptă, putem să ne facem o părere privind componenţa acestora, precum şi prezenţa în raionul de concentrare amintit.

Astfel, aici se vor fi găsit numai forţele terestre, deoarece forţa navală se afla în zona Bizantion, sprijinind probabil acţiunile lui Parmenion în capul de pod de la Abydos. Din forţele terestre făceau parte: două falange; arcaşii; trupele de elită; gărzile; agrianii; cavaleria: macedoneană, bottiană, amphipolitană, precum şi alţi călăreţi; formaţiunile de logistică (dacă avem în vedere amintirea în timpul campaniei a animalelor de povară sau a corturilor); trupele tehnice (maşinile de război).

Probabil că această instruire a trupelor se făcea sub supravegherea comandanţilor, care sunt pomeniţi de către Arrianus, tot progresiv, pe măsură ce se derulează acţiunile militare. Astfel sunt menţionaţi: Lysanias, Philotas, Heraclides, Sopolis, Nicanor, Filip, Meleagru, Perdicass şi Coinos.

La începutul primăverii anului 355 a. Chr., Alexandru a părăsit Amphipolisul în fruntea armatei sale, îndreptându-se spre Haemus, lăsându-l pe Antipatros, regent la Pella.

3. Caracteristicile teatrului de acţiuni militare. *Teatrul de război* cuprinde întreg teritoriul populaţiilor beligerante, incluzând, în antichitate, spaţiul terestru şi maritim al acestora. El poate cuprinde unul sau mai multe teatre de acţiuni militare.

Prin noţiunea: *teatrul de acţiuni militare,* în conformitate cu Lexiconul militar se înţelege spaţiul geografic pe care părţile beligerante concentrează mari grupări de forţe cu care desfăşoară acţiuni militare de amploare strategică.

Campania lui Alexandru Macedon din anul 335 a. Chr. s-a desfăşurat cu preponderenţă pe teatrul de operaţiuni balcanic. Acest teatru are câteva caracteristici geo-climatice de care trebuie să ţinem seama atunci când încercăm să analizăm această campanie.

Din punct de vedere *orografic*, zona balcanică este compusă din două feluri de munţi; pe de-o parte munţi vechi precum masivele Rila, Rodopi şi Pirin (anticul Orbelos sau Orbelon) precum şi din munţi tineri ca Stara Planina (Balcani - Haemus) şi Sredna Zagora (Antibalcani). Aceşti munţi au o orientare diferită. Dacă munţii mai vechi, amintiţi mai sus au o orientare NV - SE, ceilalţi au o orientare paralelă cu linia Dunării (Istrului). În nordul Bulgariei de astăzi, între munţii Stara Planina şi teritoriul actual al ţării noastre, se întinde câmpia înaltă a Dunării, cunoscută şi sub numele de Platforma Moesică. Aceasta are o înălţime variabilă, ajungând la 100-120 de km în E, iar spre V, aproape de litoralul pontic, la o înălţime de 30-40 de km. Principalul lanţ de munţi al Bulgariei de astăzi, Stara Planina, ocupă o poziţie centrală în acest spaţiu geografic şi are o lungime de aproape 555 km, întinzându-se între Valea Timocului (în V) şi ţărmul Mării Negre (Pontul Euxin) în E, având altitudinea maximă în vârful Botev (2 376 m), fiind străbătut de o multitudine de trecători. Între munţii Sredna Gora (Antibalcani), care au a altitudine de maximum 1605 m (Vârful Bogdan) şi munţii Rila, cu altitudinea maximă de 2925 m (Vârful Musala) sau mai precis, Munţii Rodopi, cu altitudinea maximă de 2914 m (Vârful Goljam Perelik), se individualizează Câmpia Traciei superioare, drenată de fluviul Mariţa (anticul Hebron - Hebrus). Aceasta este despărţită de ţărmul Mării Negre (Pontul Euxin), prin colinele Tundja şi masivul Strandza.

Reţeaua hidrografică este foarte densă, în special în Platforma Moesică, Dunărea primind dinspre Haemus, numeroşi afluenţi precum: Timok, Topoloviţa, Vidbol, Arcar, Lom, Cibriţa, Bârzija, Ogosta, Iskăr, Vit, Osâm, Jantra, Rusenski Lom etc. Începând de la izvoare, cu excepţia Timokului care are un traseu de la S spre N, ceilalţi afluenţi au o orientare de la SV către NE până în dreptul ostrovului Carlovăţ, sau mai precis, până la vărsarea Oltului de pe malul românesc şi o orientare de la SE către NV, în aval de acest sector, creîdu-se impresia că râurile Vit şi Osâm formează un uriaş triunghi isoscel, cu vârful la vărsarea acestora în Dunăre.

În partea centrală a acestui teatru de acţiuni militare, trebuie remarcat bazinul hidrografic al fluviului Mariţa (Hebros - Hebron), care izvorăşte din masivul Rila şi care după ce străbate Câmpia Tracă, descriind o uriaşă buclă spre sud, se varsă în Marea Traciei. Tot în această mare se varsă Strymonul (Struma) şi Mesta

[29] Pârvan, V., *Getica. O protoistorie a Daciei,* Bucureşti, 1982, p. 33.
[30] Diodor din Sicilia, XVII, 2..

(Nestos), râuri care au o orientare aproape de la Nord la Sud şi care cuprind între ele Munţii Pirin (Orbelon - Orbelos).

Atât zona muntoasă cât şi bogata reţea hidrografică influenţează foarte mult acţiunile militare, înlesnind acţiunile defensive şi defavorizându-le pe cele cu caracter ofensiv. În acest sens trebuie remarcat faptul că atât cursurile de apă, cât şi numeroasele pasuri sau trecători se constituie în veritabile puncte de trecere obligatorie fiind uşor de apărat cu forţe relativ puţine. Pentru adversarul care execută deplasarea este necesară luarea unor măsuri de siguranţă a marşului în vederea preîntâmpinării unui atac prin surprindere din partea apărătorului, precum şi coordonarea tuturor forţelor şi mijloacelor pe care le are la dispoziţie în vederea realizării unui raport de forţe corespunzător, în special la trecerea cursurilor de apă, prin zonele împădurite şi cu vegetaţie abundentă sau pe la punctele de trecere obligatorie atunci când acestea sunt sub controlul adversarului.

4. Desfăşurarea campaniei lui Alexandru la Dunărea de Jos: perioade (etape) şi caracteristicile fiecăreia. Campania lui Alexandru cel Mare din primăvara anului 335 a. Chr., deşi sumar tratată în izvoare[31], reprezintă un moment de referinţă pentru istoria Dunării de Jos şi poate fi considerată ca parte distinctă a acţiunilor militare întreprinse de către regele Macedoniei *„împotriva tribalilor şi ilirilor“* [32] în spaţiul geostrategic balcanic.

Având în vedere spusele lui Arrianus, putem aprecia că, iniţial, Alexandru cel Mare a pornit împotriva tribalilor, populaţie tracă localizată între Munţii Haemus şi Istros, ştirea răzvrătirii neamurilor ilirice primind-o de la iscoade de-abia după încununarea cu succes a campaniei de la Dunărea de Jos, când se pregătea să se întoarcă prin ţinuturile agrianilor şi peonilor[33].

În principiu, din punct de vedere militar, în opinia noastră, acţiunile întreprinse de Alexandru cel Mare în cadrul acestei campanii pot fi etapizate, astfel:

- **etapa I** – plecarea din raionul de concentrare, executarea marşului spre Munţii Haemus şi nimicirea tracilor autonomi;
- **etapa a II-a** – traversarea Munţilor Haemus, lupta împotriva tribalilor şi urmărirea acestora până la Istru;
- **etapa a III-a** – realizarea joncţiunii cu flota şi forţarea Istrului;
- **etapa a IV-a** – incursiunea împotriva geţilor;
- **etapa a V-a** – revenirea în Macedonia.

Etapa I – *plecarea din raionul de concentrare, executarea marşului spre Munţii Haemus şi nimicirea tracilor autonomi.* Alexandru a părăsit raionul de concentrare de la Amphipolis la sfârşitul primăverii anului 335 a. Chr., având probabil următorul dispozitiv de marş: avangarda, forţele principale constituite din cavaleria regală, falanga şi pedestrimea uşoară, formaţiunile de logistică[34], printre care se vor fi aflat şi trupele tehnice, precum şi ariergarda formată din trupe uşoare.

Deşi aceste formaţiuni de logistică, indispensabile oricărei acţiuni militare, indiferent de amploarea lor, nu sunt pomenite în mod explicit de Arrianus, putem deduce existenţa lor din faptul că pe timpul retragerii, când Alexandru a avut de înfruntat ilirii lui Cleitos şi taulantienii lui Glaucias, *“îi dădu ordin lui Philotas ca, escortat de o avangardă călare, să plece cu animalele de povară din tabără după nutreţ”.* Tot în acelaşi context sunt pomenite şi trupele tehnice care utilizau maşinile de război. „*Văzând însă că ultimele*

---

[31] Fragmente din aceste izvoare au fost publicate în *IIR* într-o ediţie coordonată de Radu Hâncu şi Vladimir Iliescu, asfel: Arrianus, *Expediţia lui Alexandru,* I, 1-5, cf. *IIR*, I, p. 579-587, Strabon, *Geografia,* I. 2,1; VII, 3,8; 3,13; 5, 11-12, cf. *IIR*, I, p. 216-217, 233-235, 239-241, 247-249; Pseudo-Calistene, *Viaţa şi faptele lui Alexandru Macedon,* I, 26, cf. *IIR,* I, p. 127, Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică,* XVII, 8,1, cf. *IIR,* I, p. 191-193, Trogus Pompeius - Iustinus, *Istoria lui Filip,* XI, 6, 20, cf, *IIR,* I, p.355, Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul,* IX, 6, 20, cf. *IIR,* I, p.363, Frontinus, *Stratagemele,* II, 11, 3, cf. IIR, I, p. 433, Plutarh, *Alexandru,* 1, cf. *IIR,* I, p.459. Primii doi autori (Arrianus şi Strabon) folosesc drept sursă relatarea lui Ptolemaios Lagos, participant la campania dunăreană a lui Alexandru şi care, după moartea acestuia, a ajuns rege al Egiptului. Relatările celorlalţi autori antici prezintă ştiri extrem de sumare şi aduc prea puţine lămuriri suplimentare în ceea ce priveşte desfăşurarea acestei campanii.

De asemenea, având în vedere imensul material bibliografic referitor la Alexandru cel Mare, vom încerca să prezentăm o analiză din punct de vedere militar a acestei campanii printr-o reîntoarcere la izvoarele de bază (Arrianus, Strabon şi Quintus Curtius Rufus), folosindu-ne de două lucrări magistrale ale istoriografiei româneşti, datorate lui Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei,* Bucureşti, 1982 (ediţie îngrijită de Radu Florescu) şi Alexandru Suceveanu, *Alexandru cel Mare*, Bucureşti, 1993, la care vom adăuga, pentru discuţii şi un alt punct de vedere foarte interesant, aparţinând lui Florin Medeleţ, *În legătură cu expediţia întreprinsă de Alexandru Macedon la Dunăre în 335 î.e.n.,* în *ActaMN, XIX, 1982.*

[32] Arrianus, I, 1.

[33] *Ibidem,* I, 5. La fel prezintă acest aspect şi Curtius Rufus (I, 12), p. 66 care spune: *“Pe când Alexandru se întorcea în Macedonia prin ţinutul agrienilor şi peonilor, află de răscoala illirilor”* În legătură cu aspectele referitoare la campania danubiană întreprinsă de Alexandru, spusele celor doi autori antici coincid.

[34] Arrianus, I, 5.

coloane sunt ameninţate de duşmani, dispuse ca maşinile de război să fie aşezate pe mal şi dădu ordin ca proiectilele să fie aruncate cât se poate de departe…" [35].

Având în vedere prezenţa acestor maşini de asediu, precum şi faptul că nicăieri pe parcursul întregii acţiuni la Dunărea de Jos nu sunt pomenite, considerăm că Alexandru le avea încă de la plecarea din Amphipolis. Fiind puţin probabil ca pe parcursul deplasării să ordone confecţionarea acestora, datorită rapidităţii cu care s-au executat acţiunile, suntem îndreptăţiţi să considerăm că Alexandru îşi pregătise campania cu minuţiozitate şi intenţiona să se îndrepte spre capitala tribalilor.

Itinerarul urmat de Alexandru este sumar descris de Arrianus. *„Pornind din Amphipolis, el invadă teritoriul trac ocupat de tracii autonomi, lăsând în stânga oraşul Philippi şi muntele Orbelos, şi se zice că după ce a trecut pe celălalt mal al Nestosului, în zece zile a ajuns la poalele munţilor Haemus"*[36].

Având în vedere nevoile de aprovizionare cu hrană şi apă potabilă, atât pentru efective, cai, dar şi pentru celelalte animale de povară trebuie să remarcăm faptul că deplasarea s-a executat ori de-a lungul unor ape, ori în apropierea acestora. Este greu de calculat necesarul de asemenea provizii pentru întreaga armată, însă ne putem da seama de greutăţile unei asemenea activităţi apreciind că unui cal îi trebuiesc cel puţin 10-15 litri de apă pe zi, precum şi 25-27 kilograme de nutreţ.

De la Amphipolis până la Philippi, oastea macedoneană a avut două variante de deplasare: o variantă prin nordul Munţilor Pangaion şi o a doua, care ni se pare mai veridică - printre munţii Pangaion şi Simpholon. Este puţin probabil să fi urmat linia de coastă până în dreptul cetăţii Philippi. În continuare, este posibil să fi ajuns la râul Nestos (Mesta de astăzi), probabil pe un traseu care astăzi se află pe comunicaţia Adriani - Paranestio şi de aici să se fi deplasat în amonte pe Nestos, până în dreptul localităţii actuale Goda Delcev, unde este posibil să-l fi trecut[37]. De aici, spune Arrianus, în zece zile de marş, trupele macedonene au ajuns la poalele Munţilor Haemus.

Pentru această etapă este caracteristic faptul că trupele s-au deplasat într-un teritoriu controlat de macedoneni, posibilitatea întâlnirii unor elemente ostile fiind mai redusă, deci şi măsurile de siguranţa marşului au fost mai sumare, având ca efect mărirea vitezei de deplasare a coloanelor forţelor principale. De asemenea, este posibil ca pe traseu, Alexandru să fi organizat popasuri pentru odihna efectivelor şi animalelor. Putem aprecia, în baza unui studiu recent, că viteza medie de deplasase a trupelor nu putea fi mai mare de 25-30 km pe zi de marş[38].

Lungimea itinerarului parcurs o putem aproxima la 350 - 400 km, iar ca timp, pe baza aceluiaşi studiu - la 14-15 zile. După cum rezultă din relatarea lui Arrianus, trupele macedonene au parcurs distanţa doar în zece zile, ceea ce deomonstrează că acestea s-au deplasat în marş forţat.

Ajungând la munţii Haemus, Alexandru are o primă confruntare cu tracii autonomi care ocupaseră trecătoarea[39]. Aceştia, slab înarmaţi, dar ocupând un punct de trecere obligatorie, pot zădărnici înaintarea macedoneană prăvălind carele împotriva falangei.

Prezenţa adversarului pe culmile munţilor îi oferă prilejul lui Alexandru de a lua hotărârea de a acţiona cu rapiditate în câmpul tactic şi de a-şi restructura dispozitivul din mişcare, evitând surprinderea. Cu acest prilej, trebuie să remarcăm gradul înalt de instruire al armatei macedonene, nu numai din punct de vedere al meseriei armelor, cât şi din punct de vedere psihologic.

Alexandru îşi fixează adversarul pe flancul stâng cu arcaşii, apoi de front cu falanga, el intenţionând să atace flancul drept al dispozitivului tracilor autonomi, comandând personal flancul stâng al dispozitivului său, format din agriani, trupele de elită şi gărzi[40].

La această primă confruntare de la începutul campaniei armatei macedonene nu putem face raportul de forţe. Ştim numai care au fost pierderile suferite de tracii autonomi.

Etapa a II-a – *traversarea Munţilor Haemus, lupta împotriva tribalilor şi urmărirea acestora până la Istru.* După această primă confruntare, Alexandru *„... porni împotriva tribalilor, străbătând munţii*

---

[35] Ibidem.
[36] *Ibibem,* I, 1.
[37] Medeleţ, *Op. cit.,* p.18, consideră că Alexandru a urcat spre nord, spre izvoarele râului Nestos, pe care-l trece. Considerăm că este posibilă şi o asemnea variantă care se justifică din punct de vedere militar, având în vedere că Alexandru îşi deplasează armata într-o zonă controlată de macedoneni, însă revenind la textul lui Arrianus, acesta spune doar că Alexandru trece râul Nestos, fără a numi şi locul pe unde s-a desfăşurat o asemenea activitate.
[38] În modestul nostru studiu *"Cunaxa (401 î.Hr.)",* publicat în RIM, nr. 4-5 (32-33)/1995, analizând traseul lui Cyrus cel Tânăr de la Sardes la Cunaxa, a rezultat tabelul anexă menţionat, care nu a apărut în paginile revistei, din motive de spaţiu. Constatarea nu ne-a surprins, deoarece în antichitate, cât şi în prezent, într-un marş obişnuit, trupele pedestre se deplasau în câmpul tactic aproximativ cu aceeaşi viteză. Recunoaştem însă faptul că în vechime, oamenii erau mult mai rezistenţi şi mult mai bine antrenaţi să suporte rigorile unei campanii militare.
[39] În majoritatea surselor bibliografice, această trecătoare este identificată cu probabilitate ca fiind actualul pas Şipca.
[40] Arrianus, I, 1.

Haemus. Astfel ajunse la malul Lyginosului - cale de trei zile de la cursul Istrosului, dacă mergi în direcţia munţilor Haemus" [41].

Cu toată rapiditatea executării trecerii Hemusului, Alexandru nu a putut să-i surprindă pe tribali, deoarece aflăm de la Arrianus că regele acestora, Syrmos, aflase din vreme de mişcările trupelor macedonene. Acesta din urmă se retrage spre Istros, evacuând populaţia necombatantă pe o insulă, numită Peuce[42], unde se retrag şi alte neamuri trace. După trecerea Lyginosului de către Alexandru, se constată că un detaşament destul de numeros de tribali, execută o manevră de învăluire în scopul de a intercepta căile de retragere a oastei macedonene. Alexandru se întoarce şi adoptă un dispozitiv de luptă. Şi de această dată este de remarcat supleţea în luarea hotărârii şi stabilirea elementelor de dispozitiv, astfel că, în forma finală, care i-a asigurat succesul, acesta se prezenta astfel:

- *aripa dreaptă* - cavaleria macedoneană comandată de către Philotas;
- *aripa stângă* - Heraclides şi Sopolis care comandau cavaleria bottiană şi amphipolitană;
- *centrul dispozitivului* - Alexandru, care comanda falanga macedoneană, precedat de restul cavaleriei.

Dispozitivul de luptă ales de Alexandru este suplu, având elementele mobile pe flancuri, ceea ce înlesnea cooperarea între ele, conferea rapiditate în execuţie, un pronunţat caracter manevrier, dar şi o protecţie deosebită a flancurilor falangei împotriva unei eventuale manevre de învăluire din partea tribalilor. Nici la această confruntare nu putem stabili raportul de forţe, neştiind mărimea forţelor angrenate în încleştare. Cunoaştem doar pierderile.

De asemenea, nu se cunoaşte cu exactitate locul prin care au fost trecuţi Munţii Haemus de către armata macedoneană şi nici insula pe care s-au refugiat tribalii.

Majoritatea istoricilor lui Alexandru sunt de părere că trecerea s-a făcut prin pasul Şipca, dar şi unii care sunt de părere că trecerea s-ar fi efectuat prin pasul Nişului[43].

19 dintre principalele trecători din Munţii Haemus traversează Balcanii Centrali. Le considerăm probabile de a fi trecute de armata lui Alexandru: Şipca, Trojanski, Ribariski şi Zlatinski.

Primul dintre acestea, pasul Şipka, traversează Balcanii Centrali între vârfurile Ispolin (1524 m) şi Hadzi Dimităr (1441 m) şi face legătura între localităţile actuale Kazanlâk şi Gabrovo. De aici se deschid mai multe posibilităţi de deplasare către Dunăre, dintre care mai importante sunt cele către Ostrov, traversându-se râurile Roşiţa, Osâm, Vit şi Isker, către Ghighen, traversând aceleaşi râuri, mai puţin Iskerul şi spre Sviştov sau Belene, traversând doar râul Roşiţa, afluent al Iantrei. În acest caz, dacă armata macedoneană ar fi trecut prin pasul Şipca, anticul Lyginos[44] ar putea fi identificat cu Roşiţa sau Iantra.

Pasul Trojanski, aflat la 60 km în linie dreaptă spre vest de pasul Şipka, traversează munţii între localităţile Kârnare şi Trojan. De aici până la vărsarea râului Vit în Dunăre, sunt aproximativ 105 km în linie dreaptă, fapt care ar fi permis, în condiţiile deplasării, aceştia să fie parcurşi în 3-4 (5-7) zile de marş. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Osâm sau cu unul dintre afluenţii acestuia, iar insula pe care s-ar fi refugiat tribalii ar putea fi identificată cu ostrovul Carlovăţ, aflat la o distanţă de 610 km de la vărsarea Dunării în mare. Această insulă care are o suprafaţă de 900 ha şi ar fi permis retragerea unei populaţii destul de numeroase.

Al treilea pas la care ne referim este pasul Ribariski aflat la aproximativ 15 km vest de pasul Trojanski şi cu o orientare SE-NV, între localităţile Klisura şi Ribarica, la nord de munţii Zlatisko-Teetevenska. Distanţa prin această trecătoare până la Dunăre este aproximativ aceeaşi ca în cazul precedent. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Vit, sau cu vreunul dintre afluenţii săi, în cazul în care direcţia de deplasare a armatei lui Alexandru ar fi fost spre ostrovul Carlovăţ, sau cu Iskerul, dacă direcţia ar fi fost spre localitatea Ostrov.

În fine, cel de-al patrulea pas, Zlatinski se află cam la aceeaşi distanţă faţă de Dunăre ca şi precedentele. În acest caz, râul Lyginos ar putea fi identificat cu râul Topolniţa care izvorăşte din vârful Bunaja (1572 m) şi după un curs spre est de vreo 10 km se îndreaptă spre NV faţă de vârful Bogdan (1604 m) şi ale munţilor Koznica, apoi îşi schimbă cursul spre V, pe la poalele munţilor Sâstinska Sredna Gora. În varianta în care direcţia de deplasare ar fi spre Ostrov, Lyginosul ar putea fi identificat cu Iskerul sau cu Malki, unul dintre afluenţii săi.

Etapa a III-a – *realizarea joncţiunii cu flota şi forţarea Istrului.* Conflictul cu tribalii nefiind încheiat, aceştia s-au retras împreună cu femeile şi copiii, precum şi cu alţi traci din zona ameninţată pe o insulă de pe Istros, sub comanda lui Syrmos, încercând probabil să organizeze apărarea împotriva unei eventuale debarcări.

---

[41] *Ibidem,* I, 2.
[42] Pârvan, *Op. cit*, p. 34, amendează această informaţie, bazându-se pe Strabon şi consideră că denumirea insulei este un adaos târziu
[43] Medeleţ, *Op. cit.,* p.21.
[44] *Ibidem,* probabil cu râul Nişava.

La Dunăre, *„în acest punct Alexandru dădu de un număr de corăbii de război plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin şi urcaseră în susul fluviului ca să se întâlnească cu el“* [45].

În legătură cu acest aspect suntem de părere că între cele două componente, terestră şi navală, ale armatei lui Alexandru, a existat o coordonare în timp şi spațiu calculându-se astfel plecarea de la Byzantion a flotei, încât aceasta să sosească aproximativ în acelaşi timp şi loc cu forțele terestre, în aşa fel ca acestea să facă joncțiunea într-un sector cuprins gurile Jiului şi Vedei de pe malul românesc, sau Ogosta şi Iantra, de pe malul bulgar al Dunării.

În ceea ce priveşte coordonarea deplasării flotei trebuie să avem în vedere un aspect. Până la Gura sacră a Istrului, cum numeşte Strabon brațul Sfântu Gheorghe, flota a parcurs un traseu de aproape 800 de km urmând un traiect de-a lungul coastei. Dacă până la gurile Dunării, navigația nu a creat probleme datorită zonei de penetrație elenică pe care au străbătut-o, în schimb, de la intrarea pe fluviu au început să apară unele greutăți de ordin tehnic, sau chiar de natură militară atunci când navigau în zona în care această penetrație elenică era mai puțin influentă. În acest sens, trebuie avut în vedere că navigația s-a făcut în amonte, pe un fluviu care are un coeficient mare de meandrare în unele porțiuni, şi nu de puține ori, trebuia să se navigheze pe şenal, unde curentul apei este mai puternic, spre a evita incendierea pânzelor sau a lemnului corăbiilor, prin lansarea săgeților de pe mal atunci cânt treceau printr-un teritoriu ostil. În general o triremă se deplasa cu 7-8 noduri, ceea ce reprezintă cam 14-15 km/h.

Aceste corăbii au avut, probabil, misiunea de a efectua aprovizionarea forțelor terestre, reîmprospătarea lor cu noi efective, fie pentru intimidarea neamurilor getice riverane[46].

După o încercare nereuşită de debarcare, Alexandru hotărăşte să treacă Dunărea pe timp de noapte, având în vedere iminența pericolului getic de pe malul drept al fluviului (14 000) de luptători.

Această încercare, este prezentată astfel de către Arrianus: „*Barbarii însă alergară pe mal pretutindeni unde corăbiile atingeau uscatul. Corăbiile erau doar câteva, şi oaste, pe ele, puțină la număr; coasta insulei este şi ea aproape toată povârnită şi greu de atacat; în sfârşit apa fluviului curge năvalnică şi amenințătoare, fiind gâtuită în acest punct“* [47].

Acest pasaj a creat o aprigă controversă printre istorici în sensul că s-a încercat să se identifice în teren această insulă având în vedere informațiile primite de la Arrianus. Dacă majoritatea istoricilor sunt de părere că insula *„Peuce“* trebuie localizată în aval de Porțile de Fier, alții, puțini la număr consideră că acasta ar trebui localizată undeva în amonte [48].

Suntem de părere că ostrovul respectiv trebuie căutat în aval de cazanele Dunării şi nu în amonte. Strabon, referindu-se la acest aspect, ne transmite următoarea informație: *„Alexandru, fiul lui Philippos, în timpul expediției sale împotriva tracilor situați dincolo de muntele Haemus, a ajuns până la tribali şi, văzând că aceştia se întind până la Istru şi în insula fluviului numită Peuke, că dincolo de fluviu stăpânesc geții, se spune că a înaintat până acolo, dar n-a putut să treacă în insulă din lipsă de bărci (căci Syrmos, regele tribalilor, care s-a refugiat în insulă, s-a împotrivit atacului)“*[49]. Un autor antic de probitatea lui Strabon, nu poate fi pus la îndoială, mai ales că într-un alt fragment, face o distincție clară între Danubius şi Istru, chiar dacă în realitate se referă la acelaşi fluviu. „*Căci părțile de sus şi de la izvoare ale fluviului, până la cataracte şi mai cu seamă pe porțiunea lui de la daci, se cheamă Danubius; părțile lui de jos, care se află la geți, şi până la Pont, se numeşte Istru*“[50].

Pe Dunăre, între Baziaş şi Călăraşi sunt 57 de ostroave de dimensiuni variabile. În dreptul fiecăruia este trecută distanța până la vărsarea Dunării în mare, precum şi suprafața lor. Trebuie avut în vedere că ostrovul pe care s-au refugiat tribalii, împreună cu familiile lor, precum şi alți traci, deci o populație numeroasă, să aibă o anumită suprafață ca să o adăpostească, să-i confere un minimum de siguranță şi în acelaşi timp, să asigure posibilitatea organizării unei apărări în cazul unui eventual atac din partea adversarului. Dintre ostroavele care se pretează cel mai bine acestor condiții de minimă siguranță sunt cele care au o suprafață de peste 500 ha. Ele sunt în număr de 10, dar cel care corespunde mai bine din punct de vedere geografic-natural, cât şi militar, ar fi ostrovul Carlovăț care se găseşte la o distanță de 610 km față de Gura sacră a Istrului şi are o suprafață de 900 ha. De asemenea este amplasat în apropierea capitalei tribalilor, Oescus (actualul Ghighen) şi ar fi putut permite adăpostirea în grabă a populației, precum şi a bunurilor de subzistență. Să nu uităm că o asemenea operațiune de evacuare nu s-a putut face la voia întâmplării, mai ales că tribalii, suferiseră o înfrângere zdrobitoare, dar nu decisivă şi erau presați

---

[45] Arrianus, I, 3.
[46] Zahariade, Mihail, în Istoria militară a poporului român, I, 1984, p. 67.
[47] Arrianus, I, 3.
[48] Medeleț, 1982, p.21, este de părere că insula "Peuce" ar putea fi identificată cu "marea insulă Ostrovo, al cărei vârf estic este amplasat la vărsarea râului Caraş şi unde, în sfârşit, va fi ajuns, poate, prin locuri cu Dunărea aflată la strâmtoare, şi flota macedoneană".
[49] Strabon, VII, 3, 8.
[50] *Ibidem,* VII, 3, 13.

îndeaproape de către armata macedoneană. De la Oescus la ostrov nu trebuiau să existe obstacole în teren care să îngreuneze această activitate. Ostrovul Carlovăţ se află mai aproape de malul stâng al Istrului şi la Est de acesta se varsă doi afluenţi, Vitul şi Osâmul. Chiar dacă suntem la începutul verii şi este exclusă o cantitate prea mare de precipitaţii, s-ar putea ca acea scurgere năvalnică a apei la care se referea Arrianus, să fie de fapt curentul produs de vărsarea celor două râuri.

În majoritatea lucrărilor consultate, se vorbeşte despre trecerea Istrului de către Alexandru cel Mare. Având în vedere că tribalii nu fuseseră înfrânţi definitiv (încă nu se dăduse bătălia decisivă, iar conducătorul lor, Syrmos încercase să organizeze rezistenţa pe ostrov), iar pe malul opus, fusese semnalată prezenţa unei numeroase oştiri getice de circa 14 000 de luptători (din care 4 000 erau călăreţi) care „*voiau să-l împiedice* pe regele macedonean, *dacă ar fi încercat să treacă la dânşii" [51],* mai potrivit ni se pare termenul de forţare, care înseamnă trecerea peste un curs de apă apărat de către inamic[52].

Sesizând pericolul grupării getice, Alexandru cel Mare a renunţat la cucerirea ostrovului (aceasta constituie de fapt prima fază a luptelor contra oastei geţilor) şi a hotărât să înceapă acţiunea la nord de Dunăre împotriva oştirii geţilor. Într-o nouă fază, trupele macedonene au forţat prin surprindere fluviul, pe timp de noapte, în aval de ostrov [53], cu un corp de cavalerie de circa 1 500 ostaşi şi 4000 de pedestraşi.

În contextul prezenţei unei atât de numeroase şi consistente forţe apatinând geţilor, acţiunea lui Alexandru a fost dictată de considerente tactice şi nu trebuie interpretată ca o extravaganţă strategică. Dacă un asemenea potenţial nu era diminuat printr-o acţiune directă şi rapidă, oricând s-ar fi ivit pericolul unui atac din partea geţilor.

Organizarea şi executarea acţiunii de forţare a Dunării demonstrează încă odată supleţea gândirii tactice a lui Alexandru, precum şi adaptarea extrem de rapidă la orice gen de situaţie.

Pe malul Istrului, în dreptul ostrovului pe care s-au refugiat tribalii lasă o parte din trupele terestre, cealaltă parte, fie îmbarcată pe corăbii, folosind monoxilele din zonă[54], fie folosind mijloace improvizate de trecere (corturi umplute cu paie), a trecut pe malul opus pe timpul nopţii şi a ocupat un cap de pod, pe care l-au dezvoltat ulterior.

Etapa a IV-a – *incursiunea împotriva geţilor.* Incursiunea este un termen tactic şi constă în pătrunderea în ascuns şi de scurtă durată în dispozitivul (teritoriului) inamicului, cu scopul de a distruge obiective, a face capturi sau a procura date de cercetare [55].

După traversare, gruparea macedoneană s-a concentrat pe malul stâng al Dunării apoi a început deplasarea către raionul unde se găseau forţele getice care, deşi impresionate de trecerea peste fluviu într-o singură noapte a armatei macedonene au hotărât să susţină lupta cu armata duşmană, într-un loc favorabil. Spre acest raion macedonenii au mărşăluit având în avangardă falanga ai căror soldaţi, cu lăncile înclinate, culcau holdele de grâu [56] şi în ariergardă - cavaleria.

Şi de această dată se remarcă ingenuozitatea lui Alexandru, care transformă acest dispozitiv premergător de luptă într-un dispozitiv de luptă, plasând cavaleria la flancul drept al falangei desfăşurate, comandate de către Nicanor. Din spusele lui Arrianus rezultă că flancul stâng al falangei se sprijinea pe malul Istrului, deci apare justificată intenţia cavaleriei getice de a executa o manevră de învăluire pe la acest flanc, însă Alexandru, comandând cavaleria macedoneană a executat o şarjă şi le-a dejucat această intenţie.

Nereuşindu-i această manevră, oastea geţilor a părăsit localitatea evacuând întreaga populaţie cu ajutorul cailor şi s-a retras mai la nord, *„în locuri singuratice"*, unde trupele macedonene nu au îndrăznit să pătrundă. Motivele retragerii sunt clar arătate de izvoarele antice: oraşul nu era temeinic întărit, iar autohtonii, nu voiau să lupte în condiţiile unui asediu care îi dezavantaja. După ce a prădat cetatea de bunurile pe care geto-dacii nu au reuşit să le ia cu ei, macedonenii au distrus aşezarea până la temelie, apoi s-au retras la sud de Istru.

---

[51] Arrianus, I, 3,5.

[52] Dicţionar militar, termeni tactic-operativi, 1972, p. 145.

[53] Ciobanu, Popa, Giurcă, *Istoria artei militare* (curs), Editura Academiei Militare, Bucureti, 1991. În această lucrare se acreditează ideea că trecerea, s-a efectuat în două sectoare, în amonte şi în aval de ostrov. Fără a-i contesta pe distinşii autori, considerăm că, în situaţia descrisă de Arrianus, acţiunea militară a lui Alexandru pare, mai degrabă o acţiune de forţare a Dunării, executată în sectorul aflat în aval de ostrov. În opinia noastră, trecerea/forţarea executată în amonte de ostrov nu ar fi avut şanse de reuşită, din cauza curentului apei care ar fi deviat direcţia de înaintare şi mai ales datorită faptului că acea parte a malului stâng al Istrului era chiar în dreptul oastei geţilor.

[54] Aici este o mică nepotrivire între Arrianus şi Strabon. Se pare că Strabon avea dreptate. Când s-au refugiat tribalii pe ostrov, în mod cert au folosit toate monoxilele din zonă pentru a nu lăsa inamicului nici o posibilitate să-i ajungă din urmă. Dar dacă refugierea acestora s-ar fi făcut pe ostrovul Carlovăţ, ar fi existat posibilitatea ca tribalii să folosească bărcile aflate pe mal în stânga gurii de vărsare a râului Vit, iar macedonenii să le folosească pe cele din dreapta râului, care nu au mai fost folosite de tribali din cauza grabei.

[55] Dicţionar militar, termeni tactic-operativi, 1972, p. 160-161.

[56] Arrianus, I, 4..

Considerăm că direcţia de acţiune a armatei macedonene a fost îndreptată în amonte faţă de sectorul de forţare, deci spre NV, şi nu spre NE, aşa cum apare pe schema de la p. 66 din tratatul de istorie militară, ceea ce aruncă o altă lumină în ceea ce priveşte identificarea acestei cetăţi. În istoriografia mai veche sau mai recentă s-a acreditat ipoteza că ostrovul pe care s-au refugiat tribalii ar putea fi identificat cu actualul Belene (Bulgaria), iar cetatea geţilor, aflată pe malul stâng al Dunării, tot ipotetic, a fost identificată cu actuala localitate Zimnicea. Ca poziţie geografică, această localitate se află în aval de ostrov şi nu corespunde în totalitate cu relatarea lui Arrianus din care rezultă că direcţia de înaintare a dispozitivului armatei macedonene era în amonte şi nu în aval. În situaţia în care joncţiunea celor două componente, terestră şi navală, ale armatei comandate de Alexandru s-ar fi executat în apropierea ostrovului Carlovăţ, localitatea aflată la distanţa de o parasangă (cca 5,5 km) de fluviu, în amonte faşă de sectorul de forţare, ar putea fi identificată, undeva, în zona localităţii Islaz.

Acest episod, al luptei împotriva geţilor este singurul de până acum care ne permite să stabilim raportul de forţe. Din acest punct de vedere, trupele lui Alexandru cel Mare sunt mult inferioare din punct de vedere numeric, raportul de 2,5/1 în trupe pedestre, respectiv, de 2,7/1 în cavalerie, în favoarea geţilor fiind edificator, însă prin succesul obţinut demonstrează o temeinică pregătire şi o mare abilitate în realizarea surprinderii.

Având în vedere raportul de forţe, net superior în favoarea oastei geţilor, precum şi faptul că, în relatarea lui Arrianus, aceasta a părăsit cetatea, retrăgându-se din faţa lui Alexandru, fără a executa nici o altă acţiune militară împotriva oastei macedonene, aşa-zisa abilitate strategică a geţilor trebuie privită în altă lumină. Din punct de vedere militar, o retragere din faţa unui adversar inferior ca număr, chiar dacă este bine organizat, disciplinat tactic şi care, la un moment dat deţine iniţiativa, fără nici o încercare ulterioară de împotrivire, în opinia noastră pare mai degrabă un act de laşitate decît de abilitate strategică. Surpriza pe care a produs-o Alexandru a avut un efect psihologic negativ asupra adversarilor săi, astfel că acţiunile acestora au fost paralizate total.

Reîntorcându-se în tabără, în aceeaşi zi, şi după ce a adus jertfe zeilor, Alexandru a primit soli *„din partea celorlalte neamuri libere din vecinătatatea Istrosului, ca şi din partea lui Syrmos, regele tribalilor, şi a celţilor aşezaţi în regiunea Golfului Ionic“* [57].

Din acest moment, putem considera că scopul strategic pe care şi l-a propus Alexandru cel Mare la începutul campaniei sale la Dunărea de Jos a fost realizat.

Campania lui Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos s-a încheiat cu rezultatele scontate de macedoneni. Temerara uniune de triburi condusă de Syrmos, care dăduse atât de furcă regilor odrysi şi apoi lui Filip al II-lea, fusese înfrântă. Tracii liberi şi geţii dintre Haemus şi Istru au devenit supuşi sau prieteni ai regelui macedonean. Ca urmare, frontiera nordică a regatului macedonean a fost asigurată, la Dunăre, în preziua pornirii războaielor de cucerire a Imperiului ahemenid.

Pe plan militar, armata macedoneană s-a dovedit capabilă să execute acţiuni de mare anvergură cu pierderi foarte puţine, datorită instruirii temeinice. Comandanţii de formaţiuni şi detaşamente şi-au perfecţionat deprinderile de a acţiona în câmpul tactic.

Comandantul suprem al armatei macedonene, Alexandru cel Mare a făcut dovada abilităţii strategice prin conceperea campaniei ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali, având, după cum remarca Vasile Pârvan, *flancul drept apărat de regiunile de penetraţie elenică şi de imediat contact cu flota, întâi pe Marea Egee şi Marea Neagră până La Haemus, apoi pe Dunăre, de la coborârea din Haemus către ţinutul tribalilor*[58], cu scopul de a controla acest teritoriu până la fluviu.

În câmpul tactic a dat dovadă de iniţiativă, luând măsuri rapide pentru rezolvarea unor situaţii neprevăzute. De asemenea, în acţiunile întreprinse împotriva tracilor autonomi, tribalilor, geţilor şi ilirilor a condus personal diferite elemente de dispozitiv (împotriva tracilor autonomi - flancul stâng; în luptele cu tribalii - falanga - centrul dipozitivului sau forţele principale; în luptele cu geţii - aripa stângă, apoi forţele principale; împotriva ilirilor – avangarda şi forţele principale), asigurând o bună coordonare şi cooperare a elementelor de dispozitiv. O menţiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu realizarea cooperării dintre diferitele categorii de forţe în sensul că este pentru prima dată în istoria artei militare când un comandant reuşeşte realizarea joncţiunii în timpul oportun dintre flotă şi forţele terestre.

Ca un corolar, la această campanie au participat numai trupe macedonene cu foarte puţini aliaţi (agriani, bottieni, amphipolitani), iar acţiunile au fost concepute, conduse şi executate personal de către Alexandru şi chiar dacă vreodată în câmpul tactic se consulta cu ceilalţi comandanţi(episodul cu tracii autonomi) lua hotărâri surprinzătoare.

[57] Ibidem.
[58] Pârvan, *op. cit.,* p. 33.

Ca o privire generală, campania din anul 335 a. Chr., având de toate, de la simpla acţiune ofensivă până la asediul unei cetăţi (Pelion) a reprezentat de fapt, un fel de repetiţie generală în vederea marii confruntări cu Imperiul ahemenid.

Strategie macedoneană la Dunărea de Jos în secolele IV-III a. Chr.

În primăvara anului 334 a. Chr., Alexandru cel Mare a trecut Hellespontul în Asia Mică şi, după o uluitoare *anabază,* a nimicit Imperiul Persan prin bătăliile succesive de la Granicos (334 a. Chr.), Issos (333 a. Chr.) şi Tyr (331 a. Chr.), ca apoi să-i aplice lovitura de graţie la Gaugamela (331 a. Chr.).

Plecarea lui Alexandru în Asia a constituit, probabil, un pretext pentru populaţia getică de la Dunărea de Jos, de a scăpa de stăpânirea macedoneană, tulburările iscate în această zonă, obligându-i pe Memnon, ambiţiosul strateg al Traciei, care cuprindea teritoriile odrise şi, în general, zona litoralului vest pontic, să încerce să desprindă această strategie de regatul macedonean[59], precum şi pe Zopyrion, denumit de izvoarele latine *praepositus Thraciae* sau *praefectus Ponti*, urmaşul acestuia, să intreprindă o expediţie militară dincolo de Dunăre. Deşi Diodor din Sicilia nu face referiri la acestea, ştim din alte surse că expediţia condusă de către Zopyrion s-a terminat printr-un dezastru pentru armata macedoneană, însuşi comandantul acesteia pierzându-şi viaţa[60].

Motivul care l-a determinat pe comandantul macedonean să întreprindă această expediţie, trebuie căutat nu în faptul că *"e ruşinos să stea degeaba şi să nu întreprindă şi el ceva"*, după cum ne relatează Trogus Pompeius[61], ci în faptul că, în moment ce Alexandru cel Mare se afla în Asia, deschiderea unei noi căi de aprovizionare cu trupe sau cu alte materiale de natură logistică, de-a lungul ţărmului Pontului Euxin, ar fi constituit un avantaj strategic pentru noul imperiu euro-asiatic[62]. Oricum, ideea unui alt drum de legătură spre Asia Centrală şi care să ocolească Pontul, se pare că îl obseda pe regele macedonean[63].

Această expediţie, deşi lacunar tratată în cele trei izvoare istoriografice care fac referire la aceasta[64], cu toate că nu permite o datare exhaustivă[65], mai mult chiar, fără a se lămuri problema uneia sau a mai multor expediţii, în acest sens fiind emise mai multe ipoteze[66], are o importanţă foarte mare pentru că defecţiunea acesteia a redeşteptat formaţiunile traco-odrise şi getice din Zona Dunării de Jos.

Deşi apreciată de autorii antici ca îndreptată împotriva geţilor şi sciţilor, această expediţie s-a concentrat în prima ei fază asupra coloniilor greceşti aflate la nordul Istrului, pe care Zopyrion l-a trecut în fruntea armatei sale cu efective mult mai mici, se pare, decât cele semnalate la Trogus Pompeius (30 000). Trecerea s-a executat, probabil pe la vadul de la Isaccea, folosindu-se navele concentrate în acest scop, apoi armata macedoneană s-a deplasat pe un itinerar paralel cu litoralul maritim până la gura fluviului Hypanis (Bug)[67]. Eşecul asediului cetăţii Olbia l-a determinat pe Zopyrion să se retragă pe un itinerar unde a fost surprins de geţii care l-au nimicit[68].

Din cele prezentate până acum se constată că, atât Filip al II-lea, cât şi Alexandru Macedon, au pornit expediţiile împotriva geţilor de la Dunărea de Jos, nu numai pentru a pune capăt tulburărilor din această zonă, ci şi din dorinţa de a asigura o graniţă mult mai sigură pe Dunăre, care să le faciliteze ambiţioasele proiecte de a îngenunchea lumea greacă, în Europa, şi Imperiul Persan, în Asia. Dezastrul expediţiei conduse de către Zopyrion constituie un argument că această încercare de fixare a graniţei pe fluviu, s-a dovedit a fi efemeră, iar aşa pretinsa stăpânire macedoneană la Dunărea de Jos a fost mai mult nominală. Un argument în favoarea acestui fapt, considerăm că îl constituie şi planul de viitor al lui Alexandru, ca după terminarea campaniei din Asia să revină la Dunăre pentru a-i distruge pe geţi, ceea ce

---

[59] Zahariade, Mihail, în Istoria militară a poporului român, I, 1984,p. 70.
[60] Q.Curtius Rufus, X, 1, 43.
[61] Trogus Pompeius, XII, 2, 16.
[62] Vulpe, Al., Zahariade, M., *Op. cit.,* p. 99.
[63] Arrianus, VII, 16; Pippidi, D.M., *Les Macédoniens sur les Bas-Danube de Philippe II à Lysimaque,* în Idem*, Parerga,* Bucureşti 1984*,* p. 151-163, cu o bogată bibliografie referitoare la Zopyrion; Suceveanu Al., *Op. cit.*, p. 157; *Istoria românilor, 2001*, p. 459-460.
[64] Trogus, Pompeius/Iustinus care relatează că Zopyrion, a pornit cu 30 000 de soldaţi împotriva sciţilor, a ajuns la Olbia, dar a fost ucis împreună cu întreaga sa armată; Macrobius, *Saturnalia*, I, 11, 33, care confirmă punctul terminus al expediţiei lui Zopyrion, completând informaţia precedentului autor în sensul că *"borysteniţii au eliberat sclavii, au dat drept de cetăţenie străinilor, au iertat datoriile şi au reuşit să ţină piept duşmanului";* Curtius Rufus, Q., X, 1, 44-45: *"În timpul unei expediţii împotriva geţilor, Zopyrion, guvernatorul Traciei, fusese nimicit cu toată armata din cauza unei vijelii iscate pe neaşteptate. Când a aflat despre aceasta, Seuthes i-a aţâţat la răscoală pe odrysi, conaţionalii săi. Tracia era aproape pierdută".*
[65] 331 a. Chr; 326 a. Chr; 325 a. Chr.
[66] Suceveanu, Al., *O ipoteză despre Zopyrion*, în SCIV 17, 1966, 4, p. 635-644; Un alt punct de vedere la Iliescu, Vl., *Campania strategului Zopyruin la Dunărea de Jos*, în Pontica 4, 1971, p. 57-74. Aceste ipoteze sunt foarte bine scoase în evidenţă în *Istoria românilor, 2001*, p. 459-460.
[67] Zahariade, Mihail. în *Istoria militară a poporului român*, I, 1984, p. 71.
[68] Ibidem, loc. cit.

aruncă o altă lumină în ceea ce priveşte forţa militară şi politică a geţilor în luptele de apărare împotriva macedonenilor[69].

Altfel stau lucrurile după dispariţia lui Alexandru, când diadohii sunt angrenaţi într-o acerbă luptă pentru supremaţie în vederea refacerii vastului imperiu lăsat de acesta şi când statul macedonean începe, încet, dar sigur să alunece pe panta declinului.

După cum dovedesc izvoarele şi se apreciază în majoritatea surselor istoriografice, *"uniunea de triburi geto-dacică din zona Dunăreană s-a dovedit puternică şi mai închegată sub conducerea lui Dromichaites, îndeosebi, în timpul luptelor dintre anii 300 şi 292 a. Chr., cu Lysimachos, unul dintre generalii lui Alexandru, ajuns rege al Traciei"* [70].

Despre aceste lupte, ştirile ne-au parvenit de la geograful Strabon, geograful şi istoricul Pausanias, precum şi de la istoricul Diodor din Sicilia, care ne prezintă unele detalii care au un caracter inedit. Astfel, în Cartea a XVIII-a a *"Bibliotecii istorice"*, acesta din urmă, prezintă istoria succesorilor lui Alexandru, pe o perioadă de şapte ani, şi prima campanie militară în Tracia, comandată de către Lysimachos este relatată printre evenimentele care au loc între anii 323 şi 322 a. Chr., ceea ce corespunde din punctul de vedere al unui sistem cronologic folosit de Diodor – lista arhonţilor eponimi din Atena – evenimentelor care au loc între arhontatul lui Cephisodoros şi cel al lui Philocles. Dăm mai jos, întreaga traducere a pasajului respectiv, folosindu-ne de varianta în limba franceză, care are un element în plus faţă de varianta publicată în *IIR*, în sensul că varianta amintită face referiri cu privire la efectivele participante la conflictul dintre Lysimachos şi regele trac, Seuthes.

"În această vreme, Lysimachos a invadat Tracia şi s-a îndreptat împotriva lui Seuthes, care se găsea în fruntea a 20 000 de pedestraşi şi 8 000 de călăreţi, dar aceste forţe nu l-au intimidat de loc, şi cu toate că el nu avea mai mult de 4 000 de pedestraşi şi 2 000 de călăreţi, i-a atacat pe barbari. Lupta a fost încrâncenată. Lysimachos, arătând un curaj superior, dar, copleşit de număr, pierzând pe majoritatea alor săi, s-a reîntors în tabără, lăsând victoria nedecisă. Cele două armate s-au retras atunci de pe poziţiile lor şi au făcut mari pregătiri pentru a da o bătălie decisivă" [71].

Sub conducerea lui Lysimachos, stăpânirea macedoneană s-a extins şi asupra teritoriului geto-dacic dintre Dunăre şi mare, până la gurile fluviului, această stăpânire, pentru moment, dovedindu-se foarte apăsătoare, mai ales către anul 313 a. Chr., când, în coloniile greceşti nord-pontice sunt atestate documentar garnizoane macedonene[72].

Relativ la acest aspect, Diodor spune: *"În vremea aceea* (a arhontatului lui Teofrast, ceea ce ar corespunde anului 313 a. Chr.), *callatienii, care locuiesc părţile din stânga Pontului au alungat o garnizoană a lui Lysimachos – pe care o aveau de la el – şi au dobândit neatârnarea. Eliberând în acelaşi fel cetatea istrienilor şi celelalte cetăţi vecine, încheiară între dânşii o alianţă, ca să se războiască laolaltă împotriva stăpânitorului* (macedonean). *Mai dobândiră şi prietenia neamurilor vecine, ale tracilor şi ale sciţilor, încât toţi aceştia – legaţi prin alianţa lor – să însemne ceva şi să fie în stare să se împotrivească unor oşti numeroase"* [73].

Rezultă din acest pasaj că cetăţile nord-pontice, de pe litoralul dobrogean al Pontului, Callatis şi Histria, au reuşit să scape de garnizoanele macedonene instalate de către Lysimachos, acesta găsindu-se undeva în sudul Traciei, şi au reuşit să încheie o alianţă cu vecinii, tracii şi sciţii, în eventualitatea unei confruntări directe. Tot în relatarea lui Diodor, aflăm că această alianţă a funcţionat, în sensul că Lysimachos a părăsit teatrul de operaţii din sudul Traciei, a trecut Munţii Haemus şi după ce a blocat cetatea Odessos cu un corp de oaste, s-a îndreptat spre Callatis. Însă, înainte de a bloca cetatea Callatis, s-a îndreptat spre nord, spre Histria care, de teama represaliilor s-a predat fără luptă. Lysimachos *"a făcut, cu acest prilej, dovada unor evidente calităţi militare. El a atacat, mai întâi, prin surprindere oastea traco-getă şi a învins-o. Apoi într-o luptă în câmp deschis, a înfrânt oastea sciţilor, provocându-i mari pierderi; resturile acesteia au fost urmărite dincolo de hotarele ţării lor"* [74].

Rezistenţa Callatisului va dura până în anul următor (312 a. Chr.), când cetatea va primi un ajutor din partea unui alt diadoh, Antigonos, care trimite în sprijinul său, două corpuri de armată, una pe uscat, comandată de Pausanias şi cealaltă, pe mare, comandată de Lycon. La aceste forţe adăugându-se şi tracii odrisi comandaţi de regele Seuthes, au îngreunat foarte mult situaţia lui Lysimachos, care s-a retras, fiind ameninţat să fie încercuit.

---

69 M. Petrescu-Dîmboviţa (coord.), *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995, p.157.
70 Ibidem, loc.cit.
71 Diodor din Sicilia, XVIII, 14.
72 Zahariade, Mihail, în Istoria militară a poporului român, I, 1984, p. 73.
73 *IIR*, p.193.
74 Zahariade, Mihail, în Istoria militară a poporului român, I, 1984, loc. cit.

Aceste aspecte scot în evidenţă faptul că la vremea la care ne raportăm, teritoriul dintre Dunăre şi mare, a cunoscut o puternică presiune din partea macedonenilor lui Lysimachos, această presiune slăbind datorită faptului că zona Dunării de Jos a fost atrasă în lupta pentru supremaţie, dintre diadohi. Se pare că, situaţia s-a mai îmbunătăţit oarecum după încheierea aşa-zisei păci generale dintre diadohi, eveniment care s-a încheiat în anul 311 a. Chr. După cum au evoluat evenimentele, s-a dovedit că această pace a fost formală fiindcă, după zece ani, în anul 301 a. Chr., după bătălia de la Ipsos (301 a. Chr.), supranumită şi *bătălia regilor,* principalul sprijinitor al cetăţilor greceşti nord-pontice, Antigonos, a fost înfrânt şi ucis.

Începând cu acest eveniment, expansiunea macedoneană la Dunărea de Jos, devine iminentă, însă, de această dată Lysimachos, are de înfruntat o puternică rezistenţă din partea formaţiunii politico-militare a geţilor comandate de Dromichaites[75], care reuşeşte nu numai să-l înfrângă, ci să-l facă prizonier.

Acest episod este relatat de Diodor din Sicilia în cartea a XXI-a, care din păcate, ne-a parvenit în stare fragmentară. În viziunea acestuia, macedonenii au intreprins, de fapt, două expediţii; prima - în anul 300 a. Chr. sub comanda lui Aghatocles, fiul lui Lysimachos care, după ce a căzut în captivitate, a fost eliberat de către Dromichaites, încărcat de daruri şi trimis acasă; a doua - în anul 292 a. Chr., sub comanda lui Lysimachos, având caracterul unei expediţii de pedepsire. Şi de această dată, comandantul oastei macedonene a căzut prizonier, fiind transportat la Helis[76], capitala formaţiunii conduse de către Dromichaites şi i s-a oferit celebrul ospăţ, prin care Lysimachos a renunţat definitiv la tendinţele de expansiune la Dunărea de Jos.

Aproape identic sunt prezentate lucrurile şi în viziunea lui Pausanias. Referitor la prima campanie la nord de Dunăre comandată de Lisimachos împotriva geţilor lui Dromichaites, autorul antic semnalează*: "Lysimachos avu de înfruntat nişte bărbaţi foarte pricepuţi în războaie şi care îl întreceau cu mult prin numărul lor"*[77]. Rezultă din acest scurt pasaj că regele macedonean a trebuit să poarte această acţiune militară în condiţiile unui raport de forţe nefavorabil, ceea ce se pare că ar fi influenţat şi deznodământul campaniei, cu toate că oştirea macedoneană şi comandantul ei erau mai obişnuiţi cu rigorile luptei. Cu toate acestea, chiar dacă geţii s-au dovedit superiori ca număr, conform spuselor autorului antic erau şi foarte pricepuţi în arta militară. Efectul acestei biruinţe asupra oştirii macedonene a constat în încheierea unei păci ale cărei stipulaţii le erau cu totul favorabile ca rezultat al victoriei obţinute pe câmpul de luptă. În schimbul eliberării fiului lui Lisimachos, geţii reintrau în stăpânirea teritoriilor aflate sub influenţă macedoneană[78]. Se pare că regele macedonean nu s-a complăcut cu această stare de lucruri şi a iniţiat încă o acţiune împotriva lui Dromichaites, însă victoriile succesive ale geţilor sunt confirmate tot de Pausanias[79].

Din cele spuse de Diodor rezultă că Dromichaites reprezenta pentru geţi o personalitate deosebit de puternică de vreme ce a reuşit să-şi convingă supuşii să-i lase viaţa lui Lysimachos, scoţând în relief, nu numai calităţile militare ale acestuia, ci şi abilitatea diplomatică.

După cum se subliniază în majoritatea surselor bibliografice, după anul 292 a. Chr., sau mai precis, după anul 281 a. Chr. - anul morţii lui Lisimachos, nu se mai cunosc alte conflicte militare între entităţile statale geto-dace de la nord de Dunăre şi statul elenistic condus de Lysimachos, acesta din urmă disputându-şi cu ceilalţi diadohi supremaţia pentru stăpânirea Macedoniei[80].

Politică şi strategie la Dunărea de Jos în secolul II a. Chr.

După moartea lui Lysimachos asistăm la o disoluţie a puterii macedonene în zonă poate şi datorită efemerei şi, totodată, spectaculoasei invazii celtice care a dus în cele din urmă, undeva către anul 279 a. Chr., la întemeierea pentru o scurtă perioadă de timp a unei structuri politice cunoscută sub denumirea de "Regatul de la Tylis" şi care, cel puţin virtual, a preluat "moştenirea" fostului regat odrys şi a celui macedonean al Traciei, dar fără să-şi întindă stăpânirea şi în stînga Dunării[81].

Dacă până acum, zona de vest a Pontului Euxin a stat mereu în atenţia marilor puteri, începând cu jumătatea secolului al III-lea a. Chr. şi până către sfârşitul secolului al II - lea a. Chr., din punct de vedere strategic, această zonă *"nu va mai constitui deloc sau, în cel mai bun caz, va fi doar un obiect periferic de interes pentru regii elenistici, fie ei din Macedonia, Regatul seleucid sau Egiptul ptolemaic"* [82].

---

[75] Trogus Pompeius/Iustinus şi Polyainos îl prezintă ca *rex Thracum*; Diodor din Sicilia - când trac, când get, iar Strabon, Memnon şi Pausanias îl prezintă ca rege al geţilor.

[76] Pârvan, *Getica,* p. 63, propune identificarea cetăţii Helis cu Piscu Crăsani, pe Ialomiţa. A. Fol, *The Thracian Tomb near the illage of Sveshtari,* Sofia, 1986, consideră că cetatea Helis ar putea fi localizată pe teritoriul Bulgariei, la Sborjanovo.

[77] Pausanias, I, 9, 7.

[78] Vulpe, Al., Zahariade, M., *Op. cit.,* p. 103.

[79] Pausanias, I, 9, 7; "Lysimachos a fost biruit şi în alte lupte".

[80] *Ibidem,* p.79.

[81] Istoria Românilor, 2001, p. 463-464; 599.

[82] *Ibidem*, p. 599.

În acest context în zona amintită se produc unele evenimente politico-militare de mai mică anvergură, cu aspect local, cum ar fi, spre exemplu, războiul pentru emporion Tomis (256 - 253 a. Chr.) sau expediția lui Hegesagoras din secolul II a. Chr., încheiată cu bătălia navală de la Anchialos.

Relativ la primul eveniment, informația istoriografică lacunară[83] este completată de câteva dovezi epigrafice[84], dar şi acestea sunt insuficiente pentru prezentarea exhaustivă a acțiunilor militare. Totuşi, precaritatea acestor informații nu constituie un impediment de netrecut pentru a ne forma o imagine cât de cât aproximativă în ceea ce priveşte desfăşurarea acestor acțiuni. Din analiza surselor menționate rezultă că cetățile Callatis şi Histria se aflau în conflict direct cu cetatea Byzantion pentru stăpânirea emporionului Tomis. Având în vedere că cetatățile Byzantion, Chalkedon şi Heracleea Pontica erau constituite atunci într-o alianță supranumită *"Liga nordului"*, iar printre obiectivele acestei alianțe se prefigura şi tendința de a-şi extinde influența spre gurile Dunării, încercînd astfel să bulverseze o anumită stare de echilibru, instaurată aici după moartea lui Lisimachos, a fost necesară realizarea unui sistem de alianțe între cetățile vest-pontice pentru contracararea eventualelor acțiuni militare. S-a prefigurat, astfel, o nouă structură care, la nivel diplomatic-relațional, poate fi denumită *"Tripla alianță"*, având în componența sa cetățile Apollonia, Histria şi Callatis, ale cărei acțiuni au fost supervizate şi sprijinite de Regatul Seleucid, prin acțiunile regelui Antiochos al II-lea Theos.

În lumina informațiilor lacunare despre confruntarea dintre *Liga nordului* şi *Tripla alianță*, având ca obiectiv principal stăpânirea emporion-ului Tomis, se poate reconstitui şi un anumit scenariu, astfel:

- 256 a. Chr. – constituirea alianței între cetățile Byzantion, Chalkedon şi Heracleea Pontica (*Liga nordului*);
- 256 – 255 a. Chr. – războiul pentru emporion Tomis;
- 256 – 255 a. Chr. – contracararea acțiunilor militare ale Byzantionului de către cetățile Callatis şi Histria;
- 255 a. Chr. – tratat de alianță între cetatea Apollonia şi Regatul Seleucid;
- 255 – campania regelui seleucid, Antiochos al II – lea Theos împotriva tribului tracic al aştilor şi blocarea cetății Byzantion;
- 254 – intervenția decisivă a regelui Egiptului, Ptolemaios al II-lea Philadelphos, de partea "Ligii nordului" şi împotriva lui Antiochos pe frontul sirian şi pătrunderea navei amiral a flotei egiptene, "Isis", în apele Pontului Euxin, până în Crimeea;
- 254 – pacea încheiată între cei doi suverani elenistici (Antiochos şi Ptolemaios);
- 253 – încheierea conflictului local între cele două ligi cu privire la emporion Tomis[85].

Din documentele epigrafice rezultă că între Callatis şi Apollonia a existat o alianță conform căreia apolloniații ar fi acordat ajutor militar callatienilor[86], pe de o parte, iar pe de altă parte, a mai existat o alianță între Histria şi Apollonia[87].

Cel de-al doilea eveniment politico-militar mai important care a avut loc în acelaşi spațiu geografic şi la care ne-am referit mai sus are la bază un document epigrafic de o importanță deosebită[88] şi care

---

[83] O scurtă relatare la Memnon din Heracleea, care face rezumatul unei lucrări scrise de un alt istoric heracleot – Nymphis şi care se regăseşte într-o compilație a patriarhului bizantin Photios. De asemenea, poate fi luată în considerație şi o informație evazivă din Polyainos, *Stratagemata*, IV, 16.

[84] I.G.B. I^2, 388; I.S.M. I, 112; I.SM. I, 64; I.S.M. III, 7.

[85] Această cronologie, uşor adaptată, a fost preluată din *Istoria românilor*, I, p. 601. Al. Avram, care a elaborat subcapitolul "*i. Istoria politică a coloniilor greceşti din Dobrogea",* reia o apreciere formulată în *I.S.M. III,* p. 26, prin care afirmă: *"neclar rămâne eventualul rol jucat de Antigonos Gonatas, regele Macedoniei, în desfăşurarea ostilităților vest-pontice"*.

[86] I.S.M. III, 7. *Istoria românilor*, I, p. 600.

[87] I.S.M. I, 112.

[88] I.S.M. I, 64. Documentul a fost descoperit în anul 1958 în sectorul central al cetății Histria (*Domus*) analizat şi publicat de D.M. Pippidi. Pentru a nu-i ştirbi cu nimic din valoarea sa documentară îl prezentăm traducerea integrală: *„Sfatul şi Adunarea poporului au hotărât. La propunerea synedrilor: deoarece s-a întâmplat ca teritoriul „şi fortăreaţa" de dincolo să fie ocupate în timpul războiului nedeclarat pornit împotriva noastră de mesambrieni, care au săvârşit multe şi mari nelegiuiri faţă de templul lui Apollon, împingând cetatea în cele mai mari primejdii; iar histrienii – rude , prieteni şi plini de râvnă faţă de poporul nostru – ne-au trimis într-ajutor corăbii lungi şi ostaşi, punând mai mare peste aceştia pe amiralul cu puteri depline Hegesagoras al lui Monimos, bărbat destoinic şi inimos, care venindu-ne în sprijin a păzit împreună cu noi şi cu ceilalţi aliaţi oraşul, teritoriul şi porturile, iar cât priveşte cetăţuia de la Anchialos – ajunsă în mâini străine şi stăpânită de duşmani, din care pricină oraşul şi veniturile noastre au avut de suferit amarnic – a luat-o cu asalt, împreună cu noi şi cu ceilalţi aliaţi, distrugând-o până în temelii; iar în timpul plutitului spre Anchialos – inamicii aducându-şi flota – şi-a pus viaţa în primejdie înfruntând forţe superioare, biruind pe vrăjmaşi şi capturând, împreună cu noi şi cu ceilalţi aliaţi, o corabie cu întregu-i echipaj; iar în timpul debarcărilor, curajos în încăierări şi în orice altă împrejurare războindu-se ca un adevărat iubitor de primejdii – a ieşit mereu biruitor, însufleţindu-şi oştenii şi făcându-i folositori cât a ţinut războiul; pentru ca, poporul să-şi arate recunoştinţa faţă de bărbaţii destoinici – într-un ceas bun! – Sfatul şi Adunarea să hotărască:*Să fie lăudat pentru aceste temeiuri norodul histrian – prieten, rudă şi aliat al nostru – pentru că ne-a trimis în ajutor pe amiralul Hegesagoras al lui Monimos cu cunună de aur la sărbătoarea dionysiilor şi să i se înalțe o statuie de bronz care să-l înfățişeze armat, pe un bot de

reprezintă o acțiune militară executată de la nord la sud, sub comanda lui Hegesagoras, fiul lui Monimos, unul dintre primii *amirali cu puteri depline* din zona pontică, atestați documentar.

Din studiul documentului epigrafic rezultă că acțiunea militară din secolul al II-lea a. Chr., comandată de Hegesagoras a fost inițiată, probabil, şi ca efect al tratatului de alianță încheiat între cetățile Apollonia şi Histria, aceasta din urmă fiind obligată să intervină în conflictul dintre Apollonia şi Messembria, conflict iscat datorită faptului că cetatea Messembria, urmărind să controleze traficul comercial din golful Burgas, a pus stăpânire pe Anchialos, colonie a Apolloniei.

La această acțiune militară au participat nave de luptă ("corăbii lungi" – în text) care au aparținut Histriei, Apolloniei şi a altor aliați ai acesteia, dar despre care sursa menționată nu ne oferă informații suplimentare. Este posibil ca printre aliații menționați să se numere şi olbiopolitanii[89].

Din documentul epigrafic rezultă şi principalele acțiuni de luptă desfăşurate cu acest prilej, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că Hegesagoras a executat o operațiune militară complexă, navală şi terestră, soldată cu victoria deplină asupra adversarilor săi. Prima secvență a acestei operațiuni militare executată pe plan local, a fost confruntarea navală din apele golfului Burgas. Dacă avem în vedere că în documentul amintit se face referire la faptul că Hegesagoras a avut de înfruntat forțele superioare ale adversarului şi cu toate acestea a reuşit să pună stăpânire pe o corabie cu tot cu echipaj, se poate afirma că, din punct de vedere tactic s-au folosit următoarele procedee: manevra de flanc, abordarea şi împintenarea. Dispozitivul de luptă folosit de ambii combatanți se pare că a fost asemănător – în linie, fără rezerve, iar succesul împotriva unor forțe superioare, obținut de către Hegesagoras s-a datorat abilității sale strategice şi instruirii echipajelor pe care le avea în subordine.

Cea de-a doua secvență a confruntării o constituie bătălia terestră executată în capul de pod cu centrul la Anchialos, cap de pod realizat cu militarii care au debarcat de pe corăbii în urma succesului bătăliei navale. Şi bătălia terestră a fost încununată de succes, chiar dacă cetatea Anchialos a fost distrusă din temelie.

Din această confruntare reiese şi un alt aspect şi anume că, la sfârşitul secolului al III-lea şi începutul secolului al II-lea a. Chr., cetățile vest-pontice care se aflau în limita dreaptă a spațiului geografic al Dunării de Jos, Histria, Callatis, Tomis, cu o notă specială pentru cea dintâi, "*devin din ce în ce mai capabile să-şi rezolve problemele prin propriile instituții*" [90], acționând ca un veritabil arbitru pe eşichierul politico-militar al zonei respective.

Abstract

In his famous universal history encyclopedia, *"Library of History",* Diodor of Sicily offers us a few information about the first Macedonian expedition from 339 BC lead by King Fillip II-nd, about the expedition from 335 BC lead by Alexander the Great or about the expedition to the North of the Danube lead by Zopyrion, wich expedition was a real disaster for the Macedonian army.

Fortunately, more information is rendered within Books 19 to 21, in which Diodor of Sicily records an important historiographical testimony regarding the wars fought against the army of Lysimah by the Gaeto-Dacians lead in defense by Dromichaites.

corabie. Statuia să-i fie aşezată în templul lui Apollo Tămăduitorul, iar acet decret să fie săpat pe soclu. Onorurile să fie proclamate şi la Histria, în timpul celebrării concursurilor, pomenirea lor făcându-se de fiecare dată de colegiul de ..."

[89] Informație primită de la prof. Octavian Bounegru, cu prilejul celei de-a XVI - a sesiuni de comunicări cu participare internațională, *"Dunărea şi Marea Neagră în istoria Europei"*, 25 - 27 mai 2005, Brăila, unde am prezentat comunicarea: *"Considerații privind confruntarea navală de la Anchialos (sec. II a.Chr)",* prilej de a-i aduce mulțumiri şi pe această cale.

[90] Istoria românilor, I, p. 606.

DE LA ETICA GETO-DACILOR LA EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ ÎN MILENIUL TREI

Doina TALAŞMAN*

Perioada contemporană a istoriei, caracterizată prin schimbări rapide în toate sectoarele vieții, generează o cerere persistentă de continuare a procesului de reînnoire a cunoştințelor, deprinderilor şi valorilor pe durata vieții. Problema care apare este cum să pregăteşti oamenii pentru un nou mod de viață, cum să-i faci rezistenți la tratarea superficială a valorilor culturale. O pregătire de acest fel este asociată cu ideea continuității şi integrității. Educația este un instrument puternic pentru a-l face pe om capabil să participe la o formă de activitate socială, care depăşeşte nivelul personal al contactelor dintre indivizii singulari. Aceasta îl stimulează să participe la acel fel de activitate socială care leagă existența individuală de cea a omenirii, în cadrul națiunii sale şi al lumii. În acest context, educația istorică şi socială devine unul dintre obiectivele majore ale educației.

În 1993, în articolul „Ciocnirea civilizațiilor?"[2], Samuel Huntigton susținea faptul că apartenența la o civilizație este sau devine prioritară în raport cu alte tipuri de apartenență şi că viitoarele conflicte vor fi în mod esențial conflicte intercivilizaționale, a căror apariție va fi legată de zonele contrastante, de diferență culturală ireductibilă, apărute la granița dintre marile civilizații. „Ipoteza mea afirmă – susținea Huntigton – că sursa fundamentală de conflict în această lume nouă nu va fi în primul rând de natură ideologică sau economică. Marile diferențieri în cadrul umanității şi sursa dominantă de conflict vor fi culturale. Statele – națiune vor rămâne actorii cei mai puternici în plan global, însă conflictele principale ale politicii internaționale vor apărea între națiuni şi grupuri de civilizații diferite. Ciocnirea civilizațiilor va domina politica internațională. Liniile de ruptură dintre civilizații vor fi viitoarele linii ale frontului".

În acelaşi timp însă, încercarea de a reprezenta dinamica şi interacțiunea comunităților sub forma unui conflict între civilizații este un sistem teoretic ipotetic, bazat pe simplificări greu de acceptat[3]. „O decizie unilaterală de a trasa linii în nisip, de a porni cruciade, de a ridica în fața răului lor binele nostru […] nu face entitățile respective mai uşor de perceput, mai degrabă, arată cât de uşor e să faci afirmații belicoase în scopul mobilizării unor pasiuni colective, în loc să reflectezi, să examinezi şi să stabileşti lucrurile cu care avem de-a face în realitate – interconectarea a nenumărate vieți, «ale noastre» ca şi «ale lor»"[4].

Un aspect al educației interculturale, evidențiat de Otto Klineberg[5], a fost faptul că şederea în străinătate reprezintă doar o parte a unui ciclu. Etapele acestuia se aplică şi în situația militarilor români aflați în misiuni în teatrele de operații. Klineberg a identificat cel puțin cinci etape, fiecare dintre ele necesitând intervenții educaționale. Procesul începe cu selecția persoanelor destinate misiunii, pe baza unor criterii relevante. Cei selectați vor fi supuşi unei orientări şi instruiri inițiale, care are loc înainte de plecare. În această etapă, programele de educație interculturală se pot dovedi extrem de utile. În timpul misiunii, are loc educația permanentă, practică, la locul de muncă, în cadrul unor aşa-numite „microculturi internaționale". La finalul misiunii are loc o instruire cu privire la revenirea la cultura de origine pentru a evita şocul cultural invers. Şi în final, după întoarcerea acasă are loc „împatrierea", uneori necesară, în special pentru cei care au lipsit din țară pe o perioadă lungă, pentru a facilita tranziția la cultura de origine.

Adaptarea la specificitatea unei noi culturi impune dezvoltarea unei competențe interculturale, cu aspecte cognitive, emoționale şi comportamentale.

Din punct de vedere cognitiv este necesară asimilarea de informații cu privire la regulile după care funcționează societatea, la nivel formal şi informal, modul în care culturile descifrează realitatea, pe baza experiențelor şi aşteptărilor lor proprii, cunoaşterea limbii ca mod esențial de comunicare. Programele de educație interculturală pot furniza informații relevante care se pot învăța prin memorare.

Din punct de vedere emoțional, la contactul cu o nouă cultură cel care trece prin această experiență trebuie să învețe să se obişnuiască cu absența unor lucruri familiare, a rețelelor sale sociale, şi să înceapă să găsească surse de satisfacție în noile circumstanțe ale vieții. Pentru a face față acestor noi situații, educația interculturală poate dezvolta deschiderea şi interesul față de noutate, acceptarea noului ca fiind o alternativă

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[2] Samuel Huntigton, *The Clash of Civilisation?*, in „Foreign Affairs", Summer, 1993, v72, n3.

[3] Doina Talaşman, *On the Clash of Civilisation and the Intercultural Education*, Sesiunea de comunicări ştiințifice „Competențe şi capabilități în educație", Universitatea din Oradea, Departamentul pentru Pregătirea şi Perfecționarea Personalului Didactic, 28-30 mai 2009.

[4] Edward W. Said, *The Clash of Ignorance*, in „The Nation", October 22, 2001.

[5] Klineberg, Otto, *The role of international university exchanges* , in Bochner S. (ed.), „The mediating person: Bridges Between Cultures", Cambridge, 1981, p. 113-135.

posibilă, toleranța şi respectul pentru diferență, gândirea pozitivă, respectul pentru valorile general umane, înțelegerea sensibilităților specifice.

Din punct de vedere comportamental, trebuie să se asimileze un nou repertoriu de abilități de comunicare interpersonală şi socială pentru a interacționa eficient într-o nouă societate. În acest sens, educația interculturală poate dezvolta la cei care urmează să interacționeze în mediul internațional, capacitatea de a comunica în situații formale şi informale, capacitatea de a înțelege şi a evita situațiile neplăcute care apar ca urmare necunoaşterii codurilor culturale diferite, flexibilitatea, capacitatea de a accepta reacțiile celorlalți ca fiind o manifestare a ceea ce este uman.

În culturile Chinei antice, Indiei, Greciei, în cultura creştinismului timpuriu, în umanismul şi neo-umanismul de la începutul secolului al XIX-lea se găseau referințe despre educația permanentă. De asemenea, doctrina educației permanente a fost formulată încă din 1919 într-un celebru memorandum ataşat raportului Comitetului pentru Educația Adulților din Anglia[6], în care un organism autorizat, format din specialişti în domeniul educației adulților a subliniat faptul că „Educația adulților nu este un lux pentru un grup limitat, format exclusiv din indivizi selecționați în mod special, ci o parte integrantă a vieții sociale. Pentru acest motiv, educația adulților trebuie să fie atât accesibilă pentru toți, cât şi permanentă”[7].

O formă particulară a mediului social global este mediul militar, reprezentând ansamblul factorilor din care este constituită armata şi care acționează asupra tinerilor modelându-le personalitatea. Mediul militar, prin intermediul factorilor specifici (cazarma, armamentul şi tehnica de luptă, uniforma militară, instrucția tactică şi de specialitate), la care se adaugă relațiile ierarhice şi interpersonale, restricțiile şi privațiunile inevitabile ale serviciului militar, exercită o influență deosebită în cadrul sistemului psihic al tinerilor ostaşi, formându-le anumite atitudini şi abilități[8].

În general, poziția organismului militar în societate este relativ precis delimitată, ca având subordonări şi funcții clar definite. Istoria a demonstrat însă că armata nu rămâne întotdeauna „imobilizată” în cadrele juridice instituite, în situații critice ea asumându-şi o anumită autonomie şi libertăți care ajung uneori până la impunerea propriului control asupra societății şi politicului. Este cazul „regimului coloneilor” din Grecia, al loviturilor militare ale generalilor Kenan Evren în Turcia şi Pinochet în Chile, al regimurilor militare din unele state ale lumii a treia.

Deşi se vorbeşte despre „apolitismul” şi „neutralismul” social al armatei, în situații conflictuale fiecare parte implicată încearcă să o atragă în acțiuni partizane.

Situația armatei este determinată de natura regimului politic din societățile respective: regimuri totalitare, regimuri democratice sau regimuri de tranziție. Experiența istorică a evidențiat că, în multe situații, totalitarismul s-a asociat cu militarismul, în unele țări organismul militar reprezentând suportul puterii politice, garantul structurilor autoritare de extremă dreaptă sau stângă. Exemplele sunt date de fascismul german şi de socialismul de tip oriental sovietic sau chinez.

O analiză a raporturilor armată-societate în cadrul blocului socialist răsăritean evidențiază, dincolo de unele elemente comune, serioase nuanțări, atitudini şi opțiuni specifice ale diferitelor state în problemele militare, în funcție de aria geostrategică şi de zona de influență în care se aflau. Prin armată s-a menținut unitatea statului în Iugoslavia, s-a descurajat intervenția străină în Cuba şi Coreea de Nord, s-au satisfăcut aspirațiile hegemoniste în U.R.S.S. Unele evenimente internaționale evidențiază că în unele situații (intervențiile armatei sovietice în țările baltice, legea marțială în Polonia, războiul civil în Iugoslavia etc.) forța militară a continuat să fie folosită pe plan intern pentru ținerea sub control a unor mişcări sociale, etnice şi naționaliste.

Armata îndeplineşte funcția militară a statului. Toate societățile, inclusiv cele mai „civilizate” şi-au creat instrumente instituționalizate pentru menținerea şi dezvoltarea capacității de a răspunde adecvat, a descuraja şi a absorbi violența fizică, atunci când acest lucru s-a dovedit a fi necesar şi avantajos. În general activitățile şi acțiunile militare sunt orientate împotriva „inamicilor” interni şi/sau externi, percepuți ca atare şi care atacă sau intenționează să atace puterea constitutivă şi stabilitatea societății.

Funcția de bază a armatei rămâne însă pregătirea, descurajarea şi ducerea războiului în conformitate cu doctrina militară a statului, a apărării colective în cadrul unor alianțe sau a operațiunilor multinaționale sub egida unor organisme de securitate.

Aşa cum astăzi bogata şi originala cultură a poporului român nu împiedică atitudinile sfidătoare şi de îngreunare a accesului nostru legitim şi firesc la civilizația occidentală, tot aşa, în urmă cu două mii de ani nerecunoaşterea strămoşilor noştri prin valorile de vârf ale spiritului se asocia stigmatizării lor la nivelul lumii disprețuite a „barbarilor”.

---

[6] Este vorba despre Raportul final al Ministerului de Reconstrucție. Comitetul pentru Educația adulților, Londra, 1919.
[7] R.H. Dave, *Fundamentele educației permanente*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991, p. 71.
[8] Doina Talaşman, *Oamenii din spatele uniformei*, în „Restituiri. Studii şi comunicări”, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2003, p. 186.

Vasile Pârvan a sesizat cum „grecii, cunoscând pe geți, au fost așa de mirați de înalta lor concepție despre lume și viață – și în special de credința lor în nemurirea sufletului – încât, negăsind altă explicare, i-au proclamat pur și simplu ca adepți ai filosofiei idealiste și mistice a lui Pythagoras”[9].

Herodot a fost primul care relata că nemurirea sufletului reprezenta o teză principală a învățăturii lui Zamolxis, respectiv pentru concepția etico-religioasă a strămoșilor noștri. În acest sens el scria: „credința lor este că ei nu mor, ci că cel care piere se duce la Zamolxis, divinitatea lor… Tot în al cincilea an aruncă sorții, și întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorțiul îl trimit cu solie la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată toate nevoile lor”[10]. Evident că printre aceste nevoi erau și acelea ale expierii, ale iertării păcatelor și ale sprijinirii îndreptării pe calea cea bună. Presupunerea încredințării unor astfel de sarcini solilor martiri se întemeiază pe criteriile de selecție a celor ce urmau să fie trimiși: puritatea morală, faptele bune, virtuțile moral-religioase, aceste acte având și o funcțiune pedagogică bine precizată, cu efecte pedagogice în ceea ce privește perfecționarea morală a tinerilor, a oamenilor în general.

Înalta semnificație etico-religioasă a concepției și conduitei martirice exersate de zamolxism l-au impresionat atât de mult pe Clement Alexandrinul, încât celebrul învățat le dădea drept exemplu pentru creștini, reproșându-le, totodată, multor gânditori greci faptul că nu recunosc însușirea unor contribuții filosofice și științifice de la „barbari”. Credința în nemurire, spiritul de dăruire și de sacrificiu suprem erau invocate de Clement pentru a stimula credința creștină în viața veșnică și pentru a urma cu devotament, dăruire și spirit de sacrificiu conduita martirică. Referindu-se la exemplul moral-religios al geților, după ce relevă că „cel care a fost ales ca sol la Zamolxis, cel mai vrednic să sufere mucenicia, este ucis, ceilalți, care au fost însuflețiți de aceeași filozofie, dar n-au fost aleși, sunt amărâți că au fost îndepărtați de la această slujire fericită”. Clement subliniază faptul că „este cu neputință ca acela care viețuiește după învățătura noastră (creștină – n.n.) să fie însuflețit de această filozofie fără să știe carte, fie barbar, fie elev, fie rob, fie bătrân, fie tânăr, fie femeie”[11]. Este pusă astfel în lumină valoarea unui exemplu, unicul care poate asigura consistența necondiționată a unei etici sau a unei morale religioase și, în același timp, universalitatea acesteia. Demonstrând că orice om, indiferent de condiția sa, prin firea sa umană, poate fi virtuos, Clement demonstra superioritatea învățăturii pe care o reprezenta: ideea de egalitate era disponibilă prin posibilitățile de care oamenii pot uza pentru a fi, prin efort și merit propriu, ceea ce ei trebuie și pot să fie, indiferent de condiția lor „păgână”, „barbară”, etnică sau filosofică. Clement sesiza în același timp valoarea spirituală în sine a comportamentului moral-religios geto-dacic, în condițiile în care el, la fel ca și alți gânditori creștini, critica politeismul religios, insuficiențele spirituale și morale ale credințelor în idoli, în zei.

Concepția etico-religioasă și conduita conformă ei a geto-dacilor a devenit o referință preferată pentru creștinul Clement, având în vedere spiritualitatea și acceptarea devotamentului moral prin suferință. Este o probă importantă, care vine tot din partea unei aprecieri din afara Daciei, în sprijinul recunoașterii faptului că viața morală a strămoșilor noștri trăia nevoia asistenței benefice a spiritului elevat. Lipsa exprimării gândului autohton dacic printr-o scriere proprie nu ne permite astăzi să cunoaștem detaliile motivaționale și angajante ale acestui spirit, însă identificarea unora dintre elementele sale structurale și funcționale susțin ideea că praxisul moral geto-dac era consistent asistat de un cuget etico-religios elevat, nevoia acestuia fiind incontestabilă.

Din antichitate dispunem și de alte informații referitoare la unele momente și aspecte relevante ale valorilor și comportamentului spiritual și practic geto-dac. Ele ne confirmă că, tocmai prin valorile ei elevate, înțelepciunea etică se constituia într-un mijloc de conducere, atestând adesea un înalt nivel de pregătire profesională și etică a liderului politic și militar. Era, probabil, un motiv semnificativ, pe de o parte pentru calitatea conducătorului, pe de altă parte, pentru a-i pune în lumină pe „cei mai viteji și mai drepți dintre traci”[12]. În aceste cuvinte găsim, probabil, confirmarea sau indiciul condiționării dintre nevoia morală reală și valorile susținute de spiritul etic și religios, promovată prin educația de nivel civic. Faptul că geții erau cei mai drepți dintre traci ne poate sugera și ideea că în conduita lor apăruseră acele elemente ale moralității care impuneau depășirea regulilor răzbunării, ale răspunderii la nedreptate cu o altă nedreptate, intuind valori ale răspunderii cu bine la rău. Din această perspectivă, este relevant pentru conștiința unui comportament superior, modelul etic asociat numelui Dromichetes.

Astfel, Diodor din Sicilia descria episodul în care regele macedonean Lysimach, deși agresor, învins și luat prizonier, a fost tratat ospitalier de regele dac Dromichetes. În timp ce Lysimach, împreună cu oștenii săi erau serviți cu bucate alese, în vase din aur și argint, dacii victorioși, în frunte cu regele lor, serveau carne și zarzavaturi în cantități modeste, pe tăblițe din lemn, băuturile fiind servite din pahare din corn și lemn. Din punct de vedere istoric, gestul lui Dromichetes a fost interpretat ca fiind rodul preocupării pentru câștigarea

[9] Vasile Pârvan, *Getica*, Editura Meridiane, București, 1982, p. 81.
[10] Herodot, *Istorii*, I, IV, Editura Științifică, București, 1961, p. 345.
[11] Alexandrinul Clement, *Scrieri*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București,. 1982, p. 262.
[12] Herodot, *op. cit*., p. 345.

unui aliat politic şi militar, însă conduita sa relevă şi valorile unei înalte moralităţi care sugerează înlocuirea vechii legi a talionului cu un nou principiu de moralitate, care aminteşte de principiul similar biblic ori socratic al tratării cu bine a răului.

Fiind întrebat care dintre cele două ospeţe i se pare mai vrednic de un rege, Lysimach a răspuns că cel al macedonenilor, iar Dromichetes a continuat: „Atunci, de ce ai lăsat acasă atâtea deprinderi, un trai cât se poate de ademenitor şi o domnie plină de străluciri şi te-a cuprins dorinţa să vii la nişte barbari, care au o viaţă de sălbatici, locuiesc într-o ţară bântuită de geruri şi n-au parte de roade îngrijite?”[13].

Efectul moral benefic nu a întârziat să apară. Lysimach a răspuns că „nu ştia ce război poartă, dar că pe viitor va fi prietenul şi aliatul lor, iar în ceea ce priveşte recunoştinţa datorată, nu va rămâne mai prejos decât binefăcătorii săi”[14]. Aşadar, sancţiunea nu lipseşte, dar în acest caz pedeapsa fizică a fost înlocuită cu o sancţiune superioară, de ordin moral, al cărei efect, în conştiinţa vinovatului, a fost transformarea sa din duşman în prieten şi aliat. Acest model de comportament moral a stat la baza formării principiului etic menţionat în ospitalitatea de veacuri a poporului român, model zugrăvit şi de Eminescu în întâlnirea dintre Mircea cel Bătrân şi Baiazid, în „Scrisoarea III”. Ca semn al maturităţii politice, după ce l-a înfrânt şi l-a luat prizonier pe Lysimach, Dromichetes şi-a consolidat victoria printr-o alianţă, căsătorindu-se cu fiica regelui macedonean[15].

Însă, conduita de înţelept şi măiestria de conducător ale lui Dromichetes nu au fost un caz izolat pentru liderii daci. Burebista şi, în special Deceneu, aveau capacităţile de a salva moralitatea poporului în situaţiile unei crize istorice şi stări de anomie morală, intervenind cu acte menite să întărească voinţa morală a dacilor, stăpânirea de sine, prin eliminarea unor condiţii ale decăderii morale şi ale învrăjbirii oamenilor.

Exemple ale cugetului etico-pedagogic dac sunt multe, inclusiv pe tema unităţii comunitare, a coeziunii de grup. În acest sens, Frontinius Sextus Iulius, în „Strategemata” I; 10; 4, relata despre Scorylo, conducătorul dacilor care, „ştiind poporul roman dezbinat din pricina războaielor civile şi socotind că nu-i nimerit să-i atace, deoarece datorită unui război cu un duşman din afară s-ar putea restabili înţelegerea între cetăţeni, a pus în faţa oamenilor săi doi câini şi, pe când se luptau între ei cu îndârjire, le-a arătat un lup şi imediat câinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor. Prin acest exemplu i-a oprit pe barbari de la un atac care ar fi adus foloase romanilor”[16].

Exemplul dat de Scorylo ilustrează un mare adevăr, anume că în faţa unui rău mai mare, răul mai mic trebuie suspendat ori abandonat, depăşit, şi şi-a menţinut actualitatea în istorie, o posibilă dovadă fiind existenţa proverbului „La vederea lupului câinii se unesc”.

Prin contrast putem face referire la „divide et impera”, strategie atribuită de Heinrich Heine regelui Filip al II-lea al Macedoniei, descriind politica sa împotriva oraşelor-state greceşti, ulterior fiind legată de numele lui Ludovic al XI-lea sau de cel al lui Nicolo Machiavelli. Folosită efectiv, această strategie permite celor cu putere reală puţină să-şi impună voinţa asupra celor care, dacă ar fi uniţi, ar avea putere mai mare. Acest principiu a funcţionat cel mai bine în societăţile în care competiţia între clanuri sau clase sociale a fost acerbă înainte ca dominatorul să se manifeste şi a fost favorizat de comunicarea proastă sau de lipsa comunicării între membrii populaţiei. O elocventă ilustrare a principiului a fost politica practicată de organele de securitate ale statelor totalitare, prin spionare, delaţiune şi utilizarea informatorilor, care, din păcate, se mai menţine şi astăzi. Pe astfel de principii s-au clădit şi s-au menţinut nazismul şi comunismul.

Istoria Daciei confirmă faptul că eticul se impunea actului formativ uman, probabil mai mult intuitiv, prin autoritatea liderului confirmat şi ca educator al maselor. Faptul că în cele din urmă Dacia a fost cucerită nu înseamnă că Decebal nu ar fi corespuns ca rol statusului său istoric, ci faptul că forţa morală a cauzei dacilor a fost doborâtă de o forţă tehnico-militară superioară. Despre Decebal se spunea că „era dibaci în a întinde curse, era un bun luptător şi se pricepea să folosească izbânda, dar şi să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un duşman de temut pentru romani”[17]. Într-un război de apărare, forţa morală şi destoinicia militară nu puteau rezista mult timp unui colos care beneficia de foarte multe achiziţii – la nivelul epocii – în domeniul militar şi chiar cultural. Pe de altă parte, războiul care a adus înfrângerea definitivă a dacilor s-a încheiat şi cu o mare victorie morală a acestora, simbolizată de lupta îndârjită până la ultimul sacrificiu şi până la jertfirea de sine a lui Decebal.

Poporul român de astăzi are motive legitime să se recunoască, cel puţin moraliceşte, ca descendent din strămoşii daci, faptele de istorie ale acestora constituind motive de mândrie şi onoare etnică.

În armata română, în special după anul 1900, pregătirea psiho-pedagogică a fost considerată de o mare parte dintre cadrele militare ca fiind parte integrantă a pregătirii lor. Astfel au început să apară o serie de articole, studii şi cercetări în publicaţiile de specialitate, în care se explicau necesitatea şi modalităţile de

---

[13] *** *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964, p. 197-199.
[14] Ibidem.
[15] Călin Hentea, Armata şi luptele românilor din Antichitate până la intrarea în NATO, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, p. 56.
[16] *** *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964, p. 431.
[17] *Ibidem*, p. 690.

realizare a acestei pregătiri. Colonelul Ion Manolescu remarca, în 1923, că „sunt educatori militari cărora nu li se poate reproşa nimic sub raportul cunoştinţelor morale, sociale şi pedagogice, şi nici sub acela al moralităţii, cu alte cuvinte stăpânesc «tehnica pedagogică», totuşi din cauză că le lipseşte «tactul pedagogic», observăm la ei aroganţă, nelinişte, lipsa puterii de observaţie fină asupra stărilor sufleteşti ale altora şi asupra legăturii dintre acele stări şi rezultatele prezente, lipsa puterii de observaţie asupra legăturii dintre cauze şi efect etc."[18].

Combătând impunerea disciplinei prin constrângere, considerată a fi numai un mijloc formal, ce vizează motricitatea, exteriorul, activitatea vizibilă, maiorul Aurel Locusteanu susţinea necesitatea unei educaţii morale şi intelectuale: „Cea mai mare înţelepciune pedagogică este de a lucra de la individ la individ, pentru că structura sufletească a unuia nu poate fi în niciun caz identică cu a altuia… Pilda este cel mai bun mijloc de a educa sufletele, şi cea mai frumoasă înrâurire vom exercita-o asupra subordonatului prin acţiunea ce-o impunem asupra noastră înşine. Pregătit intelectualiceşte şi moralmente şi înarmat cu voinţă şi răbdare, este exclus să nu culegi cele mai frumoase roade; războiul a dovedit-o, de ce să nu dezvoltăm voinţa şi raţiunea individului? De ce să nu-i dăm posibilitatea iniţiativei şi, deci, libertatea? Ne este frică să nu alunece pe panta indisciplinei? Nu se va întâmpla acest lucru atâta vreme cât ascendentul moral şi intelectual al ofiţerului apasă asupra individului, deşteptându-i conştiinţa binelui şi răului"[19].

În psihologia şi pedagogia militară românească începuse, aşadar, să se pună accentul pe cunoaşterea omului, pornindu-se de la premisa că fiecare individ este diferit ca structură temperamentală şi caracterială, calităţile psiho-morale ale fiecăruia aflându-se într-un grad de evoluţie diferit.

În 1936 se explica necesitatea ca instructorii şi educatorii militari, comandanţii să dobândească priceperile şi deprinderile necesare organizării şi repartizării militarilor conform principiului „Omul potrivit la locul potrivit". „Fiecare om trebuie plasat în armonie cu forţele lui. «Omul potrivit la locul potrivit» va aduce o creştere a randamentului acestui om, iar o individualitate… plasată nepotrivit va desfăşura o inutilă risipă de energie fără a putea produce atât cât trebuie"[20].

Concepţiile cu privire la rolul soldatului în război s-au materializat în creşterea interesului pentru cunoaşterea particularităţilor soldaţilor şi a resorturilor lăuntrice care determină comportamentul uman în situaţii normale şi de risc. Aproape în toate manualele de psihologie şi pedagogie militară, precum şi în revistele de specialitate apăreau lecţii şi studii despre particularităţile psihice ale ostaşilor români. Generalul Radu Rosetti publica, în 1939, în revista „Spirit militar modern" un studiu intitulat „Psihologia luptătorului moldovean în secolul al XVI-lea", în care analiza particularităţile, calităţile şi felul în care trebuie să se comporte comandanţii pentru a valorifica din plin potenţialul celor chemaţi sub arme. „Moldoveanul de atunci, ca şi contemporanii săi, lupta cu dârzenie, era ager, iscusit, îndrăzneţ şi viteaz. El îşi iubea cu pasiune glia care rodeşte prin munca sa, iubire cu mult mai mare şi mai firească decât aceea a stăpânului de mari suprafeţe care foloseşte veniturile, dar nu munceşte personal pământul"[21].

În anul 1940, colonelul Constantin Atanasiu publica lucrarea „Psihologia şi pedagogia ordinului", premiată în acelaşi an de Academia Română, în care analiza funcţia de comandă ca aptitudine înnăscută şi ca deprindere formată. El era de părere că valoarea militară a unui comandant din punct de vedere al capacităţii de conducere a unităţii este relevată şi de felul în care aceasta este exteriorizată prin ordin. „[…] un conducător al timpurilor moderne se formează cu ajutorul ştiinţei, artei şi experienţei. Ştiinţa i-o dă profesiunea, arta se bazează pe talent, iar experienţa o obţine prin practica lucrului"[22]. Altfel spus, prin însuşirea ştiinţei militare şi prin practică, o persoană care are aptitudini pentru cariera militară îşi poate forma deprinderea de a da ordine bune şi, în acelaşi timp, la momentul potrivit.

Abordând problematici privind cunoaşterea şi dezvoltarea calităţilor morale şi de luptă ale ostaşilor români, două capitole ale lucrării „Pedagogia instrucţiei militare" a generalului V. Mitrea au fost intitulate „Spicuiri din psihologia poporului român şi influenţa lor asupra spiritului militar" şi „Cunoaşterea soldatului". În aceste capitole erau reliefate caracteristicile generale ale ţăranului român, care avea, la vremea aceea, principala pondere în armată. Generalul Mitrea remarca, în primul rând, curajul, modestia, dragostea de libertate, devotamentul faţă de şefii capabili, în care avea încredere, spiritul camaraderesc şi atitudinea faţă de muncă. Se recunoştea lipsa de cultură a ţăranului român, fără a fi analizate însă cauzele, dar în acelaşi timp se sublinia profunda inteligenţă şi patriotismul de care acesta poate da dovadă, arătând că „este nevoie de cultură şi educaţie pentru ca patriotismul său să devină o forţă conştientă şi dinamică atât în timp de pace, cât şi în timp de război"[23].

---

[18] Colonel Ion Manolescu, Psihologie şi pedagogie cu aplicaţii pentru formarea apărătorilor patriei, ediţia a II-a, Bucureşti, 1923, p. 35

[19] Maior Aurel Locusteanu, *Caracterul – temelia oştirii*, Tipografia M.A.N., Bucureşti, 1935, p. 80

[20] Colonel dr. Gh. Preda, S. Cupcea, „România militară", nr. 5, 1936, p. 65

[21] General Radu Rosetti, *Psihologia luptătorului moldovean în secolul al XVI-lea* în „Spirit militar modern", nr. 1/1939, p.7

[22] Colonel Constantin Atanasiu, *Psihosinteza ordinului*, în „Spirit Militar Modern", nr. 4-5/2000, p. 74

[23] General V. Mitrea, *Pedagogia instrucţiei militare*, Tipografia „Universul", Bucureşti, 1940, p. 76

De asemenea, „trupa nu-i cere comandantului decât să-l poată admira, să fie mândră de el. Comandatul trebuie să fie instruit, să fie pildă demnă de urmat, să aibă inițiativă, să știe a da ordine clare și să urmărească executarea lor”[24]. Aptitudinea de comandă era considerată atunci ca fiind o calitate care se dobândește prin dezvoltarea instrucției și prin exercitarea unei comenzi efective, acordându-se o importanță crescândă capacității militare a comandanților pentru îndeplinirea exemplară a ordinelor. Tot mai mulți specialiști în pedagogie și psihologie militară au început să ia poziție împotriva celor care înțelegeau această competență sub forma acumulării a cât mai multe cunoștințe, a însușirii mecanice a ceea ce se preda în școlile militare. O bună parte dintre pedagogi susțineau că memorarea este necesară, dar nu suficientă pentru a obține competența necesară unui comandant, ea trebuind să fie completată prin asimilarea unei culturi profesionale, speciale și generale. „Teoria și practica războiului creează un ascendent binefăcător care duce la supunerea benevolă a subordonaților, chiar dacă ei au gândit acțiunea altfel decât au conceput-o șefii. Capacitatea șefului smulge anticipat consimțământul interior al executanților pentru ordinele ce vor veni”[25].

Exemplul personal era tratat însă în corelație cu autoritatea. Generalul Mitrea considera autoritatea ca fiind o forță care lucrează pe tăcute, prima condiție a sa fiind prestigiul[26]

În cariera militară, autoritatea constituie o virtute de neînlocuit. Ea nu se acordă, ci se cucerește prin muncă tenace și rodnică. Atunci când autoritatea instituțională este dublată de autoritatea personală se poate vorbi de un ascendent moral asupra subordonaților, de un stil de conducere eficient. Colonelul dr. Gheorghe Arădăvoaice a identificat două căi pentru a câștiga autoritatea: una prin folosirea exclusivă a puterii conferite de funcția încredințată, prin impunerea forței, prin folosirea unor metode coercitive, iar cea de-a doua prin trăsături frumoase de caracter, pregătire superioară și moralitate desăvârșită, aceasta fiind, de fapt, autoritatea solidă, recunoscută și prețuită de oameni[27]. În același timp, descriind și unele dintre căile greșite de obținere a autorității, vorbea de câteva ipostaze, și anume:

„a) Cei care caută să cucerească autoritatea prin înăbușirea oricăror observații critice și chiar a spiritului de inițiativă al subordonaților. Asemenea oameni se conduc după prejudecata că autoritatea se poate institui pe teamă, pe intimidare, prin ținerea la «distanță» a subordonaților, din care cauză recurg frecvent la amenințarea cu pedeapsa. Or, se știe că oamenii nu pot îndrăgi sau stima pe cei ce le încătușează posibilitățile de exprimare, de participare activă la viața colectivului;

b) În opoziție cu prima tendință, se întâlnește și așa-zisa «autoritate a dragostei». Șeful crede că va cuceri autoritatea printr-un exces de bunăvoință, forțată și artificială, în fapt, față de membrii colectivului, în detrimentul intereselor generale. Acesta este, de regulă, un conducător nesigur sau insuficient pregătit pentru exercitarea funcțiilor sale. El speră că își va compensa propriile lipsuri și le va camufla printr-o atitudine mai «liberală» față de oameni. Totuși, nici pe această cale nu se poate cuceri o adevărată autoritate”[28].

Între acești poli ai falsei autorități, colonelul Arădăvoaice identifica și câteva tipuri intermediare. De exemplu, „autoritatea distanței” – întâlnită atunci când conducătorul se izolează intenționat de oameni pentru a crea o aparență a importanței și inaccesibilității persoanei sale; „autoritatea orgoliului”, înclinația de a face mereu morală, nu fac altceva decât să denote lipsa de personalitate[29].

Într-o lume în continuă transformare, apare în mod firesc și necesitatea actualizării reperelor culturale în vederea armonizării acestora cu cerințele sociale. Formarea unui anume tip de cultură este rezultatul unor complexe procese educative, care necesită în primul rând depășirea unor bariere psihologice în ceea ce privește conotația termenilor utilizați. Transmiterea și memorarea mecanică a unor concepte nu înseamnă că a avut loc un act educativ eficient. Pe măsură ce conceptele vor fi însușite și transformate în convingeri se va produce trecerea de la o conduită impusă din exterior, adesea prin măsuri coercitive, la o conduită motivată intrinsec, auto-impusă la nivel individual, atingându-se astfel scopul educației. Idealul educațional este dat de obținerea unei personalități umane integrale, dezvoltată pe mai multe dimensiuni, care se completează reciproc.

RESUME

The dialogue between cultures is one of the fundamental coordinates of the development of the world. Intercultural education is a new form of education entailed by the existence of a new cultural environment, created by globalization.

[24] *Ibidem*, p. 134.
[25] Colonel Constantin Atanasiu, *Psihologia și pedagogia ordinului*, București, 1942, p. 18.
[26] General V. Mitrea, *op. cit*., p. 114.
[27] Colonel dr. Gheorghe Arădăvoaice, *Personalitatea cadrelor militare. Perspectiva psihosociologică*, Editura Militară, București, 1987, p. 212-213.
[28] *Ibidem*, p. 214-215.
[29] Ibidem.

Intercultural education sets out from the premise that by learning about the target culture and by assimilating skills specific to it one creates a solid base for intercultural interaction. This can be achieved either by the direct experience of or immersion into the respective culture, or by educational programs that have a positive impact on individual development (psychological balance, self-confidence), on the development of interpersonal communication skills (in the interaction with the members of the host nation), of the cognitive abilities (a better understanding of the social system and of the values of the host country) and on adjustment and performance in the new cultural environment.

UN PUTNEAN PE TRONUL MOLDOVEI: ŞTEFAN TOMŞA AL II-LEA (1611 - 1615, 1621 - 1623)

Dr. Horia DUMITRESCU*

Istoria Vrancei a consemnat pentru secolul al XVII-lea un fapt unic, dar cu totul remarcabil: doi boieri putneni au devenit domni ai Moldovei.

Primul dintre ei a fost Ştefan Tomşa. Acesta se dădea drept fiu al voievodului Tomşa[1], cel care înlăturase pe Despot [2] şi isprăvise tăiat de leşi la Lwow (Lemberg), în mai 1564, sub pretextul că făcuse nişte prădăciuni în Polonia, la începutul domniei sale, fiind înmormântat în biserica ortodoxă din localitate. Filiația e însă nesigură. Dacă într-adevăr, a fost fiul lui Tomşa, atunci n-a putut fi decât fiu nelegitim[3].

Miron Costin îl arată *„direpт moldovan, din sat din Oteşti, de pre pîrăul ce să chiamă Răcătăul, în ţinutul Putnei”*[4].

Tomşa a avut o tinerețe aventuroasă. Bun ostaş, el a luptat ca mercenar prin multe părți, ajungând până în Pirinei, unde a luat parte în armata franceză a lui Henric al IV-lea[5] la asediul cetății Jaca, împotriva armatei spaniole a lui Filip al II-lea[6].

Din acele meleaguri apusene adusese el pe întîia sa soție, Ginevra[7]. Nu s-a întors în țară, ci s-a angajat ca lefegiu în slujba lui Ştefan Báthori, regele Poloniei[8], după cum spune chiar un cronicar polon, Piasecki. Din Polonia a trecut la Istanbul, legând mare prietenie cu ienicerii, alături de care a luptat împotriva perşilor[9].

Curajul şi virtuțile lui ostăşeşti i-au fost pe plac marelui vizir Mehmed - paşa Giorgianul[10].

Nemulțumit de copilul - voievod Constantin Movilă[11], care era prea devotat polonilor, sultanul Ahmed I [12] l-a trimis în locul său, ca domn, pe Ştefan Tomşa (după 11 noiembrie 1611) care, în timpul acesta, se afla ca reprezentant al Movileştilor la Constantinopol.

Aşadar, el îşi începe domnia nu ales de boieri, ci impus de la Constantinopol, cu ajutorul unei oşti turco - tătare - muntene, numărând 20.000 de oameni.

La aflarea veştii că Tomşa primise domnia de la Poartă *„boieri ca logofătul Stroici, Nicoară Prăjescu, Dumitru Buhuş, Pătraşcu Ciogolea şi mulți alții se sumeţeau să i se împotrivească”*[13]. Atitudinea boierilor se datora şi faptului că *„se auzise că Tomşa ar fi fost nespus de aspru, beutor şi muieratic, precum şi multe alte vorbe rele, scornite pe drept ori pe nedrept”*[14].

---

* Director al Muzeului „Vrancei”, Focşani

[1] Ştefan Tomşa I. Domn al Moldovei de la 9 august 1563 - între 20 februarie şi 4 martie 1564. În biserica din Bunești în Suceava se află o inscripție: *„Acest aer l-a făcut piosul domn Io Ştefan Voievod, fiu al răposatului Tomşa Voievod şi al soției sale Acsinia, şi s-a dat bisericii domneşti din Iaşi, anul 1613”* (Apud Octav - George Lecca, *Familiile boiereşti române. Istorie şi genealogie (după izvoare autentice),* Cu adnotări, completări şi desene de Mateiu Caragiale, Ediție de Alexandru Condeescu, Editura Litera, Bucureşti, p. 555)

[2] Iacob Heraclide Despotul (Ioan - Voievod) a domnit între 18 noiembrie 1561 - 9 noiembrie 1563, reprezentând în istoria românească prima domnie a unui străin (Vezi Adina Berciu - Drăghicescu,
O domnie umanistă în Moldova. Despot - Vodă, Editura Albatros, Bucureşti, 1980, passim)

[3] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor,* vol. III, *Partea Întâi, Dela moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul Epocei Fanariote (1601 - 1821),* Cu 143 de figuri în text şi 7 hărți afară din text, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1942, p. 16

[4] Miron Costin, *Letopiseţul Țării Moldovei,* Ediție îngrijită şi prefațată de Emil Boldan, Editura Tineretului, Bucureşti, 1956, p. 57

[5] Henric al IV-lea. Rege al Navarrei (1572 - 1610) şi al Franței (1589 - 1610)

[6] Filip al II-lea. Rege al Spaniei (1556 - 1598), rege al Neapolelui, Siciliei şi Portugaliei (1580 - 1598)

[7] C. Gane, *Trecute vieți de doamne şi domnițe,* vol. I, Ediție îngrijită de Victor Leahu, Editura Junimea, Iaşi, 1971, p. 185

[8] Ştefan Báthori. Voievod (25 mai 1571 - februarie 1576) şi principe (1576 - 1583) al Transilvaniei, rege al Poloniei (14 decembrie 1575 - 13 decembrie 1586)

[9] Războiul dintre Imperiul Otoman şi Persia a început în anul 1578 pentru supremație în Anatolia răsăriteană şi pentru satisfacerea aspirațiilor de glorie ale unor paşale. A durat, cu unele întreruperi, câteva decenii, cu victorii şi înfrângeri de o parte şi de alta. Pacea s-a încheiat în 1639 ca urmare a vestitelor campanii ale sultanului Murad al IV-lea (10 septembrie 1623 - 9 februarie 1640) asupra Erevanului (1635) şi Bagdadului - 1638 (Vezi Mustafa Ali Mehmed, *Istoria Turcilor,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 221

[10] Nic. Densuşianu, Domnii glorioşi şi căpitanii celebri ai Țărilor Române. Breviar istoric pentru războaiele mari şi învingerile strălucite ale oştilor române, vol. I, Regatul României (Țara Românească şi Moldova), Scriere postumă publicată din însărcinarea „Asociațiunii Pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român” de Alex. Lăpedatu, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, Bucureşti, 1912, p. 178

[11] Constantin Movilă. A domnit în Moldova în două rânduri: 30 iunie / 10 iulie - 20 / 30 iulie 1606 şi 11
/ 21 decembrie 1607 - 21 / 31 decembrie 1611

[12] Ahmed I. Fiul lui Mehmed III (27 ianuarie 1595 - 22 decembrie 1603), sultan între 22 decembrie 1603 - 22 noiembrie 1617

[13] Pompiliu Tudoran, *Domnii trecătoare - Domnitori uitați,* Editura Facla, Timişoara, 1983, p. 214

[14] Ibidem

Vornicul Nestor Ureche - tatăl cronicarului Grigore Ureche - şi paharnicul Costea Bucioc au fost trimişi la regele Poloniei pentru a cere ajutor. Apropierea iernii crea greutăţi în a strânge oastea, aşa că Doamna Elisabeta, văduva lui Ieremia Movilă [15] Constantin şi fraţii săi, însoţiţi de unii boieri s-au retras la Hotin, închizând porţile cetăţii gata a suporta un asediu. Ştefan Tomşa găsi că nu face să atace femeile, copiii şi bătrânii ce se refugiaseră acolo. Disprețuitor, i-a scris regelui Poloniei că nu are de gând să urmărească pe Constantin *„un tînăr ce nu putuse învăţa a domni”*[16]. De la Hotin, fugarii s-au refugiat la Cameniţa, peste Nistru. [17] Vreme de aproape jumătate de an, până la expediţia lui Constantin Movilă pentru redobândirea scaunului domnesc, Ştefan Tomşa a stăruit pentru stabilirea de relaţii bune cu Polonia, deschiderea drumurilor comerciale spre ţările din jur şi atragerea boierilor din gruparea Movileştilor rămaşi în Moldova, care, în acest răstimp, nu au avut nimic de suferit[18].

Eforturile sale au fost zădărnicite de Constantin Movilă şi de boierii din jurul lui. Ei se bucurau de sprijinul politic şi bănesc al regelui Poloniei[19] şi al hatmanului de câmp Stanislav Zolkiewski, cu a cărui poruncă, Ştefan Potocki, care ţinea în căsătorie pe Maria, sora lui Constantin Movilă, a strâns pe socoteala sa o oaste *„ca vreo 6.000 de oameni strânsură”*[20]: poloni, cazaci şi oamenii de ţară. Împreună cu Constantin Movilă şi cu fratele acestuia Alexandru[21], hatmanul Zolkiewski şi pan Potocki au intrat în Moldova *„sămăţ cu izbîndele ce făcuse fraţii lui aice într-aceste ţări”*,[22], înaintând *„fără nice o tocmală, fără străji a puterea hi, fără limbi, să ştie ce feal sau ce samă de nepriatini are, unde merge şi avînd şi oaste strînsură.”*[23].

Pregătindu-se să ţină piept oastei polonilor, Ştefan Vodă Tomşa a chemat *„oastea ţării”* după obiceiul voievozilor înaintaşi. A chemat la el şi pe vestiţii căpitani ai lui Mihai Viteazul: Mîrza, Gheţa şi chiar şi pe Raţ, cel scăpat din temniţele transilvane[24]. Se mai putea bizui pe tătarii lui Cantemir - bey, bunul său prieten. La rândul lor, turcii i-au trimis pe Magyar - oglu - paşa şi Hussein - aga[25].

În lunca Prutului, între *„Cornul lui Sas”* la nord şi Popricani lângă Jijia la sud (1/11 - 3/13 iulie 1612)[26] *„într-acela loc au făcut oştile lui Ştefan Vodă şi tătarîi la leşi năvală. Şi n-au ţinut războiul leşii nimică, cît în cela război, aşe de sîrg s-au spăimat şi s-au amestecat leşii, cît nice tunurile odată n-au apucat să sloboadză”*[27].

Calicimea lui Tomşa a făcut un adevărat măcel printre poloni. O statistică arată că au murit în bătălie peste 8.000 de nobili poloni şi vreo 10.000 de ţărani[28]. Potocki şi Alexandru au fost prinşi şi trimişi imediat pentru a fi întemniţaţi la Edi Kulé.

Dacă hatmanul Zolkiewski a scăpat cu fuga, nu acelaşi noroc l-a avut Constantin Vodă care a căzut în mâinile unui mârzac* tătar. Acesta, *„vrînd să-şi facă cinste la hanul, ferindu-se de Cantemir”*[29], a fugit cu Constantin şi cu un comis al acestuia, Mihăilescul, ajungând la Daşău[30]. Aici, au găsit o luntre mică şi s-au suit toţi în ea să treacă Niprul, în drum spre Crimeea. În faţa Oceacovului, cetate tătărască, *„s-au scornit vînt şi s-au umplut luntrea de apă şi acolea s-au înecat Constantin Vodă în Nipru”*[31].

Contemporanul Matei al Mirelor scria cu acest prilej: *„Să-i tragă păcatul boiarii ce l-au îndemnat să se dea afundu, boiarii nesăturaţi, carii vrea să domnească sub numele lui ca să poată bè iarăşi sîngele orfanilor şi suge măduva bietei ţări, cum o sugea şi mai înainte”*[32].

---

[15] Ieremia Movilă. Domn al Moldovei între 25 august / 4 septembrie 1595 - 8 / 18 mai 1600 şi 6 / 16 septembrie 1600 - 30 iunie / 10 iulie 1606

[16] C. Gane, *op. cit.,* p. 152

[17] Pompiliu Tudoran, *op. cit.,* p. 214

[18] Acad. Virgil Cândea (coord.), *Istoria Românilor,* vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601 - 1711 / 1716),* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 73

[19] Sigismund III. Principe suedez, fiul regelui Suediei Johann III (1568 - 1592). Mare cneaz al Lituaniei (1587), rege al Suediei (1592 - 1599). La 19 august 1587 a fost ales rege al Poloniei (1587 - 1632), întemeind dinastia Vasa

[20] Miron Costin, *op. cit.,* p. 58

[21] Alexandru Movilă. Domn al Moldovei după prima domnie a lui Ştefan Tomşa (12 / 22 octombrie 1615 - 23 iulie / 2 august 1616)

[22] Miron Costin, *op. cit.,* p. 58

[23] *Ibidem,* p. 58 - 59

[24] Pompiliu Tudoran, *op. cit.,* p. 214

[25] Ibidem

[26] Acad. Virgil Cândea (coord.), *op. cit.,* p. 73; (Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 16 şi Pompiliu Tudoran, *op. cit.,* p. 214, consideră că lupta de la *„Cornul lui Sas”* a avut loc pe 19 iulie 1612)

[27] Miron Costin, *op. cit.,* p. 59

[28] C. Gane, *op. cit.,* p. 153

* mârzac = nobil tătar

[29] Miron Costin, *op. cit.,* p. 59

[30] Daşău = Daşov, cetate la vest de Bug, aproape de Marea Neagră

[31] Miron Costin, *op. cit.,* p. 59

[32] Matei al Mirelor, Istoria celor petrecute în Ţara Romînească în Al. Papiu - Ilarian, Tesauru de monumente istorice pentru Romania atâtu din vechiu tipărite câtu şi manuscripte cea mai parte străine. adunate, publicate cu prefaţiuni şi note ilusstrate, tomul I, Tipografia Naţională a lui Ştefan Rassidescu, Bucuresci, 1862, p. 339

Oastea polonă *„toată au căzdut în robie la tătari, şi s-au înecat mai mulţi în Prut”*[33], iar cei care au reuşit să fugă au fost prinşi şi aduşi la Tomşa Voda şi *„pre mai mulţi i-au şi ucis ţăranii”*[34].

Mulţi dintre boierii care ţineau *„de casa Ieremiei vodă”* şi veniseră cu oastea polonă căzură şi ei prinşi şi fură aduşi în faţa lui Tomşa, care a poruncit să li se taie capul: *„de-i prinseră de vii si-i aduseră legati înaintea lui Stefan, care i mustră infricosiatu si nu vru să priméscă aurulu si mărgăritariele ce-i oferià ca să le lase viétia, ci-i trăsnise pe toti să le taie capulu”*[35]. Au pierit atunci logofătul Vasile Stroici, hatmanul Balica - ctitorul Mănăstirii Frumoasa, postelnicul Chiriţă Paleologul, a cărui soţie era rudă cu Constantin Movilă, stolnicul Miron şi alţii, 32 la număr cu toţii.

„Iară pre Vasilie Stroici - povesteşte Miron Costin - *îl iertase Ştefan Vodă, numai învăţase pre Nicoriţă armaşul * să-l ducă să vadză perirea celorlalţi, să-i hie grijă mai pre urmă de moarte, că era om tînăr Stroici şi din casă mai vechi şi cinsteş decît toate casele în ţară. Ce dzilele lui cele sfîrşite, cum să dzice cuvîntul, vădzînd că merge la perire şi nu-i spusesă armaşul povestea, s-au apucat de sabia unui dărăban, să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce, l-au împresurat îndată dărăbanii şi n-au apucat să scoaţă sabia. Care lucru dac-au spus armaşul lui Ştefan Vodă, îndată au pus de l-au omorît şi pre dînsul, răcnind: „Ai, cîinele au vrut să moară cu soţii”. Şi pre cîţi-şi aducea, prea toţi îi omora, pănă şi în slugi şi prostime”*[36].

Boierii s-au rugat de Tomşa să-i cruţe viaţa unui diac * *„că este cărturariu bun”*[37]. Vodă a răspuns că *„Mai cărturar decît dracul nu este altul. Şi totuşi l-au omorît şi pre acela”*[38] .

Miron Costin povesteşte de călăul lui Tomşa *„ţigan gros şi mare la trup”*[39], care de multe ori striga domnului arătând pe boieri: *„S-au îngrăşat, doamne, berbecii, buni sînt de giunghiat”. Ştefan Vodă rîdea la aceste cuvinte şi dăruia bani ţiganului”*[40].

Tomşa avea dreptul să-i omoare, deoarece se ridicaseră împotriva domniei. Cu boierii se purta aspru, fiindcă, aşa cum arată mitropolitul contemporan Matei al Mirelor, *„aceştia erà nedrepti câtră serăcime”*[41].

Aşa stând lucrurile, nu sunt de mirare cele ce s-au întâmplat în toamna anului 1615, când boierii *„s-au vorovit cu toţii şi au tras slujitorii toţi în partea sa şi pre Mărzeşti, şi într-o noapte au ieşit cu toţii la sat, la Cucuteni, şi de acolea au poruncit lui Ştefan Vodă, cu bine să iasă din scaun, că nu poate nime a suferi domnia lui, cu atîte vărsări de sînge”*[42]. Printre cei răzvrătiţi se aflau vel - logofătul Nichifor Beldiman, vel - vornicul Baldovin, vel - hatmanul Sturdza, biv - vel - vistiernicul Boul şi, mai cu seamă, vel - vornicul Mârza cu oştenii lui. Erau cu toţii boieri făcuţi de însuşi Tomşa[43].

Vodă Ştefan Tomşa avea de partea sa pe dărăbanii unguri, cărora le plăti solda înainte; angajă pe tîrgoveţii care voiau să lupte contra plată; îi mai veniră în ajutor şi nişte steaguri de călăraşi din Ţara de Jos care tocmai sosiseră la Tomeşti, *„la căutare”,* adică pentru a fi inspectaţi.

Slujitorii, adică armata de ţară, când au auzit că Vodă *„strigă în leafă”*[44], au început să vină în oastea lui Tomşa.

Lupta s-a dat la marginea Iaşilor, la *„Fîntîna lui Păcurar”* (ante 10/20 octombrie 1615) şi boierii răzvrătiţi au fost învinşi. Mulţi dintre ei au căzut în mâna domnului, între alţii vornicul Bărboi şi fiul său. Primul a fost tras în ţeapă chiar pe locul bătăliei, iar al doilea a fost spânzurat în faţa casei părinteşti.

În total au pierit 72 de boieri, ale căror capete au fost umplute cu paie[45].

Alţi trei mari boieri, logofătul Beldiman, hatmanul Sturdza şi vistiernicul Boul, care izbutiseră, după luptă, să fugă în Ţara Românească, au fost prinşi din ordinul marelui vizir Kara - Mehmed Paşa[46], prieten cu Tomşa şi trimişi în obezi acestuia, numărul celor tăiaţi s-a ridicat la 75[47]. *„Cu dreptul dară boiarii ce se sculaseră asupra lui Stefan fură judecati la mórte”*[48] - scria Matei al Mirelor.

---

[33] Miron Costin, *op. cit.,* p. 60
[34] Ibidem
[35] Matei al Mirelor, *op. cit.,* p. 338
* armaş = comandant al artileriei care mai avea sub autoritatea sa închisorile din ţară şi care da curs sentinţelor capitale
[36] Miron Costin, *op. cit.,* p. 60 - 61
* diac = scrib în cancelaria domnească
[37] Miron Costin, *op. cit.,* p. 61
[38] Ibidem
[39] Ibidem
[40] Ibidem
[41] Matei al Mirelor, *op. cit.,* p. 338
[42] Miron Costin, *op. cit.,* p. 62
[43] Pompiliu Tudoran, *op. cit.,* p. 217
[44] Miron Costin, *op. cit.,* p. 63
[45] Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 18
[46] Kara - Mehmed Paşa, poreclit Öküz (Boul) a ocupat funcţia în două rânduri: 17 octombrie 1614 - 17 noiembrie 1616 şi 18 ianuarie - 23 decembrie 1619
[47] Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 18
[48] Matei al Mirelor, *op. cit.,* p. 339

Ca răsplată pentru sprijinul dat, orăşenii din Iaşi au beneficiat din partea domnului de un privilegiu de scutire de toate dările în natură[49].

După 20 septembrie 1615, Ştefan Tomşa, fără nici un fel de judecată, dar aplicând normele recunoscute ale obiceiului pământului, fără a cere sfatul sau avizul cuiva, a confiscat proprietăţile boierilor răsculaţi, precum şi ale rudelor acestora, moşiile de zestre ale soţiilor lor şi chiar moşiile donate mănăstirilor de către boierii răsculaţi, înainte de 20 septembrie 1615. În plus, Ştefan Tomşa a trimis prin toată ţara oameni credincioşi cu ordinul de a confisca bunurile mobile şi privilegiile depuse la mănăstiri de către boierii vicleni"[50].

Abia s-a isprăvit răscoala boierilor şi o altă primejdie îl ameninţa pe Tomşa. Doamna Elisabeta care dorea să aşeze pe scaunul Moldovei pe cel de-al doilea fiu al ei, pe Alexandru, porni cu armată spre Iaşi. Comandant era ginerele ei, ducele Mihail Wisniowiecki (căsătorit cu Chiajna - Regina) şi printre căpetenii, se afla şi viitorul ginere, principele Samuel Korecki (căsătorit cu Ecaterina - Margareta).

Lupta s-a dat la satul Tătăreni, în ziua de 12/22 noiembrie 1615, începând dis-de-dimineaţă. Artileria lui Tomşa a bătut prea departe, comandantul ei trădând pe domn. Călărimea nu a putut rezista şi s-a împrăştiat.

Dărăbanii, rămaşi singuri, s-au retras la o râpă, deasupra Tăuteştilor, apărându-se. Erau un corp de elită, căruia Tomşa îi acordase o deosebită atenţie: *„Era la Ştefan Vodă dărăbanii foarte îmbrăcaţi bine, după credinţa ceea ce făcusă, de stătusă cu dînsul la rădicarea boierilor, cum n-au fost nice la o domnie grijită bine pedestrimea, cu haine tot de feliandrăş, cu nasturi şi cu ceprage de argint, în pilda haiducilor din Ţara Leşască, cu pene de argint la comănace şi cu table de argint la şoldure pre lădunce"*[51].

Polonii le-au cerut să le predea armele şi le-au făgăduit viaţa. După ce dărăbanii - încrezându-se în cuvântul dat - au depus armele *„leşii au întrat cu săbiile întrînşii şi au perit toţi acolea"*[52].

Tomşa s-a retras spre Ţara Românească şi aproape de Focşani l-au întâmpinat ceauşii împărăteşti cu cei trei mari boieri (logofătul Beldiman, hatmanul Sturdza şi vistiernicul Boul) în obezi, cărora *„îndată li-au tăiat capetele şi li-au aruncat trupurile în Siretiu"*[53].

Înfrânt a doua oară, în apropierea Tecuciului, la 24 ianuarie 1616, Ştefan Tomşa a trecut în Ţara Românească[54]. Alexandru Movilă, un tânăr de 14 ani, a fost proclamat domn al Moldovei, dar adevăratul cârmuitor al ţării era marele boier Nestor Ureche.

Ca răzbunare împotriva orăşenilor din Iaşi, au fost prădaţi toţi negustorii din oraş. Oastea care l-a însoţit pe Alexandru Movilă [55] a prădat cumplit şi satele Moldovei, provocând reacţii puternice din partea ţăranilor[56].

În prima sa domnie, Ştefan Tomşa a luat parte la disputa dintre Gabriel Báthory [57] şi Gabriel Bethlen[58] pentru tronul Transilvaniei.

În sprijinul lui Gabriel Bethlen - numit de sultanul Ahmed I [59] principe al Transilvaniei - au venit Skender paşa de Silistra şi cei doi domni români: Radu Mihnea [60] şi Ştefan Tomşa. În faţa trupelor otomano - tătăreşti - moldo - muntene, Gabriel Báthory a fugit la Oradea, unde a căzut victimă căpitanului haiduc Andrei Géczy, din porunca căruia a fost ucis[61].

La 23 octombrie 1613, stările transilvănene l-au ales pe Gabriel Bethlen principe al Transilvaniei. La cererea sa au rămas şi peste iarnă în Transilvania trupe turco - tătăreşti, dar şi din cele două ţări române, pentru a-l ajuta la consolidarea domniei.

Peste o lună, la 25 noiembrie 1613, în tabăra de la Oprişani, principele Gabriel Bethlen a dat mâna cu cei doi domni - Ştefan Tomşa şi Radu Mihnea - *„jurîndu-şi reciproc că vor fi ca fraţii şi se vor ajuta pînă la moarte"*[62].

---

[49] *Istoria României,* vol. III..., Editura Academiei R. P. R., Bucureşti, 1964, p. 130

[50] N. Grigoraş, Instituţii feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1971, p. 68

[51] Miron Costin, *op. cit.,* p. 64

[52] Ibidem

[53] Ibidem, p. 65

[54] Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 18

[55] Alexandru Movilă. Domn al Moldovei între 12 / 22 octombrie 1615 - 23 iulie / 2 august 1616

[56] *Istoria României,* vol. III..., p. 130

[57] Gabriel Bathory. Principe al Transilvaniei între 5 martie 1608 - 27 octombrie 1613

[58] Gabriel Bethlen. Principe al Transilvaniei între 27 octombrie 1613 - 15 noiembrie 1629

[59] Ahemed I. Fiul lui Mehmed III, sultan între 22 decembrie 1603 - 22 noiembrie 1617

[60] Radu Mihnea. Domn al Ţării Româneşti în trei rânduri: 12 / 22 octombrie 1601 - 5 / 15 martie 1602, 23 martie / 2 aprilie - 19 / 29 mai 1611 şi 19 / 29 iulie 1611 - 13 / 23 iulie 1616. A domnit şi în Moldova în două rânduri: 26 iulie / 5 august 1616 - 9 / 19 februarie 1619 şi septembrie 1623 - 13 / 23 ianuarie 1626. (Nicolae Iorga l-a apreciat ca *„om de cultură neobişnuită"* - vezi *Istoria Romînilor în Chipuri şi Icoane,* Editura Ramuri S. A., Craiova, 1921, p. 321)

[61] Dr. Petru Bunta, *Gabriel Bethlen (1613 - 1629),* Editura Militară, Bucureşti, 1981, p. 36

[62] *Ibidem,* p. 42

Pentru întărirea legăturilor şi relaţiilor de prietenie dintre cele trei ţări s-au încheiat şi tratate de alianţă. Domnul muntean Radu Mihnea a încheiat un astfel de tratat cu Gabriel Bethlen, la care a aderat şi Ştefan Tomşa. Scopul acestei alianţe era sprijinul reciproc împotriva oricărei primejdii.

Refugiat în Ţara Românească, Ştefan Tomşa nu a încetat să încerce redobândirea scaunului Moldovei.

În două rânduri, orheienii aţâţaţi de Ştefan Tomşa se răsculară şi de amândouă ori au fost învinşi, puşi pe fugă şi Tomşa alungat, din nou, în Muntenia[63].

Miron Costin consemna că *„Şedea Ştefan Vodă în Ţara Muntenească în bejenii, la Radul Vodă şi lovea oamenii lui până la Bîrlad, până la Vaslui, ce totu-i împingea leşii"*[64].

În anul 1616, Ştefan Tomşa şi-a pus în gând să mai încerce o dată soarta armelor pentru redobândirea scaunului pierdut. Tomşa a trecut Siretul, având alături de el pe domnul muntean Radu Mihnea şi pe vestitul Skender paşa de Silistra.

În februarie, la Ştefăneşti, oastea compusă din munteni, tătari şi turci au zdrobit armata moldo-polonă[65].

Către sfârşitul lunii martie 1616, armata lui Skender Paşa s-a apropiat de Hotin, iar oastea lui Alexandru Movilă a ieşit din cetate pentru a o întâmpina în câmp deschis. În mai puţin de trei ceasuri au pierit circa 12.000 turci, tătari şi munteni, iar cei ce au scăpat vii, s-au împrăştiat, cuprinzând în fuga lor pe Tomşa şi Skender Paşa[66].

Ştefan Tomşa şi Radu Mihnea s-au oprit în lagăr la Buzău şi se bucurau că au rămas în viaţă. Masa mare, întinsă pe pajişte, cu miei fripţi şi belşug de vinuri a fost stricată de vestea că moldovenii şi polonii se apropie în număr mare de tabăra celor doi domni.

Radu Mihnea a fugit spre Târgovişte, iar Tomşa s-a îndreptat spre Dunăre. Ceata de ostaşi trimisă după el nu l-a putut prinde, căci voievodul trecuse fluviul la Brăila[67].

În iulie 1616 a fost organizată o nouă expediţie turco - munteană pentru curmarea definitivă a ambiţiilor Movileştilor. Înfruntarea decisivă a avut loc la Drăcşani (23 iulie/2 august 1616).

Plecarea neaşteptată înaintea bătăliei a lefegiilor cazaci, trădarea paharnicului Costea Bucioc - comandantul oştii Movileştilor - şi întârzierea ajutorului militar pe care îl aducea Radu Şerban[68] din ţinuturile imperiale, trupe din care făcea parte şi un corp de francezi, au condus la înfrângerea lui Alexandru Movilă şi la stingerea *„casei"* lui Ieremia. Văduva acestuia, Doamna Elisabeta de Lozna cu fiii săi Alexandru şi Bogdan au fost capturaţi şi duşi la Constantinopol[69]. Cei doi tineri s-au turcit, pentru a-şi salva vieţile, în timp ce mama lor dispărea în haremul unui agă, lăsându-şi cosiţele castanii tăiate ctitoriei Movileştilor de la Sucevița, unde se păstrează şi astăzi[70].

Nici Ştefan Tomşa nu a scăpat de pedeapsa turcilor. Un ceauş*, trimis de vizir, a sosit la Brăila, iar oamenii lui l-au înşfăcat pe Tomşa, l-au legat de mâini şi de picioare şi l-au trimis la Constantinopol.

Matei al Mirelor nota că *„După ce robiră pre Dómnă şi pre copiii ei, destituiră şi pre Ştefan. Mazilitu, acesta se duse in Bizantiu unde fu fórte batjocoritu, pentrucă se lăsase să-lu calce o muiere, şi nu fusese în stare să se lupte cu densa"*[71].

Peste câţiva ani, norocul i-a surâs din nou lui Tomşa. Încercând să profite de slăbiciunea Poloniei, sultanul Osman II[72], în vârstă de 17 ani, a organizat o *„expediţie imperială"*, cu întreaga putere a împărăţiei. Armata otomană, dispunând până şi de elefanţi, a pornit de la Constantinopol la 11/21 mai şi la 22 august/1 septembrie 1621 a ajuns la Hotin[73].

Campania a durat până la 9 octombrie 1621 când s-a încheiat pacea. Hotinul ocupat de poloni şi pe care turcii nu au reuşit să-l cucerească, a fost totuşi restituit Moldovei. Alexandru Iliaş [74] a fost mazilit

---

[63] C. Gane, *op. cit.,* p. 158
[64] Miron Costin, *op. cit.,* p. 65
[65] C. Gane, *op. cit.,* p. 159
[66] *Ibidem,* p. 160
[67] *Ibidem,* p. 162
[68] Radu Şerban. Domn al Ţării Româneşti în trei rânduri: 7 / 17 octombrie - 22 octombrie / 1 noiembrie 1601, 17 / 27 iulie 1602 - 11 / 21 decembrie 1610 şi 19 / 29 mai - 19 / 29 septembrie 1611
[69] Acad. Virgil Cândea (coord.), *op. cit.,* p. 75
[70] Ibidem
* ceauş = paznic sau însoţitor al prizonierilor
[71] Matei al Mirelor, *op. cit.,* p. 342
[72] Osman II. Fiul lui Ahmed I, sultan între 26 februarie 1618 - 20 mai 1622
[73] Acad. Virgil Cândea (coord.), *op. cit.,* p. 78
[74] Alexandru Iliaş. Domn al Moldovei în două rânduri: 10 / 20 septembrie 1620 - septembrie 1621 şi 5 / 15 decembrie 1631 - aprilie 1633

(septembrie 1621) şi în locul său a fost numit Ştefan Tomşa, care *„se nemerise în oastea turcească”*[75]. Se pare că la Poartă avusese de luptat cu pretendentul italian Locadello[76].

„Cu mila lui Dumnedzău, s'au aşedzat în Scaunul Măriei Sale şi au alinat toate răutăţile”, aşa scrie un informator moldovean despre noua domnie a lui Ştefan Tomşa[77].

„Amu mai blînd”, [78] Ştefan Tomşa părea de nerecunoscut: *„era ţara în pace şi în tot bivşugul, cît părea hie cui că nu este domnia acelui domnu dintăi, tot în zarve”*[79].

În cea de-a doua domnie, a terminat şi sfinţit Mănăstirea Solca (1622), începută la sfârşitul anului 1612.

De asemenea, a fost zidită Biserica *„Sf. Voevozi”* din Roman, precum şi Biserica Domnească *„de pe poartă”,* adică de la intrarea în Curtea Domnească.

La 5 decembrie 1621, Tomşa comanda trei clopote la Bistriţa; de acolo adusese şi pe meşterul ţiglar[80].

Tomşa a fost căsătorit cu fosta soţie a unui *„negustor grec de frunte şi bogat”;* informaţia o avem dintr-un izvor unguresc care adaugă şi detaliul că această soţie i-a fost dată de sultan[81].

După Miron Costin, sfârşitul domniei lui Tomşa [82] s-a datorat uneltirilor lui Radu Mihnea la Poartă: *„Numai, nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul Vodă, domnul muntenesc, ce săpîndu-l totdeauna şi astădzi şi mîne, i-au venit lui Ştefan Vodă mazilie iară, în care i s-au prilejit şi moartea în Ţarigrad. Şi avuţia ce au avut, toată au luat-o împărăţia”*[83].

Ştefan Vodă Tomşa *„mare vărsătoriu de sînge, gros la hire şi prostatec”*[84], a fost *„un bătrîn foarte crunt”*[85]*, „tiranul acela care speria Iaşul trecînd pe străzile podite cu loadbe de lemn în fruntea gărzii lui înnarmate şi care măcelăria pe boieri ca distracţie şi ca precauţiune”*[86].

Atitudinea lui Ştefan Tomşa faţă de boieri este şi ea diferit interpretată. La luarea domniei, era *„domnu bunu şi intieleptu...bunu mai alesu pentru seraci, dară aspru câtră boiari, pentrucă acestia erà nedrepti câtră serăcime”*[87].

Boierii erau cei care *„mâncà pre seraci ca nisce lupi flămândi”* şi *„storceà biéta tiéră fără nici o indurare...carii despoia pre bietii ómeni mai reu de câtu telharii, intrecându-se care de care să răpéscă mai multu, care de care să se impăuneze mai frumosu... ”*[88].

La judecăţi *„erà nepărtinitoriu şi dreptu, dară cam furiosu”*[89].

Pornirea lui era însă numai asupra boierilor asupritori şi nicidecum asupra ţăranilor, cărora le asculta necazurile.

Tăranii, la rândul lor, *„îl socoteau cu adevărat domnul lor - voievodul săracilor!”*[90].

Domn al Moldovei la începutul unuia dintre cele mai frământate secole ale istoriei Principatului, dominat de interese, ambiţii, conjuncturi politice interne şi externe, Ştefan Tomşa s-a înscris în rândul numeroşilor domni a căror soartă a fost implicit determinată de realitatea timpului.

Dacă pentru istoria Principatului Moldovei scurtele lui domnii nu au lăsat urme adânci în scurgerea ei temporală, pentru istoria locală, au constituit evenimente cu rezonanţă, dată fiind originea sa.

Mai mult, apartenenţa la aceste meleaguri, cunoaşterea stărilor şi realităţilor sociale i-au determinat o anume atitudine, concretizată prin acţiuni şi intervenţii directe în raporturile dintre straturile de sus şi de jos ale societăţii, în favoarea celor năpăstuiţi.

Cu siguranţă, raporturile avute cu cei de peste Milcov, trebuie să fi fost undeva, pe planul conştiinţei apartenenţei de neam, influenţate de indiscutabila realitate putneană - Ţinut aflat la întâlnirea celor trei provincii româneşti: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania.

---

[75] N. Iorga, *Istoria Românilor, vol. V, Vitejii,* Bucureşti, 1937, p. 418
[76] Octav - George Lecca, *op. cit.,* p. 556
[77] N. Iorga, *op. cit.,* p. 418 - 419
[78] Miron Costin, *op. cit.,* p. 101
[79] Ibidem
[80] Constantin C. Giurescu, *op. cit.,* p. 40
[81] *Ibidem;* C. Gane opinează că a fost însurat cu o moldoveancă, Doamna Elena (C. Gane, *op. cit.,* p. 185), de aceeaşi părere fiind şi Octav - George Lecca (*op. cit.,* p. 555)
[82] A doua domnie s-a desfăşurat în perioada octombrie 1621 - septembrie 1623
[83] Miron Costin, *op. cit.,* p. 105
[84] Ibidem
[85] N. Iorga, Istoria Românilor în Chipuri şi Icoane..., p. 321
[86] *Ibidem,* p. 322
[87] Matei al Mirelor, *op. cit.,* p. 338
[88] Ibidem
[89] Ibidem
[90] Pompiliu Tudoran, *op. cit.,* p. 216

Un homme de Putna sur le trône de Moldavie:
Ştefan Tomşa II (1611-1615; 1621-1623)

L’ article présente le règne de Ştefan Tomşa II (1611-1615 ; 1621-1623), qui a accédé au trône de Moldavie au commencement d’un des plus tourmentés siècles de l’historie de la principauté, dominé par ambitions, intrigues, menées secrètes etc.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ŞI ARGEŞUL

Roxana NICULOIU[*]
Daniela NEDELCU[*]

Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) reprezintă una din cele mai lungi domnii din Ţara Românească şi totodată una de progres economic al ţării şi de puternică afirmare culturală şi artistică, în care iniţiativa personală a domnului şi aceea a Cantacuzinilor au avut un rol însemnat.

Diplomat şi om politic dibace, versatil, ambiţios şi iubitor de fast, însă protector generos al artelor şi culturii şi mecena al întregului Orient ortodox, Constantin Brâncoveanu a ştiut să asigure principatului muntean, în timpul domniei sale de un sfert de veac, o epocă de certă măreţie[1].

Deşi realizările artistice şi culturale în timpul epocii lui Constantin Brâncoveanu sunt remarcabile, totuşi nu vom trata acest aspect în articolul de faţă, fie pentru că în judeţul Argeş realizările culturale ale acestui domn sunt mai puţin numeroase, fie pentru că pentru istoria Argeşului sunt mult mai importante raporturile domnului cu privire la economie şi comerţ. Ne vom lega în special de raporturile şi legăturile domnului muntean cu oraşul Piteşti căruia i-a acordat o atenţie deosebită şi mai ales de viticultura practicată aici şi în împrejurimi.

În viaţa economică a Ţării Româneşti o latură definitorie a constituit-o viticultura, atât prin activităţile legate de producţia vinicolă, cât şi prin efectele valorice rezultate din comerţul cu vin. În condiţiile pedoclimatice prielnice şi a deschiderilor, vizibil marcate, ale societăţii româneşti spre un mai larg circuit de schimb, pe întinsul areal colinar de la Târgovişte, Piteşti, Râmnicu Vâlcea spre Mehedinţi şi din zona Argeşului către Buzău şi Râmnicu Sărat, o fervent prezenţă a locuitorilor ţării, de la domnie, boierime, mănăstiri, orăşeni, megieşi ai satelor sau ţărani dependenţi restituie tabloul de dimensiuni impresionante al raporturilor, iniţiativelor şi strădaniilor manifestate în această sferă de preocupări[2]. Dispoziţiile tot mai insistente ale domnului şi măsurile stabilite pentru lucrul viilor, îngrădirea şi protejarea loturilor cu saduri pentru reglementarea obligaţiilor posesorilor de vii faţă de domnie, îşi găsesc pe deplin explicaţia, producţia vinicolă, valorificarea roadelor podgoriilor, oferind posibilitatea unor însemnate câştiguri, mai ales că produsele viticole nu erau supuse monopolului turcesc.

Cultivarea viţei-de-vie, ramură a agriculturii cu o pondere însemnată în economie, a fost principala îndeletnicire a locuitorilor oraşului Piteşti în Evul Mediu. Dovada marii dezvoltări pe care a cunoscut-o viticultura în zona Piteştiului în epoca medievală o reprezintă Harta Ţării Româneşti tipărită la Padova de stolnicul Constantin Cantacuzino (cca.1640-1716) în anul 1700, care consemnează 15 dealuri unde se făceau vinuri bune, Dealurile Piteştilor ocupând locul al doilea după cele ale Râmnicului Sărat[3]. Marele cărturar umanist şi om politic era în măsură să cunoască şi să evidenţieze podgoriile şi vinurile de aici, deoarece şi tatăl său, postelnicul Constantin Cantacuzino, a fost proprietar de vii la Ştefăneşti-Piteşti[4].

De altfel, vinurile de Piteşti erau deosebit de apreciate în epocă. Cronicarul Miron Costin (1633-1691), vorbeşte în scrierile sale şi de oraşul Piteşti „unde sunt vinuri dulci”[5].Calitatea vinurilor este apreciată şi de călătorii străini. Astfel, misionarul minorit Petru Bogdan Bakšić sau Pietro Deodato Bakšić (cca 1601-1674), arhiepiscop catolic bulgar de Sofia, vicar apostolic al Ţării Româneşti şi al Moldovei, călător în mai multe rânduri prin Ţările Române (1640, 1641, 1648, 1651, 1653, 1670), nota, în 1640, în lucrarea sa „Descrierea Ţării Româneşti”: „Mai este încă oraşul Piteşti, în apropierea munţilor, aşezat pe dealuri, lângă râul Argeş; de o parte a râului se află câmpii şi păduri şi de cealaltă parte, spre munţi, sunt dealuri şi vii care sunt în mare număr şi dau vinurile cele mai bune din toată Ţara Românească”[6].

Arhidiaconul sirian Paul de Alep (1627-1669), fiul şi însoţitorul patriarhului Macarie al Antiohiei (Macarie al III-lea Juhanna ibn az-Za`im), călător prin Ţara Românească între noiembrie 1653-mai 1654 şi octombrie 1656-octombrie 1658, oferă şi el informaţii despre vinul din Piteşti în lucrarea „Călătoriile patriarhului Macarie din Antiohia”. Sosind la Piteşti în ziua de 13 ianuarie 1657, el relatează că „… am ajuns într-un mare centru comercial - Piteşti, cu zece biserici construite din piatră şi cărămidă, unde se face un vin dulce, bun, care are un mare renume şi este cel mai bun din toate vinurile produse în Ţara Românească”[7].

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] *** *Istoria Românilor,* vol. V, Bucureşti, 2003, p.267

[2] *** *Constantin Brâncoveanu* (coordonatori Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu), Bucureşti, 1989, p. 32

[3] *** *Istoria României,* vol. III, Bucureşti, 1964, p.44

[4] Nicolae Iorga, *Opere economice*, Bucureşti, 1982, p.599

[5] Miron Costin, *Opere alese*, Bucureşti, 1966, p.283

[6] *Călători străini*, V, 1973, p.208

[7] *Ibidem*, p.164

Tot despre calitatea vinurilor piteştene vorbeşte şi Anton Maria del Chiaro Fiorentino (1669- post 1727), cărturar italian care a slujit ca secretar şi sfetnic pe domnitorii Constantin Brâncoveanu, Ştefan Cantacuzino şi Nicolae Mavrocordat. În lucrarea sa, intitulată „Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia…", del Chiaro aminteşte că, în călătoriile întreprinse în Ţara Românească, unde a stat între 1710-1714, a cunoscut oraşul Piteşti, târg înconjurat de bogate vii, „renumit pentru vinurile sale deosebit de bune, albe şi dulci"[8]

Istoricul sas din Braşov, Johann Filstich (1684-1743), în lucrarea „Tentamen Historiae Vallachiae" apreciază vinurile piteştene: „Loca precipua ob vini praestantiam decantata sunt Pittest"(„Locuri de seamă lăudate pentru vrednicia vinurilor sunt Piteştii")[9].

De asemenea, o mărturie despre calitatea vinurilor de la Piteşti o constituie ospăţul dat de Constantin Brâncoveanu în 1690 în cinstea contelui Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730), secretarul Ambasadei engleze din Constantinopol, prilej cu care „închinară cu o deosebită politeţe, pocalele cu vin domnesc de Piteşti şi Obileşti în sănătatea împăratului Leopold I"[10]. Din această perioadă au rămas, din creaţia noastră populară, versurile următoare ce se cântă la petreceri: „Cu ce-i bun să mi-o hrăneşti,/ Cu vin vechi de la Piteşti,/ Cu pâine de la Ploieşti,/ Cu haine din Bucureşti"[11].

Cu începere din secolul al XIV-lea[12] numeroase documente au consemnat existenţa unor întinse suprafeţe plantate cu viţă-de-vie, atât în perimetrul actual al oraşului, cât, mai ales, pe vestitele Dealuri ale Piteştilor. Toponimul „Dealurile (Dealul) Piteştilor" se referă, în primul rând, la dealurile situate la N-E, E şi S-E de oraş, pe malul stâng al râului Argeş, în Piemontul Cândeşti, pe teritoriul actual al comunelor suburbane Colibaşi, Ştefăneşti şi pe teritoriul comunelor Călineşti, Topoloveni, Leordeni. Totodată, acest toponim era utilizat pentru dealurile din V oraşului şi din localităţile apropiate- Geamăna, Slătioarele, Smeura, Hinteşti. Dealurile vestice aparţin de Piemontul Cotmeana. Viile din Dealurile Piteştilor erau cunoscute în toată Ţara Românească şi peste fruntariile ei[13].

Domnitorul Constantin Brâncoveanu a avut legături foarte strânse cu Piteştii, fiind posesor, încă de când era mare boier, a unor suprafeţe plantate cu viţă-de-vie în Piteşti şi în localităţile suburbane Valea Mare- Podgoria, Ştefăneşti şi Goleşti[14].

Însemnările zilnice ale domnitorului[15] precum şi cronica oficială a domniei lui intitulată „Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu"[16], întocmită de Radu logofătul Greceanu, relatează aproape anualele treceri prin Piteşti ale domnitorului, mare amator de a petrece aici culesul viilor, atunci când, întorcându-se de la Târgovişte[17] cu temperaturi mai suportabile, unde petrecea vara cu întreaga familie şi cu alaiul de boieri şi slujitori, se îndrepta spre Bucureşti pe drumul totdeauna urmat al Potlogilor şi Mogoşoaiei, într-un fel de periplu solemn, pelerinaj laic în locuri îndrăgite pe care le marcase cu zidiri proprii, ca nişte staţiuni obligatorii ale unui itinerar neabătut[18].

În „Condica de venituri şi cheltuieli a Visteriei de la leatul 7202-7212" se menţionează că, în iulie 1695, aga Radu Golescu primea 45 de taleri pentru „nişte şindrilă şi cuie" necesare „la foişorul de la viile de la Piteşti"[19], deci pentru o lucrare aflată în execuţie şi ajunsă în faza realizării acoperişului.

Consemnarea din august 1698 din aceeaşi „Condică"- „S-au cheltuit la lucrul pimniţii de la Piteşti şi la 60.000 şindrilă 146 taleri"[20]- nu are ca obiect o altă construcţie din oraşul Piteşti, ci se referă tot la acest conac de la viile Dealul Piteştilor. În lunile august-septembrie ale anului 1698, Visteria plătea „la meşterii ce au lucrat… şi la cărămidă, la şindrilă, la cuie şi la alte mărunte, afară de ce au datu de la cămară, tl 65,

---

[8] *Ibidem*, vol.VIII, 1983, p.374

[9] Johann Filstich, *„Încercare de istorie românească…",* Bucureşti, 1979, p.43

[10] Constantin Şerban, *„Constantin Brâncoveanu"*, Bucureşti, 1969, p.81

[11] Sebastian Tudor, Consideraţii istorice privind dezvoltarea viticulturii pe plaiurile Argeşului şi Muscelului, între secolele al XIV-lea- alXIX-lea, în „Museum, Studii şi Comunicări de istorie şi etnografie", Goleşti, Argeş, 1980, p.259

[12] *DRH*, I, 1966, doc. 9, p.25-28

[13] Într-un document păstrat în arhivele din Viena, toponimul „Dealul Piteştilor" este notat „Weinberge zu Pitest", conform C.C. Giurescu, N. Dobrescu, *„Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu",* Bucureşti, 1907, p.296, nr.4

[14] Suprafaţa viticolă pe care domnul şi familia sa o aveau în stăpânire se cifra la 355 pogoane şi la alte 40 de vii, cf. Nicolae Iorga, *Documente privitoare la Constantin- vodă Brâncoveanu, la domnia şi sfârşitul lui"*, Bucureşti, 1901, p.153-170

[15] Alexandru Odobescu, *Foletul novel, în „Opere"*, vol. II, Bucureşti, 1967, p.96-100

[16] *„Viaţa lui Costandin Vodă Brâncoveanu"*, de Radu logofăt Greceanu, în *„Cronicari munteni",* vol. III, Bucureşti, 1984, p.62, 71, 82, 90, 95, 166

[17] De la 15 august 1694, când Constantin Brâncoveanu a inaugurat noua curte de la Târgovişte, Ţara Românească a avut două reşedinţe: la Bucureşti, reşedinţa oficială, cu dregătoriile, bineînţeles, în incinta curţii, unde erau primiţi străinii şi locuia domnul în timpul iernii şi la Târgovişte, reşedinţa de vară, fiind în apropiere de casele domneşti de la Doiceşti cât şi de viile de la Piteşti, cf. Ştefan Ionescu *„Epoca brâncovenească"*, Cluj-Napoca, 1981, p.125

[18] Tereza Sinigalia, Arhitectura civilă de zid din Ţara Românească în secolele al XIV-lea- al XVIII-lea, Bucureşti, 2000, p.598

[19] Ion Radu Mircea, Date din *„Condica Visteriei"* privind construcţiile din Ţara Românească între 1694-1704, în vol. *„Sesiunea ştiinţifică a D.M.I. (Direcţia Monumentelor Istorice), ianuarie 1963",* Bucureşti, 1963, p.141. Condica a fost publicată prima dată de C.D. Aricescu în *„Arhiva istorică a României"*, vol. I, 1878

[20] *Ibidem,* Menţiunea din Arhiva, p.426

încă 123 tl" pentru „casele domneşti de la viile de la Piteşti"[21]. În oraşe nu se construiau pivnițe independente pentru care să fie nevoie de un număr atât de mare de şindrile şi nici care să fie atât de scumpe.
Textele din „Condică" se referă la edificiul păstrat la Valea Mare. În comuna Ştefăneşti şi nu la o pivniță de vinuri independentă, cum înclină să creadă Ion Radu Mircea[22], beciurile nefiind separate, ele constituind primul nivel al casei.

Relativ recente, cercetările au demonstrat că „viile de la Piteşti", amintite în notele domnului sau în „Cronica" lui Radu Greceanu, făceau parte, împreună cu localitățile învecinate- Valea Mare, Izvorani, Târgu Dealului- din „ocolul oraşului Piteşti"[23], deci că aici se afla „Foişorul de la viile de la Piteşti", menționat mai sus[24].

După cum arată „Cronica", vizitele lui Brâncoveanu la Piteşti precedaseră ridicarea acestei vremelnice locuințe domneşti dintre vii, căci „au venit măriia-sa la Piteşti şi tăbărându acolo, câteva zile au zăbovit"[25], deci au locuit în celebrele corturi luxoase ale epocii, menționate de unii oaspeți ai domnitorului, precum lordul Paget[26].

Construcția a rămas în proprietatea descendenților familiei Brâncoveanu, fiind administrată după începutul secolului al XIX-lea de Aşezămintele Brâncoveneşti, până când, în veacul trecut, impropriu folosită, a început să se ruineze. Nestudiată şi nepublicată ca atare, ea a fost considerată pierdută de către unii cercetători, care sugerau chiar inițierea cercetării arheologice pentru a-i descoperi urmele[27].

„Foişorul de la vii" sau „conacul de la Valea Mare", cum mai este cunoscut, există încă în picioare, dar ruinat, fiind astăzi un unicat al epocii brâncoveneşti[28]. Este posibil ca el să fi făcut parte dintr-un ansamblu mai mare, care să fi cuprins şi alte edificii necesare adăpostirii suitei numeroase a Domnului, ca şi anexe gospodăreşti[29].

Sala era acoperită cu un plafon cu bârne aparente, cele lungi, de circa 7 m, sprijinindu-se pe un zid diafragmă, care împărțea, la partea superioară, spațiul în două, situat spre stânga intrării în foişor. Planşeul inferior, de deasupra bolții pivniței, era realizat din bârne lungi, cu secțiunea pătrată, ale căror lăcaşuri se observă, străbătând spre exterior, zidurile de S şi de E, permițând presupunerea că, cel puțin pe aceste laturi, nivelul „nobil" era înconjurat de o prispă lată, cu acces din foişor, folosită ca loc „de priveală"[30]. Aceste bârne sunt plasate însă imediat sub torul lat de zidărie care marchează la exterior delimitarea dintre niveluri şi pun sub semnul întrebării contemporaneitatea lor, cu atât mai mult cu cât, sub tor se înşiră romburi în relief realizate din tencuială corespunzând unei mode de decorație mult mai târzii[31].

Din decorația interioară nu s-a păstrat nimic, dar cu siguranță că, după gustul vremii, pereții nu vor fi fost doar văruiți, ci poate, ca la Târgovişte, în foişorul din grădină, să fi fost măcar parțial acoperiți cu reliefuri fine în stuc[32].

Acoperişul înalt de şindrilă, pentru care se folosiseră cele 60.000 de bucăți de lemn[33], încununa volumul orizontal ritmat de ferestrele înalte, contribuind la armonia unui edificiu destinat plăcerilor văzului şi gustului căci „Apoi viind vremea culesului viilor, au mersu măriia-sa şi la Piteşti împreună cu doamna mării-sale şi cu toți boierii, de au fostu la culesul viilor acolo şi iarăşi fără zăbavă, s-au învârtejit la Târgovişte"[34].

Domnitorul a deținut şi case în oraş pe strada Brâncoveanu, nr. 25, azi demolate. Casa din strada Brâncoveanu, nr. 25, atribuită domnitorului, are caracteristici arhitecturale neoclasice (frontonul şi tratarea intrării boltite) ce o situează în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Este posibil ca decorul neoclasic să fi fost aplicat pe o structură mult mai veche, Piteştii oferind exemple concludente de asemenea suprapuneri. Dar ceea ce exclude ideea de reşedință domnească este programul specific hanurilor. Amploarea acestei

[21] *Ibidem,* Mențiunea din Arhiva, p.335
[22] Ion Radu Mircea, *op. cit*., p.141
[23] Eugenia Greceanu, *op. cit*, p.46, nota 53
[24] vezi supra, nota 19
[25] Radu Greceanu, *op. cit*., p.37
[26] În Călători străini, vol. III, p.220- conacul de la Oltenița: „Aici au fost întinse corturile domneşti sub care a petrecut solul noaptea" şi p.221: „am poposit sub corturile domnului în satul Creţuleşti"
[27] Eugenia Greceanu, *op. cit*., p.37
[28] Tereza Sinigalia, *Conacul lui Constantin Brâncoveanu din viile din Piteşti* în „Argessis. Studii şi comunicări, seria Istorie", tom VIII, 1999, p.147
[29] Ibidem
[30] Tereza Sinigalia, *op. cit*., p.149
[31] Ibidem
[32] Răzvan Theodorescu şi Cr. Moisescu, *„Urmele unui monument brâncovenesc în Curtea domnească din Târgovişte"*, în „SCIA. Seria A.P.", 1964, nr. 1, p.121-126
[33] Cf. „Condica Visteriei",p.426
[34] Radu Greceanu, *op. cit*., p.82

clădiri, egalată doar de hanul Gabroveni din strada Sfânta Vineri, conduce la ipoteza că ne-am afla în faţa unui han domnesc, construit în timpul lui Constantin Brâncoveanu şi „modernizat" stilistic în jurul anului 1800[35].

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, în cancelaria de la reşedinţa domnească din Piteşti, stolnicul Constantin Cantacuzino, şeful cancelariei şi consilier intim pentru problemele de politică externă, a elaborat o parte din corespondenţa de stat şi personală. Astfel, la 2 octombrie 1697, cunoscutul savant umanist, a redactat în Piteşti o scrisoare adresată lui William Paget (1637-1713), om politic şi diplomat englez, ambasadorul Angliei la Constantinopol între anii 1693 şi 1702. Scrisoarea a fost semnalată de istoricul englez E.D. Tappe, într-un valoros fond de epistole aflat în arhiva lordului William Paget[36].

Culesul strugurilor reprezenta pentru domnitor un prilej de recreere, de contact cu ţara, cu tradiţiile poporului. Neîndoielnic că acesta mergea în mai multe locuri pentru a asista la această adevărată sărbătoare a toamnei, dar faptul că, de mai multe ori, îl găsim participând la culesul viilor de pe Dealurile Piteştilor, ne îndeamnă să credem că acestea aveau o însemnată pondere în Evul Mediu[37].Astfel, în anul 1693, după ce a fost la mănăstirile de la Hurezi, Bistriţa, Râmnic şi Dintr-un Lemn, Brâncoveanu, împreună cu toţi boierii săi, a plecat pe sub munte la Piteşti, unde „mers-au de s-au plimbat pre la toate viile domneşti de le-au văzut"[38]. În iulie 1695, „…au venit măria-sa la Piteşti şi tăbărând acolo, câteva zile au zăbovit…"[39]. În 1696, la vremea culesului viilor „au mersu măria-sa şi la Piteşti împreună cu doamna mării-sale şi cu toată casa şi cu toţi boierii, de au fostu la culesul viilor acolo"[40]. Anul următor, 1697, îl va găsi din nou, toamna „la vie la Piteşti, de au fost acolo la culesul viilor"[41]. De data aceasta „măria-sa…la viile de la Piteşti…au şăzut o săptămână"[42]. În 1706, „având linişte câtăva vreme, apropiindu-se şi vremea culesului, fiind şi vreme frumoasă dă sus, îndemnatu-se-au măria-sa şi au mersu dă au făcut culesul la Piteşti. Şi plimbându-se câteva zile acolo, ospătându-l şi Radul Golescul biv vel comis la satul dumnealui Goleştii, iarăşi se-au învârtejit în Târgovişte"[43]. În anul 1710, „viind vremea culesului dă vii şi fiind vremea dă sus bună şi dăspre Poartă linişte", Brâncoveanu „împreună cu toţi ai căsii mării-sale s-au îndemnat dă au mersu la Piteşti şi au fost acolo la cules…"[44].

Prezenţele numeroase ale domnului la viile de la Piteşti vin în sprijinul ipotezei de a considera aceste vii domneşti, ca foarte importante în acea perioadă[45].

Posesor al unor întinse suprafeţe de viţă-de-vie în zona Piteştilor, Constantin Brâncoveanu acordă, în tot timpul domniei sale, o grijă deosebită lucrărilor de întreţinere a viilor de la Piteşti. În mai 1694, este impus un nou bir „pentru cheltuiala caselor domneşti de la Târgovişte şi pentru lucrul viilor", din care s-au cheltuit 1.800 de taleri numai pentru „lucrul viilor domneşti de la Piteşti şi Târgovişte"[46]. În martie 1695 a fost poruncită „rânduiala unui bir…pentru cheltuiala viilor domneşti de la Piteşti şi Târgovişte"[47]. An de an s-au dat bani pentru îngrijirea acestor vii, renumite în acea vreme, din al căror rod domnul trimitea în dar nu doar municipalităţii sau comandamentului habsburgic de la Braşov, ci chiar ţarului Petru I şi cancelariilor Rusiei.

Viile domnitorului, ca şi cele ale boierilor şi mănăstirilor, erau lucrate de ţărani şerbi. Cei care luau în arendă via aveau obligaţia de a plăti dări domniei şi proprietarilor terenurilor plantate cu viţă (mănăstiri, boieri, târgoveţi). Principala dare a fost vinăriciul, darea pe vin, una din formele, rentele funciare feudale din Ţara Românească şi Moldova[48].Viile domneşti de la Piteşti au ocupat un loc important, ele fiind administrate cu o deosebită grijă de vornicul Piteştiului care îi supraveghea pe vierii domneşti.

În condica de porunci a lui Constantin Brâncoveanu (Anatefterul) au fost înscrise mai multe reglementări ale vinăriciului din Dealul Piteştilor care prevedea „…să le ia vinăriciul, din zece vedre, o vadră, însă nu vin, ci s(ă) plătească cu bani, vatra domnească câte bani 40 şi poclonul dup(ă) obicei, de num(e) de sluji(tor) câte bani 15 şi de nume de birnic câte bani 30. Iar preoţii şi diaconii câţi vor avea vii în dealul Piteştilor să aibă a-şi plăti vinăriciul lor, de vadra domnească câte bani 22 şi poclonul de num(e) câte bani 12…"[49].

---

[35] Eugenia Greceanu, *op. cit*., p. 32
[36] Constantin Şerban, „Contribuţii la repertoriul corespondenţei stolnicului Constantin Cantacuzino", în Studii R d I, tom 19, nr. 4/1966, p.685-686
[37] Sebastian Tudor, *op. cit.,* p.258
[38] Radul logofătul Greceanu, „Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)", Bucureşti, 1970, p.100
[39] *Ibidem*, p.104
[40] Ibidem, p.115
[41] Ibidem, p.121
[42] *Ibidem,* p.125
[43] *Ibidem,* p.177
[44] *Ibidem,* p.233
[45] Sebastian Tudor, *op. cit*., p.259
[46] Cf. „Condica Vistierie", p.46
[47] *Ibidem,* p.113
[48] D. Mioc, Maria Bălan, „Aspecte ale rentei funciare feudale în Ţara Românească. Vinăriciul boieresc (otaştina)", SAI, VII, 1965, p.127-146
[49] Dinu C. Giurescu, „Anatefterul. Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu", în SMIM, V, 1962, p.393

Această nouă reglementare venea să o înlocuiască pe cea care prevedea să se dea o vadră din 10 recoltate.

În pivnițele de la Piteşti sau Valea Mare- Podgoria, Brâncoveanu avea mari depozite de vinuri.. Aceste vinuri erau folosite pentru daruri, dar mai ales pentru vânzare, la un moment dat, Brâncoveanu „se apăra cu indignare că nu e negustor, ci Domn, acesta fiindu-i meşteşugul”[50]. Prețul vinului era de la 1700, de „8 dutce şi 2 potronici”[51].

Drumul „vinului” trecea din Podgorie, pe valea Prahovei, a Teleajenului sau prin Rucăr şi Dragoslavele, trecând mai întâi prin Câmpulung. Din Ardeal, „pentru aducerea vinurilor…se trimiteau care anume”[52], la Piteşti şi Ştefăneşti.

Oamenii de încredere ai domnului, precum Radu Golescu, mergeau în lunile de toamnă la Braşov pentru măsurarea buților „cu vadra aceea de la oraş, de la Piteşti, care a făcut-o Măria-sa Vodă”[53], deoarece vadra piteşteană avea altă capacitate decât vadra folosită la Braşov[54].

Brâncoveanu întreținea legături amicale cu judele Braşovului căruia îi trimitea daruri în vin, în 1707 adresându-i-se astfel: „Pricina scrisorii, acum de astă dată către dumneata nu iaste alta fără de cât facem dumitale ştire că, trimițând noi nişte vinuri ca să se bage în pivnița de la casele noastre din Schei, după cum am trimis şi în alte dăți, am poruncit ispravnicului nostru ca să dea şi dumitale o bute cu vin de Piteşti, ca dumneata s-o primeşti şi s-o bei cu sănătate”[55]. La fel proceda şi egumenul mănăstirii Câmpulung, atunci când dăruia judelui de Braşov vin din viile pe care le avea mănăstirea în podgoria de la Piteşti, subliniind într-o scrisoare „…Ce vei vedea dumneata şă mai bine, ce bucate sunt”[56].Calitatea vinurilor i-a determinat pe unii negustori braşoveni să ia în arendă sau să cumpere vii în Dealul Piteştilor sau în alte podgorii[57]. Economia Piteştiului a înregistrat în cursul Evului Mediu o continuă ascensiune, ajungând în pragul epocii moderne unul din primele oraşe ale Țării Româneşti, alături de Bucureşti, Târgovişte şi Craiova. Sporirea vizibilă a activității de comerț, prezența a tot mai mulți negustori şi oameni de afaceri români şi străini în centrele urbane, a făcut necesară construirea de noi hanuri, în special prin inițiativele domniei, a mănăstirilor. În incinta sau în preajma aceluia de la Câmpulung[58] ca şi în cele de la Bucureşti, Târgovişte, Câmpulung, Craiova, Râmnicul Sărat s-a desfăşurat un fervent schimb de mărfuri, dar şi de bani, în condițiile unei circulații monetare implicând o diversitate de piese şi valori.Domnia a dobândit importante venituri din dările impuse pe afaceri de negoț, din încasarea camenei, a fumăritului, de la cârciumi, pivnițe şi prăvălii, din arendarea desfacerii sării şi a fierului, din vânzarea vitelor.

Mai trebuie menționat că în timpul lui Constantin Brâncoveanu, în nisipurile râului Argeşului se exploatau metalele prețioase precum aurul şi argintul.Activitatea culturală şi artistică desfăşurată în vremea lui Constantin Brâncoveanu şi care a impus în istoria națională o epocă, a cuprins întreg spațiul românesc. Domnitorul martir a fost cuprins de ideea unității româneşti, pe care a ştiut-o argumenta, nu numai prin producții spirituale, dar şi prin importante măsuri economice şi politice. Epoca lui Constantin Brâncoveanu a fost una din marile epoci ale istoriei culturii româneşti, ale cărei producții au cunoscut o largă difuziune, nu numai în spațiul românesc, dar şi în rândul popoarelor vecine sau mai depărtate, subjugate stăpânirii străine, menținând şi întărind speranța în eliberarea lor.

ABSTRACT

The authors present the information published in the course of time concerning situations and places from the history of Arges, connected with the name of the ilustrions voievode.

[50] Nicolae Iorga, „Istoria comerțului românesc”, 1915, p.324
[51] Sebastian Tudor, op. cit., p.259
[52] Nicolae Iorga, „Istoria comerțului românesc”, p.323
[53] Idem, *„Studii şi documente”,* vol. X, p.38-39
[54] C.C. Giurescu, *„Istoria românilor”,* vol. III, Bucureşti, 1944, p.612
[55] *** *„Piteşti- mărturii documentare, 1388-1944”,* Direcția Generală a arhivelor statului român, Bucureşti, 1988, doc. 24, p.9
[56] Şt. Meteş, „Relațiile comerciale ale Țării Româneşti cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea”, Sighişoara, 1920(1), p.167
[57] Ionescu Şt., Panait I. Panait, *„Constantin Vodă Brâncoveanu”,* Bucureşti, 1969, p.99
[58] Gh. Cantacuzino, Sp. Cristocea, Şt. Trâmbaciu, *„O mărturie arheologică privind viața economică a Câmpulungului”,* în „Studii şi Comunicări”, Câmpulung 2 (1982), p.53

UN ZAPIS AL JUPÂNESEI MARIA CORBEANU RELATIV LA SATUL NĂMĂEŞTI

Marius PĂDURARU*

Maria Brăiloiu, căsătorită Corbeanu - provenea dintr-o familie de prim rang a boierimii valahe din secolele XVII-XVIII - a fost fiica clucerului Constantin Brăiloiu şi nepoata marelui ban Cornea Brăiloiu[1], soră cu Radu şi Constantin Brăiloiu[2]. S-a născut probabil în Bucureşti, în mahalaua Anthim, unde se aflau „casele părinteşti"[3].

A fost căsătorită cu Constantin Corbeanu, iar ulterior, după moartea acestuia, se pare că s-a recăsătorit cu un grec de la Cucimoi, după cum ne informează Octav-George Leca[4]. Trăia la 1 martie 1757[5].

Despre soţul ei, Constantin Corbeanu, acelaşi istoric precizează că a ocupat şi dregătoria de „mare pitar", pe lângă cea de mare sluger, precum şi că „moare în anul 1743". El arată şi că e „ultimul supravieţuitor al acestei ilustre şi mari familii, care se stinse cu totul în ţară prin moartea lui"[6]. Leca îl confundă însă cu Constantin Corbeanu, mare pitar între 1694 iunie 8 - 1709 iunie 3, fiul lui Vintilă Corbeanu mare ban[7].

Constantin Corbeanu, soţul Mariei, născută Brăiloiu, se ştie că a fost postelnic (1737 martie 20 - 1738 martie 25)[8], vel şetrar (1742 ianuarie 12 - februarie 20) şi vel sluger (1746 iunie)[9]. În realitate, Constantin Corbeanu, fost mare sluger, moare după 20 mai 1749, dată la care îi scria mitropolitului, arătându-i cum doreşte să fie înmormântat[10].

Redăm în continuare un document original (vezi ANEXA), din 8 martie 1754, aflat la Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale - Argeş, prin care această jupânească vinde moşnenilor din Nămăeşti, toată partea ei de moşie de acolo, rămasă de la soţul ei, pentru 370 taleri, act ce conţine semnătura autografă a acesteia, precum şi sigiliul personal.

1754 (7262) martie 8, ‹Bucureşti›

Maria Corbeanca, văduva răposatului biv vel sluger Constantin Corbeanu, vinde partea de ei moşie de la Nămăeşti, rămasă de la soţul ei, moşnenilor de acolo, pentru 370 taleri.

† Adecă eu Mariia Corbeanca, ce am ţinut pre răposatul Costandin Corbeanul biv vel slugear, dat-am acestu credincios zapis al mieu la mâna tuturor preoţilor i moşneanilor dă la Nămăeşti, sud‹stvo› Muşcel, precum să să ştie că avându boeriul mieu moşie, dinpreună cu aceşti moşneani, în hotarul Nămăeştilor, însă a treia parte, şi întâmplându-i-să moarte [...][11], pe urmă, avându eu înpărţeală cu rudele boerului mieu, acea parte de moşie mi s-au venit mie, în parte mea, şi am stăpânit-o eu cătăva vreame.

Iar acum, nemaidându-mi mâna să o ţiu, am făcut-o vânzătoare dă a mea bună voe, şi fiindcă li s-au mai cuvenitu lor a o cumpăra, fiind cu mine tot într-un hotar, mai vârtos că ei, moşneanii, au a doaoă parte, adecă doaoă părţi, şi eu numai o parte, de a mea bună voe, nesilită dă nimeni, m-am învoit cu toţi moşneanii din Nămăeşti şi am vândut lor, toată partea mea dă moşie, în taleri 370, adecă trei sute şaptezeci. Şi am luatu toţi bani‹i› dăplini, în mâna mea. Şi le-am datu şi toate zapisile ceale vechi, câte s-au găsit [...][11].

---

* Muzeul Judeţean Argeş

1 George Potra, Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594-1821), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1961, doc. 286, p. 377; Radu logofăt Greceanu, Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714), studiu introductiv şi ediţie critică întocmite de Aurora Ilieş, Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 188.

2 D.A.N.I.C., col. A.N., CXVIII/12.

3 George Potra, *op. cit.*, doc. 286, p. 377.

4 Octav-George Leca, *Familiile boiereşti române (istorie şi genealogie după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări şi desene de Mateiu Caragiale, ediţie de Alexandru Condeescu, Bucureşti, Editura Libra, Muzeul Literaturii Române, f. a., p. 233.

5 D.A.N.I.C., col. A.N., CXVIII/19.

6 Octav-George Leca, *op. cit.*, p. 233.

7 Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 160-161.

8 D.A.N.I.C., col. A.N., CXVIII/9, 10.

9 Theodora Rădulescu, Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologie şi cursus honorum, Bucureşti, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, 1972, p. 443, 458.

10 D.A.N.I.C., ms. 139, f. 183^{v}-184^{r}.

11 Loc alb.

Dreptu aceaia, să aibă moşneanii din[12] Nămăeşti, de acum înainte să stăpănească toată partea mea dă moşie din Nămăeşti[13] cu bună pace, dă cătră mine şi dă către tot neamul boiariului mieu, atăt ei căt şi copii‹i› lor, şi neam de neamul lor, pentru că o am vândut-o lor, dă a mea bună voe, ca să le fie moşie ohabnică şi stătătoare în veaci.

Şi pentru mai adevărata credinţă, m-am iscălitu mai jos, şi mi-am pus şi peceatea, iscălindu-să şi alte obraze de cinste, mărturii, spre întărirea acestui zapis.

Martie 8 dni, ‹leat› 7262-1754.

Însă partea mea, din cămpu, din pădure, din apă şi din munţi.

Maria Corbeanca vănzătoare
Radu Vărzaru biv vel pitar marturisesc
Hrizea Fărcăşanul (?), marturisec[14]

Şi am scris eu Iordache logofăt za Divan, cu zisa dumneaei, şi mărturisesc[15].

D. J. A. N. - Argeş, Col. Documente, IV/5.
Orig. rom., hârtie (38,5 x 26,5 cm), pătat, rupt puţin la îndoituri, sigiliul inelar al jupânesei Maria Corbeanca, imprimat în fum.

A DEED OF THE HOUSEKEEPER MARIA CORBEANU ABOUT THE VILLAGE NĂMĂEŞTI

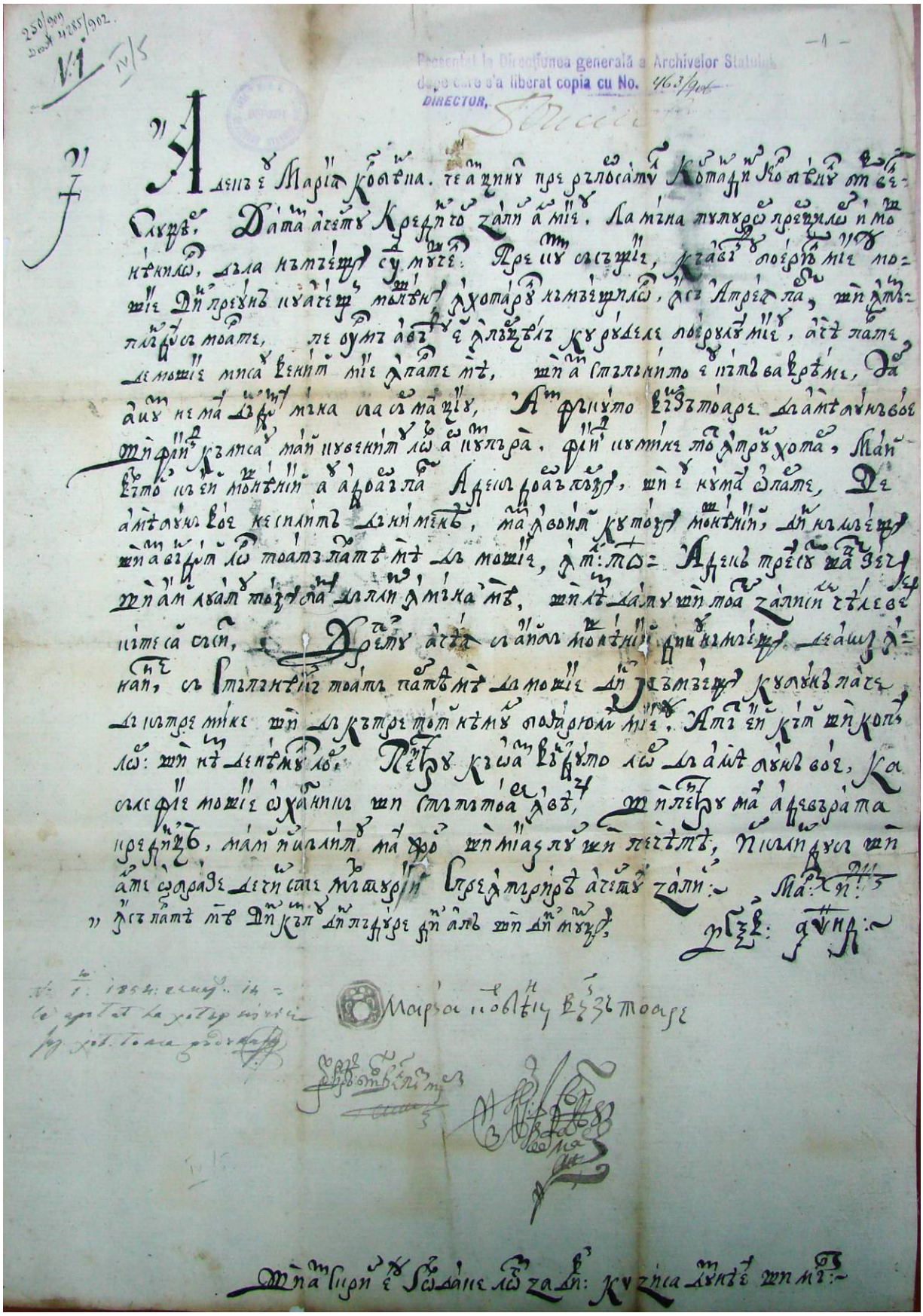
Abstract

After a short presentation of housekeeper Maria Brăiloiu, who was married with Corbeanu, descendant of a 17-th – 18-th centuries important family from Walachia, an inedited deed now belonging to the County Board of the National Archives – Argeş is transcript. Through it Maria Brăiloiu sales the estate she owns at Nămăeşti (Muscel County). The deed includes the seal and the autographed signature of Maria Corbeanu, as well as two ulterior notes of the ex-manager of the Archives of the State, Dimitrie Onciul.

[12] În text „dinu”.
[13] În text „Cămăeşti”.
[14] Semnături autografe.
[15] Documentul conţine două însemnări ulterioare: în partea de jos, cu tuş negru: „No. 1-iu 1854 ghenarie 14, s-a arătat la hotărniciie, ing. hot. Toma Rădulescu”, în partea de sus: „Presentat la Direcţiunea generală a Archivelor Statului de pe care s-a eliberat copia cu no. 463/906. Director, D. Onciul (semnătură autografă)”.

ANEXĂ

1754 (7262) martie 8, ‹Bucureşti› Maria Corbeanca, văduva răposatului biv vel sluger Constantin Corbeanu, vinde partea de ei moşie de la Nămăeşti, rămasă de la soţul ei, moşnenilor de acolo, pentru 370 taleri (fotocopie).

TEORIA ŞI PRACTICA JUSTIȚIEI SUB DOMNIA LUI ALEXANDRU D. GHICA (1834 – 1842)

Ionel BUDU*

La recomandarea Rusiei, Poarta a numit pe Alexandru D. Ghica ca domn al Țării Româneşti, la 22 martie/3 aprilie 1834. Noul domn, era fratele mai mic al fostului domn, Grigore Ghica, în timpul căruia ocupase înalte funcții în stat. Mai puțin inteligent, nu cu mare învățătură, însă înzestrat cu calități deosebite[1], în anii premergători fiind unul din principalii colaboratori ai lui Pavel Kiseleff, de aprecierea căruia s-a bucurat.

În timpul domniei sale s-au luat măsuri pentru a întări şi îmbunătăți organizarea justiției. Numeroasele legi adoptate urmăreau să îndeplinească dispozițiile Regulamentului Organic, sau să hotărască asupra altor probleme de natură juridică[2]. Să ne amintim câteva exemple.

Legea pentru împlinirea datoriilor cu zapise netăgăduite care reglementa modul de împlinire al unor astfel de datorii din 20 martie 1840[3].

Legea referitoare la desființarea protimisisului, instituție veche, dar care nu se mai potrivea cu legile apusene despre proprietatea individuală, deplină şi exclusivă, şi cu circulația bunurilor; legea a fost declarată aplicabilă de la 25 martie 1840. Astfel, boierii care compuneau Adunarea renunțaseră, din propria lor inițiativă, la căderile de protimisis, ce contribuiseră atât de puternic la conservarea moşiilor băştinaşe în sânul aceloraşi neamuri. Numai ,,când se vinde un lucru sădit s-au clădit pe loc străin şi închiriat, stăpânul locului se protimiseşte cel dintâiu"[4].

Adoptarea Codului de comerț francez, cu acele dispoziții ,,care se potriveau cu starea țării" şi aplicarea, la începutul anului 1841, a ,,Condicii de comerciu"corespundeau unei nevoi presante, generate de antrenarea societății în procesul de schimb. Proiectul care conținea Condica de comerț avea 595 articole, din cele 647 ale Codului francez, cu ,,deosebirile" necesare adăugate de comisie, a fost votat de Adunare, întărit de domn, şi a fost publicat de Simion Marcovici în 1840,[5] pentru a intra în vigoare la 1 ianuarie 1841.

Aceleaşi nevoi au servit la înființarea tribunalului de comerț din Brăila şi reînființarea acelora din Bucureşti şi Craiova. De asemenea, pentru a pregăti, pe viitor, magistrați în cunoaşterea legilor, s-a înființat în cadrul Şcolii de la ,,Sf. Sava" un curs de legi, chiar din 1830, în care C. Moroiu, fostul student de la Pisa, era singurul profesor de legi.[6]. Se simțea nevoia de cunoscători ai legilor. Cu anul 1838-1839, începe o nouă etapă pentru învățământul de drept în Muntenia. Lucrul acesta i se datorează lui Barbu Ştirbei, om de legi el însuşi, care a înțeles cât de folositor este pentru țară răspândirea studiilor juridice, mai ales pentru împărțirea dreptății. În decembrie 1837, Ştirbei, în calitatea sa de logofăt al dreptății, propunea să se înființeze la Colegiul ,,Sf. Sava", pe lângă catedra de drept civil, alte două catedre: una de drept comercial şi alta de procedură. Învățământul de drept urma să aibă doi ani. Oricine termina cursul obținea un atestat şi era primit de cancelaria judecătorească, iar după o perioadă de un an de stagiu, fără plată, era numit fie judecător, procuror, grefier etc. Proiectul este cercetat de Eforia Şcoalelor care se uneşte cu propunerile lui Ştirbei, dar mai cere, pe lângă cele trei catedre, încă una de drept civil roman. Domnul primi raportul Eforiei şi îl întări şi astfel cursurile dobândi o nouă organizare. Cu această organizare din 1838, cursurile de legi au aparența unei facultăți.[7] La 1 iulie 1838, încep noile cursuri de legi. Profesori au fost numiți: Costache Moroiu, pentru drept roman, pentru drept civil, Ştefan Ferikidis, pentru drept judecătoresc sau de procedură şi cursul de drept criminal a fost încredințat lui Constantin Brăiloiu[8].

---

* Prof. drd., Colegiul Agricol „Sandu Aldea" Călăraşi.

[1] Nicolae Iorga, Un cugetător politic moldovean de la jumătatea sec. al XIX -lea: Ştefan Scarlat Dăscălescu, Bucureşti, Imprimeria Națională, 1932, p. 35.

[2] Pentru Țara Românească, cap. VII se găseşte în mai multe ediții: *Regulamentele Organice ale Valahiei şi Moldovei,* vol. I, ediție Paul Negulescu, George Alexianu, Bucureşti, Întreprinderile „Eminescu", 1944, p. 105 – 124; *Analele parlamentare ale României,* I, 1, p. 305 – 348; *Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1832; *Regulamentul Organic întrupat cu legiuirile din anii 1831 şi 1833 şi adăogat cu legiuirile de la anul 1834 şi până acum*, Bucureşti, 1847.

[3] *Analele parlamentare ale României*, tom. IX, partea I, Bucureşti, Imprimeria statului, 1898, p. 428 – 431; ,,Buletin Gazetă Oficială", an. IX, 1840, nr. 16 din 1 aprilie, p. 61– 62.

[4] Anale parlamentare, IX, 1, p. 432-438.

[5] vezi Simion Marcovici, *Condica de comerciu cu anexele ei*, Bucureşti, Tip. I. Eliad, 1840.

[6] N. Isar, *Şcoala de la Sf. Sava şi spiritul epocii (1818 – 1859)*, Bucureşti, Ed. Universității, 1994, p. 63.

[7] Andrei Rădulescu, *Cercetări asupra învățământului dreptului în Țara Românească până la 1865*, Bucureşti, Institutul de editură şi arte grafice ,,Flacăra", 1913, p. 31-33.

[8] ,,Gazeta de Transilvania", an. I, 1838, nr. 5 din 9 aprilie, p. 14 – 15.

Grație noii organizări, a sporit şi numărul şcolarilor. În 1840, erau înscrişi la cursurile de legi 42 de tineri, şi din ei erau examinați 32. Marele logofăt al dreptății arăta într-un raport din iunie 1840, importanța învățământului pravilelor şi spera că şcoala va merge bine peste 6 ani, pentru a avea personal trebuincios în posturile judecătoreşti.[9] Ştirbei era însă prea optimist. Vom vedea că numărul celor înscrişi a continuat să scadă în timpul domniei lui Gheorghe Bibescu, în Țara Românească.

S-au făcut, în cursul acestei domnii, două reorganizări ale instanțelor judecătoreşti superioare, pornite din necesitatea de a urgenta săvârşirea pricinilor. Prima a fost făcută în iulie 1835, şi se urmărea desființarea celei de-a patra instanțe, Înalta Curte de Revizie, şi alcătuirea în locul acesteia a unui Sfat Consultativ, compus din trei membri, care, împreună cu domnul, examinau hotărârile pentru ca să le întărească, sau să le înapoieze Înaltului Divan. Dacă acesta persista în felul său de a judeca, i se adăuga o secție de Divan care nu judecase pricina respectivă, şi acest nou tribunal, prezidat de domn, dădea sentința definitivă[10].

A doua reorganizare s-a produs în iunie 1840, când Alexandru Ghica întăreşte altă legiuire prin care a fost schimbată organizarea judecătorească superioară[11]. Înalta Curte de Revizie a fost din nou reînființată, Sfatul Consultativ al domnului a fost desființat, fiind înlocuit cu o cancelarie pe lângă secretariatul de stat[12].

Se constată în aceste legi şi influența apuseană, în special a Franței, care devine tot mai puternică datorită juriştilor români care cunoşteau dreptul din această țară. Nu este vorba de a copia aceste legi apusene, ci de a le adapta ca formă, ca limbă şi ca fond, la stările de lucruri de la noi. O altă constatare este aceea de accentuare a separării puterii judecătoreşti de cea executivă, dorința de a da independență magistraturii şi de a asigura pe temelii solide împărțirea dreptății.

În primii ani ai aplicării legiuirilor judecătoreşti, judecățile mergeau destul de greoi. Judecățile erau foarte multe la număr. Cel mai obişnuit prilej de ceartă, după relatările principelui Demidov, era încălcarea pământului. De asemenea, se ridica multe certuri din pricina nedreptăților pe care le făceau părinții către copiii lor, sau din pricina mutării hotarelor de proprietăți[13].

Avocații, a căror organizare era stabilită sumar de Regulamentul Organic, aveau cunoştințe minunate ca să producă îndoială în mințile „luminate" ale judecătorilor. Astfel, într-o scrisoare a lui Ion Ghica către Ion Bianu, ni se arată cum se judeca la începutul funcționării Divanului din Bucureşti[14]. Doi vecini de moşie se certau pentru un petic de pământ şi pricina lor ajunsese la Divan. Un boier pe nume Crețeanu, care era judecător la acel Divan, ascultând argumentele aduse de cele două părți, prin avocații lor, nu ştia în ce parte înclină dreptatea, către reclamant sau defendor. Cerând părerea prezidentului de la acel Divan, judecătorul Crețeanu nu o obține. Retrăgându-se în camera de „chibzuială", prezidentul îi cere lui Crețeanu să-şi dea cu părerea asupra pricinii. Acesta nu ştie de partea cui înclină dreptatea. În cele din urmă, Crețeanu nu mai are timp să-şi dea cu părerea, deoarece sentința fusese deja dată de prezidentul acelui Divan. Acest caz relevă, pe de o parte, neştiința judecătorilor, iar pe de alta, venalitatea unora dintre ei, deoarece sentința era dată celui care oferea mai mult.

După câte se pare în justiție, corectitudinea nu era un principiu cardinal. De pildă, Michael Quin, un preot anglican care a trecut prin Muntenia pe la 1835, arăta că „în Curțile de justiție domină forma, iar dreptatea nu, pentru a câştiga un proces trebuiau plătite bacşişuri mari"[15]. Puțin mai târziu, Anatol de Demidov constata însă că „administrația justiției a câştigat mult de la introducerea noului regim. Legea a mai păstrat câteva din obiceiurile ei despotice, dar trebuie să recunoaştem că s-au făcut multe îmbunătățiri în darea dreptății"[16].

Referindu-se la justiția din Țara Românească, consulul prusian C. A. Kuch nota următoarele: „Justiția se află în Valahia într-o stare cu totul primitivă. Legile care servesc de călăuză în Codul civil şi penal, au devenit cu totul neaplicabile din cauza prefacerilor desăvârşite ale împrejurărilor de aici. Ce-i drept că s-au instituit multe comisiuni însărcinate cu revizuirea legilor, dar se naşte întrebarea dacă rezultatele lucrărilor vor fi mulțămitoare deoarece la această grea lucrare, nu ia parte nici un jurist, ci numai boieri şi profesori. Starea defectuoasă însă în care se afla justiția din Valahia vine mai mult de la nesuficiența legilor

[9] *Anale parlamentare*, IX, 1, p. 1124.
[10] *Analele parlamentare ale României*, tom. V, partea 1, Bucureşti, Imprimeria statului, 1895, p. 495.
[11] Andrei Rădulescu, *Note asupra justiției din Țara Românească la 1840*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom. XXII, 1939 – 1940, p. 251.
[12] *Anale parlamentare*, IX, 1, p. 1040.
[13] Anatol de Demidov, *O călătorie în Principatele Române*, trad. V. Ghibaldan, Bucureşti, Ed. Alcalay, 1915, p.56.
[14] Radu Dimiu, *Judecători şi judecăți de altădată*, Bucureşti, Ed. Curierul Judiciar, 1929, p. 51 – 54.
[15] *O călătorie în apele române şi prin Basarabia în 1835*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie", tom. XLI, 1922, p. 177.
[16] Anatol de Demidov, O călătorie în Principatele Române, p. 119.

şi de la incapacitatea judecătorilor, decât de la venalitatea lor, cu toate că acest obicei încă nu a dispărut cu totul din deprinderile justiției de aici”[17].

Într-un raport din 19 iunie 1835, adresat de consulul prusian Sakellario către contele de Konigsmark, ambasador al Prusiei la Constantinopol, se vorbeşte, printre altele, de venalitatea judecătorilor din Valahia: „Proasta organizare a sistemului judecătoresc este una din cauzele care a contribuit la întreținerea relelor dispoziții din Valahia. Se cunoaşte corupția judecătorilor şi deznădejdea acțiunilor de valoare, dreptul său în fața tribunalului alcătuit din oameni care vând justiția celui care oferă mai mult. Prințul care este un om respectabil, cunoaşte toate aceste abuzuri; dar din nefericire pentru țară, după eforturile pe care le făcuse pentru a o nimici, gestul domnitorului nu este urmat de nimeni”[18]. Alt raport al aceluiaşi consul din 9 octombrie 1835, arăta eforturile guvernului Țării Româneşti în îmbunătățirea justiției: „Guvernul Munteniei, în sfârşit, şi-a îndreptat atenția asupra viciilor care domneau în administrarea țării, şi mai cu seamă asupra instanțelor judecătoreşti, şi este bine de văzut îndreptările aduse funcționarilor. Sosirea consulului Rusiei, Ruckman, este spre binele fermității, deoarece presează guvernul local să se ocupe de ameliorarea situației în acest domeniu, care este reclamată spre binele public”[19].

Modul greoi şi deficitar al funcționării justiției, la începutul aplicării reformei juridice, este dezvăluit şi de logofătul dreptății, Barbu Ştirbei, într-un discurs ținut în Adunarea Obştească a Țării Româneşti, în 27 iunie 1840: „S-au luat cele mai destoinice măsuri pentru întocmirea judecătoriilor de la introducerea Regulamentului Organic. Hârtiile cu pricini erau în neorânduială şi nu erau clasificate pe pricini. Cu acest chip, nici o judecătorie nu cunoştea adevăratul număr de pricini ce se afla de prigonire, şi nici vechimea lor, ca să se poată păzi, la rândul lor aceasta rămânând la arbitrara voie a prezidenților”[20]. Meritul Departamentului Dreptății a fost de a introduce îndreptarea cuviincioasă întru aceasta[21].

Un abuz la judecătorii, relevat în darea de seamă a ministrului de justiție, era că „deşi Regulamentul stipula că judecătorii să facă ştiința hotărârii părților prigonitoare şi să o citească în presusdvii cu glas tare. După încheierea jurnalului, judecătorii citeau hotărârea şi părților împricinate şi deoarece acasă, aşteptând şi 6 luni cartea de judecată, când aceasta venea era plină de ştersături şi adause printre rânduri şi i se schimba sensul, astfel încât împricinatul care câştiga procesul, se vedea osândit prin cartea de judecată. Prin ofisul domnesc din 12 aprilie 1838, s-a cerut că la fiecare hotărâre luată să se facă un jurnal scurt, pentru a se trece apoi în cartea de judecată, fără a se mai face schimbări şi modificări[22].

În materie penală, relevă raportul, pricinile se aflau la început în mare neorânduială. Regulamentul Organic, deşi stipula că în termen de 6 zile de la darea sentinței osânditul să-şi spună părerea, dacă este mulțumit sau nu de hotărârea dată, iar de nu, să poată face apel, prin intermediul procurorului, în termen de 30 de zile. Dar această regulă statuată de legiuire, nu era respectată, întârziindu-se în alcătuirea hotărârilor de către judecătorii, cât şi procurorii cu trimiterea lor. Şi aşa se ajungea ca la instanța superioară termenul legiuit să fie depăşit, iar procurorii primei instanțe nevoiți să ridice osândiților acest drept de apel. Şi se întâmpla uneori ca o hotărâre împotriva pravilei, sau împotriva formelor, să nu mai poată lua îndreptare fiindcă termenul de apelație se încheiase[23].

Barbu Ştirbei arăta că imperfecțiunile ramurii judecătoreşti „nu izvorăsc doar din pricina judecătorilor ci şi din lipsa de pravile desluşite (...) Pe capul judecătorilor atârnă povara, mai ales la instanțele de jos, în fiecare lună la judecătorii se scoate câte 30 de hotărâri, acele judecătorii de întâia instanță sunt împovărate cu mezaturile, cu cercetarea şi primirea secfestrurilor, cu adeverirea zapiselor de vânzări. Ei trebuie să răspundă de actele date căci pentru cea mai mică nebăgare de seamă răspund cu averea lor, precum exemplu de judecătorii întregi a căror avere se află astăzi secfestruită”[24].

Că justiția era venală şi coruptă, nu era vina cârmuirii lui Ghica, iar din raportul logofătului Barbu Ştirbei am văzut că se încercase ceva pentru îndreptarea acestui rău.

Primii ani ai regimului Regulamentului Organic fuseseră ani de linişte. Hoțiile deveniseră foarte rare. Dintre străinii care au vizitat Muntenia sub domnia lui Al. Ghica, Anatol de Demidov ne-a lăsat interesante note de călătorie. În însemnările sale, Demidov observa că pedeapsa cu moartea, deşi păstrată în legislația Principatului, ea n-a fost aplicată nici în vremea lui Kiseleff. Din statisticile pe care le publică, se vede că în 1835, în Țara Românească, fuseseră săvârşite 457 de furturi şi pungăşii mici, 24 de furturi cu spargeri sau la drumul mare, 56 omoruri şi 26 de încercări de omor. În total, avem pe anul 1835, 563 de pricini criminale. În 1836, numărul de furturi mici a scăzut la 331, cel de tâlhării la 23, omorurile sporesc la 66, iar tentativele de

[17] C. A. Kuch, Starea de lucruri din Moldova şi Valahia pe la anii 1828 până la 1843, în „Convorbiri literare”, an. XXV, 1891, p. 835 – 836.
[18] E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. X, Bucureşti, 1895, p. 470.
[19] *Ibidem*, p. 473.
[20] *Anale parlamentare*, IX, 1, p. 1118.
[21] *Ibidem*, p. 1119.
[22] *Ibidem,* p. 1122.
[23] *Ibidem*, p. 1123.
[24] *Ibidem*, p. 1126 – 1127.

omor au scăzut la 8 . În total, în 1836, avem 428 de pricini criminale[25]. Demidov observă că „în omoruri, cazurile cu premeditare se întâlnesc foarte rar, şi afară de câteva excepţii, toate sunt făcute la beţie”[26].

Legat de regimul închisorilor româneşti, avem mai multe relatări. În toată Ţara Românească erau şase temniţe: la Bucureşti, Giurgiu, Brăila, Ocna-Telega, Craiova, Ocnele Mari. La cele două temniţe, de la ocne, se ţineau arestaţii condamnaţi la muncă silnică pe viaţă; la Giurgiu şi Brăila, cei osândiţi la muncă publică (recluziunea); iar la celelalte temniţe, cei osândiţi la corecţie. Deosebite de acestea, mai erau 14 închisori judeţene[27]. Tratamentul fizic al arestaţilor nu era reglementat şi viaţa lor era plină de lipsuri, de suferinţe şi numai milostenia persoanelor particulare le mai îndulceau viaţa[28]. Consulul prusian Kuch, relata că „închisorile şi casele de corecţie au fost întotdeauna focare de boli molipsitoare care adeseori se răspândeau mai departe, cauzând o mare mortalitate printre locuitorii deosebitelor oraşe. În ultimul timp, este drept că s-au mărit încăperile acestor clădiri, punându-se într-o stare mai puţin vătămătoare sănătăţii; cu toate acestea, măsurile luate în această privinţă sunt departe de a fi îndestulătoare”[29].

Despre osândiţii la ocnă, spune că: „aceşti nenorociţi până acuma, nu mai ieşeau de sub pământ decât numai după ce isprăveau anii de muncă la care fuseseră osândiţi, şi prin urmare nu mai vedeau niciodată lumina zilei dacă erau osândiţi pe viaţă. Acolo munceau, acolo dormeau, acolo boleau şi numai cadavrele lor se scoteau iarăşi deasupra pe pământ... Puţini se mai află încă în viaţă după 10 ani de întemniţare”[30].

Un act important pentru epoca aceasta, este expunerea făcută în iunie 1840 de marele logofăt al dreptăţii, Barbu Ştirbei, cu privire la lucrările Departamentului său. Arătând că, de la 1837, numărul proceselor scăzuse la jumătate, el adaugă următoarele lămuriri: „Dintre Divanuri, cel ce a judecat şi a săvârşit cele mai multe pricini este Divanul criminal din Bucureşti, şi cu plăcere arăt dumneavoastră că numărul pricinilor criminale şi corecţionale ce intră din nou se împuţinează din zi în zi, încât a ajuns în sfârşit că, dacă tabloul pricinilor ce se înfăţişează din nou pe o lună se suie la 1 000, dintr-acestea 900 sunt politiceşti, şi numai 100, adică a zecea parte, sunt de fire corecţională, şi acest rezultat fericit s-a dobândit în vreme ce osânda la moarte, sub cuviinţă este ridicată în faptă cu totul din acest Prinţipat, de sunt astăzi 11 ani”[31].

Consulul prusian arăta şi el că : „pedeapsa cu moartea există în lege, dar n-a fost aplicată sub ocârmuirea umanitară a prinţului Ghica; ea se prefăcea întotdeauna în muncă silnică pe viaţă sau numai pe un timp hotărât. În genere însă, din cauza deosebitei îngrijiri cu care se veghează asupra siguranţei publice, putem spune că sunt foarte rare acele crime cărora ar trebui să se aplice pedeapsa cu moartea, cele mai mici furturi chiar se pedepsesc cu o vigoare deosebită. Astfel mi s-a întâmplat să văd, în închisorile oraşului Turnu, pe doi ţărani, care erau condamnaţi la un an şi jumătate de muncă silnică în fiare, pentru că furaseră nişte verdeţuri din grădina unui vecin”.[32]

Gh. Bibescu, viitorul domn, arăta că în timpul domniei lui Alexandru Ghica „justiţia avea la bază voinţa absolută a domnului care avea întotdeauna ultimul cuvânt în pricinile criminale. De altfel, domina arbitrariul, onoarea şi prosperitatea cetăţeanului erau puse în funcţie de capriciul şi interesul domnului”[33].

Deseori se întâmpla ca Rusia, în calitatea ei de putere protectoare, să intervină în actul de justiţie. De pildă, în procesul familiei Samani cu fostul domn al Moldovei Mihail Suţu, zisa familie câştigase în toate instanţele, încă din timpul lui Kiseleff, şi Ghica ordonase chiar investirea sentinţei definitive cu formula executorie. Ruckman, consulul rus, interveni însă pentru a mărgini câştigul familiei Samani la o parte numai a capitalului la care se recunoscuse că avea drept. Mihail Suţu, aflându-se la Petersburg, ca trimis al Greciei, provocase de acolo un ordin în acest sens şi Rusia interveni în justiţia română, fără să fi fost măcar în joc interesele vreunui sudit al ei[34].

Pentru a arăta mersul judecăţilor din Ţara Românească, să urmărim modul în care se dădeau sentinţele în acea vreme, şi dacă ele respectau într-adevăr legea.

La Divanul judecătoresc din Bucureşti se primise, la 22 martie 1835, hotărârea dată de judecătoria judeţului Ialomiţa în procesul lui Nicolae Stan din ţinutul Transilvaniei, cu Gh. Cârciumaru şi Andrei din satul Dichisani, pentru furtişag de boarfe. Tribunalul Ialomiţa a hotărât să-l condamne pe Nicolae Stan, „ca să se bată şi să stea la închisoare după porunca pravilei”. Procurorul Divanului criminal din Bucureşti, C. N. Brăiloiu, arăta că hotărârea dată de acel tribunal, s-a întărit şi de către Divan, totuşi adăuga ca să se ia în

[25] Anatol de Demidov, O călătorie în Principatele Române, p. 57.
[26] Ibidem.
[27] Gr. I. Dianu, Istoria închisorilor din România: studiu comparativ, legi şi obiceiuri, Bucureşti, Tip. Curţii Regale, 1900, p. 48 – 49.
[28] *Ibidem*, p. 62.
[29] C. A. Kuch, Starea de lucruri din Moldova şi Valahia pe la anii 1828 până la 1843, p. 830.
[30] Ibidem.
[31] *Anale parlamentare*, IX, 1, p. 1120.
[32] C. A. Kuch, Starea de lucruri din Moldova şi Valahia pe la anii 1828 până la 1843, p. 836.
[33] George D. Bibescu, De la situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghika, ed. a III-a, Bruxelles, 1842, p. 7.
[34] I. C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic, 1834 – 1848*, Bucureşti, Librăriile Socec, 1915, p. 36.

considerare faptul că osânditul este ,,nevârstnic", iar furtul săvârşit având o valoare mică, cerea ca să i se micşoreze pedeapsa, apelându-se la domn [35].

În altă pricină de furtişag, din 16 februarie 1835, urmată de Maria ţiganca în paguba polcovnicului N. Pleşoianu, după cercetarea pricinii, hotărârea tribunalului Ialomiţa a fost de a o osândi pe făptaşă, slugă la polcovnicul Pleşoianu, precum şi pe complicii acesteia: Ioniţă vizitiu, soţia acestuia, Anina, precum şi pe Maria unguroaica, deoarece au fost ,,gazde" ale făptaşei. Autoarea furtului, precum şi complicii săi, au fost pedepsiţi, în conformitate cu pravila, cu 100 de lovituri de toiege şi închisoare de un an de zile[36]. Într-un alt furt ajuns la Divanul criminal din Bucureşti, în februarie 1835[37], apelul fusese pornit de Vânturache sin Pană şi Florea sin Vânturache din satul Colentina, robi ai răposatului domn Grigore Ghica, şi de Constantin sin Marin Lăutaru şi Grigore sin Vasile, ţigani moldoveni, robi ai spătarului N. Greceanu din Bârlad, împotriva sentinţei date de tribunalul Buzău. Acest tribunal dovedise vinovăţia lor, deoarece furaseră vite de la locuitorii satului Ulmeni, în Cornu de Sus din judeţul Prahova, şi Lipia din judeţul Buzău. S-au mai dovedit vinovaţi de furt, şi Aurică Vătafu cu Badea sin Iordache Măciuslă şi Florea sin Vânturache. Judecătoria Buzău a hotărât osândirea tuturor în închisoare, cu despăgubirea din partea lor, a păgubaşilor. Procurorul Divanului criminal, C. N. Brăiloiu, cerea însă judecătorilor de la acest Divan, eliberarea din închisoare a lui Vânturache sin Pană, Constantin sin Marin şi a lui Grigore sin Vasile, deoarece condamnarea lor ,,nu să vede întemeiată pă nici o dovadă sau cuvânt pravilnic...nici vite furate nu s-au găsit la dânşii, nici nu s-au împărtăşit la aceste nelegiuiri". Hotărârea dată de Divanul criminal a fost de a-i dezvinovăţi pe aceştia din urmă, iar restul osândiţilor au rămas pe mai departe în temniţă[38].

Un anume Teohari Atanasiu tutungiu făcuse apel către Divanul criminal, la 26 martie 1836, deoarece judecătoria corecţională Ilfov îl condamnase a-i plăti lui Apostol Gavriil 1 200 lei pentru falsificarea (,,plastografierea"), unui zapis. Luând în cercetare zapisul de prigonire, procurorul arăta că acesta era într-adevăr fals. De aceea, procurorul C. N. Brăiloiu cerea judecătorilor Divanului criminal să întărească sentinţa dată, deoarece respecta întocmai pravila[39].

Procurorul Divanului criminal se adresă şi procurorului acelei judecătorii, cerându-i explicaţii în legătură cu această pricină[40]. Răspunzând acestei cereri, procurorul judecătoriei Buzău preciza că pâra lui Truşcă împotriva lui Dumitrache Olteanu se dovedise mincinoasă şi că de aceea s-a hotărât osândirea lui[41].

Un anume Ilie Dorobanţu din Roşiori de Vede, fusese pârât de Ion Feraru pentru că ar fi pricinuit ,,lăpădare" nevestei sale, prin bătaie. Sentinţa dată de tribunalul Teleorman a fost de a-l dezvinovăţi pe Ilie Dorobanţu de acuzaţiile aduse, deşi existau destule dovezi care arătau vina sa[42]. Procurorul tribunalului Teleorman, nemulţumit de sentinţa dată, făcuse apel la Divanul criminal[43]. Acesta din urmă a hotărât să-l condamne la închisoare pe Ilie Dorobanţu[44].

Hristea Căldăraru făcuse apel la Divanul criminal, împotriva hotărârii date împotriva sa de judecătoria corecţională Ilfov, pentru că ar fi furat aramă din prăvălia lui Teodor Calfa[45]. Reclamaţia lui Hristea nu avea temei, deoarece furtul fusese dovedit. Nevasta acestuia ceruse chiar ,,milostivire" din partea domnitorului, fără a o obţine însă[46]. În cele din urmă, s-a hotărât osândirea lui Hristea Căldăraru, pentru furtul de aramă de la Teodor Grozea, cu bătaie de 50 de toiege şi închisoare de un an[47].

Corectitudinea nu funcţiona întotdeauna în pricinile de judecată. Privitor la acest aspect, un exemplu elocvent, îl reprezintă pricina venită de la judecătoria Buzău la Divanul criminal din Bucureşti. Procurorul acestui Divan făcea o analiză a sentinţei date de acea judecătorie. Un anume Dumitrache Olteanu fusese pârât de numitul Truşcă, că ar fi furat bani de la fraţii Stan şi Enache Deliu. Jeluitori, în această pricină, au fost fraţii amintiţi. Dumitrache Olteanu a fost însă dezvinovăţit de judecătoria Buzău, de vina de furt, însă Truşcă, cel care-l pârâse, a fost osândit la închisoare, bătaie şi despăgubire. Apelul la Divan venise de la dezvinovăţitul Dumitrache Olteanu, care cerea despăgubiri de la fraţii Delieşti. Faţă de o asemenea judecată eronată, procurorul C. N. Brăiloiu protestă, arătând că sentinţa este dată cu ,,încălcare de pravilă şi rău au osândit pe Truşcă". El adaugă că ,,pornirea asupra lui Dumitrache Olteanu nu se vede urmată de osânditul

[35] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, fond Divanul judecătoresc din Bucureşti, secţia criminală, Dosar nr. 11/1835, f. 23.
[36] Idem, Dosar nr. 23/1835, f. 2.
[37] Idem, Dosar nr. 24/1835, f. 2.
[38] *Ibidem,* f. 45.
[39] Idem, Dosar nr. 52/1836, f. 2.
[40] Idem, Dosar nr. 64/1836, f. 4.
[41] *Ibidem,* f. 5.
[42] Idem, Dosar nr. 78/1836, f. 2.
[43] *Ibidem,* f. 4.
[44] *Ibidem,* f. 16.
[45] Idem, Dosar nr. 128/1836, f. 2.
[46] *Ibidem,* f. 18.
[47] *Ibidem,* f. 18, verso.

Truşcă, ci de fraţii Delieşti, iar Truşcă se găseşte în pricină prin arătarea acestor fraţi, cum că de la el s-au auzit că s-au furat bani”[48].

Domnia lui Ghica a fost marcată de mai multe mişcări cu caracter conspirativ, organizate după model masonic. Aceste mişcări au fost etichetate de regim drept „criminale”, şi împotriva lor a fost mobilizat întregul aparat de stat, inclusiv justiţia.

În mai 1838, se organiza la Bucureşti o mişcare conspirativă avându-l în frunte pe Ion Câmpineanu. Alături de acesta, se mai aflau şi patrioţi mai tineri ca Ion Voinescu II, Cezar Boliac, Gr. Alexandrescu[49]. Obiectivele societăţii erau scoase în evidenţă de două documente programatice: „Actul de unire şi independenţă”, şi „Osebitul act de numire a suveranului românilor”, ambele datând din noiembrie 1838. În plan politic, se urmărea unirea celor două Principate, sub conducerea unui principe străin. În primul program, găsim exprimată ideea ca judecătorii, ca şi alţi funcţionari, să răspundă pentru acţiunile lor. Se declară că abuzurile puterii executive şi a celei judecătoreşti ţin populaţia în mizerie[50]. Cel de-al doilea document, conţine ideea egalităţii în faţa legii, libertatea personală era garantată, astfel încât nimeni nu mai putea fi acuzat şi arestat decât în temeiul legii, precum nimeni nu putea fi condamnat înainte de a fi judecat[51]. La elaborarea acestor programe politice şi-a adus contribuţia şi Felix Colson, secretar al consulatului francez[52]. Ion Câmpineanu îşi propunea să acţioneze în Occident pentru realizarea unirii. La începutul lunii octombrie, el pleacă la Paris şi Londra pentru a găsi sprijin din partea marilor puteri, însă nu obţine de la acestea decât promisiuni vagi. Convins de eşecul misiunii sale, se întoarce în ţară. Este prins de autorităţile habsburgice şi predat, apoi, celor româneşti. Este închis, fără judecată, la mănăstirea Mărgineni, apoi la Plumbuita. Este eliberat în martie 1841, când devenise grav bolnav. Eliberarea şefului Partidei Naţionale s-a făcut cu condiţia de a nu mai desfăşura activităţi politice. Practic, în cazul lui Ion Câmpineanu, nu a existat nici un proces care să constate acuzaţiile ce i se aduceau, fiind închis în urma presiunilor Rusiei şi Turciei, speriate de programul său revoluţionar.

A doua mişcare revoluţionară, de acestă dată având un caracter mai radical, a fost cea condusă de Mitică Filipescu. Societate secretă, organizată după acelaşi model masonic, ea se organiza încă din luna mai 1840, pentru a fi descoperită în octombrie a aceluiaşi an. Ea viza răsturnarea ordinii existente, prin înlăturarea domnitorului Al. D. Ghica şi, o dată cu instaurarea unui nou regim politic pe plan intern, înlăturarea atât a suzeranităţii otomane cât şi a protectoratului rusesc. În conducerea societăţii, alături de marele boier M. Filipescu, doctor în drept la Paris,[53] se aflau şi alţi patrioţi revoluţionari ca Eftimie Murgu, avocat şi dascăl bănăţean, D. Macedonschi, fost căpitan în oastea lui Tudor, Nicolae Bălcescu, subofiţer de cavalerie în garnizoana Bucureşti, Cezar Boliac, Marin Serghiescu, Sotir Geranu, Constantin Telegescu, Constantin Baronescu, Constantin Panovschi, Mihai Mologescu, Constantin Cămărăşescu şi Nae Gălăşescu[54]. Implicat în această mişcare a fost şi francezul J. A. Vaillant[55]. Primele cercetări sunt făcute de Agie. Alexandru Ghica, pentru a da o importanţă deosebită cazului, a instituit o comisie de anchetă, compusă din patru membri, rude sau devotaţi de ai lui, şi anume: Constantin Ghica, Manolache Florescu, şeful poliţiei, Ioan Manu, directorul Departamentului din Lăuntru şi colonelul N. Golescu, aghiotant domnesc. Comisia a urmărit să obţină cu orice preţ dovezi, chiar prin violenţă şi fals, în sprijinul versiunii oficiale, lansate de la început[56]. Ion Ghica, aflat în Bucureşti în timpul cercetărilor, spune că mijloacele la care s-a recurs au fost „laşe” şi „infame”[57]. Costache Chihaia, numit de popor Costache Chiorul, este arătat ca principalul autor al maltratărilor şi al torturilor la care erau supuşi arestaţii; i se atribuia trista faimă de a fi introdus tortura la perete, adică ţinerea deţinuţilor în picioare, cu faţa la perete, în nemişcare, ceasuri sau chiar zile întregi, fără apă şi fără mâncare[58]. Au circulat zvonuri, pe care Vaillant le-a inserat mai târziu în cartea sa, că şi Bălcescu a fost maltratat chiar de Constantin Ghica. Dar „fostul iuncăr” printr-o scrisoare din 5 iulie 1845, adresată Gazetei de Transilvania le-a dezmințit, pare-se dintr-un sentiment de mândrie, decât din dorinţa de a restabili exact faptele[59]. După aproape două luni de continui investigaţii, comisia s-a aflat în posesia unui voluminos material. Pentru fiecare arestat s-a alcătuit câte un dosar. Ele cuprind declaraţii contradictorii, confuze,

[48] Anexa I.
[49] Nicolae Isar, Istoria modernă a Românilor, partea I: 1774 -1848, p. 117.
[50] Constantin Vlăduţ, *Ion Câmpineanu*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1973, p. 132.
[51] *Ibidem*, p. 136.
[52] N. Isar, *Publicişti francezi şi cauza română (1834 – 1859),* Bucureşti, Ed. Academiei Române, 1991, p. 64.
[53] C. C. Angelescu, *Cei dintâi români doctori în drept la Paris,* Bucureşti, Fundaţia „Regele Mihai I”, 1928, p. 9.
[54] G. Zane, *Mişcarea revoluţionară de la 1840 din Ţara Românească,* în „Studii şi materiale de istorie modernă”, vol. III, 1963, p. 191 – 194.
[55] N. Isar, J. A. Vaillant şi profesorii francezi din cadrul colegiului Sf. Sava (1829 – 1848), în „Analele Universităţii Bucureşti”, an. XXI, 1972, nr. 2, p. 40.
[56] G. Zane, Mişcarea revoluţionară de la 1840 din Ţara Românească, p. 200.
[57] Ibidem.
[58] Vasile V. Daşkevici, *Istoricul reşedinţelor poliţiei Capitalei, fosta Agie,* Bucureşti, Tip. Cultura, f. a., p. 39 – 40.
[59] N. Bălcescu, *Opere*, ediţie de Gh. Zane, vol. IV: Corespondenţă, Bucureşti, Ed. Academiei, 1964, p. 61.

uneori incoerente, firește așa cum au fost stoarse prin violență de la deținuți, sau prin fraudă în procesele verbale. Comisia de anchetă a ajuns la concluzia că 10 din cei arestați au alcătuit „o tainică cugetare de conspirație”[60].

În vederea judecării „complotiștilor” indicați vinovați de comisia de anchetă, Al. Ghica a instituit o instanță extraordinară, neprevăzută în Regulamentul Organic, alcătuită din secția I a Înaltului Divan și secția criminală a Divanului judecătoresc. Din partea Înaltului Divan făceau parte: Iordache Filipescu, mare ban, președinte, Teodor Văcărescu, mare vornic, Șt. Bălăceanu, Mihalache Racoviță și N. Suțu, toți trei mari logofeți; din partea Divanului judecătoresc Manolache Arghiropolu, președintele secției, mare logofăt, Alecu C. Florescu, mare postelnic, Ion Golescu, Gh. Văcărescu, Dumitru Greceanu, toți trei cu rangul de agă. Aproape toți aveau o reputație mizerabilă, ca oameni și ca judecători. De pildă, Iordache Filipescu era un om neruşinat, josnic și corupt, iar Manolache Arghiropolu era de o venalitate notorie condamnând întotdeauna când nu era interesat de soarta acuzatului. Pentru a avea control asupra instanței, Al. Vodă Ghica a numit ca procuror special pe N. Golescu, fost membru în comisia de anchetă[61].

Procesul a fost fixat pe 21 februarie 1841, și se sfârși pe 9 aprilie[62]. Întregul proces a fost un simulacru. Instanța de judecată s-a constituit dintr-un juriu cu puteri discreționare, înlăturându-se dispozițiile procedurale prevăzute de Regulamentul Organic. Acuzaților li s-a refuzat orice apărare, li s-a respins chiar cererea de a aduce martori. Instanța a acceptat ca procurorul să ia parte la deliberări, și, în fapt, să conducă procesul. S-a interzis accesul în sala de ședințe a oricărei persoane străine. Condamnații nu au putut exercita nici dreptul de apel; și, culmea, pentru a se putea totuși scoate un verdict de condamnare, la urmă, procurorul N. Golescu a trebuit să înlăture de la vot, chiar pe Iordache Filipescu, președintele instanței[63]. Acuzații nu au mai fost aduși în fața instanței decât în ziua când s-a citit sentința. După deliberări îndelungate, când probabil au avut loc multe târguieli cu Al. Ghica, sentința a fost dată cu o majoritate de un vot, adică cu cinci contra patru; fără excluderea de la vot a prezidentului, sentința n-ar fi putut fi dată, cel puțin în forma în care a fost pronunțată. Majoritatea completului a găsit vinovați nouă dintre inculpați de acuzațiile care li s-au adus în raportul de anchetă și a aplicat fiecăruia pedepse, în raport cu gradul presupus de participare la „complot”. Marin Serghiescu, Sotir Geranu, Constantin Telegescu, Gr. Radoșanu au fost condamnați la 10 ani la ocnă; D. Macedonschi, Mihai Mologescu, Constantin Baronescu și Mitică Filipescu la câte 8 ani recluziune la închisoarea de la Snagov; Nicolae Bălcescu câte 3 ani de recluziune la mănăstirea Mărgineni, întrucât a fost socotit minor; Eftimie Murgu și J. A. Vaillant au fost expulzați; Anton Panovschi a fost achitat, dar pus sub supraveghere polițienească[64]. Sentința a fost semnată de către N. Arghiropol, N. Suțul, A. Florescu, I. Golescu și Gh. Văcărescu. Ceilalți patru au făcut opinii separate, cu toții recunoscând existența „complotului”, dar propunând pedepse mai ușoare. Patru dintre judecători au cerut ca Mitică Filipescu să fie achitat pe motiv că lipseau dovezile de vinovăție. La 9 aprilie 1841, sentința a fost adusă la cunoștința condamnaților; totodată li s-a comunicat și termenul în care pot exercita dreptul de apel. Chemați să semneze pentru luarea la cunoștință a sentinței, au refuzat să dea curs invitației[65]. Pe 18 iunie 1841, ofisul domnesc consfințea aspra hotărâre a tribunalului[66]. Sentința devenea astfel definitivă și executorie.

La 18 aprilie 1842, domnitorul Ghica semna ofisul de iertare a lui Nicolae Bălcescu[67]. Gh. Bibescu, a grațiat însă, la 21 februarie 1843, pe complotiștii din 1840. Mitică Filipescu a murit în cursul aceluiași an, în luna iunie, la vârsta de 35 ani[68].

În februarie 1842, Adunarea votă, sub formă de răspuns la mesajul domnului, un adevărat act de acuzare pentru administrația celor 6 ani de domnie ai lui Alexandru Ghica. Între altele, membrii Adunării se referă și la abuzurile din justiție: „o mare demoralizație este în judecătoriile și Divanurile noastre”. Cauza principală a răului este încălcarea administrației asupra justiției, prin „povățuirile ce de multe ori se dau împotriva tuturor formelor și prejudecă pricini însemnătoare, influențând cugetul judecătorilor, prin acele tălmăciri de pravilă care atacarisesc drepturi nemărginite, care opresc punerea în lucrare a hotărârilor celor săvârșite după toate pravilele și formele, primejduind cu acest chip interesurile și starea prigonitoarelor părți”. De aici „izvorăște și pătimirea ce încearcă comerțul nostru, precum și lipsa de credit și neivirea capitalurilor”. Adunarea dă un exemplu precis domnului, pe al creditorilor falimentului lui Ștefan Hagi-Moscu, „din care mulți au ajuns la cea mai desăvârșită sărăcie și deznădăjduire, așteptând o dreptate care pentru dânșii a fost prea amânată”. Mai adaugă Adunarea că „cinci ani de când această pricină a început, și în loc de a da vreo nădejde de săvârșire, se vede astăzi și mai încurcată din pricina multelor împleticiri

[60] G. Zane, Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească, p. 202.
[61] *Ibidem*, p. 203.
[62] I. C. Filitti, Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840 – 1843, București, Librăriile Socec, 1912, p.20.
[63] G. Zane, Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească, p. 204.
[64] *Ibidem*, p. 205 – 206.
[65] Corneliu Dima-Drăgan, *Bălcescu și alți deținuți politici la Mărgineni,* ediția a II-a, București, Bălcești pe Topolog, 1975, p. 35.
[66] *Ibidem*, p. 38.
[67] *Ibidem*, p. 45.
[68] G. Zane, Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească, p. 245.

întrebuințate spre descurajarea acelor creditori, şi din puținul ajutoriu ce au dobândit din partea autorităților către care s-au îndreptat"[69]. Acuzațiile pe care le aduceau cârmuirii lui Ghica sunt privitoare la aplicarea legilor, nu la legi însăşi.

ANEXA I

Procurorul Divanului Criminalicesc din Bucureşti

La 6 ale următoarei luni, s-a primit la masa acestei procurarii, alăturata alegere a judecătoriei Buzău de la 25 decembrie 1835, supt n. 3, în pricina de judecată ce au avut frații Stan şi Enache Deliu pentru furtişag de bani, cu pâră asupra unui Dumitrache Olteanu, care pâră cerce-tându-se, au dezvinovățit pă pârâtu Dumitrache şi tot deodată au osândit pă un Truşcă la închisoare, bătaie şi despăgubire supt cuvânt de pretuitor, ca unul ce a arătat fraților că Dumitrache Ol-teanu de vinovat. Asupra pomenitei hotărâri, osândind pe Truşcă, au arătat mulțumire, iar Dumitrache Olteanu a cerut, prin apelație la acest Divan, a i să împlini despăgubirea de la frații Delieşti.

Pentru pretenția lui Dumitrache Olteanu, arăt cinstitului Divan că el s-a învoit cu acei frați Delieşti, în cancelaria acestui Divan, a să despăgubi de la dânşii, şi prin jalbă către această procurarie, a făcut cerere de a să întări această învoire cinstitului Divan, de va binevoi a întări acea învoire.

Iar asupra hotărârii judecătoriei, mă socotesc dator a protestui, pentru că s-au făcut cu în-călcare de pravilă şi rău au osândit pe Truşcă. Pretuitor să numeşte acela carele să vorbeşte nu fără nedreptate şi netemeinică, prin judecata asupra unui obraz, având spre sfârşitu' a lui osândă la o pedeapsă trupească şi necinstitoare. Pornirea asupra lui Dumitrache Olteanu nu se vede urmată de osânditul Truşcă ci de frații Delieşti, iar Truşcă să găseşte în pricină prin arătarea acestor frați, cum că de la el s-a auzit că s-au furat bani din calea Măteştilor, de pârâtu Dumitrache. Lesne dar a pornit la cinstitul Divan, cât de dăunător au hotărât cinstita judecătorie în această pricină, şi cât de nepravilnică este osânda lui Truşcă. De aceea şi cer a lui apărare, fiindcă, deşi arătarea este nemulțumire, s-a urmat cu nelegiuire, şi nici să poate lua drept temei de întărire a unei hotărâri, mulțumind unui osânditu, când osânda lui este primit pravilii.

Procurorul C. N. Brăiloiu 1836 februarie 25

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond Divanul judecătoresc din Bucureşti, secția criminală, Dosar nr. 64/1836, f. 2.

Summary

The present article makes a research on theory and practice of justice in the time ruler Alexandru D. Ghica (1834-1842).

During the reign of Alexandru D. Ghica, in two reorganizations of the judiciary took place out of the need to simplify legal procedure too cumbersome. At the end of this period, the laws, developed in Romania, and influenced by western law, while retaining elements of the past, prepared the reform of Romania's modern judicial organization.

Regarding the practice of justice, justice was not always respected. In Wallachia, in the reign of Al. D. Ghica, there were situations where judges sold sentences to those who paid more.

To show the course of judgments in Wallachia, the author has investigated several documents from the National Archives in Bucharest, which showed that the abuse in court was not necessarily a rule. Most of the reviewed trials indicated the contrary, that they were conducted properly, according to the law. Another finding is that the wrongful sentences were passed mainly in the lower courts. An explanation of this fact lies not only in the corruption of some judges, but also in that most of those appointed to make justice had no legal studies at all. In fact, most wrongful sentences were revised by the higher courts, where magistrates were better prepared.

Do not forget that Ghica's rule was marked by the revolutionary movement of 1840. The defendants were tried with discretionary measures in violation of the procedural provisions established by the Organic Regulation.

Consequently, there are differences between the theory and the practice of justice in Wallachia mainly when politics were involved, but there were also cases in which justice was made in accordance to law, and such cases were indisputably more.

[69] Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. XV, Iaşi, Tip. Buciumul Român, 1889, p. 224 – 225.

DOI FRAȚI, FII AI SATULUI - BIBEŞTII GORJULUI -AU FOST DOMNI AI ȚĂRII ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA 1842 – 1856

General (r) prof. Constantin ISPAS*

„Puțină istorie adevărată nu strică”

Noi, cei care încă mai supraviețuim, şi purtăm cu mândrie în suflet dragostea şi iubirea de Neam, avem obligația să amintim generațiilor de astăzi, care de peste o jumătate de veac au fost lipsite de explicații în legătură cu familiile boiereşti care timp de o jumătate de mileniu s-au aflat în fruntea țării, păstrând-o, apărându-i hotarele şi dezvoltându-i economia aşa cum au putut şi cum mijloacele pe care le-au avut la dispoziție, în timp de linişte şi lăsând-o moştenire, din generație în generație.

GHEORGHE BIBESCU
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEŞTI
(1842 -1848)

În cele câteva decenii de comunism (când țara s-a îndreptat cu paşi siguri către prăpastie) s-a scris mult cu ură şi patimă, şi s-a spus că familiile boiereşti reprezentau clasa exploatatoare, care a jefuit şi a oprimat țărănimea şi au ținut în întuneric populația.

Marea boierime, stăpână de proprietăți era aceea care deținea puterea în stat, care dispunea asupra dezvoltării şi comerțului, a apărării hotarelor, a folosirii pământului. Ca să poată să se afirme şi să aibă rolul de forță în societate, trebuia să se organizeze şi să dispună de mecanismele puterii.

Boierii erau cei care aveau accesul la poziția dominantă în stat prin intermediul dregătorilor.

În Gorj, la începutul anului 1700 erau 8 mari familii boiereşti care puteau îndeplini anumite slujbe în stat. Dintre acestea făceau parte familiile BIBESCU, PÂRÂIANU, GLOGOVEANU, etc.

Gorjului i-a fost dat să fie în toate timpurile izvor de fapte şi virtuți generoase în vechea țară a Jiului - țara de baştină a Basarabilor şi n-a uitat şi nu va uita niciodată că el este sâmburele Olteniei.

Reluând aceste aprecieri, cu referire la Gorj, în 1910 Alexandru Ştefulescu scria:

„În Gorj a trăit o intensă aristocrație, o boierime mare, înzestrată cu vitejia inimii, cu minte înaltă, cu suflet curat şi plin de sinceră pietate către Dumnezeu. Această boierime era oțelită din fragedă copilărie în lupta pentru apărarea şi păstrarea neştirbită a vetrei strămoşeşti şi a credinței. Ea a înălțat în cele mai frumoase poziții pitoreşti din Gorj, mănăstiri, schituri, biserici şi monumente de cultură.

Prin aceste monumente boierimea gorjeană şi-a legat numele de pământul țării pe veşnicie”.

Toate studiile şi le-a făcut la Paris, inclusiv cele superioare. S-a întors în țară în 1824 cu titlul de doctor în drept al Facultății din Paris.

În 1824 era funcționar la departamentul de justiție, apoi la externe. în timpul administrației lui Kisseleff a fost numit secretar de stat la departamentul justiției, apoi şef al Secretariatului de Stat.

După ce administrația Kisseleff a părăsit țara şi a venit domn Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu şi-a dat demisia din funcție plecând şi din țară la Paris şi Viena, unde a stat până în 1842.

În anul 1841 a fost ales deputat, pentru ca în luna decembrie să fie ales domn, întrunind o majoritate considerabilă de voturi (131 de voturi din 190).

Gheorghe D. Bibescu a fost primul domn ales, pe față, de Obştească Adunare extraordinară, aşa cum prevedea Regulamentul Organic. El era un domn învățat şi era unul din cei mai bogați boieri din țară.

Una din măsurile cu **caracter umanitar dar şi etnic** luată de Vodă Bibescu a fost dezrobirea țiganilor; cei dezrobiți intrau în categoria țăranilor plugari, aşezându-se pe o moşie; o dată aşezați aici ei se preschimbau în contribuabili ai statului.

A urmat a doua etapă în dezrobirea țiganilor. La 8 februarie 1847 domnitorul trimitea Adunării un proiect de lege despre dezrobirea țiganilor care se găseau pe moşiile Mitropoliei, Episcopiilor şi mănăstirilor. Proiectul de lege a fost votat de Adunare pe 11' februarie 1847 şi Vodă 1-a întărit; la art. 1 se stabilea că

* Preşedintele Asociației Naționale a Veteranilor de Război – filiala județeană Gorj.

„se slobod din robie toți țiganii Sfintei Mitropolii, ai Episcopiilor şi mănăstirilor cum şi ai bisericilor şi ai oricărui aşezământ public fără deosebire, câte se află în cuprinsul țării".

Domnitorul Bibescu ținea să evidențieze şi să mulțumească deputaților Obştei Adunării pentru aprobarea legii dezrobirii țiganilor cu ocazia deschiderii Adunării din anul 1848:

„Zece mii de familii al căror jug ați sfărâmat binecuvântează numele Dumneavoastră, folosindu-se de binefacerile dezrobirii, şi mica lor contribuție adaugă din zi in zi numărul celor sloboziți. Este un mare prilej de fericire pentru mai toți de a putea gândi că prin acest legiuit mijloc de răscumpărare, peste puțini ani pe pământul românesc nu vor mai trăi decât oameni slobozi".

În sfârşit, o altă măsură însemnată, de mare importanță, luată de domnitorul Gheorghe Bibescu împreună cu cel al Moldovei a fost aceea *"de a desființa vămile şi hotarele dintre cele două țări surori, în 1847".* A.D. Xenopol aprecia că Bibescu a pregătit actul de făurire a Principatelor Unite.

Ca orice domn al Țării Româneşti şi Gheorghe Bibescu s-a străduit ca în anii lui de domnie să facă lucruri bune, să ia măsuri care să uşureze viața populației, să îmbunătățească starea ei naturală şi culturală să ridice autoritatea şi prestigiul țării în fața străinătății. Cel ce condusese țara până în iunie 1848 a luat drumul străinătății.

A revenit în 1857 spre a prezida Divanul adunat să pregătească reorganizarea Principatelor, dar a trebuit să plece din nou la Paris, unde a murit în anul 1879.

BARBU ŞTIRBEI DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEŞTI (1849 -1856)[1]

Evenimentele din 1848-1849 au adus în Principate şi **trupe ruseşti** şi pe cele **turceşti.** In cele din urmă conflictul s-a încheiat prin convenția cunoscută de la BALTA LINIAN, care din nou impunea condiții, pe care acestea trebuiau să le respecte. (Pe timpul domniei lui Gheorghe Bibescu, Barbu Ştirbei îndeplinea în guvern funcția de ministru de interne.)

După aproape doi ani de revoluție şi de lichidare de urmările acesteia în fapt **înăbuşirea doleanțelor românilor,** trupe străine - otomane şi ruseşti - *în fruntea țării venea ca domn al Țării Româneşti, pe o perioadă de 7 ani - BARBU ŞTIRBEI, cel care trebuia să ducă mai departe greaua povară lăsată moştenire de OCUPAȚIA STRĂINĂ.*

Repunerea în vigoare a regulamentelor organice, suspendarea Adunărilor Obşteşti pe o perioadă nedefinită şi înlocuirea lor cu divanuri formate din boieri "de încredere" **consecință directă a intervenției armate străine,** au afectat sensibil cursul vieții politice româneşti, cu atât mai mult cu cât un număr important ai "partidei naționale" au fost nevoiți să emigreze. Reintrarea armatei ruse pe teritoriul Moldovei şi Țării Româneşti, în iunie 1853 şi declanşarea ostilităților ruso-otomane în octombrie acelaşi an, determinând, la somația Porții, pe cei doi domnitori: Grigore Alex. Ghica şi Barbu Dimitrie Ştirbei să părăsească Principatele, au marcat instaurarea unui regim excepțional de ocupație străină, menținut până în 1857.

BIBLIOGRAFIE:

- Gh. Bibescu, *Domnia lui Bibescu. Corespondențăşi documente, 1843-1856,* tomul I, pg. 310-334, pg. 457.
- Alex. Ştefulescu. *Gorjul istoric şi pitoresc,* pg 188-194.
- Documente slavo-române, pg 418-424.

Deux frères, fils du village – Bibeştii Gorjului –
ont été princes régnants de Valachie de 1842 à 1856

Gheorghe Bibescu (1842 – 1848) et Barbu Ştirbei (1849 – 1856) ont été les princes régnants de Valachie qui ont pris des mesures afin de rendre moderne la principauté.

[1] Frate bun cu Gheorghe Bibescu. A fost adoptat de un unchi al mamei sale Barbu Ştirbei.

COLONELUL MARIN IONESCU – DOBROGIANU (1866-1938), FONDATORUL DOBROGENISTICII ROMÂNEŞTI*

Prof. univ. dr. Valentin CIORBEA*

Două sunt dimensiunile care caracterizează personalitatea colonelului Marin Ionescu- Dobrogianu: slujirea cu ataşament, timp de peste trei decenii, a armatei române şi admirabilul efort ştiinţific desfăşurat pe parcursul a 48 de ani, pentru cunoaşterea pluridisciplinară a Dobrogei, provincie pe care a îndrăgit-o şi a cercetat-o nu numai prin investigarea unei vaste bibliografii, dar şi prin minuţioase cercetări pe teren, efort şi dăruire neegalate deocamdată de nimeni. O viaţă şi o operă ce relevă o autentică şi creativă vocaţie intelectuală construită prin străduanii, perseverenţă, sacrificii şi cheltuieli financiare care, nu de puţine ori, i-au depăşit, după cum avea sa mărturisească, puterile[1].

Fondatorul dobrogenisticii româneşti nu s-a născut între Dunăre si Marea Neagră, ci în Bucureşti, la 21 octombrie 1866, in familia lui Ene Ionescu şi Tinca Dumitru.

După terminarea şcolii gimnaziale, adolescentul Marin Ionescu a urmat cursurile Liceului „Basarab" din oraşul natal, perioadă în care a cunoscut mari personalităţi ale culturii române ca Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Al. Vlahuţă, Nicolae Grigorescu, G.M. Teodorescu, care i-a fost profesor ş.a.

A manifestat de timpuriu pasiune pentru cercetarea izvoarelor istorice. Surprins de profesorul său Froeo copiind o inscripţie de pe crucea din zidul Palatului Bibescu, este sfătuit de acesta să continue studiul istoriei, ceea ce avea sa facă cu asiduitate cu trecutul regiunii transdunărene până în pragul sfârşitului[2].

La 19 decembrie 1884, tânărul Marin Ionescu a intrat ca soldat voluntar în armată, în rândul efectivelor *Regimentului 1 geniu*[3], unitate în care a rămas până la 1 februarie 1887, perioadă în care a fost avansat caporal, sergent şi sergent furier. A fost mutat la 1 februarie 1887 la Focşani, la *Regimentul 2 geniu*, unitate nou constituită[4].

Este trecut în rezervă la 6 ianuarie 1888. Atracţia pentru cariera militară este deosebit de puternică, astfel că a solicitat reangajarea, cerere fiindu-i satisfacută, iar la 24 februarie acelaşi an a fost reîncadrat ca sergent în efectivele *Regimentului 2 geniu*.

Apreciat pentru calităţile sale deosebite şi interesul arătat faţă de cariera militară, Marin Ionescu a fost trimis de către comandanţii săi la şcoala de ofiţeri, al cărui elev e devenit la 1 octombrie 1888. Avansat sublocotenent la 1 octombrie 1890, a fost încadrat in corpul ofiţerilor *Regimentului 2 infanterie* din Craiova. La 1 august 1891, a fost mutat la *Regimentul 31 Calafat*.

Prima notare de serviciu cuprinsă în *Memoriul* său, cum era numit în epocă dosarul personal, din 20 august 1891, îl prezintă pe Marin Ionescu ca „ofiţer serios in serviciu ieşit din şcoala divizionară. Conduită bună. Serveşte cu exactitate şi în conformă reglementară"[5]. (Sic).

Peste câteva luni, la 5 noiembrie 1891, comandantul *Regimentului 31 Calafat* îl caracteriza astfel: „Deşi de curând mutat in corp, se pare a fi bun ofiţer sub toate manifestările. A luat parte la manevre"[6].

Începând cu aprilie 1894, sublocotenentul Marin Ionescu a fost mutat la *Regimentul 34 infanterie „Constanţa"*. Încadrarea în noua unitate s-a datorat nevoii de ofiţeri, regimentul constituindu-se în baza Înaltului Decret nr. 1548 din 20 aprilie 1894 prin desprinderea unor subunităţi din *Regimentul 33 infanterie „Tulcea"*[7]. Opţiunea sa pentru o unitate din Constanţa s-a datorat probabil şi dorinţei soţiei sale, Iosefina, născută Spaticu, cu care se căsătoreşte la 11 iunie 1890, de a reveni în oraşul său. La 10 mai 1894 a fost avansat la gradul de locotenent.

---

* Facultatea de Istorie, Universitatea „Ovidius" din Constanţa.

*Studiul de faţa este o variantă îmbunătăţită a articolului publicat sub titlul *Marin Ionescu –Dobrogianu (1866-1948), ofiţerul savant,* în revista „Ex Ponto", iulie-septembrie 2004, nr.3 (4) anul II, p.178-190.

[1] Capitan M.D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea. Geografia, matematică, fizică, economică şi militară,* Bucureşti, 1904, p. 4.

[2] C. Călinescu, I. Faiter, *Dimensiunile unor vocaţii, vol II,* Constanţa, 1979, p. 520; o succintă biografie realizată pe informaţiile publicate de C. Călinescu şi I. Faiter poate fi consultată şi pe *Wikipedia. Enciclopedia liberă*.

[3] Unitatea s-a constituit în aprilie 1882 prin întrunirea celor două batalioane de geniu din garnizoana Bucureşti. În anul în care Marin Ionescu s-a încadrat ca voluntar, regimentul avea 62 ofiţeri şi 1280 trupă (Vezi *Istoria militară a poporului român vol al-V-lea. Evoluţia organismului militar românesc de la cucerirea independenţei de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii primului război mondial,* Editura Militară, Bucureşti, 1988, p. 94.

[4] *Ibidem,* p. 96.

[5] Arhivele Militare Române, Piteşti (în continuare A.M.R), fond 3042, Memorii bătrâni, dosar 71, f. 2.

[6] *Ibidem.*

[7] Costin Scurtu, Remus Macovei, *Regimentul 34 Infanterie, de la Constanţa la Kandahar*, Editura Companiei Naţionale Administraţia Porturilor Maritime S. A. Constanţa, Constanţa, 2007, p. 10.

În anul următor a primit aprobarea de a da admitere la Şcoala Superioară de Razboi, dar nu a reuşit, ceea ce l-a descurajat puțin, însă nu într-atât încât să renunțe să se prezinte la un nou examen.

Mutat la Consiliul de război al *Diviziei active Dobrogea,* este apreciat şi încurajat de şefii săi. Generalul Poenaru, inspector general, scria la 10 iunie 1896 despre locotenentul Marin Ionescu: „ofițer inteligent, cunoaşte bine regulamentele în teorie şi recomand a urma exerciții în practică cu batalionul şi a se întări şi în partea acestora care în memoriu i se arată slabă. Cunoştiințe generale are, astfel că-l văd capabil a reuşi la examenele ce voieşte a da pentru a intra în Şcoala de Razboi. La serviciu serveşte bine”[8]. Comisarul regal, căpitanul Nicolescu, şeful său direct, l-a caracterizat la 23 septembrie 1896 ca: „ofițer inteligent şi activ. Cunoaşte bine regulamentele în teorie şi practică deoarece în concentrarea din anul curent a luat parte cu *Regimentul 34 Constanța* la exercițiul cu batalionul. Se ține la curent cu cunoştiințele generale de admitere în Şcoala Superioară de Razboi. Are conduită bună, ținută curată. Călăreşte bine”[9].

Concomitent cu activiatea militară, tânărul locotenent Marin Ionescu a început să cerceteze istoria şi geografia Constanței şi a Dobrogei. Primele rezultate au fost publicate în 1896 într-o broşură cu titlul *Cercetări asupra oraşului Constanța*[10], prefațată de savantul Grigore Tocilescu. Ilustrul istoric scria despre studiul tânărului ofițer cercetător “că este o expunere scurtă, clară şi metodică”, remarcând în continuare: „Timpul ce i-a lăsat liber îndeplinirea sarcinei carierei sale dânsul a ştiut a-l întrebuința cu bine şi cu folos pentru sine şi pentru patria sa. Prin dragostea şi energia laborioasă, mai presus de sarcina profesională, şi căutând să guste din plăcerile vieții superioare s-a indeletnicit şi cu lucrările minții, facând şi pe alții să le guste împreună cu D-sa”[11].

Este prima lucrare ştiințifică pe care o semnează Marin Ionescu-Dobrogianu. Ataşarea la numele său şi a celui de *Dobrogianu* exprimă iubirea, interesul şi devotamentul față de regiunea transdunăreană cu care se va identifica ca militar, dar mai ales ca istoric, geograf şi etnograf.

Activitatea ştiințifică nu a trecut neobservată de şefii săi. În notarea de serviciu datată 16 octombrie, căpitanul Nicolescu a subliniat între altele: „La notele precedente adaug: acest ofițer a făcut geografia şi istoria oraşului Constanța, o lucrare de mare merit şi care dovedeşte din partea autorului o dragoste de muncă şi o energie laborioasă”[12].

Generalul Popescu aprecia pe locotenentul Marin Ionescu-Dobrogianu evidențiind că „are cunoştiințe destul de întinse istorice si geografice. Doreşte să se prezinte la Şcoala de Război, va face, sunt sigur, un bun ofițer de stat major” (Sic)[13].

Fiind declarat admis în urma succesului la examenul de admitere la Şcoala Superioară de Război, devine începând cu 1 noiembrie 1898 ofițer elev al prestigioasei instituții militare.

Spirit deschis, locotenentul Marin Ionescu-Dobrogianu s-a implicat cu acelaşi elan ce-i caracteriza personalitatea şi în viața cultural constanțeană. A contribuit la fondarea revistei „Ovidiu”, care a devenit cel mai important periodic de cultură din Dobrogea apărut sub egida Cercului literar „Ovidiu”[14]. Semnează încă din primul număr articolul: „Numele Dobrogea la diferitele timpuri”[15], subiect asupra căruia îşi exprimă opiniile şi în „Vocea Dobrogei”, „gazetă ce a susținut dezvoltarea social-economică a regiunii dintre Dunăre şi Marea Neagră”[16]. În numerele apărute între lunile februarie –august 1899, revista „Ovidius” îi tipăreşte studii despre Marea Neagră şi Insula Şerpilor[17].

Alături de alte personalități constănțene, precum P. Vulcan, M. Koiciu, Ion Berberianu, Virgil Andronesu, a susținut înființarea la Constanța a unui ateneu. Îl găsim ca membru al societaților „Pro Eminescu” şi „Pro Carmen Sylva”.

Petru Vulcan, directorul fondator al revistei „Ovidius”, l-a prezentat pe locotenentul M.D. Ionescu cititorilor cu sintagma de „fondator-colaborator, una din aceste puteri însemnate” pe care se bazează periodicul. Ilustrul om de cultură dobrogean îl aprecia pe colaboratorul său în termeni elogioşi: „tânăr entusiast, pregătit printr-o cultură bine îngrijită pentru a mânui cu mai multă dibăcie pană decât sabia”. Despre studiile publicate de Ionescu-Dobrogianu, Petru Vulcan scria că sunt ”izvor de cunoştiințe profunde |…| care vor fi de mare preț cercetătorilor enciclopediști”[18].

---

[8] A.M.R., fond 3042, Memoriu bătrâni, dosar 71, f. 5.
[9] *Ibidem,* p. 9.
[10] Marin Ionescu Dobrogianu, *Cercetări asupra oraşului Constanța,* Constanța, 1896, p. 30.
[11] „Ovidiu”, an I, nr. 10, 1 februarie 1899, p. 145-146.
[12] A.M.R, fond 3042, Memoriul bătrâni, dosar 71, f.6.
[13] *Ibidem.*
[14] „*Ovidius”* (15 septembrie 1898 – 30 iulie 1930), bilunar, fondat de Petru Vulcan. Între colaboratori s-au numărat I.L.Caragiale, Panait Cerna, Nicolae Iorga, George Murnu, ş.a (Dumitru Constantin Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980),* Bibliografie comentată şi adnotată, Constanța, 1895, p. 237-238.
[15] „*Ovidus”*, an I, nr 1, 15 septembrie 1898.
[16] Dumitru Constantin –Zamfir, Octavian Georgescu, *op. cit*., p. 327-328.
[17] C. Călinescu, I. Faiter, *Dimensiunile unor vocații,* p. 520-521.
[18] „*Ovidius”*, an I, nr.10, 1 februarie 1899, p. 145-146.

Din cauza unui reumatism articular care i-a creat serioase dificultăţi la călărie a fost nevoit să se retragă din Şcoala Superioară de Război, revenind la Consiliul de război al *Diviziei active* din Dobrogea, unde se remarcă prin seriozitate şi conştiinciozitate în îndeplinirea sarcinilor de serviciu. În notarea din 19 octombrie 1900 se scria că „este studios şi are multă aplicaţie pentru istorie şi geografie. A produs o lucrare în acest sens de netăgăduită valoare literară şi ştiinţifică.[19] Este de cinci ani în serviciul acestui consiliu unde a îndeplinit pe rând când funcţiunea de substitut de raportor, când pe acela de comisar regal şi de care s-a achitat într-un mod conştiincios şi inteligent. Are calitaţi intelectuale şi o ireproşabilă conduită. Figurând deja doi ani pe tabloul de înaintare pentru gradul de căpitan, îl prezint şi anul acesta domnului general inspector"(Sic)[20].

Incepe colaborarea la importanta revistă ştiinţifica „Buletinul Societaţii Geografice Române"[21], unde va publica *Consideraţiuni asupra cursului inferior al Dunării şi formarea Deltei*[22], urmat de *Colonizarea Dobrogei; Scythieee, cunoscute istoricilor şi geografîlor antichităţii cu privire specială asupra Scythiei Minore (*Dobrogei actuale*); Formarea Deltei Dunării; Scythia Minor, Berdjan, Dobrogea I-II*; *Din notele de călătorie ale lui Ewlia în a doua jumătate a veacului al XVII-lea*; *Un veac şi jumătate din viaţa Dobrogei medievale*; *Valea Carasu*[23].

Generalul Năsturel, inspector general, îl aprecia la 20 noiembrie 1901, evidenţiind între altele că „se ocupa cu o lucrare ce de un timp foarte îndelungat lucrează, este geografia generală a provinciei Dobrogea, lucrare de mare importanţă, pentru care Societatea geografică, îi vine în ajutor spre ilustrare şi documentare" (Sic)[24].

Pentru studiile sale asupra Dobrogei, prin Înaltul Decret nr. 1657 din 23 aprilie 1903, i s-a acordat medalia „Bene Merenti", "cea mai înaltă distincţie de ordin cultural"[25] .

În anul 1904 publica monumentala lucrare *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*[26] ce s-a impus ca cea mai importantă contribuţie asupra cunoşterii regiunii dintre Dunăre si Marea Neagră sub aspect geografic, istoric, politic şi economic din cele mai vechi timpuri până la apariţie. Şi-a dedicat impresionantul tom, după aprobarea solicitată, regelui Carol I, „Augustul preşedinte şi protector al Societăţii Geografice Române" al cărui membru fusese acceptat şi autorul[27].

După cum mărturiseşte în *Prefaţă*, voluminoasa lucrare era „fructul a 13 ani de muncă" de cercetări minuţioase şi directe în teren pentru studiul geografiei, cunoşterea localităţilor, localnicilor şi oficialităţilor regiunii dintre Dunăre şi Marea Neagră şi, pe de altă parte, procurării şi studiului minuţios al surselor bibliografice.

Profită de orice misiune primită pentru a străbate Dobrogea şi a-şi îndeplini şi obiectivele propuse. În 1891 străbate pe jos traseul frontierei sudice pentru realizarea ridicării topografice şi studiul minuţios al fâşiei. Participarea în comisia pentru realizarea recensământului tinerilor din plasele Mangalia şi Silistra Nouă îi oferă ocazia de a cunoşte satele din sudul Dobrogei de unde, marturiseşte autorul, „am cules multe şi preţioase notiţe asupra felului de trai al populaţiunii, bogăţiilor solului în cereale şi vite, modul de cultură al pământului, date şi legende asupra localităţilor, bisericilor, geamiilor, manevrele din 1894, 1895, 1896 mi-au făcut cunoscut centrul Dobrogei, adică o parte din plăşile Constanţa şi Babadag şi mai ales văile râurilor Casimcea şi Slava. Şi în fine, în vara anului 1898 am fost delegatul Diviziei ca să însoţesc o comisie de ingineri însărcinată cu studiul traseului liniei ferate de la Constanţa, Isaccea şi Tulcea". Nereuşind să îndeplinească studiile în teren realizate „cu serviciul", în fiecare an, „pe spesele mele", relatează Marin Ionescu-Dobrogianu, cerceta „părţi pe care nu le cunoşteam". Excursiile de studii erau fericite prilejuri pentru a sta de vorbă cu primari şi notari, învăţători, preoţi, bătrâni, agricultori, crescători de vite şi pescari „de la care am luat informaţii despre situaţia comunelor, gradul de cultură al populaţiei, data reînfiinţări satelor, originea locuitorilor, informaţii referitoare la datini, postul, obiceiurile, legendele, poveştile, cântecele rămase din gura poporului". De la agricultori şi pescari obţine date ce-i permit să „deducă bogăţia de odinioară a Dobrogei în vite, pescari şi păduri"[28]. Ajunge să cunoască atât de bine Dobrogea încât a fost

[19] Se face referire la *Cercetări asupra oraşului Constanţa.*
[20] A.M.R., fond 3042, dosar 71, f. 6.
[21] Periodicul a purtat aceasta denumirea până în 1919. Din acest an şi până în 1942 a purtat numele de „Buletinul Societaţii Regale Române de Geografie".
[22] „Buletinul Societaţii Române de Geografie", 22, sem I, 1901, p. 158-181.
[23] C. Călinescu, I. Faiter, *op.cit,* p. 523.
[24] A.M.R, fond 3042, dosar 71, f. 6.
[25] Vezi *Dicţionar de personalităţi dobrogene,* vol I, Ex Ponto, Constanţa, 2004, p. 148.
[26] Capitan Marin-Ionescu-Dobrogianu, *Dobrogea in pragul veacului al XX-lea. Geografie, matematică, fizică, politică, economic şi militară,* Bucureşti, 1904, 1010 p.
[27] *Ibidem*, p. 1.
[28] *Ibidem.*

invitat de antropologul elveţian Eugène Pittard[29] să-l conducă în periplul său dobrogean. L-a însoţit, de asemenea, pe geograful francez Emmanuel de Martonne[30] care împreună cu studenţii Universităţii Bucureşti au făcut o excursie în nordul Dobrogei.

Adunarea surselor bibliografice pentru ampla lucrare i-a creat serioase probleme datorită lipsei fondului de carte la Constanţa[31], ceea ce i-a impus să procure lucrări cu mari eforturi „din comerţ, unele pe preţuri peste puterile mele de mari”[32]. Reuşise să strângă 300 de volume care-l costaseră între 5 şi 6000 lei, o suma apreciabilă pentru acele vremuri .

Şi-a structurat voluminoasa lucrare în “cinci cărţi”, fiecare cu mai multe capitole, divizate la rândul lor pe cel puţin 2 subcapitole. La finalul cărţii în loc de concluzii, căpitanul Marin Ionescu-Dobrogianu a inclus conferinţa pe care a ţinut-o la 28 februarie 1903 în faţa membrilor Societaţii Geografice Române, la care asistaseră regele Carol I şi principele Ferdinand, referitoare la situaţia Dobrogei între 1878, anul Unirii cu România, şi 1900. Hărţi ale regiunii, planşe, crochiuri, schiţe, imagini şi un util index alfabetic încheie valoroasa lucrare semnată de harnicul ofiţer cercetător.

Asidua muncă de cercetare şi redactare a imensului material adunat i-a fost răsplatită de Academia Română, care la 12 aprilie 1905 l-a premiat şi numit laureatul instituţiei. La mai bine de un sfert de veac de când Marile Puteri ale Europei hotârâseră să unească cea mai mare parte a Dobrogei la România, căreia acelaşi conclav i-a confirmat juridic şi în plan internaţional independenţa, înregistra la capitolul marilor realizari o lucrare ştiinţifică de-a dreptul impresionantă, cum nu se mai publicase la nivelul nici unei provincii istorice româneşti.

Prin bogaţia informaţiilor, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, a rămas până în zilele noastre una dintre cărţile fundamentale pentru cunoaşterea regiunii dintre Dunăre şi Marea Neagră. Prin metoda de cercetare aplicată, structura şi concepţia de abordare a problemelor, contribuţia căpitanului Marin Ionescu-Dobrogianu rămâne şi astăzi, şi va rămâne şi în viitor, în multe privinţe neegalată. Este cartea de la care orice cercetător serios preocupat de contribuţiile înaintaşilor în cunoaşterea pluridisciplinară a Dobrogei porneşte în studiile sale. Lucrarea îl aşează pe autorul ei, Marin Ionescu-Dobrogianu, pe onoranta poziţie de întâiul mare istoric şi geograf modern al Dobrogei.

Fericita veste a premiului acordat de Academia Română l-a găsit în postura de comandant de companie în cadrul *Regimentului 7 infanterie „Prahova”*. Comandantul *Brigazii 9 infanterie*, generalul I. Lupu, din structura căreia făcea parte şi unitatea în care fusese mutat, scria în notarea din 18 octombrie 1905 despre subordonatul său căpitanul Marin Ionescu-Dobrogianu: „a luat parte la concentrarea de toamnă, cu care prilej a dat probe că ştia să conducă bine compania şi să aplice cu judecată regulamentele tactice pe tărâmul de manevre. Societar şi rezistent la lucru. Se poartă cu demnitate. Bun scriitor. Lucrarea sa „Dobrogea in pragul veacului al XX-lea” a fost premiată de Academia Română. Doresc să-şi îndrepte studiile în care se indeletniceşte şi pe domeniul studiilor militare”[33]. La premiul Academiei Române s-a adăugat în 1906 medalia jubiliară „Carol I”, acordată de rege.

În anul 1907 a reuşit la examenul de capacitate pentru gradul de maior şi a cerut aprobare pentru tipărirea studiului *Formarea Deltei Dunarii,* pe care l-a publicat în 1909[34].

Memoriul lui Marin Ionescu Dobrogianu pe anul 1909 ne informează între altele că ”se ocupă cu stăruinţă de studii istorice, geografice, arheologice, în special asupra *Dobrogei pe care o cunoaşte în detaliu de visu.* (S.n.). Trăieşte modest, stimat şi apreciat atât de camarazi, cât şi de celelalte cunoştiinţe. Are talent de bun scriitor. Nu are defecte. Nu e stăpânit de pasiune” (Sic)[35].

Este mutat la 10 octombrie 1910 la *Regimentul 6 „Mihai Viteazul”* din Bucureşti, iar la 1 octombrie 1911 la *Regimentul 11 „Siret”* din garnizoana Galaţi, unitate în care a fost avansat maior. În efectivele acestui regiment a rămas încadrat până la 1 aprilie 1916, fiind detaşat mult timp la Consiliul de război.

Din „memoriu“ pe anul 1910, constatăm că maiorul Marin Ionescu-Dobrogianu era apreciat ca având „memorie foarte bună. Posedă spirit de observaţie. Cultură generală întinsă. Instrucţie mult dezvoltată. Cunoaşte bine instrucţia armei sale şi a serviciului său de raportor la Consiliul de Războiu. Bine în focul razboiului, la teme tactice pe hartă şi teren. Bine în convorbiri militare. A ţinut până acum trei conferinţe la

---

[29] Eugène Pittard (1867-1962) - antropolog. Autor, între altele, a lucrării *Dans la Dobroudja (Roumanie). Notes de voyage,* 1902, 166p.

[30] Emmanuel de Martonne (1873-1955) – interesat de Europa Centrală. Participă în calitate de preşedinte al Comisiei care a trasat frontierele României şi Poloniei.

[31] La Constanţa cea dintâi bibliotecă numită *Biblioteca universală* s-a inaugurat la 8 septembrie 1898 în urma strângerii prin donaţie a circa 3500 de volume. Constantin Cioroiu (coord.) *Cartea şi lectura la Pontul Euxin . 75 de ani de la înfiinţarea Bibliotecii Judeţene “Ioan N.Roman”, Constanţa, 1931-2006*, Constanţa, 2006, p. 5.

[32] A.M.R, fond 3042, Memorii bătrâni, dosar 71, f. 6.

[33] A.M.R., fond 3042, Memorii bătrâni, dosar 71, f. 6.

[34] *Formarea Deltei Dunării,* în „Buletinul Societaţii Române de Geografie”, Tom 30, p. 26-50.

[35] A.M.R, fond 3042, Memorii bătrâni, dosar 71, f. 7

Societatea Geografica Română cu destul succes. Aptitudini militare potrivite gradului său şi a celui imediat superior. Posedă ochiul câmpului"[36].

Personalitatea şi rolul său în corpul ofiţerilor *Regimentului 11 „Siret"* este relevată de notările pe anii 1913 şi 1914. Comandantul regimentului îl aprecia în 1913 ca un ofiţer „inteligent şi cu prea bună judecată. Foarte metodic şi cu bune aptitudini în a-şi instrui ofiţerii obţinând rezultate în acest sens. A ţinut în regiment o serie de conferinţe bine dezvoltate şi prea bine apreciate /…/ Prin cuvântările rostite în faţa ofiţerilor şi trupei ori de câte ori a avut ocazia dovedeşte ca este animat de un *foarte înalt sentiment patriotic şi un suflet curat de ostaş*. (s.n.) Are putere de muncă, dar dacă pe lângă aceasta s-ar adăuga şi mai multă activitate s-ar putea spune că Ionescu-Dobrogianu va fi un ideal ofiţer superior."[37] Continuă şi în 1914 să împărtăşească corpului ofiţerilor din *Regimentul 11 „Siret"* din cunoştiinţele sale, activitate reţinută şi în dosarul personal de comandantul unităţii. Acesta scria că maiorul Marin Ionescu-Dobrogianu „a ţinut în regiment o serie de conferinţe cu subiecte variate de care ofiţerii s-au folosit mult. A ţinut în cursul iernii trecute o conferinţă cu subiectul *Dobrogea pe timpul Împăratului Iustinian (527-565).* Conferinţa a fost atât de bine studiată şi expusă că a atras laudele întregii asistenţe. Maiorul Dobrogianu nu numai ca ştie, dar ştie să exprime bine ceea ce ştie"[38].

La 1 aprilie 1916 este avansat locotenent-colonel iar la 1 iulie acelaşi an revine în corpul ofiţerilor *Regimentului 34 Infanterie*, la comanda căruia a fost numit pe 20 august 1916. Unitatea se afla în deplasare spre Buftea şi de aici la Oltenița pentru a trece Dunărea şi „a veni in ajutorul trupelor care luptau în sectorul Antimovo şi Daidîr, contraatacând pentru a respinge inamicul, care ocupase liniile I si II ale capului de pod de la Turtucaia"[39].

Locotenent-colonelul Marin Ionescu–Dobrogianu trece Dunărea la 23 august 1916 în fruntea *Batalionului 3*. În foaia calificativei pentru zilele de 23 si 24 august 1916 întocmită după război la cererea sa de către generalul C. Teodorescu, fost comandant al *Diviziei 17,* se precizează: „Fără şovăială cu un avânt de toata lauda, locotenent-colonelul Ionescu în capul trupei sale a executat contraatacul ordonat reuşind a respinge pe inamic până spre marginea de sud a pădurii Daidîr. Sosind noaptea acţiunea a încetat iar trupele au rămas în poziţiunea lor de luptă"[40]. În zorii zilei de 24 august 1916 confruntarea s-a reluat. În dosar se precizează că „*Regimentul 34* s-a luptat vitejeşte condus de comandantul său, a trebuit însă să se retragă sub presiunea forţelor superioare inamice care răzbind pe la aripa stangă, de unde fugise *Regimentul 76 infanterie*, ameninţase spatele. Ajuns la Dunăre (locotent-colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu) şi în lipsă de pod a căzut prizonier pe câmpul de luptă după ce recuperase 8 ofiţeri morţi şi 24 răniţi. Pentru bravura şi destoinicia sa cu care şi-a condus regimentul pe câmpul de luptă merită a fi înaintat în grad cu rândul promoţiei sale şi a fi decorat cu ordinul „Steaua României, clasa a IV-a cu panglica de război"[41].

Locotenent-colonelul Marin Ionescu–Dobrogianu s-a întors din prizonierat pe 1 iulie 1918. S-a adresat Ministerului de Război pentru a fi repus în drepturi. Colonelul C. Răşcanu, comandantul *Brigăzii 29 infanterie* i-a întocmit foaia calificativă pentru perioada 1 noiembrie 1915-24 august 1916. În document se preciza: „felul cum şi-a condus *Regimentul 34 infanterie Constanța* în luptele de la Turtucaia sunt aşa cum se arăta în memoriul său. Ţin să arăt că regimentul a luptat cu bravură şi eroism şi este o nedreptate învinuirea ce i s-a adus fără nici un temei. Locotenent-colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu s-a condus prea bine şi ar fi putut face multe, dacă i se lăsa conducerea regimentului său, dacă batalioanele şi companiile ar fi intrat în luptă treptat ce soseau pe câmp, după ordine superioare. A suportat bine greutăţile luptelor, iar în captivitate s-a condus demn şi-a fost unul din elementele care a susţinut prestigiul şi a potolit pornirile ofiţerilor tineri fără experienţă. Merită a fi înaintat în grad şi a se încredința comanda la care are drept cu promoţia din care face parte. De asemenea, îl propun a i se acorda "Steaua României", clasa a IV-a, cu însemne de război"[42].

Generalul Stan Poetaş, comandantul *Brigăzii 57 infanterie,* confirma printr-un raport datat 14 iunie 1918 că „*Regimentul 34 infanterie* de sub comanda locotenent-colonelului Ionescu M. Dobrogianu la Turtucaia şi-a făcut datoria în mod vitejesc după cum am văzut într-o relaţiune a comandantului capului de pod adresată Marelui Cartier General unde i se aduc elogii /…/ Cunosc personal pe locotenent-colonelul Dobrogianu şi de aceea merită aprecierile şi promovarea"[43].

La 1 noiembrie 1918 i s-a încredinţat comanda *Regimentului 73 infanterie* care era dislocată în stânga Dunării. Situaţia precară în care a găsit unitatea i-a impus un efort deosebit pentru a o aduce la un nivel acceptabil. S-a îmbolnăvit şi-a lipsit 107 zile. Colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu este inclus în

[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem.*
[38] *Ibidem.*
[39] Costin Scurtu, Remus Macovei, *op. cit.,* p. 37.
[40] A.M.R, *op. cit.*
[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*

tabelul nr. 287/1919 publicat în „Monitorul Oastei" în care era menționat la comanda de brigadă. Propunerea de avansare la gradul de general de brigadă pare să-l fi deranjat pe generalul Gorsky, comandantul brigăzii din care făcea parte şi *Regimentul 73 infanterie*. Recunoaşte efortul depus de Marin Ionescu la comanda regimentului precizând în notare că „şi-a dat multă osteneală pentru repararea cazărmii reuşind în scurt timp a o aduce în bună stare şi dovedind calitate de bun gospodar. Nu poate face obiectul propunerii de a înainta în grad de general şi-l propun bun în grad a doua oară"[44]. Pus la dispoziția *Diviziei 15*, dezamăgit a demisionat din armată, fiind trecut în rezervă la 16 aprilie 1920.

Anii grei ai prizonieratului, pierderea unor lăzi cu cărți în perioada ocupației Constanței de către trupele bulgare, problemele de sănătate şi neînțelegerile cu generalul Gorsky i-au creat colonelului Marin Ionescu sentimente de nemulțumire, dar nu l-au îndepărtat de armată, dovadă activitatea desfăşurată în cadrul Cercului Militar Constanța. Din ultima foaie calificativă aflată la dosarul personal pentru intervalul 1 noiembrie 1929-31 octombrie 1930 semnată de comandantul *Brigazii 9 infanterie* aflăm că după trecerea în rezervă colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu „a luat parte la aplicațiunile ce s-au făcut cu ofițerii superiori în garnizoana cu care ocazie s-a pus la curent cu chestiunile noi militare. De asemenea a ținut mai multe conferințe cu caracter ştiințific care au fost foarte folositoare ofițerilor"[45].

A răspuns cu bucurie invitației de a preda ore de istorie şi geografie la cele mai importante şcoli constănțene, Liceul „Mircea cel Bătrân", Şcoala Normală, Şcoala superioară de comerț şi Şcoala Navală. S-a simțit deosebit de legat de Liceul „Mircea cel Bătrân" căruia i-a donat peste 1000 de cărți, reviste, atlase şi hărți. Corpul didactic a fost onorat cu colaborarea ilustrului cercetător pe care l-a caracterizat simplu, dar extrem de adevărat, ca fiind „cel mai autentic dobrogean"[46].

Şi-a reluat cercetările asupra geografiei şi istoriei Dobrogei. În anul 1923 a participat la Congresul Intrenațional de geografie de la Cairo, unde a susținut comunicarea *Formarea Deltei Dunării şi configurația ei veche,* pe care a publicat-o în anul 1927[47].

În anul 1931, dă publicității studiul *Tomis-Constanța, cu planul oraşului şi un indice alfabetic al străzilor,*[48] în care prezintă succinct, dar convingător, evoluția oraşului începând cu primele dovezi de locuire până în momentul apariției lucrării. A continuat să colaboreze la „Buletinul Societații Române de Geografie" unde a publicat rezultatele acestor cercetări.[49] Continuă să scrie articole pe teme de istorie şi geografie în prestigioase periodice dobrogene precum "Dobrogea Junã", „Analele Dobrogei", „România de la Mare", „Viața dobrogeană", „Buletinul Camerei de Comerț şi Industrie Constanța" ş.a.[50].

Din motive de sănătate, a decis să părăsească Constanța şi să se mute la Câmpulung Muscel, unde a continuat să lucreze la un studiu de geografie asupra Dobrogei. S-a stins din viața pe 6 sau 7 decembrie 1938.

Vestea dispariției ilustrului savant a produs în rândul intelectualilor dobrogeni şi a prietenilor, a tuturo celor care l-au cunoscut sentimente sincere de regret. „Dobrogea Junã", cel mai prestigios periodic constănțean, publică în numărul din 14 decembrie 1938 necrologul semnat de Nic. Lupu, în care se sublinia: „s-a primit trista veste că moartea nemiloasă a răpit prea devreme pe neobositul cercetător al trecutului Dobrogei căreia i-a închinat o bună parte din viața lui de cărturar şi răscolitor de cronici. Numeroase lucrări tipărite în volume sau reviste de specialitate l-au aşezat pe colonelul Ionescu-Dobrogianu printre cei mai activi scriitori ai provinciei. Cercetător neobosit şi îndrăgostit de vechile hârțoage asvârlite prin podurile autorităților, după care înlăturând praful odată cu tainele trecutului cu aceeaşi râvnă cu care preda lecturile sale de geografie la şcoala superioară de comerț, colonelul Ionescu Dobrogianu a reuşit să scoată la iveală fapte din trecutul Dobrogei pe care a iubit-o, pe care puțini români transplantați în această parte a țării se poate mândri că au împărtăşit-o pentru bogățiile ei culturale şi artistice aceleaşi româneşti sentimente |…| Militar distins a folosit timpul liber să întoarcă arhivele, să noteze, să întrebe pe bătrâni şi să consulte volume învechite prin biblioteci spre a lăsa scris tot ce a găsit folositor, generațiilor următoare. După retragerea din viața militară, a activat pe tărâmul şcolar, predând geografia la Şcoala superioară de comerț, unde reuşise să se facă iubit şi respectat nu numai prin erudiția lui, dar prin blândul său caracter"[51]. În acelaşi periodic I. Gabrovanu scria despre dispărut: „Încărcat de ani cu aureola de mare prestigiu cărturăresc şi călit în virtute, colonelul Dobrogianu, împăcat şi senin a părăsit calea trecătoare, păşind în nemurire. De altfel, încă

[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem.*
[46] Anuarul Liceului „Mircea cel Bătrân", 1934-1936, p. 8; Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân",* Editura Muntenia, Constanța, 2001, p. 71.
[47] M.Ionescu-Dobrogianu, *Formarea Deltei Dunării şi configurația ei veche. Studiu morfologico-geografic.* Comunicare prezentată Congresului Internațional de geografie de la Cairo, Constanța 1927.
[48] Idem, *Tomis-Constanța. Cu planul oraşului şi un indice alfabetic al străzilor,* Constanța, 1931, p. 136.
[49] *Delta Dunării,* în Tom 40, 1921, p. 216-259; *Speculări şi talmăciri din Herodot în legatură cu regiunea vecină gurilor Dunării,* Tom 42, 1923, p. 235-241*; „Peuce", era numai grindul Chiliei,* Tom 52, 1933, p. 355-370.
[50] Vezi C.Călinescu, I. Faiter, *op. cit*, p. 523-524.
[51] "Dobrogea Juna"; an XXXIV, nr. 188, 14 decembrie 1938.

din viaţă, scrutându-şi roadele unei vieţi bogate, închinată spiritualităţii, avea viziunea că pusese stăpânire pe nemurire, vedea după expresia lui dâra de lumină pe care o redase muncita lui existenţa pământeană"[52].

A reuşit să deţină "una din bibliotecile cele mai bogate din Constanţa" dinainte de Primul Război Mondial, apreciată la mii de titluri, pierdută în cea mai mare parte în anii ocupaţiei militrare a Dobrogei[53]. S-a bucurat de preţuirea contemporanilor care i-au apreciat contribuţiile ştiinţifice, dovada recenziile şi referinţele făcute în diverse periodice dobrogene[54]. A fost un model, admirat şi preţuit, pentru mulţi dintre subordonaţii săi. Peste ani, un subordonat de-al său avea să scrie despre comandantul lui: „l-am avut în primii ani ai carierei mele comandant de batalion la *Regimentul 11 „Siret"* în Galaţi. Era icoana vie a tinerilor ofiţeri ce eram noi pe atunci, izvor de învăţătură, izvor de lumină şi însănătoşire, intelectuală, cu o largă cultură pentru a convinge şi seduce. În multiplele sarcini ce le avea era şi aceea de director al Şcolii de ofiţeri de corp, cu menirea de a ne forma, a ne pregăti în cultura profesională, a ne galvaniza sufletul pentru ziua cea mare de răfuiala cu duşmanii care de veacuri ne-au asuprit fraţii şi i-au ţinut sub robie. Ne-a pregătit în cultul patriei, ne-a oţelit sufletul în dragostea de glie, ne-a format oameni cu mintea rece şi clară, cu sufletul învârtoşat pentru a putea începe activitatea noastră în atribuţiunile şi îndatoririle lui în carieră, erau prelegeri care ne formau pentru viaţă, împărtăşindu-ne cu experienţa bogată a omului cunoscător şi încercat"[55].

Colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu a lăsat posterităţii o operă de mare valoare ştiinţifică ce-l aşază, fără nici un dubiu, între cele mai apreciate, stimate şi citate personalităţi ştiinţifice dobrogene. A ştiut să îmbine cu echilibru o frumoasă carieră militară derulată pe parcursul a 36 de ani cu pasiunea cercetării ştiinţifice riguroase, deschizând drumul dobrogenisticii româneşti.

Cuvinte cheie: personalitate militară; istoric; geograf militar; dobrogenistică.

COLONEL MARIN IONESCU-DOBROGIANU (1866-1948), FOUNDER OF ROMANIAN DOBROGENISTICS

Abstract

Colonel Marin Ionescu-Dobrogianu merged a beautiful military career, advancing from voluntary soldier to colonel, with that of a researcher of Dobrudjan history, geography and ethnography. He published many studies and articles in well-known periodicals in Dobrudja and Bucharest. His most valuable work is *Dobrudja at the Beginning of 20th Century* (1010p), published in 1904, for which he was awarded the prize of the Romanian Academy. Due to his scientific research, he may be considered as the founder of Romanian dobrogenistics.

[52] *Ibidem.*, an XXXV, 7 ianuarie 1939.
[53] *Colonelul Ionescu M. Dobrogianu,* în "Analele Dobrogei", nr. 16, 1935, p. 10.
[54] C.Călinescu, I. Faiter, *op. cit,* p. 524-525
[55] Locotenent-colonel Petrovici, *Colonelul Ionescu Dobrogianu ca militar,* în „*România de la Mare",* an I, nr. 12, din 12 februarie 1934, p.6.

O COMEMORARE: SCULPTORUL IOAN SCHMIDT-FAUR

Prof. Virgiliu Z. TEODORESCU*

Luptătorii pier, dar nu îngenunchează …iar din durere şi încercări, un popor iese mai tare.
Mihail Sadoveanu

Întru cinstirea Eroilor Neamului românesc se înscrie, prin cele realizate, un venetic, adus în ţară prin constatarea meritoriilor rezultate la învăţătură dobândite în anii şcolarităţii în localitatea natală, pe care azi o aflăm în zona sudică a Cehiei. S-a născut[1] în localitatea Znaim, azi Znojmo. Copilului Iohan Schmidt i-a fost remarcat încă din pruncie talentul de modelator. A fost pentru părinţi un concludent indiciu pentru a-i asigura viitorul. Elevul s-a dovedit sârguincios la toate materiile şcolii de viitori ceramişti, încât a finalizat pregătirea situându-se pe primul loc în promoţia respectivă. Statutul şcolii avea înscrisă şi prevederea ca fruntaşului fiecărei promoţii să-i fie recunoscută nu numai calitatea de a fi apt practicării meseriei de ceramist, fiindu-i totodată asigurată posibilitatea de a deveni, la rându-i, cadru didactic, formator de viitori ceramişti. Conjunctura l-a favorizat întrucât din România un exigent cadru didactic ce avea conducerea gimnaziului[2] „Tudor Vladimirescu" din Târgu Jiu era în căutarea unor virtuale cadre didactice pentru şcoala de ceramică pe care o crease pe lângă amintita unitate şcolară. Deja racolase pentru materiile preconizate câţiva entuziaşti europeni. Ne referim la polonezul Vitold Rola Piekarski[3], la austriacul Iohan Wirnstl[4].

---

* Membru în comitetul de coordonare a Comisiei de Istoria Oraşelor din cadrul Academiei Române.

1 Iohann Schmidt născut la 8 mai 1883, la Znaim, azi Znojmo, în Cehia – decedat la 29 martie 1934, într-un spital din Bucureşti în urma unei injecţii, înmormântat în cimitirul din Târgu Jiu la 2 aprilie 1934.

2 „Calendarul Minervei, 1904", Bucureşti, p. 70-84 Şcoala ceramică de la Târgu Jiu înfiinţată la 1900 din iniţiativa profesorului Iuliu Moisil şi a inginerului Aurel Diaconovici. Şcoala, cu o durată de 4 ani, a fost găzduită în incinta gimnaziului „Tudor Vladimirescu". În septembrie-octombrie 1903 la Bucureşti **I.S.** a expus cu succes în cadrul Expoziţiei Asociaţiunii pentru înaintarea şi propăşirea ştiinţelor. Sunt amintiţi I. Wirnstl, profesor de desen şi pictură şi I. Schmidt, maestru de modelaj, specialist în ceramică, realizator de vase mari ornamentate. În 1902-1903 şcoala a fost frecventată de 40 de elevi. Este amintit ca absolvent al acestei şcoli Dionisie Păcuraru.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., dosarele: **1089**; **2277**; **2389**; **2441-2442/1909** Şcoala de la Târgu Jiu.

„Calendarul Gorjului /post 1924/, Târgu Jiu, p. 161 Şcoala ceramică din Târgu Jiu înfiinţată în 1900 prin stăruinţa profesorului Iuliu Moisil şi a inginerului Aurel Diaconovici funcţiona cu un nr. de 34 de elevi sub direcţiunea lui Liviu Radu. [A.N-D.J. Gorj, Târgu Jiu Biblioteca II 509].

„Anuarul liceului „Tudor Vladimirescu", Târgu Jiu pe anii 1934-1935 şi 1935-1936", Târgu Jiu, 1937: Un trecut de luat aminte: înfiinţat în 1890 ca gimnaziu, în 1897 denumit „Tudor Vladimirescu", iar din 1898 intră în noul local. A fost transformat în liceu în 1919. Gimnaziul a adăpostit şi Şcoala ceramică care a funcţionat până la 19**18**.

„Anuarul liceului „Tudor Vladimirescu", Târgu Jiu pe anul şcolar 1938-1939, Târgu Jiu, 1940 ***Din trecutul liceului***: ca o anexă a gimnaziului a funcţionat Şcoala ceramică, realizatoare şi de lucrări de artă decorativă condusă de maestrul V. Rola Piekarski cu concursul lui Iuliu Moisil, directorul gimnaziului. Între 1 septembrie 1895-7 iulie 1905.

N. Andrei, Gh. Părnuţă, ***Istoria învăţământului din Oltenia***, vol. II, Craiova, 1981, p. 301 Şcoala ceramică de la Târgu Jiu.

I. Mocioi, V. Vasilescu, ***Ceramica populară din Gorj***, Târgu Jiu, 1974, p. 55 Şcoala ceramică de la Târgu Jiu.

Dan Neguleasa, Florica Popescu, *Arhivele Statului judeţul Gorj, Îndrumător arhivistic*, Târgu Jiu, 1994, 397 p. = 9.000 lei; p. 288-291 Şcoala inferioară de ceramică Târgu Jiu. A fost înfiinţată ca o iniţiativă particulară în 1900 de Iuliu Moisil, Aurel Diaconovici, Vitold Rola Piekarski cu sprijinul dr. Constantin I. Istrati. Evoluţia şcolii până în 1925 când a fost unificată cu Şcoala Superioară de Meserii din comuna Vădeni devenind secţie a acesteia. Documente din anii 1905-1927, inventar 119. Nu deţin documente pentru anii 1900-1905. N.B.! Nu se face relaţia cu cele existente la fondul Liceul „Tudor Vladimirescu" din Târgu Jiu şi mai ales cu cele de la A.N.-D.J. Bistriţa Năsăud, Bistriţa în fondul Iuliu Moisil.

3 **Vitold Rola PIEKARSKI** (prin 1857, Baristene, devenit Smolensk pe Nipru - 21 octombrie 1909 Spitalul Pantelimon, la 23 octombrie 1909 a fost înmormântat, conform dorinţei sale, în „Valea Plângerii" din cimitirul mănăstiri Cernica). De origine polonez refugiat în România. Părinţii: tatăl Teodosiu Iustin Rola Piekarski de obârşie din Silezia germană, din oraşul Piekari. Mama Emma von Blankenhorn. Studiile finalizate în 1877 la Varşovia, la liceului „Sfânta Cruce" din cadrul unei mănăstiri a misionarilor catolici. Pentru un timp a fost învăţător la o familie din Podolia. Apoi a urmat Academia de arte Frumoase din Varşovia, punându-şi astfel în valoare calităţile native. A trecut apoi la Universitatea din Cracovia de unde, în 1879, a fost arestat de austrieci intentându-i-se lui şi altor studenţi din Rusia un proces în 1880 încheiat cu achitarea lor. Pentru a scăpa de prigoană a plecat în Elveţia unde a urmat Universitatea din Geneva, iar din 1881 la cea din Zürich cursuri de filozofie, istoria literaturilor şi a culturilor, geografie, economie şi ştiinţe naturale. La Geneva a redactat singur revista „Aurore", organ socialist care apărea de două ori pe săptămână, totodată publicând şi broşuri de propagandă socialistă şi naţională poloneză. În 1883 a ajuns la Paris efectuând diverse munci. Îmbolnăvindu-se a fost nevoit să plece în Stiria, la Kapfenberg, unde s-a tratat de piept. În 1885 a revenit la Zürich. La izbucnirea războiului sârbo-bulgar a plecat cu mai mulţi studenţi polonezi şi bulgari în Bulgaria unde a fost repartizat împreună cu soţia la Serviciul sanitar al armatei bulgare. După război a rămas la Sofia, publicând o serie de ziare, inclusiv primul periodic umoristic. A înfiinţat şi o litografie precum şi prima organizaţie profesională Societatea tipografică „Sf. Chiril şi Metodiu" al cărui prim preşedinte a fost. Participarea la viaţa politică i-a atras expulzarea, fiind condus pe jos sub escorta jandarmilor de la Sofia până la Lom Palanka, atât el, cât şi soţia şi cei doi copii. A trecut Dunărea la Calafat de unde a ajuns la Giurgiu şi apoi la Bucureşti în 1887. Aici a fost receptat de comunitatea ruşilor şi a românilor basarabeni refugiaţi în România. A realizat ilustraţii pentru revistele umoristice: „Ghiţă Berbecul" a lui Bacalbaşa; „Caşcavalul" lui Theodor Speranţia, „Tocila" 1890-1892, a lui Stamatin folosind pseudonimul Tantal;

„Moş Teacă" 1895-1898; „Adevărul ilustrat", „Lumea Nouă" ş.a. La Bucureşti a frecventat şi a cunoscut numeroase personalităţi ilustre ale culturii româneşti. În martie 1891 a fost numit profesor de desen la gimnaziul din Slatina, unde l-a cunoscut şi s-a împrietenit cu profesorul Iuliu Moisil. Aici a activat în cadrul secţiunii „Olt" a Ligii pentru unitatea culturală a românilor. În noiembrie 1892, la cerere a fost mutat la Târgu Jiu unde a realizat o rapidă integrare în rândurile intelectualilor locali şi a celor aciuaţi, mobilizaţi de efervescenta atmosferă generatoare de act cultural. În 1894 a venit de la Slatina şi prietenul Iuliu Moisil care, la rându-i, şi-a regăsit un vechi coleg din timpul studiilor de la Viena, inginerul Aurel Diaconovici. În 1894 V.R.P. a publicat revista „Jiul" frumos ilustrată. În acelaşi an, alăturându-se lui Alexandru Ştefulescu, Aurel Diaconovici şi Iuliu Moisil au înfiinţat Muzeul Gorjului, obţinând două camere în clădirea prefecturii, la parter. El îndeplinea funcţia de custode. Adeseori porneau pe plaiurile judeţului pentru recoltarea de noi relicve. Lui îi revenea misiunea de a le desena. Cu tipograful N.D. Miloşescu a colaborat ani de zile, asigurând ilustraţia cărţilor şi revistelor. Concomitent a avut un contract cu Institutul „Minerva" de la Bucureşti căruia îi asigura ilustrarea unor valoroase tipărituri.

În 1895 la Târgu Jiu a apărut revista satirico-umoristică „Ardeiul" cu ilustraţia asigurată de V.R.P. Plurivalenţa preocupărilor s-a manifestat şi prin contribuţia la organizarea la Târgu Jiu, în 1897 a băncii „Cerbul". La fel, o substanţială participare a avut la organizarea cercurilor culturale şi a bibliotecilor la sate. Pentru sărbătorirea ***Centenarului lui Lavoisier*** în 1894 a ilustrat cartea profesorului Constantin I. Istrati. În acest scop, după o riguroasă documentare în vechile stampe, a realizat planşe litografice de o calitate deosebită asigurată de tipografia lui N.D. Miloşescu . „**A fost un sentiment de ambiţie ca să arate că se pot lucra şi executa opere de artă tot aşa de bine la Târgu Jiu, ca şi la Paris. Totul depinde de om.**"

A fost profesor de desen la Târgu Jiu în anii 1892-1895, apoi un timp desenator în cadrul Serviciului Tehnic al judeţului Gorj. O mare parte din timp i-a fost captată pentru realizarea comenzilor tipografiei lui N.D.M. şi a celor de la Institutul „Minerva" din Bucureşti". Efortul l-a marcat fiind nevoit să se retragă pentru un timp la Novaci, unde clima era mai blândă. A solicitat şi a fost transferat în 1904 la Şcoala de Arte şi Meserii din Novaci pentru a îndruma secţia creată de el de confecţioneri de jucării din lemn. Din 1906 a revenit la Bucureşti pentru a continua să lucreze pentru Institutul „Minerva". La 21 octombrie 1909 a încetat din viaţă la Spitalul Pantelimon. La 23 octombrie 1909 a fost înmormântat conform dorinţei sale în „Valea Plângerii" din cimitirul mănăstiri Cernica.

Recapitulativ creaţia sa se află „risipită" prin coperţile şi paginile revistelor: „Jiul", „Amicul tinerimii", „Şezătoarea săteanului", „Lumea satelor" toate la Târgu Jiu; „Amicul copiilor" la Bucureşti editat de B.P. Hasdeu şi Zamfir Arbore ş.a. Ziarele: „Lumea nouă", „Adevărul ilustrat", „Almanahul tipografic…", „Calendarul Minerva…", revistele umoristice: „Ghiţă Berbecul", „Tocila", „Caşcavalul", „Moş Teacă", „Ardeiul". Tot el a realizat desenele pentru tablourile de propaganda împotriva băuturilor alcoolice comandate şi editate de Casa Şcoalelor şi trimise în toate localităţile la primării ca mijloc de combatere a flagelului alcoolismului. De o înaltă distincţie sunt copertele şi ilustraţiile interioare la numeroase cărţi editate la Târgu Jiu şi Bucureşti. S-a implicat şi în elaborarea desenelor diplomelor acordate de diverse instituţii, societăţi, asociaţii pentru marcarea diverselor evenimente.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., inv. 527, dosar **…/1897**, f. 210 Ciorna corespondenţei cu V. Rola Piekarski în care se face referinţă la raportul profesorului universitar Theohari Antonescu privind ruinele şi rămăşiţele preistorice descoperite în jud. Gorj. Ministerul solicita să fie informat ce măsuri au fost luate pentru conservarea monumentelor. Totodată se cerea desemnarea unor persoane loiale cărora să le fie încredinţate aceste misiuni. Datare după registratura ministerului: 17 septembrie 1897.

A.N.-D.J. Gorj. Târgu Jiu, colecţia Foi volante **V/729**, f. 1c Necrologul pictorului Rolla Piekarski scris de G. Dumitrescu-Bumbeşti.

„Calendarul Minervei, 1911", Bucureşti, p. 58, la 22 octombrie 1909 a decedat Rolla Piekarski în vârstă de 52 de ani. [A.N. Biblioteca P I 1.124] date biografice: născut la Smolensk-Polonia, integrat în mişcarea socialistă polonă, după războiul sârbo-bulgar din 1885 la care a participat s-a refugiat în România. Profesor de desen la Târgu Jiu, a fost primul artist plastic care a introdus în arta decorativă elemente din arta naţională. A fost însărcinat de M.C.I.P. să adune materiale pentru expoziţia internaţională de la Sibiu, colaborator al revistelor care i-au publicat desenele, ilustrând diverse articole, a realizat ani de zile ilustraţia pentru editura Minerva.

„Arhivele Olteniei", Craiova, anul V, nr. 27, septembrie-octombrie 1926.

„Gorjanul", Tîrgu Jiu, anul XI, nr. 44, 8 noiembrie 1934.

Vasile Arimia, ***Pictorul Piekarski Vitold Rola***, în: Vasile Arimia, Vasile Bobocescu, Nicolae Mischie, Dan Neguleasa, Alexandru Păsărin, ***Personalităţi gorjene de-a lungul istoriei***, Editura Fundaţiei „Premiile Flacăra – România", Bucureşti 2000, p. 70-72. [A.N. Biblioteca III 24.412] Bibliografie. /în continuare lucrarea citată abreviat: **Personalităţi…/**.

VZT 15 august 1986 Târgu Jiu, Muzeul de Artă: **Bustul V. Rola Piekarsky – pictor**, semnat: **ION SCHMIDT**, **TURNĂTORIA D. TEODORESCU, 1923**.

Ruxandra Juvara Minea, ***Vitild Rola Piekarski un grafician uitat şi legăturile sale europene***, în: „S.C.I.A.", seria „Arta plastică", tom 34, 1987, p. 75-88.

Virgiliu Z. Teodorescu, ***Informaţii referitoare la activitatea sculptorului Ioan Schmidt – Faur,*** în: „Revista Muzeelor şi Monumentelor", seria „Monumente Istorice şi de Artă", Bucureşti, anul XX, nr. 2, 1989, p. 38-55.

(VZT) / în continuare lucrarea citată abreviat: ***Informaţii…/.***

[4] Ioan WIRNSTL s-a născut la 29 noiembrie 1859 la Salzburg, în Austria şi a decedat în luna mai 1929, la Viena. După studiile urmate în ţara sa a fost adus în România ca realizator de vitralii pentru a preda un timp la noua Şcoală de ceramică de la Târgu Jiu, sub conducerea profesorului Iuliu Moisil, directorul gimnaziului „Tudor Vladimirescu", în cadrul căruia funcţiona. Şcoala a fost înfiinţată la sfârşitul veacului al XIX-lea şi a avut menirea de a forma pe viitorii creatori de vase ceramice de diverse forme, mărimi şi funcţionalităţi, ţiglă, inclusiv ţiglă şi cărămidă specială, smălţuită. La timpul respectiv şcoala a avut ca preocupare atât perpetuarea vechiului meşteşug al făuritorilor de ceramică, readucerea în atenţie a elementelor decorative specifice plaiurilor româneşti, cât şi preluarea unor noi elemente decorative prin tehnici tradiţionale pe alte plaiuri europene. De fapt, pentru Ioan Wirnstl cele cunoscute în acest domeniu al vitraliilor au fost firească acumulare a anilor de practică pe lângă mai vârstnicii artişti-meseriaşi cărora comanditarii le solicitau refacerea unor vechi lucrări, completări în aceiaşi manieră sau realizarea pentru noi construcţii care urmau să preia un anumit mod de abordare a acestor elemente decorative. Ne referim atât la construcţiile cu caracter religios cât şi la cele laice, predilect palate, castele, edificii pentru spectacole, fie particulare, fie ale unor instituţii ale statului. Pentru desăvârşitul artist, la venirea în România, anii tinereţii şi ai maturităţii i-au fost adevărata şcoală, având posibilitatea să remarce tehnici dar şi maniere artistice care caracterizau un artist, o epocă istorică. Atunci când Iuliu Moisil a procedat la depistarea unui asemenea specialist în domeniul vitraliilor, pentru a-l chema în România i-a fost recomandat Ioan Wirnstl. Venirea la Târgu Jiu a fost pentru acest artist prilej de rapidă integrare în tot ceea ce era avântul cultural, manifestat în varii domenii. Surpriza a fost pentru el, cu atât mai mare, atunci când a constatat că Iuliu Moisil reuşise să racoleze din întreaga Europă, pentru această şcoală, specialişti pentru diversele domenii abordate de programa adoptată. Adaptarea a fost facilitată de reacţia atât a localnicilor cât şi a celorlalţi europeni. Experienţa

Drumurile europene parcurse la cumpăna veacurilor XIX-XX l-au ajutat pe transilvăneanul Iuliu Moisil[5] să afle despre respectiva reputată şcoală[6] şi al ei proaspăt absolvent. I-a adresat invitaţia de a veni în

anterioară dobândită, atât ca realizator de vitralii, cât şi cea de restaurator al celor vechi, s-a concretizat prin modul cum a ştiut să-i antreneze la procesul creator pe cei ce frecventau această şcoală. Rezultatele dobândite au avut în epocă răsunetul respectiv şi, ca atare, o serie de comenzi au putut fi preluate şi onorate. Primele lucrări au fost comandate de reprezentanţii cultului catolic, ca apoi, impresionaţi de virtuţile conferite luminii de zi, policromă în spaţiile respective, să fie lansate comenzi şi de reprezentanţii cultului ortodox. Menţionăm în acest sens vitraliile de la Bucureşti de la Seminarul Arhiepiscopiei Catolice, de la bisericile catolice din Râmnicu Vâlcea, Turnu Severin şi de la bisericile ortodoxe din Bucureşti: Sf. Spiridon, Sf. Nicolae (str. 11 iunie), Sf. Nicolae, calea Călăraşi. Pentru oraşul Piteşti a realizat vitraliile de la bisericile: Sf. Ioan Botezătorul (1914) şi Sf. Gheorghe. O altă lucrare a realizat-o pentru Râmnicu Sărat. Pentru paraclisul mănăstirii Tismana, vitraliile i-au fost comandate de Alexandru Vlahuţă, în memoria fiului pierdut. Prin modul de abordare a temelor, prin coloritul conferit, ca şi înălţimea la care sunt amplasate aceste vitralii conferă privitorului prilej de remarcare a calităţilor, de la cele compoziţionale, anatomice, vestimentaţie arhitectură, peisaje, la pastelul ansamblului fiecărui vitraliu. Pentru oraşul Constanţa a realizat vitraliile la 14 ferestre de la biserica Sf. Împăraţi Constantin şi Elena, iar în oraşul Hârşova a realizat vitraliile tot a 14 ferestre de la biserica catedrală a oraşului. Îi mai sunt atribuite lucrări amplasate la Ploieşti, Craiova şi Bacău fără a fi menţionate şi respectivele aşezăminte. În al doilea deceniu al secolului al XX-lea Ioan Wirnstl fusese chemat la Bucureşti pentru a preda cursul de ceramică la Şcoala de Arte Frumoase – Secţia de Arte decorative, în localul din str. Himistului 11 bis.

În condiţiile generate de primul război mondial, artistul a părăsit teritoriul României, revenind în ţara sa. Îi sunt atribuite lucrări la Viena, Austria, Calcutta, India şi Moscova, Rusia, fără a fi menţionate edificiile care au beneficiat de asemenea contribuţii şi când au fost realizate, amplasate şi dacă artistul s-a deplasat în respectivele locuri.

I-a fost temporară dar benefică prezenţă creatoare pe teritoriul României. Sunt notorii contribuţiile sale la formarea de viitori realizatori sau restauratori de vitralii ca şi lucrările realizate care, astăzi, fac parte din patrimoniul artistic al României. A le cunoaşte, a depista altele care i-au fost preocupare şi realizare este o necesitate stringentă pentru a conferi acestui gen de tezaur artistic reala valoare, treaptă obligatorie întru buna îngrijire spre a-l transmite către viitorime.

Anuarul Socec – Romînia şi Capitala Bucureşti, anul al 4-lea, 1913, 1028 p. (VZT). La p. 125 La Şcoala de Arte Frumoase –Secţia de Arte decorative, str. Himistului 11 bis prof. I. Wirnstl = ceramică. / în continuare lucrarea citată abreviat: ***Anuarul Socec, 1913…/.***

Virgiliu Z. Teodorescu, *Pro memoria: Ioan Wirnstl*, în: „Naţiunea", Bucureşti, anul XV, nr. 251 (716), 19-23 mai 2004, p. 8 (evocare a unui ilustru creator de vitralii şi formator de viitori specialişti în domeniu). (VZT).

5 Iuliu MOISIL (19 mai 1859, Năsăud, azi jud. Bistriţa Năsăud - 28 ianuarie 1947 la Năsăud), după studiile de la Năsăud a urmat Politehnica şi ştiinţele naturale la Viena. Venit în România a desfăşurat o bogată şi prestigioasă activitate atât didactică cât şi culturală fiind un neobosit animator, deschizător de noi afirmări ale capacităţilor românilor în diversele domenii ale creaţiei. A venit în 1894 la Târgu Jiu unde decenii bune a profesat din septembrie 1895 şi până la 7 august 1905 fiind directorul gimnaziului real apoi al liceului „Tudor Vladimirescu", pe care l-a promovat în rândurile prestigioaselor licee ale ţării. A iniţiat înfiinţarea muzeului Gorjului, contribuind la îmbogăţirea patrimoniului, la reţinerea atenţiei localnicilor pentru valoarea relicvelor trecutului. A pus în evidenţă frumuseţile naturii, conferinţele sale însoţite de proiecţii ca şi excursiile organizate au evidenţiat posibilităţile de valorificare turistică şi a bogăţiilor naturale. A acordat o atenţie specială ocupaţiilor ancestrale ajungând, printre altele la înfiinţarea şcolii de viitori ceramişti. În Târgu Jiu a avut rolul de liant a tot ceea ce era generator de cultură, atrăgând oameni de diverse specialităţi şi naţionalităţi care, prin contribuţia lor, au ridicat prestigiul zonei. A fost un activ publicist, punând bazele unor periodice ca revistele: „Gorjul" şi „Amicul Tinerimii" la Târgu Jiu şi „Arhivei Someşene" la Năsăud, ultimele decenii de viaţă, după pensionare le/a trăit intens pe plaiurile natale, remarcându-se şi acolo pentru grija acordată culturii, salvării relicvelor trecutului, reuşind să creeze instituţia cu triplă funcţionalitate de arhivă, bibliotecă şi muzeu care, în următoarele decenii, a generat respectivele instituţii bine profilate.

La 24 mai 1943, ca o supremă recunoaştere a contribuţiilor sale ştiinţifice şi culturale, a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române – repere cronologice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, 388 p., la p. 219. (VZT).

A.N.-D.J. Bistriţa Năsăud, Bistriţa, fondul-colecţia Iuliu Moisil: dosarele: 171 documente referitoare la activitatea lui I.M.; 29 „centralizator activitate" informaţia că I. Schmidt Faur a realizat bustul A.F. /Frumuşanu/

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., inv. 527, dosar 176/1898, f. 214 Iuliu Moisil, directorul Gimnaziului real „Tudor Vladimirescu" din Târgu Jiu, jud. Gorj, solicita aprobarea organizării unei excursii de documentare istorică în Transilvania, în perioada 21-25 mai 1898, pentru vizitarea la Grădiştea a Sarmisegetuzei şi a bisericii Densuş din zona Haţegului. Arăta ce muncă organizatorică a desfăşurat în acest scop.

„Calendarul Minerva, 1904", Bucureşti, Şcoala ceramică de la Târgu Jiu organizată de Iuliu Moisil.

A.N.-D.A.I.C., fond Casa Şcoalelor, dosar 1/1910, f. 54 jurământul lui Iuliu Moisil, bibliotecar şi custode al Muzeului Casei Şcoalelor, începând din aprilie 1910; f. 70 Decret Regal din 3 mai 1910 dat la Castelul Peleş pentru numirea lui Iuliu Moisil, începând din 29 aprilie. Semnat de Carol I şi contrasemnat de Spiru Haret; f. 71 propunerea înaintată către rege pentru numirea lui Iuliu Moisil pe respectivele funcţii; f. 72 copia Decretului.

Iuliu Moisil, *Alfabete vechi româneşti*, în: „Almanahul Graficei Române", Bucureşti, 1929, p. 51-52 + planşe. [A.N. Biblioteca P I 114].

„Boabe de grâu", Bucureşti, anul II, nr. 5, mai 1931, p. 290-291 *Şcoala de la Târgu Jiu*, referinţă la cartea lui Iuliu Moisil.

Iuliu Moisil, Românii ardeleni din vechiul regat şi activităţile lor până la războiul întregirii neamului, Bucureşti, 1939.

Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea – material românesc – oameni şi înfăptuiri,* Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, Bucureşti, 1940, p. 562. /A.N. Biblioteca/.

Ion Rusu, *Iuliu Moisil ctitor de aşezăminte culturale*, în Muzeul Năsăudean – Arhiva Someşană, Studii şi comunicări I, Năsăud, 1972, p. 17-36 date cu caracter biografic, p. 26 Şcoala ceramică de la Târgu Jiu, în nota 29 pomenit Ioan Schmidt (mai târziu Faud ! = Faur).

Elisabeta Ancuţa Ruşinaru, *Gorj-ghid turistic al judeţului*, Bucureşti, 1973, 08 p. + planşe ilustraţii + 1 hartă (VZT). La p. 33 la Târgu Jiu, la intersecţia străzii Unirii cu strada Grivita clădirea monumentală ridicată după planurile arhitectului Th. Dobrescu în anii 1896-1898 găzduieşte liceul „Tudor Vladimirescu". Pe la 1900 aici era un gimnaziu pe lângă care, în anii 1900-1918, a funcţionat o

România pentru a împărtăşii cele dobândite micilor cursanţi ai şcolii de viitori ceramişti ce era o componentă a amintitului gimnaziu. Fără tărăgănări tânărul s-a despărţit de plaiurile natale pentru a porni la drum, poposind în 1901 în localitatea străbătută de apele Jiului. Impresiile produse de ambientul natural şi arhitectural al oraşului au fost completate de prestanţa locuitorilor purtători ai unui costum popular ce le evidenţia caracteristicile demnităţii comportamentale. Totodată a fost un bun prilej de a constata pluralitatea etnică din rândurile cadrelor didactice, buni cunoscători ai domeniului ce-l făcea cunoscut învăţăceilor şcolii. Repede a putut remarca strădania acestora de a deprinde cunoaşterea limbii române, acţiune la care însă se implicase colegial întreg corpul profesoral de obârşie română. Surpriza în relaţie cu cei care gravitau în jurul directorului Iuliu Moisil a fost constanta preocupare de a fi toţi în postura de creatori de act cultural, de a recepta cele ce le evidenţiau valenţele personale.

Pentru tânărul Iohan[7] Schmidt întreaga comunitate a intelectualilor urbei s-a dovedit din prima clipă ca efectiv preocupată a-i asigura toate cele necesare pentru a-l convinge că acesta îi era locul unde capacităţile sale vor fi apreciate, iar prin cei încredinţaţi spre „modelare" va avea posibilitatea de a-i forma ca valoroşi ceramişti şi chiar formatori de viitoare generaţii de creatori de ceramică. I-a fost un bun prilej de a-i cunoaşte pe aceştia participând la reuniunile săptămânale, la manifestările culturale ce-i avea de valoroşi organizatori, regizori, interpreţi precum şi prin escapadele în mijlocul naturii, prilej de a admira frumuseţea peisajului din zona montană sau a dealurilor subcarpatice oltene. Aceste deplasări erau pregătite printr-o documentare prealabilă care, totodată, la faţa locului, se confirma sau infirma. Deplasările erau furnizoare de instantanee imortalizate prin fotografiile realizate, cele mai semnificative imagini devenind şi diapozitive cu care se ilustrau următoarele conferinţe.

Pentru noul venit o atracţie deosebită a constituit-o membrii familiei Busuioceanu[8], predilect tânăra Elena Niculescu, fiinţă de o sensibilitate deosebită pentru actul cultural. Era o bună instrumentistă implicată în activitatea orhestrei locale, totodată preocupată şi de pictură, peisajul, florile fiindu-i prilej de imortalizare picturală.

Şcoală ceramică, organizată din iniţiativa lui Iuliu Moisil, directorul gimnaziului şi a lui Aurel Diaconovici, inginerul şef al judeţului Gorj.

Teodor Tanco, *Virtus Romano Rediviva*, vol. VII, Cluj Napoca, 1993, p. 510 date biografice referitoare la Iuliu Moisil, problemă tratată şi în: vol. I p. 229-230 şi vol. V p. 75-78.

VZT 9 martie 1988, Năsăud la Muzeul Năsăudean, sala I, inv. 497 bustul Iuliu Moisil 0,34x0,63, gips patinat bronz, semnat în faţă jos: Ion Faur, în spate, prin incizare menţiunea: Iuliu Moisil, 1926.

Vasile Bobocescu, *Profesorul Moisil Iuliu,* în: *Personalităţi…*, p. 77-80.: Nu menţionează data decesului !!! Nu evocă o serie de importante episoade ca: găzduirea Congresului Ligii Culturale, inaugurarea monumentului Tudor Vladimirescu.

Virgiliu Z. Teodorescu Iuliu Moisil un precursor, demnă călăuză pentru azi, pentru mâine. Text ms. din 2004.

6 Şcoala de Arte şi Meserii din oraşul Znaim avea o secţie de modelaj. Directorul şcolii a fost cel care l-a recomandat lui Iuliu Moisil pe tânărul Iohan Schmidt „nu numai ca excelent artist, dar şi ca excelent metodist în predarea modelajului."

7 La căsătorie Iohann a adoptat prenumele în formularea ortodoxă: Ioan. Timp de câţiva ani a folosit ambele formulări.

8 Ne lipsesc datele referitoare la părinţii şi rudele soţiei lui Ion Schmidt. Recurgem la consemnarea unuia din iluştri înaintaşi:

Grigore BUSUIOCEANU (1822, Busuioci, comuna Hurezani, jud. Gorj -), vistier al Ţării Româneşti înainte de 1859, ulterior fiind ministru de finanţe, la abdicarea lui A.I.C. l-a însoţit în exil şi a murit la Viena înainte de a împlini 50 de ani.

Elena Popescu, *O lucrare inedită a pictorului Mişu Popp (Portretul lui Grigore Busuioceanu)*, în: „Pro arte", Bucureşti, , nr. 6, 1995, p. 11-12. (VZT). Tablou semnat şi datat 1858. În anii post 1855 Mişu Popp a pictat bisericile din Târgu Jiu şi Turceni.

Precum şi la mai tânărul contemporan al vieţii lui Ioan Schmidt-Faur:

Alexandru BUSUIOCEANU (10 iunie 1896, Slatina, jud. Olt – 1961, în Spania ?/), istoric şi critic de artă, poet şi eseist român, după 1938 a trăit şi lucrat în Spania cu preocupări predilecte pentru arta italiană şi spaniolă.

Dicţionar enciclopedic, vol. I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, p. 288.

Al. Busuioceanu, *Arta românească în Olanda*, în: „Gândirea", Bucureşti, anul X, nr. 8-9, 1930, p. 293 foto imagini din expoziţia de la Haga.

Al. Busuioceanu, *Cronica plastică 1935,* în: „Gândirea", Bucureşti, anul XV, nr. 2, februarie 1936, p. 104-106: „În această vreme, un alt monument e în lucru, şi fără lupte nici zgomot va ieşi în curând la iveală din granitul în care e cioplit: Monumentul lui Ion I.C. Brătianu. Îl vom vedea curând în Bucureşti. Dar, pentru mustrarea artei româneşti şi poate şi pentru o învăţătură în viitor, el va ieşi, nu din mâna vreunei meşter român, cum am fi dorit, ci din aceea a dalmaţianului de mare talent, căruia arta patriei lui îi datorează atâtea creaţii, Ivan Mestrovici."

Al Busuioceanu, *Pictura şi sculptura românească la Expoziţia internaţională de la Paris,* în: „Arta şi Tehnica grafică", Bucureşti, nr. 2. decembrie 1937, p. 36-44.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 93/1940, f. 336-339: În 1940 a fost declanşată acţiunea pentru realizarea unui Monument al Artileriei pentru a fi gata la momentul sărbătoririi Centenarului Artileriei Române. Membrii juriul au fost: generalul P. Dimitrescu, generalul N. Stoenescu, sculptorul Frederic Storck, pictorul Jean Al. Steriade, criticul de artă Alexandru Busuioceanu, arhitectul (?) I. Davidescu şi primarul general al Capitalei. La concurs au prezentat machete sculptorii: Puiu Anastasescu, Constantin Baraschi, Oscar Han, Ion Jalea, Cornel Medrea, Mihai Onofrei. Lucrarea a fost încredinţată spre realizare lui Ion Jalea. Termen 1942.

Alexandru Busuioceanu, ***Scrieri***…., Supra coperta la interior are reprodus portretul **Alexandru Busuioceanu**, bronz, lucrare modelată de sculptorul C. Medrea. [A.N. Biblioteca III 21.342]. /în continuare lucrarea citată abreviat: **Scrieri…/.**

A XXIII-a Expoziţie Tinerimea Artistică, 1924, Catalog, Schmidt-Faur, poziţia 166, Portretul d-lui Busuioceanu.

A.N.-D.A.I.C., fond Pan Halippa, inv. 2126, dosar 286/1930: Al. Busuioceanu.

A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală, inv. 727, dosar 62/1940: Al. Busuioceanu.

Cert este că perioada de aclimatizare a fost de scurtă durată, începerea anului şcolar 1901-1902 a implicat operativa depăşire a dificultăţilor transmiterii noţiunilor către elevii încredinţaţi spre a deveni viitorii ceramişti. Inteligenţa, receptivitatea, ambiţia, modul organizat al abordării fiecărei intenţii ce urma să devină realitate, l-au ajutat pe tânărul **I.S.** să deprindă în scurt timp vocabularul unei conversaţii fluente atât în şcoală, în cadrul reuniunilor culturale şi a familiilor vizitate. La scurt timp noul venit a ajuns să nutrească sentimente deosebite care l-au determinat să se căsătorească cu tânăra Elena Niculescu.

Programa concepută de Iuliu Moisil şi inginerul Aurel Diaconovici[9] preconiza în cadrul şcolii o temeinică pregătire teoretică. **I.S.** a considerat însă că efectiva pregătire poate fi dobândită prin împletirea armonioasă a noţiunilor teoretice cu cele practice care să asigure finalitatea necesară pieselor modelate. Ca atare a căutat acele condiţii prin care cele modelate puteau căpăta caracterul de produs definitivat prin ardere. Aşa a ajuns să depisteze ceramiştii locali obţinând de la aceştia acceptarea ca şi creaţiile elevilor săi să fie arse în condiţiile modeste oferite de cuptoarele respectivilor olari. Pentru a le fi un permanent exemplu mobilizator **I.S.** a modelat la rându-i, reuşind ca lucrări de mari proporţii şi cu suprafeţele purtătoare de reprezentări artistice să le ardă tot în asemenea condiţii. La sfârşit de an şcolar, respectivele realizări ale elevilor şi ale maestrului au constituit apreciat prilej de etalare în cadrul unor expoziţii relevante pentru rezultatele dobândite de respectivii cursanţi. O împrejurare fericită pentru soarta acestei şcoli a fost creată de apelul prin care Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice a invitat unităţile şcolare să etaleze realizări de excepţie în cadrul Pavilionului Instrucţiunii din Cadrul Expoziţiei Generale Române organizată în noul parc amenajat în Capitală în 1906. Au fost selectate mai multe exponate printre care şi un mare chiup, la finalul expoziţiei juriul a acordat şcolii meritoria medalie de aur. A fost prilej de deplină satisfacţie pentru conducerea judeţului, a urbei, a şcolii, a corpului profesoral şi a elevilor.

Am amintit anterior despre activitatea culturală, manifestată pe multiple planuri. Atenţia pentru relicvele trecutului a generat o amplă acţiune de recuperare a acestor vestigii care au condus la crearea unui valoros muzeu, ce a ajuns să poarte numele principalului străduitor pentru a conferi patrimoniului condiţii de evocare a trecutului plaiurilor gorjene. Acest trecut a determinat şi o evocare în scris, opurile redactate, dobândind o ţinută deosebită prin strădania unui pasionat tipograf local Nicu D. Miloşescu[10] care, la rându-i,

---

[9] **Aurel DIACONOVICI** (20 iulie 1861, Bocşa Montană, azi judeţul Caraş Severin – 19 iunie 1931) De obârşie gorjeană, străbunicul Vasile Diaconu, pictor de la mănăstirea Tismana; a emigrat în 1736 în Banat [momârlan] în timpul ocupaţiei Olteniei de către trupele austriece aşezându-se în Sredişea Mare (???). A înfiinţat o şcoală în care preda pictura.

Aurel Diaconovici a urmat liceul real la Timişoara, Şcoala Politehnică la Gratz, între 1880-1883 şi apoi la Viena între 1883-1885, perioadă când a devenit şi secretar al societăţii studenţeşti „România junâ".La revenirea în Banat a executat o serie de lucrări hidraulice. Concomitent a înfiinţat 2 societăţi cooperatiste şi bănci populare. A întemeiat Societatea corală şi teatrală a debutanţilor români din Bocşa Română şi a colaborat la ziarul „Luminatorul" din Timişoara, Berzovia şi la revistele „Familia", „Romaeninische Revue" şi „Rom Juhbücher, editate şi redactate de vărul său Cornel Diaconovici.

În 1891 a trecut în România fiind numit inginer asistent la C.F.R. în Craiova, iar în aprilie 1892 la Târgu Jiu. În 1894 a fost numit inginer şef al Serviciului tehnic al judeţului Gorj, îndeplinind această muncă timp de 11 ani. S-a evidenţiat prin calitatea lucrărilor executate, şoselele judeţului fiind date de model pentru întreaga ţară. La fel şi pentru podurile şi podeţele executate. A fost un pionier în realizarea şi folosirea tuburilor de beton de diverse diametre. A acordat atenţie calităţii podurilor, podeţelor din lemn. Experienţa şi prestigiul dobândit l-au integrat în diverse colective menite a elabora noi prevederi legislative, sau de a organiza diverse expoziţii care să releve cele mai eficiente soluţii. Astfel în 1898 a fost delegatul judeţului Gorj la Expoziţia regională de la Craiova. Ca o recunoaştere în anul 1900 judeţul Gorj a fost desemnat primul la construcţia de drumuri. Varietatea preocupărilor a manifestat-o şi prin plantaţiile făcute de-a lungul şoselelor, fântânile cu adăpătoarele respective, chioşcurile plasate la locurile de popas. Aşa a ajuns la amenajarea unei productive pepiniere de arbori care au devenit o adevărată grădină în care a plasat şi sediul Serviciului tehnic.

Concomitent s-a integrat în activitatea culturală. A fost ferment, colaborator, susţinător al tuturor acţiunilor de afirmare a judeţului. A acordat o atenţie picturii, sculpturii, muzicii (iniţiator al înfiinţării formaţiunii corale ce a devenit „Lira Gorjului"). A fost şi un pasionat iubitor al naturii, căutând să pună în evidenţă valorile peisajului montan. O astfel de situaţie i-a semnalat-o descoperitorul Iuliu Moisil care găsise impresionanta cascadă Vaidei de la Valea Deiului. Spirit pragmatic a acţionat pentru facilitarea accesului, realizând din prestaţii un drum de acces pe valea Şuşiţei, un podeţ şi un chioşc în apropierea ei. O acţiune de amploare a realizat/o la Novaci unde drumul de 25 de km a facilitat relaţiile cu zona montană a Parângului şi chiar cu satele transilvane.

O altă substanţială contribuţie a avut-o la înfiinţarea Şcolii ceramice în 1900.

În 1905 a fost mutat la Râmnicu Vâlcea, apoi la Constanţa, Fălticeni. În anii 1914-1916 a fost mutat la Piteşti având misiunea de a construi în munţi un drum strategic. În anii războiului a rămas la Bucureşti, iar după Unirea cea Mare a fost cooptat de Consiliul Dirigent pentru a coordona activitatea Serviciului de drumuri din zonele Banatului, Crişanei şi Hunedoarei, având reşedinţa la Timişoara. În anul 1927 a fost pensionat.

„Arhivele Olteniei", Craiova, anul XI, nr. 61-62, mai august 1932, p. 195-202.

„Gorjanul", Târgu Jiu, anul X, nr. 1, 1-8 ianuarie 1933.

Vasile Arimia, *Inginerul Diaconovici Aurel,* în: *Personalităţi…*, p. 83-84. N.B. la un moment dat V.A. face referinţă la familia Diaconu-Loga menţionând că după războiu ?? mai erau în localităţile gorjene Stăneşti şi Românesţi, urmaşi ai acestora. !!!

[10] **Nicu D. MILOŞESCU** (1856, Cerneţi, jud. Mehedinţi – 17 ianuarie 1924, Târgu Jiu). A urmat şcoala primară la Turnu Severin, apoi şi-a făcut ucenicia în tipografia din Turnu Severin. După parcurgerea etapei de acumulare a cunoştinţelor necesare a cumpărat o modestă presă cu care şi-a început, la 1880, meseria de tipograf la Târgu Jiu pe strada Drumul cel Mare nr. 27 (azi Tudor Vladimirescu). Din 1882 a început editarea de cărţi reviste, multe făcând referinţă la istoria locală, la preocupările oamenilor locului, la frumuseţea peisajelor acestei părţi de ţară. Bine intenţionat, pasionat de meserie şi-a atras colaborarea unor iluştri artişti plastici care au adus numeroase ilustraţii, inclusiv coperte în care elemente tradiţionale ca decoraţiuni au individualizat fiecare apariţie. La

a procedat la solicitarea sprijinului din partea talentaților artişti din rândurile cadrelor didactice ale gimnaziului, respectiv al şcolii de ceramişti. Atât Vitold Rola Piecarski cât şi Ioan Schmidt, implicându-se în realizarea unor exemplare coperte şi ilustrații interioare, atât la periodicele, cât şi la cărțile publicate. Astăzi aceste realizări reflectă modul cum aceşti artişti s-au inspirat[11] din ansamblul creației populare, fie țesăturile, fie ornamentarea lemnului, conferind o ținută deosebită respectivelor publicații.

Participarea la viața culturală i-a fost bun prilej de a-i cunoaşte şi aprecia pe companionii săi pe care, prin schițe spontan create, surprinzând stări emoționale, ipostaze în funcție de starea psihică a respectivilor subiecți. Au fost însă numai căutările care l-au condus la modelarea unor busturi de o deosebită expresivitate. Pentru primul deceniu al secolului XX sunt concludente modelările busturilor evocându-i pe **Vitold Rola Piecarski**, **Titu D. Frumuşanu** [12], **Alexandru Ştefulescu**[13], iar peste ani, în 1926, şi pe cel al lui **Iuliu Moisil**.

îndemnul prietenului Vitold Rola Piekarski a înființat, la 1894, prima litografie, iar în 1895 o librărie. Pentru a finaliza întregul circuit editorial a organizat şi o legătorie de cărți.

Totodată a fost o prezență în tot ce pulsa ca viață culturală a oraşului fiind unul din colaboratorii apropiați ai profesorului Iuliu Moisil. S-a alăturat grupului de intelectuali format din avocatul Gheorghe Pârvulescu, profesorul Alexandru Ştefulescu, locotenentul poet Emanoil Părăianu, inginerul A. Diaconovici¸ profesorul Vitold Rola Piekarski. Printre altele cei amintiți mai sus au scris şi tipărit diverse lucrări cu sprijinul lui N.D.M. Tot ei au fost cei care au susținut apariția revistei „Jiul" a cărei editare a marcat anii 1894-1895. A fost o reuşită prin conținut şi prezentare, ilustrația aparținându-i lui Vitold Rola Piekarski. La 1895 a apărut „Amicul Tinerimii" prin preocuparea lui Iuliu Moisil, iar ulterior revista satirică „Ardeiul", ambele ilustrate de Vitold Rola Piekarski şi Ioan Schmidt.

La 1901 a asigurat tipărirea ***Călăuza pentru înființarea şi conducerea băncilor populare la sate***, cuprinzând şi statutele tip.

El a asigurat tipărirea unor valoroase titluri elaborate de Alexandru Ştefulescu: ***Mănăstirea Tismana***; ***Gorjul istoric şi pitoresc***; ***Istoria Târgu Jiului***; ***Mănăstirea Polovragi***; ***Schitul Strâmba***; ***Schitul Crasna***. Iar Emanoil Pârâianu i-a încredințat spre tipărire volumul de poezii ***Umbre şi lumini***, precum şi ***Cartea săteanului***. Lui Alexandru Vlahuță i-a tipărit volumul ***În Vîltoare***. De bună apreciere s-au bucurat şi ***Colectarea plantelor***, ***Călăuza Gorjului***. N-au fost neglijate manualele şcolare, literatura beletristică şi ştiințifică.

A fost permanent în iureşul evenimentelor fiind un participant activ la viața comunității. A condus Societatea de binefacere sau de corporație, a fost ani de zile preşedinte al societății „Meseriaşul" din Gorj. A fondat prima Societate de ajutor mutual din Târgu Jiu. A ctitorit împreună cu alți entuziaşti Societatea Muzicală care a devenit renumita „Lira Gorjului".

După decesul său opera i-a fost dusă pe mai departe de urmaşii săi.

Aprecieri concludente au fost formulate în: „Almanahul tipografic 1904": „**era în acea vreme omul cel mai popular şi cel mai apreciat**".

Este semnificativă caracterizare formulată de Iuliu Moisil, în februarie 1925, în: **Necrologul** + ***Nicu D. Miloşescu – o pagină din istoria culturală a Gorjului***, în: „Arhivele Olteniei", Craiova, anul IV nr. 18-19, martie-iunie 1925, p. 194-197 „**Miloşescu era un om foarte priceput în meseria sa de tipograf, ceea ce dovedesc cărțile, publicațiile şi lucrările de tot felul executate în atelierele sale. În toate era exact, tiparul curat, litera perfectă, execuția ireproşabilă. Cărțile erau elegante, de o înfățişare artistică foarte plăcută şi tot aşa de perfecte ca acelea venite din orice imprimerie bună europeană. Miloşescu a fost un adevărat artist în artele grafice, un om de bun gust, cum rar se găseşte la noi."**

Vasile Arimia, ***Învățătorul Haiducescu Ion***, şi ***Tipograful Miloşescu Nicu***, în: ***Personalități…***, p. 58; 65-66.

A.N.-D.J. Bistrița-Năsăud, Bistrița fondul Iuliu Moisil.

Mic dicționar enciclopedic, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, 1910 p. [VZT] lep. 1100 menționează naşterea la 18**58**. / în continuare lucrarea citată abreviat: ***M.D.E.…/.***

[11] Crestăturile în lemn, țesăturile componente ale interioarelor locuințelor sau ale costumelor, decorarea ouălor încondeiate le-au fost mărturii ancestrale ale simțirii localnicilor permanent într-o fericită relație cu natura înconjurătoare.

[12] **Titu D. FRUMUŞANU** (1861, Târgu Jiu, jud. Gorj - mai 1919). Studii primare la Târgu Jiu, cele liceale la „Sf. Sava" şi cele universitare în Capitală, la Facultatea de Drept, finalizate în 1884. Ulterior a intrat în magistratură ca, la scurt timp, să intre în rândurile avocaților. La Târgu Jiu a fost ales primar în anii 1893, 1895, 1898 şi 1901. S-a preocupat de partea edilitară, la 1898 s-a pus piatra de fundație la Palatul Municipal în prezența prințului moştenitor Ferdinand.

Ca om politic a fost ales deputat în anii 1895, 1907. Contemporanii îi apreciau inteligența şi vasta cultură. În Camera Deputaților s-a remarcat ca bun orator. A fost un consecvent militant pentru votul universal. Apreciat ca omenos, era un consecvent duşman al actelor de nedreptate.

Semnificativă caracterizare formulată de „Îndrumarea Nouă din Gorj" la moartea sa: „**Vorbitor de un excepțional talent, ştia să mişte şi să convingă. A ilustrat bara, a ilustrat tribuna publică, a ilustrat tribuna parlamentară.**"

George D. Niculescu, ***Biografii şi portrete***, în: ***Parlamentul României 1866-1901***, Bucureşti, 1903, p. 375.

A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al. Saint Georges, inv. …, dosar **1/1908**, cup „Viața Românească", Iaşi, 1908, Cronica plastică: George Murnu, ***A VII-a Expoziție Tinerimea Artistică***, cronicarul remarcând lucrarea, **Portretul T. Frumuşanu**, realizare **solidă, talentul viguros al lui Oscar Spaethe. (VZT ?!)**

„Îndrumarea Nouă din Gorj", Târgu Jiu, nr. 15, 4 mai 1919.

„Calendarul Gorjului 1925", Târgu Jiu, p. 47-48.

Vasile Arimia, ***Juristul Frumuşanu D. Titu,*** în: ***Personalități…***, p. 87. N. B. sunt citați ca exponenți ai familiei: Dinu (Constantin) Frumuşanu; Dimitrie Frumuşanu; Gregorie Lăudat Frumuşanu; dr. Ion Frumuşanu; Ştefan Frumuşanu, Numai Frumuşanu. Menționându-se că au condus județul sau municipalitatea sau au fost primari, fără însă a le atribui anii de viață şi de activitate.

[13] **Alexandru C. ŞTEFULESCU** (23 martie 1856, Târgu Jiu, jud. Gorj – 27 octombrie 1910, Târgu Jiu). Fiul preotului Constantin Ştefulescu. A urmat şcoala primară în Târgu Jiu. A continuat cu 4 ani de Seminar la Râmnicu Vâlcea, ca apoi la Bucureşti să absolve în 1877 cursurile Seminarului Central. A ales pentru 33 de ani cariera didactică, concomitent fiind un activ animator cultural, preocupat de trecutul aşezărilor gorjene, de istoria oraşului Târgu Jiu, publicist.

Inițial a fost încadrat la Câmpina însă la 4 ianuarie 1879 a venit la Târgu Jiu pentru a preda în şcoala primară de băieți în care şi el învățase tainele scrisului şi cititului. Activitatea desfăşurată ca institutor a fost elogios apreciată cu ocazia unor inspecții efectuate de

Atât aprecierea dobândită la Bucureşti prin participarea, în perioada septembrie-octombrie 1903, la expoziția organizată sub auspiciile Asociațiunii Române pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor[14], când a

Constantin I. Istrati, Titu Maiorescu ş.a. A fost director al şcoli, revizor şcolar, funcție care l-a ajutat ca din bugetul județului să edifice 37 localuri de şcoală.

La 1 decembrie 1883 s-a căsătorit cu Ana Gheorghiu, iar la 12 septembrie 1884 s-a născut fiica Maria.

Pe tot timpul vieții preocupările sale au fost şcoala şi istoria județului natal. La timpul respectiv s-a bucurat de anturajul unor reprezentative personalități gorjene preocupate de afirmarea culturală a zonei: Iuliu Moisil Aurel Diaconovici, Emanoil Părăianu, Vitold Rola Piekareski, Nicu D. Miloşescu ş.a. A cercetat şi a elaborat studii ce au devenit articole, cărți, relevând cunoştinţele dobândite, capacitatea analitică şi de sinteză.

Mănăstirea Tismana, Tipografia N.D. M., Târgu Jiu, 1896, lucrare revăzută şi adăugită cu reeditări la Bucureşti în anii 1903 şi 1909; ***Încercări asupra istoriei Târgu Jiului***, 1899; ***Istoria sacră***, 1889.

Au urmat aşezămintele religioase: **Strâmba**, Târgu Jiu, 1906, 176 p.; ***Polovragii***, Târgu Jiu, 1906, 160 p.; ***Gorjul istoric şi pitoresc***, Târgu Jiu, 1904, 421 p. cu o reeditare în 1996; ***Istoria Târgu-Jiului***, 1906, 489 p.+45 f. pl.+1 h.; ***Din trecutul Gorjului***, Bucureşti, 1907, 156 p.; ***Documente slavo-române relative la Gorj***, 1406-1665, vol. I, Târgu Jiu, 1908, 624 p.; ***Schitul Crasna***, Bucureşti, 1910, 135 p.; ***Lainici***.

Manualul de Geografie al județului Gorj pentru clasa a IV-a, republicat în 8 ediții.

Cunoştinţele lingvistice l-au ajutat să traducă din sanscrită 5 capitole din epopeea pe care le-a publicat în nr. 5-7 ale revistei „Jiul".

A.N.-D.A.I.C., fond M.I.P.C., dosar **376/1894**, f. 18, 18v. la 27 ianuarie 1894 dr. C. I. Istrati, inspector general al Învățământului secundar şi superior, raporta ministrului de resort rezultatele inspecției întreprinsă la Târgu Jiu unde a avut satisfacția să cunoască rezultatele remarcabile obținute de Alexandru Ştefulescu ca pedagog şi om de ştiință; f. 19, 19v., 30 23 decembrie 1893, Târgu Jiu. E. Mavrodin, inspector şcolar din jud. Gorj raporta M.I.P.C. despre activitatea lui Alexandru Ştefulescu ca pedagog şi cercetător al monumentelor istorice; f. 20, 20v., 29 Descrierea colecției istorice şi arheologice a şcolii primare de băieți din Târgu Jiu adunată, sistematizată şi expusă de Alexandru Ştefulescu.

Drumurile documentări l-au adus şi în fața unor valoroase relicve pe cale de dispariție. Cunoscut şi apreciat de oamenii locului aceştia i le-au încredințat pentru a fi astfel salvate şi valorificate, inițial în 1893 în cadrul unui muzeu şcolar. Creşterea rapidă a colecției, numeric şi valoric l-au determinat să acorde acestora menirea de a fi reunite în instituția care a devenit Muzeul județean Gorj, inaugurat în vara anului 1894, al cărui prim director a fost. Neostoita muncă i-a fost recunoscută şi apreciată. Academia Română i-a premiat lucrările elaborate. Astfel în 1905 pentru ***Mănăstirea Tismana*** şi ***Gorjul istoric şi pitoresc*** a obținut Premiul „Vasile Adamachi". Ulterior acelaşi premiu i-a fost acordat şi pentru lucrarea ***Istoria Târgu Jiului***.

Ştefan Ştefănescu, ***Alexandru Ştefulescu***, în: ***Enciclopedia istoriografiei româneşti***, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, 472 p. (VZT), p. 318. / în continuare lucrarea citată abreviat: ***E.I.R…/.***

Ioana Burlacu, ***Alexandru Ştefulescu***, în: „Revista Arhivelor", Bucureşti, vol. XXXIII, anul XLVIII, nr. 2, 1971, p. 307-315. (VZT). Evocare pe baza documentelor din A.N.

Alexandru Ştefulescu, ***Târgu Jiu***, Târgu Jiu, 1905, coperta semnată Iohann Schmidt. [A.N.-D.J. Bistrița Năsăud, Bistrița, fond Iuliu Moisil **XXXV/170**.

C.D. F./ortunescu/, ***Un monument lui Alexandru Ştefulescu***, în „Arhivele Olteniei", Craiova, anul XV, nr. 86-88, iulie-decembrie 1936, p. 457 la inițiativa lui Alexandru Crăciunescu, revizor şcolar din jud. Gorj, a fost lansat apelul de către cadrele didactice gorjene pentru obținerea fondurilor necesare. Răspunsul s-a dovedit prompt strângându-se suma de 56.400 lei care permitea comandarea lucrării turnată în bronz.

I.G. Vasiliu din Târgovişte, ***Un artist gorjean – Vasile Blendea***, în: „Arhivele Olteniei", Craiova, anul XVI, nr. 89-91, ianuarie-iunie 1937, p. 177-178.

Pictorul şi sculptorul Vasile Blendea s-a născut la Gurenii Gorjului studii în țară, Paris, München, pictor de şevalet şi realizator al picturii parietale în biserica din Lipova, restaurator al picturilor vechi, inclusiv la mitropolia din Târgovişte, realizator al busturilor: **Cârlova**, **Văcărescu** şi lucra la cel al lui **Alexandru Ştefulescu**.

Elisabeta Ancuța Ruşinaru, ***op. cit.***, p. 39 la Târgu Jiu la intersecția Calea Eroilor cu str. Grivița, în fața Şcolii generale, bustul **Alexandru Ştefulescu 1854-1910**, Vasile Blendea.

Județele Patriei – Gorj, monografie, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 171 la Târgu Jiu bustul **Alexandru Ştefulescu 1854-1910**, Vasile Blendea, amplasat în fața Şcolii generale nr. 4.

VZT 15 august 1986, Târgu Jiu pe calea Eroilor bustul **Alexandru Ştefulescu 1854-1910**. Pe fața piedestalului **OMAGIUL ÎNVĂȚĂTORIMII GORJENE** s.d.j.şi datat: **V. BLENDEA 1937** la spate: **TURNĂTORIA ARTA ROMÂNĂ GH. STRATINA, N. DECIULESCU STR. SILISTRA NR. 11 BUC.**

Nicolae Iorga, ***Pagini alese***, E.P.L., Bucureşti, 1967, p. 32-34 textul din 21 noiembrie 1910 publicat în: ***Oameni cari au fost***, vol. I, p. 416-419. caldă formulare ca necrolog la adresa omului de strădanie Alexandru Ştefulescu.

Viorica Popovici, ***Alexandru Ştefulescu***,în: „Revista Muzeelor", Bucureşti, nr. 2, 1969.

Constantin Mosor, ***Ştefulescu şi contribuția sa la studiul Bisericii Ortodoxe Române***, în: „B.O.R.", Bucureşti, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1970.

Ion Mocioi, ***Alexandru Ştefulescu – necunoscut***, în: „Gazeta Gorjului", Târgu Jiu, anul VI, nr. 838, 23 iunie 1973.

Dan Neguleasa, ***Alexandru Ştefulescu***, în: „Litua", Studii şi cercetări, Târgu Jiu, nr. 1, 1978, p. 127-133; nr. 2, 1982, p. 393-399.

Gh. Gârdu, ***Alexandru Ştrefulescu premiat de Academia Română***, în: „Litua" Studii şi cercetări, Târgu Jiu, nr. 2, 1982, p. 387-391.

Titu Rădoi, ***Alexandru Ştefulescu, epocă, omul şi opera***, Editura „Camera de Comerț şi Industrie a Județului Gorj", Târgu Jiu, 1995.

Dan Neguleasa, Institutorul şi istoricul Ştefulescu Alexandru, în: Personalități…, p. 67-69.

14 Asociația română pentru înaintarea şi răspândirea ştiinței, constituită la Iaşi în zilele de 2-4 iunie 1902 în cadrul congresului organizat prin preocuparea dr. C.I. Istrati şi a altor oameni de ştiință. In expozeul său dr. C.I.I. afirma: „A stimula cercetările ştiințifice în țara noastră ca sol, ape, climă, floră, faună şi etnografie, a constitui un centru de lumină în domeniul ştiințelor către care să fie atraşi nu numai Românii de pretutindeni, dar care să fie simpatic şi popoarelor vecine şi astfel pentru neamul Românesc să arate lumii destoinicia sa şi în această direcție."

Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți – dicționar cronologic,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 252-253. (VZT). Academia Română a aprobat participarea la expoziția preconizată în septembrie 1903.

Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 104.

fost recompensat cu o medalie de argint[15] ulterior mai fiind răsplătit tot cu o medalie de argint [16], precum şi în anul 1906 în cadrul Expoziției Generale Române[17] unde juriul l-a recompensat cu medalia de aur, cât şi mesajele absolvenților şcolii de ceramişti, generatori, la rându-le, de bune impresii prin gradul de pregătire, de bună organizare a producției în atelierele care i-a angajat sau pe care le-au creat, au constituit temei de solicitare a capacității sale creatoare spre varii domenii tangente cu ceea ce definim noțiunea de modelator ceramist.

La timpul respectiv erau pe teritoriul României mai multe asemenea şcoli de ceramişti, predilect create în perimetrul de exploatare a Domeniilor Coroanei[18]. Administratorul acestei mari proprietăți Ioan L. Kalinderu[19] preconizând ca în fiecare asemenea mare gospodărie, dorită model pentru toată economia agrară

---

15 „Calendarul Minervei, 1904", Bucureşti, p. 79, 82-83. Referință la vasul de mari dimensiuni (chiup) având 1,05 m. şi diametrul de 0,60 m.. Foto vasul şi autorul. /A.N. Biblioteca P I 1.124/.

16 A.N.-D.J. Bistrița Năsăud, Bistrița, fond Iuliu Mosil, pachetul XVI, dosar 74, f. 91 Societatea Agrară a marilor proprietari, Bucureşti, Calea Victoriei nr. 77 la 27 aprilie 1905 societatea informa pe I. Schmidt, maestru de modelaj, că i s-a acordat o medalie de argint ca apreciere. Beneficiarul trebuia însă să achite valoare de lei 15 pentru a o primi.

17 Virgiliu Z. Teodorescu, *Un parc centenar – PARCUL CAROL I*, editor: Muzeul Municipiului Bucureşti, , 2007, 686 p., inclusiv planşele cu ilustrații. (VZT). Este evocată geneza metamorfozei acestei zone din sudul Capitalei, menirile de gazdă a unor importante manifestări, Expoziția Generală Română, personalitățile care s-au implicat în realizarea lui.

18 Domeniile Coroanei terenuri ale statului a căror uzufruct era atribuit asigurării întreținerii Casei Regale. Prin modul de administrare au devenit deseori unități model, stimulând preluarea metodelor de către alți întreprinzători.
A.N.-D.A.I.C., fond Parlament, dosar 2225/1883-1884 înființarea Domeniilor Coroanei.
În 1916 sub ocupație inamică (p. 97) județele, localitățile: Dolj, Sadova 18.698 ha.; Segarcea 13.310 ha.; Ilfov, Periş-Cocioc 3523 ha.; Prahova, Gherghița 4557 ha.; Proprietăți private ale familiei regale Mănăstirea, jud. Ilfov, azi Călăraşi, 6694 ha.; Copăceni 50 ha.
A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală, inv. 1338 Regina Maria II 243 Corespondența din perioada aprilie 1923- 25 ianuarie 1924 formulată de Nicolae Fallou, inginer silvic expediate lui G. Denize în legătură cu neregulile de la Domeniile Coroanei de la Broşteni, inclusiv nedreptățile făcute de Basset, administratorul Domeniilor Coroanei care-l determina să demisioneze. [rola 443, cadrele 117-131].

19 **Ioan Lazăr KALINDERU** (28 decembrie 1840, Bucureşti – 11 decembrie 1913, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 5, locul 1). Studii licență şi doctorat în drept la Paris, activitate juridică, orator, preocupări pentru istoria dreptului, apreciat pentru modul cum a tratat răscumpărarea drumurilor de fier de la firma Strousberg şi administrarea Domeniilor Coroanei din anul 1884, colecționar, donator, filantrop, publicist, membru corespondent ales la 25 martie/6 aprilie 1887, titular al Academiei Române la 11/23 martie 1893, membru al societății Ateneul Român, de la 8 mai 1885.
Dimitrie R. Rosetti, ***Dicționarul contimporanilor din România (1800-1898)***, ediția I-a, Editura „***Populara***", Bucureşti, 1897, p. 106-107.
„Calendarul Minerva, 1900", Bucureşti, p. 114, foto. [A.N. Biblioteca P 598].
Lucian Predescu, ***op. cit.,*** p. 461.
G. Bezviconi, ***Necropola Capitalei***, Bucureşti, 1972, p. 80 Ion Lazăr **C**alinderu 1838 – 1913, Bucureşti, jurist. (VZT).
I. Zamfirescu, V. Cândea, V. Moga, ***Ateneul Român,*** Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 153. (VZT).
Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, p. 68, 81.
A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., inv. 527, dosar 567/1893.
Domnul Kalinderu şi operele sale, în: „Calendarul pentru toți fiii României, 1897", Bucureşti, p. 39 foto I. K., p. 141-146 note biografice: născut la 28 decembrie 1840, fiul lui Lazăr K., comerciant, studii la Paris licența şi doctorat în drept, activitate în magistratură, procuror pe lângă Parchetul Tribunalului Ilfov, consilier la Curtea de Apel din Bucureşti, consilier la Curtea de Casație. A îndeplinit pentru statul român misiuni speciale. Astfel la 1880 la solicitarea lui Ion C. Brătianu s-a preocupat de răscumpărarea drumurilor de fier, de la firma Strousberg şi strămutarea societății germane la Bucureşti. Prin legea din 10 mai 1884 care a consemnat crearea Domeniilor Coroanei a fost numit administrator, intrat în funcție la 26 septembrie 1884, remarcându-se prin activitatea desfăşurată ca bun organizator şi civilizator al zonelor unde erau amplasate unitățile respective. Prin cele întreprinse unitățile din compunerea Domeniilor Coroanei s-au afirmat ca productive, rentabile. Rezultatele au fost prezentate şi în cadrul expozițiilor organizate la Craiova la 1887 şi la Bucureşti în grădina Cişmigiu, ambele ale cooperatorilor. O atenție deosebită a acordat-o învățământului, realizând 32 localuri de şcoli, fiecare cu o bună înzestrare pentru procesul instructiv educativ. Astfel la Predeal, Buşteni, Malu, Găineşti, Sabasa, Borca, Fărcaşele, Medeiu, Soveja, Cârna, Dobrovăț, Moldoveni, Demacuşa, Ruşi, Slobozia (Vaslui), Cătunele, Periş, Brătuleşti, Piscu, Domnița (Râmnicu Sărat) Piscu Ruseții (Brăila), Balta Domnească, Ciumați, Olari, Gherghița, Sudiți, Merii Pechi, Lişteasa, Damian, Segarcea, Panaghia, Lipova. A înălțat noi biserici şi localuri pentru primării şi subprefecturi, rezervații pentru vânătoare. A acordat o atenție deosebită patrimoniului silvic. A contribuit la afirmarea Societății Progresul silvic, din 1896, fiindu-i preşedinte. Pentru popularizarea acțiunilor a editat „Revista pădurilor". Desemnat de Ioan Oteteleşanu ca executor testamentar, a transmis la 1893 către Academia Română proprietățile imobile, valorile familiei acestuia pentru a fi sursă de susținere a Aşezământului de la Măgurele pentru instruirea unor fete orfane. A fost un asiduu cercetător în problemele istoriei dreptului, orator, filantrop, donator, publicist, membru al Academiei Române 13 mai 1893 în locul vacant în urma decesului mitropolitului Melhisedec.
A.N.-D.M.B., fond P.M.B., Serviciul Tehnic, dosar 457/1896 Cererea pentru obținerea unei autorizații pentru construirea unei case în strada Doamnei nr. 20 a lui Ion Kalinderu (semnătura), planuri.
A.N.-D.M.B., fond Ateneul Român, dosar 8/1900, f. 16, 17 la 21 aprilie 1900 I.K. dona Ateneului Român 2 spade cu mâner, frânte, găsite la Baia, azi jud. Suceava, pe care el le considera a fi, probabil, din epoca lui Ştefan cel Mare.
L. Kalustian, *Simple note*,vol. II, Editura Eminescu, Bucureşti 1982, 359 p. La p. 20: discursul funebru rostit de C.C. Arion la înmormântarea lui I.K. în ziua de 12 decembrie 1913.
Maria, regina României, *Povestea vieții mele,* vol. I, Editura Eminescu, Bucureşti, 1991, p. 314-315 portret I.K.
Expoziția Tinerimea Artistică, 5-27 aprilie 1932, Catalog, Oscar Spaethe, poziția 253 Ion Kalinderu, bronz.
Grigore Ionescu, *Bucureşti, ghid istoric şi artistic*, Bucureşti, 1938, 418 p., la p. 123 la Muzeul Kalinderu:
- basorelieful Nicolae Kalinderu, realizat de Marchetti.

a ţării, să existe şi activităţi conexe care să valorifice resursele locale şi experienţa înaintaşilor şi pe care să le ridice pe noi trepte creatoare. Exemplificăm cu centrul şcoală de la Periş care, preluând exemplul creatorilor de la Pisc, au realizat, inclusiv în perioada interbelică piese indubitabil valoroase artistic, pastă, ardere, decoraţiuni, glazură, de ceramică, predilect ornamentală, atât pentru grădini, cât şi pentru interioarele locuinţelor.

Considerăm necesar să amintim şi aparente preocupări ce nu aveau tangentă directă cu profilul pregătirii şi a muncii zilnice a lui **I.S.** Începutul de veac XX a reţinut atenţia multora prin numeroasele tentative de a realiza aparate de zbor cu motor. Au fost multe tentative, ele fiind şi în atenţia oamenilor presei care deseori, cu lux de amănunte, se refereau la demersurile premergătoare, diversitatea soluţiilor inventatorilor-constructori-zburători. Adeseori însă finalul era de factură tragică. Pentru **I.S.** cele relatate de presă, ca o constatare a anchetelor tehnice în urma accidentelor, au constituit, bune decenii, prilejuri de aprofundate analize, deseori soldate cu soluţii tehnice menite a nu mai genera în viitor catastrofale pierderi de vieţi omeneşti şi tehnică de zbor. Că n-au fost soluţii catalogabile ca „năstruşnicii" o probează brevetarea unora din aceste soluţii precum şi corespondenţa purtată cu ilustre personalităţi implicate în actul creator în evoluţia sa. Un exemplu îl constituie corespondenţa cu omul de ştiinţă Elie Carafoli[20]. Concret de la acest împătimit al unor asemenea analize, rezolvări ne-au rămas ca „moştenire" două dosare voluminoase ce reclamă o atentă studiere din partea celor competenţi şi mai ales preocupaţi de istoria navigaţiei aeriene, dar şi navale, întrucât şi catastrofelor marine le-a acordat asemănătoare preocupări. În mod deosebit va trebui cercetată formularea prin care-şi atribuie prioritatea conceperii elicopterului. Consemnez în acest context o situaţie semnalată de vecinii locuinţei, care la data incendierii casei au constatat că podul era plin de machete de aparate de zbor. Elena, fiica lui Ioan Schmidt-Faur mi-a confirmat în 1989 această situaţie, pompierii reuşind să salveze[21] numai piesele de mici dimensiuni, turnate în bronz.

- bustul doctorul minune N. Kalinderu de Şt. I. Valbudea.

Casa Kalinderu din Bucureşti, str. G. Sion a fost proiectată de arhitectul Ion D. Berindei.

Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 97: parţial distrusă de bombardamentele din august 1944, corpul central a cunoscut diverse funcţionalităţi după desfiinţarea muzeului. După o prelungită restaurare a devenit Centru Cultural „Ion Kalinderu".

Semnificative sunt reacţiile sculptorului Constantin Fărâmă referitoare la atelierul de creaţie din incinta casei Kalinderu: „În atelier nu sunt locuri libere. Manoliu a lucrat pentru proba de intrare în sindicat, iar în timpul acesta n-a putut lucra tov. Popa. În atelier suntem cinci: Fărâmă, Jiga, Popa, Bocioacă, Urseanu – aşa că suntem îngrămădiţi într-un atelier atât de mic, în camera mea nu pot lucra pentru că am o lucrare mare. Tovarăşa Popa locuieşte în atelier şi nu lucrează pe motivul că îi e frică de reumatism, cu toate acestea eu am lucrat compoziţii mici…Toată lumea vrea să vină să lucreze la Kalinderu, pentru că este bine organizat de subsemnatul şi cu cheltuieli mici, pământ, materiale şi instrumente. Nimenea nu ia nici o iniţiativă, toţi vor să vină la gata făcut.

Pentru acest atelier am luptat trei ani sub dictatură, să-l transform din grajd în atelier. A fost distrus de bombardament, s-a refăcut în urma iniţiativei mele, după 4 ani de aşteptare şi stăruinţă şi după ce a fost gata, socialiştii de la Ministerul Artelor au venit să mi-l ia înainte de a merge la arbitrajul sindicatului în vara trecută la atelierul din Orero nu s-a dus nimenea pentru că toţi voiau ca atelierul să fie organizat de Sf. Duh. C.F.

Petre Oprea, ***Colecţionari de artă bucureşteni***, editor Ministerul Culturii şi Cultelor, Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional a Municipiului Bucureşti, 2007, 277 p. text şi ilustraţii. [VZT]. La p. 54-57: Iancu Kalinderu. Referinţă la tendinţa lui I.K. de a se erija în sprijinitor al actului cultural. Iniţial pentru pictură n-a dat o atenţie deosebită, achiziţionând câteva pânze N. Grigorescu pentru interiorul casei de locuit. După decesul fratelui Nicolae, ca unic moştenitor a preluat marea colecţie de tablouri Grigorescu a acestuia [N.B. P.O. atribuie decesul lui N.K. în 1886, de fapt fiind 1902]. Din acel moment a devenit la rându-i colecţionar de artă plastică, predilect decorativă, antichităţi, numismatică. În 1906 a anunţat că va construi o clădire specială pentru muzeu. A folosit o parte din moştenirea primită condiţionat la decesul vărului M. Eustatiadis. La decesul lui nu a fost găsit nici un testament şi, ca atare, rudele s-au grăbit să revendice un partaj. A intervenit statul care a arătat că atât la edificarea clădirii, cât şi la achiziţionările din străinătate a fost scutit de taxe întrucât formulase ideea că muzeul, cu întreg patrimoniul, va fi al statului. Ca atare, muzeul a fost preluat de stat cu o parte din colecţie, moştenitorilor revenindu-le şi celelalte proprietăţi.

[20] **Elie CARAFOLI** (15 septembrie 1901, Veria, lângă Salonic, Grecia - 1983). Aromân, studii primare la Şcoala românească de la Salonic, liceul la „Gheorghe Lazăr", la Bucureşti şi la liceul Militar de la mănăstirea Dealu, cele universitare la Politehnica din Bucureşti, absolvent 1924, specializare la Sorbona, Paris unde, în 1928, a luat doctoratul în ştiinţe fizice, concomitent lucrând în Franţa în compartimentele de cercetare în domeniul aeronauticii. Docent. Revenit în Bucureşti a desfăşurat o valoroasă activitate didactică, profesor universitar, şef de catedră, creator de institute de cercetare, realizator a unor elemente care în domeniul aeronauticii îi poartă numele. Constructor de avioane. Publicist. Membru al Academiei Române, din 1948, al Academiei Internaţionale de Aeronautică, din 1964, al altor foruri internaţionale.

Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, p. 234

Ion Crăciunică, ***Destine contemporane Elie Carafoli: Ideile nu te trădează niciodată***, în: „Viaţa studenţească", Bucureşti, nr. 6 (822), 11 februarie 1981.

A.N.-D.A.I.C., fond Ioan Schmidt Faur, vezi corespondenţa cu Elie Carafoli.

„Arta", Bucureşti, anul IV, nr. 3, 1957, p. 36 Dumitru Demu, **Acad. Elie Carafoli**.

Expoziţia interregională, 1957-1958, Catalog p. 43 Dumitru Demu, **Acad. Elie Carafoli**, bronz 1,00 m.

„Arta plastică", Bucureşti, anul V, nr. 1, 1958, p. 14 Dumitru Demu, portret **Elie Carafoli**.

Valentin Borda, *Mare gânditor şi constructor*, în: „Naţiunea", Bucureşti, anul XII, nr. 127 (593), 12-18 decembrie 2001, p. 5. Referinţă la Elie Carafoli. Foto.

[21] În sala de consiliu a Ministrului de Interne, din localul din str. Mihai Vodă (fosta Vama Poştei) am avut prilejul în anii 1992-1993 să remarc prezenţa câtorva asemenea lucrări. La 14 mai 1992 şi 6 octombrie 1993 am avut posibilitatea de a studia statueta Fierar, bronz patinat, lucrare semnată dreapta jos: I. Faur.

Deşi se crease o efectivă comunitate a intelectualilor oraşului Târgu Jiu, la care Ion Schmidt era părtaş, considerente determinate pe deoparte de nesiguranța dăinuirii respectivei şcoli în condițiile când existau şi interese contrare prezenței ei, supunând, printre altele, bugetul anual la diverse alocări hărțuitoare. Totodată situația familiară, prin cerințele majore, impuneau să i-a o hotărâre care a condus la acceptarea unei prezențe temporare la Craiova în anul 1912, pentru a fi creatorul de modele pentru fabrica de cahle de sobe, în calitate de asociat al lui Titu A Andreescu[22]. A fost o bună experiență.

A urmat, în anul 1915, venirea în Capitală pentru a se implica predilect în activitatea sculpturală. Evenimentele militare ale celui de al doilea deceniu i-au reclamat chemarea pentru încorporare în armata imperiului austro-ungar al cărui cetățean încă era. A preferat să ignore acest ordin. În august 1916 alăturarea României de forțele Antantei, a fost urmată de uriaşa presiune concentrică a armatelor Puterilor Centrale ce au reuşit ca, în toamnă, să cotropească zona sudică a țării, situație care a condus la internarea sa în lagăr de către ocupanți. Demnitatea manifestată în anii de lagăr i-a fost apreciată de români şi, ca atare, după război a fost ajutat să-şi desăvârşească pregătirea de sculptor. Nevoia de bani l-a determinat să intre într-o combinație de „colaborare" cu sculptorul Theodor Burcă[23], care, întreprinzător acționa să primească cât mai multe comenzi, misiunea modelării revenindu-i lui I.S., urmând ca piesele definitivate în bronz să poarte semnăturile amândoura. Nerespectarea clauzei a condus la o blocare conflictuală a raporturilor.

Perioada de studii la Academia de Artă din Viena l-a desăvârşit ca realizator de artă monumentală. Acolo l-a avut ca mentor pe profesorul Hans Bitterlich[24].

Anii care au urmat Primului Război Mondial au fost marcați de o generalizată preocupare de a cinsti memoria Eroilor[25]. Fie că au fost comunitățile locale, fie că au fost comandamente ale genurilor de arme toate au căutat să aducă simboluri în forul public, antrenând la această acțiune pe artiştii plastici ai timpului. Au fost mulți, uni participând în anii confruntărilor în mod nemijlocit la o documentare ce i-au călăuzit în modelările concepute ulterior. Talentul, modul de dialogare cu comanditarul, priceperea acestora de aşi enunța „pretențiile", inclusiv în problemele financiare, materiale puse în operă, au generat o diversitate de soluții, realizări cu o perenitate variabilă pe care factorul timp a rezolvat-o selectiv, la dispariția, totală sau parțială, a multora din aceste simboluri dedicate Eroilor. Atât evenimente distructive (calamități naturale, Războiul al Doilea Mondial), sau măsuri de înlăturare, în funcție de conjunctura politică au făcut ca multe din investițiile de suflet să nu mai fie azi în atenția urmaşilor[26].

---

22 Nu avem date despre om şi întreprinderea sa. Considerăm însă necesar să înlăturăm unele erori care s-au formulat în perioada interbelică şi care, fără o atentă analiză, sunt evocate şi astăzi.
Se atribuie greşit venirea lui I.S. în România în 1902 adus de Titu A. Andreescu pentru a lucra la Craiova de unde a fost preluat de Şcoala de ceramişti de la Târgu Jiu.
Fortunato /C.D. Fortunescu/ într-un articol publicat în 1935, la care vom reveni în partea finală, enunța că I.S. a poposit întâi în oraşul nostru /Craiova/ unde venise de la Viena, adus de industriaşul Titu P. Andreescu, spre a conduce , în partea tehnică şi artistică, fabrica de sobe de teracotă a Andreeştilor. De aici Schmidt a plecat la Târgu Jiu, unde fusese solicitat să ia direcția Şcoalei de ceramică din orăşelul de munte, odinioară pepinieră de oameni de cultură pe vremea lui Crainic, Ştefulescu, Piekarski, Moisil şi Diaconovici. Invazia germană a distrus şi a risipit minunatele pateri de artă ce se păstrau aici, opere ieşite din mâna meşterului Schmidt-Faur. De acolo artistul a trecut la Bucureşti, unde ajunsese profesor la Şcoala Superioară de Arte şi Meserii. Din dalta lui /VZT formulare ce nu-i poate fi atribuită, I.S. fiind un modelator în lut, lucrarea fiind apoi turnată în gips pentru a poposi în atelierele de turnătorie în bronz/ a ieşit monumentul lui Eminescu de la Iaşi, cum şi multe alte creațiuni sculpturale de valoare.
Fundația culturală regală „Regele Mihai I" – Regionala Oltenia, *Oltenia*, Editura Ramuri, Craiova, 1943. Capitolul *Arta în Oltenia* a fost redactat de C.D. Fortunescu, p. 421-434. La p. 432-433 este evocat Ioan Schmidt-Faur, fost profesor de modelaj la Şcoala de la Târgu Jiu, iar în anii din urmă profesor şi director al Şcolii Superioare de Arte şi Meserii din Bucureşti.
I. Moisil, Amintiri şi date din trecutul gimnaziului „Tudor Vladimirescu" din Târgu Jiu, 1935.
Alexandru Păsărin, ***Personalități …***, p. 62-64, 140 referințe la sculptorul Schmidt-Faur Ion, menționând că este ceh venit în România în 19**02,** adus de către fabricantul de ceramică din Craiova de unde a ajuns la Târgu Jiu. Sunt amintite ca realizări în anii prezenței la Târgu Jiu busturile **Alexandru Ştefulescu**, **Vitold Rola Piekarski**, R.V. Budişteanu **N.B. ! Eroare** este de fapt: **Titu D. Frumuşeanu**, **Nicu D. Miloşescu.**

23 Theodor I. BURCĂ (25 februarie1889 – 8 octombrie 1950, Bucureşti, cimitirul Sf. Vineri) Fiul lui Ioan şi Ecaterina. Studii la Curtea de Argeş, Viena, Paris. Artist sculptor realizator a numeroase monumente ale Eroilor Primului Război Mondial, al lui Tudor Vladimirescu, al amiralului Vasile Urseanu, Ion I. Movilă, Alexandru Macedonski, Alexandru Vlahuță ş.a. A fost o prezență în viața artistică cu participări la expozițiile oficiale sau cele organizate de diverse asociații, societăți, grupări artistice. A organizat şi expoziții personale şi a trimis lucrări la diverse manifestări internaționale. A fost custode al Pinacotecii Municipiului Bucureşti, realizând şi publicând un prim inventar al acestei instituții muzeale.
G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 78 Anii vieții: 1892-1950 Căsătorit cu Eugenia 1897-1993.
Vigiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la cunoaşterea activității sculptorului Theodor Burcă*, în: „Bucureşti – Materiale de Istorie şi Muzeografie", vol. XXII, editor Muzeul Municipiului Bucureşti, 2008, p. … (VZT).

24 Hans BITTERLICH ( ) sculptor austriac, realizator, printre altele, a monumentelor dedicate împărătesei Elisabeta şi al creatorului tiparului Gutenberg.

25 În decursul anilor de cercetare în fondurile şi colecțiile Arhivelor Naționale am întreprins depistări de documente referitoare la acțiunea de aducere în forul public a unor simboluri dedicate cinstirii Eroilor.
Vezi: Curriculum vitae Virgiliu Z. TEODORESCU http: // virgiliu.teodorescu.evonet.ro e-mail: virgiliu@teodorescu.evonet.ro

26 Virgiliu Z. Teodorescu, **Întru cinstirea Eroilor Neamului Românesc - MONUMENTE ÎNLĂTURATE –MONUMENTE VĂDUVITE - Pledoarie pentru ca în întâmpinarea Centenarului Marii Uniri aceste sacre simboluri ale forului public să fie o**

La revenirea de la studii, încadrarea inițială ca profesor la Şcoala de Arte şi Meserii din Odorhei[27] şi, mai ales, după transferarea sa ca profesor şi apoi desemnarea ca director al Şcolii Superioare de Arte şi Meserii din Bucureşti îl, vom găsii implicat în participări la concursuri pentru adjudecarea de realizare a unor monumente de importanță națională sau locală. Prin modul de comportare, seriozitatea fiindu-i dominanta, implicarea emoțională în preluarea celor preconizate de comanditari, prețurile modice practicate i-au fost atuurile stabilirii deseori a contractărilor directe cu beneficiarii pentru amplasarea unor valoroase lucrări în forul public din multe localități ale României.

După revenirea de la Viena artistul sculptor a căutat să fie prezent la concursurile de atribuire a realizării unor monumente cu caracter național. În acest sens **I.S**. a modelat şi prezentat în termen macheta, definită prin motoul „Victoria", prin care acorda cinstire Eroilor C.F.R. Lucrările celor 7 concurenți au fost temporar expuse în incinta Ateneului Român. La 23 aprilie 1922 a avut prilejul să parcurgă analitic expoziția respectivă. După vizionarea atentă a machetelor prezentate de sculptorii: Ion Jalea împreună cu Cornel Medrea, Dumitru Mățăuanu[28], Oscar Spaethe[29], Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Gheorghe Leonida a ajuns la concluzia sintetic formulată pe o carte poştală: „**cred că am cea mai bună machetă**". Şi atunci, şi acum, opiniile membrilor juriului sunt coordonate de oculte interese după criterii adesea greu de înțeles. Realizarea monumentului fiind atribuită sculptorilor I. Jalea şi C. Medrea. Concomitent **I.S.** a pregătit minuțios o expoziție pe care a organizat-o în toamna anului 1922 în incinta săli Maison d´Art[30]. Acolo artistul a expus 20 de lucrări ce au reținut la timpul respectiv atenția cronicarilor de artă din presa bucureşteană şi a criticilor de artă. Varietatea tematică, incluzând lucrări inspirate de folclorul românesc, de literatura universală, a adus în fața publicului vizitator o diversitate de stări sufleteşti, evidențiind apetența realizatorului pentru întreg registrul comportamental uman. O distinctă apreciere a fost formulată de criticul de artă Alexandru Busuioceanu care, în coloanele periodicului „L´Orient"[31], consemna lucrările care, prin modul de abordare

---

prezență evocatoare a cinstirii din partea făuritorilor Marelui Ideal. Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări ştiințifice organizată de Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, 2009, Cercul Militar Național, Bucureşti.

[27] Arhiva respectivei şcoli lipseşte din patrimoniul arhivistic al României fiind „evacuată" în toamna anului 1944 pe teritoriul Ungariei.

[28] Dumitru / Dimitrie / MĂȚĂUANU (16 aprilie 1888, Mățău, azi Mioarele, jud. Argeş – 1 iulie 1929, Bucureşti, cimitirul Sf. Vineri), studii de artă la Bucureşti şi Paris, participant la campania militară 1916-1917, sursă de inspirație pentru realizarea, pe parcursul următorului deceniu, a numeroase monumente dedicate cinstirii Eroilor, multe localități comandându-i lucrări în care statuia ronde bosse este însoțită în compunerea monumentului de o serie de reliefuri şi însemne militare.
A.N.-D.J. Argeş, Piteşti, Registru Stare Civilă Câmpulung 141/1988 Dumitru, fiul lui Toma şi Maria Mățoan născut la 16 aprilie 1888 în Câmpulung, strada Râului, tatăl de 47 ani profesie cârciumar, mama 30 de ani. Declarat de Maria Vasile Tabacu, de 29 ani, de profesie liberă. Fără nici un fel de mențiuni.
Virgiliu Z. Teodorescu, ***Contribuții documentare la definirea participării sculptorului Dumitru Mățăuanu la opera de cinstire a Eroilor Neamului***, în: „Arhiva Românească", Bucureşti, anul CLVI, tom II, fascicola 1, 1996, p. 229-238. (VZT). Evocare a activității realizatorului unor semnificative monumente de for public.

[29] **Oscar O. SPAETHE /SPÄTHE/** (19/31 iulie 1875, Bucureşti, str. Puişorului nr. 4 – 14 octombrie 1944, Niculeşti, azi în compunerea comunei Vintilă Vodă, jud. Buzău). Fiul familiei, de obârşie germană, de religie evanghelică, a sculptorului Oscar I. Späthe, în vârstă de 30 de ani şi al Mariei O. Späthe, de 23 ani. Studii de sculptură la Bucureşti, München 1894-1900, Berlin, cu o prestigioasă activitate desfăşurată pe parcursul a patru decenii cu lucrări integrate în forul public şi instituții muzeale. La revenirea în România de la studii a făcut demersuri pentru obținerea cetățeniei române. „Monitorul Oficial" nr. 61 din 18 iunie/1 iulie 1908 împământenirea. A participat la campaniile militare 1913, 1916-1918. Desfăşoară o prestigioasă activitate pe parcursul a patru decenii, participant la expoziții interne şi internaționale, la diverse concursuri, cu lucrări integrate în forul public, instituții muzeale. A fost unul din fondatorii Societății Tinerimea Artistică, profesor de sculptură şi consilier în probleme artistice al principesei Maria. Căsătorit cu Florica … la 27 noiembrie 1919 (născută la 10 octombrie 1899).
A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar 15 pensie Oscar Spaethe , *Memoriu de activitate*.
Virgiliu Z. Teodorescu, *Oscar Spaethe*, în: „Anuar", Sinaia, vol. I, 1996, p. 34-50 (volum editat de Muzeul Național Peleş, care a operat eronat îndepărtări din text şi din anexe). (VZT). Studiu referitor la biografia şi activitatea artistului sculptor cu numeroase creații în forul public.

[30] Sala Maison d'Art: str. Corăbiei, în 1924 la nr. 1, în 1926 la nr. 3.
A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al. Saint Georges, inv. 654, dosar **40/1926**, f. 3 săli de expoziții.
Planul Unirea, *Municipiul Bucureşti şi împrejurimile*, ediția XIV, Editura Institutului Cartografic „Unirea", Braşov, /1941/, p. 52 Opis cu numiri vechi, azi desființate, dar rămase în uzul public, fiind date numirile noi, oficiale: str. Corăbiei = str. Clémenceau.
VZT: După 1948 numele lui George Clémenceau (1841-1929), om politic francez şi ziarist, prim ministru al Guvernului Franței, președinte al Conferinței Păcii de la Paris 1919-1920, unul din autorii Tratatului de la Versailles, cu contribuții indubitabile la susținerea cauzei românilor în decursul tratativelor încheierii păcii, a fost înlocuit (ca un odios imperialist ce a frustat Ungaria de teritoriile ce-i aparțineau !!!) cu numele lui Gabriel Peri (1902-1941), ziarist, militant al Partidului Comunist Francez, unul din conducătorii rezistenței împotriva ocupației hitleriste a Franței. Măsura a fost luată în perioada când evenimentele Primului Război Mondial încadrau România, conform celor stipulate de directivele Moscovei, în rândurile „imperialiştilor". Noua denumire s-a motivat ca expresie a solidarității internaționaliste promovată de conducerea similară din România. După 1990 s-a revenit reparator la anterioara denumire.

[31] „L´Orient", Bucureşti, 14 noiembrie 1922, articolul *Expoziția pictorului Băeşu – Un nou sculptor I Schmidt- Maison d´Art* în care sunt formulate calde aprecieri şi recomandări. Peste ani articolul a fost integrat în ediția: Alexandru Busuioceanu, *Scrieri …*, p. 93-94 cronica menționată.

sculpturală i-au făcut o deosebită impresie. Reluăm titlurile: **Othello**, **Buzdugan şi Baba Vraja**, **Lupta lui Făt Frumos cu Balaurul**, **Făt Frumos şi Ileana Cosânzeana**, **Don Quichote**, **Portretul unui artist**, **Potopul**. Pentru ultima lucrare apreciată, criticul recomanda ca lucrarea să devină o zestre viitoare a unui parc bucureştean.

Vechiul mentor Iuliu Mosil, care timp de decenii a fost preocupat de evoluția celui invitat de el în România, exprima în orice împrejurare satisfacția pentru evoluția artistului şi a omului. Îi remarcase calitățile şi fusese profund impresionat de modul cum pământul, oamenii României i-au devenit noua patrie. Ca atare, a fost o prezență în respectiva expoziție, impresiile căutând să le facă publice. Folosind pseudonimul „Nepos Romuli" a redactat o caldă cronică referitoare la expoziția găzduită în perioada 28 octombrie - 17 noiembrie 1922. A realizat o trecere în revistă a exponatelor artiştilor plastici: pictorii Aurel Băeşu[32], **?** Pavelescu[33], şi Petre Troteanu[34]. Referindu-se la Ioan Schmidt precizează că acesta a expus atât sculptură, cât şi acuarele. O distinctă prezență o constituia macheta monumentului Unirii[35] pentru oraşul Cernăuți, lucrare pe care **I.S.** o semna împreună cu Theodor Burcă.

---

[32] **Aurel BĂEŞU** (26 mai 1896, Fălticeni, jud. Baia, azi Suceava - ? / toamna / 1928, Piatra Neamț, cimitirul oraşului). Studii la Fălticeni, la Iaşi la Şcoala de Belle Arte, specializare în Italia, îmbolnăvindu-se, revine în România, la Piatra Neamț unde a trăit şi creat în atmosfera casei familiei Lalu. Pictor cu calități remarcabile realizator de peisaje, naturi statice, nuduri, portrete, azi multe din aceste tablouri fiind integrate în valoroase muzee şi colecții particulare. Prematurul deces a condus la aşternerea linţoliului uitării, ca după câteva decenii să fie readusă în atenție moştenirea artistică prin organizarea de expoziții şi publicarea unor studii de specialitate.
Enciclopedia Română „Minerva", Cluj, 1930, p. 155.
Lucian Predescu, ***op. cit.***, p. 67 autorul menționează anul naşterii: 1897.
A.N.-D. J. Neamț, Piatra Neamț, „Albumul județului Neamț", vol. V, întocmit de institutorul N. Teodorescu.
Valentin Ciucă, ***Aurel Băeşu,*** Editura Meridiane, Bucureşti.
Constanța Iliescu, în: „Săptămâna".
Vasile Florea, ***Guverne şi guvernanți (1916-1918),*** Editura Silex Bucureşti, 1996, p. 169, 170.
Constantin Prut, ***Dicționar de artă modernă,*** Editura Albatros Bucureşti, 1982, 438 p. (VZT). La p. 45.
M. Deac., „P. 50", p. 94 menționează decesul în luna august 1928
VZT: Piatra Neamț, cimitir medalion **PICTORUL AUREL BĂEŞU FĂLTICENI 1896 – PIATRA NEAMȚ 1928**, diametru 39,5 cm., bronz, s.d.j.: **M. ONOFREI N.B. !** un exemplar al medalionului şi la Muzeul de Artă Piatra Neamț.
A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală – Regina Maria, inv. 1338, dosar **II 276** Scrisori trimise de G.T. Kirileanu lui G. Denize în perioada anilor 1921 - decembrie 1922 în care-i transmitea diverse rugăminți ca să intervenă pentru un ajutor material pentru sculptorul Mihai Onofrei şi pictorul Aurel Băeşu care se găseau la studii în Italia, de asemenea şi pentru pictorul Stoica, invitându-l să vină la atelierul acestuia din urmă pentru a-i vedea lucrările întreprinse pentru Încoronare. [rola 443, cadrele 286-290].
Virgiliu Z. Teodorescu, *Sculptorul Mihai Onofrei, mărturii monografice*, Editura Junimea Iaşi, 2003, 177 p./VZT/ (sunt valorificate documente din Arhivele Naționale, arhiva familiei, presa timpului pentru a evidenția contribuția artistului plastic la îmbogățirea patrimoniului artistic românesc, predilect al celui de for public).Sunt relevante relațiile dintre Mihai Onofrei şi Aurel Băeşu. Sculptorul a intenționat să scrie o carte despre bunul său prieten. A realizat însă numai câteva pagini rămase în manuscris.

[33] Numele Pavelescu fără a fi consemnat şi prenumele este greu de atribuit. În epocă au trăit, lucrat şi expus doi artişti cu acest nume: pictorul Ion Pavelescu pe care îl găsim ca expozant la Salonul Oficial din 1924 şi sculptorul monumentalist Dimitrie C. PAVELESCU-Dimo, alintat Tache (19 iunie 1870, Calafat, jud. Dolj – 1 decembrie 1944, Bucureşti), o prezență mai rară în expozițiile din perioada interbelică.

[34] **Petre TROTEANU** (16 mai 1885, Curteşti, jud. Botoşani – 1957), pictor, realizator de peisaje, interioare, flori.
Petre Oprea, *Expozanți la Saloanele Oficiale de pictură, sculptură, grafică 1924-1944*, editor Ministerul Culturii şi Cultelor, Direcția pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național a Municipiului Bucureşti, 2004, 122 p. + supliment: Ministerul Cultelor şi Artelor, Regulament pentru Salonul Oficial, Bucureşti Tipografia Cărților Bisericeşti, 1925, 8 p. [VZT]. La p. 107 participant la S.O. 1924, 1926-1931, 1935, 1944, S.O. grafică 1942. Cronicile:
V.B. ?Victor Bilciurescu/, ***Expozițiile Troteanu …,*** în: „Universul", Bucureşti, 15 noiembrie 1922.
Petre Oprea, ***Artiştii participanți la expozițiile Societății Tinerimii Artistice (1902-1947),*** Editura Maiko, Bucureşti, 2006, 88 p. [VZT]. La p. 80-81 participările: 1912/1; 1936/2; 1938/2; 1940/4; 1941/5; 1942/5; 1943/3; 1944/8; 1945/6. Cronici.
Petre Oprea, *Expozanți la Saloanele Oficiale de pictură, sculptură, grafică 1945-1947*, editor Ministerul Culturii şi Cultelor, Direcția pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național a Municipiului Bucureşti, 2007, 43 p. (VZT). La p. 39 participant la S.O. 1946.

[35] A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al Saint Georges, dosar 22/1912, f. 15 sunt menționați: Spiridon Georgescu, Theodor Burcă, Vasile Ionescu-Varo; Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Horia Miclescu, Ioan D. Trajanescu. Ion Mateescu.
Sculptorul Theodor Burcă şi-a asociat colaborarea arhitectului Victor Gh. Ştefănescu [macheta realizată de I. Schmidt care a fost „uitat" de Theodor Burcă de al consemna la turnarea pieselor în bronz].
Artistul plastic Ştefan Dimitrescu a publicat o pertinentă cronică apreciind machetele lui Mihai Kara, Theodor Burcă, Horia Miclescu, Ion Mateescu, Spiridon Georgescu, Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Vasile Ionescu-Varo, formulând şi o serie de reflecții personale.
Nicolae Pora, *Concursul pentru monumentul Unirea Bucovinei*, în „Dacia", Bucureşti, 20 mai 1922.
„Flacăra", Bucureşti, anul VII, nr. 22, 2 iunie 1922. [A.N.-D.J. Gorj, Târgu Jiu Biblioteca II 14].
După definirea câştigătorilor concursului: Theodor Burcă şi Spiridon Georgescu, comitetul de inițiativă şi-a intensificat acțiunile pentru strângerea fondurilor necesare.
A.N.-D.J. Suceava, fond Primăria oraşului Suceava, dosar 5/1923, f. 10 Textul Apelului comitetului de execuție
Acțiunea a fost întreprinsă şi prin societatea „Principele Mircea" care solicita subvenții pentru ca la a 6-a aniversare a Unirii Bucovinei cu România monumentul să fie integrat în forul public.
Ioan Opriş, *Alexandru Lapedat*u în cultura românească, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1996, 364 p. + planşe foto, p. 82. (VZT).
A.N.-D.J. Suceava, fond Prefectura jud. Câmpulung, dosar 26/1924, 45 f.
Pentru amplasament a fost valorificat locul unei statui evocatoare a stăpânirii austriece.

Contactul cu lumea plaiurilor transilvane i-a oferit lui **I.S.** posibilitatea înzestrării oraşului Târgu Mureş cu semnificative simboluri. O primă comandă a fost pentru a realiza un monument dedicat **Soldatului Român**[36] care, după turnarea în bronz, a fost amplasat în zona centrală a oraşului. Fondurile necesare au fost colectate[37] prin organizarea a variate manifestări. Deşi lucrarea fusese adusă, montată, din varii motivaţii, se întârzia dezvelirea, situaţie care a provocat prompta reacţie a opiniei publice româneşti, revendicându-se[38] operativa organizare a solemnităţii.

În anul 1924 tot la Târgu Mureş a fost amplasat[39] şi monumentul Latinităţii, **Lupoaica Capitolină**, lucrare[40] modelată de sculptorul **I.S.**

De pe plaiurile dobrogene **I.S.** a primit comanda realizării[41] unui monument al Eroilor în localitatea Hârşova. El a modelat o statuie a **Ostaşului Român**, mărimea 1/1, redându-l cu arma în poziţia de aşteptare. Monumentul a fost amplasat în faţa primăriei. Pe o platformă formată din 2 trepte este un trunchi de piramidă realizat din piatră dobrogeană pe care se află încastrată o placă în faţă: **EROILOR HÂRŞOVENI MORŢI PENTRU PATRIE … COMUNA HÂRŞOVA ŞI CETĂŢENII EI – RECUNOŞTINŢĂ**. Monumentul a fost dezvelit în anul 1924.

O mobilizatoare iniţiativă au avut-o slujitorii aviaţiei române. La început de deceniu trei consultările din partea acestora a condus la o primă tentativă, în anul 1922, care, prin laconismul apelului către eventualii

---

La solemnitatea dezvelirii au luat cuvântul: I. Nistor, ministrul Bucovinei şi Nicu Flondor, primarul oraşului Cernăuţi, generalul Mircescu, comandantul Diviziei a 8-a. Tabele cu participanţii din comune.

cuprinzând şi programul serbărilor naţionale pentru dezvelirea monumentului în ziua de 11 noiembrie 1924.

Ibidem, f. 5-8 Legitimaţie pentru participanţii cu dreptul de a putea primi bilete C.F.R cu reducere 75%.

Ibidem, f. 28 Participarea delegaţiei oraşului Suceava la aceste manifestări.

A.N.-D.J. Suceava, fond Primăria oraşului Suceava, dosar 34/1924 Fotografii ale monumentului.

„România ilustrată", Bucureşti, anul V, ianuarie 1930, p. 7 foto monumentul Unirii având pe faţa piedestalului o placă de marmură cu inscripţii, elemente decorative turnate în bronz, pe piedestal statuia, bronz redând un ostaş român în uniforma de campanie cu drapel. În faţa lui o femeie rugându-se. Piedestalul este flancat de alte două postamente mai mici având câte un vultur cu aripile parţial desfăcute. La spatele piedestalului textul: COMITETUL DE EXECUŢIE AL MONUMENTULUI UNIRII PREŞEDINTE A.S. REGALĂ PRINCIPELE CAROL MEMBRII I. NISTOR, GEN. MIRCESCU, FLONDOR. Precizare: A doua componentă a monumentului este contribuţia sculptorului Spiridon Georgescu şi a constat din zimbrul călcând ostentativ pajura Austriei cotropitoare şi acaparatoare a teritoriului din N-V al Moldovei pe care l-a definit: Bucovina. [A.N.-D.J. Braşov Biblioteca P II 234].

„Albina", Bucureşti, anul XXXVII, nr. 34, 31 august 1934, p. 8-9 foto cu amplasamentul monumentului Unirii, în Piaţa Unirii, în faţa clădirii Primăriei oraşului.

Petre Vieru, *Unirea – Dulce Bucovină, veselă grădină – Note şi impresii din excursia Asociaţiei învăţătorilor vasluieni, septembrie 1936*, Tip. Alex. Onceanu, Vaslui, 1937, p. 38 monumentul Unirii din faţa localului Primăriei realizat prin subscripţie publică şi sfinţit la 11 noiembrie 1924. Avea în compunere un infanterist român flancat de 2 vulturi; p. 44 În sala Unirii unde, la 28 noiembrie 1918, s-a realizat revenirea la România a teritoriului răpit de Austria la 1775: busturile mitropoliţilor Moraru, Nectarie ş.a.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 90/1940, f. 13. acţiunea de evacuare a monumentelor româneşti din Cernăuţi la momentul raptului realizat de U.R.S.S. în iunie 1940; f. 64v. menţiunea că valorile din cadrul Muzeului Unirii din Cernăuţi n-au putut fi salvate.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumentul Unirii din Cernăuţi*, în: „Magazin istoric", Bucureşti, anul XXVIII, nr. 12 (333) decembrie 1994, p. 12. (VZT).

36 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.G.A., Subdirecţia artelor primare, inv. …, dosar **21/1923**, f. 35, 35v., 44 Memoriul din 21 ianuarie 1923 din Târgu Mureş prin care se aducea la cunoştinţă hotărârea societăţii româneşti de a realiza monumentul **Soldatul Român**. Preşedinte activ generalul comandant al Diviziei 29 Infanterie, preşedinte onorific, ministrul Cultelor şi Artelor. Rezoluţia din 34 februarie 1923 enunţa acceptarea ideii şi promisiunea de ajutor; f. 44 răspunsul formulat la 21 februarie 1923.

37 Foaia volantă: **Apel** cuprinzând lista de subscripţie nr. 447 [anulată cu creion albastru] lansat la 9 februarie 1923 din Târgu Mureş de Comitetul de iniţiativă pentru ridicarea monumentului **Soldatului Român** prin care , anunţând intenţia se solicită sprijinul material al tuturor şi predilect al celor din jud. Mureş-Turda. Semnăturile olografe ale prefectului N. Popovici şi a primarului Emil Dandrea.

38 A.N.-D.J. Mureş, Târgu Mureş, fond Prefectura jud. Mureş, Cabinetul prefectului, dosar **11/1923** la 29 noiembrie 1923 un grup de cetăţeni din Târgu Mureş semnau revendicarea prin care solicitau autorităţilor ca dezvelirea monumentului **Soldatul Român** să se facă la termenul stabilit şi să nu se amâne această festivitate. Telegrama cifrată-descifrată către I.I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştrii, pentru ca dezvelirea să aibă loc duminică 2 decembrie 1923.

Monumentul **Ostaşului Român** din Târgu Mureş, foto sepia 16x22 cm.

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **68/1937**, f. 46 la Târgu Mureş monumentul **Ostaşului Român**, Ioan Schmidt.

39 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 68/1937, f. 43 la Târgu Mureş în 1924 a fost dezvelit monumentul Latinităţii, Lupoaica Capitolină, modelată de I. Schmidt şi turnată în bronz la Bucureşti. Piedestalul a fost proiectat de inginerul E. Maetz. Foto.

40 La A.N.-D.J. Mureş, Târgu Mureş se află, în cabinetul directorului, o reprezentare a Lupoaicei Capitolin, lucrare înrămată şi nesemnată. Este un profil reliefat având circa 0,50x0,60 m., tablă bronzată. Similitudinile cu redarea pentru oraşul Târgu Mureş a lucrării lui I.S. ne determină să o atribuim aceluiaşi artist. Probabil că a fost oferită protocolar la timpul respectiv conducerii oraşului. În anii când i-am remarcat prezenţa n-am obţinut nici o informaţie despre proveniența ei. Sper ca viitoare depistări de fotografii să permită clarificarea semnelor de întrebare.

41 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 70/1937, f. 82v.-83 la Hârşova: Monumentul Eroilor, realizat de Schmidt cu = 160.000 lei, dezvelit 1924.

F.T., *În memoriam*, p. 144-148, 324 la Hârşova,: monumentul Eroilor.

„Arta", Bucureşti, anul XXXVI, nr. 11, 1989, p. 16 monumentul Eroilor din Hârşova = Schmidt.

realizatori n-a oferit rezultatul scontat. Chiar entuziaştii iniţiatori, nu aveau clară cerinţa, cum va arăta, proporţiile, materialele puse în operă. Ca atare au trebuit câţiva ani de tatonări pentru a se ajunge la o clarificare a comanditarilor în raporturile cu executanţii. Se poate spune că această clarificare a intervenit din analizarea fiecărei participări, preluându-se cele mai bune idei pentru a se ajunge în final la a cere executantului să folosească selectiv acele soluţii premiate pe care juriul, răsplătindu-le material, comanditarul devenise proprietarul acestora. La momentul implicării în concurs a lui **I.S**. macheta[42] lui a fost răsplătită cu premiul I, însă execuţia urma să fie încredinţată după o nouă consultare. Preşedinte de onoare al juriului era principele moştenitor Carol[43] care la data vizitării expoziţiei de machete a fost plăcut impresionat de ideea lui **I.S**. de a plasa pe un înalt obelisc un reprezentativ zburător, un **Icar**[44] al veacului XX. Mulţumit s-a interesat cine era autorul. **I.S.,** fiind prezent la această vizionare s-a prezentat enunţându-şi numele. Reacţia principelui a fost categorică, traducându-i în limba română numele: Domnule Dumneata eşti efectiv un **FAUR**. Oamenii presei prezenţi au preluat definirea şi astfel treptat pentru următorul deceniu sculptorul a devenit **Ioan Faur**[45]. În 1927 după alte tatonări, tărăgănări, juriul, având ca preşedinte pe dr. Ioan Cantacuzino[46], a găsit cu cale să încredinţeze spre realizare **monumentul Eroilor Aerului** sculptoriţei **Lidya**

---

42 A.N.-D.A.I.C., fond Ioan Schmidt-Faur, inv. 2123, dosar 8 monumentul Eroilor Aerului, f. 1 desen Zburătorul; f. 2 desen cu componentele ansamblului obeliscului; f, 3 oferta din 26 noiembrie 1925 = 300.000 lei având Avântul Aviaţiei 4,20x6,50 m., Jertfa 3,60 m., două basoreliefuri 2,80x1,30 m., trofee de aviaţie; f. 4 Memoriu pentru un monument cu înălţimea totală de 20,50 m.; f. 5 Memoriu cu înălţimea totală de 22 m.; f. 9-10 ciorna memoriului către generalul inspector referitor la concursul pentru desemnarea realizatorului monumentului. Este prezentat modul de acţiune al sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad pentru a-şi adjudeca lucrarea, acceptând să realizeze o colaborare cu sculptoriţa Lidya Kotzebue; f. 11-12v. la 24 ianuarie 1927 Memoriul prin care prezintă situaţia creată după rezultatele anunţate la 25 mai 1926, modul cum a acţionat sculptorul Ioan C. Dimitriu-Bârlad. Vezi şi dosar 33 aviaţie.

43 **Carol al II-lea** (3/15 octombrie 1893, Sinaia – 1953, Estoril, Portugalia, înmormântat în cimitirul regal al mănăstirii Sao Viente, Lisabona, osemintele aduse în România în 2003, prin grija Guvernului României şi depuse la Curtea de Argeş în construcţia situată între biserică şi actualul palat episcopal cu paraclisul Sf. Mucenţă Filofteia. În veacurile anterioare pe locul respectiv a fost paraclisul Sf. Apostoli Petru şi Pavel). Pregătire militară, sublocotenent la 3 octombrie 1909, locotenent la 3 octombrie 1912, căpitan la 3 octombrie 1914, maior la 1 octombrie 1916, locotenent colonel la 1 noiembrie 1917, colonel la 1 februarie 1919 cu participare la campania din 1917, dezertor nesancţionat, a renunţat in mai multe împrejurări la calitatea de moştenitor al tronului României, părăsind teritoriul ţării. A fost perioada până în iunie 1930 când a purtat pe paşaport numele CAROL CARAIMAN. Revine în ţară la 6 iunie 1930 sprijinit de masonerie şi de o serie de personalităţi ale vieţii politice. La 8 iunie 1930 procedează la preluarea tronului de la fiul său prin manipularea Parlamentului României. În anul 1933 a fost proclamat ca „Mare protector" al masoneriei. Evoluţia situaţiei internaţionale l-au determinat să preconizeze interzicerea formală în anul 1936 a activităţii acesteia. La începutul anului 1937 masoneria trece în „adormire". În urma hotărârii Parlamentului României din 8 iunie 1930 a fost proclamat rege al României funcţie la care a fost nevoit să renunţe la 6 septembrie 1940, retrăgându-se de la tron în favoarea fiului său Mihai. Ca rege a manifestat un interes (personal = financiar şi imagine) deosebit pentru propăşirea economică şi culturală a ţării. Desemnat în anul 1921 membru de onoare al Academiei a fost partizanul afirmării României prin realizările culturale şi ştiinţifice, stimulând creaţia artistică şi literară. S-a căsătorit în anul 1918 cu Ioana (Zizi) Lambrino, la 10 martie 1921 cu principesa Elena a Greciei şi în anul 1947 cu Elena Lupescu. Preocupat de fast a iniţiat manifestări de amploare care au antrenat tineri şi vârstnici la realizarea unor grandioase acţiuni. Amintim în acest sens „Cântarea României". Colecţionar de artă, filatelist, memorialist.
M.R., ***Anuarul armatei române pe anul 1920***, ediţie provizorie, Atelierele grafice Socec, Bucureşti, 1921, p. 17 evoluţia militară a prinţului Carol. [consultat la Biblioteca M.M.N.].
Nicolas M. Nagy-Talavera, ***Fascismul în Ungaria şi România,*** Editura Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 375.
Zigu Ornea, ***Anii treizeci – Extrema dreptei româneşti,*** Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1995, p 16-17, 468.
Francesco Veiga, ***Istoria Gărzii de Fier 1919 - 1941 – Mişcarea ultranaţionalistă***, ediţia a II-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 372.
Horia Nestorescu – Bălceşti, ***Ordinul masonic român,*** Casa de editură şi presă Şansa, Bucureşti, 1940, (VZT). La p. 265, poziţia 622.
Ibidem, ***Enciclopedia ilustrată a Francmasoneriei din România***, editor Centrul de Studii Francmasonice, Bucureşti, 2005, vol. 1, 462 p. + 16 pl. (VZT). La p. 224-226.
Virgiliu Z. Teodorescu, *Politică şi masonerie*, în: „Inorogul – Caiete masonice", editat de Centrul naţional de studii francmasonice, Bucureşti, 2001, (VZT). La p. 263-286.

44 **Icar** personaj din mitologia greacă, fiul lui Dedal care în momentul închiderii în Labirint împreună cu tatăl său de către regele Minos, a găsit soluţia salvatoare, confecţionându-şi aripi din pene lipite cu ceară. Imprudenţa de a se apropia prea mult de soare a dus la topirea cerii şi năruirea zburătorului în mare. În decursul timpurilor toţi temerarii care au năzuit să zboare, folosind variate soluţii au fost desemnaţi urmaşii lui Icar. Folclorul românesc atribuie, prin Legenda Meşterului Manole, calitatea de Icar celui care, pentru a coborî salvator după acoperişul construcţiei realizate de el împreună cu meşterii săi, şi-a confecţionat aripi din şiţa acoperişului.
Anca Balaci, *Dicţionar mitologic greco-roman*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, 448 p. (VZT). La p. 207 Icarus fiul lui Daedalus.
În ultimele decenii tema **Icar** a reţinut atenţia creatoare şi altor artişti sculptori români. Consemnăm câteva asemenea realizări:
„Arta", Bucureşti, anul XIII, nr. 6, 1966, p. 37 Ion Lucian Murnu, Icar victorios, 1965.
Expoziţia bienală, pictură, sculptură, 1968, sala Dalles, Catalog, Gheorghe Vartic: **Apoteoza lui Icar**, bronz polizat, proiect pentru un aeroport.
„Arta", Bucureşti, anul XVI, nr. 1, 1969, p. 10 Gheorghe Vartic, **Apoteoza lui Icar**, bronz polizat, foto.
Salonul pictură, sculptură, Municipiul Bucureşti, ´76, Catalog, Cristian Breazu, **Icar**, piatră =0,370x0,825x0,400 m., foto.
Octavian Barbosa, ***op. cit.***, p. 30-31: Liana Cornelia Axinte, **Icar**, piatră, Tabăra de la Măgura Buzău.

45 Întâlnim în continuare unele lucrări semnate I. Schmidt, altele I. Schmidt-Faur, însă treptat a folosit formularea I. Faur.

46 **Ion I. CANTACUZINO** (13/25 noiembrie 1863, Bucureşti – 14 ianuarie 1934, Bucureşti, iniţial în cripta familiei la cimitirul Bellu, ca de la 7 iunie 1934 să fie depus în cripta de la Institutul „Dr. Ion Cantacuzino" din Bucureşti). Fiul lui Ion C. Cantacuzino şi al Mariei, născută Mavros, a fost cel de al 5-lea copil al familiei care a avut 8 urmaşi, fiind însă singurul băiat. După cunoştinţele

Kotzebue[47]. Contractual realizatoarei i-au fost enunțate elementele esențiale din compunerea monumentului precum şi de la cine urma să se inspire pentru a avea, în final în forul public, un simbol reprezentativ. Au urmat dificultățile de natură financiară, sumele dobândite în primii şapte ani, diminuându-se prin deprecierea leului, pierzându-se prin falimentul unor bănci unde fuseseră depuşi banii spre fructificare. Această penurie se petrecea în condițiile crizei economice mondiale de la cumpăna deceniilor 3-4 a perioadei interbelice[48]. Perseverenți inițiatorii au făcut noi demersuri, noi acțiuni pentru dobândirea sumelor necesare, reuşind, ca la 13 ani de la declanşarea acțiunii să asigure, la 20 iulie 1935, de ziua patronului protector al aviației, Sf. Ilie, organizarea unei mari manifestări care a permis dezvelirea şi sfințirea monumentului. Componentele sculpturale de mari proporții au impus realizatoarei să recurgă la ajutoare în etapa modelării în pământ a acestora. Printre cei care i-au fost ajutoare s-a aflat şi tânărul sculptor Iosif Fekete[49] care, regretabil la anii

---

dobândite în casa părintească este trimis la studii la Paris la liceul „Louis le Grand", licențe în filozofie şi ştiințele naturii, doctoratul în medicină. Carieră didactică universitară, cercetare şi specializare la Institutul Pasteur din Paris. Contribuții la acțiunile sanitare din primul război mondial. În 1917 a plecat în Franța pentru a pleda cauza României, face parte din Consiliul Național pentru unitatea Românilor şi din delegația României la Conferința Păcii. Director general al Institutului de seruri şi vaccinuri, fondator al şcolii româneşti moderne de microbiologie şi medicină experimentală. Publicist. A fost ales membru corespondent la 24 mai/6 iunie 1911 şi titular la 30 martie 1925 al Academiei Române. Om politic P.N.L., senator, ministru.

G. Brătescu, în: ***Personalități româneşti ale ştiințelor naturii şi tehnicii – Dicționar***, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 80-81. (VZT).

Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, p. 128, 170, indice p. 356.

Dr. Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, la p. 161.

Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne şi guvernanți 1916-1938,* Editura Silex, Bucureşti, 1996, p. 149-150.

Gheorghe Brătescu, Ştefan I. Niculescu, Scrisori primite de profesorul I. Cantacuzino, în: ***Momente din trecutul medicinii***, Editura Medicală, Bucureşti, 1983, p. 747-755.

C. Ionescu-Mihăieşti, *În amintirea profesorului Ioan Cantacuzino*, f. e., Bucureşti, 1934, 38 p. + 3 pl. [A.N. Biblioteca III 3.171].

L. Kalustian, *Simple note*,vol. III, Editura Eminescu, Bucureşti 1983, 277 p. La p. 15 *Profesorul Ioan Cantacuzino.*

A.N.-D.A.I.C., fond P.C.M., dosarele: 2/1933 decesul dr. I. Cantacuzino; 29/1935 I. Cantacuzino – Cinematografie

Valeriu I. Bologa, Samuil Izsak, Fapte şi oameni din trecutul medicinii în Patria noastră, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1962, p. 198-214: Pe făgaşul tăiat de Mecinikov: Ioan Cantacuzino. (VZT).

Petre Tăutu, *Ion Cantacuzino*, Editura Tineretului, colecția „Oameni de seamă", Bucureşti, 1965, 307 p., bibliografie, ilustrație.

Virgiliu Z. Teodorescu, Personalități ale medicinii româneşti: *Ion I Cantacuzino, ilustră personalitate a ştiinței şi culturii româneşti*, în: „Noutatea Medicală", Bucureşti, nr. 1, 2004, p. 55-80 (recurgând la documentele evocatoare este conturat portretul moral al polivalentei personalități, fiind evidențiată şi contribuția acestuia la aducerea în forul public a numeroase monumente). (VZT).

Ibidem, Remember *Ion Cantacuzino*, în: „Dimineața", Bucureşti, anul XV, nr. 3733, m 14 ianuarie 2004, p. 8.

Ibidem, Dr. Ion Cantacuzino – a worlwide recognized scientist, în: „Downtown magazine", Bucureşti, nr.18, ianuarie 2004, p. 6 (evocare, la 70 de ani de la moarte, a personalității omului şi a faptelor sale).

[47] Lidya KOTZEBUE la naştere Lydia Nicolae Suhanov, căsătorită cu generalul Pavel Ernest Kotzebue / (9 decembrie 1885, ? Rusia - ? 1944, Moara Domnească, comuna Afumați, jud. Ilfov, mormântul în fața bisericii). După venirea în România s-a dedicat creației artistice participând la expoziții colective şi personale. Realizatoare a unor busturi ale unor personalități ale ştiinței şi culturii precum şi din domeniul aviației, a primit din partea comitetului de inițiativă, în ultimă instanță, misiunea de a realiza modelarea componentelor **monumentului Eroilor Aerului**, inaugurat la 20 iulie 1935. După decenii au fost formulate pretenții asupra paternității, Iosif Fekete atribuindu-şi calitatea de autor al monumentului, după o mică machetă realizată de Lydia Kotzebue. Fără a cerceta documentele epocii au fost acceptate aserțiunile acestuia, ignorându-se studierea problemei în evoluția ei.

G. Bezviconi, ***op. cit.***, p. 167.

„Anuarul Ateneului Român pe 1936", Bucureşti, p. 280 date biografice.

Vasile Florea, ***Arta românească modernă şi contemporană***, Editura Meridiane, Bucureşti, 1982, 444 p., la p. 256 nici nu pomeneşte ca autoare pe Lydia Kotzebue. (VZT).

„Arta plastică", Bucureşti, anul XII, 5, 1965, p. 256-257 citează colaborarea Iosif Fekete Lydia Kotzebue; ibidem, anul XIX, 8-9, 1972, 23 citează pe ambii artişti ca autori.

„Arta", Bucureşti, anul XXXVI, 10, 1989, p. 16 precizează că monumentul a fost realizat de Iosif Fekete după un mic proiect întocmit de Lydia Kotzebue.

Anghel Marcu, ***Amintiri: Doamna Delavrancea,*** arhitectul face referință la colaborarea arhitectei Henrieta Delavrancea-Gibory cu sculptorița Lydia Kotzebue, în: „Arhitect Design", Bucureşti, anul IV, nr. 4, 1993, p. 2.

Virgiliu Z. Teodorescu, ***Contribuții la cunoaşterea autorului Monumentului Eroilor Aerului din Bucureşti,*** în: „Muzeul Național", Bucureşti, vol. IX, 1997, p. 127-143. (VZT).

V.Z.T. 28 mai 1986 în holul Institutului „Ion Cantacuzino", splaiul Independenței nr. 103, Bucureşti bustul Bernard Claude 1813-1878 Saint Julien, fiziolog, membru al Academiei Franceze, (având pe piedestal menționate numele anii vieții şi ce a fost), bronz, semnat spate jos: L. KOTZEBUE.

[48] O semnificativă prezentare a situației economice a României în contextul crizei economice mondiale a întreprins-o economistul dr. Nicolae Mănescu, în lucrarea *Turcia de astăzi*, lucrarea editată în Biblioteca monetară, economică şi financiară, tipărită cu cheltuiala Băncii Naționale a României – seria III-a – geografia economică, Bucureşti, 1939, 407 p. inclusiv 7 hărți. (VZT).

[49] Iozsef-Ianos Iosif FEKETE /în deceniul 4 a adoptat ca artist formulele: I. Negrulea şi Iosif F. Hunedoara/ (15 iunie 1903, Hunedoara – 12 octombrie 1979, Băile Felix, comuna Sânmartin, Oradea, înmormântat în cimitirul din Oradea) Părinții: Iozsef şi Iuliana. A urmat câteva clase de liceu în mai multe şcoli ca apoi să meargă la Bucureşti pentru a urma cursurile Şcolii de Belle Arte, având-i profesori pe D. Paciurea şi Oscar Han. Debutul la avut la Salonul Oficial din 1925. A fost angajat ca sculptor animalier la serviciul Zootehnic.

Mircea Țoca, ***Iosif Fekete***, Editura Meridiane, Bucureşti, 1977, 112 p. (VZT).

Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoiță Lăptoiu, ***Enciclopedia artiştilor români contemporani***, vol. IV, Editura Arc 2000, Bucureşti, 2001, 200 p. (VZT). La p. 64.

senectuții, a ajuns să-şi atribuie inițial rolul de colaborator în conceperea monumentului şi apoi de efectiv autor. Din păcate, deşi exista o documentare care, prin elementara lectură, ar fi stopat receptarea unor asemenea revendicări au fost persoane care au preluat aserțiunile formulate de sculptorul Iosif Fekete, atribuindu-i monumentul.

Pentru plaiurile vâlcene în anul 1923 **I.S.** a conceput, un impresionant **Monument al Eroilor**[50], amplasat în localitatea **Ocnele Mari**, în micul spațiu verde din fața clădirii primăriei oraşului. Anumite tărăgănări locale au condus la întârzierea timp de câțiva ani a dezvelirii acestui simbol.

Pentru participarea la expoziția anuală a Tinerimii artistice din primăvara anului 1924 sculptorul **I.S**. a modelat bustul, evocându-l[51] pe criticul de artă **Busuioceanu**.

Pentru localitatea **Pogoanele** din județul Buzău i-a fost încredințată de către comitetul de inițiativă realizarea **monumentului Eroilor**[52]. Lucrarea a fost concepută a fi un remember al trecutului neamului românesc. A fost amplasată în zona spațiului verde din fața localului primăriei.

O semnificativă relație de durată a realizat-o cu oamenii plaiurilor nemțene. O primă comandă i-a fost încredințată de localitatea **Bistrița** pentru a realiza **Monumentul Eroilor** [53]. definit cu formularea mobilizatoare **Pe aici nu se trece !** a generalului **Eremia Grigorescu**[54] lansată în 1916 către trupele

---

[50] A.N.-D.J. Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, fond Primăria Ocnele Mari, inv. 21, dosar **1349/1927**: actele comitetului de inițiativă pentru realizarea **monumentului Eroilor** din comuna Ocnele Mari, dosar supliment pentru împrejmuirea monumentului în 1927 f. 1 la 9 mai 1926 membrii comitetului de inițiativă erau convocați pentru a participa la şedința care urma să hotărască data dezvelirii monumentului ce s-a ridicat. Invitația din 7 mai 1926 era făcută celor 29 membrii de Gl. Grigorescu, preşedintele comitetului; f. 2 P.V. din 9 mai 1926 prin care s-a hotărât ca dezvelirea să aibă loc la 13 mai 1926, de Ziua Eroilor, Sf. Înălțare. Probleme dezbătute: I) invitați din comună şi localitățile care au contribuit cu sume de bani la ridicarea monumentului; II) slujba religioasă la ora 10; III) intervenție la Regimentul 2 Vâlcea pentru a pune la dispoziție o companie militară; IV) se va preda comunei acest monument; V) discursuri; VI) comisia cenzorilor va verifica şi descărca gestiunea comitetului.
De fapt dosarul cuprinde actele emanate în 1927 pentru lucrările de împrejmuire, justificând încasările/cheltuielile; f. 12 grilajul oferit ca donație de Ioan P. Constantinescu.
Florian Tucă, ***În memoriam, Itinerar eroic,*** Editura Militară, Bucureşti, 1971, p. 425 în fața primăriei: **monumentul Eroilor EROILOR…**/în continuare lucrarea citată abreviat: F.T., ***În memoriam …***/.
VZT august 1991 în fața clădirii primăriei într-un mic spațiu cu bogată vegetație monumentul Eroilor, având pe piedestal grupul statuar cu o **Victorie** şi un **Ostaş Român**. Pe fețele piedestalului sunt ataşate 4 plăci bronz, turnate în 1925. Statuia, bronz s.s.j.: **I. Schmidt**; s.d.j.: **Fabr. V.V. Răşcanu, 1923**.
Corneliu Tamaş, ***Istoria oraşului Ocnele Mari***, Editura Compbys, Râmnicu Vâlcea, 1996, 297 p. (VZT).
Bibliografia istorică a oraşelor din România, ediție revăzută şi adăugită, Editura Academiei Române, Bucureşti, 461 p. La p. 297-298. (VZT).

[51] A XXII-a Expoziție Tinerimea Artistică, 1924, Catalog, Schmidt-Faur, poziția 166 Portretul d-lui Busuioceanu.

[52] Carte poştală ilustrată redând macheta **monumentului Eroilor din Pogoanele**, jud. Buzău. Ostaş cu arma în cumpănire, ținută cu mâna dreaptă, iar cu mâna stângă ridicată ține drapelul tricolor.
A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **70/1937**, f. 14v. **monumentul Eroilor**, 1924 având statuia **Ostaşului Român**, bronz 5,00 m, I. Schmidt, 224.000 lei.
F.T., ***În memoriam***, p. 309: **monumentul Eroilor OMAGIU ŞI RECUNOŞTINȚĂ EROILOR POGONENI (PILDĂ DE PATRIOTISM URMAŞILOR / SIMBOL AL VITEJIEI OSTAŞULUI ROMÂN** numele a 230 Eroi.
Eugenia Stoica, ***op. cit.***, p. 36-37: foto **monumentul Eroilor**, în centru, 7,00 m., piedestal piatră, ostaşul bronz. 1922, 3 basoreliefuri, 238 nume de Eroi cpt. Iordache Gheorghe; slt. Stelian Gh. Popescu; cpt. Dr. Dimitrie Chiocălescu. Autor: **C**. Schmidt.
Florian Tucă col., dr., Mircea Cociu, ***Monumente ale anilor de luptă şi jertfă***, Editura Militară, Bucureşti, 1983, 447 p. cu bibliografie la fiecare obiectiv tratat. [VZT]. // în continuare lucrarea citată abreviat: ***F.T., M.C.***/ La p. 309 **monumentul Eroilor**, în centru, lângă primărie, autor Ioan Schmidt-Faur, 1924. Statuia 1,80 m., bronz redă un ostaş infanterist cu uniformă de campanie, având în mâna stângă un drapel cu flamura desfăşurată, iar cu dreapta o puşcă. Pe părțile laterale ale piedestalului sunt 2 basoreliefuri redând: a) **o scenă de atac**; b) **efigiile a trei ofițeri căzuți la datorie OMAGIU DE RECUNOŞTINȚĂ EROILOR POGORENI**. Pe fețele din dreapta şi stânga, plăci de bronz: **PILDĂ DE PATRIOTISM URMAŞILOR SIMBOL AL VITEJIEI SOLDATULUI ROMÂN** urmate de numele a 228 Eroi.

[53] Bistrița, comuna Viişoara, jud. Neamț.
F.T., *In memoriam*, p. 293 în fața şcolii: monumentul Eroilor Slavă Eroilor căzuți pentru patrie … Patria recunoscătoare …
VZT în compunerea monumentului sunt ataşate pe părțile laterale ale piedestalului basoreliefurile evocându-i pe: Căp. C. Adămoaia, Lt. Cristache Ghițescu, bronz 0,20x0,25 m. semnate stânga jos: SCHMIDT. În dreapta este plasată compoziția Atacul, bronz 0,50x0,40 m. şi Stema județului Neamț având la plintă consemnarea: TURNĂTORIA D. TEODORESCU 1924 BUC.

[54] **Eremia Teofil GRIGORESCU** (28 noiembrie 1863, Târgu Bujor, jud. Covurlui, azi Galați – 18/19 sau 20 iulie 1919, Bucureşti, înmormântat cu funeralii naționale în Bucureşti de unde a fost condus în cimitirul localității Mărăşeşti, în 1924 a fost transferate osemintele în incinta mausoleului de la Mărăşeşti). Fiul unui învățător. Studii la gimnaziul din Galați, elev al lui Răşcanu. La Iaşi a participat la concursul pentru a obține bursa cu care a continuat studiile la Liceul Național, la Academia Mihăileană; a venit la Bucureşti, preconizând inițial să urmeze medicina şi ştiințele. A ajuns să urmeze pregătirea în domeniul militar, urmând cursurile Şcolii Militare din Bucureşti 1882-1884. Ca sublocotenent în anii 1884-1886 a urmat Şcoala de aplicații. Bunele rezultate i-au facilitat 2 ani de specializare la Paris, inclusiv cursuri de matematici la Sorbona. Carieră militară, ca artilerist. Autor de lucrări de specialitate, conducător al unor unități productive ale armatei, carieră didactică militară, coordonator al învățământului militar, la 1907 director al Şcolii de Artilerie. E.T.G; a fondat şi condus Pulberăria de la Dudeşti. La 1887 era locotenent, la 30 august 1892 căpitan, la 1895 a participat la examenele pentru gradul de maior, gradul obținându-l la 24 aprilie 1899, la 1 octombrie 1906 locotenent colonel, la 28 noiembrie 1915 general de brigadă, primind comanda la Iaşi a Diviziei a 14-a, apoi a Diviziei a 15-a la Constanța. General de divizie la 1 aprilie 1917, de corp de armată 24 ianuarie 1918 s-a distins prin modul de conducere a fronturilor de la Oituz şi Mărăşeşti. În campania anilor 1916-1917 a lansat mobilizatoarea chemare **Pe aici nu se trece!** conducându-şi subordonații astfel încât să fie un zid de apărare a gliei strămoşeşti. Reținem următoarea apreciere pe care a făcut-o în anul 1918:

apărătoare a limitei Carpaților Orientali şi în vara anului 1917 către cele care apărau poarta sudică a Moldovei.

Pentru centrul localității de la confluența apelor Tarcăului cu râul Bistrița din jud. Neamț a realizat un monument[55] **ÎN AMINTIREA EROILOR DIN COMUNA TARCĂU MORȚI ÎN RĂZBOIUL**

„**Străjerii de la porțile Moldovei, care au pus stavilă puhoiului vrăjmaş făcând stâncă împrejurul meu au scris cu sânge pe crestele de la Slănic, Oituz şi Caşin <<Pe aici nu se trece! >>. La Mărăşeşti i s-a răspuns lui Mackensen <<Nici pe aici nu se trece! >>**". Ministru. Decesul a intervenit la 18/19 iulie 1919 ca urmare a unei gripe infecțioase.

A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală, III Mareşalat, inv. 726, dosar **71/1919**: Circulara Comandamentului Pieței Bucureşti din 19 iulie 1919, elaborată conform ordinului Ministerului de Război, stabilea modul de desfăşurare a funeraliilor generalului de Corp de Armată Grigorescu Eremia în ziua de 20 iulie 1919. Funeraliile naționale s-au desfăşurat la Bucureşti cu depunerea corpului neînsuflețit la biserica Mihai Vodă de unde cortegiul, cu o Gardă de Onoare, s-a îndreptat spre Gara de Nord şi a însoțit trenul special pe tot traseul, până la Mărăşeşti unde a fost depus în cimitirul localității. Circulara a fost transmisă către M.Ap.N; M. Aerului şi Marinei; M.A.I.; M. Înzestrării Armatei; Organele administrative teritoriale.

A.N.-D.A.I.C., fond Dudu Velicu, dosarele **870**; **871** Eremia Grigorescu.

„Glasul Bucovinei", anul II, nr. 198, Cernăuți, 23 iulie 1919, p. 1 ***Necrolog*** formulat de către D. Marmeliuc.

Un erou al neamului - generalul Eremia Grigorescu - Viața şi opera sa - Omul - Militarul - Eroul - Funeraliile Naționale - Volum comemorativ, 1919, Tip. F. Göbl şi Fii, str. Regală 19, Bucureşti, 1920, 64 p. (text şi fotografii). (VZT).

C. Căzănişteanu, V. Zadian. A. Pandea, ***Comandanți militari - Dicționar***, Editura Militară, Bucureşti, 1983, p. 143-144, 183 menționează ca dată a naşterii 28 noiembrie 1863 la Târgu Bujor şi zi a decesului data de 21 iulie 1919 **!?**

Ion Mamina, Ioan Scurtu. ***Guverne şi guvernanți 1916-1938,*** Editura Silex, Bucureşti, 1996, p. 179-180.

Nicolae Ionescu, ***Generalul Eremia Grigorescu,*** Editura Militară, Bucureşti, 1967.

A.N.-D.A.I.C., colecția A.N., **MMDCCCLXVII/1-3** Scrisori adresate în anii 1916-1917 de către Eremia Grigorescu familiei în care îşi manifesta voința de a respinge inamicul chiar cu prețul propriei vieți. A fost căsătorit cu Eleonora Arapu, fiica lui Aneta Lipan.

A.N.-D.A.I.C., fond Parlament, dosar **1900/1920** Pensia pentru soția generalului Eremia Grigorescu, Eleonora Arapu.

A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală, dosar **46/1917**, f. 16, 16v.: 3 august 1917 Raport operativ nr. 117 întocmit de generalul de divizie Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I-a în care relevă situația frontului, acțiunile întreprinse de inamic, măsurile luate pentru respingerea lui.

Muzeul Militar Național, Fototeca **1969** Portretul generalului Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I-a.

„Ateneul Român pe 1932", Bucureşti, 1932: Salonul al 4-lea al Ateneului Român, februarie-martie 1932, Catalog, Anton I. Vârnav: poziția 382 proiect monument general Eremia E. Grigorescu.

Şcoala de aplicații a artileriei. Program pentru dezvelirea monumentului Generalului Eremia Grigorescu, la 9 iulie 1933 cu ocazia serbării de final de an de învățământ pe arena sportivă „Banatul", în parcul şcolii (?). [A.N.-D.J. Prahova, Ploieşti Biblioteca I 884 inv. 5036/1977].

A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar **34/1968-1970** pentru la Mărăşeşti **Generalul Eremia Grigorescu**, macheta 1975, execuția 1978.

F.T., M.C., p. 346, Slatina, jud. Olt bustul **Eremia Grigorescu**, bronz, Marius Butunoiu, dezvelit la 9 mai 1971.

Octavian Barbosa, ***Dicționarul artiştilor români contemporani,*** Editura Meridiane, Bucureşti, 1976, 536 p. [VZT]. La p. 89 face referință la lucrarea lui Marius Butunoiu, **Ieremia Grigorescu** că a fost amplasată la Caracal.

Alina Ioana Şerbu, *Marius Butunoiu*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1983, 104 p. (VZT) La , p. 19, 44, foto 66, 77 bustul generalului Eremia Grigorescu, Muzeul Militar Național.

La Târgu Bujor în parc bustul monumental **Eremia Grigorescu**, piatră albă, Nicolae Enea, dezvelit la 17 septembrie 1977.

Stația C.F.R. din localitatea Doaga, după 1990, a fost rebotezată „**Eremia Grigorescu**" Pe peretele exterior, spre peron, a fost ataşat un medalion **Eremia Grigorescu**, bronz, lucrare modelată de sculptorul Florin Musta.

VZT: **Eronată măsură!** Anterior când trenul trecea prin dreptul gării şi citeai **DOAGA** te cutremurai amintindu-ți episodul cu ostaşii Regimentului 32 Mircea aflați în refacere care, surprinşi de o infiltrare a inamicului au trecut operativ la contraatac respingându-l dincolo de pozițiile ocupate anterior. O placă un basorelief sunt binevenite, schimbarea denumirii este menită de a şterge o pagină din istoria neamului care pe unii îi supără. Asemenea măsuri se stabilesc prin consultarea celor abilitați cu apărarea trecutului zbuciumat al acestui neam.

Citate: „**Bun soldat şi bun român, a trăit să vază realizându-se cele două idealuri: unitatea națională şi renaşterea gloriei străbune." Take Ionescu**.

„**am dureroasa datorie la mormântul generalului Eremia Grigorescu prinosul de recunoştință al românimei întregi, pentru a cărei mântuire a luptat el cu aşa strălucită bărbăție." Ion I.C. Brătianu**.

„**Uitarea nu va putea niciodată şterge numele aceluia a cărui amintire trăieşte în sufletul unui popor." Maria, regina României**.

„Eremia Grigorescu a fost un ostaş cărturar." Virgil Cândea.

55 Preot Gh. Verşescu din Piatra Neamț, ***Monografia comunei Tarcău, județul Neamț***, Piatra Neamț, 1942. [A.N.-D.J. Iaşi Biblioteca 7.851]: p. 70 pe câmpul de luptă 1916-1917 au căzut 22 viteji şi 19 dispăruți; p. 270 foto **monumentul Eroilor din Tarcău** un piedestal din blocuri de piatră de munte, având în față o placă cu inscripție, lateral stema județului, statuie bronz redând un ostaş în plin atac.

F.T., ***În memoriam***, p. 216-219, 380 în fața primăriei: **monumentul Eroilor În amintirea Eroilor din comuna Tarcău…Recunoştință din partea urmaşilor…**un trunchi de piramidă din blocuri de piatră de munte pe care se află plasată statuia unui infanterist român redat în iureşul atacului, bronz. O placă de marmură cu inscripția.

F.T., M.C., p. 360-361 la Tarcău **monumentul Eroilor,** având pe un piedestal masiv din pietre, în formă de piramidă, statuia ostaşului în mărime 1/1 redat în momentul pornirii la atac cu arma îndreptată spre inamic. Pe piedestal un basorelief redă o scenă de luptă cu un ofițer în poziția culcat trăgând cu pistolul. Un soldat aruncător de grenadă şi un altul în atac, bronz. Pe latura din dreapta un scut bronz cu vechea stemă a județului Neamț. O placă cu inscripția. Nu se menționează autorul.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Informații…*, p. 38-55. La p. 46 monumentul Eroilor, având în compunere pe piedestalul piramidă din blocuri de piatră, statuia bronz şi un basorelief ataşat la piedestal cu scena unei lupte, precum şi vechea stemă a județului Neamț, ambele bronz.

PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI 1916-1925[56]. În compunerea acestuia este trunchiul de piramidă constituit din pietre[57], servind de piedestal pe care a plasat statuia **Ostaşului Român** redat în acțiunea de respingere a inamicului, basorelieful **Atacul**, bronz 0,50x0,40 m. semnat şi datat: **SCHMIDT 1922**, **Stema** jud. Neamț din perioada interbelică. Pe plintă consemnarea: **TURNAT D. TEODORESCU, 1922**. A mai existat un basorelief care însă a fost îndepărtat în ultimele decenii.

Localitatea Buhuşi, componentă în trecut a județului Neamț, azi înglobată la jud. Bacău a acționat printr-un comitet de inițiativă pentru a aduce în forul public un monument al Eroilor[58]. S-au adresat sculptorului **I.S.** care a integrat, în compoziția monumentului pe fața principală a piedestalului, dedicația **POPULAȚIA COMUNEI BUHUŞI RECUNOSCĂTOARE**. Pe fețele laterale ale piedestalului au fost plasate: basorelieful **Atacul** (0,50x0,40 m.) şi placa cu numele Eroilor. Statuia Ostaşului Român, dominând piedestalul, relevă demnitatea apărătorului de glie strămoşească. Pe piedestal este formulată mențiunea: **MAESTRU** (pietrar) **P. VINCENZO PIATRA N**/eamț/ **- SCULPTOR I SCHMIDT BUCUREŞTI**.

În anul 1927 pedantul gazetar şi scriitor Domenico Caselli i-a consacrat o semnificativă prezentare[59], relevând evoluția artistică, implicarea în opera de cinstire a Eroilor Neamului.

O relație remarcabilă s-a creat între comitetul de inițiativă din Caracal şi sculptorul **I.S.** Locuitorii plaiurilor Romanațiului şi-au dorit un reprezentativ monument întru cinstirea Eroilor în capitala județului respectiv. În acest scop au declanşat o amplă şi variată acțiune de colectare de fonduri. S-au adresat sculptorului **I.S.** pentru a concepe un monument care, în condițiile generoase ale spațiului şi a construcțiilor limitrofe de o monumentalitate deosebită, să constituie expresia totalei gratitudini pentru cei care, la ceasul Înaltei Datorii către Patrie, s-au jertfit exemplar. Lucrările de modelare, de turnare în gips şi apoi în bronz ca şi cele locale de realizare a radierului, a piedestalului şi de amplasare a componentelor s-au finalizat în anii 1925-1927, când oraşul Caracal[60], capitala județului Romanați, a dobândit un impresionant monument care, prin proporții şi componente, a devenit un demn mesager către viitorime. Dezvelirea s-a desfăşurat la 12 iunie 1927 prilej de masivă reuniune a localnicilor, dar şi a numeroşilor invitați la solemnitate. Presa

---

56 În primul moment citarea anului 1925 poate crea impresia că este o greşeală. Sunt situații când, pe bună dreptate, jertfele ulterioare stării de beligeranță au fost atribuite situațiilor conflictuale de la fruntarii unde provocările revanşarde au fost, din păcate, o realitate soldate deseori cu pierderi de vieți. Citām cazul generalului Stan Poetaş (5 decembrie 1870 ? – 6 ianuarie 1919, Bădiceni, jud. Soroca, azi Republica Moldova) ucis la granița estică a României. Amintim în acest context că monumentul dedicat Eroilor Sanitari din Capitală are delimitarea anilor 1916-1920.

57 Nu a fost întâmplătoare realizarea piedestalului din blocuri de piatră. Localitatea a furnizat în ultimele două veacuri piatra pentru placarea construcțiilor monumentale, executarea pavajelor din multe oraşe ale țării.

Tarcău munte mărginind valea Tarcăului, are în structura sa gresia eocenă, piatră prelucrabilă pentru lucrări de construcție, de placare, de pietruire. Cariera de gresie în exploatare se află la intrarea în satul Lunca din comuna Tarcău. Multe din vechile construcții din Moldova au utilizat această piatră de Tarcău, inclusiv la edificarea Palatului Universității din Iaşi.

N. Acrâşmăriței , D. Bârlădeanu, G. Bunghez, M. Drăgotescu, ***Județul Neamț, ghid turistic***, Bucureşti 1971, 151 p. + planşe foto. [VZT]. La p. 51-52.

Ioan Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1978, 139 p. + hartă p. 67. (VZT).

58 Carte poştală ilustrată color: Monumentul Eroilor din Buhuşi amplasat în centrul pieții. Editura Meridiane, 11.304, 15x10,5 cm. are în fundal clădirea cooperației meşteşugăreşti.

F.T., *În memoriam,* p. 288 în fața Casei de Cultură: monumentul Eroilor MĂRĂŞTI, MĂRĂŞEŞTI, OITUZ, CIREŞOAIA, POPULAȚIA COMUNEI BUHUŞI RECUNOSCĂTOARE…

F.T., M.C., p. 113-114 monumentul Eroilor 1916-1918 în fața Casei de Cultură dezvelit 1925, Ioan Schmidt Faur. Statuia bronz redă un ostaş român echipat de luptă care ține cu mâna dreaptă o armă la picior, iar cu cealaltă un drapel desfăşurat. Pe piedestal o placă, bronz, cu numele Eroilor din Buhuşi. Inscripția: EROII MORȚI PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI MĂRĂŞTI, MĂRĂŞEŞTI, OITUZ, CIREŞOAIA, POPULAȚIA COMUNEI BUHUŞI RECUNOSCĂTOARE

Virgiliu Z. Teodorescu, *Informații* ... , p. 38-55 la p. 45 monumentul Eroilor din Buhuşi ridicat în 1925, având în compunere: pe piedestal statuia ostaşului român, echipat de luptă, cu arma la picior ținând-o cu mâna dreaptă, iar cu cea stângă un drapel desfăşurat.

59 Domenico Caselii (1875 – 1937), *Sculptorul Faur*, în „Aurora", Bucureşti, 22 mai 1927.

60 A.N. D.J. Olt, Slatina, fond Prefectura jud. Romanați, inv. 66, dosar 77/1924 subvenții pentru piatra comemorativă a Eroilor din jud. Romanați.

A.N. D.J. Olt, Slatina, fond Prefectura jud. Olt, dosar Foi volante: 19 mai 1925, Caracal Publicația comitetului pentru realizarea monumentului Eroilor prin care aducea la cunoştință rezultatelor obținute de specialişti la analizarea pietrei care urma să fie folosită pentru monument. Analizele au fost efectuate la Institutul Politehnic din Bucureşti, cele 20 de eşantioane (cuburi) dovedindu-se de bună calitate, rezistând acțiunii înghețului şi dezghețului, ca atare, nu este gelivă. Totodată se aducea la cunoştință că acțiunea de realizare a monumentului continuă. Preşedinte al comitetului, prefectul Marinescu, vicepreşedinte primar G. Nicolescu, comandantul garnizoanei colonel Graf, comandantul Regimentului 2 Călăraşi, colonel Gh. G. Argeşeanu, comandantul Regimentului 19 Infanterie, colonel Marinescu, comandantul cercului de recrutare Romanați, colonel Constantin Constantinescu, Administratorul finanțelor P. Sfetcu, inginerul județului D. Floreşteanu, secretar M. Voiculescu, casier D. Soleanu.

A.N. D.J. Olt, Slatina, mapa Monumentele Eroilor din jud. Olt. La 19 mai 1925, Caracal Adresa către liceul „Ioniță Asan" din Caracal prin care se aducea la cunoştință rezultatele analizelor întreprinse la Şcoala Politehnică din Bucureşti transmise cu adresa 364 din 12 noiembrie 1925 ???

A.N. D.J. Olt, Slatina, fond Primăria Caracal, dosar 15/24/1926, pachet 61.926, informația formulată de sculptorul Schmidt despre evoluția lucrărilor la componentele monumentului Eroilor.

„Romanațiul", Caracal, anul I, nr. 24-25, 29 mai 1927, p. 1, nr. 27, 12 iunie 1927, p. 1, 2 dezvelirea monumentului Eroilor la 12 iunie 1927.

A.N.-D.A.I.C., Fototeca Il. 2975 Caracal, monumentul Eroilor.

timpului a înregistrat reacţii ale multora, impresionaţi de amploarea monumentului, componentele relevând înalta tensiune a demnilor apărători de ţară. Au fost aprecieri atât din partea românilor, cât şi a străinilor surprinşi de o asemenea grandoare în care istoria şi-a dobândit o realizare artistică de înaltă ţinută. Nu întâmplător, în anul următor, caracalenii au considerat că era necesar şi un **monument al Eroilor** în incinta cimitirului[61]. Bunele relaţii şi girul anterioarei realizări i-a îndemnat să recurgă tot la serviciile sculptorului **I.S.** Pentru sculptura monumentală românească o asemenea consecvenţă determinată de reciproca stimă comanditar-realizator o apreciem ca o pilduitoare excepţie. De fapt, ca şi în cazurile monumentelor executate pentru localităţile de pe valea Bistriţei, sau cele de la Târgu Mureş corectitudinea, promptitudinea ce l-au caracterizat pe **I.S.** au generat asemenea relaţii, ele fiindu-i efectiva cale de reprezentare către alţi eventuali comanditari.

În rândurile introductive am subliniat relaţia stabilită între Iuliu Moisil şi puiul de viitor şi efectiv român **I.S.**

În al treilea deceniu al secolului XX locuitorii Năsăudului erau dominaţi de preocupările pentru organizarea manifestărilor dedicate sărbătoririi centenarului liceului. Era prilejul de a evoca oameni şi fapte de bine care au afirmat înalta demnitate a acestei citadele de românism. A fost inclusă în suita acţiunilor şi dezvelirea unui simbol dedicat cinstirii memoriei unui ierarh cu contribuţii la tot ce a fost actul educativ, cultural şi spiritual al zonei grănicereşti. Pentru realizarea simbolului Iuliu Moisil a găsit cu cale să se adreseze sculptorului **I.S.** Acesta a răspuns prompt şi astfel la 4 octombrie 1927, cu ocazia sărbătoririi centenarului liceului, la mormântul din curtea bisericii [62] a fost dezvelită placa comemorativă evocându-l pe **Grigore Moisil**, primul director al gimnaziului şi vicar al Năsăudului. Reîntâlnirea lui Iuliu Moisil cu Ion Faur s-a soldat şi cu modelarea[63], în anul 1926, a unui bust al mentorului din perioada gorjeană.

În anul 1928 **I.S.** a participat la Salonul Ateneului Român. A fost prilejul ca în cronicile de artă să fie consemnate reacţiile unor atenţi cronicari la evoluţia artelor plastice. Evenimentul era cu atât mai pregnant prin caracterul retrospectiv al manifestării. Amintim în acest sens consemnările din „L´Indepèndance Roumaine"[64], „Universul"[65].

O nouă solicitare i-a venit din judeţul Mehedinţi pentru a realiza în localitatea **Devesel** un monument dedicat cinstirii memoriei celor 83 de Eroi[66] de la 1877-1878, 1913 şi 1916-1919. Monumentul are plasat pe piedestal statuia unui infanterist purtător de drapel şi armă. Panourile ataşate pe părţile laterale ale piedestalului cuprind texte întru cinstirea Eroilor. Monumentul a fost dezvelit în anul 1928.

---

61 F.T. M.C., p. 122 în cimitirul din Caracal monumentul Eroilor 1916-1918 dezvelit în anul 1928, realizator Schmidt-Faur.

62 VZT, 1966, 1988: în parcul din centrul localităţii Năsăud, lângă altarul bisericii, se află o stelă comemorativă realizată din 2 blocuri masive din piatră şlefuită. Pe postamentul de formă paralelipipedică este plasat al doilea bloc de piatră, tăiat mai subţire. În partea superioară acest bloc este rotunjit. Mai jos are un brâu reliefat. Pe faţada orientată spre vest a fost realizat un chenar, având dăltuită în piatră o ghirlandă vegetală. Chenarul încadrează placa de bronz de circa 0,50x1,00 m. Pe placă în partea superioară se află un relief înalt de formă ovală, redând efigia orientată spre stânga. În partea de jos, în dreapta semnătura autorului: **ION FAUR.** Sub efigie textul realizat cu litere reliefate de circa 0,03 m.: **GRIGORE MOISIL / FOST PAROH ÎN BORGO-TIHA ŞI NĂSĂUD x VICAR EPISCOPESC AL ROCNEI x / DIRECTOR AL GIMNAZIULUI DIN NĂSĂUD / PREŞEDINTE AL COMISIUNEI FONDURILOR GRĂNICEREŞTI DIN NĂSĂUD / x 10 IANUARIE 1814 ÎN ŞANŢ (ROCNA NOUĂ) + 3 OCTOMBRIE 1891 ÎN NĂSĂUD**

Lucrarea are calităţi artistice şi documentare. Medalionul cu efigia lui **Grigore Moisil** redă omul la anii maturităţii, îmbrăcat cu haine preoţeşti. **N.B. !** Rocna = forma veche de numire a Rodnei.

Preot Gavril Bichigean, ***La mormântul vicarului Grigore Moisil***, în: Revista istorică culturală „Arhiva Someşană", Năsăud, nr. 8, 1928, p. 138-144. **N.B.** nu este consemnat autorul lucrării evocate.

63 la Muzeul Năsăudean, sala I, nr. inv. 497 bustul **Iuliu Moisil** gips patinat bronz 0,34x0,30x0,63 m., semnat în faţă jos: **ION FAUR**, la spate prin incizie menţiunea: **IULIU MOISIL 1926**.

O informaţie neverificată semnala din etapa primului deceniu al secolului al XX-lea un bust Iuliu Moisil. Am speranţa ca bogata arhivă Iuliu Moisil să clarifice atât acest amănunt, cât şi multe din cele referitoare la geneza monumentului Eroilor Aerului. Precizăm: întreaga arhivă este componentă a patrimoniului A.N.-D.J. Bistriţa Năsăud, Bistriţa fiind în ultimul deceniu al secolului al XX-lea în curs de inventariere.

64 A.N.-D.M.B., fond Ateneul Român, dosar 3/1928, f. 212 cup din „L´Indepèndance Roumaine", Bucureşti, Leon Therim, *La vie artistique –Salonul Ateneului Român*.

65 Ibidem, f. 213, cup din „Universul", Bucureşti, V.B. /Victor Bilciurescu/, Cronica plastică: *Salonul Ateneului Român – Subsolul Ateneului* cronicarul reţinând impresia pe care a sintetizat-o: …şi cele două magistrale lucrări ale lui Schmidt Faur între cari cu deosebire Capul de expresie este o minune de execuţie.

66 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 61/1936, f. 71, foto f. 69, monumentul Eroilor 1877-1878, 1913, 1916-1919, realizat în 1927 = 220.000 lei, subscripţie publică. Autor ???

F.T., *În memoriam*, p. 369 lângă primărie: monumentul Eroilor SPRE GLORIFICAREA ŞI SLĂVIREA EROILOR DEVESELENI CĂZUŢI ÎN RĂZBOIUL DIN 1877-1878 ŞI 1916 …MUNCĂ, CINSTE, ONOARE, VITEJIE, SACRIFICIU, GLORIE

F.T., M.C., p. 179 monumentul Eroilor din Devesel în apropierea primăriei. Ioan Schmidt-Faur, 1928. Piedestal 3,50 m., piatră albă, statuia 3,00 m., bronz. Redă un infanterist român ţinând cu mâna stângă ridicată un drapel de luptă, iar cu dreapta puşca la picior. Pe părţile laterale ale piedestalului panouri bronz. VITEJIE, SACRIFICIU, GLORIE, MUNCĂ, CINSTE, ONOARE SPRE GLORIA ŞI FERICIREA ŞI SLĂVIREA EROILOR DEVESELENI CĂZUŢI ÎN RĂZBOAIELE DIN 1877-1878 …1916-1919 /text redat trunchiat !/ Sunt menţionate numele a 83 Eroi. Monument dezvelit în 1928.

La 7 martie 1927 Comitetul şcolar al liceului „Alexandru Papiu Ilarian" din Târgu Mureş se adresa[67] M.C.A, aducând la cunoştinţă iniţiativa de a ridica, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naşterea lui Alexandru Papiu Ilarian[68] şi a 50 de ani de la moarte, un bust întru cinstirea memorie sale. Solicita, în acest sens, o alocaţie bugetară de 100.000 lei, urmând ca o sumă similară să fie strânsă prin subscripţie publică în judeţ. Lucrarea urma să fie gata la 27 septembrie 1927, ziua naşterii patronului şcolii. Bustul urma să fie aşezat în faţa liceului din Târgu Mureş. Era considerat ca: **Prinosul de recunoştinţă şi admiraţiune pentru oamenii mari, vrednici care au adus o contribuţie deosebită pentru neamul românesc. Fiul acestui ţinut Alex. Papiu Ilarian având în cursul vieţii ca ideal realizarea unirii tuturor românilor fiind alături de Iancu, Buteanu, Bărnuţiu. În memoria marelui istoriograf.**

La 6 ianuarie 1928 din Târgu Mureş prof. Ioan Boja, preşedintele comitetului pentru monumentul dedicat lui **Alexandru Papiu Ilarian** solicita[69] Ministerului Cultelor şi Artelor (M.C.A.) sprijin material pentru ridicarea monumentului. Unul din marii reprezentanţi ai culturii româneşti este Alexandru Papiu Ilarian al cărui nume împodobeşte frontispiciul liceului din Târgu Mureş. Apreciind jertfele de muncă intelectuală şi naţională ce le-a dus, ca tribun al poporului în 1848 alături de Iancu[70], Buteanu[71], Bărnuţiu[72],

---

[67] A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. …, dosar 93/1927, f. 7-8.

[68] Alexandru Papiu ILARIAN (27 septembrie 1827, Bezded, comuna Gârbău, azi jud. Sălaj – 23 octombrie 1877, Sibiu). Studii secundare la Târgu Mureş, Blaj, Cluj, superioare în domeniul juridic la Viena şi Padova, doctorat în 1854. S-a integrat în activitatea revoluţionară fiind unul din participanţii radicali în revoluţia de la 1848, având contribuţii majore în desfăşurarea adunărilor românilor de la Blaj. A avut o bogată activitate ca jurist, istoric cu preocupări predilecte pentru istoria românilor din Transilvania şi om politic. Carieră didactică universitară la Iaşi, colaborator apropiat al lui Alecsandru Ioan I Cuza, ministru, sprijinitor permanent al aspiraţiilor românilor din teritoriile încorporate la alte state; a fost unul din fondatorii societăţii „Transilvania" de la Bucureşti în 1868. Publicist, donator. Membru fondator al Academiei Române în 1867.
Vasile Curticăpeanu, ***Alexandru Papiu Ilarian***, în: ***E.I.R.***, p. 252-253.
Dorina N. Rusu, *op. cit.*, indice p. 376.
Mihai Monoranu, ***135 de ani de la Discursul de recepţie în academie a lui Alexandru Papiu Ilarian***, în: „Naţiunea", Bucureşti, anul XV, nr. 263 (728), 11-17 august 2004, p. 6.

[69] A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. …, dosar 135/1928, f. 13.

[70] **Avram A. IANCU** (iunie 1824, Vidra de Sus, azi Avram Iancu, jud. Alba – 24 august / 5 septembrie /sau 10 septembrie ?/) 1872, Baia de Criş, azi jud. Hunedoara, înmormântat la Ţebea), studii la Câmpeni, Zlatna, iniţial teologie apoi dreptul la Cluj, cu stagiu la Târgu Mureş unde l-au găsit evenimentele din primăvara anului 1848, bun cunoscător al situaţiei ţărănimii transilvane, participând la o serie de reuniuni ale revoluţionarilor maghiari, a înţeles care este calea izbăvirii naţiunii române, considerând că trebuie să fie un continuator al luptelor duse de Horea. La adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, împreună cu moţii, a realizat siguranţa participanţilor, fiind ales în Comitetul Naţional Central, de unde a plecat în munţii Apuseni pentru a prezenta tuturor locuitorilor cele discutate la adunare şi de a adoptat măsurile necesare pentru apărarea împotriva intervenţiilor elementelor maghiare. Actele de banditism ale maghiarilor, l-au determinat să procedeze la înarmarea şi instruirea românilor pentru a asigura apărarea zonei. În urma apelului din 20 octombrie 1848, românii au răspuns cu promptitudine; Avram Iancu a trecut la organizarea unităţilor militare, transformând munţii într-o cetate naturală în care sistemul de supraveghere şi de informare a funcţionat, în general, asigurând protecţia oamenilor şi a bunurilor lor, împotriva repetatelor intervenţii ale atacatorilor bine înzestraţi cu arme şi pregătire militară. Deşi rezultatele românilor au fost un sprijin efectiv pentru Austria, aceasta, după înfrângerea revoluţiei maghiare, n-a procedat la rezolvarea firească a problemei drepturilor românilor. Ingratitudinea stăpânitorilor l-au determinat pe Avram Iancu să nu mai acorde încredere promisiunilor împăratului, refuzând cu demnitate cele intenţionate a-i fi acordate ca însemne ale recunoaşterii meritelor sale. Atitudinea sa a provocat acte de reprimare din partea reprezentanţilor stăpânirii, ajungându-se la arestarea şi maltratarea sa. Durerea i-a dominat ultimii ani ai vieţii „Crăişorului Munţilor". Conştient că soarta viitoare se poate rezolva prin afirmarea intelectualităţii române, a preconizat testamentar ca bunurile sale să servească la înfiinţarea unei facultăţi de drept. Posteritatea a păstrat un respect deosebit memoriei acestui revoluţionar, prefect, apărător al Munţilor Apuseni, concomitent acţionând împotriva actelor celor care ar fi încălcat legile.
Dim. R. Rosetti, ***op. cit.***, p. 99-100 relatare literară, tributară epocii de redactare.
Silviu Dragomir, ***Avram Iancu,*** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 304 p. (VZT).
Ştefan Pascu, ***Avram Iancu – viaţa şi faptele unui erou şi martir,*** Editura Meridiane Bucureşti, 1972, 256 p. (VZT).
Aurelia Florescu, Dacoromânia - idealul naţional al tuturor românilor în revoluţia de la 1848, Editura Oltenia, Craiova, 1992.

[71] Ioan BUTEANU (1829 - 23 mai 1849) revoluţionar, participant la apărarea Munţilor Apuseni, printr-o mârşavă stratagemă, în timpul armistiţiului, a fost prins de trupele maghiare de sub comanda maiorului Hatvany , schingiuit şi ucis.
Traian Mager, *Ţinutul Hălmagiului – Monografie – cadrul istoric,* p. II-a, Brad ,1937: evocare a oamenilor de la 1848, p. 47: cinstirea lui Ioan Buteanu în Panteonul de la Ţebea în 1924; p. 48: reînhumarea osemintelor la 18 august 1924 la Ţebea fiind aduse de la Gurahonţ; p. 49: sfinţirea Troiţei Ioan Buteanu la 25 noiembrie 1934 la Iosăşel. [A.N.-D. J Arad Biblioteca 6.214].

[72] Simion BĂRNUŢIU (21 iulie/2 august 1808, Bocşa Română, azi Bocşa jud. Sălaj – 16/28 mai 1864, pe Valea Almaşului în drum spre Bocşa). Studii la Careii Mari, teologia la Blaj, Academia săsească de drepturi din Sibiu, dreptul la Viena, doctorat la Pavia, filozof, istoric, jurist şi om politic din 1843, activitate juridică şi didactică, ideolog şi conducător al revoluţiei de la 1848-1849 din Transilvania, refugiat în Ţara Românească la 11 martie 1849 la ocuparea Sibiului de către insurgenţii maghiari. Au urmat suferinţele îndurate în aresturile din Râmnicu Vâlcea, Turnu Severin. A ajuns la Istanbul ca de acolo să plece la Viena pentru a se reintegra în lupta naţională precum şi pentru completarea studiilor. De la Viena a mers la Pavia unde a luat, în 1854, doctoratul în drept. Carieră didactică începută în 1830 la Blaj, subdirector al seminarului teologic, de la 1839 până la 1843 profesor de filozofie la gimnaziul superior. La 1854 a fost chemat la Iaşi de către ministrul Mavrogheni şi A. Treboniu Laurian pentru a preda filozofia la gimnaziul academic, iar din 1856 la înfiinţarea cursurilor universitare la Iaşi, a predat la facultăţile de filozofie şi drept până în 1863 când, bolnav, a demisionat. Este considerat întemeietorul liberalismului în Moldova.
Georgeta Penelea, *Simion Bărnuţiu*, în: *E.I.R.*, p. 5l-52.
Virgiliu Z. Teodorescu, *Simboluri de for public dedicate cinstirii lui Simion Bărnuţiu*, în „Acta Mvsei Porolissensis", Zalău, vol. XXII, 1998, p. 251-255. (VZT).

ca profesor universitar, ca ministru de Justiție, ca procuror general al Înaltei Curți de Casație, ca membru al Academiei Române acest erudit rar şi mare istoriograf român, credem de o datorie pioasă şi de recunoştință adresându-se către M.C.A. cu propunerea ridicării unui monument comemorativ.

Cu prilejul centenarului naşterii şi semicentenarului morții – un bust în toamna anului 1928 care să se aşeze în fața liceului, era o revenire la cererea din 7 martie 1927. A fost necesară o nouă solicitare[73] la 11 februarie 1929 formulată din Târgu Mureş de conducerea liceului „Alexandru Papiu Ilarian" care intervenea la M.C.A. pentru obținerea sprijinului material necesar terminării monumentului **Alexandru Papiu Ilarian**. Monumentul a fost dezvelit[74] la 1 decembrie 1930. La solemnitate Academia Română a fost reprezentată de G. Bogdan-Duică[75].

După trecerea anilor de numeroase vicisitudini, inclusiv de înlăturare a unor simboluri din forul public, la ceasul începerii dezmeticirii s-a impus, ca ceva firesc, cunoaşterea genezei unor monumente. A fost momentul când referirea la comemorarea lui Alexandru Papiu Ilarian la Târgu Mureş a impus autorului unei evocări şi remarcarea calităților bustului din fața liceului, fiind nevoit să se întrebe cine este autorul[76] respectivei opere. Din păcate basoreliefurile nu mai există. Vitregiile anului 1940 şi cu tot ce a urmat a impus şi linţoliul uitării artistului care, în perioada interbelică, se bucurase de aprecierea localnicilor care-i comandaseră suita de simboluri integrate în forul public şi care la „cedarea" prin cele impuse României de imperativul Diktat de la Viena au avut soarta românilor: evacuarea sau distrugerea. Unele au putut fi operativ evacuate, cele care n-au putut fi salvate căzând pradă urii deşănțate a hortismului[77] prin pângărire şi dinamitare[78]. Lucrarea dedicată evocării lui **Alexandru Papiu Ilarian** a fost realizată de sculptorul **Ioan Schmidt Faur**. Au mai trecut ani şi treptat simbolul din fața amintitului aşezământ şcolar a început să fie citat ca valoroasă componentă a patrimoniului artistic şi istoric al oraşului, ajungându-se şi la menționarea autorului[79].

Locuitorii Iaşului de la cumpăna veacurilor XIX-XX şi-au dorit un monument întru cinstirea lui Mihail Eminescu[80]. Diverse situații conjuncturale au blocat asemenea încercări de a declanşa toate cele

---

[73] A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. …, dosar 100/1929, f. 34.

[74] A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 68/1937, f. 40 foto: la Târgu Mureş bustul Alexandru Papiu Ilarian 1827-1877, bronz, 1928 amplasat în fața clădirii cu firma Căminul cercetaşilor – Cohorta Horea.

[75] **Gheorghe BOGDAN-Duică** (2 ianuarie 1866, Braşov – 21 septembrie 1934, Braşov), istoric literar, carieră didactică universitară, publicist, Premiul Național de critică şi istorie literară acordat în anul 1925, membru corespondent ales la 25 mai/7 iunie 1913, membru titular al Academiei Române ales la 4 iunie 1919.
Dumitru Micu, ***Dicționar de literatură română,*** Editura Univers, București, 1979, p. 65.
Dorina N. Rusu, ***Membrii Academiei Române, Dicționar 1866-2003***, Editura Enciclopedică /Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003, 1153 p. (VZT), La p. 121-122.

[76] J.B. /Jean Baras/, *Cine e artistul ?,* în: „Arta plastică", București, anul V, nr. 3-4, 1958, p. 69.

[77] Miklös HORTHY (1868 – 1957) amiral şi om politic ungur. Regent şi dictator fascist al Ungariei (1920-1944). Ultimii ai vieții i-a trăit în Portugalia. În ultimul deceniu al secolului al XX-lea osemintele i-au fost aduse în Ungaria cu prilejul unor ample manifestări.
M.D.E., p. 813.
Hortysm instaurator al regimului oprimator la adresa poporului român prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 prin care teritoriul a 11 județe au fost „cedate" Ungariei cu tot potențialul uman în care majoritar era cel românesc. Acțiune premeditată şi anticipat pregătită prin incitarea urii, prin alcătuirea de liste negre şi stabilirea modului de îndepărtare sau lichidare exemplară.

[78] Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumente – Simbol/uri/ al/e/ cinstirii – distruse prin intoleranță*, în: „Marisia", Târgu Mureş, vol. XXV, 1996, (VZT). La p. 435-443 (istoria unor monumente româneşti distruse prin dinamitare de reprezentații revizionismului maghiar după 1 septembrie 1940 în teritoriul „cedat" în urma Diktatului de la Viena.)

[79] Danos Mikloş, ***Târgu Mureş***, Bucureşti, 1966, p. 38 la liceul „Alexandru Papiu Ilarian" bustul **Alexandru Papiu Ilarian**.
Liceul „Alexandru Papiu Ilarian", 50 Semicentenar 1919-1969, iar pe foaia de titlu: ***Liceul „Alexandru Papiu Ilarian" Târgu Mureş, Semicentenar 1969 -1919-1969***, p. 81-84 **monumentul lui Alexandru Papiu Ilarian** [A.N.-D.J. Mureş, Târgu Mureş Biblioteca inv.9354 cota II 5.469].
Florian Tucă, Constantin Ucrain, ***Locuri şi monumente paşoptiste***, Bucureşti, 1978, p. 198 la Târgu Mureş, în fața liceului „Alexandru Papiu Ilarian" pe str. Bernad György. Bustul şi basoreliefuri. Pe soclu **Alexandru Papiu Ilarian 1827-1877**. (VZT).
Mihai Monoranu, ***Pagini din istoria învățământului românesc – Colegiul național „Al. Papiu Ilarian"- Târgu Mureş*** (1), în: „Națiunea", Bucureşti, anul XIII, nr. 155 (621), 3-9 iulie 2002, p. 5 foto: fațada şcolii având în față bustul **Alexandru Papiu Ilarian** realizat de Ioan Schmidt-Faur.

[80] **Mihail EMINESCU** (15 ianuarie 1850, Botoşani – 15 iunie 1889, Bucureşti, înmormântat cimitirul Bellu) Studii la Cernăuți, Viena, Berlin de filozofie, economie politică, drept, anatomie şi fiziologie, a desfăşurat, în decursul anilor, numeroase activități ca sufleor, traducător, actor, gazetar, director de bibliotecă, inspector şcolar ş.a. Debutul literar l-a făcut la revista „Familia", apoi, frecventând cenaclul „Junimea", a încredințat spre publicare creațiile sale „Convorbirilor Literare". Solicitările din perioada de activitate ca gazetar la „Timpul" l-au marcat, slăbindu-i rezistența nervoasă fapt care a impus tratamente în țară şi străinătate. Creația sa literară, predilect poetică, abordând însă şi romanul, nuvela, drama, l-au definit încă din timpul vieții ca poet național, posteritatea având prilejul de a remarca noi şi noi valențe ale operei sale în cele peste 15.000 de file manuscris care, prin grija lui Titu Maiorescu, primul său editor, să ajungă în patrimoniul Academiei Române. La propunerea lui Mihail Sadoveanu posteritatea, i-a acordat, ca măsură reparatorie, calitatea de membru de onoare post mortem al Academiei Române la 28 octombrie1948.
Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, la p. 235. Indice p. 362.
Dr. Dorina N. Rusu, *Membrii …,* la p. 295.
Virgiliu Z. Teodorecu, ***Mihail Eminescu – Simboluri ale cinstirii,*** București 2000, 96 p. /VZT/ (trecere în revistă a preocupărilor de a aduce în forul public a monumentelor evocatoare).

necesare strângerii de fonduri, încredințarea lucrării unui competent şi inspirat sculptor, dobândirea spațiului de amplasare, lucrările de montare, organizarea ceremoniei dezvelirii şi sfințirii simbolului, întreținerea monumentului. Concomitent însă edilii aveau în diverse stadii de realizare alte priorități, limita posibilităților financiare i-au determinat să întârzie cu aducerea în forul public a respectivului simbol al cinstirii perpetue a lui Mihail Eminescu. Au urmat anii Primului Război Mondial când, cu toate suferințele îndurate, având credința în biruința izbăvitoare, nu au uitat ce datorau înaintaşilor. După Primul Război Mondial, când încă Iaşul, fostă temporară Capitală[81] a României în anii 1916-1918, revendica o radicală refacere[82], s-au găsit oamenii de bine care au considerat că printre acutele priorități era de rezolvat şi aducerea în forul public a unui **monument Mihail Eminescu**. şi, ca atare, în anii doritei totale refaceri, au înscris[83] la loc de cinste obiectivul **un monument lui Mihail Eminescu**. Inițiativa şi-au asumat-o cei care aveau ca preocupare curentă realizarea actului cultural în cadrul Ateneului Popular Păcurari, fost „Toma Cozma". Om al ordinei şi bunei organizări, colonelul C. Manolache, activ animator cultural, a reuşit să-şi alăture o serie de oameni de omenie cu care a format un comitet de inițiativă şi împreună au purces la strângerea de fonduri ca să poată comanda dorita lucrare. A fost o muncă de ani cu variate formule prin care s-au adunat banii necesari. Concomitent şi alte localități, prioritar se afla chiar Capitala, acționau pentru a avea un asemenea simbol. Consecvenți ieşenii au reuşit în câțiva ani să strângă fondurile necesare şi să-şi definească în mare ce doreau şi unde să fie amplasat. Aşa s-a ajuns la lansarea concursului care să definească pe viitorul realizator. Anunțarea intenției prin formularea textului a condus la o diversitate de reacții, concretizate şi prin modul cum artiştii competitori au înțeles să dea contur machetelor depuse pentru vizionare de juriu. Cei desemnați de a face cuvenitele aprecieri, prin diversitatea competenței profesionale, experiența unor situații similare anterioare, anumite afinități cu unul sau altul din concurenți a generat, chiar în rândurile juriului, o diversitate de opinii. O reacție diversă, şi uneori chiar adversă[84], a fost manifestată de reprezentanții presei. Aceştia, prin articolele încredințate respectivelor periodice provocau în rândurile cititorilor reacții pro sau contra pieselor prezentate. Atât presa centrală, cât şi cea locală a înserat, la timpul respectiv, articole referitoare la preconizatul monument. Parcurgerea azi a acestor puncte de vedere relevă care a fost situația juriului obligat să decidă îndrumările ce au putut să fie călăuzitoare pentru concurenții decişi a nu abandona.

Facem mențiunea că sculptorul monumentalist Ioan Schmidt Faur, încă din toamna anului 1922 expusese[85] o lucrare **Mihail Eminescu,** relevând o afinitate cu respectiva temă.

Adjudecarea lucrării a fost o problemă spinoasă, fiind necesare treptele care să conducă la înlăturarea veleităților locale, adeseori partizane, ca urmare a gradului de amiciție sau chiar de rudenie.

La începutul lunii ianuarie 1927 comitetul de inițiativă s-a reunit[86] pentru probleme organizatorice menite a declanşa lansarea concursului. Pentru primăvara anului se preconiza ca lucrările prezentate de

---

Ibidem, **Bucureşti – Pe urmele lui Mihail Eminescu**, Bucureşti 2000, 80 p. /VZT/ (un itinerar care oferă posibilitatea evocării locurilor unde prezența lui Mihail Eminescu s-a manifestat în multiple moduri. Este totodată o atenționare a necesității marcării cu plăci comemorative a respectivele locuri şi salvării puținelor relicve imobiliare.)

81 Virgiliu Z. Teodorescu, **Oraşul Iaşi Capitală a României în anii 1916-1918**. Comunicare prezentată în cadrul celei de a X-a sesiuni de comunicări ştiințifice „Monumente", organizată la Iaşi de către Muzeul Unirii, octombrie 2009.

Aurica Ichim, *Palatul Cuza Vodă din Iaşi, Proprietarii şi restaurările sale în perioada 1827-1959*, în: „Ion Neculce", Buletinul Muzeului municipal din Iaşi, Iaşi 1998-2001, nr. 4-7, p. 349-356.

82 Virgiliu Z. Teodorescu, Ion Simionescu, contemporanul nostru - un document din anul 1923 referitor la preocupările lui Ion Simionescu pentru propăşirea oraşului Iaşi, în: „Arhivele Moldovei", nr. I - II ,1994-1995, Iaşi, 1996, p. 203-218 (VZT). (Un impresionant memoriu relevând soarta oraşului în timpul primului război mondial, în postura de Capitală a României, suprapopulat, supraaglomerat de tehnica de război, de spitale ş.a., hârbuit, ulterior uitat, reclamând o promptă intervenție salvatoare pentru a-i reconferi calitatea de Capitală culturală a României.)

83 „Universul", Bucureşti 8 octombrie 1925 informații referitoare la problemele monumentului M. Eminescu de la Iaşi.

A.N.-D.J. Iaşi, fond Primăria Municipiului Iaşi, inv. 505, dosar **5/1928** subscripții.

84 Raporturile cu N. N. Tonitza sunt un exemplu de inamiciție, artistul plastic-critic de artă fiind în mai multe împrejurări nemulțumit de prestațiile lui I.S.

N.N. Tonitza, Plastica: *Salonul Oficial – Sculptura*, în: „Universul literar", Bucureşti, anul XLII, nr. 24, 19.., p. 14 referindu-se la creația lui I.S. nota maliții: … cu „durerea" d-sale – mărime naturală – ne-a făcut, în adevăr, să plângem.

În „Adevărul", Bucureşti, 17 februarie 1929 N.N. Tonitza lansa un virulent atac la adresa comitetului de inițiativă şi a juriului care a atribuit lui I.S. realizarea pentru Iaşi a monumentului Mihail Eminescu. Artistul sculptor I.S. repurtase, prin lucrări anterior realizate, un bine meritat prestigiu ca în momentul când unanima apreciere a juriului a condus şi la atribuirea realizării monumentului pentru Iaşi a nemulțumit anumite persoane care se considerau nedreptățite de hotărârea respectivă. N.N. Tonitza s-a situat în purtătorul de cuvânt al acestora, blamând, prin textul publicat, Comitetul de inițiativă şi pe realizatorul desemnat. Recurgând la citarea unui alt comitet aducea grave reproşuri celor care, prin strădania depusă, reuşiseră să depăşească dificultăți de natură financiară. Atitudinea lui N.N.T. l-au determinat pe Orest Tafrali, să reacționeze publicând în periodicul „Arta şi arheologia", Iaşi, anul II, fascicola 3, 1929, p. 46-47, în articolul *Moravuri condamnabile* o succintă dar concludentă prezentare a realității, arătând că gestiunea a reuşit să strângă suma de 3.766.512,65 lei.

85 „Adevărul", Bucureşti, 8 noiembrie 1922 Expoziția Ioan Schmidt, având şi o lucrare dedicată evocării lui **M. Eminescu**.

86 A.N.-D.A.I.C., fond C. Meissner, inv. 1077, dosar III/16, f. 9 colonelul Manolache, animator cultural în cadrul Ateneului Popular Păcurari, fost „Toma Cozma" la 8 ianuarie 1927 adresa invitația lui C. Meissner, membru în comitetul de inițiativă pentru ridicarea monumentului Mihail Eminescu, pentru a discuta probleme curente în ziua de 10 ianuarie 1927.

A.N.-D.J. Iaşi, fond Primăria Municipiului Iaşi, inv. 505, dosar 270/1927 monumente istorice, statui, plăci comemorative.

concurenți să permită adjudecarea. La 23 aprilie 1927 colonelul C. Manolache din partea Ateneul Popular din Păcurari „Toma Cozma", din Iași, invita[87] pe Constantin Meissner[88], membru în juriu, să participe la 2 mai, la vizionarea machetelor pentru adjudecarea realizatorului viitorului **monument Mihail Eminescu**. Scrisoarea era ştampilată cu textul: **Ateneul Popular din Păcurari „Toma Cozma",** având în centru: **Secțiunea „Monumentul M. Eminescu" Iaşi**. Vizionarea însă n-a putut desemna un câştigător, decizia fiind de a lansa un nou concurs. În urma concursului din primăvara anului 1928 presa centrală informa cititorii despre cele hotărâte. Astfel la 3 iunie 1928 cotidianul „Curentul" din Bucureşti prin articolul ***Monumentul Eminescu din Iaşi***, informa[89] cititorii că s-a ajuns la al 3-lea concurs. Era prezentat juriul format din scriitorul Mihail Sadoveanu[90], colonel C. Manolache, preot Emilian Vasilovschi, prof. univ. Orest Tafrali[91], prof. univ. V. Costin[92], Şoarece, reprezentantul primăriei şi prof. Andriescu care, în unanimitate, au desemnat câştigător pe **Ioan Schmidt Faur**. Premiul II a fost adjudecat de către ieşeanul **Richard P. Hette**[93] primind

---

87 A.N.-D.A.I.C., fond C. Meissner, inv. 1077, dosar III/16, f. 10 colonelul Manolache din partea Ateneului Popular din Păcurari „Toma Cozma", Iaşi la 23 aprilie 1927 invita pe Constantin Meissner, membru în juriu, să participe la 2 mai la vizionarea machetelor pentru adjudecarea realizatorului viitorului monument Mihail Eminescu. Ştampila: Ateneul Popular din Păcurari „Toma Cozma", având în centru: Secțiunea „Monumentul M. Eminescu" Iaşi.

88 **Constantin I. MEISSNER** (15/27 mai 1854, Iaşi – 9 august 1942, Iaşi, cimitirul Eternitatea parcela 22/I, rândul 22, locul 11). Părinții de origine germană Studii litere la Iași, dreptul la Viena, filozofia la Berlin. Specializare la Weimar, Jena, Halle, Franța, Belgia. Membru al societății „Junimea", colaborator al revistei „Convorbiri literare", bogată carieră didactică, experiența dobândită definindu-l ca un bun metodist în activitățile M.C.I.P. care l-au determinat să elaboreze lucrări de specialitate. Organizator al învățământului în şcolile normale. Pensionat în mai 1913. Om politic, Partidul Conservator, Partidul Conservator-Progresist, deputat, senator, ministru, Partidul Poporului. Fondator al societății filantropice. Membru de onoare al Academiei Române 31 mai 1934. Activitatea îi este reflectată de bogata arhivă personală, azi la A.N.-D.A.I.C., inv. 1077.
Căsătorit la 2 ianuarie 1905 cu Elena, născută Buznea (1867, Huşi, azi jud. Vaslui – 1940, Iaşi). Studii la Facultatea de Litere Iaşi, carieră didactică filantroapă.
„Calendarul Minervei, 1900", Bucureşti, p. 163 foto C. Meissner, date biografice, părinții de obârşie germană, catolici. La Iaşi a fost profesor, apoi şi director la Şcoala Normală de învățători „Vasile Lupu". În 1983 a fost adus la Bucureşti. A fost şi inspector general al Învățământului primar şi normal. [A.N. Biblioteca P 598].
Ion Mamina, Ioan Scurtu, ***Guverne şi guvernanți 1916-1938***, Editura Silex, Bucureşti, 1996, p. 206-207.
Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, p. 192.
Olga Rusu, Constantin Ostap, Adrian Pricop, Gheorghe Macarie, Constantin Bucos, Constantin-Liviu Rusu, Lucian Vasiliu, Ioan Holban, ***Cimitirul Eternitatea Iaşi***, Iaşi, 1995, 352 p. [VZT]. La p. 143 text şi foto. /în continuare abreviat: ***C.E.I.***/
VZT 8 noiembrie 1987, Iaşi Casa Pogor: bustul Constantin Meissner 1854-1941, s.d.j. şi datat R.P. HETTE 1943 TURNAT I. GURAN ŞIV. POPA BUCUREŞTI.

89 Cup „Adevărul", Bucureşti, 3 iunie 1928 ***Monumentul Eminescu din Iaşi***, al 3-lea concurs. Juriul era format din M. Sadoveanu, colonel C. Mihalache, preot Emilian Vasilovschi, prof. univ. O. Tafrali, prof. univ. V. Costin, Şoarece, reprezentantul primăriei şi prof. Andriescu care în unanimitate a desemnat câştigător pe Ioan Schmidt Faur. Premiul II a fost adjudecat de către Richard P. Hette primind 15.000 lei, iar Ion Mateescu a obținut premiul III primind suma de 10.000 lei. Urma ca monumentul să fie ridicat în fața Universității.

90 Mihail A. SADOVEANU (5 noiembrie 1880, Paşcani, jud. Iaşi - 19 octombrie 1961, Bucureşti, cimitirul Bellu, funeralii naționale la 21 octombrie 1961), studii gimnaziale la Fălticeni, liceale la Iaşi, debut literar la 15 ani ca poet ca apoi să se dedice predilect prozei devenind un prolific scriitor la care majoritate narațiunilor sunt evocatoare ale unor epoci istorice, câteva având însă caracter autobiografic. Istoria cu natura, zbuciumul uman, evenimente dramatice sunt componentele care, în creuzetul maestrului stăpânitor al farmecul aducerii prin eroii cărților sale atmosfera trecută, limba, obiceiurile înaintaşilor, căpătau caracterul de carte în care fiecare cuvânt a avut şlefuirea caracteristică sadoveniană. S-a implicat şi în dramaturgie atât ca autor al unor piese apreciate în epocă, cât şi ca director al Teatrului Național din Iaşi. A desfăşurat o bogată activitate culturală, bun conferențiar s-a implicat în multele manifestări organizate în localitățile țării prin intermediul cărora au fost strânşi banii necesari realizării unor monumente pentru forul public. A onorat ziaristica, majoritatea periodicelor cuprinzând reacțiile sale față de o serie de evenimente. A fost un activ om politic, ministru. Reacțiile au înregistrat gama de la adulare la contestare. S-a ajuns până la arderea cărților sale în agora, principalul reproş fiind apartenența la masonerie din anul 1927, fiind în deceniul următor unul din marii conducători ai acesteia în România. Ca recunoaştere a contribuției sale la patrimoniul cultural a fost ales membru corespondent la 26 mai/8 iunie 1916 şi titular la 1 iunie 1921 al Academiei Române. Ca încununare a primit Premiul Național de proză în anul 1924. Opera sa a fost timp de decenii intens editată în țară, ajungând să fie tradusă şi în limbi străine.

91 **Orest /Oreste/ TAFRALI** / **Mina Filip** / (14 noiembrie 1876, Tulcea – 5 noiembrie 1937, Iaşi, cimitirul Eternitatea, parcela 14/I, rândul 3), studii Tulcea, Galați, București, Paris, licența în filologie clasică Bucureşti 1904, doctorat în litere la Sorbona, Paris 1912, teza fiindu-i onorată în 1927 de Academia de Inscripții din Paris cu Premiul Bordin; istoric, arheolog, bizantinolog, editor de documente, carieră universitară şi de cercetare în domeniul arheologiei, a bizantinologiei, fondator al Muzeului de Antichități, Iaşi, secretar, director al acestei instituții, publicist, membru corespondent al Academiei Române 26 mai 1936 şi al altor prestigioase foruri ştiințifice internaționale.
„Cronica numismatică şi arheologică", Bucureşti, anul XIII, nr. 109, ianuarie-martie 1938, p. 11 Emil Condurache, *Necrolog Orest Tafrali*. Sunt menționate instituțiile ştiințifice care s-au onorat alegându-l ca membru: membru corespondent al Academiei din Atena, al Institutului de arheologie din Sofia, sal Institutului Kocedekof din Praga, al Academiei Române, al S.N.R.

92 **Vasile COSTIN** (1875 - 1930, Iaşi, cimitirul Eternitatea, parcela 13/I, rândul 17), profesor de desen.
C.E.I. p. 2, 84 şi coperta redă monumentul, stelă funerară, cu un personaj feminin, piatră, realizare a sculptorului Vittorio Rossini, 1932.

93 Richard P. Hette (11 februarie 1890, Piatra Neamț – 17 iulie 1981, Bucureşti, cimitirul /Bălăneanu/ Iancu Nou), a absolvit Şcoala de arte frumoase din Iaşi, specializare la Paris după primul război, elev al lui Bourdelle, şi la Florența. Carieră didactică universitară şi artistică cu activitate în Iaşi până în anul 1952 când s-a mutat la București. Participări la expoziții din țară şi străinătate, are lucrări în forul public, predilect la Iaşi dar şi la Bucureşti, Botoşani, Humuleşti, Cluj, Mălini, Arad, Vaslui.

15.000 lei, iar sculptorul **Ion Mateescu**[94] a obținut premiul III primind suma de 10.000 lei. Urma ca monumentul să fie ridicat în fața Palatului Universității. Consecventul cronicar V.B. /Victor Bilciurescu[95]/ făcea referință[96] la evoluția problemei monumentului **Mihail Eminescu** de la Iaşi.

Unele sume dobândite în anii anteriori ca angajamente ferme n-au mai putut fi susținute în condițiile unor dificultăți financiare curente. Trecerea la definitivarea lucrării reclama etapizat finanțarea artistului executant. Ca atare, Ateneul Popular Păcurari, Iaşi, Comitetul statuii **M. Eminescu**, la 3 iulie 1928, solicita[97] Primăriei Iaşi ordonanțarea sumei de 150.000 lei oferită încă din exercițiul financiar 1926 şi înscrisă în actualul buget pentru realizarea statuii **Mihail Eminescu**. În octombrie 1928 Ateneul Popular din Păcurari „Toma Cozma" revine pentru obținerea sumei de 150.000 lei. Ulterior membrii comitetului au fost informați că Ordonanța de plată a 150.000 lei din 30 septembrie 1926 a fost anulată.

Presa şi-a asumat misiunea de a prezenta pe cei trei concurenți premiați de juriu, textele fiind însoțite de fotografii ale machetelor. Selectiv consemnăm:

În periodicul „Oraşul nostru", a fost reprodusă fotografia machetei **monumentului Mihail Eminescu** realizată de **Ioan Schmidt (Faur),** fotografia machetei modelată de **Ion Mateescu** clasată pe locul 3 şi fotografia machetei lui **Richard P. Hette** clasat pe locul 2. Era reprodusă şi a doua machetă a sculptorului Ioan Schmidt Faur prezentată la concurs care preconiza un hemiciclu ca fundal, iar **Mihail Eminescu** era redat şezând. Un text semnat[98] cu inițialele C.M. /C. Manolache, colonel şi membru în comitetul de inițiativă al monumentului/ prezenta ***Statuia monumentală Mihail Eminescu la Iaşi***. Autorul se referea la rezultatele concursului de machete câştigat de **Ioan Schmidt-Faur**. Era preconizată înălțimea monumentului de 8,20 m, din care statuia urma să aibă 3,20 m. Era estimată suma necesară de 1.400.000 lei, până în acel moment comitetul având numai 1.000.000 lei. Artistul s-a angajat ca lucrarea să fie finalizată în 18 luni.

A urmat demersul formulat de Comitetul monumentului **Mihail Eminescu** din cadrul Ateneului Popular Păcurari, din Iaşi, prin care intervenea[99] în octombrie 1928 pentru a obține delegarea inginerului de la Serviciul Tehnic al Primăriei Municipiului Iaşi ca să facă delimitarea terenului din fața Universității unde urma să înceapă lucrările la fundația radierului, a piedestalului **monumentului Mihail Eminescu**. La 18 octombrie 1928 se avizase o amplasare provizorie a **monumentului Mihail Eminescu** în fața **monumentului Mihail Kogălniceanu**. Referatul din 25 octombrie al inginerului delegat care arăta că a făcut delimitarea amplasamentului provizoriu, aşezându-l simetric cu cel al lui Mihail Kogălniceanu şi în raport cu str. Carol I. Delimitarea s-a făcut în prezența delegaților comitetului şi a sculptorului Ioan Schmidt.

Gazetarul V.B. /Victor Bilciurescu/, în articolul ***Monumentul lui Eminescu***, publicat[100], la începutul lunii iunie 1929, informând cititorii cotidianului „Universul" că lucrarea modelată pentru Iaşi de către

---

94 **Ion /Ioan/ MATEESCU** (1876, Bucureşti – 1951, Bucureşti), frate vitreg al lui George Topârceanu. Studii la Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti, specializare în Italia, carieră didactică la Academia de Arte Frumoase din Iaşi, sculptor, desenator, acuarelist, prezent în expoziții în perioada 1899-1943, are lucrări în forul public, la Craiova, Focşani, Vaslui, Iaşi, precum şi în colecții ale statului şi particulare.

95 Victor BILCIURESCU (1 martie 1865, Bucureşti – 1945, Bucureşti, cimitirul Iancu Nou). Studii liceale şi militare la Bucureşti, inițial carieră militară, având şi contribuții din 1888 la gazetele timpului ca apoi, din 1913 să devină efectiv un gazetar, creator de periodice, finalizată printr-o îndelungată activitate la „Universul" unde a semnat cronicile şi cu inițialele „V.B.". Autor de snoave versificate şi a două volume de schițe şi nuvele. Concomitent a fost şi om politic, deputat, deținând diverse funcții în aparatul statului, prefect, inspector administrativ.

Lucian Predescu, *op. cit.*, p.102.

G. Bezviconi, *Necropola Capitalei – Dicționar enciclopedic,* Editura Museum, ediția a II-a, Chişinău, 1997., p. 68.(VZT).

„Almanahul Asociației publiciştilor români", Bucureşti, anul I, 1938, p. 25. (VZT).

G. Lungulescu, *Sărbătorirea lui Victor Bilciurescu,* foto şi text referitor la recepția din 10 iunie 1931 dată de Asociația publiciştilor români, fiind sărbătorit pentru activitatea literară şi ziaristică, colaborator la „Revista Nouă". Printre participanți s-a aflat şi pictorul Paul Molda, în: „Universul", Bucureşti, anul XLIX, nr. 154, 13 iunie 1931, p. 5

Cafegiul de la Ministerul Finanțelor… la V. Bilciurescu = Ştefan Ionescu Valbudea

Victor Bilciurescu, *Bucureşti şi bucureşteni de ieri şi de azi*, Editura „Universul", Bucureşti, 1945, X +369 p., il. (VZT).

Victor Bilciurescu, *Bucureşti şi bucureşteni de ieri şi de azi*, Editura Paideia, Bucureşti, 2003, 282 p., postfață de Dan C. Mihăilescu.

96 „Universul", Bucureşti, 4 iunie 1928 V.B. /Victor Bilciurescu/ referință în rubrica Arte.

97 A.N.-D.J. Iaşi, fond Primăria Municipiului Iaşi, inv. 505, dosar **12/1928**, f. 2 Ateneul Popular Păcurari, Iaşi, Comitetul statuii **M. Eminescu** la 3 iulie 1928 solicita Primăriei Iaşi ordonanțarea sumei de 150.000 lei oferită încă din exercițiul financiar 1926 şi înscrisă în actualul buget pentru realizarea statuii Mihail Eminescu; f. 2v la 3 iulie 1928 mențiune avansurilor acordate; f. 3 în octombrie 1928 se intervenea de către Ateneul Popular din Păcurari „Toma Cozma" pentru obținerea sumei de 150.000 lei.; f. 4, 5, 6, 7, 8, 9 Ordonanța de plată a 50.000 lei din 30 septembrie 1926 anulată.

98 „Oraşul nostru", Iaşi, anul I, nr. 10, 11 iulie 1928 p. 1-3 foto machetele premiate; p. 4 text C.M. /Corneliu Moldovanu ? **sau** C. Manolache, colonel şi membru în comitetul de inițiativă al monumentului /, ***Statuia lui Eminescu la Iaşi.*** Referință la rezultatele concursului de machete câştigat de I. Schmidt Faur.

Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor şi publiciştilor români,* Editura Minerva, Bucureşti, 1973, 812 p.[VZT]. La p. 116 C.M. = Corneliu Moldovanu, p. 456 Corneliu Moldovanu, la naştere Corneliu Vasiliu (1883-1952) scriitor, publicist.

99 A.N.-D.J. Iaşi, fond Primăria Municipiului Iaşi, inv. 505, dosar **141/1928**, f. 1.

100 „Universul", Bucureşti, 20 octombrie 1928 V.B. /Victor Bilciuresacu/.

sculptorul Ioan Schmidt-Faur a fost finalizată, prin turnarea în bronz a tuturor componentelor şi urma amplasarea în faţa Palatului Universităţii. Era preconizată solemnitatea dezvelirii la 16 iunie 1929, la împlinirea a 4 decenii de la moartea lui Mihail Eminescu.

Preotul Emilian Vasilovschi, la 13 iunie 1929, adresa[101] lui C. Meissner invitaţia să participe la o şedinţă a Comitetului de iniţiativă pentru monumentul **Mihail Eminescu**, care era aproape gata ca amplasare, urmând să stabilească ultimele detalii privind inaugurarea. Reuniunea urma să aibă loc la generalul Iacob Zadik[102].

Sculptorul **Ioan Schmidt Faur** a modelat[103] şi o preconizată medalie pentru a fi mărturie a momentului dezvelirii. Acţiunea fiind amânată sine-die medalia n-a devenit piesă numismatică.

Din păcate răutăţile şi-au avut menirea în a înlătura festivitatea momentului dezvelirii **monumentului Mihail Eminescu** de la Iaşi. Problema devenind deziderat[104] pentru mulţi ani, ca apoi să intervină mutarea pe un nou amplasament, prin înlăturarea din forul public a Monumentului Unirii[105], realizare şi donaţie din partea sculptoriţei Olga Sturdza[106].

---

cup „Universul", Bucureşti, .. iunie 1929 V.B. /Victor Bilciuresacu/.

[101] A.N.-D.A.I.C., fond C. Meissner, inv. 1077, dosar **III/16,** f ..

[102] **Iacob ZADIK** (1867 – 1970, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 53-54, locul 91), pregătire şi carieră militară, participant la primul război mondial, general.

G. Bezviconi, ***op. cit.***, p.287. Soţie: Rose 1872-1965.

A.N.-D.J. Suceava, fond Prefectura jud. Rădăuţi, inv. 231, dosar 98/1933, f. 1-23 Casa comemorativă a Unirii „General I. Zadik", din comuna Ciohor. N.B. ! I.L.R. 1943, p. 799 o asemenea localitate nu apare în nici un judeţ. Există doar Ciohoreni, comuna Miroslăveşti, jud. Baia. Azi Ciohorăni, jud. Iaşi.

[103] Victor Macarie, *Eminescu în piatră şi bronz*, în: „Cronica", Iaşi, anul XVII, nr. 3 (833), 15 ianuarie 1982, p. 1-2.

[104] „Porunca vremii", Bucureşti, nr. 950, 16 decembrie 1937, p. 3.

[105] A.N.-D.J. Iaşi, fond Primăria Iaşi, dosar **378/1924**, f. 1, 2, 3 foto macheta **Monumentului Unirii**, f. 4 Strada Carol , marcarea pe foto a locului unde se preconiza amplasarea monumentului Unirii. f. 5, 5v., 6, 6v. 1 august 1924 Oferta lui Olga Sturdza pentru realizarea la Iaşi a monumentului dedicat Marii Uniri. Autoarea aducea la cunoştinţa edililor oraşului că aproape de un an lucra la un grup alegoric, redând ideea de **alipire a provinciilor la sânul Patriei Mume.** Era o lucrare în marmură având înălţimea de 5,00 m. Cinci figuri reprezentând: 1) Patria mamă având ca model chipul reginei Maria (de la care obţinuse în acest sens aprobarea); 2)Transilvania; 3) Basarabia; 4) Bucovina; 5) Românii de pretutindeni care au rămas pe dinafară hotarelor noastre.

Autoarea a evoluat monumentul la suma de 2 milioane lei, el fiind aproape terminat, autoarea procedând la al dona oraşului Iaşi. Solicita autorizaţia de a-l aşeza în primul refugiu de la începutul străzii Carol I .Acest loc, aproape în faţa Palatului în care a locuit regina Maria în timpul marelui război de dezrobire a neamului. Menţionează că şi regina a avizat acest amplasament. Se angaja ca ea personal să îngrijească şi să supravegheze instalarea monumentului. Sub semnătură este un referat prin care un inginer şi un arhitect de la Serviciul Tehnic solicitau constituirea unei comisii care să avizeze amplasamentul, făcând şi menţiunea că acesta să fie dată în relaţie cu actualizarea realizării planului de sistematizare a oraşului. Ing. I. Andriescu, arh. Adrian Grosu.

f. 7 Consiliul comunal Iaşi 4 octombrie 1922. Decizia nr. 304, din 22 octombrie 1924. În unanimitate de voturi se primeşte această donaţiune şi se numeşte comisia pentru stabilirea locului cel mai prielnic pe care urma să fie aşezat acest monument. Const. Toma, preşedinte Comisiei interimare, Constantin Crupenschi, directorul Şcolii de Belle Arte, prof. dr. Procopiu, prof. Ilie Minea, Emil Diaconescu, membru în comitetul, /I./Andriescu-Cale, Dir. Serv. Tehnic al comisiei, Adrian Grosu, arhitectul comunei.

f. 8 la 1 noiembrie 1924 a fost lansat convocatorul pentru 4 noiembrie la şedinţa comisiei pentru amplasarea monumentului.

f. 9 la 5 ianuarie 1925 revenire către membrii comisiei solicitându-le să formuleze punctul de vedere.

f. 10, 11 P.V. din 8 ianuarie 1925 încheiat la reuniunea membrilor comisiei în urma studierii propunerii făcută de Olga M. Sturdza, constatând calităţile monumentului oferit de donatoare. Patria îmbrăţişând celelalte provincii unite. Propune primirea monumentului şi amplasarea în locul preconizat. Revendică o probă care să ofere o impresie de amplasament. Solicită studierea realizării soclului în funcţie de forma şi înălţimea monumentului.

f. 12 la 3 aprilie 1925 ing. I. Andriescu-Cale anunţa începerea lucrărilor de amplasare a monumentului în cursul săptămânii viitoare. Se prevedea contribuţia Societăţii de Tramvaie care urma să-şi deplaseze linia în zona lucrărilor.

f. 13 Scrisoarea sculptorului Olga Sturdza către ministru (Finanţe ?) informându-l că statuia pentru Iaşi a fost lucrată la Viena. Solicita ca să fie scutită de plata vămii.

f. 14 la 3 aprilie 1925 Adresa către Uzina electrică prin care se anunţa începerea lucrărilor de amplasare a monumentului Unirii, revendicând să fie luate măsurile cuvenite ca de urgenţă să fie deplasate liniile de tramvai din zona respectivă a Comandamentului Corpului de Armată spre marginea străzii dinspre proprietatea Iliescu şi Ber.

f. 15 Oferta firmei de pietrărie „Leonardo Martinis" ca să-i fie încredinţate lucrările specifice necesare amplasării monumentului Unirii.

f. 19 executantul refugiului din jurul monumentului Unirii, firma „Leonardo Martinis" pentru suma de 160.000 lei.

Consiliul comunal Iaşi la 18 septembrie 1925, prin Decizia nr. 247, aproba procurarea pietrei necesare la monument.

f. 20 La 3 octombrie 1925 se solicita achitarea sumei angajate lucrarea fiind îndeplinită.

f. f. 22 Contract încheiat la 20 septembrie 1925 cu firma „Leonardo Martinis" din Bucureşti pentru lucrările de bordură, soclu şi trepte de piatră necesare platformei monumentului Unirii. Total 162.600 lei. Piatra urmând să fie din cariera Carbăul Clujului.

f. 23 Oferta firmei „Clemente Santalena", calea Griviţei nr. 168, Bucureşti. Prima fabrică industrială pentru construcţiuni în piatră şi marmură. La 19 mai 1925 piatra pentru soclu 1 m.c. = 18.000 lei.

f. 26 Oferta firmei „Leonardo Martinis" din 16 iunie 1925.

f. 26v. analiza comparativă a celor două oferte şi avizul pentru firma „Leonardo Martinis" la 3 iulie 1925.

f. 27 oferta firmei „Leonardo Martinis" din 16 iunie 1925 pentru montarea pietrăriei la monument.

f. 50 tabel cu cheltuielile făcute pentru amenajarea horticolă a zonei monumentului. Lucrări realizate în nopţile de 25, 26, 27 mai … la decorarea tribunelor cu brad, ghirlande şi plante.

f. 53 P.V. 10 iunie 1927 încheiat cu prilejul constatării lucrărilor realizate la refugiul monumentului Unirii.

O remarcabilă prezentare[107] a fost făcută de Orest Tafrali, în articolul ***Monumentul lui Mihail Eminescu din Iaşi şi realizatorul I. Schmidt-Faur***. A fost prilej de referinţă la creaţia sculptorului. Reproducerile prezentau macheta monumentului **Eminescu** privită din faţă; lateral relevând statuia **Poeziei** şi statuia **Filozofului**; precum şi banca revendicată de Orest Tafrali. Au fost reproduse şi alte creaţii reprezentative ale sculptorului: macheta monumentului **Avram Iancu**, ansamblu şi detaliu, **Don Quihotte**, **Otello,** macheta monumentului **Eroilor Aviaţiei**; detalii la preconizatul **monument al Aviaţiei**, statuia din vârful monumentului Aviaţiei: **Icar cu aripile desfăcute**.
Istoricul Gheorghe Ungureanu[108], în lucrarea ***Iaşul, note istorice,*** prezintă[109] **monumentul Mihail Eminescu** din faţa Universităţii [VZT: amplasamentul iniţial, monumentul fiind re-re-mutat pentru a permite ridicarea în faţa Palatului Universităţii a statuilor monumentale ale filozofilor, atunci a fost îndepărtat din forul public **monumentul Unirii** pentru a asigura o fericită perspectivă, anulând însă dezideratul profesorului Orest Tafrali, de care artistul creator a ţinut seama, realizând banca pentru eventualii cetăţeni opriţi temporar pentru a dialoga cu componentele monumentului], făcând referinţă şi la bustul **Mihail Eminescu** din Grădina Copou.

Sugestive[110] sunt fotografiile realizate de atelierul fotografic „Girescu" din Bucureşti, redând **monumentul Mihail Eminescu** conceput de sculptorul Ioan Schmidt-Faur, preconizat pentru amplasamentul din Piaţa Universităţii din Iaşi: 1) ansamblul machetei; 2) detaliu: **Filozoful**; 3) basorelieful cu **Cătălin şi Cătălina** lângă copaci şi versurile din Luceafărul: **COBORI ÎN JOS, LUCEAFĂR BLÂND,/ ALUNECÂND PE O RAZĂ / PĂTRUNDE-N CODRU ŞI ÎN GÂND / NOROCU-MI LUMINEAZĂ**.
Distingem şi textele complementare de la **monumentul Mihail Eminescu**:
TURNAT ŞCOALA SUP. DE ARTE ŞI MESERII BUC. 1929 semnătura şi data **I. SCHMIDT-FAUR 1929**

Onorant pentru oraşul Iaşi şi pentru cel astfel evocat **monumentul Mihail Eminescu** este o lucrare de amploare, reprezentativă pentru concepţia artistică a anilor perioadei interbelice[111]. În ultimă instanţă a

---

f. 55, 56 F. Roller în anul 1925 a realizat panourile care să sugereze proporţiile monumentului pe preconizatul amplasament. S-au cheltuit 1.500 lei.
f. 59 la 10 iunie 1927 contabilizarea cheltuielilor pentru decorarea zonei ambientale a monumentului Unirii, inclusiv a Sediului Diviziei 2 Cavalerie = 7720 lei.
TVR, 1 decembrie 1999, Iaşi Piaţa Naţiunii, solemnitatea dezvelirii **monumentului Unirii**, reconstituire a lucrării sculptoriţei Olga Sturdza realizată de **sculptorul Constantin Crengănişi** inspirat de fotografiile de epocă. A fost dăltuit în marmură albă având 5,50 m. Personajul principal, România, având de model chipul reginei Maria este încadrată de 3 femei, simbolizând provinciile istorice care s-au unit cu ŢARA. Lor se alătură un copil, reprezentându-i pe românii din diaspora.
Virgiliu Z. Teodorescu, ***Oraşul Iaşi capitală a României în anii 1916-1918***, comunicare în cadrul sesiunii Monumente,octombrie 2008, text în curs de editare.
106 **Olga STURDZA** /**Sturza**/ născută **Mavrocordat**, (1884 ? - 1971, Franţa ?), părinţii Alexandru şi Lucia, personalitate complexă integrată în numeroase acţiuni sociale cu caracter filantropic, activând în anii primului război în calitate de preşedinte a S.O.N.F.R. Ca artistă a realizat monumentul **Unirii** pe care l-a donat oraşului Iaşi, menţionând în oferta înaintată către Primărie că are înălţimea de 5 m. şi este evaluat la 2 milioane de lei, are în compunere „**Cinci figuri reprezentând Patria Mumă, Transilvania, Basarabia, Bucovina şi românii de pretutindeni care au rămas în afara hotarelor noastre.**" Autoarea se angaja că, în cazul acceptării donaţiei, „**Voi supraveghea şi îngriji personal la instalarea monumentului**."
Rodica Eugenia Anghel, ***Olga Sturdza – contribuţii privind viaţa şi activitatea,*** în „Arhivele Moldovei", I-II/1994-1995, Iaşi 1996, p. 72-76. (VZT).
A.N.-D.A.I.C., fond Dudu Velicu, dosar **876**: Olga Sturdza.
107 Orest Tafrali, ***Monumentul lui Mihail Eminescu din Iaşi şi realizatorul I. Schmidt-Faur***, în: „Arta şi Arheologia", Iaşi, anul II, fasc. 3, 1929, Cartea Românească, p. 33-40.
108 Gheorghe UNGUREANU (8 martie 1907, satul Schit, comuna Hangu, azi Ceahlău, jud. Neamţ – 29 decembrie 1975, Iaşi cimitirul Eternitatea, parcela 2/I, rândul 7, locul 7). Studii primare în localitatea natală, secundare şi universitare la Iaşi, Facultatea de Drept, promoţia 1929, activitate ca arhivist la Arhivele Statului, filiala Iaşi, pe parcursul anilor prin capacitatea de organizare, prin pasiunea de a cerceta trecutul a realizat o serie de studii valoroase, publicist. Director al Filialei Arhivelor Statului Iaşi în anii 1941-1969. A reprezentat arhivistica românească la o serie de manifestări ştiinţifice şi periodice internaţionale. A fost un formator de specialişti în varii domenii ale cercetării patrimoniului arhivistic. A acordat o atenţie deosebită tezaurului de informaţii pentru a-i asigura condiţii de luare în evidenţă, păstrare, conservare, restaurare, cercetare.
Lucian Predescu, p. 871.
Mihail Straje, p. 752.
Georgeta Penelea, *Gheorghe Ungureanu*, în: *E.I.R.*, p. 334.
Vasile Arimia, *Gheorghe Ungureanu la 60 de ani*, în: „Revista Arhivelor", Bucureşti, anul IX, nr. 2, 1966, p. 326-328. (VZT).
C.E.I., p. 215.
Dumitru Ivănescu, ***Gheorghe Ungureanu***, **Necrolog** în: „Revista Arhivelor", Bucureşti, anul LIII, vol. XXXVIII, nr. 1, 1976, p. 83-85. (VZT).
Ionel Maftei, ***Personalităţi ieşene***, vol. III, ***Omagiu***, Iaşi, p. 331-334, bibliografie. (VZT).
109 Gheorghe Ungureanu, ***Iaşul, note istorice*** [A.N.-D.J. Iaşi Biblioteca 11.670] p. 39 monumentul **Eminescu** din faţa Universităţii.
110 3 foto 8,5x12 cm., realizate de atelierul fotografic „Girescu" din Bucureşti.
111 Constantin Cloşcă, ***Ateneul Tătăraşi din Iaşi aşezământ de cultură naţională 1919-1940***, Editura Junimea, Iaşi, 1984, p. 51 nota 70 Ateneul din cartierul Păcurari, căruia i-a revenit meritul iniţiativei de a ridica, prin subscripţie publică, monumentul lui **Mihail Eminescu** din Iaşi. [A.N. Biblioteca II 7.737].

fost reamplasat în apropierea palatului Fundației „Regele Ferdinand I", instituție moștenitoare a Bibliotecii Universitare, pe atunci găzduită în alt spațiu unde un timp Mihail Eminescu i-a coordonat activitatea.

În ambianța atelierului sculptorul în anii respectivi a realizat[112] şi modelarea unor lucrări pe care a considerat necesar să le prezinte în cadrul unor manifestări expoziționale. Astfel în spațiul Ateneului Român în expoziția de la cumpăna anilor 1929-1930 a participat[113] cu două lucrări, iar la următoarea cu trei lucrări[114].

O constantă relație a avut-o **I.S.** cu personalul liceului „Gheorghe Şincai". Iuliu Mosil l-a prezentat lui Constantin Moisil[115], directorul general al Arhivelor Statului care avea în subordine mai multe cadre didactice ce aveau şi catedre în respectivul liceu. Directorul adjunct Gheorghe Nedioglu[116] era şi director al liceului. În anii când s-a declanşat acțiunea de depistare a terenului viitorului amplasament al edificiului propriu al liceului, desemnarea proiectantului viitoarei construcții şi dobândirea sumelor necesare tuturor lucrărilor s-a găsit cu cale de a se elabora o plachetă care să onoreze pe cei care se alăturau acestei opere. Comanditarii s-au adresat lui I.S. care a modelat respectiva plachetă finalizată în bronz.

Este o plachetă dedicată aniversării a 32 de ani de activitate a gimnaziului şi a ceea ce devenise liceul „Gheorghe Şincai"[117]. Compartimentată în trei sectoare, are în partea centrală următoarele: în partea superioară textul **LICEUL GH. ŞINCAI DIN BUCUREŞTI** în centru textul definitoriu în exergă **GHEORGHE ŞINCAI,** încadrând un medalion cu efigia sa privind spre stânga, discret sub efigie plasată semnătura modelatorului: I**. Sch** /midt/, iar jos textul: **A 32-ANIVERSARE DE LA ÎNTEMEIEREA ŞCOALEI 28 FEBRUARIE 1925.**

Sectorul din stânga a consemnat funcții şi nume: **MINISTRUL INSTRUCȚIUNII Dr. C. ANGELESCU/ SECRETAR GENERAL I. VALAORI/Dir. D-l. AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR CONST. KIRIȚESCU/DIRECTORUL LICEULUI GH. NEDIOGLU / PR. I. CONSTANTINESCU-LUCACI/ N. COLCEAG/P. STROESCU/N. BĂDESCU/C. TANOVICEANU/V. VLĂDESCU/GH. GORCIU/ C. NICULESCU-SLAVE/Dr. AV. GRĂDINESCU/C. ŞĂINEANU/V. CONSTASNTINESCU.**

Sectorul din dreapta a continuat menționarea personalului liceului: **M. LIŞCU/CL. ISOPESCU/ OV. ȚINO/EUG. LOVINESCU/M. PERIEȚEANU/ST. TACORIAN/R. PERIANU/N. NICULESCU/ I. TEODORESCU/GH. ŞTEFĂNESCU-GALAȚI/CHR. MIRONESCU/I. CHIRESCU/G. MAGIARI/**

Fototeca Combinatului Poligrafic Casa Scânteii, clişeele: **194.726**; **359.688**; **525.571**; **85.919-79**; **320,169-83** monumentul **M. Eminescu**, Iaşi.

Virgiliu Z. Teodorescu, ***Mihail Eminescu – Simboluri ale cinstirii***, Bucureşti 2000, 96 p. (VZT) (trecere în revistă a preocupărilor de a aduce în forul public a monumentelor evocatoare).

Ibidem, Iaşi-600 [4], în*: „Meku",* Bucureşti, vol. 2, nr. 6 (11), iunie 2008, p. 3. (Referință la istoricul monumentului Mihail Eminescu din Iaşi). [publicat cu pseudonimul Gilredo Virotescu].

112 Ion Belină, *Două ore în mijlocul artei, o vizită la sculptorul Ion Faur*, în: „Gorjanul", Târgu Jiu, anul IV, nr. 19-20, 15-22 ianuarie 1927. Referință la diversele etape ale unor modelări ale unor lucrări în curs de elaborare, definitivare pentru a fi turnate în gips şi apoi în bronz.

113 Al II-lea Salon Ateneul Român, 1 decembrie 1929-26 ianuarie 1930, Catalog, I. Schmidt-Faur, pozițiile 469 Bust, portret; 470 Medalion, portret.

114 Al III-lea Salon Ateneul Român, 21 decembrie 1930-21 ianuarie 1931, Catalog, I. Schmidt-Faur, pozițiile 531 Bustul d-lui prof. P. Stroescu, gips.

115 Constantin MOISIL (8 decembrie 1876, Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud – 20 octombrie 1958, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 110, locul 29), studii la Năsăud, Bucureşti, doctor în istorie la Cluj, numismat, arhivist, istoric, animator cultural, carieră didactică universitară, creator al Cabinetului Numismatic din cadrul Bibliotecii Academiei Române, editor, activitate numismatică la Cabinetul Academiei Române, director general al Arhivelor Statului (1 noiembrie 1923 – 30 septembrie 1938) unde a finalizat obiectivele declanşate de predecesorul Dimitre Onciul: Şcoala Superioară de Arhivistică, „Revista Arhivelor" şi Muzeul Arhivelor Statului în incinta căruia, până în anul 1935, s-au desfăşurat şi lucrările Societății Numismatice Române şi cele ale „Prietenilor istoriei Bucureştilor", membru corespondent 7 iunie 1919 şi titular onorific al Academiei Române 12 august 1948, preşedinte al Societății Numismatice Române (1933-1958), publicist. Constantin Moisil a desfăşurat o intensă activitate, inclusiv ca publicist, folosind o serie de pseudonime cu care a susținut rubrica publicațiilor de specialitate, precum şi presa cotidiană.

Constantin Preda, *Constantin Moisil*, în: *E.I.R.*, p. 224-225.

100 de ani de la naşterea lui Constantin Moisil, comunicări la sesiunea ştiințifică din cadrul Muzeului Arhivelor, articole semnate de E. Poştăriță, Al. Matei, A.H. Golimas, D. Berindei, M. Dogaru, Şt. Hurmuzache, I. Burlacu, V.Z. Teodorescu, El. Dima, Z. Petre, publicate în „Revista Arhivelor", Bucureşti, anul LIV, vol. XXXIX, nr. 1, 1977, p. 76-92. (VZT).

116 Gheorghe NEDIOGLU (28 martie 1883, Zebil, jud. Tulcea – 1963, Bucureşti, cimitirul Bellu), studii la Tulcea şi Bucureşti, activitate didactică, director al gimnaziului, liceului „Gheorghe Şincai",autor de manuale şcolare, activitate la Arhivele Statului, pasionat cercetător al vechilor instituții juridice.

Al. Lapedatu, *Scrieri alese, articole-cuvântări-amintiri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985 p. 234, 243. (VZT).

Nicolae Mecu, *Gheorghe Nedioglu (1883-1963),* în: „Buletinul Societății de ştiințe filologice din R.S.R. pe anul 1983", Bucureşti, p. 91-94. (VZT).

Virgiliu Z. Teodorescu, *Slujitori ai arhivelor din România: Profesorul Gheorghe Nedioglu – Schiță de portret,* în: „Revista Arhivelor, Bucureşti, anul LXIX, nr. 4, 1992, p. 415-426. (VZT).

117 Virgiliu Z. Teodorescu în colaborare cu Eugen Teodoreanu, *Învățământul oglindit în medalistica românească*, studiu în: „Buletinul Societății Numismatice Române", Bucureşti, anii LXXV- LXXVI, 1981-1982, p. 411-433. (VZT) (repertoriu al miniaturilor, simboluri ale cinstirii slujitorilor şcolii româneşti).

C. URZICEANU/Dr. GH. CONSTANTINESCU/C. IONESCU-SÂNGER/AL. MARCU/I. DOBRESCU/ V. BĂDULESCU/V. SOLOVEANU/GH. PETRESCU

Placheta turnată în bronz având 19,8x12,3 cm, are medalionul efigiei Ø 8,7 cm.

O altă realizare a constituit-o placheta pe care a modelat-o pentru a fi înmânată la solemnitatea pensionării profesorului **Nicolae Pr. Colceag**[118].

După terminarea construcției noului sediu al liceului, edificiu de amploare proiectat de arhitecta Virginia Andreescu-Haret[119] pentru a onora pe patronul călăuzitor al liceului s-a dorit ca în micul spațiu verde din fața intrării principale să fie amplasat un simbol evocator al ilustrului înaintaş, Gheorghe Şincai[120]. Lucrarea a fost încredințată spre realizare[121] sculptorului **I.S.** Acesta a modelat şi amplasat pe piedestal un bust, bronz, s.s.j., având pe plintă, în față textul: **1753 GHEORGHE ŞINCAI 1816** şi textul pe o placă de bronz: **PURTAȚI-VĂ BINE PUI DE ROMÂNI, ŞI NU UITAȚI ŞI PRE ŞINCAI. BLAJ 1812,** iar pe lateralele piedestalului din beton armat buciardat: în stânga un medalion redând simbolul Romei – **Lupoaica cu cei doi gemeni** şi un soare ale cărei raze se difuzează, conferind viață pe terra; în dreapta reprezentat un raft de bibliotecă cu mai multe tomuri; în spate o placă de bronz cu dedicația**: LUI GHEORGHE ŞINCAI 1753 - 1816 DIN PARTEA LICEULUI „GHEORGHE ŞINCAI" 1930** în partea de jos un **medalion cu un opaiț**, simbol al flăcării recunoştinței veşnice. Sculptorul modelator a oferit şcolii şi exemplarul turnat în gips după care s-a turnat în bronz piesa definitivă. La 13 noiembrie 1991 am avut prilejul să văd acest exemplar, gips patinat având semnătura dreapta jos: **I. SCHMIDT**.

---

118 Nicolae Pr. COLCEAG (4 noiembrie 1864, Satulung, azi jud. Braşov -), pregătire şi carieră didactică în Bucureşti la gimnaziul, liceul „Gheorghe Şincai".

A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., inv. …, dosar 2239/1906, f. 325, 338 Tabel cu personalul gimnaziului „Gheorghe Şincai" profesorul Nicolae Pr. Colceag a fost propus pentru a primi medalia jubiliară Carol I.

A.N.-D.A.I.C., colecția Acte comemorative şi de fundație, inv. 128 , nr. 111 28 octombrie 1932. Actul de fundație al Căminului din Satulung, donație a profesorului Nicolae Colceag pentru Liceul „Gheorghe Şincai". Act predat la A.N. de conducerea liceului „Gheorghe Şincai" dosar 957/1935.

La data pensionării prof. Nicolae Pr. Colceag a fost onorat de colegi, conferindu-i-se o plachetă modelată de I.S. Efigia profesorului şi textul evocându-i îndelungata prezență în cadrul gimnaziului şi apoi a liceului. Un exemplar se află în gestiunea Bibliotecii liceului „Gheorghe Şincai".

119 **Virginia ANDREESCU-HARET** ( ) Studii de arhitectură, promoția 1914 şi doctorat, prestigioasă arhitect cu lucrări .în domeniul învățământului, cultului.

Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor şi Artelor, Corpul arhitecților din România. ***Tabloul arhitecților diplomați membri ai Corpului arhitecților din România înscrişi în corp până la 1 Aprilie 1937*** – Categoria „Arhitecților recunoscuți" –fără diplome- …-profesionişti cu drepturi limitate – 1937, Bucureşti, Tip.M.N. Antonescu, Calea Griviței, 59, 38 p. (VZT). / în continuare abreviat: ***Tabloul arhitecților diplomați …..***, p. 7 Virginia S. Haret, locuința Bucureşti bd. Lascăr Catargiu nr. 14.

Radu Haret, ***Virginia Haret Andreescu prima femeie arhitect din lume***, în: „Revista Muzeelor şi monumentelor"– „Monumente istorice şi de artă", Bucureşti, nr. 2, 1982, p. 65-67 este citată clădirea din Piața C.A. Rosetti, colț cu Bd. Hristo Botev, bloc cu P+8 niveluri, 1926, remarcând cornişa. (VZT).

Realizatoare, în deceniul al III-lea al secolului al XX-lea, al proiectului pentru construcția localului liceului „Gheorghe Şincai".

Edificiul societății „Tinerimea Română", Bd. Schitu Măgureanu x str. Gutenberg.

Biserica Sf. Treime – Ghencea.

Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, Dan D. Ionescu, Cecilia Luminea, Petre Iliescu, Minerva Georgescu, *Atlas-ghid, Istoria şi arhitectura lăcaşurilor de cult din Bucureşt*i, Editura Ergonom '79, Bucureşti, vol. II, 2000, 520 p.(VZT) La p. 300-301 proiectul fiind întocmit de arhitecții Virginia Andreescu-Haret (1894-1962) şi J. Pompilian (1872-1938) execuția coordonată de ing. Ion Roşu.

120 Gheorghe I. ŞINCAI (28 februarie 1754, Riciul de Câmpie azi jud. Mureş - 21 decembrie 1816, Sinea). A studiat latina, la 1768 la Cluj învață gramatica şi poetica. Terminând retorica este primit la 1773 în mânăstirea de la Blaj, fiind cel care a predat retorica şi poetica în şcolile de acolo. La 1774 a mers la Roma, studiind timp de 5 ani filozofia şi teologia, obținând la 1779 doctoratul. Timp de un an va fi la seminarul Sfânta Barbara, perioadă în care a elaborat şi publicat: *Elementa linguæ Daco-Romanæ*. Revenit la Blaj, la 9 aprilie 1782 a fost numit catihet al noii Şcolii naționale de la Blaj, pentru 12 ani director al şcolilor confesionale româneşti din Transilvania). Ca director al „Şcoalelor Unite" între anii 1782-1794 a pus bazele învățământului, înființând circa 300 de şcoli confesionale cu predare în limba română. La 1794, în urma unor intrigi este arestat ca răzvrătit împotriva stăpânirii. După eliberare, simțind vrăjmăşia care s-a țesut în jurul său, s-a retras la o moşie a comitelui Vass unde, timp de 6 ani, s-a preocupat de educația copiilor proprietarului dar şi de studiile sale cu caracter filologic şi istoric, cercetător iluminist al izvoarelor istorice. La 1806 ajunge, pentru un timp, la Oradea şi apoi la Pesta şi Viena pentru a-şi continua cercetările. La 1809 s-a retras la Sinea, localitate din Ungaria. La 1812 vine la Alba Iulia pentru a prezenta cenzurii manuscrisul lucrării sale *Cronica Românilor*. Era rodul muncii a mai bine de 30 de ani. Verdictul a fost concludent: Opera e bună de foc şi autorul ei demn de furci. A fost nevoit să-şi trăiască ultimii ani ai vieții totalmente retras în atmosfera oblăduitoare asigurată de cei ce-i fuseseră învățăcei, fiii comitelui Vass. Au trebuit să mai treacă decenii până când opera să-i fie publicată.

S-a preocupat de a studia în biblioteca Szechenyane. A lucrat pentru Calendarul de la Buda editat în anii 1807, 1808, 1809.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Simboluri de for public ale cinstirii unui precursor al Revoluției de la 1848, istoricul şi omul de cultură Gheorghe Şincai*, în: „Acta Mvsei Porolissensis", vol. XXII, Zalău, 1998, p. 243-250 (VZT). Istoricul unor monumente dedicate cinstirii lui Gheorghe Şincai.

121 Virgiliu P. Arbore, *Anuarul liceului Gh. Şincai din Bucureşti pe anii 1891-1942*, Bucureşti, 1943, 500 p., la p. 51 grădinița din fața liceului în care este amplasat şi monumentul dedicat patronului acestei şcoli, menționându-se că a fost amenajată de către Primăria sectorului al III-lea Albastru.

Virgiliu Z. Teodorescu, Elisabeta V. Teodorescu, *Simboluri de for public ale cinstirii unor precursori ai revoluției de la 1848: istoricul şi omul de cultură Gheorghe Şincai*, în: „Acta Musei Porolissensis", vol. XXII, Zalău, 1998, p. 243-250. (VZT).

La începutul deceniului al patrulea sculptorul **I.S.** din nou a poposit pe plaiurile nemţene. A fost prilejul de a modela bustul edilului oraşului **Nicu Albu**[122], persoană apreciată pentru modul cum s-a îngrijit de gospodărirea urbei şi a mediului limitrof. La timpul respectiv lucrarea a fost integrată în patrimoniul statuar al oraşului. După 1948, fiind incomod pentru noua stăpânire, a fost îndepărtat din forul public, lucrarea a fost însă salvată prin preluarea în patrimoniului muzeului judeţean. Acolo a fost admirat de personalul muzeului până când o atentă analiză soldată cu fapte reparatorii a condus la adoptarea deciziei[123] readucerii pe vechiul amplasament a respectivului simbol.

Un mai vechi deziderat[124] al cadrelor didactice şi a tuturor celor care au apreciat contribuţia lui Spiru C. Haret[125] la opera educativă a neamului românesc a devenit[126], la începutul celui de al patrulea deceniu al secolului XX, o preocupare care a condus la strângerea fondurilor necesare pentru un monument cu caracter naţional. Pentru desemnarea executantului concursul de machete a fost mobilizator. Au participat[127] artiştii plastici: Dimitrie Paciurea[128], Ion Mateescu, V. Ionescu-Varo[129], Gheorghe Tudor[130], Mihai Onofrei[131],

---

[122] **Nicu Albu** ( ) în perioada interbelică a fost un bun organizator al gospodăririi oraşului Piatra Neamţ. A rămas în memoria prietenilor ca cel mai destoinic primar pe care l-a avut acea urbe.
A.N.-D.J. Neamţ, Piatra Neamţ: Albumul realizat de institutorul N. Teodorescu în al 4-lea deceniu al secolului al XX-lea. Bustul **Nicu Albu**, fost primar al oraşului Piatra Neamţ, în amplasamentul din parcul Cozla, opera sa. Foto „Branstan", Piatra Neamţ.
V.Z.T. 5 noiembrie 1993, Muzeul Judeţean Piatra Neamţ, bustul **Nicu Albu**, bronz, s.d.j.şi datat: **I. Schmidt Faur, 1931**.

[123] „Ziua", nr. 150, 8 decembrie 1994, p. 2 Busturile primarilor din Piatra Neamţ vor sta /din nou/ pe aleea principală a Grădinii zoologice. Ştirea zilei la Piatra Neamţ, în grădina zoologică, în ziua de Sf. Nicolae a fost inaugurată o alee cu busturile … prin dezvelirea bustului **Nicu Albu**, cel mai destoinic primar interbelic.

[124] „Albina", Bucureşti, anul XVI, nr. 16, 20 ianuarie 1913, p. 691-694 Apel pentru adunarea fondurilor necesare spre a ridica un monument Spiru C. Haret. Comitetul de patronare a acţiunii era format din 12 nume şi funcţii: Î.P.S. Pimen, Ion I.C. Brătianu, C.G. Dissescu, I. Kalinderu, Ion G. Duca, G. Bogdan, I. Procopie Dumitrescu, Al. Ştefănescu, C.I. Istrati, C. Mironescu, Mihail Popescu, Anghel Saligny
Comitetul de acţiune avea ca preşedinte pe Ermil A. Pangrati, membrii: d-na A. dr. Proca, Gh. Adamescu, Mih. Brătilă, Gh. N. Costescu, L. Mrejeriu. Casierul comitetului era P. Gârboviceanu. Stelian Constantinescu.
A.N.-D.A.I.C., fond Parlament, dosar **1719/1913** Propunerea pentru amplasarea bustului lui Spiru Haret în sala de şedinţe a Adunării Deputaţilor.
A.N.-D.J. Constanţa, fond Primăria Municipiului Constanţa, dosar **54/1923**, f. 76 la solicitarea comitetului (1923-1925) pentru ridicarea la Bucureşti a monumentului Spiru C Haret, oraşul Constanţa a oferit 100.000 lei.
A.N.-D.J. Mehedinţi, Drobeta Turnu Severin, fond Şcoala Normală de învăţători „Domnul Tudor" Turnu Severin, inv. 6, dosar 74/1924, f. 1-649 adunarea de fonduri pentru monumentul Spiru Haret din Bucureşti.
A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **113/1925**, f. 3, 3v. la 14 ianuarie 1925 intervenţia comitetului pentru ridicarea monumentului Spiru C. Haret. În 1912 după decesul lui S.C.H. s-a creat un comitet de iniţiativă pentru ridicarea în Bucureşti a unui monument. Componenţa comitetului. Sunt solicitate fonduri. Rezoluţia din 16 ianuarie 1925 se acordă 50.000 lei Al. Lapedatu.

[125] Spiru C. HARET (15 februarie 1851, Iaşi – 17 decembrie 1912, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 73, locul 12), studii la Dorohoi, Iaşi, Bucureşti, licenţă în fizico-matematici la Bucureşti, specializare, doctorat în matematici la Paris. Matematician, astronom, pedagog, sociolog, carieră didactică universitară. Om politic liberal de nuanţă poporanistă, ministru reformator al învăţământului de toate gradele, preocupat de starea ţărănimii, organizator al sistemului cooperatist la sate, animator cultural, iniţiatorul de cămine culturale şi biblioteci, de atenee culturale ca filii ale societăţii bucureştene, ale universităţilor populare, a fost numit pe bună dreptate „omul şcoalei", publicist, membru corespondent 12/24 octombrie 1879 şi titular 31 martie /12 aprilie 1892 al Academiei Române şi al altor prestigioase instituţii ştiinţifice din ţară şi străinătate.
Spiru C. Haret, *Thèses présentées à la Faculté des sciences de Paris pour obtein le grad de docteur és sciences matematic*, Paris, 1878 [Biblioteca Naţională IV 22.868 exemplar cu dedicaţia autografă a autorului].
Virgiliu Z. Teodorescu, Pro memoria: *Spiru C. Haret*, în: „Downtown magazine", Bucureşti nr. 34, mai 2005, p.16-17 (VZT) Evocarea omului şi faptelor sale.

[126] A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al. Saint Georges, inv. …, dosar **57/1932**, f. 33 cup „Universul", Bucureşti, 14 mai 1932 Un monument pentru Spiru Haret. Sunt enunţate condiţiile de participare. Amplasarea în piaţa Universităţii. Machetele urmau să fie predate la Ateneul Român la 25 iunie, judecarea calităţilor lor urmând a avea loc la 30 iunie. Juriul era alcătuit din 2 sculptori, 2 arhitecţi şi 3 membrii din comitetul de iniţiativă. Urmau să fie acordate ca recompense: I = 50.000 lei; II = 30.000 lei şi III = 20.000 lei. Ele deveneau proprietatea comitetului.

[127] A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al. Saint Georges, inv. …, dosar **57/1932**, f. 60 cup „Universul", Bucureşti ***Un monument lui Haret, machetele expuse în rotonda Ateneului Român***.

[128] **Dimitrie PACIUREA** (1/2 noiembrie 1873, Bucureşti - 4 iulie 1932, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 35A, locul 5, transportat la 96). Studii de artă la Bucureşti şi Paris, participant la expoziţii din România şi străinătate, ocupă un loc definit mai bine odată cu trecerea timpului în ierarhia sculpturii româneşti ca precursor al moderniştilor, carieră didactică şi artistică, Laureat al Premiului Naţional pentru sculptură în anul 1927.
În memoriam, D. Paciurea, în: „Boabe de grâu", Bucureşti, anul III, nr. 6, iunie 1932, p. 246 referinţă la bustul **Spiru Haret**. Vezi şi nr. 12, decembrie 1932, p. 640 ***Omul şcoalei – Spiru Haret***, bustul **Spiru Haret**, D. Paciurea, foto.
Petre Oprea, ***D. Paciurea***, în „Revista Muzeelor", nr. 2, 1970, p. 165 la concursul pentru monumentul Spiru Haret D. Paciurea a obţinut premiul I dar n-a mai apucat să realizeze transpunerea machetei în realitate întrucât a intervenit decesul său. (VZT).

[129] Vasile P. IONESCU –VARO (13 ianuarie 1887, Bucureşti - ? 1966/1968 ?), studii la Şcoala de Belle Arte din Bucureşti, specializare Paris, sculptor cu realizări în perioada 1906-1954. Participant la expoziţiile oficiale începând din 1915, la „Tinerimea Artistică", la toate ediţiile „Salonul Ateneului Român" şi ale „Cercul Artistic". Participant la concursurile pentru monumentele: Unirii din Cernăuţi, Spiru C. Haret din Bucureşti, regilor Carol I şi Ferdinand I din Bucureşti. Realizator al monumentelor: Eroilor din scuarul de lângă biserica Silvestru Bucureşti, Ecaterina Teodoroiu din Brăila, Cavaleriştilor de la Grozeşti-Oituz, azi Oneşti, Eroilor Regimentului 5 din Călăraşi, Eroilor din Braşov – cartierul Şchei – Piaţa Unirii, Eroilor de la Oituz (cimitir), statuia regelui

Gheorghe Leonida[132], Ioan C. Dimitriu-Bârlad[133], Ion Pantazi[134], Alexandru Severin[135], Zahiu Raiciu[136] şi Ion Faur[137], Ion Jalea[138], Constantin Brâncuşi[139]. După analiza întreprinsă Juriul a acordat premiul I lui Dimitrie

---

Ferdinand I de la Orăştie. Realizator al busturilor: regele Ferdinand I, patriarhul Miron Cristea, prof. Emanoil C. Teodorescu, generalul C. Scărişoreanu. Relieful regele Ferdinand I şi regina Maria.

Virgiliu Z. Teodorescu, ***Contribuţii la cunoaşterea activităţii sculptorului Vasile Ionescu-Varo***, în: „Buletinul Muzeului Militar Naţional „Regele Ferdinand I", Bucureşti, nr. 6, 2008, p. 262-270. (VZT).

130 Gheorghe TUDOR (14 aprilie 1882, Breaza, jud. Prahova – 15 octombrie 1944 ?). Studii la Şcoala de Belle Arte Bucureşti, specializare la Florenţa, Italia la Şcoala de Belle Arte. Sculptor cu o bogată activitate în perioada 1912 – 1944. Participant la expoziţiile Salonul Oficial (premiat în 1915, 1925), Tinerimea Artistică 1913-1944, Salonul Ateneului Român, personale (1920, 1927, 1943 ?), remarcat de cronicarii de artă, de colecţionari şi de juriile de la diverse concursuri. A fost premiat şi i-au fost achiziţionate lucrări de către organizatorii acestor manifestări. Lucrări de ale sale au fost achiziţionate de colecţionari dar şi de instituţii culturale şi muzee, primind şi comenzi pentru monumente de for public (Comarnic, Câmpina, Breaza, Băneşti, Provița de Jos din jud. Prahova, Turnu Severin, jud. Mehedinţi, Bucureşti, Dobreni, jud. Ilfov, Răcari, jud. Dâmbovița). A deţinut funcţia de custode al muzeului litic de la biserica Stavropoleos şi de şef al atelierului de restaurări din cadrul Comisiunii Monumentelor Istorice. Participant la concursul pentru realizarea monumentului Spiru C. Haret, autor al monumentelor: Eroilor din localităţile Răcari, jud. Dâmbovița, Provița de Jos şi Câmpina, jud. Prahova, Dobreni, jud. Giurgiu, monumentul dedicat lui Tudor Vladimirescu de la Padeş, jud. Gorj (colaborare), monumentul Înaintaşilor de la Breaza, jud. Prahova, al busturilor: N. Grigorescu din Câmpina, jud. Prahova, Maria Istrati din Turnu Severin, jud. Mehedinţi, Ştefan Bratti din Comarnic, jud. Prahova, medalionul Petre Antonescu, masca mortuară a lui Aurel Vlaicu.

Reţinem caracterizarea formulată într-o cronică dina nul 1919 de către exigentul artist – critic de artă Nicolae Tonitza: „sculptorul Gheorghe Tudor, un Caragiale în sculptură, actualmente cel mai naţional sculptor al nostru", apreciere determinată de subiectele şi maniera de abordare de către artist, bun cunoscător al oamenilor şi a comportamentului lor, predilect ale celor de la munte.

131 **Mihai ONOFREI** (4/16 iulie 1896, Boţeşti, jud. Vaslui – 7 noiembrie 1980, Bucureşti, cimitirul Sf. Vineri). Părinţi Maria, născută Jecu, casnică şi al lui Pavel, învăţător. Mihai fiind al 8-le născut, mezinul familiei, studii de artă plastică la Iaşi, Roma, Neapole, Paris, participant cu lucrări la expoziţii din ţară şi străinătate, multe lucrări integrate în patrimoniul unor prestigioase instituţii muzeale sau colecţii particulare. În forul public are o serie de monumente inclusiv cele care cinstesc memoria Eroilor neamului românesc. Mihai Onofrei a contribuit la realizarea artistică a faţadei Arcului de Triumf, carieră universitară.

Octavian Barbosa, ***op. cit.***, p. 370.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Sculptorul Mihai Onofrei – mărturii monografice,* Editura Junimea, Iaşi 177 p. (VZT).

A.N.-D.A.I.C., fond Muzeul Al. Saint Georges, inv. 617, dosar 6/1939, f. 59, 59v. în decembrie 1938 sculptorul Mihai Onofrei dona macheta monumentului Spiru C. Haret; f. 194, 194v. confirmarea de primire din 8 februarie 1939.

132 **Gheorghe /George/ LEONIDA** (1892 - 1942), frate cu inginerul Dimitrie Leonida. Sculptor cu o bogată activitate între anii 1915-1942. Participant la expoziţiile organizate de: „Salonul Oficial", „Cercul Artistic", „Salonul Nudului", „Tinerimea Artistică", „Salonul Ateneului Român", „Sindicatul Artelor Frumoase", colective şi personale. Participant la concursurile pentru monumentele: **Eroilor C.F.R.-işti**, **Spiru C. Haret**. Realizator al **monumentului Eroilor din Ghidigeni**, jud. Galaţi. Lucrări ale sale au fost integrate şi în colecţiile: dr. Constantin Angelescu, Palatului Cotroceni, azi Muzeul Naţional Cotroceni.

133 **Ioan C. DIMITRIU-Bârlad (la naştere Demetriu)** (17 mai 1890, Bârlad - 23 septembrie 1964, Bucureşti). Studii de artă plastică la Bucureşti, specializare la Paris, carieră didactică şi artistică. Participant la războiul de întregire a neamului, a cunoscut suferinţele apărătorilor gliei strămoşeşti, a modelat chipuri şi ipostaze umane. În perioada interbelică a obţinut numeroase comenzi pentru executarea de monumente ale cinstirii Eroilor. Permanent expozant, a fost în atenţia criticilor dar şi a comanditarilor, raporturile cu aceştia fiind caracterizate de probitatea profesională. Numeroase localităţi au în forul public lucrări modelate de Ioan C. Dimitriu-Bârlad.

A.N.-D.J. Vaslui Registru Născuţi 1890, vol. I-II, f.94 **Ión** fiul lui Constantin Demetriu, 30 de ani, comerciant, nr. 292 18 mai 1890, născut la 17 mai 1890, ieri la ora 10 **Deci 17 mai 1890** fiu al Aristiei, 18 ani.

Căsătorit cu Ana Demetriu, născută Constanţius, 12 iulie 1912.

Decedat în Bucureşti, act 1935 din 23 septembrie 1964, eliberat de Sfatul Popular 1 Mai Bucureşti.

Decizia din 22 septembrie 1950 a Comitetului Provizoriu oraşul Bucureşti prin care se rectifica actul de naştere în sensul că: în viitor se va numi IOAN CONSTANTIN DIMITRIU.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Informaţii referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad*, în: „Revista Muzeelor şi Monumentelor" – seria „Monumente Istorice şi de Artă", Bucureşti, anul XVIII, nr. 1, 1987, p. 52-62. (VZT) Parcurgerea documentelor din Arhivele Statului, a celor deţinute de familie şi presa timpului a evidenţiat prestigioasa creaţie a artistului plastic, azi ele onorând forul public, instituţii muzeale, colecţii particulare.

134 Ioan PANTAZI (31 august 1901, Mangalia, jud. Constanţa – 1971, Bucureşti), lipsesc datele biografice, sculptor cu o bogată activitate creatoare în al patrulea deceniu al secolului al XX-lea. Expoziţii personale în anii 1930, 1934, 1941, demersuri pentru organizarea unor expoziţii personale în 1945, 1948, participant la Saloanele Oficiale între anii 1934-1945 (premiat în anul 1934), la „Salonul Ateneului Român" 1932 şi expoziţiile Sindicatului Artelor Frumoase din anii 1932, 1939. În forul public a realizat monumente pentru cinstirea Eroilor în localităţile Drăgăneşti Vlaşca, jud. Teleorman, Grăjdana, jud. Buzău, Ciulniţa – Eustadiade, jud. Argeş, Mangalia, jud. Constanţa, Domneşti, jud. Argeş, Bucureşti – cartier Griviţa - Dămăroaia, Poduri, jud. Bacău, Merenii de Jos şi Orbeasca, jud. Giurgiu. Busturi în localităţile Gherla, jud. Cluj şi Azuga, jud. Prahova. Participant la concursurile pentru monumentele Infanteriei şi Spiru C. Haret.

135 **Alexandru SEVERIN / Talpoşin**/ (15 februarie 1881, Turnu Severin, jud. Mehedinţi – 16/17 mai 1956, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 114). Actul de notorietate (Judecătoria la 16 decembrie 1940) arăta în 1941 că era Alexandru Talpoşin, fiul lui Marin funcţionar şi Anica Talpoşin casnică. Familie cu tradiţie în jud. Gorj.

A.N.-D.A.I.C., fond S.A.F., dosar nr. **8 pensii Alexandru Severin**, ***Memoriu de activitate.***

A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar **44/1944-1951**, f. 120 pensionarul Alexandru Severin = 6.000 lei.

Studii primare şi gimnaziale la Turnu Severin , ani care i-au evidenţiat preocupările şi posibilităţile de viitor artist plastic. Fuge din ţară pentru a ajunge la Paris devenind elevul lui Rollin. A expus la saloanele artistice de la Paris, începând din 1900 cu numele de Severin şi Talpoşin. Are o lucrare în patrimoniul Muzeului Louvru. Revine în ţară la începerea războiului, în 1916 s-a căsătorit cu Ana Constantinescu. A fost la Florenţa, elev al lui R. Romanelli, participant la campania militară a anilor 1916-1917, prilej de documentare şi modelare a lucrărilor cu care, la Iaşi, va participa la expoziţia M.C.G. al A. Astfel şi-a demonstrat calităţile de artist

Paciurea, însă decesul acestuia a determinat comandarea lucrării lui Ion Jalea[140]. După trei ani lucrările de execuţie şi amplasare s-au încheiat având loc solemnitatea dezvelirii la 9 iunie 1935.

Pentru localitatea ialomiţeană Gârbovi **I.S.** a realizat[141], prin preocuparea cetăţenilor comunei, **monumentul Eroilor** amplasat în parcul din centru. Având un piedestal din piatră de 5 m., deasupra statuia unui Ostaş Român redat în ţinuta de luptă, iar în faţă ataşat la piedestal un basorelief redând o scenă de luptă, ambele piese fiind turnate în bronz. Pe celelalte feţe sunt ataşate plăci de marmură cu inscripţii având

---

complex realizator, ca pictor şi sculptor, a numeroase lucrări. După primul război mondial a revenit în Capitală şi a modelat mai multe monumente dedicate cinstirii Eroilor. În 1930 a divorţat de Ana. În anii de activitate s-a preocupat de formarea de noi artişti, atelierul fiind şi gazda pentru Academia Nouă de Belle Arte. În ultimele luni de viaţă, bolnav de leucemie, internat la Spitalul Parhon s-a recăsătorit cu o tânără farmacistă Stela, recăsătorită la rândul ei, ulterior decesului său, cu Beza. Aceasta a ajuns prin Franţa în anii 1976-1977.

Adrese în Bucureşti: Arenele Romane din Parcul Carol, Calea Victoriei (şcoală); Bibescu Vodă, Bd. E. Protopopescu-Pache (atelierul şi şcoală); după 1930 a locuit pe str. Luterană deasupra garajului.

Al. Severin, pictorul are lucrări în palatele Copăceni, Balcic. Râşnov, Bran, Bucureşti.

A fost bun prieten cu Cella Delavrancea.

Sculptorul are lucrări în Muzeul Militar Naţional, la Târgu Jiu, în colecţia lui Cornel Pacoste; în colecţia Ion Petrache.

La Craiova la Muzeul de Artă, la intrare **Capul de dac** (autoportret), Soţia Ana şi alte lucrări în depozit.

În 1947 a realizat modelarea buzduganului regelui Mihai I.

La Turnu Severin lucrări redistribuite în ţară.

136 **Zachen /Zacheu/ /Zahiu/ RAICIU** (lipsesc datele biografice), prezenţă meteorică în sculptura românească. Participant la expoziţiile Salonului Oficial din anii 1931 şi 1932, participant la concursul pentru monumentul Spiru C. Haret, ulterior unul din proiectele pentru cinstirea Eroilor i-a fost integrat în albumul elaborat de societatea „Cultul Eroilor" cu avizul Comisiei Superioare a Monumentelor Publice pentru a fi de model pentru terţi interesaţi care doreau să aducă în forul public asemenea simboluri. Din acest album locuitorii din Tămaia, jud. Maramureş au ales proiectul unei Troiţe cu înălţimea de 3-4 m. In anul 1944 oferea Comisiei de achiziţii de lucrări de artă **Capul pictorului Ioan Mihail**, modelat de el. În tabelul pensionarilor - sculptori, întocmit la 12 februarie 1976, este menţionat cu modesta sumă de 800 de lei.

137 Menţiunea că Ion Faur a obţinut la respectivul concurs de machete două premii (???).

138 Ion JALEA (19 mai 1887, Casimcea, jud. Tulcea – 7 noiembrie 1983, Bucureşti, cimitirul Bellu). Şcoala de Arte şi Meserii 1908, studii de artă plastică – sculptura la Bucureşti şi Paris la Academia Julien, elev al lui Valbudea, Fr. Storck, D. Paciurea şi E. Bourdelle. Participant cu lucrări în saloanele din Paris, Bucureşti, s-a specializat în arta monumentală. La începerea campaniei militare europene, în anul 1914, a revenit în ţară, participând la luptele de la porţile Moldovei. Pe platoul de la Cozmeşti, în apropierea podului peste Siret unde se afla comandamentul generalului Eremia Grigorescu, a fost grav rănit pierzându-şi o mână. Invaliditatea nu l-a îndepărtat de sculptură, continuându-şi, după război, laborioasa activitate de artist plastic modelator a numeroase şi valoroase lucrări, de la cele miniaturale la cele monumentele, dar şi de exponent al intereselor sculptorilor în cadrul Ministerului Cultelor şi Artelor, unde, timp de peste două decenii, a deţinut funcţii de conducere în Departamentul Artelor – Direcţia Artelor. Concomitent a desfăşurat şi o bogată activitate didactică. Participant şi câştigător a numeroase concursuri care s-au concretizat cu amplasarea în forul public a unor valoroase monumente, în mai multe împrejurări a colaborat cu sculptorul Corneliu Medrea. Membru corespondent, 31 mai 1946 şi 2 noiembrie 1948, titular 21 martie 1963 al Academiei Române.

139 Constantin R. BRÂNCUŞI (19 februarie/2 martie 1876, Hobiţa, comuna Peştişani, jud. Gorj – 16 martie 1957, Paris, Franţa). Părinţii Radu şi Maria, moşneni din Hobiţa, ramura Bejuicanilor. Studii la Craiova, la Şcoala de Arte şi Meserii, la Bucureşti, la Şcoala de Belle Arte, parcurgând drumul occidentului a realizat o specializare la Paris cu sculptorul Mercier, beneficiind de bursa din fondul Răducanu-Simonide în anii 1905-1907. Prin sculptura realizată este reprezentant de frunte al artei universale a secolului XX. Într-o primă etapă de creaţie a realizat lucrări în spiritul artei tradiţionale, ca apoi să ajungă la realizările care-l definesc ca exponent al esenţializării formelor. În România are lucrări realizate şi amplasate în Bucureşti, Buzău, Craiova, Târgu Jiu ş.a. Lucrările sale au fost integrate în cele mai prestigioase muzee şi colecţii din lume. Ales membru post-mortem al Academiei Române la 3 iulie 1990.

Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 297 indice p. 355.

Dr. Dorina N. Rusu, ***Membrii …***, p. 140.

„Arta", Bucureşti, anul XXX, nr. 12, 1983, p. 23 referinţă la participarea lui C. Brâncuşi, în 1932, la concursul de machete pentru monumentul **Spiru C. Haret** din Bucureşti prezentând o fântână figurativă.

Virgiliu Z. Teodorescu, **Constantin Brâncuşi şi ansamblul de la Târgu Jiu**, în: „Naţiunea", Bucureşti, anul XII, nr. 131 (597), 16-22 ianuarie 2002, p. 3. (VZT) Evocare a motivaţiei care l-a mobilizat pe sculptorul Constantin Brâncuşi să preia realizarea monumentului Eroilor, devenit în concepţia sa ca urbanist, peisagist şi sculptor ansamblul cinstirii Eroilor, atribuind fiecărei componente o definire în raport cu comportamentul românilor la momentele cruciale ale vieţii.

Ibdem, Constantin Brâncuşi şi ansamblul de la Târgu Jiu (I), în: „Dimineaţa", Bucureşti, anul XIII, nr. 313 (3242), 15 ianuarie 2002, p. 9; (II) nr. 314 (3243) 16 ianuarie 2002, p. 9;(III), nr. 315 (3244) 17 ianuarie 2002, p. 9 ;(IV), nr. 316 (3245), 18 ianuarie 2002, p. 9 (VZT) Este evocată geneza, modul de abordare, căutările, soluţiile adoptate în a transmite viitorimii acest ansamblu monumental.

140 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosarele: **82/1934**, f. 22-23 şi **86/1934**, f. 15,15v.: la 12 aprilie 1934 sculptorul Ion Jalea, realizatorul monumentului Spiru Haret pentru Bucureşti solicita autorizarea C.M.P. pentru ridicarea în Piaţa Universităţii a lucrării.

„Pictura şi sculptura", Bucureşti, nr. 3, iunie 1935, p. 20 La 1884 s-a creat un comitet de iniţiativă, prezidat de Dimitrie Sturdza pentru ridicarea, la Avrig, a unui monument dedicat lui Gheorghe Lazăr. Lucrarea a fost încredinţată sculptorului Ion Georgescu care a avut ca model pe Gheorghe O Gârbea, secretarul comitetului. Dezvelirea la Bucureşti a avut loc la 11 mai 1886. Iniţial lucrarea a fost amplasată mai departe de statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul. În deceniul al 4-lea a fost necesară apropierea pentru a asigura şi spaţiul pentru statuia lui Spiru C. Haret. Operaţiunea de mutare a fost coordonată de sculptorii Dimo Pavelescu, Ioan Iordănescu şi Horia Miclescu.

141 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **70/1937**, f. 63 **monumentul Eroilor** având 6x2x2 m. = 180.000 lei, dezvelit în anul 1932.

F.T., ***În memoriam***, p. 363.

F.T., M.C., p. 220 ibidem.

consemnate: **JIU 27 OCTOMBRIE 1916**; **OITUZ 10-15 NOIEMBRIE 1916**; **MĂRĂŞTI 22 IULIE-1 AUGUST 1917**; **MĂRĂŞEŞTI 6-19 august 1917**; **GLORIE VEŞNICĂ EROILOR CĂZUŢI PENTRU APĂRAREA PATRIEI**. Sunt menționate numele a 135 de Eroi din localitate. Monumentul Eroilor a fost dezvelit în anul 1932.

Consemnam şi anterior ca o distinctă apreciere faptul că deseori a fost rechemat pentru a realiza într-o localitate şi alte lucrări. Ne referim acum la impresia oferită de lucrarea care, din 1924, onora centrul oraşului portuar Hârşova. Peste un deceniu a primit comanda pentru evocarea atât a lui **Ioan Cotovu**[142], ilustrul dascăl de şcoală românească în ambianța dobrogeană a veacului al XIX-lea, cât şi a lui **Luca Oancea**[143]**,** fost prefect şi primar al oraşului Hârşova. **I.S.** a modelat busturile, le-a turnat în gips însă turnarea în bronz la firma „V.V. Răşcanu”[144] s-a realizat în anul 1936, misiunea asumându-şi-o soția sculptorului care s-a implicat prompt, ca şi în alte cazuri, pentru a onora comenzile primite de defunctul soț.

O comandă primise sculptorul I.S. [145]pentru realizarea a patru busturi monumentale pentru a fi amplasate în parcul Institutului Agronomic din Bucureşti. Busturile urmau să evoce ilustre cadre didactice care au contribuit la propăşirea agronomiei şi învățământului agronomic din România. Aceştia au fost Vlad Cârnu Munteanu[146], Nicolae Filip[147], Petre S. Aurelian[148] şi Constantin Sandu Aldea[149].

---

[142] **Ioan COTOVU** (1835 - 1897) cadru didactic la Hârşova.
A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **70/1937**, f. 83-82v. la Hârşova, jud. Constanța bustul Ion Cotovu, prim institutor în Dobrogea şi director al şcolii de băieți, în anul 1936 lucrarea a fost turnată în bronz la firma V.V. Răşcanu = 70.000 lei. VZT: autor al bustului **Ioan Cotovu** sculptorul Ioan Schmidt Faur.
Zizi Covacef, ***Pionieri ai culturii româneşti în Dobrogea: Ioan Cotovu şi Vasile I. Cotovu***, în: „Revista Muzeelor”, Bucureşti, anul XXX, nr. 1, 1993, p. 34-39 la 1 noiembrie 1936 la Hârşova în fața şcolii primare pe o coloană de marmură a fost dezvelit bustul **Ioan Cotovu**. Nota 28 răsunetul în presa timpului. (VZT).

[143] **Luca OANCEA** ( ) prefect, primar al oraşului Hârşova.
A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A.,D.A., inv. 819, dosar **70/1937**, f. 83-82v. la Hârşova, jud. Constanța bustul Luca O/a/ncea ca fost prefect şi primar al oraşului, 1936, Răşcanu = 70.000 lei N.B. ! Răşcanu este numele turnătorului în bronz, autorul modelării este sculptorul Ioan Schmidt-Faur.

[144] **VasileV. RĂŞCANU** (12 august 1877, Țifu, comuna Banca, azi jud. Fălciu, azi Vaslui – 26 decembrie 1963, Bucureşti, cimitirul Sf. Vineri). Fiul lui Vasile şi Catinca studii la şcoala primară din satul Țifu, în Bucureşti după un examen bursier la Şcoala Superioară de Arte şi Meserii, specialitatea turnătorie în metal, specializare ca bursier al statului în Germania, Franța, Austria, Italia (1900-1905), revine în țară şi cu sprijinul lui Frederic Storck realizează întreprinderea V.V. Răşcanu & comp. în Bucureşti, str. Felix nr. 89 care a evoluat până în 1945 realizând cele mai dificile lucrări de artă, fiind apreciat şi de artiştii străini; a contribuit la formarea unei noi generații de turnători care i-au continuat munca în cadrul Combinatului Fondului Plastic.
Virgiliu Z. Teodorescu, ***Contribuții la istoricul turnătoriilor artistice in metal din România***, în: „Muzeul Național”, vol. X, Bucureşti, 1998. (VZT) La p. 181-188. (prin preocuparea sculptorului Wladimir C. Hegel s-a importat din Anglia o instalație completă de turnarea a metalelor pentru Şcoala de Arte şi Meserii. Aşa a format o serie de turnători români, din rândurile acestora, detaşându-se Vasile V. Răşcanu prin receptivitate, interes permanent de autodepăşire. O biografie care se conjugă cu cele mai reprezentative monumente turnate în bronz pe parcursul a mai bine de 50 de ani. La vârsta senectuții memoriile întocmite sunt o efectivă sursă de cunoaştere a evoluției acestei activități.)

[145] Virgiliu Z. Teodorescu, ***Personalități ale învățământului agronomic în viziunea sculptorului Ioan Schmidt Faur*** (rezumatul comunicării), al XIV-lea Simpozion Național de Istorie şi Retrologie Agrară a României, Bacău, 23-27 august 1994. (VZT) La p. 335-336. Sculptorul a realizat busturile monumentale ale unor ilustre personalități care au onorat învățământul agronomic. Concepute pentru a fi amplasate în parcul Şcolii de Agricultură din Bucureşti, unde şi-au avut cuviincioasa prezență până la actul decizional al îndepărtării ca incompatibile cu regimul instaurat de eliberatorii – ocupanți; din fericire au fost dosite salvator, ca apoi, la ceas de dezmeticire, ca etapă intermediară, să ajungă în incinta muzeului Institutului Agronomic.
Ulterior comunicarea a fost publicată în: „Albina”, Bucureşti, anul 98, nr. 7-8 iulie-august 1995, p. 15. N.B. eronat îi este atribuit lui **I.S**. şi bustul **D. Busuiocescu** (altă manieră de modelare, altă proporție, este o lucrare de interior).

[146] **Vlad Cârnu-MUNTEANU** (1858 – 1903, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 56, locul 55), pregătire în domeniul agronomiei, cercetător, ameliorator de plante, carieră didactică universitară.
George Bezviconi, ***op. cit.***, p. 96 Vlad CÂRNU-Munteanu 1858-1903 director al Şcolii de agricultură.
Şcoala superioară de agricultură Herăstrău-Bucureşti 1853-1928, Bucureşti, 1928. [A.N.-D.J. Suceava Biblioteca inv. 1.125 II 236] la p. 22 Vlad Cârnu-MUNTEANU director, 25 noiembrie 1887 - 1 august 1900 şi 1 septembrie 1900 - 18 noiembrie 1903; p. 26 foto Vlad Cârnu-MUNTEANU; p. 27 a predat Botanica şi tehnologia agricolă 1 noiembrie 1886-1 septembrie 1894; p. 28 Botanica agricolă, geologie, mineralogie 1 septembrie 1894-18 noiembrie 1903. /în continuare abreviat: ***Şcoala …***/
Dicționar cronologic al ştiinței şi tehnicii universale, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 19 , p. 343. [A.N. Biblioteca III 20.415] Agronomul român V (Vlad) Cârnu-Munteanu a inițiat la 1900 primele lucrări de ameliorare metodică a grâului de toamnă, vezi indicele de la p. 694. (VZT). /în continuare abreviat: ***D.c.ş…***/

[147] **Nicolae FILIP** (1864 - 1922, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 22, locul 25). Studii de medicină veterinară, carieră didactică universitară. Întemeietor al zootehniei româneşti. A condus primul Institut zootehnic din Bucureşti.
D.c.ş…., p. 339.
Şcoala …, p. 25 N.F. director între 7 decembrie 1903 - 1 mai 1905; p. 27 foto; p. 31 ***Medicina veterinară, zootehnia, zoologia***, curs elaborat de Nicolae Filip. Martie 1899 - 15 decembrie 1920; ***Zootehnie***, curs 15 februarie 1920-15 ianuarie 1922.
„Universul”, Bucureşti, anul L, nr. 150, 5 iunie 1933, p. 20 bustul **Filip,** amplasat în curtea Academiei de agricultură de la Herăstrău. Autor ???

[148] Petre S. AURELIAN (12/13 decembrie 1833, Slatina, jud. Olt – 24 ianuarie 1909, Bucureşti, cimitirul Bellu, figura 7, locul 38). Studii primare la Slatina, liceul şi Facultatea de drept în Bucureşti, diplomat în ştiințele economice şi agronomice din Franța şi Italia. Agronom, botanist,economist, om politic, carieră universitară, organizator al învățământului, ministru, deputat, senator, preşedinte al Societății Centrale Agricole din Bucureşti, publicist, donator, membru al Academiei Române 9/21 septembrie 1871.
Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 16 sunt menționate lucrări publicate.

La Filipeştii de Pădure, jud. Prahova am constatat[150] că în centrul localității la obeliscul din piatră din imediata apropiere a bisericii, monumentul Eroilor din 1877-1878 (4 Eroi) şi 1916-1918 are ataşat în față un basorelief redând o scenă de luptă din Primul Război Mondial, bronz, circa 0,35x0,25 m. semnat dreapta jos: **I. FAUR**. Lucrarea, în ansamblu, este atribuită sculptorului prahovean Theodor Widaly[151].

Pentru cel care poposeşte pentru a admira valoroasa ctitorie a lui Mihai Cantacuzino, târnosită la 1699, din actualul cartier Fundenii Doamnei[152] are surpriza de a remarca în prima curte de lângă şosea **monumentul Eroilor** dedicat cinstirii fiilor acestei foste localități căzuți la datorie în Primul Război Mondial. Modelată de **I.S.**, statuia a fost turnată în bronz de firma „V.V. Răşcanu".

Lângă şoseaua de legătură între zona buzoiană şi Transilvania, pe un tăpşan cu morminte ale Eroilor în deceniu al patrulea a fost amplasat[153] monumentul Eroilor, lucrare modelată de **I. Faur**, montată în 1936, prin grija soției sculptorului şi dezvelită duminică 21 august 1938. Monumentul cu un piedestal de piatră naturală dispusă piramidal, având înălțimea de 3 m. pe care este aşezată o statuie turnată în bronz care redă un ostaş român cu uniforma de campanie surprins în atac cu arma în mână, iar în cealaltă mână având o grenadă gata să o arunce. Ostaşul evocă pe apărătorii dealului Şoimul Siriului. Metamorfoza determinată de

---

Frédéric Damé, *Bucarest en 1906,* Editura Socec Bucureşti, 1907, foto p. 137 Casa Petre S. Aurelian, str. Luminei nr. 24.
„Anuarul Socec, 1913", Bucureşti, p 24 George P.S. Aurelian, Str. Luminei nr. 22.
Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 59.
Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 38.
G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 57.
„Calendarul Minervei, 1904", Bucureşti, p. 49-50 la 18 mai 1903 la solemnitatea dezvelirii monumentului I.C. Brătianu din Bucureşti a luat cuvântul şi P.S. Aurelian.
A militat pentru înființarea unui serviciu public care să se ocupe de problema agriculturii, fiind şi primul organizator al acestuia în 1862. Ulterior acest serviciu se va transforma în Ministerul Agriculturii şi Domeniilor.
A.N.-D.A.I.C., fond M.A.I., Comunale, dosar 3858/1871 Abonament la opul intitulat *Catechismul economiei politice*, de P.S. Aurelian.
1875, Bucureşti, publicarea de către Petre S. Aurelian a schițelor economice referitoare la România, intitulate „Terra noastră".
La 27 august 1877 era ministru al Agriculturii, Comerțului şi Lucrărilor Publice.
„Calendarul pentru toți românii, 1902", Bucureşti, p. 81 foto P.S. Aurelian, ministru.
A.N.-D.A.I.C., fond Dudu Velicu, dosar **1023**, P.S. Aurelian.
A.N.-D.M.B., fond Ateneul Român, dosar **7/1909-1910**, f. 3 Programul întocmit de P.C.M. pentru L 26 ianuarie 1909, prezentând ceremonialul înmormântării preşedintelui Senatului României, P.S. Aurelian.
17 septembrie 1909: bustul **P.S. Aurelian**, bronz, pentru Ateneul Român modelat de W.C. Hegel.
Grigore Ionescu, ***op. cit.***, p. 49, 50 în grădina Ateneului Român bustul **P.S. Aurelian**, bronz, W.C. Hegel.
D. c.ş.i ..., P.S. Aurelian, indice p. 60, 71, 313, 339: p. 336 agronom şi economist român, profesor şi director al Şcoalei centrale de agricultură din Bucureşti.
Şcoala …, p. 21 director al şcolii, 2 august 1863 - 1 decembrie 1883; p. 25 foto; a predat agricultura, silvicultura, botanica şi economia rurală de la 21 octombrie 1860 la 1 mai 1867; agricultura şi economia rurală 1 februarie 1868 - 1 noiembrie 1886; p. 27 agricultura practică de la 2 august 1863 la 12 martie 1884; p. 28 economia rurală şi națională de la 1 noiembrie 1886 la 11 mai 1900.
149 **Constantin Sandu ALDEA** /**Constantin S. Petrea**/ (14 noiembrie 1874, Tichileşti, jud. Brăila – 20/21 martie 1927, Bucureşti, cimitirul Sf. Vineri, figura 10, locul 350), inginer agronom, cercetător, carieră didactică universitară, director al Şcolii Superioare de Agricultură, scriitor, traducător, publicist, membru corespondent al Academiei Române ales la 5 iunie 1919
G. Bezviconi, ***op. cit.***, p. 244 la **Sandu** Aldea Constantin.
Dorina N. Rusu, ***op. cit.***, p. 153 citat **Sandu** Aldea Constantin.
150 V.Z.T. 19 mai 1987, orele 19,30.
151 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 70/1937, f. 67 la Filipeştii de Pădure, jud. Prahova monumentul Eroilor 1916-1918 realizat de T. Widaly, 1932, 8,00 m. = 110.000 lei.
F.T. *În memoriam*, p. 388 în centrul localității Filipeştii de Pădure monumentul Eroilor dedicat celor 79 Eroi căzuți la datorie. Numele lor.
152 **Fundenii Doamnei** în trecut sat component al comunei suburbane Dobroeşti, înglobată în municipiul Bucureşti, azi cartier al oraşului. Vezi: I.L.R. 1943, p. 361.
„Universul", Bucureşti, anul 53, nr. 141 D. 24 mai 1936, p. 12 foto un grup în fața monumentului Eroilor din Fundenii Doamnei, amplasat în grădina din fața bisericii omonime.
F.T., *În memoriam*, p. 433 la Fundeni, comuna Dobroeşti, lângă şcoală monumentul Eroilor 1916-1918.
153 A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **70/1937**, f. 14v. la Siriu, jud. Buzău **monumentul Eroilor 1916-1918**, având 3,20 m. = 220.000 lei, lucrare a sculptorului I. Schmidt, 1936.
Un monument al Eroilor la Siriu (Buzău), în: „Universul", Bucureşti, anul 55, nr. 163, 16 iunie 1938, p. 12 foto **monumentul Eroilor de la Gura Siriului** realizat de Schmidt Faur. Ştirea despre inaugurarea la D 21 august 1938 cu participarea oficialităților, urmând a se asigura tren special de la Buzău la Nehoiu. Statuia redă un ostaş, având în mâna stângă arma iar în mâna dreaptă ținând o grenadă.
A.N.-D.J. Buzău, fond Pretura plăşii Buzău, Pătârlagele, dosar **298/1948**, f. 178 **monumentul Eroilor 1916-1918**. Lucrarea n-a fost recepționată.(**!!!**). Numele Eroilor 1916-1918.
Eugenia Stoica, ***Catalogul monumentelor Eroilor din județul Buzău***, Buzău, 1982, 64 p. La p. 44, foto Cimitirul şi monumentul realizare din 1936, dezvelit în 1938, având 6 m.
„România Eroică", Bucureşti, anul II, nr. 10-12, 1926.
Gr. Posea, M. Jelenicz, ***Munții Buzăului***, Bucureşti, 1977, p. 71 lângă şoseaua națională la km. 70,01 se află mausoleul Eroilor căzuți pentru apărarea zonei în 1916 şi 1944. (VZT).

lucrările barajului de la Siriu[154] au necesitat salvator deshumarea şi reînhumarea Eroilor pe un alt aliniament. Aceiaşi măsură a fost folosită şi în cazul monumentului.

În martie 1990 în timpul evenimentelor de la Târgu Mureş o fugară imagine de la o emisiune a TVR prezentând aspecte din localitatea Hodac, comuna Ibăneşti mi-a oferit prilejul să remarc prezența unei lucrări sculpturale pe care ştiam că a fost realizată de **I.S.** La 1 mai 1990 am ajuns în respectiva localitate. În centrul satului se află două biserici alăturate având între ele terenul cimitirului. În prim plan este **monumentul Eroilor**. A fost agresat în ultimele decenii, în timpul prezenței ocupanților hortistişti. Piedestalul a avut un basorelief de circa 0,40x0,30 m., semnat dreapta jos: **I. SCHMIDT**. Era redată scena unei lupte. Sus pe piedestal este un bust, turnat în bronz, care redă un tânăr ofițer român cu uniforma de campanie. Este semnat dreapta sub umăr: **I SCHMIDT**. În ultimele decenii localnicii au intervenit ataşând o serie de plăci de marmură cu numele Eroilor din cel de al doilea Război Mondial. M-am adresat preotului localității pentru a afla câte ceva despre evoluția monumentului. Fiind nou venit în respectiva comunitate n-a avut ce să-mi relateze. Mi-a promis că se va interesa. Deşi i-am lăsat adresa timpul a trecut fără a primi un răspuns.

Realizând această retrospectivă, generată de documentele din Arhivele Naționale, coroborate cu cele identificate consider că o viitoare lărgire a documentării va oferi noi posibilități de cunoaştere a vieții şi activității acestui creator predilect de artă monumentală pentru forul public.

În condițiile anului 1934 prematura dispariție[155] a omului artist I.S. a constituit o resimțită pierdere, în condițiile când teritoriul României încă avea atât de multe de înfăptuit pentru cinstirea înaintaşilor apărători de glie strămoşească.

---

154 Barajul de la Siriu pe cursul superior al râului Buzău, construcție din anrocamente, având înălțimea de 123 m., la bază lățimea de 800 / 500 m., la coronament 10 m. În aval sunt centralele de la Nehoiaşi de 166 MW., de la Surduc de 228 MW.

155 Ferpar:Adânc îndurerați Elena Schmidt soție, Alexandru, Şerban şi Elena copiii, Al. Busuioceanu unchi, Emilia Niculescu soacră, precum şi familiile înrudite au nemărginita durere a vă anunța pierderea iubitului şi neuitatului lor Ion Schmidt-Faur, profesor sculptor în etate de 50 de ani, încetat din viață în ziua de 29 martie 1934, ora 10 dimineața şi Vă roagă să luați parte la trista ceremonie a înmormântării care va avea loc duminică 1 aprilie 1934 ora 3. Cortegiul funebru va porni din strada Traian nr. 15 la biserica Catedrală, iar de aici la cimitirul oraşului Târgu Jiu. Rugați-Vă pentru el. Tip. „Gorjanul", Soc. Coop., Târgu Jiu.
„Universul", Bucureşti, anul 51, nr. 90, luni 2 aprilie 1934. Decesul lui Ion Schmidt-Faur.
S. Sterescu, *Moartea lui Ion Schmidt-Faur*, în: „Gorjanul", Târgu Jiu, aul XI, nr. 116, 8 aprilie 1934. Necrolog evocându-l pe cel care a fost receptat la timpul respectiv, de către gorjeni, devenind unul de ai lor.
„Arhivele Olteniei", Craiova , anul XIV, nr. 77-78, ianuarie-aprilie 1935, p. 162 Fortunato /C.D. Furtunescu/, Necrolog †Ion Schmidt-Faur. La un an de la deces a celui care a fost „sculptor apreciat ca artist precum ca şi om – cu numele jumătate nemțesc. Câți vor mai şti că acum 30 de ani tinerelul străin…
„Calendarul Universul, 1937", Bucureşti, p. 172 V.B. /Victor Bilciurescu/, *Anul plastic* /1934/ Necrolog Sculptorul Faur. (VZT).

Lista ilustrațiilor:
1) Ioan Schmidt-Faur, fotografie, 1930.
2) Vas de mari proporții (chiup) realizat din pământ de la Vaideii, ars în cuptorul Şcolii de ceramică din Târgu Jiu, 1903. A fost decorat cu reprezentări antropomorfe.
3) Miner, gips patinat.
4) Bustul Othello,bronz, 1903. Colecția Muzeului Teatrului Național din Bucureşti.
5) Macheta statuetei Don Quichotte, gips.
6) Acar, gips patinat.
7) Ansamblul monumentului Ostaşului Român în amplasamentul din Târgu Mureş, bronz, 1923.
8) Portretul prof. univ. Petre Grimm, bronz, 1924.
9) Statuia Ostaşului Român, componentă a monumentului Eroilor din oraşul Hârşova, bronz, 1924.
10) Bustul (hermă) Avram Iancu. Colecția Muzeului Militar Național, Bucureşti.
11) Macheta pentru preconizatul monument Avram Iancu, gips, 1925.
12) Partea centrală a plachetei dedicată liceului „Gheorghe Şincai" din Bucureşti cu medalionul redându-l pe patronul şcolii Gheorghe Şincai, bronz. Colecția Bibliotecii liceului „Gheorghe Şincai".
13) Carte poştală ilustrată având reproduse statuile monumentelor Eroilor din localitățile Tarcău, Buhuşi şi Doamnei componente în deceniul al IV-lea al secolului XX ale județului Neamț. Statuile redau Ostaşul Român în diverse ipostaze. Cartea poştală consemnează numele şi adresa autorului respectivelor monumente.
14) Carte poştală redând ansamblul monumentului Eroilor din localitatea Pogoanele, județul Buzău.
15) Cioban, gips patinat.
16) Statuia Durerea, nud, lucrarea în stadiul de turnare în gips, 1926, expusă în curtea atelierului artistului din strada Nicolae Filimon. Lângă gard se află rezemat basorelieful pentru monumentul Eroilor din Caracal.
17) Dansatoarea, meplat, ghips, 1926. Colecția familiei artistului.
18) Macheta pentru concursul monumentului Eroilor Aerului, având în zona dominantă a obeliscului redată statuia Zburătorului, gips patinat.
19) Monumentul Eroilor din Caracal, județul Romanați, azi Olt, parcul central al oraşului, 1927.
20) Basorelieful redând riposta Ostaşilor Români în timpul unui atac respingând inamicul, bronz, piesă din compunerea monumentului Eroilor din Caracal.
21) Turc bătrân, bronz, 1928.
22) Monumentul Eroilor din Slănic Prahova, componentele sculpturale, bronz.
23) Detaliu al compoziției sculpturale dominante a monumentului Eroilor din Slănic Prahova.
24) Macheta monumentului Eroilor din Cimitirul Eroilor din Caracal, gips, 1929.
25) Macheta statuii Mihail Eminescu, componentă a monumentului realizat pentru oraşul Iaşi, gips, 1929.

Une commémoration: le sculpteur Ioan Schmidt – Faur

En réunissant des informations sur la vie et l'activité du sculpteur Ioan Schmidt – Faur la présente communication a la mission d'évoquer, à 75 ans depuis sa mort prématurée, la manière dont l'artiste plastique s'est formé dans le domaine du modelage en terre glaise, comment, invité en Roumanie, a-t-il développé, pendant plus de trois décennies, une prestigieuse activité didactique en contribuant à la formation des futures céramistes à l'Ecole de Târgu-Jiu, ainsi qu' à l'Ecole d'Arts et Métiers d'Odorhei et à l'Ecole Supérieure d'Arts et Métiers de Bucarest surtout, où ses qualités incontestables de formateur de la nouvelle génération l'ont promu au poste de directeur. Personnalité complexe, à de maintes préoccupations dans le domaine des arts plastiques, il a modelé l'homme en sa diversité de comportement. Tous ceux qui l'entouraient ont été ses modèles de prédilection, reproduisant des physionomies où les traits anatomiques renforçaient les états d'âme du sujet-modèle. A la fin de ses études d'art monumental, il s'est impliqué dans la création des ouvrages d'envergure, devenus monuments représentatifs pour la célébration du souvenir des Héros en beaucoup de localités du pays, ainsi que le symbole de l'anniversaire de Mihail Eminescu à Iaşi. Il a pris part aux concours nationaux destinés à honorer la mémoire de certains Héros parmi les professeurs, les aviateurs, les fantassins, celle de Spiru Haret, personnalité incontestable de l'enseignement, qui a contribué à la formation de la génération fondatrice de la Grande Union des Roumains. Ses idées, son originalité à entamer les thèmes ont été remarquées, un confrère en a employé plus tard quelques éléments de composition à l'un de ses ouvrages. Mais il y a encore assez d'aspects qui exigent le développement de la recherche scientifique, autant dans le domaine de la création monumentale, décorative (on peut y citer ses contributions, ignorées, au modelage des ouvrages décoratifs à l'extérieur et à l'intérieur du Cercle Militaire, National à présent), que sur la manière dont il s'est intéressé à la sûreté des appareils de vol et des navires, domaine où il a trouvé des solutions optimales, quelques-unes brevetées même.

Il y a là un desideratum justifié de connaître les contributions du sculpteur Ioan Schmidt – Faur, puisque ce n'est qu'en attribuant correctement les valeurs du patrimoine culturel et spirituel on pourra les garder en tant que messagères sacrées de nos précurseurs et héritage effectifs pour l'avenir.

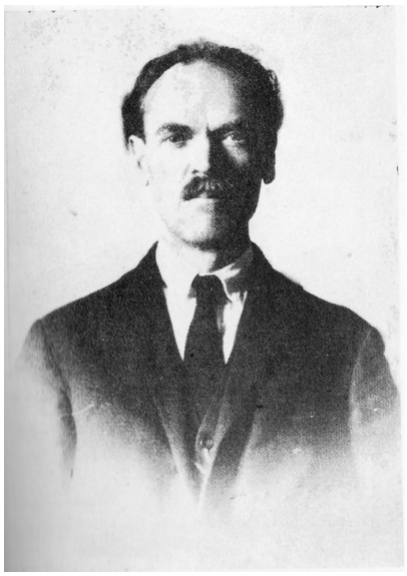

Foto 1

Foto 2

26) Detaliu din compunerea monumentului Mihail Eminescu redând personajul Gânditorul, gips, 1929.
27) Ansamblul monumentului Mihail Eminescu, având componentele sculpturale turnate în bronz în cadrul Şcolii Superioare de Arte şi Meserii din Bucureşti.

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

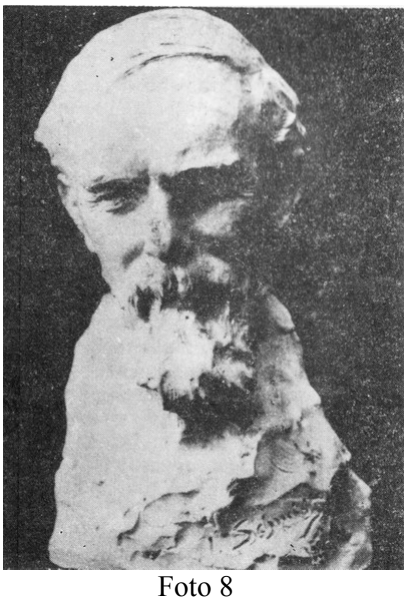

Foto 8

Foto 9

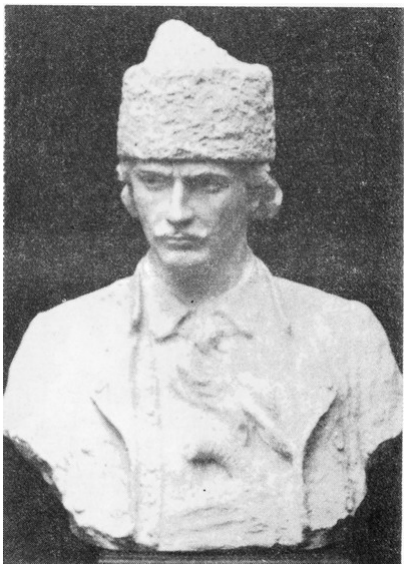

Foto 10

Foto 11

Foto 12

Foto 13

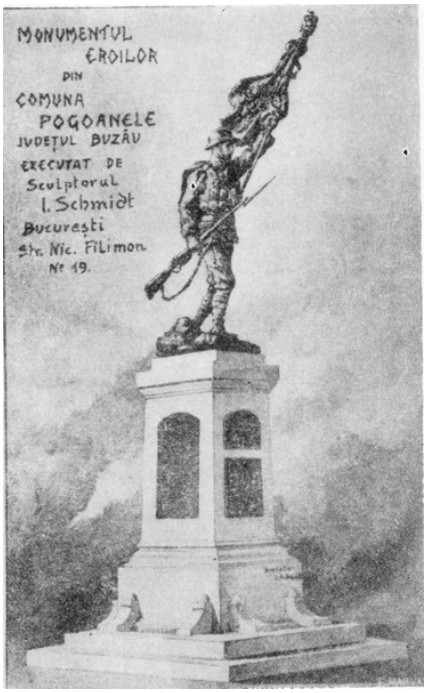

Foto 14

Foto 15

Foto 16

Foto 17

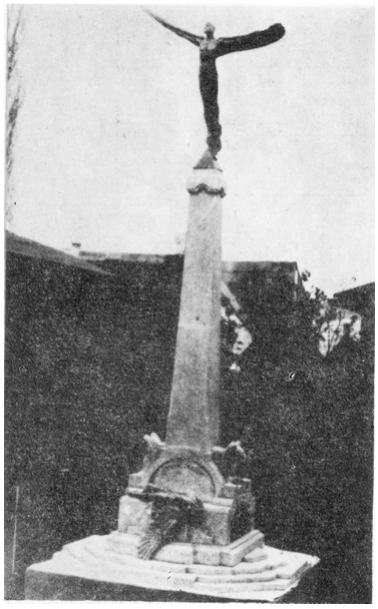

Foto 18

Foto 19

Foto 20

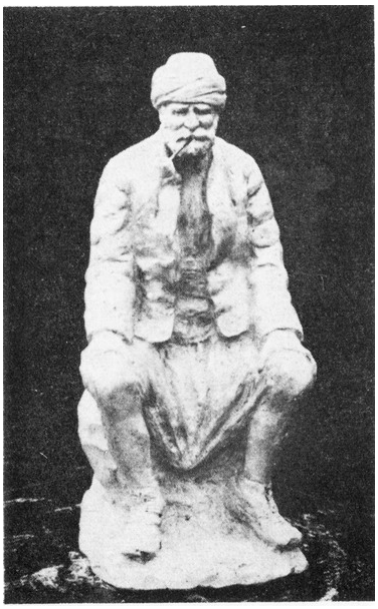

Foto 21

Foto 22

Foto 23

Foto 24

Foto 25

Foto 26

Foto 27

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANŞAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Prof. dr. Robert STĂNCIUGEL

1. CADRUL GENERAL

Cu perioada 1804-1829 se deschide istoria modernă a popoarelor din sud-estul Europei. Făcând un bilanţ al stăpânirii otomane în Balcani până la sfârşitul sec. Al XVIII-lea, putem afirma că două coordonate s-au desprins: rezistenţa opusă de statele balcanice expansiunii otomane şi confruntările de interese dintre Marile Puteri în această zonă a continentului[1]. Această perioadă este marcată de primele revoluţii de eliberare naţională ale popoarelor balcanice (revoluţia sârbă din 1804-1815, revoluţia lui Tudor Vladimirescu din 1821 şi revoluţia grecească din 1821-1829); atitudinea Marilor Puteri europene faţă de evoluţiile care aveau loc în această zonă, încercările de întărire a puterii centrale în cadrul Imperiului Otoman, precum şi războaiele purtate de Poartă cu Imperiul Habsburgic şi Rus[2]. O atenţie specială trebuie acordată războiului ruso-turc din 1828-1829, încheiat cu Pacea de la Adrianopol ce conţinea importante prevederi privind sud-estul Europei. Epoca cuprinsă între recunoaşterea independenţei Greciei, primul stat din Balcani care îşi câştigă independenţa în 1830 şi 1878, este marcată de evenimente deosebit de importante ce se vor produce în sud-estul Europei. Din analiza evenimentelor se desprinde linia mereu ascendentă a progresului realizat de popoarele balcanice pe toate planurile, creşterea sensibilă a manifestărilor de conştiinţă naţională la români, greci, sârbi, bulgari, muntenegri, albanezi; dificultăţile tot mai mari de care s-a lovit stăpânirea otomană în intenţiile sale de a menţine aceste popoare în cadrul Imperiului, încercările de modernizare şi liberalizare întreprinse de Poartă, iar pe de altă parte adâncirea crizei Imperiului Otoman pe toate planurile, dependenţa sa într-o măsură din ce în ce mai mare de Marile Puteri, precum şi contradicţiile şi luptele dintre acestea pentru moştenirea unei părţi cât mai mari din posesiunile europene, asiatice sau africane ale Porţii[3]. Evenimentele care se vor produce în sud-estul Europei în anii 1848-1878, vor mai fi încununate cu succese parţiale, dar care deschideau perspective obţinute pentru viitor. Nicolae Ciachir afirma în lucrarea sa "Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)" că: „înfăptuirile poporului român pe planul realizării idealurilor sale naţionale de unitate şi independenţă, vor influenţa în mod favorabil celelalte popoare balcanice, în faţa cărora se aflau sarcini asemănătoare şi care vedeau în lupta poporului român o componenţă a acţiunii generale pentru emancipare, iar în succesele româneşti un imbold şi un exemplu de urmat" . Astfel, Unirea Moldovei cu Ţara Românească a reprezentat "un act de covârşitoare importanţă nu numai în destinul istoric al neamului românesc, ci şi în evoluţia evenimentelor din sud-estul continentului, statul român sprijinind - chiar în situaţia când Poarta era încă puterea suverană, mişcările de eliberare ale popoarelor balcanice, în primul rând ale bulgarilor şi albanezilor"[4]. În urma evenimentelor din anii 1877-1878, popoarele balcanice şi-au văzut încununate cu succes eforturile, chiar dacă nu pe măsura aspiraţiilor lor legitime. Astfel, Congresul de Pace de la Berlin a recunoscut independenţa României, Serbiei şi Muntenegrului, iar situaţia poporului bulgar s-a îmbunătăţit considerabil prin crearea unui principat autonom. Odată cu aceasta, în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice s-a dat cale liberă dezvoltării social-economice, în cadrul statelor independente.[5] Perioada 1878-1908, delimitată de Congresul de la Berlin şi revoluţia "junilor turci" din 1908 se caracterizează în istoria popoarelor balcanice prin două tendinţe contradictorii.

Pe de o parte, este vorba de un proces obiectiv, progresist de consolidare a independenţei naţionale a României, Serbiei, Muntenegrului şi Greciei, de realizarea unităţii naţionale a poporului bulgar, de continuitatea luptei de eliberare naţională în teritoriile aflate încă sub stăpânirea otomană şi habsburgică. Pe de altă parte , se accentuează amestecul Marilor Puteri în raporturile dintre statele balcanice, contribuind la exacerbarea unor contradicţii existente între ţările din regiune (explicabilă, până la un anumit punct, având în vedere dificultăţile lichidării moştenirii lăsate de asuprirea străină de secole, faptul că ţările balcanice se aflau în etapa delimitării graniţelor statelor naţionale), care vor degenera în războaie[6]. Problemele prin simpla enumerare a lor, de natură a sugera complexitatea şi varietatea fenomenelor social-politice ce au

[1] Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti , 1987, p. 45-61
[2] *Ibidem*, p. 62-91
[3] *Ibidem*, p. 92-137
[4] *Ibidem*, p. 136
[5] *Ibidem*, p. 250-251
[6] Constantin N.Velichi, *Imperiul otoman şi statele din Balcani între 1878-1912*, în "Studii şi articole de istorie", 1970, p. 170-173

avut loc în Balcani s-au derulat pe parcursul celor trei decenii care **au premers primului război mondial**[7]**.** Situaţia generală în Balcani după Congresul de la Berlin, era generată de răscoala din Rumelia Orientală şi unirea acestei provincii cu Principatul autonom al Bulgariei (1885), atitudinea Marilor Puteri şi a celorlalte state balcanice faţă de unirea poporului bulgar, războiul sârbo-bulgar şi pacea de la Bucureşti (1886), războiul greco-otoman (1897), lovitura de stat din Serbia şi înlăturarea dinastiei Obrenovic (1903)[8].

2. REVOLUŢIA TURCĂ ŞI IMPLICAŢIILE EI PE PLAN EUROPEAN

O situaţie deosebit de complexă s-a menţinut în Balcani şi în perioada cuprinsă dintre revoluţia „junilor turci" (1908) şi începutul primului război mondial.

Atenţia cercurilor politice şi diplomatice s-a deplasat spre sud-estul european unde, începând din 1908, se desfăşurau evenimente de mare importanţă în evoluţia istorică a statelor şi popoarelor din această zonă a continentului[9].

La începutul secolului al XX-lea se mai aflau încă sub stăpânirea Imperiului Otoman numeroase popoare oprite din drumul firesc de a se dezvolta liber în propriul lor stat naţional independent. Acest stat, care nu reprezenta un popor, era un obstacol pentru afirmarea naţională a slavilor de sud, armenilor, arabilor şi a poporului turc. În acest climat a apărut mişcarea "junilor turci", cu caracter burghezo-revoluţionar, care urmărea modernizarea statului prin transformarea Imperiului Otoman într-o monarhie absolutistă într-un stat burghez constituţional şi scoaterea ţării de sub dominaţia Marilor Puteri[10].

Puternica răscoală izbucnită în Macedonia, ciocnirile armate cu Iranul, răscoala din Samos, rezistenţa arabilor otomani, provoca o stare de nesiguranţă a Imperiului Otoman şi făceau ca patrioţii să ia masuri extreme pentru salvarea acestuia[11].

Intelectuali, tineri ofiţeri, elemente liberale constituiţi în organizaţia "junilor turci", vizau păstrarea integrităţii Imperiului, dar cu reforme radicale, pe baza unui principiu constituţional. Activitatea în emigraţie a "junilor turci" s-a transferat din exterior, în Turcia otomană, mărindu-se simţitor baza socială a mişcării[12].

Revoluţia turcă a fost declanşată în 1908 pe teritoriul Macedoniei. Sultanul a fost nevoit să accepte Constituţia din 1876 şi să împartă puterea cu „junii turci" .

Revoluţia turcă a suscitat interesul vecinilor balcanici: Bulgaria, Grecia, Serbia, Muntenegru, al populaţiilor albaneze, macedonene, aromâne, a Marilor Puteri europene; fiecare comportându-se aşa cum le dictau interesele[13].

România a urmărit cu mult interes evenimentele ce s-au derulat în anii 1908-1909, interesată în primul rând în menţinerea echilibrului balcanic.

3. CRIZA BOSNIACĂ ŞI PROCLAMAREA INDEPENDENŢEI BULGARIEI

Profitând de revoluţia turcă, Imperiul Austro-Ungar a hotărât să anexeze Bosnia şi Herţegovina. Austro-Ungaria urmărea să compromită politica Rusiei în ochii statelor balcanice, în special a Serbiei şi Muntenegrului, după acordul ruso-austriac din septembrie 1908, să înrăutăţească relaţiile cu Imperiul Otoman, să compromită alianţa ruso-engleză din 1907, deoarece prin venirea la putere a noului regim turc, Marea Britanie şi-a îmbunătăţit ascendenţa în Imperiul Otoman.[14] Rusia, urmărea cu orice preţ să obţină concesii în modificarea regimului Strâmtorilor, dar şi întâmpina mari dificultăţi de la aliaţii săi, Franţa şi Anglia[15].

Diplomaţia vieneză, în scopul agravării situaţiei din Europa impulsionează pe bulgari, astfel încât la 5 octombrie 1908, Ferdinand soseşte la Târnava, unde proclama în mod solemn independenţa Regatului bulgar, el luându-şi titlu de "ţar al bulgarilor"[16]. Speculând acest moment, în aceeaşi zi, Viena a anunţat anexarea Bosniei şi Herţegovinei. Cu sprijinul Germaniei, Austro-Ungaria , urmărea să intimideze Rusia, dintre Marile Puteri, iar în Balcani, Serbia, căci era puţin probabil ca Turcia să declare război[17].

---

[7] Nicolae Ciachir, *op.cit.*,cap. VII, p. 251-300.
[8] Ibidem.
[9] Mehmet Ali Ekrem, *Ataturk, Făuritorul Turciei moderne*, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 23-25.
[10] Arhiva Istoriei României "Anale de istorie", anul XXII (1976), nr. 1, p. 94-125, nr. 2, p. 114-144, nr. 3, p. 92-120; anul XXII (197), nr. 3, p. 141-168.
[11] Ibidem, p. 303-304.
[12] Ibidem, p. 305.
[13] Ibidem, p. 308-309.
[14] Ibidem, p. 310.
[15] Ibidem, p. 311.
[16] Ibidem, p. 312.
[17] *Afirmarea statelor naţionale independente unitare din centru şi sud-estul Europei 1821-1823*, vol. I, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1979, p. 181.

Izvolski, ministrul de externe al Rusiei, aflat la Paris în ziua anexiunii Bosniei şi Herţegovinei, declara corespondenţilor de presă că această anexiune nu va duce la război. Faţă de Serbia, Rusia se angajează să o ajute pe cale diplomatică. În acea conjunctură, la Belgrad, gruparea lui Nikola Pasic susţine că dacă Serbia ar ataca Austro-Ungaria, lucrurile s-ar complica enorm pe plan internaţional, ajungându-se la un conflict european, din care Belgradul nu va avea prea mult de pierdut[18].

Serbia a trimis misiuni diplomatice la Petersburg, Paris, Londra, Roma, Constantinopol, Sofia, Atena care să susţină interesele ei. Ea urmărea totodată încheierea unei alianţe a statelor balcanice, care să oprească pătrunderea Marilor Puteri în sud-estul Europei. Iniţial, în această alianţă trebuia să intre Serbia, Muntenegru şi Turcia, iar în a doua fază să adere România, Bulgaria şi Grecia[19].

Turcia - urmărindu-şi interesele - cerea Serbiei ca în această Antantă balcanică să nu fie inclusă Bulgaria, deoarece aceasta şi-a proclamat independenţa, fără asentimentul puterii suverane.

Tratativele s-au întrerupt în decembrie 1908, deoarece Rusia anunţa că nu este de acord cu caracterul antibulgar al alianţei[20].

Pe fondul stării de confuzie şi anarhie din Imperiul Otoman, Grecia va alipi insula Creta. Parlamentul cretan, va proclama unirea cu Grecia la 6 octombrie 1908, cu protestul vehement al Imperiului Otoman, care nu înţelegea să piardă această insulă cu aşezare strategică. Marea Britanie se arăta tot mai receptivă la doleanţele Greciei şi ale celorlalte popoare balcanice, ne mai fiind interesată de menţinerea integrităţii Imperiului Otoman, în caz că acesta se orientează spre Germania[21].

La 13 aprilie 1909, sub influenţa "junilor turci" câteva mari unităţi ale armatei otomane au demonstrat în faţa palatului imperial.

În acelaşi timp, Mahmud Servket paşa, comandantul trupelor din Salonic a pornit spre Istanbul pe care l-a ocupat la 24 aprilie 1909. Trei zile după aceea, la 27 aprilie, Şeicul Islam, împreună cu cele două camere reunite l-au demis pe Abdul Hamid. În locul lui a fost proclamat sultan fratele său Mehmed, sub numele de Mehmed al V-lea[22]. Pe fondul stării de confuzie şi anarhie din Imperiul Otoman, Austro-Ungaria socotise că a venit momentul să pună mâna pe Bosnia şi Herţegovina. De situaţia cretă în Balcani, avea să profite şi bulgarii, care îşi vor proclama independenţa[23].

4. DIPLOMAŢIA CELOR DOUĂ ALIANŢE POLITICO-MILITARE ÎN ATRAGEREA DE NOI ADERENŢI DIN SUD-ESTUL EUROPEI MAI ALES DIN SFERA SUD-ESTULUI EUROPEAN

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea avea loc o competiţie strânsă între Marile Puteri pentru dominaţie şi influenţa în sud-estul Europei. "Foarfeca inteligentă a diplomaţiei - spunea Nicolae Iorga - crea hărţi cu fel de fel de întortocheri posibile pentru a lua cât mai mult din drepturile unui popor de a fi stăpân pe pământul său[24]. Această zonă a Europei devine o mare tablă de şah unde Austria, Rusia, Turcia, Germania erau mari judecători, iar popoarele, statele de aici, piese în jocul lor politic şi diplomatic. Confruntările, ciocnirile de interese între Marile Puteri, în politica pentru câştigarea cursei spre Constantinopol şi Strâmtori, spre Marea Adriatică, Marea Egee şi Mediterană, spre Golful Persic, se afla în contradicţie totală cu procesul obiectiv de constituire şi afirmare a statelor naţionale, independente şi unitare"[25].

Din contrapunerea acestor interese pe plan diplomatic, politic, militar, reflectat în grupări şi regrupări de forţe, în alianţe şi pacte secrete, din politica de sugrumare, prin mijloace brutale sau subtile a luptei popoarelor sud-est Europene pentru emancipare naţională şi politică din amestecul direct şi indirect al Marilor Puteri în treburile interne ale acestora, în reglementările politice şi teritoriale ce priveau exclusiv pe cei în cauză, a rezulta transformarea Balcanilor în ceea ce impropriu a fost denumit "butoiul cu pulbere al Europei"[26].

Impropriu pentru că situaţia explozivă din sud-estul Europei se datora nu contradicţiilor dintre popoarele balcanice, ci contradicţiilor dintre interesele generale ale popoarelor şi statelor din sud-estul Europei şi interesele Marilor Puteri; se datora contradicţiei ireconciliabile între principiul naţionalităţilor şi politica de forţă şi dictat din viaţa internaţională. În 1913, Pacea de la Bucureşti încheiată de statele din sud-estul Europei reglementează problemele din zonă fără participarea Marilor Puteri. Independenţa de acţiune a acestor state subminează direct politica şi interesele Marilor Puteri, atât în ceea ce priveşte dominaţia şi

[18] Nicolae Ciachir, *Afirmarea statelor naţionale independente din centrul şi sud-estul Europei* , p. 94
[19] Ibidem, p. 315
[20] Ibidem, p. 315-316
[21] Jorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul război mondial*, Ed. Didactică şi pedagogică, Bucureşti, p. 26-27
[22] Idem, p. 26
[23] Mustafa Ali Mehmed, *op.cit.*, p. 357
[24] Nicolae Iorga, Discursuri parlamentare 1907-1917, Ed. Politică, Bucureşti, 1981, p. 51
[25] "Anale de istorie", XXIII, nr. 5/1977, doc. m. 121,122
[26] Viorica Moisiuc, Şerban Rădulescu, Afirmarea României, Ed. Academiei, Bucureşti, 1971, p. 362

influența în Balcani, cât şi în ceea ce priveşte politica față de naționalitățile aflate în stăpânirea marilor imperii[27].

În Europa, Marile Puteri se coalizează potrivit unor țeluri mai mult sau mai puțin comune, ce predominau asupra neînțelegerilor mai vechi şi mai noi, în două tabere, care, se ştia bine, trebuiau să se înfrunte odată. Tripla Alianță luase practic ființă prin aderarea Italiei, în mai 1882, la tratatul secret germano-austro-ungar încheiat în 1879 şi îndreptat împotriva Franței şi Rusiei; în 1907 se definitivase şi cealaltă alianță **Tripla Înțelegere** sau **Antanta**, prin Convenția încheiată între Anglia şi Rusia, care-şi delimitau sferele de influență în Asia, împreună cu Franța, de care Rusia era legată printr-o Convenție militară, încă de la sfârşitul secolului trecut[28].

Cabinetul de la Petersburg, era preocupat în această perioadă de stabilirea controlului Rusiei asupra Strâmtorilor şi Constantinopolului, considerate drept cheie a obținerii dominației în Balcani. În cunoscutul memoriu întocmit de Nelidov, ambasadorul rus la Constantinopol şi aprobat de țarul Alexandru al III-lea în 1882, se sublinia că "ocuparea Strâmtorilor ar asigura Rusiei o influență decisivă în Balcani şi în Asia Mică"[29]. Austro-Ungaria, a continuat să exercite asupra Serbiei, o puternică acțiune de constrângere, ținând-o sub control economic şi politic[30]. Însă, din 1903 politica promovată de Petru I. Karadjeordjevic şi ministrul său de externe Pasic, a consolidat situația internațională a Serbiei, stimulând lupta dusă de iugoslavi pentru emanciparea națională şi unificare statală. Punând la ordinea zilei problema emancipării armatei, colaborând cu Capitalul francez în această direcție, guvernul sârb a demonstrat intenția sa de a rezista presiunilor Austriei şi de a opta pentru blocul anglo-francez. Conflictul dintre Serbia şi Austro-Ungaria avea să intre în curând într-o fază acută[31].

Austro-Ungaria, încerca să opună mişcărilor naționale de eliberare ale popoarelor din Balcani, o consolidare a alianțelor sale externe[32].

Efemera, aşa zisa înțelegere austro-germană era departe de a pune la adăpost interesele celor două mari puteri legate de împărțirea sferelor de dominație şi influență în Balcani. Italia îşi manifesta tot mai clar, la începutul acestui secol, pretențiile în zona balcanică., Atena, la mişcările Rusiei şi Austro-Ungariei. Italia era serios îngrijorată de posibilitatea stabilirii Rusiei în Constantinopol şi Strâmtori, ceea ce i-ar fi amenințat poziția în Mediterană, influența în Albania. De aici au rezultat insistențele Italiei pentru modificarea tratatului Triplei Alianțe - cu ocazia reînnoirii sale în 1902 - de o manieră care să oblige Germania să garanteze menținerea statu-quo-ului în Balcani şi Orient[33].

La rândul său, Imperiul German, îşi asigurase o poziție preponderentă pe plan economic şi politic în Turcia şi nu-şi ascundea planurile de pătrundere în Orient, spre Belgrad, traversând Balcanii. Pe acest teren, capitalul german se înfrunta tot mai puternic cu capitalurile francez şi englez[34].

Într-un astfel de cadru politic internațional Serbia şi celelalte state din zona balcano-dunăreană, au făcut eforturi pe calea dezvoltării moderne a economiei; Austro-Ungariei - conflictul avut în jurul chestiunii căilor ferate exprima clar tendințele pe de o parte ale Serbiei de a-şi deschide calea comercială spre Adriatica şi Mediterana, pe de o parte de Austro-Ungaria de a sufoca Serbia, păstrând controlul traficului în Balcani[35].

În lupta sa politică, diplomatică şi economică împotriva Vienei, Belgradul a folosit în interesul sau criza dualismului austro-ungar, sprijinind întărirea economică şi politică a Ungariei. În 1905 între Belgrad şi Budapesta au avut loc mai multe contacte; la rândul său coaliția ungară a susținut alianța sârbo-bulgară[36]. În aceeaşi perioadă mişcarea de eliberare a iugoslavilor s-a afirmat puternic în Croația şi Dalmația, iar în Bosnia şi Herțegovina, sprijinul material şi moral al Serbiei, a stimulat mişcarea de eliberare[37].

Serbia era centrul catalizator al întregii mişcări de eliberare iugoslave, care lua tot mai pregnant, un caracter de masă. În cercurile politice sârbeşti conflictul dintre mişcarea de eliberare iugoslavă şi Austro-Ungaria a intrat în faza finală. Războiul început de Austria împotriva Serbiei în iunie 1906 a fost o reacție brutală în fața afirmării deschise a voinței iugoslavilor de a nu mai tolera dominația străină. Cu mari eforturi, guvernul sârb reuşeşte să contracareze efectele asupra comerțului şi economiei țării[38].

---

[27] "Anale de istorie", XXII, nr. 4/1976, p. 85.
[28] Mircea Popa, op.cit., cap. III, p. 59-118.
[29] Ibidem, p. 72.
[30] Afirmarea statelor naționale independente din centru şi sud-estul Europei 1821-1823, vol. I, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1979, p. 87.
[31] "Anale de istorie", XXIII, nr. 1/1977, p. 154-157.
[32] Ibidem.
[33] "Anale de istorie", XXIII, nr. 1/1977, p. 147-148.
[34] Mircea Popa, op.cit., p. 75-76.
[35] Ibidem, p. 77.
[36] Nicolae Ciachir, *Istoria modernă a Serbiei*, Bucureşti , 1974, p. 99.
[37] *Ibidem*, p. 90.
[38] *Istoria diplomației*, vol. III, p. 322.

În perioada 1905-1908, Austro-Ungaria desfăşoară o amplă companie pe plan politic, diplomatic, propagandistic în favoarea ideii de desfiinţare a statului sârb. În aceeaşi perioadă Marele Stat Major preconiza ca Austria să aibă în stăpânire zona Niş cu împrejurimile, ceea ce dovedea că se avea în vedere o orientare ulterioară către valea Vardarului-Salonic. În acest context, are loc întrevederea de la Buchlau, în Moravia, între ministrul de externe rus, Izlovski şi ministrul de externe austriac, Aehrenthal la 16 septembrie 1908; convorbirile au confirmat Austro-Ungariei că Rusia nu se va putea opune prin forţă planurilor de anexare a Bosniei şi Herţegovinei, dar că ţine foarte mult să aibă, în compensaţie, libertatea de acţiune în Strâmtori. Astfel, la sfârşitul lunii septembrie 1908, se produce actul agresiv al Austro-Ungariei în Bosnia şi Herţegovina cu sprijinul direct al Germaniei, care însemna întărirea poziţiilor politice şi strategice ale monarhiei habsburgice în Balcani şi la Adriatica, consolidarea poziţiei sale economice, izolarea Serbiei[39].

Evenimentele din vara anului 1908, au favorizat apropierea celor două state slave: Serbia şi Muntenegru, care vor acţiona în comun împotriva politicii expansioniste a Austro-Ungariei[40]. După anexarea celor două provincii curtea vieneză, urmărea ca obiective: să compromită politica ţaristă în ochii statelor balcanice, să înrăutăţească relaţiile cu Imperiul otoman şi să compromită alianţa ruso-engleză din 1907, deoarece prin venirea la putere a noului regim turc, Marea Britanie şi-a îmbunătăţit ascendenţa în Imperiul Otoman[41].

Criza bosniacă determinată de politica agresivă a Austro-Ungariei, de a sugruma lupta naţională de eliberare a iugoslavilor, de a reduce la tăcere Serbia, a avut ca urmare intensificarea mişcării de eliberare, compromiterea tot mai evidentă, în faţa popoarelor, a opiniei publice, a politicii interne şi externe a Austro-Ungariei, strângerea legăturilor între Serbia şi celelalte provincii iugoslave în lupta pentru emanciparea naţională, politică şi unificare. În anii care au urmat evenimentelor din 1908-1909, tendinţa popoarelor balcanice de a ieşi de sub tutela Marilor Puteri de a rezolva problemele politice şi teritoriale din această zonă fără nici un amestec din afară s-a accentuat[42].

Lozinca Balcanica a popoarelor balcanice anima tot mai mult spiritele. Pe de o alta parte Marile Puteri au încheiat noi angajamente menite fie a le consolida poziţiile în Balcani după evenimentele 1908-1909, fie a pregăti terenul pentru noi acţiuni diplomatice şi politice în această zonă. Rusia, ale cărei interese în Balcani fuseseră nesocotite, căuta să-şi asigure sprijinul Italiei în cazul unei noi iniţiative a Austro-Ungariei. Acordul secret de la Racconigi, octombrie 1909, Cancelaria de la Ballplatz îşi apropie la rându-i Italia, prin acordul semnat la 19 decembrie acelaşi an şi care a fost considerat ca având caracterul de a completa articolul VII al Triplei Alianţe[43].

Tripla Alianţă - prin atitudinea tot mai ezitantă a Italiei şi a României slăbea, considerabil, iar întoarcerea Rusiei la problemele balcanice, va îngrijora Austro-Ungaria. Ea miza acum pe ajutorul total din partea Germaniei şi pe faptul că nu exista o sudură perfectă în cadrul Alianţei. Austro-Ungaria urmarea să ţină în expectativă Rusia, iar pe Serbia s-o distrugă militar, desfiinţând-o ca stat[44].

În faţa expansiunii Marilor Puteri în Balcani, Turcia propunea înfiinţarea unei Confederaţii balcanice care să cuprindă Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Grecia şi România "pe care o crede posibilă şi necesară apărării tuturor acestor state"[45].

Cu toate că România era legată de tratatul cu Austro-Ungaria de Tripla Alianţă se arăta neconformistă cu tratatul Austro-Ungar pronunţându-se pentru statu-quo-ul teritorial. Astfel, opinia publică se pronunţa hotărât de partea Serbiei, iar Nicolae Iorga ataca vehement monarhia habsburgică declarând: "Austria reprezintă un trecut isprăvit; nu reprezintă un popor, nu reprezintă nici o misiune culturală sau vreo activitate economică în dezvoltare, ea trăieşte numai din amintiri şi tradiţie"[46].

Diplomaţia Marilor Puteri Centrale, făcea presiuni asupra Turciei de a se înţelege direct, promiţându-i-se sprijin, din partea lor la pretenţiile Bulgariei şi Greciei. Noul regim otoman a acceptat în ianuarie 1909 propunerile austriece, acordul încheiat a făcut inutilă convocarea unei Conferinţe europene. Concomitent Austro-Ungaria a început să-şi apropie tot mai mult Bulgaria, făcându-i avansuri, izola Serbia şi slăbea poziţiile ruseşti în Balcani[47].

---

[39] *Istoria diplomaţiei*, vol. III, p. 223-224.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.
[42] Nicolae Ciachir, Istoria modernă a Serbiei.
[43] Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p. 310-311.
[44] Nicolae Ciachir, *Contribuţii la istoricul relaţiilor româno-turce (1878-1914)*, ADRRI, nr. 23 /1970, p. 20.
[45] Ibidem, p. 20-21.
[46] Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare 1907-1917*, Ed. Politică, 1981, p. 39.
[47] Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 320.

Acest lucru nu-i convenea Rusiei, care încerca acum în noua conjunctură să reglementeze problema independenței Bulgariei şi să facă o apropiere între acesta, Turcia şi Serbia. A urmat semnarea protocolului turco-bulgar, în aprilie 1909, prin care se recunoaşte noua situație politică din Bulgaria[48].

După evenimentele din 1909, Imperiul Otoman duce o politică de tatonare, de bună voință cu toate marile puteri, în vederea evitării unei tutele, atât de ordin economic cât şi politic: - „politica mâinilor libere" - cu ajutorul căreia spera să facă din Turcia, o mare putere militară, la adăpostul căreia țara să-şi dezvolte toate resursele materiale şi să ridice nivelul intelectual al populației[49].

De l'histoire du sud-est de l'Europe à l'époque moderne jusqu'au commencement de la Première Guerre Mondiale

Pour ce qui est de la Péninsule Balkanique on a imposé, dans l'historiographie et dans les journaux occidentaux, le syntagme «le tonneau à poudre de l'Europe». En réalité les conflits ethno – culturels d'ici ont été augmentés par les jeux et les divergences d'intérêts des Grandes Puissances durant les deux derniers siècles. Parmi les moments plus dramatiques du sud-est européen on peut compter aussi l'an 1908 – la révolution des «jeunes Turcs», la crise bosniaque et la proclamation de l'indépendance de Bulgarie.

[48] Nicolae Ciachir, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce*, p. 20-21
[49] Nicolae Ciachir, *Revoluția turcă din 1908 şi implicațiile ei pe plan european*, în "Revista de istorie", nr. 8(1978)

ASPECTE ŞI DATE DIN ISTORIA AGENȚIEI PITEŞTI A BĂNCII NAȚIONALE ROMÂNE (1893 – 1953)

Dr. Dan BOGOI*

Începuturile activității bancare din Piteşti

Atestat documentar prin actul emis la 20 mai 1388 de către Mircea cel Bătrîn, Piteştiul este situat în partea central-sudică a României, la confluența râului Argeş cu Râul Doamnei, dezvoltându-se de-a lungul vremii într-o regiune naturală complexă la întretăierea unor vechi drumuri comerciale şi căi de comunicație, care asigurau legătura între estul şi vestul Țării Româneşti, între Țara Românească şi Transilvania, între Europa Centrală şi Peninsula Balcanică.

Primele informații despre activitatea bancară din oraşul Piteşti (rezultate din Anuarul oraşului Piteşti din anul 1936), arată că în anii precedenți războiului, în Piteşti au existat 15 unități bancare şi de credit: Banca Populară, Banca Piteşti, Banca Populară Albina, Creditul Argeşului, Creditul Comercial, Creditul Muncii, Banca Țărănească Trivalea, Banca Comerțului şi Industriei, Banca Populară Perseverența, Banca Pensionarilor Publici, Banca Populară "Furnica", Banca "Argeşul", Banca Munții Coți, Banca Sindicatul Viticol şi Federala Argeş a băncilor populare. La acestea se adaugă Agenția Piteşti a Băncii Naționale a României.

Legea de înființare a Băncii Naționale, din 17/29 aprilie 1880, prevedea înființarea de sucursale şi agenții în principalele oraşe ale țării şi în primul rând în reşedințele de județe.

Agenția Piteşti a luat ființă în anul 1893, când BNR a cumpărat un local în centrul oraşului. Pregătirile funcționării s-au încheiat în acest an, astfel că agenția putea să înceapă activitatea la 1 ianuarie 1894.

Actul de vânzare-cumpărare a fost încheiat în data de 30 iunie 1893 între avocatul Nicolae Dimancea, în calitate de vânzător şi BNR, reprezentată de N. Ştefănescu Subsecretarul General al Băncii, împuternicit în acest sens de Guvernatorul de atunci, Theodor Gheorghe Rosetti. Suma tranzacției a fost 65.000 lei, iar astăzi în acel imobil (refăcut) funcționează o grădiniță de copii.

În anul 1927 Agenția Piteşti, o dată cu dezvoltarea activității, a cumpărat încă 2 imobile: unul situat în B-dul Elisabeta (B-dul Republicii de astăzi) de la general Gheorghe Mironescu şi doamna Aretia Hagiescu, în valoare de 500.000 lei, cu teren aferent pe care astăzi funcționează sucursala Argeş, iar celălalt imobil în valoare de 1.650.000 lei a fost cumpărat de la maior I. Grigore Dumitrescu şi utilizat inițial pentru locuințele salariaților agenției.

Pentru aceste două tranzacții Agenția Piteşti a fost reprezentată de domnul Gheorghe Lungu – locțiitor de director.

Economia reală a Piteştiului - 1893

La acea dată populația Piteştiului era de 11.000 locuitori, iar economia reală sprijinită de sectorul bancar de mai sus era alcătuită din:

- fabrici: 1 de tanin (din coajă de copaci), 2 de postav, 3 de pălării, 6 de griş, arpacaş şi făină, 1 moară cu aburi, 1 de frânghii;

* Director, Sucursala Argeş a Băncii Naționale Române

- ateliere meşteşugăreşti: 3 argintari, 3 armurieri, 1 bazalt artificial şi ceramică, 2 boiangii, 4 croitori, 6 cizmari-pantofari, 6 curelari, 2 cuțitari, 3 giuvaergii, 12 lumânărari, 2 pielari, 2 frizeri;

- unități comerciale: 12 agenți comisionari-cereale, 27 băcani, 3 birtaşi şi 10 cârciumari, 11 brutari, 2 depouri făină, 6 cafenele, 7 cofetari, 2 măcelari, 5 bogasieri, 9 braşoveni, 4 magazine haine bărbăneşti, 2 de încălțăminte, 5 de porțelanuri sticlărie şi cristale, 1 magazin de vopseluri, 13 magazine de manufactură, 6 hoteluri, 3 librării.

- alte unități: 3 birouri de arhitecți şi 5 de ingineri, 3 agenți de asigurare, 1 agenție de comisionari bancari şi de asigurări. În oraş locuiau 31 de mari proprietari funciari şi de alte bunuri.

Agenția Piteşti 1893 – personal, buget, activitate, concluzii

Personalul agenției se compunea din 4 funcționari: agent, contabil, casier-încasator şi servitor.

Se poate desprinde concluzia că:

- Economia Piteştiului din acea vreme era într-o continuă dezvoltare, iar sistemul bancar era reprezentat printr-un număr mare de bănci.

- Numărul mare de bănci presupunea o concurență acerbă reflectată nu numai în produse şi servicii bancare de calitate, dar şi o monitorizare permanentă a acestor bănci prin bugetele de venituri şi cheltuieli (costuri mici, număr mic de personal).

- Bugetul agenției primit de la BNR se compunea din următoarele capitole: „Salarii şi diverse 7800 lei; drepturi de presență 1000 lei; indemnisarea casierului 200 lei; cheltueli de biurou 200 lei; imposite 200; abonamente la ziare 100; încălzit şi iluminat 500; part de scrisori, de bani, telegrame 600; cheltueli de întreținerea imobilului şi mobilierului 250; asigurarea 50 ”.

- Activitatea agenției a fost verificată, în acest prim an de lucru, după fiecare trimestru, de către BNR, delegând de fiecare dată câte doi inspectori.

Date arhivă salariați şi funcții 1927 – 1948

ANUL	**FUNCȚIA**	**NUMELE ŞI PRENUMELE**
1927	director	Antonie I.
	contabil	Manolescu Vasile
	funcționar definitiv	Exarlu Gheorghe
	funcționar definitiv	Stoicescu Romulus
		Davidescu Ioan
	casier sucursală şi locțiitor de director	Lungu Gheorghe
	uşier	Sanda Ion
1928/ din 15 septembrie	director	Ion Drăgănescu
1929	director	Drăgănescu Ion
	contabil	Manolescu Vasile
	funcționar definitiv	Davidescu Ioan
	locțiitor contabil	Exarlu Gheorghe
1930	director	Drăgănescu Ion
	contabil	Bănescu Nicolae/ în 1931 transferat la Oradea
1933	director	Coruia Ion
	contabil	Nicolau Epaminonda
	locțiitor casier	Stoicescu Romulus
	impiegat	Davidescu Ion
	impiegat	Walter Traian
	impiegat	Marinescu Nicolae
1935	director	Coruia Ion
	contabil	Nicolau Epaminonda
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Comşa Alexandru
	impiegat	Walter Traian

ANUL	FUNCȚIA	NUMELE ŞI PRENUMELE
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Badea Ilie
	uşier	Radu Ion
	paza se făcea cu 2 sergenți de zi	
1936	director	Coruia Ion
	contabil	Nicolau D. Epaminonda/ 1 august transferat la sucursala Chişinău
	locțiitor contabil	Georgescu Victor venit de la agenția Zalău
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Comşa Alexandru
	impiegat	Walter Traian
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Badea Ilie
	uşier	Radu Ion /concediat cu 1 martie 1936 pentru economie
1937	director	Coruia Ion
	locțiitor contabil	Georgescu Victor
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Walter Traian
	impiegat	Comşa Alexandru
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Todorescu Dumitru
1938	director	Vasiliu Adrian
	contabil	Georgescu Victor
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Walter Traian
	verificator	Popescu Ecaterina
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Teodorescu Dumitru
1939	director	Vasiliu Adrian
	contabil	Georgescu Victor
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Walter Traian
	verificator	Popescu Ecaterina
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Teodorescu Dumitru
1940	director	Vasiliu Adrian
	contabil	Georgescu Victor
	casier	Lissai Ioan
	impiegat	Walter Traian
	impiegat	Cazapciu Constantin
	impiegat	Burciu Vasile
	verificator	Popescu Ecaterina
	uşier	Sandu Ion
	uşier	Teodorescu Dumitru
1941	director	Vasiliu Adrian
	contabil	Cristescu Constantin
	casier	Dobrescu Nicolae
	impiegat	Bănileanu Aurel
	imiegat	Tănăsciuc Dumitru

ANUL	FUNCȚIA	NUMELE ŞI PRENUMELE
	impiegat	Cazapciu Constantin
	impiegat	Burciu Vasile
	verificator	Popescu Ecaterina
	uşier	Sanda Ion
	uşier	Teodorescu Dumitru
	Personal contencios:	
	secretar	Popescu C. Mircea
	esxecutor	Ştefănescu Pompiliu
1942	director	Vasiliu Adrian/ septembrie - Oancea Constantin
	contabil	Cristescu Constantin
	casier	Dordea Nicolae
	impiegat	Bănileanu Aurel/ septembrie Chioveanu Vasile
	impiegat	Cazapciu Constantin
	impiegat	Tănăsciuc Dumitru
	impiegat	Burciu Vasile
	verificator	Popescu Ecaterina
	funcționar	Popescu Mircea
1943	director	Oancea Constantin
	contabil	Cristescu Constantin / Feer Pompiliu
	casier	Tănăsciuc Dumitru
	impiegat	Chioveanu Vasile
	impiegat	Burciu Vasile
	verificator	Popescu Ecaterina
	uşier	Teodorescu Dumitru
	uşier	Sidoreac Ştefan
	uşier	Ilie T. Ilie
1947	director	Oancea Constantin/ începând cu 1 august Bănileanu Aurel
	contabil	Fusaru Ion
	casier	Tănăsescu Dumitru
	şef secție	Chioveanu Vasile
	şef secție	Popescu Mircea
	sub şef secție	Burciu Vasile
	funționar temporar	Ghemaru Nicolae
	funționar temporar	Pană Vasile
	verificator	Tomescu Alice
	verificator	Tabacu Virica
	arhivar	Carp Timofte
	arhivar	Teodorescu Dumitru
1948	director	Bănileanu Aurel

Dotări cu obiecte de inventar şi mijloace fixe din partea Centralei B.N.R. (1894 – 1934)

Pentru a putea funcționa agenția a fost dotată cu următoarele: la 12 ianuarie 1894 a primit o casă de fier, marca Ratner, cu dimensiunile 1,80 x 0,75 x 0,67, înregistrată la valoarea de 1175 lei; pe 12 aprilie a primit 12 etajere de stejar, montate în „tezaurul vechi", achiziționate de la E. Hoffer din Piteşti; pe 1 iulie a fost dotată cu o uşă de fier, montată la „tezaurul vechi"; pe 26 septembrie a cumpărat „o tavă dreptunghiulară pentru servit".

În perioada 1915- 1925 a primit de la centrală: o pendulă de perete, cele necesare pentru dotarea unei camere de locuit pentru gardian, 17 scaune (dintre care 5 vieneze, galbene), lămpi electrice, firmă de marmură, birou, 2 fotolii, masă pentru arhivă şi alta pentru cântărit saci, 3 dulapuri, tablourile regelui Ferdinand şi reginei Maria, 2 covoare.

În perioada 1926-1934 a fost dotată şi cu alte obiecte necesare activităţii: birouri şi pupitre, casă de bani, mărci cu BNR 45, ceas de control „Buck Original" în toc de piele cu patru casete, cântar „Fargo" pentru 30 Kg, cu două platane de alamă „Bessanson", maşină „Remington" cu carul mare, maşină de calculat „Walter", lustre, lămpi, 2 maşini de reprodus „Divagraph", birouri, mese, scaune, fotolii, bănci, cuiere, covoare. Mai apoi s-au mai primit: maşină de reprodus „ Markoprintz", stelaje pentru tezaur şi arhivă, alte maşini de scris „Remington", maşină de calculat „Facit", 2 serviete de piele, presă, perforatoare „plătit – încasat", maşină de numărat monedele, cântare de precizie, barometru, termometre interior şi exterior, maşină automată de numerotat „Universal", precum şi diferite obiecte şi unelte pentru birouri şi întreţinerea imobilului.

Verificări periodice din partea Centralei B.N.R.

Sucursalele şi agenţiile erau controlate anual de către inspectori ai BNR care făceau rapoarte cu privire la starea sediului şi activitatea desfăşurată de către funcţionari. În finalul rapoartelor, dacă era cazul, făceau recomandări Consiliului General în vederea eliminării aspectelor negative.

În zilele de 28 – 29 martie 1931 Agenţia Piteşti a fost verificată de către inspectorul general B. Alevra care, în raportul către guvernator, a făcut o analiză amplă asupra activităţii agenţiei, sistemului bancar din judeţul Argeş, precum şi situaţiei economice a judeţului.

Referitor la clădirea agenţiei consemnează: „Un imobil cu totul vechi şi necorespunzător cerinţelor sediului, cu lipsuri de prima ordine. Pereţii cu crăpături pronunţate, duşumelele roase; are nevoie de multe reparaţii, ceea ce acum produce o rea impresie tuturor celor ce o frecventează. Clădirea cât mai curând a unui imobil corespunzător aici este o necesitate de îndeplinit neîntârziat din toate punctele de vedere", lucru ce s-a şi realizat.

La 31 octombrie 1933 agenţia consemnează într-un raport către centrală : „Mutarea localului de operaţiuni în noul imobil ce se amenajează pentru scopul acesta, constituie un fapt important, care va influenţa în acelaşi timp simţitor unele capitole ale contului „cheltuieli de administraţie" pe anul 1934, faţă de 1933 când cheltuielile se făceau cu administrarea unui imobil vechi şi neîncăpător în care mai lucrăm şi astăzi".

Informaţiile cuprinse în raport privitoare la economia judeţului sunt foarte interesante, ele explicând nivelul activităţii agenţiei. Raportul se referă şi la băncile care existau în judeţul Argeş şi la activitatea fiecăreia în parte.

Multe documente aflate în fondul arhivistic al BNR Sucursala Piteşti şi fondul arhivistic al Agenţiei Câmpulung, aflate în depozitele Arhivelor Naţionale – Direcţia judeţului Argeş cuprind informaţii însemnate despre activitatea celor două agenţii, cu precădere după anul 1930.

Arondarea oraşelor Câmpulung şi Curtea de Argeş Agenţiei Piteşti – 2 Decembrie 1897

Pentru buna desfăşurare a activităţii în teritoriu, Consiliul de Administraţie a întocmit lista oraşelor arondate sucursalelor şi agenţiilor, existente la 2 decembrie 1897, pe care a difuzat-o în ţară. Agenţiei Piteşti i-a fost arondat oraşul Curtea de Argeş, dar şi Câmpulungul Muscelului fiindcă nu se înfiinţase încă agenţie în acest judeţ.

Începând cu anul 1899 statul de personal al agenţiilor se compunea din: agent, contabil, ajutor contabil, ţiitor de registre, casier, servitor. Cele din Piteşti şi Turnu-Măgurele erau încadrate cu agent, contabil, casier, rândaş.

În anul 1905 BNR a hotărât să înfiinţeze şi ultimele patru agenţii la Câmpulung-Muscel, Călăraşi, Huşi, Vaslui, fixându-le şi bugetul de cheltuieli pe 1906.

Agenţia Câmpulung a început să funcţioneze în anul 1906, într-un local cumpărat de BNR în anul 1905. Ştatul de personal era acelaşi ca la celelalte: agent, contabil, casier, uşier, rândaş.

Începând cu anul 1911 conducătorii agenţiilor s-au numit directori.

Retragerea din circulaţie a coroanelor şi rublelor prin sunete de goarnă

După război ţara s-a confruntat cu mari greutăţi: distrugeri de război, inflaţie, instabilitate monetară, scăderea producţiei agricole. Toate acestea au influenţat negativ întregul sistem bancar din ţară, implicit şi activitatea celor două agenţii.

Pentru unificarea monetară pe întregul teritoriu al României întregite s-a hotărât retragerea din circulaţie a coroanelor şi rublelor, agenţiile şi sucursalele trebuind să le înainteze la centrală, acţiune care a presupus multă muncă şi profesionalism. Iată ce raporta directorul Agenţiei Câmpulung guvernatorului BNR,

la 5 octombrie 1920, printre altele: „În urma dispoziţiunii dumneavoastră de a face publicaţiuni prin gazetele locale pentru schimbul coroanelor şi întrucât în oraşul nostru nu apar gazete, am intervenit la Prefectura judeţului Muscel care a dat o telegramă telefonată circulară prin administraţiile de plăşi tuturor comunelor rurale obligându-le să aducă la cunoştiinţă publicului prin sunete de goarne, termenele şi locul unde se face schimbul coroanelor. Comunele rurale s-au mulţumit numai să afişeze ordinul primit în uşa Primăriei, fără alte încunoştinţări, astfel că posesorii de coroane au fost informaţi din svon public şi din gazetele ce sosesc la sate. Din această cauză unii săteni s-au prezentat la declaraţiune abia în ultimele zile ale termenului fixat ”.

1933 – Organizarea unităţilor teritoriale în funcţie de volumul activităţii

În funcţie de creşterea volumului activităţilor, agenţiile de gradul al II-lea erau trecute la gradul I. La 26 iulie 1933 mai multe agenţii, printre care şi Piteşti, au fost trecute la gradul I, iar din anul 1946 este trecută în rândul sucursalelor. De altfel toate agenţiile din capitalele de judeţe , începând cu anul 1948, au fost numite sucursale.

Instaurarea regimului comunist la 6 martie 1945 a făcut ca independenţa BNR încetul cu încetul să fie influenţată de politic. De altfel, la 31 decembrie 1946, s-a produs etatizarea BNR „ act prin care au fost blocate toate depozitele bancare ale unităţilor economice particulare şi ale persoanelor fizice”, iar prin Decretul 197 din 13 august 1948 toate instituţiile de credit au fost naţionalizate, capitalurile şi clădirile băncilor fiind trecute din proprietate privată în cea a statului.

Banca de Stat Piteşti în 1950 - organizare, conducere, activitate

Conform raportului trimestrial intitulat „ Salariaţi şi salarii” elaborat de Comitetul de Stat al Planificării şi Institutul Central de Statistică în anul 1950 – Banca de Stat Piteşti se afla în localitatea Piteşti, str. Şerban Vodă nr. 80, având ca obiect de activitate – „comerţul de bancă”. Banca era reprezentată prin semnătură de către Dl. Director Iorgulescu C. Gheorghe şi de contabilul şef Popescu C. Mircea. Din conducerea băncii mai făceau parte doi directori adjuncţi, Marinescu I. şi Onofrei Constantin.

La acea dată banca deţinea un număr de 10 agenţii conduse de directori după cum urmează:

- Agenţia Curtea de Argeş - director Ioniţă Gheorghe
- Agenţia Teiu Vale - director Ţepuru Dumitru
- Agenţia Costeşti - director Ionescu Dumitru
- Agenţia Ţiţeşti - director Vasile Constantin
- Agenţia Recea - director Fianu Gheorghe
- Agenţia Stolnici - director Nicolaie Radu
- Agenţia Cuca - director Panţurescu Gheorghe
- Agenţia Stoiceni - director Bogulescu Gheorghe
- Agenţia Şuici - director Creţu Petre
- Agenţia Merişani - director Stăncescu Florin.

Numărul mediu scriptic de salariaţi la sfârşitul anului 1950 era de 183 persoane pe următoarea structură:

- muncitor 5
- personal de conducere 12
- personal de execuţie 132
- personal de serviciu 17
- paznici şi pompieri 15
- personal din serviciile social-culturale 2.

Din punct de vedere al schemei organizatorice în anul 1950 Sucursala Piteşti era structurată pe 14 compartimente (secţii) conduse de şefi de secţie astfel:

- Secţia Plan – Constantinescu Gheorghe
- Secţia Credite – Industriale – Pană Vasile
- Secţia Credite Agricole şi Cooperatiste – Muşat Gheorghe
- Secţia Credite Circulante şi diverse – Chioreanu Vasile
- Corpul de îndrumare şi control – Tănăsescu Dimitrie – insp. coordonator
- Biroul juridic de urmărire – Ştefănescu Pompiliu – avocat
- Secţia Tezaur – Taţa Ion
- Secţia Casierie – Blejan Gheorghe – casier încasator
- Oficiul pentru încasare impozite Piteşti – Gărdescu Ioan – contabil
- Secţia Trezorerie – Lelescu Dimitrie
- Secţia Viramente – Nicolescu Sevastiţa
- Secţia Ordonanţare – Ionescu Ionel
- Secţia Contabilitate – Panlomei Jean
- Secţia Secretariat – Nicolaescu Eugeniu

Din analiza corespondenței dintre Sucursala Piteşti şi Centrala BNR din anul 1950, s-au regăsit o serie de circulări emise de Direcția de specialitate din cadrul Centralei, în special pe linie de credite din care exemplificăm:

Circulara 315346/1 iunie 1950 – cu privire la acordarea de credite întreprinderilor industriale cu activitate continuă şi sezonieră din cota de amortisment de 35%;

Circulara 315348/1 iunie 1950 – Direcția Planificări Sectorul Documentare şi Planificarea creditelor, cuprinzând instrucțiuni cu privire la acordarea de credite întreprinderilor dotate aparținând Statului Popular;

Circulara 5457/2 iunie 1950 – Direcția creditelor Industriale, privind acordarea de credite pe mărfuri în expediție.

Temeinic ancorate în politica de partid şi de stat ale acelor vremuri, aceste circulări aveau un numitor comun în ceea ce priveşte structura lor, respectiv planificarea creditelor, acordarea şi garantarea lor pe baza planului de stat aprobat.

În toate cazurile, propunerile de plan de credite se transmiteau de către întreprinderi, Ministerelor Tutelare, pe baza planului de activitate, iar după ce au fost ”examinate de comisiile din Centrala BNR”, aceasta din urmă comunica „plafoane de credit rambursare” sucursalelor din teritoriu care le urmăreau în execuție.

Pe lângă aceste circulări privind activități de creditare, în această perioadă au fost emise de Centrala BNR şi alte precizări privitoare la planul de casă, decontări, plata salariilor etc.

Aspecte conflictuale între reprezentantul cadrelor şi conducerea băncii - 1950

Privind retrospectiv şi cu mult amuzament astăzi, aş vrea să menționez că în acea perioadă o importanță „deosebită” la nivel de sucursale o avea reprezentantul de Cadre Administrativ. Acesta probabil călăuzit de „ avânturi revoluționare” intra deseori în conflict cu directorii de sucursală. Amploarea acestor conflicte din teritoriu a determinat probabil ca Direcția Cadrelor din Centrala BNR să emită o circulară (197397/ 24.05.1950) din care spicuim: „Conducerea Băncii a fost sesizată că în unele sucursale , raporturile dintre responsabilul de Cadre Administrativ şi directorul de sucursală nu se desfăşoară sub semnul unei colaborări tovărăşeşti, atât prin amestecul direct în probleme pur tehnice bancare cât şi prin substituirea în atribuțiuni administrative ale conducătorului sucursalei de către responsabilul de cadre.....

În concluzie se atrage din nou atenția tovarăşului responsabil de cadre să se conformeze instrucțiunilor şi măsurilor date de Direcția Cadrelor prin care li s-au trasat obiective precise în munca lor şi să nu depăşească aceste obiective şi atribuțiuni, prin amestec în atribuțiunile pe care le au directorii de sucursală”. Circulara este semnată din partea Centralei BNR de directorul cadrelor Ion Opaschi şi de şeful secției Avram Marin. Am dat acest exemplu întrucât aceste animozități între cei sus menționați au existat o mare perioadă de timp.

Reorganizarea teritorială a sucursalelor băncii în 1951

În urma reorganizării teritoriale Banca de Stat Piteşti a devenit sucursală regională Piteşti a BNR şi cuprindea un număr de 378 salariați pe următoarele 8 unități teritoriale:

- Sucursala Regională tip II Piteşti - 136 salariați
- Filiala tip I Câmpulung - 92 salariați
- Filiala tip II Slatina - 63 salariați
- Filiala tip II B Curtea de Argeş - 24 salariați
- Filiala Goleşti - 20 salariați
- Filiala Topoloveni - 12 salariați
- Filiala tip II C Costeşti - 18 salariați
- Filiala tip II C Gura Boului - 13 salariați

TOTAL 378 salariați

Şi în acest an la conducerea sucursalei se regăseşte directorul Iorgulescu Gheorghe împreună cu doi directori adjuncți Tănăsescu Dumitru şi Dinu Ion.

Fiecare filială avea la rândul său în subordine un anumit număr de agenții , în funcție de care se stabilea şi tipul de filială astfel:

- Filiala tip I Câmpulung cu agențiile : Stâlpeni-Livezeni, Dragoslavele, Cetățeni;
- Filiala tip II Slatina cu agențiile: Piatra Olt, Potcoava;
- Filiala tip II Curtea de Argeş cu agenția Domneşti;
- Filiala tip II C Costeşti cu agențiile Recea şi Stolnici;
- Filiala tip II C Gura Boului cu agenția Tătuleşti.

Inițial unele din aceste filiale au purtat numele de Sucursale Raionale (Sucursala Raională Topoloveni, Sucursala Raională Curtea de Argeş, Sucursala Raională Costeşti, Sucursala Raională Gura Boului – Vedea).

Anual activitatea acestor filiale era supusă controlului „Colectivului revizorilor contabili şi revizorilor administrativi" compartiment individualizat în schema sucursalei fiind alcătuit din 2 revizori (Burciu Vasile şi Popa Benone) şi 2 inspectori administrativi (Anastasiu Alexandru şi Nicolici Ilie).

O nouă reorganizare a B.N.R – 1952 - prima compensare

În acest an, o dată cu marea împărțire administrativ teritorială a Republicii Populare Române, s-a efectuat o nouă reorganizare a BNR. Astfel, prin Circulara Centralei BNR nr. 402192/ 26.06.1952 s-a aprobat tehnica de lucru privind această reorganizare vis-a-vis de:

- sucursalele regionale desființate
- sucursalele regionale care priveau atribuțiile sucursalelor regionale desființate
- lichidarea operațiunilor între sedii în urma raionizării.

De asemenea Centrala BNR – Direcția Organizare a emis Circulara nr. 433147/ 26.06.1952 cu privire la:

- transformări de agenții în filiale
- înființări de filiale regionale
- transformări de filiale în agenții.

Conform acestei circulări semnate din partea Centralei BNR de Vicepreşedintele E. Vinea, „filialele regionale Râmnicu Vâlcea, Brezoi, Drăgăşani, Horezu din fosta Regiune Vâlcea împreună cu agențiile lor trec la Piteşti, iar „în cadrul regiunii Piteşti, înființându-se filiala raională Băbeni-Bistrița, cu reşedința la Băbeni-Bistrița" (actuala agenție din această localitate se transformă în filială raională).

Schema de încadrare a salariaților de la unitățile B.R.P.R. din Regiunea Piteşti cuprindea 531 de salariați repartizați pe servicii şi încadrați pe categorii de salarizare la sucursale, filiale şi agenții (în total 26 unități bancare) astfel:

1. Sucursala Regională tip I Piteşti
2. Filiala Raională tip II Piteşti
3. Filiala Raională tip IV Băbeni-Bistrița
4. Filiala Raională tip IV Costeşti
5. Agenția Recea
6. Agenția Stolnici
7. Filiala Raională tip IV Curtea de Argeş
8. Agenția Domneşti
9. Filiala Raională tip III Drăgăşani
10. Filiala Raională tip IV Găieşti
11. Filiala Raională tip IV Horezu
12. Filiala Raională tip IV Brezoi
13. Agenția Călimăneşti
14. Filiala Raională tip III Câmpulung
15. Agenția Cetățeni
16. Agenția Rucăr
17. Agenția Stâlpeni
18. Filiala Raională tip II R. Vâlcea
19. Agenția Olăneşti
20. Agenția Govora
21. Filiala Raională tip III Slatina
22. Agenția Piatra Olt
23. Agenția Potcoava
24. Filiala Raională tip IV Topoloveni
25. Filiala Raională tip IV Gura Boului
26. Agenția Tătuleşti

Conducerea Sucursalei Regionale tip I Piteşti era asigurată de Iorgulescu Gheorghe – director, Din Ion – director adjunct şi Dragu Mandache – director adjunct.

La Filiala Raională tip III Drăgăşani la poziția 239 îl regăsim pe domnul Isărescu Constantin (tatăl domnului Guvernator de mai târziu) în funcția de inspector şef cu un salariu tarifar de 827,50 lei.

Aş mai menționa din circularele emise de Centrala BNR din anul 1952 două circulări şi anume:

a) Circulara nr. 8478/10.07.1952- privind deschiderea conturilor pentru construcții de locuințe individuale la BNR.

La numai câțiva ani de la naționalizare spiritul proprietății private probabil că era încă dezvoltat, astfel că prin HCM nr. 758 (publicat în Buletinul Oficial nr. 80/25.07.1951) s-a hotărât ca Banca de Credit pentru Investiții să poată acorda muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor şi funcționarilor din întreprinderile şi

organizaţiile economice de stat credite individuale în valoare de până la 15.000 lei, cu o dobândă de 1,50% în scopul construirii de case de locuit pentru folosinţa lor şi a familiei lor.

Creditele acordate se puneau la dispoziţia beneficiarilor prin întreprinderea sau organizaţia de stat respectivă, prin virarea sumelor respective de către Banca de Credit pentru Investiţii, într-un cont special al întreprinderii deschis la Banca de Stat. Din păcate acest HCM a fost abrogat după o scurtă perioadă de timp.

b) Circulara nr. 8950/ 28.07.1952 – cu privire la compensarea simultană unică din 15.08.1952 şi credite de circulaţie la care au participat întreprinderile şi organizaţiile economice de stat care aveau conturi deschise la Banca de Stat, precum şi întreprinderile sovieto – române cu conturi deschise fie la Banca Sovieto-Română, fie la Banca de Stat şi care la 15 august 1952 au documente de plată restante.

Invenţii, inovaţii, condici de reclamaţiuni - 1953

Anul 1953 regăseşte BNR Sucursala Regională tip I Piteşti în aceeaşi structură organizatorică ca în anul precedent, la conducerea sucursalei aflându-se directorul adjunct Elefterescu Ion, postul de director fiind vacant.

Pe parcursul acestui an, în afara circularelor emise de Centrala BNR privind activitatea operaţională a băncii, au mai fost emise două circulări privind constituirea unor colective de invenţii şi inovaţii (circ. nr. 376407/10.07.1953) pentru stimularea iniţiativei creatoare a maselor de lucrători din unităţile Băncii şi introducerea unei condici de reclamaţiuni (Circulara nr. 108617/03.09.1953) la nivelul fiecărei sucursale şi unităţi operative de lucru, circulară care a fost valabilă până în anul 1990.

Redau mai jos câteva pasaje mai importante din aceste 2 circulări, astfel:

Circulara nr. 376407/10.07.1953 – „în conformitate cu art. 20 din Regulamentul de aplicare al HCM nr. 943/1950 a fost constituit la Centrala Băncii Colectivul de Inovaţii cu sarcina de a analiza propunerile de invenţii, inovaţii şi naţionalizări făcute de lucrătorii din unităţile Băncii de Stat, atât în ceea ce priveşte problemele tehnice cât şi cele administrative. Pentru stimularea iniţiativei creatoare a maselor de lucrători din unităţile Băncii, în ceea ce priveşte invenţiile, inovaţiile şi naţionalizările, se va constitui în cadrul fiecărei filiale a Băncii de Stat câte un colectiv de inovaţii compus din: directorul filialei, contabilul şef şi un inovator sau un lucrător fruntaş cunoscător al problemelor operative bancare”.

Circulara nr. 108617/03.09.1953 priveşte condica de reclamaţiuni: „Pentru înlăturarea deficienţelor din munca bancară şi asigurarea deservirii în cât mai bune condiţiuni a clienţilor, fiecare unitate operativă a Băncii va înfiinţa cu începere de la 15 septembrie 1953, câte o condică de reclamaţiuni, Condica de reclamaţiuni va fi ţinută la dispoziţia clienţilor la Divizia I Operativă. În fiecare sală de operaţiuni se va pune câte un aviz cu indicaţia „Condica de reclamaţiuni se află la Divizia I Operativă”. În afară de această condică de reclamaţiuni care stă la dispoziţia publicului, fiecare unitate a Băncii va mai ţine o condică internă, în care vor fi trecute reclamaţiunile primite prin corespondenţă. Aceste condici vor fi examinate zilnic de către Directorul unităţii, care va urmări modul de rezolvare a fiecărei reclamaţiuni, stabilirea răspunderilor şi expedierea la timp a răspunsurilor (termen maxim 3 zile).

Aspects et moments de l’histoire de l’Agence de la Banque Nationale à Pitesti (1893 – 1953)

L’étude passe en revue l’évolution de l’Agence à Pitesti de la Banque Nationale de Roumanie de 1893 à 1953.

On y évoque le commencement de l’activité bancaire à Pitesti et le développement de l’Agence locale (historique, personnel, dates significatives etc.).

ARHIVELE MILITARE
CA IZVOR AL RECONSTITUIRILOR BIOGRAFICE:
POETUL ION BARBU/MATEMATICIANUL DAN BARBILIAN

Cristina BOȚOGHINĂ[*]
Nineta NICOLAE[**]

Un titlu pentru care prima tentație a fost să-l denumim „Destinul germanicității în biografia lui Ion Barbu", tentație stârnită de primele consemnări din memoriul personal de sublocotenent rezervist[1]. Înscrisuri ce dau data de 1 aprilie 1917 ca moment de debut în lumea militară, când a fost mobilizat la Școala de Ofițeri de Rezervă, conform ordinului de zi nr.36. Cu alte cuvinte, chiar dacă botezul focului nu avea să-l primească în primăvara anului 1917, putem spune că Dan Barbilian combătea, cel puțin psihic şi emoțional, pe frontul Reîntregirii Naționale împotriva ocupanților, dintre care ostașii Kaiserului întruchipau diabolicul inamic. Nu a fost singurul, asemenea lui mulți alți tineri literați au avut propria experiență a frontului, mai mult sau mai puțin dramatică, precum Camil Petrescu, Titus Hotnog, Păstorel Teodoreanu, Gib Mihăescu ș.a., identificați mai apoi ca generația tranşeelor.

În egală măsură, tentația acestui titlu a venit odată cu lecturarea scrisorilor expediate de Dan Barbilian din Germania primilor ani de după război, unde se afla la studii. Cât şi de alte momente pe care soarta i le-a pus în viață, unul de-a dreptul fericit: căsătoria cu domnişoara Gerda Hossenfelder. Celălalt moment în aceeaşi măsură de dureros şi deprimant: accidentul suferit când cobora scările Universității din Jena, unde fusese invitat să conferențieze.

Dar să le luăm pe rând.

În memoriul personal de ofițer în rezervă, rubricile „stării civile la începutul carierei" din foaia matricolă[2] sunt completate cu numele şi prenumele subiectului, adică Barbilian Dan, având cel din urmă domiciliu la Giurgiu, str. Plevnei nr.17, județul Vlaşca, fiul lui Constantin şi al Smarandei, domiciliat la Câmpulung, str. Plevnei nr.17, județul Muscel, însurat la 14 iunie 1925 cu domnişoara Gerda Hossenfelder, pe când domicilia în Giurgiu, județul Vlaşca. Faptul că rubrica „venit la corp la" este completată cu data 1 aprilie 1918 „de la Centrul de Instrucție al Geniului ultim domiciliu str. Pontenescu, nr.25, Giurgiu" urmând ştampila şi semnătura comandantului Regimentului de Pontonieri, ne determină să afirmăm că la această unitate s-a început completarea memoriului personal şi nu la Cercul de Recrutare Vlaşca. Opinie întărită de faptul istoric că la 1 aprilie 1918 județul Vlaşca se afla încă sub ocupație, cât şi de eroarea strecurată atunci când s-a trecut domiciliul (desigur sesizată de lectorii noştri), astfel că „str. Pleveni nr.17" este dată ca locuință şi în Giurgiu şi în Câmpulung. Eroare, de altfel, minoră şi doar una din multe altele.

Aşa cum avea să se întâmple şi atunci când s-a înscris data de naştere, 18 martie 1894[3] (sublinierea noastră-n.a.), eveniment aşteptat cu mari emoții de părinți: „Primăvara întârzia să intre cu horbota ei triumfală în oraşul dintre muncele. Constantin Barbilian îndesise numărul călătoriilor Rucăr-Câmpulung. Apoi îşi luase câteva zile de concediu. Smaranda aştepta cu stoicism clipa când avea să nască, iar el voia să fie în apropiere pentru orice eventualitate.

Şi iată că mult speratul eveniment s-a petrecut într-o zi năbădăioasă. Odată cu înserarea, se stârnise din senin un viscol năprasnic. Uşile şi ferestrele jucau în tocuri, copacii erau aplecați cu putere la pământ, iar fumul din hornuri abătut în vetre. Înainte de miezul nopții, fătul mult aşteptat a dat primul strigăt. Fusese un strigăt plăpând, dar biruitor […]".[4]

Descrierea metaforică se încheie cu precizarea temporală a naşterii pruncului Dan Barbilian: „Era duminică 19 martie 1895 (sublinierea noastră-n.a.), stil vechi, orele 10 seara".[5] Adică un an diferență între data înscrisă în certificatul de naştere şi cea din foaia matricolă, după cum bine se poate vedea.

O altă greşeală ce poate avea numeroase cauze, mai mult sau mai puțin obiective, precum vremurile apăsătoarea din anii de restriște ai Primului Război Mondial, când atenția ce trebuia acordată documentelor era o nesemnificativă grijă față de veşnica amenințare a Doamnei cu coasa. Dovadă că eroarea nici nu a fost

[*] Complexul Muzeal Național Goleşti, județul Argeş
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti
[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti (în continuare C.S.P.A.M.I. Piteşti), fond *D.C.I. Memorii Bătrâni, lit.„B", sublocotenenți*, dosar 120, f.2
[2] Ibidem, f.1
[3] Ibidem
[4] Mircea Coloşenco, *Ion Barbu-Dan Barbilian. Biografie documentară (1564-1925)*, Editura Minerva, București, 1989, p.101
[5] Ibidem, p.102

observată, cu atât mai mult cu cât nu a avut nicio consecință asupra destinului de ofițer rezervist al matematicianului – poet Ion Barbu.

Căci până una alta, această eroare nu a împiedicat cu nimic mobilizarea lui Dan Barbilian ca soldat la Şcoala de Ofițeri de rezervă, începând cu 1 aprilie 1917 (ordinul de zi nr. 36), însumarea şase zile mai târziu (ordinul de zi nr. 7/7 aprilie 1917), înaintarea succesivă la gradul de caporal (ordinul de zi nr. 229/1 septembrie 1917), de sergent (ordinul Ministerului de Război nr. 4584/1 februarie 1918), de plutonier la Regimentul de Pontonieri (ordinul Ministerului de Război nr. 5693/1 aprilie 1918) şi în cele din urmă sublocotenent de rezervă (Înaltul Decret nr. 5210/11 decembrie 1919).[6] Şi cu atât mai puțin, nu a împiedicat deloc participarea plutonierului Dan Barbilian din Regimentul de Pontonieri la campania Războiului pentru Reîntregire, în perioada 1 aprilie 1918-iunie 1918, după cum stă scris în memoriul personal[7].

Perioadă scurtă, de numai câteva luni, însă îndeajuns pentru a fi decorat în primii ani de după război cu medalii onorifice, precum „Crucea Comemorativă" (Înaltul Decret nr. 1744/1921) şi Medalia „Victoria" (Înaltul Decret nr. 3390/1924)[8].

Dar, aşa cum spuneam la începutul prezentei expuneri, chiar dacă zilele de campanie n-au depăşit trei luni, tânărul student ce cocheta cu muza poeziei avea să trăiască întreaga dramă produsă de nenorocirile unui război devastator, asemenea tuturor contemporanilor săi.

Copleşit de insuccesul ce l-a bântuit în sesiunea de examene din vara anului 1916, Dan Barbilian s-a refugiat la Câmpulung „să scape de lume şi de caniculă, acolo între muncele. Avea nevoie de odihnă, de cât mai multă odihnă. Simțea că totul din el se dizolvă"[9].

Însă neliniştile personale aveau să-i fie spulberate de bulversările ce au cuprins întreaga societate odată cu intrarea României în război de partea Antantei. Vestea mobilizării l-a făcut să părăsească tihna munților şi să se grăbească la Giurgiu, unde a fost încorporat.

Fapt atestat de sursele citate, ce contrazic însă consemnările din memoriul personal, unde ziua de 1 aprilie 1917 este trecută ca dată a însumării cu gradul de soldat la Şcoala de Ofițeri de rezervă, conform ordinului de zi nr. 36. Dar succesiunea evenimentelor narate în continuare, pe care, cu permisiunea dumneavoastră, vom continua să le citățm, ne determină să afirmăm că memoriul personal are o mare carență, privat fiind de datele corespunzătoare sfârşitului de an 1916 şi începutului lui 1917.

Prin urmare, ajuns la Giurgiu „[…] Dan Barbilian a fost încorporat împreună cu tineretul giurgiuvean şi, apoi, după selecționare, trimis în Moldova, fiind repartizat Şcolii Militare de Artilerie şi Geniu […]"[10].

Aşadar, în luna decembrie 1916 Dan Barbilian se afla mobilizat la Botoşani, de unde, după căutări intense, colonelul Anastase Şoiculescu, unchiul său matern, îl depistează şi-l transferă, prin intervenții înalte, folosindu-se de funcția sa de pretor al Marelui Cartier General al Armatei Române, la Şcoala Militară de Artilerie şi Geniu care se regrupa la Bârlad.

La Bârlad, familia lui Anastase Şoiculescu a locuit patru luni la „M-me Cepescu, mică proprietară funciară, situată în cartierul Munteni, dincolo de punte, pe strada Vornicul Sturdza (azi Vasile Alecsandri), în nordul oraşului, lângă curtea boierului Lupu Costache, filantrop local […].

Până să se prezinte, în iarna anului 1917, la Şcoala Militară de Artilerie şi Geniu, care îşi mutase sediul la Huşi, lângă Prut, Dan Barbilian a stat în Bârlad […]. În familia lui Sache (Anastase Şoiculescu-n.n.) Dan Barbilian se simțea ca la el acasă. Singurul inconvenient era faptul că, datorită lipsei de spațiu, dormea în aceeaşi cameră cu unchiul Sache şi cu țața Haritina. În rest toată libertatea. Recita cu voce tare din Poe şi Shakespeare. Tropăia zgomotos prin casă, chiar când se spăla cu periuța de dinți. Apostrofat de Haritina că scrie pe cearşafuri, motiva că e război şi nu se găseşte hârtie.

Iarna era grea. Zăpada căzuse cu dărnicie. Într-o zi generoasă este anunțat că va merge la Huşi […].

Întâlnirea cu austeritatea regulamentului cazon, cu acest alt mod de a trăi şi a vedea viața – nu se putea închipui ceva mai opus firii sale! – fu o încercare la care nu putu să reziste. El, cel urmărit cu discreție în familie *pentru a nu greşi*, era acum brutal urmărit *pentru că a greşit*..."[11].

Printre alți colegi de şcoală militară se afla Victor Dumitrescu, fostul şef de clasă de la Liceul „Gheorghe Lazăr". Depănându-şi amintirile, acesta scria: „Barbilian a trecut la sistemul său din liceu, absentând la instrucție, ba chiar şi la cursurile de topografie, de apărare, fortificații, care se predau în clasă, pe motiv că este bolnav. Căpitanul Eftimescu a încercat să-i aplice şi lui Barbilian metoda de intimidare care-i reuşise atât de bine cu ceilalți elevi. Îl punea să fugă, alergând cu arma în mână după el, alteori se apropia țipând şi simulând că-i bagă degetele în ochi, sau îl pedepsea cu carcera". Acelaşi căpitan Eftimescu

[6] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond D.C.I. Memorii Bătrâni, lit.„B", sublocotenenți, dosar 120, f.2
[7] Ibidem, f.1v.
[8] Ibidem
[9] Mircea Coloşenco, *op.cit.*, p.208
[10] Ibidem, p.209
[11] Ibidem

încercase o altă stratagemă, nu lipsită de cinism, amenințându-l pe Dan Barbilian cu trimiterea în fața Curții Marțiale. Scena urcării lui într-o birjă, însoțit de ostași cu baionetele la armă, dăduse celorlalți fiori de teamă. „Dan Barbilian şi-a păstrat atitudinea flegmatică, provocând astfel, fără îndoială, o scădere a prestigiului lui Eftimescu, care mersese prea departe. Eftimescu se resemnase. (…) Seara, după terminarea orelor de program, ne strângeam în jurul lui – cei trei, patru prieteni mai apropiați – şi până la ore târzii din noapte el ne istorisea cu înflăcărare aventurile sale erotice, din liceu, uimindu-ne prin știința rafinată despre femei. Restriştea în care s-a trezit, de neîndurat pentru el, l-a împins să părăsească, pur şi simplu, unitatea militară. Îşi luase într-o bocceluță ceva merinde şi îndrăgitele şi nelipsitele cărți ale lui Poe şi Shakespeare”[12].

Cu alte cuvinte, Dan Barbilian a găsit de cuviință să dezerteze şi „ajunge la Iaşi, unde locuia acum la unchiul Sache. Militar de carieră, om integru şi deținând o funcție cu înalte atribuții la Marele Cartier General al Armatei Române, conştient de situație – el a intuit în fapta nesăbuită a nepotului său, cunoscându-i temperamentul nonconformist, o simplă gafă şi nu actul de dezertare, cum s-ar fi numit la un altul.

Erau momente de grea cumpănă!

În aşteptarea deznodământului infracțiunii săvârşite, a cărei gravitate Dan Barbilian de abia aici a realizat-o, cele câteva zile furtunoase petrecute la Iaşi l-au pus pe gânduri. Aici nu mai era vorba de Eftimescu! Din nou i-au dispărut aerul de nonşalanță şi spontaneitatea răspunsului. Dintre multe şoapte din juru-i, se desluşeau clar două cuvinte fatidice: *Curtea Marțială*...”[13].

Tocmai aceste spaime trăite la maximă intensitate se pare că au stârnit muza poemei. Era spre sfârşitul lui martie 1917, când „şocul propice revelației poetice se produsese nestăvilit. Venea de undeva din străfundurile sinelui, necunoscute până atunci. Tâmplele îi zvâcnea. Cerul gurii era uscat. Se agita prins de febre. Nu fulgerase încă, în noaptea ta, cuvântul…”[14]. A fost timpul când, refugiat în colțul de casă preferat, a reuşit să scrie şi să publice poeme ca *Lava*, apoi *Ființa*, apoi *Arca*, apoi atâtea altele. „Se eliberase o nouă forță, neasemuită, neistovită!”[15].

Între timp, de remedierea greşelii, ce pentru muritorii de rând avea consecințe de-a dreptul fatale, se ocupase unchiul său. Culmea ironiei, printre altele, tocmai asemenea fapte cădeau în răspunderea sa: căutarea, judecarea şi condamnarea dezertorilor. Însă colonelul Şoiculescu a ştiut să găsească soluția. Apelând la bunăvoința şi amiciția generalului Prezan, a obținut biletelul salvator către colonelul Barbu Alinescu, comandantul Şcolii Militare de Geniu din Huşi. În felul acesta, infama faptă a tânărului Barbilian a fost ştearsă cu buretele şi dată uitării.

Însă, zbuciumul sufletesc nu avea cum să nu lase sechele … cât se poate de creative, astfel că alte poezii şi meditații matematice aveau să fie aşternute pe hârtie şi să vadă lumina tiparului în perioada următoare, până la desconcentrarea din iulie 1918.

Cu alte cuvinte, din perspectiva interesului nostru, în aceste pagini nu găsim nici cea mai mică urmă, nici cea mai neînsemnată informație despre vreo campanie militară între aprilie-iunie 1918, aşa cum stă scris în memoriul personal. De altfel, chiar este de neînțeles asemenea notă, ştiut fiind faptul că România acceptase de ceva timp armistițiul, iar pacea o semnase pe 24 aprilie 1918.

Dincolo de această dilemă, cert este faptul că după desconcentrare s-a reîntors la facultate, reluându-şi studiile asupra matematicilor.

Şi în felul acesta ajungem la cel de-al doilea moment din viața sa când destinul i-a scos în cale …Germania şi pe germani, odată cu bursa primită la recomandarea profesorului Țițeica „[…] pentru studierea mai departe a ştiințelor matematice” la Universitatea din Göttingen, după cum i se adresa ministrului Constantin I. Angelescu în august 1922, pentru a-i cere sprijin financiar[16].

Țară şi popor ce încercau, cu tenacitatea recunoscută, să depăşească traumele războiului. Însă o gravă criză economică lovea întreaga societate germană, iar zbuciumul pentru reaşezarea valorilor politice, sociale şi morale risca să degenereze într-un adevărat război civil.

De altfel, toată Europa făcea imense eforturi pentru a şterge urmele trecutului. Aşa că lipsurile şi privațiunile erau numitorul comun al acelor timpuri. Ceea ce a resimțit din plin şi doctorandul Dan Barbilian, care astfel se vedea nevoit să-şi înfrâneze teribilismele şi aventurile juvenile. De aici şi nuanțele cenuşii în care a descris oamenii şi locurile pe unde viața i-a purtat paşii. Astfel, în primăvara anului 1922 vedea Berlinul ca pe „[…] un oraş idiot, de o monotonie exasperantă. Toate casele la fel. Viața e mai ieftină decât la Göttingen. Concerte multe, singurul lucru de seamă. Am fost aseară şi o să mă duc şi astăzi, n-am altceva mai bun de întreprins […]”.[17] Însă „[…] Berlinul, aşa de urâcios ca oraş, cuprinde oameni mai de treabă ca

[12] Ibidem, p.210
[13] Ibidem, p.211
[14] Ibidem, p.212
[15] Ibidem, p.213
[16] *Ion Barbu în corespondență*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p.15
[17] Ibidem, p.18

cei din Göttingen […]"[18]. Măcinat de lipsuri financiare şi cu gândul întoarcerii cât mai grabnice în mijlocul familiei ocrotitoare, Ion Barbu se străduieşte să obţină aprobarea tatălui său exagerând necuviincios atunci când despre profesorii de la Göttingen scria că „[…] sunt animale puturoase, fiindcă sunt şi nemţi şi proşti pe deasupra"[19].

Fără succes însă, căci tatăl său nu se lasă impresionat de lipsurile băneşti ale feciorului şi cu atât mai puţin de sumbrul mediu universitar expus cu înverşunare de nemulţumitul Dan Barbilian. Aşa că tânărul doctorand a fost nevoit să-şi reevalueze perspectiva asupra universului academic din Germania şi a ţării în general. Prin urmare, Dan Barbilian a început să folosească tonuri din ce în ce mai pastelate pentru descrierea tablourilor cotidiene: oameni şi peisaje. Ce-i drept, subvenţiile primite de acasă, de la familie[20] şi de la minister[21] au avut o contribuţie însemnată la reaşezarea sentimentelor imprevizibilului doctorand.

În această proaspătă şi benefică ambianţă universitară, Dan Barbilian avea s-o cunoască pe domnişoara Gerda Hossenfelder, în oraşul lui Hölderlin, în 1923. În paranteză fie spus, Tübingenul şi împrejurările sale au fost descrise în poeziile lui Ion Barbu.

Aşa cum este notat şi în foaia matricolă, căsătoria a avut loc pe 14 iunie 1925, oficiată la Primăria din Giurgiu şi sărbătorită într-un cadru intim[22]. O căsnicie în care sentimentele au fost profunde şi reciproce, soţii oferindu-şi tandreţe şi afinitate sufletească.

Anii au trecut şi nori negri se adunau deasupra Europei, aşa că toată lumea a fost nevoită să se pregătească pentru ce era mai rău. Turbulenţele furtunii ce se prevestea veneau din Germania, ţară de care Dan Barbilian era legat prin persoana atât de dragă lui, Gerda Barbilian.

Aici, nazismul devenise atotputernic, terorizând şi anihilând orice rezistenţă. Pericol căruia soţii Barbilian i-au simţit ameninţarea încă din vara anului 1936, când ajunşi la Kottbus, în casa socrilor, un poliţist s-a prezentat pentru a chestiona pe seama musafirilor. Moment de tensiune maximă, despre care Gerda Barbilian avea să-şi aducă aminte că: «[…] într-o zi ne-a căutat un poliţist acasă. Dan era foarte emoţionat. Ce o fi vrând? Erau timpuri grele în Germania, te puteai aştepta oricând la orice. M-am dus eu să vorbesc cu el. Văzându-mă, a început să râdă: „Dumneata erai, domnişoară Gerda? Noi am primit o informaţie că aici locuiesc nişte străini suspecţi". Ne cunoşteam din copilărie. I-am făcut cunoştinţă şi cu soţul meu şi chestiunea fu aranjată, afară de spaima noastră. Dar în familie aveam într-adevăr un suspect, era vărul meu Rudolf Schmidt, fost ajutor de judecător; el era antifascist; refuzând să depună jurământul pentru Hitler era hărţuit de Gestapo, nu putea căpăta nicio slujbă şi scăpase până acum de lagărul de concentrare numai datorită faptului că a stat în diferite oraşe la unii cunoscuţi. Neavând nici un ban, situaţia lui devenise un coşmar pentru el […]»[23]. Văr care, în treacăt fie spus, şi-a găsit salvarea în România, inspirat fiind de îndemnurile şi sfatul lui Dan Barbilian de a părăsi degrabă Germania[24].

De asemenea, nazismul politizase şi cel mai nevinovat şi mai intim sentiment, aşa cum aveau s-o constate Gerda şi Dan Barbilian de fiecare dată când se întorceau în Germania, precum în 1938, când „Mariaspring, altădată locul de întâlnire al studenţilor şi al fetelor din Göttingen pentru dans şi flirt, căpătase o culoare politică: aici se ţineau adunări de S.A. şi S.S. […]"[25].

Tensiunea creştea tot mai mult şi pregătirile pentru inevitabilul deznodământ se intensificau pe zi ce trecea: „Se făcuse sfârşitul lui august – îşi amintea Gerda – situaţia internaţională se complicase şi România îşi lua măsuri concentrând rezerviştii […]"[26].

Excepţie nu avea să facă nici consacratul matematician şi poet. Însă pentru Dan Barbilian nu avea să fie singura nenorocire: pe 7 septembrie tatăl său a decedat subit în urma unei congestii cerebrale. O adevărată dramă personală, căreia poetul a reuşit să-i reziste poate şi datorită implicării în activităţile militare la care fusese chemat în toamna anului 1939. Opinie împărtăşită cu toată convingerea de consoarta sa, care scria că „o concentrare la Şcoala de Geniu (era sublocotenent), pe care aş fi considerat-o în alte împrejurări drept o nenorocire, mi s-a părut acum o fericire pentru starea lui Dan: obligaţia fixă de a se prezenta zilnic, întâlnirea cu fostul lui comandant din timpul războiului, acum general Alinescu, cu profesorul Stoilov, şi el concentrat, îl făcură să mai uite suferinţa lui.

Neavând uniformă, general Alinescu l-a îmbrăcat de la magazia militară cu o uniformă de soldat, care-i stătea cât se poate de rău, alături de profesorul Stoilov, care, într-o uniformă proprie, era ca scos din cutie. Dan însă, ca întotdeauna, nu-şi dădea seama de nimic; era chiar foarte mulţumit de ţinuta lui"[27].

---

[18] Ibidem
[19] Ibidem, p.21
[20] Ibidem, p.24-26
[21] Ibidem
[22] Mircea Coloşenco, *op.cit.,* p.253-254
[23] Gerda Barbilian, *Ion Barbu. Amintiri,* Editura Cartea Românească, 1979, p.218
[24] Ibidem, p.218-219
[25] Ibidem, p.229
[26] Ibidem, p.237
[27] Ibidem, p.238-240

Înscris în evidenţele militare ale Şcolii de Ofiţeri de Geniu încă de la 1 aprilie 1937, Dan Barbilian a fost concentrat timp de o lună, din 12 octombrie până pe 9 noiembrie 1939[28], atunci când furia armelor se descătuşase asupra bătrânului continent. Concentrat la Compania a VII-a a Şcolii de Ofiţeri de Geniu, sublocotenentul rezervist a fost apreciat de comandantul său, care a lăsat o inedită descriere făcută cu ocazia notării de serviciu: „Sănătos, rezistent, poate suporta în bune condiţiuni greutăţile unei campanii. Înfăţişare plăcută, se prezintă bine în faţa trupei. Punctual, energic, disciplinat şi cu multă putere de muncă. Bun camarad, drept şi sincer. În timpul cât a fost concentrat a fost repartizat la Serviciul Armăturei, unde s-a pus la curent cu toate chestiunile acestui serviciu şi la Direcţia de Studii, unde a studiat toate problemele în legătură cu învăţământul militar din şcoală. A luat parte la şedinţele de instrucţie ale Companiei de Instrucţie a Trupei. Foarte bun ofiţer de rezervă şi cu o solidă pregătire profesională. Dacă îndeplineşte condiţiile de avansare merită cu prisosinţă să fie avansat la gradul de locotenent”[29].

Avansare ce n-avea să mai vină, căci în anii următori nu a mai fost concentrat, ci doar mobilizat pentru lucru începând cu 1 aprilie 1940 „fiind încadrat la Facultatea Ştiinţifică Bucureşti”[30]. Iar după aceea nici atât[31], motivul fiind nefericitul accident suferit (tot) în Germania când, invitat să conferenţieze la Congresul de Matematică de la Jena, a alunecat pe trepte, rupându-şi piciorul[32].

La 1 ianuarie 1944, Dan Barbilian a fost şters din evidenţele Şcolii de Ofiţeri de Geniu şi mutat la Corpul Pompierilor, pentru ca la 1 aprilie 1944 să fie din nou mobilizat pentru lucru la Facultatea de Ştiinţe Bucureşti, până pe 28 iunie 1945, când a fost vărsat la Cercul Teritorial Muscel.[33] Situaţie militară consemnată cu acribie în memoriul personal, de care Dan Barbilian nu credem că avea cunoştinţă, căci încă din 5 aprilie 1944 toată familia se afla refugiată la Tânganu, un cătun al comunei Cernica, de teama bombardamentelor, de care profesorul scăpase ca prin urechile acului pe 4 aprilie 1944, când anglo-americanii au făcut mare prăpăd în Bucureşti şi Valea Prahovei[34].

Cu acestea, încheiem relatarea asupra activităţii militare a sublocotenentului de rezervă Barbilian Dan, poetul – matematician al culturii române, încredinţat, o dată în plus, de valoarea documentelor din arhive în clarificarea şi înţelegerea unor momente biografice care ar putea da naştere la controverse.

Les archives militaires – source des reconstitutions biographiques: le poète Ion Barbu/le mathématicien Dan Barbilian

Poète – mathématicien ? Mathématicien – poète ? Les deux domaines le revendiquent, mais ce qu’on peut affirmer sans doute c’est qu’il a été sous-lieutenant de réserve dans l’ armée roumaine. Cet exposé complète la personnalité de Ion Barbu/Dan Barbilian en présentant son activité en tant qu’officier conformément aux notations officielles de son dossier personnel. Quelques-unes n’ont pas été correctement écrites, sons l’ empire du temps de guerre probablement, mais si l’on étudie à fond les documents des archives, la chronologie et les faits se rangent en ordre.

[28] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond *D.C.I. Memorii Bătrâni, lit.„B”, sublocotenenţi*, dosar 120, f.2; 30
[29] Ibidem, f.19
[30] Ibidem, f.2; 20
[31] Ibidem, f.21
[32] Gerda Barbilian, *op.cit.,* p.250-251
[33] C.S.P.A.M.I. Piteşti, fond D.C.I. Memorii Bătrâni, lit.„B”, sublocotenenţi, dosar 120, f.2
[34] Gerda Barbilian, *op.cit.,* p.265-269

ASPECTE PRIVIND ROMÂNII ARDELENI ŞI BUCOVINENI ÎN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ

Dr. Cornel ŢUCĂ*

La sfârşitul celui de-al doilea război balcanic, Austro-Ungaria reprezenta pe plan extern, imaginea unui imperiu multinaţional dornic de anexiuni teritoriale şi lărgire a sferei influenţei politico-militare, dublate, în plan intern, de aceea a unui stat cu o politică autoritară, conservatoare şi discriminatoare faţă de drepturile celorlalte popoare din compunerea propriei entităţi statale. Forma de guvernare adoptată în anul 1867 – dualismul austriac şi ungar, în fapt dominaţia social-politică a celor două naţionalităţi asupra restului popoarelor din interiorul imperiului – nu mai corespundea situaţiei reale, a începutului secolului XX-lea, a raportului dintre cele două popoare dominante şi restul popoarelor. Dorinţa de afirmare naţională, mergând până la adoptarea unei căi proprii de dezvoltare istorică, a celor din urmă, a constituit germenele bolii menite a răpune acest colos „cu picioare de lut".

Tendinţelor de emancipare naţională, din ce în ce mai radicale în aria revendicărilor solicitate, atât guvernul imperial, cât şi guvernele locale de la Viena şi Budapesta s-au dovedit incapabile în a identifica şi adopta cel puţin setul de măsuri menit a detensiona raportul dintre dominaţi şi dominanţi. Ancorarea puterii politico-militare dualiste în adoptarea numai de măsuri autoritare, discriminatorii şi represive nu a constituit răspunsul viabil dat problematicii, variată în fond şi formă. Accesul la afirmarea naţională proprie a popoarelor din compunerea Austro-Ungariei şi dorinţa clasei dominante austriece şi ungare de conservare intactă a drepturilor avute, a constituit contradicţia principală care a măcinat din interior sistemul statal dualist. Factorul extern conştient de realităţile interne şi bazându-se pe aportul acestora, nu a făcut decât să grăbească autodistrugerea acestei construcţii statale multinaţionale, bazate pe dominaţia politică şi militară a numai două naţiuni: austriacă şi ungară, asupra celorlalte. În distrugerea acestui edificiu statal multinaţional, un rol important, deşi paradoxal, l-au jucat chiar cele două guverne de la Viena şi, mai ale, cel de la Budapesta. Cele două guverne, în loc să analizeze cu discernământ şi să înţeleagă în profunzime cauzele reale ale conţinutului revendicărilor de ordin naţional ale popoarelor din subordine şi, eventual, să adopte măsuri menite a temporiza sau elimina o parte dintre acestea, şi-au dat mâna în hotărârea şi adoptarea de măsuri gradual restrictive. Devenea, din zi în zi mai clar, obiectivul principal al politicii interne a imperiului: deznaţionalizarea celorlalte popoare.

Tocmai această cantonare obsesivă în aria acestor tipuri de răspunsuri, din ce în ce mai represive şi restrictive, identificate de potentaţii austrieci şi unguri ca singurele viabile şi menite a opri creşterea valului cererilor de emancipare naţională, a constituit în realitate forţa motrice a dezvoltării invers proporţionale a acestora. Neînţelegerea raportului optim dintre solicitările cu caracter naţional şi răspunsurile cu caracter pregnant represiv a constituit cauza principală a viitoarei autodistrugeri a sistemului statal dualist. Din dorinţa de a conserva intactă întreaga gamă a valorilor şi avantajelor guvernării dualiste, politicienii austrieci şi unguri – fără a se dovedi capabili a înţelege noile realităţi ale începutului de secol XX – au adus o contribuţie decisivă la dezintegrarea sistemului statal dualist. În mod paradoxal, tocmai măsurile pe care aceştia le-au luat, în scopul salvgardării rolului primordial pe care trebuiau să-l aibă în conducerea statului, au fost cele care au grăbit prăbuşirea sistemului statal conceput.

Măsurile de forţă adoptate, restrictive şi represive, şi lipsa perspectivei dialogului constructiv dintre dominanţi şi dominaţi şi a ieşirii din această situaţie au făcut ca populaţiile asuprite naţional să se ridice „împotriva compromisului austro-ungar, a politicii de germanizare şi ungarizare forţată", să organizeze „ample acţiuni cu caracter cultural-politic", care – în final – au „impus cauza lor în atenţia opiniei publice europene"[35].

Forţa politică şi militară dominantă nu a vrut să ţină seama „în analiza urmărilor măsurilor luate" de un element esenţial: covârşitoarea majoritate a celorlalte populaţii care locuiau în provinciile imperiului. Obsedaţi de ideea deznaţionalizării forţate, aceste forţe conducătoare s-au dovedit nu numai conservatoare, ci şi necunoscătoare a realităţilor zilei şi au demonstrat o crasă miopie politică. „Situaţia deosebit de grea creată popoarelor asuprite a constituit factorul hotărâtor al mişcărilor naţionale de eliberare de sub jugul austro-ungar, atât a cehilor şi slovacilor, cât şi a polonezilor şi românilor, a slovenilor şi croaţilor, a italienilor şi ucrainienilor"[36]. Promovarea, până la forme dintre cele mai extreme de manifestare, unei asemenea politici antinaţionale a avut în clasa conducătoare ungară reprezentantul cel mai autorizat. Măsurile preconizate şi

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[35] ***, Afirmarea statelor naţionale independente unitare din centrul şi sud-estul Europei (1821 - 1923), Bucureşti, 1979, p. 147.

[36] Augustin Deac, Ion Spălăţelu, Prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar. Formarea statelor naţionale unitare din centrul şi sud-estul Europei, în „Revista de istorie", tom 32, nr. 3, martie 1979, p. 450.

apoi transpuse în practică de guvernul de la Budapesta, s-au dovedit de un reacţionism antinaţional din ce în ce mai agresiv şi brutal.

Atacate în însăşi existenţa lor ca entităţi naţionale, popoarele din Austro-Ungaria asuprite şi supuse unui program agresiv şi brutal de deznaţionalizare au răspuns prin intensificarea rezistenţei şi mesajului de libertate, diversificând – funcţie de specificitatea obiectivelor preconizate – modalităţile şi gama formelor luptei de emancipare naţională. În consens cu starea de lucruri existentă pe cuprinsul întregii dublei monarhii, măsurile şi „acţiunile oficialităţilor de a interzice orice manifestări cu caracter naţional, de maghiarizare forţată a românilor ardeleni, au întâmpinat o rezistenţă tot mai puternică, directă sau indirectă, din partea populaţiei şi a reprezentanţilor ei”[37]. Obiectivele de ordin naţional ale românilor au cunoscut în această perioadă atât consistenţă sporită, cât şi o expunere în termeni radicali şi presanţi pentru guvernele de la Viena şi mai ales Budapesta. Întregul proces revendicativ a fost cu atenţie urmărit de către forţele politice şi culturale şi opinia publică din România.

Învestirea în fruntea cabinetului de la Bucureşti, la 1 ianuarie 1914, a lui Ion I. C. Brătianu a însemnat şi o schimbare în atitudinea României faţă de lupta românilor din Transilvania pentru emancipare naţională. În faţa acţiunilor guvernului Tisza, făţiş antiromâneşti, şeful cabinetului român a luat poziţie şi a solicitat ultimativ moderarea acestora. Discordia dintre România şi Austro-Ungaria a început să fie receptată la adevărata ei valenţă, prin urmările politice profunde ce la anunţa. Ca urmare, problema românească din dubla monarhie a început „să inspire din ce în ce mai multă îngrijorare în cercurile politice de la Pesta şi Viena”, iar pacificarea acestora „era una dintre preocupările de căpetenie ale politicii imperiale în scopul înlăturării obstacolului care se punea în calea colaborării cu România, în faţa conflictului european ce se anunţa”.[38]

În acest cadru politic, generic prezentat, s-a accentuat lupta românilor transilvăneni pentru câştigarea de drepturi naţionale. Rememorând acele vremuri, Octavian Goga a scris ulterior: «Părea că în aceşti ani se anunţă ceasul dezrobirii, iar ideea unirii tuturor românilor devenise o axiomă de psihologie populară. Pentru opinia publică întreagă şi pentru întrunirile de ţărani, orientarea politică se concentra într-o lozincă: „Soarele nostru răsare la Bucureşti”»[39].

Izbucnirea Primului Război Mondial a fost privită de către popoarele din Austro-Ungaria ca un moment oportun soluţionării crizei dublei monarhii. De remarcat că „în 1914 nu se dorea destrămarea Imperiului, ci reformarea acestuia, precum şi crearea unor structuri sociale şi naţionale mai echitabile”. Un lucru „a fost clar pentru toată lumea, că în monarhia habsburgică, inclusiv Ungaria istorică, vor avea loc importante schimbări”[40]. Opţiunea spre confruntare militară a fost considerată de cercurile conducătoare austro-ungare ca singura soluţie salvatoare pentru criza politică internă şi evitarea dezmembrării imperiului.

În România, forţele conducătoare politico-militare, partidele politice şi opinia publică în întregul ei au întâmpinat cu speranţă şi emoţie declanşarea conflictului militar dintre marile puteri. Aşteptat cu nerăbdare, dar şi cu înfrigurare – prin consecinţele ce le puteau aduce hotărârile luate – Consiliul de Coroană ţinut la Sinaia (21 iulie / 3 august 1914) a optat pentru „neutralitatea României”. Azi, putem concluziona că pentru momentul istoric respectiv a fost „singura poziţie corespunzătoare apărării intereselor naţionale pentru o ţară mică aflată între două imperii ce făceau parte din tabere adverse: Austro-Ungaria şi Rusia”[41]. Ambele imperii includeau între graniţele lor provincii istorice locuite de un număr însemnat de români lipsiţi de drepturi naţionale. În linii generale, hotărârea luată la Sinaia a constituit un prim pas spre orientarea politicii României către blocul puterilor antantiste. Conflictul dintre forţele politice, sprijinite masiv de opinia publică, care cereau intrarea în acţiune militară alături de Antanta – pentru eliberarea românilor din Austro-Ungaria – şi cele care solicitau acelaşi lucru, dar în tabăra Puterilor Centrale – pentru eliberarea românilor din Basarabia, ca o primă etapă - a dat câştig de cauză adepţilor „unei neutralităţi tranzitorii, a expectativei armate, care corespundea deplin intereselor neamului, satisfăcând ambele tabere, formula oferea un răspuns favorabil şi cerinţelor opiniei publice”[42].

Austro-Ungaria, a fost percepută de tot mai mulţi contemporani ca fiind cel mai eterogen stat din Europa şi care, dacă nu s-a putut baza pe unitatea de gândire şi acţiune a popoarelor din compunere, a recurs întotdeauna, pentru menţinerea unităţii, la artificii politice şi administrative. Structură statală bazată pe dominaţia politică numai a două popoare, care au împrumutat numele lor însăşi denumirii simbiotice a acesteia, Austro-Ungaria a fost obligată să-şi asigure existenţa prin crearea unui organism militar şi birocratic

---

[37] Paul Abrudan, Ioan Roşca, Date noi privind lupta românilor ardeleni pentru făurirea unităţii politice în primele decenii ale secolului XX, în „Revista de istorie”, tom 36, nr. 12, decembrie 1983, p. 1209.

[38] Vasile Curticăpeanu, *Octavian Goga şi statul român,* în „Studii. Revista de Istorie”, nr. 5, 1969, p. 935.

[39] Octavian Goga, Pagini din luptele ardelenilor pentru unire, Chişinău, 1927, p. 1 – 2.

[40] Szas Zoltan, Scrierile istorice şi schimbările de epoci în 1918. Sfârşit şi început de epocă, Satu Mare, 1998, p. 21.

[41] Ion Agrigoroaiei, Opinia publică şi starea de spirit în urma Războiului de Întregire şi a Marii Uniri, Iaşi, 1916 – 1918, Iaşi, 2004, p. 13.

[42] Anastasie Iordache, România în anii Primului Război Mondial, în Istoria Românilor, vol. VII, tom II, De la Independenţă la Marea Unire (1878 - 1918), Bucureşti, 2003, p. 405.

dezvoltat. Această simbioză, dintre forţa politică a reprezentanţilor celor două popoare dominante: austriac şi ungar, s-a manifestat şi-n crearea şi conducerea forţei armate şi aparatului administrativ propriu. Armata şi „funcţionarii" au constituit pavăza de nădejde pe care s-a sprijinit dominaţia politică a celor două popoare. Această simbiotică dominaţie a avut de la început nevoie de o „acoperire", de o sacralizare a „permanentizării" ei, pe care şi-a asigurat-o prin adoptarea instituţiei „curţii imperiale". Adăpostit sub faldurile împăratului, „unsul lui Dumnezeu pe pământ", a fost creat în 1867 Imperiul Austro-Ungar, considerat „un amalgam cum nu se poate mai împestriţat". Din anul următor, 1868, serviciul militar a fost decretat „personal" şi „obligatoriu" şi armata a fost pusă sub comanda directă a împăratului, care a fost considerat „comandantul suprem" al tuturor forţelor armate, ceea „ce era de natură, în concepţia guvernanţilor, să atenueze disensiunile izvorâte din interesele divergente ale popoarelor şi naţionalităţilor componente ale imperiului"[43]. Românii din Austro-Ungaria, alături de celelalte popoare din compunerea statului dualist au fost unul dintre elementele naţionale umane integrate sistemului militar imperial nou creat.

Armata imperială austro-ungară a avut un sistem organizatoric specific, izvorât din însăşi structura ei dualistă, administrativă şi politică. Armata imperială a fost rezultatul cumulului a trei structuri militare independente administrativ şi care, la timp de război, se reuneau sub comanda unică a „împăratului Austriei şi regelui Ungariei". Cele trei structuri organizatorice militare au fost[44]:

1. Armata activă comună (imperială şi regală), subordonată direct cancelariei imperiale şi Ministerului de Război al guvernului imperial de la Viena.
2. Armatele proprii ale Austriei şi Ungariei, subordonate direct ministerelor de resort din guvernele de la Viena şi Budapesta. „Armata austriacă" a purtat denumirea de „landwerhr" şi cea „ungară" de „honvédség", iar chestiunile referitoare la organizarea, instrucţia, dotarea şi efectivele acestora au fost apanajul celor două ministere de resort.
3. Armata teritorială, denumită generic „landstrum", a avut două componente, câte una pentru fiecare din cele două armate statale separate („landwerhr-ul" şi „honvédség-ul")[45]; subordonate aceloraşi ministere de război de la Viena şi Budapesta, dar mobilizate numai în caz de război. Aceste două categorii structurale militare erau puse la mobilizare sub comandamentele hotărâte de împărat.

Organul intermediar între împărat şi cele trei ministere de resort (imperial, austriac şi ungar) a fost „cancelaria militară". Prin intermediul acesteia, suveranul comunica ministerelor de război hotărârile cu caracter militar adoptate, precum şi numirile în funcţii, până la gradul de căpitan inclusiv, pentru toate tipurile de armate existente. De asemenea, mai exista un Stat Major General, al cărui şef era subordonat direct împăratului, care se ocupa la pace cu pregătirea de război generală a armatei şi teritoriului şi la război cu transpunerea în ordine operaţionale a hotărârilor adoptate de împărat.

Fiecare dintre cele trei mari structuri armate au fost compuse din trupe de infanterie, cavalerie, artilerie şi diferite specialităţi tehnice. Marina şi aviaţia au fost incluse numai în „armata activă comună" şi, ca atare, subordonate direct împăratului. Prin structura organizatorică primită, armata a fost privită de forţele politice şi militare conducătoare ca instrumentul cel mai sigur de menţinere sub ascultare şi în compunerea imperiului a popoarelor din cuprinsul acestuia.

Satisfacerea stagiului militar, în unităţile din compunerea armatelor comune, landwerhr-ul şi honvédség-ul, a fost asigurată de către tinerii tuturor popoarelor din cuprinsul imperiului, care, la 1 ianuarie al fiecărui an în parte, împlineau vârsta de 21 de ani. Recruţii repartizaţi unităţilor de infanterie satisfăceau stagiul militar 3 ani (21 – 23 ani), iar cei repartizaţi celorlalte arme 4 ani (21 – 24 ani). După satisfacerea stagiului, militarii erau trecuţi în categoria „rezervişti" ai respectivelor armate şi figurau în evidenţele acestora până la 33 de ani infanteriştii şi 31 de ani cei ai celorlalte arme. În acest interval de timp, rezerviştii celor trei categorii de arme erau „chemaţi la anume perioade, pentru împrospătarea instrucţiei". Ultima etapă a obligaţiilor militare faţă de imperiu a rezerviştilor a fost cea cuprinsă între 33 şi 42 de ani pentru infanterişti şi 31 – 42 de ani pentru cei aparţinând celorlalte arme. Aceasta era etapa în care rezerviştii intrau în evidenţele „landstrum-urilor" celor două armate: austriece (landwerhr) şi ungare (honvédség). În caz de război, structura militară reprezentată de landstrum-urile celor două armate mobiliza rezerviştii din „chemarea întâi" (cei cu vârsta cuprinsă între 33, respectiv 31 de ani şi 37 de ani) şi, după caz, şi cei din „chemarea a doua" (având vârsta cuprinsă între 38 şi 42 de ani)[46]. Astfel structurată organizatoric, la o populaţie de 51 390 233 locuitori câţi avea Austro-Ungaria înregistraţi la începutul anului 1914, armata imperială avea sub arme un efectiv de pace estimat la 380 000 de militari.

La decretarea mobilizării din 31 iulie 1914, efectivele armatei austro-ungare, în conformitate cu prevederile statelor de organizare de război, au fost sporite la 1 500 000 de oameni. Pe parcursul desfăşurării

---

[43] Ioan I. Şerban, Voluntarii transilvăneni şi bucovineni din Rusia în Războiul pentru Întregirea Neamului, 1916-1919,Alba Iulia, 2003, p.15.
[44] C. Găvănescul, I. Manolescu, *1914 – 1915. Războiul cel Mare,* vol. I, Bucureşti, 1915, p. 109 – 110.
[45] Bertrand Auerbach, Austria şi Ungaria în timpul războiului (1914 - 1918), Paris, 1926, p. 18 -20.
[46] C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.,* p. 110 – 111, 118.

confruntărilor militare, sub presiunea imenselor pierderi suferite, efectivele mobilizate trebuiau să ajungă la 4 500 000 de oameni, pentru ca cifra totală a celor mobilizate în intervalul anilor 1914 – 1918 să se ridice la 9 000 000 de oameni[47]. Creşterea efectivelor destinate frontului, urmare directă a solicitării de către armatele operaţionale a unui număr tot mai mare de militari, a fost o caracteristică comună marilor puteri europene, în general a statelor aflate în conflict[48]. Cifra militarilor mobilizaţi de Austro-Ungaria în intervalul anilor 1914 – 1918 a reprezentat un procent de 34,6% din potenţialul uman al ţării[49] şi de 55,4% din cel al populaţiei masculine active a acesteia.[50] Cifra pierderilor armatei austro-ungare în timpul campaniei anilor 1914 – 1918 s-a ridicat la 1 542 000 de morţi şi răniţi[51]. Acest număr a reprezentat un procent estimat la 9,5% din totalul efectivului mobilizat.[52]

Întreaga suprafaţă a imperiului a fost împărţită ca arii de competenţă militară unui număr de 16 corpuri de armată. La război, în funcţie de încadrarea în structuri specifice a brigăzilor sau diviziilor constituite şi prin mobilizarea „landstrum-urilor", „după felul operaţiunilor şi al ipotezelor de război, precum şi după necesităţile impuse" numărul acestor corpuri de armată putea spori.[53]

În linii generale, prezentat succint, acesta a fost cadrul organizatoric militar în care popoarele din Austro-Ungaria au fost obligate să-şi îndeplinească datoria militară faţă de coroana imperială.

Din totalul populaţiei existente, repartizarea pe naţionalităţi a acesteia a fost următoarea: 23 000 000 slavi (cehi, slovaci, croaţi, sârbi, poloni, ucraineni), 12 000 000 germani, 8 000 000 unguri, 3 600 000 români (după statisticile ungare), 1 800 000 evrei, 1 000 000 italieni şi restul alte naţionalităţi[54]. Urmare directă a compunerii statale multietnice, armata austro-ungară a avut în compunerea ei fiii a 14 minorităţi naţionale. Această componentă multinaţională a făcut ca armata austro-ungară să fie eterogenă din punct de vedere al structurii pe naţionalităţi a corpului de comandă şi a masei de soldaţi, precum şi a raportului, pe aceleaşi criterii – dintre cele două elemente structurale. Astfel, ofiţerii proveniţi din rândul austriecilor şi ungurilor reprezentau aproape 90% din totalul acestora, în timp ce trupa formată din rândul lor se apropia de un procent de 48%[55].

Disproporţiile exprimate în procente ilustrează gradul de participare avut de cele două popoare dominante în corpul de comandă al armatei şi în masa de execuţie a acesteia. În mod logic, această realitate discriminatorie, bazată pe criterii naţionale, nu avea cum să nu creeze probleme dintre cele mai serioase omogenităţii, în ansamblul ei, armatei austro-ungare. Astfel a luat naştere, fără o prealabilă motivare, o armată ce a reprezentat „un mănunchi de voinţe, însă cu aspiraţii divergente faţă de scopul urmărit prin război de fosta monarhie"[56].

Amplificarea mişcărilor de eliberare naţională a popoarelor din compunerea dublei monarhii, diferite ca formă şi variate ca aspiraţii, nu a avut cum să ocolească armata şi a reprezentat – în timp – germenul disoluţiei acesteia. Tocmai disproporţiile procentuale mai sus analizate au fost cele ce au determinat accentuarea fenomenului menţionat. La o analiză aprofundată a acestor cauze, deşi la o primă vedere ar părea paradoxal, primul „factor dizolvant al unităţii monarhiei" l-a constituit obţinerea acordului de către unguri de întrebuinţare a limbii maghiare şi în structurile militare ale „honvédség-ului" propriu şi „landstrum-urilor" acestora. Prin acţiunea lor extinsă asupra armatei, ungurii au reuşit „să-şi însuşească şi să subjuge teritorii şi popoare întregi", impunându-şi samavolnic limba maghiară ca unic instrument de comunicare[57]. Într-o primă etapă eşti tentat să consideri că ungurii au avut un câştig decisiv, prin obţinerea acestei derogări, dar o analiză obiectivă a urmărilor acestei măsuri, demonstrează că ei au avut ulterior de pierdut. Înlocuirea limbii germane cu cea maghiară a însemnat prima lovitură dată unităţii de comandă a armatei austro-ungare. Istorica credinţă în existenţa acestei instituţii imperiale ca o structură supranaţională, o entitate neaparţinătoare unui anumit popor, a înregistrat fisura menită a spulbera în scurt timp acest mit. În acest mod, s-a creat indirect credinţa în posibilitatea, ca fiecare popor în parte să obţină într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, într-o formă de stat confederativ sau autonom, dreptul de a dispune în structuri organizatorice specifice de unităţi armate în care să folosească limba naţională proprie.

---

[47] Cornel Carp, Cornel Ţucă, *Prizonierii români în lagărele din Siberia,* în „Document" an VI, nr.1(19), 2003, p.36.
[48] „România Militară", anul LVII, nr. 11, noiembrie, 1925, p. 33.
[49] Ibidem.
[50] Ibidem.
[51] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivei Militare Istorice Piteşti (în continuare: C. S. P. A. M. I.), fond Ministerul de Război, (în continuare: M. R.), Serviciul Statistic, dosar nr. 433, f. 96.
[52] „România Militară", anul LVII, nr. 11, noiembrie, 1925, p. 33.
[53] C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.,* p. 116.
[54] *Idem,* p. 192, 211.
[55] Gheorghe Gheorghiu, *Armatele Puterilor Centrale în războiul mondial,* în "România Militară", anul LXXIV, nr. 2 februarie 1937, p. 39 - 40.
[56] Ion Gh. Trofin, Studiu analitic rezumativ asupra războiului mondial 1914 – 1918, Sibiu, 1937, p. 15.
[57] C. Găvănescul, I. Mândrescu, *op. cit.,* p. 193.

Dintr-un alt punct de vedere, majoritatea covârşitoare germană şi ungară a componenței naționale a corpului ofițeresc al armatei austro-ungare demonstrează fără tăgadă încrederea acordată de monarhie şi clasa dominantă reprezentanților proprii. În fapt, siguranța imperiului se baza pe armată, iar loialitatea acesteia se întemeia pe promovarea masivă a reprezentanților celor două popoare dominante în majoritatea pârghiilor de comandă. Raportul procentual întâlnit în componența pe naționalități a trupei, masa de execuție a forței armate, nu a mai înregistrat însă aceeaşi majoritate zdrobitoare a reprezentanților austrieci şi unguri. Inversarea de raport a structurii naționale înregistrată în statistica trupei a fost cea care a determinat slăbirea din temelii a combativității armatei austro-ungare. În contrast cu aliata ei Germania, care a prezentat imaginea „unei înregimentări a spiritelor şi a tuturor voințelor pentru atingerea scopului urmărit de război", Austro-Ungaria a „prezentat un aspect direct contrariu"[58].

Problema națională din armata dublei monarhii a fost cu adevărat critică tocmai în momentele când această stare de lucruri ar fi trebuit să nu existe sau, în cazul fericit, să fie mult estompată. Dezvoltarea conştiinței naționale a popoarelor, care contribuiau cu peste 50% din efective la constituirea armatei imperiale, în momentele în care izbucnirea unui mare conflict mondial era o chestiune de timp, a slăbit din temelii coeziunea acesteia.

În cadrul legal organizat, românii – fără a se evidenția cu ceva față de celelalte popoare lipsite de drepturi naționale – şi-au adus şi ei partea de contribuție în constituirea armatei austro-ungare. În ceea ce priveşte ponderea procentuală a românilor în totalul efectivelor de pace ale armatei austro-ungare, ei au reprezentat „abia 7% din totalul gradelor, 0,9% din numărul ofițerilor activi şi 0,6% din cel al ofițerilor de rezervă", comparativ cu „25%, 78,7% şi 60,2% germani şi, respectiv, 23,1%, 9,3% şi 23,7% maghiari"[59]. Mobilizarea din iulie 1914 a adus în rândurile armatei austro-ungare un număr sporit de militari şi ofițeri de rezervă din rândul popoarelor subjugate. În urma acestei infuzii umane, raportul procentual al ponderii românilor din armata austro-ungară în anul 1915 nu a fost substanțial modificat. Acest raport a ajuns la ponderea de 1% ofițeri activi şi 0,7% ofițeri de rezervă; comparativ cu 76,1% şi 51,4% germani şi, respectiv, 10,7% şi 25,3% maghiari[60].

Dintre cei 9 000 000 militari mobilizați de Austro-Ungaria, din 31 iulie 1914 şi până în octombrie 1918, un număr de 926 500 au fost originari din Transilvania, adică peste 10% din întreaga armată imperială. Din acest total, un număr de 484 374 militari au fost de origine română. Drept urmare, peste 52% din militarii mobilizați din Transilvania au fost reprezentați de români, ducând ponderea acestora la 5,3% din întreaga armată austro-ungară[61]. Din compararea datelor consemnate în lucrările studiate, fără a mă îndoi de autenticitatea cifrelor citate, am luat în calcul pe cele prezentate. De altfel, uneori chiar la acelaşi autor aceste cifre diferă[62]. Raportându-ne la cifrele prezentate, comparativ cu efortul susținut de populația română din Transilvania, aportul celorlalte naționalități a fost mai redus. Astfel că, în acelaşi interval de timp analizat, ungurii din Transilvania au fost mobilizați în procent de 26%, germanii de 9%, iar celelalte naționalități conlocuitoare de 13%. Reprezentativitatea acestora în compunerea armatei imperiale a fost de 2,8% pentru unguri, 0,9% pentru germani şi 1,3% pentru restul naționalităților din Transilvania[63].

Decretarea mobilizării generale din 31 iulie 1914 a adus în unitățile militare imperiale peste 100 000 de români. Apoi, funcție de necesitățile frontului, încă un număr de 300 000 de români au fost mobilizați, pentru ca până în octombrie 1918 numărul acestora să se ridice la 484 374 de români[64]. Drept urmare, la numărul românilor mobilizați din Transilvania „dacă se adaugă şi cei încorporați în Bucovina, atunci numărul românilor trimişi să-şi dea viața pentru o cauză nedreaptă – care nu era a lor – a depăşit cifra de o jumătate de milion"[65]. După alte surse, numărul total al românilor care au fost mobilizați în armata austro-ungară a fost estimat la circa 651 000 de oameni. Cercetările de arhivă ale istoricului Ioan I. Şerban au permis identificarea justificării documentare a calculelor care au stat la baza consemnării acestei cifre[66].

---

[58] Ion Gh. Trofin, *op. cit.,* p. 15.

[59] Ioan I. Şerban, *op.cit.,* p. 17.

[60] Liviu Maior, Soldați români în armata austro-ungară (1914-1918), în Civilizație medievală şi modernă românească, Cluj- Napoca, 1985, p. 356-358.

[61] Teodor Păcățean, Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş aduse în războiul mondial din 1914-1918, Sibiu, 1923, p. 20.

[62] Teodor Păcățean, *op. cit.,* în „Transilvania", an LIV, nr. 1-2, 1922. Teodor Păcățeanu, în lucrarea cu titlul mai sus citată, dar publicată în „Transilvania", indică numărul românilor mobilizați ca fiind de 489 544 de oameni.

[63] Constantin Enea, Aspecte ale descompunerii armatei austro-ungare (Dezertări şi răscoale ale soldaților din Transilvania. 1914 - 1918), în „Acta Musei Napocensis", V, 1968, p. 276 – 277.

[64] Mihai Racoviță, *1914 – 1918. Austro – Ungaria foloseşte pe românii transilvăneni drept carne de tun,* în „Revista de Istorie", 1992, nr. 4, p. 47 – 49 şi Cornel Carp, Cornel Țucă, *op.cit.,* p.36.

[65] Liviu Botezan, Contribuții la problema recrutării de voluntari dintre românii transilvăneni ajunşi prizonieri în Rusia în primul război mondial, în „Acta Musei Napocensis", XX, 1983, p. 273.

[66] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 24 – 25. [Cifrele identificate în sursele citate de către autor fac trimitere directă la evidențele celor „13 cercuri de recrutare româneşti" care „au trimis pe front 624 batalioane, cu 539 200 români, iar de la cele 6 cercuri de honvezi 288

Din totalul românilor mobilizaţi (aşa cum am specificat, am luat în calcul, în analiza efectuată, cifra de 484 374 militari) un număr de 449 796 au fost trimişi să lupte în primele linii ale fronturilor pe care operau armatele imperiale. Acest număr (indiferent la care dintre celelalte cifre consemnate în diferite lucrări am face referiri) indică un procentaj extrem de ridicat al românilor trimişi să lupte în primele linii: 92,4% din totalul mobilizaţilor. Este locul să reliefăm faptul că nici o altă naţionalitate din cuprinsul monarhiei dualiste nu a contribuit cu un procentaj atît de ridicat, din totalul mobilizaţilor, la alimentarea trupelor operative[67]. Aceste date statistice vorbesc cel mai grăitor despre premeditarea statelor majore austriece şi ungare în acţiunea lor constantă de trimitere în „abatoarele" fronturilor a populaţiei masculine active româneşti. Caracterul premeditat al acestei decizii este justificat prin numărul extrem de redus al românilor destinaţi serviciilor auxiliare, părţilor sedentare, ale unităţilor plecate pe front sau mobilizaţi pe loc: 34 578 de oameni, adică un procent de doar 7,6% din numărul total al românilor mobilizaţi[68].

Ca urmare a acestei orientări premeditat antiromâneşti, pierderile suferite de români pe câmpurile de luptă europene s-au cifrat la 41 739 de morţi pe front, 11 275 morţi în urma rănilor căpătate, 29 839 dispăruţi, 37 898 răniţi (în afara celor morţi în urma rănilor primite) şi 25 406 rămaşi invalizi de război. Exprimate în procente, aceste cifre indică faptul că peste 15,9% din numărul românilor mobilizaţi au murit sau dispărut pe front,iar circa 14,1% dintre ei au intrat în categoria pierderilor pricinuite de răniţi şi invalizi[69]. Tributul de sânge plătit de românii din Austro-Ungaria a fost cu mult mai mare decât media pierderilor generale ale armatei respective: 9,5%. „Aceste pierderi atât de ridicate arată că românii au fost folosiţi, în chip perfect, în cele mai grele încercări ale războiului, ca principală <<carne de tun>> a formaţiunilor maghiare"[70].

Putem concluziona că pentru românii din Transilvania şi Bucovina „mobilizarea şi impunerea de a lupta sub steagul imperial" au fost „o adevărată tragedie". Cu toate acestea, răspunsul dat de români ordinelor de mobilizare a întrecut aşteptările autorităţilor austro-ungare, care nu au înţeles faptul „că ei nu au luptat decât fiind forţaţi s-o facă şi s-au comportat ca atare"[71]. În consecinţă, marea majoritate a românilor au ales să servească în armata austro-ungară, fie de teama represaliilor, fie în credinţa oarbă că „împăratul" va pune capăt în cele din urmă nedreptăţilor. Cei mai hotărâţi dintre români, atunci când momentul a fost favorabil, au ales calea refugiului în România sau a dezertării de pe front. O altă explicaţie o identificăm şi în „convingerea că, în împrejurările date, dincolo de sentimentele lor reale, românii trebuie să răspundă şi de această dată la chemarea" împăratului. De asemenea, nu trebuie trecut cu vederea faptul că acesta „întruchipa în ochii omului simplu suprema autoritate, după Dumnezeu"[72]. Raportându-ne la realităţile timpului, trebuie să reliefăm „că nu puţini au fost aceia care, de pe front sau de acasă, nu puteau să-şi imagineze o altă soartă a românilor transilvăneni decât în limitele consacrate şi care şi-au făcut datoria de cetăţeni austro-ungari cu convingerea că acesta era destinul implacabil al conaţionalilor de sub coroana habsburgică"[73]. Nu lipsită de importanţă a fost şi credinţa sinceră a multora dintre români că Austro-Ungaria, mai ales în alianţă cu Germania, nu putea ieşi învinsă din acest război.

Ca urmare, văzând rămânerea lor în aceleaşi legături cu puterea austro-ungară, mulţi dintre români au ales să-şi facă datoria de onoare pe câmpul de luptă. Indiferent de motivaţia prezentării la mobilizare, rămâne o certitudine faptul că majoritatea românilor au răspuns „prezent" ordinelor de chemare, începând cu data de 31 iulie 1914. Însuşi premierul ungar, Tisza István, a fost surprins de răspunsul dat de români decretului de mobilizare şi a fost constrâns să catalogheze această realitate ca pe „o mare victorie pe frontul intern al monarhiei dualiste"[74].

Răspunsul românilor a fost rezultatul unui automatism, ca un „recul al conştiinţei" înrădăcinate de-a lungul timpului, declanşat la chemarea „cezarului". Împăratul de la Viena continua să reprezinte stavila legală în faţa abuzurilor ungare şi, ca urmare, în speranţa unei îmbunătăţiri viitoare a stării lor, chemarea lui a fost percepută ca un ordin. Această stare de spirit se mai explică şi prin interacţiunea „între credinţa faţă de împărat şi respectul combinat cu teamă faţă de autoritatea de orice fel"[75]. Balanţa dintre sentimentul naţional

---

batalioane, cu 40 800 români, totalizând 580 000 de oameni. Adăugându-i pe cei 71 000 încorporaţi la 1 august 1914, rezultă că românii au participat la război în cadrul armatei austro-ungare în număr de 651 000".

Numărul de 71 000 români încorporaţi la 1 august 1914 rezultă din suma celor 41 000 plecaţi pe front cu unităţile Corpului 12 Armată austro-ungară şi celor 30 000 plecaţi cu cele ale Corpului 7 Armată].

[67] Cornel Carp, Cornel Ţucă, *op.cit.,* p.36.

[68] Ioan Şerban, *op. cit.,* p. 26 şi Constantin Enea, *op.cit.,* p.277.

[69] Alexandru Manafu, *Transilvania şi Armata*, în „Document", an I, nr. 4, 1998, p. 14.

[70] Idem.

[71] Ion Agrigoroaiei, *op. cit.,* p. 96.

[72] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 19.

[73] *Idem,* p. 21.

[74] Petre Nemoianu, *Prizonier la ruşi, rob la unguri,* Bucureşti, f. a., p. 5 – 6.

[75] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 19.

şi îndeplinirea datoriei faţă de tron s-a înclinat decisiv în favoarea celei din urmă. Emblematice, în acest sens, sunt amintirile ulterioare ale lui Sextil Puşcariu şi Petre Nemoianu.

Primul a indicat prioritatea aleasă din noianul sentimentelor de care era stăpânit: „Unul singur domina: sentimentul datoriei”[76], iar al doilea a arătat că: „Între sentimentul naţional şi iubirea faţă de înaltul tron am ales-o pe cea din urmă”[77]. Astfel se justifică participarea masivă a românilor la opera de mobilizare a armatei austro-ungare. În acest timp, după luarea contactului direct cu grozăviile câmpurilor de luptă şi cunoaşterea tratamentului discriminatoriu aplicat de superiori şi sub influenţa ştirilor alarmante despre viaţa tot mai grea şi plină de persecuţii a familiilor, atitudinea favorabilă efortului militar a început să se estompeze. O nouă atitudine a început să prindă contur în minţile militarilor români din armata austro-ungară: „Departe de a ne gândi la acte de vitejie – relata mai târziu un fost combatant – singura noastră preocupare era cum să ajungem prizonieri”. În scurt timp, cu „instinctul nealterat al poporului”, începând cu toamna anului 1914, militarii români de pe front au început să elimine „îndoiala şi dezorientarea” şi au forţat căderea în prizonierat[78]. Alţii, nemobilizaţi sau în aşteptarea plecării spre front, au ales calea refugiului în România şi, o mare parte dintre aceştia, înrolării voluntare în armata română[79]. Fenomenul, manifestarea fiind similară şi la militarii din rândul celorlalte naţionalităţi asuprite, căpătând proporţii îngrijorătoare, a atras atenţia conducerii politico – militare imperiale. În scopul atenuării acestui sindrom, specialiştii militari austro-ungari au sugerat „ca soluţie salvatoare redistribuirea unor unităţi militare, în scopul îndepărtării lor de zonele etnice din care proveneau soldaţii”[80]. Soluţia aceasta a avut o aplicabilitate parţială în decursul războiului.

Românii din Transilvania au fost mobilizaţi în majoritatea lor în regimentele din compunerea corpurilor 7 Armată din Timişoara şi 12 Armată din Sibiu, iar cei din Bucovina în unităţi locale ale „landwerhr-ului” şi-n Regimentul 41 Cernăuţi (majoritar românesc). Organigrama acestor mari unităţi ale armatei austro-ungare în care au fost mobilizaţi românii, cu modificări impuse de situaţii conjuncturale a fost în linii generale următoarea[81]:

Corpul 7 Armată (Timişoara)

- Divizia 17 Infanterie (Oradea)
  - Brigada 31 Infanterie (Oradea)
  - Brigada 34 Infanterie (Arad)
- Divizia 34 Infanterie (Timisoara)
  - Brigada 67 Infanterie (Timisoara)
  - Brigada 68 Infanterie (Seghedin)

Corpul 12 Armată (Sibiu)

- Divizia 16 Infanterie (Sibiu)
  - Brigada 16 Infanterie (Sibiu)
  - Brigada 31 Infanterie (Braşov)
- Divizia 35 Infanterie (Cluj)
  - Brigada 69 Infanterie (Cluj)
  - Brigada 70 Infanterie (Târgu Mureş)
- Divizia 38 Infanterie Honvezi (Cluj)
  - Brigada 75 Infanterie Honvezi (Cluj)
  - Brigada 76 Infanterie Honvezi (Sibiu)

În afara acestora, românii au mai fost mobilizaţi în regimentele de infanterie de linie nr. 5 (Satu Mare) şi 85 (Sighet) şi de infanterie honvezi: 2 (Arad), 4 (Oradea), 8 (Lugoj) şi 12 (Satu Mare), precum şi în Batalionul 23 Vânători de Munte. De asemenea, un număr important dintre ei au fost mobilizaţi în unităţile Diviziei 1 Cavalerie (Timişoara), unităţile de artilerie ale corpurilor de armată, precum şi-n flota Adriaticii.

Viaţa militarilor români din armata austro-ungară nu a fost uşoară. Ei s-au confruntat de la început cu aroganţa aristocratică a ofiţerilor, mai ales unguri şi cu discriminările de tot felul la care au fost supuşi. Tratamentul aplicat soldaţilor români de pe front a fost calificat ulterior de către aceştia, ca fiind umilitor, chiar inuman[82]. Mobilizaţi în cazărmi şi expediaţi pe front pentru a se bate pentru monarhia dualistă, românii

[76] Sextil Puşcariu, *Memorii,* 1978, p. 7.
[77] Petre Nemoianu, *op. cit.,* p. 5.
[78] Eugen Hulea, Despre contribuţia voluntarilor români la înfăptuirea Uniri, în „Apulum”, XIV, 1976, p. 344 – 345.
[79] Ştefan Pâslaru, *Voluntarii şi emigraţia română susţin marile idealuri naţionale,* în „Revista de Istorie Militară”, nr. 6, 1990, p. 10 – 12.
[80] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 17.
[81] *Idem,* p. 24-25.
[82] Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război,* Bucureşti, 1916, p.77.

împreună cu militarii celorlalte naționalități au început să conștientizeze faptul că ei reprezintă în realitate majoritatea în armată. Cu toate acestea, prin sângele pe care-l vărsau pe câmpurile de luptă, contribuiau la traducerea în viață a scopurilor politico-militare ale monarhiei şi aristocrației dominante austro-ungare[83]. Curând, în afara tratamentelor la care au fost supuşi de către superiorii lor, soldații români au dat piept cu ororile războiului. Nimic din propaganda menită a le inocula credința că fac parte dintr-o armată bine dotată cu tehnică şi material de război şi care are unul dintre cel mai bine pregătit corp ofițeresc de comandă, nu-şi găsea acoperirea în realitățile cotidiene de pe fronturi. Morții ce cădeau zi de zi lângă ei, înfrângerile suferite, disprețul ofițerilor de alt neam, mizeria îndurată, tratamentul discriminatoriu suportat au zdruncinat din temelii încrederea soldaților în capacitatea de comandă şi-n forța reală a armatei austro-ungare.

În ceea ce-i priveşte pe militarii români, ordinele celor două guverne şi ale statelor majore către comandanții unităților operative de pe fronturi stipulau ca „unitățile formate din români să fie folosite în linia întâi a frontului şi în sectoarele cele mai periculoase". Atunci când unitățile majoritar româneşti erau decimate pe câmpurile de luptă, din rămăşițele lor se alcătuiau alte unități noi, iar apoi, sub pretextul trimiterii la refacere, erau dislocate de pe un front pe altul. Acest mecanism diabolic de acțiune se constituie într-un nou argument puternic în favoarea tezei potrivit căreia românii au fost în mod premeditat ținta unui „genocid"[84]. Tocmai din acest motiv, aşa cum a relatat mai târziu un fost combatant român: „Văzându-ne chemați sub drapel străin, în rândul tineretului român domnea un mare zbucium sufletesc. Departe de a ne gândi la acte de vitejie, singura noastră preocupare era cum să ajungem prizonieri"[85], în curând, s-a putut constata că soldatul român a fost cuprins de „pasivitate față de țelurile războiului". Ca urmare, „lipsa de convingere a soldaților români care luptau în armata austro-ungară este semnalată de guvernul maghiar, care se plângea la Viena că „unitățile româneşti nu se comportă de loc deosebit în luptă"[86]. La rândul lui, „guvernul imperial era conştient de faptul că nici un român ardelean nu va lupta împotriva soldaților de peste munți" şi, în consecință, i-a trimis „să lupte, fie pe frontul italian, fie în Galiția împotriva armatei ruse"[87].

De la conştientizarea folosirii lor drept „carne de tun" şi a inutilității săvârşirii actului de vitejie şi până la instaurarea dorinței de dezertare sau autoconservare nu a fost un drum greu de parcurs. Din cauza crudei realități trăite s-a instaurat „printre români o stare de tot mai vădită neîncredere în capacitatea combativă a armatei austro-ungare, asociată cu nădejdea că în cele din urmă monarhia dualistă va fi înfrântă"88. Răspunsul românilor la întregul cortegiu de jigniri şi umilințe suferite în cazărmi şi pe fronturi, la mizeria adusă de prelungirea luptelor şi lipsa alimentelor, medicamentelor şi la aflarea veştilor despre înrăutățirea vieții familiilor rămase acasă (rechiziții şi impozite sporite, abuzuri de tot felul ale autorităților locale, restrângerea drepturilor etc.) nu s-a lăsat mult timp aşteptat89. Începând cu anul 1915, fenomenul neprezentării la mobilizare a luat amploare şi a fost completat de cel al sustragerii tinerilor de la încorporare. Pe front, militarii români au început să dezerteze la adversar – individual sau în masă. Astfel se explică de ce un număr de peste 169 000 (139 000 militari români au dezertat: 120 000 în Rusia, 18 000 în Italia şi peste 1 000 în Franța; iar peste 30 000 s-au refugiat în România) de români au căzut prizonieri90 ori s-au refugiat în România91. De asemenea, trebuie evidențiat şi faptul că „acțiunea de dezertare a fost încurajată şi larg sprijinită de populație şi membrii de familie"[92].

Nemulțumirea crescândă față de politica guvernanților a generat o nouă atitudine din partea populației civile. Românii transilvăneni reintegrați în sentimentul lor tradițional au făcut totul pentru a sprijini războiul României, iar peste o mie de tineri au intrat în „şcolile de ofițeri din Regat în cei doi ani de neutralitate"[93]. Fenomenul nu a fost însă unul singular, până în august 1916 un număr de peste 29 000 de români se refugiaseră din Austro-Ungaria în România[94]. După intrarea României în război, asupra românilor din Austro-Ungaria s-au abătut persecuțiile autorităților, evidențiindu-se cele ale maghiarilor.

Ştirile sosite din țară la militarii români aflați pe fronturi le făceau cunoscute arestările silnice şi internările în închisoare a intelectualilor şi fruntaşilor satelor, internarea în lagăre sau deportarea la muncă a orăşenilor sau țăranilor, închiderea sau chiar desființarea şcolilor româneşti etc. Frământărilor față de grija familiilor, în contextul ştirilor tot mai alarmante sosite despre starea de fapt de acasă, se adăugau cele legate

[83] Cornel Carp, Cornel Țucă, *op.cit.,* p. 36-37.
[84] Mihai Rahoviţan, *op. cit.,* p. 47 – 48.
[85] Eugen Hulea, *op. cit.,* p. 344.
[86] ***, Desăvârşirea unificării statului național român.Unificarea Transilvaniei cu Vechea Românie, Bucureşti, 1968, p. 125.
[87] Nicolae Fotino, Atitudinea prizonierilor români ardeleni din Rusia față de Armata Roşie, , în „Studii. Revista de istorie", nr. 5, 1957, p. 171.
[88] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 31.
[89] Liviu Botezan, *op. cit.,* p. 274.
[90] Idem.
[91] Paul Abrudan, Ioan Roşca, *op. cit.*, p. 1214.
[92] *Idem,* p. 1216.
[93] Octavian Goga, *op. cit.,* p. 6.
[94] Ion Clopoțel, Revoluția din 1918 şi Unirea Ardealului cu România, Cluj, 1926, p. 138.

de tratamentul discriminatoriu pe care erau obligaţi să-l suporte şi de privaţiunile vieţii de soldat: frig, boli, foamete etc. Toate aceste efecte cumulate au determinat schimbarea opticii majorităţii românilor din armata austro-ungară: „Românii s-au putut convinge tot mai mult că greutăţile pe care le îndurau nu proveneau numai din realităţile specifice războiului, ci erau totodată efectul unei politici premeditate, contrare însăşi fiinţei lor naţionale”[95].

În întregul Ardeal şi Bucovina s-a înregistrat o puternică opoziţie faţă de efortul de război ale cărei forme de manifestare au fost cât mai diversificate, ţinându-se cont în permanenţă de realitatea prezenţei represive a aparatului de stat. Represiunea imperială, dar mai ales cea ungară, s-a revărsat cu o furie greu disimulată după intervenţia armatei române în Transilvania şi mai cu seamă după retragerea acesteia. Valul represaliilor abătute peste casele românilor s-a concretizat prin arestarea unui număr mare de „familii româneşti” şi internarea „a peste 6 000 persoane” considerate „periculoase” pentru siguranţa dublei monarhii[96]. Majoritatea intelectualilor români rămaşi acasă au fost internaţi la Sopron şi în 12 – 15 comune din jurul acestuia, unde „numărul lor” varia între 2 000 – 3 000 persoane” în permanenţă[97].

Măsurile represive luate de autorităţile ungare şi austriece au vizat o încercare în forţă de maghiarizare şi, în acelaşi timp, de intimidare a populaţiei româneşti. Efectele măsurilor adoptate s-au dovedit contrarii aşteptărilor sensului iniţiatorilor şi au contribuit din plin la radicalizarea resistenţei române.

Remarques concernant les Roumains d’Ardeal et de Bucovine de l’armée austro – hongroise

L’organisation de l’armée austro – hongroise comptait :

- l’armée active ordinaire (impériale et royale), subordonnée directemant à la Chancellerie Impériale et au gouvernement impérial de Vienne ;
- les propres armées de l’Autriche (« landwerhr ») et de la Hongrie (« horvédség »), subordonnées aux ministères de la guerre de Vienne et de Budapest ;
- l’armée territoriale, nommée « landstrum », pour chacune des deux armée d’Etat séparément.

Du total d’environ 9 000 000 de militaires mobilisés par l’Autriche – Hongrie depuis juillet 1914 jusqu’en octobre 1918, 926 500 étaient de Transylvanie, desquels 484 378 étaient Roumains.

[95] Ioan I. Şerban, *op. cit.,* p. 32-34.
[96] Ion Clopoţel, *op. cit.,* p. 32 – 34.
[97] ***, Destrămarea monarhiei austro-ungare. 1900 – 1918, Bucureşti, 1964, p. 143.

PLANUL CINCINAL (1911-1916) - PROIECTUL DE DEZVOLTARE AL ARMATEI GERMANE ÎN PREZENTAREA MAIORULUI MIRCESCU

Drd. Iulian BOȚOGHINĂ*

Fără a fi adepții convinşi ai datelor fixe ca limite cronologice prin care istoria continuă să fie împărțită în epoci şi perioade, trebuie să recunoaştem că izbucnirea primului război mondial are „semnificația traversării unei granițe istorice – una dintre acele date rare care marchează perioada civilizației umane", după cum Eric Hobbsbawm încerca să fixeze sensul izbucnirii primului război mondial într-o Europă ce trăia cu febrilitate un amalgam de sentimente belicoase şi spaima inevitabilului deznodământ[1] …Războiul pentru care toată lumea se pregătea, pusese stăpânire pe imaginația europenilor, care însă şi-l închipuiau ca pe un duel între cavalerii evului de mijloc, înarmați cu tehnica şi tehnologia începutului de veac XX. Armamentul, munițiile, tacticile şi strategiile aveau să dicteze condițiile şi regulile războiului, iar nobilii militari să se metamorfozeze în diabolice ființe ucigătoare, totul în slujba urii patriotice. Consecințele, cuantificabile în milioane de victime sunt prea bine cunoscute, asemeni şi moştenirea geo-politică, embrionul viitoarei conflagrații mondiale.

De altfel, atmosfera de aşteptare fusese pregătită în timp, crizele premergătoare întărind previziunile şi preocupările guvernelor şi opiniei publice pentru un război general în Europa. Şi nu au fost puține aceste crize, ce au solicitat la maxim orgoliile expansioniste ale marilor puteri,[2] resentimentele naționaliste ale micilor state europene, care au avut în Balcani un adevărat front de confruntare politico-diplomatică şi în cele din urmă descătuşarea în două războaie ce au excelat prin cruzime, cunoscute ca *războaiele balcanice*[3]. Dincolo de Balcani, butoiul cu pulbere al Europei, al cărui fitil a fost detonat în august 1914 la Sarajevo, Asia, dar mai ales Africa a fost un alt câmp de confruntare politico-diplomatică între marile puteri, ocazii de tatonări şi reaşezarea alianțelor în aşteptarea inevitabilului deznodământ.

Acestea fiind spuse, considerăm că n-ar fi nepotrivit dacă am încerca să trecem în revistă succesiunea momentelor ce au tensionat militar relațiile dintre marile puteri europene în anii premergători primului război mondial.

Şi începem cu anul 1908, când pe 5 octombrie Austro-Ungaria a anexat Bosnia şi Herțegovina[4], două provincii cu o numeroasă populație slavofonă, pe care le administra încă din 1878, statut consfințit de articolul 25 al Tratatului de la Berlin. Rusia, bulversată de înfrângerea din Extremul Orient în războiul ruso-japonez şi de mişcările anarhist-revoluționare, a fost pusă în temă, austriecii promițând drept compensație sprijin pentru a obține de la sultan permisiunea pentru accesul navelor de război prin Bosfor şi Dardanele. Însă, faptul că Marile Puteri nu au acceptat prezența navelor militare ruseşti în strâmtori, iar austriecii au trecut imediat la acțiune, a destabilizat fragilul echilibru în această zonă. Reacțiile nu s-au lăsat deloc aşteptate, atât din partea Marilor Puteri, dar mai ales a tinerelor state naționale, pioni ai intereselor Marilor Puteri. Interesant este că gestul bine calculat şi în consecință reuşit al cancelarului austriac, Achrenthal, nu a dus la acutizarea disputelor dintre cele două blocuri politico-militare, ci a determinat reacții adverse în interiorul alianțelor ce polarizaseră Europa. Astfel, Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, principala forță militară a Triplicei, s-a arătat surprins şi iritat şi a vrut să-şi exprime dezaprobarea față de anexarea Bosniei şi Herțegovinei. Însă cancelarul von Bülow a întrevăzut în atitudinea împăratului potențiala cauză a destrămării alianței, aşa că a trebuit să-l convingă pe împărat să susțină Austro-Ungaria în demersul său.

La rândul ei, Italia şi-a manifestat nemulțumirea față de modificarea echilibrului de forțe în Balcani şi în consecință să reacționeze necugetat în perioada următoare, cu gândul de a beneficia în Libia de pe urma iminentei prăbuşiri a Imperiului Otoman.

De cealaltă parte, Rusia şi-a surprins neplăcut aliatele, Franța şi Anglia, care au refuzat orice acțiune în Balcani pentru a susține diplomatic sau militar eventualele complicații create de schimbul la care s-a pretat.

---

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Eric Hobsbawm, *Era imperiului(1875-1914),* Editura Cartier, p.417;

[2] *Ibidem,*p.397-402;

[3] Ghe.Cliveti,*România şi crizele internaționale. 1853-1913,* Iaşi, 1997, p. 12 ş.u.; Charles şi BarbaraJelavici, *Formarea statelor naționale balcanice,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 249-264; William M Sloane, The Balkans.A laboratory of history,New York, 1914, p. 25 ş.u.

[4] Sorin Cristescu, *CarolI şi politica României(1878-1912),* editura Paideia, Bucureşti, 2007, p. 317 ş.u. C. Paraschiv, *Diplomația României şi criza bosniacă,* în *Românii în istoria universală,*Universitatea „Al.I.Cuza", Iaşi, 1986, p. 380 ş.u.; Jean-Paul Bled, *Franz Joseph, Editura trei, Bucureşti ,2002, p.551-558;*

Însă consecinţele anexării Bosniei şi Herţegovinei au fost cele mai vizibile în zonă: Bulgaria cu acordul Austro-Ungariei şi-a proclamat independenţa pe 21 septembrie/4 octombrie, isterizând şi mai mult o Serbie ce se vedea astfel ameninţată din două părţi, ducând-o în pragul unei reacţii armate.

Dacă criza bosniacă nu s-a finalizat cu un război, actul de anexare i-a învăţat pe sârbi să devină iugoslavi, devenind adevăraţi eroi, însă unii profund rusofili, cap de pod ai panslavismului în Imperiul austro-ungar. Ba mai mult, Austro-Ungaria a pierdut ascendentul politic şi moral asupra Bulgariei, în favoarea Rusiei care s-a implicat de partea acesteia în tratativele cu Imperiul Otoman, preluând din despăgubirea pe care turcii o cereau la schimb cu independenţa, suma trecută în contul datoriei turcilor către ruşi în urma războiului din 1877-1878. Ceea ce avea să se întâmple pe 8/21 aprilie 1909, când Rusia a reuşit să medieze pozitiv înţelegerea turco-bulgară[5].

Obţinând cele două provincii, Austro-Ungaria a reuşit trista performanţă să-şi facă din Serbia un înverşunat inamic şi numai intervenţia Angliei şi Franţei, Germaniei şi Italiei au împiedicat Viena să nu atace Serbia şi astfel să stârnească războiul în Europa. Ceea ce a permis rezolvarea paşnică a crizei, odată cu recunoaşterea de către toate părţile implicate a noii configuraţii geo-politice, dar nu şi înăbuşirea resentimentelor, ci dimpotrivă, după cum bine se cunoaşte.

Dacă criza bosniacă a opus două imperii care nu dictau politica propriilor alianţe, doi ani mai târziu, o altă criză,în Maroc, pe cât de scurtă, pe atât de intensă, abitir avea să pună în pericol pacea, contribuind astfel la încărcarea belicoasă a atmosferei din Europa. De data asta, opozanţii erau puterile port-drapel al propriilor blocuri militare: Germania împotriva Franţei şi Angliei, ce se mai înfruntaseră în aceeaşi chestiune cu cinci ani mai devreme, în 1906.

Pe scurt, de data asta pretextul crizei a fost intervenţia Franţei împotriva rebelilor ce-l asediau pe regele Marocului în oraşul Fez, capitala regatului. Crezându-se asigurat dinspre Anglia, odată cu participarea împăratului la inaugurarea monumentului comemorativ al reginei Victoria, ministrul de externe german l-a convins pe Kaiser să-i mai administreze încă o lecţie Franţei, de data asta în colonii. Însă intervenţia canonierei ,,Panther" în portul Agadir pentru a ţine în şah acţiunea francezilor, a stârnit o reacţie contrară planurilor ministrului Kiderlen Wächter. Fapt ce l-a determinat pe ministrul de externe german să lase confruntarea de pe frontul marocan în seama negocierilor diplomatice, mai ameninţătoare chiar prin tensiunea războinică pe care au indus-o guvernelor în dispută şi opiniei publice.

În pericol de a detona bomba, ministrul german de externe a început să-şi modereze cererile pe seama pretenţiilor în Congo-ul francez, rezumându-se numai cu acele concesii pe care Franţa le accepta. Fapt ce a permis încetarea alarmei ce pusese pe picior de război flota engleză[6].

Chiar dacă şi această criză s-a încheiat la masa negocierilor, tensiunea dintre Marile Puteri a rămas, contribuind din plin la surescitarea partizanilor zeului Marte, care pe zi ce trecea deveneau tot mai mulţi şi mai înverşunaţi. Pe de altă parte, criza marocană a demonstrat că tensiunile între Marile Puteri atinseseră limita de la care orice incident le putea aduce pe marginea prăpastiei.

Tot în acel an 1911 şi în acelaşi spaţiu nord-african, de data asta pe coasta mediteraneeană, un alt război avea să contribuie la intensificarea sentimentului că popoarele Europei se aflau în pragul unui conflict inevitabil. Războiul declanşat de Italia pentru a smulge Libia din posesiunea turcilor, trebuie amintit în contextul subiectului nostru doar pentru a întregi seria loviturilor primite de Imperiul Otoman, care cronologic va atinge apogeul în 1912, odată cu primul război balcanic, rămas în conştiinţa europenilor mai cu seamă prin cruzimea şi ororile săvârşite de combatanţi, perpetuate şi în cel de-al doilea război balcanic.[7]

Iată, aşadar, schiţa cronologică a crizelor ce au adus Europa pe marginea prăpastiei, pe care (printre mulţi alţi factori) progresul tehnologic promovat în scopuri militare a transformat-o în iad pe pământ.

Astfel, tehnologia uciderii pe care industrializarea din a doua jumătate a secolului XIX a revoluţionat-o spectaculos, a impus militarilor tactici şi strategii pe măsură pentru a ţine pasul diabolicului progres. Şi în felul acesta, cursa înarmărilor a devenit inevitabilă: pe zi ce trecea pregătirile de război deveneau tot mai costisitoare cu cât statele cheltuiau din ce în ce mai mult, cel puţin să evite rămânerea în urmă. Cursa înarmărilor a debutat modest prin 1880, accelerându-se la începutul deceniului doi din secolul XIX. Chiar dacă economia europeană depăşise cu brio criza economică, aflându-se în plină ascensiune, cheltuielile din ce în ce mai mari pentru armată au sporit presiunea inflaţionistă asupra bugetelor, datorită impozitelor din ce în ce mai mari şi a împrumuturilor. Însă tot la fel de adevărat este faptul că simbioza dintre război, producţia de război şi armată, a transformat relaţiile dintre stat şi economie, mai cu seamă industrie. Căci dacă marea industrie devenea o armă politică pe care statul se baza pe plan internaţional, statul trebuia să întoarcă serviciul, devenind marele client al industriei de armament. În felul acesta, regulile pieţei libere au fost constrânse şi contorsionate din zona liberei concurenţe spre protecţionismul de stat.

---

[5] Charles şi Barbara Jelavici,*op.cit.*,p.206-248;Sorin Cristescu,*op.cit.,p.318-320;*

[6] Eric Hobsbawm, *op.cit.,*p396;410;Sorin Cristescu,*op.cit.,*p.373-375*;*

[7] *********Istoria militară a poporului român,*Editura Militarâ,Bucureşti,1988,p.262-292;Charles şi Barbara Jelavici,*op.cit.,*p.249-264;

Dar dacă această schemă a fost aplicată profitabil în statele industrializate, unde firme precum Krupp, Armstrong, Whitworth prosperau pe seama comenzilor de stat, în statele care nu beneficiau de o asemenea industrie cheltuielile erau proporţional mai apăsătoare pentru buget. Şi cu toate astea, nimeni nu renunţa la sporirea cheltuielilor militare, devenite o adevărată obligaţie naţională şi un sacrificiu patriotic.[8]

Progresul tehnologic în industria militară a impus adaptarea sistemului militar, astfel încât să se ajungă la maximă eficienţă a capacităţii de distrugere. Astfel că armatele Europei s-au aflat într-un proces de modernizare, însă dependent de capacitatea economică şi financiară a fiecărui stat. În felul acesta, forţa economică şi voinţa politică făceau ca modernizarea să fie aleatorie, cu multiple sincope, fără un orizont foarte clar, sau din contră, să fie un proces constant şi temeinic planificat.

Aşa cum s-a petrecut în Germania, raportul maiorului Mircescu Ludowig, ataşatul militar român la Berlin, din 1 aprilie 1911, vine să depună mărturie în acest sens. Evident că asemeni Germaniei erau şi alte mai puteri. Însă ne vom opri asupra acestui exemplu pentru că Germania era motorul politic şi militar al Triplei Alianţe şi totodată, principala cauză pentru care regele României a făcut tot posibilul să intre în această alianţă, chiar dacă prin acest act a trebuit să facă mari sacrificii în relaţiile cu Austro-Ungaria.

Şi credem că argumentul cât se poate de sugestiv este atitudinea regelui faţă de proiectul naţional, redirecţionat dinspre Transilvania spre sudul Dunării[9], ceea ce l-a pus într-un ireconciliabil conflict de interese cu o însemnată parte a propriului popor. Şi asta numai pentru a îndeplini condiţia de a fi alături de Germania într-o alianţă ce în viziunea sa însemna mai mult decât asigurarea graniţelor dinspre Rusia. Opinie pe care o afirmăm cu toată convingerea susţinută de numeroasele exemple ce dovedesc că regele a nutrit tot timpul speranţa ca Bucureştiul să devină portavocea politicii germane în zonă, ca factor determinant al modernizării României după modelul german. Din nefericire pentru bine intenţionatul rege, planurile sale au avut mult prea puţine puncte de tangenţă cu politica externă a Berlinului, ba din contră şi nu credem că greşim făcând această afirmaţie. Poate că aceasta a fost şi una din cauze pentru care germanofilia era un sentiment foarte rar în epocă, prezent mai cu seamă în elita socială, chiar şi aici într-un număr restrâns.

Şi dacă societatea românească nu s-a arătat permeabilă unei modernizări după modelul german, Carol I a dorit ca măcar armata să fie construită pe seama acestui model, instituţie pe care tot timpul a considerat-o propria creaţie. Dacă din punct de vedere organizatoric, într-o oarecare măsură se poate spune că armata română nu a fost întru totul străină de modelul german, din punct de vedere emoţional germanofilia nu se poate spune că era sentimentul dominant.

Scuzată să ne fie scurta digresiune asupra relaţiilor dintre România şi Germania prin prisma sentimentelor patriotice ale regelui Carol I, însă ni s-a părut important pentru a schiţa contextul în care maiorul Mircescu făcea o largă expunere asupra perspectivei de dezvoltare a armatei germane, în cincinalul premergător primului război mondial. Expunere ce ne face să credem că ataşatul militar român nu a beneficiat de nici un privilegiu, oricât de aliate erau cele două armate, căci informaţiile primite se dovedesc a fi cât se poate de publice, odată ce fuseseră dezbătute în Reichstag.

Autorul raportului era maiorul Mircescu Ludovic, de curând numit ataşat militar, pe 1 aprilie 1911, pe când în Reichstag se vota legea de reorganizare, având ocazia să constate în ce măsură a fost aplicat planul cincinal şi cât de eficient a fost, căci a ocupat acest post până când România a declarat război Puterilor Centrale[10].

Născut pe 22 noiembrie 1872 în comuna Frăţeşti din judeţul Vlaşca[11], maiorului Mircescu nu-i erau străine armatele celor două imperii pe a căror alianţă România se baza pentru a ţine piept ameninţării ruseşti. Fiind un foarte bun ofiţer de cavalerie, armă a cărei Şcoală Specială a absolvit-o în 1896, al şaselea din 34 de cursanţi, cu media 15,59[12], imediat după mutarea în Regimentul 9 Călăraşi (10 mai 1897), a fost trimis pentru desăvârşirea instrucţiei la Regimentul de Dragoni nr. 15 din Austro-Ungaria.[13] Calităţile umane şi capacitatea militară de care a dat dovadă Mircescu Ludovic, i-a impresionat pe aristocraţii ofiţeri austrieci, care nu au ezitat să-l aprecieze şi să scrie că: ,,Locotenentul Mircescu a dovedit atât în serviciu cât şi în viaţa sa privată calităţile personale foarte bune şi un mare zel atât în ceea ce priveşte dobândirea uzului limbii germane cât şi cunoaşterea meseriei. Aici trebuie să relevez faptul că până acum acel zel a fost încoronat de cel mai bun succes. Locotenentul Mircescu şi-a însuşit cunoştinţele teoretice ce se cer unui şef de pluton, probând la manevrele din anul acesta, unde a fost întrebuinţat ca şef de pluton, că ştie să le aplice bine şi în caz real. De asemenea i s-a oferit ocaziunea de a comanda escadronul, o însărcinare de care s-a achitat bine. Locotenentul Mircescu încalecă bine, posedă calităţi cavaleristice foarte bune şi este perfect instructor de remonţi." Caracterizare făcută de comandantul regimentului, colonelul baron von Boineburg, la care au

[8] Eric Hobsbawm,op.cit.,391-394;
[9] Ion Bulei,*Viaţa în vremea lui Carol I,*Editura Tritonic,Bucureşti, 2005,P.185-236;
[10] Arhivele Militare Române, fond *D.C.I. Memorii Bătrâni, generali, lit.,,M*", dosar 31, f.49
[11] Ibidem, f.2
[12] Ibidem, f.5
[13] Ibidem, f.7-8

subscris necondiționat comandantul Brigăzii 8 Cavalerie, generalul Dlauhowesky von Langendorf şi comandantul diviziei, generalul von Wersebe[14].

În Germania, prima misiune a fost din septembrie 1907 până în iulie 1909, când a trebuit să supravegheze fabricarea şi recepționarea mitralierelor pentru cavalerie comandate la Berlin, arsenalului din Charlottenburg. Chiar dacă nu i-au lipsit detractorii, căpitanul Mircescu nu a întâmpinat nicio dificultate, îndeplinindu-şi misiunea, după cum lăsa scris comandantul său: „mi-a dovedit că deşi n-are cunoştințe speciale tehnice, dar are spirit de observare foarte dezvoltat şi i s-au reabilitat învinuirile aduse. Un comitet de încercare a făcut încheierile prevederilor sale[15].

Căpitanul Mircescu se pare că a făcut o pasiune din studiul mitralierelor, diabolicele arme cu care armata Kaiserului avea să facă prăpăd pe toate fronturile primului război mondial, astfel că întors la Marele Stat Major ca „şef de masă la Biroul II", a publicat în numeroase reviste lucrări despre noile arme, lucrând şi pentru amenajarea poligoanelor de tragere şi exerciții. Fapt consemnat şi de şeful Biroului II, care nota că „în afară de serviciu se ocupă citind şi lucrând pentru chestiunea mitralierelor"[16].

Prin urmare, maiorul Mircescu s-a dovedit persoana potrivită pentru a analiza şi a raporta despre planul cincinal de dezvoltare al armatei germane din perspectiva unui cunoscător al noilor arme, pentru a observa importanța şi rolul ce le era rezervat în noua concepție de organizare a armatei germane. Repet, eficiența s-a văzut în primul război mondial.

De altfel, întreaga sa activitate ca ataşat militar român într-un post extrem de important cum era cel de la Berlin, avea să fie bine apreciată de comandanții săi. Precum colonelul Lupescu, care la 31 octombrie 1911 spunea despre maiorul Mircescu că: „aduce reale servicii armatei prin priceperea şi tactul cu care îşi îndeplineşte serviciul de ataşat militar la Berlin. Cunoştințe prea bune. Caracter frumos. Educațiune militară îngrijită".[17] Sau colonelul Stratilescu, care pe 31 octombrie 1912 scria că: „lucrările trimise în acest an arată că maiorul Mircescu lucrează stăruitor şi conştiincios pentru îndeplinirea misiunii de ataşat militar pe lângă legațiunea noastră din Berlin".[18] De asemenea, pe 31 octombrie 1913, noul şef al Secției II, colonelul Arghirescu, consemna următoarele: „[…] ca ataşat militar la Berlin îşi îndeplineşte serviciul cu tot zelul şi conştiința putincioasă. Prin calitățile sale a reuşit să aibă trecere pe lângă toate personalitățile militare din Berlin, încât tot ceea ce i se cere obține cu uşurință".[19] Anul următor, pe 31 octombrie 1914, deci la câteva luni de când răpăitul mitralierelor şi obuzelor tunurilor secerau mii de vieți pe toate fronturile, colonelul Petala, scria că „locotenent-colonelul Mircescu Ludovic îndeplineşte funcțiunea de ataşat militar pe lângă legațiunea noastră din Berlin cu aceeaşi competențe şi distincțiune ca şi în trecut. Lucrător conştiincios şi priceput, toate lucrările sale nu se limitează numai să înregistreze informațiuni, ci sunt totdeauna însoțite de aprecieri personale din cele mai judicioase. Locotenent-colonelul Mircescu dovedeşte pe lângă cultură, mult tact şi o deosebită abilitate în relațiunile oficiale şi particulare ce întreține în capitala Germaniei, care îl fac a fi peste tot agreat. Are mult caracter, este foarte leal, energic şi foarte inteligent. El aduce foarte bune servicii Statului Major prin lucrările sale. El va putea fi întrebuințat şi pe viitor în orice însărcinări oricât de grele, de delicate şi de importante. Calitățile morale şi intelectuale ale locotenent-colonelului Mircescu sunt dintre cele mai distinse. Dacă vor fi mereu utilizate spre folosul oştirii, ele îl vor indica pentru treptele înalte ale ierarhiei. Calea înaintării sale urmează a fi în viitor cea excepțională"[20].

Şi ultima caracterizare a locotenent-colonelului Mircescu prin prisma activității sale de ataşat militar la Berlin, pe care ținem să o facem cunoscută lectorilor noştri este cea întocmită de locotenent-colonelul Răşcanu, care pe 31 octombrie 1915 nota că „[…] îndeplineşte de 5 (cinici) serviciul de ataşat militar în Germania, cu multă competență (subliniat în text – n.n.). După începerea războiului european a fost ataşat, împreună cu colegii săi de la legațiile statelor neutre, pe lângă unul din eşaloanele Cartierului Militar Imperial german. În această situație excepțională a vizitat deseori fronturile de război occidental şi oriental, având ocaziunea de a studia la fața locului desfăşurarea activității de război a armatelor germane, atât în imediata apropiere a fronturilor de luptă, cât şi mai înapoi, în zona etapelor (subliniat în text –n.n.). rezultatul acestor vizite a fost executarea unor numeroase studii foarte documentate, atât asupra mersului operațiunilor de război, cât şi asupra diferitelor măsuri organice şi tehnice aplicate de Germania în actualul război. Studiile locotenent-colonelului Mircescu au fost de mare folos autorităților noastre superioare militare. Experiența căpătată de locotenent-colonelul Mircescu, observând de aproape cum se desfăşoară activitatea de război a uneia din armatele cele mai desăvârşite din lume (subliniat în text –n.n.), îi va permite ca la întoarcerea sa în țară să aducă mari şi folositoare servicii armatei noastre. Pentru calitățile sale de militar desăvârşit, pentru

[14] Ibidem, f.9
[15] Ibidem, f.42
[16] Ibidem, f.42v.
[17] Ibidem, f.51
[18] Ibidem, f.52
[19] Ibidem, f.53v.
[20] Ibidem, f.54-54v

priceperea, devotamentul şi zelul cu care munceşte, caracterizez pe locotenent-colonelul Mircescu L. ca ofiţer superior eminent, apt a înainta în mod excepţional, când va avea vechimea legiuită, la gradul de colonel. Îndeplineşte de asemenea toate calităţile pentru a-l propune a i se da la întoarcere în ţară, comanda unui regiment de cavalerie (subliniat în text –n.n.)[21].

Funcţie pe care nu a primit-o la întoarcerea în ţară, mai mult însă, a fost numit şeful de Stat Major al Diviziei 1 Cavalerie[22], apoi comandantul Brigăzii 2 Roşiori[23] şi al Diviziei 8 Cavalerie[24], pentru ca timp de un an şi trei luni să fie ministru de război, între 30 martie 1926 şi 4 iunie 1927[25], dovedind astfel că niciunul dintre foştii săi comandanţi nu greşeau când îl caracterizau la excepţional.

Dincolo de portretul psiho-profesional, schiţat în felul acesta autorului prezentului raport, am dorit să prezentăm şi notele de mai sus tocmai pentru a puncta activitatea ce o implica funcţia de ataşat militar. În cazul de faţă, într-un post extrem de important precum cel de la Berlin, epicentrul geo-politic şi militar al Triplei Alianţe, la care România aderase în 1883, după cum bine se ştie. Din notele de mai sus se poate observa că odată cu trecerea anilor, aprecierile comandanţilor erau din ce în ce mai cuprinzătoare (şi pe măsură de elogioase), ceea ce sugerează intensificarea activităţii ataşatului militar, ca urmare a adaptării şi integrării în noul post şi în egală măsură, ca urmare a evenimentelor ce dădeau frisoane cancelariilor europene. Căci, după cum constatăm, numirea la post a maiorului Mircescu s-a făcut cu puţine luni înaintea crizei din Maroc. Aşa că, această criză a fost o ocazie numai bună de a justifica şi aplica planul cincinal. Iar data la care a fost întocmit studiul asupra programului de reorganizare şi dezvoltare a armatei germane, 24 august/6 septembrie 1911, coincidea cu perioada de vârf a crizei, când şi maiorul Mircescu, asemenea întregii societăţi germane, în mod sigur trăia sentimentul că războiul este inevitabil. Poate că tocmai această stare de spirit să fi fost motivul şi ocazia înaintării acestui raport la Bucureşti, capitala unei ţări aliate a Germaniei, pentru a arăta forţa militară a armatei imperiale.[26] Forţă pe care a avut cinci ani la dispoziţie pentru a o observa, a o studia şi a o înţelege, consecinţă între altele a aplicării planului cincinal (1911-1916), asupra căruia maiorul Mircescu întocmea următorul studiu:

« Berlin 24 august 1911
6 septembrie

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI DIN
GERMANIA
Ataşatul Militar
No 71

Ataşatul Militar din Berlin
Către
Domnul Şef al Statului Major General

Am onoarea a înainta azi,alăturatul studiu privitor la noul cincinal militar german şi care a intrat în vigoare de la 1 aprilie1911-31 martie 1911.

Ataşatul Militar
/ss/ maior Mircescu

«Berlin 9/22 august 1911

No 1
Studiu asupra cincenalului militar
al armatei germane
de la 1 aprilie1911-31martie1911

[21] Ibidem, f.55-55v.
[22] Ibidem, f.57-57v.
[23] Ibidem, f.58
[24] Ibidem
[25] Ibidem, f.49
[26] Arhivele Naţionale Istorice Centrale,fond *Casa Regală,*dosar 16/1911,f.1-16.

La 7 martie 1911, Reichstgul geman a votat un nou cincinal militar, menit a înlocui cincinalul din 1905, care a luat sfârşit la 31 martie 1911.

Acest nou cincinal fixează efectivul bugetar pe care armata germană pe picior de pace îl va atinge la 31 martie 1911,urmând o progresiune constantăcolentă în fiecare an după resursele bugetare.Tot acest cincenal fixează …noi de care vor beneficia fiecare armă.Această formă de buget cincenală căruia guvernul german i-a rămas fidel de la 1870 încoace,are avantjul principal de sustrage discuţia anuală în faţa Parlamentului a chestiunilor de organizare militară,asigurând în acelaşi timp armatei un progress mai metodic şi mai studiat.Efectivul de pace al armatei germane de la razboiul din 1870-71 încoace creşte în mod regulat,noul cincenat din acest an înseamnă a şaptea etapă a acestei dezvoltări continuecare urmează mişcarea de creştere a populaţiunii şi care nu are altă margine …RESURSELE FINANCIARE ALE Imperiului.

De la 1871 la 1910 populaţiunea Imperiului a ajuns de la 7,1 milioane la 15 milioane,adică a crescut în proporţie de 58,5 la 100.În acelaşi timp efectivul de pace al armatei active a ajuns de la 400.000 de oameni la 604.000 (în această cifră se cuprinde subofiţeri şi angajaţi voluntari) adică a crescut de la 51 la 100. Dacă la efectivul armatei de uscat se mai adaugă 50.000 oameni ai marinei de război germane care nu existau la 1870 şi care acum se recrutează de pe tot Imperiul creşterea adevărată a efectivului de pace (armată şi marină) de la 1870-71 încoace,adică până la 1910,vedem că este de 63 la 100.

Forţa militară a Imperiului german urmează deci în mod regulat creşterea populaţiunii. Raportul de 1 la 100 care exista în 1871 între cifra acestei populaţiuni şi efectivul de pace este astăzi întrucâtva întrecut.

Efectivul de pace al armatei germane la 31 martie 1911 era de 505.893 oameni în care nu se cuprindea subofişerii,nici voluntarii pe un an. Noua lege miliatară fixează efectivul bugetar la 515,321 oameni (în care nu intră subofiţerii şi angajaţii voluntar pe un an). Această cifră care sporeşte cu 10.875 oameni efectivul de pace ce era până la 1911, nu va fi atins decât în cursul anului bugetar 1915-1916.

Dacă la această cifră se adaugă:

1)efectivul subofiţerilor, care în 1911 va întrece 90.000 oameni;

2)efectivul voluntarilor de un an,care la 1915 va fi de 14.000,vom obţine cifra rotundă de 620.000 oameni care reprezintă efectivul adevărat al piciorului de pace atins de armata în 1915.dacă şi la acest efectiv adăugăm pe acela al marinei de război,care la 1915 va atinge 65.000 oameni vom obţine aproape 700.000 oameni,pentru efectivul de pace al armatei de uscat şi marină a armatei germane.La această dată,adică la 1915 cifra populţiunii creşte în fiecare an cu 900.000 de suflete ,va ajunge la 70 milioane locuitori,vedem deci că raportul de 1 la 100 între efectivul de pace şi cifra populaţiunii va fi menţinut.Această cifră arată voinţa guvernului german de pune în accord forţa militară cu aceea a creşteri populaţiei Imperiului şi a nu subordona această progresie decât resurselor financiare ale Imperiului.

Proiectul de lege al noului cincinat militar a fost depus pe biroul Parlamentulul la 30 noiembrie 1910. O scurtă expunere de motive însoţea acest proiect.Dau aici părţile principale ce se pot extrage:

„Modificările pe care cincinalul din 15 aprilie 1915 asupra efectivului de pace l-a adusorganizării armatei sunt astăzi terminate.Aceste modificări au sporit în mod favorabil numarul formaţiunilor şi au asigura tcompunerea compltă şi metodică a marilor noastre formaţiuni.Nu trebuie însă să ne mulţumim cu ceea ce s-a obţinut până acum.Oprivire aruncată asupra constituirii actuale a diferitelor armate europene,ne arată că toate naţiunile se forţează în vederea asigurării prestigiului lor şi acela al menţinerii păcii ,de a crea sau conserva o armată tare,bine organizată şi bine exersată.Peste tot se vede îndreptându-se neglijenţele anilor precedenţi,umplându-se lacunele şi introducându-se noutăţile ce sunt consecinţa neapărată a dezvoltării considerabile a tehnicii militare.Toate statele şi-au impus eforturi financiare considerabile,nici un popor nu înlătură această idée,că o armată puternică este garanţia forţei sale şi a repausulzui său.

Cadrul general al armatei,aşa cum a fost fixat prin legea militară din 25martie1899,care decidea crearea a trei din urmă corpuri de armată,al 18,al 19, şi al III lea Bavarez ,poate fi considerat azi încă.ca sufficient.Nu este nevoie în acest moment de a crea nici o altă mai mare formaţie.Dar în interiorul acestui cadru chiar,rămâne a face îmbunătăţiri,dacă voim a da tuturor armelor un efectiv îndestulător,în special trupelor tehnice fără de care nici o armată adevărat modernă nu poate să existe.

Proiectul de lege ţine socoteala desparte de nevoile urgente şi indispensabile armatei,dar ţine pe de altă parte socoteala de situţiunea financiară a Imperiului şi de sarcinile populaţiunii.

Pentru primii ani ai cincinatului nu este prevăzut decât regularea pe cale bugetară a formaţiunilor care nu există în prezent ca masură de expedient şi în afară de buget .Celelalte formaţiuni noi,care răspund toate la dorinţa justificată,sunt lăsate celor din urmă ani ai perioadei cincinale.Proiectul admite în afară de această suprimarea oricăroro unităţi existente în folosul execuţiunilor noi,şi consimte la o micşorare de efectiv pentru alte unităţi....”

Textul proiectului de lege este următorul:

„1)*Cu începere de la 1 aprilie1911 efectivul mediu(picior de pace)al oastei va fi sporit în mod progresivca să atingă în cursul anului bugetar 1915 cifra de 515.321 oameni.Acest efectiv va fi menținut până la 31 martie 1916.*

Cota parte a diferitelor contingente va fi următoarea:

Prusia……399.026 oameni
Bavaria 57.133—„—
Saxonia 38.911—„—
Wurtemburgul…..20.251—„—

Angajații voluntar pe un an,nu sunt cuprinşi în aceste cifre.Resursele provenite din vacanțele de subofițeri nu pot sevi la întreținerea oamenilor.

2)Potrivit cu sporirea efectivului de pace prevăzut la art1,numarul unitaților armatei trebuie a fi sporit aşa ca să se obțină la sfârşitul anului bugetar 1915-1916 cifrele următoare:

	la 31martie1911	*la 31martie1916*
	era	*va fi*
Infanterie	*633 batalioane*	*634*
Cavalerie	*510 escadroane*	*510*
Artilerie de câmp	*574 baterii*	*592*
Artilerie pe jos	*40 batalioane*	*48*
Pionieri	*29 batalioane*	*29*
Trupe de comunicații	*12 batalioane*	*17*
Tren	*23 batalioane*	*23.*

În aceste cifre nu sunt cuprinse unitățile de instrucțiune,adică batalionul de infanterie de la Postdam,1 baterie de la Şcoala de Artilerie de Câmp de la Jüterbeg,2 batalioane ale Regimentului de la Şcoala de Artilerie pe Jos de la Jüterbeg.

Sporirea efectivului de pace,repartiția acestor sporiri între diferitele arme,în acelaşi timp efectivul ofițerilor,medicilor,veterinarilor,funcționarilor militari şi subofițerilor vor fi fixate în fiecare an în limitele date la articolul 1 prin votul anual al bugetului.

Noile creări

Infanterie –un singur battalion nou va fi creat şi anume al 3lea battalion la Regimentul 111 saxon.Noi regimente infanterie din Corpul XIV,adică al 171lea Cohnec şi 172 de la Brisoch,vor avea efectivul întărit.

Companiile de mitraliere-proiectul pentru formarea a 112 companii de mitraliere ți anume 87 în corpurile prusiene,12 în corpurile bavareze,9 în corpurile saxone,4 în corpurile würtemburgeze. Din cele 112 companii de mitraliere ce se crează,107 există deja prin luarea numărului de oameni necesari din cadrele şi efectivele regimentelor de infanterie.”

Noul cincinat nu face altceva decât să dea existență bugetară acestor unități.În afară de acestea, 5 companii noi vor fi create în locul a 5 detaşamente de mitraliere ce vor fi suprimate(detaşamentele de mitraliere actuale sunt în număr de 16,servă în general unitățile de cavalerie).Pentru a micşora sarcinile bugetare ce ar necesita crearea celor 112 companii de mitraliere,proiectul prevede ca măsură de compensare,o reducere de sublocotenenți în cea mai mare parte a regimentelor de infanterie cu efectivîntărit şi o uşoară micşorare în efectivul oamenilor de trupă,în regimentele cu efectiv slab.De aci înainte va fi o companie de mitraliere de fiecare brigadă de infanterie(112 companii pentru 106 brigade),dar tendința este a se crea aceste companii de mitraliere aşa ca fiecare regiment de infanterie să dispună mai târziu de a 13-a companie de mitrliere.Din contră,la finele acestui cincinat numărul detaşamentelor de mitraliere va fi redus de la 80 la 11.

Cavaleria

Proiectul cincinatului militar nu prevede nicio creare nouă la cavalerie.Singure 4 regimente de cavalerie würtemburgeză va primi o uşoară sporire de efectiv.

Artileria de Câmp

Creațiunile cerute prin noul proiect sunt următoarele:

– stat majore de brigade;
– stat majore de regiment;
– 18 baterii montate(din care 6 bavareze).

Afară de acestea, 8 baterii montate prusiene cu efectiv mijlociu.}n fine,pentru a u;ura sporirea efectivului acestor baterii,proiectul prevede transformarea a 20 de baterii călărețe într-un acelaşi nuamr de baterii montate din care 17 cu efectiv mijlociu şi 3 cu efectivul întărit.Nu va rămâne în 1916 ca artilerie călăreață decât 11 grupe de 2 bateriicu efectivul forte,destinate diviziilor de cavalerie formate la mobilizare.

Prin această sporire importantă a artileriei de camp,proiectul complecteză artileria diviziilor 37 şi 39 de infanterie, care la sfârşitul acestui cincinat vor avea ca şi celelalte divizii, o brigadă de artilerie

de 12 baterii, pe de altă parte, artileria celor 6 divizii de infanterie bavareză, care nu avea decât 10 baterii, va avea în viitor 11 baterii..

Artileria pe jos

Proiectul de lege prevede crearea a:

1 inspecție a artileriei pe jos; 2 state majore de brigadă; 6 state majore de regiment; 5 state majore de battalion: 4 batalioane întregi(în care şi un al 2a battalion de instrucție), 10 detaşamente de ateleje.

La 1916 artileria pe jos va avea 3 inspecțiuni în loc de 2,ca până acum,6 brigade în loc de 4,24 de regimente în loc 18 şi 9 batalioane mai mult.Noile regimente sunt formate prin detaşarea de la regimentele actuale,care vor ramâne taote cu 2 batalioane şi prin crearea a 23 baterii noi.Numarul bateriilor pe jos va fi sporit până la finele cincinatului de la 170,cât este acum ,până la 193.

Şcola de tragere a artileriei pe jos,care are acum un battalion de instrucție,va avea de la 1915 unregiment şcoală de 2 batalioane,sub ordinele unui general de brigadă.

În total,artileria pe jos germană va cuprinde în 1916:

24 regimente,toate a 2 batalioane de câte 3 sau 4 baterii şi 24 detaşamente de ateleje.În afară de aceasta,unregiment şcoală de 2 batalioane la Jüterbeg.Această sporire a artileriei pe joseste explicată în expunerea de motive astfel:„cadrele artileriei pe jos au nevoie urgentă de a fi sporite pentru a putea face față la multiplele misiuni ca artilerie de asediu,de pistă sau de cetate,ca artilerie de coastă şi mai ales ca artileire grea de campanie.Este asemennea necesar şi urgent a mări şi spori la efectiv întărit detaşamentele de atelaje.”

Pionierii

Proiectul de lege nu prevede crearea decât a unei noi companii bavareze.Compania actuală de experiență a pionierilor[…]precum şi batalionului de pionieri al Corpului XIII,li se va spori efectivul.

Trupe de comunicație

Proiectul noului cincinat cere o importantă sporire a trupelor de comunicații.Noile crețiuni vor cuprinde:

1)Inspecțiuni şi staturi majore:

o inspecțiune generală a trupelor de comunicațiuni;
o inspecțiune a trupelor de căi ferate;
o inspecțiune a aeronauticii şi a automobilismului militar;
un stat major de brigadă a căilor ferate.

Trupe de căi ferate:

1 batalion formândcorp,cuprinzând 3 companii prusiene şi 1 companie würtemburgeză.

Aerostația

2 stat majore de batalioane;
3 companii prusiene;
1 detaşament saxon şi unul würtemburgez,ataşat la unul din batalioanele prusiene;
1 atelier de construcțiune ataşat la unul din noile batalioane.

Compania ce există în present ca companie de experiență,va fi suprimată.

Telegrafia

1 batalion prusian(fără secție de telegrafie fără fir);
1detaşament de atelaje;
1detaşament de telegrafie făre firsaxon şi
1detaşament t.f.f. würtemburgez,ataşat la o secție de telegrafie fără fir prusiană.

La aceste noi creeri se mai adaugă o sporire de efectiv la regimentele de cşi ferate,la batalioanele de telegrafie existente şi la detaşamentele de ateleje a acestor din urmă batalioane.

La 31 martie 1916,adică la sfârşitul noului cincinal,armata germană va dispune ca trupe de comunicație de următoarele:

Trupe de căi ferate

2 briagăzi(3 regimente a 2 batalioane în care se cuprinde şi 2 companii saxone,1 batalion formând corp şi cuprinzând o companie würtemburgeză);
1 batalion bavarez;
1 secție de exploatare a trupelor de căi ferate .

Aerostație

3 batalioane a 2 companii,la care sunt ataşate 1 detaşament saxon şi 1 würtemburgez;
1 dateşament bavarez;
1 detaşament de ateleje;

Garnizoanele acestor batalioane vor fi:2 batalioane la Berlin,având o compani detaşată la Königsberg ,1 batalion la Colonia şi o companie detaşată la Metz.

Automobilişti

1 batlion cuprinzând 1 detaşament saxon şi 1 detaşament würtemburgez;

1 detaşament bavarez.
Telegrafişti
5 batalioane,
4 secţiuni de telegrafie fără fir,
1 batalion bavarez a 2 companii şi o secţie de telegrafie fărăr fir,
1 detaşament de atelaje.
Trenul

Noul proiect prevede serviciul materialului separat de acela al trupei.Pâna acum aceste două servicii erau întrunite. Depozitele de tren vor în viitor sub autoritatea unui inspector special. Din cele 4 direcţiuni de tren ce există în prezent. Două se vor suprima,celelalte două se vor transforma în direcţiuni de depozite şi nu se vor ocupa în viitor decât de materiale. Se vor crea în afară de acestea,opt locuir de comandament de regimente,căci vor avea în general sub ordinele lor,3 batalioane de tren. Numărul actual al batalioanelor 23, fiecare a 3 companii,nu vor fi madoficate,adr 18 din aceste batalioane vor primi şi o a patra companie. Pentru aplicarea progresivă a noului cincinal,guvernul german a prevăzut,asemenea,o sporire progresivă a cheltuielilor permanente. Această sporire va atinge în cursul bugetului 1915-1916 cifre de 27.264.174 franci.

Sporul de cheltuială ce trebuie odată făcut,va atinge de altă parte 103.023.791 franci.Dacă la aceste date se adaugă sarcinile de bugetare, ce va necesita aplicarea noului cincinal între 1911 şi 1916 se obţine cifra de 176.750.000 franci.

Aceste noi cheltuieli ce necesită aplicarea acestui cincinal, se vor acoperi prin sporirea progresivă a noilor impozite votate în anul 1909 şi prin uşurarea bugetelor viitoare de sarcinile impuse de deficitul anului 1909 şi care cu începerea anului 1914 nu vor mai exista.Cu toate că sporurile prevăzute în noul cicinal sunt mai mult de domeniul tehnic şi cu toată economia ce el prezintă,acest nou cincinal se clasează printre cincinalele cele mai grele, care au fost votate până în prezent şi care au necesitat cheltuieli foarte mari aplcarea lui.

Cred important a da aci mai la vale <indescifrabil>proiectului de lege înaintată parlamentului şi expunerea de motive ca Ministerul de Război <indescifrabil> a făcut-o, prezentând acest proiect în şedinţa din 9 decembrie 1910. Iată în ce termeni se exprima ministrul de război prusian:

„Legea asupra efectivului de pace ce vă este supusă,are de scop,progresul interior al armatei. El conservă perioada cincinală, ce a fost încercată şi experimentată de legile militare precedente. O orientare nouă se impune dezvoltării noastre militare; lipsurile de îndeplinit sunt recunoscute, importanţa lor în cazuri de mobilizare, este netegătuită şi această importanţă este înţeleasă şi de vecinii noştri.

Arma noastră principală nu se mai poate dispensa de mitraliare. Numărul de mitraliare ce sunt ataşate infanteriei este foarte mic faţă de acela al armatelor stăine şi cu toate aceste formaţiuni provizorii ale companiilor de infanterie, lipsuirle de îndeplinit sunt recunoscute, importanţa lor în cazuri de mobilizare este netăgătuită şi această importanţă este înţeleasă şi de vecinii noştri.

Arma noastră principală nu se mai poate dispersa de mitraliere. Numărul de mitraliere ce sunt ataşate infanteriei este foarte mic faţă de acela al armatelor străine şi cu toate acestea formaţiunile privizorii ale companiilor de mitraliere au slăbit în mod vadit,efectivele infanteriei, mai ales în corpurile de la frontieră. Această situaţiune infanteriei a fost încă defavorabil mărită din cauza detaşărilor ce a rebuit să facă unităţile trupelor de comunicaţii. Pentru a rămâne în cele mai strâmte limite, proiectul de lege nu cere înlocuirea bugetară a efectivelor luate din infanterie pentru formarea companiilor de mitraliere decât numai pentru regimentele, unde rezerva importantă<indescifrabil>.

Un singur nou batalion de infanterie va fi creat în trupele saxone,cărora le lipseau 4 batalioame pentru ca numarul batalioanelor să fie de 12 în fiecare divizie.

În artileria noastră de câmp,este vorba a completa artileria celor 2 divizii de artilerie prusiană,care nu are în prezent decât 6 baterii fiecare;trebuie asemenea a ţine seamă ţi de insuficienşă în artlerie a diviziilor bavareze....

Tocmai în artileria de câmp este periculos de a întrebuinţa în prima linie formaţiuni de creări improvizate (subliniat în text, culoarea verde-n.n.).

Pentru a micşora sarcinile bugetare, pe care ar cere'o această sporire a artileriei, administraţia războiului s'a decis a transforma 20 de baterii în 20 baterii montate. De la această transformare aşteptăm o sporire a numărului pieselor înhămate din timp de pace şi o mobilitate mai mare a bateriilor mobilizate.

Mai mult decât oricare altă armă, artileria pe jos a văzut crescând importanţa rolului său în război. Fortificaţiile noastre moderne, de pe coastă şi frontieră, are prin complexitatea lor o trupă special instruită în serviciul bateriilor cuirasate. Pe de altă parte, armata de câmp nu se poate dispensa de artileria de grea, nu numai pentru războiul de asediu dar încă chiar în războiul de câmp.

Progresele tehnice au permis ca de aici înainte să se poată fortifica o regiune dată în condiţiuni de repeziciune şi soliditate altfel cum nu s'ar fi putut crede înainte. Atacatorul are nevoie azi de mijloace mult

mai puternice decât acelea pe care artileria de câmp i le pune la dispoziție. Organizarea proiectată a artileriei pe jos, va face posibilă o mai bună încadrare tehnică a armei si va permite de a da artilerie pe jos, fiecărui corp de armată. Este deci foarte important de a prevedea încă de la exercițiile din timp de pace,acțiunea artileriei grele cot la cot cu acea a celorlalte arme. Pentru a da artileriei pe jos o instrucțiune din timp de pace conformă cu obligațiunile timpului de război,este foarte necesar de a mări şi de întări detaşamentele sale de atelaje.

Trupele noastre de comunicații merită o atențiune particulară. Necesitățile de mobilizare exige formarea unui nou batalion de căi ferate şi unui nou batalion de telegrafie.

Dezvoltarea automobilismului,exige crea unui batalion de automobiliști,care va procura încadrarea numeroaselor formțiuni(trăsuri de persoane,trăsuri grele) fără de care o armată modernă nu poate fi nici condusă, nici întreținută. [subliniat în text culoarea verde-n.n.]

Dezvoltarea noastră aeronautică pare a impune crearea a 2 cadre de batalioane şi atrei companii,ceea ce va permite de a trimite încă din timp de pace formațiunile aeronautice în locurile unde în caz de război vor găsi întrebuințarea lor imediată pe frontieră.

În fine, am acordat o sporire trenului echipajelor. Am decis todeodată de a ne opri la crearea unei a 4-a companii în cele 18 batalioane,căci dezvoltarea automobilismului va putea conduce în viitor la descărcarea trenului de o parte din serviciul său.

Disproporția care există în prezent în această armă între efectivul de pace şi acela de război este în special regretabilă cu atât mai mult cu cât pe terenul ce vor avea loc angajamentele cum şi pe toată întinderea teatrului de operație care va lipsi de drumuri de suficiente,vom avea totdeauna nevoie de convoiuri înhămate cu cai.

Aceste sunt ideile principale care au servit la stabilirea proiectului de lege".

Înaintea Comisiunei de buget a Parlamentului, ministrul războiului şi acela al afacerilor străine au fost chemați a expune situația actuală a marilor puteri europene din punctul de vedere militar şi politic. Aceste expuneri au rămas confidențiale. Ele au avut de altminterea un <indescifrabil>. Proiectul noului cincinal nu a avut opoziție în Comisiunea de buget şi a fost votat fără modificare,de altfel spiritele erau preparate deja pentru adoptarea unui cincinal tehnic, pe care precedentul ministru de război von Eineon îl anunțase de la 1908.

În Parlament câțiva deputați conservatori, exprimară grija lor,înaintea puținei sporiri acordate infanteriei, ei observară ministrului de război de a fi cedat prea cu uşurință cererrile de reducere ale ministrului de finanțe.<subliniat in text, culoare verde-n.n.>

Oratorii liberalise mulțumesc a afirma insuficiența reformei financiare din 15 iulie 1909 pentru a face față sarcinilor noului cincinal.

În şedința Parlamentului din 23 februarie 1911 ministrul de război generalul von Keeringeer luă din nou cuvântul.El primi Parlamentului pentru primirea favorabilă făcută proiectului de lege şi răspunse câtorva obiecțiuni:

„Este cu mare greutate că administrația războiului s'a resemnat la o micşorare a efectivului bugetar al infanteriei şi dacă s'a acceptat aceasta este pentru că situațiunea financiară o cere şi încă pentru că pentru formarea companiilor de mitraliere asigură infanteriei un supliment de forță ce compensează micşorarea efectivului.

O micşorare a cavaleriei ca consecință a întrbuințării baloanelor dirijabile nu merită niciun examan serios.<subliniat in text,culoare verde-n.n.>

Cheltuielile ce necesită împreună apărarea națională, armata şi marina, pe cap de locuitor, sunt în adevăr aşa de mari?...Am stabilit un releveu cuprinzând de-o parte toate sarcinile necesitate de întreținerea armatei şi a flotei şi de altă parte totalul bugetului Imperiului şi a statelor confederate...reiese din acest releveu că cheltuielile făcute pentru armată şi marină reprezintă 15,2 pentru 100 din cheltuielile totale ale Imperiului şi ale statelor; rămâne deci pentru celelalte cheltuieli 84,8 pentru 100 din acest total....În Franța cheltuielile făcute pentru armată şi marină se ridică la 43 pentru 100, acelea pentru celelalte trebuințe se ridică la 68 pentru 100 din total. Cred deci, că cu toată situația geografică defavorabilă a Germaniei, cu cele două fronturi ale sale de apărat,că cheltuielile militare germane trebuie să fie considerate ca modeste față de avuția națională".

Articolul fundamental al proiectului cincinalului supus Reichstagului, la votul făcut cu apel nominal, a fost adoptat la 7 martie, a fost adoptat cu mare majoritate. Niciodată un asemenea proiect de lege militară nu afost acceptat de Parlament cu o asemenea uşurință. Un singur amendament de detaliu votat a redus de la15.000 la 7.500 lei indemnitatea inspectorului general al trupelor de comunicație şi a limitat gradul de inspector al trupelor aeronautice la acela de colonel.

Examinând noul cincinal militar vedem că el menține fără a lărgi cadrul legii din 1899, care a prevăzut că numărul corpurilor de armată al armatei germane să fie de 23 corpuri. Noua lege nu prevede crearea celor două corpuri noi de armată cerute de presa militară deja de mai mulți ani;această chestiune a

fost oarecum atenuată prin organizarea specială a trei divizii date corpurilor I şi XIV de armată. Completarea artileriei Diviziei a 37-a (Divizia a 37-a e a treia divizie din Corpul I) şi a diviziei a 39-a (a treia divizie din Corpul XIV) este un pas mare către această chestiune.

Infanteria a două divizii noi necesare la formarea acestor două corpuri de armată poate fi procurată uşor de patru din cele 80 brigăzi de infanterie ce există în prezent în plus în diferite corpuri de armată. În ce priveşte cavaleria,două regimente pot fi cedate de către Corpul XVII, care are trei brigăzi de cavalerie şi un al treilea regiment de către al şaselea corp care are cinci regimente de cavalerie.<text barat partea stângă,culoarea verde-n.n.>După executarea acestui nou cincinal în 1916,nu va mai rămânea pentru a spori numărul corpurilor de armată germană, decât a crea staturile majore ale celor două corpuri de armată, două brigăzi de artilerie de companie, cum şi formaşiunile de tren şi pionieri corespunzătoare.

Infanteria. Noul cincinal a nu fi favorizat deloc infanteria, căci la 1916 încă vor fi mai fi [sic!] în număr de 32 regimente a 2 batalioane. Nu este mai puţin adevărat însă că crearea bugetară a corpurilor de mitraliere,că toată scăderea prevăzută în buget a efectivului unora din batalioane, produce infanteriei o sporire de 2000 oameni şi mai mult a 1200 subofiţeri, înscrişi deja în bugetul războiului pe anul 1911-1912.

Pe de altă parte crearea noilor unităţi tehnice,ca batalioanele de aerostaţie şi batalioanele de automobilişti, suprimă detaşările numeroase pe care infanteria le făcea pentru aceste formaţiuni ce nu erau prevăzute în buget.

Noua lege va îmbunătăţi asemenea înaintarea locotenenţilor de infanterie,creând 108 locuri de căpitani şi micşorând în acelaşi timp numărul locotenenţilor în batalioanele cu efectiv forte.

Cavaleria

Cavaleria nu beneficiază de nicio creare nouă. Era foarte dificil a explica înaintea Parlamentului o dezvoltare aşa de mare a aeronauticii şi o sporire a cavaleriei, cu atât mai mult cu cât cincinalul trecut a dat cavaleriei o sporire de 28 escadroane.

Chestiunea constituirii încă din timp de pace a diviziilor de cavalerie independente nu şi-a gasit soluţiunea.<subliniat în text,culoarea verde-n.n.>

Repartiţia prealabilă a cavaleriei în cavalerie de explorare şi în cavaleria diviziilor de infanterie este aspru criticată de generalul von Aernhardi.Acest general propune o altă soluţiune pe care o găseşte mai nimerită pe care o găseşte mai nimerită în raport cu exigenţele războiului modern.

Cvaleria fiind independentă şi neatârnând de corpurile de armată,va fi subordonată *inspecţiunilor şi subinspecţiunilor de armată<subliniat în text,culoare verde-n.n.> şi va fi exersată separat şi în mase mari,ceea ce va asigura unitatea de instrucţie.Cavaleria diviziilor de infanterie va fi procurată de regimentele de cavalerie în fiecare an unele după altele,după un anumit serviciu.Crearea de unităţi cicliste care vor fi afectate la mobilizare diviziilor şi corpurilor de cavalerie si a fost sancţionată de către noul cincinal. Crearea unor astfel de unităţi are foarte mulţi partizani în Germania şi se crede că se va înscrie în cincinalul viitor.*<text barat în partea dreaptă,culoarea verde-n.n.>

Artileria de câmp

Presa militară crede a şti că transformarea celor 20 baterii călăreţe prevăzute în noul cincinal se va face transformându-le în 20 baterii de obuziere uşoare, în scop de a înzestra în mod progresiv toate diviziile de infanterie cu un grup de obuziere uşoare.De la adaptarea proiectilului unic,obizierul uşor se bucură de o mare încredere în germania.Unii idealişti împing lucrurile până acolo încât prevăd pentru viitor generalizarea întrebuinţării sale şi înlocuirea tunuluzi de câmp din '96. Dificultaţile în aprovizionarea muniţiunilor consecinţă a acestor transformări vor fi suprimate prin întrebuinţarea de trăsuri automobile la secţiile de muniţiuni.

Ceea ce trebuie de remarcat în noul cincinal este micşorarea progresivă a numărului de baterii cu efectiv slab, sporirea numarului de cai şi din progresul care va rezulta pentru instrucţia şi mobilizarea artileriei de câmp.

Artileria pe jos

Numeroasele noi creeri făcute în artileria pe jos nu au fost o surprindere,căci aceste sporiri decurg din concepţia ce o au germanii despre luptele moderne.După ideile germane,atacurile de front viguroase înaintea poziţiunilor organizate,nu se vor distinge prea mult de atacurile din războiul de asediu.

Sporirea artileriei pe jos porneşte mai mult din spiritul ofensiv al statului major general german,care tinde a înzestra armatele din prima linie de mijloace puternice destinate a zdrobi defensiva care s'ar fi stabilit solid prin ajutorul barajelor fortificate.

La sfârşitul cincinalului, artileria pe jos va dispune de 50 batalioane,din care 25 vor fi ataşate la mobilizarea corpurilor de armate active. Celelalte 25 batalioane ce rămân,vor forma probabil artileria grea a armatei.

Trenul

Trenul nu a căpătat sporirea ce era cerută de dânsul adică:organizarea unui regiment de 2 batalioane pentru un corp de armată.Crearea unui batalion de automobilişti ca trupă-cadru depinzând de Inspecţia

generală a trupelor de comunicație,indică o orientare cu totul nouă,de altfel chiar discursul ministrului de război arată că dezvoltarea şi sporirea trenului va fi limitată pe viitor din cauza dezvoltării tehnice convoiurilor automobile.

Geniul şi trupele de comunicaţii

Geniul nu a obținut decât o sporire relativ slabă,soluțiunea chestiunii atât de discutate acea a separării atribuțiunilor ofițerului de geniu de asediu şi a ofițerului de geniu de câmp, este lăsată viitorului. Armata germană păstrează până la noi ordine un singur fel de pionieri(einkeitspionier): cu toate acestea 6 corpuri de armată germană are un al 22-lea batalion, care primeşte o instrucțiune specială îndreptată în sensul războiului de asediu.

Sporirea considerabilă a trupelor de comunicație dă noului cincinal un caracter tehnic particular;cheltuielile necesitate de aceste sporiri se sumează la 4.685.835 lei cheltuieli permanente şi la 13.609.916 lei cheltuială a trebui făcută odată pentru totdeuna.

Prin crearea Inspecțiunii Generale a Comunicațiilor, inspectorul general care are deja gradul de general de divizie, este pe acelaşi picior ca şi un general comandant de corp de armată.

Locațiunile noi de aerostație,demonstrează marele interes pe care guvernul german îl dă aeronauticii militare şi este foarte probabil că un batalion întreg de aerostție va fi însărcinat special cu serviciul aeroplanelor.

Concluziuni

Noul cincinal lasă tuturor armelor,tuturor serviciilor perspectiva unei dezvoltări,însă mari pentru viitor. Ca în toate legile militare precedente se găseşte şi aici o preocupare constantă de a lărgi cadrul diferitelor *arme şi de a menaja lipsurile pentru a putea impune în urmă creearea de noi unități şi a dirija dinainte dezvoltarea armatei.* <barat in text, în partea dreaptă, culoarea verde-n.n.>În acest scop numai,s-a prevăzut în artileria pe jos 9 batalioane noi pentru 23 baterii ce s-au creat,cum şi în trupele de aerostație 3 batalioane pentru 6 companii.Pare că Marele Stat Major german are grija de a da înapoi la fiecare nou cincinal termenul unei dezvoltări militare, care trebuie să fie continuă şi al cărui progres succesiv nu trebuie şi nu are altă limită decât situația financiară a momentului.

Orientarea tehnică a noului cincinal era prevăzută demult;ea răspunde preocupărilor opiniunei publice în Germania şi înseamnă voința Comandamentului german de a pune în practică imediat în domeniul tehnic militar şi în particular al aeronauticii,sforțările unei preparțiuni neobosite. Orientare cincinalului viitor se poate deduce de mai'nainte din golurile lăsate de noul cincinal votat. La acest cincinal tehnic,va urma fără îndoială un cincinal mai favorabil infanteriei.Infanteria,în adevăr este arătată ca arma sacrificată.Creditele indispensabile cincinalului tehnic odată obținute,presa militară va opera o schimbare de față şi atunci forța morală, spiritul militar, forța infanteriei va deveni subiectul tuturor procupărilor.

Primirea favorabilă ce noua lege militară a avut în Parlament, se explică numai prin economia strictă o prezintă şi aceasta din cauza jenei financiare din 1909,care va apăsa asupra bugetului general al Imperiului până în 1914, vor uşura aceasta jenă. Oricare ar fi însăgreutățile bugetare,dificultățile acestea vor fi rezolvate când va fi vorba de sporirea armatei şi marinei, căci nu trebuie uitat că în Germania diviziunile adânci şi deosebirile de vederi ce separă azi partidele politice ale Imperiului se şterg întotdeauna înaintea interesului apărării naționale.

Ataşatul militar
/ss/ maior Mircescu»

Le plan quinquennal (1911-1916) – Projet du développement de l' armée allemande présenté par le commandant Mircescu

Aux confins des XIX -e et XX -e siècles les Européens éprouvaient fébrilement le sentiment que la guerre est imminente. Les nombreuses crises politico-militaires contribuaient toujours à augmenter cet état d'esprit. D'autre part, cause et effet à la fois, l'imminence du commencement de la guerre en Europe a déclenché la course aux armements, favorisée par le progrès technologique qui a caractérisé le XIX -e siècle.

Un témoignage de ce processus est aussi le document que l'on propose à analyser. Rédigé par l'attaché militaire roumain à Berlin, le commandant Mircescu, ce document est une preuve des efforts de l'Allemagne impériale de développer sa force militaire.

POEZIA DE PE FRONT. CÂNTECE DE DOR ŞI JELE (1914-1915)

Ionela Simona MIRCEA*

Primul război mondial a adus cu sine accentuarea fără precedent a privaţiunilor la care au fost supuşi românii din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar. Nedreptăţilor şi umilinţelor îndurate de-a lungul veacurilor şi devenite, după încheierea pactului dualist austro-ungar din 1867, parte inseparabilă a vieţii românilor din imperiu, li s-au adăugat acum aspecte noi, legate de suferinţele inerente unui cataclism de proporţiile războiului izbucnit în 1914. Practic, nu a existat familie românească care să nu fi fost afectată într-un fel sau altul de consecinţele primului război mondial. Aspectul cel mai grav l-a reprezentat încorporarea în oştirea cezaro-crăiască a bărbaţilor aflaţi în floarea vârstei şi sacrificarea de vieţi pe fronturile de luptă, în numele unui ideal cu totul străin de idealurile românilor[1].

Participarea la luptele purtate de armata austro-ungară în anii primului război mondial a reprezentat pentru români, ca şi pentru celelalte popoare ale monarhiei, cea mai aspră realitate cu care s-au confruntat în întreaga lor existenţă în cuprinsul monarhiei. Însă, dincolo de şocul puternic provocat de greutăţile războiului, conform aprecierii comandamentelor timpului, pe front, militarii români au avut un comportament cu nimic mai prejos decât cel al naţiunilor privilegiate din imperiu şi chiar superior celui manifestat de alte popoare componente ale Austro-Ungariei. Atitudinea lor care a depăşit cu mult aşteptările Vienei şi ale Budapestei, s-a întemeiat pe câţiva factori demni de luat în seamă: influenţa încă puternică în conştiinţa oamenilor simpli a mitului bunului împărat, respectul combinat cu teama faţă de autoritatea de orice fel, credinţa în forţa imperiului şi a armatei sale, dorinţa de a feri de neplăceri şi persecuţii familiile rămase acasă şi nu în ultimul rând, încrederea în fruntaşii mişcării naţionale al căror îndemn a fost ca românii să răspundă fără rezerve la „chemarea patriei" în speranţa recunoaşterii drepturilor lor în viitorul imperiu victorios în război[2].

Participarea efectivă a românilor la primul război mondial a însemnat şi un întreg complex de suferinţe fizice, morale, afective. Deosebit de puternice au fost mai ales suferinţele afective şi morale. Ele au reflectat agonia celor chemaţi să-şi dea viaţa pentru interese ce le erau străine, speranţa că vor scăpa totuşi şi că vor avea o viaţă mai bună năruindu-se cu fiecare minut petrecut în tranşee. Căci ce înseamnă războiul decât confruntarea brutală dintre viaţă şi moarte, o continua şi grea agonie? Este în structura echilibrului superficial al omului de a privi viaţa într-o autonomie absolută faţă de moarte. Războiul distruge şi acest echilibru precar, demonstrează că viaţa există alături de moarte, pe câmpul de luptă moartea devenind o realitate palpabilă, atotputernică.

Această nevoie imperioasă de a aşterne pe hârtie durerile reale ale sufletului, grijile şi traiul în condiţiile inumane ale tranşeelor, nu reflectă decât încercarea soldatului de a evada din morbidul realităţii, de a fugi de moarte, de a se refugia în amintirea celor dragi, a locurilor natale care mereu, pentru el înseamnă viaţă. În faţa pârjolului războiului, soldatul român îşi caută şi îşi găseşte mângâiere acolo unde a căutat-o şi a găsit-o întotdeauna în vremuri de restrişte şi de grea cumpănă, în poezie. Ţăranul soldat resimte acut nevoia de exprimare artistică a durerilor sale. Din aceste dureri, încă de la începutul războiului, se nasc doine, cântece de cătănie, scrisori versificate adresate celor dragi, toate incluse într-o categorie literară ce se impune, fără îndoială, prin autenticitatea celor consemnate atât pe plan afectiv cât şi în cel al realităţii trăite. Unele dintre acestea se disting prin lungimea versurilor ce enumeră până la cel mai mic detaliu evenimentele ce se succed din momentul recrutării. Limba în care sunt scrise aceste producte literare este simplă, curată, păstrând ici şi colo umbrele unei pronunţii locale şi oferind astefel mostre autentice de limbă folosită în diferite zone locuite de români. Aceste doine, cântece de cătănie, scrisori versificate[3] demonstrează că pentru fiecare există un punct critic în evoluţia mentalităţii care aduce cu sine disoluţia acesteia, iar primul război mondial a reprezentat un asemenea punct, ţăranii deveniţi soldaţi suferind şi o primenire în orizontul lor spiritual.

Valoarea lor documentară, lingvistică şi nu numai a fost conştientizată de intelectualii vremii, care şi-au propus descoperirea şi publicarea acestor versuri.

* Muzeul Naţional al Unirii, Alba Iulia

[1] I. Şerban, *Voluntari transilvăneni şi bucovineni din Rusia în războiul pentru reîntregirea neamului. 1916-1919*, Alba Iulia, 2003, p. 17.

[2] Ibidem.

[3] Este vorba de o specie literară cultivată mai ales de către ţăranii transilvăneni şi bucovineni care au stat în tranşee mai bine de 4 ani în oştirea cezaro-crăiască.

Numeroase reviste precum *Gazeta Transilvaniei*, *Românul*, *Foaia ilustrată*, *Foaia poporului*, *Telegraful român*, şi-au stabilit ca scop valorificarea acestor producte ale soldaţilor români. Intelectualii timpului au încercat, la rândul lor, să culeagă şi să publice asemenea creaţii literare.

Atenţia toată se îndreaptă, aşadar, spre această poezie populară aparte, răscolitoare prin autenticitatea ei, prin caracterul de „document social şi naţional al anilor de război". Această specie literară, pe care Anca Goţia o numeşte „poezie populară de război"[4], este considerată în epocă net superioară celei scrise de aşa-zişii poeţi patriotarzi, mai ales fiindcă a fost scrisă sub impulsul momentului, în tranşee, în luptă, oferind astfel informaţia involuntară, nudă, o imagine mult mai complexă şi mult mai veridică decât cea pe care în mod conştient se străduieşte să ne-o ofere scriitorul aflat în spatele frontului.

Înscriindu-se în efortul conjugat al timpului de a scoate la lumina tiparului acest gen de poezie, de a oferi tuturor aceste cronici din timpul primului război mondial, şi care altfel s-ar fi pierdut în anonimat, dr. Ioan Urban Jarnic, profesor universitar la Praga, reuşeşte în 1915, să publice la Cluj, la editura tipografiei „Carmen" Petru P. Barițiu, o culegere de cântece de război, scrise de ţăranii români participanţi la lupte în oastea cezaro-crăiască, poezii „de dor şi jele", culese în tot cursul anilor 1915-1916 de un "prieten al cătanelor".

Şi fiindcă fiecare poezie din această miniculegere apare ca un preţios act de atestare a dragostei de ţară, a curajului soldatului român, a datoriei împlinite faţă de patrie, din fiecare vers răzbătând sincer, cu putere, credinţa adâncă într-o viaţă mai bună, în libertatea şi unirea tuturor românilor, ele au fost publicate sub motto-ul: "Steagul să lucească/ Pentru el trăim/ Ţara să trăiască/ Pentru ea murim ".

Din primul moment, la o sumară analiză se poate vedea că, indiferent de numărul versurilor sau de faptul că sunt sau nu semnate, poeziile stau sub zodia cântecului popular, atât de potrivită omului simplu.

Unele creaţii sunt nesemnate. Multe, însă, poartă o semnătură. Să fie aceasta o încercare a ţăranului soldat de a învinge moartea, de a rupe tăcerea pe care o aşterne timpul, avertizând viitorimea în legătură cu întregul cortegiu de suferinţe pe care războiul îl aduce? Sau trecerea numelui, eventual şi al locului de naştere sau a altor date personale să fie doar un reflex născut ca urmare a poeziilor citite prin cărţi de către ţăranul ştiutor de carte? Indiferent de mobilul care pe unii i-a îndemnat să semneze iar pe alţii nu, un lucru este cert, aceste versuri gândite şi scrise la început pe simple foi de hârtie sunt documente esenţiale pentru cercetare şi vin să completeze remarcabil petele albe rămase în tabloul trecutului reconstituit de către istoric, ele reuşind să dea viaţă unor momente şi chipuri ce nu mai trăiesc astăzi decât în vestigii şi acte[5].

Dincolo de valoarea sau nonvaloarea lor literară, aceste poezii sunt de un real interes documentar prin amănuntul narativ al mobilizării şi al vieţii de pe front. Relatarea directă a trăirilor umane în limitele autenticului unei realităţi dure, a vieţii în preajma morţii, funcţionează ca o modalitate de refulare fiind, credem noi, şi un avertisment pentru viitor menit să prevină o situaţie similară. Ţăranul-soldat a trăit experienţe limită, aflat în faţa morţii, confruntându-se cu moartea şi de aceea poezia scrisă de el e aproape tangibilă oferind imaginea unor realităţi cutremurătoare din care se desprinde cu precădere durerea pentru sacrificiile umane văzute în toată absurditatea şi inutilitatea lor.

Versurile născute în asemenea împrejurări propun, firesc, o imagine demitizată a războiului. Sunt plânşi camarazii de arme care şi-au pierdut viaţa, sunt descrise scenele de luptă şi curajul omului care nu mai are ce pierde, este deplânsă soarta întregii ţări aflată în război. Ţăranul aflat pe front îşi plânge şi soarta, nevasta rămasă fără sprijin, copiii înfometaţi rămaşi ai nimănui, se gândeşte la părinţi, la rudenii, la prieteni, la locurile natale. Dorinţa de pace, dorinţa de viaţă se simte puternic atunci când soldatul se agaţă în lupta sa cu moartea de imaginea celor dragi şi a locurilor natale. Mângâierea este găsită în poezie. Se nasc doine, balade, cântece din care răzbate durerea atât a celor aflaţi în tranşee cât şi a celor rămaşi acasă. Fiecare vers oglindeşte o experieţă trăită şi această experienţă se impune a fi împărtăşită ca o adevărată lecţie de istorie. Războiul este condamnat pentru lungul şir de suferinţe trăite pe pământ străin.

„Cu străini am stat la masă
Şi cu ei m-am ospătat,
Dar gândind la mine acasă,
Lacrimi râuri am vărsat:
Fie pâinea cât de rea,
Tot mai bine-n ţara mea!"

Versurile impresionează prin varietatea şi bogăţia sentimentelor exprimate însă destul de simplu, cu ajutorul unor expresii luate din limbajul uzual şi de comunicare, un limbaj simplu în care cuvintele sunt izvorâte din inimă. Şi, deşi cuvintele de la sfârşitul versurilor nu fac întotdeauna rima intenţionată, dorită, versurile sunt totuşi plăcute la ureche. Poate un specific al poeziei populare româneşti este, după cum a

[4] Anca Goţia, *Poezie tradiţională de război în publicaţiile transilvănene după 1918*, în *Studii şi comunicări de etnologie*, tom IX, 1995, p. 85.

[5] Carmen Stânea, *Consideraţii privitoare la un manuscris din colecţia Sabin Olea. Însemnări olografe despre primul război mondial*, în *Apulum* XXXIX, p. 471-474.

observat şi profesorul de la Praga, folosirea de către „poeţii poporani” a cuvintelor „frunză” sau „foaie” împreună cu atributul “verde”, adăugându-se apoi denumirea unei plante. Acest lucru demonstrează că poezia ţăranului ştiutor de carte şi aflat pe front îşi are rădăcinile în folclor, este o stare secundară a creaţiei populare. Ţăranul creează dar pe un fond preluat din repertoriul tradiţional din care preia tot ce i se pare că îi expimă mai bine ideile şi simţămintele. De aceea cuvintele folosite de ofiţerii maghiari şi austrieci şi al căror corespondent în limba română nu este cunoscut de soldatul român, sunt preluate ca atare. În ciuda acestor lucruri, totuşi, avem de-a face şi aici cu o artă a cuvântului, fără a fi, însă, vorba de caracterul exclusivist ce reiese din formulările prea apodictice ale literaturii culte. Limba acestor cântece este simplă, curat poporană, păstrând urme de pronunţie locală. Dacă aceste versuri ar fi tipărite exact aşa cum au fost scrise, am avea în faţă mostre autentice de limbă folosită în diferite colţuri ale teritoriului locuit de români.

Din cauza formei sale scrise, având ca autori, ştiutori de carte şi, în majoritatea cazurilor, cu nume semnalat prin semnătură, cei care s-au ocupat de studierea folclorului nu s-au încumetat să dea atenţie acestui gen folcloric, existând însă numeroase discuţii privitoare la încadrarea acestui tip de poezie. Îndiferent de locul pe care l-ar avea în ansamblul culturii unui popor, această poezie de război nu-şi poate pierde valoarea documentară şi chiar artistică, versurile, în sine, demonstrând acest lucru.

Publicarea poeziei de război, studierea ei, indiferent de epoca când a fost creată, de evenimentul care a zămislit-o, ar acoperi, credem, zone ale folclorului şi ale folcloristicii mai puţin cercetate.

Chiar dacă este vorba de o creaţie mai puţin şlefuită, poezia de război reflectă şi ea spiritul unui popor, ideile despre sine şi despre lume, faptul că soldatul, în ciuda lipsurilor şi a greutăţilor războiului îşi poate păstra neîntinată frumuseţea sufletului creator.

Cântec de război, scrisă de I. U. Soricu[6]

Jos în Murăş, colo'n şes,
Îmi răsare codru des,
Da nu-i codru de stejari,
Ci-s oşteni şi ghinărari.

Şi pe drumu'ndelungat
Merge badea într'armat,
Şi cu cât să depărtează,
Tot mai din adânc oftează,

Vântul bate, frunza sună
Dulce cântec mai răsună,
Da nu-i doină din zăvoiu,
Ci e cântec de războiu.

Nu de teama de omor
Ci de jale şi de dor,
După codru legănat,
După draga lui din sat.

Când pleacă poporul la război[7]

Frunză verde din tufiş,
Unde-am fost şi unde mis,
Jale mare m'a cuprins.
Nu sunt de moarte fricos:
Ştiu că n'am nici un folos,
Şi-om cădea Românii mulţi
Printre văi, dealuri şi munţi.
Dar nu-i bai că vom cădea,
Numai drepturi de-am avea.

Haideţi Români doi cu doi,
Să ne scăpăm de nevoi,
Şi să ne scăpăm ţara,
Că doar drepturi ne'or da
Că noi drepturi nu avem,

Şi pentru ele luptăm.
Luptăm pentru împărat,
Să ne dea drepturi la sat,
Să'nvăţăm noi româneşte,
Cum inima'n noi doreşte...

Doamne cerescule, Sfinte!
Adă-ţi şi de noi aminte.
Tu ne-ai zidit, tu ne ştii,
Iartă-ne ca nişte fii,
Să nu pierim în pustii,
Căci avem acas' copii....
Doamne fă-ne Tu dreptate
Pe duşmani pe toţi îi bate:
Fă Românilor dreptate!...

În anul 1914, scrisă de Iosif Lupu şi Ilarie Costea[8]

Frunză verde ruptă'n zece
În anul patrusprezece
tristă veste a vint în ţară
Veste jalnică ş'amară
Ş'a venit ca ş'o furtună

Şi-au umplut lumea cu noi
Mergând la mare război,
Fraţi cu fraţi ne despărţeam
Cu mare jele plângeam,
Neamuri, prieteni, cunoscut

[6] Dr. Ioan Urban Jarnik, *Cântece de războiu (1914-1915)*, Editura Tipografiei *Carmen* Petru P. Bariţiu, Cluj, 1915, p. 3.
[7] *Ibidem*, p. 4.
[8] *Ibidem,* p. 27-28.

Într'o zi dragă şi bună,
Să lăsăm lucrul curând,
Unii părinţi plângând
Alţii mândre ori neveste
Şi când pleci fără de veste.
Lăsai coasa'n brazdă-afară
Şi plecai în jos la ţară
Lăsai nevasta oftând
Copila şi-ai mei plângând,
Lăsai ce-am avut mai drag
Ca să merg cu-al ţării steag.
Mulţi voinici s'au strâns sub steag
Câtă frunzuţă pe fag
Câtă frunză, câtă iarbă,
Da's mai mulţi măicuţ-o dragă,
S'au umplut câmpiile
Tot voinici cu miile

Ne-a fost drag când ne-am văzut
Dar n'am stat un ceas sau două
Şi-am primit poruncă nouă,
Oraşul să-l părăsim
Şi la război să pornim
Unii plecăm spre Rusia
Alţii'n jos către Sârbia,
Nu ştiu ce va fi cu noi
Mai venim iară'napoi?
Să vedem al nostru sat
Ce cu jele l'am lăsat,
Şi scumpă nevasta mea
Cu părinţii alături.
De-ar da bunul Dumnezeu
Să fie pe gândul meu,
Să se puie pace'n ţară
Să-mi mai văd părinţii iară.

Dela Rohatin[9]

Ziua plouă, noaptea-i rece.
Nouă sute paisprezece,
Frunză verde de trifoiu
August douăzeci şi doi.
Pe *aizăban* noi ne-am dus
La Rohatin am ajuns,
Acolo la Rohatin,
Am făcut *abwagonier*.
Şi pe iarbă cade rouă,
August douăzeci şi nouă,
Dela unsprezece ore
Până'n asfinţit de soare,
Multe gloanţe am trimis
La acei păgâni de ruşi.
Tunurile bubuiau,
Văile că răsunau,
Şi trei zile şi trei nopţi
Am mers în trap şi galop,

Şi la *Rutki* noi am stat,
Acolo-am descălecat,
Tunuri iar am căpătat,
Trupe multe au venit
Şi pe noi ne-au însoţit.
Cu ei ne-am întors'napoi,
Ca să scăpăm de nevoi,
Să scoatem pe Ruşi afară,
Din a noastră mândră ţară.
Dumnezeu a fost cu noi,
Pe Ruşi i-am bătut 'napoi.
Foaie verde golopar,
Îs trimise de-un tunar,
Pânza o ţese tocaciu,
Scrise de Petre Covaciu,
Frunză verde ş'o lelea
Îi din sat din Mercina.

Scrisoare de la nevastă[10]

Foaie verde lemn uscat
Satu'ntreg l'am colindat
De-am umblat şi m'am rugat
Ca să aflu scriitor,

Şi mă curmă jelea rea
De dor după dumneata.
Şi să ştii dragă bărbate
Că-i jele multă la sate,
Că de când voi aţi pornit
La războiu afurisit,
Noi trai bun n'am mai trăit,
Numai bocet şi suspine
Tânguieli pe la vecine,
Numai bocet şi bănat

Să-ţi scriu bărbate de dor.
Şi iacă s'o îndurat Tetea Ion din cap de sat
Şi i-am spus să scrie-aşa:
Că mă doare inima

Numai cât n'am ce să fac,
N'aşi vrea şi nu pot să tac,
Să nu-ţi scriu adevărat,
Că mi-i frică de păcat:
Stau de lucru şi n'am spor
De-atâta jele şi dor
Şi ce mânc îi nemâncat
De-atâta gând şi bănat
Şi ce potrivesc frumos
Par'c'a i întoarce pe dos,

[9] *Ibidem*, p. 115-116.
[10] *Ibidem*, p. 91-96.

Şi vaieri prin lung de sat.
Plânsoarea muierilor
Creşte matca văilor
Lacrămile mamelor
Cernesc faţa norilor
Şi fetele bietele
Nu-şi mai pieptăn pletele.

Şi să ştii bărbate bine,
Cartea asta cum îţi vine,
Că noi ne gândim la tine
Şi măria noastr'ai mică
O'nceput de să ridică
Şi vorbele le răspică,
Când teai dus tu gângăvea
Şi pe jos se târâia
Şi tată abia zicea
Acum ea'ntoarce casa!
Şi creşte tot mai frumoasă,
Când o da ceriul s'o vezi,
N'ei cunoaşte-o să mă crezi
zi de zi te pomeneşte
Şi ne'ntreabă şi criceşte
Şi merge pe la vecine?!
Nu tii tata meu când vine?!
Cum o văd ş'o ştiu aşa
Par'că mai uşor mă ia
Şi-mi mai uit de jelea grea.
Şi să ştii bărbate iar,
Că lucru de pe hotar,
Am trudit ş'am potrivit,
Cât de cât l'am isprăvit,
Mai cuu plug de căpătat
Mai cu ajutor din sat,
Că năcazu tuturor
Apropie om de pom,
Iar frântoarea inimii
Împacă şi duşmanii
Şi mulţam la Safânta Cruce
Lipsă mare n'am chiar duce,
Şi ni s'o mai întâmplat
Că văcuţa ne-o fătat
Mândreţe de viţeluşe,
Chiar acuma-i după uşe
Să joacă cu ea Mărie
Domnul Dumnezeu s'o ţie.
Şi bucate înc'ar fi,
De-aia nu ne-am jelui,
Vă face destul duşmanu,
Dar pe tine te'ngrijească
Paza Domnului cerească
Şi te-aducă iar acasă
Şi la casă şi la masă
Că mă culc târziu plângând
Şi cu rugăciunea'n gând
Şi mă pomen blăstămând.

Şi bărbate să mai ştii,
Că rămân sate pustii,
C'o venit poruncă mare
Ca să iasă la căutare
şi îi ia cu mic cu mare
Şi feciori şi şi bărbaţi
Câţi or rămas neluaţi
Şi ţi-i ia cu ghiotura
Nu te'ntreabă-i slab ori ba
Că şi de la noi din sat
Din şaizeci, cincizeci or luat,
Toată lumea s'o mirat,
Zice că bupă Boteze
Îi cheamă săi muştruleze,
Dintr'ai nostri or luat pe Ion
Al uncheşului Aron
Se boceşte biata lele,
De te apucă altă jele.
Doar mai are tri'n bătaie,
Doi în foc - că Niculae
O vint vestea că-i sub glie,
Dar chiar bine nu să ştie.
Şi pe Gheorghe - al lelii Ană
Încă l'o luat cătană
şi pe Linu cuscrii Floare
Cât de slab îi la picioare,
Şi pe Avrămuţ din dos,
Că-i numa piele şi os
Ş'or mai luat - pe cin n'o luat?
Pe Mitruţ a lui Doştat
Toţi or râs de el în sat,
Doar îl ştii că-i deşelat.

Şi aşa dragă bărbate
Ne'nchinăm cu sănătate
Şi ne rugăm Domnului
Să te ţină'n paza lui
Că nu ţi-am scris doru tot,
Nu l'aşi scrie chiar să pot,
Şi că nu ţi-am scris de toate,
Dumnezeu din cer le poate
Şi de jele şi amar
Ce să-ţi scriu acuma chiar,
Că amar să-l bată anu
La masă şi la cuptor
Şi la nevastă cu dor,
La dragostea de soţie
Şi la micuţa Mărie,
Ca Dumnezeu să ne-o ţie.

La iubita mea soţie[11]**,** scrisă de Dumitru Coste din Lăpuşul-român

Cucule tu cânţi în sat
Şi pe mulţi i-ai ascultat,
Ca să-şi petreacă cu ea
Ca să se mai veselească

[11] *Ibidem*, p. 120-122.

Fi bun fă atâta bine
Şi m'ascultă şi pe mine,
Primeşte rugarea mea
Şi zboară pe sus cu ea,
Şi zboară cu veselie
La iubita mea soție,
Şi să-i cânți adevărat
Toate cum te-am învățat,
Că ia te va asculta
Şi de mine te-a'ntreba,
Şi să-i spui adevărat
Că io-s viu şi n'am picat,
Şi cucule să-i cânți tare
Să te-audă mic şi mare,
Să-i cânți pe creangă uscată
Să te-audă ş'al meu tată,
Cântă afară la uliță
Să te audă a mea măicuță,
Pe la toate porțile
S'audă surorile,
Cântă-le tu rar şi bine
S'audă a mele vecine,
Cântă tu cu gura ta
La socru şi la soacra,
Cântă'n pomi pe la uliță
La a mele şogorițe,
Cântă tu pe crenji de nuci
Şi la frații mei cei dulci
Cântă'n pomii înfloriți
Şi la şogorii iubiți,
Şi-apoi zboară la fereastră
La iubita mea nevastă,
Şi-i cântă cântarea mea
Şi la mine să gândească,
Când s'a veseli mai bine
Să gândească şi la mine,
Ca să nu dau de vr'un rău
Roage-se lui Dumnezeu,
Şi acum mă voi ruga
Dumnezeu m'a asculta,
Şi de aicia oiu scăpa
Oiu merge la 'mea soție
Şi la prunci şi la moşie,
Şi la mamă şi la tată
Şi la strămoşeasca vatră,
Cucule tu zboară tare
Să ajungi la sărbătoare,
Tocm'an ziua de Crăciun
Când le-a fi prânzu mai bun,
Le cântă cântare aleasă
Ca prânzu să le tignească,
Să fie cu voie bună
Cu tot neamul dimpreună,
Apoi cucule fă bine
Şi sboară pân' la mine,
Şi să-mi spui cum ai umblat
Şi-a casă cum ai aflat,
Dar cucule să grăbeşti
Pe drum să nu zăboveşti,
Să-mi aduci răspuns curat
Ce porunc'ai căpătat:
Dare-ar Dumnezeu o ploaie
Să curgă numai şiroaie
Ca să spele urma lor
Pentru pace'n viitor.

Abstract:

The publishing of war poetry, its study, irrespective of the period when it was created, the event that had given birth to it, would cover, we believe, areas of folklore and folkloristics less researched.

Even if it is a less stylish creation, war poetry also reflects the spirit of a nation, ideas about itself and world, the fact that the soldier, despite lacks and burdens of war may preserve the beauty of creative soul.

Subscribing to the effort of publishing this type of poetry, offering everybody these chronicals from the First World War, which otherwise would have been lost, Dr. Ioan Urban Jarnic, university professor in Prague, succeeds in 1915 to publish in Cluj, in „Carmen" Petru P. Barițiu publishing house, a collection of war songs, written by Romanian peasants participant in the fights in the Habsburg army, yearning and sorrow poetry, collected throughout the period of 1915-1916 by a „friend of the soldiers".

These doinas (Romanian musical tune style), soldiers' songs, versified letters demonstrate that for each of us exists a critical point in the evolution of the mentality which brings with itself its disolution, and the First World War represented such a point, the peasants who became soldiers undergoing also a refreshing of their spiritual horizon.

(traducere: Adina Goşa)

CARIERA MILITARĂ A PRIMULUI COMANDANT AL GĂRZII NAȚIONALE ROMÂNE CLUJ: GENERAL DE BRIGADĂ IOAN HIDU

Prof. Cristian ENACHE[*]
Locotenent-colonel ing. Marius OLTEANU[*]

Gărzile Naționale Române din Transilvania, după precizările bibliografiei de specialitate, au ca dată acreditată de înființare, ziua de 2 noiembrie 1918. Constituirea acestora a fost rezultanta „Apelului" lansat de Consiliul Național Român" tuturor conaționalilor din fosta dublă monarhie şi a fost urmată şi de organizarea „sfaturilor militare naționale". Atât gărzile naționale române cât şi sfaturile militare ale acestora au urmărit respectarea principiului împărțirii teritorial-administrative aflate în funcție la momentul acela. În baza respectivului criteriu şi-au stabilit structurile organizatorice şi zonele de competență. În unele județe – nominalizăm Cluj, Sibiu – gărzile naționale române au purtat denumirea de „legiuni", primind chiar şi numere de ordine. Trebuie subliniat faptul că, indiferent de denumirea purtată într-o zonă sau alta, aceste structuri militarizate – constituite exclusiv pe criteriul apartenenței naționale – s-au format cu mare rapiditate în toate regiunile dublei monarhii, locuite de către români. Gărzile naționale române şi-au desfăşurat activitatea în zonele teritoriale de apartenență, nu de puține ori, alături de gărzile naționalităților conlocuitoare şi au acționat pretutindeni ca „organe executive", ale consiliilor naționale locale. Aceste gărzi naționale au fost constituite din ofițeri şi militari (trupă), români din armata austro-ungară întorşi acasă şi civili din respectivele zone. De regulă, înființarea şi organizarea gărzilor naționale s-a efectuat concomitent cu cea a comisiilor naționale române, județene, cercuale şi comunale.

Consiliul Național Român, devenit forul conducător politic şi militar al românilor din dubla monarhie, a stabilit cadrul organizatoric general, modul de funcționare şi atribuțiile gărzilor naționale române, printr-o serie de circulare şi dispoziții, în zilele de 7 şi 9 noiembrie 1918. Înființarea acestor structuri militarizate a fost dictată de necesitatea instalării şi menținerii disciplinei şi ordinii interne, apărării, integrității proprietăților şi siguranței vieții locuitorilor, garantarea cadrului şi libertății de acțiune națională a românilor din imperiu. Din punct de vedere al ierarhiei militare, comisiei centrale (din cadrul Consiliului Național Român), i-au fost subordonate gărzile naționale județene; iar acestora, la rândul lor, cele cercuale şi comunale. Semnul de recunoaştere a unui gardist a fost constituit de purtarea pe brațul stâng a unei panglici tricolore cu inscripția „Garda Națională Română".

În Cluj, datorită aspectelor locale specifice, înființarea gărzii naționale române s-a impus ca o prioritate încă din primele zile ale lui noiembrie 1918. Conducătorii politici ai mişcării naționale române, locale, în frunte cu dr. Amos Frâncu şi Emil Hațieganu, au încredințat comanda acesteia colonelului Ioan Hidu (provenit din rândurile armatei austro-ungare). Această hotărâre a fost dictată la Cluj de presiunea exercitată de către militarii români din armata austro-ungară, aflați în localitate, asupra conducerii politicii locale a românilor. Aceştia, pentru a nu fi nevoiți a depune un jurământ de fidelitate față de Ungaria, au amenințat cu părăsirea în masă a oraşului dacă nu sunt constituiți în formațiune militară națională. Hotărârea lor a avut drept consecință înființarea Senatului Naționale Române şi a Legiunii I Române Cluj.

În continuare sunt trecute în revistă reperele biografice ale comandantului Gărzii Naționale (Legiunea I) Române Cluj: Ioan Hidu.

Ioan Hidu s-a născut la data de 18 ianuarie 1871 în Țichindeal, județul Sibiu, ca fiul lui Simion şi al Mariei. Studiile liceale le-a început în anul 1883 la Viena şi le-a finalizat în anul 1886 „cu eminență". Începând cu anul 1886 a urmat Şcoala de Cadeți din Sibiu pe care a absolvit-o în anul 1890 cu calificativul „foarte bine".

Din anul 1888 şi până în 1918 va face parte din diferite unități ale armatei austro-ungare: Regimentul 64 Infanterie, Regimentul 31 Infanterie, Regimentul 44 Infanterie fiind înaintat până la gradul de locotenent – colonel. În anul 1914 a participat în calitate de comandant de companie la luptele din Serbia, drept pentru care a fost recompensat la data de 29.11.1914 cu decorația „Signum laudis" – „pentru respingerea a cinci atacuri ale sârbilor cu forțe mari".[1]

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond D. C. I., Memorii bătrâni, generali, litera „H", dosar nr. 9, f. 1-5.

Ca şi comandant de batalion a participat în anul următor la luptele din Galiția – Polonia, iar pentru meritele sale deosebite în această campanie a primit „Coroana de fier”, clasa a III-a. În această campanie a cucerit în asalt o poziție dominantă a ruşilor, făcând loc şi protejând în acelaşi timp unitatea ce înainta.

După prima campanie a traversat momente mai dificile, fiind bolnav, dar peste care ulterior va trece, reuşind să continue războiul.

În perioada octombrie 1916 – martie 1917 a comandat un batalion în campania din Alpi. Pentru spargerea frontului italian pe platoul Baiusizzo, la data de 25 octombrie 1917 în atacul pe frontul Isonzo, a fost decorat în anul următor cu „Crucea de merite militare”, clasa a III-a.

În etapa următoare a ofensivei (martie 1917 – noiembrie 1917) a condus un batalion şi pentru scurt timp a luat comanda Regimentului 31 Infanterie în campania de la Isonzo. Pentru vitejia şi îndemânarea dovedite în luptă şi „pentru participarea în prima linie”[2] i se va decerna „Crucea Carol”.

A luat parte în primul război mondial la peste 20 de lupte de atac şi lupte de poziție în tranşee pe fronturile din: Serbia, Galiția, Tirolul de Sud, Isonzo. Spre sfârşitul războiului şi-a găsit timp şi pentru viața personală, iar la 29 iulie 1918 se va căsători la Praga cu d-ra Jaroslava Hlonsk.

Tot în anul 1918, conform Ordinului de zi nr.7 din 17 noiembrie 1918 al Comandamentului General al Legiunilor Române şi al Poporului Român Înarmat din Ardeal a fost numit comandant general al Gărzii Naționale din Cluj: „eu, colonelul Ioan Hidu, fiind numit comandant general de către tribunii poporului român din Ardeal, cu începere de azi preiau comanda”[3].

În document se stipula de asemenea că această comandă urma să fie executată sub îndrumarea Consiliului Național Român, în strânsă legătură cu tribunii din Ardeal. Se stabilea în acelaşi timp sediul Comandamentului General al Legiunilor în Cluj – str. Bathory, nr.1, precum şi colaborarea cu tribunii militari dr. Amos Frâncu şi Emil Hațieganu. Colonelul Hidu era în acelaşi timp mijlocitor între Garda Națională Română din Ardeal şi legiunile ei, precum şi între Comandamentul Suprem al Consiliului Național General şi Gardă[4].

În calitate de comandant al Legiunii Cluj a Gărzii Naționale a dat dispoziții pentru fortificarea Legiunii şi apărarea împotriva atacurilor plănuite de divizia secuiască, precum şi pentru dislocarea batalioanelor din județul Cluj.[5]

În baza hotărârii „Senatului național” din vechiul Ardeal şi a Tribunului militar Amos Frâncu a luat comanda tuturor legiunilor, oprind orice contact sau legătură cu comandamentul unguresc condus de generalul Siegler, ca rezultat al conflictului apărut din cauza arderii pe rug a 44 de moți la Beliş.

Prin tactul şi priceperea de care a dat dovadă, precum şi prin măsurile întreprinse, colonelul Hidu a menținut ordinea, salvând viața românilor din oraşul Cluj. Împotriva sa a avut loc în acest timp o tentativă de asasinat, din partea unui pluton secuiesc, ascuns în hotelul „Franz Josef” unde îşi avea locuința.[6]

În anul următor a fost numit, din ordinul generalului de divizie Boieriu, comandant al Cercului de Recrutare Satu Mare. În această funcție va fi foarte apreciat de superiori aşa cum rezultă şi din foile calificative din memoriul său personal: „prezentabil, ținută curată, sănătos, ordonat şi cu metodă. Cultură generală bună. Disciplinat şi cu simțul datoriei şi al onoarei. Autoritar, moral în viața militară şi în cea socială”[7].

În 1921 a luat comanda Regimentului 40 Infanterie, funcție pe care va reuşi să o îndeplinească cu succes. Superiorii săi afirmau despre el că avea pregătire suficient de bună pentru a comanda un regiment, punând deosebită grijă pentru oamenii pe care îi conducea, pentru armament şi efecte, pentru cai. A făcut tot posibilul ca educația aleasă şi cultura pe care o posedă să le insufle şi corpului ofițeresc din subordine.

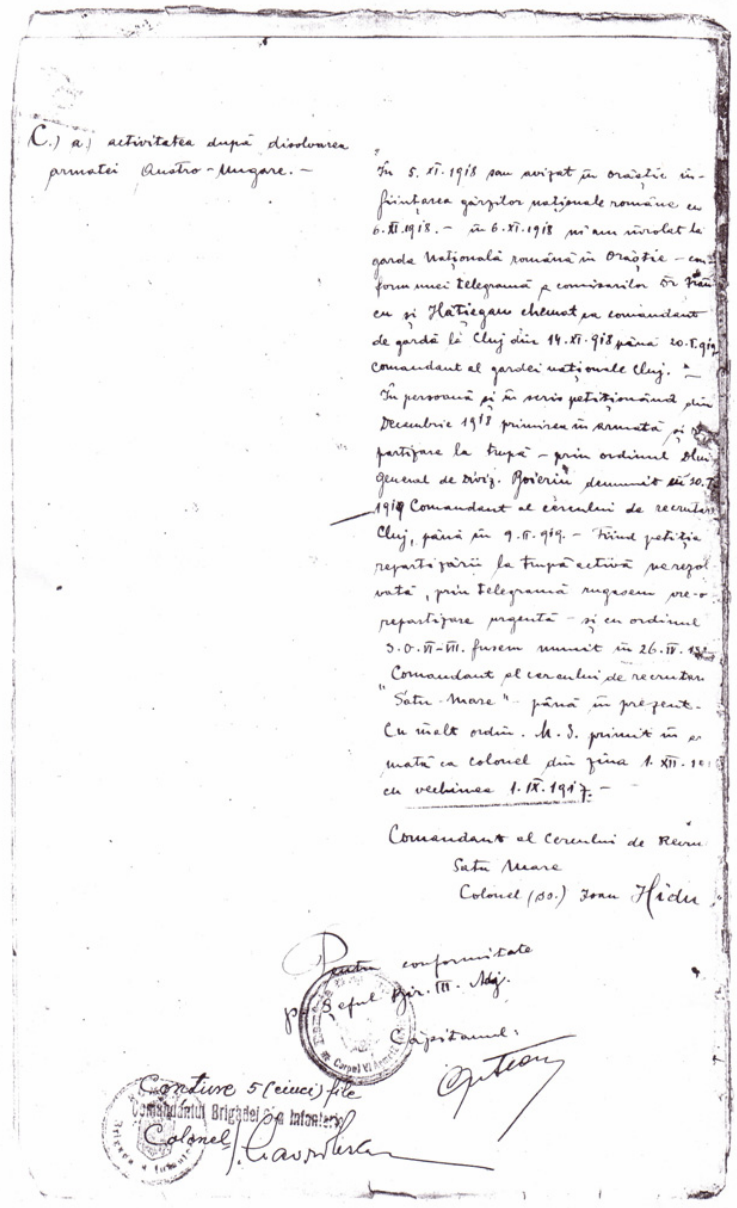
[2] Ibidem, f.2.
[3] Loc.cit., fond M.St.M., Serviciul Studii Istorice, Arhivă donată, dosar nr.32, f.20-21.
[4] dr. Țucă Cornel, „Înființarea Gărzii Naționale Române şi a Senatului Național Român din Cluj (1918) relatate de generalul de brigadă Ioan Hidu” – studiu apărut în lucrarea de față
[5] Loc.cit., fond M.St.M., Serviciul Studii Istorice, Arhivă donată, dosar nr.32, f.42.
[6] Ibidem.
[7] Loc.cit., fond D.C.I./1974, dosar nr.466, f.8-9

Din notările de serviciu pe anul 1921 reţinem următoarea caracterizare: „ofiţer cu multă voinţă la serviciu şi bine măsurat în toate acţiunile sale de comandant”[8].

Cu ocazia inspecţiei făcute în acelaşi an de comandantul Corpului V Armată, acesta constată despre colonelul Hidu următoarele: „posedă cunoştinţe tactice concrete, o dreaptă şi matură judecată şi o bună metodă de sistematizare a lucrurilor. Merită a păşi la grade şi comandamente superioare. A dus o muncă foarte constructivă şi rodnică în ce priveşte educaţia şi instrucţia regimentului pe care l-a condus. În aplicaţiile pe teren şi la exerciţiile pe hartă rezolvă problemele cu conştiinciozitate, pricepere şi rapiditate, dovedind că este la curent cu toate cerinţele moderne ale războiului. Cunoaşte foarte bine toate mijloacele de luptă, precum şi modul de utilizare al acestora.[9]

Îl întâlnim apoi în calitate de comandant al Regimentului 4 Vânători. Cu ocazia concursurilor pe divizie, regimentul său a obţinut primul loc, la mai multe ramuri de instrucţie, iar în ceea ce priveşte aprovizionarea şi administrarea regimentului, acestea erau bine făcute.

Într-o inspecţie făcută la regimentul condus de colonelul Hidu, comandantul Brigăzii 8 Infanterie nota: „Faţă de starea precară în care trăia trupa şi animalele corpului, precum şi reaua adăpostire a materialului, colonelul Hidu s-a decis a construi pe terenul afectat regimentului său o cazarmă. A reuşit cu mijloace băneşti foarte reduse să ridice o adevărată cazarmă în care nu lipseşte nimic”.[10]

Cunoştinţele generale şi militare deosebite ale colonelului au făcut ca în anul 1923 să fie declarat admis la examenul de general, comandantul Brigăzii propunând chiar a i se încredinţa provizoriu comanda. Acest lucru a fost posibil în 1927 când primeşte comanda Brigăzii 14 Infanterie pe care a condus-o: „cu mult tact şi pricepere depunând un deosebit zel şi devotament”. A reuşit în această perioadă să îndrume îndeaproape activitatea regimentelor din subordine, din toate punctele de vedere, lucru apreciat şi de comandantul Diviziei 14, generalul Oprescu.

Începând cu anul 1929 îl regăsim în funcţia de inspector al cercurilor de recrutare, funcţie în care a excelat.

În cadrul armatei române a activat începând cu anul 1918 şi până la trecerea în rezervă la 1 octombrie 1930 în următoarele unităţi: Cercul de Recrutare Cluj, Cercul de Recrutare Satu – Mare, Regimentul 40 Infanterie, Regimentul 4 Vânători, Brigada 14 Infanterie, Comandamentul 6 Teritorial.

La data trecerii în rezervă se putea mândri cu o activitate extrem de bogată din punct de vedere militar fiind recompensat cu numeroase distincţii primite de-a lungul timpului (1923 – „Steaua României în grad de Ofiţer”; 1927 – „Steaua României” în grad de Comandor, clasa a III-a). Personalitate puternică, generalul Hidu a fost unul dintre cei mai de seamă membrii ai Gărzii Naţionale Române din Cluj în anul 1918 şi a activat ca un patriot desăvârşit pentru atingerea ţelului râvnit de toţi românii: libertate şi unitate naţională.

[8] Ibidem, f.10-12.
[9] Ibidem, fond D.C.I., Memorii bătrâni, generali, litera „H”, dosar nr.9, f.11-12.
[10] Ibidem, fond D.C.I., Memorii bătrâni, dosar nr.9, f.20.

ANEXĂ

Activitatea după dizolvarea armatei austro – ungare

În 5 noiembrie 1918 s-au avizat în Orăştie înfiinţarea Gărzilor Naţionale Române cu 6 noiembrie 1918. În 6 noiembrie 1918 m-am înrolat la Garda Naţională română din Orăştie, conform unei telegrame a comisarilor dr. Frâncu şi Haţiegan chemat ca comandant de gardă la Cluj, din 14 noiembrie 1918 până la 20 ianuarie 1919 comandant al Gardei Naţionale Cluj. În persoană şi în scris petiţionând din decembrie 1918 primirea în armată şi repartizare la trupă, prin ordinul domnului general de divizie Boieriu, devenit în 20 ianuarie 1919 comandant al Cercului de Recrutare Cluj, până în 9 februarie 1919. Fiind petiţia repartizării la trupă activă nerezolvată, prin telegramă rugasem o repartizare urgentă, şi cu ordinul S.O.VI – VII fusesem numit în 26 aprilie 1919 comandant al Cercului de recrutare Satu Mare până în prezent. Cu înalt ordin M.S. primit în armată ca colonel din ziua de 1 decembrie 1918 cu vechimea: 1 septembrie 1917.

Comandant al Centrului de Recrutare Satu Mare
Colonel (ss)
Ioan Hidu

Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, fond D.C.I., Memorii bătrâni, generali, litera „H”, dosar nr.9, f.5 verso.

La carrière militaire du premier Commandant de la Garde Nationale Roumaine de Cluj: général de brigade Ioan Hidu

L’étude présente brièvement les repères biographiques et l’évolution de la carrière militaire du général de brigade Ioan Hidu. Depuis le 14 novembre 1918 jusqu’au 20 janvier 1919 le colonel, à cette époque-là, Ioan Hidu a été le commandant de la Garde Nationale Roumaine de Cluj.

„ASTRA" ŞI MIŞCAREA ANTIREVIZIONISTĂ DIN BANAT

Dr. Dumitru TOMONI

O activitate deosebită a desfăşurat Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român („Astra") în perioada interbelică pentru combaterea revizionismului de orice natură, dar în special a celui maghiar ce reprezenta o ameninţare pentru menţinerea păcii în Europa răsăriteană[1]. Primele manifestări ale revizionismului horthyst la adresa României au început imediat după încheierea tratatului de pace de la Trianon din 4 iunie 1920, deşi acest tratat nu a făcut altceva decât să consfinţească pe plan juridic internaţional o realitate istorică: realipirea la România a unui străvechi teritoriu românesc[2]. Cu toate că printr-un manifest lansat la 3 noiembrie 1918 şi semnat de un număr mare de reprezentanţi de seamă ai vieţii culturale şi obşteşti maghiare, se făcea un apel la instaurarea unui climat de cooperare şi înţelegere între naţiuni, atât conducerea comunistă, instaurată în Ungaria, la începutul lunii martie 1919[3], cât şi cea horthystă ce i-a succedat, n-au recunoscut justeţea hotărârii de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. În acest sens, cu sprijinul unor cercuri politice din Franţa şi din alte ţări, în primăvara anului 1920 s-a încercat readucerea lui Carol al IV-lea de Habsburg ca rege al Ungariei şi revizuirea Tratatului de la Trianon prin crearea unei Confederaţii a statelor dunărene în care rolul principal să revină Ungariei[4]. Proiectul „Confederaţiei Danubiene" conceput de cercurile horthyste viza posibilitatea reanexării Transilvaniei, a unor părţi din Cehoslovacia şi Iugoslavia şi transformarea Ungariei în for diriguitor al Europei Centrale. Pentru atingerea acestui scop, Horhy a mobilizat armata în gară agitând sloganul „pericolului bolşevic" şi oferindu-se să „salveze" Cehoslovacia şi România prin a le ocupa[5]. Deşi aceste încercări au eşuat şi datorită poziţiei ferme a Micii Înţelegeri[6], cercurile conducătoare din Ungaria au continuat activitatea de contestare a valabilităţii tratatelor de pace, organizând o intensă propagandă revizionistă pentru ocuparea unor teritorii locuite de români, slovaci, sârbi şi ucrainieni şi o vastă reţea de organizaţii şi informaţiuni cu caracter paramilitar, terorist, revanşard.

Primul şi cel mai cunoscut proiect de revizuire a Tratatului de la Trianon, elaborat de iredenta horthystă cu sprijinul lordului Rothermere, pornea de la premiza falsă că de-a lungul frontierelor româno-ungare s-ar afla încorporaţi cu sila în graniţele româneşti un număr mare de etnici de limbă maghiară care puteau fi retrocedaţi Ungariei, fără ca prin aceasta principiul autodeterminării să sufere ceva. Graniţele româneşti urmau să fie strămutate înspre răsărit, cu 50-60 de km în adâncime, astfel că oraşele: Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Aradul şi Timişoara cu o populaţie majoritar românească, urmau să intre în componenţa Ungariei[7].

O altă variantă revizionistă, concepută de fostul ministru maghiar de război Sreter Istvan şi publicată în lucrarea iredentistă intitulată: „Nu! Nu! Niciodată!", preconiza o amputare teritorială mult mai mare, aproximativ jumătate din Transilvania[8].

Pentru realizarea diferitelor proiecte revizioniste, cercurile guvernante horthyste au dus pe plan intern o politică de exaltare naţionalistă, iar pe plan extern o politică de alianţă cu statele care, nemulţumite de prevederile tratatelor de pace, căutau prin toate mijloacele revizuirea lor. Refuzând, în acelaşi timp, orice ofertă de apropiere de politica ţărilor din Mica Înţelegere, Ungaria hothystă a desfăşurat ample acţiuni cu caracter revanşard revizionist, mergând până la acţiuni militare. În toamna şi iarna anului 1922 au fost masate trupe la frontierele cu România şi Cehoslovacia şi au fost provocate numeroase incidente de frontieră, paralel cu organizarea unei serii de acţiuni revizioniste[9]. Tot în acest sens, s-a tipărit la Viena ziarul „Ardealul", în limba română, în paginile căruia se mistifică realitatea din România, prezentându-se imaginare persecuţii îndurate de maghiarii din Transilvania. Atunci când autorităţile româneşti au oprit intrarea în ţară a acestei „fiţuici otrăvitoare"[10], guvernanţii horthyşti i-au schimbat numele în „Viitorul", continuând astfel să alimenteze opinia publică cu informaţii eronate şi interpretări tendenţioase. Comentând

---

[1] Liviu Lazăr, Mişcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică, Deva, Edit. Călăuza, 2003; vezi şi A. Gociman, România şi revizionismul maghiar, Bucureşti, 1934, passim

[2] Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face paşi înapoi*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985, p. 38

[3] Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, Institutul de arte grafice „Ardealul", 1926, p. 205

[4] Milan Vanku, Mica Înţelegere şi politica externă a Iugoslaviei 1930-1938, Bucureşti, Edit. Politică 1979, p. 25

[5] Viorica Moisiuc, *Un fals diplomatic şi substratul său politic, Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii şi articole*, coord. Ştefan Pascu şi Ştefan Ştefănescu, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 139

[6] Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1968, p. 5

[7] Olimpiu Matichescu, *op. cit*., p. 100; vezi şi Corneliu I. Codarcea, *Front antirevizionist. O teză şubredă. revizionismul maghi*ar, Cluj, 1933

[8] Olimpiu Matichescu, *op.cit.,* p. 102

[9] Viorica Moisiuc, *Premisele izolării politice a României 1919-1940*, Bucureşti, Edit. Humanitas, 1991, p. 152

[10] *Propaganda guvernului maghiar în străinătate* în „Răsunetul" , an. I, nr. 3 din 4 iunie 1922, p. 1

aceste acţiuni revizioniste, ziarul lugojean „Răsunetul", care a oferit cu generozitate spaţiul tipografic pentru popularizarea numeroaselor iniţiative antirevizioniste întreprinse de către despărţămintele bănăţene ale „Astrei", cerea guvernului ca printr-o intensă activitate propagandistică să arate străinătăţii „că tot ce se scrie contra ţării noastre sunt pure minciuni inventate de acei care nu pot să uite, că această parte din ţară pe care au rupt-o o mie de ani şi care s-a alăturat ţării mame cu atâta însufleţire nu mai vrea să iee din nou jugul greu, pe care abia a aşteptat să-l înlăture"[11]. Aceeaşi gazetă atrăgea atenţia asupra marilor cantităţi de arme descoperite la graniţa Ungariei şi a intenţiilor urmărite prin înfiinţarea a numeroase societăţi cu un mascat caracter sportiv, dar prin care în realitate se făcea propagandă antirevizionistă[12].

În faţa pericolului revizionist, importante cercuri ale vieţii politice şi cultural-ştiinţifice româneşti au întreprins numeroase acţiuni pentru apărarea statu-quo-ului teritorial postbelic, a independeţei suveranităţii şi integrităţii teritoriale a României.

Nu putea rămâne în afara acestor acţiuni antirevizioniste tocmai „Astra", asociaţie ce avusese un rol atât de important în lupta pentru realizarea marelui ideal naţional, şi cu atât mai mult despărţămintele bănăţene ce au trecut prin atâtea încercări pentru a-şi vedea marele vis devenit realitate.

Ani de-a rândul, ziua de 1 Decembrie, care devenise „Ziua Astrei", a fost sărbătorită de către toate despărţămintele bănăţene sub semnul luptei antirevizioniste. La 1 Decembrie 1932 despărţământul Timişoara a organizat o amplă manifestare antirevizionistă în colaborare cu Uniunea ofiţerilor de rezervă, asociaţiile culturale şi şcolile secundare din localitate[13]. Participanţii au subliniat încă o dată că: „Ceea ce s-a hotărât prin tratatele de pace de la Versailles şi de la Trianon, nu a fost un dar la marilor puteri, cum spun necontenit revizionistii de la Budepesta, ci a fost un act de temeinică aşezare a neamului românesc în drepturile sale netăgăduite şi cărora întreaga desfăşurare a vieţii istorice n-a făcut decât să le pregătească încet dar sigur calea spre biruinţă"[14]. Manifestări similare au fost organizate la sfârşitul anului 1932 şi de către despărţământul Caransebeş[15].

Instaurarea hitlerismului, în ianuarie 1933, în Germania, a avut consecinţe dintre cele mai grave pentru evoluţia vieţii politice internaţionale, pentru dezvoltarea liberă şi independentă a multor popoare, potenţând considerabil frontul forţelor revizionist-revanşarde. Politica agresivă şi de revizuire a frontierelor, promovată de statele fasciste, acţiunile antidemocratice ale Gărzii de Fier, dovedeau că revizionismul reprezenta principala primejdie, că era de datoria tuturor forţelor democratice de a-l combate cu toată fermitatea.

Sesizând creşterea pericolului revizionist, „Astra" se va situa în fruntea multor acţiuni antirevizioniste. Despărţământul Timişoara a organizat, la 28 mai 1933, manifestări antitevizioniste în întregul judeţ Timiş-Torontal[16]. În aceeaşi zi s-a organizat şi la Lugoj o mare adunare antirevizionistă, la care au participat peste 10 000 de oameni, fiecare comună, locuitori ai oraşului şi localităţilor învecinate, trimiţându-şi reprezentanţii îmbrăcaţi în frumoase costume naţionale[17]. „Cetăţenii români din judeţul Severin şi oraşul Lugoj, reprezentanţi prin toate organizaţiile culturale profesionale şi politice" – se arată în moţiunea prezentată la această adunare de episcopul Lugojului, Alexandru Nicolescu – „îşi exprimă voinţa lor nestrămutată, de a-şi păstra neştirbite frontierele ţării lor scumpe", pentru că România Mare „s-a plămădit din prea mari şi prea multe jertfe ale neamului nostru, încât nu ne putem permite luxul a ceda nici o palmă de loc din patrimoniul nostru naţional, fără să nu ne urmărească blestemul sutelor de mii, morţi pentru acest ideal"[18]. Mari manifestaţii antirevizioniste s-au desfăşurat la Bucureşti, Ploieşti, Constanţa, Braşov, Oradea, unde mase largi de oameni au manifestat împotriva politicii revanşarde şi revizioniste promovate de statele fasciste[19]. Se cuvine a se remarca faptul că acţiuni similare s-au desfăşurat în aceeaşi zi şi în numeroase localităţi din Cehoslovacia şi Iugoslavia, ameninţate şi ele de acelaşi pericol[20]. Sub acelaşi imperativ s-au desfăşurat manifestaţiile organizate la Bucureşti, Cluj, Braşov, la 1 Decembrie 1933 şi demonstraţiile din faţa reprezentanţelor diplomatice ale Germaniei hitleriste şi Italiei fasciste din Bucureşti[21]. Comemorarea zilei de 1 Decembrie sub semnul luptei antirevizioniste, s-a făcut la Timişoara prin organizarea de către despărţământul timişorean al „Astrei" a unei serbări cultural-artistice în sala teatrului român, în faţa unui

[11] Ibidem
[12] *Înarmările Ungariei* în „Răsunetul", an. VIII, nr. 3 din 15 ianuarie 1928,
[13] Direcţia Judeţeană Sibiu a Arhivelor Naţionale, Fond *Astra*, *Desp. Timişoara 1919-1940*, doc. 1445/1933 (în continuare: D. J. S. A. N…)
[14] I. Lupaş, *Istoria Unirii Românilor*, Bucureşti, Fundaţia Culturală regală „Principele Carol", 1937, p. 47
[15] D.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Desp. Caransebeş 1919-1935*, doc. 1020/1933
[16] Ibidem, Desp. Timişoara, 1919-1940, doc. 2311/1934
[17] *Grandioasa manifestare antirevizionistă din Lugoj* în „Vestul", an. IV, nr. 822 din 1 aprilie 1933
[18] *Marea adunare de la Lugoj* în „Răsunetul", an. XII, nr. 23, din 4 aprilie 1933
[19] Din lupta antifascistă pentru independenţa şi suveranitatea României, Bucureşti, Edit. Militară, 1971, p. 39
[20] *Marea adunare de la Lugoj* în „Răsunetul", an. XII, nr. 23, din 4 aprilie 1933
[21] Din lupta antifascistă pentru independenţa şi suveranitatea României, Bucureşti, Edit. Militară, 1971, p. 39

public însuflețit de profunde sentimente naționale[22]. Acțiuni similare au fost organizate şi de către celelalte despărțăminte bănățene în numeroase localități din Banat. Spre sfârşitul anului 1933 s-au intensificat acțiunile revizioniste ale contelui Bethlen în capitala Angliei, acesta reuşind să depună Camera Comunelor din Londra o moțiune de revizuire a Tratatului de la Trianon, moțiune ce a fost semnată de 168 de deputați[23]. Exasperat de această propagandă revizionistă făcută de contele Bethlen în Anglia, Nicolae Iorga se întreba cu vădită neliniște, la sfârşitul anului 1933, dacă ar fi „cineva în Europa printre acei care hrănesc cu speranțe zadarnice instinctele de revanşă ale Budapestei visând la întoarcerea regatului apostolic al sfântului Ştefan care să fie dispus să sacrifice şi oasele unui singur soldat pentru această ruptură a unei stări de lucruri consacrată prin tratate?”[24]. Din păcate, întrebarea marelui savant n-a fost retorică, răspunsul plin de tristețe şi amărăciune fiind cunoscut în anul de tristă amintire 1940. Pentru a contracara această politică revizionistă, la 15 decembrie 1933 s-a constituit, sub conducerea lui Stelian Popescu, Liga Antirevizionistă, organizație ce cuprindea personalități remarcabile ale vieții politice, ştiințifice şi culturale româneşti şi care a reuşit să-şi creeze filiale şi subfiliale pe întregul teritoriu al Banatului.

Trebuie remarcat faptul că în Banat „Astra” a organizat acțiuni antirevizioniste înaintea constituirii Ligii Antirevizioniste de la Bucureşti. Mai mult, comitetul care a organizat adunarea antirevizionistă din Lugoj de la 28 mai 1933, s-a constituit în comitet permanent de acțiune antirevizionistă. În 1934, despărțămintele bănățene ale „Astrei” au sărbătorit, sub semnul luptei antirevizioniste un sfert de veac de la moartea marelui fruntaş național Al. Mocioni şi 40 de ani de la răsunătorul proces al memorandiştilor. În acest sens, s-au ținut conferințe în toate cercurile culturale ale județului Timiş-Torontal, prezentându-se semnificația acestor evenimente în istoria luptei pentru realizarea marelui ideal național şi gravele primejdii ce amenințau România reîntregită[25]. Ample manifestări de comemorare a acestor mărețe evenimente au fost organizate şi de către despărțământul „Astrei” din județul Severin, sub conducerea profesorului Tiberiu Mităr[26]. Atitudinea antirevizionistă a bănățenilor s-a văzut şi din însuflețirea cu care au ascultat conferința despre revizionism prezentată de învățătorul Biţoianu, în cadrul acțiunii organizată la 21 mai 1934, de către cercul cultural Dumbrava, localitate întemeiată de către coloniştii maghiari la sfârşitul secolului al XIX-lea, în comuna Mănăştiur. În fața cuvintelor „frumoase şi aspre” rostite de conferențiar, din fiecare colț al sălii se auzea acelaşi răspuns: „Nu cedăm nici o unghie”[27]. Serbările culturale de la Cireşa şi Rusca Montană, organizate cu ocazia inaugurării caselor naționale din aceste comune, au prilejuit ținerea unei mari adunări antirevizioniste la Rusca Montană, la care au participat intelectuali din întregul Banat, precum şi personalități ale vieții culturale şi politice româneşti: prof. univ. Gheorghe Țițeica, secretarul Academiei Române, I. Lungulescu, secretarul Ligii Antirevizioniste, general I. Manolescu, preşedintele Caselor Naționale[28] etc. Şi în anul 1934 despărțămintele bănățene au organizat sărbătorirea zilei de 1 Decembrie, sub semnul luptei antirevizioniste[29].

La 27 ianuarie 1935 s-a constituit la Lugoj o filială a Ligii Antirevizioniste, care a desfăşurat în anii 1935-1938 o intensă activitate antirevizionistă prin înființarea de subfiliale în aproape 100 de sate şi comune din județul Severin, prin organizarea de mari demonstrații şi sărbătorirea unor evenimente mărețe din istoria poporului român[30]. Dacă până în momentul constituirii filialei județene a Ligii Antirevizioniste, toate manifestările cu caracter antirevizionist au fost organizate de către despărțământul județean al „Astrei”, după constituirea Ligii, aceasta va prelua conducerea acestor manifestări căutând, în acelaşi timp, să-şi atragă sprijinul tuturor asociațiilor culturale, dar în primul rând, sprijinul „Astrei”. De fapt nici nu se puteau organiza în Banat manifestări impunătoare fără participarea „Astrei”, pentru că majoritatea personalităților politice şi culturale ale Banatului, slujitori ai şcolii şi ai bisericii sau funcționari publici, erau înregimentați sub steagul „Astrei”, fiind în fruntea despărțămintelor şi cercurilor culturale. Însăşi conducerea filialei județene Severin a Ligii Antirevizioniste era formată în ce mai mare parte din membri marcanți sau simpatizanți ai „Astrei”: episcopul ortodox Vasile Lăzărescu, episcopul greco-catolic Al. Nicolescu, colonel Romulus Boldea, Traian Simu, Ioan Boroş, Vasile Lohan, Aurel Petreanu, Filaret Barbu, Victor Bârlea etc[31].

Prima acțiune organizată de Liga Antirevizionistă Lugoj, a fost cea de la Făget, din 24 martie 1935. Delegația județeană, condusă de prefectul județului, Victor Curuțiu şi preşedintele Ligii Antirevizioniste județene, colonelul Romulus Boldea, a fost primită de autoritățile locale, în frunte cu senatorul Victor Feneşiu. În fața restaurantului „Dacia” a avut loc o mare adunare antirevizionistă, la care au participat

[22] *Comemorarea zilei de 1 Decembrie* în „Țara” (Timişoara), an. II, nr. 93 din 27 XII, 1933/l
[23] *Revizuirea Tratatului de la Trianon* în „Răsunetul”, an. XII, nr. 49 din 3 decembrie 1933
[24] Nicolae Iorga, *Sfaturi pe întuneric*, Bucureşti, Edit. Militară, 1976, p. 17
[25] D.J.S.A.N.,, Fond *Astra*, *Desp. Timişoara, 1919-1940*, doc. 2311, din 1934
[26] *Comemorarea lui Dr. Alexandru Mocioni la Lugoj*, „Răsunetul”, an.XII, nr. 15 din 8 aprilie 1934
[27] *Ibidem,* nr. 23 din 3 iunie 1934
[28] *Ibidem*, nr. 26 din 2 septembrie 1934
[29] D.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Desp. Timişoara, 1919-1940*, doc. 2311/1934
[30] Dumitru Tomoni, *Monografia oraşului Făget*, Timişoara, 1994, p. 42
[31] *Constituirea Ligii Antirevizioniste la Lugoj,* „Răsunetul”, an. XV, nr. 6 din 3 februarie 1935

peste 6000 de ţărani din plasa Făget[32]. S-au ţinut discursuri în care s-a combătut revizionismul şi falsele lui argumente, s-au evocat momentele glorioase din istoria poporului român şi a luptei de eliberare naţională dusă de bănăţenii din această zonă. La încheierea adunării s-a votat o moţiune de protest „împotriva încercărilor asupritorilor de ieri de a tulbura pacea Europei prin revizuirea tratatelor de pace". „Poporul român din această parte a mândrului nost Banat" – se arată în continuare în moţiune – „este gata până la unul să apere drepturile imprescriptibile ce le are asupra pământului strămoşesc"[33]. Cu această ocazie s-a constituit la Făget prima subfilială a Ligii Antirevizioniste din judeţul Severin, în fruntea căreia se aflau protopopul Sebastian Olariu şi preotul Ioan Munteanu, membri marcanţi ai „Astrei" ce vor asigura şi conducerea despărţământului Făget al „Astrei" până la desfiinţarea sa. După alegerea comitetului de conducerea al subfilialei, corul „Doina" din Făget, dirijat de învăţătorul Axente Braşovan şi corul plugarilor din Curtea, dirijat de Ştefan Martin, au prezentat frumoase doine şi cântece patriotice.

O acţiune la fel de reuşită, organizată de Liga Antirevizionistă, a fost adunarea de la Balinţ din 12 mai 1935, când s-a constituit şi în această comună o subfilială a Ligii Antirevizioniste din judeţul Severin. Atmosfera sărbătorească şi entuziasmul participanţilor aminteau de vechile adunări politice organizate de Partidul Naţional Român împotriva încercărilor guvernului austro-ungar de a nesocoti drepturile românilor bănăţeni[34]. Astfel de acţiuni revizioniste s-au desfăşurat în cursul anului 1935 în majoritatea comunelor bănăţene.

Indiscutabil, cea mai impunătoare acţiune antirevizionistă organizată în Banat în anul 1935 a fost cea prilejuită de dezvelirea Monumentului Unirii din Lugoj, simbol al sacrificiilor generaţiilor de lugojeni pentru realizarea marelui deziderat naţional. În ziua de 9 iunie 1935, în faţa unei adunări de peste 15 000 de participanţi, şi-au rostit discursurile patriotice şi antirevizioniste reprezentanţii autorităţilor locale, în frunte cu episcopii Vasile Lăzărescu şi Al. Nicolescu, prefectul judeţului Victor Curuţiu, primarul Lugojului Alexandru Bireescu, precum şi invitaţii acestora Valer Pop, ministrul Justiţiei Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul" şi preşedintele Ligii Antirevizioniste, Gheorghe Lungulescu, secretarul general al Ligii etc.[35] Aşezat în faţa Prefecturii, în temniţele căreia a fost închis marele luptător bănăţean Eftimie Murgu şi în sălile căreia a răsunat de multe ori strigătul de dreptate pentru români, monumentul reprezintă un dorobanţ, îndreptat cu faţa spre apus, în poziţie de atac. „Dorobanţul acesta", arăta primarul Al. Bireescu, „are un singur crez: crezul în geniul acestui popor, pe care serii întregi de barbari n-au putut să-l alunge, să-l nimicească de pe plaiurile acestea… Dorobanţul acesta nu are în dicţionarul său cuvântul revizionism. El are arma şi dreptatea sa"[36]. Plecând de la exemplul strânsei colaborări dintre Liga Antirevizionistă şi despărţămintele bănăţene, conducerea centrală a „Astrei" a hotărât în iulie 1935 extinderea colaborării dintre cele două asociaţii ce-şi propuneau să dea o replică viguroasă manifestărilor revizioniste[37]. Această hotărârea a favorizat unirea tuturor forţelor antirevizioniste, impulsionând şi mai mult activitatea despărţămintelor bănăţene.

Evoluţia situaţiei internaţionale în cursul anului 1936 impunea, într-adevăr, unirea tuturor forţelor antirăzboinice şi antirevizioniste, pentru că în acest an Italia desăvârşeşte cotropirea Abisiniei – în ciuda protestelor vehemente rostite de la tribuna Societăţii Naţionale de marele diplomat român Nicolae Titulescu[38] –, iar Germania, după denunţarea Tratatului de la Locarno, ocupase zona demilitarizată renană[39]. Pericolul revizionist devenit atât de evident era consemnat cu amărăciune de gazeta lugojeană „Răsunetul". „Se calcă tratatele de către Germania, urmând ca mâine celelalte state revizioniste să facă la fel"[40].

Pentru a contracara acest pericol prin solidarizarea tuturor forţelor pacifiste, la 24 martie 1936, s-a deschis la Lugoj, în sala de gimnastică a liceului „Coriolan Brediceanu", o expoziţie antirevizionistă, care, prin documente istorice şi etnografice, materiale statistice şi demografice, demasca metodele şi mijloacele folosite de propaganda revizionistă[41].

Puternice acţiuni de protest a declanşat declaraţia făcută de Benito Mussolini, la 1 noiembrie 1936, la Milano, cu prilejul aniversării a 14 ani de la venirea fascismului la putere în Italia. Declaraţia ce se pronunţa deschis pentru revizuirea tratatelor de pace, fiind o încurajare directă a revizionismului maghiar, a stârnit protestul partidelor şi organizaţiilor politice, personalităţilor proeminente ale vieţii politice şi culturale

[32] Dumitru Tomoni, *op. cit.,* p. 42
[33] *Ibidem*, p. 72
[34] *Liga Antirevizionistă,* „Răsunetul", an. XIV, nr.18 din 28 aprilie 1935
[35] Ibidem, nr. 25 din 16 iunie 1935; vezi şi Prefectura judeţului Severin. Dare de seamă asuprea realizărilor din acest judeţ de la 15 noiembrie 1933 până la 15 noiembrie 1937, Lugoj, Tipografia Naţională, 1937, p. 19
[36] „Transilvania", an. 66, nr. 4 iulie-august, 1935
[37] Ibidem
[38] Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, p. 135
[39] Marea conflagraţie a secolului XX. Al doliea război mondial, Ediţia a II-a, Bucureşti, Edit. Politică, 1974, p. 26
[40] *Se calcă tratatele,* „Răsunetul" , an. XV, nr. 14 din 29 martie 193
[41] Corneliu Zasloţi, *Expoziţia antirevizionistă,* „Acţiunea" (Lugoj), an. III, nr. 14 din 5 aprilie 1936; vezi şi *Inaugurarea EXP. L.A*., „Răsunetul", an. XV, nr. 14 din 29 martie 1936

româneşti[42]. „Era firesc ca „Astra" să înregistreze cu mai mare mâhnire decât alte organizaţii culturale şi naţionale" declaraţiile dictatorului fascist, remarca Ion Agârbiceanu în revista „Transilvania", pentru că „ea lucrează de 70 de ani chiar pe teritoriul pe care ducele îi socoteşte ocupat din timpul Ungariei…"[43] „Vrem locul nostru sub soare întreg şi liber. Suntem în stăpânirea lui şi-l vom păstra pe vecie apărându-l" – consemna cunoscutul scriitor român în încheiere articolului, deoarece „revenirea la Ungaria a provinciilor româneşti de la apusul Carpaţilor, ar fi un lucru împotriva firii, cum nefirească a fost stăpânirea ei deodată peste aceste provincii"[44]. Aceste proteste au căpătat o semnificaţie sporită prin sărbătorirea împlinirii de 18 ani de la înfăptuirea României Mari, consfinţită prin hotărârea de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. Cu această ocazie, la Lugoj s-a organizat o mare adunare antirevizionistă în faţa „Monumentului Unirii". Evocând semnificaţia zilei de 1 Decembrie, Al. Bireescu, primarul municipiului, arată că: „De la Beba Veche la Cetatea Albă, din cadrul Sighetului la Dunăre, toată suflarea românească îşi îndreaptă astăzi privirile spre Alba Iulia, cetatea unde ne-am recâştigat libertatea şi am decretat unirea cu patria-mamă"[45]. Moţiunea votată la încheierea acestei adunări convocată de Liga Antirevizionistă şi de „Astra", cu participarea tuturor societăţilor culturale româneşti, cerea guvernanţilor să întreprindă o acţiune energică pentru combaterea propagandei revizioniste din străinătate, iar forţelor politice să treacă peste intersele de partid şi să se solidarizeze sub stindardul luptei antirevizioniste[46]. Astfel de acţiuni antirevizioniste s-au desfăşurat şi în alte localităţi bănăţene: Făget, Balinţ, Sacul, Birchiş, etc.[47] La adunarea antirevizionistă din Făget au participat peste 5000 de oameni din Făget şi din satele din jur. În organizarea acestei adunări un rol important l-a avut învăţătorul Axente Braşovan, secretarul Cercului cultural din localitate, care s-a remarcat şi prin susţinerea în peste 30 de comune a conferinţei intitulată „Combaterea revizionismului maghiar şi speranţele poporului român"[48].

Pentru coordonarea acţiunilor antireviziniste desfăşurate cu tot mai multă vigoare pe teritoriul Banatului, la 8 iunie 1937, s-a hotărât înfiinţarea Directoratului Regional Banat al Ligii Antirevizioniste. Din conducerea acestei regionale ce-şi avea sediul la Timişoara făceau parte membri marcanţi ai „Astrei": Sabin Evuţianu, preşedintele Regionalei „Astra Bănăţeană", Aurel Peteanu, preşedintele despărţământului Lugoj, Romulus Boldea etc.[49]. Regionala şi-a propus să lupte pentru întărirea conştiinţei naţionale şi mobilizarea permanentă a forţelor morale ale naţiunii, spre a fi gata oricând să răspundă şi să apere integritatea naţională. Din cauza evoluţiei situaţiei internaţionale şi agitaţiei politice interne existente în preajma alegerilor parlamentare de la sfârşitul anului 1937, Consiliul judeţean al Ligii Antirevizioniste din judeţul Severin a hotărât restrângerea temporară a manifestărilor antirevizioniste, urmând ca şi sărbătorirea zilei de 1 Decembrie să se reducă doar la un program artistic realizat de Liga Antirevizionistă în colaborare cu „Astra". În anii următori, evoluţia situaţiei interne şi internaţionale va determina restrângerea acţiunilor antirevizioniste şi antirăzboinice, lumea îndreptându-se cu paşi siguri spre cel de-al doilea război mondial.

Putem concluziona că antirevizionismul a constituit o preocupare a despărţămintelor bănăţene în perioada interbelică, fiind singurul obiectiv politic înscris în programul „Astrei" într-o perioadă când politicianismul îşi pusese stigmatul pe aproape întreaga societate românească. Deşi a subordonat multe iniţiative culturale acestui obiectiv politic, „Astra" a reuşit – cu mici excepţii[50] – să stea departe de confruntările politice, făcând din obiectivul antirevizionism un obiectiv politic naţional. Nici nu putea rămâne „Astra" în afara acestor ample acţiuni antirevizioniste, în condiţiile în care în Banat ele antrenau majoritatea fruntaşilor din toate localităţile româneşti bănăţene, în cea mai mare parte membri ai acestor asociaţii culturale.

«Astra» et le mouvement antirévisionniste de Banat

L'antirévisionnisme a été l'unique objectif politique prévu dans le programme de l'«Astra» à une époque où la politisation a marqué presque toute la société roumaine.

Quoiqu'elle y a subordonné beaucoup d'initiatives culturelles, «Astra» est parvenue à se délimiter des problèmes politiques, en transformant l'antirévisionnisme en objectif politique national.

[42] M. C. Stănescu, *O unanimă replică antirevizionistă* în „Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii şi articole", coord. Ştefan Pascu şi Ştefan Ştefănescu, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 151
[43] I. Agârbiceanu, *Astra şi revizionismul*, „Transilvania", an. 67, nr. 6, 1936, p. 549
[44] Ibidem
[45] *Grandioase serbări antirevizioniste*, „Răsunetul", an. XV, nr. 50 din 6 decembrie 1936
[46] Ibidem
[47] *Sărbătorirea zilei Unirii în Lugoj*, „Acţiunea", an. III, nr. 48 din 6 decembrie 1936
[48] *Ibidem*, nr. 50 din 20 decembrie 1936
[49] *Liga Antirevizionistă Română*, „Răsunetul", an. XVI, nr. 30 din 25 iulie 1937
[50] D.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. 3034/1930; *Farsa de la Caransebeş* în „Vestul", an. I, nr. 172 din 17 noiembrie

PITEŞTI, 1920 – 1940. SECVENȚE MILITARE

Doru Nicolae BERBEC *
Alice – Elizabeth LEANCA *

Continuăm reconstituirea vieții militare a municipiului care găzduieşte Arhivele Militare Istorice Române[1], prin intermediul documentelor aparținând unei perioade mai puțin cunoscute datorită absenței sale din scrierile - de dată mai veche şi chiar recentă – ale cercetătorilor şi pasionaților de istorie locală.

În dorința prezentării cât mai multor laturi ale complexului fenomen militar, argumentul principal îl constituie faptul că această străveche aşezare, Piteştiul a devenit, cu începere din cea de a doua jumătate a secolului XIX, prin amplificarea structurilor sale militare, un punct geostrategic important pentru zona centrală a Munteniei, deținător al unei forțe care, deopotrivă, a constituit un factor de securitate, de echilibru şi progres social.

Beneficele consecințe ale prezenței militarilor în viața urbei au fost întrevăzute încă de la instalarea în primăvara anului 1869 a subunităților armatei teritoriale a „Districtului Argeş", locuitorii, prin gesturile de generozitate, atrăgându-şi „mulțumirea" ministrului de război: *„Subsemnatul s-a informată orăşenii Piteşceni au dat cea mai frumoasă primire companiilor sosite acolo, liberându-le gratis cele trebuincioase pentru aşternut [şi] 30 vedre vin [pentru] oficieri dați de primar în locale.*

Pentru această frumoasă faptă mă grăbesc a esprima publică mulțumire D<u>lui</u> Primar al Urbei Piteşti, D<u>lor</u> Consilieri şi în general D<u>lor</u> cetățeni"[2].

După Războiul pentru Reîntregire asistăm la dezvoltarea puterii armate a garnizoanei, devenită reşedință a unui comandament de divizie, a două regimente de infanterie, a unui regiment de artilerie, a unui spital militar şi a formațiunilor de servicii aferente.

Ca şi în prezent, neimplicându-se în viața politică şi economică a urbei „supusă" unor norme de ordine şi disciplină care au constituit dintotdeauna osatura organismului militar, armata a fost un element viu al comunității locale, o prezență benefică pentru viața economică şi socială, un model spiritual şi moral în peisajul piteştean.

Secvențele documentare care urmează surprind un segment de viață, nu spectaculos, însă real şi necesar pentru cunoaşterea trecutului acestui oraş.

1926, septembrie, 26

La aniversarea unui deceniu de la intrarea României în Războiul pentru Reîntregire, pe strada Trivale, la intrarea pe aleea care urcă spre cazarma Regimentului 4 „Argeş", este inaugurată „Poarta Eroilor", monument care are inscripționate numele celor 2300 ostaşi argeşeni căzuți alături de ofițerii lor în bătăliile pentru făurirea României Mari.

Reportajul manifestației organizate cu participarea înaltelor personalități militare, oficialităților oraşului, ofițerilor pensionari şi a clerului, în prezența unui numeros public, a fost publicat în primul număr al prestigioasei revistei militare „România Eroică".

„Fiți mândri, voi argeşeni, de gloria înscrisă în cartea de aur. dar o datorie sfântă vă leagă. Este datoria de a păstra neatinsă moştenirea ce ne-au lăsat" – a spus comandantul regimentului argeşean, în cuvântul său.

Altar ridicat întru cinstirea înaintaşilor, „Poarta Eroilor" a dăinuit peste ani, iar astăzi, după restaurarea din 2008, reprezintă un important monument de artă interbelică.[3]

1927, februarie, 13

Căpitanul de administrație Vasilescu este *„împuşcat grav în abdomen de către un tânăr civil, numit Zamfirescu. Faptul s-a petrecut în localul de bodegă „La Ghiță", din piața oraşului(...). Imediat ce căpitanul s-a simțit rău, s-a urcat într-o trăsură ce aştepta afară şi care fusese adusă mai dinainte să ducă acasă pe tânărul beat. (...) A oprit trăsura în dreptul cofetăriei Purcăreanu, cumnatul său. S-a dat jos din*

* Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti

[1] Doru Nicolae Berbec, Alice Elizabeth Leanca, *„Piteşti, 1916-1918, Secvențe militare*", în „Armata Română şi unitatea națională, Studii şi comunicări", ed. Delta Cart Educațional, Piteşti, 2008, pp. 38 - 43

[2] „Monitorul Oastei", anul X, nr. 17 din 1 aprilie 1896,p.271

[3] „România Eroică", nr.1, anul 1927, p. 7-10

trăsură, a înştiinţat pe cumnatul său că este împuşcat, iar el, urcându-se în trăsură, s-a dus la spitalul civil, unde singur s-a dat jos , s-a suit pe scări şi a fost pansat (...)"[4].

1927, mai, 9

Direcțiunea Liceului „I.C. Brătianu" invită ofițerii în fiecare sâmbătă, între orele 9 şi 11 seara – *„pe timp favorabil"* – în grădina liceului, la *„audiții prin RADIODIFUZIUNE"*[5].

1927, iulie, 20

Se ordonă ca drapelele regimentelor din garnizoană, însoțite de garda regulamentară , să se găsească la Curtea de Argeş, în seara zilei de 21 iulie, pentru a da onorul defunctului rege, făuritor al României Mari[6].

Grup de ofițeri pe câmpul de instrucție

1928, august, 16

Comandantului garnizoanei şi ofițerilor le este adresată de către Primărie invitația de a participa *„în piața acestui oraş, în prezența întregului cler bisericesc [la] o slujbă religioasă pentru ploaie, în care scop vor fi aduse şi Sf. Moaşte ale Sf. Filofteia(...)*[7].

1930, martie, 30

Poliția oraşului solicită schimbarea orei la care vidanjele regimentului se deplasau spre punctul de deversare (*„la râu, la punctul de la abator"*), pentru că *„trec pline de materii fecale pe străzile oraşului la orele 9 seara, când publicul se găseşte încă pe stăzi în trecere, exaltând miros infect"*[8].

1931, mai, 17

Un soldat aflat în postul 3 de santinelă, la depozitul de muniții al Regimentului 6 Artilerie, este rănit la urechea dreaptă de un glonț tras din grădinile din apropiere.

Întrucât evenimentul urma unui *„atentat"* încercat asupra aceluiaşi depozit în luna aprilie, comandantul unității presupunea *„că în oraşul Piteşti sau în Găvana există un cuib de terorişti pripăşiți de curând care vor mai încerca asemenea acte"*[9].

[4] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond Garnizoana Piteşti, dosar crt. 69, f. 43.
[5] *Ibidem*, f. 117.
[6] *Ibidem*, f 189-190
[7] *Ibidem*, dosar crt. 95, f. 181.
[8] *Ibidem*, dosar crt. 121, f. 42.
[9] *Ibidem*, fond Regimentul 6 Artilerie, dosar crt. 822, f. 219.

1931, iunie, 10

Constantin Tomescu, administratorul cimitirului „Sfântul Gheorghe", informează Primăria asupra faptului că *„s-au introdus patrule de soldați în cimitir, spre a da lupte, lucru ce nu este permis după regulamentul cimitirului (...)"* [10].

1932, mai, 19

Sunt stabilite noile denumiri ale cazărmilor ocupate de corpurile de trupă, astfel: pentru Comandamentul Diviziei 3 Infanterie – „Radu Negru", pentru Regimentul 1 Vânători şi Regimentul 6 Artilerie - „Mărăşti", pentru Regimentul 4 Infanterie şi Spitalul Militar Piteşti - „Munții Coți", pentru Manutanța Garnizoanei - „Intendent general Minei" şi pentru cazarma Secției de Pompieri - „13 Septembrie"[11].

1932, septembrie, 16

„Primind dese reclamați din partea cetățenilor" Primăria roagă comandantul Diviziei 3 a interzice circulația ofițerilor şi subofițerilor *„cu biciclete pe trotoarele stradelor din oraş [şi în] grădina publică"*[12].

Familia negustorului piteştean Nae Georgescu

1933. decembrie, 30

Din Istoricul Legiunii de Jandarmi Argeş: *„în urma asasinării Primului Ministru I. G. Duca, s-au făcut descinderi în întregul județ în noaptea de 29/30 XII 1933, care s-au arestat de noi toți membrii conducători al Gărzii de Fier* (….).

Operațiunile au decurs fără nici un incident pe raza teritoriului rural (...). Singurul incident s-a petrecut între Poliția oraşului Piteşti şi Totto Nicolescu, în ziua de 30 XII 1933, cu ocazia arestării sale, a tras asupra agenților Poliției patru focuri de revolver, însă fără nici-o urmare.

Arestații s-au depus în Arestul Preventiv Piteşti"[13].

1934, iulie, 9

Locotenent-colonelul dr. Stănescu Mihail ia în primire *„terenul şi construcțiile proprietatea județului, care se cedează în mod gratuit pe termen de 15 ani M[inisterul] A[părării] Naționale"*. Terenul, în suprafață de 2 hectare 4805 m.p. se învecina la răsărit cu str. Negru Vodă, la apus şi miazănoapte cu cazarma Regimentului 1 Vânători, iar la miazăzi cu *„drumul ce merge la Manutanță"*[14].

1936, martie, 23

Întrunit sub preşedinția prefectului județului, Consiliul de Colaborare între autoritățile civile şi militare constată:

[10] *Ibidem*, Garnizoana Piteşti, dosar crt. 131, f. 35.
[11] *Ibidem*, dosar crt. 141, f. 165.
[12] *Ibidem*, f. 312.
[13] *Ibidem*, Colecția de registre istorice, crt. 301, f. 60.
[14] *Ibidem*, fond Spitalul Militar Piteşti, dosar crt. 94, f. 46.

„I. Curentul de extremă stânga măreşte din ce în ce mai mult propaganda nescrisă, mai ales la casa muncitorilor din oraş şi fabrici. În oraşul Piteşti s-a constituit şi un comitet al aşa-zisului front democratic.

II. Curentul de extremă dreapta acţionează de asemenea intens printr-un ziar local. În câteva centre ale judeţului s-au format comitete ale acestei organizaţii.(...)

IV. Starea de spirit a locuitorilor din acest judeţ este paşnică"[15].

1939, iunie, 18

Surprins de caporalul Diaconu Ion, în două rânduri, pe câmpul de instrucţie al Regimentului 6 Artilerie, Marcus Haim, funcţionar la fabrica Textila din Găvana, este arestat şi predat Siguranţei. În urma cercetărilor *„s-a constatat că individul este comunist. Rezultă neîndoios că (...) a voit să facă propagandă comunistă printre soldaţi, cărora le pregătise să le dea tutun"*[16]. Caporalul a fost avansat în grad şi citat prin ordin de zi pe regiment.

Şcoala gradaţilor

1936, octombrie, 31

Conducerea căminului cultural din comuna Vânători, judeţul Târnava Mare, solicită comenzii Regimentului 1 Vânători permisiunea de a purta numele acestei unităţi.

Comuna însăşi purta numele regimentului eliberator în 1916[17].

1937, februarie, 6

Profesorul universitar Nae Ionescu, ideolog al mişcării „Totul pentru Ţară" susţine în Piteşti conferinţa „Erarhia Dreptei".

După încheierea conferinţei, în faţa *„clubului legionar din Piaţa Episcopiei"* s-au adunat aproximativ 400 legionari, cărora a încercat să le vorbească Voicu Popescu, *„dar având în vedere că adunările sub cerul liber sunt oprite, legionarii au fost somaţi să se împrăştie, dar, deoarece n-au dat nicio ascultare somaţiilor legale, jandarmii au aruncat în mijlocul lor 6 grenade lacrimogene şi s-au împrăştiat"*[18].

1937, martie, 5

„Oricare ar fi greşeala soldaţilor, - scria generalul Ion Antonescu, comandantul Diviziei III – *atrag din nou atenţia că nu admit bătaia sub nicio formă şi pentru nici un motiv.*

Din cauza acestui procedeu, în loc să dezvoltăm simţul de demnitate şi de onoare al naţiei, o ţinem într-o stare de nesimţire.

Cu astfel de naţiune nu se poate stăpâni ceea ce avem şi nici nu se poate progresa"[19].

---

[15] *Ibidem*, fond Garnizoana Piteşti, dosar crt. 197, f. 1.
[16] *Ibidem*, fond Regimentul 6 Artilerie, dosar crt. 1110, f. 146.
[17] *Ibidem*, fond Regimentul 1 Vânători, dosar crt. 490, f. 161.
[18] *Ibidem*, fond Garnizoana Piteşti, dosar crt. 207, f.200.
[19] *Ibidem*, fond Regimentul 1 Vânători, dosar crt. 490, f. 186.

1937,aprilie, 28

La cazangeria lui Tudor Pâşu din str. Sfânta Vineri, încetează din viaţă ucenicul Nicolae V. Rozeanu, în urma exploziei focosului unui şrapnel de 75 mm, pe care a încercat să-l taie, *„fără să ştie ce este, pentru a separa fierul de aramă”*[20].

1939, noiembrie, 2

Tabăra de internaţi Polonezi – Piteşti găzduia 16 ofiţeri refugiaţi şi 816 grade inferioare, cazaţi în pavilioanele neîncăpătoare puse la dispoziţie de Regimentul 1 Vânători, şi nedispunând de cazarmamentul necesar. Ca urmare, spre sfârşitul lunii decembrie, refugiaţii au fost mutaţi în alte tabere[21].

1940, ianuarie,

Şeful Spitalului Militar Piteşti raportează că în anul 1939, în cadrul acestei formaţiuni au fost trataţi 1262 militari bolnavi şi 267 civili. *„S-au executat 342 operaţii de chirurgie mare, abordându-se toate regiunile şi toate organele. Rezultatul operator a fost foarte bun”*[22].

1940, noiembrie, 4

În Piteşti soseşte prima unitate militară germană – o formaţiune sanitară – care a fost primită oficial şi cartiruită în cazarma Regimentului 4 Dorobanţi[23].

Cele două decenii de pace aveau să se încheie în curând, locuitorii şi armata oraşului devenind personaje ale evenimentelor care vor marca profund existenţa tuturor românilor.

ABSTARCT

The authors supplement with original documents from the Military Archives, the chronic of the military life of the municipality of Pitesti between the Two World Wars.

[20] *Ibidem*, fond Garnizoana Piteşti, dosar crt. 211, f. 125.
[21] *Ibidem*, dosar crt. 243, f. 56.
[22] *Ibidem*, fond Spitalul Militar Piteşti, dosar crt. 210, f. 18-19.
[23] *Ibidem*, fond Marele Stat Major, Secţia I, dosar crt. 2180, f. 549.

MEMORIA CLĂDIRILOR VECHI.
ISTORICUL CLĂDIRII
COMANDAMENTULUI DIVIZIEI 3 INFANTERIE

Prof. Cornelia GHINEA[*]
Ionel BURLACU[**]

Numeroase localităţi din ţara noastră se bucură de a avea pe domeniile lor clădiri devenite istorice prin personalităţile care au locuit în ele, prin instituţiile ,asociaţiile şi organizaţiile care şi-au desfăşurat activitatea în incinta lor.

Şi Piteştiul se bucură încă, de astfel de imobile, care paradoxal reprezintă un trecut şi în acelaş timp este o istorie vie , care permanent ne îndeamnă să nu ne uităm trecutul.

În centrul oraşului , respectiv pe Bulevardul Republicii în apropiere de grădina publică şi Biserica evreească şi vis-à-vis de Poşta veche se află o clădire deosebit de cochetă, nu foarte sofisticată din punct de vedere arhitectonic, dar inteligent proiectată în care liniile drepte, cercurile, arcadele, balcoanele mici discrete şi basoreliefurile din motive de frunze de stejar şi căpşoare de lei se constituie într-un tot perfect , armonios.

Pe partea laterală a clădirii dăinuie de la construcţie un cap de bărbat împodobit cu o coroană din acelaş motiv de frunze, ce pare o întruchipare a unui împărat, a unui comandant de oşti.....

Să fi fost o predestinare ?

O plăcuţă modestă aşezată pe faţada acestei clădiri informează trecătorul despre anul construirii 1887, proprietarul, respectiv Dr. Petre FLORESCU şi destinaţia pe care a primit-o începând cu anu 1941 – Sediul al Comandamentului Diviziei 3 Infanterie.

În anul 1941 Divizia 3 Infanterie nu dispunea de un local propriu pentru comandamentul său, care funcţiona provizoriu într-o cazarmă veche, fostă iniţial a Escadronului de Călăraşi şi mai apoi a Regimentului de rezervă 44 Infanterie.

Din cercetările şi analizele făcute la acea dată s-a ajuns la concluzia că singura clădire din oraşul Piteşti, care îndeplinea toate condiţiile unui local pentru comandamentul unei mari unităţi era Casa defunctului doctor Petre Florescu.

Încă de când se afla în viaţă doctorul a dorit ca această proprietate să o vândă armatei la un preţ exagerat de redus, respectiv două milioane două sute de lei, în care sumă urmau să fie cuprinse toate taxele către stat , judeţ, comună, taxa de timbru şi înregistrare.

După moartea medicului, imobilul a trecut în proprietate a soţiei sale, ca moştenitoare Ana dr. P. Florescu.

Reprezentanţii diviziei au luat contact cu mandatarul testamentar, care a respectat dorinţa defunctului soţ de a vinde imobilul armatei la preţul stabili cu 6-7 ani în urmă.

Generalul Ilie Şteflea, Comandantul Diviziei 3 Infanterie a înaintat un raport Direcţiei Domenii Militare în care şi-a exprimat ferm convingerea că prin această cumpărare se face un act drept şi foarte avantajos pentru şi în folosul statului , decât să treacă la o societate particulară sau străină de armată. În acelaş document scria :„Am fost informat de şeful de stat major că Domnul General Ion Antonescu pe când era la comanda acestei mari unităţi a urmărit să cumpere această casă , fie pentru Cercul Militar, fie pentru Divizie”.

În urma primirii raportului nr. 1292 din 13.03.1941 generalul Ţone , directorul Domeniilor Militare a aprobat cumpărarea imobilului din Piteşti la suma de 2.200.000 lei. Aceşti bani urmau să fie dirijaţi de casieria M.Ap. N, Diviziei 3 Infanterie pentru plata moştenitoarei, odată cu perfectarea actului de vânzare-cumpărare.

Fiind obţinută această aprobare generalul Ilie Şteflea a delegat pe maiorul Marin Ionescu, şeful de stat major al unităţii să se ocupe de toate formalităţile legale necesare pentru perfectarea actelor de vânzare-cumpărare cu scopul ca divizia să intre cât mai repede în posesia imobilului. Semnătura sa urma şă fie valabilă pentru orice act ce se întocmea în această privinţă.

A existat o corespondenţă legată de această tranzacţie imobiliară, între Comandamentul Diviziei 3 Infanterie, general Ilie Şteflea ,Ana Dr. P. Florescu soţia defunctului şi avocatul acesteia, din care reiese un consens unanim al împlinirii dorinţei proprietarului , de a-şi şti casa în mâna unui proprietar serios, în mâna armatei.

[*] Cultul Eroilor Argeş.
[**] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

Din scrisoarea soției sale desprindem date care întregesc istoricul acestei clădiri[1].

Domnule general comandant

Subsemnata Ana Dr. P. Florescu, domiciliată în Bucureşti, Parcul Jianu nr. 9 fiind informată că M.Ap.N ar avea nevoie de un imobil în Piteşti pentru localul Comandamentului Diviziei 3 Infanterie, ofer spre vânzare statului Român prin M.Ap.N la preţul de 2.228.000 lei, imobilul situat în Pitşti, Bulevardul Elisabeta nr. 2 ce a fost proprietatea defunctului Doctor P. Florescu, imobil ce-mi aparţine ca legatară universală a defunctului Doctor Petre Florescu.

Imobilul se vinde liber de orice sarcină şi cu toate impozitele şi dările comune plătite la zi.

Acest imobil defunctul Dr. Florescu îl avea cumpărat la rândul său cu actul autentic nr. 453/1911 de la numitul Franț M. Lehrez care la rândul său îl avea cumpărat cu ordonanța de adjudecată nr. 77/1906 a Tribunalului Argeş de la altă persoană.

Casa a fost transcrisă la Tribunalul Argeş cu nr. 2437/1941.

Cu stimă

Ana Dr. P. Florescu

Tranzacția fiind încheiată, Şeful de stat major al diviziei , maiorul Marin Ionescu aduce la cunoştinţă Serviciului Intendenței armatei următoarele:

„ M. Ap. N, Direcția Contencios , biroul 6 procese cu nr. 4.858 din 03.05.1941 face cunoscut că imobilul cumpărat pentru Divizia 3 Infanterie de la moştenitoarea doctorului Florescu, prin actul autentificat la Tribunalul Ilfov, Secția Notariat sub nr. 13.263 din 10.04.1941 a fost transcris la Tribunalul Argeş, Secția a III-a sub nr. 1320/1941.

Localul nou al diviziei, fostă proprietate a moştenitoarei Doctorului Petre FLORESCU a trecut în patrimoniul Ministerului Apărării Naționale, la 10 aprilie 1941,odată cu perfectarea actului de vânzare-cumpărare.

Este interesant să cunoaştem cine a fost doctorul Petre Florescu ce a nutrit o atitudine de respect şi ajutorare pentru armată şi nu numai.

Din cuprinsul testamentului întocmit la data de 20.08.1936 la Băile Buiziaş cu doi ani înaite de a muri aflăm că s-a născut la Scheiu, județul Argeş. Ca medic a profesat la Spitalul I.C. Brătianu, azi Spitalul Nicolae Bălcescu.

Parcurgând capitolele acestui act întocmit din voința proprie descoperi un om cu valențe sufleteşti remarcabile.

Averea sa mobilă şi imobilă nu o împarte numai familiei şi s-a gândit ca de ea să se bucure şi: şcolile, coloniile de copii, biserica, căminul de bătrâni din Piteşti, copiii nevoiaşi, copiii botezați, un student la medicină, Spitalul din Piteşti”

Mi-se pare o datorie morală ca noi argeşenii să-i aducem un pios omagiu acestui mare român al cărui suflet a fost sinonim cu generozitatea şi dragostea pentru semeni.

Astăzi, în această clădire, devenită istorică prin Marea Unitate argeşeană pe care a găzduit-o este o grădiniță. Ferestrele sunt împodobite cu ghiocei.

Semn bun-mlădițele de oameni, care încep să cunoască lumea şi care peste ani vor deveni cetățeni de nădejde ai României cresc în locul, în care oameni de seamă ai Argeşului şi-au adus aportul lor alături de întreaga armată la libertatea țării.

Avem datoria să nu uităm şi să păstrăm cu sfințenie rădăcinile şi valorile noastre româneşti.

Mémoire des vieilles constructions. Historique de l’ édifice du Commandement de la 3-e Division d’ infanterie

L’édifice de l’ancien Commandement de la 3-e Division d’infanterie, situé au no. 2, Boulevard Elisabeta, à Piteşti, a été acheté par l’armée le 10 avril 1941.

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare-Piteşti, fond nr. 2265, dosar nr. 1787, p. 1-50.

COMENTARII PRIVIND REZULTATELE ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN DECEMBRIE 1937

Lector univ. dr. Aurelian CHISTOL*

Alegerile din 20 decembrie pentru Camera Deputaţilor s-au desfăşurat într-o atmosferă relativ liniştită, întrucât teama unor represalii venite din partea legionarilor a determinat autorităţile să-şi limiteze la minimum ingerinţele în desfăşurarea corectă a procesului electoral.

Primele rezultate, centralizate la Ministerul de Interne încă din cursul nopţii de 20/21 decembrie, păreau a prefigura o surpriză de proporţii, o situaţie nemaiîntâlnită în istoria României moderne, şi anume, înfrângerea guvernului, aflat sub pragul de 40% necesar obţinerii unei majorităţi parlamentare.

În zorii zilei de 21 decembrie, regele Carol al II-lea l-a asigurat pe Gh. Tătărescu de întregul său sprijin, deşi numărarea parţială a voturilor indica incredibilul eşec al cabinetului[1]. Faptul că Ministerul de Interne nu a emis nici un comunicat legat de rezultatele neoficiale ale scrutinului a alimentat zvonurile privind înfrângerea cartelului liberal, dar şi tensiunea politică din întreaga ţară.

Scurgerile de informaţii din respectiva instituţie indicau un tablou electoral de-a dreptul halucinant, în care, liberalii, situaţi pe primul loc, dar cu un procent mai mic de 40%, erau urmaţi de Partidul Totul pentru Ţară şi de naţional-ţărănişti. Impresionat de neaşteptatul succes obţinut, Corneliu Zelea Codreanu arăta într-o circulară adresată camarazilor, chiar a doua zi după alegeri, că: „Victoria este a noastră. În curând ea va fi completă. Îndată ce vom fi stăpâni pe ţară, vom pune pe toţi politicienii care au contribuit să aducă România în mizeria în care se află, să construiască o autostradă de la Bucureşti la Berlin!”[2].

La rândul său, Iuliu Maniu, indignat de tăcerea vinovată a autorităţilor, declara: „Din rezultatul de până acum se poate constata, peste orice îndoială, ruşinoasa înfrângere a guvernului liberal. Cu toate abuzurile electorale şi a terorii nemaipomenite şi cu toate că a avut sprijinul unor partide din afară de guvern, el n-a putut realiza nici 40% din totalul voturilor. Tăinuirea până în momentul de faţă a rezultatului catastrofal pentru guvern este evidentă dovadă că însuşi guvernului şi partidului liberal le este ruşine de înfrângerea suferită.

Este intolerabilă procedura guvernului, care pentru a impresiona în mod fals opinia publică şi pentru a putea face operaţii tăinuite, ascunde datele exacte ale rezultatelor alegerilor, deşi este în posesiunea lor”[3].

Chiar dacă neoficial, conducătorii Partidului Naţional Liberal recunoşteau pierderea alegerilor, ea era pusă pe seama propriilor aliaţi. Liberalii îi acuzau pe vaidişti de necombativitate în lupta contra naţional-ţărăniştilor şi a lui Iuliu Maniu, dar mai ales de acordarea unui sprijin făţiş legionarilor. De asemenea, adepţilor lui Fabritius din sânul minorităţii germane li se reproşa că votaseră masiv contra guvernului, în timp ce aportul electoral al iorghiştilor era apreciat de către liderii P.N.L. ca fiind „nul”[4].

Refuzând să accepte înfrângerea, primul-ministru, susţinut de Palat, a intervenit pe lângă Comisia Centrală Electorală cu scopul de a o determina să falsifice rezultatele generale. Consiliat şi de alţi colegi, Tătărescu propunea o nouă interpretare a legii electorale, în sensul că, pentru a fi declarat majoritar, un partid trebuia să obţină minim 40% din totalul voturilor celorlalte şi nu din cel al tuturor alegătorilor. În acest caz, P.N.L. ar fi obţinut 56%, câştigând alegerile detaşat[5].

Membrii Comisiei Centrale Electorale, în frunte cu preşedintele acesteia, D.G. Lupu, nu s-au lăsat intimidaţi de presiunile executivului, refuzând cu indignare să se preteze la o asemenea fraudă[6]. Rezultatele oficiale ale alegerilor au fost anunţate abia pe 29 decembrie, pentru a da timp guvernului să se retragă, iar factorului constituţional să găsească o formulă de succesiune. Procesul-verbal al Comisiei Centrale Electorale, publicat în „Monitorul Oficial” din 30 decembrie[7] preciza că: numărul total al celor cu drept de vot era de 4.649.163, dintre care, s-au prezentat la urne 3.071.695. Din voturile exprimate au fost anulate 45.555.

Întrucât nici un partid nu obţinuse 40%, „prima electorală” n-a mai fost acordată, iar mandatele au fost atribuite proporţional cu procentul obţinut, grupărilor care întruniseră minim 2% din numărul total al voturilor la nivel naţional.

---

* Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, Universitatea Piteşti.

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, fond N. Caranfil (1839-1944), dosar 465, f. 14.

[2] C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. III, *1 iulie-31 decembrie 1937*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2001, p. 299.

[3] *D. Maniu despre rezultatul alegerilor*, în „Adevērul”, anul 51, nr. 16535, 23 decembrie 1937, p. 5.

[4] *Guvernul n-a întrunit prima majoritară*, în „Lupta”, anul 16, nr. 4857, 23 decembrie 1937, p. 6.

[5] Hans Christian Maner, *Parlamentarismul în România. 1930-1940*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004 p. 188-189.

[6] Horia Sima, Istoria Mişcării Legionare. Pagini din istoria gărzii de fier, Timişoara, Editura Gordian, 1994., p. 226-227.

[7] „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 301, 30 decembrie 1937, p. 9716-9719.

Rezultatele alegerilor pentru Cameră pot fi sintetizate în tabelul următor:

Nr. crt.	Gruparea politică	Nr. de voturi	%	Nr. deputați
1	Partidul Național Liberal	1.103.353	35,92	152
2	Partidul Național Țărănesc	626.612	20,40	86
3	Partidul Totul pentru Țară	478.368	15,58	66
4	Partidul Național Creștin	281.167	9,15	39
5	Partidul Maghiar	136.139	4,43	19
6	Partidul Național Liberal (Gh. Brătianu)	119.361	3,89	16
7	Partidul Țărănist Radical	69.198	2,25	9
8	Partidul Agrar	52.101	1,70	-
9	Partidul Evreiesc	43.681	1,42	-
10	Partidul Poporului German	43.412	1,42	-
11	Partidul Social-Democrat	28.840	0,94	-
12	Partidul Poporului	25.567	0,83	-
13	Frontul Muncii	6.986	0,23	-
14	53 alte grupări şi liste independente	11.145	0,36	-

Mai puțin important decât scrutinul pentru Cameră, cel desfăşurat pe 22 decembrie în vederea desemnării senatorilor de către Colegiul universal, a determinat atribuirea a 97 de mandate Partidului Național Liberal, 10 celui Național-Țărănesc, 4 legionarilor şi 2 maghiarilor[8].

În ceea ce priveşte alegerile din 20 decembrie 1937, constatăm că, pe fondul compromiterii noțiunii de partid, au fost înregistrate 66 de liste electorale, reprezentând un veritabil record al perioadei interbelice. Totuşi, opțiunile votanților au fost concentrate în favoarea a doar 7 grupări care au depăşit pragul electoral.

Decrepitudinea sistemului politic autohton a fost reliefată de neîncrederea alegătorilor în promisiunile demagogice ale partidelor intrate în competiție, de dezinteresul lor pentru „dezmățul electoral" şi de uriaşa eroare a regelui Carol al II-lea de a se implica activ în susținerea cabinetului Tătărescu, ceea ce reprezenta o flagrantă violare a principiilor constituționale.

Reacția populației nu a întârziat să apară: pe de o parte, în total dezacord cu moravurile noastre politice şi în pofida presiunilor tradiționale exercitate de către aparatul de stat, ea a repudiat coaliția Carol al II-lea-lea - Tătărescu, iar pe de alta, s-a prezentat la urne în proporție de doar 66,1%, deşi votul era obligatoriu. De altfel, în scrutinul din 1937 s-a înregistrat cea mai ridicată rată a absenteismului din întreagă perioadă interbelică[9].

Deşi s-a situat pe primul loc, **Partidul Național Liberal** n-a obținut cele 40% din voturi, necesare pentru a beneficia de „prima electorală", menită a-i asigura majoritatea parlamentară. Lupta surdă pentru putere din interiorul său – purtată între „tinerii" lui Tătărescu şi „bătrânii" lui Brătianu – asocierea cu grupări politice extremiste (Frontul Românesc şi germanii lui Fabritius) sau lipsite de orice suport popular (Partidul Naționalist Democrat), politica guvernamentală – intrată adesea în contradicție cu principiile programatice ale liberalilor – nerespectarea a numeroase promisiuni făcute la începutul guvernării, tendința de transformare a cabinetului într-o simplă marionetă a cercurilor oculte din jurul Palatului au constituit, fără putință de tăgadă, principalele cauze ale eşecului. Analizând „la cald" înfrângerea cabinetului Tătărescu în alegeri, Victor Papacostea punea acest lucru pe seama incapacității P.N.L.-ului de a deveni realmente un instrument de „armonizare" a antagonismelor sociale, dar şi a transformării sale într-un prizonier al unor grupuri de interese economico-financiare, „dubioase ca origine şi lipsite cu desăvârşire de omenie". În consecință, toate scumpirile produselor de primă necesitate au fost aruncate în responsabilitatea exclusivă a guvernului, determinând înrădăcinarea în conştiința colectivității româneşti a unor sintagme precum: „Liberalii scumpesc viața" sau „Liberalii sunt oamenii trusturilor". Restrângerea drepturilor şi libertăților civice, dar mai ales măsurile economice şi fiscale adoptate în legislatura 1934-1937 n-au contribuit doar la „înjosirea tradițiilor de demnitate şi mândrie a partidului liberal", ci şi la îndepărtarea de el a propriului electorat, recrutat cu precădere din rândurile clerului, funcționarilor, corpului didactic, micilor negustori şi meşteşugari.

Cea mai gravă eroare săvârşită de către P.N.L. a reprezentat-o însă – în opinia lui Papacostea – ignorarea intereselor populației rurale, care, i-a şi pecetluit soarta, prin ridicarea împotriva sa, „cu o vigoare neaşteptată (…) pe calea paşnică a votului"[10].

[8] *Ibidem*, nr. 4, 5 ianuarie 1938, p. 32-81.
[9] H. Chr. Maner, *op. cit.*, p. 189.
[10] Victor Papacostea, *Problema Partidului Liberal*, Bucureşti, Ed. Bucovina, 1938, p. 1-7.

Mult mai lapidare şi superficiale au fost explicaţiile lui Gh. Tătărescu privind incontestabilul eşec suferit – prezentate, ce-i drept, abia în 1951, în calitate de deţinut politic – atribuit doar următorilor factori: „inactivitatea, în campania electorală, a cadrelor naţional-liberale sigure de victorie şi subestimarea de către organele Ministerului de Interne a forţelor Partidului Totul pentru Ţară”[11].

Convins de necesitatea inexorabilă a alternanţei la guvernare, C.I.C. Brătianu nota în amintirile sale că, înfrângerea P.N.L.-ului în alegeri era firească, întrucât „după 4 ani de guvernământ opinia publică doreşte schimbarea. Ei i se pare totdeauna că o schimbare a conducerii statului va fi folositoare”[12].

Partidul Naţional Ţărănesc a obţinut un semisucces, reuşind să înlăture de la putere guvernul Tătărescu, considerat expresia dictaturii regale deghizate, dar, prin cele 20,40% din voturile primite, nu putea emite pretenţii întemeiate de a i se încredinţa puterea.

Slăbiciunea sa a fost indirect exprimată de către Iuliu Maniu, chiar a doua zi după alegeri, prin solicitarea adresată şefilor partidului georgist şi Mişcării Legionare de a prelungi valabilitatea pactului de neagresiune. Conştient de incapacitatea naţional-ţărăniştilor de a accede la guvernare pe cale democratică, „domnul prezident” i-a cerut lui Codreanu să i se alăture în organizarea unor manifestaţii de stradă, menite a-l forţa pe suveran să aducă „la putere pe careva dintre noi.”

Prudent, Căpitanul a refuzat atât prelungirea valabilităţii pactului, cât şi angrenarea Gărzii de Fier într-o confruntare făţişă cu Palatul, datorată ignobilului scop de a ajunge la guvernare cu orice preţ. El a evitat cu abilitate capcana întinsă de către „diabolicul iezuit”, decizând să se retragă într-o poziţie secundară, care să nu-l expună brutalităţilor aparatului de stat. Prin urmare, a plecat la Predeal „să facă schi”, departe de patimile politice din Capitală[13].

Pentru **Mişcarea Legionară**, cele aproape 500.000 de voturi obţinute au constituit un veritabil triumf, datorat – în opinia lui C. Argetoianu - „reacţiunii împotriva regimului de necinste şi de corupţie sub care trăim, de sus şi până jos, şi la toate treptele autorităţilor publice”[14].

Condusă de cea mai charismatică personalitate politică a epocii, Garda de Fier reuşise să pătrundă în toate straturile societăţii româneşti, părăsind poziţia periferică deţinută anterior şi impunându-se ca un factor de prim rang al vieţii noastre publice. Ascensiunea sa fulminantă se datora nu doar eforturilor depuse de Căpitan în plan organizatoric, educativ şi politic, ci şi disponibilităţii unui important segment al populaţiei de a repudia structurile tradiţionale de conducere a ţării, sub influenţa eşecului înregistrat de regimul democratic în a moderniza societatea autohtonă, dar şi sub cea a realizărilor obţinute de către statele „revoluţiilor naţionale”.

Deşi istoriografia românească continuă să considere apodictică mai vechea teorie conform căreia succesul Partidului Totul pentru Ţară ar fi fost facilitat de încheierea pactului de neagresiune cu naţional-ţărăniştii, de confuzia creată de acesta în sânul electoratului şi de măcinarea reciprocă a forţelor democratice, considerăm că respectiva viziune trebuie revizuită, din mai multe considerente.

În primul rând, acordul Maniu-Codreanu s-a încheiat la cererea primului şi a provocat o nemulţumire mult mai profundă în sânul Gărzii de Fier decât în cel al P.N.Ţ.-ului. Numeroşi legionari l-au considerat drept o abdicare de la linia de intransigenţă politică promovată anterior de către Căpitan, o cedare în faţa unui partid tentat, nu cu mult timp în urmă, să se lase ademenit de mirajul unei construcţii politice de tip „Frontul Popular”. Cu tot respectul nutrit faţă de „domnul prezident”, Codreanu n-a putut ignora tradiţiile Legiunii şi presiunile venite din interiorul său, astfel încât a refuzat să participe la alegeri pe liste comune cu ceilalţi semnatari ai înţelegerii. În plus, el a anunţat că va combate cu fermitate candidatura lui N. Titulescu din partea naţional-ţărăniştilor în judeţul Olt, ceea ce constituia o violare a pactului şi un motiv suficient pentru ruperea sa. Întrucât Maniu avea mai multă nevoie de gardişti decât Codreanu de ţărănişti, înţelegerea a rămas totuşi în picioare.

În al doilea rând, confuzia reală provocată de respectivul acord a fost mai degrabă nefavorabilă legionarilor, acuzaţi de către celelalte forţe naţionaliste de capitularea în braţele „Frontului Popular” organizat de Maniu, cu concursul evreilor şi al comuniştilor. De aceea, imediat după alegeri, Căpitanul şi-a reluat libertatea de acţiune, refuzând prelungirea înţelegerii. Din dorinţa de a-şi justifica propriul eşec, forţele de centru şi de stânga au acreditat ideea conform căreia, devenită victimă a confuziei, o parte a potenţialului lor electorat s-a orientat spre Partidul Totul pentru Ţară. Prin analogie, ne-am putea întreba, de ce n-ar sta lucrurile şi invers, în sensul votării unor forţe democratice de către simpatizanţi legionari?

---

[11] Apud Stelian Neagoe, *Cazul Gheorghe Tătăres*cu: *plata şi răsplata „tovarăşilor de drum*”, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2003, p. 136.
[12] C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu*, , Amintiri. Documente. Corespondenţă,*, Editura Forum, 1992, p. 19.
[13] Zaharia Boilă, *Amintiri şi consideraţii asupra mişcării legionare,*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2002, p. 66-67.
[14] C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. III, p. 299.

În al treilea rând, constatăm faptul că aserțiunea istoriografiei „clasice" referitoare la „măcinarea reciprocă a forțelor democratice" ca şi cauză a succesului legionar nu este validă, deoarece confruntarea reală dintre ele n-a cunoscut intensitatea celei dintre grupările naționaliste, astfel încât, în mod logic, declinul forțelor de extrema dreaptă ar fi trebuit să fie mai pregnant decât cel al celor democratice.

Partidul Național Creştin s-a impus pe scena politică, beneficiind de sprijinul tacit al autorităților, care l-au utilizat în lupta antilegionară. Fuziunea dintre gogişti şi cuzişti - realizată în 1935 – a fost benefică ambelor grupări, deoarece noul partid a câştigat mai multe voturi decât cele însumate în 1933 de către L.A.N.C. şi P.N.A.

Partidul Maghiar şi-a perpetuat controlul politic asupra reprezentanților acestei minorități, în pofida constituirii MADOSZ-ului şi a Partidului Micilor Gospodari, ca alternative la „conservatorismul şi oligarhismul" său.

P.N.L.-Gh. Brătianu a înregistrat un uşor regres față de scrutinul anterior. Deşi a luptat cu cerbicie împotriva guvernului Tătărescu şi a cercurilor din jurul Palatului, n-a reuşit să capteze într-o mai mare măsură curentul ostil suveranului, conturat din ce în ce mai clar în rândul opiniei publice.

Grație prestigiului său, Grigore Iunian a jucat rolul de locomotivă a **Partidului Radical Țărănesc**, reuşind să-l „tracteze" cu puțin deasupra pragului electoral.

Celelalte formațiuni politice au obținut sub 2% din voturi, nereuşind să acceadă în Parlament. Cea mai elocventă expresie a refluxului stângii a fost reprezentată de rezultatul slab obținut de cartelul social-democraților cu socialiştii unitari, incapabil să atragă măcar voturile proletariatului din România.

Rezultatul alegerilor din 20 decembrie confirma criza imanentă a sistemului nostru politic. Cheia pentru deblocarea întregii situații se afla în mâinile regelui Carol al II-lea. Ce soluție va găsi în el vederea depăşirii impasului? Această întrebare se putea citi pe buzele tuturor politicienilor români.

Din punct de vedere constituțional existau două posibilități: fie crearea unui guvern de coaliție capabil să dispună de o majoritate parlamentară, fie dizolvarea Corpurilor Legiuitoare şi constituirea unui cabinet care să organizeze noi alegeri generale.

În opinia lui Dinu Brătianu, suveranul avea la dispoziție chiar 3 soluții logice: 1. Formarea unui guvern național – compus din liberali şi țărăniști – având un mandat limitat până în toamna anului 1938, când urma să fie dizolvat parlamentul şi să aibă loc alegeri; 2. Constituirea unui cabinet provizoriu, format din personalități independente, cu scopul de a gira afacerile publice până la noul scrutin; 3. Aducerea național-țărăniştilor la putere cu mandatul de a organiza alegeri[15].

Dându-şi seama că „formula Tătărescu" a eşuat lamentabil, regele Carol al II-lea a observat că tabloul electoral îi permitea să imprime un nou curs vieții noastre politice, prin impunerea unei soluții premergătoare instituirii regimului monarhic autoritar.

Spre stupefacția opiniei publice şi a elitei politice, suveranul, ignorând indicațiile corpului electoral şi forțând spiritul Constituției, va încredința puterea lui O. Goga, liderul partidului clasat pe locul al 4-lea în recent încheiatele alegeri generale.

COMMENTS ON RESULTS OF THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN DECEMBER 1937

Abstract

The parliamentary elections of December 1937 were the last act of the drama of democracy Romanian interwar, enshrined in its bankruptcy practice. For the first time in modern history, the elections were lost by the ruling party – Liberal-National Party – port became the flag authoritarian vision of the country's leadership, embodied by King Carol II.

Since, no policy group was not imposed in this poll, sovereign remained not only to seek a formula for a transitional government, designed to facilitate the establishment of a dictatorship decrial.

[15] C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *op. cit.*, p. 21.

„TREBUIE SĂ NE ADĂUGĂM, CA ARBORII, INELELE DE VÂRSTĂ”

Elena CÂRSTOIU[*]

„Locotenent-colonel Olteanu Marcel, deşi reţinut pentru mobilizare la cabinetul domnului ministru, ofiţerul a cerut insistent la începutul campaniei să fie repartizat la orice regiment de cavalerie de pe Prut. Prezentat la 21 iunie 1941 la Regimentul 5 Călăraşi, şi cel mai tânăr locotenent-colonel din brigadă, primeşte a doua zi chiar, de la brigadă, misiunea de-a cuceri trecerea de la Bădărăi-Santa Maria şi a creia acolo un cap de pod.

Comandamentul german ceruse în mod special brigăzii să pună mâna pe acest pod intact. Locotenent-colonel Olteanu Marcel a făcut în această împrejurare dovada celor mai desăvârşite calităţi ale omului de razboi. Remarcabil simţ tactic, cu mult calm şi foarte hotărât, nu a şovăit niciun moment în luarea măsurilor pe care le-a dus la îndeplinire cu tenacitatea omului care ştie ce vrea şi merge până la capăt.

Cu un curaj împins până la temeritate, s-a avântat în fruntea eşalonului de atac, în ziua de 24 iunie 1941, antrenând după sine întreg atacul pentru a lărgi capul de pod şi a distruge cuiburile de rezistenţă inamice ce ameninţau păstrarea lui.

Cu toate încercările repetate făcute ulterior de inamic, de a distruge podul prin bombardament aerian şi de artilerie, precum şi prin atacuri de infanterie şi care de luptă, locotenent-colonel Olteanu Marcel rămâne dârz la hotărârea sa de a păstra podul îmbărbătându-şi subalternii.

În noaptea de 26-27 iunie (1941) capul de pod este predat intact unităţilor de infanterie care înlocuiesc puţin numeroasele dar eroicele unităţi de cavalerie[1]*”.*

Citatul de mai sus este raportul special nr. 20.292/1941 al Brigăzii 6 Cavalerie către Corpul de Cavalerie; raportul a fost aprobat de comandantul Armatei a III-a, locotenent-colonel Olteanu Marcel primind cea mai importantă distincţie a armatei române, Ordinul „*Mihai Viteazul”* clasa a III-a.

De câte ori nu ne-am întrebat la citirea unor astfel de fapte, consemnate în documentele create de unităţile armatei române, cum de erau atât de bravi slujitorii militari ai României.

Un posibil răspuns: locotenent-colonel Olteanu Marcel Gheorghe Valerian era fiul generalului de divizie Olteanu Marcel, ofiţer activ al armatei române în perioada 08.07.1891-17.05.1933, care pentru modul cum a condus timp de 4 ani instituţia de învăţământ este numit „pe ziua de 17 mai 1933 comandant onorific al Liceului Militar Nicolae Filipescu de la Mânăstirea Dealu, cu drept de a purta toată viaţa uniforma acelui liceu.”(I.D.R. nr.1835 din 20 iunie 1933).

Un alt posibil răspuns: modul de organizare şi desfăşurare a învăţământului militar. Să amintim câteva repere din evoluţia învăţământului militar.

Prin Porunca domnească nr. 36/13 iunie 1847 a domnitorului Gheorghe Bibescu se înfiinţa Şcoala Ostăşească în clădirea cazărmii „Sf. Gheorghe” (Malmaison). Timp de 2 ani se acumulau cunoştinţe teoretice de cultură generală şi militară, gradul militar acordându-se condiţionat de capacităţile dovedite şi de comportarea din timpul şcolii.

De la început s-a avut în vedere valorificarea tradiţiei militare româneşti şi a experienţei în domeniul învăţământului din alte armate (în anul 1861, se aflau la studii în Franţa 50 de ofiţeri români).

Prin articolul 37 din Legea de organizare a armatei române din anul 1868 se stabilea că instrucţia în armată se face prin şcoli în cadrul corpurilor militare, prin şcoala fiilor de militari şi şcoala pentru formarea ofiţerilor. Până-n anul 1870 îndrumarea învăţământului militar era asigurată de Statul Major; după această dată prin Consiliul permanent al instrucţiunei oastei, în sarcina căruia se aflau: elaborările de programe şi regulamente, verificarea modului de pregătire a cursurilor, organizarea şi desfăşurarea examenelor.

Anul 1920 este un an important pentru reorganizarea şi diversificarea reţelei de învăţământ din armată. Menţionăm înfiinţarea în acest an a Şcolii Militare de Ofiţeri de Infanterie nr. 2 la Sibiu, care în anul 1932 se va uni cu Şcoala Militară de Ofiţeri de Infanterie nr. 1 de la Bucureşti (continuatoarea Şcolii Ostăşeşti de la 1847), formând la Sibiu Şcoala de Ofiţeri de Infanterie.

Din parcurgerea materialului documentar pe tema învăţământului militar, reţinem directivele pentru îndrumarea acestuia. Iată, câteva principii menţionate în instrucţiunile trimise de Directoratul Superior al Şcolilor Militare la 16.10.1912:

---

[*] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti.

[1] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Piteşti, fond Direcţia Cadre şi Învăţământ, Birou Decoraţii, dosar nr. 20/1941.

***Instrucția**: În predarea materiilor de învățământ singura metodă care dă rezultate rodnice este metoda activă. Una şi aceeaşi în fond, ea se aplica însă sub diferite forme după materiile care se predau şi după felul chestiunilor din lăuntrul fiecărei materii...*

Metoda activă se reazimă pe un singur principiu esențial: acesta şeade în miezul ei, constituie ființa însăşi metodei: colaborarea clasei. Profesorul trebuie să facă apel continuu la întreagă clasă. Nu el să vorbească întruna ci elevii. Nu un singur elev să fie întrebat ci toți deodată şi toți să fie gata să răspundă. Nu profesorul să expună cunoştiințele cele noi, ci să îi pună pe elevi să le găsească singuri, să le descopere ei înşişi cu ajutorul cunoştiințelor anterioare, fiind numai ajutați şi îndrumați de profesor...

La metoda activă trebuie să mai adaoge un singur principiu mare, care domină la rându-i întreg învățământul: intuiția. Şi acest mare principiu s-a uitat adesea. Trebuie dar să se înlăture cu desăvârşire abstracțiunea din învățământ. Intuiția să pătrundă totul. Când zicem intuiție însă nu înțelegem desigur forma cea mai simpla a intuiției, intuiția prin văz. Mai este şi altă formă de intuiție, cea internă. A găsi şi a face asemănările cele mai luminoase între lucrurile şi stările din jurul nostru cu cele depărtate şi străine de noi, a întrebuința în loc de cuvinte abstracte, cuvinte concrete plastice care palpită de viață şi se încheagă în minte în imagini puternice...

***Educația:** Instrucția este însă numai o parte din îndatorirea şcolii. Mai rămâne o parte: educația. Aceasta este cu mult mai însemnată decât instrucția; valoarea unui om nu se măsoară după învățătura lui, ci după calitățile lui morale. Pentru nişte viitori ofițeri îndeosebi cultura sufletească cată să treacă în primul rând. Educația trebuie să fie deci grija de căpetenie a celor care îi cresc.*

În ce priveşte atitudinea educatorului față de elevi, trebuie de la început statornicit un lucru: orice violență trebuie înlăturată. Cu violența fizică, deci pedepsele corporale, trebuie absolut suprimate. Prin urmare nici cea mai uşoară lovire, nici cea mai mică constrângere corporală, ca închisoarea, carcera şi altele de acest soiu.

Dar trebuie înlăturată şi violența sufletească care se traduce în afară, prin violență de limbagiu sau de ton. Educatorul cată să posede o perfectă stăpânire de sine, de care trebuie să se bucure până şi în momentele cele mai tulburi. Acei care dresează cai ştiu că puterile şi cerbicia unui animal nu pot fi învinse prin violență, brutalitate sau nerăbdare, ci numai prin energia unei voinți, care se stăpîneşte pe sine prin ce este mai caracteristic omului –rațiunea-. Aşadar, dacă o pedagogie animală are atari cerințe, pedagogia umană nu poate rămâne în urmă. In ce priveşte simțămintele educatorului față de copii, două din ele sunt educative în cel mai înalt grad: demnitatea şi încrederea[2].

Pentru anul şcolar 1922-1923, citäm din Directive pentru îndrumarea învățământului la Şcoala Militară de Infanterie nr 1: *„de învățământul teoretic este nevoie fiindcă practică singură, fără călăuza principiilor teoretice ale ştiinței devine un imperism îngust şi degenerează în rutina oarbă."* Pentru aceeaşi perioadă se fac îndrumări privind metodele şi procedeele de predare a cursurilor în cadrul şcolii:

„Profesorii trebuie să se gândească mereu la educația elevilor nu numai la lecțiile ce predau. În acest scop vor ține seama că educația se predă prin:

-Inimă. Atunci când are la bază sentimentul. Sursele cele mai fecunde ale virtuților sunt sentimentele de afecțiune pentru familie, camarazi, concetățeni, sentimentul religios.

-Judecată. Virtutea are la bază sentimentul şi rațiunea. Trebuie în primul rând să cunoască elevul care este datoria. Să ştie în ce constă, care sunt motivele ce o determină, ce consecințe rezultă şi apoi se hotărăşte s-o îndeplinească.

-Practică. Nu se poate zice de un elev că este educat dacă cunoaşte regulile morale. Trebuie cât se poate în timp de pace, să fie pus să le practice, adică educăm voința şi îi dăm deprinderi morale"[3].

Din darea de seamă asupra anului şcolar 1926-1927, al şaptelea de la înființarea Şcolii Militare de Infanterie nr. 2, ne-a atras atenția situația privind pregătirea anterioară a elevilor: 9 cu bacalaureat; 27 cu şapte clase liceu militar; 61 cu opt clase liceu civil; 71 elevi cu şapte clase liceu civil; 18 elevi cu şcoala comercială superioară; 31 elevi cu şase-cinci şi patru clase liceu provenit din subofițeri.

Să reținem şi adresa cu nr.5912 din 11 decembrie 1926 semnată de colonel Vasilescu, comandantul Şcolii Militare de Infanterie nr.2:

„În concordanță cu programele analitice este în interesul superior al unei temeinice pregătiri în şcolile de infanterie ca să se întocmească definitiv câte un manual la fiecare curs, astfel ca elevii să nu fie obligați a scrie vorbă cu vorbă explicațiile date de profesor în clasă.

Acest sistem este cu totul de condamnat deoarece anulează judecata şi înțelegerea chestiunilor tratate. Un astfel de procedeu este cu totul dăunător învățământului, căci nu se atinge scopul urmărit de şcoli în pregătirea practică a elevilor şi nu se împacă deloc cu procedeele pedagogiei moderne, care apelează mai

[2] Loc. cit.,fond Liceul Militar Mânăstirea Dealu, dosar nr.1, f.2.
[3] Loc. cit., fond Şcoala Militară de Infanterie nr.1, dosar nr. 30, f. 3-4.

mult la inteligența, la judecată şi la puterea de asimilare prin convingere discuțiuni şi analiza cunoştiințelor predate"[4].

În anul şcolar 1929-1930, în directivele pentru îndrumarea învățământului se insista asupra educației morale a elevilor: „*educația morală îmbrățişează azi: educația morală, educația religioasă şi națională, educația artistică şi culturală, educația fizică.*

Educația morală covârşeşte în însemnătate pe toate celelalte ramuri şi deprinderi ostăşeşti. Fără educație o trupă este de prisos. Ea cere încadrare, disciplină, rezistență şi sacrificiu material...O trupă care nu are ideal spre care să-şi îndrepte sforțările este fără educațiune şi nu prezintă niciun folos practic[5] ".

Preocupările pentru perfecționarea învățământului militar sunt ilustrate şi de Înaltul Decret nr.2198 din 12 iulie 1932: *„învățământul în şcoalele pregătitoare de ofițeri activi va fi de trei ani, eşalonat astfel:*

- *În primul an se vor preda cunoştiințele de cultură generală şi cunoştiințele generale militare necesare oricărui viitor ofițer.*
- *În ultimii doi ani se vor preda cunoştiințele militare speciale formării viitorilor ofițeri ai armei sau serviciului respectiv.*

Programele de învățământ se vor întocmi de Marele Stat Major de acord cu inspectoratele generale de arme şi servicii".

Directivele generale pentru anul şcolar 1933-1934 ilustrează preocuparea şi pentru continua pregătire a profesorilor din şcolile de infanterie: „*să se reamintească şi să se precizeze metodele şi procedeele necesare predării cursurilor....; să se continue perfecționarea tehnico-tactică în cadrul unor conferințe şi a unor teme tactice...; să se completeze cunoştiințele în domeniul culturii generale…"*[6].

Menționăm, de asemenea, valorizarea educativă a evenimentelor istorice prin acordarea unor denumiri simbolice pentru fiecare promoție din şcolile militare: 1922 *Unirea;* 1923 *Refacerea;* 1924 *Încoronarea;* 1925 *Eroul Necunoscut;* 1926 *Avram Iancu;* 1927 *Mihai Viteazul;* 1928 *General Dragalina;* 1929 *Regele Ferdinand;* 1930 *Alba Iulia;* 1931 *Ioan I. C. Brătianu;* 1932 *Regele Carol II;* 1933 *Promoția 75.*

Succinta trecere în revistă - a unor momente din evoluția învățământului militar şi a unor rezultate obținute - se doreşte o pledoarie pentru continuitate în acest sistem educațional. Orice nou început este frumos în sine, dar nu putem începe mereu. A continua într-o activitate, de cele mai multe ori, nu este o renunțare, ci un noroc.

«Il faut nous ajouter, tels que les arbres, les anneaux de l'âge »

En passant en revue quelques moments de l'évolution de l'enseignement militaire et en l'exemplifiant par les réalisations de l'instruction militaire dans l'armée roumaine pendant l'Entre – deux – guerres, on fait un plaidoyer à la faveur de la continuité de ce système d'instruction, la continuité étant souvent non pas une renonciation, mais une chance.

[4] Loc. cit., fond Şcoala Militară de Infanterie, dosar nr. 5, f.5.
[5] Ibidem, dosar nr. 47.
[6] Ibidem, dosar nr. 448.

Monumentul ofiţerilor jertfiţi pentru întregirea neamului.

Riðicat şi ðesvelit în 1 Iulie 1926, prin subscripţie ostăşească, spre a slăvì pe vecie memoria celor 1242 ofiţeri ðe infanterie, jertfiţi în răsboiul 1916—1919 pentru gloria şi întregirea Patriei.

Desvelit ðe M. S. Regele Ferðinanð I.

Acest monument s'a ridicat din iniţiativa şi prin străduinţa primului comandant al Şcoalei, Colonelul VASILESCU CRISTEA.

MORMINTE ŞI OPERE COMEMORATIVE DE RĂZBOI DIN JUDEȚUL MARAMUREŞ

Dr. Cătălin FUDULU

Dincolo de faptul că Maramureşul se remarcă prin cele mai impunătoare biserici din lemn din România, județul iese în evidență şi prin mormintele şi operele comemorative de război, dedicate eroilor români sau străini. Studiul de față nu îşi propune să analizeze fiecare loc de înhumare şi monument de război în parte, însă va scoate în evidență mormintele şi operele comemorative de război mai reprezentative.

La 8 mai 2009, pe raza județului Maramureş existau 36 de morminte/cimitire de onoare, din care în 12 au fost înhumați eroi români[1], iar în 24 militari străini[2]. De asemenea, au fost dezvelite 68 de opere comemorative, 64 în memoria eroilor români[3], iar 4 în memoria eroilor sovietici[4].

Dintre locurile de înhumare ale eroilor români, cele mai mari, din punct de vedere numeric, se află în comunele Groşii Țibleşului şi Mirău, fiecare cu câte 64 de eroi. Statistic, în municipiul Baia Mare a mai existat şi un cimitir de onoare al eroilor români din Primul Război Mondial, dezafectat în anii '50, odată cu amenajarea stadionului Municipal. Primăria din Baia Mare a realizat o reparație morală, în anul 2008, când a inaugurat o parcelă în memoria eroilor români din Diviziile 6 şi 7 Infanterie[5], situată în parcul central, în imediata apropiere a Muzeului de Etnografie şi Artă Populară. Aceasta, realizată în conformitate cu prevederile Legii 379/2003[6], cu modificările şi completările ulterioare, cuprinde un monument central şi 64 de cenotafe. Proiectul a demarat în anul 2005, când primăria Baia Mare a trimis Oficiului Național pentru Cultul Eroilor proiectul de amenajare[7], acesta fiind aprobat de conducerea instituției. La finalizarea lucrărilor s-a încheiat procesul-verbal de recepție nr. 21.364/04.09.2008. Cimitirul a fost inaugurat la 25 octombrie 2008[8], de Ziua Armatei Române, într-un cadru solemn.

Baia Mare – parcela de onoare a eroilor români din Primul Război Mondial

Baia Mare – monumentul eroilor din Primul Război Mondial

În ceea ce priveşte locurile de înhumare ale militarilor străini, în 23 dintre acestea sunt înhumați eroi germani, în două militari germani, ruşi şi unguri, iar într-un singur loc eroi sovietici.

[1] Pentru mai multe detalii, vezi Anexa 1.
[2] Idem, Anexa 2.
[3] Idem, Anexa 3.
[4] Idem Anexa 4.
[5] Morți în Campania din 1919.
[6] Legea 379 din 30 septembrie 2003 privind *Regimul mormintelor şi operelor comemorative de război*, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 700 din 7 octombrie 2003.
[7] Arhiva Oficiului Național pentru Cultul Eroilor (Arh. O.N.C.E.), document nr. CE 449/12.04.05.
[8] *Ibidem*, document nr. CE 3.547/07.10.2008.

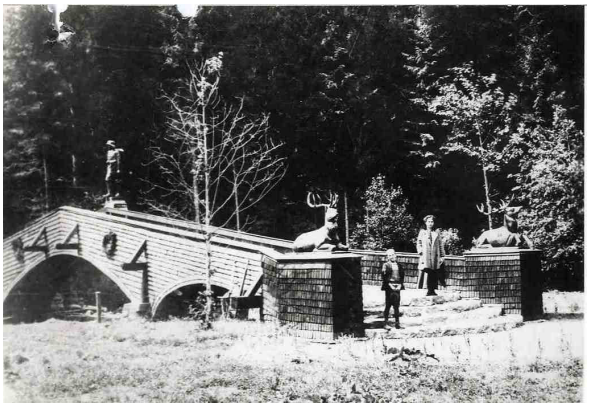
Sighetul Marmației - cimitirul de onoare al militarilor sovietici

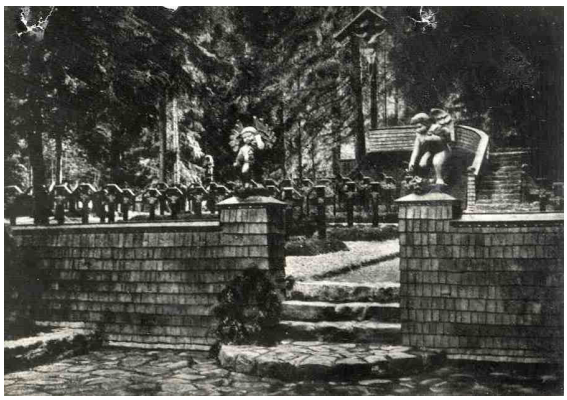
Sighetul Marmației – obeliscul militarilor sovietici

Cei mai mulți militari germani au fost înhumați în Sighetul Marmației, în cimitirul municipal (236) şi în cel reformat (253). Problematica militarilor înhumați în cimitire civile nu a avut rezolvare, în perioada 1948 (data desființării Aşezământului Național *Regina Maria* pentru Cultul Eroilor) – 2003 (data înființării Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, ca un continuator de drept al Aşezământului *Regina Maria*). Din această cauză, mulți dintre militarii înhumați în morminte individuale, comune sau în cimitire/parcele de onoare din cadrul unor cimitire civile nu se mai regăsesc în teren[9]. Astfel, cu prilejul realizării unei verificări în teren de către reprezentanții Ministerului Apărării în 1993, nu s-a identificat în teren dintre cimitirele germane decât cel de la Poienile de sub Munte, aflat în cimitirul catolic. Nu mai existau însemne de căpătâi, însă s-a păstrat inscripția de pe capelă: ERRICHTEN IM WELTKRIEGE / 1914-1917 / FUR DIE IN TREUE / ZUM / KAISER / KONIG UND DEM / WATERLANDE / GESTOR BENEN KRIEGER.

Un alt cimitir german, neverificat în 1993, probabil din cauza terenului accidentat sau a lipsei unor date de arhivă, a fost cel aflat în comuna Poienile de sub Munte, la un km de stația CFR Miraş. Accesul către acesta se realizează trecând peste un pod din beton, amplasat peste râul Vasar.

Podul de acces spre cimitirul eroilor Miraş

Cimitirul eroilor Miraş

La un capăt al podului străjuiesc 2 militari germani din bronz, în ținută de campanie, iar la celălalt doi cerbi, în poziție culcată. Cimitirul de onoare este amenajat pe două terase, iar monumentul central are forma unei cruci pe care este reprezentat un Mesia răstignit. Primăria locală a tratat cu dezinteres întreținerea cimitirului de onoare, care a fost cuprins de bălării, iar conform jurnalistului Liviu Şiman de la cotidianul

[9] Practic, acolo unde nu s-au păstrat însemnele de căpătâi, mormintele eroilor au fost „înlocuite“ cu cele civile, fenomenul accentundu-se din anii '70.

Glasul Maramureşului, „acum nici nu se mai ştie că în spatele primăriei a fost amenajat cândva un cimitir în trepte“.

Cel mai mare cimitir sovietic din Maramureş a fost amenajat la Sighetul Marmaţiei. În cadrul acestuia au fost centralizate osemintele a 357 de militari sovietici (348 de soldaţi şi 9 ofiţeri şi subofiţeri), din care numai 8 cunoscuţi nominal[10]. Cimitirul a fost amenajat în anul 1944, fiind împrejmuit cu un gard din beton. Monumentul central din cimitir are forma unui obelisc, fiind ornat in partea superioară cu o stea în cinci colţuri, iar pe o placă din marmură albă, fixată la baza acestuia, sunt inscripţionate următoarele cuvinte: GLORIE ETRNĂ OSTAŞILOR SOVIETICI CĂZUŢI ÎN / LUPTA PENTRU LIBERTATEA ŞI INDEPENDENŢA UNIUNII SOVIETICE/.

GLORIE EROICEI ARMATE SOVIETICE CARE A ELIBERAT / ROMÂNIA DE SUB JUGUL COTROPITORILOR FASCIŞTI.

GLORIE ETERNĂ OSTAŞILOR ARMATEI SOVIETICE CARE / ŞI-AU DAT VIAŢA ÎN LUPTA PENTRU ELIBERAREA OME / NIRII DIN ROBIA FASCISTĂ[11].

Dintre monumentele eroilor români, cel mai reprezentativ este Monumentul eroilor din Al Doilea Război Mondial[12], amplasat în parcul central din Baia Mare. Din cauză că din punctual de vedere al Metodologiei de clasare a monumentelor în Lista Monumentelor Istorice (LMI) opera comemorativă este considerată „tânără“, aceasta nu a fost inclusă în LMI din 2004. Monumentul, realizat din beton şi piatră albă, reprezintă o mamă care ţine un copil în braţe – care simbolizează România –, şi un militar – înalt de 6 m–, care evocă armata, cei doi fiind uniţi printr-un drapel de 20 m lungime, pe care sunt reproduse basoreliefuri cu scene de luptă şi nu numai[13]. Militarul şi femeia au fost realizaţi în ronde-bosse[14]. Opera comemorativă a fost restaurată în 2008 de către primăria Baia Mare, cu avizul Oficiului Naţional pentru Cultul Eroilor.

Baia Mare – monumental eroilor români din Al Doilea Război Mondial (detaliu stânga)

Baia Mare – monumental eroilor români din Al Doilea Război Mondial (detaliu dreapta)

În ceea ce priveşte monumentele eroilor străini, mă voi opri asupra unui monument care nu mai există în teren, din cauza unor „nobile intenţii“ de care au dat dovadă persoane cu funcţii de conducere din administraţia locală, imediat după Revoluţia din 1989. Opera comemorativă, realizată de ing. Gosi Matei, arh. Klein Alexandru şi sculptorul Vida Gheza, a fost dedicată militarilor sovietici, fiind dezvelită în Piaţa Libertăţii, în 1951. Avea o înălţime de 3,7 m, fiind placată cu plăci din marmură albă, iar textul *Veşnică recunoştinţă eroilor sovietici căzuţi pentru eliberarea patriei noastre* a fost inscripţionat în limbile română, rusă şi maghiară. De asemenea, pe latura frontală a monumentului a fost montat un basorelief din bronz, care simboliza intrarea militarilor sovietici în Baia Mare. Deşi Oficiul Naţional pentru Cultul Eroilor a solicitat Primăriei Baia Mare (la 4 noiembrie 2008) şi Instituţiei Prefectului Maramureş[15] detalii privind locul unde s-a amplasat monumentul dezafectat, până în prezent instituţiile menţionate nu au transmis niciun răspuns, deşi termenul legal a fost depăşit cu lejeritate, în ambele cazuri.

[10] Căpitanul Soblotvecov, locotenentul Romanenco Petr Mihailovici, sublocotenenţii Konev Pavel, Hosumab ?, Djombulot ?, şi sergenţii majori Solementiv Nicolai Mihailovici, Evtusenii Ivan, Petrenco Ivan, Mironeţ Ivan.
[11] Arh. O.N.C.E., fond *Inventarierea monumentelor 1993*, dosar Maramureş, f. f.
[12] Dezvelit la 23 august 1959, fiind opera sculptorului Andrei Ostap şi a arhitectului Anton Dâmboianu.
[13] Florian Tucă, Cristache Gheorghe, *Altarele eroilor neamului*, Ed. Europa Nova, Bucureşti, 1995, p. 67.
[14] Idem, *Monumente ale anilor de luptă şi jertfă*, Ed. Militară, Bucureşti, 1983, p. 40.
[15] Arh. O.N.C.E., document nr. CE 781/26.03.2009.

Anexa 1

MORMINTE/CIMITIRE DE RĂZBOI ALE EROILOR ROMÂNI

Nr. crt.	Orașul (comuna)	Categoria	Adresa	Istoric	Total înhumați	Nec.	Cun.
1.	Ardusad	mormânt individual	-	RM II[16]	1		
2.		parcelă de onoare			3		
3.		parcelă de onoare			11		
4.	Ariniș	mormânt individual			1		
5.	Baia Mare	parcelă de onoare	în parcul central	RM I[17]	64		64
6.	Băseşti	groapă comună	-	RM II			
7.	Fărcaşa	morminte individuale			3		3
8.	Gârdani				6		6
9.	Groșii Țibleșului	parcela de onoare		RM I și RM II	64		64
10.	Mirău	mormânt comun		RM II	64		
11.	Oarța de Jos	parcela de onoare			9		
12.	Ortița	morminte individuale			2		
TOTAL ÎNHUMAȚI					**228**		

Anexa 2

MORMINTE/CIMITIRE DE RĂZBOI ALE EROILOR STRĂINI

Nr. crt.	Orașul (comuna)	Satul	Categoria	Adresa	Istoric	Total înhu-mați	Nec.	Cun.	Națio-nalitatea
1.	Baia Mare		morminte individuale	în cimitirul catolic	RM II	15		15	germană
2.	Bârsana	Onceşti	mormânt individual	în grădina cetățeanului Godja Nuțu		1		1	
3.	Borşa	-	morminte individuale	în cimitirul militar	RM I	76		76	
4.			morminte individuale	în zona Valea Colbu		2		2	
5.				în cimitirul Jupania		12		12	
6.				în cimitirul Piatra Scrisă		12		12	
7.				În cimitirul Prislop		5		5	
8.				în cimitirul catolic din cartierul Baia Borşa	RM I, RM II	125		125	
9.	Câmpulung la Tisa		mormânt comun	în cimitirul reformat	RM II	3		3	
10.	Copalnic Mănăştur		mormânt individual	lângă locuința lui Voevod Filip		1		1	
11.		Ruşor		în locul Dâmbul Panti		1		1	
12.	Fărcaşa	Tamaia	mormânt comun	în cimitirul sătesc vechi		4		4	

[16] Al Doilea Război Mondial.
[17] Primul Război Mondial.

Nr. crt.	Oraşul (comuna)	Satul	Categoria	Adresa	Istoric	Total înhu-mați	Nec.	Cun.	Națio-nalitatea
13.	Leordina	Leordina	cimitir militar		RM I	17		17	germană (17), ruşi (nr. neprecizat)
14.	Oarța de Jos	Ortița	mormânt individual	în cimitirul sătesc de pe deal	RM II	1		1	germană
15.	Poienile de sub Munte	-	cimitir militar	un Km V de centrul satului	RM I	142	8	136	germană
16.	Seini		mormânt comun	în cimitirul romano-catolic	RM II	6		6	
17.	Sighetul Marmației		parcelă de onoare	în cimitirul municipal	RM I	236	4	232	
18.			parcelă de onoare	în cimitirul reformat, str. V. Alecsandri nr. 9	RM I şi RM II	253	6	247	
19.				cimitir militar	RM II	357			sovietică
20.	Şomcuta Mare		mormânt individual	în cimitirul catolic		1		1	germană
21.	Tăuții Măghereuş			pe raza localității		1		1	
22.	Vişeul de Sus		morminte individuale	la stația CFR Făina	RM I, RM II	11	2	9	
23.			cimitir de onoare	în pădure, la stația CFR Miraş	RM I	81	6	75	
24.			parcelă de onoare	în cimitirul catolic	RM I, RM II	89	9	73	germană (80), ungară (9)
TOTAL ÎNHUMAȚI						**1.452**			

Anexa 3

OPERE COMEMORATIVE DE RĂZBOI ALE EROILOR ROMÂNI

Nr. crt.	Municipiu/Oraş/ Comună	Satul	Categoria	Adresa	Data /perioada inaugurării	
1.	Ariniş	-	obelisc	în centrul comunei.	1955	RM II
2.	Baia Mare		monument	în parcul municipal	1960	
3.				în parcul muncipiului	2007	RM I
4.	Baia Sprie	Chiuzbaia		în centrul satului	1968-1976	RM I şi RM II
5.		Tăuții de Sus	troiță	în curtea bisericii ortodoxe	1949	
6.	Băseşti	-	obelisc	în centrul comunei	1932	RM I
7.		Stremț	monument	în centrul satului	1927	
8.	Călineşti	-	placă comemorativă	pe peretele bisericii ortodoxe		RM II
9.		Ciocotiş	monument	în curtea bisericii	21 octombrie 1934	RM I
10.	Cicârlău	Bârgău	cruce	în curtea bisericii ortodoxe		RM II
11.	Copalnic Mănăştur	Făureşti	monument	pe dealul Fânațelor	1934-1935	RM I şi RM II
12.		Berința	obelisc	în curtea bisericii	1933	
13.		Laschia	monument	în centrul satului	15.08.1933	RM I
14.	Coroieni	-	cruce	în curtea parohiei		
15.		Drăghia		în curtea parohiei Drăghia		RM I şi RM II

Nr. crt.	Municipiu/Oraş/ Comună	Satul	Categoria	Adresa	Data /perioada inaugurării	
16.	Cupşeni	Costeni		în cimitirul din curtea bisericii	1938	
17.		-		în curtea bisericii		
18.	Cupşeni	Libotin	monument	în curtea locuinței de la nr.60	1934	RM I
19.	Deseşti	-	troiță	în cimitir	1937	
20.	Dumbrăvița	Cărbunari	monument	în curtea bisericii	1984 ?	
21.	Fărcaşa	-	obelisc	în curtea unui sătean, la nr.405	1960	RM II
22.		Tămaia		în curtea şcolii generale	1932	
23.	Ieud	-		În curtea bisericii	1935	RM I
24.	Mireşu Mare	Mireşu Mare	troiță	în curtea bisericii	15 august 1940	
25.	Moisei	-	monument	zona Izvorul lui Gragoş	1966	RM II
26.	Oarța deJos		obelisc	în centrul comunei	1955 ?	
27.	Ocna Şugatag	Hoteni	placă comemorativă	în curtea parohie Hoteni		RM I
28.	Poienile de sub Munte	-	obelisc	în centrul comunei	1955	RM II
29.	Recea	Lăpuşel	cruce	în centrul satului, pe terenul bisericii ortodoxe	1975	RM I şi RM II
30.	Rona	-	placă comemorativă	pe peretele exterior al bisericii ortodoxe		RM I
31.	Săcălăşeni	Coruia	cruce	în curtea bisericii	1946-1947	RM I şi RM II
32.	Săpânța	-	obelisc	în centrul satului	1944	RM II
33.	Satulung			în centrul comunei	1947	RM I şi RM II
34.	Sighetu Marmației			în cimitirul ortodox	1920	RM I
35.			monument	în centrul municipiului	1974	RM II
36.			obelisc	în apropierea str. Mihai Viteazul	1957	
37.			monument	La intersecția str. Gh. Doja cu str. Andrei Mureşanu	1952	
38.	Şişeşti	Siseşti	capelă	în cimitirul comunal	1930-1933	RM II
39.	Şomcuta Mare	Buciumi	obelisc	în centrul satului	1955-1960	
40.		Buciumi	cruce	în curtea bisericii ortodoxe	1946	RM I şi RM II
41.		Finteuşu Mare	obelisc	în centrul satului, în fața şcolii generale	1946	
42.		-		în centrul comunei	1964-1968	
43.		Vălenii Şomcutei	cruce	în curtea bisericii	1978	RM II
44.		Vălenii Şomcutei		În centrul satului	1925 ?	RM I
45.	Suciu de Sus	Groşii Ţibleşului	monument	pe drumul principal	1975	RM I şi RM II
46.	Suciu de Sus	-		în centru	1975	
47.	Târgu Lăpuş	Borcut	cruce	în curtea bisericii ortodoxe	1935	RM I
48.		Fântânele		în curtea bisericii	1925	
49.		Rohia		în centrul localității, la nr.146	după 1918	
50.		Stoiceni	troiță	în centrul localității	1938	
51.		-	monument	în centrul oraşului	1958-1959	RM II
52.				în centru	1935	RM I

Nr. crt.	Municipiu/Oraş/ Comună	Satul	Categoria	Adresa	Data /perioada inaugurării	
53.	Tăuții Măgherăuş		obelisc	în centrul comunei	1974	RM I şi RM II
54.	Tăuții Măgheruş	Băița	bust	în centrul satului	1977	RM II
55.	Tăuții Măgheruş	Bozânta Mare	cruce	în curtea bisericii	1930-1936	RM I şi RM II
56.	Ulmeni	Someş Uileac	troiță	în centrul satului	1946	
57.			cruce	în centrul comunei	1933	RM I şi RM II
58.	Valea Chioarului	Mesteacăn		în curtea bisericii ortodoxe	1949	
59.	Vima Mică	Dealu Corbului		în curtea bisericii ortodoxe	1928	RM I
60.		Peteritea	monument	în centrul satului	1925	RM I şi RM II
61.		Sălnița	cruce	în curtea bisericii ortodoxe	1930	RM I
62.		Vima Mare		în centrul satului, în curtea şcolii		
63.		-	monument	în curtea bisericii		RM I şi RM II
64.				în curtea brutăriei locale		

Anexa 4

OPERE COMEMORATIVE DE RĂZBOI ALE EROILOR STRĂINI

Nr. crt.	Municipiu/Oraş/ Comună	Categoria	Adresa	Data inaugurării		Naționa-litatea
1.	Baia Mare	Obelisc	în parcul Libertății din centrul localității.	1951-1952	RM II	sovietici
2.	Seini	Monument	în parcul din centrul comunei	1952-1954		
3.	Sighetu Marmației	Obelisc	în cimitirul Eroilor sovietici	1946		
4.		Monument	în Piața Libertății	1945		

Tombs and war memorials from Maramureş district

Apart from being known for its magnificent wooden churches, the Maramureş district in Romania also stands out because of its tombs and war memorials, dedicated to the memory of Romanian and foreign heroes.By the 8th of May, 2009, there were already 36 honorary cemeteries in the Maramureş district, 12 of them with tombs of Romanian heroes and 24 with foreign soldiers. By that day there were also inaugurated 68 memorials - 64 in the memory of Romanian soldiers and 4 in the memory of Soviet heroes.

Numerically the greatest cemeteries for Romanian soldiers are to be found in the Groşii Ţibleşului and Mirău villages, each of them hosting 64 heroes. With regard to the burial of foreign soldiers, 23 of the cemeteries contain German, Russian and Hungarian soldiers. The Soviet heroes are burried in a single place. Most of the German soldiers were buried in Sighetul Marmației, in the city's cemetery (236) and in the protestant one (253).

Among the Romanian heroes' monuments, the most representative is The Heroes of the Second World War Monument, located in a park near the Flowers' Hill, in the city of Baia Mare.

„ROMÂNI UNIȚI-VĂ ÎMPOTRIVA COMUNISMULUI” - MANIFEST ŞI ORGANIZAȚIE ANTICOMUNISTĂ CONDUSĂ DE CĂPITANUL GRIGORE BRÂNCUŞI

Dr. Gheorghe GORUN

Rezistența la comunism a militarilor români este un capitol glorios al istoriei noastre. În munții Gorjului şi ai Mehedințiului au acționat mai multe grupuri de rezistență armată[1]. Ne vom ocupa - în acest studiu – de grupul căpitanului Grigore Brâncuşi. S-a născut la 11 noiembrie 1910 în Brădiceni. Aidoma multor copii de țărani a ales cariera militară. A urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de căpitan în Statul major al trupelor de grăniceri[2]. A participat la Războiul Mondial atât în Est cât şi în Vest[3]. La revenirea de pe front comuniştii i-au propus să se înscrie în partidul comunist şi să fie făcut general. A refuzat pe motiv că a văzut atrocitățile ruşilor. A refuzat şi propunerea de a rămâne în zona aliaților[4]. Masivele epurări din armată l-au lăsat pe drumuri. A urmat tot felul de ocupații:vânzător la aprozar, tăietor de lemne, cosit şi prăşit cu ziua, negustorie. A eşuat peste tot[5].

În ianuarie 1948 a hotărât să plece în munți şi să se angajeze în mişcarea de rezistență. Şi-a chemat fosta ordonanță şi i-a spus: „noi trebuie să acționăm, nu putem lăsa țara pradă bolşevicilor”. [6] L-a trimis pe Gheorghe Mărtău la locotenentul-colonel Vintilă Micandru Ionescu, la Călăraşi, pentru a-i duce planul de luptă anticomunistă, propunându-i să se „organizeze într-un grup înarmat, pentru a acționa în caz de război împotriva regimului social-politic existent”[7]. Colonelul Ionescu a fost de acord şi a rămas în aşteptarea momentului când să se deplaseze în munți. Gheorghe Mărtău l-a vizitat de mai multe ori pe Micandru Ionescu, schimbând scrisorile între cei doi ofițeri[8]. Căpitanul şi-a denumit organizația anticomunistă ***„Români Uniți-vă Împotriva Comunismului” (R. U. I. C.)*** În munți s-au retras căpitanul Brâncuşi şi ordonanța sa, Gheorghe Mărtău. Au aderat la organizație: învățătorii Alexandru Stoichițescu, Ion N. Rădoi, Grigore Pupăză din Arcani şi Câmpofeni, învățătorul Tabacu Constantin din Peştişani, țăranul Gheorghe Dincu din Topeşti, Polina Sârbulescu şi Constanța Tabacu (surorile lui Grigore) din Peştişani. Toți aceştia au rămas în localitățile lor şi l-au ajutat cu bani, alimente şi elemente de logistică pe Grigore Brâncuşi. Cei mai mulți locuitori ai satelor de sub munte au primit cu bucurie acțiunile R. U. I. C. Foarte puțini s-au pus în solda securității. Vestea plecării în munți s-a transmis din om în om. Primul care a confirmat-o a fost învățătorul Constantin Tabacu[9]. Grigore Brâncuşi şi Gheorghe Martău şi-au organizat „Statul major” la conacul țăranului Gheorghe Dincu. Aici şi-au depozitat armele, muniția, aparatul de radio şi, ulterior, o maşină de scris[10]. Acțiunile căpitanului Brâncuşi par a susține caracterizarea făcută de Lucian: un luptător în stil Ghandi. A început prin a trimite scrisori noilor stăpâni ai țării şi manifeste anticomuniste în toată țara. Lui Gheorghe Gheorghiu Dej i-a scris că *„ia totul din țară: cerealele, laptele, carnea, petrolul, lemnul, uraniul şi minereurile, încât va sărăci țara”* şi îl avertiza: *„neamul acesta nu te va ierta niciodată că l-ai dus şi-l duci în sapă de lemn şi nici pământul țării nu va primi în sânul lui trupul vândut străinilor”*[11]. Manifestele îi chemau pe români la unitate, îi îndemnau să lupte împotriva comuniştilor care iau oamenilor întreaga agoniseală şi care au vândut țara ruşilor[12].

Prin bunăvoința familiei inginerului Constantin Bâldea am reprodus inscripțiile încrustate în bastonul pe care Grigore Brâncuşi l-a avut în munți şi care a scăpat de la confiscare. În lemnul bastonului sunt încrustate harta României Mari cu Basarabia haşurată, semnele convenționale reprezentând adăpostul său de la Topeşti şi o căpiță din vecinătate. Bastonul mai are încorporate următoarele: ***6. VII. 1948; FOAMETE; TEROARE; NAȚIONALIZARE; COLECTIVIZARE; PROPAGANDĂ MINCINOASĂ;***

---

[1] A se vedea: Radu Ciuceanu, *Mişcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol.I 1947-1949, vol.II 1949-1950, Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, Buc. 2001, 2002; Nicolae Chipurici, Tudor Rădoi, *Rezistența anticomunistă din sud-vestul României*, Documente, vol.I, Craiova 2004; Gheorghe Gorun, *Rezistența anticomunistă în județul Gorj reflectată în mentalul colectiv 1945-1981*, Editura Universitaria, Craiova, 2008; *** *Cartea albă a Securității*, vol.I, 1994, vol.II, 1994,vol.III, 1995, vol.IV, 1995; *„Bande, bandiți şi eroi”, Grupuri de rezistență şi Securitatea (1948-1968)*, documente, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

[2] Ion N. Rădoi, ***Amintiri,*** vol.III, 1980-1981, (manuscris), p.81.

[3] *Ibidem*; Mărturie Constantin Bâldea.

[4] Mărturie Gh. Mărtău.

[5] *Ibidem*; I.N.Rădoi, *op.cit*., p.82.

[6] Mărturie Gh. Mărtău.

[7] Tribunalul Militar Craiova, Sentința nr. 257/19 mai 1952 (din Arhiva personală Constantin Bâldea).

[8] *Ibidem*; Mărturie Gheorghe Mărtău.

[9] Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 82.

[10] Mărturie Gh. Mărtău.

[11] Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 84.

[12] Mărturie Gh. Mărtău.

STRĂINII LA CONDUCEREA ȚĂRII; 1. I. 1950; VREM ȚARA ÎNTREGITĂ; VREM LIBERTATE; VREM DEMOCRAȚIE. Grigore Brâncuşi nu are nimic cu minoritățile din România. Spunea adesea: copiii din părinți români şi unguri sunt cei mai reuşiți" [13]. „Xenofobia" lui îi viza numai pe cei care agresau poporul român. Învățătorii care l-au sprijinit justifică intrarea căpitanului Brâncuşi în conflict cu sistemul politic totalitar prin aceea că „a fost dat afară din armată fiindcă a luptat pe frontul din răsărit, a văzut că neamul şi bogățiile lui sunt în pericol şi ca militar patriot a luat hotărârea să atace prin mijloace posibile, fiindcă guvernul a desființat opoziția parlamentară, presa liberă şi libertatea cuvântului"[14]. Manifestele erau împrăştiate de către Gheorghe Mărtău. Acesta le încredințează unor cunoscuți de încredere între care Turtoi, Nădrag, Andrei[15]. Pentru a deruta autoritățile, Mărtău pleacă la Bucureşti, şi fiindcă lucrase ca hamal în Gara de Nord şi cunoştea mulți ceferişti, îi convinge să ducă manifestele la Iaşi, Constanța, Timişoara. Din aceleaşi oraşe sunt expediate şi scrisorile defăimătoare către Gheorghiu Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu[16]. Manifestele cu însemnul R. U. I. C. împânzesc satele Arcani, Câmpofeni, Topeşti, Tismana, Dobrița, Bâlta, Valea Mare, Runcu, Peştişani, Hobița, Brădiceni. Securitatea îşi sporeşte vigilența şi îşi intensifică căutările în zonă. Gheorghe Mărtău povesteşte că securiştii le-au ajuns de multe ori în cătarea armelor, dar nu au tras în ei[17]. La maşina de scris au realizat colaje cu informații preluate de la B. B. C. şi Vocea Americii pe care le-au împrăştiat prin sate[18]. După 1949, Brâncuşi devine tot mai popular. Spectrul Colectivizării îi sperie pe țărani. Securitatea se teme că mulți oameni vor pleca în munți. Coordonarea operațiunii de capturare a fugarilor este încredințată locotenentului de securitate Vasile Goga din acelaşi sat cu luptătorul anticomunist. Goga îl cunoştea foarte bine pe Brâncuşi, numai că acesta şi-a schimbat total înfățişarea, şi-a lăsat barbă şi îmbrăca veşminte de preot sau pădurar. Prima victimă a fost țăranul Gheorghe Lăcătuşu din Valea Mare, împuşcat de securistul V. Goga, după ce i-a înscenat o încercare de fugă de sub escortă. Lăcătuşu fusese arestat întrucât secretarul de partid din Valea Mare, care găsise un manifest R. U. I. C. lipit pe poarta casei, l-a dat pe mâna securității fiindcă avea necaz pe el. Lăcătuşu nu a fost angajat în mişcarea căpitanului Brâncuşi[19]. Ion Rădoi, scrie că Grigore Brâncuşi a aflat în amănunt de planurile securității chiar de la un ofițer al acesteia, care îi era prieten[20]. Cei doi fugari au hotărât să se deplaseze permanent pentru a nu fi surprinşi de urmăritori. Legătura lor cu ajutoarele din sate era asigurată de către învățătorul Constantin Tabacu din Peştişani. Nepoata de soră a căpitanului, Georgeta Tabacu (căsătorită Bâldea) era elevă în clasa a VI-a la Şcoala din Peştişani. În cărțile şi caietele ei de geografie erau aşezate scrisorile lui Brâncuşi către Tabacu şi cele ale acestuia către ofițer. Georgeta Bâldea povesteşte că de multe ori „unchiuşorul Grigore mă ajuta să-mi fac lecțiile. În aceeaşi cameră, el confecționa hărți şi compunea scrisori. La ora de geografie profesorul îmi cerea cartea sau hărțile. I le duceam şi el lua ce îl interesa"[21]. Caracteristica principală a acțiunii lui Grigore Brâncuşi este nonviolența dublată de mobilitate. Doar în casa surorii sale, Constanța Tabacu, revenea foarte des. Altfel, schimba cu regularitate adăpostul. Era bine informat despre căutările securității. Vara se deplasau cât mai departe în munți, iar iarna veneau aproape de sate unde existau conacele sătenilor[22]. Au avut intenția să stabilească legături cu ceilalți luptători din munți, dar nu au reuşit[23]. Ion Rădoi povesteşte despre o întâlnire cu Grigore Brâncuşi, în miez de noapte, în mijlocul pădurii Arcanilor, la Valea Neagră. Au participat împreună cu el şi învățătorii Al. Stoichițescu, Vasile Lăscăteu, Grigore Pupăză. La această întâlnire căpitanul Brâncuşi şi-a exprimat încrederea în țărani care „nu-i vând pe aceia ce-şi pun libertatea în pericol pentru binele obştesc". Le-a cerut să se ferească de „cunoscutele cozi de topor" şi i-a sfătuit că „dacă se va întâmpla să mă prindă pe mine sau pe oricare dintre voi să nu recunoaşteți nimic în legătură cu organizația noastră. Acțiunea noastră este paşnică. Nu trebuie să recurgem la violență decât în legitimă apărare"[24]. La această întâlnire cu prietenii, Grigore Brâncuşi, îşi justifică, încă o dată, calea aleasă. El spune că „în vremuri normale, sub un guvern democrat n-ar trebui să stau în codru şi nici să scriu anonime pe nişte fițuici, ci ar trebui să editâm un ziar sau o revistă în care să ne spunem părerile, să criticăm faptele celor care secătuiesc țara. Guvernul, doctrina comunistă, interzic opoziția. Nici o dictatură nu este bună şi cu atât mai puțin dictatura proletariatului, dictatura unora care au făcut cartea în fugă şi care vin la putere cu dorul de răzbunare împotriva inamicilor politici. Aceştia de dragul puterii au aservit țara unei puteri străine. Trebuie să mai domoliți pe cei ce fac pe râvnoşii față de

[13] Mărturie Lucian Bâldea.
[14] Ion N. Rădoi, *op. cit*, p. 84.
[15] Mărturie Gh. Mărtău.
[16] Ion N. Rădoi, *op. cit*. , p. 84.
[17] Mărturie Gh. Mărtău.
[18] Mărturie C-tin Bâldea.
[19] Mărturie Gh. Mărtău.
[20] Ion N. Rădoi, *op. cit*., p. 85.
[21] Mărturie Georgeta Bâltea.
[22] Mărturie Gheorghe Mărtău.
[23] Ibidem.
[24] Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 86-87.

conducere, persecutându-i pe fraţii lor români, luându-le şi ultimele grăunţe din pod. Depistaţi-i pe agenţii securităţii şi atrageţi-le atenţia prietenilor şi cunoscuţilor să se ferească de ei, fiindcă aceste lichele, pentru o vorbă greşit spusă sau cu două înţelesuri îi toarnă şi urmează arestarea cu toate nenorocirile ei"[25]. Şi-a exprimat speranţa că „atunci când poporul se va lămuri ce înseamnă dictatura bolşevică străină, va fi alături de noi şi dacă se va întâmpla un război, trebuie să ne ridicăm cu toţii la luptă pentru eliberarea ţării de sub călcâiul muscal. Acesta este scopul final al luptei noastre"[26]. A existat o impresionantă solidaritate între Grigore Brâncuşi şi ţăranii din satele de sub munte. Foarte mulţi îi trimiteau alimente, cereale şi bani. Învăţătorii din Arcani au coordonat o curajoasă acţiune de colectare de grâu şi de bani. „Depozitul" a fost orânduit în gospodăria săteanului Tivig. De acolo sora căpitanului Brâncuşi a preluat produsele într-un car. După Crăciunul anului 1950 aceiaşi învăţători i-au trimis fugarului importante cantităţi de carne afumată şi cârnaţi[27]. Grigore Brâncuşi era foarte curajos şi temerar. Nu ezita să se arate oamenilor singuratici şi să le ceară sprijinul. Paraschiva Bâcoi din Arcani a făcut cunoştinţă cu el în timp ce-şi săpa via. A rugat-o să-i dea puţină pâine şi să nu spună nimănui că l-a văzut pentru că „n-o vor mai slăbi din cercetări". Femeia i-a povestit soţului, maior într-o unitate militară „de muncă" dar şi acesta şi-a sfătuit soţia să păstreze secretul, întrucât „dacă-l vor prinde îl împuşcă şi nu este creştineşte ca ea să-l aibe pe conştiinţă"[28]. Pare de necrezut, dar Grigore Brâncuşi, deghizat în călugăr sau cioban sau îmbrăcat în haine elegante, se deplasa şi în oraşul Tg. Jiu. Vasile Bălan l-a întâlnit „pe omul cu barbă" pe la Bârseşti, în apropierea Tg. Jiului şi i-a relatat această întâmplare învăţătorului Rădoi[29]. Prin Ligia, fiica sorei sale Polina, Brâncuşi trimitea manifestele sale şi profesorilor din liceele târgujiene[30]. Există ipoteza că foarte mulţi intelectuali aveau cunoştinţă de grupul de rezistenţă condus de Grigore Brâncuşi. Învăţătoarea Elena Pupăză, soţia lui Grigore Pupăză, a rămas surprinsă când doctorul Hasnaş a primit-o în cabinetul său cu formula „haida, bă Ioane haida", formulă despre care ştia că era folosită de către membrii grupului, atunci când aveau în vedere o întâlnire importantă[31]. În trenuri, în locurile publice se găseau zilnic manifeste mobilizatoare: „Români, treziţi-vă!" Acestea erau împrăştiate prin curieri speciali[32].

Numărul simpatizanţilor lui Grigore Brâncuşi creştea cu fiecare zi. Elevii de la Şcoala Normală din Tg. Jiu „organizau adevărate dezbateri despre faptele căpitanului din Brădiceni-Peştişani. Erau privite cu admiraţie dar şi ca spirit de aventură"[33]. Securitatea şi miliţia se temeau ca rezistenţa să nu ia amploare. De aceea, săptămânal şefii posturilor de miliţie organizau razii şi scotociri periodice. În primăvara anului 1951 au fost încartiruite la Şcoala Normală 2 plutoane de securitate (unităţi operative). Soldaţii au fost cazaţi într-o parte din dormitoarele elevilor. Erau înarmaţi şi posedau câini lupi[34]. Martorul D. Dănău era în anul 1951 elev la Şcoala Normală. Ştie că plutoanele de securitate amintite se deplasau zi şi noapte în zona Arcani-Peştişani-Tismana, pentru a scotoci terenul, pădurile îndeosebi şi a-l prinde pe <<banditul>> Brâncuşi. La operaţiune participa şi şeful de post din Arcani, subofiţerul Cheran[35]. Paralel cu operaţiunile de căutare, securitatea a căutat informatori-trădători. Au găsit foarte greu un pădurar pe care l-au ameninţat că-i vor ridica arma dacă nu-l localizează pe Brâncuşi. Pădurarul i-a văzut pe Brâncuşi şi Mărtău intrând în pivniţa lui Gheorghe Dincu. Deşi Mărtău a presimţit că „omul pădurii" i-ar putea trăda, căpitanul nu s-a încumetat să-l împuşte, liniştindu-l pe credinciosul său camarad: „nu cred să ne vândă, căci şi pentru libertatea lui luptăm şi pentru libertatea ţării lui"[36]. Cunoscând practicile securităţii şi fiind bine informaţi despre mişcările acesteia, echipa Brâncuşi - Mărtău rămânea foarte puţin timp într-un loc. Într-o noapte erau la Peştişani, în alta la Valea Mare, iar în a treia la Topeşti [37]. Aşa au procedat şi în ziua fatidică. În 9 mai ziua au fost la Valea Mare şi la Peştişani, iar seara s-au dus la Topeşti. Se apropia 10 mai şi pentru că îşi iubeau foarte tare regele, doreau să se bucure de această sărbătoare[38]. Ion N. Rădoi crede că pădurarul amintit s-a dus şi l-a anunţat pe locotenentul de securitate Vasile Goga. Acesta a venit în noaptea de 9/10 mai cu două camioane de securişti. Maşinile au rămas în sat, iar securiştii au încercuit cabana (pivniţa) în care se aflau Brâncuşi şi Mărtău[39]. Despre momentul capturării lui Brâncuşi avem mai multe relatări. În esenţă ele oferă aceleaşi informaţii. Cea mai importantă mi se pare cea pe care o lasă chiar eroul principal al acestei dramatice

[25] *Ibidem*, p. 87.
[26] Ibidem.
[27] *Ibidem,* p. 89.
[28] *Ibidem,* p. 90-91.
[29] *Ibidem*, p. 91.
[30] Mărturie C. Bâldea.
[31] Constantin Cheznoiu, *File din Monografia Comunei Arcani,* manuscris.
[32] Mărturie Dumitru Dănău.
[33] Ibidem.
[34] Ibidem.
[35] Ibidem.
[36] Mărturie Gh. Mărtău; Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 92.
[37] Mărturie Gh. Mărtău.
[38] Ibidem.
[39] I. N. Rădoi, *op. cit*. p. 92.

întâmplări. Iat-o: „10 mai 1951. Abia se luminase de ziuă; cabana era încercuită şi se auzeau strigăte grăbite, îngânate de ecoul pădurii <<Predă-te, predă-te>>… S-a pus foc acoperişului, iar flăcările din şindrila de brad au cuprins repede podul. Rotocoalele de fum se amestecau tot mai des în cabană. Se respira greu. Răpăitul puştilor şi pistoalelor mitralieră continua. Gloanţele treceau uşor prin grinzile cabanei. A fost nimerită şi sticla de ½ l cu untdelemn, stropii căzând peste mine… Eram aşezat în spatele unui colţ de stâncă, aproape de prag, cu gura pistolului mitralieră Daimler la mica deschizătură de deasupra pragului. În faţă, la vreo 40-50 de metri, în prima linie, soldaţii; înapoia lor, la câţiva metri-ofiţerii şi subofiţerii de securitate. Arcul de cerc în care puteam acţiona era de vreo 4o de metri. Dispuneam de suficientă muniţie şi-i puteam răni sau ucide pe toţi cei aflaţi în raza mea… Dar… feţele ostaşilor din prima linie erau aidoma miilor de ostaşi din cele zece contingente pe care îi instruisem şi cu care repurtasem victorii pe câmpul de luptă, fapt pentru care, fusesem decorat; erau la fel cu ale celor care – fără vreun îndemn – refuzaseră adeziunile la A. R. L. U. S… Atunci am pus fruntea pe colţul rece de stâncă… Am scos încărcătorul de la Daimler şi, nu uit, cu raniţa în spate (din ea nu mi-a lipsit niciodată Biblia, din cele 2000 exemplare tipărite pe hârtie de mătase în 1938, şi nici Lenin, o lucrare de sinteză editată la Moscova), m-am ridicat, am ieşit izbind cu putere uşa; am păşit spre valea prăpăstioasă din apropiere cu ţeava pistolului în sus strigând: <<nu trageţi! nu trageţi!>>. Nu s-a tras la picioare ca să cad; m-am rostogolit în valea prăpăstioasă; nu simţeam nimic, nici cea mai uşoară înţepătură, dar nu m-am putut ridica; pe gură ieşea sânge cu spumă şi sub umărul drept simţeam cum se întindea o umezeală caldă. Peste câteva minute un locotenent, proptit cu picioarele deasupra mea striga: <<ridică mâinile>> (poate nu va uita niciodată ce i-am răspuns). Pansamentul individual de care dispuneam era insuficient, iar securitatea venise la o asemenea acţiune fără vreo trusă medicală. Au improvizat o targă şi m-au transportat la cele două camioane aflate la o bună distanţă de drum, unde am fost aşezat pe platforma primului camion, iar după un traseu de 30 km am ajuns în faţa securităţii din Tg. Jiu. M-a văzut comandantul securităţii, colonelul Galoşec, apoi au discutat … şi am fost transportat direct la spital”[40].

Aproximativ în acelaşi fel este descrisă capturarea căpitanului Brâncuşi şi de către Ion N. Rădoi. Şi el insistă pe reţinerea celui incendiat în cabană de a trage în asediatori. Memoria lui Rădoi reţine că înainte fusese prins Gheorghe Mărtău şi securitatea făcea presiuni că dacă nu se predă, îl vor ucide. Ieşind cu mâinile ridicate din cabană avea intenţia să se arunce în prăpastia din apropiere pentru a ieşi din încercuire. A fost lovit cu 3 gloanţe în spate. Acestea i-au perforat omoplatul şi coastele, sfârtecându-i plămânul. În drumul spre Tg. Jiu a avut un schimb violent de cuvinte cu locotenentul Goga. Căpitanul a cerut o batistă pentru a-şi şterge sângele care-l îneca. Mai mulţi dintre însoţitori au vrut să-i ofere batistă. Brâncuşi a cerut-o pe cea a lui Goga. A primit-o, şi-a şters sângele şi a pus-o în buzunar spunându-i securistului: „locotenente, o păstrez, ca să ţi-o dau înapoi când vei fi şi tu în situaţia mea”[41]. Brâncuşi a avut o ieşire violentă când la intrarea în Tg. Jiu a văzut o poartă de triumf cu tabloul lui Stalin şi textul „slavă marelui Stalin”. Atunci s-a adresat însoţitorilor cu cuvintele: „în faţa acestuia vă ploconiţi, care numai binele ţării noastre şi al nostru nu-l doreşte”[42]. Gheorghe Mărtău spune că securiştii au pus mitralierele pe ei, dar că nu se aşteptau să incendieze conacul. Primul a ieşit căpitanul şi l-au împuşcat, apoi Mărtău care a căzut pe brânci. Pe căpitan l-au dus la spital, iar pe Mărtău la securitate[43]. Înainte să iasă din conac, Brâncuşi şi-a pus în rucsac maşina de scris, aparatul de radio şi documentele importante[44]. Toţi oamenii au aflat de rănirea şi capturarea căpitanului Brâncuşi. Au ieşit la porţi pentru a vedea maşinile securităţii. În una era şi el. „I-am spus mamei că l-au omorât pe unchiuleţul”[45].

Ajuns la spitalul din Tg. -Jiu, Grigore Brâncuş a fost operat la excelentul medic chirurg Cornel Adameşteanu asistat de doctorul Brădişteanu şi a fost salvat.[46] Acest fapt de mare omenie şi profesionalism îl va costa pe strălucitul medic libertatea şi viaţa. Doctorul Adameşteanu era admirator sincer al tuturor celor care se opuneau regimului comunist. A fost turnat la securitate care l-a arestat în 4 iulie 1959 şi a murit în 23 noiembrie 1960, la Craiova, datorită torturilor din timpul anchetelor.[47] Grigore Brâncuş a rămas în spital sub pază militară: un soldat înarmat cu pistol mitralieră şi un sergent-securist dotat cu pistol. A fost pus în lanţuri, la picioare, şi lanţurile erau asigurate cu lacăt. În aceste condiţii a refuzat hrana şi medicamentele determinându-i pe securişti să-I elibereze un picior şi să-l agaţe cu lacătul de capătul patului. Graţie

[40] Grigore Brâncuş, „*Pe drumul lung al puşcăriei”*, în *Crinul satelor*, revistă a societăţii cultural-ştiinţifice „Jaleşul” Stolojani, nr. 1/1990, p. 7. (Din păcate este singurul număr care publică mărturiile căpitanului Brâncuşi)
[41] Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 93.
[42] Ibidem.
[43] Mărturie Gh. Mărtău.
[44] Mărturie C. Bâldea.
[45] Mărturie Georgeta Bâldea.
[46] Gr. Brâncuşi, *art. cit*.
[47] C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste* , Dicţionar A-B,Ed. Maşina de scris,2000, p. 13.

profesionalismului şi devotamentului doctorului Adameşteanu, organismul căpitanului Brâncuşi şi-a recăpătat funcţiile vitale[48].

Bolnavul-deţinut are cuvinte de laudă despre soldaţii care îl păzeau câte 8 ore prin rotaţie. Ei se numesc: fruntaşul Rizea, responsabil politic pe pluton, tâmplar dintr-un sat de lângă Drăgăşani, soldatul Crăciun din Binţinţi şi soldatul Popa din Bihor. Căpitanul capturat de securitate spune că toţi i-au arătat "dragoste şi respect ca şi când şi-ar fi dat seama că am preferat să fiu ucis decât să trag asupra lor. Pentru ei am fost Domnul Căpitan, iar pentru securiştii care îi dublau, ăsta"[49]. Fruntaşul Rizea i-a spus că niciunul din camarazii lui nu a tras niciun glonţ asupra căpitanului. Tot el îi spunea soldatului Popa să-i aducă lui Grigore Brâncuş "trandafirii rămaşi sub fereastra tovarăşului comandant". Soldatul Crăciun i-a dăruit una din cele trei plăcinte pe care i le adusese bunica venită de lângă Orăştie, iar soldatul Popa a venit cu o pungă cu cireşe şi a fost mâhnit că a mâncat din ele şi sergentul Popescu: „de ce nu aţi servit, că doar numai pentru dumneavoastră le-am cumpărat". Şi un sergent care avea în supraveghere celulele i-a oferit, fără să spună nimic, câteva bucăţele de zahăr[50].

Credem că este bine să prezentăm şi versiunea securităţii despre prinderea luptătorului Grigore Brâncuşi. Preluăm informaţia dintr-un Referat întocmit la 27 iunie 1968, referat care îşi propune să evidenţieze meritele securiştilor în luptă cu „ofiţerul de grăniceri din armata burgheză"[51]. Iată ce consemnează raportul: „În luna mai 1950, organele de securitate având informaţii cu privire la locul unde se afla ascuns Brâncuşi Grigore împreună cu Mărtău Gheorghe, s-au format trei echipe, dintre care una sub conducerea lui Goga Vasile, alta sub conducerea lui Dinulescu Dumitru – care a (sic!) avut misiunea de a încercui cabana unde erau cei doi fugari, iar a treia echipă a mers la gazda fugarilor pentru post capcană. În zorii zilei de 10 mai 1951, cele două echipe conduse de Goga V. şi Dinulescu D. au încercuit cabana, l-au prins pe Mărtău Gheorghe, care a fost găsit în afara cabanei, în urma cărui fapt Brâncuşi Grigore s-a baricadat în cabană, refuzând să se predea. Cu toate insistenţele celor doi ofiţeri, care cereau lui Brâncuş să se predea, acesta a refuzat, aducând injurii şi ameninţări organelor de stat. În cele din urmă, ofiţerii au hotărât să incendieze cabana, lucru pe care l-au şi făcut. Cu toate acestea, Brâncuşi Grigore a rezistat, iar în cele din urmă văzându-se înconjurat de flăcări a tras pentru intimidare câteva rafale de focuri cu pistolul automat pe care îl avea, după care, înarmat cu încă două pistoale, a fugit din cabană în pădure, moment în care s-a tras asupra lui şi, fiind rănit uşor, a fost prins"[52].

Este evident că securistul minte în cel puţin două situaţii: folosirea pistolului automat de către G. Brâncuşi şi rănirea uşoară a acestuia. Brâncuşi nu a tras niciun glonţ, iar rănirea uşoară a însemnat 30 de zile de spitalizare cu pază militară. La proces căpitanul a fost întrebat de ce nu a folosit armamentul. Vom vedea motivaţia sa şi vom demonta falsul raportului securităţii.

Au fost arestaţi şi anchetaţi, pe lângă Grigore Brâncuşi şi Gheorghe Mărtău, următorii: Constantin Tabacu (învăţător), Alexandru Stoichiţescu (învăţător), Gheorghe Dincu (agricultor), Ion Rădoi (învăţător), Polina Sârbulescu (ţărancă, văduvă), Constanţa Tabacu (casnică), Gheorghe Tabacu (muncitor forestier), Gheorghe Rodeanu (cioban), Micandru Ionescu Vintilă (locotenent colonel)[53]. Învăţătorul Constantin Tabacu a fost arestat de la nunta fiului său. N-a fost lăsat nici să-şi ia rămas bun de la ai săi şi de la nuntaşi. [54] Anchetele au durat un an de zile şi principalul anchetator a fost Toma Popescu[55]. Rudele căpitanului au fost ameninţate că dacă nu „recunosc tot" securitatea o va „ridica pe Georgeta Tabacu", în vârsta de 14 ani. [56] La anchetarea lui Grigore Brâncuşi participă şi Vasile Goga. Acesta îl bate, de fiecare dată, până ce Brâncuşi îl atenţionează „să nu-l mai bată pentru că este trăgător de elită şi nu se ştie…"[57]. După anchetele de la Tg. -Jiu, deţinuţii sunt transferaţi la Penitenciarul din Craiova. Aici securiştii erau şi mai zeloşi. Gh. Mărtău îşi aminteşte că îl băteau în fiecare seară înainte de a începe cercetările. Îi cereau să recunoască legăturile cu celelalte structuri ale rezistenţei, câţi oameni au împuşcat şi cine i-a ajutat. Întrebat de procuror de ce s-a făcut fugar, ţăranul din Valea Mare i-a răspuns: „Eu am răbdat pentru că tata a fost sărac şi am muncit pe moşia boierească; când am avut averea mea m-am luptat ca să o păstrez. Le-am mai spus că sunt împotriva comuniştilor şi de aceea am răspândit manifeste, şi de aceea am fugit în munţi, să lupt împotriva

[48] Gr. Brâncuş, *art. cit*.
[49] Ibidem.
[50] Ibidem.
[51] „Referat privind ofiţerii care au dovedit curaj şi dârzenie în prinderea teroristului Trocan Nicolae, precum şi a fugarului Brâncuşi Grigore", în *„Bande, bandiţi şi eroi", Grupuri de rezistenţă şi Securitatea (1948-1968)*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 384-385.
[52] *Ibidem*, p. 385.
[53] Mărturii: Georgeta Bâldea; Gheorghe Mărtău.
[54] Ion N. Rădoi, *op. cit*. p. 101-102.
[55] Gr. Brâncuşi, *art. cit*. ; Mărturie Gh. Mărtău.
[56] Mărturie C. Bâldea.
[57] Ibidem.

regimului comunist”[58]. Ca şi căpitanul alături de care a stat în munți, Mărtău spera să vină americanii. Deşi nu s-a mai întâlnit cu Brâncuşi până la proces, Gheorghe Mărtău nu a rostit nici un nume de membru al organizației. Procurorul i-a cerut 15 ani muncă silnică[59]. Sora lui Grigore, Constanța Tabacu, a stat, la Craiova, în aceeaşi celulă cu mama lui Nicolae Trocan[60]. O anchetă sălbatică a suportat şi Gheorghe Tabacu (soțul Constanței), deşi nu ştia nimic despre organizația de rezistență fiind tot timpul plecat de acasă[61]. Procesul a fost judecat la Tribunalul Militar din Craiova în mai 1952. Rechizitoriul procurorului este construit după acelaşi tipic, ca şi cele la care ne-am referit. Pentru Grigore Brâncuşi, securitatea solicitase condamnarea la moarte[62]. Ion Rădoi transcrie în *„Amintiri”* interogatoriul luat lui Grigore Brâncuşi de către preşedintele completului: „- Acuzat Gr. Brâncuşi, de ce ai fugit în codru? – Ca să nu mă aresteze! – Din ce cauză ai fost urmărit? – Fiindcă am atacat în scris guvernul! – De ce te amesteci în aceste probleme? – Pentru apărarea neamului! – Sunt alții care se interesează de aceste probleme. Dumneata să-ți vezi de interesele dumitale. - Apoi, onorat tribunal, m-am apărat implicit şi pe mine, fiindcă fac parte din acest neam. Dacă-mi dați voie, o să expun şi cauzele personale pe lângă cele obşteşti, care m-au determinat la această atitudine. Am fost copil sărac, fiu de văduvă. Am învățat 4 clase primare la liceu la Tg. Jiu, cu multe greutăți materiale. Stam la gazdă într-o mahala cu alți 7-8 colegi într-o cameră. După aceea, fiindcă nu aveam posibilități materiale, am urmat liceul militar şi şcoala de ofițeri. Am ajuns căpitan în statul major al trupelor grănicereşti. Am luptat în Răsărit aşa cum trebuie să lupte orice militar pentru țara lui. Am luptat şi în Apus. Apoi, m-au înlăturat din armată, acum, la 41 de ani, după ce acționasem în armată de la 16 ani. Am încercat să practic diverse meserii, dar nu sunt pregătit pentru ele. Am căzut pe capul surorii mele care este şi văduvă şi cu două fete în şcoală. Am încercat la diferite instituții să-mi găsesc un loc de muncă. Am fost refuzat. Țara mea nu-mi dă nici o slujbă, fiindcă am luptat pentru ea acolo unde zic unii că nu trebuia şi pentru că fac parte din armata burgheză. Ca atare, eu, căpitan în statul major grăniceresc, sunt sortit să mor de foame în țara mea. Din a cui cauză? Cine e duşmanul vieții mele şi al multora ca mine? Guvernul! Şi care-i datoria unui ostaş? Să lupte contra duşmanilor lui şi ai țării. De aceea am pornit această acțiune[63]. Întrebat de unde a avut armament şi muniție, răspunde că le-a găsit prin pădure, părăsite de soldați în momentele retragerii forțate. La întrebarea „De ce n-ai tras când ai văzut că eşti înconjurat de miliție şi de securitate?” căpitanul Brâncuşi dă un răspuns care-i impresionează pe soldații aflați în sala tribunalului militar. Iată răspunsul: „Apoi, onorat tribunal, am stat peste două ore pe gânduri şi poate mai stam. Dar aruncaseră foc pe pivnița în care locuiam. Eram cu arma țintă spre obiectiv. Numai zece dacă împuşcam şi restul fugeau de nu le vedeam călcâiele. Dacă erau numai ofițeri care servesc acest regim aş fi tras…M-am gândit că sunt militari în termen, chemați sub arme să-şi facă datoria față de patrie şi ei fac ce li se ordonă. Dacă-i împuşc pe ei, în loc să-i aştepte părinții cu drag la liberare, se trezesc acasă cu sicrie. N-am vrut să vărs sânge românesc, pentru că soldații au sânge românesc…”[64]. Ca şi anchetatorii, judecătorii sunt uimiți de faptul că nici căpitanul Brâncuşi, nici cei care l-au ajutat nu recunosc relația dintre ei. [65] Memorialistul I. N. Rădoi descrie, în amănunt, desfăşurarea procesului. Procurorul i-a încriminat pentru activitate antiguvernamentală şi antipopulară, pentru că au expediat peste 200 de scrisori „personalităților guvernamentale” dar nu a citit niciuna pentru că „erau în detrimentul guvernului şi în favoarea poporului”. Procurorul a mai spus că Brâncuşi „a atacat o persoană foarte foarte sus pusă”. N-a numit-o, dar era vorba de Stalin[66]. Ne-am referit la interogatoriul din instanță al lui Gr. Brâncuşi. Ne oprim, foarte pe scurt, şi la celelalte interogatorii. Gheorghe Mărtău a spus că l-a urmat pe căpitanul Brâncuşi, întrucât i-a fost „ca un părinte şi nu l-a răbdat inima să-l lase singur”, pentru că atâta timp cât i-a servit ca ordonanță căpitanul nu i-a „zis niciodată nici un cuvânt de ocară”, l-a învățat cum să se poarte în lume şi fiindcă nu ştia carte l-a învățat pentru a-şi găsi un serviciu după satisfacerea stagiului militar. Căpitanul l-a ajutat să-şi găsească slujbă de hamal în Gara de Nord pentru a-şi asigura existența. A spus judecătorilor că l-a însoțit pe „căpitanul lui” pentru a-l apăra de „fiarele sălbatice şi de oamenii răi”.[67] Întrebat cine i-a oferit alimente a spus că soția lui[68]. Colonelul Ionescu Micandru a susținut că i-a trimis 2000 lei lui Brâncuşi să-i cumpere grâu pentru familia lui pe care intenționa s-o pună la adăpost în zona muntoasă a Gorjului dacă va izbucni războiul între răsărit şi apus”[69]. Constantin Tabacu a recunoscut că a primit manifeste de la Gr. Brâncuşi, dar a spus că nu le-a

[58] Mărturie Gh. Mărtău.
[59] Ibidem.
[60] Mărturie Georgeta Tabacu.
[61] Ibidem.
[62] Ion N. Rădoi, *op. cit*. vol. IV, p. 77.
[63] *Ibidem*, p. 80.
[64] Ibidem.
[65] *Ibidem*, p. 75.
[66] *Ibidem,* p. 77.
[67] *Ibidem*, p. 81.
[68] Mărturie Gh. Mărtău.
[69] Ion N. Rădoi*, op. cit*. , vol. IV, p. 82.

împrăştiat, iar cu alţi acuzaţi nu a avut nicio relaţie în cauza judecată[70]. Şi Alexandru Stoichiţescu a negat orice implicare în organizaţia anticomunistă[71]. Cel mai apăsat era Gheorghe Dincu, în pivniţa căruia se adăpostiseră Brâncuşi şi Mărtău. Dacă acuzarea putea proba că în organizaţie mai era implicat direct un al treilea, toţi erau pasibili de pedeapsa capitală. De aceea, căpitanul Brâncuşi i-a cerut lui Dincu să declare că nu a anunţat miliţia şi securitatea că doi fugari se ascund în pivniţa lui, întrucât Brâncuşi l-a ameninţat că-i dă foc la casă[72]. Cele două surori ale căpitanului Brâncuşi au declarat că l-au primit în casă şi i-au dat alimente fiindcă era fratele lor.[73] Sentinţa a fost pronunţată în 19 mai 1952 şi le-a fost comunicată inculpaţilor în incinta Penitenciarului. Au fost dictate următoarele condamnări: Grigore Brâncuşi – 20 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică şi confiscarea averii pentru crima de uneltire contra ordinii sociale, infracţiune prevăzută şi pedepsită de articolul 209 partea a III-a Cod penal. Mai este condamnat la 8 ani închisoare corecţională şi 2000 lei amendă corecţională pentru deţinere ilegală de armament, infracţiune prevăzută şi sancţionată de articolul 14 litera a din Decretul nr. 163/1950. Făcându-se aplicaţiunea art. 101 Cod penal, urmează să execute pedeapsa cea mai grea[74]; Gheorghe Mărtău: 10 ani temniţă grea, 5 ani degradare civică şi confiscarea averii pentru infracţiunea de uneltire contra ordinii sociale. Pentru deţinere ilegală de armament este condamnat la 5 ani închisoare corecţională şi 1000 lei amendă. Execută pedeapsa cea mai grea[75]; Ionescu Vintilă Micandru: 15 ani muncă silnică, 8 ani degradare civică şi confiscarea averii pentru infracţiunea de uneltire contra ordinii sociale[76]; Constantin Tabacu: 7 ani închisoare corecţionară; 3 ani interdicţie corecţională, 2000 lei amendă corecţională şi confiscarea averii[77] pentru aceeaşi infracţiune de uneltire contra ordinii sociale; Stoichiţescu Alexandru: 5 ani închisoare corecţională, 2 ani interdicţie corecţională, 1000 lei amendă corecţională[78] şi confiscarea averii pentru aceeaşi infracţiune ca şi precedenţii; Dincu Gheorghe: 4 ani închisoare corecţională, 1 an interdicţie corecţională, 1000 lei amendă pentru infracţiunea de uneltire contra ordinii sociale[79]; Rădoi Ion: 2 ani închisoare corecţională, 1 an interdicţie corecţională, 1000 lei amendă şi confiscarea averii[80] pentru aceeaşi infracţiune; Sârbulescu Polina şi Tabacu Constanţa: câte 1 an închisoare corecţională, 1 an interdicţie corecţională, 200 lei amendă corecţională şi confiscarea averii pentru uneltire contra ordinii sociale[81]. Tabacu Constantin, Stoichiţescu Alexandru, Dincu Gheorghe, Rădoi Ion, Sârbulescu Polina şi Tabacu Constanţa sunt condamnaţi în baza articolului 209 partea a IV-a Cod penal, normă ce incriminează şi sancţionează infracţiunea de uneltire contra ordinii sociale pentru ajutorul dat inculpaţilor Brâncuşi, Ionescu Micandru şi Mărtău Gheorghe. Tribunalul atribuie pedeapsa cu închisoarea pentru Ion Rădoi, cu suspendare. Solidaritatea tuturor celorlalţi în favoarea lui i-a fost de ajutor. Pentru infracţiunea de omisiune a denunţării, prevăzută de articolul 228 raportat la articolul 209 partea a IV-a Cod penal, cu aplicarea articolelor 1 şi 157 Cod penal este condamnat la 6 luni închisoare corecţională, Rodeanu Gheorghe.

Este admirabilă exactitatea cu care Ion N. Rădoi reţine toate condamnările pronunţate, ca şi faptele concrete pe care Tribunalul le-a reţinut în sarcina fiecărui condamnat[82]. Având posibilitatea să comparăm informaţiile sale cu cele conţinute în sentinţa Tribunalului, concluzionăm că memoriile inedite ale strălucitului învăţător sunt străbătute de o totală bună subiectivitate şi prezintă o preţioasă sursă pentru cercetarea temei. Autorul „Amintirilor" mai reţine câteva reacţii ale condamnaţilor. Căpitanul Brâncuşi spune: „dacă vremurile vor fi tot aşa, ne vom vedea când voi avea vârsta de 61 de ani. " Ţăranul Mărtău consideră că este „o grozavă nedreptate" să primeşti 10 ani temniţă grea pentru că „a stat în pădure, fără să păgubească pe cineva"[83]. De altfel şi căpitanul Brâncuşi spune celui ce citeşte sentinţa că lui Mărtău i s-a dat o pedeapsă prea mare[84]. După ce-a fost citită sentinţa pentru „grupul Brâncuşi" s-a anunţat şi respingerea recursului unui condamnat la moarte. I. N. Rădoi a aflat de la acesta (nu-i aminteşte numele) că a fost condamnat fiindcă dăduse foc unei clăi de fân ce aparţinea unui despotic secretar de partid[85].

[70] *Ibidem*, p. 83.
[71] *Ibidem,* p. 84.
[72] *Ibidem,* p. 85.
[73] *Ibidem*, p. 87.
[74] Tribunalul Militar Craiova,sentinţa Nr. 257/19 mai 1952, Arhiva personală Constantin Bâldea.
[75] *Ibidem*; Mărturie Gh. Mărtău.
[76] Tribunalul Militar Craiova,sentinţa Nr. 257/19 mai 1952, Arhiva personală C. Bâldea.
[77] Ibidem.
[78] Ibidem.
[79] Ibidem.
[80] Ibidem.
[81] Ibidem.
[82] Ion N. Rădoi, *op. cit.* vol. IV, p. 95-97.
[83] Ibidem.
[84] Mărturie Gh. Mărtău.
[85] I. N. Rădoi, *op. cit*. vol. IV, p. 97.

Recursul înaintat de către toţi condamnaţii a fost respins de Tribunalul Suprem-Colegiul Militar prin Decizia nr. 139 din 5 februarie 1953[86]. Pentru Grigore Brâncuşi, Ionescu Micandru, Gheorghe Mărtău, Constantin Tabacu, Alexandru Stoichiţescu, Gheorghe Dincu a urmat calvarul temniţelor comuniste. Căpitanul Brâncuşi a fost închis la: Craiova, Jilava, Valea Nistrului, Satu Mare, Aiud, Gherla, Grindu, Periprava. A fost eliberat la „amnistia generală" din 1964[87]. Nu posedăm informaţii despre detenţiile luptătorilor Brâncuşi, Tabacu, Ionescu Micandru. Despre suferinţele învăţătorului Alexandru Stoichiţescu vom scrie într-un capitol special. Nu ne rămâne decât mărturia ţăranului Gheorghe Mărtău. A trecut prin următoarele locuri de detenţie: Craiova, Jilava, Gherla, Cavnic, din nou Jilava şi Craiova, Dej, Aiud, iarăşi Gherla şi, în sfârşit Lăteşti, cu domiciliu obligatoriu[88]. Prima trecere pe la Jilava a avut ca scop „trierea" pentru următorul penitenciar. A doua prezenţă la Jilava şi la Craiova s-a realizat la cererea securităţii pentru o nouă anchetă şi respectiv pentru recunoaşterea unor persoane care nu fuseseră implicate în procesul din 1952. Prima şedere la Gherla a durat 3 ani. Muncea (la fel ca toţi deţinuţii) 12 ore pe zi în fabrica închisorii. Hrana consta din: terci-dimineaţa, pâine şi cartofi furajeri-la pânz, cartofi furajeri-seara. Neefectuarea normei însemna carceră, o încăpere de 40 cm/40 cm cu cuie bătute în pereţi. Regimul de carceră funcţiona noaptea, iar ziua urma munca istovitoare cu normă. Bătaia era permanentă. A urmat un an la minele de plumb de la Cavnic, unde alimentaţia era mai bună. La Aiud a lucrat tot în fabrica închisorii. La fel de cumplită a fost şi perioada domiciliului obligatoriu, la Lăţeşti. Întreaga zi de luni până sâmbătă lucrau la Gostat, iar duminica trebuia să meargă la miliţie. Dacă venea cineva în vizită se înregistra la miliţie cu toate datele de identitate, scopul vizitei, cât durează şederea[89]. Gheorghe Mărtău a revenit în satul natal în 1963. A simţit permanent că este urmărit şi că informatorii securităţii îl provocau întrebându-l „ce mai e". Nu-i pare rău că a făcut puşcărie fiindcă a urât comunismul. După 1989 aceeaşi turnători lansau zvonuri că este legionar[90]. Îndată după ce condamnările au rămas definitive, autorităţile comuniste au trecut la confiscarea averii celor implicaţi în organizaţia de rezistenţă. Astfel, în 10 aprilie 1953, executorul judecătoresc de pe lângă Tribunalul Raional Tg. -Jiu se deplasează în comuna Peştişani pentru a îndeplini dispoziţiile sentinţei 257/1952 dată de Tribunalul Militar Craiova. Lui Gr. Brâncuşi i se confiscă: un răcitor uzat, un raft pentru restaurant cu 8 sertare simplu, un raft cu 6 sertare simplu, un raft din lemn simplu, una putină de 800 litri, două butoaie de 800 şi 1000 litri, un şifonier de placaj cu două uşi şi un sertar, una noptieră din placaj, un raft pentru cărţi, un pat din lemn, una noptieră din lemn, un scrin, jumătate dintr-o silişte de casă aflată în indiviziune cu sora sa Constanţa şi una casă cu două camere şi antreu, aşezată pe beci alcătuit din două încăperi[91]. Constanţei Tabacu îi sunt confiscate: trei tablouri mici lucrate în ulei, două tamburele, un lavoar din tablă uzat, una oglindă cristal, una tejghea uzată, un hambar pentru făină, un raft, una bancă din lemn, jumătate de silişte, una casă din lemn, una bucată pământ, silişte de 3m lăţime cu 5 rânduri de vie, o altă bucată de pământ lată de 4,5 m şi încă una de 9 m lăţime[92]. Lui Constantin Tabacu statul comunist îi confiscă: una masă stejar, un bufet mic pentru cărţi uzat complet, un pat din fier (uzat), un cuier din lemn cu 6 cuie, un butoi de 600 litri cu 6 cercuri de fier, una brădoaică (putinică – n. a.) de murături, una ladă de campanie, una putină uzată complet, una sanie de cai din lemn, una caroserie fără osii pentru căruţă, două putini de 1200 şi respectiv 600 l, una silişte casă în suprafaţă de 1,5 ha, una casă din 3 camere aşezată pe beci cu 3 încăperi, un pătul din stacheţi, o magazie de scânduri, un grajd de cărămidă, netencuit lung de 44 metri, cu 4 încăperi pentru vite şi 2 pentru trăsură, un cuptor de uscat fructe, o casă ruinată din lemn[93]. De la Polina Sârbulescu se trec în proprietatea statului: una silişte, una casă de lemn total deteriorată (care nu se mai poate repara şi întrebuinţa), una silişte de 3-5 m cu 5 rânduri de vie, una silişte lată de 8 metri[94]. Toate proprietăţile imobile amintite sunt „luate din primirea condamnaţilor şi predate în primirea tov. Constantin Staicu şeful secţiei administrative al raionului Tg. Jiu; într-o altă zi, când se va pune la dispoziţie ocazii de transport se preiau şi celelalte bunuri"[95]. Averea lui Gheorghe Dincu este confiscată în baza sentinţei 849/19 iulie 1954 a Tribunalului Popular al Raionului Baia de Aramă[96]. Am enumerat bunurile condamnaţilor pentru „fapte de uneltire contra ordinii sociale" pentru a ilustra cât erau de bogaţi adversarii regimului totalitar comunist. După ispăşirea condamnărilor, membrii R. U. I. C. au rămas în atenţia securităţii până la sfârşitul vieţii. Grigore Brâncuşi a reuşit să-şi găsească o slujbă la Bucureşti şi să-şi întemeieze o familie.

[86] Tribunalul Suprem-Colegiul Militar, Decizia nr. 139/5 februarie 1953, Arhiva personală C. Bâldea.
[87] C. Ioniţoiu, *Victimele…,* p. 267; Idem, *Rezistenţa armată anticomunistă din munţii României*, Ed. „Gândirea românească", p. 37;
[88] Mărturie Ghe. Mărtău.
[89] Ibidem.
[90] Ibidem.
[91] Proces verbal întocmit de executorul judecătoresc Toma Ciocoiu în Dosarul 1861/1953 al Tribunalului Raional Tg. Jiu, Arhiva personală C. Bâldea.
[92] Ibidem.
[93] Ibidem.
[94] Ibidem.
[95] Ibidem.
[96] N. Chipurici…, *op. cit*. p. 470.

Situaţia din ţară nu-i dă linişte. Adresează memorii anonime autorităţilor şi scrisori la „Flacăra" lui Adrian Păunescu. Ajunge iarăşi la securitate, este ameninţat şi brutalizat. A mers la ambasada americană pentru a cere protecţie[97]. La ieşirea din închisoare i se ceruse să semneze o hârtie prin care recunoştea că regretă faptele pentru care a fost condamnat. A replicat că nu poate să facă aşa ceva, dar că se angajează să respecte legile ţării[98]. R.U.I.C., asemenea celorlalte grupuri armate din munţi, ca şi Mişcarea Naţională de Rezistenţă,[99]a fost anihilată de Securitate.

Abstract: „Romanians, Be United Against Communism"-
Manifestand Anticommunist Organization Leaded by Captain Grigore Brâncuşi

This study tries to emphasize the contribution of the captain of guards Grigore Brâncuşi to the movement of anticommunist resistance in the Gorj county. Grigore Brâncuşi was born on November, 11, 1910, at Brădiceni. The teacher Ion N. Rădoi characterized him as a very clever, wise and kind man. He was also a patriot, who knew how to appreciate correctly the political and social situation in the country. As a military, he had to fight on the Eastern front and also on the Western one. Grigore Brâncuşi refused to become general and member of the communist party. He motivated his refusal, telling he had been a witness to the atrocities of the Soviet troops.

Then, the captain was expelled from the army. Thus, he decided to go into the mountains in order to organize a movement of resistance against the communist regime. Captain Brâncuşi's group took its actions around the villages Peştişani, Arcani, Câmpofeni, Topeşti, between the years 1948 and 1951. The organization leaded by captain Brâncuşi also had as members the following persons: Gheorghe Mărtău, Vintilă Micandru Ionescu, Alexandru Stoichiţescu, Ion N. Rădoi, Grigore Pupăză, Constantin Tabacu, Gheorghe Dincu, Polina Sârbulescu, Constanţa Tabacu. Most of them were schoolteachers or peasants. The most important activity of the group was the diffusion of anticommunist manifests.

The movement was non-violent, pleading for violence only in cases of self-defence. On 10th May 1950, the group of resistance was captured by Securitate due to the betrayal of a woodman.

Grigore Brâncuşi was sentenced to 20 years of ground work. All his fortune was confiscated. The others were imprisoned for many years.

Bibliografie

1.Arhiva personală Constantin Bâldea (Sentinţe ale Tribunalului Militar Craiova, recenzii ale Tribunalului Suprem – Colegiul Militar, Procese-verbale ale executorilor judecătoreşti).

2.*** „Bande, bandiţi şi eroi", Grupuri de rezistenţă şi Securitatea (1948-1968), documente, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

3.Brâncuşi, Grigore, ***Pe drumul lung al pribegiei,*** în Crinul satelor, nr.1/1990

4.*** ***„Cartea albă a Securităţii",*** vol.I, II ,1994, vol.III ,IV, 1995.

5. *** ***Cartea albă privind lupta anticomunistă a fiilor Gorjului***, Tg.Jiu, 1994

6. Ciuceanu, Radu, ***Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia,*** vol.I, 1947-1949; vol.II 1949-1950, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, 2002.

7.Idem, ***Intrarea în tunel***, Editura Meridiane, Bucureşti, 1991

8. Idem, ***Potcoava fără noroc,*** Editura Meridiane, Bucureşti, 1994

9. Cheznoiu, Constantin, ***File din monografia comunei Arcani*** (manuscris), nedatat.

10. Chipurici, Nicolae, Rădoi, Tudor, ***Rezistenţa anticomunistă din sud-vestul României***, Documente, vol.I, Craiova, 2004.

11.Gorun, Gheorghe, ***Destine în comunism,*** Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2005.

12. Idem, ***Rezistenţa anticomunistă în judeţul Gorj reflectată în mentalul colectiv 1945-1981***, Editura Universitaria, Craiova, 2008.

13. Gorun, Gheorghe, Gorun, Hadrian, ***Un paraşutat în România vândută – Mircea Popovici,*** în Anuarul de Istorie Orală VIII, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

14. Ioniţoiu,Cicerone, ***Victimele terorii comuniste*** , Dicţionar (literele A-B), Ed. Maşina de scris, 2000.

[97] Mărturie C. Bâldea.
[98] Ibidem.
[99] A se vedea Nicoleta Spiridon „Consideraţii generale asupra unei legende: Mişcarea Naţională de Rezistenţă" în Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii – „Mişcarea armată de rezistenţă din România 1944-1962", pp.335-365.

15. Idem, ***Rezistența armată anticomunistă din munții României***, Ed. „Gândirea românească” (f.a.).

16. Rădoi, Ion. N, ***Amintiri***, vol.III, vol.IV, 1981-1982, (manuscris).

17. Spiridon, Nicoleta, ***Considerații generale asupra unei legende: Mișcarea Națională de Rezistență***, în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității –***Mişcarea armată de rezistență din România 1944-1962.***

Surse orale

1.Constantin Bâldea , născut în 1938, comuna Şomăneşti, jud. Gorj, inginer; în prezent pensionar; locuieşte în Peştişani-Gorj.

2.Georgeta Bâldea, născută în 1938, comuna Peştişani, funcționară; în prezent pensionară; locuieşte în Peştişani

3. Gheorghe Mărtău, născut în 1922, Valea Mare, Gorj; agricultor; în prezent decedat.

CONSTITUIREA ŞI ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI SOȚIILOR DE MILITARI ACTIVI DIN GARNIZOANELE PITEŞTI, CÂMPULUNG ŞI CURTEA DE ARGEŞ (A.S.M.A.R.) 1947 – 1948

Maior (r) drd. Gheorghe DIACONESCU*

Pentru impunerea „dictaturii proletariatului", liderii Partidului Comunist Român au dus o permanentă luptă pe plan social şi politic. Şi pentru că imediat după momentul 23 August 1944, un potențial pericol îl putea constitui armata, ea a fost supusă (împreună cu Jandarmeria, Poliția şi Serviciul Special de Informații) unui puternic proces de restructurare şi epurare. În paralel, s-a încercat o infiltrare a comuniştilor în rândurile militarilor. Acest fapt, s-a dovedit a fi foarte dificil de realizat, întrucât, prin tradiția pe care o avea, armata nu fusese niciodată implicată politic.

Pe lângă aceasta, atât procesul masiv de epurare a unor efective militare de carieră (în august 1945, 10.000 de cadre de conducere ale armatei au fost trecute în rezervă în condițiile în care o parte din membrii diviziilor „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan", ofițeri, subofițeri şi trupă, împreună cu armamentul cu care veniseră din Uniunea Sovietică, au fost „reintegrați" în cadrul armatei române şi repartizați la diferite comandamente şi regimente[1]), cât şi acuzațiile aduse acestei instituții de presa controlată de comunişti, nu au fost de natură să contribuie la stabilirea vreunei afinități între cele două părți. Acest fapt făcea ca ofițerii comandanți de unități să refuze sistematic contactele ofițerilor şi trupei din subordine cu organizațiile politice de extremă stângă.

În paralel cu epurările operate în rândurile ofițerilor şi subofițerilor şi cu înlocuirea celor licențiați cu militari din Diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan", Comisia Aliată (Sovietică) de Control a decis, la 1 iunie 1946, ca efectivele armatei române să fie limitate la 100.000 de persoane, dintre care 52.388 să fie încadrate în unități operative, inclusiv în aparatul de Educație, Cultură şi Propagandă (E.C.P.), iar restul de 47.612 în unități administrative şi de interior[2].

Direcția Superioară pentru Educație, Cultură şi Propaganda (E.C.P.) a fost unul dintre instrumentele folosite în epurarea elitelor militare şi formarea aşa-zisei „Armate Populare". Ea a fost înființată în 1945 în cadrul ministerului şi extinsă apoi până la nivelurile inferioare ale Armatei, ajungându-se ca în fiecare companie, de exemplu, să fie un ofițer politic care, lunar, făcea un raport în care semnala manifestările ostile față de guvern, precum şi pe cele pozitive. La nivelul unităților şi Marilor Unități, aceşti ofițeri erau Comandanții Secunzi.

Şi pentru că procesul de comunizare a armatei se lovea de reticența militarilor de carieră, Inspectoratul General al Armatei pentru E.C.P. a gândit înființarea unei structuri civile, care să implice, indirect, familia în activitatea cadrelor militare *„sustrăgându-le astfel influențelor nesănătoase"*. Aceasta nu a făcut altceva decât să influențeze şi să controleze indirect activitatea cadrelor militare, cu intenția declarată însă, de a le crea un *„mediu familiar, prielnic activității ce le revine ca elemente ale Armatei Democrate Române…..a se întări legăturile dintre Armată şi restul poporului, prin alăturarea efortului Asociației şi al Armatei la al întregei colectivități Româneşti"*[3].

Această structură, înființată oficial la data de 12 mai 1947 sub denumirea de Asociația Soțiilor de Militari Activi din România (A.S.M.A.R.) a avut ca scop declarat, printre altele, *„de a grupa soțiile de militari în vederea ajutării reciproce pentru a ridica nivelul cultural şi pentru a-şi forma educația cetățenească temeinică. Pe lângă aceasta, asociația tindea să dezvolte legăturile şi ajutorul între familiile militarilor, urmărind să consolideze spiritul de corp, spre folosul membrilor săi"* .[4]

Înființarea acestei asociații a fost anunțată pentru prima oară la Conferința cu Comandanții Secunzi de Mari Unități ținută la Inspectoratul General al Armatei pentru E.C.P. din 23-24 aprilie 1947. După câteva luni Ministerul de Război (Biroul E.C.P.) înainta unităților din teritoriu, cu numărul 6035 din 04.06.1947

---

* doctorand, Şeful Serviciului de Public Relations, Marketing şi Secretariat Literar din cadrul Teatrului "Al. Davila" Pireşti.

[1] Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale, fond Inspectoratul Regional de Poliție Galați (Biroul Administrativ), dosar 118/1945, f. 195; „Monitorul oficial", nr. 96 din 16.IV.1945. de fapt, primii circa o mie de soldați şi ofițeri din Divizia „Tudor Vladimirescu" au fost încadrați în armata română fără ca regele să fi fost măcar informat, fapt ce a produs nemulțumirea suveranului, asupra măsurii luate de ruşi (vezi *Misiunile lui A.I. Vâşinski în România…*, p. 171).

[2] ***România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris. Documente*, Bucureşti, 1996, p. 109.

[3] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Piteşti, fond Divizia „Horia Cloşca şi Crişan", dosar 630/ 1947, f. 7.

[4] Ibidem.

„Instrucțiunile Nr. 80” [5] referitoare la organizarea A.S.M.A.R., precizând că asociația era condusă de un Comitet Central prezidat de Doamna Maria General Lascăr Mihail (soția Generalului Lascăr Mihail[6]).

Pe baza prevederilor acestor instrucțiuni în fiecare garnizoană urma să fie înființată *„o filială cuprinzând lumea feminină a militarilor de toate armele”* [7] a cărei activitate să fie condusă şi coordonată de un Comitet de Conducere pe garnizoană. Termenul limită de înființare a asociațiilor în toate unitățile şi de raportare era 20 iunie 1947.

Inițiativa şi răspunderea pe linia militară în vederea organizării filialelor Asociației şi comitetelor de conducere revenea comandanților de unități. Asociațiile soțiilor de militari activi din unități (denumite în unele documente Cercuri) au fost conduse de comitetele compuse din:

„- preşedintă (soția comandantului respectiv);
- vice-preşedintă (dacă este nevoie);
- secretară, doamna cu cea mai mare experiență” [8].

La aceasta, în funcție de situațiile concrete, mai puteau fi încă două-trei funcții pentru casieră, responsabile pe diverse sectoare de activitate etc.

La 20 mai 1947, în garnizoana Piteşti era întocmit deja regulamentul de funcționare şi făcute propunerile pentru persoanele care urmau să conducă secțiile din partea Comitetul de conducere astfel: „*Secretară, D-na Maior Trofin; Secția culturală, D-na Cpt Arsene; Secția organizatorică, D-na Cpt. Popescu (Reg. 7 Art. Moto Vol.); Secția Administrativă, D-na Maior Vâlcu”* [9].

Activitatea organizațiilor pe garnizoană şi a asociațiilor din unități urma să fie condusă de comitetele respective, astfel:

A) sectorul cultural educativ, cu scopul de a ridica nivelul cultural (organizarea de şezători, filme, serbări câmpeneşti, excursii, ceaiuri, mese comune);

B) asistența (îngrijirea de copii, luați de unități pentru a le îmbunătăți îmbrăcămintea, hrană, educație);

C) acțiuni specifice (pentru dezvoltarea solidarității de corp)

- ajutor familial în situații deosebite: vizite în caz de boală, naşteri, căsătorie, cu ajutoare în gospodărie, ajutoare sanitare etc.
- schimb de cărți între copii: cărți de şcoală şi cărți literare);
- îmbunătățirea vieții ostaşului în unitate prin echipe de îndrumare şi supraveghere, la popota ofițerilor, subofițerilor şi la bucătăria trupei);
- activitatea în spitalele militare;
- echipe la infirmeriile unității;
- în cadrul unităților, ajutor pentru combaterea epidemiilor;
- tabere de odihnă pentru copii (al ofițerilor, subofițerilor şi maiştrilor militari, sub îngrijirea comitetului de Doamne);
- aducerea de copii din garnizoane de mare, în garnizoane de munte şi invers, numai cu avizul Comitetului Central al A.S.M.A.R..

Până la sfârşitul lunii mai 1947, unitățile din garnizoana Piteşti au înaintat Biroului E.C.P. al Diviziei 2 Voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan”, procesele-verbale de constituire a Asociațiilor A.S.M.A.R.. (Divizia 2 Voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan” la data de 10 mai 1947[10]; Cercul Teritorial, Spitalul Militar Piteşti şi Manutanța Garnizoanei Argeş, la data de 10 mai 1947[11] - asociație comună, până la data de 11 iunie 1947; Depozitul de Muniții Bascov la data de 18 mai 1947[12]; Regimentul 4 Infanterie Voluntari, la data de 19 mai 1947[13]; Regimentul 7 Artilerie Moto, la data de 19 mai 1947[14]; Şcoala de Ofițeri şi Subofițeri de Artilerie la

---

[5] Ibidem, f. 7.

[6] http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihail_Lasc: Mihail Lascăr (n. 8 noiembrie 1889, Târgu Jiu - d. 24 iulie 1959. Bucureşti) General de armată, Minstru al Apărării Naționale 1946-1947. A luptat în cel de al doilea război Balcanic, în Primul Război Mondial şi în cel de al Doilea Război Mondial participând la Bătălia de la Stalingrad fiind făcut prizonier în 22 noiembrie 1942. În prizonierat a contribuit în calitate de comandant la formarea Diviziei sovietice de voluntari Horia, Cloşca şi Crişan, ca parte a armatei sovietice. A revenit în țară după 23 august 1944, contribuind la impunerea comunismului în România. În perioada 1 octombrie 1945 - 30 noiembrie 1946, generalul de armată Mihail Lascăr a condus Armata a IV-a, a îndeplinit şi funcția de preşedinte al Comisiei electorale a armatei, contribuind la fraudarea alegerilor din 1946. După alegerile din 1946 şi venirea comuniştilor, în mod oficial la putere, a fost numit ministru al Apărarii Naționale, funcție pe care a îndeplinit-o până în 1947, fiind înlocuit cu Emil Bodnăraş. Generalul Mihail Lascăr a fost comandant al Academiei Militare din Bucureşti (1949).

[7] Loc. cit., fond Divizia „Horia, Clişca şi Crişan”, dosar 630/1947, f 7.

[8] Ibidem.

[9] Ibidem.

[10] Ibidem, f. 14.

[11] Ibidem, f. 15.

[12] Ibidem, f. 20.

[13] Ibidem, f. 23.

[14] Ibidem, f. 21.

data de 19 mai 1947[15]; Inspectoratul şi Legiunea de Jandarmi Argeş, la data de 19 mai 1947[16]). Pe data de 29 mai 1947 a fost constituită Filiala A.S.M.A.R. şi ales Comitetul de Conducere pe Garnizoana Piteşti[17].

În garnizoana Câmpulung Muscel, până la data de 17 mai 1947, se constituiseră toate Asociațiile A.S.M.A.R. în unități, inclusiv Comitetul pe Garnizoană (Regimentul 5 Infanterie Voluntari la data de 12 mai 1947; Cercul Teritorial Muscel şi Depozitul de Materiale A.C.G. la data de 13 mai 1947).

Ritmul rapid de înființare a A.S.M.A.R. în unități dovedeşte că după Conferința din 23-24 aprilie cu Comandanții Secunzi de Mari Unități, ținută la Inspectoratul General al Armatei pentru E.C.P., nu s-au mai aşteptat instrucțiunile, ci s-a trecut direct la constituirea acestor asociații.

Interesant este însă faptul că au fost şi unități la care asociațiile s-au constituit mult mai târziu, chiar după luna august 1947 motivele principale fiind mutările de unități în teritoriu, *„comprimările”* (restructurările de cadre militare), reorganizările sau desființările etc.

În acele garnizoane cu mai multe unități, organizarea asociației s-a făcut prin grupări de cercuri de doamne, iar din reprezentantele acestor cercuri s-au constituit Comitetele de Conducere pe garnizoană.

„Soțiile de ofițeri, subofițeri şi maiştri militari activi se vor organiza în cercuri comune, numai în mod excepțional din cauză că nu se poate depăşi, în vreo garnizoană sau unitate, mentalitatea de a fi primite soțiile de subofițeri în cercul soțiilor de ofițeri, se pot face cercuri separate de soții de ofițeri şi cercuri separate de soții de subofițeri conduse însă de un singur comitet în care vor fi echitabil repartizate amândouă categoriile” [18].

Un exemplu în acest sens îl constituie Garnizoana Câmpulung Muscel care, la 17 mai 1947, înainta Serviciului E.C.P. al Diviziei 2 Voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan”, cu nr. 315, procesul-verbal de constituire a asociațiilor în unități şi pe garnizoană[19] în care se arată că la Regimentul 5 Infanterie Voluntari, la C.T. Muscel şi la Depozitul de Materiale şi Arme Contra Gazelor se formaseră cercuri separate ale soțiilor de ofițeri şi ale soțiilor de subofițeri, dar şi un Comitet mixt de conducere.

Obligativitatea înscrierii soțiilor în A.S.M.A.R. rezulta atât din faptul că instrucțiunile de constituire nu lăsau loc de interpretare şi nicăieri nu era prevăzut faptul că înscrierea era benevolă, dar şi din adresa cu nr. 315 din 17 mai 1947[20] trimisă Biroului E.C.P. al Diviziei 2 Voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan” de Garnizoana Câmpulung: *„…Totodată am onoarea a raporta că soția Subsemnatului* [Comandantul Garnizoanei Câmpulung Muscel, General Florea Doncea – n.n.] *şi a Maiorului Cozma (Şeful de Stat Major al Cdt. Inf.) nu pot activa în ASOCIAȚIA Garnizoanei C-Lung deoarece nu locuiesc aici, ci la Piteşti, unde vor activa în Asociațiile respective.”* Din exemplul prezentat, rezultă, indirect, obligativitatea soțiilor de a participa la şedințele asociațiilor şi faptul că absența trebuia bine justificată.

Înființarea acestor Asociații a întâmpinat diverse piedici. Astfel în adresa cu nr. 124 din 30.05.1947 trimisă Serviciului Educație al Diviziei 2 Voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan” de către Regimentul 6 Artilerie din Curtea de Argeş, se preciza:

„În garnizoana C. de Argeş, respectiv Regimentul 6 Artilerie, s-au făcut toate eforturile pentru constituirea Asociației Soțiilor de Ofițeri şi Subofițeri, în urma cărui am ajuns la următoarea concluzie împreună cu Dl. Colonel Comandant, la care a asistat şi Dl. Căpitan Arsene, Şeful Serv. de Educație al Diviziei stabilind următoarele:

Soțiile ofițerilor superiori şi inferiori avem un număr de 6. Dintre care 3 sunt însărcinate. Soțiile subofițerilor idem 6, dintre care 2 sunt în spital şi una însărcinată în indisponibilitate de a putea lua parte la o constituire a A.S.M.A.R.” [21].

Comitetele de Conducere pe garnizoană au primit la 19 septembrie 1947 din partea A.S.M.A.R., Comitetul Central, „Instrucțiunile nr. 90” care nu făceau decât să detalieze[22] prevederile Instrucțiunilor nr. 80: *„Din fiecare comitet de unitate se vor delega una sau două doamne pentru a se constitui Comitetul pe Garnizoană.*

- Convocarea delegatelor Cercurilor din unități pentru a se constitui Comitetul pe Garnizoană, se va face prin grija Comitetului din acea unitate.

- Comitetul pe Garnizoană va fi deci compus din soții ale ofițerilor, subofițerilor şi maeştrilor militari activi din fiecare unitate din acea garnizoană.

- Cercurile tuturor unităților din Garnizoană conduse de acest Comitet, formează filiala A.S.M.A.R.

[15] Ibidem, f. 17.
[16] Ibidem, f. 18.
[17] Ibidem, f. 6.
[18] Ibidem, f. 7.
[19] Ibidem, f. 24.
[20] Ibidem, f: 25.
[21] Ibidem, f. 67.
[22] Loc. cit., fond Regiunea III Militară, dosar 516/ 1947, f. 84.

- Comitetul pe garnizoană, pe baza rapoartelor de la unități şi a Instrucțiunilor primite de la Comitetul Central pe țară, coordonează şi îndrumează lucrul Cercurilor din unități.

- Comitetul Filialei de Garnizoană, centralizează şi trimite lunar la C.C. rapoartele Cercurilor din unități însoțite de o sinteză a acestor rapoarte, elaborată de Comitetul Garnizoanei. Aceste rapoarte şi sinteze vor fi trimise Comitetului Central al A.S.M.A.R.-ului, cel mai târziu până la data de 5 ale fiecărei luni şi oglindeşte activitatea pe luna precedentă. Pentru trimiterea rapoartelor se vor folosi curierii unităților, înaintându-se aceste lucrări la Inspectoratul General al Armatei pentru Educație şi Cultură, Serviciul Protocol, cu mențiunea Comitetul A.S.M.A.R……"

Acolo unde garnizoanele aveau în componență unități ale trupelor de jandarmi sau grăniceri, s-au constituit Asociații pe baza aceloraşi instrucțiuni. Au fost avute în vedere, de asemenea, şi situațiile posturilor de jandarmi rurale şi pichetele de grăniceri: *„La formațiile mici soțiile de militari vor fi primite ca membre în filiale din garnizoana cea mai apropiată. Nu vor fi însă obligate să participe la toate adunările filialelor ci la un interval mult mai mare. Li se va anunța programul şedințelor din timp, aşa ca să aibă posibilitatea de a pune de acord anumite interese personale, care implică ducerea în garnizoană cu participarea la diferite şedințe ale filialei.*

Şi se vor da instrucțiuni şi fixa program minimal respectând specificul situației de viață în mediul rural"[23].

„Numărul membrilor din Comitet era condiționat de numărul total al soțiilor din unitate.

La un număr de 30 de soții Comitetul nu va depăşi numărul de şase persoane. Dacă numărul de doamne este mai mare, vor intra în comitete un plus de membre după necesitățile de lucru" [24].

Comitetele de Garnizoană au fost constituite din câte una sau două doamne delegate de comitetele pe unități şi aveau în componență soții ale ofițerilor, subofițerilor şi maiştrilor militari activi din fiecare unitate din acea garnizoană. La rândul lor, cercurile tuturor unităților din Garnizoană conduse de acest comitet, au format o filială A.S.M.A.R.

Comitetele de garnizoană aveau sarcina să coordoneze lucrul cercurilor de unități atât pe baza rapoartelor primite de la unități, dar şi a Instrucțiunilor primite de la Comitetul Central pe țară al A.S.M.A.R. De asemenea, ele centralizau şi trimiteau lunar la Comitetul Central al A.S.M.A.R rapoartele Cercurilor din unități însoțite de o sinteză a acestor rapoarte elaborată de Comitetul de Garnizoană.

„Paralel cu această legătură pe linia educativă se vor trimite obligatoriu de către E.C.P-istul cel mai mare şi vechi în grad din garnizoană, corespondența informativă, rapoarte şi dări de seama la Insp. General al Arm. Pt. Educație, Maiorul Constantinescu Dumitru" [25]. Deci, darea de seamă întocmită de filiala A.S.M.A.R. trebuia să aibă şi acordul Ofițerului E.C.P.

Aceste sinteze lunare cuprindeau nişte puncte obligatorii astfel:

„1. Comitetele de conducere ale Filialelor de garnizoană şi ale Cercurilor pe unități.

2. Care sunt cercurile de doamne care compun Filialele pe garnizoană cu mențiunea că sunt şi alte unități în garnizoană în care nu s-a constituit cercuri A.S.M.A.R.

3. Adresele sediilor filialelor de garnizoană.

4. Numărul membrilor Filialelor şi Cercurilor

5. Constatări în legătură cu atitudinea şi mentalitatea doamnelor în şedințe, adunări, clăci, şezători etc.

6. Greutăți întâmpinate

7. Realizări şi propuneri

8. Programe de activitate pentru luna viitoare (în linii generale)

9. Rapoartele vor cuprinde perioada între 15 şi 25 ale lunii" [26].

Activitățile de caritate, donațiile în bani sau materiale rămâneau la latitudinea asociațiilor pentru crearea de fonduri necesare funcționării. De asemenea, fonduri se mai puteau strânge *„din diferite manifestări artistico-culturale organizate de cercuri (concerte, şezători, conferințe, chermeze, festivaluri etc.)"* [27]. Un procent de 20% din toate aceste fonduri, erau trimise Comitetului Central al A.S.M.A.R..

Conform Instrucțiunii nr. 90 elaborate de Comitetul Central al A.S.MA.R., la şedințele de lucru ale Asociațiilor, desfăşurate săptămânal, ordinea de zi era următoarea[28]:

a) la partea teoretică se desfăşurau conferințe sau o revista presei (cu caracter de buletin informativ); se citea un material *„mai important şi în legătură cu problemele feminine din ziarele sau revistele democratice, discuții etc."*

[23] Loc. cit., fond Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan", dosar 630/ 1947, f. 9.
[24] Ibidem.
[25] Ibidem.
[26] Loc. cit., fond Regiunea III Militară, dosar 516/ 1947, f. 84.
[27] Ibidem, fila 85.
[28] Ibidem.

b) la partea practică se desfăşurau *„clăci de lucru”* pe timpul cărora se reparau sau confecţionau *„articole de lenjerie, îmbrăcăminte pentru copiii de trupă şi copiii moldoveni întreţinuţi de unitate”.*

Din fondurile asociaţiilor (formate din *„cotizaţii benevole ale membrelor asociaţiilor”*, donaţii de bani sau obiecte, sume strânse la tombolele organizate la diverse activităţi, vânzarea de bilete la spectacolele organizate de trupele de teatru şi artistice ale Ansamblului Armatei etc.) se cumpărau diverse materiale (lunar) şi se realizau obiecte de îmbrăcăminte (se tricotau ciorapi, tricouri, mănuşi, fulare de lână pentru copii).

Se făceau *„schimb de tipare practice, de reţete economice de sfaturi necesare uşurării şi înfrumuseţării vieţii de gospodină.”*

Sectoarele de activitate în care Comitetele aveau dreptul să se implice erau[29]:

„a) sectorul cultural-educativ: organizarea de şezători având ca introducere un cuvânt de prezentare care va atinge şi o temă;

b) filme, festivaluri, conferinţe: cu titlu de exemplificare, dar cu strict obligatoriu, se dau următoarele teme:

1. Femeia şi democraţia.
2. Ce a adus femeii române Regimul Democrat.
3. Femeia în ultimul război mondial.
4. Femeia iubitoare şi susţinătoare a păcii.
5. Pacea şi prietenia cu popoare vecine.
6. Lupta pentru libertate a Poporului Rus.
7. Cum încearcă reacţiunea externă şi internă să mineze pacea şi regimurile democratice (cu accent asupra situaţiei din Grecia şi a încercărilor partidelor istorice din România).
8. Figuri de femei luptătoare pentru democraţie.
9. Femeia ca mamă şi ca educatoare.
10. Activitatea deputatelor noastre în parlament.
11. Arta de a citi şi a se instrui.
12. Recenzii din volumele:
- Viaţa D-rei Curie /Eve Curie;
- Calvarul /Alexei Tolstoi;
- Trecea o moară pe Siret /Mihail Sadoveanu.

Aceste subiecte puteau fi completate cu *„teme în legătură cu evenimentele sociale, politice, economice la ordinea zilei, urmate de convorbiri şi discuţii libere.”*

Temele recomandate pentru conferinţe erau agreate de propaganda Partidului Comunist. Acest lucru s-a demonstrat în anii următori când, temele cu caracter propagandistic au fost folosite în toate mediile şi la toate nivelurile.

O altă sarcină a comitetelor A.S.M.A.R. era fiinţarea în unităţi de biblioteci cu cărţi şi reviste privind viaţa, privind educaţia mamei şi copilului, publicaţii ce puteau fi procurate prin cumpărare, donaţii sau împrumuturi date bibliotecilor pe diverse perioade de timp. Rolul acestor biblioteci e uşor de bănuit: *aveau „cărţi de actualitate în spirit democratic… pentru a fi citite şi a se documenta asupra noilor vremuri pe care le trăieşte şi Ţara noastră”* [30] şi *„…broşuri şi cărţi de orientare şi doctrină socialistă progresistă, pentru a se instrui şi a ajuta singure la ridicarea nivelului politic”* [31].

De asemenea, serbările câmpeneşti, excursiile, mesele comune, ceaiurile, concertele ansamblurilor militare sau civile, erau tot atâtea activităţi pe care Comitetele A.S.M.A.R. puteau să le organizeze.

c) „ asistenţa” este un alt sector în care comitetele aveau atribuţii şi se refereau la[32]:

-„ îngrijirea de copii orfani luaţi de unitate pentru a le îmbunătăţi:
- îmbrăcămintea;
- hrana;
- educaţia.”

- ţineau legătura cu *„şcolile unde urmează copiii de trupă şi copiii moldoveni întreţinuţi de unitate pentru a cunoaşte situaţia şi comportarea în şcoală a acestor copii.”*

- *„echipe de doamne”* făceau vizite copiilor de trupă din unităţi pentru *„a se interesa de viaţa lor şi a aduce o atmosferă familiară în aceste cămine.”*

[29] Ibidem.
[30] Ibidem, fila 73.
[31] Ibidem, fila 265.
[32] Ibidem, fila 85.

- în zilele de sărbătoare, aceşti copii erau luaţi în familiile cadrelor militare *„pentru a da posibilitatea copilului să cunoască căldura vieţii de familie, în acelaşi timp a-i îmbogăţii cu experienţe de viaţă mai variată.”*

- în zonele unde existau posibilităţi urmau a fi create case de odihnă pentru cadrele militare active, la care să fie duşi şi copii (cu avizul medicilor). Supravegherea şi educaţia acestora urmau să se facă de către membrele acestor asociaţii.

d) alte activităţi erau cele denumite *„Activităţi specifice (pentru dezvoltarea solidarităţii de corp)”* şi se refereau la:

- ajutor familiilor în situaţii deosebite: vizite în caz de boală, naşteri, căsătorii, cu ajutoare în gospodărie, ajutoare sanitare etc.

- schimb de cărţi între copii (cărţi de şcoală şi cărţi literare).

- situaţia la învăţătură a copiilor şi la nevoie se intervenea fiind ajutaţi de una din doamnele a căror pregătire profesională corespundea.

- pentru activitatea din spitale aveau prevăzute cursuri sanitare tip pentru toată ţara, ce au fost elaborate de Ministerul Apărării Naţionale şi Comitetul Central A.S.M.A.R.

- organizarea de tabere de odihnă pentru copii sub supravegherea comitetelor.

- aducerea de copii din garnizoanele de mare în garnizoanele de munte şi invers;

În luna Decembrie 1947 toate Agenţiile şi Cercurile au avut ca obiect principal de activitate organizarea săptămânii copilului şi pregătirea serbării pomului de Crăciun. La începutul lunii s-au desfăşurat activităţi de colectare de bani sau donaţii, din care s-au pregătit darurile de Crăciun.

În Instrucţiunile nr. 90 elaborate de Comitetul Central al A.S.MA.R. se prevedea la capitolul *„Relaţii cu celelalte organizaţii de masă”* că nu se face nici o afiliere a A.S.M.A.R-ului pe lângă vreo organizaţie feminină. „*Dacă vreo doamnă are legături mai vechi cu vreo organizaţie democrată feminină, va lucra individual, neangajând cu nimic A.S.M.A.R.-ul. În activitatea sa personală, va avea întâietate activitatea A.S.M.A.R trecând pe planul al doilea activitatea în cealaltă organizaţie de masă. Cercurile de doamne vor activa independent, conform unui program şi având ca teren de activitate numai lumea militară, nelăsându-se antrenată ca program şi activitate în interior*” [33]. În acest sens, în darea de seama întocmită la sfârşitul lunii mai 1947, în care se raporta despre constituirea A.S.M.A.R. din garnizoanele Piteşti şi Câmpulung Muscel, la capitolul Diverse se preciza:

„*Toate soţiile de militari* [care] *sunt înscrise în prezent şi activează la organizaţiile de masă (F.R.F.R., U.F.A.R., A.P.) în calitate de preşedintă, vicepreşedinte, secretară sau membră responsabilă, rămân şi mai departe în aceste calităţi, activând şi lucrând şi în asociaţia soţiilor de militari, cu activitatea principală”* [34].

Dacă la început se dorea a fi o organizaţie interesată printre altele *„de a grupa soţiile de militari în vederea ajutării reciproce pentru a ridica nivelul cultural şi pentru a-şi forma educaţia cetăţenească temeinică... să dezvolte legăturile şi ajutorul între familiile militarilor, urmărind să consolideze spiritul de corp, spre folosul membrilor săi”* [35], după câteva luni scopul declarat era *„de lărgire a preocupărilor soţiei de militar dincolo de cadrul strâmt al gospodăriei proprii şi încadrarea într-o activitate colectivă şi organizată”* [36].

După cum rezultă din materialele trimise Comitetului Central al A.S.M.A.R. de către birourile E.C.P. din unităţi, pe timpul întâlnirilor aveau loc dezbateri care la început erau legate de poziţia socială a femeii în Statul Democrat Român. De asemenea, se ţineau cursuri cu aplicaţie practică ca, de exemplu, *„Şcoala de infirmiere”* [37], *„Plantele medicinale, întrebuinţare şi foloasele lor”* [38] *etc.*

În timp „dezbaterile” s-au transformat în „conferinţe”, iar temele au luat un caracter profund politic: *„Contribuţia femeii în opera de refacere a ţării”* [39]; *„Femeia în lupta pentru democraţie”, „Femeia sovietică”* [40]; *„Figuri de femei în lupta pentru democraţie, Lupta femeii pentru consolidarea păcii Educaţie publică în Uniunea Sovietică, Drepturile femeii în trecut şi în prezent”* [41]; *„Femeia Sovietică în ultimul război mondial, Prietenia cu Uniunea Sovietică, Grija Statului Sovietic pentru tineret”* [42].

Pe timpul discuţiilor se evidenţia permanent orientarea celor doi poli politici: *„Imperialismul american instigator de războaie*” ; *„Democraţia U.R.S.S. animatoarea tuturor iniţiativelor vizând pacea şi*

[33] Ibidem, fila 86.
[34] Loc. cit., fond Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan”, dosar 630/ 1947, f. 44.
[35] Ibidem, fila 39.
[36] Ibidem, fila 246.
[37] Ibidem, fila 57.
[38] Ibidem, fila 19.
[39] Ibidem, fila 18.
[40] Ibidem, fila 138.
[41] Ibidem, fila 34.
[42] Ibidem, fila 323.

reconstrucţia lumii distrusă de războiul antifascist" etc. Revista presei era prezentată pe timpul şedinţelor de către comandanţii secunzi din unităţi, iar la sediile Asociaţiilor exista o gazetă de perete („ziarul de perete") care avea chiar şi un colectiv de redacţie.

În materialul prezentat la data de 9 iunie 1947 la *„convocarea Centrelor A.S.M.A.R. ce au fost alese la toate unităţile din garnizoana Piteşti"*[43], care făcea o analiză, în puţine rânduri, a discursurilor lui Churchill, Trumann şi a situaţiilor politice interne din Grecia, Turcia, China, Franţa, Italia, Ungaria şi Bulgaria, se arata, printre altele:

„Pentru ca noi soţiile de ofiţeri să fim în curent cu toate evenimentele politice interne şi externe care se petrec în momentul de faţă este de datoria noastră ca toate aceste evenimente, să le cunoaştem mai amănunţit pentru a ne putea da seama de evoluţia lor şi a putea să ne încadrăm şi noi în spiritul vremii, ajutând prin aceasta la întărirea regimului democrat din ţara noastră…Armata va suferi şi ea în rândurile cadrelor ei comprimări care sunt încadrate în opera generală guvernului de a micşora greutăţile ce apasă asupra statului…Noi ca soţii de ofiţeri şi subofiţeri, trebuie să înţelegem că aceste comprimări sunt de necesitate naţională şi că intră în opera democratică de consolidare a regimului. Totodată noi trebuie sa răspundem şi cerinţelor impuse prin tratatul de pace…".

Iar la capitolul Concluzii[44] se spunea: *„Din cele expuse mai sus privind lucrurile în ansamblu, făcând o legătura în evenimentele interne şi în cele externe urmărind realizările guvernului pe plan intern, ce se consolidează pe zi ce trece, văzând cum forţele democrate din întreaga lume câştigă zi de zi teren cât mai mult, îngroşându-şi rândurile, putem să privim cu încrede viitorul şi ne îndreptăţeşte să ne încadrăm şi noi total în lupta forţelor muncitoare pentru pace dreptate şi progres."*

Concluzia este simplă: materialele documentare şi subiectele conferinţelor erau verificate şi date, în vederea prezentării, de către Ofiţerii din Birourile E.C.P. *„Conferinţa a fost cercetată înainte de a fi expusă"* se arată într-o dare de seamă asupra activităţii desfăşurate de o asociaţie, în perioada 25 iulie la 25 august 1947[45].

Comitetul Central al A.S.M.A.R. primea permanent dări de seamă, ce făceau referire la constituirea, pe lângă unităţile militare, a unor coruri, a unor echipe de jocuri sportive (cu toate greutăţile întâmpinate din cauza lipsei unor persoane de specialitate în pregătirea acestor grupuri)[46] a unor grupuri artistice, cu participarea soţiilor şi copiilor familiilor de militari[47]. Pe cale de consecinţă, putem crede că şi în garnizoanele Piteşti, Câmpulung şi, după constituire, şi în Curtea de Argeş, s-au desfăşurat asemenea activităţi.

În luna ianuarie 1948, Comitetul Central al A.S.M.A.R. a atenţionat Agenţiile şi Cercurile din ţară despre apropiata unificare cu Uniunea Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.) solicitând ca rapoartele de activitate să fie trimise până la 15 ianuarie 1948, împreună cu tabele statistice legate de dotare, situaţia cotizaţiilor, fişele de înscriere, situaţia financiară şi componenţa. Având în vedere că în armată avuseseră loc multe restructurări sau chiar desfiinţări de unităţi şi în mod automat, acest fapt dusese la schimbări în rândul componenţei dar şi ale conducerilor Asociaţiilor A.S.M.A.R. situaţiile trebuiau actualizate. Se preciza că *„în unificare A.S.M.A.R.-ul va intra cu numărul de membre care au completat fişa şi sunt la curent cu cotizaţiile. Cercurile şi filialele A.S.M.A.R. să-şi aranjeze situaţia financiară în aşa fel încât, în luna Martie, când se va constitui Uniunea Femeilor Democrate, să nu aibă nici un fel de angajament sau grevare financiară"*[48].

La sfârşitul lunii ianuarie 1948, deja Cercurile şi filialele din ţară raportau despre *„prelucrarea în cadrul şedinţelor a Platformei Program de unificare"* şi că fuseseră deja alese delegatele ce urmau să participe la conferinţele judeţene de constituire, ce urmau să aibă loc la 1 Februarie 1948[49].

Până în prezent nu au fost identificate suficiente documente din analiza cărora să se poată face o sinteză a întregii activităţi a A.S.M.A.R. în cei aproape doi ani de existenţă. De asemenea, nu au fost identificate, deocamdată, documente din care să rezulte modalitatea prin care s-a făcut fuziunea cu U.F.D.R. şi ce funcţii au primit în noua organizaţie, membrele Cercurilor şi filialelor din ţară sau cele din Comitetul Central al A.S.M.A.R..

Tot ce se ştie cu siguranţă, este faptul că:

„La 14 febr. 1948 a început la Bucureşti, Conferinţa pe ţară a femeilor, la care se hotărăşte constituirea organizaţiei unice de femei din România, Uniunea Femeilor Democrate, ce se înscria în

[43] Ibidem, f. 71.
[44] Ibidem, f. 72.
[45] Loc. cit., fond Regiunea III Militară, dosar 516/ 1947, f. 57.
[46] Ibidem, f. 408.
[47] Ibidem, f. 35.
[48] Ibidem, f. 414.
[49] Ibidem, f. 428.

procesul constituirii de organizaţii obşteşti unice, parte integrantă a edificării sistemului totalitarist. Preşedinte de onoare: Ana Pauker"[50].

Scopul declarat al acestei organizaţii era *„de participare la lupta pentru pace şi pentru întărirea regimului democratic, consolidarea drepturilor câştigate de femei, ridicarea nivelului politic al femeii, calificarea femeii muncitoare, ocrotirea mamei şi a copilului"*[51].

La 10 aprilie 1958 se desfiinţează Uniunea Femeilor Democrate din România, în locul ei constituindu-se Consiliul Naţional al Femeilor *„cu misiunea de a conduce mişcarea de femei, fără contururi organizatorice riguroase"*[52].

În legătură cu arhivele create de-a lungul activităţii lor, de cele două organizaţii de femei (U.F.D.R şi C.N.F.), se afirmă:

„Nu se ştie nimic nici despre arhivele Uniunii Femeilor Democrate din România şi nici despre cele ale aşa-zisului Consiliul Naţional al Femeilor, înfiinţate în 1948, respectiv 1958, de P.C.R., în locul sutelor de organizaţii de femei cu personalitate juridică, existente înainte de război. Acesta este şi motivul pentru care publicarea documentelor mişcării de emancipare a femeilor din România s-a oprit la anul 1948"[53].

În concluzie, s-ar putea spune că Asociaţia Soţiilor de Militari Activi din România (A.S.M.A.R.) a încercat să dezvolte, personalului armatei, sentimentul că noul regim instaurat se preocupă îndeaproape de bunăstarea populaţiei, în general şi, în mod deosebit, de situaţia celor cu probleme financiare şi de sănătate.

În realitate însă, Asociaţia Soţiilor de Militari Activi din România (A.S.M.A.R.) a avut ca rol, supravegherea şi influenţarea permanentă a activităţii militarilor şi a familiilor acestora prin intermediul propagandei comuniste promovate de Direcţia Superioară pentru Educaţie, Cultură şi Propaganda (E.C.P.).

The Wives Association of Active Militaries of Romania (1947 – 1948)

The Wives Association of Active Militaries of Romania (W.A.A.M.R.), officially founded on May 12th, 1947, by the General Inspectorate of Army for Education, Culture and Propaganda, represented, at that time, an instrument of the Romanian Communist Party that entailed the indirect implication of military units' families, especially, of their wives, to develop links between the army and the people.

The declared purpose, of the Association, was to group militaries' wives to mutually help in order to raise the cultural level and to form their civic education, to expand the preoccupations, of the wife of a military, beyond the tight frame of their own household and to integrate into an organized and collective activity. Besides this, the Association aimed at developing the links and the help between militaries' families, seeking to consolidate the corps spirit, to the benefit of its members.

This did not do anything except to influence and control, indirectly, the activity of military units, with the intention to create a familiar environment, favorable to the activities that are due to them as elements of the Romania Democrat Army.

The activities carried out by the Association were charitable ones, voluntary dues to the association's members, donations in money or materials, sums raised at various tombola organized at different activities, selling of tickets to shows organized by the theatre groups of the Army Ensemble etc., for the creation of funds necessary to function. From these funds, the associations bought various materials and manufactured clothing items (socks, t-shirts, gloves, woolen scarves) for band children; they provided camps, organized activities, in order to help needy children.

W.A.A.M.R. was considered "a precious auxiliary" by the Education, Culture and Propaganda Apparatus.

In conclusion, it can firmly be said that, W.A.A.M.R. had the role of supervising and permanently influencing the activity of militaries and their families through the communist propaganda promoted by the Superior Directorate for Education, Culture and Propaganda.

[50] http://www.jurnalul.ro/articole/116927/joi-14-februarie-2008
[51] http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_6/stefaniamihalache-articol.
[52] http://ro.wikipedia.org/wiki/10_aprilie
[53] www.anasaf.ro/ro/docs/Cartea neagra a egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi în România/complet.pdf

INTERVENȚIA STATULUI ÎN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII "COLOMBIA" PENTRU APLICAREA CONVENȚIEI DE ARMISTIȚIU. NAȚIONALIZAREA DIN IUNIE 1948

Dr. Dan-Ovidiu PINTILIE*

Ruperea legăturilor economice cu Germania, după 23 august 1944, principalul partener economic al României între anii 1941-1944, nu a fost urmată de reluarea relațiilor economice cu partenerii tradiționali, aparținând Națiunilor Unite. În aceste condiții, de izolare economică, a fost încheiat, la 8 mai 1945, la Moscova, Acordul privind schimbul de mărfuri şi Acordul de colaborare economică dintre România şi U.R.S.S. Ele erau primele înțelegeri economice importante semnate de România, valoarea schimburilor ridicându-se la 50.000.000 dolari.

Acapararea petrolului românesc de către U.R.S.S. a fost favorizată atât de factorul extern, cu rol determinant, cât şi de factori interni, a căror evoluție a ajutat marea putere să-şi impună dominația asupra petrolului.

Art. 11, aliniat final al Convenției de Armistițiu, prevedea că „România va plăti despăgubiri pentru pierderile pricinuite în România, proprietăților celorlalte state aliate şi acționarilor lor, pe timpul războiului, despăgubiri a căror sumă va fi fixată ulterior." Prin acest text, s-a avut în vedere, după toate probabilitățile, în primul rând, pagubele suferite de societățile de petrol, cu capital aparținând cetățenilor Națiunilor Unite, şi în principal cetățenilor anglo-americani, şi anume: „Steaua Română", „Astra Română", „Româno-Americană" şi „Unirea", şi eventual „Concordia" şi „Colombia", „dacă guvernele belgian şi francez vor cere şi vor obține anularea tranzacțiunilor făcute în timpul războiului şi în virtutea cărora acțiunile aparținând grupului belgian şi francez au trecut în mâinile germanilor."[1]

Anexa I din Convenția de Armistițiu prevedea livrarea către U.R.S.S. de produse petroliere în valoare de 150.000.000 dolari şi anume: 362.000 tone benzină, 4.366.000 tone benzină auto, 1.560.000 tone petrol lampant, 1.000.000 tone motorină, 2.342.000 tone păcură, 550.000 tone țiței parafinos, 12.000 tone parafină şi 3.000 tone cocs de petrol pentru electrozi, în total peste 10.195.800 tone.[2] La aceasta se adăuga obligația livrării de utilaj petrolier în valoare de 20.964.000 dolari. Din cele 300.000.000 de dolari despăgubiri de război, 170.964.000 dolari urmau să fie achitați de către industria petrolieră, ceea ce reprezenta 57% din totalul despăgubirilor.

În vederea coordonării activității în domeniul petrolier s-a înființat în februarie 1945 Oficiul pentru Livrarea Produselor Petroliere către U.R.S.S.[3], denumit prescurtat O.L.P., cu sediul în Bucureşti, Calea Victoriei nr. 214, persoană juridică, care, a încheiat un act adițional de colaborare cu Administrația Livrărilor pentru Plata Reparațiilor de Război către U.R.S.S., prescurtat „Administrația Livrărilor„ care s-a constituit în baza Legii nr. 401/25 mai 1945[4], cu sediul în Bucureşti, strada Lipscani nr. 2, director general fiind generalul comandor de aviație Scarlat Rădulescu. Obiectul de activitate al O.L.P. era de a prelua cantitățile de produse petroliere livrate de societățile petroliere şi de a întocmi formalitățile de preluare şi export, în numele statului român, către partea sovietică.[5] Neputându-se face o colaborare separată a părții sovietice cu fiecare furnizor în parte, era necesară o organizație care să centralizeze livrările, însuşi regimul de primire sovietic fiind centralizat.[6] După haosul de la începutul anului 1945, O.L.P. a reuşit să sistematizeze activitatea de livrare a produselor petroliere şi să mențină în viață industria petrolieră. Durata de funcționare a oficiului era nedeterminată şi era administrat de un consiliu format din câte un reprezentant al fiecărei societăți petroliere desemnată să livreze produse petroliere în contul Convenției de Armistițiu: „Colombia", „Româno-Americană", „Astra Română", "Steaua Română", „Creditul Minier", Redevența", "Prahova", „Sardep", „Dacia", „Xenia" şi „Concordia", fiind subordonat Ministerului Minelor şi Petrolului şi Ministerului Finanțelor[7].

S-au deschis oficii la Bucureşti, Constanța, Ploieşti, Galați şi Giurgiu. O.L.P. a aplicat principiul de raționalizare a stocării şi manipulării produselor în depozitele particulare din portul Constanța, ducând la restrângerea activității unui număr de depozite incomplet utilate. Analizându-se numărul liniilor de garare,

---

* Director al Direcției Județene Argeş a Arhivelor Naționale

[1] Banca Națională a României, fond Direcția Studii, dosar 2/1944, f. 631-635 (în continuare, B.N.R.).

[2] *23 August 1944. Documente, 1939 – 1944,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, vol. II,p.483-484.

[3] „Monitorul Oficial", nr. 109/1945.

[4] *Ibidem,* nr. 116/1945.

[5] „Monitorul Petrolului Român" (în continuare M.P.R.), anul I, nr. III-IV, 1945, p. 69.

[6] Direcția Județeană Argeş a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Argeş), fond Societatea „Concordia", dosar 48/1946, f.3.

[7] M.P.R., anul I, nr. V-VI, 1945, p.174.

capacitatea de stocare şi manipulare, posibilităţile de încălzire şi întregul utilaj, s-a ajuns la concluzia că produsele petroliere exportate în U.R.S.S. puteau fi manipulate suficient, la început prin trei depozite aparţinând societăţilor „Concordia", "Astra Română" şi „Steaua Română". Astfel, se evitau pierderile de manipulare şi stocare , se puteau supraveghea mai uşor, se realizau economii la plata chiriilor pentru rezervoare şi se utilizau la maxim capacitatea rezervoarelor din aceste depozite[8]. Numărul mare şi diversitatea încărcăturilor garniturilor de tren a făcut ca utilajul principalelor trei depozite să fie insuficient şi pentru a se evita producerea de pagube statului român, garniturile suplimentare de trenuri cu păcură au trebuit să fie dirijate şi spre alte două depozite, din care unul aparţinea Societăţii „Colombia". Deoarece Asociaţia Industriaşilor de Petrol din România nu a acceptat această raţionalizare, O.L.P. a rugat Administraţia Livrărilor să decidă, ea menţinând cele cinci depozite.

În protocolul tehnic româno-sovietic, pentru predările de produse petroliere, în contul art. 22 din Convenţie, la art. 1, Dispoziţii generale, se prevedea că: „…analizele produselor petroliere, după toate constantele, conform dispoziţiunilor tehnice, prezentate, se face cu aparatură standardizată şi după metodele standardizate în vigoare în U.R.S.S"[9]. Nemulţumită de modul cum se făceau livrările de produse petroliere, Direcţia Sovietică de Livrări reclama că nu se aplică această dispoziţie a protocolului şi cerea Oficiului de Livrări măsuri imediate pentru a se aplica această obligativitate. Aparatele de laborator standard sovietice erau procurate, pentru societăţile petroliere, prin A.I.P.R., de la Reprezentanta Comercială Sovietică din România. Direcţia Sovietică de Livrări atrăgea atenţia A.I.P.R. faţă de „lipsa de interes" a societăţilor petroliere. Până în 25 februarie 1948, analizele produselor petroliere se făceau pentru toate societăţile petroliere în laboratorul societăţii „Astra Română", în faţa delegaţiilor O.L.P., Administraţia Livrărilor şi a societăţilor. Societatea „Concordia" a predat laboratorului „Astra Română" un colorimetru Saybolt.

Societăţile petroliere erau obligate să întocmească trei situaţii zilnice cu mişcarea produselor petroliere din care predau unul la Administraţia Livrărilor şi unul la Ministerul Minelor şi Petrolului.[10] Recepţionarea produselor petroliere de către autorităţile sovietice dădeau naştere la nesfârşite discuţii pe motivul că nu corespundeau „condiţiilor analitice" care de altfel nu erau cunoscute de către societăţi. La determinarea cifrei octanice a benzinelor existau de asemenea divergenţe de păreri, întrucât lipseau substanţele etaloane-combustibili de referinţă. Ca urmare, Asociaţia Industriaşilor de Petrol din România solicita Subsecretariatului de Stat al Industriei Comerţului şi Minelor, numirea unei comisii care împreună cu delegaţii sovietici şi români să întocmească un caiet de sarcini pentru produsele necesare autorităţilor sovietice şi care să soluţioneze problema determinării cifrelor octanice la benzine[11].

În martie 1948, Ministerul Industriei şi Comerţului făcea cunoscut că produsele petroliere solicitate de Reprezentanţa Comercială a U.R.S.S. în România, spre a fi livrate în cadrul „Acordului Comercial", erau: benzină de aviaţie cu cifra octanică 72, auto, cu cifră octanică 60, white-spirit, petrol lampant, motorină 0, bitum, parafină, uleiuri. Erau mari probleme care împiedicau realizarea programelor de lucru stabilite şi anume: lipsa mijloacelor de transport pe calea ferată, reducerea parcului de autovehicule, lipsa pieselor de schimb şi a materialului tubular pentru forarea noilor sonde şi exploatarea celor existente, disproporţia dintre preţurile de cost şi cele de vânzare. Preţul de cost era de 63 de ori mai mare faţă de anul 1938, în timp ce preţul de vânzare al produselor crescuse numai de 10 ori. Pentru menţinerea în stare de funcţionare a tuturor rafinăriilor de petrol şi pentru a preveni producerea unor perturbări de ordin economic sau social, în timp ce livrările către U.R.S.S. erau masive, la 8 octombrie 1945 s-a înfiinţat Oficiul pentru Coordonarea, Finanţarea şi Comercializarea Producţiei de Ţiţei (O.F.I.C.O.M.), care alături de O.L.P. s-a ocupat numai de petrol.

Decretul-Lege din iulie 1945, potrivit căruia capitalul german din România, a fost „naţionalizat", şi a constituit aportul U.R.S.S. la înfiinţarea Societăţii „Sovrompetrol", prima societatea mixtă româno-sovietică, va determina apoi înfiinţarea de alte societăţi mixte româno-sovietice în număr de 193, câte vor fi create până în 1948. După doi ani de activitate „Sovrompetrol" deţinea 37% din numărul metrilor foraţi pentru explorare, 43,7% din numărul metrilor foraţi pentru exploatare, 29,8% din producţia de ţiţei, 36,5% din cantitatea de ţiţei prelucrat, 37,7% din exporturile la intern şi 38,2% din cele externe.

Referitor la averile germane, trebuie precizat că potrivit protocolului conferinţei de la Berlin (pct. III „Reparaţii germane", paragrafele 8, 9, 10) guvernul sovietic „renunţa la orice pretenţii cu privire la acţiunile întreprinderilor germane situate în zonele occidentale ale Germaniei precum şi la activele externe germane aflate în ţară cu excepţia celor aflate în România, Bulgaria, Finlanda, Ungaria şi Austria Orientală.

Printre societăţile aduse ca aport de către grupul sovietic la constituirea „Sovrompetrol", a fost şi societatea „Colombia", aşa cum se arăta în anexa a II-a, lista A, cu o valoare nominală a acţiunilor

[8] D.J.A.N. Argeş, fond Societatea „Concordia", dosar 48/1946, f.50.
[9] *Ibidem*, fond Societatea „Creditul Minier", dosar 13/1948, f. 4-7.
[10] *Ibidem*, dosar 15/1948, f. 13.
[11] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia", dosar 255/1944, f. 32.

de 755.800.000 lei din întregul capital social, care la acea dată era de 1.470.000.000 lei[12]. Conform raportului ministrului Justiției înaintat Maiestății Sale Regele Mihai, cu ocazia aplicării Legii 573/1945, pentru reglementarea transferului acțiunilor trecute în patrimoniul U.R.S.S., s-a constatat că „în tablourile anexă la lege s-au strecurat unele erori, provenite din necunoaşterea exactă a unor acționari la data întocmirii legii". Pentru înlăturarea acestor „erori" a fost întocmit noul Decret-lege autorizat de Consiliul de Miniştrii.

Prin decizia nr. 7909 din 5 martie 1945 a Comisariatului General pentru preluarea, controlul, conservarea, administrarea şi lichidarea unor întreprinderi şi bunuri din Ministerul Industriei şi Comerțului publicată în Monitorul Oficial nr. 55 din 8 martie 1945, Societatea „Colombia" a fost radiată din tabloul societăților şi firmelor cu capital inamic, prevăzut la art. 1 din Decizia nr. 523 publicată în Monitorul Oficial nr. 32 din 9 februarie 1945. Societatea a fost trecută la aceeaşi dată, sub prevederile Legii 478 publicată în Monitorul Oficial nr. 231 din 6 octombrie 1944, iar inginerul Ion Sutzu, prim director al Societății a fost numit administrator de supraveghere, conform acestei legi, urmând ca în timp de 6 luni să convoace adunarea generală a acționarilor[13].

În 27 iunie 1945, inginerul Ion Sutzu numit administrator de supraveghere de către C.A.S.B.I. prin decizia 10638 publicată în Monitorul Oficial 142 din 27 iunie 1945, face cunoscut Consiliului de administrație al societății „Colombia" că în conformitate cu dispozițiile Legii 91/1945 a fost numit un nou consiliu de administrație compus din Victor Antonescu, Nicolae Hiott, Henri Prost, Dimitrie Pompeiu şi ing. Răzvan Penescu şi un nou Comitet de cenzori format din Cristu Simionescu, Theodor Guilmain şi D. Moroianu. Noul consiliul va alege ca preşedinte pe Victor Antonescu, iar pe Henri Prost ca vicepreşedinte.

Preşedintele Victor Antonescu a precizat noului consiliu că societatea a fost din nou „socotită" ca un bun inamic şi ca urmare prin decizia nr. 8868 a Casei de Administrare şi Supraveghere a Bunurilor Inamice, publicată în Monitorul Oficial nr. 128 din 8 iunie 1945 a fost pusă din nou sub controlul acelei Casei.

Prin Legea 573 publicată în Monitorul Oficial nr. 161 din 19 iulie 1945, s-a dispus transferarea în patrimoniul U.R.S.S., pe paza hotărârilor Convenției de la Potsdam, pe numele Societății „Obiedinenie Ucrneft" un număr de acțiuni ale societății „Colombia" în valoare nominală de 325.060.000 milioane lei[14].

Prin adresa 19365 din 11 septembrie 1945 C.A.S.B.I., comunică că Comisia Aliată de Control a dispus ca administratorul de control şi supraveghere să rămână în funcție până la predarea gestiunii în mâinile împuterniciților Comisiei Aliate de Control, iar C.A.S.B.I. nu se va mai ocupa de gestiunea întreprinderii.

Reprezentantul societății sovietice „Obiedinenie Ucrneft", ing. Gheorghe Golubev a făcut cunoscut Consiliului de administrație al Societății „Colombia" faptul că grupul sovietic deținând majoritatea acțiunilor era necesară punerea la dispoziția sovieticilor a celor patru locuri ce reveneau străinilor în consiliul de administrație. La propunerea lui Gheorghe Golubev au fost cooptați în unanimitate ca membri inginerii Alexei Baicov, Nicolae Losnicov, care era şi geolog şi Boris Lapatuhin, rămânând ca al patrulea să fie completat ulterior de către grupul sovietic. În urma demisiei în data de 26 octombrie 1945, din funcția de vicepreşedinte, a lui Henri Prost a fot ales în locul acestuia Alexei Baicov cu o remunerație de 210000 lei net lunar, iar în urma demisiei preşedintelui, Victor Antonescu a fost ales în 27 februarie 1946 ing. Sabin Săceanu. În data de 27 martie 1946 la propunerea părții sovietice, a fost numit un al doilea administrator-delegat care să se ocupe de partea financiară şi comercială a societății, în persoana lui Simons Lassersons. Acesta va rămâne în funcție până în decembrie 1947 când va demisiona ca urmare a numirii sale în funcția de Administrator unic la „Societatea Creditul Minier".

În şedința consiliului de administrație din 5 aprilie 1946, reprezentantul sovietic Alexei Baicov a arătat că vechea organizare a societății nu mai corespundea situației de la acel moment şi ca urmare nu mai era necesar ca pe lângă directorul general să mai funcționeze şi un prim director precum şi un al doilea director. În consecință el se va propune ca singur director general, funcțiile de prim şi al doilea director încetând, titularii urmând să fie licențiați, iar societatea să aibă următoarea organizare: Director general, având întreaga conducere a societății; Direcția tehnică, având în subordine producția, forajul şi serviciile geologic, terenuri, convenții şi topografie; Direcția comercială având în subordine serviciile rafinărie, comercial, țiței-transport, stația de export; Direcția financiară având în subordine contabilitatea, casa şi toată activitatea financiară; Direcția administrativă având în subordine serviciile materiale, economat, personal, M.O.N.T., registratură şi expediție, garaje şi intendență; Serviciul contencios şi Serviciul secretariat. Ca directori ai direcțiilor principale, Consiliul de administrație i-a numit pe Alexandru Erhan (director administrativ), Alexandru Pamula (director comercial), Grigore Ioachim (director tehnic) şi Ivan Babaicov (director financiar). Director general al societății rămânea Theodor Ficşinescu[15].

---

[12] „Moniteur du Pétrole Roumain", nr. IX-X/1945, p. 295.
[13] D.J.A.N. Argeş, fond Societatea „Colombia", dosar 176/1942-1948, f. 14.
[14] *Ibidem*, f. 20-21, 54 v.
[15] *Ibidem*, f. 29.

În toată activitatea de foraj şi producţie a societăţii „Columbia”, aceasta a fost ajutată de societatea „Sovrompetrol” care îi punea la dispoziţie materiale, în special cele de foraj şi autocamioane, dar la rândul ei „Columbia” a pus la dispoziţia „Sovrompetrol”, 8 puncte din cele 10 pe care le avea pentru explorare pe structurile geologice din Ardeal şi anume: Grăniceri, Chişinău, Criş-Vânători, Arad, Semlac, Variaşul. Starea financiară a societăţii fiind foarte grea cu toată sporirea capitalului social de 7.600.000.000 la 228.000.000.000, ca urmare a reevaluării instalaţiilor distruse şi avariate în urma bombardamentelor aeriene, se hotărăşte încheierea de contracte de împrumut la societatea „Sovrompetrol” şi Banca Comercială Română, precum şi la Societatea Naţională de Credit Industrial.

În octombrie 1947, societatea „Colombia” avea un total de lei vechi blocaţi de 166 miliarde, iar datoriile în lei vechi la bănci se ridica la 175 miliarde. Numai în perioada august-septembrie 1947, s-au contractat la bănci împrumuturi în valoare de 27.500.000 lei stabilizaţi, care împreună cu încasările ce s-au putut realiza pentru produsele livrate la intern şi export, au permis acoperirea cheltuielilor urgente, în special plata salariilor.

Conform dispoziţiilor înscrise în art. 5 din actul constitutiv al Societăţii „Sovrompetrol” şi art. 5 punctul 3 din Decretul-Lege nr. 262/1946, cele două grupuri fondatoare, sovietic şi român, ale societăţii „Sovrompetrol”, s-au obligat să efectueze transformarea în bunuri, a aporturilor lor reprezentate prin acţiuni.

Examinându-se diferitele posibilităţi de transformare în bunuri a acestor acţiuni, s-a ajuns la concluzia că, singura modalitate practică şi în acelaşi timp cea mai avantajoasă pentru toţi deţinătorii de acţiuni „Colombia” este fuziunea Societăţii „Colombia” cu Societatea „Sovrompetrol”, prin absorbţia acesteia de către societatea „Sovrompetrol”. În consecinţă, în şedinţa Consiliului de Administraţie din 16 ianuarie 1948, vicepreşedintele şi Administratorul-delegat al Societăţii „Colombia”, ing. Alexei Baicov a propus să se convoace Adunarea Generală Extraordinară a Acţionarilor, spre a hotărî asupra acestei probleme, pentru data de 7 februarie 1948. În data de 16 februarie 1948 se întruneşte şedinţa Consiliului de Administraţie care aprobă darea de seamă a consiliului, către Adunarea Generală Extraordinară referitoare la fuziunea cu „Sovrompetrol”, mai ales că situaţia financiară era foarte grea, în special din cauza comenzilor masive de materiale necesare pentru lucrările din şantiere şi de la rafinărie[16].

În aprilie 1948 s-a instituit o comisie pentru predarea bunurilor şi gestiunii Societăţii „Colombia” către societatea „Sovrompetrol” şi îndeplinirea tuturor formalităţilor de fuzionare prin încorporare şi absorbţie. Comisia avea 13 membri, iar preşedinte era Alexei Baicov. La 25 iunie 1948 inginerul Theodor Ficşinescu, director general al Societăţii „Colombia” va demisiona din funcţie.

Fuziunea societăţilor s-a publicat în Monitorul Oficial nr. 105, partea a II-a din 8 mai 1948. Potrivit dispoziţiilor decretului prezidenţial nr. 152 publicat în Monitorul Oficial nr. 165 din 20 iulie 1948 şi adresei Ministerului Minelor şi Petrolului 15777 din 24 iulie 1948, fuziunea era considerată „ca perfectată” pe data de 20 iulie 1948, Consiliul de administraţie rămânând răspunzător pentru întreaga activitate de până la acea dată.

În lista anexă nr. 4 din Legea nr. 119/1948 pentru naţionalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere şi de transporturi, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 133 bis din 11 iunie 1948, s-a menţionat, printre alte întreprinderi naţionalizate, şi Societatea „Colombia”. Textul din lege prevedea că nu se naţionalizează întreprinderile sau partea din capitalul acestora care se găseau în proprietatea unui stat, făcând parte din Naţiunile Unite, care a dobândit aceste bunuri ca urmare a executării tratatului de pace sau prin achitarea unor obligaţii de despăgubiri, izvorând din starea de război[17].

Astfel îşi înceta activitatea Societatea franco-română de petrol „Colombia” după o activitate prodigioasă în industria petrolieră din România.

Intervention de l’Etat dans l’activité de la Société „Colombia” afin d’appliquer la Convention d’armistice Nationalisation de juin 1948

L’article analyse l’implication de l’Etat dans l’activité de la Société „Colombia” (société franco – roumaine qui a eu une activité prodigieuse dans l’industrie pétrolière en Roumanie) et présente la nationalisation de l’entreprise en juin 1948.

[16] *Ibidem*, f. 56.
[17] *Ibidem*, fond Societatea „Concordia”, dosar 244/ 1944-1948, f. 4.

DIPLOMAȚIE SECRETĂ ŞI COMUNICARE PUBLICĂ ÎN RAPORTURILE EST - VEST

Prof. univ. dr. Constantin HLIHOR*

Instaurarea unui tip aparte de conflict - războiul rece - în relațiile internaționale a avut consecințe asupra tuturor domeniilor, inclusiv al comunicării dintre state. Până la declanşarea confruntării Est-Vest deschiderea ostilităților dintre state presupunea închiderea canalelor oficiale de comunicare, de data aceasta nu s-a mai întâmplat aşa. Reprezentanțele diplomatice ale celor două superputeri şi ale statelor satelite/aliate au continuat să „funcționeze" fără, însă, să se poată şi comunica aşa cum s-a întâmplat după încheierea conflictelor anterioare. În 1952, ambasadorul SUA la Moscova, George Kenan, a comparat izolarea sa, la Ambasada SUA, cu experiența pe care a trăit-o la Berlin când a fost internat ca prizonier în timpul celui de-al doilea război mondial[1].

Din această perspectivă comunicarea internațională indirectă, prin discursuri politice ale şefilor de stat sau înalți funcționari cu răspundere în politica externă, capătă o importanță deosebită în relațiile dintre hegemoniile celor două blocuri politico-militare ca şi între sateliții lor. Se instituie, în fapt, un tip aparte de comunicare, denumită de unii specialişti ai domeniului drept o „*diplomație a semafoarelor*"[2]. Importanța unui asemenea tip de comunicare creşte şi ca urmare a intrării în scenă a unui alt tip de vector de „transport" la țintă a informației şi anume televiziunea[3].

Aceasta presupunea transmiterea unor simboluri şi semnale care descifrate, la timp, dădeau informația esențială în legătură cu adevărata poziție pe care una sau alta dintre superputeri o adoptau în legătură cu o criză politică sau militară şi care, la nivel propagandistic, era condamnată cu vehemență. Astfel au fost demontate crizele politice şi militare şi cele două superputeri, SUA şi URSS, au putut să evite confruntarea directă în primii ani ai războiului rece.

O primă verificare a acestui tip de comunicare s-a făcut în timpul „crizei berlineze" (1948-1949). În momentul în care Marea Britanie, SUA şi Franța au hotărât să creeze un guvern german separat şi o monedă pentru partea vestică de ocupație gestionată de ele, Uniunea Sovietică a reacționat oprind căile terestre de acces dinspre zona de ocupație controlată de puterile occidentale spre Berlin. S-a creat un moment de mare tensiune internațională care risca să ducă la o confruntare directă între foştii aliati[4]. Acest moment a fost exploatat la maxim de propaganda oficială de la Moscova încât opinia publică internațională a crezut că lumea se află în pragul unui nou război, de data asta între foştii aliați.

A intrat în funcțiune arta semnalelor şi comunicarea indirectă pe principiul „artei semafoarelor". Stalin a acordat, ziaristului american Smith Kingsbury, un interviu în care preciza printre altele: „în cazul în care guvernele puterilor occidentale ar fi de fost de acord cu amânarea stabilirii unui stat german separat, până la convocarea unei sesiuni a Consiliului miniştrilor de externe ai celor trei mari puteri, URSS ar fi fost în măsură să anuleze restricțiile anunțate"[5]. Acesta a fost punctul de pornire care a dus la o comunicare reală prin intermediul funcționarilor din politica externă a celor două superputeri. Contactul inițial a fost stabilit între Philip Jessup, locțiitorul reprezentantului american la ONU, şi reprezentantul sovietic în Consiliu, Iacob Malik. Această întâlnire a avut loc ca din întâmplare, la inițiativa lui Jessup, care îl aştepta pe colegul său sovietic în rezidențele provizorii ale statelor membre la Națiunile Unite, din Lake Succes. După un schimb de cuvinte de circumstanță reprezentantul SUA s-a interesat dacă lipsa unei mențiuni cu privire la problema reformei valutare în interviul lui I.V. Stalin avea o semnificație anume. Malik i-a răspuns că omisiunea nu fusese accidentală, şi că era vorba de o problemă de mare importanță, care ar putea fi discutată la reuniunea viitoare a miniştrilor de externe[6]. Această conferință a avut loc la Paris (23 mai 1949) şi a fost punctul de plecare pentru normalizarea accesului spre Berlinul de Vest.

---

* Universitatea Națională de Apărare, Bucureşti.

[1] Joseph S. Nye, jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie şi istorie*, trad., Ion Vlădoiu, Editura Antet, 2005, p.106.

[2] Dr. Victor Duculescu, *Ipostaze ale diplomației*, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 138.

[3] Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *Mass media şi societatea*, Editura Comunicare.ro., Bucureşti, 2001., p. 79-80.

[4] Walter La Feber, *America, Russia, and the Cold War. 1945-1984*, Fifth edition, Cornell University, Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 76.

[5] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 138.

[6] Charles E. Bohlen, *Witness to History*, 1929-1969, New York, Norton, 1973, p. 284.

Un alt exemplu al comunicării de tip „*arta semafoarelor*" a fost cel al negocierilor legate de încetarea conflictului din Coreea. La jumătatea anului 1952 se crease un anume echilibru de forţe pe teatrul de operaţiuni militare, iar guvernul american intuia că nu mai este posibilă o soluţie militară avantajoasă. În aceste condiţii, Departamentul de stat îl însărcinează pe George Kenan, bun cunoscător al realităţilor sovietice, să-l contacteze pe Iacob Malik. Cei doi diplomaţi se întâlnesc în zilele de 1 şi 5 iunie 1951. Kenan află că URSS este interesată de soluţionarea conflictului dar că nefiind parte a acestuia nu are motive de a participa, prin delegaţi anume la întâlnirile celor două părţi.

Această luare de poziţie sovietică a fost primită cu mult interes de americani, şi, în consecinţă, comandantul forţelor americane din Coreea, generalul Ridgway, a luat iniţiativa de a face un apel, prin radio, părţilor chineză şi nord coreană, de a se aşeza la masa negocierilor[7]. Problema coreană şi-a găsit astfel o rezolvare care a convenit, atât sovieticilor, cât şi americanilor în raport de interesele pe care aceste două mari puteri le aveau în zonă. Experienţa comunicării în probleme delicate ale mediului internaţional, cum a fost cea din Coreea, şi care a condus la o soluţie acceptabilă prin *arta semafoarelor* a arătat liderilor de la Kremlin şi Washington că, dincolo de comunicarea prin propagandă, este nevoie de o comunicare directă.

A apărut ideea conferinţelor la nivel înalt, care fusese lansată de fostul premier britanic W. Churchill încă din 1953 dar în condiţiile războiului rece nu s-a putut realiza. Au fost necesare alte mesaje date şi de o pare şi de alta pentru a se ajunge la Conferinţa de la Geneva, când liderii marilor puteri se aflau din nou în comunicare directă, aşa cum nu se mai întâmplase de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Aşa cum subliniază analiştii politici şi istoricii, şedinţele plenare s-au caracterizat prin comunicare cu exces de protocol şi formalism şi uneori într-o atmosferă stânjenitoare. Contactele informale prilejuite de diferite coctailuri şi dineruri care urmau sesiunilor plenare, au făcut posibil ca procesul de negociere să continue mai liber şi cu mesaj nevirusat ideologic[8].

Cazuri asemănătoare de comunicare prin *arta semafoarelor* s-au produs între Moscova şi Washington şi cu prilejul altor două crize: criza ungară din 1956 şi criza rachetelor cubaneze din 1962. De remarcat faptul că acest tip de comunicare nu era prezent decât între superputeri, sateliţii Moscovei, şi într-o oarecare măsură şi aliaţii SUA, nu erau antrenaţi în nici un fel. Aşa au fost posibile erorile de percepţie apărute la sateliţii Moscovei în legătură cu descifrarea mesajelor din războiul imagologic pe care cele două superputeri îl purtau. Explicaţiile sunt multiple dar două ni se par relevante. În primul rând mesajele cu care URSS şi SUA se bombardau reciproc nu erau destinate sateliţilor. Interpretarea cuvintelor cheie, cum au fost cele legate de liberalizarea regimului sovietic după dispariţia lui Stalin ca şi operaţia de revigorare a „democraţiei" din Uniunea Sovietică de către noi conducători sovietici, aveau alt înţeles pentru liderii de la Budapesta sau de la Belgrad. Au crezut că sunt reale şi că vor determina schimbări în fizionomia şi structurile politice şi economice ale regimurilor comuniste din ţările satelite Moscovei. Având această percepţie eronată, rezultată din interpretarea mesajelor din războiul imagologic purtat de Kremlin cu Casa Albă, liderii comunişti maghiari chiar au trecut la adoptarea unor măsuri de reală democratizare a regimului. Din această perspectivă se poate considera că au dreptate acei analişti care consideră că „evenimentele din 1956 nu au fost, însă, provocate de către autorităţile de la Washington, ci de către guvernul de la Moscova, unde Nikita Hrusciov îşi consolida statutul de succesor al lui Stalin".

Analiza „filmului" evenimentelor derulate în URSS şi Ungaria ne confirmă ipotezele de lucru. La Congresul XX al PCUS, Hrusciov a dezvăluit, într-un raport secret, numeroase acte de corupţie ale fostului dictator sovietic şi a promis o relaxare a relaţiilor cu acele ţări socialiste care au fost ostracizate de Stalin şi liberalizare a regimului comunist. Conducerea comunistă de la Budapesta a hotărât să treacă la „liberalizarea" regimului comunist, neînţelegând sensul semnaleleor pe care N.Hrusciov le-a transmis odată cu acel raport[9]. Revolta a fost alimentată şi de „comunicarea" pe care administraţia americană a făcut-o prin postul de radio *Europa Liberă,* când s-a luat hotărârea de a transmite textul cuvântării liderului sovietic[10]- Tineretul a ieşit în stradă şi a cerut ca liderul comunist îndepărtat de la putere de către fidelii lui Stalin să fie numit prim-ministru. Evenimentele au degenerat în revoltă anticomunistă. *Europa Liberă* a transmis şi a făcut publice toate evenimentele din capitala Ungariei. Unii dintre angajaţii postului, dizidenţi unguri, au făcut aluzii la un posibil ajutor occidental în arme şi chiar trupe. Solicitarea de ajutor a venit şi din interiorul Ungariei, de la insurgenţi. Pentru Moscova era o problemă. A intervenit comunicarea dintre cele două superputeri, prin *arta semafoarelor.* Preşedintele american a declarat în cadrul unui discurs, printre altele, că pentru SUA, Ungaria „era la fel de inaccesibilă ca şi Tibetul"[11].

---

[7] Henry Kissinger,*Diplomatia,All, Bucuresti, 1999*., p. 443-446.
[8] Dr. Victor Duculescu, *op., cit.,* p. 141.
[9] Jean-Marie Le Breton , *Europa Centrală şi Orientală între 1917 şi 1990*, Editua Cavallioti, Bucureşti, 1996, p. 166-167.
[10] John Prados, *Războaiele secrete ale preşedinţilor*, Editura Elit, f.a., Bucureşti, p. 165-166.
[11] Ibidem, p. 129.

Erorile de interpretare a evenimentelor care s-au derulat în URSS, după moartea lui Stalin, în aprecierile liderilor comunişti chinezi, au determinat schimbări esenţiale în procesul de comunicare între partidele comuniste şi guvernele din cele două ţări. Discursul nu mai are acurateţe. Nu contează schimbul de idei şi opinii ci creionarea în „mintea" cititorului a imaginii pe care doreşte să o transmită. Analizând acest tip de comunicare Chen Jian ajunge la concluzia că *"În criticismul său al atitudinii de "mare putere şovinistă" afişat de liderul de la Kremlin de Nichita Hrusciov, în efortul său de destalinizare al ţării, discursul maoist a fost dominat de metafore, mituri şi simboluri cruciale în promovarea continuării revoluţiei lui Mao, care de altfel a şi cauzat adâncul dezacord dintre Beijing şi Moscova. Toate aceste avanpremiere au servit ca preludiu la marea polemică Chinezo-Sovietică dezbătută în anii '60, condusă până la urmă de fiecare dintre cei doi giganţi comunişti privind pe celălalt ca fiind trădătorul adevăratului Marxism-Leninism"*[12].

Un caz special din istoria războiului rece, în care arta semnalelor a condus liderii superputerilor la o comunicare directă pentru a se evita o catastrofă nucleară, a fost criza rachetelor instalate de sovietici în Cuba. Percepută ca o acţiune de netolerat pentru securitatea SUA, administraţia a reacţionat foarte dur la adresa Moscovei ameninţând cu represalii militare. Canalele de comunicare neoficiale, paralele cu discursul public şi peste comunicarea mass media, au fost cele care au stopat cursul periculos al evenimentelor[13]. Astfel au fost purtate negocieri secrete şi neoficiale, pe de o parte, între diplomatul sovietic Alexandru Fomin şi ziaristul american John Scali, care lucra pentru Departamentul de stat, iar pe de alta între ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrinin şi fratele preşedintelui american, Robert Kennedy[14]. Într-o discuţie pe care Dobrinin a avut-o cu R. Kennedy acesta afirma că are mandat din partea lui Hrusciov să arate în mod clar care sunt interesele sovietice în această parte de lume şi cum înţelege să le apere[15]. Lucrurile nu numai că au evoluat spre detensionarea situaţiei internaţionale dar s-a luat hotărârea ca între cele două capitale Moscova şi Washington să existe o „legătură"directă ceea ce în istorie a trecut drept „telefonul roşu".

Acest tip de comunicare a fost specific doar marilor puteri şi nu se regăseşte ca regulă în relaţiile dintre o mare putere şi un stat satelit al URSS. De multe ori comunicarea purta amprenta presiunii pe care marea putere o exercita în ţara respectivă sau reflecta nivelul de confruntare din ecuaţia bipolară. Într-un document al Departamentului de Stat se sublinia că: „Problemele actuale cu privire la relaţiile Statelor Unite cu România nu pot fi rezolvate(...) în afara contextului mai larg al relaţiilor noastre cu URSS, cu sfera est-europeană a dominaţiei sovietice şi cu statele Europei de Vest"[16]. „Istoria relaţiilor bilaterale româno-americane, în primii ani ai Războiului rece, este şi istoria iritării cu bună ştiinţă a autorităţilor de la Bucureşti de către diplomaţia Washingtonului"[17].

Comunicarea dintre Bucureşti şi Washington a fost bruiată, pe de o parte, de grila ideologică de interpretare a realităţilor politice din mediul internaţional, iar pe de alta, de încapacitatea de a sesiza comunicarea dintre superputeri prin coduri şi artă a semafoarelor. Din aceste motive, unii reprezentanţi ai diplomaţiei române, prezenţi în SUA, se plângeau autorităţilor din ţară că nu mai înţeleg care este adevărata linie a politicii externe americane, în ceea ce priveşte relaţiile cu URSS şi cu Estul. La intervale foarte scurte de timp oficiali ai Departamentului de Stat utilizau cuvinte foarte dure la adresa Uniunii Sovietice, pentru ca imediat preşedintele Truman să afirme că SUA nu vor renunţa la discuţiile cu URSS în scopul unei reconcilieri, în numele ideii că „aceste două mari popoare nu se poate să nu se înţeleagă pe viitor"[18].

Deorece la Bucureşti nu puteau fi descifrate mesajele comunicării de tip *arta semafoarelor,* practicată de diplomaţia celor două superputeri, comunicarea diplomatică indirectă se încadra în paradigma conflictuală. Concludent în acest sens este mesajul transmis la Washington de şeful diplomaţiei comuniste, Ana Pauker, cu prilejul rostirii unui discurs de *Ziua Femeii.* Aceasta, după ce condamna politica imperialistă ale SUA afirma: „fac pregătiri de război împotriva URSS şi a ţărilor de democraţie populară"[19]. Adjunctul ministrului de externe, Grigore Preoteasa, ataca în termeni duri Aministraţia SUA afirmând, în aceeaşi notă cu şeful său, că „împerialismul american şi englez reînvie fascismul şi militarismul german, răscoleşte poftele de cotropire numai vremelnic adormite ale burgheziei..."[20].

---

[12] Chen Jian, *Mao's Chiana and Cold War,* în http://www.ibiblio.org/uncpress/ chapters/chen_maos.html

[13] Robert Krauss, Ezequiel Morsella, *Communication and Conflict*, in M. Deutsch, P. Coleman, eds., *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* , San Francisco: Jossey Bass, 2000, p. 131-143.

[14] *Cuban Missile Crisis and Aftermath* Foreign Relations Series Volume Summary, 1961-1963, Volume XI, http://www.state.gov/www/about_state/history/kenxi.html

[15] *Russian Documents on the Cuban Missile Crisis*, în Cold War International History Project; http://social.chass.ncsu.edu/slatta/hi216/sovietscuba.htm

[16] *Problems in the relations between United States and Romania*, in Foreign Relations of the United States (F.R.U.S.), 1949, vol. V, p. 521-522.

[17] Paul-Octavian Nistor, *Politica SUA de îngrădire a pericolului comunist în zona europeană (1945-1952),* teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, 2005, p. 201.

[18] Arhiva M.A, E. *Fond SUA, Telegrame Washington*, 1948, telegrama din 22 martie 1948, f. 66; apud, Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 202.

[19] „*Scînteia*" , serie III, anXIX, 8 martie, 1950.

[20] Ibidem, 10 mai 1950.

Analiza discursurilor oficiale ale liderilor de la Bucureşti, a scrisorilor de protest pe care guvernul român le-a adresat unor foruri internaţionale, prin care se apără de unele comentarii negative, lansate de diplomaţia americană cu privire la modul cum se respectau drepturile cetăţeneşti şi politice în România, arată că mesajele erau specifice unei comunicări de criză şi conflict. Nu doar discursurile liderilor P.M.R. ci şi tonul presei române era unul excesiv de dur, care sugera un război iminent, între Est şi Vest, mai ales după înfiinţarea N.A.T.O. Epitetele folosite în mesajul comunicării indirecte cu Administratia SUA aveau o încărcătură negativă considerabilă şi transmiteau cititorului o stare de alertă generală, care s-ar fi regăsit doar în cazul unor iminente pregătiri de război[21].

Criza rachetelor cubaneze a arătat că diplomaţia semafoarelor îşi consumase resursele şi a continua un astfel de tip de comunicare devenea periculos pentru însăşi existenţa ca actor a celor două superputeri. Tehnologia şi mai ales creşterea rolului arsenalului atomic în doctrina fiecăreia, din părţile adverse, făceau ca orice eroare de interpretare a intenţiilor în ecuaţia ofensivă/defensiă să ducă la holocaust nuclear. Apare nevoia unei comunicări directe şi oportune dintre superputeri. Aşa s-a născut celebrul „fir roşu" ce lega cele două capitale, Moscova şi Washington-ul. Acest tip de comunicare nu numai că a salvat Planeta de la distrugere, dar a condus şi la detensionarea relaţiilor internaţionale. De menţionat faptul că nu a dispărut în totalitate *arta semafoarelor*. Acest dialog dintre superputeri a continuat prin unele forme specifice ale propagandei prin care îşi transmiteau reciproc creşterile/descreşterile în planul înarmării şi a puterii militare de care fiecare dispunea la un moment dat. Fiecare dintre părţi anunţa prin media de care dispuneau ce armamente au mai introdus în arsenal şi de câte ori poate să-şi distrugă adversarul. Relevant în acest sens sunt imaginile de la paradele militare organizate de liderii de la Kremlin cu diferite prilejuri. Acest proces de comunicare a condus la ceea ce specialiştii au numit *dilema de securitate* ce a caracterizat relaţiile Est-Vest în timpul războiului rece[22].

Detensionarea relaţiilor Est-Vest în deceniile următoare crizei rachetelor, ca şi începutul unei politici de distanşare a României faţă de Moscova, au determinat schimbări importante în comunicarea Washington – Bucureşti. Discursul lui Nicolae Ceauşescu (21 august 1968) prin care a condamnat intervenţia URSS şi a altor state socialiste în Cehoslovacia, pentru a stopa reformele din această ţară, a avut un ecou deosebit în lumea liberă[23]. În anul următor vizita lui Richard Nixon (august) şi a preşedintelui francez Charles de Gaulle au mărit şi mai mult aura de disident a preşedintelui român în faţă democraţiilor occidentale, ceea ce a condus la o comunicare directă şi mai pragmatică între Bucureşti şi capitalele principaleleor state democratice.

Interersant este de remarcat faptul că deşi între cele două superputeri s-a inaugurat un canal de comunicare special, a cărui menire era de a nu se produce erori de percepţie în ceea ce priveşte politica de securitate, diplomaţia dintre Moscova şi Washington nu a cunoscut schimbări de esenţă. Complexitatea vieţii internaţionale, apariţia unor crize şi conflicte cu impact global, cum au fost cele din Orientul mijlociu, determină cancelariile celor două superputeri să folosească şi canale de comunicare prin *terţi,* specifice stării de război. Actorul A în conflict de interese şi ideologice cu actorul B are blocate canalele de comunicare prin care să ajungă la o negociere/informare bazată pe încredere şi deschidere reciprocă. Evenimentele internaţionale îi obligă la o asemenea comunicare dar, fie din orgoliu, fie sub impactul propagandei, nu pot să depăşească „barierele" de comunicare. Referindu-se la un asemenea blocaj generat printre altele şi de războiul propagandistic practicat pe scară largă între Beijing şi Moscova, George Macovescu relatează ceea ce i-a spus Mao: „De ce să ne unim? Se întreabă Mao. Nu se poate. Noi am fost jigniţi, etichetaţi, declaraţi dogmatici, militarişti, dictatori. Eu sunt un dictator un dogmatic!(...) Când a fost aici tovarăşul Bodnăraş, i-am spus că putem aştepta zece mii de ani pentru a ne uni. Apoi am redus o mie de ani. Ceva mai târziu, am mai redus o mie, dar mi-am dat seama că am redus prea mult. Nu mai reduc nimic. Opt mii de ani"[24]. Aceste bariere vor fi depăşite cu ajutorul unui alt actor C, care are credibilitate, atât la A, cât şi la B.

Diplomaţia Bucureştiului îşi va construi o imagine de „mare putere dipolmatică" asigurând canalele de comunicare între sovietici şi chinezi, între arabi şi evrei sau între sovietici şi americani. Un asemenea tip de comunicare găsim în memoriile fostului ministru de externe George Macovescu. În jurnalul său povesteşte cum, din însărcinarea lui N. Ceauşescu după ce acesta a avut o întrevedere cu preşedintele egiptean Anwar El Sadat, a plecat la Washington pentru a transmite un mesaj americanilor din partea egiptenilor[25].

Pe măsură ce la Moscova se schimbă raportul dintre comuniştii conservatori dogmatici şi cei reformatori şi dialogul Est-Vest intră în tiparele normalităţii, la Bucureşti comunicarea cu marile democraţii

[21] Paul-Octavian Nistor, *op., cit.,* p. 298.
[22] Rose McDermott şi Jonathan Cowden, *op., cit*., în *loc., cit*.
[23] Jean Francois Soulet, Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre, Editura Polirom, Bucureşti, 1998, p. 167.
[24] George Macovescu, *Jurnal*, vol.I(1952-1982), Domino, Bucureşti, 2006, p. 76-77
[25] Ibidem, p. 144-145

revine la caracteristica anilor de început ai războiului rece. Reformele lui Gorbaciov şi adoptarea de către acesta a unui stil de comunicare direct şi sincer cu Statele Unite, care a dus la rezolvarea unor probleme de maximă importanţă din viaţa internaţională, care au fost ocolite decenii de-a rândul tocmai datorită comunicării în paradigmă ideologică între cele două sisteme politice mondiale, au determinat la Bucureşti adoptarea unui tip de comunicare de criză şi conflict omnidirecţional. Situaţie ce va continua până la căderea regimului de dictatură al familiei Ceauşescu.

Propaganda a fost un alt tip de comunicare care a fost utilizat de ambele blocuri politico-militare, cu mai mult sau mai puţin succes. Comunicarea prin această formă urmărea redesenarea hărţilor mentale ale propriilor cetăţeni pentru ca aceştia să „vadă" realitatea prin tiparele ideologiei. Dintre nenumăratele exemple care ar putea ilustra acest aspect ne oprim la modul cum corespondentul postului de radio Moscova, Iakov Victorov, a relatat din Washington tragica moarte a preşedintelui John Kennedy şi a modului cum presa americană a relatat pe de o parte doborârea de către aviaţia israeliană a avionului KAL 007, aparţinând companiei *Arab civilian jetliner*, în februarie 1973, şi a doborârii de către sovietici a avionului de pasageri aparţinând *Korean Air Lines,* în septembrie 1983. În primul caz se constată că, deşi în esenţă personalitatea preşedintelui era corect redată, faptele erau relatate în acord cu informaţiile existente pe piaţa presei libere, dar interpretarea lor era făcută prin grila ideologiei comuniste: lupta dintre forţele răului, întruchipate de imperialismul american/occidental şi forţele binelui, întruchipate de progresistul regim sovietic/URSS. „Să ne întrebăm - relata jurnalistul de la Radio Moscova – cine a profitat de pe urma asasinării lui Kennedy? Răspunsul este clar. Avem de-a face cu o organizaţie criminală subvenţionată de forţele întunecate ale reacţiunii. Campionii războiului rece, acei oameni sălbatici şi chiar bolnavi care au văzut că acţiunile preşedintelui Kennedy, aprobate de întrgul popor american, duceau la relaxarea relaţiilor internaţionale"[26].

În cel de-al doilea caz observăm că, deşi în esenţă fapele erau aceleaşi, doborârea de către forţele militare a unor aparte de zbor aparţinând companiilor civile de transport aerian, interpretarea fapelor este diferită, datorită faptului că într-un caz vinovatul era un stat prieten iar în celălalt adversar al S.U.A. Doborârea avionului coreean de pasageri este văzută de presa americană şi interpretată corect ca „un act de barbarie singular prin barbaria sa în comportamentul statelor în mediul internaţional. Întreaga poveste nu va fi cunoscută niciodată, dar este cât se poate de clar că sovieticii au decis în mod deliberat să doboare un avion neînarmat deoarece a intrat în spaţiul lor aerian neinteresându-i faptul că această decizie va costa vieţi nevinovate. Au murit 269 de oameni printre care şi congresmenul Larry McDonald"[27]. Doborârea avionului arab de pasageri este prezentată ca un accident tragic şi regretabil datorat lipsei de precizie a dreptului internaţional în ceea ce priveşte tipul de reacţie a statului când un avion îi survolează teritoriul fără permisiune. Media a reluat pe larg opiniile experţilor în drept internaţional din principalele universităţi americane. Profesorul Louis Sohn de la Universitate Harvard remarca, în unul din cotidienele americane: „Pe de o parte o ţară are dreptul să-şi protejeze interesele. Pe de altă parte scopul ar trebui să ţină seama de a nu pune în pericol viaţa. Marea problemă este faptul: Ce a determinat pilotul să refuze a se supune avertizărilor primite ?"[28]. Un alt punct de vedere reluat de media a fost al profesorului Andreas Lowenfeld. Oficialii israelieni îşi menţin punctul de vedere, potrivit căruia pilotul francez al Companiei Libiene a refuzat să îndeplinească ordinul de aterizare, după ce a survolat instalaţiile militare israeliene dispuse de-a lungul Canalului de Suez. Aşa că avioanele de vânătoare israeliene au deschis focul asupra avionului de pasageri. Sursele egiptene afirmă că pilotul s-a rătăcit din cauza unei furtuni şi a intrat în zona interzisă. Pilotul avionului de pasageri a crezut că avioanele militare erau MIG-uri egiptene. „În asemenea situaţii – conchidea profesorul Lowenfeld – te ghidezi după principiul legal potrivit căruia o naţiune (Israelul aici) trebuie să-şi exercite dreptul de a se proteja cu folosirea unui minim de forţă"[29].

Prima confruntare propagandistică purtată între Est şi Vest pe timpul unui conflict/criză major în relaţiile internaţionale, s-a derulat pe timpul războiului din Coreea. Statele Unite, ca principal actor din lumea liberă în acest conflict, a utilizat cam aceleaşi tehnici şi metode folosite şi în cel de-al doilea război mondial. Propaganda comunistă nu a fost nici ea modificată esenţial faţă de strategia folosită de sovietici împotriva nazismului[30]. Comunicarea se adresa opiniei publice şi viza legitimitatea şi scopul războiului. Fiecare dintre părţi se străduiau să convingă lumea internaţională de justeţea luptei pe care o duce şi să ponegrească partea adversă.

Conflictul din Vietnam va aduce şi un salt în ceea ce priveşte comunicarea în situaţii de criză şi conflict. Războiul purtat în jungla vietnameză sau în aer cu forţe convenţionale a fost dublat de aprige

[26]Apud, Robert English, Jonathan J. Halperin, *The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*. From the Series **Beyond the Kremlin**. A Publication of the Committee for National Security, New Brunswick(U.S.A.) and Oxford(U.K.), 1991, p.61-62.
[27] Ibidem p. 66.
[28] Ibidem, p. 67.
[29] Ibidem.
[30] Călin Hentea, *Propaganda fără frontiere*, Nemira, Bucureşti, 2002, p. 108-110.

confruntări psihologice între militarii aflați în conflict pe teatrul de operațiuni dar şi de dueluri propagandistice rezervate politicienilor în arena internațională. Asistăm la o separare în ceea ce priveşte comunicarea între beligeranți, prin care se urmărea înşelarea, manipularea şi dezinformarea reciprocă şi comunicarea între statul beligerant şi opinia publică internațională, care devine instrument preponderent politic.[31]

Tot în această perioadă apare şi o altă formă a comunicării adoptate de sistemele militare ale beligeranților –relațiile publice (PR). Deşi obiectivele stabilite de către forțele americane specializate în războiul informațional au fost multiple şi cu programe concrete[32], se apreciază că doar acțiunea intitulată *Vino acasă* a fost un succes.[33] Acesta era destinată insurgenților comunişti. Prin forme persuasive de comunicare acestora li se promitea un statut onorabil şi confortabil de prizonier de război, până la terminarea conflictului când putea deveni cetățean liber al Republicii Vietnam.

Comunicarea pentru a înşela adversarul şi a-l dezinforma a fost folosită în Vietnam prin acțiunea cu numele de cod *Humidor*.[34] Forțe speciale americane răpeau pescarii dintr-un anume sat şi îi transportau rapid pe o insulă unde li se prezenta o falsă formațiune de rezistență numită *The Sacred Sword, of the Patriots League/Sabia sfântă a Ligii Patriotice.* După un timp aceştia erau eliberați şi duşi acasă pentru a relata cele văzute autorităților şi celorlalți locuitori. Aceasta urmărea crearea de ținte false şi derută în rândurile rezistenței comuniste. Eficiența propagandei şi ale altor forme de comunicare specifice războiului modern nu a fost atât de ridicată în raport cu obiectivele propuse. În primul rând, mesajul n-a avut forța persuasivă necesară „ştergerii" din mintea nord-vietnamezului a imaginii de invadator sădită de propaganda comunistă. Codurile şi simbolurile specifice culturii asiatice au fost prea puțin prezente în mesajul elaborat de „emițătorul" american pentru „receptorul" nord-vietnamez, astfel că eficiența comunicării a fost încă din start pusă sub semnul îndoielii. Propaganda de la om la om, folosită de liderii comunişti, a fost în multe cazuri mai eficientă, deoarece era făcută în interiorul matricei culturale şi nu erau prezente barierele culturale, ca în cazul americanilor.

De remarcat faptul că specialiştii militari în comunicare şi acțiuni psihologice au analizat şi cercetat, atât succesele, cât şi eşecurile produse de mânuirea necorespunzătoare a acestor arme, încărcate cu imagini, simboluri, cuvinte şi *care nu ucid*. Rezultatele au fost evidente în confruntarea la scară largă dintre comunism şi democrație în perioada de sfârşit a războiului rece. Sovieticii au folosit toate formele de propagandă de la cea albă, cenuşie până la cea neagră. Un exemplu de acțiune de succes desfăşurată de KGB a fost cea din Indonezia din 1964 şi a avut ca obiectiv eliminarea influenței SUA din această țară. Folosindu-se de agenți ai serviciilor secrete cehoslovace, KGB-ul a desfăşurat, în toamna anului 1964, o acțiune de intoxicare a preşedintelui Sukarno prin care acesta a fost convins, cu documente „aparținând" CIA, că SUA urmăreşte asasinarea sa şi invadarea țării. După ce a văzut documentele americane „strict secrete" preşedintele indonezian şi-a făcut public sentimentul antiamerican.[35]

În plan psihologic, confruntarea Est-Vest a fost decisă de modul cum competitorii au înțeles impactul pe care îl au asupra oamenilor imaginile, informația, cultura, ideologia şi muzica, tot ceea ce ține de un nou mod de viață. Câştigul/pierderea în aceste noi forme de confruntare nonclasică nu se putea evalua cu măsurile clasice, în numărul de pierderi pe câmpul de luptă, sau în distrugerile pe care le provoci adversarului, ci în influența pe care acestea o au în schimbarea modului de a gândi al oamenilor, a modului lor de a percepe lumea în care trăiesc.[36]

În această confruntare Moscova şi sateliții ei au propagat înlăturarea exploatării de clasă, eliberarea națională pentru țările în curs de dezvoltare.[37] În opoziție, SUA şi aliații lor, au propagat ideile democrației pluraliste şi au recurs la forța de atracție a muzicii rock, a filmului *western* şi a modei blue-jeans. În această confruntare, rock-ul şi blue-jeans-ii au avut o forță de penetrare şi de erodare a sistemului socialist mai mare decât apelurile la lupta de clasă ale Moscovei. Claude Karnoouh nu exagerează prea mult când afirmă că socialismul *„s-a prăbuşit sub presiunea imaginilor supermagazinelor şi a serialelor de televiziune americane. La urma-urmei, Lenin a fost învins de alianța lui Mc Donald's cu Coca Cola, a lui Yves Saint Laurent cu Mercedes*". [38]

Liderii comunişti, până la Mihail Gorbaciov, formați în dogmele ideologiei comuniste de tip stalinist, n-au fost capabili să depăşească limbajul de lemn al unei propagande învechite, de tip secol al XIX-lea, şi n-au înțeles rolul informației, puterea mijloacelor mass-media în modelarea conştiințelor. Jean Heffer

---

[31] Ibidem, p. 111.
[32] Noam Chomsky,*The Vietnam War in an Age of Orwell,Race and Class*, Spring 1984, p. 44.
[33] Ibidem, pp. 112-113.
[34] Herbert A. Friedman , *The Sacred Sword*, of the Patriots League, în http://www.psywarrior.com/SSPLVietnam.html
[35] *Forms of Soviet Propaganda During the Cold War*, în http://www.geocities.com/happygirl823/propforms.html
[36] A se vedea, pe larg, Constantin Hlihor, *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane,* Editura Universității Naționale de Apărare, Bucureşti, 2005, capitolul V.
[37] Sergiu Támas, *Geopolitica. O abordare prospectivă,* Bucureşti , 1995, p. 164.
[38] Claude Karnoouh, *op. cit.*, p. 142-143.

consideră că acest fapt ține de esența regimului politic comunist de a conserva pe perioade lungi aceiași lideri, care avansează în vârstă și pierd capacitatea de a înțelege evoluția societății și prin urmare de a o renova.

Nu același lucru s-a întâmplat în Occident. Iată de exemplu, la începutul președinției, R. Reagan l-a sprijinit pe F. Marcos în Filipine. Însă, pe măsură ce transmisiunile TV continuau, și americanii au văzut cum demonstranți pașnici și simpatici din clasa mijlocie erau atacați de bătăușii lui Marcos, poziția lui Reagan a început să se schimbe. Crainicul de televiziune de la *Washington Post* scria: „*nu dă bine să fii aliat cu piticul ăsta rău de la televizor*[39]. Liderii comuniști din Estul Europei n-ar fi înțeles acest lucru pentru că erau convinși de un fapt: cenzura dură și controlul absolut al mass-media și mai ales al televiziunii este suficient pentru a-ți impune voința. Alvin Toffler este de părere că *„Dacă Ceauşescu ar fi studiat rolul noului sistem mass-media global, de exemplu, în răsturnarea lui Ferdinand Marcos în Filipine, ar fi ştiut că deținerea controlului mass-media interne nu mai e de ajuns pentru a ține poporul în ignoranță, evenimentele politice interne sunt jucate tot mai mult pe o scenă globală (...). Ceauşescu n-a reuşit să înțeleagă revoluția mondială a mijloacelor de informare, plătind cu viața, în ziua de Crăciun, 1989*"[40].

Analizele de imagine în confruntarea Est-Vest din timpul războiului rece, mai ales pentru perioada sa de final[41], arată că a câștigat cel ce a dominat fluxurile comunicațiilor și a reușit să impună valorile, aspirațiile și propria imagine în opinia publică. Or, după cum apreciază reputații analiști ai problemei, „*întâietatea SUA în lume în acest domeniu este indiscutabilă. Leadershipul american se afirmă și în ceea ce privește stăpânirea rețelelor, fabricarea și vânzarea de echipamente, concepția și producția de media. Conceptul de Free flow of Information a dat mai mult ca oricând un avantaj sistemului american, fiind capabil să facă cunoscute temele sale dominante oriunde în lumea liberă*"[42].

Sovieticii n-aveau nicio șansă de a contracara *ofensiva imagologică,* deoarece *traficul* lor în imperiul undelor herțiene nu era decât de 0,3% din cel al Intelsat-ului.[43] Prin urmare, filmele și foiletoanele produse în SUA au invadat ecranele mari și mici din lumea întreagă, difuzând modelul culturii și civilizației americane. „*Niciodată american way of life n-a avut o forță mai mare de penetrare*"[44].

Pe de altă parte, este vorba despre lipsa de modernitate a mai tuturor produselor din fostul sistem socialist. Nimeni nu pune la îndoială performanțele produselor militare sovietice. Dar cetățeanul obișnuit intră în contact nemijlocit cu produsele *civile*. Pentru că este vorba despre o confruntare între două sisteme, considerăm că modernitatea produselor obișnuite a contat enorm în verdictul cetățeanului din *lagărul* socialist. Modernitatea automobilului occidental, a televizorului, a pantofului dacă vreți, rezumau totul și aveau o forță de convingere, pe care nu trebuia să o mai releve nimeni. Pe fondul unui nivel de trai modest – expresia directă a ineficienței sistemului – *bombardamentul* noilor produse din Occident a putut avea o influență decisivă. Așa s-a produs desprinderea lentă dar inevitabilă a cetățeanului de sistemul în care, poate cândva, crezuse. Odată ce desprinderea a avut loc, implozia și prăbușirea nu mai erau decât o problemă de timp…

Presa, radioul, televiziunea, muzica ușoară au avut un rol major în remodelarea convingerilor politice ale ascultătorilor din Europa Centrală și de Sud-Est ca și din URSS. Încă din 30 martie 1948, SUA au elaborat pentru Consiliul Național de Securitate un document – N.S.C./7 – de importanță geopolitică și geostrategică, prin care erau formulate obiectivele și metodele de confruntare cu lumea comunistă. Printre acestea, un loc important îl deținea *intensificarea programelor anti-comuniste la radio*[45]. Ulterior, acest document a fost completat printr-un altul, elaborat în aprilie 1950 – N.S.C./68 – care a schițat imaginea Americii în cruciada împotriva comunismului. Cei care au elaborat N.S.C./68 credeau că „*Doar prin afirmarea practică, pe plan internațional și pe plan intern, a valorilor noastre esențiale putem să ne păstrăm integritatea, și în acesta constă prezentarea reală a planurilor Kremlinului*"[46]. Astfel, doctrina părinților fondatori ai Americii, potrivit căreia națiunea lor era un for al libertății pentru întreaga omenire, a impregnat filosofia americană a războiului rece. Sovieticii n-au înțeles importanța crucială pe care o au mijloacele de informare în masă în redesenarea *atlasului mental* al cetățenilor și prin urmare n-au acordat atenția cuvenită luptei pentru stăpânirea *spațiului informațional*. Presa din Uniunea Sovietică și țările-satelit era o presă de

[39] Alvin Toffler, *Powershshift / Puterea în mişcare*, traducere de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, 1995, p. 347.
[40] Idem.
[41] Vezi pe larg George F. Kenan, *Memoirs, 1925-1950*, Little, Brawn, Boston, 1967, pp. 240-242; Peter G. Filene, *American Views of Soviet Russia*, Homewood, Ill, Dorsey Press, 1968, pp. 235-237; Ellen Mickiewiez, *Media and the Russian Public*, Prager, New York, 1981, pp. 136-137; Robert English, Jonathan J. Halperen, *The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*, Transaction Books, New Brunswick (USA) and Oxford (UK), 1991, pp. 51-68.
[42] Pierre Miquel, *op. cit.*, p. 494.
[43] *Idem*, p. 495.
[44] *Ibidem*, p. 496.
[45] *Apud* Nicolas Baciu, *L'Europe de l'Est trahié et vendue*, La Pensee universalle, Paris, 1984, pp. 319-320.
[46] *Apud* Henri Kissinger, *op. cit.*, p. 62.

propagandă prin excelenţă, extinsă la scară de imperiu sau stat, în serviciul liderilor de partid. Ea trebuia să exprime *adevărul* oficial şi grilele sale de interpretare, adică singura versiune a ceea ce este *Adevărat, Frumos, Bun*. Abia către sfârşitul războiului rece liderii de la Kremlin au înţeles acest lucru, dar era deja prea târziu. Iată ce afirma Mihail Gorbaciov la o instruire a diplomaţilor, în luna mai 1986: „*Lupta pentru cucerirea opiniei publice este la fel de obligatorie pentru diplomaţi ca şi ţinuta de negociere. Au fost până acum cazuri de reacţie nesănătoasă a unor ambasadori, atunci când reprezentanţi ai unora dintre organizaţiile noastre speciale, membri ai delegaţiilor noastre erau dispuşi să participe la polemici, la dezbateri, în timp ce ambasadorii voiau să le limiteze participarea*“[47]. Gorbaciov a sesizat că *„inevitabilitatea războiului între blocuri, victoria comunismului, democraţia populară superioară celei capitaliste”* erau clişee epuizate încă din anii ’50-’60; până şi N. Hrusciov le-a înlocuit cu ideea coexistenţei paşnice şi a încercat să modernizeze propaganda prin reactivarea societăţii civile. Societatea a început să se relaxeze şi, odată cu relaxarea din URSS, a început procesul şi în alte ţări. Trezite din amorţeala de decenii, „structurile profunde ale poporului au început să se mişte”[48] şi să ceară mai mult decât o simplă reformare a sistemului. Se poate aprecia că în timpul războiului rece comunicarea internaţională a jucat un rol important în fiecare din momenetele cheie ale evoluţiei raporturilor Est-Vest.

Diplomatie secrète et communication politique aux relations Est – Ouest

L’instauration de la « guerre froide » a eu des conséquences dans tous les domaines, y compris la communication entre les Etats. C’est ainsi que se manifeste un type particulier de communication, surnommé par certains spécialistes du domaine « la diplomatie des sémaphores », dont l’importance agrandit grâce au développement d’un autre vecteur de « transport » des informations au cible : la télé.

Les analyses des images dans la confrontation Est – Ouest, durant la guerre froide et surtout à sa fin, démontre que le vainqueur a été celui qui a su dominer par le flux des communications et a réussi d’imposer à l’opinion publique ses valeurs, ses aspirations et son propre image.

[47] Mihail Gorbaciov*, Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 145.
[48] Vladimir Bukovski, *op. cit.*, p. 407.

ÎNFIINȚAREA DEPARTAMENTULUI SECURITĂȚII STATULUI ŞI STRUCTURA SA ORGANIZATORICĂ (SEPTEMBRIE 1967)

Karina Paulina MARCZUK*

Stigmatizarea membrilor Departamentului Securității Statului în cursul şi după evenimentele din decembrie 1989, realizată în principal cu ajutorul mass-mediei, în scopuri mai mult sau mai puțin obscure, nu a reuşit să elucideze o problemă esențială pentru națiunea română: care a fost rolul jucat de acest departament al Ministerului Afacerilor Interne în menținerea la putere a lui Nicolae Ceauşescu?

Pentru a putea răspunde la această întrebare, considerăm necesar ca investigațiile istorice să se deruleze pe două etape distincte: 30 august 1948 – 20 iulie 1967 (perioada de funcționare a Direcției Generale a Securității Poporului) şi 21 iulie 1967 – 22 decembrie 1989 (perioada de funcționare a Departamentului Securității Statului).

În privința cercetării primei etape menționate au fost realizate multe studii şi lucrări ştiințifice valoroase[1], care au evidențiat, printre altele, caracterul represiv şi inuman al acelei structuri militare de

* Warsaw School of Social Sciences and Humanities

[1] Cf. Cartea albă a Securității, 23 august 1944 – 30 august 1948, vol. I, Serviciul Român de Informații, Bucureşti, 1994; Cartea albă a Securității, August 1948 – Iulie 1958, vol. II, Serviciul Român de Informații, Bucureşti, 1994; Cartea albă a Securității, 1958-1968, vol. III, Serviciul Român de Informații, Bucureşti, 1994; Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești, Gherla, Editura Vremea, Bucureşti, 1995; Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrețiu Pătrăşcanu, Editura Vremea, Bucureşti, 1996; Prigoana. Documente ale Procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al. George, Al. D. Teodoreanu, Editura Vremea, Bucureşti, 1996 ; Vasile Crăciunoiu, Fața nevăzută a Securității române. Spionaj şi contraspionaj, Editura Societății Tempus, Bucureşti, 1996; Dennis Deletant, Securitatea şi statul polițienesc în România (1948-1964), în „Dosarele Istoriei" nr. 5 (5)/1996, p. 33; Mihai Pelin, DIE 1955-1980. Culisele spionajului românesc, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 1997; Ioana-Raluca Voicu-Arnăuțoiu, Luptătorii din munți: Toma Arnăuțoiu. Grupul de la Nucşoara. Documente ale anchetei, procesului, detenției, Editura Vremea, Bucureşti, 1997; Mihai Pelin, Operațiunile „Melița" şi „Eterul". Istoria „Europei Libere" prin documente de Securitate, Editura Albatros, Bucureşti, 1999; Dan Cătănuş, Octavian Roske, Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, 1949–1953, vol. 1, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2000; Petre Opriş, 1965. Mentalități comuniste şi „vânătoarea de vrăjitoare" în armata română, în „Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: țările Europei de Est, între speranțele reformei şi realitatea stagnării", Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2001, p. 592-602; Totalitarism şi rezistență, teroare şi represiune în România comunistă, Studii 1, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Bucureşti, 2001; Dennis Deletant, Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej şi statul polițienesc, 1948-1965, Editura Polirom, Iaşi, 2001; Doina Jela, Lexiconul negru: unelte ale represiunii comuniste, Editura Humanitas, București, 2001; Mihai Pelin, Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fişe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității, Editura Campania, Bucureşti, 2002; Arhivele Securității, vol. I, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Editura PRO HISTORIA, Bucureşti, 2002; „Bande, bandiți şi eroi". Grupurile de rezistență şi Securitatea (1948-1968), Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, coord. Florica Dobre, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003; Mişcarea armată de rezistență anticomunistă din România 1944-1962, Studii 2, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Editura Kullusys, Bucureşti, 2003; Arhivele Securității, vol. 1, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Editura PRO HISTORIA, Bucureşti, 2002; Arhivele Securității, vol. II, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, coordonator: Silviu B. Moldovan, Editura Nemira, Bucureşti, 2006 etc.

Structura organizatorică a Direcției Generale a Securității Poporului, stabilită în august 1948, a fost următoarea:
un secretariat;
Direcția I-a – Informații interne;
Direcția a II-a – Contrasabotaj:
Direcția a III-a – Contraspionaj în penitenciare şi poliție;
Direcția a IV-a – Contraspionaj în Ministerul Apărării Naționale;
Direcția a V-a – Cercetări Penale;
Direcția a VI-a – Protecția ministerelor;
Direcția a VII-a – Tehnică;
Direcția a VIII-a – Cadre;
Direcția a IX-a – Politică;
Direcția a X-a – Administrație;
Departamente auxiliare – pentru interceptarea corespondenței, supravegherea şi interceptarea convorbirilor;
o secție de cifru.

Totodată, a fost realizată şi o împărțire administrativă, la nivel teritorial a structurilor Direcției Generale a Securității Poporului, acestea având în anul 1949 sediile centrale în următoarele orașe:
București – director: lt.col Tudor Sepeanu; subdirector: mr. Moise Senator;
Braşov – director: col. Iosif Kalousek; subdirector: Adalbert Izsak;
Cluj – director: col. Mihai Patriciu; subdirector: lt.col. Gheorghe Cuteanu;
Constanța – şef de secție: cpt. Nicolae Doicaru;
Craiova – director: mr. Eugen Visteg; subdirector: mr. Ion Vasilescu;
Galați – director: lt.col. Mauriciu Ştrul; subdirector: mr. Gheorghe Bobei;
Iaşi – director: Nicolae Pandele; subdirector: mr. Aurel Ceia;
Oradea – director: lt.col. Ludovic Czeller;
Pitești – director: col. Mihai Nedelcu;

sorginte sovietică[2]. Din păcate, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre perioada de după 1967[3]. Pentru a suplini în parte această problemă, editǎm în premierǎ două documente esenţiale privind geneza Departamentului Securităţii Statului, precum şi rolul şi misiunile pe care le-au avut substructurile sale în menţinerea regimului comunist în România. Precizăm faptul că structura organizatorică a noului departament, înfiinţat prin Decretul nr. 710 din 21 iulie 1967, a fost aprobată în şedinţa Biroului Permanent al Consiliului de Miniştri desfăşurată la 11 septembrie 1967 şi, apoi, în cadrul reuniunii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din 12 septembrie 1967.

ANEXA nr. 1

8 februarie 1964.

Documente privind numirea locotenentului-colonel Mihai Ilie în funcţia de locţiitor al şefului Direcţiei Generale, în Direcţia Generală de Informaţii, şi a locotenentului-colonel Ion Mihai Pacepa în funcţia de şef de direcţie, în Direcţia Generală de Informaţii.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Nr. S / 204449 din 10.02.1964

Direcţia Treburilor C.C. al P.M.R.
Nr. 847 / 11 II 1964

Către
SECRETARIATUL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

Supun spre aprobarea Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, numirea următorilor ofiţeri din Unitatea Militară 0123/I, în funcţiile specificate în dreptul fiecăruia:

1. lt.col. ILIE MIHAI – locţiitor [al] şef[ului de] direcţie generală;
2. lt.col. PACEPA MIHAI [ION] – şef [de] direcţie [de] informaţii.

VICEPREŞEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI
ŞI MINISTRU AL AFACERILOR INTERNE
General-colonel
(ss.) Alexandru Drăghici

[0]8.02.1964

Ploieşti – director: lt.col. Constantin Câmpeanu; subdirector: mr. Racovschi Mănescu;
Sibiu – director: lt.col. Gheorghe Crăciun;
Suceava – director: lt.col. Ioan Popic;
Timişoara – director: lt.col. Coloman Ambruş; subdirector: mr. Aurel Moiş.

Cf. Ion Bălan, Gulagul românesc în tranziţie (1948), în Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituţionalizarea comunismului, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, p. 29-30.

Pentru detalii, cercetătorii pot utiliza cunoscuta serie de lucrări „Analele Sighet", care conţin atât izvoare orale, cât şi studii şi articole ştiinţifice care au fost publicate în decursul anilor de Fundaţia Academia Civică, sub coordonarea lui Romulus Rusan – *Analele Sighet 1: Memoria ca formă de justiţie*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1994; *Analele Sighet 2: Instaurarea comunismului, între rezistenţă şi represiune*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1995; *Analele Sighet 3: Anul 1946 Începutul sfârşitului*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1996; *Analele Sighet 4: Anul 1946 Scrisori şi alte texte*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997; *Analele Sighet 5: Anul 1947 Căderea cortinei*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997; *Analele Sighet 6: Anul 1948 Instituţionalizarea comunismului*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1998; *Analele Sighet 7: Anii 1948-1953 Mecanismele terorii*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999; *Analele Sighet 8: Anii 1954-1960 Fluxurile şi refluxurile stalinismului*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000; *Analele Sighet 9: Anii 1961-1972 Ţările Europei de Est, între speranţele reformei şi realitatea stagnării*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2001; *Analele Sighet 10: Anii 1973-1989 Cronica unui sfârşit de sistem*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2003.

2 Patru documente inedite – referitoare la schimbările din funcţii realizate în anul 1964 la Direcţia a VII-a a Ministerului Afacerilor Interne şi la Direcţia Generală de Informaţii – le publicăm în anexele nr. 1 şi 2. Printre cei nou numiţi în funcţii se afla şi viitorul general-maior Ion Mihai Pacepa (n. 28 octombrie 1928, Bucureşti) – adjunct al şefului Direcţiei Generale de Informaţii Externe (1966); general maior (1967); secretar de stat la Consiliul Securităţii Statului (1972); secretar de stat la Ministerul de Interne (19 aprilie 1972 – 24 iulie 1978); general-locotenent (19 august 1974); adjunct al şefului Departamentului de Informaţii Externe (1972 – 24 iulie 1978); condamnat la moarte în contumacie (august 1978) şi reabilitat de către autorităţile de la Bucureşti după anul 1996, în condiţii obscure. Cf. Petre Opriş, *Mai 1989. Stoparea procesului de modernizare a tehnicii militare româneştii*, în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989: Cronica unui sfârşit de sistem*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2003, p. 948-960.

3 Lucrările reprezentative care tratează evoluţia Securităţii în perioada 1967-1989 sunt, până în prezent, puţin numeroase. Vezi Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, Editura Globus, Bucureşti, 1994; Dennis Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea. Constrângere şi disidenţă în România anilor 1965-1989*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998; Antonia Rados, *Complotul Securităţii. Revoluţia trădată din România*, traducere din lb. germană, Editura SAECULUM I.O., Bucureşti, 1999; Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente 1949–1989*, Editura POLIROM, Iaşi, 2002; Marius Oprea, Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită: 15 noiembrie 1987, Braşov*, Editura POLIROM, Iaşi, 2002; Mihai Pelin, *Un veac de spionaj, contraspionaj şi poliţie politică. Dicţionar alfabetic*, Editura Elion, Bucureşti, 2003; *Trupele de Securitate (1949-1989)*, studiu introductiv de Florian Banu şi Liviu Ţăranu, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004; Col. Adrian Eugen Cristea, *Familia Ceauşescu şi Direcţia a V-a*, Editura PACO, Bucureşti, f.a.

C.C. al P.M.R. [Consemnare manu:] *V – 31* STRICT SECRET
DIRECŢIA ORGANIZATORICĂ Ex[emplarul] nr.
Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid la M.F.A. – M.A.I.
Arhiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R. *C.C. al P.M.R.*
Nr. 676 / 7 XI 1964 *DIRECŢIA ORGANIZATORICĂ*
[Rezoluţie:] *V[ă]z[ut]*[4] *Nr. 774 din 12 II 1964*

NOTĂ

Ministrul Afacerilor Interne propune numirea locotenentului-colonel ILIE MIHAI în funcţia de locţiitor [al] şef[ului] Direcţie[i] Generale în Direcţia Generală de Informaţii şi a locotenentului-colonel PACEPA MIHAI [ION] în funcţia de şef [de] direcţie în Direcţia Generală de Informaţii.

Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid la M.F.A. – M.A.I. este de acord cu aceste propuneri şi le supune spre aprobare Secretariatului C.C. al P.M.R.

Adjunct al Şefului Direcţiei Organizatorice pentru probleme M.F.A. – M.A.I.
(ss.) Vasile Patilineţ [..].02.1964

- A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 8/1964, vol. I, f. 72-73.

ANEXA nr. 2

11 mai 1964.
Documente privind eliberarea din funcţie a colonelului Vasile M. Dinescu şi numirea colonelului Emanoil C. Rusu în funcţia de şef al Direcţiei a VII-a din Ministerul Afacerilor Interne.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE [Rezoluţie:] *V[ă]z[ut]*[5]
Nr. 185439 din 22 V [1]964

Către
SECRETARIATUL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

Supun Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român spre aprobare, următoarele propuneri:

1. Eliberarea col[onelului] de securitate DINESCU M. VASILE din funcţia de şef al Direcţiei a VII-a M.A.I. şi punerea sa la dispoziţia ministerului;
2. Numirea col[onelului] de securitate RUSU C. EMANOIL în funcţia de şef al Direcţiei a VII-a M.A.I.

Anexez alăturat referatul col[onelului] de securitate RUSU EMANOIL.

VICEPREŞEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI
ŞI MINISTRU AL AFACERILOR INTERNE
General-colonel (ss.) Alexandru Drăghici 11 mai 1964

C.C. al P.M.R. [Consemnare manu:] *V – 30* STRICT SECRET
DIRECŢIA ORGANIZATORICĂ Ex[emplarul] nr.
Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid la M.F.A. – M.A.I.
Arhiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R. [Rezoluţie:] V[ă]z[ut][6]
Nr. 675 / 7 XI 1964
C.C. al P.M.R. DIRECŢIA ORGANIZATORICĂ *Direcţia Treburilor C.C. al P.M.R.*
Nr. 3030 din 6 VII 1964 *Nr. 267 / 6 VII 1964*

NOTĂ

Ministrul Afacerilor Interne propune:

1. Eliberarea colonelului [de Securitate] DINESCU [M.] VASILE din funcţia de şef al Direcţiei a VII-a M.A.I.
2. Numirea colonelului [de Securitate] RUSU [C.] EMANOIL în funcţia de şef al Direcţiei a VII-a din Ministerul Afacerilor Interne.

---

4 Însemnarea „VZ”, realizată cu creionul roşu sau albastru, este caracteristică pentru Gheorghe Gheorghiu-Dej. În opinia noastră, liderul comunist a văzut documentele respective şi a aprobat propunerile făcute.
5 Ibidem.
6 Ibidem.

Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid la M.F.A. – M.A.I. este de acord cu propunerile făcute şi le supune spre aprobare Secretariatului C.C. al P.M.R.

Adjunct al Şefului Direcţiei Organizatorice pentru probleme M.F.A. – M.A.I.
(ss.) Vasile Patilineţ 02.07.1964

- A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 8/1964, vol. I, f. 70-71.

ANEXA nr. 3

12 septembrie 1967.
Protocolul nr. 44 al şedinţei Prezidiului Permanent al CC al PCR, referitor, printre altele, la aprobarea structurii organizatorice a Departamentului Securităţii Statului şi la participarea ministrului Forţelor Armate şi a secretarului Consiliului Politic Superior la o aplicaţie în URSS, în luna septembrie 1967.

Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. 2888/1967
Nr. 2473 / 03.10.1967

PROTOCOL nr. 44
al şedinţei Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. din ziua de 12 septembrie 1967

Participă la şedinţă tovarăşii Nicolae Ceauşescu, Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bîrlădeanu şi Alexandru Drăghici.
Şedinţa începe la orele 15.30.
Prezidează tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

ORDINEA DE ZI:
I. Probleme externe.
II. Alte probleme.

În urma discuţiilor, Prezidiul Permanent al CC al PCR a hotărît următoarele:
I. Probleme externe:
1. Aprobă propunerile M.A.E. cu privire la:
a) Acceptarea de către ministrul afacerilor externe al României, Corneliu Mănescu, a invitaţiei ministrului afacerilor externe al Norvegiei de a face o vizită în această ţară, în cursul anului 1968.
b) Informarea ministerelor de externe din ţările socialiste asupra vizitelor făcute în RSR, în luna august 1967, de către Amintore Fanfani, ministrul de externe al Italiei; Jens Otto Krag, primul ministru şi ministrul afacerilor externe al Danemarcei şi Ardeshir Zahedi, ministrul de externe al Iranului, cu indicaţia de a se proceda în mod asemănător şi în ce priveşte vizita în RSR a lui Willy Brandt, ministrul afacerilor externe al R.F. a Germaniei.
c) Valorificarea rezultatelor vizitei în RSR a ministrului afacerilor externe al R.F. a Germaniei, vicecancelarul Willy Brandt.
d) Participarea unui reprezentant al ambasadei RSR în Italia, ca invitat la lucrările Congresului Partidului Democrat Creştin din Italia.

II. Prezidiul Permanent al CC al PCR a mai aprobat următoarele:
1. Propunerile cuprinse în informarea Consiliului Securităţii Statului privind Consfătuirea reprezentanţilor organelor de securitate din ţările socialiste ce a avut loc la Moscova între 15 – 17 august a.c.
2. Propunerile privind structura organizatorică a Departamentului Securităţii Statului.
3. Participarea ministrului Forţelor Armate ale RSR, general colonel Ion Ioniţă şi a adjunctului ministrului Forţelor Armate şi secretar al Consiliului Politic Superior al Forţelor Armate, general locotenent Ion Coman, la aplicaţia ce va avea loc în Uniunea Sovietică în luna septembrie 1967.
Şedinţa s-a terminat la orele 16.00.

ss. Nicolae Ceauşescu

A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 127/1967, f. 2-3.

ANEXA nr. 4

Septembrie 1967.

Recomandarea preşedintelui Consiliului de Miniştri, Ion Gheorghe Maurer, privind aprobarea structurii organizatorice a Departamentului Securităţii Statului şi expunerea de motive a preşedintelui Consiliului Securităţii Statului, Ion Stănescu.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA septembrie 1967
CONSILIUL DE MINIŞTRI STRICT SECRET DE IMPORTANŢĂ DEOSEBITĂ
Nr. PK 0003849 [Consemnare manu:] *II – 2* Exemplarul nr. 1
Cancelaria C.C. al P.C.R. *Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.*
Nr. 2874 / 12.09.1967 *Nr. 2478 / 03.10.1967*

Către SECRETARIATUL C.C. al P.C.R.
Tov. secretar general Nicolae Ceauşescu

Vă trimitem alăturat referatul privind stabilirea structurii organizatorice a Departamentului Securităţii Statului, care a fost discutat şi însuşit în şedinţa Biroului Permanent al Consiliului de Miniştri din 11 septembrie 1967, cu rugămintea de a fi prezentat Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
ss. Ion Gheorghe Maurer

Cancelaria C.C. al P.C.R. STRICT SECRET DE IMPORTANŢĂ DEOSEBITĂ
Nr. 2874 / 12.09.1967 Ex[emplarul] nr. 1

EXPUNERE DE MOTIVE

Potrivit art. 6 din Decretul nr. 710 din 21 iulie 1967, normele de organizare ale Departamentului Securităţii Statului se stabilesc prin hotărâre a Consiliului de Miniştri.

Ţinând seama de Hotărârea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 26-27 iunie 1967, care a stabilit măsuri pentru perfecţionarea activităţii aparatului securităţii statului şi de îmbunătăţirea organizării acestuia, în proiectul de hotărâre propunem următoarea structură organizatorică a Departamentului Securităţii Statului:

a) Direcţia generală de informaţii interne, care va organiza, conduce şi coordona munca informativ-operativă în rândul elementelor ce desfăşoară acţiuni contrarevoluţionare, de sabotaj, diversiune şi subminare a economiei naţionale.

Direcţia generală de informaţii interne se va compune din:

- Direcţia I-a, care să desfăşoare activitate pentru descoperirea, prevenirea şi curmarea acţiunilor contrarevoluţionare întreprinse de elementele duşmănoase;
- Direcţia a II-a, care să desfăşoare activitate pentru descoperirea, prevenirea şi lichidarea acţiunilor de sabotaj, diversiune şi subminare a economiei naţionale;

b) Direcţia generală de contraspionaj, care va organiza, conduce şi coordona activitatea împotriva serviciilor de spionaj străine şi a agenturii acestora ce acţionează pe teritoriul Republicii Socialiste România.

Direcţia generală de contraspionaj se va compune din:

- Direcţia a III-a, care să desfăşoare activitate pentru descoperirea, prevenirea şi lichidarea acţiunilor întreprinse de persoane ce se află în slujba serviciilor de spionaj străine şi care acţionează în vederea culegerii de informaţii politice, militare, economice, tehnico-ştiinţifice şi a subminării economiei naţionale;
- Direcţia a IV-a, care să organizeze şi să desfăşoare munca informativă în unităţile Ministerului Forţelor Armate şi ale Ministerului Afacerilor Interne.

c) Direcţia generală de informaţii externe, care va organiza, conduce şi coordona munca informativă şi contrainformativă ce se desfăşoară de organele securităţii statului în graniţele ţării.

Direcţia generală de informaţii externe se va compune din Direcţia a V-a, Direcţia a VI-a, Direcţia a VII-a şi din nouă servicii independente.

d) Direcţia generală tehnico-operativă şi de înzestrare, care va organiza, conduce şi coordona activitatea de deservire tehnico-operativă a unităţilor informative.

Direcţia generală tehnico-operativă şi de înzestrare se va compune din:

- Direcţia a XI-a, care la cererea organelor informativ-operative să execute instalaţii de tehnică operativă;
- Direcţia a XII-a, care se va ocupa de descoperirea scrierilor ascunse şi va exercita controlul grafologic pentru stabilirea autorilor de manifeste, inscripţii şi anonime cu conţinut duşmănos;

- Direcția a XIII-a, care va efectua studii şi construcții de aparatură specifică muncii de securitate şi va înzestra organele de securitate cu aparatură şi mijloace tehnice necesare.

- Serviciul „A”, care desfăşoară activitatea de contrainformații radio pe teritoriul Republicii Socialiste România, în zone restrânse, prin sondaj sau la sesizarea direcțiilor informativ-operative, pentru depistarea radiostațiilor ilegale şi urmărirea radiostațiilor legale, în vederea descoperirii şi curmării acțiunilor îndreptate împotriva securității statului.

e) Direcția a VIII-a, care va asigura securitatea personală a membrilor Prezidiului Permanent al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, pe baza sarcinilor date de conducerea de partid şi de stat, va asigura securitatea unor delegații ale partidelor comuniste şi muncitoreşti, a unor şefi de state şi guverne, precum şi a altor persoane care vizitează Republica Socialistă România.

f) Direcția a IX-a, care la cererea organelor informativ-operative va efectua filaj şi investigații asupra persoanelor suspecte de activitate duşmănoasă împotriva statului;

g) Direcția a X-a, care va efectua anchete penale asupra persoanelor care au săvârşit infracțiuni contra securității statului; va cerceta actele teroriste şi cele suspecte de diversiune, sabotaj sau subminare a economiei naționale;

h) Cancelaria Consiliului Securității Statului, care va centraliza şi prelucra informațiile importante obținute de organele securității statului, va întocmi informări pentru conducerea de partid şi de stat; se va ocupa cu rezolvarea activității de secretariat, cu evidența şi urmărirea executării ordinelor, cu primirea, traducerea şi difuzarea documentelor intrate şi care urmează a fi exploatate pe linia colaborării cu organele securității din țările socialiste; va rezolva sarcinile de protocol; va întocmi materiale, care nu conțin secrete de stat, pentru a fi puse la dispoziția organelor de presă, radio, cinematografie, televiziune şi a altor organe, în scopul educării cetățenilor în spiritul vigilenței şi al popularizării luptei organelor securității statului împotriva serviciilor de spionaj şi a elementelor duşmănoase;

i) Direcția personal, care va selecționa şi verifica persoanele ce urmează a fi încadrate în aparatul de securitate, precum şi personalul activ al organelor de securitate; va întocmi formele de angajare, scoatere din securitate şi de pensionare;

j) Direcția învățământ, care va organiza activitatea de pregătire şi instruire a cadrelor;

k) Corpul de consilieri şi control al Consiliului Securității Statului care va efectua controale şi studii în problemele muncii de securitate;

l) Serviciul B, care va asigura contrainformativ aparatul securității statului;

m) Serviciul C, care va întocmi şi păstra evidența operativă a securității statului;

n) Serviciul D, care împreună cu organele informativ-operative şi în colaborare cu unele organe şi instituții centrale, va stabili date cu caracter de dezinformare a serviciilor de spionaj;

o) Serviciul E, care va asigura întreaga activitate de cifru şi transmisiuni cifrate, în conformitate cu dispozițiile legale;

p) Serviciul G, care va organiza şi efectua colectarea, transportul şi distribuirea corespondenței cu caracter de secret de stat, în conformitate cu dispozițiile legale;

r) Direcția securității oraşului Bucureşti şi direcțiile regionale de securitate, care urmează să desfăşoare activitate informativ-operativă pe teritoriul administrativ pe care funcționează, coordonând şi îndrumând activitatea serviciilor şi secțiilor raionale şi orăşeneşti de securitate din subordine;

s) Comandamentul trupelor de securitate, care are în subordine batalioane de securitate. Împreună cu organele informativ-operative, urmează să participe la acțiunile de lichidare a elementelor duşmănoase de pe teritoriul țării, izolate sau constituite în grupuri, care pun în pericol securitatea statului;

ş) Grupul de aviație transport, care va asigura deplasarea organelor operative centrale şi regionale ale securității statului, precum şi a altor unități şi formațiuni ale Ministerului Afacerilor Interne pentru îndeplinirea unor misiuni deosebit de urgente;

t) Şcolile militare de securitate, prin care se va asigura pregătirea şi perfecționarea cadrelor necesare aparatului de securitate.

*

Structura organizatorică a Departamentului Securității Statului propusă în alăturatul proiect de hotărâre se va realiza în cadrul efectivelor existente şi a fondului de salarii aprobate pentru anul 1967.

*

Pentru a-şi putea realiza sarcinile ce revin Consiliului Securității Statului ca organ de conducere colectivă, în proiect s-a prevăzut dreptul Consiliului Securității Statului, respectiv preşedintelui acestuia de a exercita atribuțiile ce revin Ministerului Forțelor Armate sau ministrului Forțelor Armate prin statutele Corpului ofițerilor, Corpului maiştrilor militari, Corpului subofițerilor, Regulamentul disciplinar al Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, precum şi alte dispoziții legale în ce priveşte cadrele militare de securitate.

În acelaşi scop s-a prevăzut dreptul Consiliului Securităţii Statului de a întocmi, în condiţiile legii, nomenclatorul de funcţii şi salarii pentru personalul militar ce încadrează aparatul securităţii statului şi de a stabili condiţiile de încadrare şi promovare pentru personalul civil tehnico-administrativ şi de specialitate.

*

Faţă de cele arătate vă supun alăturatul proiect de hotărâre privind stabilirea structurii organizatorice a Departamentului Securităţii Statului, cu care dacă sunteţi de acord, vă rog să-l aprobaţi.

CONSILIUL SECURITĂŢII STATULUI
PREŞEDINTE,
Ion Stănescu

A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar 127/1967, f. 40-45.

THE SETTING UP AND THE STRUCTURE OF SECURITATE (SEPTEMBER 1967)
- abstract -

The Securitate was divided administratively into ten departments covering the country as a whole. Its individual regions were further subdivided into county offices, and town and communes bureaux. Brutality was the characteristic feature of the men chosen to head Romania's security police.

PREGĂTIREA OPERATIVĂ A INVAZIEI ÎN CEHOSLOVACIA. OPERAȚIA ŞUMAVA

Lector univ. dr. Alexandru OŞCA*

Despre invazia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, în august 1968 s-a scris foarte mult şi, cu siguranță, se va mai scrie, pentru că subiectul este unul important şi reține atenția cu date, informații şi interpretări noi de la o perioadă la alta[1].

Până în prezent, cele mai multe informații despre Tratatul de la Varşovia şi despre invazia din Cehoslovacia a trupelor din Tratat provin din arhivele fostelor țări socialiste europene. Din câte cunosc, fondurile arhivistice create la Moscova de către structurile de comandament, de planificare şi stat major ale Tratatului nu au fost făcute publice, statele succesoare nu s-au arătat interesate să preia, cel puțin în copie, zestrea documentară comună sau să pregătească o soluție pentru accesul echitabil al cercetătorilor la acestea.

In România, cercetările despre evenimentele din interiorul blocului comunist din primăvara anului 1968 s-au concentrat pe fondul creat de Biroul special din Marele Stat Major[2] care cuprinde date extrem de interesante despre Tratat, în general, şi despre poziția responsabililor militari români în cadrul acestuia. Evident, mai multe alte fonduri create în armată dar şi în afara acesteia, cuprind date despre colaborarea în cadrul Tratatului.Foart importante şi încă nefolosite sunt cele create de comandamentele de armă, de unele structuri de înzestrare ale armatei, de principalele direcții din Marele Stat Major.

În ianuarie 2006, printr-o Hotărâre a C.S.A.T., au fost transferate documentele de la armată la Arhivele Naționale în ideea de a fi urgent declasificate şi introduse în circuitul public. Nu cunosc în ce măsură o astfel de intenție s-a materializat.

Deocamdată, suntem în situația de a ne limita la cele câteva lucrări şi studii realizate conform procedurilor de acces prevăzute de Legea 16 din 1996 şi constrângerilor impuse prin dispoziții legale sau administrative valabile până la aplicarea legii 182/2002.

Prin amabilitatea organizatorilor acestei manifestări ştiințifice, s-a acceptat să prezint o comunicare despre Operațiunea *Şumava,* o aplicație de comandament, cu transmisiuni în teren – conform terminologiei domeniului şi perioadei – care s-a desfăşurat în Cehoslovacia, între 20 şi 30 iunie 1968.

Aplicația - cea mai mare de acest gen de până atunci – putea foarte bine să rămână în anonimatul în care se găsesc celelalte aplicații ale Tratatului sau, cel mult, să intereseze profesorii care predau istoria artei militare. Scoasă din context, ea apare ca un exercițiu de rutină, un exercițiu strategic de antrenare a unor eşaloane şi trupe ale Tratatului de la Varşovia.

Evenimentele din timpul acestei aplicații au ieşit, însă, din zona de interes a istoricilor militari pentru că la nici două luni de la terminarea lor efective ale unor țări socialiste din Tratatul de la Varşovia au invadat teritoriul unui stat amic, aliat. Procedura unei invazii era,evident, extrem de complexă, aşa încât, practic, n-ar fi fost posibilă în absența unei repetiții atente şi cât mai aproape de invazia propriu-zisă. Din acest motiv, putem spune că aplicația a fost o veritabilă operațiune, multe dintre unitățile participante la intervenție fiind aceleaşi cu cele din timpul aplicației, iar zonele de operare au fost cele cunoscute dinainte.

Nu voi reda detaliile tehnice şi nici limbajul specific folosite în astfel de situații. Îmi propun să fac apel la câteva elemente doar în măsura în care servesc înțelegerii mai bune a comunicării mele.

După mai multe exerciții de comandament, care s-au făcut în cabinetele de Stat Major de la Moscova, s-a trecut la desfăşurarea reală a aplicației *Şumava*.

Aplicația s-a desfăşurat sub conducerea mareşalului I. Iakubovski, comandantul şef al Forțelor Tratatului de la Varşovia[3]. La aplicație au participat ofițeri de stat major şi trupe din U.R.S.S., R.D. Germania, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia. Din România a participat o echipă foarte restrânsă, compusă din generalii Gh. Logofătu (locțiitor al şefului Marelui Stat Major)şi Gh. Enciu(Comandant al Comandamentului

* Universitatea din Craiova

[1] Despre invazia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia există o importantă bibliografie. Rețin, între altele: Mihai Retegan, 1968 – *Din primăvară până în toamnă*, Editura Rao, 1998, Ion Pătroiu,Alexandru Oşca,Vasile Popa, *Îngheț în plină vară*, Editura Paideea , 1996, Alexandru Oşca,Teofil Oroian ş.a., *Tentația libertății*, Editura Militară, 1997, *The prague spring 1968: A national security Archives document Reader*, Budapest, Central European University Press, 1998, John Bradley, *Prague spring 1968 in a historical perspective*, în *East European Quarterly*, vol. XVI, nr. 3, septembrie 1982, p. 257-276, Zaninovich, M., George D. and Brawn , A. Douglas, *Political Integration in Czechoslovakia: the implication of the Prague Spring and Soviet intervention* , în *Journal of international Affairs*, vol. 27, nr. 1/1973 p. 66-79, Florin Constantiniu, *A intenționat URSS să invadeze România*?, în *Dosarele istoriei* , nr. 8/1998

[2] Arhivele Militare Române, Fond Ministerul Apărării Naționale (Ministerul Forțelor Armate), Secretariat, Biroul Special

[3] Wikipedia, Gradul de mareşal, Mareşalul Iakubovski

Trupelor de Transmisiuni), asistați de lt.col. Gh. Subotin, translator. La fel, din Bulgaria au participat câțiva responsabili militari, însoțiți de elemente de deservire ceva mai importante[4].

Formal, conducătorul aplicației era asistat de câte un general reprezentând fiecare țară din Tratat, dar colaborarea la acest nivel a fost atât de precară încât lăsa impresia că nu se urmărea un scop de învățământ bine stabilit.

Deşi aplicația era definită ca un antrenament doar pentru comandamente (fără trupe), de această dată participau surprinzător de multe efective din diferite arme, categorii de forțe, specialități. Predominau trupele de infanterie, câteva de tancuri, de transmisiuni, aviație, artilerie, trupe speciale, multe elemente de logistică.

Al doilea element care a surprins: dimensiunea spațiului pe care se desfăşura această aplicație: în vestul şi sud-vestul Cehoslovaciei, pe o suprafață de 300 pe 500 de kilometri. Zona a fost aleasă astfel încât practic, o parte din efective au străbătut țara de la un capăt la altul. Vom vedea la ce scară era planificat să se desfăşoare scenariu, jocul de război[5].

Alt element interesant: în timpul activităților au fost folosite grupe operative, pentru înțelesul general, nuclee ale unor unități şi mari unități ale căror efective erau „lăsate acasă" dar care puteau fi aduse oricând în raioane dinainte recunoscute.

Antrenamentul se baza pe următoarele forțe:

- două comandamente de armate de arme întrunite cehoslovace;
- câte un comandament de armată de arme întrunite poloneză, germană, ungară;
- trei comandamente de armată sovietice din care unul de armată de aviație, inclusiv cu elemente reale. aviație de vînătoare-bombardament şi mijloace autonome de conducere a zborului;
- un comandament de Front, eşalonul strategic cel mai înalt din cadrul Tratatului, şi el tot sovietic.

Alt element care a impresionat: numărul mare de elemente de deservire, sprijin, marcarea focului, paza şi supravegherea legăturilor prin fir,radio şi radioreleu. Real, pe teren, fiecare armată – şi erau şapte – şi-a adus câte două nuclee de divizii şi un număr neprecizat şi inegal de regimente şi batalioane.

Tema aplicației era aparent banală: *Organizarea şi ducerea operației pentru respingerea agresiunii inamicului şi trecerea la ofensivă pentru nimicirea grupării lui de forțe*. Surprind şi aici două elemente:

- ideea folosirii armei nucleare atât de către inamic cât şi de către trupele aliate;
- dimensiunea exagerată a misiunilor: operațiunile s-ar fi desfăşurat pe teritoriul Cehoslovaciei, R.F. Germaniei, Austriei, Franței.

Jocul de război pornea de la ideea că forțele NATO atacă țările socialiste pe direcțiile: Dresda, Praga şi Ostrava. Aceste forțe ar fi dispus de 21 mari unități în primă fază, cu 4300 de tancuri, 2350 tunuri, 431 avioane, din care 95 erau pregătite să transporte muniție nucleară.

Scenariul era unul greu de imaginat. Forțele inamice erau respinse folosind 80 de lovituri nucleare, însumând 28,300 kt. Ele urmau să înainteze pe un front de 350 km, până dincolo de Rin, de linia fortificată Maginot, şi în final, să ajungă pe litoralul Atlanticului.

Deşi mareşalul Iakubovski era conducătorul aplicației, el se comporta precum un comandant al unor trupe de ocupație. Nu se consulta cu asistenții săi naționali, activitățile se stabileau de pe o zi pe alta şi se anunțau cu foarte puțin timp înainte. La una din aceste şedințe de planificare, Svoboda a fost anunțat de Iakubovski telefonic, cu doar o oră şi jumătate înainte de începerea activității , ceea ce l-a determinat pe un general cehoslovac să constate: „Aşa se anunță un soldat nu un preşedinte de stat[6]".

Deocamdată nu ştim pe cine trebuia să impresioneze un astfel de scenariu: serviciile speciale NATO care, sigur, monitorizau acest exercițiu sau pe liderii cehoslovaci care erau tot timpul chemați să fie de față la momentele principale ale aplicației.

Adevăratul scop al aplicației a fost sesizat de liderii cehoslovaci, dar nu puteau face nimic. Generalul Karel Rusov, noul şef al Statului Major cehoslovac, se confesa ataşatului militar român la Praga: „În actuala situație politică internă din Cehoslovacia, destul de complicată, s-a făcut cea mai mare greşeală când s-a acceptat ca aplicația comună de comandament de stat major să se desfăşoare pe teritoriul cehoslovac"[7]. De astfel, chiar pe timpul aplicației, între ministrul cehoslovac al apărării – recent numit – şi Iakubovski au existat neînțelegeri. Lui Martin Dzur i se reproşa că nu execută dispozițiile comandantului suprem[8] şi astfel, compromite scopurile aplicației.

Bilanțul aplicației s-a remarcat printr-o neobişnuită atitudine politică al lui Iakubovski care s-a referit inclusiv la situația politică din Cehoslovacia. Să reținem că de față – între generalii şi ofițerii din diverse țări

---

4 Arhivile Militare Române, fond *Microfilme, Rola P. II. 3333*

5 Ion Pătroiu, *Îngheț în plină vară*...., p. 72-82

6 Arhivele Militare Române, fond *Microfilme, Rola P. II. 3333*

7 *Idem.* Convorbirea este redată într-un Raport al ataşatului militar trimis Direcției Generale de Informații de la București

8 Conform Tratatului,miniştrii apărării din țările membre ale acestei Organizații erau locțiitori ai Comandantului şef al Forțelor Armate Unificate.Ulterior,această dispoziție a fost modificată.

– se aflau şi toţi liderii importanţi ai statului cehoslovac. „Imperialiştii – spunea Iakubovski – caută acum, prin diferite metode, să rupă unele ţări din lagărul socialist … organizează acţiuni pentru răsturnarea acelor guverne care nu le sunt pe plac şi nu fac jocul lor”[9]. Pericolul principal pentru ţările socialiste vine din R.F. Germania – spunea, mai departe, mareşalul sovietic – care „… are un buget militar de două ori mai mare decât al Germaniei naziste când se pregătea să intre în război”.

Disputa s-a accentuat la terminarea aplicaţiei, pentru că Iakubovski folosea diverse pretexte pentru a amâna semnarea dispoziţiei de retragere a trupelor[10].

Pentru responsabilii cehoslovaci acest fapt era foarte grav, mai ales că în ţară era foarte activă societatea civilă care se arăta îngrijorată şi soma autorităţile de la Praga să impună plecarea trupelor. Se specula că trupele vor rămâne pe loc până la întâlnirea la nivel înalt sovieto-cehoslovacă de la Kosice (sfârşitul lunii iulie) sau chiar până la Congresul partidului comunist cehoslovac.

Că retragerea se executa foarte anevoios, rezultă din faptul că abia la 2 iulie au început să se retragă ungurii şi pe 13 iulie polonezii şi germanii (ei aveau efectivele cele mai numeroase, în afara celor sovietice). Dar etapele de marş erau foarte scurte, iar pauzele foarte lungi.

Sovieticii au început şi ei retragerea tot pe 13, dar s-au oprit după numai o zi. După multe insistenţe, operaţiunea s-a reluat pe 16, însă la fel, într-un ritm lent.

Iakubovski l-a asigurat pe Dubcek – care era exasperat – că pe 20 nu v-a mai fi nici un militar din aplicaţie pe teritoriul cehoslovac. Evident, acest lucru nu s-a întâmplat. De altfel, Iakubovski a refuzat de 4 ori invitaţia primului ministru de a discuta despre plecarea trupelor străine.

Pentru întreruperea retragerii după doar o zi de la declanşare, s-au dat diverse explicaţii, dar neoficial: unele se refereau la faptul că în zonele de cantonament ale sovieticilor s-ar fi descoperit manifeste antisovietice, altele invocau numărul mare de turişti străini pe comunicaţiile de retragere, fapt ce a impus sovieticilor să se deplaseze numai noaptea pentru a nu-i deranja pe turiştii respectivi.

Un comunicat militar cehoslovac anunţa abia pe 3 august plecarea tuturor forţelor străine din ţară, mai mult ca să liniştească opinia publică. Oricum, trupele nu s-au îndepărtat prea mult de la graniţă. Prezenţa lor aproape de frontiere era un factor de presiune la vedere asupra autorităţilor de la Praga. Ataşaţii militari români de la Praga, Budapesta, Paris, Berlin, consemnau, în rapoartele lor, că la graniţa estică cehoslovacă continuau să fie mişcări de trupe, sub pretextul unor aplicaţii militare în ţările limitrofe, care, întâmplător, tocmai atunci au fost planificate[11].

Cum ştim, invazia forţelor Tratatului în Cehoslovacia s-a făcut prin modalităţi complexe, de o amploare greu de realizat dacă n-ar fi fost pregătită în prealabil. Între aceste acţiuni pregătitoare, fără îndoială aplicaţia a avut un rol esenţial. După unele relatări, a fost vorba despre deplasarea în teatrul de operaţiuni a cel puţin 200,000 de militari – cifră evident exagerată – cu armament diversificat foarte sofisticat. În orice caz, dintr-o relatare făcută de şeful Marelui Stat Major cehoslovac ataşatului român pe data de 25 iulie 1968, rezultă că, la cinci zile după expirarea termenului comunicat de Iakubovski pentru părăsirea zonelor de operaţiuni a trupelor Tratatului, pe teritoriul cehoslovac încă mai erau 15,000 de militari participanţi la aplicaţie.

D O C U M E N T E

1. *Informare referitoare la retragerea trupelor străine de pe teritoriul RS Cehoslovace, după încheierea aplicaţiei „Şumava” – 16 iulie 1968*

1. Din informaţiile raportate de ataşaţii militari români cu privire la retragerea trupelor străine de pe teritoriul R.S. Cehoslovace, a rezultat că trupele armatei ungare au fost retrase imediat după 02,07,1968, iar de la 13,07,1968 a început retragerea trupelor armatei poloneze.
   Din datele obţinute de Ministerul Forţelor Armate, în cursul zilei de 13,07,1968 au început retragerea de pe teritoriul R.S. Cehoslovace şi trupele sovietice, dar la 14,07,1968 această retragere a fost oprită.
   Oprirea retragerii trupelor sovietice este motivată de autorităţile militare sovietice de faptul că în zona în care sunt regrupate trupele sovietice au fost găsite manifeste antisovietice şi că în prezent în Cehoslovacia există o mare fluctuaţie de turişti.
   Din discuţiile purtate la 13,07,1968 de ataşatul nostru militar la Praga cu unele personalităţi militare cehoslovace, a rezultat că, conducerea de partid şi de stat cehoslovacă a cunoscut la 26 iunie a.c. că primul secretar al C.C. al Partidului Socialist Unit din Germania, preşedintele Consiliului de Stat al R.D.

[9] Ibidem.
[10] La sfirşitul comunicării se publică două rapoarte de informare, semnate de şeful Marelui Stat Major Român ,care,cum observăm,monitoriza cu maximă atenţie evenimentele din Cehoslovacia în vara anului 1968.
[11] Arhivele Militare Române, fond *Secţia Secretariat, dosar 37/1968, Biroul Special*, f.121-122. Conţine Raportul semnat de prim-adjunctul ministrului Forţelor armate şi Şef al M.St.M., înaintat ministrului.

Germane, Walter Ulbricht, a cerut conducătorilor de partid şi de stat sovietici să intervină direct cu forţa armată în R.S. Cehoslovacă, pentru a se pune capăt procesului de democratizare.
La 15,07,1968, personalităţi militare cehoslovace i-au relatat ataşatului nostru militar că armata R.D. Germane are ordin ca, în caz de nevoie, să intervină în R.S. Cehoslovacă.
Din unele informaţii raportate la 15,07,1968, de ataşatul nostru militar la Moscova, a rezultat că Ministerul Apărării Naţionale al R.S. Cehoslovace a cerut Ministerului Apărării al URSS să retragă din armata cehoslovacă pe toţi consilierii şi specialiştii militari sovietici.

2. În legătură cu întâlnirea de la Varşovia a conducătorilor de partid şi de stat din R.P. Bulgaria, R.D. Germană, R.P. Polonă, R.P. Ungară şi URSS, unii diplomaţi acreditaţi la Moscova menţionează că poziţia cea mai dură faţă de Cehoslovacia o au conducătorii R.D. Germane şi R.P. Polone care susţin o intervenţie directă în Cehoslovacia.
Se presupune că, în cadrul întâlnirii, numai delegaţia ungară ar fi sprijinit poziţia Cehoslovaciei. De menţionat că, în ajunul întâlnirii, ar fi avut loc un contact direct între Dubcek şi Kadar.
În ziua de 14,07,1968, mareşalul Iakubovski, comandantul Forţelor Armate Unificate, a fost chemat la Varşovia, înapoindu-se în cursul zilei de 15 iulie 1968 în Cehoslovacia.
Personalităţi militare cehoslovace au afirmat faţă de ataşatul militar al RS România acreditat la Praga că, faţă de situaţia creată, conducerea armatei cehoslovace a luat toate măsurile de pregătire a întregii armate, pentru a fi gata oricând de a face faţă unei intervenţii.

PRIM ADJUNCT AL MINISTRULUI FORŢELOR ARMATE ŞI ŞEF AL MARELUI STAT MAJOR
General – colonel Ion Gheorghe

Arhivele Militare Române, fond Microfilme, rola P.II. 3333, c. 547-548

2. *Informare cu privire la staţionarea prelungită a trupelor sovietice pe teritoriul R.S. Cehoslovace – 22 iulie 1968*

Din datele obţinute de Ministerul Forţelor Armate, la 21,07,1968 majoritatea trupelor sovietice au părăsit teritoriul Cehoslovaciei. Ultimele unităţi de transmisiuni au părăsit garnizoanele lor de dislocare la 21.07.1968 şi continuă să se deplaseze spre graniţele R.S. Cehoslovace. Pe teritoriul R.S. Cehoslovace continuă să se găsească, de asemenea, unele depozite de materiale şi paza acestora formată din militari sovietici, care urmează să fie evacuate treptat. Din unele date neverificate, rezultă că termenul de retragere a trupelor sovietice de pe teritoriul R.S. Cehoslovace s-ar fi prelungit până la 25.07.1968.

Din discuţiile avute de ataşatul militar român la Praga cu personalităţi militare din conducerea armatei cehoslovace ca: ministrul apărării – general-colonel inginer Martin Dzur, şeful Marelui Stat Major – generalul – locotenent Karel Rusov şi alţi generali şi ofiţeri superiori participanţi la cocteilul organizat de Ambasada Română la Praga, la 19,07,1968, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la încheierea Tratatului de prietenie româno-cehoslovacă, a rezultat că trupele sovietice se retrag conform planului stabilit şi că toţi lucrătorii din comandamentului aplicaţiei au părăsit deja teritoriul R.S. Cehoslovace.

Din rapoartele ataşaţilor militari români de la Roma, Londra şi Paris, rezultă că, în cercurile politice şi militare din ţările respective, se comentează posibilitatea unei intervenţii armate sovietice în Cehoslovacia, cu scopul înlăturării de la conducerea Partidului Comunist cehoslovac a cadrelor progresiste de bază, în frunte cu A. Dubcek. În acest scop, sovieticii sunt în căutare de pretexte care să justifice, mai mult sau mai puţin, dreptul de a interveni cu forţa armată în Republica Socialistă Cehoslovacă. Ca urmare, în cuvântările conducătorilor de partid sovietici şi în presa sovietică au apărut unele informaţii din care rezultă că organele sovietice au intrat în posesia unor planuri secrete ale NATO şi Agenţiei Centrale de Investigaţii (CIA-SUA) cu privire la invadarea R.S. Cehoslovace şi a RD Germane.

Ataşatul militar român la Moscova a raportat, la 21,07,1968, că opinia publică sovietică şi militarii sovietici sunt prelucraţi în ideea că în R.S. Cehoslovacă „capitalismul este în plină restaurare”, iar actuala conducere a Partidului Comunist Cehoslovac este „incapabilă” să oprească acest proces. Un accent deosebit se pune pe „factorii externi” ai „restaurării capitalismului” în RS Cehoslovacă, insistându-se asupra „amestecului în treburile interne” ale Cehoslovaciei de către organele de informaţii ale R.F. Germaniei şi SUA.

Din discuţiile avute de ataşatul român la Paris cu ataşatul militar adjunct cehoslovac, la 20,07,1968, rezultă că, sub paravanul „pericolului extern” sovieticii urmăresc luarea de măsuri, care să ducă la restabilirea şi întărirea poziţiei elementelor conservatoare din RS Cehoslovacă, până la ţinerea Congresului extraordinar al P.C. Cehoslovac, ce urmează să aibă loc în septembrie 1968.

În cercurile ataşaţilor militari capitaliştilor acreditaţi la Moscova se comentează că întreruperea vizitei în Algeria a Ministrului Apărării al URSS – mareşalul Greciko şi chemarea în aceeaşi zi la Moscova a comandantului Forţelor Armate Unificate ale Tratatului de la Varşovia – mareşalul Iakubovski (19,07,1968) ar avea drept scop rezolvarea problemelor urgente legate de situaţia din R.S. Cehoslovacă.

PRIM- ADJUNCT AL MINISTRULUI FORŢELOR ARMATE ŞI SEF AL MARELUI STAT MAJOR
General – colonel Ion Gheorghe

Arhivele Militare Române, fond microfilme, rola P. II. 3333, c. 557-558

Préparation opérationnelle de l'invasion de Tchécoslovaquie.
L' opération Şumava

Deux mois avant l'invasion de Tchécoslovaquie par les troupes des pays membres du Traité de Varsovie, le 20 –le 30 juin 1968, on a organisé la plus grande manœuvre de commandement de ces armées, connue sous le nom d'«Opération Şumava».

Cette manoeuvre se distingue par le fait que la plupart des unités militaires qui y ont pris part ont été employées ensuite à l'invasion de Tchécoslovaquie.

THE WAR IN IRAQ IN THE INTERNATIONAL LAW

Joanna DANIELEWSKA*

After the terrorist attack on World Trade Center on 11th of September, 2001, the United States of America started an international crusade against the terrorist organizations and the states imparting them financial help. On 29th of January, 2002, George W. Bush delivered "The Speech to the Nation", in which he introduced the conception of the preventive war. He said, that the main aim of American administration was an opposition against the regimes, which were in possession of weapons of mass destruction. In his opinion, these states were creating the threat to the Unites States and its friends. He mentioned three states: Iraq, Iran and North Korea, and found, that they established, with their allies - terrorists, "axis of evil". On 1st of June, 2002, George W. Bush in the US Military Academy West Point, delivered a consecutive speech, in which synonymously defined the new global American strategy: "[…] new threats also require new thinking. […] Containment is not possible when unbalanced dictators with weapons of mass destructions can deliver those weapons on missiles or secretly provide them to terrorist allies. […] We cannot put our faith in the word of tyrants, who solemnly sign nonproliferation treaties, and then systemically break them. […] Yet the war on terror will not be won on the defensive. We must take the battle to the enemy, disrupt his plans, and confront the worst threats before they emerge. In the world we have entered, the only path to safety is the path of action"[1].

On 12th of September, 2002, during the appearance on the forum of the General Assembly of the United Nations, the president of the United States warned that either United Nations would take resolved steps towards the authorities in Baghdad, or the United States itself would do it . The consequence of those position was a vivacious discussion on the forum of Security Council, where the United States and the Great Britain were the followers of hard and uncompromising politics in relation to Iraq, whereas other countries (Russia, Germany, China and France) opted for the renewal of inspections and the strategy of containment[2]. Finally, on 8th of November, 2002, Security Council unanimously resolved the resolution 1441, which was a compromise between those two positions. It decided about continuation of international inspections in Iraq, elaborated their character and order, formulated conditions, which had to perform an Iraqi part.

Between the resolution 1441 and the outbreak of hostilities, the Iraqi issue on the international area took place on the three levels. The first of them was the renewal of inspections, the second – political measures of the United States aiming at creating an international coalition to attack on Iraq. The third level was an intensive action of American intelligence on purpose to confirm, that Iraq is in possession of the weapons of mass destruction.

The creation of the international coalition to fight with the Saddam Hussein's country raised a lot of controversy among the European states and also beyond Europe. The basic problem regarded the legality of the American conception of preventive war.

Much earlier the issue of the preventive self-defense was discussed in the United States of America. This conception was used, but only in the extraordinary situations. For example, in 1985, the bombardment of Libya was justified by the connection with the terrorist attack on the disco in Berlin, in which one US soldier was killed and a lot of them were injured. But the attack on Libya was condemned and justification presented by the United States was rejected by the international community.

In the letter, dated on 7th of October, 2001 and addressed to the President of the Security Council, the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations, John D. Negroponte, reported, that "the United States of America, together with other States had initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defense following the armed attacks that were carried out against the United States on 11 September 2001"[3]. These actions were targeted against the Taliban regime in Afghanistan. For the long time that regime was supporting Al-Qaeda organization, giving its members a harbor and a permission for the creation a training camps. Further on, the text read, that United States "may find that our self-defense requires further actions with respect other organizations and other States"[4]. After the attacks from 11th of September, where a lot of people were killed, in the USA ,a view, that the country has the right to use their military forces against any other country, which supports, gives an

* Universitatea din Toruń, Polonia

[1] The George W. Bush foreign policy reader. Presidential Speeches with Commentary, ed. John W. Dietrich, 2005, p. 64.

[2] W. Szymborski, *Doktryna Busha,* Bydgoszcz 2004, p. 138-139.

[3] Letter dated 7 October 2001 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/2001/946),
http://www2.kobe-u.ac.jp/~shotaro/kogi/2005kiko/s-2001-946e.pdf

[4] Ibidem.

asylum or cooperates with terrorists or terrorist organizations, started dominating. What is characteristic, two days after receiving the letter, on 9th of October, the United Nations Secretary General Kofi Annan in the brief statement found that the sentence mentioning words: "further actions" did cause "some anxiety"[5] in the international community. In that time, the U.S. State Department's list of "terrorists states" included: Iraq, Iran, Syria, Libya, North Korea and Cuba.

Also in U.S. The National Security Strategy dated on September 2002, was included the conception of preventive war. In the third part of this document, titled: "Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Attacks Against Us and Our Friends", American administration clearly formulated an announcement of its next steps towards rogue states: "We will disrupt and destroy terrorist organizations by:

- direct and continuous action using all the elements of national and international power. Our immediate focus will be those terrorist organizations of global reach and any terrorist or state sponsor of terrorism which attempts to gain or use weapons of mass destruction (WMD) or their precursors;
- defending the United States, the American people, and our interests at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders. While the United States will constantly strive to enlist the support of the international community, we will not hesitate to act alone, if necessary, to exercise our right of self-defense by acting preemptively against such terrorist, to prevent them from doing harm against our people and our country {…}"[6].

The conception of preventing self-defense, included in so many official documents, collided notwithstanding with the accepted norms of international law. There are a few arguments convincing for such statement. First of them is the issue: how close must the connections between a state and a terrorist organization be to justify the use of the military force. Who would have a right to decide about it? Can the decision about the attack be made without an interference of the UN Security Council? In the contemporary world have existed a lot of terrorist organizations, which have been cooperating with numerous countries. Can action be taken against all these organizations and states, even if they did not undertake direct attacks against the United States? Who is responsible for valuation of the materials collected by intelligence? For ascertainment of its accuracy and authenticity? In the context of Iraqi Freedom operation this issue gets especially meaningful[7].

Another important problem linked with the American conception of preventing self-defense is the fact, that not only the United States are threatened by international terrorism. The countries such as Russia, Israel, Pakistan have the same situation. Enlargement of the idea of the preventing war, its acceptance by other governments, may mean destroying a global security system and international order.

The argumentation against the preventing self-defense was under consideration in many European countries before the attack on Iraq. A great number of these countries supported American activities, but needed their full legalization on the international arena. The best argument for them would be another resolution of the UN Security Council.

In the resolution 1441 members of the UN Security Council decided "to set up an enhanced inspection regime with the aim of bringing to full and verified completion the disarmament process established by resolution 687 (1991) and subsequent resolution of the Council"[8]. Iraq was required to provide to the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNMOVIC), the International Atomic Energy Agency (IAEA) and the Security Council an accurate, full and completed declaration of all aspects of its programs to develop weapons of mass destruction. The deadline for that declaration was 30 days from the date of that resolution. Apart from that, Iraq should provide UNMOVIC and the IAEA inspectors an immediate, unimpeded, unconditional and unrestricted access to all areas, facilities, buildings, equipment, records and means of transport, which they wished to inspect. Iraq should also enable an immediate, unimpeded, unrestricted and private access to the all officials and other persons whom UNMOVIC or the IAEA inspectors wished to interview. The resolution gave instruction to the Executive Chairman of UNMOVIC Hans Blix and Director-General of the IAEA Mohamed El Baradei to report to the Security Council "any interference by Iraq with inspection activities, as well as any failure by Iraq to comply with its disarmament obligations, including its obligations regarding inspections under this resolution"[9]. The

[5] T. Deen, *U.N. Head 'Disturbed' by U.S. Statement on Broader Attacks*, http://www.commondreams.org/headlines01/1010-02.htm
[6] The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, http://merln.ndu.edu/whitepapers/USnss2002.pdf
[7] J. Symonides, Debates and Controversies Concerning International Legal Aspects of the Struggle against Terrorism, Warsaw 2008, p. 44.
[8] Resolution 1441 (2002) adopted by the Security Council at its 4644th meeting, on 8 November 2002 (S/RES/1441 (2002)), http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm
[9] Ibidem.

decisions that the UN Security Council would take in such a situation were left open[10]. It decided to convene immediately upon receipt a report in accordance with paragraphs 4 and 11 of the resolution (in the event of Iraqi false statement, omission, failure and interference by Iraq with inspection activities) in order to consider the situation and the need for full compliance with all of the relevant Council resolutions in order to secure international peace and security. Furthermore, the UN Security Council recalled, that it had repeatedly warned Iraq, that "it will face serious consequences as a result of its continued violations of its obligations"[11]. This sentence neither authorizes the use of military force against Saddam Hussein's country, nor clearly explains what the intention of Security Council was. That formulation can be interpreted only as a general warning. An absence of an exact explanation of the meaning "serious consequences" did not determine a permission for American and British military action.

The general formulation contained in the resolution 1441 did not fulfill an expectation of the governments, which wanted to take part in the American coalition against Iraq. The leaders of these countries were afraid, that their activities can be perceived in the negative way by the public opinion. Therefore the American administration, Spain and Great Britain prepared the project of another resolution, which had to legalize the use of force in an interchangeable and final way. In the text of that project UN Security Council might decide, acting under Chapter VII of the charter of the United Nations, that "Iraq will have failed to take the final opportunity afforded to it in resolution 1441 (2002), unless, on or before 17 March 2003, the Council concludes that Iraq has demonstrated full, unconditional, immediate and active cooperation in accordance with its disarmament obligations under resolution 1441 (2002) and previous relevant resolutions, and is yielding possession to UNMOVIC and the IAEA of all weapons, weapon delivery and support systems and structures, prohibited by resolution 687 (1991) and all subsequent relevant resolutions, and all information regarding prior destruction of such items"[12]. The draft of that resolution was withdrawn, because it was known, that the voting on it would be finished by defeat. Especially France, Germany and Russia made the opinion, that the conditions for the use of force were not fulfilled. Proofs, presented by the United States' administration, evidential about possession by Iraq weapon of mass destruction and cooperation with Al-Qaeda, were not interchangeable and unquestioned. The moment it became clear that there was no possibility to adopt the draft of the second resolution, United States and the members of its coalition started a campaign, whose aim was to convince an international society, that the authorization for the use of force against Iraq can be derived from Security Council's resolution 1441 in conjunction with resolutions 678 and 687.

The UN Security Council's resolution 678 authorized the use of force against Iraq to eject it from Kuwait and to restore peace and security in the region. That permission refers to an execution of resolution 660 and the following ones between 660 and 678, but not every resolution on Iraq adopted in the future, including resolution 1441. Resolution 687, adopted after "Desert Storm" operation, states, that the Security Council "declares that, upon official notification by Iraq to the Secretary-General and to the Security Council of its acceptance of the above provisions, a formal cease-fire is effective between Iraq and Kuwait and the Member States cooperating with Kuwait in accordance with resolution 678 (1990)"[13]. Furthermore, the Council "decides to remain seized of the matter and to take such further steps as may be required for the implementation of the present resolution and to secure peace and security in the region"[14]. So the Security Council is the only body, which may decide on the use of force in order to implement its resolutions. Without the next suitable UN Security Council's resolution, which would lift a case-fire, the use of force against Hussein's country was illegal[15].

The war with Iraq started on 20th of March, 2003, after the fact, that Saddam Hussein had not subjected of George Bush's ultimatum, bonding him and his sons to a desertion of country. In that same day a lot of states officially declared against that intervention, especially France, Greece, Russia, Belgium, China and also Vatican. Simultaneously it formed a group of state, which approved the actions of the United States. To those group belonged Great Britain, which Secretary of State for Defense, Geoffrey Hoon in the morning of 20th of March proclaimed, that British air force took part in the attacks on Iraq. A lot of controversies on the forum of the European Union excited the fact of an advancement of the American policy by the

[10] J. Symonides, op. cit., p. 13.
[11] Resolution 1441 (2002) adopted by the Security Council at its 4644th meeting, on 8 November 2002 (S/RES/1441 (2002)), http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm
[12] Spain, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America: draft resolution (S/2003/215), http://www.un.org/News/dh/iraq/res-iraq-07mar03-en-rev.pdf
[13] Resolution 687 (1991) adopted by the Security Council on 3 April 1991, http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement
[14] Ibidem.
[15] M. Miarka, War with Iraq in View of International Law. Views and Documents, Warszawa 2003, p. 10.

countries of the Middle Europe: Hungary, Czech, Poland, Slovakia, Romania and Bulgaria[16]. A positive attitude to the intervention in Iraq had also Spain, Denmark, Portugal, Italy and Australia.

George W. Bush announced the finish of the regular military actions on 1st of May, 2003. But the early military success in Iraq had turned into a dangerous and prolonged occupation. An expected support from the Iraqi community had not been provided, the allegations, that Iraq possessed a weapon of mass destruction had proved ill-founded. Iraqi issue returned to the United Nations as a request, directed to the intentional community, for the military and economical assistance in rebuilding the country.

[16] Europa i Ameryka muszą występować wspólnie. List ośmiu premierów, Gazeta Wyborcza, 2003, nr 25, p. 3.

PRIZONIERI DE RĂZBOI ÎN CONFLICTUL DIN IRAK

Colonel (r) dr. Dumitru-Mircea SOCOLOV*

În prima confruntare dintre trupele irakiene şi forţele coaliţiei, în cadrul operaţiei „Furtuna în deşert (17.01-23.02.1991), au fost angajate masiv forţele aeriene şi forţele marinei militare care au acţionat cu avioane de pe portavioanele americane şi cu rachete de croazieră lansate de pe nave de suprafaţă şi submarine. După 38 de zile de bombardamente, obiectivele fazei I a operaţiei strategice de eliberare a Kuweitului au fost îndeplinite.

În ziua de 24 februarie, orele 02.00, a fost declanşată operaţia aero-terestră şi navală care a vizat înfrângerea definitivă şi scoaterea trupelor terestre irakiene din Kuweit.

Acest lucru a făcut ca militarii irakieni aflaţi în prima linie în Kuweit, să se predea. După primele şase ore, numărul prizonierilor s-a ridicat la 5.000. Până la sfârşitul primei zile a ofensivei terestre se predaseră circa 10.000. A doua zi, dimineaţa, se vorbea de 14.000, iar la prânz s-a comunicat că au fost luaţi 20.000 de prizonieri[1].

Numărul mare de prizonieri capturaţi încă din primele ore ale ofensivei terestre a creat probleme logistice deosebite, fiind de natură să micşoreze în unele cazuri ritmul înaintării forţelor antiirakiene. După planurile comandamentului aliat, prizonierii trebuiau la început regrupaţi în spatele forţelor aliate din linia întâi, şi apoi transferaţi în tabere speciale şi remişi armatei saudite, care avea sarcina să-i păzească. Transportul zecilor de mii de oameni pe distanţe mari a ridicat probleme deosebite, mai ales pentru cei răniţi sau în stare de şoc, necesitând asigurarea pentru aceşti oameni, în general înfometaţi, a hranei şi apei. Transportul prizonierilor a fost prevăzut să se execute cu camioane sau autobuze rechiziţionate şi, în cazuri excepţionale, cu elicopterele, în funcţie de gradul de disponibilitate al acestora. În Arabia Saudită au fost create tabere speciale pentru circa 100.000 de prizonieri.

Potrivit relatărilor unor reporteri străini, după zile şi nopţi de bombardamente aliate, militarii irakieni supravieţuitori ieşeau la lumină complet demoralizaţi, flămânzi, în condiţii fizice şi psihice deplorabile.

Pe timpul a 100 de ore cât a durat ofensiva terestră, dacă luăm ca bază cifra de 63.400 de prizonieri irakieni comunicată oficial la Riyad, înseamnă că aceştia s-au predat într-un ritm de 634 de soldaţi pe oră, deci aproximativ 10 combatanţi pe minut.

Cu toate că au capturat un număr atât de mare de prizonieri, forţele coaliţiei antiirakiene au asigurat toate condiţiile prevăzute în dispoziţiile ce reglementează dreptul internaţional umanitar.

La încetarea focului, intervenită la data de 27 februarie 1991, Irakul se afla complet dezorganizat din punct de vedere politic, economic, social şi militar, izolat din punct de vedere diplomatic, iar pierderile umane şi materiale au fost la un nivel neaşteptat:180 000 morţi şi dispăruţi, 175 000 de prizonieri, peste 2000 de tancuri şi 2200 piese de artilerie distruse[2].

Este, de asemenea, de subliniat şi faptul că Statele Unite aveau puse la punct măsuri necesare privind furnizarea anumitor servicii de bază populaţiei din sudul Irakului pe timpul în care armata americană urma să ocupe această regiune. Au fost pregătite planuri de aprovizionare a populaţiei şi de asigurare, în principal, a necesităţilor sanitare şi medicale[3].

În legătură cu respectarea normelor de drept umanitar internaţional, Rezoluţia 674 a Consiliului de Securitate a împuternicit statele membre ale O.N.U. să adune materiale privind posibilele acte de încălcare a dreptului internaţional de către Irak, în baza convenţiilor de la Geneva din 1949 privind tratamentul civililor şi prizonierilor de război. Statele Unite, potrivit comentatorilor de presă, au continuat să strângă informaţii ce ar fi putut servi la acţionarea în justiţie a conducătorilor irakieni pentru crime de război. Irakul era acuzat, în primul rând, de folosirea ostaticilor şi a prizonierilor de război ca „scuturi umane" pentru protecţia obiectivelor strategice şi, în al doilea rând, de comiterea de atrocităţi împotriva civililor din Kuweit.

O dată cu anunţarea de către preşedintele american G. Bush a suspendării operaţiilor militare ofensive ale coaliţiei împotriva Irakului şi primirea de către forţele armate irakiene a ordinului de încetare a focului, problematica prizonierilor de război a intrat într-o nouă etapă, cea postconflictuală.

În opinia ministrului britanic al apărării, Tom King, soarta prizonierilor din Golf a constituit una din principalele probleme intervenite după război, ce a trebuit să fie abordată şi soluţionată de comandanţii militari irakieni şi aliaţi.

---

* Universitatea Naţională de Apărare „Carol I'' Bucureşti

[1] Schipor I, *Războiul din Golf*, Editura A.Î.S.M., Bucureşti, 1988.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem.

Astfel, la 3 martie 1991 a avut loc o primă întâlnire între aceştia, unde s-a căzut de acord asupra tuturor problemelor discutate, inclusiv privind eliberarea imediată a prizonierilor de război. La baza acestei întâlniri s-a aflat şi Rezoluţia 686 a Consiliului de Securitate, adoptată în ziua de 2 martie 1991, în şedinţă oficială, care a stabilit pentru Irak condiţiile unei încetări permanente a focului. În mod explicit, Rezoluţia a cerut Irakului să elibereze toţi prizonierii Kuweitului sau ai altor ţări pe care îi deţinea[4].

În vederea îndeplinirii prevederilor Rezoluţiei 686, Comitetul Internaţional al Crucii Roşii şi-a oferit, începând cu 5 martie 1991, personalul său din Golf, în scopul îndeplinirii misiunilor de supraveghere a eliberării prizonierilor de război.

Comitetul Internaţional al Crucii Roşii şi-a fixat două priorităţi: inspectarea prizonierilor aliaţi şi ajutorarea civililor, în care scop a constituit pentru operativitate, la sediul său de la Geneva, o celulă de criză. În afara ajutorului material şi moral adus prizonierilor, una din sarcinile delegaţiilor Comitetului Internaţional al Crucii Roşii a fost aceea de a se asigura că în momentul schimburilor aceştia doresc să se întoarcă acasă de bună voie. Prizonierii de război nu au fost obligaţi să se întoarcă în Irak. Şeful Comitetului Internaţional al Crucii Roşii la Bagdad s-a întâlnit cu conducătorul Departamentului juridic al Ministerului de externe irakian, fiind informat că guvernul irakian „*este gata să elibereze şi să facă schimbul pentru toţi prizonierii de război, conform celei de-a III-a Convenţii de la Geneva din 1949, imediat şi pe bază de reciprocitate*”[5].

La sediul Comitetului Internaţional al Crucii Roşii din Geneva, Consiliul Federal elveţian a anunţat că *„s-a declarat favorabil primirii în spitalele elveţiene a prizonierilor irakieni grav răniţi şi, în acest sens, ministrul afacerilor externe a fost însărcinat să stabilească disponibilităţile pe care Confederaţia Helvetică le poate oferi”*[6].

Pentru susţinerea Comitetului Internaţional de Cruce Roşie şi Semilună Roşie în favoarea victimelor războiului din Golf, organizaţia a primit, la începutul lunii martie, din partea guvernului elveţian, o contribuţie suplimentară de 10 milioane franci elveţieni.

De la începutul conflictului, Elveţia a acordat C.I.C.R. în total aproximativ 30 milioane franci elveţieni.

În eliberarea unor prizonieri s-au implicat şi personalităţi politice, precum preşedintele sovietic Mihail Gorbaciov, prin intervenţia căruia a fost eliberată echipa de patru ziarişti ai companiei de televiziune americane C.B.S., ce se afla în captivitate de peste şase săptămâni.

Pe bază de reciprocitate, primul schimb de prizonieri a avut loc pe aeroportul din Bagdad, fiind predaţi aproximativ 40 de prizonieri aliaţi şi 294 irakieni.

Datorită numărului mare de prizonieri irakieni, oficialităţile militare aliate, împreună cu cele ale Comitetului Internaţional al Crucii Roşii au hotărât ca aceştia să fie repatriaţi în grupuri de câteva sute de persoane pe zi, asigurându-li-se, până în momentul plecării, toate condiţiile şi facilităţile prevăzute în convenţiile internaţionale.

Datorită tulburărilor antiguvernamentale din Irak, procesul de repatriere a prizonierilor de război irakieni deţinuţi de forţele aliate a fost încetinit. Această întârziere a fost legată şi de unele dificultăţi de transport şi de asigurare a securităţii convoaielor de prizonieri.

Potrivit unei surse militare saudite, la mijlocul lunii martie, în jur de 500 de prizonieri irakieni, care trebuiau repatriaţi, au fost conduşi la un post de frontieră irakiano-kuweitian, dar autorităţile Irakului au refuzat, de teama îngroşării rândurilor contestatarilor guvernamentali, să-i primească.

Arnold Lucthald, delegat al Crucii Roşii pentru Peninsula Arabică, a relatat corespondenţilor de presă că o parte din prizonierii irakieni nu doreau să se întoarcă în Irak. Potrivit aceluiaşi expert, *„nu se va recurge la repatrieri forţate, dar rămâne de rezolvat, împreună cu autorităţile Arabiei Saudite, problema celor ce vor fi în această situaţie”*[7]. Oficialităţile de la Riyad au privit această problemă cu multă reţinere, nedorind ca irakienii să mai rămână mult timp pe teritoriul saudit. În condiţiile în care aceştia ar fi rămas, se punea problema statutului ce le va fi acordat, acreditându-se ideea de a fi consideraţi refugiaţi sau apatrizi.

Tot în a doua jumătate a lunii martie, 1991, a început şi procesul repatrierii de către Irak a prizonierilor kuweitieni; primul lot, cuprinzând câteva sute de oameni, a fost pus în libertate pe aeroportul din capitala Kuweitului.

În acest timp la Riyad, până la 20 aprilie, 1991, au avut loc patru runde de negocieri între forţele coaliţiei multinaţionale şi autorităţile irakiene, în cadrul cărora s-a hotărât crearea unui subcomitet condus de Comitetul Internaţional de Cruce Roşie, având sarcina de a rezolva cazurile persoanelor dispărute în timpul

[4] Ibidem.
[5] Războiul din Golf, studii politico-militare, Editura Militară, Bucureşti, 1991.
[6] Ibidem.
[7] Ibidem.

misiunilor şi cele privind rămăşiţele pământeşti ale persoanelor ucise. A mai fost abordată, de asemenea, şi problema repatrierii ultimilor prizonieri de război irakieni, îndeosebi a celor bolnavi sau răniţi.

Al doilea conflict din Golf a început în noaptea zilei de 20 spre 21 martie 2003, impresionantele forţe militare ale coaliţiei americano-britanice, desfăşurate în zona Golfului pentru a dezarma Irakul de armele de distrugere în masă, pe care se presupune că acesta le-ar deţine, au declanşat o primă operaţiune de oportunitate, cum a fost numită, practic, începerea celui de-al doilea război din Golf. Principalii jucători, aproape aceiaşi ca în 1991: o coaliţie militară polarizată de Statele Unite secondate îndeaproape de Marea Britanie, pe de o parte, iar pe de alta regimul autoritar al lui Saddam Hussein.

Încă de la începutul conflictului din Irak s-au constatat încălcări ale statutului prizonierilor de război.

Cei şase prizonieri de război americani capturaţi de irakieni au fost expuşi oprobiului internaţional, astfel autorităţile irakiene au nesocotit articolele 13 (paragraf 2), 14, 17 ş.a. din Convenţie.

Este evident că autorităţile irakiene, expunând pe prizonierii americani în faţa posturilor de televiziune şi supunându-i la tot felul de întrebări, au încălcat prevederile Convenţiei a III-a de la Geneva din 1949.

Paradoxal, dar comparativ cu numărul mare de prizonieri de război capturaţi în primul război, în 2003, forţele militare americane şi britanice au capturat, după propriile declaraţii, între 7000 şi 7500 de prizonieri irakieni. Iniţial au fost prezentaţi şi ei la posturile TV, însă de la distanţă, fapt ce nu echivalează cu expunerea curiozităţii publice sau cu nerespectarea onoarei şi demnităţii lor.

Un prizonier de război este cel care îndeplineşte condiţiile cerute de Convenţia de la Geneva din 1949 şi, în consecinţă, are anumite drepturi după căderea în captivitate, pe când un combatant în afara legii este un luptător care nu respectă regulile războiului şi prin urmare nu întruneşte condiţiile cerute pentru a beneficia de prevederile convenţiei.

Implicaţiile neîntrunirii condiţiilor cerute pentru obţinerea statutului de prizonier de război sunt mult mai întinse decât se poate crede. Aceasta întrucât captivii au dreptul necondiţionat la un tratament în conformitate cu *„Principiile O.N.U. asupra protecţiei persoanelor aflate în captivitate sau detenţie”*[8], document internaţional, sensibil asemănător cu prevederile convenţiei de la Geneva asupra modului concret de petrecere a captivităţii fizice a deţinuţilor.

Intrarea lor sub incidenţa Convenţiei a III-a de la Geneva le-ar aduce un număr considerabil de avantaje, de care însă aceştia nu au putut beneficia în concret.

Astfel, în primul rând membrii Al-Qaeda au fost lipsiţi, în cursul judecăţii, de drepturi şi garanţii procedurale de care ar fi putut beneficia sub incidenţa convenţiei de la Geneva. Prin ordin al preşedintelui Bush, ei au fost judecaţi de tribunale militare ad-hoc, subordonate juridic Executivului american, nu de către Curtea Marţială a Armatei S.U.A. şi cu atât mai puţin în instanţe civile comune.

Prin urmare, unica posibilitate de atac a sentinţei pe care o aveau captivii, au fost în cadrul legal al reclamaţiilor administrative înaintate de străini, cu privire la activitatea funcţionarilor americani, o situaţie net dezavantajoasă celei prevăzute pentru prizonierii de război.

De asemenea, prizonierii de război aveau dreptul de a primi pachete, incluzând echipamente ştiinţifice, în vederea petrecerii captivităţii, şi nu puteau fi supuşi pedepselor în caz că încearcă să evadeze, privilegii pe care teroriştii capturaţi nu le aveau.

Însă cea mai serioasă consecinţă era lipsirea de eficacitate a dispoziţiilor Convenţiei de la Geneva privind repatrierea obligatorie, „fără întârziere”, a prizonierilor de război, „după încetarea ostilităţilor active”. La sfârşitul unui război cu combatanţi tradiţionali, prezumă Convenţia de la Geneva, veteranii, deşi rămânând cu resentimente faţă de foştii inamici, se vor întoarce la o viaţă civilă obişnuită, aşa cum o aveau înainte de conflict.

În cazul Irakului, potrivit convenţiei, prizonierii de război trebuiau eliberaţi fără întârziere după terminarea ostilităţilor active (articolul118), adică după 1 mai 2003. Administraţia americană din Irak a declarat că va constitui o Curte Penală alcătuită din judecători irakieni, care să judece crimele de război şi să determine statutul fiecărui prizonier.

Potrivit normelor Dreptului Internaţional Umanitar, răspunderea pentru tratamentul deţinuţilor civili şi al prizonierilor de război aparţine guvernelor, deoarece aceştia se află sub autoritatea guvernelor şi nu a militarilor car-i deţin. În primul rând, guvernele, în speţă ministerele de resort, aveau datoria să înfiinţeze *lagăre* separate pentru deţinuţi şi pentru prizonieri de război. Aceste lagăre trebuiau să fie marcate cu semnele specifice de identificare, la loc vizibil şi într-o limbă pe care o înţeleg destinatarii, să fie afişate convenţiile internaţionale respective – Convenţia a III-a de la Geneva din 1949 (cu privire la tratamentul prizonierilor de război) şi a IV-a, de la aceeaşi dată (privitoare la protecţia persoanelor civile în timp de război).

[8] Pincipiile O.N.U. asupra protecţiei persoanelor aflate în captivitate sau detenţe. www.findlaw.com (goarna.go.ro.2001).

Pe lângă personalul militar sau civil care deservesc lagărele respective trebuiau să fie acreditaţi consilieri juridici pentru dreptul umanitar, care trebuiau să vegheze la respectarea convenţiilor de la Geneva şi a protocoalelor adiţionale.

De asemenea, să se fi asigurat accesul la deţinuţi şi prizonieri a reprezentanţilor Comitetului Internaţional al Crucii Roşii şi al altor organizaţii umanitare.

Dacă asemenea măsuri ar fi fost luate, aşa cum prevăd convenţiile de la Geneva, actele de barbarie nu ar fi putut să fie comise.

O răspundere principală revine şi celor doi administratori numiţi de guvernul american în Irak – Jan Gardner şi Paul Bremer, care aveau datoria să asigure aplicarea măsurilor legale ce se impuneau în cazul în speţă şi să împiedice comiterea crimelor de război.

Comandanţii militari ai unităţilor care au deservit centrele de tortură poartă răspunderea directă pentru faptele comise. *„Înaltele Părţi Contractante şi Părţile la conflict trebuie să-i însărcineze pe comandanţii militari în ceea ce priveşte pe membrii forţelor armate puse sub comanda lor, precum şi privind celelalte persoane aflate sub autoritatea lor, pentru a-i împiedica să comită infracţiuni la Convenţii şi la prezentul Protocol şi, la nevoie, să le pedepsească şi să le denunţe autorităţilor competente”*[9].

Ceilalţi făptuitori de crime de război trebuie aduşi în faţa instanţelor de judecată pentru a răspunde de faptele lor.

După cum se poate constata, lista persoanelor care poartă răspunderea pentru comiterea odioaselor crime de război este foarte mare. De aceea, cererea de aducere în faţa instanţelor de judecată a numai şase sau şapte militari americani, care s-au fotografiat cu victimele lor în închisoarea de la Abu Ghraib şi nejudecarea nici unui britanic pare o parodie de judecată. Dacă avem în vedere numai cele 16 închisori din sistemul american menţionate de Human Right Watch, avem deodată 16 comandanţi de penitenciare care poartă răspunderea pentru crimele de război comise de subordonaţii lor, însă numai unul dintre aceştia, generalul de brigadă Janis (Janice) Karpinski, comandant al închisorii de la Abu Ghraib a fost trecut în rezervă şi destituit deşi, după cum declara avocatul său, agenţii C.I.A. i-au interzis accesul în anumite spaţii unde aveau loc interogatoriile deţinuţilor, pretextând că astfel de vizite ar deranja desfăşurarea ,,în bune condiţii” a interogatoriilor. O astfel de scuză nu-l exonerează de răspundere. Unde sunt torţionarii direcţi? Cei şase – şapte militari, inculpaţi, provin din închisoarea de la Abu Ghraib.

După scandalul din 2004, care a legat această închisoare de torturile la care erau supuşi deţinuţii, instituţia a fost cedată irakienilor.

Sau făcut modificări, în care s-au adăugat celule, un spital şi camere pentru vizite. Ea a fost inaugurată sub denumirea de Închisoarea Centrală din Bagdad.

Noua clădire a avut parte de multe de vizite. Mai sunt câteva detalii de pus la punct, însă după finalizare va avea o capacitate de 12.000 de persoane. În acest moment sunt închise aproximativ 300 de persoane, după cum relatează relatează BBC.

Pentru a schimba opinia publică, familiarizată cu închisoarea de la Abu Ghraib prin acuzaţiile de tortură asupra deţinuţilor, ministrul irakian de justiţie a stabilit ca organizaţiile umanitare interesate şi Crucea Roşie să viziteze locaţia. Armata americană mai are 14.000 de deţinuţi irakieni, în alte închisori.

Închisoarea Centrală din Bagdad, aşa cum se numeşte, după cum am arătat, acum, adăposteşte mai multe spaţii de recreere, o sală de sport, computere şi o bibliotecă.

Abu Ghraib a fost cu ani în urmă în centrul unui scandal în care trupele americane au fost acuzate de abuzuri asupra prizonierilor. Fostul preşedinte George W. Bush a recunoscut că situaţia a generat una dintre cele mai mare dezamăgiri ale mandatului său şi a reprezentat un pas important înapoi în încercările de restabilire a păcii în Irak.

Dar, după cum prevăd convenţiile umanitare, vinovaţii trebuie căutaţi şi în afara închisorilor şi lagărelor, în rândul autorităţilor civile şi militare.

Faptul că s-a început judecarea torţionarilor de la Abu Ghraib, închisoarea unde au fost mediatizate crimele comise, este un lucru pozitiv şi sperăm că toţi vinovaţii vor fi aduşi în justiţie. Şi asta în interesul Statelor Unite ale Americii, a căror imagine este foarte şifonată.

Pozitiv este şi faptul că deputaţii americani au adoptat, la 11 mai 2004, un proiect de lege pentru victimele crimelor de război, în baza căruia pot beneficia de consiliere psihologică, asistenţă juridică gratuită şi acordarea de către stat a unei compensaţii financiare. Compensaţia financiară se acordă, la cerere, persoanelor care au fost victimele unei tentative de omor, omor calificat şi omor deosebit de grav, unei infracţiuni de vătămare corporală gravă, de viol, act sexual cu un minor, sau perversiune sexuală.

[9] *Protocolul I* articolul 87 intitulat ,,Obligaţiile comandanţilor’’ *în Protocoalele adiţionale (1977) la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949,* C.I.C.R.,S.C. Lumina Tipo s.r.l., Bucureşti, 2003, p. 307.

Numai o judecată dreaptă şi severă, care să-i implice pe toţi responsabilii de crime de război, ar putea anihila, pe termen lung prejudiciul de imagine al eforturilor americane în lupta contra terorismului şi a edificării unui Irak independent şi democrat.

Astfel după capturarea lui Saddam Hussein, care se ascundea într-o groapă dintr-un sat din regiunea Tikrit, dictatorul a fost predat tribunalului penal irakian, care l-a condamnat pe 5 niembrie 2006 la moarte iar pe 26 decembrie 2006 verdictul a fost confirmat. Sentința a fost executată pe 29 decembrie 2006, în timpul nopții prin spânzurare. Saddam trebuia executat până în zorii zilei deoare ce pe data de 30 decembrie urma o sărbătoare musulmană importantă, în timpul căreia nu putea fi spânzurat.

Cei care au participat la execuție au relatat că Saddam Hussein a murit având o stare calmă, cu coranul în mână iar înainte să moară ultimele sale cuvinte au fost *…ca irakienii să fie uniți şi să nu ia contactul cu iranienii.*[10].

Fostul secretar american al Apărării, Donald Rumsfeld, şi alți oficiali de rang înalt din cadrul administrației Bush au fost declarați vinovați de rele tratamente aplicate deținuților în mai multe închisori americane, potrivit unui raport al Senatului american, anunță AFP, citat de Mediafax.

"Acordul lui Rumsfeld pentru recurgerea la tehnici de interogare agresive la baza de la Guantanamo (Cuba) a fost o cauză directă pentru ca deținuții să suporte rele tratamente acolo" şi *"a influențat şi contribuit la folosirea tehnicilor care conduc la rele tratamente (...) în Afganistan şi Irak"*[11], conchide raportul.

Oficiali de rang înalt din cadrul administrației, inclusiv Condoleezza Rice, fost consilier pentru securitate națională devenită secretar de Stat, au participat la reuniunile pe tema tehnicilor de interogare înăsprite încă din primăvara lui 2002.

The Telegraph publica o poveste despre o închisoare americană mult mai rea decat *Guantanamo,* în contextul în care noul preşedinte american Barack Obama, a semnat decizia de a închide Guantanamo. Chiar dacă a vrut să dea un semnal puternic înca din primele zile ale mandatului său şi să demonstreze ca îşi ține promisiunea făcută în campanie, Obama nu ar trebui să scape atât de usor, pentru că Guantanamo este doar vârful unui iceberg. Cea mai cunoscută închisoare cu terorişti, dar armata americană are numeroase altele în Irak.

Decizia reprezintă una dintre promisiunile de campanie ale noului preşedinte american şi vine în întâmpinarea luptei împotriva violenței şi a terorismului.

De altfel, mult timp s-a vehiculat ideea, că avioane americane cu ,,prizonieri'' la bord, ar fi aterizat pe aeroporturi din Polonia şi România, lucru ce practic nu a putut fi demonstrat.

Din surse jurnalistice, s-a mai afirmat, că o bună parte dintre cei deținuți la Guantanamo nu ar beneficia de statutul de prizonier de război, că acestora nu li se aplică condițiile prevăzute în Convențiile internaționale.

Decretul de închidere a Guantanamo a fost semnat în Biroul Oval, în prezența mai multor militari rezervişti.

Închisoarea de la Guantanamo Bay este simbolul abuzurilor făcute asupra deținuților şi a fost deschisă în anul 2002, în urma atentatelor de la 11 septembrie din New York.

Penitenciarul mai are în detenție aproximativ 245 de cetățeni străini, 80 dintre ei urmând să fie judecați pentru acuzația de "crime de război".

Un purtător de cuvânt al Pentagonului a declarat că primul pas în închiderea închisorii este acela de suspendare, pe timp de 120 de zile, a oricărei activități de la *"Prima măsură efectivă este aceea a declarării înghețării sitemului"*[12], a precizat locotenentul William Kuebler, avocat al apărării în cadrul închisorii. "*Cu siguranță nu vor mai fi misiuni militare la Guantanamo", a adăugat acesta*[13].

Preşedintele american a dispus, de asemenea, închiderea, cât mai repede posibil, a centrelor de detenție pentru suspecții de terorism ale CIA din străinătate, a declarat un oficial de rang înalt citat de AFP.

Începand cu 11 ianuarie 2002, circa 800 de oameni au fost aduşi în centrul de detenție. În cei şapte ani, protecția împotriva terorismului nu pare să fi sporit, iar actele de tortură şi încălcarea drepturilor omului au făcut din Guantanamo un simbol al nedreptății.

În prezent au loc negocieri între oficialitățile americane şi reprezentanți ai unor țări europene, privind transferul unor deținuți de la Guantanamo pe teritoriul acestora.

[10] ,,http://ro.wikipedia.org/wiki/Saddam Hussein"
[11] Raportul Senatului american, noiembrie, 2008.
[12] http.www.evz.ro/articolet/Evenimentul zilei Nr. 5455
[13] Ibidem

Abstract

The two recent conflictsin Iraq have involved and deployed large forces and equipment. Both confrontantions have hardly produced human victims, to include prisoners of war as well. The present paper reflects the way of application of the international humanitarian law rules related to the prisoners of war status.

BIBLIOGRAFIE

- *Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949*
- Protocoalele adiţionale (1977) la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949, C.I.C.R.,S.C. Lumina Tipo s.r.l., Bucureşti, 2003.
- Schipor Ilie, *Războiul din Golf*, Editura A.Î.S.M., Bucureşti, 1988.
- Socolov Dumitru-Mircea, Prizonierii de război în România pe timpul celei de-a doua conflagraţii mondiale, Editura U.N.Ap. „Carol I", Bucureşti, 2006.
- Războiul din Golf, studii politico-militare, Editura Militară, Bucureşti, 1991.
-*Principiile O.N.U. asupra protecţiei persoanelor aflate în captivitate sau detenţie.*